

CRONICA CERCETĂRIILOR ARHEOLOGICE DIN ROMÂNIA

Institutul
Național al
Patrimoniului
Ministerul Culturii și
Identității Naționale

2018
ANUL EUROPEAN
AL PATRIMONIULUI
CULTURAL
#EuropeForCulture

**CRONICA CERCETĂRILOR
ARHEOLOGICE
DIN ROMÂNIA
2018**

CAMPANIA 2017

Volum editat de către: Institutul Național al Patrimoniului
în parteneriat cu
Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei, Cluj

București, str. Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4,
cod 040157 tel. +4021 336.60.73; +4021 336.54.24;
fax: +0211 336 99.04; +4021 336.50.69;
www.patrimoniu.gov.ro

Volum editat cu consultarea Comisiei Naționale de Arheologie

Colegiu științific: dr. Florian Matei-Popescu, dr. Ioan Carol Oprea, dr. Ovidiu Țentea

Colegiul de redacție: Ruxandra Șerban
Ciprian Sandu

Grafică, machetare, tehnoredactare: Ruxandra Șerban

Secretar de redacție: Ruxandra Șerban

Copyright © autorii textelor, INP și MNIT

Autorii textelor își asumă responsabilitatea conținutului rapoartelor publicate

Versiunea pe internet a Cronicii Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2017: www.patrimoniu.gov.ro

Coperta I: **r.1** – Luncavița, jud. Tulcea (foto Daniel Costea), Râșnov, jud. Brașov (foto Ioana Oltean); **r.2** – *Capidava*, jud. Constanța (foto Dan Ștefan), Bologa, jud. Cluj (foto Felix Marcu); **r.3** – *Potaissa*/Turda, jud. Cluj (foto Mariana Andone), Mălăiești, jud. Prahova (foto Daniel Costea).
Coperta IV: **r.1** – Racovița, jud. Vâlcea (foto Daniel Costea), *Troesmis*/Turcoaia, jud. Tulcea (foto Daniel Costea); **r.2** - Hoghiz (foto Daniel Costea), *Drobeta*/Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinți (foto Daniel Costea); **r.3** – *Sacidava*/Dunăreni, jud. Constanța (foto Daniel Costea), Câmpulung-Jidova, jud. Argeș (foto Daniel Costea)

ISSN 2343 – 919X

**Institutul
Național al
Patrimoniului**
Ministerul Culturii și
Identității Naționale

**MUZEUL
NAȚIONAL
DE ISTORIE A
TRANSILVANIEI**

CRONICA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE DIN ROMÂNIA CAMPANIA 2017

**A LII-A SESIUNE NAȚIONALĂ DE
RAPOARTE ARHEOLOGICE**

**MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE
AL TRANSILVANIEI, CLUJ**

15 – 17 NOIEMBRIE 2018

MINISTERUL CULTURII ȘI IDENTITĂȚII NAȚIONALE

**INSTITUTUL NAȚIONAL
AL PATRIMONIULUI**

**COMISIA NAȚIONALĂ
DE ARHEOLOGIE**

**DIRECȚIA PATRIMONIULUI
CULTURAL**

**MUZEUL DE ISTORIE AL
TRANSILVANIEI, CLUJ**

CUPRINS

Lista abrevierilor	6
Lista rapoartelor de cercetare – cercetări arheologice sistematice	10
Rapoartele de cercetare arheologică – cercetări sistematice	12
Lista rapoartelor de cercetare – cercetări arheologice preventive	158
Rapoartele de cercetare arheologică – cercetări preventive	159
Lista rapoartelor de cercetare – cercetări de diagnostic arheologic și evaluări de teren	222
Rapoartele de cercetare arheologică – cercetări de diagnostic arheologic și evaluări de teren	223
Anexe	241
Planșe.....	265

LISTA ABREVIERILOR

APPAT	Asociația pentru Promovarea Patrimoniului Arheologic din Transilvania
BCU București	Biblioteca Centrală Universitară - București
CICE Iași	Centrul de Istorie și Civilizație Europeană - Iași
CMIA Bacău	Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CMJ Bistrița	Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud
CMJ Neamț	Complexul Muzeal Județean Neamț, Piatra-Neamț
CMNM Iași	Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași
CNADNR	Compania Națională de Autostrăzi și Drumuri Naționale din România SA
CNMA Sibiu	Complexul Național Muzeal “Astra” Sibiu
CNMCD Târgoviște	Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” ,Târgoviște
DAI Berlin	Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
DC Alba	Direcția pentru Cultură a județului Alba
DC Harghita	Direcția pentru Cultură a județului Harghita
DC Hunedoara	Direcția pentru Cultură a județului Hunedoara
FIB	Facultatea de Istorie București
GeoEcoMar	Institutul Național de Cercetare - Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină
IA Iași	Institutul de Arheologie Iași
IAB	Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
IAIA Cluj	Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca
ICAFR București	Institutul de Cercetări Antropologice “Francisc Rainer” București
ICEM Tulcea	Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea
INFIN București	Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară “Horia Hulubei”, București
INP	Institutul Național al Patrimoniului, București
IPJ Neamț	Inspectoratul de Poliție a județului Neamț
ISER București	Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, București
M Brăila	Muzeul Brăilei
M Caracal	Muzeul Câmpiei Romanațiului Caracal
M Gheorghieni	Muzeul „Tarisznyás Márton” Gheorghieni
M Sebeș	Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș
MA Mangalia	Muzeul de Arheologie „Callatis”, Mangalia
MAE Corabia	Muzeul de Arheologie și Etnografie Corabia
MB Suceava	Muzeul Bucovinei Suceava
MCIN	Ministerul Culturii și Identității Naționale
MC Franța	Ministerul Culturii - Franța
MCC Hunedoara	Muzeul „Castelul Corvinilor”, Hunedoara
MCDR Deva	Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
MCG Oltenița	Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița
MDJ Călărași	Muzeul Dunării de Jos, Călărași
MG Năsăud	Muzeul Grăniceresc Năsăudean
MI Galați	Muzeul de Istorie Galați
MI Turda	Muzeul de Istorie Turda
MINAC	Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța

MJ Argeș	Muzeul Județean Argeș
MJ Botoșani	Muzeul Județean Botoșani
MJ Buzău	Muzeul Județean Buzău
MJ Ialomița	Muzeul Județean Ialomița
MJ Mureș	Muzeul Județean Mureș
MJ Satu Mare	Muzeul Județean Satu Mare
MJ Teleorman	Muzeul Județean Teleorman
MJ Vaslui	Muzeul Județean Vaslui
MJ Vâlcea	Muzeul Județean Vâlcea
MJERG Caransebeș	Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță - Caransebeș
MJI Brașov	Muzeul Județean de Istorie Brașov
MJIA Maramureș	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
MJIA Prahova	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova
MJIA Zalău	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Zalău
MM București	Muzeul Municipiului București
MM Huși	Muzeul Municipal Huși
MM Tecuci	Muzeul Mixt Tecuci
MN Brukenthal	Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
MNCR	Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe
MNIR	Muzeul Național de Istorie a României
MNIT	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj
MNUAI	Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
MO Craiova	Muzeul Olteniei Craiova
MSC Miercurea Ciuc	Muzeul Secuiesc al Ciucului, Miercurea Ciuc
MTC Oradea	Muzeul Țării Crișurilor Oradea
SNR Filiala Craiova	Societatea Numismatică Română, Filiala Craiova
U București	Universitatea din București
UAIC Iași	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași
UAUIM București	Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” București
UBB Cluj	Universitatea „Babeș - Bolyai” Cluj-Napoca
UCDC București	Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București
UDJ Galați	Universitatea Dunării de Jos Galați
ULB Sibiu	Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu
Univ. Alba Iulia	Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia
Univ. Craiova	Universitatea din Craiova
UO Constanța	Universitatea „Ovidius” Constanța
UPM Târgu Mureș	Universitatea „Petru Maior” Târgu Mureș
USH București	Universitatea „Spiru Haret” București
USM Suceava	Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
UV Târgoviște	Universitatea „Valahia” Târgoviște
UV Timișoara	Universitatea de Vest Timișoara

1. Alba Iulia, jud. Alba - Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum]; <i>Punct: str. Munteniei nr. 15-17; Investigații geofizice</i> 13	21. Hârșova. str. Fundătura Dunării nr. 8, jud. Constanța - Hârșova tell; <i>Punct: Tell</i> 43
2. Băneasa, com. Salcia, jud. Teleorman - Castrul mare de la Băneasa; <i>Punct: Cetate (între sat și șoseaua națională)</i> 15	22. Hârșova. str. Fundătura Dunării nr. 8, jud. Constanța - Hârșova tell; Industria materiilor dure animale .. 46
3. Bârsești și Vrâncioaia, jud. Vrancea; <i>Punct: Platoul Dumbravă</i> 18	23. Igriș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș; <i>Punct: Igriș - Mănăstirea Egres</i> 48
4. Berzovia, jud. Caraș Severin; <i>Punct: Castrul legiunii IIII Flavia Felix - porta principalis sinistra</i> 19	24. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]; <i>Punct: Cetate ..</i> 48
5. Bordușani-Popină, jud. Ialomița 20	25. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]; <i>Turnul de Colț ..</i> 49
6. Bucșani, jud. Giurgiu; <i>Punct: Microzona Bucșani ..</i> 22	26. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]; <i>Turnul de Colț - Intramuros</i> 50
7. Caransebeș, jud. Caraș-Severin; <i>Punct: Strada Potocului, nr. 22</i> 23	27. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]; <i>Curtina I; Așezare civilă Est; Turnul de Colț - Intramuros</i> . Raport preliminar asupra materialului scheletic medio bizantin; Manifestări de popularizare; Cercetări de teren; Prelucrarea materialului arheologic - Ceramica; Materialul vitric 50
8. Carei, jud. Satu Mare; <i>Punct: Bobald</i> 24	28. Istria, jud. Constanța; Cetatea Histria, Sectorul Acropolă Centru-Sud (UB) 56
9. Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud. Argeș; <i>Punct: Castrul roman de la Câmpulung „Jidova”</i> 25	29. Istria, jud. Constanța; Artefacte din materii dure animale descoperită în campaniile 2013-2016; Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016 56
10. Cârломănești, com. Vernești, jud. Buzău; <i>Punct: Arman</i> 28	30. Istria, jud. Constanța; <i>Sector extra muros Poarta Mare – Turnul Mare; Punctul Sărătură</i> 65
11. Cioclovina, com. Boșorod, jud. Hunedoara; <i>Punct: Peștera Cioclovina cu Apă</i> 29	31. Izvoare, com. Dumbrava Roșie, jud. Neamț; <i>Punct: La Izvoare</i> 67
12. Covasna, jud. Covasna; <i>Punct: Cetatea Zânelor</i> 30	32. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj; <i>Punct: Dealul Cămnin</i> 68
13. Crăsanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița; <i>Punct: Piscul Crăsani</i> 31	33. Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj; <i>Punct: Râtul boilor (parcul industrial TETAROM III)</i> 69
14. Drobeta, jud. Mehedinți, str. Independenței 2, (în curtea Muzeului Regiunii „Porților de Fier”); <i>Punct: Amfiteatrul roman Drobeta</i> 32	34. Jupa, mun. Caransebeș, jud. Caraș-Severin [Tibiscum]; <i>Punct: Peste Ziduri</i> 73
15. Geangoești, com. Dragomirești, jud. Dâmbovița; <i>Punct: Hulă</i> 34	35. Jurilovca, jud. Tulcea; <i>Punct: Orgame/Argamum</i> 75
16. Gherăseni, com. Gherăseni, jud. Buzău; <i>Punct: Movila Cremenea</i> 35	36. Luna, jud. Cluj; Nod Rutier 77
17. Giurgeni, jud. Ialomița; <i>Punct: Orașul de Floci ...</i> 36	37. Maliuc, com. Maliuc, jud. Tulcea; <i>Punct: Taraschina</i> ; Piese de piatră șlefuită descoperite în Zona 2 a așezării-tell; Studii bioarheologice; Analiza arheozoologică a Zonei 3 de la Taraschina 78
18. Grădina, com. Cheia jud. Constanța; <i>Punctele: Cheia – Vatra Satului, Cheia - Pazvant I și II</i> 37	
19. Gura Portiței, jud. Tulcea; <i>Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre, între Golful Musura la nord și zona situată la sud de Gura Portiței; Punct: Epava Rusu [Portița A]</i> 41	
20. Hârșova, str. Cetății, jud. Constanța - Carsium; <i>Punct: Cetate</i> 42	

38. Malnaș, jud. Covasna; <i>Punct: Malnaș Băi Füvenyestető (Platoul nisipos)</i>	85
39. Mangalia, jud. Constanța; <i>Punct: Movila Documaci; la 570 m distanță vest de DJ391 Mangalia - Albești, parțial suprapus de valul poligonului militar; Cercetări interdisciplinare</i>	86
40. Medieșu Aurit, com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare; <i>Punct: Șuculeu</i>	89
41. Mehadia, com. Mehadia, jud. Caraș-Severin; <i>Punct: La Zidine (Cetate)</i>	90
42. Merești, Cheile Vârghișului, Jud. Harghita; <i>Punct: Abri 122/1200</i>	91
43. Mintia, com. Vețel, jud. Hunedoara; <i>Punct Micia</i> ...	92
44. Negriștea, com. Negriștea, jud. Galați; <i>Punct: Curtea Școlii 2017 - Industria materiilor dure animale</i>	94
45. Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba; <i>Punct: Cutina</i> ..	99
46. Ocna Sibiului, jud. Sibiu; <i>Punct: Fața Vacilor - La Făgădău</i>	100
47. Oltina, com. Oltina, jud. Constanța; <i>Punct: Capul Dealului</i>	100
48. Ostrov, com. Ostrov, jud. Constanța (<i>Durostorum</i>); <i>Punct: Ferma 4</i>	101
49. Petrești de Jos, Cheile Turzii, jud. Cluj; <i>Punct: Cheile Turzii Peștera Ungurească, Peștera Binder</i> ..	102
50. Poiana Cireșului, oraș Piatra Neamț, jud. Neamț; <i>Punct: Valea Doamnei</i>	104
51. Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud. Buzău; <i>Punct: Gruia Dării</i>	106
52. Pietroasele, com. Pietroasele, jud. Buzău; <i>Punct: SCDVV Pietroasa – Necropola 2</i>	108
53. Pojejena, jud. Caraș-Severin; <i>Vicus militar Pojejena; Punct: Șiștarița</i>	109
54. Răucești, com. Răucești, jud. Neamț; <i>Punct: Dealul Munteni</i>	110
55. Roșiori, com. Dulcești, jud. Neamț; <i>Punct: Țarina Veche/La Humărie</i>	111
56. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara; <i>Punct: Ulpia Traiana Sarmizegetusa - Edificiul de cult al zeilor palmyreni; Punct: La Cireș - Necropola Estică</i>	112

57. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara; <i>Colonia Dacica Sarmizegetusa (Ulpia Traiana)</i>	119
58. Scânteia, com. Scânteia, jud. Iași; <i>Punct: La Nuci</i> ..	122
59. Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova; <i>Castrul Mălăiești</i>	123
60. Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara; <i>Punct: Dealul Țapului</i>	124
61. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea; <i>Punct: [L]Ibida</i>	125
62. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași; <i>Punct: Malu Roșu</i>	129
63. Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș; <i>Punct: Grămurada de la Jupani</i>	131
64. Târcov, com. Pîrscov, jud. Buzău; <i>Punct: Piatra cu lilieci</i>	132
65. Tărtăria, com. Săliștea, jud. Alba; <i>Punct: Podu Tărtăriei vest / Situl hallstattian Tărtăria – Podu Tărtăriei vest</i>	134
66. Tășnad, jud. Satu Mare; <i>Punct: Sere</i>	137
67. Teleac, com. Ciugud, jud. Alba; <i>Punct: Grușet – Hârburi</i>	137
68. Timișoara, jud. Timiș; <i>Punct: Ronaț–Triaj</i>	139
69. Topalu, jud. Constanța - Capidava, <i>Punct: Sectorul VII (intramuros); Punct: Sectorul de Est (intramuros) - sect. II, IV, V; Punct: Sector X extramuran; Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016</i>	140
70. Urziceni, com. Urziceni, jud. Satu Mare – Urziceni - Vade Ret; <i>Punct: Vamă. Reper: în zona liberă a frontierei româno-maghiară de la Urziceni-Vallaj, pe un grind din valea mlăștinoasă a Pârâului Negru</i> ...	147
71. Valea Stâinii, com. Țițești, jud. Argeș; <i>Punct: Vărzărie</i>	149
72. Vânători-Neamț, jud. Neamț - Vechiul Schit Nifon al Mănăstirii Secu; <i>Punct: Vechiul Schit Nifon</i>	150
73. Vătava, jud. Mureș; <i>Punct: Cetățele</i>	151
74. Vitănești, jud. Teleorman; <i>Punct: Măgurice</i>	151
75. Voinești, com. Lerești, jud. Argeș; <i>Punct: Malul lui Cocoș - Măilătoia</i>	153

1. Alba Iulia, jud. Alba

Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum]

Punct: str. Munteniei nr. 15-17

Cod RAN: 1026.12; Cod LMI: AB-I-m-A-00001.02

Tip de sit: așezare urbană

Cod epocă: 153 - Epoca bronzului târziu, 161 - Hallstatt timpuriu, 321 - Epoca romană timpurie, 43 - Epoca medievală, 5 - Epoca modernă
Autorizație: nr. 32/25.04.2017

Colectiv: Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT) - responsabil științific; Radu Ota, George Valentin Bounegru, Constantin Ioan Inel, Ilie Alexandru Lascu (MNUAI); Matei Drîmbărean (DJC Alba), membri în colectiv; Dan Ștefan (Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sc Vector Studio SRL București); Călin Șuteu (Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia); drd. Florin Ovidiu Botiș (UBB); MA Sebastian-Andrei Manolescu; drd. Diana Szabo; Radu-Florin Turuș, Iulian-Florin Florea, Rareș Bobăilă, Adriana Ramona Puțan, Cosmin-Constantin Galdău-Săliștean, Robert Alexandru David (Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia).

Obiectivele cercetării: În campania anului 2017, săpăturile arheologice s-au concentrat pe dezvelirea vestigiilor celor două secțiuni aflate în curs de cercetare pe latura sudică a sitului – respectiv SXIX/14 și SXX/16 (pl. I; II). Concomitent cu săpăturile arheologice, au continuat și cercetările interdisciplinare (ERT, fotogrammetrie) pe laturile de sud și de est ale sitului.

Rezultate:

În secțiunea SXIX/14, după secționarea gropilor stâlpilor din lemn care au aparținut unei construcții sezoniere și a unei presupuse fântâni de epocă medievală târzie (secolele XVI-XVII), delimitate pe un pavaj constituit din pietre și material tegular în carourile 2-6 ale secțiunii (pl. III/a-b), s-a ajuns pe ultimul nivel de locuire romană. Acesta este reprezentat de un strat consistent de dărâmtură, care a aparținut acoperișului clădirii romane II, care a fost descoperită în campaniile anilor 2007-2014 în colțul NE al secțiunii SXVIII/07 (pl. I, V-VI). Totodată, a fost descoperită și prelungirea zidului perimetral sudic al clădirii menționate (Z21), surprins pe o lungime de 4.80 m pe lățimea secțiunii, în carourile 3-5 (pl. IV-V, VII-VIII). Acesta a fost construit în tehnica *opus mixtum*, cu rânduri alternative de pietre de calcar și gresie și material tegular refolositor (cărămizi, șigle și olane fragmentare), prinse cu mortar (pl. VII-VIII). Zidul, orientat NV-SE, are lățimea păstrată de 0,60 m. Din elevația lui a fost păstrată numai o porțiune de 1,70 m (trei asize), însă numai pe jumătatea internă a acestuia, din apropierea profilului V al secțiunii, restul ei, ca și o parte a fundației, fiind demantelate. Împreună cu porțiunea dezvelită în secțiunea SXVIII/07, clădirea romană II are dimensiuni impresionante, de 11,10 m x 6 m, ea neavând delimitată pentru moment decât pe latura sa sudică. Acest tip de construcții monumentale sunt specifice ultimului nivel de locuire romană a sitului, un denar suberbat de la Elagabalus (RIC 131), datat în 221-222 p. Chr., descoperit în stratul de dărâmtură, asigurând datarea clădirii în discuție începând cu prima jumătate/mijlocul secolului al III-lea p. Chr.

În interiorul clădirii romane II au apărut deocamdată puține elemente constructive - în caroul 4 al secțiunii, în apropierea profilului E, a fost dezvelită una din laturile unui

canal aparținând unei instalații de hypocaust, care continuă și în jumătatea sudică a secțiunii SXX/16 (pl. II, IV/a, XI-XII). Acesta este constituit dintr-un rând de cărămizi prinse cu mortar, cu lățimea de 0,15 m, lungimea descoperită fiind de 0,40 m. Către extremitatea N a secțiunii SXIX/14, în caroul 1, au mai apărut pigmenți de arsură și fragmente de *opus signinum*, care ar putea aparține podelei încăperii și posibil unei alte instalații de hypocaust (pl. IV, IVa). Adâncimea maximă la care s-a ajuns în secțiunea SXIX/14 este de -1,90 m.

Din nivelul de demolare din interiorul clădirii s-a descoperit un bogat și divers material arheologic roman (vezi descrierea mai jos).

În secțiunea SXX/16, s-a continuat cercetarea locuirii moderne, reprezentată de clădirea de secol XIX-XX și de construcțiile ei anexe (pl. I-II, IX). În interiorul primei camere a clădirii, situată în jumătatea N a secțiunii (carourile 1-2), de o parte și de alta a fundațiilor zidului compartimental orientat N-S (considerat ca aparținând unei pivnițe), au fost descoperite urmele din lemn ale unei instalații pentru producerea vinului, atribuirea fiind făcută după cantitatea mare de semințe de struguri găsite în interiorul ei (pl. IX). Cercetarea acestui context arheologic (Cxt 96) nu s-a încheiat încă, adâncimea maximă la care s-a ajuns fiind de -1,76 m.

În afara elementelor structurii moderne menționate mai sus, în carourile 2-3 ale secțiunii, de la -1,50 m adâncime, a început să apară ultimul nivel de locuire romană. Acesta este reprezentat deocamdată de colțul unei încăperi romane (pl. IX-X), descoperite în jumătatea nordică a secțiunii, în apropierea profilului E, precum și de elementele unei instalații de hypocaust (pl. XI-XII).

Din clădirea romană identificată în carourile 3-4 ale secțiunii SXX/16, au fost dezvelite fundațiile a două fragmente de ziduri – Z24 și Z25. Primul dintre ele este orientat SE-NV și are dimensiunile cunoscute de 1,22 x 0,60 m, în timp al doilea zid, orientat NV-SE, are 0,90 x 0,70 m (pl. IX-X). Tehnica lor de construcție este *opus mixtum*, identică cu a zidului Z21. Clădirea romană a fost afectată de fundațiile zidului modern, însă cercetarea ei va continua după scoaterea structurilor moderne.

În partea opusă colțului de clădire menționat, în carourile 3-4 ale secțiunii SXX/16, în apropierea profilului V, au apărut, așa cum menționam mai sus, elemente ale unei instalații de hypocaust, separate de fundațiile zidului perimetral S al clădirii moderne: urmele unei arsuri consistente (pl. IX, XII) și un zid (Z26) constituit dintr-un rând de cărămizi legate cu mortar, cu dimensiunile dezvelite de 1,70 x 0,18 m. Acest hypocaust aparține clădirii romane II, același zid fiind descoperit în prelungire, în secțiunea SXIX/14 (vezi descrierea mai sus).

În restul secțiunii SXX/16 se mai constată structuri moderne în carourile 1-2 (Cxt 96) și 5-6 (în jumătatea E a zonei), în timp ce în jumătatea V a ei s-a ajuns la nivelul de demolare care aparține ultimei faze de locuire romană (Cxt 24).

Materialele arheologice descoperite au fost foarte bogate și variate. În nivelurile moderne (secolele XIX-XX), ele au constat din: 11 monede de bronz (în principal kreutzeri, datate în perioada 1760-1765, însă majoritatea în intervalul 1850-1851, 1859-1860); obiecte din bronz, fier, sticlă; ceramică modernă aparținând tuturor categoriilor funcționale, inclusiv un lot de 15 pipe, majoritatea cu ștampila atelierelor de producție etc.

Artefactele arheologice aparținând ultimului nivel de locuire romană au fost la rândul lor foarte bine reprezentate: au fost descoperite două monede – un dupondius, deocamdată neidentificat și un denar suberbat de la Elagabalus (datat în 221-222 p. Chr.); obiecte din metal (resort de fibulă din bronz, multe cuie și ținte din bronz și fier) și din os (multe ace de păr), precum și o mare varietate de ceramică (terra sigillata lisă, ceramică ștampilată și decorată prin incizare, amfore, opaițe, majoritatea categoriilor ceramicii comune, jetoane etc.), la

care se adaugă materialul tegular ștampilat foarte numeros – cu sigla legiunii a XIII-a Gemina, simplă sau cu antroponime variate, precum și cu ștampilele gârzii guvernatorului (*pedites singulares*, *singulares*, *numerus singularium*).

În campaniile arheologice viitoare se va continua dezvelirea vestigiilor situate pe laturile de sud și de est ale sitului, în scopul corelării lor cu cele descoperite în campaniile anterioare, pentru o cât mai rapidă conservare și punere în valoare istorico-arheologică a Palatului guvernatorului Daciei romane de la Apulum.

Abstract

In the 2017 campaign, the research focused on unearthing the archaeological vestiges from the two sections under research on the southern side of the site, namely SXIX/14 and SXX/16.

In section SXIX/14, after sectioning the pits of the wooden poles pertaining to a seasonal construction and a late medieval well (16th – 17th centuries) (pl. III/a-b), the last level of Roman habitation was reached. This is represented by a consistent layer of debris from the roof of the Roman building II, which was discovered during the campaign carried out between 2007 and 2014 in the north-eastern corner of section SXVIII/07 (pl. I, V-VI), as well as by the extension of its southern perimetral wall (Z21), with an observed length of 4.80 m (pl. IV-V, VII-VIII) across the width of the section (pl. IV-V, VII-VIII).

In section SXX/16, underneath the modern layers represented by the 19th-20th century building and its annexes (pl. I-II, IX) the last level of Roman habitation began to emerge. So far, this consists in a corner of a Roman chamber (pl. IX-X) discovered in the norther half of the section, as well as by burn traces and a brick wall bound by mortar which could originate from a hypocaust installation (pl. XI-XII). The latter belongs to Roman building II, uncovered by sections SXVIII/07 and SXIX/14.

In future campaigns, we will continue the investigation of the southern side of the compound, in order to unearth the constructions pertaining to the governor's palace at Apulum.

Investigații geofizice

Dan Ștefan, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, SC Vector Studio SRL

Explorarea geofizică a sitului arheologic din str. Munteniei nr. 15-17 din Alba Iulia, începută în anul 2016, a fost continuată și în campania din anul 2017. Folosind experiența câștigată în etapa anterioară, în acest an explorarea geofizică a fost realizată exclusiv prin metode electrice, respectiv măsurarea rezistivității solului prin metoda tomografiei de rezistivitate electrică. Achiziția datelor electrometrice a fost realizată în interiorul a trei suprafețe (panouri), denumite ERT1, ERT2 și ERT3 (pl. 1), amplasate la nord și la vest de zona aflată în curs de cercetare prin săpături arheologice (secțiunile SXVII/01, SXIX/14, SXX/16).

În suprafața (panoul) ERT 1, amplasată la nord, au fost executate măsurători de-a lungul a 10 profile electrometrice. Fiecare dintre aceste profile a fost compus din 30 de electrozi activi separați la 0.75 m pe axa de măsură. În suprafața (panoul) ERT 2, amplasată la vest de SXX/16, au fost executate măsurători de-a lungul a 6 profile electrometrice. Fiecare dintre aceste profile a fost compus din 30 de electrozi activi separați la 0.75 m pe axa de măsură. În suprafața (panoul) ERT 3, amplasată între SXVIII/07 și SXIX/14, au fost executate măsurători de-a lungul a 3 profile electrometrice. Fiecare dintre aceste profile a fost compus din 30 de electrozi activi separați la 1 m pe axa de măsură.

Electrozii activi au fost comandați printr-un dispozitiv automat de comutare care a fost programat pentru achiziția datelor electrometrice în configurație dipol-dipol. Măsurarea și înregistrarea datelor a fost realizată cu ajutorul unui electrometru Lippmann. În total, de-a lungul celor 19 profile, au fost măsurate și înregistrate un număr de 5878 seturi de date. Prelucrarea tridimensională a acestor seturi de date a fost realizată prin tehnica modelării directe și inverse (inversie tomografică). În acest fel a rezultat o imagine tridimensională a distribuției valorilor de rezistivitate în subsol, care extinde, practic, către nord și către vest, informațiile înregistrate în cursul săpăturilor arheologice.

Analiza distribuției valorilor de rezistivitate electrică din subsol, în zona investigată geofizic (pl. 2-4), ne permite identificarea unor zone compacte, caracterizate prin valori de rezistivitate mari, în general peste 100 ohm.m, și care pot fi explicate, având în vedere natura sitului arheologic cercetat, prin existența în subsol a lucrărilor de zidărie și a elementelor structurale asociate. La adâncimi mai mari de 1.2 m observăm o proliferare a zonelor conductive (nuanțe de albastru și bleu). Acestea pot să corespundă suprafețelor cuprinse între ziduri.

Câteva circumstanțe au diminuat eficiența investigațiilor geofizice. În primul rând, suprafețele restrânse disponibile și lungimile reduse pentru montarea profilelor au limitat adâncimea de penetrare la aprox. 2.30 m. Aceste suprafețe restrânse au adăugat o constrângere suplimentară în legătură cu relația dintre profilele de măsură și pereții suprafețelor cercetate arheologic (SXVIII/01, SXIX/14 și SXX/16). Astfel, pentru a acoperi complet zona de lucru, au fost montate profile chiar pe marginea zonelor excavate arheologic, dar această arhitectură a adăugat erori suplimentare la modelul de distribuție a valorilor de rezistivitate în subsol și, în consecință, la interpretarea arheologică a modelului geofizic. În sfârșit, starea terenului nu a fost optimă din punct de vedere al conținutului de fluide din subsol, investigațiile geofizice fiind derulate la mijlocul sezonului ploios.

Problemele descrise de mai sus au redus, mai ales prin diminuarea adâncimii de penetrare, potențialul rezultatelor geofizice obținute de a contribui la o mai bună caracterizare a nivelului roman din situl arheologic studiat. Cu toate acestea, tehnicile și instrumentele geofizice utilizate, specifice subdomeniului investigațiilor electrometrice, au permis depășirea celor mai serioase obstacole ce caracterizează explorarea geofizică prin alte metode (magnetometrie, georadar) pentru siturile din mediu urban: deșeurile metalice de la suprafață și din subsol și perturbațiile industriale. Din acest punct de vedere, alegerea metodei electrometrice (în mod particular a tomografiei de rezistivitate electrică) s-a dovedit a fi o opțiune corectă care va fi continuată și în campaniile viitoare.

Abstract

The geophysical study conducted in 2017, at the archaeological site of Munteniei Street, no. 15-17, Alba Iulia, Alba County was carried out as the three-dimensional geophysical investigation of a working area of 280 m². The geophysical method used for the detection and characterization of archaeological structures located underground was electrical resistivity tomography. The maximum theoretical depth of investigation was 2.3 m.

At the current stage of processing and interpretation of available instrumental data, we can state that the resulted depth slices, up to 1.5 m, provide a reliable underground electrical model resembling the distribution of the remains of archaeological structures.

Documentare fotogrammetrică

Călin Șuteu, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Din punctul de vedere al cercetării arheologice, documentarea fotografică dispune de câteva particularități notabile, date în primul rând de caracterul inerent distructiv al operațiunilor implicate. O documentare precisă, cum este cea oferită de metoda fotogrammetrică, este în final obținută prin concursul mai multor operațiuni, precum topografia arheologică digitală, fotografia arheologică clasică (aeriană și de la nivelul solului) și rectificarea geo-spațială asistată de computer. Rezultatul este un produs hibrid, ce permite suprapunerea topografică a unor desene și planuri de situație pe un fundal fotografic referențiat (sau un model texturat al suprafeței), ce pot fi importate apoi în diverse soluții moderne de cartare și vizualizare precum tehnologiile GIS, pentru o analiză mai aprofundată, corespunzătoare temei de cercetare. Pe lângă această operațiune de georeferențiere a fotografiilor se mai poate realiza, tot cu aportul metodelor fotogrammetrice digitale, și o documentare tri-dimensională a suprafețelor cercetate și a contextului lor imediat. Realizarea acestor modele ale suprafeței pe tot parcursul cercetării, la intervale regulate sau în momente cheie ale cercetării (cum ar fi excavarea unui context sau a unui strat cultural) este un deziderat important al cercetărilor arheologice moderne, oferind în prezent una din cele mai precise documentări științifice posibile.

În cazul sitului complex Apulum - *Palatul guvernatorului* - documentația fotogrammetrică s-a realizat și în acest an folosind atât imaginii culese cu ajutorul unei drone (DJI® Phantom 1), cât și documentarea de proximitate, de la nivelul solului (HDSLR Nikon®). Pentru procesare s-a folosit soluția software Agisoft Photoscan®, rezultând un număr impresionant de puncte tri-dimensionale cu informație de culoare, 2.5 x 10⁶, prin procesarea modelului solid pe baza acestor puncte rezultând un număr de 133 x 10³ de fațete (*faces*). Prin efectuarea operațiunilor specifice de georeferențiere a acestui nor de puncte (*dense point cloud*) au fost exportate principale produse fotogrammetrice, un model digital al elevației (DEM) și proiecții ortografice de plan și profil. Prin integrarea acestora în soluția GIS Global Mapper® au putut fi combinate astfel toate datele georeferențiate disponibile, în special ridicarea topografică a sitului și a complexelor arheologice. Combinarea produselor fotogrammetrice rezultate din campaniile 2016 și 2017, precum și a celor ce vor urma, vor oferi, la finalul cercetării, o documentare modernă și complexă, în deplină concordanță cu standardele actuale din domeniu.

Abstract

A complete photogrammetric survey was carried out also this year within the site, focusing mainly on the excavation area. The source images were collected using a DJI Phantom 1 drone equipped with a customized digital camera and from ground level using a high resolution Nikon DSLR. The photogrammetric products included georeferenced orthophotomosaics and digital elevation models (DEM). All the results were integrated with the topographical survey using a GIS platform. All of the data is fully compatible with previous documentations and will provide an almost complete photogrammetric record at the end of this research.

2. Băneasa, com. Salcia, jud. Teleorman

Castrul mare de la Băneasa

Punct „Cetate” (între sat și șoseaua națională)

Cod RAN: 153954.01 / Cod LMI: TR-I-m-B-14188.

Autorizație nr.: 3344/16.05.2017

Instituția organizatoare: MNIR

Colectiv: Eugen S. Teodor - responsabil științific; Emil Dumitrașcu (MNIR), Pavel Mirea (MJ Teleorman), Dan Ștefan (MNCR Sf. Gheorghe)

Campania din 2016 de la Băneasa – prima după peste 80 de ani – a fost un sondaj de 10 zile, la colțul de SV al castrului mare, având ca scop evaluarea stării de conservare a unui sit monument istoric utilizat ca teren agricol, în marginea unei terase abrupte și nu foarte stabile. Am văzut atunci că sistemul defensiv este slab conservat, dar că obiectivele de interior (precum baraca intersectată) sunt încă păstrate multumitor; mai mult, s-a stabilit chiar că nivelul roman conservă două straturi distincte, corespunzând a două faze de uz de epocă romană, iar că ocupația romană suprapune un strat cultural consistent, de epocă Hallstatt (ceea ce, surprinzător, raportul lui Gh. Cantacuzino nu menționa).

Campania 2017 a avut lungimea obișnuită, în România, de aprox. 5 săptămâni, beneficiind de o finanțare mixtă (20000 de lei de la MNIR, cca 8000 de lei din proiectul *Limes Transalutanus*), săpătura fiind localizată la colțul de NE al castrului, cel care, conform analizei topografice, este cel mai bine conservat. Scopul principal era finalizarea evaluării stării de conservare.

Având vedere forma pătrată a castrului (139 x 139 m între palisade), am trasat o diagonală între colțurile de SV și NE, secțiunea arheologică fiind amplasată pe această diagonală, având o lungime de 50 de m, din care 17 m la interiorul palisadei, restul fiind destinați intersectării șanțurilor de apărare. Acestea nu se văd în câmp, nici măcar analiza topografică – pe un model-teren de mare rezoluție – nefiind foarte clară în materie. Planul publicat de G. Tocilescu la 1900 arăta însă două șanțuri de apărare, unul mare la interior și unul ceva mai mic la exterior. Expertiza de magnetometrie arăta însă numai primul șanț, așa încât, în lungul secțiunii arheologice proiectate, s-a realizat – înaintea săpăturii – și o axă de electrometrie, lungă de 60 de m; nici rezultatul electrometriei nu a fost concludent, fiind posibil un al doilea șanț (deși mult mai mic decât cel sugerat de Tocilescu). În această situație, secțiunea arheologică a fost trasată suficient de departe, pe diagonala castrului, pentru a intersecta și al doilea șanț de apărare, dacă el ar fi existat. Caroiatul (la 2 m) are originea la exteriorul castrului, pentru a fi posibilă o eventuală prelungire spre interior. Lățimea secțiunii este de 2,5 m, considerată optimă atât pentru traversarea șanțului de apărare, cât și pentru cercetările din interior; excepție s-a făcut doar pentru primele 7 carouri de la NE, destinate cercetării celui de al doilea șanț, segment care a fost deschis pe lățimea de 2 m, considerată suficientă pentru un șanț mic.

Pentru a evita uscăciunea tipică unui șantier făcut în iulie-august, în sudul României, cât și pentru a păstra echilibrul între forța de muncă (cu variații, cca 10 muncitori pe zi) și suprafața aflată nemijlocit în lucru, secțiunea planificată a fost deschisă pe etape: primul a fost sectorul central (carourile 8-18, segmentul „sistem defensiv”), urmând carourile din exterior (1-7) și cele de interior (19-25), în etape distincte. Spre final a fost deschisă și o casetă laterală, lată de 2 m, cu

martor de 0,5 m, spre NV de secțiune, între carourile 16-20; caseta a fost destinată, în primul rând, clarificării unor aspecte ținând de construcția valului (*agger*) și a palisadei.

Pentru a trece la rezultatele săpăturii, într-o manieră rezumativă (presupusă de publicarea în format *hard-copy*), să spunem, întâi, că al doilea șanț de apărare nu există și că, mai mult, zona este aproape complet nelocuită, deși pe direcția respectivă este dezvoltată o parte a așezării civile (drept, nu zona cea mai densă); este semnul că garnizoana nu a permis așezarea civililor atât de aproape de șanțul de apărare (deși pe latura de E situația pare diferită). Curios este că aici dispar și urmele așezării Hallstatt, deși ele se regăsesc dincolo de șanțul roman, cât și în partea opusă, de nord, unde la doar câteva zeci de metri există un tumul de talie medie (arat și el). Presupunem de aici că zona era discret depresionară, într-un trecut ceva mai îndepărtat, favorizând bătălia și fiind astfel nefavorabilă locuirii (fapt greu de anticipat din analiza topografică).

Șanțul de apărare este relativ mare, având o deschidere de 6,25 m și o adâncime de 2,85 m (ambele dimensiuni de la nivelul de călcare roman), cu o construcție în V tipică, ușor asimetrică (escarpa este mai abruptă), cu marginile superioare surpate (în special la exterior), dând impresia (falsă) că marginile sale erau ușor curbate (lucru care s-a întâmplat însă de-a lungul funcționării, prin deteriorarea amenajării inițiale). Șanțul de apărare prezintă stratigrafia cea mai complexă a campaniei, având următoarele repere (în succesiune cronologică):

- o surpare (de pe contra-escarpă);
- colmatare (strat omogen, fin, gri-verzui, tipic zonelor cu exces de umiditate), care a luat din adâncimea șanțului 0,99 m (sic), datorită întreținerii necorespunzătoare;
- un nivel de distrugere, cu adâncimea maximă tot de 0,99 m, rulat în fundul șanțului de acțiunea apei, conținând un amestec de soluri omogenizate (prin rulare), relativ argilos, cu materiale arheologice relativ mărunte (ca regulă generală, fiindcă nu lipsesc colțurile de tegule);
- un nivel de abandon cu grosimea maximă de 0,78 m, cu aspect organic (de la plantele care creșteau abundent pe fundul colmatat al șanțului), practic lipsit de material arheologic, cu excepția unui inel medieval (târziu), care semnalează reocuparea zonei;
- un nivel arat mai vechi, de epocă modernă, gros de 0,3 m (la centru), cu materiale arse (grație arăturilor timpurii care antrenează materii de pe castru), cu o frecvență de 5-15% (mai multe spre interior);
- nivelul arat recent, cu o grosime maximă de 0,27 m, care se continuă pe ambele părți ale șanțului de apărare, ca strat vegetal actual; granulația materiilor arse este mai fină decât a celor din stratul inferior, dar frecvența este mai mare, de 20-25% din volum, urmare a arăturilor mecanice.

Berma este neobișnuit de lungă (peste 9 m!), având marginea consolidată cu elemente lemnoase a căror natură nu a putut fi stabilită cu precizie (dar probabil crengi mai groase), probabil pentru a diminua rularea apelor pluviale în șanț (mai exact a pământului purtat de apă), dar care cu siguranță făceau dificilă ieșirea din șanț (pe latura care era oricum abruptă). Această lungime de bermă, cumulată cu adâncimea mare a șanțului, cât și cu dimensiunea modestă a valului care sprijinea palisada, făcea ca la Băneasa să fie cu siguranță imposibilă supravegherea fundului de șanț de la posturile de luptă. Nu este însă singura „excepție” de la regulile cunoscute pe care Băneasa o ridică.

Studiul palisadei s-a demonstrat elementul cel mai dificil al săpăturii și a analizei subsecvente. De altfel, aceste dificultăți au determinat decizia deschiderii casetei laterale. Dacă în campania 2016 am găsit un stâlp de palisadă extrem de

ars (până la baza gropii, iar indirect și mult mai jos), de această dată doar unul dintre stâlpii palisadei erau ușor pârliti, arsură mărunta (rulată de la baracă?) ajungând pe marginea gropii de implantare, până la bază. Groapa a fost surprinsă spre mijlocul secțiunii, la răzuială, la -0,5 m, are un diametru maxim de 0,49 m (dar se strânge spre bază) și coboară până la -0,82. Stâlpul nu avea diametrul mai mare de 0,36 m. Stâlpul nu era implantat, sub nivelul de călcare al romanilor, mai mult de 0,4 m, ceea ce este foarte puțin pentru o palisadă, și chiar adăugând valul de sprijin al palisadei (care, vom vedea, este mic) bușteanul din compoziția palisadei nu putea fi foarte stabil.

Acesta este și singura groapă de stâlp a palisadei în care lemnul parțial ars pare să fi rămas într-o depoziție îndelungată; în toate celelalte cazuri buștenii au fost recuperați, pentru reutilizare (lemnul fiind aici o materie strategică). Fiind scoși, ceilalți au lăsat în profile urme discutabile, foarte discrete, eventual urme de arsură în nivelul superior (de călcare), consumate de arătură. Aliniamentul palisadei este oricum reconstituibil, nu doar din discutabilele urme stratigrafice, ci și din aliniere, castrul fiind orientat aproape perfect nord-sud (respectiv est-vest).

O altă excepție de la regulile cunoscute de construcție a unui castru de la începutul sec. III este absența turnurilor de colț. Dacă în urma campaniei 2016 comentam că prezența turnului nu era necesară la unghiul făcut de două râpe adânci și abrupte, acum este cazul să spunem că acest colț de NE este foarte expus, fiind aflat în mijlocul unui platou deschis și cvasi-orizontal. Turnul însă sigur nu a existat – cel puțin nu în formele consacrate – fiindcă nu ar fi avut unde; între palisadă și peretele barăcii există un spațiu de un pic peste 2 m. Evident, nici o *via sagularis* nu avea cum să existe.

Mărimea valului care îmbrăca palisada nu poate fi estimată corect la exterior, fiindcă acolo grămada de pământ s-a disipat, sub acțiunea factorilor naturali; la interior, însă, avem o idee destul de bună, pentru simplul fapt că pereții barăcii s-au prăbușit spre exteriorul castrului, de-a lungul laturii nordice, indicând foarte exact conformația valului pe care au căzut. Deși apar mici variații ale reliefului pe care acest perete s-a prăbușit, valul avea o înălțime măsurabilă de 0,4-0,45 m, dimensiune care poate fi extinsă până la maximum 0,6 m, căutând intersecția dintre unghiul de pantă și poziția palisadei (partea superioară a valului fiind decupată de arătură).

Între carourile 19-25 secțiunea arheologică traversează, în diagonală, o baracă militară orientată în lungul laturii de E. Baraca a suferit un incendiu sever, chiar dacă probabil de mică durată, incendiu care a afectat mai ales spațiile dinspre capătul de nord, unde dimensiunea stratului de dărâmtură este mai substanțială. Aici se poate specula dacă această clădire (care pare să aibă dimensiunile tipice ale unei barăci) ar fi putut avea un etaj, la această margine nordică, care să precia funcția unui turn. În favoarea unei astfel de ipoteze ar sta un întreg set de fapte: grosimea mare a dărâmăturii, deja amintită; un grup de artefacte care nu zăceau pe podeaua barăcii, ci erau la o cotă (-30-40 cm) care sugerează căderea de la înălțime, chiar în capătul nordic al clădirii; o compartimentare neobișnuită, separând un „coridor” relativ strâmt la marginea de nord, coridor care ar putea fi chiar spațiul de amenajare a unei scări interioare. Este însă doar o ipoteză de lucru, demnă de explorat la alte colțuri (altul decât cel de SV, unde nu poate valabilă, iar celelalte două au fost săpate de Gh. Cantacuzino și încă nu știm cu ce pagube).

Dărâmtura barăcii este compusă dintr-o arsură mărunță, respectiv chirpici arși cu dimensiuni tipice mici (sub dimensiunea unei nuci, în medie), dar multe, sugerând un acoperiș din crengi (lipite cu lut) care s-a prăbușit în interior; cum spuneam, grosimea acestui nivel incendiat este cu atât mai mare cu cât avansăm spre nord, pe plaja 15-50+ cm (în capătul nordic stratul este decupat de arătură, fiind inițial mai mare de jumătate de metru). Au fost traversate, cu secțiunea arheologică,

trei rânduri de camere (*contubernia*) ale construcției. Având în vedere că terenul este în ușoară pantă (cca 2°), progresând spre NE, fiecare compartiment al barăcii este orizontalizat la propriul nivel, ușor diferit de nivelurile alăturate; acest fapt a fost de mare ajutor în înțelegerea compartimentării clădirii, la analiza stratigrafică, fiindcă alte semne certe nu prea existau. Dacă la baraca cercetată în 2016 constatase stâlpi solizi, adânc înfiți în pământ, pe care se țesea structura clădirii, nimic de acest gen nu a putut fi văzut în 2017; toată structura clădirii a fost așezată pe tălpi lemnoase late de cca. 30 m, practic pe nivelul de călcare (găsite ușor scufundate, ca efect al tasării). Fiindcă nivelul de călcare roman nu stă pe pământ virgin, ci pe stratul acumulat în timpul de funcționare al așezării preistorice, aceste tălpi au fost foarte greu de observat, înregistrându-se un singur caz în care traiectoria unui zid a fost identificată în plan, dar pe o lungime de numai un metru. Planimetria, deci, este în foarte mare măsură rodul analizei de profile. Aceste dificultăți în relevarea planimetriei au fost intuite încă din faza de lucru, fiind inițiat un proiect de acoperire fotogrametrică a tuturor profilelor, inclusiv pentru stadii intermediare de lucru. A fost prima oară când am realizat un astfel de proiect, asumând riscuri (prelucrarea datelor durează mult și nu este nimic garantat, mai ales fără experiență consistentă), dar eliberând mult timp de lucru în șantier (blocat, tradițional, cu interminabilele desene de profil).

În interiorul structurii arse nu au fost descoperite urme ale structurii de lemn, ceea ce practic ar fi fost imposibil dacă acea structură nu ar fi fost complet recuperată, mai ales că era parțial arsă, iar la adâncimea podelei (0,7-0,75 m) ar fi trebuit să se conserve măcar așchii (așa cum s-au conservat, la aceeași adâncime, urmele de lemn de la capătul bermei). Această răscolire a ruinei, la momentul reconstrucției fortificației (repliate spre vest), ar putea fi și cauza pentru care din structura clădirii nu a fost găsit *in situ* nici un traseu complet de parament.

Dintre artefactele recuperate trebuie menționate în special cele patru monede, toate din dărâmtura barăcii (locuri diferite), toate cu dată a emiterii între 212 și 223. Dacă la acestea adăugăm moneda de anul trecut, recuperată tot dintr-o baracă a primei faze, databilă în anul 208/209, cronologia acestei faze devine tot mai explicită, adăugând aici că monedele de la finalul intervalului sunt aproape complet netocite. Din istoricul castrului pot fi amintite monede Antoninus Pius și Caracalla, raportate de Cezar Bolliac, după aventura sa arheologică de la 1869, dar și o altă monedă Antoninus Pius (toate determinările le datorăm lui Mihai Dima), extrem de tocită, găsită pe suprafața castrului mare în 2008, aflată în posesia colegilor de la Alexandria. Noi nu credem că exemplarele de la mijlocul sec. al II-lea pot fi luate în considerație pentru datarea sitului militar, cu atât mai mult cu cât gradul de tocire al piesei cunoscute este atât de mare.

Tot din ruina barăcii a fost găsit un relativ bogat inventar militar mărunț, precum fragmente de aplici de centură, butoni de bronz pentru închiderea centurii, un capăt de curea, o fibulă cu genunchi (aparținând unui subtip databil în sec. III), un inel-cheie (eventual un al doilea?), la care se pot adăuga obiecte fragmentare de fier, cu atribuții funcționale mai puțin clare: un cârlig (de la sistemul de închidere a armurii?), scoabe fragmentare (puține!), câteva fragmente de sticlă (de la recipiente mici), un fragment de spatulă, un dorn (?), în fine, un bolț de *ballista*, Acesta din urmă a fost găsit pe podeaua barăcii, în poziție orizontală, aparținând deci garnizoanei. Informația este interesantă, dar și contradictorie, fiindcă există alte sugestii conform cărora baraca ar fi fost una de cavalerie. Datorăm această ipoteză unei alveole mari, dar puțin adânci, în podeaua barăcii, la intersecția camerelor 2 și 3 din secvența barăcii, la marginea spre peretele exterior (în principiu porticul), alveolă umplută cu pietriș. Pietrișul este o materie rară în zonă și, cu siguranță, „risipa” făcută aici ar

trebui să aibă o explicație funcțională (foarte probabil ca să se evite bătălia urinei pe nivelul de călcare); nu a fost însă găsit un „șanț” de scurgere suficient de convingător (se miza pe intrarea lichidului în pământul crăpat?).

Am avut la dispoziție, o dată pe săptămână, detectorul de metale al MJ Teleorman. Jumătate dintre monede au fost găsite astfel, dar și peste 80% dintre cele 22 de cuie de sandală (disipate pe toată suprafața barăcii). Menționăm acest lucru pentru a sublinia necesitatea obiectivă a utilizării unei astfel de unelte pe un șantier arheologic de epocă romană, pe care uzual se degajează o cantitate apreciabilă de pământ (în special în fortificații), riscul neobservării artefactelor mărunte fiind foarte mare (greutatea medie a cuielor de sanda este de 0,73 g!). MNIR are un astfel de instrument (achiziționat pe proiectul *Limes Transalutanus*), care însă nu poate fi folosit din motive pur administrative; un lucru curios pentru o instituție care „și-a îmbogățit patrimoniul” cu numeroase oferte venite din partea detectoriștilor amatori. În cazul lor se aplică „presumpția de nevinovăție”; în cazul arheologilor – nici vorbă.

Dar cel mai interesant lucru, la Băneasa, este ceea ce nu se găsește: țigla (două fragmente), cărămida (s-au găsit vreo 30 de fragmente relativ mici, evident folosite la reparații, nu la construcție), piroanele de fier (3 fragmente). Toate aceste „ciudățenii” se datorează situației particulare a sitului, poziționat în mijlocul „cernoziomului”, adică în mijlocul unei stepe, în care lemnul se găsea mai degrabă accidental, pe malurile râurilor puține ale zonei. Cu siguranță lemnul care a putut fi recoltat local nu a fost suficient, dacă ne gândim la lunga palisadă de frontieră dintre Dunăre și Roșiorii de Vede, la palisadele castrelor din zonă, la scheletele construcțiilor (din zonă nu lipsește doar lemnul, ci și piatra, de orice dimensiune sau calitate). Or, după cum se știe, industria tegulelor este mare consumatoare de combustibil, ca și metalurgia. Cel mai surprinzător nu este renunțarea la țigle și cărămizi, pentru construcțiile militare din interiorul castrului, ci la renunțarea la piroanele și a scoabele de fier (din fiecare se cunoaște un număr foarte mic), în favoarea cuielor de lemn, neîndoielnic; astfel de instrumente de lemn era cu siguranță economice, cruțând lemnul pentru foc (de exemplu), dar soliditatea unor astfel de clădiri avea de suferit, iar mentenanța era o problemă curentă.

Față de concluziile scrise în raportul din anul trecut, trebuie să rectificăm ipoteza de atunci, conform căreia a doua fază a castrului s-ar fi construit în partea de est a castrului mare. Progresul lucrărilor de magnetometrie, care s-a concretizat în vara anului 2017 prin acoperirea completă a obiectivului, a arătat, fără dubiu, că șanțul de apărare nou se află la est de valul recent, cel care taie castrul mare, pe direcția nord-sud, în două părți inegale. Valul este vizibil cu ochiul liber, la sol sau în fotografiile aeriene, este analizabil și pe documentația topografică, nu însă și șanțul nou, care este vizibil doar pe magnetogramă.

Având în vedere că pentru campania precedentă am dat editorului CCA numeroase ilustrații, care nu au apărut în volum, acest raport a fost conceput astfel încât să poată să fie citit fără ilustrație; dar cum „arheologie” fără imagine nu prea se poate, cititorul este îndrumat să caute următorul număr din *Cercetări Arheologice*, unde va fi publicat un raport de detaliu.

Din punctul de vedere al perspectivelor de cercetare, singurul lucru care merită menționat aici, dincolo de totala incertitudine financiară (și nu numai) este intenția de a organiza o săpătură în zona porții de est a castrului mare. Ea este ilustrată de planul publicat de Tocilescu, poziționată asimetric spre sud, însă magnetometria sugerează că ea ar trebui căutată exact în axul de simetrie. Un castru pătrat, cu porți pe ambele axe de simetrie! Adică o nouă excepție de la regulile cunoscute.

3. Bârsești și Vrâncioaia, jud. Vrancea

Punct: Platoul Dumbravă

Cod RAN: 175233.01

Colectiv: Emilian Teleaga - responsabil științific; Ecaterina Ghiță (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, studenți de la Universitatea de Stat din Republica Moldova: Ilie Gančev, Gheorghe Leahu, Ștefan Postică, Eugeniu Sicinschi

Cercetările arheologice din 2017 de pe platoul Dumbravă al comunelor Bârsești și Vrâncioaia au urmărit săparea completă a grupului de tumuli identificați și parțial săpați în 2016 în grădina aflată în proprietatea Anuței Danțiș (fig. 1). În 2016 au fost săpați complet trei tumuli ridicați în perioada culturii Monteoru (mobilele 40, 41 și 42), dintre care unul, tumulul 41, este constituit din trei mobile de pietre alipite; în învelișul de bolovani ale mobilelor 41 și 42 s-au găsit morminte secundare de incinerare, unele dintre ele fiind probabil hallstattiene târzii². Tumuli 41 și 42 suprapuneau morminte ale culturii Monteoru, care, datorită condițiilor meteorologice nefavorabile la sfârșitul anului 2016, nu au putut fi cercetate în totalitate. Aceleași grupe tumulare aparține și movila 39, din care în 2016 au fost dezvelite doar primele straturi ale învelișului de bolovani.

În laboratorul Institutului de Arheologie a fost cercetat mormântul central din tumulul 41, salvat în 2016 într-un bloc de pământ. Acest mormânt de incinerare într-un vas folosit ca urnă, depus cu gura în jos, conținea un colier deformat și două inele de buclă de tip C cu un capăt lățit.

La marginea de nord-vest a tumulului 41 s-au identificat în 2016 și s-au cercetat în 2017 două gropi adânci, dreptunghiulare, notate provizoriu Mor. M 4 și Mor. M 6, cu pietre în umplutură și vase depuse pe fund, fără cărbuni sau oase umane, cea de-a doua cu pietre așezate în formă de zid pe margini și adâncită în stratul steril până la peste 90 cm (fig. 2). Aceste gropi sunt cunoscute în cultura Monteoru și sunt numite convențional morminte-cenotaf³. Aceeași structură au și mormintele cenotaf Mor. M 1 și Mor. M 7, al doilea având de asemeni pietre așezate în formă de zid pe margini, ambele fiind acoperite de tumulul 42. În schimb Mor. M 2 și Mor. M 5 sunt de fapt depuneri de câte două vase în humusul antic, pe pământul steril. Mor. M 3 de sub tumulul 41 consta din două vase sub care se adâncea groapa umplută cu pietre; pe fundul acesteia, sub un vas mic, s-au găsit oase incinerate, cenușă, cărbuni, pietricele și fragmente ceramice (fig. 3).

Mormintele Monteoru Mor. M 2-3 și 5, cercetate în 2017, par a fi dispuse în jurul unei gropi naturale; gropile mormintelor străbat humusul antic și sunt adâncite în stratul de petriș al platoului. Tumuli 41 și 42 au suprapus aceste morminte, dar și alte morminte Monteoru, descoperite în 2016, iar în alte cazuri, mormintele Monteoru sunt amenajate în movila de pământ de sub învelișul de bolovani sau taie învelișul de bolovani al tumulilor (cum este cazul mormântului

central din movila 41).

Sebastian Morintz a descoperit în 1957 la marginea tumulului 19 două morminte Monteoru iar movila avea în centru o groapă care se adâncea din învelișul de bolovani până în pământul steril și era umplută cu bolovani; această groapă era jefuită. Tumulul a fost înălțat dintr-un strat de pământ conținând fragmente ceramice Monteoru, suprapus de un strat de pietre. El a fost datat, fără argumente, în perioada hallstattiană târzie. Deoarece gropi similare au fost găsite în tumulul 42, cercetat în 2016, ele datându-se în perioada necropolei culturii Monteoru, tumulul 19 poate să fi fost construit de către purtătorii acestei culturi. S. Morintz a săpat în apropierea tumulului 19 un șant lung de 35 m, lat de 1 m și adânc 0,30-0,35 m, în care însă nu s-au găsit nici morminte, nici materiale arheologice, problema legăturii dintre mobile și mormintele plane ale culturii Monteoru rămânând astfel deschisă⁴.

Cercetările din 2016-2017 au arătat că tumuli 39-42 au fost înălțați în perioada culturii Monteoru, movila 40 fiind construită deasupra unei gropi adâncite în stratul steril, cu vase depuse pe fund, iar mobilele 41 și 42 au fost înălțate peste sau în legătură cu morminte de incinerare (în groapă sau în urne) și morminte cenotaf ale acestei culturi.

În 2017 s-a încheiat cercetarea tumulului 39, începută în 2016. Măsurat la suprafața solului tumulul avea un diametru de 10,7 x 13 m și o înălțime de 0,74 cm, fiind situat pe o pantă coborând dinspre sud-vest spre nord-est. Stratigrafia tumulului este asemănătoare celorlalte mobile ale necropolei, anume pe stratul de petriș al platoului a fost depusă o movilă de pământ roșu-cafeniu peste care s-au depus straturi succesive de bolovani (fig. 4). Movila conține doar morminte-cenotaf: nouă depuneri de vase, asociate într-un caz cu piese de port, situate în gropi simple, rotunde sau dreptunghiulare, cu amenajări de pietre, fără urme de oase sau cenușă. Chiar sub învelișul de bolovani, pe movila de pământ, s-a descoperit un vas mare, pântecos, depus cu gura în sus, parțial distrus de groapa mormântului 8, a cărui groapă rotundă strabate atât învelișul de bolovani cât și pe cel de pământ și se adâncește în stratul steril. Alte trei morminte aveau gropi rotunde care pornesc din movila de pământ a tumulului și se adânceau (până) în stratul steril, având vase depuse pe fund: MP, Mor. M 1 și M 7. Patru morminte s-au conturat sub învelișul de pământ al tumulului ca fiind complexe dreptunghiulare de pietre, având pământ în umplutură și adâncindu-se în stratul steril: M 3 – M 5. În M 5 nu s-a găsit nici un obiect, în M 4 și M 6 s-a depus câte un vas ceramic, iar în M 4 s-au depus trei vase ceramice, două inele de buclă și două brățări (fig. 5).

Prezența exclusivă a ritului incinerăției în cazul înmormântărilor de la Bârsești-Vrâncioaia este o noutate în cultura Monteoru, caracterizată prin predominanța înhumăției în proporție de 93,65 % și a cimitirelor plane⁵. Morminte tumulare sunt atestate în această cultură în punctul „La arini”, la nord-vest de satul Bârsești, unde sunt menționate două mobile construite din piatră în faza Ic3 a acestei culturi⁶. Datele obținute din tumulul 19, arată folosirea necropolei în faza Ic2, iar datarea calibrată a probelor de carbon radioactiv din oasele arse corespunde intervalului 2011-1782 a. Chr. (cu probabilitate de 68,2 %)⁷. Restaurarea și prelucrarea întregului material ceramic, rezultat din noile săpăturile arheologice de pe platoul Dumbravă, nu sunt încă încheiate, totuși datele preliminare disponibile indică o durată îndelungată a folosirii spațiului funerar.

Tumulul 41 și 39 erau relativ mari pentru standardele necropolei de la Bârsești; ei conțineau 28 m³ și, respectiv,

⁴ Morintz 1957, 83-90; Morintz 1959, 233.

⁵ Motzoi-Chicideanu 2011, 429-430.

⁶ Morintz 1961, 205-206, fig. 4; Motzoi-Chicideanu 2011, 75.

⁷ Teleaga et alii 2015, 8.

24,4 m³ de bolovani, însă structura primului, 41, arată că este vorba de trei mobile alăturate. Tumulul 40 conținea 11,7 m³ de bolovani, iar tumulul 42 doar 3,8 m³.

Întrucât cercetările de până acum de pe platoul Dumbravă nu exclud posibilitatea existenței unor morminte plane Monteoru, în 2017 au fost săpate trei secțiuni paralele, lungi de 10,74 m, 10,54 m și 9,66 m și late de 1,5 m, între care s-au păstrat martori de 0,6 m lățime, situate imediat la sud de tumulul 41, între tumuli 40 și 42 (fig. 1). Ulterior au fost săpați și martorii intermediari, suprafața totală săpată de 47,9 m² fiind cercetată până la o adâncime de 0,4-0,52 m. Sub stratul de humus, care conținea fragmente ceramice atipice, s-a săpat în stratul de petriș al platoului, fără urme antropice, și nu s-a găsit nici un mormânt. În 2018 urmează a se săpa sondaje pentru a descoperi eventuale morminte ale culturii Monteoru. Având însă în vedere densitatea mormintelor Monteoru în zona tumulilor cercetați, este de așteptat lipsa înmormântărilor în zonele fără mobile. Probabil că necropola Monteoru de pe platoul Dumbravă constă din morminte suprapuse de tumuli sau situate în imediata lor apropiere.

Problemele nesoluționate până acum privind datarea tumulilor noi indentificați necesită continuarea cercetărilor arheologice în 2018 pe platoul Dumbravă.

Bibliografie:

Morintz 1957 - S. Morintz, Bârsești 1957. [Jurnal de săpătură. Carnet nr. 4]. Arhiva Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, nr. 537 (928).

Morintz 1959 - S. Morintz, Săpăturile de la Bîrsești (r. Vrancea, reg. Galați). Materiale și cercetări arheologice 6, 1959, 231-236.

Morintz 1961 - S. Morintz, Săpăturile de la Bîrsești (r. Vrancea, reg. Galați), Materiale și Cercetări arheologice 7, 1961, 201-207.

Motzoi-Chicideanu 2011 - I. Motzoi-Chicideanu, Obiceiuri funerare în Epoca Bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară (București 2011).

Teleaga et alii 2015 - E. Teleaga, D. Sârbu, M. Constantinescu, Șt. Stoica, V. Istrate, *Neue archäologische Untersuchungen der hallstattzeitlichen Nekropole in Bârsești, Jud. Vrancea*, ARA Hefte 6, 2015, 5-16.

Teleaga et alii 2017 - E. Teleaga / C. Constantin / E. Ghiță / V. Istrate / P. Ichim / N. Pașenciuc / A.I. Breabăn / B. Zickgraf / T. Riese, *Comunele Bârsești - Vrâncioaia, jud. Vrancea: Cercetările interdisciplinare din bazinul Putnei și săpăturile arheologice, efectuate în 2016 pe platoul Dumbravă*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2016 (București 2017), 23-24, fig. 1-3.

4. Berzovia, jud. Caraș Severin

Punct: Castrul legiunii IIII Flavia Felix - porta principalis sinistra

Tip de sit: castru (121). Încadrare cronologică: epoca romană timpurie (321)

Cod RAN: 51519.01, Cod LMI: CS-I-s-A-10785

Autorizație nr. 79/25.04.2017

Colectiv: Dumitru Țeicu (Muzeul Banatului Montan -

Reșița) - responsabil științific; Alexandru Flutur (Muzeul Național al Banatului - Timișoara), Ana-Cristina Hamat (Muzeul Banatului Montan - Reșița), Adrian Cîntar (Universitatea de Vest Timișoara)

La sfârșitul lunii octombrie 2017 a fost reluată cercetarea sistematică a castrului legiunii *IIII Flavia Felix* din localitatea Berzovia (jud. Caraș-Severin). Cercetările arheologice în castrul Berzobis au început în anii 1960 (Protase 2010) și au continuat apoi, cu mari întreruperi, până la jumătatea anilor 2000 (Moga 1970, Medeleț-Petrovsky 1974, Zahariade 2011, Bozu-Rancu 2005, Flutur 2006).

Acest sit arheologic, emblematic pentru arhitectura militară din timpul împăratului Traian, a fost greu încercat în epoca modernă. Odată cu sistematizarea habsburgică a localităților din Banat, vechiul sat românesc Jidovin a fost mutat pe actualul amplasament al localității contemporane Berzovia, suprapunând în totalitate urmele castrului roman. Locuitorii de atunci, cărora li s-au repartizat mici loturi de pământ pentru case și grădini, au refolosit piatra găsită din puținele clădiri de piatră ale castrului și au nivelat terenul. Acolo unde nu sunt construcții moderne, se mai pot observa acum doar rămășițele valului de pământ ale sistemului de fortificație. Castrul reprezintă un dreptunghi cu laturile de 490 x 410 m, aflat acum în întregime în intravilanul satului Berzovia (această denumire a localității a fost adoptată după primul război mondial, fiind inspirată de toponimul antic).

Campania de cercetare arheologică sistematică din octombrie-noiembrie 2017 a vizat cercetarea fortificației în zona porții *principalis sinistra*, fiind realizate trei secțiuni: S1 (20 x 3 m), S3 (12 x 3 m) și S4 (5 x 2 m). A existat și o secțiune S2, plasată în prelungirea lui S1 (aceasta măsura inițial 14 x 3 m); după desființarea matorului de pământ dintre S1-inițial și S2 s-a ajuns la dimensiunile finale ale celor două suprafețe unificate, care au primit, pentru înlesnirea expunerii, denumirea de S1 (20 x 3 m).

În S1 (fig. 1) a fost cercetată o porțiune din val, apoi spre sud *via sagularis*, precum și o porțiune cu urmele unei clădiri de lemn aflată în apropierea drumului militar. Înainte de ridicarea valului de pământ, humusul antic a fost excavat de către legionari în totalitate, astfel că umplutura valului a fost pusă peste lutul argilos galben (steril), fapt arătat de săparea capătului nordic al secțiunii S1. Valul, cu o grosime păstrată de 1,60-1,70 m, este compus din porțiuni succesive de lut bătut în care intră multe bucăți de zgură de fier (fig. 2). Între val și *via sagularis* au apărut urmele unui spațiu în care s-a amenajat inițial o rigolă; intervalul a fost acoperit apoi de un strat de amenajare alcătuit din calcar fărâmițat și bolovani. Pe latura sudică a drumului (*via sagularis*) apare o altă rigolă, iar în continuare, spre sud, au apărut urmele firave ale unei clădiri de lemn, a cărei funcționalitate nu poate fi deocamdată identificată.

În secțiunea S3 (fig. 3) s-a identificat latura sudică a marelui drum *via principalis*, iar în S4 (fig. 4) a fost observată limita exterioară, de nord, a valului de pământ al fortificației.

În ceea ce privește stratigrafia interiorului fortificației, trebuie să menționăm faptul că partea superioară a solului actual este afectată de lucrările agricole. Totuși, de cele mai multe ori, arătura nu a depășit adâncimea de 30 cm. S-a săpat până la solul steril, care a apărut la adâncimi aflate între 1,70 m (în S1) și 1,10 m (în S3).

Materialul descoperit în cele trei secțiuni cercetate constă în principal în fragmente ceramice, cuie de fier, mici fragmente de echipament militar, fragmente de sticlă, puțin material tegular și două monede datate în timpul lui Traian.

Pe viitor, se dorește continuarea cercetării sistemului de fortificație în această zonă a castrului, acest sit având o mare

importanță atât pentru arhitectura militară în special, cât și pentru arheologia romană în general.

Bibliografie:

Bozu-Rancu 2005 - O. Bozu, D. Rancu, *Săpăturile arheologice de salvare din cadrul proiectului Alimentare cu apă Berzovia comuna Berzovia, județul Caraș Severin*, Banatica, 17, 159-200

Flutur 2006 - Al. Flutur, *Castrul Berzobis din perspectiva cercetărilor recente în Dacia Augusti Provincia*, București, 165 -169.

Moga 1970 - M. Moga, *Castrul Berzobis în Tibiscus*, 1, 51-58

Medeleț-Petrovsky 1974 – Fl. Medeleț, R. Petrovsky, *Cercetări arheologice în castrul de la Berzovia (jud. Caraș- Severin) în Tibiscus*, 3, 133-136

Protase 2010 - D. Protase, *Castrul legiunii IIII Flavia de la Berzovia. Săpăturile arheologice din anii 1965-1968 în Analalele Banatului*, 18, 33-43

Zahariade 2011 - M. Zahariade, *Castrul roman de la Berzovia, 1977. Cercetările arheologice în canabae și în castrul roman în BHAUT*, 13, 101-124

5. Bordușani-Popină, jud. Ialomița

Cod RAN: 92998.01; Cod LMI:IL-I-s-A-14029

Colectiv: D.N. Popovici,- responsabil științific; C. Cernea, C. Haită, V. Radu, L. Niță, M. Mărgărit, G. Vasile

Cercetările arheologice din Zona α

Aceasta este situată în partea de nord – est a suprafeței cercetate arheologic, a tell-ului, ea corespunzând cu suprafața unde au demarat cercetările datorită faptului că în acea perioadă era singura disponibilă.

În această campanie cercetările s-au concentrat în zona sectoarelor 7, 8, 12 și 13 unde, într-o primă etapă s-a realizat reconstituirea situației stratigrafice astfel cum fusese ea înregistrată în 1994-1995. Operațiunea în sine a fost dificilă și cronofagă. Precizăm că aici (sectoarele 7 și 13), fuseseră cercetate resturile unei locuințe abandonate, neincendiată (US 1300,1301, 13002, 1368, 1433, 1420, 1432, 1392, 1419) și depunerile corespunzând unei zone menajere (St. 8 și 12 (US 2002, 2003, 1182, 1220, 1221)).

Zonă menajeră

În întreaga suprafață, cu excepția perturbărilor stratigrafice de tipul șanțurilor de fundație, s-a observat existența unor consistente depuneri menajere în toate cele patru sectoare respectiv St 7 (US1301), St 8 (US 2003), St 12 (US 7745) și St 13 (US 1691, 1692). În general, acestea se prezentau sub forma unor sedimente siltece de culoare cenușie, cu structură eterogenă, conținând lentile de cenușă cu fragmente milimetrice și centimetrice de carbune, uneori lentile fine de coprolite, fragmente ceramice, oase și scoici. Aceste caracteristici ale compoziției lor sugerează că spațiul respectiv a fost utilizat atât pentru depunerea resturilor menajere dar și, punctual, pentru perioade scurte de timp, a unor animale.

O altă caracteristică a acestei zone a constat din neobișnuit de intensă perturbare cauzată de gangurile diferitelor animale.

Complexe funerare

În sectoarele 8 și 13 după demontarea nivelului de depuneri menajere, au fost descoperite resturi scheletice ce provin de la patru indivizi, toți încadrați în grupa de vârstă *infant* (0-3 ani). Trei dintre aceștia au vârste înscrise în intervalul nou-născut – 0,5 ani, iar unul în intervalul 0,5 - 1,5 ani. Nu au fost identificate boli dentare sau osoase.

În toate cele patru sectoare menționate, după demontarea zonei de depuneri menajere au fost observate și cercetate resturile unei locuințe abandonate, neincendiate- SL. 20.

Locuința nr. 20

Aceasta a fost observată în cele patru sectoare 7, 8, 12 și 13. A fost o locuință neincendiată care prin caracteristicile distrugerilor sale se încadrează în categoria celor distruse sistematic. foarte probabil, imediat după momentul încetării utilizării ei drept locuință. Pe toată suprafața sa s-a observat existența unor pachete, adeseori bine mărunțite de pereți amestecate cu cele ale podelelor. La fel s-a întâmplat și cu structura de combustie ale cărei resturi, amestecate cu pachetele provenind de la pereți și podele au fost observate pe o suprafață de cca. 1 m².

În zonele de sud (S. III) și nord (S. IV), au fost efectuate sondaje cu scopul verificării stratigrafiei și recoltării unor probe susceptibile a fi date astfel încât să se poată obține date suplimentare privind locuirea umană în aceste zone și încadrarea lor cronologică. Materialele arheologice descoperite au fost atribuite culturii Gumelnița și epocii La Tène, lipsind cu totul cele ce ar fi putut aparține culturii Boian.

Materialul litic (silex)

Materialul litic rezultat în urma cercetărilor desfășurate în campania 2017 este format din 31 produse de debitaj și 5 fragmente de calcar. Materia primă utilizată este silexul mat, omogen, de culoare crem, roșcat-marونیu, sau cenușiu, cu puncte fosilifere.

Eșantionul litic include patru categorii tehnologice (Fig. 1): așchii/esquilles, fragmente indeterminate, suporturi laminare brute (Pl. 4:1) și piese retușate (Pl. 4:2-9; Pl. 5), din care ultimele două reprezintă 66% din piesele descoperite. Suporturile laminare sunt reprezentate, în majoritate, de fragmente proximale, cu taloane netede, late de 2-4 mm și meziale, fracturate perpendicular pe planul suportului. Piesele retușate ilustrează relativ puține categorii tipologice: *grattoirs*, troncaturi, lame retușate marginal, o piesă cu *encoche* și o lamă *appointée*.

Excepând fracturile transversale și longitudinale, cele mai frecvente urme de uzură identificate sunt lustrul microscopic, cu extindere variabilă, dezvoltat pe suprafața dorsală și ventrală a pieselor, și desprinderile semicirculare de pe marginile lungi, ambele apărute, fie izolat, fie împreună, atât pe suporturile brute, cât și pe piesele retușate. În cazul lamelor retușate marginal, lustrul microscopic suprapune uneori porțiunea retușată a uneia din margini, alteori este întrerupt de linia retușelor.

Analiza petrografică a materialului litic

Analiza petrografică a materialului litic descoperit în campania de cercetări arheologice din anul 2017, în suprafața S α, a evidențiat următoarele tipuri de roci:

Roci sedimentare:

Calcar fin, gălbui, omogen, moderat compact.

- Ascutitor.

Calcar fin, cenușiu deschis - mediu, ușor eterogen, puternic ars.

- Fragment de percutor aproape sferic, 1/4.

Calcar foarte fin grezos, foarte bine sortat, cenușiu mediu și gălbui, puternic ars.

- Fragment de percutor, rotunjit, cca. 1/4.

Gresie cuarțoasă fină, foarte fin micacee, foarte bine sortată, cenușiu deschis și gălbui, omogenă, compactă.

- Mic fragment de rășniță - frecător, cu crustă, puternic ars.

Gresie cuarțoasă fină, foarte fin micacee, foarte bine sortată, cenușiu mediu și cenușiu verzui, omogenă, compactă; posibil din șisturi verzi.

- Mic fragment de rășniță - frecător.

Galet de rocă carbonatică, fin, brun cenușiu închis, omogen, compact.

- Mic șlefuitor cu suprafață lustruită.

Galet de silicolit fin, brun gălbui (cafeniu), omogen, compact.

- Fragment de percutor, cca. 1/2.

Galet de șist verde cu textură foarte fină, cenușiu verzui închis, omogen, compact.

- Dălțiță de mici dimensiuni.

Roci metamorfice:

Șist verde cu textură fin grezoasă, bine sortat, cenușiu verzui deschis, omogen, compact, cu șistozitate slabă.

- Mic fragment de rășniță - frecător cu suprafață șlefuită (partea activă) și muchia cioplită.

Șist verde cu textură grezoasă grosieră, moderat sortat, cenușiu verzui mediu, omogen, compact, cu șistozitate slabă.

- Mic fragment de rășniță - frecător cu suprafață șlefuită (partea activă).

Șist verde cu textură micro-conglomeratică, slab sortat, cenușiu verzui deschis și mediu, omogen, compact și moderat compact, cu șistozitate slabă.

- 2 fragmente de rășniță cu o suprafață șlefuită (partea activă) și muchia cioplită.

- 1 mic fragment de rășniță - frecător cu suprafață activă și muchia cioplită.

În ceea ce privește ariile sursă ale acestor roci, toate au ocurență în depozitele din Dobrogea centrală și de sud.

Industria materiilor dure animale

În campania 2017, au fost descoperite 12 piese, din care doar două au fost realizate din corn de *Cervus elaphus*, restul fiind confecționate din os. Registrul tipologic este destul de limitat, ilustrând specializarea acestei comunități în anumite activități.

Vârfurile au fost confecționate pe suport plat, aplicându-se o metodă de debitaj prin bipartiție (1) sau prin partiții succesive (4). În primul caz (Pl. 6/a), debitajul a fost realizat prin percuție, cu fasonajul prin abraziune a extremității proximale și a laturilor, la nivel mezo-distal. Vârful este fracturat și nu putem identifica gradul de uzură. În cel de al doilea caz (Pl. 6/b), debitajul a fost realizat tot în percuție, cu o singură excepție, în care a intervenit și *rainurage*-ul (Pl. 6/c). La acest ultim exemplar, întreaga suprafață a fost regularizată prin abraziune (Pl. 6/d), în acest mod obținându-se și frontul activ. Extremitatea proximală era și ea fasonată, dar s-a fracturat *en languette*, probabil ca urmare a sistemului de înmănușare. Aproape întreaga suprafață a piesei a fost acoperită de incizii transversale. La celelalte piese (Pl. 6/f), fasonajul a intervenit la nivel distal (Pl. 6/g), în jurul întregii circumferințe, pentru a asigura convergența laturilor și morfologia ascuțită a extremității. Aceasta este, la toate exemplarele, puternic tocită, cu lustru microscopic și dispariția stigmatelor tehnologice (Pl. 6/e, h).

Categoria tipologică a **dălțițelor** este reprezentată de patru exemplare, din care două pe suport în volum și două pe volum plat. În primul caz (Pl. 7/a), s-a intervenit la nivel proximal pentru eliminarea epifizei prin percuție, planul de debitaj nefiind fasonat. Frontul activ a fost amenajat prin percuție, după care a fost regularizat destul de neuniform, prin abraziune (Pl. 7/b). Uzura la nivelul extremității este intensă, cu dispariția stigmatelor tehnologice și dezvoltarea unor striuri fine, longitudinale (Pl. 7/c), ce dovedesc că piesele au fost

folosite într-o mișcare paralelă axei principale.

Piesele pe suport plat (Pl. 7/d) au fost obținute printr-o metodă de bipartiție prin percuție, cu laturile de debitaj rămase în stare brută. La nivel distal, a fost aplicată o abraziune (Pl. 7/e), menită să amenajeze frontul activ specific dălțițelor. Frontul este puternic uzat, cu apariția unor striuri funcționale dispuse longitudinal axei pieselor (Pl. 7/f).

Domeniul estetic este reprezentat de un **pandantiv** confecționat dintr-o vertebră de *Silurius glanis* (Pl. 7/g). Conturul piesei a fost regularizat prin abraziune (Pl. 7/h). Central, a fost realizată o perforație, prin percuție (Pl. 7/i).

Din corn, au fost confecționate doar două artefacte. Prima piesă este o **dălță** pe axă (Pl. 7/j), din păcate fracturată atât longitudinal, cât și transversal. Probabil, era vorba despre o piesă pe suport în volum. Se mai păstrează o porțiune din frontul activ – de tip *biseau*, pus în formă prin percuție. Extremitatea pare intens tocită. Cea de a doua piesă este un **suport**, provenind din raza bazală a unui ramuri. Conservă volumul anatomic, segmentarea realizându-se prin percuție pe 2/3 din diametru, continuată cu detașarea prin flexionare.

Raport arheozoologic (moluște, pești, reptile și păsări)

În campania de cercetări arheologice din 2017 de la Bordușani-Popină s-a studiat un eșantion faunistic provenit din sectoarele alfa și gama. Cele 1339 resturi au fost prelevate direct din complexele studiate (Fig. 2). Au fost identificate diverse grupe de animale: 5 taxoni de moluște, 5 de pești, țestoasa de apă și 3 resturi neidentificate de pasăre. Aceste fragmente prezintă caracteristicile unor deșeuri menajere (urme de dinți și de la tranșare etc.).

Materialele provin din mai multe complexe arheologice: șanțurile de fundație, locuințe, zone de deșeuri (US1182, 1186, 1221, 1224, 1225, 1230, 1231, 1242, 1243, 1301, 1302, 1303, 1394, 1394, 1691, 1692, 1693, 1696, 1697, 1698, 1849, 1855, 1856, 1858, 1859, 1963, 2002, 2003, 2004, 2101, 2113, 7744, 7745, 7746)

Moluște. S-au identificat 1190 cochilii de moluște. Dintre acestea cele mai numeroase (1070) aparțin celor trei specii ale scoicii de râu din genul *Unio* (*U. pictorum*, *U. tumidus*, *U. crassus*) urmate de cele (96) ale scoicii de lac (*Anodonta* sp.). Gasteropodul *Viviparus* sp. este și el prezent cu 24 de cochilii (Fig. 2). Dimensiunile indivizilor de *Unio* se încadrează în categoria celor medii dar sunt prezenți și indivizi de mici sau mari dimensiuni (Fig. 3). Valorile înălțimii cochiliei celor 82 indivizi de *Unio pictorum* se eșalonează între 23,3 și 41,6 mm (media 32,26), a celor 532 de indivizi de *Unio tumidus* între 22,1 și 42,1 mm (media 31,81) iar a celor 20 indivizi de *Unio crassus* între 22,3 și 33,2 mm (media 30,48). Aceste date se încadrează în limitele înregistrate pentru nivelul Gumelnița din așezarea de la Bordușani-Popină.

Pești. Au fost identificate 144 resturi ce au aparținut peștilor (Fig. 2). Acestea sunt în general oase robuste care se păstrează mai bine în timp și care pot fi colectate cu ușurință direct (cleitrum, prima radie de la înotătoare, opercularul, dentarul, vertebre). Speciile identificate sunt comune în apele dulci: sturioni, știucă, crap, somn și șalău. Somnul domină ca număr de resturi (55,56%) fiind urmat de crap (21,53%) și știucă (8,33%). Dimensiunile reconstituite sunt medii și mari toți indivizii încadrându-se în categoria reproducătorilor.

Pentru crap (*Cyprinus carpio*) s-au reconstituit dimensiunile pentru 11 indivizi (Figura 3) cu taliile cuprinse între 321 mm lungime totală-Lt (0,493 kg) și 994 mm Lt (13,79 kg). Greutatea totală reconstituită era de 75,947 kg cu o medie de 6,9 kg (745 mm Lt).

Somnul (*Silurus glanis*) este prezent cu 47 indivizi (Fig. 5). Taliile pentru 46 de indivizi se eșalonează între 494 mm Lt (0,824 kg) și 1780 mm Lt (43,13 kg) unul atingând

dimensiuni foarte mari 2437 mm Lt (113,5 kg). Greutatea totală înregistrată era de circa 638,783 kg cu o medie de 13,59 kg (1078 mm Lt).

Știuca (*Esox lucius*) este prezentă cu resturi de la 9 indivizi cu dimensiuni cuprinse între 352 mm Lt (0,266 kg) și 780 mm Lt (3,38 kg), greutatea lor totală atingând valoarea de 10,885 kg (533 mm Lt).

Șalăul (*Sander lucioperca*) e reprezentat doar de 4 indivizi cu dimensiuni mari și foarte mari cuprinse între 615 mm Lt (2,1 kg) și 1099 mm Lt (12,6kg). Greutatea totală a acestor indivizi era de 21,621 kg (789 mm Lt).

Reptile. Doar două resturi au fost identificate de la carapacea broaștei țestoase acvatice (*Emys orbicularis*).

Păsări. Acestea sunt prezente cu fragmente de la indivizi de talie mare și foarte mare (coracoid și clavicular).

6. Bucșani, jud. Giurgiu

Punct: Microzona Bucșani

Cod RAN: 101387.04, 101387.11, 101387.13

Colectiv: Cătălin Bem (MNIR) – responsabil științific; Andrei Asăndulesei (UAIC), Adrian Bălășescu (MNIR), Radu Coman (MJI), Irina Ene (MNIR), Constantin Haită (MNIR), Simona Munteanu (MJI), Cătălin Nicolae (IAB), Sorin Oanță-Marghitu (MNIR), Felix Tencariu (UAIC), Radu Valentin (MNIR), Florin Vlad (MJI)

S-au subsumat, firesc, obiectivelor asumate și s-au referit la cercetări de teren propriu-zise, carote sedimentologice, măsurători magnetometrice, analize aerofotogrammetrice, realizări de DTM-uri, prelevări de probe radiocarbon, prelucrarea unor categorii de materiale arheologice.

Ceea ce identificăm prin toponimul **Bucșani Pădure-Pepinieră 2 (La Pitica)** este o zonă restrânsă din ansamblul de situri, amplasată la 410 m nord-nord-est de *tell*-ul Bucșani Pădure (fig. 1b). Toponimul în sine reprezintă un simplu cod și se referă la componenta neolitică; locuirile Boian – Giulești și Spanțov, din epoca bronzului, dar și cele din sec. III-IV și XV-XVI sunt aceleași cu cele din zona Pădure-Pepinieră 2 (proprietatea Rădulescu) și Pădure-Izvor. Încă din 2007 menționam aparența unei movile antropice, deși materialele arheologice Gumelnița erau incerte (Bem 2007, p. 14). Poziția atipică pentru un *tell* – pe terasa inferioară a Neajlovului, dar și, mai cu seamă, vecinătatea imediată a stațiunii pluristratificate de la Pădure-tell ne-au impus prioritatea cercetării sale. Din păcate, analizele aerofotogrammetrice nu au adus un plus de informație concret. Sperăm că DTM-ul aflat în lucru o va face.

Cele 20 carote sedimentologice (2016-2017) și sondajul trasat în funcție de acestea și cercetat în 2016, au relevat aceeași succesiune depozițională – singurul nivel antropic, depozitarul elementelor eneolitice târzii și având o grosime care variază între 10 cm (în spațiul vestic, de margine) și 45 cm (în zona sondajului, central), suprapune un nivel de paleosol care integrează constituenții antropici Boian-Spanțov și este suprapus de nivelul solului actual.

Toate formele din nivelul superior aparțin fondului Gumelnița iar *fabric*-ul este similar celui din nivelurile superioare (B1) ale *tell*-urilor din *microzonă*. Raritatea decorului este, în același mod, similar. Fără a detalia aici, puținele elemente de decor își au legături cu exemplele cele

mai rare din amintitele niveluri superioare (de ex., Bem 2002, pl. VIII/1, 5-6; IX/5-6) și din mediul sălcuțean târziu (Berciu 1961; Nica et al. 1995), precum și cu descoperiri ulterioare de tip Brătești (Tudor 1977). În plus, materialul petrografic alogen (roci vulcanice, calcare) descoperit în cuprinsul așezării de la Bucșani Pădure-Pepinieră 2 (*La Pitica*) își găsește corespondențe în nivelurile Gumelnița B1 din *microzonă*. Mai mult, este evidentă aceeași manieră de confecționare a râșnițelor – cioplirea marginilor, abraziunea lor, amenajarea suprafețelor de utilizare.

În schimb, spectrul faunistic – dominat autoritar de vita domestică, chiar dacă eșantionul este redus, se apropie de acela prezent în așezări de la începutul epocii bronzului.

Pe de altă parte, harta magnetometrică, pe lângă anomalii interpretabile ca resturi de construcții puternic incendiate și gropi ale căror diametre rar depășesc 2 m, a impus atenției un șanț care înconjoară ferm, pe un contur cvasicircular, așezarea. Caracteristicile acestui element de delimitare sunt similare celor ale celorlalte din mediul Gumelnița – larg (7-12 m), puțin adânc și lăsat deschis (intensitatea semnalului de ~ 2 nT), suprafața înscrisă (cca 70 m diametru).

Foarte probabil, este una dintre așezările postulatei faze Gumelnița B2, fără îndoială, cronologic și cultural, amplasată între locuirile Gumelnița B1 din luncile râurilor interioare ale Munteniei și aspectul Brătești. Datele radiocarbon obținute, deocamdată, pentru șase probe, indică pentru locuirea Gumelnița târzie un interval care este similar atât cu cel din cazul așezării Cernavoda Ic (cu importuri Cucuteni B) de la Săveni (jud. Ialomița) (Cernea, Vlad 2015, p. 197), cât și cu cel al întregii faze Cernavoda Ic (Bem 2001-2002).

Amplasamentul topografic, caracteristicile *tell*-urilor și ale așezărilor simple din *microzona Bucșani* și coloanele stratigrafice consistente exclud inserarea crono-culturală a stațiunii de la Pădure-Pepinieră 2 (*La Pitica*) în segmentul secular Gumelnița din zonă.

Suma caracteristicilor indică o apropiere mai mare de manifestările Gumelnița B1 decât de cele, oricum *post-gumelnițene*, Brătești.

Scanarea magnetometrică a evidențiat o apropiere de zestrea simbolică a comunităților Gumelnița, deși în acest moment, șanțul de delimitare este dificil de atribuit la unul din cele două momente de locuire – Boian-Spanțov sau Gumelnița B2.

Spectrul faunistic diferă flagrant față de cel clasic Gumelnița.

În situația confirmării acestor concluzii, stațiunea este unică și poate deveni, din acest motiv, cea mai importantă din *microzona Bucșani*.

În ceea ce privește locuirile din spațiul Bucșani Pădure-Școală, am continuat cercetarea complexelor ulterioare necropolei medievale din sectorul V. Materialele ceramice asigură datarea complexelor în sec. XV-XX. Faptul că resturile osoase umane descoperite sunt numeroase, dar toate în poziție secundară, poate indica extinderea necropolei și în acest spațiu.

Bibliografie:

Bem, C. (2001), Considerații generale asupra cercetărilor arheologice pluridisciplinare de pe Valea Neajlovului, Oberländer-Târnoveanu, I., Borș, C. (eds.), *O civilizație necunoscută: Gumelnița*, CD-ROM, București, Cimec.

Bem, C. (2001-2002), Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc, Pontica, p. 25-121.

Bem, C. (2003), Bucșani, com. Bucșani, jud. Giurgiu, cod sit: 101387.01, M.-V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoveanu, F. Vasilescu, C. Bem, P. Jercan, I. Nicolae (eds.), *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2003*,

<http://cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2004/cd/index.htm>.

Bem, C. (2006), Bucșani, com. Bucșani, jud. Giurgiu, Punct: La

Pod, cod sit: 101387.01, M.-V. Angelescu, F. Vasilescu (eds.), *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2005*, <http://cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2006/cd/index.htm>.

Bem, C. (ed.) (2007a), *Repertoriul Microzonei Bucșani*, Muzeul Național de Istorie a României, București, p. 87

Bem, C., Asăndulesei, A., Nicolae, C. (2010) Bucșani, com. Bucșani, jud. Giurgiu, Punct: Pod, Pădure, cod sit: 101387.01-02, M.-V. Angelescu, C. Bem, I. Oberländer-Târnoveanu, F. Vasilescu (eds.), *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2009*, <http://cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2010/cd/index.htm>.

Bem, C., Popa, T., Parnic, V., Bem, C., Garvăn, D., Bărbulescu, D., Gălușcă, I. (2002), Cercetări arheologice pe valea Neajlovului. Considerații generale asupra microzonei Bucșani, *Studii de Preistorie* 1 (2001), București, p. 131-145.

Bem, C., Haită, C., Asăndulesei, A., Paraschiv-Grigore, E. (2016a), A Predictive model regarding the positioning of the *tells* along the valleys of the inner rivers from Muntenia – Argeș river basins (Romania), *The archaeology of wetlands, the landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory. International Conference*, National Museum of Romania History, 15-16 June 2016, Bucharest.

Bem, C., Haită, C., Asăndulesei, A., Paraschiv-Grigore, E. (2016b), O propunere pentru un model predictiv privind amplasamentul *tell*-urilor din văile râurilor interioare ale Munteniei – bazinul Argeșului (România). Mai mult un stadiu al cercetărilor, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos. Orient și Occident*, Ediția a XVI-a, Muzeul Dunării de Jos, 28-29 septembrie 2016, Călărași.

Cernea, C., Vlad, F. (2015), Contribuții la cunoașterea prelucrării pieilor de animale în cadrul comunităților Cernavoda I. Așezarea de la Săveni - *La Movile*, com. Săveni, jud. Ialomița, *Arheovest* III1, p. 195-204.

Berciu, D. (1961), *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Ed. Academiei, București, p. 593

Marinescu-Bîlcu, S., Andreescu, R., Bem, C., Popa, T., Tănase, M. (1998), *Șantierul arheologic Bucșani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998*, în *Buletinul Muzeului Județean „Teohari Antonescu”* 2-4, Giurgiu, p. 93-114.

Nica, M., Schuster, C., Zorzolui, T. (1995), Cercetări arheologice în tell-ul gumelnițeano-sălcuțean de la Drăgănești-Olt, punctul „Corboaică” – campaniile din anii 1993-1994, *Cercetări arheologice în aria nord tracă*, București, p. 9-45.

Păunescu, Al. (2000), *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul cuprins între Carpați și Dunăre: studiu monografic*, Ed. AGIR, București, p. 492

Tudor, E. (1977), Un aspect cultural post gumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (săpăturile de la Brătești „Coasta bisericii”, jud. Dîmbovița), *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 28, 1, București, p. 37-54.

7. Caransebeș, jud. Caraș-Severin

Punct: Strada Potocului, nr. 22

Cod RAN: 51029.08

Colectiv: Silviu Oța (Muzeul Național de Istorie a României) - responsabil științific; Adrian Ardeț (Muzeul

Judeșean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș), Dimitrie Negrei (Muzeul Judeșean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș)

În cursul anului 2017, pentru prima dată a fost deschis un șantier arheologic sistematic pe teritoriul orașului medieval Caransebeș, în urma unui protocol încheiat între Muzeul Național de Istorie a României și Muzeul Judeșean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș. Scopul acestei cercetări este acela de a studia locuirea medievală de aici, organizarea orașului și a tramei stradale precum și fortificațiile existente, rămase multă vreme aproape necunoscute. Munca de teren, în prima fază, ne-a fost ușurată de existența câtorva planuri date din cursul secolului al XVI-lea până la începutul celui de-al XVIII-lea, dar și de documentele existente sau relatările călătorilor străini.

Cercetările arheologice de la Caransebeș s-au desfășurat pe o proprietate privată, anume în grădina casei cu nr. 22, situată pe strada Potocului. Aceasta făcea parte în Evul Mediu din teritoriul orașului fortificat. Cercetarea a trebuit să fie realizată în funcție de configurația terenului, parțial în pantă. Ca amplasament pe planul orașului medieval, proprietatea se află în zona central vestică.

A fost trasată o secțiune (S. 1/2017, perpendiculară pe panta existentă) cu dimensiunile de 2,00 m x 20,00 m, orientată puțin deviat pe direcția VNV-ESE. Caroiagul a fost făcut de la vest la est, din doi în doi metri. Au mai fost trasate și trei casete. Prima dintre ele (Cas. 1/2017) era paralelă cu S1/2017, amplasată spre nord la o distanță de 3,5 m, și avea dimensiunile de 1,5 m x 3,6 m. Celelalte două (Cas. 2/2017 și Cas. 3/2017), de dimensiuni egale (3,00 m x 3,00 m), au fost trasate la Sud de S. 1/2017. Prima a fost amplasată la o distanță de 3,00 m de caroul 1 al S. 1/2017. Cea cea de-a doua (Cas. 3/2017) a fost amplasată la trei m sud de cea precedentă, pe aceeași linie.

În S.1/2017 (carourile 7-8) a fost identificat un zid demantelat parțial (s-a păstrat din elevație 1,00 m), cu grosimea la bază de 2,20 m. Acesta este orientat pe direcția NNV-SSE și a fost construit din piatră de râu legată cu mortar de bună calitate. Talpa sa, puțin ieșită în exterior (observabil pe paramentul de vest), a fost realizată similar, din aceleași materiale. În spatele său, spre est, la adâncimea de 1,80 m, au fost identificate câteva pietre de mari dimensiuni, unele dintre ele având resturi de mortar, ceea ce ar indica existența unei clădiri distruse. Peste aceste pietre, găsite disparat, este o zonă cu reziduuri menajere, având mai multe faze, printre care două de incendiere, precum și nivelul de distrugere al zidului. Peste acesta erau și alte reziduuri. Tot de acolo au fost recuperate importante cantități de ceramică și resturi osteologice animale, dar și câteva umane. Materialele arheologice sunt destul de sărace și constau într-o foarfecă, un posibil fragment de topor de luptă, cuie și o monedă de argint emisă în timpul lui Sigismund al III-lea Vassa (1587-1632). Oasele umane pot proveni de la un cimitir aflat în interiorul micii fortificații și care probabil a fost amenajat în jurul unei biserici.

Conform stratigrafiei, în spatele zidului, a existat o clădire, din ea fiind surprinse pietre de râu legate cu mortar, la o adâncime de 0,50 m - 0,60 m, dar nu *in situ*.

Conform planurilor cetății avute la dispoziție dateate la sfârșitul secolului al XVI-lea, cel mai probabil este vorba de mica fortificație din interiorul orașului.

În fața acestei incinte, erau reziduuri menajere și mici pete de arsură, pe o lungime de 3,00 m - 3,40 m.

În carourile 3-5, după acesată zonă, a fost identificată o stradă cu lățimea de 4,80 m, din pietre de râu. La vest de ea, urmează un pavaj înclinat, din pietre de râu de dimensiuni diverse, pe o lungime de 1,70 m care formează spre capăt o

rigolă împreună cu un alt pavaj înclinat a cărui lungime este de 2,00 m. Spre capătul secțiunii, alăturat pavajului precedent, este un altul care se diferențiază de acesta printr-o linie de pietre de dimensiuni mijlocii.

Toate pavajele au fost suprapuse de un nivel de pietre și moloz rezultat cel mai probabil după distrugerea fortificației de la începutul veacului al XVIII-lea, și de pământul arabil. Materialele arheologice recuperate constau în fragmente ceramice provenite în special de la recipiente de uz comun, anume oale borcan, cu sau fără toarte, câni, piese de metal (cuie, piroane, piese de harnașament, verigi, potcoave), un fragment de pipă etc. Lor li se adaugă resturi osteologice provenite de la animale, dar și oase umane.

Pavajele nu au fost scoase, dată fiind păstrarea lor în foarte bune condiții. Secțiunea a fost acoperită cu netex și pământ pentru protejarea structurilor de piatră.

Caseta 1/2017 (3,6 m x 1,5 m, orientată VNV-ESE) a fost trasată paralel cu S. 1/2017 (la o distanță de 3,50 m nord) pentru a verifica traseul zidului surprins în S. 1/2017. Cercetarea nu a fost realizată integral din motive independente de noi. S-a săpat spre VNV până la -1,10 m, iar spre ESE până la -0,62 m. Am surprins traseul incintei micii fortificații, anume paramentul său dinspre VNV. Pe acel segment avea aceeași direcție cu cel din S 1/2017. Din paramentul exterior s-au mai păstrat doar trei asize. Și în această porțiune, a fost construit din piatră de râu legată cu mortar de bună calitate. Stratigrafia, de sus în jos constă într-un nivel de pământ arabil cu grosimea de 0,20 m. Sub el era un altul, din moloz, ale cărui grosimi sunt variabile, anume între 0,30 m - 0,50 m. Spre ESE grosimea sa este mai redusă (0,18 m - 0,20 m) deoarece aici este emplectonul incintei, rămas nedistrus. Materialele arheologice recuperate constau în fragmente de cărămizi, ceramică și oase de animale precum și umane.

Sub ele, este un alt nivel de moloz, ceva mai subțire, cu grosimea variabilă, cuprinsă între 0,17 m - 0,30 m (atât s-a putut săpa). În lateralul său, spre ENE se păstrează cele trei asize amintite din paramentul exterior. Lângă ele, în lateral, și după înlăturarea molozului, a fost descoperit pământ ars, rezultat cel mai probabil în urma unui incendiu, asemeni situației din S. 1/2017.

Cel mai probabil, după incendiu s-a trecut la dărâmarea incintei, observabilă în special prin pietrele mari de râu și moloz, apoi la nivelarea zonei (pietrele mărunte de sub arabil, identificate pe toată suprafața cercetată).

În Caseta 2/2017, imediat sub arabil, la -0,20 - 0,25 m spre est, a fost identificată o aglomerare de pietre de râu, dispuse haotic. Sub ele era un pavaj din piatră de râu (orientat pe direcția nord-sud, cu lungimea de 3,10 m și lățimea variabilă cuprinsă între 0,70-0,80 m. În lateralul său a fost descoperită o parte a unei locuințe a cărei podea era amenajată cu lut a cărui grosime era cuprinsă între 0,10 m - 0,15 m. Spre sud, a fost surprinsă o aglomerare de pietre și cărămizi în care a fost și o importantă cantitate de fier topit. Sub această amenajare a fost identificat un nivel de pământ maro care suprapunea un pavaj de pietre de mici dimensiuni și fragmente de cărămizi. Spre profilul vestic, exista și o aglomerare de mortar și bucăți de cărămizi. În partea sudică a casetei era o groapă menajeră cu mai multe faze de umplere, cercetată până la adâncimea de 0,90 m.

Sub pavaj, în colțul de nord-vest al casetei a fost identificată o vatră, iar pe profilul vestic se sudic se mai pot observa resturile unei locuințe distruse, a cărei podea era din lut.

Sub aceste resturi de locuință, spre sud, a fost găsită o aglomerare de pietre de mari dimensiuni (-0,50 m - 0,60 m), care probabil constituiau colțul unei locuințe. Aceasta pare să fi fost distrusă prin incendiere. În lateralul său, pe profilul vestic, a fost identificată un nivel de pământ maro suprapus de o lentilă de arsură peste care era pământ cenușiu.

Colțul acestei locuințe suprapunea parțial o alta cu pavaj

de piatră. Sub el sunt fragmente ale unei locuințe cu refaceri succesive, care a fost amenajată peste o alta incendiată. Aceasta suprapunea la rândul ei o amenajare din care s-a păstrat un strat de pământ maro. Dedesupt, la adâncimea de 2,00 m, a fost identificată o locuință cu o vatră adâncită, pavată cu pietre.

Caseta 3/2017 a fost cercetată parțial, până la o adâncime de 1,20 m. Aici au fost identificate o amenajare de lut, care reprezintă podeaua unei locuințe. Pe amenajarea de lut au fost găsite bucăți de cărămizi și pietre, fără o distribuție anume. Inventarul consta din fragmente ceramice de la recipiente de uz comun, fără decor.

Sub acest strat de lut a fost surprins un pavaj de pietre mărunte care acoperă aproape toată suprafața casetei, mai puțin zona sa de est și cea de nord. Spre nord a fost găsită o mică amenajare cu lut. Sub pavaj era lut cu grosimi variabile, cuprinse între 0,05 m - 0,10 m. Acestea suprapun parțial o locuință probabil incendiată. Sub ea, se afla un alt pavaj din pietre mărunte care suprapune o amenajare de lut.

Locuința a suprapus o alta care avea mai multe faze de amenajare, cu vetrele aferente.

Inventarul arheologic recuperat consta în ceramică de uz comun, resturi osteologice animale, o monedă emisă în timpul lui Gabriel Bethlen (1603-1629) descoperită în profilul estic, mai sus de al doilea pavaj (de sus în jos), piese metalice, în special cuie. Au fost descoperite și fragmente de recipiente de mici dimensiuni, din pastă cenușie.

Pavajele și zidurile identificate au fost acoperite ca protecția primară cu geotextil li au fost reacoperite cu pământ.

Cercetarea demonstrează că cel puțin în zona casetelor 2 și 3, atelierele de prelucrare a fierului au funcționat pe același loc până în epoca modernă.

8. Carei, jud. Satu Mare

Punct: Bobald

Așezare Preistorică, epoca bronzului
Cod RAN: 136535.02/; cod LMI

Colectiv: Molnár Zsolt (AM-E-006) - responsabil științific; Némethi János, Liviu Marta, Szöcs Péter, Hágó Nándor, Robert Gindele, Kapcsos Norbert, Gyurka Orsolya

Descrierea tehnică a cercetărilor din anul 2017 (Casete: C1, C2, C3, C4)

În anul 2017 s-a continuat cercetarea arheologică începută în anul 2010, săpătura derulându-se și în anii următori, 2011–2013, 2016–2017. A fost continuată cercetarea suprafeței de 10 x 10 m în total, împărțită în patru casete, denumite C1, C2, C3, C4, cu dimensiunile de 5 x 5 m fiecare, fiind despărțite de ele de câte un martor de 0,5 m lățime. În cursul cercetărilor din anul 2013 martorii din cadrul suprafeței cercetate s-au deteriorat, încât a fost necesară demontarea acestora. Din motive similare a fost necesară și lărgirea suprafeței cercetate, aceasta realizându-se în urma îndreptării profilelor. În pofida încercărilor de a le proteja atât de umezeală, cât și de fluctuațiile termice prin foliere și reumplere, stratul arheologic superior (cu o grosime de aprox. 50 cm), se distruge vizibil în fiecare an. În campania de cercetări arheologice din 2017 suprafața totală deschisă fiind de 156 m² (12x13m).

Pe parcursul săpăturii, cu toate că prin demontarea martorilor s-a obținut o singură suprafață, ca tehnică de lucru s-a

păstrat atât denumirea cât și partiționarea inițială a suprafeței în casete. Documentarea vestigiilor arheologice a fost realizată în funcție de casetele delimitate inițial. S-a avansat în fiecare casetă în funcție de situația arheologică existentă. În suprafața deschisă în zona centrală a tell-ului de epoca bronzului, s-au cercetat și documentat un număr de 3 morminte (M 34, M 37, M44), 16 gropi (G 41, G 42, G 43, G 46, G 47, G 51, G 53, G57, G 59, G 61, G 63, G 64, G 65, G 66, G 67, G 70), patru vetre (V6, V7, V8, V9) și o serie de alte complexe și contexte arheologice (Cx18, Cx 20, Cx 21, Cx 22, Cx 23 etc.).

Concluzii

Principala concluzie ce reiese în urma cercetărilor din 2017, este că tell-ul a fost locuit în permanență pe parcursul epocii mijlocii a bronzului, până în pragul epocii târzii a bronzului. Între nivelurile de cultură succesive identificate nu s-a putut observa o întrerupere, nefiind sesizate nici sincope în evoluția formelor ceramice descoperite. Toate acestea denotă o cronologie succesivă a ultimelor locuiri atribuite unor comunități din epoca bronzului pe acest loc.

Pe lângă mormintele medievale descoperite în anii precedenți, au fost identificate morminte noi și în anul 2017. La adâncimea la care s-a ajuns se termină și majoritatea mormintelor datate undeva la sfârșitul sec. 16, început de sec. 17, doar câteva dintre ei adâncindu-se mai mult în straturile preistorice. Importanța acestei situații se va simți în următoarea etapă a cercetării, când contextul descoperirilor nu va mai fi compromis de intervențiile ulterioare, reprezentate de gropile de mormânt medievale/premoderne. Chiar și așa putem afirma că pe suprafața săpată de aprox 156 mp se disting două zone de dărâmături (Cx14), în C1 și C2 concentrațiile de chirpic provenite în urma incendierii clădirii de mari dimensiuni, prevăzută cu trei vetre deschise amenajate pe podeaua de lut și două vetre portative întregi (cea din C1, descoperită în campania din 2013, a fost tăiată/distrusă pe jumătate de mormântul M44, iar cea descoperită în caseta C4 este întreagă) sub pereții prăbușiți, având în total cca. de 6/7 m între ele, par să fi aparținut unei singure unități de locuire. Dărâmăturile au fost demontate, sub acestea s-a observat continuarea podelei luate Cx 17. În C1 și C2, platforma de lut Cx 17 este mărginită pe partea de vest și sud de un complex rectangular denumit Cx 21, la fel pe partea nordică și estică, de un șanț îngust, Cx 23. În ambele complexe s-au descoperit elemente de structură a locuinței Cx 17. În partea sudică a Cx 21, sub o dărâmătură de chirpic, pe umplutura complexului s-au descoperit bucăți de bârne carbonizate. Acestea probabil aparțin structurii podului locuinței cercetate. În Cx 23 s-au conturat gropi de par, pe baza cărora complexul a fost interpretat ca și un șanț de implementare a pereților clădirii Cx 17. Clădirea se datează pe baza probei AMS (DeA 8287-semințe carbonizate prelevate) la 1750-1680 î.Ch. Materialul arheologic deosebit de bogat (oase de animal, unelte de corn, fragmente de rășnițe, fragmente ceramice) indică o prezență intensă în acest spațiu. În consecință, pe baza elementelor de structură s-a conturat o locuință de suprafață cu două nivele și mai multe compartimente, având un gard de structură ușoară în afara clădirii, pe partea sud-estică a acestuia. Amplasarea gropilor de par sugerează existența unei streșine late, în jur de 1 m, în partea sudică și vestică a complexului Cx 17.

Considerăm campania din anul 2017 un pas înainte în cercetarea unităților gospodărești și de locuit de la tell-ul Carei-Bobald. Campania din anul 2016 a lămurit situații stratigrafice încă neclare în anii precedenți, oferind o serie de noi răspunsuri privind contextele arheologice documentate și o serie de noi întrebări la care sperăm să găsim repere și mai sigure pentru a oferi răspunsuri punctuale privind problemele habitatului din epoca bronzului din zona Careiului.

9. Câmpulung (cartier Pescăreasa), jud. Argeș

Punct: Castrul roman de la Câmpulung „Jidova”

Tip sit: castru roman

Cod RAN: 13506.02

Colectiv: Constantin C. Petolescu – responsabil șantier (IAB), Florian Matei-Popescu (IAB), Ion Dumitrescu, Andi Ioan-Pițigoi (MJA), Eduard Oproiu (student la Universitatea din Pitești, Facultatea de Istorie).

În campania 2017, cercetările arheologice au vizat în continuare zona centrală a castrului de la Câmpulung-Jidova (*latera praetorii*), spațiu delimitat în partea de sud de *via principalis* și ocupat de clădirile de piatră (fig. 1). Deși, în mare parte planul general al acestei zone este cunoscut, nu au fost încă lămurite o serie de aspecte legate de topografia și înțelegerea funcționalității unora dintre clădiri. În primul rând, rămănea neclar rostul clădirii de mici dimensiuni prevăzută cu hipocaust aflate între *horreum* (la vest) și *principia* (la est), denumită provizoriu „clădirea ofițerilor”¹. Apoi, între latura estică a clădirii pretoriului și zidul de incintă, o suprafață cu lățimea de circa 14 m nu a fost cercetată. În fine, dispunerea clădirilor din zona centrală în raport cu *via principalis* (nu toate se aliniază perfect – la fel în raport cu *via quintana*, cele trei clădiri de piatră de mari dimensiuni nu se aliniază perfect). Pornind de la aceste situații, în 2010, am decis reluarea cercetărilor în zona centrală a castrului, prin deschiderea unei suprafețe între *horreum* (vest) și *principia* (est) - Sp. I; spațiu ocupat în jumătatea nordică de micul edificiu absidat cu hipocaust. Săpăturile arheologice în acest spațiu s-au desfășurat în 2010-2014. Astfel, am constatat că, inițial, spațiul dintre *horreum* și *principia* a fost ocupat de o construcție de lemn cu dimensiuni comparabile cu ale hambarului (*horreum*), care a fost distrusă de un incendiu violent. De asemenea, am observat că după acest eveniment, statul de arsură și dărâmătură a fost nivelat și evacuat, iar peste această nivelare s-a depus un strat de pietriș, iar în partea de nord a spațiului s-a ridicat micul edificiu cu hipocaust. În stratul de arsură am descoperit un denar de la Severus Alexander emis în 222 p.Chr., ceea ce constituie un indiciu cronologic important pentru momentul când a fost distrusă clădirea. Totuși, anul 222 p.Chr. reprezintă numai *terminus post quem*, clădirea putând fi distrusă mult mai târziu, foarte probabil către mijlocul secolului al III-lea, în contextul atacului carpic din timpul împăratului Filip Arabul, moment după care a fost construit edificiul de mici dimensiuni cu hipocaust.

După cum am subliniat mai sus, spațiul dintre latura estică a clădirii pretorii și zidul de incintă rămăsese necercetat. Suprafața de la est de clădirea pretoriului măsoară circa 14 m în lățime, dar scăzând lățimile *agger*-ului și ale drumului de la baza sa (*via sagularis*), rezultă un spațiu cu lățimea de circa 4-5 m, suficient încât să permită amplasarea unei clădiri. Acesta a fost și motivul pentru care am decis să extindem în 2015 cercetarea și la est de clădirea pretoriului.

Astfel a fost deschisă suprafața denumită convențional Sp. II. Ea a fost intercalată între traseele secțiunilor K și H, prima trasată la nord de *porta principalis sinistra*, lipită de aceasta, iar a doua pe turnul de curtină. Pe lățime, am urmărit ca suprafața noastră să prindă și o porțiune din *via sagularis*. A rezultat, astfel, o suprafață de 22 x 7 m (ea corespunde carourilor 1-11, numerotarea s-a făcut pornind din partea de sud a suprafeței, carourile măsoară 2 x 2 m).

¹ Emilian Popescu, Eugenia Popescu, *Raport preliminar asupra săpăturilor efectuate în anii 1962-1967 în castrul roman de lângă Câmpulung-Muscel (Jidova)*, în MCA, IX, 1970, p. 257.

În prima campanie (2015), imediat sub stratul vegetal, a apărut un nivel de dărâmtură compus din țigle, olane, pietre și cărămizi. Predominate sunt țiglele, ceea ce arată că, în mare parte, dărâmtura provine dintr-un acoperiș. Acest nivel a fost străpuns în partea de sud de un bazin modern și de o conductă de apă, ambele amenajate în timpul când în incinta castrului a funcționat întreprinderea minieră. Conducta traversează pe direcție NV-SE și clădirea pretoriului. Totodată, s-a observat că acest nivel nu depășește limita viei sagularis. Pornind de la aceste observații, încă din 2015, am presupus că spațiul de la est de pretoriu trebuie să fi fost ocupat de o construcție. După îndepărtarea acestui nivel (în 2016), în partea de sud a apărut un strat subțire de pământ negru cu pigmenți de arsură de pe care au fost recuperate fragmente ceramice. În caroul 8B, a apărut o concentrare de fragmente ceramice, posibil o groapă menajeră. De asemenea, un șanț a fost observat, pe toată lungimea suprafeței (22 m), rigola drumului de rond (*via sagularis*). El era umplut cu pietre, țigle fragmentare. Din umplutura șanțului au fost recuperate două monede, un denar emis de Severus Alexander (226 p. Chr.) și un altul emis de Maximinus Thrax, din primul an de domnie (fig. 2).

În partea de nord a suprafeței, către *praetorium*, a fost observată structura unei podele din *opus signinum*.

În campania din anul acesta, suprafața deschisă în 2015 (Sp. II) a fost extinsă până la limita nordică a clădirii pretoriului. A rezultat o suprafață de 34 x 7 m. S-a lucrat și în suprafața dintre *horreum* și *principia* (Sp. I), la groapa identificată în carourile B2-B3.

Reamintim că în 2014, în Sp. I, carourile B2-B3, a apărut o groapă circulară, cu diametrul în partea superioară de 1,80 m. În secțiune ea avea formă de pâlnie, iar în adâncime măsura 2,45 m. Umplutura ei era compusă din țigle, cărămizi, lemn carbonizat. Din umplutură au fost recuperate și două găuri de amforă de tip Kapitan II. Anul acesta a fost golită jumătatea de groapă rămasă în profil. Între fragmentele de material tegular s-au numărat și câteva provenind de la tuburile folosite la hipocaust. Pe lângă ceramica obișnuită au apărut: două baze și două toarte de amforă de tip Kapitan II și un capac de urciur sau amforetă.

În Sp. II (la est de clădirea pretoriului), în porțiunea deschisă în campania 2015 (carourile 1-11) s-a continuat săpătura, răzuindu-se în straturi subțiri. Cu această ocazie, în carourile 1-2AB, la sud de bazinul modern, au fost puse în evidență două gropi de stâlpi. Ele sunt intercalate de rigola viei sagularis și de o amprentă, poate o bână carbonizată (?). Ea este marcată în lutul galben de un pigment de culoare neagră cu fragmente mici de țigle, cărămizi și lemn ars în compoziție. În lățime amprenta măsoară 30-35 cm. Traseul ei este paralel cu zidul estic al pretoriului, față de care se află la 1,30 m, și a fost surprins, pornind din limita sudică a suprafeței, pe o lungime de 4 m. Către capătul nordic, traseul amprente este tăiat șanțul conductei moderne. Gropile de stâlp au formă circulară cu diametrul de 0,50-0,60 m și sunt marcate de un pigment mai închis la culoare, cu mici fragmente de lemn ars, ceramică și cărămidă în compoziție. Pornind de la amprenta amintită, prima groapă de stâlp este dispusă la 1,30 m față de ea, iar a doua, la 0,60 m față de prima și 0,20-0,25 cm față de rigola drumului de rond (*via sagularis*) (fig.3).

O a treia groapă de stâlp, cu diametrul de 0,30 m, a apărut la nord de bazinul modern, în caroul 6B, la distanța de 0,30 m față de rigola viei sagularis. Ea se află pe aceeași linie cu groapa a doua de la sud de bazin, aceea aflată în marginea rigolei. La nord de a treia groapă, a fost identificată o groapă menajeră (?) cu diametrul de 0,80 m. Aici, în campania 2016, au apărut foarte multe fragmente ceramice (un vas de provizii fragmentar, mai multe buze de oale, o farfurie, o afumătoare).

La nord de aceste complexe (carourile 9-10), cum am amintit, a fost identificată structura unei podele realizată din *opus signinum*. Substrucția de pietre de râu fusese și ea

observată în campania 2016. Ea avea formă rectangulară. În campania aceasta, cu scopul de a stabili relația dintre podea și clădirea pretoriului, a fost demontat martorul dintre Sp. II și zidul estic al pretoriului (martor lat de 0,50 m). Întreaga structură a podelei a fost curățată. Am constatat, astfel, că substrucția podelei, a cărei grosime măsoară circa 0,30 m, a fost amenajată astfel: pe solul viu (un lut cu mult pietriș în compoziție) s-a așezat un strat de bolovani mari de râu (cu diametrul de 10-15 cm) peste care s-au pus trei rânduri de bolovani de dimensiuni mici legați între ei cu lut. Peste această substrucție a fost amenajată podeaua din *opus signinum* și a cărei grosime măsoară grosime 12 cm (*opus signinum*). Înălțimea totală a acestei structuri, podeaua și substrucției ei măsoară circa 40-42 cm.

Substrucție podelei (structura din bolovani pe care stă podeau de *opus signinum*) prezintă formă rectangulară și măsura 2,16 x 3,60 m. Ea nu este lipită de zidul estic al pretoriului, ci între cele două rămâne un spațiu de 0,50 m, umplut cu pământ de culoare neagră, cu pigmenți de arsură. De asemenea, în compoziția sa au fost găsite fragmente de cărămizi. De remarcat, că aceeași compoziție o are și umplutura șanțului care delimitează structura pe latura ei sudică (și a cărei lățime măsoară tot 0,50 m), iar fragmentele de cărămizi marchează limita exterioară a șanțului. Alte două șanțuri, cu lățimea de 0,50-0,60 m închid pe latura de est și nord structura din bolovani (substrucția podelei). Pe fundul celor două șanțuri a fost observată o peliculă subțire de mortar. Fundul șanțurilor era drept, la fel și marginile, acolo unde au putut fi observate.

Șanțurile închid pe toate laturile structura de bolovani (substrucția podelei). Forma șanțurilor, dimensiunile și umplutura lor indică amprente zidurilor unei încăperi. Dacă admitem că pe laturile de nord, est și de sud, zidurile au fost scoase, relația dintre zidul pretoriului și zidul de pe latura vestică a încăperii cu podeaua din *opus signinum* nu este clară (adosat/tăiat?). Între peretele estic și rigola viei sagularis a fost lăsat un interval tot de 0,60 m. La exterior, încăperea măsoară 4,40 x 3 m (fig. 4).

În umplutura șanțului de fundație de pe latura sudică a încăperii a fost găsită o fibulă cu piciorul întors pe dedesubt. Piesa se poate în intervalul 160-250 p. Chr. sau, după alte opinii, în secolul al III-lea p. Chr.²

La est de această încăpere a apărut și rigola viei sagularis. Traseul ei a fost interceptat pe toată lungimea suprafeței cercetate (22 m), fiind întrerupt de bazinul modern construit în anii '40-50 ai secolului trecut și de șanțul secțiunii H. De altfel, până în acest punct a fost adâncită suprafața, la nord de șanțul secțiunii H, cu excepția carourilor 16-17, săpătura s-a oprit pe nivelul de dărâmtură.

Traseul rigolei drumului de rond (*via sagularis*) este orientat nord-sud, fiind paralel cu zidul pretoriului, față de care se află la 5-5,20 m. Ea prezintă o secțiune trapezoidală, cu deschiderea de 0,55-0,60 m, adâncime de 0,25 m, fundul ușor albiat, cu lățimea de 0,25-30 m. Umplutura șanțului se compunea din țigle fragmentare, cărămizi, bolovani și ceramică. Doar în caroul 10 C au fost găsite bucăți de lipitură de perete, precum și zgură de metal, poate scursă din *agger*. Impresia noastră este aceea că, pe anumite porțiuni, marginile rigolei au fost consolidate cu țigle și cărămizi. Acest lucru se observă clar în porțiunea cuprinsă în carourile 1-3 C, unde pe marginea rigolei au fost așezate olanele și țigle de acoperiș (fig. 3).

Pentru a înțelege rostul încăperii cu podeaua realizată din *opus signinum*, în campania din anul acesta, suprafața deschisă în 2015 a fost extinsă. Limita ei nordică corespunde cu limita nordică a pretoriului.

Imediat la nord de limita șanțul secțiunii H (carourile 12-13), a fost surprins un nivel de dărâmtură compus din țigle fragmentare și olane. Către clădirea pretoriului, în acest nivel

de dărâmtură au apărut și cărămizi cubice provenite de la pilele de hipocaust, tuburi de fragmentare de la hipocaust și tuburi de conductă din lut. În partea de est a suprafeței, peste nivelul de țigle și cărămizi se observă pietrele surse din zidul de incintă, aflat la 6 m est față de limita suprafeței. Pe acest nivel de dărâmtură (în porțiunea dinspre clădirea pretoriului, imediat la nord de șanțul secțiunii H) s-a descoperit un antoninian de la Gordian al III-lea, datat 238-239 p. Chr.

Acest nivel de dărâmtură este tăiat de șanțul secțiunii D (carourile 13-14). Șanțul ei a fost săpată până la solul viu (traseul ei era vizibil în teren). La nord de secțiunea D (carourile 15-17) nivelul de dărâmtură reappare. El este mai consistent către profilul estic al suprafeței și în partea de nord (carourile 16-17). Aici, el se compune din pământ, fragmente de mortar, multe fragmente de *opus signinum*, tuburi de conducte din lut, tuburi de la hipocaust.

În partea de nord a suprafeței, carourile 16-17, dat fiind și materiale prezente și consistența nivelului de dărâmtură, s-a început demontarea lui. În colțul de nord-est al suprafeței, unde zona era mai ridicată și neafectată am ales să păstrăm un martor pentru controlul stratigrafic, lat de 2 m. El a fost cruțat pe suprafața ambelor carouri (16 și 17). În această porțiune se observa că peste nivelul de dărâmtură s-a scurs pământ și pietre din *agger* și zidul de incintă.

În porțiunea de la vest de martorul amintit, carourile 16-17, respectiv, în capătul nordic al suprafeței, după degajarea dărâmturii, au apărut cinci șiruri de pile orientate vest-est. Pornind dinspre sud s-au păstrat: din primul șir, două pile; din al doilea, opt; din al treilea, șase și din al patrulea, două. Rândul al cincilea este vizibil în profilul nordic al suprafeței. Pe direcție nord-sud, primul șir de pile se află la 1,25 m față de zidul estic al pretoriului. Distanța dintre zidul pretoriului și profilul martorului este de 5,60 m, punct în care două dintre pile intră sub profil. Atât pe direcție nord-sud, cât și pe direcție est-vest șirurile de pile sunt dispuse la 0,35-0,45 m una față de alta. Pilele se compun din cărămizi cubice cu latura de 15/16 cm. Ele stau pe cărămizi fragmentare sau întregi, acestea din urmă cu dimensiunile de 42×26×6 cm. În înălțime, o pilă, care se compune din trei cărămizi cubice și baza ei, măsoară 0,55-0,60 m. Podeaua propriu-zisă era realizată din cărămizi pătrate cu latura de 0.60 m. Fragmentele lor erau căzute între pile (fig. 5).

Între pile, în nivelul de dărâmtură, au apărut un număr mare de tuburi de conductă întregi și fragmentare (s-au recuperat 9 tuburi întregi, alte 11 au fost păstrate *in situ*, iar fragmentele provin de la circa 60 de piese). Pe lângă conductele de lut, din dărâmtură au fost recuperate tuburi de la instalația de hipocaust (două piese întregi, unul păstra și tencuiala aplicată), fragmente din structura de mortar a podelei și tencuială de pe pereți și tavan.

Tuburile de la instalația de hipocaust sunt de formă paralelipipedică, cu secțiunea dreptunghiulară și compuse din două plăci din lut cu marginile îndoite în interior și decupate. Plăcile se lipesc una peste alta, iar tubul era aplicat pe perete. Este tipul care apare frecvent în castrul de la Câmpulung – „Jidova”, unde până acum la instalațiile de hipocaust nu au apărut *tegulae mammatae*.

Subliniem, prezența în aceeași zonă a mai multor fragmente de mortar și tencuieli având compoziții diferite. Probabil din podea provin fragmentele din mortar de culoare rozalie și cu fragmente de cărămizi pisate mai mare (de dimensiunea unui bob de mazăre). Pe tuburile care se fixau pe perete s-a observat un strat de var alb amestecat cu paie (de slabă calitate) peste care s-a aplicat un strat cu grosimea de aproximativ un centimetru de tencuială de culoare roz, similară cu tencuielile din *opus signinum*.

Tot între pilele de hipocaust, din nivelul de dărâmtură, au fost recuperate și două monede coloniale. Ambele s-au aflat în același loc. Dintre ele, doar una a putut fi identificată. Ea a fost emisă de Niceea, în timpul lui Severus Alexander (tipul cu

trei stindarde pe revers).

Limitele încăperii nu au putut fi deocamdată precizate. Ea pare a fi legată de clăirea pretoriului.

Deși la început, cercetarea aduce elemente de noutate. Apare acum destul de clar că spațiul de la est de clădirea pretoriului, cel puțin jumătatea sa nordică, era ocupat de alte încăperi. Deocamdată, nu putem preciza clar raportul dintre ele și clădirea pretoriului. Cât privește funcționalitatea încăperilor, nu avem încă elemente suficiente pentru a o stabili clar. Amintim că în campania precedentă, la est de încăpere cu podeaua din *opus signium* (4,40 × 3 m), dar și anul acesta, între pilele de hipocaust apărute în partea de nord a suprafeței au fost găsite numeroase fragmente de tuburi de conductă (care pot fi însă interpretate ca tuburi folosite la construirea bolților). Oricum, prezența podelei de *opus signinum*, existența unui sistem de încălzire, precum și poziția, în apropiere de *via sagularis*, ne-ar putea duce cu gândul că avem, cel mai probabil, de a face cu baia casei comandantului (*praetorium*).

Résumé:

En 2017, les fouilles archéologiques de Câmpulung-Jidova ont été effectuées dans la partie centrale du castrum. À l'est du prétoire, entre celui-ci et le mur de l'enceinte, il y avait une surface d'environ 14 m de large qui n'avait pas été excavée. En 2015, pour avoir une image complète du plan de la partie centrale, nous avons décidé de continuer notre recherche dans ce secteur. Ainsi, une surface mesurant 22 × 7 m, orientée nord-sud, parallèlement au bâtiment du prétoire (fig. 1) (Sp II) a été ouverte. Juste après le la couche végétale décapée, sur toute la surface, nous avons découvert une couche de tuiles, ce qui nous a fait croire que cet espace, à l'est du prétoire, était occupé par un bâtiment. Le nettoyage et l'enlèvement de la couche de tuiles nous a permis de reconnaître les traces de la via sagularis et de la rigole marquant la limite ouest de cette voie et dans la partie nord de la surface, nous avons mis en évidence la structure d'un plancher en opus signinum.

Afin de clarifier le rôle de cette structure en opus signinum et son rapport avec les autres structures, dans la campagne 2017, la surface ouverte en 2015 a été élargie jusqu'à la limite nord du prétoire. Un autre objectif de la campagne a été celui de finaliser la recherche du complexe identifié en 2014 au sud de l'édifice avec hypocauste (carré B2-B3). Cette recherche n'a apporté aucune autre information supplémentaire par rapport à ce que nous connaissions déjà dès 2014 et que nous avions déjà communiquée dans les rapports précédents.

En Sp. II, dans l'espace situé entre la limite sud de la surface et la pièce avec le plancher en opus signinum nous avons repéré trois trous de poteaux: deux alignés sur l'axe est-ouest, perpendiculaires au mur est du prétoire, et le troisième, placé au nord, formant avec le trou disposé près de la rigole de la via sagularis une autre ligne sur l'axe nord-sud. Malheureusement, cette zone a été affectée par une série de structures modernes (une bassine mesurant 6,40 x 3,20 m et une conduite). Au nord de ces structures, les fouilles ont permis de préciser les limites de la pièce avec le plancher en opus signinum. Ses parois ayant été enlevées, seules leurs traces sont restées visibles mais entre la structure du plancher de la pièce et le mur est du prétoire il reste un espace de 0,50 – 0,60 m de large (équivalent à la largeur des murs fermant l'espace de la chambre). C'est pourquoi le rapport entre celle-ci et le bâtiment du prétoire n'a pas pu être précisé (adossée où superposée au bâtiment du prétoire ?). A l'extérieur, la chambre mesure 4,40 x 3 m. Dans la partie nord de la surface, nous avons découvert cinq rangées de piles de chauffage et d'autres structures d'hypocauste (des tuyaux qui s'appliquaient sur les murs et des briques). Dans le stage actuel du projet on ne peut préciser ni le rapport chronologique entre le prétoire et les chambres découvertes à l'est de celui-ci ni leur fonctionnalité.

² Sorin Cociș, Corenliu Gaiu, Radu Zăgreanu, *Fibulele din Dacia intracarpatică*, în Revista Bistriței, XXIV, 2010, p. 207.

10. Cârlomănești, com. Vernești, jud. Buzău

Punctul Arman

Cod RAN: 50148.05

Autorizația nr. 19/2017

Colectiv: Sebastian Matei - responsabil științific; Monica Șandor-Chicideanu (FIB), Mihai Constantinescu (IAFR; FIB)

În cursul lunii iulie 2017, au fost reluate, după o pauză de doi ani, săpăturile arheologice în cimitirul din epoca bronzului de la Cârlomănești, punctul *Arman*. Cimitirul este situat în satul Cârlomănești, pe un platou de pe terasa pârâului Nișcov, tăiat de mai multe ravene, cea sudică devenind în timp principalul drum de acces ale satului. Cercetările, începute în anul 2001¹ printr-o scurtă cercetare de salvare, au dus la descoperirea între anii 2002-2014, a unui număr de 105 complexe funerare din epoca bronzului, atribuite culturii Monteoru. Acestea li se adaugă o serie de complexe arheologice (gropi, vase sparte pe loc, bordeie, cuptoare) aparținând fie culturii Monteoru, fie altor epoci, Hallstatt, La Tène, sec. IV-VI p.Chr., precum și perioadei moderne².

Perimetrul necropolei este în cea mai mare parte suprapus de gospodăriile din partea sudică și vestică a satului Cârlomănești, fiind din acest punct de vedere amenințat de lucrările agricole și edilitare de pe suprafața localității. Din acest motiv, dinamica cercetărilor a fost limitată în primul rând de regimul de proprietate al terenurilor. Astfel, până în prezent, cercetările au fost realizate în două sectoare. În perioada 2002-2008, săpăturile s-au concentrat în Sectorul A (Proprietatea Tudor Nicolae), aflată la sud de drumul principal de acces în satul Cârlomănești. Aici au fost identificate 24 de complexe funerare cu o ceramică corespunzătoare stilurilor ceramice Monteoru Ic3-Ib, o depunere Monteoru târzie și numeroase complexe din alte epoci. Între 2008-2014 cercetările au continuat în Sectorul B, aflat la nord de primul sector, pe terenul gospodăriilor Marian Sandu și Țintea Ileana. Aici au fost cercetate 81 de complexe funerare cu o ceramică corespunzătoare stilurilor ceramice Monteoru Ic4-Ic3 și complexe din alte epoci, care, ca și în cazul sectorului A, au afectat uneori complexe funerare din epoca bronzului.

În anul 2017 cercetarea arheologică a continuat în sectorul B (Proprietatea Țintea Ileana). S-a urmărit verificarea prezenței înmormântărilor până în marginea ravenei care taie partea de vest a platoului și a măsurii în care necropola continuă spre nord. Un alt obiectiv a vizat completarea golurilor de cercetare dintre secțiunile și sondajele mai vechi. Astfel, au fost

trasate două secțiuni paralele S. X (10x5 m) și S. XI (7x5 m), dispuse perpendicular pe marginea ravenei care mărginește în partea de vest platoul *Arman*. Secțiunea S. X suprapune parțial traseul unui sondaj denumit Prelungire S. IX/2014, în care a fost cercetat M. 94. Secțiunea S. XI suprapune parțial capătul nordic al S. VIII/2013-2014. Între cele două suprafețe, se află un răzor delimitat de un șir de vișini, a căror prezență a limitat parțial cercetarea spațiului dintre cele două secțiuni.

În cursul campaniei au fost cercetate 10 morminte aparținând culturii Monteoru și patru complexe arheologice din alte epoci. Gropile mormintelor, de formă rectangulară, și mai rar ovală, au adâncimi mici, -0,15-0,60 m, fiind afectate de lucrările agricole, dar și de complexe atribuite altor epoci. Cele mai multe dintre morminte au structuri realizate din pietre de râu, aduse din valea Nișcovului, care plăcu și umpleau gropile mormintelor. Adâncimea redusă la care se află complexe funerare probabil le făcea vizibile în preistorie. Un caz aparte din acest punct de vedere este M. 111. Acesta nu a avut o structură de pietre sau o groapă vizibilă, ci doar un vas și resturi de dantură de la un individ sub-adult. Din cele 10 morminte, doar unul (M. 114) este un mormânt colectiv care conținea fragmente osteologice de la trei indivizi. Aceștia au fost înmormântați în etape succesive, primul fiind scheletul C, ulterior fiind depuși concomitent indivizii A și B.

Defuncții cercetați până în prezent sunt dispuși aproape de fiecare dată în decubit lateral, chirciți pe partea stângă, excepție de la această regulă fiind M. 113, dispus chircit pe partea dreaptă. De asemenea, M. 115 deși avea structura și inventarul specific înmormântărilor din epocă, era lipsit de oase umane, fiind vorba fie de un cenotaf, fie de un mormânt în care oasele umane au fost distruse de agenții naturali din sol. Scheletele au fost dispuse cu craniile către sectorul V-VSV-SV, care reprezintă orientarea specifică acestui cimitir. Din cele 10 complexe funerare, opt conțin schelete umane înhumate. Mormântul M. 106 este de incineratie, cu fragmentele osteologice depuse printre cioburile unei amfore de mari dimensiuni, spartă din vechime.

Toate mormintele descoperite în campania 2017, au inventare funerare, constituite precumpănitor din ceramică, aproape în toate cazurile prost arsă și fragmentată de presiunea solului. Vasele cu forme și decor specifice stilului ceramic Monteoru Ic3 sunt reprezentate de cești cu două torți, askoi, cupe și amfore. În general mormintele conțin între 1 și 3 vase, M. 114 fiind excepțional din acest punct de vedere. Cele șapte vase prezente alături de defuncți, făcându-l cel mai bogat mormânt, în privința inventarului ceramic, din întreaga necropolă (Pl.1/1). Alături de inventarul ceramic, M. 114 conținea și 30 de perle de formă circulară, situate în zona gâtului/toracelui scheletului C.

Celelalte patru complexe cercetate în cursul acestei campanii sunt gropi.

Cpl. 91 și Cpl. 92 sunt gropi de formă circulară în plan, cu pereții dreپți în secțiune, aflate la circa 0,50 m distanță una de cealaltă. Prima, care a afectat parțial M. 113, conținea oase de animale, cenușă și fragmente ceramice moderne, iar cea de-a doua, fără inventar arheologic, era probabil tot o groapă modernă ținând cont de nivelul ei de săpare. A treia groapă, Cpl. 93, cu aceeași formă în plan și secțiune cu cele descrise anterior, se afla la circa 0,80 m de Cpl. 94. Această groapă, ovală în plan și tronconică în secțiune, a distrus mare parte din structura mormintelor M. 107 și M. 112. Aceste două complexe pot fi datate pe baza fragmentele ceramice descoperite, în perioada La Tène. La limita dintre cele două secțiuni, spre partea de vest a acestora, a apărut și un fragment din corpul și umărul unui vas de mari dimensiuni (probabil o amforă), spart pe loc, care după formă și pastă poate fi datată în prima epocă a fierului.

Campania anului 2017 a dus o serie de informații importante pentru înțelegerea dinamicii înmormântărilor

de Epoca Bronzului de pe platoul *Arman*. Pe de o parte descoperirile din S. X arată că înmormântările continuă spre partea de nord a zonei cercetate până în prezent în sectorul B. Pe de altă parte, descoperirea mormintelor M. 108 și M. 114, în extremitatea vestică a platoului ne arată că, în preistorie, platoul era mult mai extins spre vest, ravena care îl mărginește în prezent distrugând probabil unele complexe funerare, situate în marginea platoului. Aceste descoperiri, impun pe viitor și cercetarea suprafeței aflată la vest de S. VIII/2013-2014, precum și a spațiilor dintre secțiunile mai vechi, pentru întregirea planului necropolei.

Întinsă pe o suprafață foarte mare, necropola din punctul *Arman*, are potențialul de a deveni unul din cele mai mari cimitire ale culturii Monteoru și cele mai interesante, atât în privința inventarelor cât și a complexității practicilor funerare specifice.

11. Cioclovina, com. Boșorod, jud. Hunedoara

Peștera Cioclovina cu Apă

Cod epocă: 153 (Bronz târziu)

Cod tip sit: 31 (tezaur)

Cod RAN: 88494.08

Autorizație: 31/25. 04. 2017

Colectiv: M. Rotea - responsabil științific; J. Emödi, J. Varberg, C. Rișcuța, M. Netea, M. Răchită, T. Tecar, T. Sava, M. Sopinceanu, A. Sopinceanu, G. Sava, M. Gîrjaliu, I. Duduș, T. Merlușcă

Peștera Cioclovina cu Apă (numită și peștera Ponorâci-Cioclovina cu Apă) (Pl. I/1) este situată pe raza localității Cioclovina (com. Boșorod, jud. Hunedoara), fiind parte a complexului carstic Ponorâci-Cioclovina, care aparține Munților Șureanu.

Cioclovina cu Apă nu este doar din punct de vedere speologic un unicat (cu galerii ce însumează mii de metri), ci și din punct de vedere arheologic, datorită tezaurului aflat întâmplător în galeriile ei. Descoperirea acestuia cunoaște două momente semnificative. Primul este datorat lui T. Orghidan care, în anul 1953, a descoperit primele artefacte. Acestea s-au întregit într-un lot foarte numeros (cca. 5000 de piese) prin cercetările pe care descoperitorul le-a efectuat, la scurtă vreme, împreună cu un grup de speologi și de arheologi (din acest grup de cercetare a făcut parte și E. Comșa, care a și publicat artefactele aflate)¹. Descoperirea și publicarea celui de al doilea lot, compus și acesta dintr-un număr impresionant de artefacte (aproximativ 2500), o datorăm lui J. Emödi², care a cercetat peștera în perioada 1969-1975, 1979 și 1990.

Cercetările arheologice efectuate relevă faptul că artefactele preistorice au fost depuse în adâncul peșterii, în locuri ascunse, la aproximativ 120-130 m de la intrare, mult dincolo de granița fizică dintre partea luminată natural a peșterii și cea cuprinsă de întuneric. Artefactele, care se constituie în corpul principal al tezaurului de la Cioclovina, au fost aflate într-o galerie superioară, fosilă, pe care am denumit-o galerie altar A/galeria Orghidan. De asemenea, atât E. Comșa, cât și

J. Emödi, ne fac cunoscute descoperirile dintr-o alta galerie fosilă, numită de noi galerie altar B/galeria Comșa, cărora J. Emödi le adaugă o amforetă aflată pe podeaua peșterii (galeria altar C/galeria Emödi).

Tezaurul a intrat în atenția a numeroși specialiști din țară și străinătate³. Reținem în acest context doar trei contribuții recente:

E. Teodor⁴ a coordonat un proiect numit Romanit, dedicat studiului caracteristicilor geomorfologice și chimice ale chihlimbarului și a stabilit că 10 din 12 mărgele de chihlimbar din peștera Cioclovina cu Apă provin dintr-o sursă din România (cel mai probabil Colți, județul Buzău).

J. Varberg⁵ a coordonat un colectiv care a studiat circulația mărgelilor de sticlă albastră descoperite în mai multe situri din perioada târzie a epocii bronzului, inclusiv din peștera Cioclovina cu Apă, dovedind existența unor legături comerciale nu doar pan-europene, ci și intercontinentale.

M. Rotea⁶ a restudiat, la nivel global, conținutul, datarea și semnificațiile cunoscutului tezaur. Asocierea în cadrul monumentului arheologic analizat a cel puțin patru elemente naturale fundamentale (munte, pădure, peșteră și apă) a fost considerată ca punctul de plecare pentru transformarea peșterii într-un loc de cult/sanctuar; tuturor acestora trebuie să li se fi adăugat o revelație, un semn etc. Acest sanctuar a atras ofrande foarte bogate și variate (bronzuri, produse exotice, ceramică, psalii de corn și ofrande de carne) (Pl. I/2-4), care au fost depuse în trei locuri consacrate din *Sala Mare*, locuri subsumate « izvorului divinității ». Pornind de la caracteristicile naturale ale peșterii și de la faptul că depunerileotive sunt aproape toate podoabe purtate de femei sau care împodobesc harnașamentul cailor, a fost propusă luarea în considerare a ideii venerării unei nimfe ori a unei nimfe în conjuncție cu o altă zeitate feminină, în ambele cazuri în asociere cu cai. De asemenea, s-a pledat pentru posibila prezență a unor componente oraculare. Tot din perspectivele enunțate, practicile rituale excepționale din peștera au fost considerate ca aparținând sferei manifestărilor cultice colective/instituționale interregionale, în care rolul elitelor, inclusiv a celor feminine, a fost dominant. În ceea ce privește datarea tezaurului au fost aduse numeroase argumente în plasarea lui în BT II (cca. 1350-1200 BC). Această datare este susținută și de o probă osteologică, descoperită, în caseta C1/2016, în galerie altar B, analizată în laboratorul Institutului Național de Fizică Nucleară „Horia Hulubei” din București, care ne plasează în intervalul 1428-1262 cal BC (2 sigma, 95.4 % probabilitate)⁷.

Cercetările actuale, în absența unei finanțări îndestulătoare, având în vedere costurile foarte ridicate ale unei cercetări speo-arheologice în adâncimea peșterii (echipament special, echiparea traseelor etc.), s-au derulat în două direcți prioritare (în plan secundar, a fost cercetată cu detectorul de metale podeaua galeriei principale și au fost verificate alte trei posibile locuri de depunere, fără a se obține rezultate). Prima a constat în studierea în detaliu a documentației și a artefactelor din colecția J. Emödi, iar cea de a doua în cercetarea efectivă

³ M. Rotea, *Wet Cioclovina Cave hoard: contend, dating, and semnifications*, Acta Musei Napocensis, 54/1, 2017, cu bibliografia, sub tipar.

⁴ E. S. Teodor, E. D. Teodor, M. Virgolici, M. M. Manea, G. Truică, S. C. Lițescu, *Non-destructive analysis of amber artefacts from the prehistoric Cioclovina hoard (Romania)*, Journal of Archaeological Science, 37, 2010, 2386-2396.

⁵ J. Varberg, B. Gratuze, F. Kaul, A. Haslund Hansen, M. Rotea, M. Wittenberger, *Mesopotamian glass from Late Bronze Age Egypt, Romania, Germany and Denmark*, Journal of Archaeological Science, 2016: 10.1016/j.jas.2016.04.010, 1-11.

⁶ M. Rotea, *Wet Cioclovina Cave hoard: contend, dating, and semnifications*, Acta Musei Napocensis, 54/1, 2017, sub tipar.

⁷ M. Rotea, T. Sava, J. Emödi, M. Tecar, M. Răchită, G. Sava, *Contribuții la datarea absolută a unor complexe arheologice preistorice transilvane*, în pregătire.

a peșterii, prin două scurte campanii derulate în 2016 și 2017⁸. În ceea ce privește a doua direcție de investigare, trebuie să menționăm că nici unul dintre cele trei locuri în care au fost descoperite artefacte nu au sedimente stratigrafibile, ci doar mici îngrămădiri de pământ, nisip și pietriș aluvionar aflate între blocuri de piatră, constituite și remodelate anual de viiturile care străbat peștera. Astfel că, toate artefactele descoperite de noi au fost aflate în poziție secundară, purtate de torente și de apele de infiltrație de la suprafață. Inventarul descoperirilor din cele două campanii este următorul:

Altar A/galeria Orghidan: 70 mărgel de sticlă; 71 mărgel de staniu; 35 mărgel de ambră; 12 tutuli din bronz; o verigă de bronz de foarte mici dimensiuni și 5 cochilii de melci de foarte mici dimensiuni. Toate artefactele au fost aflate în materialul aluvionar colectat de la baza galeriei Orghidan. Acest material aluvionar (argilă, nisip, pietre) a fost transportat în rucsaci pe tiroliană și sitat, din motive de siguranță, în galeria principală a peșterii.

Altar B/galeria Comșa: câteva fragmente mici de oase de animale. Ele au fost descoperite prin executarea unei casete (C1) de 1 x 1 m, săpată până la -0,10 m, într-un strat compact de argilă galbenă.

Altar C/galeria Emödi: două fragmente ceramice, dintre care unul decorat cu caneluri fine dispuse sub formă de arcade (Pl. I/3). Ambele au fost descoperite la suprafață, în nisipul anual purtat de torenți.

Tezaurul sanctuarului din peștera Cioclovina cu Apă reprezintă una dintre cele mai remarcabile descoperiri din preistoria României și din cea a Europei temperate, chiar dacă am avea în vedere doar aspectul cantitativ: 7766 de artefacte întregi sau fragmentare, majoritatea realizate din materiale exotice, descoperite doar în galeria altar A.

Abstract

The treasure from the sanctuary in the Cioclovina cu Apă cave is one of the most remarkable discoveries dating from the Late Bronze Age of temperate Europe. Investigations campaigns in 2016 and 2017 allowed the discovery of ca. 200 artifacts of bronze, amber, glass, tin and pottery, all found in secondary position.

12. Covasna, jud. Covasna

Punct: Cetatea Zânelor

Cod RAN: 63535.01

Autorizația nr.: 137/09.05.2017

Colectiv: Viorica Crișan (MNIT) - responsabil științific, Valeriu Sîrbu (Muzeul Brăilei), Paul Pupeză (MNIT), Monica Mărgineniu-Cârstoiu (IAPV), Virgil Apostol (MNIR), Nagy Jozsef (MNUAI), Pirooska Eszter

Situl arheologic *Covasna - Cetatea Zânelor* este situat la periferia orașului Covasna, pe Dealul Cetății, între Pârâul Cetății și Pârâul Mișca, un afluent al văii Covasna. Cele mai numeroase descoperiri din sit aparțin epocii dacice, dar s-au găsit și materiale din prima epocă a fierului sau din Evul Mediu.

⁸ Din corpul de tineri, pasionați de speologie, aflat sub coordonarea membrilor Clubului Sporturilor Alpine din Hunedoara, au participat la cercetări: Ioana Sopinceanu, Robert Girjaliu, Cristina Macovei, Rareș Ocolișan și Ionuț Mureșan.

Suprafața amenajată de către daci pe Dealul Cetății este de circa 30.000 m², incluzând aici o acropolă și cel puțin șase terase (numerotate convențional cu cifre romane, de la I la VI). Terassele antropogene au fost susținute și apărute de circa 700 m de ziduri din piatră sumar fasonată, ce aveau în partea superioară o palisadă de lemn. Pe traseul zidului, la intersecția dintre Terasa a II-a și Terasa a III-a, s-a descoperit un bastion patrulater.

Cercetările arheologice s-au concentrat în ultimele campanii în zona bastionului și a zidului de curtină de pe Terasa a II-a. Aici au fost trasate mai multe secțiuni, S7A-H și S18. A fost dezvelit bastionul în întregime și porțiuni din zidul Terasa a II-a. Zidul prezintă cel puțin două faze de construcție. Într-o primă fază, pietrele zidului au fost așezate pe o fundație alcătuită dintr-un strat de argilă și unul cu sfărâmatură de stâncă, sub care se afla stânca. Pietrele din zid au fost atent alese și aranjate cu grijă, fiind legate cu lut. Faza a doua a zidului este una de refacere, fiind folosit parțial zidul din prima fază. Pietrele sunt dispuse cu mai puțină atenție, fiind de asemenea legate cu lut, însă de o consistență diferită față de cea din prima fază. Pe dărâmătura zidului de curtină, după distrugerea fortificației din piatră, s-a ridicat o nouă fortificație, din lemn, ce cuprindea bastionul și o parte din zidul de curtină al Terasa a II-a.

În apropierea bastionului, spre nord-est, s-au descoperit cel puțin două niveluri de locuire dacică cu vetre, arsură și materiale specifice (fragmente ceramice, obiecte din lut, piese de fier, podoabe de bronz și monede grecești sau romane). Cel mai important complex a fost identificat în anul 2013, în S7H. Este vorba despre un edificiu orientat aproximativ E-V, ce avea acoperișul susținut de trei rânduri de stâlpi din lemn. Gropile de stâlp se adâncesc în stâncă până la 0,90 m, diametrul lor fiind de cca. 0,30 m. Așa cum reiese din stratigrafia complexului, pentru montarea stâlpilor s-a săpat inițial un șanț în stâncă, în care au fost ulterior amplasați stâlpii. Șanțul a fost umplut apoi cu stâncă sfărâmată și argilă, umplutura fiind foarte bine tasată. Edificiul era delimitat spre nord-est de stânca pantei dinspre Terasa I, iar spre zidul Terasa a II-a de către un aliniament alcătuit din pietre de mari dimensiuni. Edificiul a funcționat pe parcursul primei faze dacice de locuire, fiind distrus prin foc.

Pentru a delimita edificiul cu stâlpi de lemn descoperit în campaniile anterioare, în anul 2016 a fost trasată o suprafață de cca 12 x 10 m, denumită SPF I, amplasată la nord-vest de S7H, în vecinătatea bastionului. Zona a fost inițial cercetată și prin alte secțiuni (S7A, S7B, S7E, S18), deschise în special pentru a contura bastionul. În S7A și S18 au fost identificate gropi de stâlpi care păreau să aparțină edificiului descoperit în S7H. Astfel, s-a optat pentru deschiderea unei suprafețe mari care să includă și vechile săpături pentru a obține o imagine de ansamblu asupra edificiului. În suprafața deschisă în 2016 s-au conturat 9 gropi de stâlpi. Orientarea ușor diferită a unora dintre aceste gropi sugera prezența a două edificii pe Terasa a II-a, cu o stratigrafie similară. Cercetarea din anul 2016 s-a încheiat înainte ca edificiul/edificiile să fie în întregime conturat(e).

În campania din anul 2017 s-a continuat cercetarea în SPF I. Au fost identificate alte 19 gropi de stâlpi, dispuse pe trei șiruri. Numărul total al gropilor a ajuns astfel la 46. Cercetările din anul 2017 au confirmat ceea ce s-a presupus în anul 2016: este vorba cel mai probabil de două edificii în apropierea bastionului. În ciuda suprafeței mari, complexe nu au fost în întregime conturate.

Edificiul I a fost primul identificat, în anul 2013, și se află la est de bastion. Acestui complex îi aparțin 27 de stâlpi dispuși pe trei șiruri, câte 9 pe fiecare în parte. Șirurile se află la circa 2,60 m distanță între ele; stâlpii de pe același șir au aproximativ 1,10 m între ei. Edificiul a fost delimitat pe trei laturi: spre nord-est (stânca pantei dinspre Terasa I), spre sud-vest (aliniament din pietre de mari dimensiuni) și spre nord-

vest (stâncă parțial îndreptată). Spre sud-est șirurile de stâlpi ar putea continua, zona nefiind cercetată.

Edificiul II are o orientare ușor diferită față de Edificiul I și se află la vest de bastion. Au fost identificate 18 gropi care aparțin acestui complex. Stâlpii erau dispuși pe trei șiruri, câte 6 pe un șir. Distanța dintre șiruri este de 2,40 m, distanța între gropile de pe același șir fiind de aproximativ 1,10 m. Edificiul a fost delimitat pe trei laturi: spre nord-est (stânca pantei dinspre Terasa I), spre sud-vest (zidul bastionului și zidul de curtină al Terasa a II-a) și spre nord-est (stâncă parțial îndreptată). Spre sud-vest șirurile de stâlpi ar putea continua, zona nefiind cercetată. Între cele două edificii s-a descoperit o groapă de stâlp relativ izolată, care n-a putut fi atribuită cu certitudine nici unui complex.

În nivelul de conturare al gropilor de stâlpi s-au descoperit fragmente ceramice (în special de la fructiere, vase borcan și cești dacice), jetoane și fusaiole de lut, cuți din piatră, fragmente de la vase de sticlă, obiecte de fier și podoabe de bronz. De remarcat că, în acest nivel, s-au găsit numeroase pietre de calcar de mici dimensiuni și formă relativ circulară, a căror semnificație n-a fost încă determinată.

Funcționalitatea edificiilor nu este pe deplin stabilită, dat fiind faptul că nu au fost în întregime conturate iar materialul care le aparține se află în studiu. Foarte probabil este vorba despre temple, de tipul celor cu alinamente de coloane.

Problemele pe care le ridică interpretarea descoperirilor din situl de la Covasna - Cetatea Zânelor sunt numeroase, rezolvarea lor presupunând deschiderea de noi săpături sau continuarea celor vechi. Pe termen scurt se are în vedere continuarea cercetării în apropierea bastionului de pe Terasa a II-a pentru a delimita edificiile cu șiruri de stâlpi. Pe termen lung se are în vedere continuarea cercetării pe Acropolă precum și deschiderea unui nou sector de cercetare pe latura nord-vestică a Terasa a III-a (pe unde se făcea accesul în cetate și unde probabil a funcționat un alt bastion).

Abstract:

The archaeological excavations at Covasna - Fairy Fortress in 2017 were placed on the 2nd terrace, near the bastion. Especially the first phase of the Dacian habitation was investigated. During the campaign two buildings with three rows of pits for wooden columns were found.

Bibliografie:

Crișan V., Sîrbu V., Popescu C., *Covasna - Cetatea Zânelor. Un munte fortificat de daci*, în *** *Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei*, Covasna, 2003, p. 51-72.

Crișan V., *Cetatea Zânelor de la Covasna*, în *** *Dacii din Curbura Carpaților*, Sfântu Gheorghe, 2009, p.59-85.

Crișan V., Sîrbu V., *Covasna - Fairies Fortress. A Carpathian Mountain Fortified by Dacians*, în Pop H., Băjenaru I. (ed.), *Identități culturale locale și regionale*. Studii de arheologie și antropologie istorică, Cluj-Napoca, 2010, p.265-285.

Crișan V., Sîrbu V., Pupeză P., *Covasna – Cetatea Zânelor. Un centru de putere dacic din Carpații Orientali*, Brăila, 2016.

13. Crăsanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița

Punct: Piscul Crăsani

Cod RAN: 92934.01

Autorizație nr.: 48/2017

Colectiv: Marian Neagu (MDJ Călărași) - responsabil științific; Valeriu Sîrbu, responsabil de sector pentru epocile bronzului și fierului (M Brăila; IAB), Florin Vlad, responsabil de sector pentru epocile neo-eneolitică și de tranziție, Ioan Cernău, Cătălina Cernea, Simona Munteanu (MJ Ialomița), membri în colectiv.

Cercetările arheologice din campania 2017 au avut ca obiectiv tot salvarea vestigiilor din zona afectată de excavațiile ilegale de loess și de prăbușiri ale terenului din anii trecuți, de pe malul drept al Ialomiței, care mărginește situl pe latura sa de nord-nord-vest, continuându-se, astfel, finalizarea obiectivului stabilit în 2016.

În campania din 2017 cercetarea s-a efectuat în patru suprafețe, de dimensiuni diferite, poziționate în apropierea celor din campania 2016. De asemenea, la aproximativ 60m de suprafețele excavate în campania 2017, a fost îndreptat, curățat și desenat un profil creat, inițial, prin amenajarea fostului drum dintre satele Copuzu și Crăsanii de Jos. Pe acest profil, cu o lungime de 6,50m, au fost observate o serie de complexe arheologice, dar a căror cercetare nu a fost finalizată în această campanie. Totodată, în vederea verificării tipurilor și dimensiunilor acestor complexe a fost trasată o mică secțiune de control (D = 0,5 x 4,00 m, la 5 m față de profilul cercetat.

Astfel, în anul 2017 au fost identificate și cercetate 22 de complexe arheologice de epocă getică și medieval-timpurie, 20 dintre acestea identificate în suprafețele cercetate și două în profilul drumului amintit anterior.

Dintre complexe arheologice descoperite în suprafețele cercetate 20 aparțin epocii getice (un bordei, locuințe de suprafață, o zonă menajeră, gropi, o aglomerare de material ceramic și o vatră), plus două morminte de epocă medievală timpurie: unul de incinerare în urnă și altul de inhumare (ultimul, posibil din această perioadă).

Vom prezenta, pe scurt, doar câteva dintre complexe reprezentative ale acestei campanii de cercetare arheologică.

C 93 - locuință getică, reprezentată prin resturile neincendiate ale unei locuințe adâncite (D = circa 5,50 m x 5,30 m), aflată între - (1,10 - 125 m) adâncime, cu baza plată, dar în ușoară pantă, identificată printr-un nivel de lut nisipos de culoare gălbuie, cu structură compactă, eterogenă, ce conținea numeroase concrețiuni calcaroase de mici dimensiuni, o aglomerare de lipitură arsă de perete rulată?, o lentilă de cenușă și cărbune, plus fragmente ceramice de epocă getică, unele sparte *in situ*, și oase de animale. Între - (1,25 m - 1,35) m sedimentul a avut foarte puțin material arheologic în compoziție, iar în intervalul -(1,35 m - 1,40)m sedimentul, de culoare roșcată, avea o structură nisipoasă, fără material arheologic. Fragmentele ceramice descoperite, îndeosebi de fructiere modelate cu mâna, pot fi datate, cel mai probabil, în sec II a. Chr.

C94 - locuință getică incendiată, probabil de formă rectangulară, aflată între adâncimea de 1,10-1,40m, incomplet cercetată, deoarece continua în malul de est al secțiunii SXVIII. S-a identificat, inițial, printr-o aglomerare de fragmente de lutuială arsă de pereți și sedimente diferite; urma, apoi, un sediment de culoare brună-cenușie, cu structură nisipoasă,

poroasă, relativ omogenă, ce conținea fragmente de vase ceramice și oase de animale, numeroase bucăți de lipitură arsă de perete de culoare cenușie, maronie și neagră, precum și bucăți de cărbune. După poziția stratigrafică este posibil ca groapa C98 și vatra C102 să aparțină acestei locuințe. O primă analiză a tipurilor de vase ar sugera datarea locuinței în sec. II a. Chr.

C98 - groapă și C 102- vatră, ultima observată pe latura de vest a locuinței C94, în colțul sudic al acesteia; în umplutura gropii C98, la adâncimea de -1,50 m, au fost observate zone masive de lut ars la roșu, maroniu și negru, pe o suprafață de cca. 0,90 x 0,90 m, care reprezentau resturile unei vetre (o parte aflată *in situ*, iar cealaltă parte în poziție secundară), iar la -1,75 m, dimensiunile acesteia erau de 0,60 x 0,35 m. De jur-împrejurul vetrei C102 sedimentul din groapă prezenta urme de ardere *in situ*. La secționarea C102, la -1,75 m, a fost descoperit un fragment de rășniță aflat în poziție oblică, cu partea activă deasupra.

C96 - posibilă zonă menajeră, în S XX, caroul 2, la adâncimea de -1,25 m, au fost descoperite numeroase oase de mamifer de talie mare, împreună cu câteva fragmente de lut ars și pietre de dimensiuni variate. În intervalul - (1,35 m - 1,60) m au fost observate numeroase fragmente ceramice de dimensiuni medii și mari, îndeosebi de borcane, ceașcă-opaiț, căniță, strachină, majoritatea descoperite în poziție orizontală, și rare oase de animale. Sedimentul era de culoare brun-cenușie și avea o structură nisipoasă. A doua jumătate a sec. II - începutul sec. I a. Chr.

C100 - groapă getică (D = 1,00 m; A = 1,50 m), identificată la -1,55 m, în caroul 2, din S XX, de formă aproape cilindrică; umplutura era formată dintr-un sediment nisipos de culoare cenușie, cu structură eterogenă, ce conținea relative frecvente fragmente de lut nears de culoare cenușie-gălbui și rare fragmente de cărbune, de vase getice și oase de animale. La partea inferioară a umpluturii au fost înregistrate fragmente mari de plăcuțe de vatră arse la roșu-maroniu, rare fragmente ceramice și oase de mamifer (câteva fragmente de coastă).

Observații finale. Întrucât cercetările s-au desfășurat la periferia așezării getice stratul arheologic era destul de subțire, de 0,30 - 0,50 m, cu puține vestigii. Ca și în campania din anul trecut, numărul complexelor nu este numeros, ele nu aveau amenajări deosebite, iar inventarul este puțin variat, dar faptul este explicabil întrucât, așa cum am menționat deja, este o zonă de la periferia așezării, cu terenul în ușoară pantă, aproape de malul Ialomiței. Între piesele mai deosebite menționăm o monedă geto-dacică din argint, o fibulă din bronz, o psalie din fier, fragmente de boluri getice cu decor în relief și de amfore elenistice târzii care, alături de celelalte tipuri de vase getice, atestă că locuirea din această zonă poate fi datată în a doua jumătate a sec. II - prima jumătate a sec. I a. Chr.

Bibliografie:

I. Andrieșescu, *Piscul Crășani*, ARMSI, III, Cultura Națională, București, 1924;

N. Conovici, Șantierul arheologic Piscul Crășani - 1978, *Raport preliminar*, A XIII-a Sesiune Națională de Rapoarte, Oradea, 1979, Materiale, Oradea, 1979, p. 143-145;

N. Conovici, M. Neagu, Șantierul arheologic Piscul Crășani, A XV-a Sesiune Națională de Rapoarte, Brașov, 1981, Materiale, București, 1983, p. 193-200;

N. Conovici, *Câteva figurine antropomorfe geto-dacice descoperite la Piscul Crășani (com. Balaciu, jud. Ialomița)*, SCIVA, 25, 1974, 2, p. 295-301;

N. Conovici, *Cupele cu decor în relief de la Crășani și Copuzu*, SCIVA, 29, 2, 1978, p. 165-183;

N. Conovici, *Piese ceramice de interes deosebit descoperite la*

Piscu Crășani, SCIVA, 32, 4, 1981, p. 571-579;

N. Conovici, *Un rhyton ceramic descoperit la Piscul Crășani*, Thraco-Dacica, VIII, 1987, p. 92-99;

N. Conovici, *Obiecte pentru cult și magie descoperite la Piscul Crășani*, Pontica, XXVII, 1994, p. 61-83;

M. Neagu *et alii*, CCAR 2012, p. 48-50; CCAR 2013, p. 50-52; 2015, p. 60-62; 2016, p. 31-32; 2017, p. 50-52;

V. Sîrbu, I. Cernău, C. Cernea, M. Neagu, Fl. Vlad, D. Ștefan, M.-M. Ștefan, S. Stanc, *Cercetările arheologice de la Crășanii de Jos - Piscul Crășani (com. Balaciu, jud. Ialomița). Campania 2013. Epoca geto-dacică*, Istros XX, 2014, p. 207-257.

14. Drobeta, jud. Mehedinți,

Str. Independenței 2, (în curtea Muzeului Regiunii „Porților de Fier”)

Punct: Amfiteatrul roman Drobeta

Tip sit: amfiteatru roman

Cod RAN: 109782.02; cod LMI: MH-I-m-A-10047.05

Colectiv: Constantin C. Petolescu (IAB) - responsabil științific; Florian Matei-Popescu (IAB), Cristian Manea (MRPF), Paul Dinulescu (MRPF)

Săpăturile arheologice de la amfiteatrul militar de la Drobeta au fost concentrate pentru demontare marorului magistral Nord-Sud (între porțile respective), pe care l-am folosit până acum (campaniile 2012 - 2016) pentru evacuarea pământului rezultat din săpătură. Lățimea acestui martor era de circa 2 - 2,50 m, iar înălțimea marorului (deci adâncimea la care se afla arena) de circa 3 m.

Săpăturile s-au desfășurat în perioada 19 iunie – 24 septembrie 2017, cu fonduri puse la dispoziția Muzeului Regiunii Porților de Fier de către Consiliul Județean Mehedinți.

Efortul uman și financiar a fost consacrat demontării marorului magistral Nord-Sud (între porțile respective), pe care l-am folosit până acum (campaniile 2012-2016) pentru evacuarea pământului rezultat săpătură. Lățimea acestui martor era de circa 2 - 2,50 m, iar înălțimea marorului (deci adâncimea la care se afla arena) de circa 3 m.

Săparea acestui martor ne-a condus la următoarea descriere a rezultatelor:

Profilul are o lungime de 24 de metri (pe desen, axul a fost amplasat pe direcția Nord-Sud).

Cel mai de sus este un **„nivel” contemporan**. Imediat sub stratul vegetal, care măsoară aproximativ 0,10-0,15 m, se găsește un nivel de umplură contemporană cu o grosime care variază între 0,80 - 1,20 m. Între metrii 2-3,40, a fost identificată la adâncimea de 0,70 - 0,80 m o țevă contemporană de aducțiune a apei la fostele dependințe ale muzeului ce se aflau deasupra porții de Vest a amfiteatrului.

Sub nivelul contemporan, pe întreaga suprafață a profilului se poate identifica un nivel de depunere care datează din **epoca modernă**, sfârșitul secolului al XIX-lea, primele decenii ale secolului al XX-lea, începând de la -0,80 m. Nivelul are o culoare gri deschis și are în componență fragmente de cărămidă, pietriș și cărbune. Între metrii 4.70-6,30, începând de la adâncimea de 1,10 m și având o grosime de 0,15-0,20 m, se observă o lentilă de nisip. Grosimea nivelului modern variază

de la 0,20 m, la marginea de Nord a profilului, coborând apoi brusc între metrii 1-3, având o grosime de 0,80 m, urcând apoi la metrul 8 și păstrând o grosime de 0,30-0,40 m pe întreaga suprafață până la limita de S. Motivul deplasării acestui strat este legat de intervenția din perioada contemporană când a fost săpată groapa pentru introducerea conductei de aducțiune a apei, intervenție ce a alterat și straturile inferioare.

Sub nivelul modern, pe întreaga suprafață a profilului a fost identificat un nivel medieval târziu (secolele XIV-XV), începând de la aproximativ -1 m și datând cel mai probabil din a doua jumătate a secolului al XIV-lea – prima jumătate a secolului al XV-lea. Nivelul este culoare gri deschis, pigmentat cu cărbune, cenușă și pietriș. Nivelul are o grosime mică spre capătul de Nord al profilului de aproximativ 0,30 - 0,40 m, devenind apoi mai consistent în interiorul arenei amfiteatrului, aproximativ 0,70 - 0,80 m. Nivelul devine mai puțin consistent, 0,40 m, spre capătul de Sud al secțiunii, spre zidul arenei.

Sub nivelul medieval târziu, pe întreaga suprafață a profilului a fost identificat un **nivel de depunere medievală timpurie**, datând aproximativ din a doua jumătate a secolului al XIII-lea – prima jumătate a secolului al XIV-lea, începând de la -1,50 m. Este un strat de culoare gri închisă, în care se pot observa urme de cărămidă, pietriș, fragmente ceramice și oase de animal. Grosimea nivelului este relativ compactă pe întreaga suprafață a profilului de 0,60-0,70 m.

Nivel romano-bizantin ?

Sub nivelul medieval timpuriu, se observă un nivel de umplură, începând de la -2,10 m, care are în componență și pietriș, urme slabe de cărămidă și cărbune. Pare a fi o nivelare, care s-ar putea data din **epoca romană târzie**. Nivelul este mai gros spre capătul de nord al secțiunii, până la metrul 5, de aproximativ 0,60 m, devenind apoi mai îngust, de 0,15 - 0,20 m, și dispărând începând cu metrul 7, de fapt contopindu-se cu nivelul inferior. Pare a fi astfel o intervenție mai târzie, care a bulversat stratul inferior, datând din epoca romană.

Nivel de depunere romană. Sub nivelul precedent, și în unele locuri, între metrii 7-24, imediat sub nivelul consistent medieval timpuriu, a fost identificat un nivel de depunere ce poate fi atribuit epocii romane. Este un nivel de culoare gri deschisă cu urme de cărămidă, mortar și pietriș, provenite de la distrugerea amfiteatrului după mijlocul secolului al III-lea, așa cum ne indică monetele de tip Provincia Dacia, descoperite în nivelul de distrugere de la poarta de Vest. Nivelul începe de la -2,80 m, între metrii 0-7, aflându-se sub nivelul intervenției datând din epoca romană târzie și între metrii 7-24 imediat sub nivelul medieval timpuriu. Grosimea nivelului este relativ compactă pe întreaga suprafață de 0,20-0,30 m.

Nivelul de călcare al arenei. Sub nivelul de depunere romană am identificat un strat compact, nisipos de aproximativ 0,20-0,30 m, care începe de la -3 m, și care ar putea fi interpretat ca fiind nivelul de călcare din interiorul arenei.

Săpătura a urmărit, de asemenea, a aduce la același nivel spațiul arenei (jumătatea de Vest, cea care a fost obiectul săpăturilor sistematice din anii 2012-2017), având în vedere adâncimile variabile până la care s-a săpat prin secțiunile 1-5 (2012-2013).

La rapoartele (descrierile) din campaniile precedente, s-a consemnat descrierea unui puț modern (construit de Al. Bărcăcilă?), zidit cu cărămidă, înfundat parțial (adâncimea de 9 m; înseamnă că nivelul apei freactice era foarte jos); la gura lui era așezată o lespede de ciment. Întrucât în săpătura noastră ne-am adâncit circa 3 m, pentru siguranță, am lăsat o porțiune în jur nesăpată măsurând 4 x 4 m. S-a săpat și această suprafață, iar zidul puțului, rămas la suprafață, a fost demolat; În interiorul puțului au fost aruncate fragmente de blocuri de ciment și pământ (pentru siguranță suplimentară, deasupra deschiderii puțului s-a așezat lespede de ciment menționată).

La Sud de suprafața în care a apărut puțul modern, s-a trasat în 2015 o secțiune denumită S 8 (lungime 8,50 m, lățime

2 m; orientare E – V, paralelă cu S 1/2012); săpătura a continuat în 2016, constituindu-se, prin comasarea cu S 1, o suprafață. Profilul laturii de nord al S 8 (spre vest de traseul ringului de piatră) indică clar o locuință – bordei săpat în pământ. Suprafața podelei prezintă urmă de arsură, pe o lungime de 4,80 m. Acest bordei a distrus parțial clădirea „târzie” (ce care suprapune parțial zidul de sud al intrării porții de Vest). Suspectat a fi medieval, pare a fi totuși roman; în acest an (2017) a apărut în săpătură un opaiț cu corpul de formă pătrată (4,5 x 4,5 cm, coada de formă aproximativ romboidală; lungimea împreună cu coada 9 cm), având, în afară de orificiul central pentru alimentare, alte trei orificii în față pentru „feștile”

Totodată, în fața porții de Vest, s-a săpat porțiunea de protecție din fața zidului clădirii proprietății particulare de alături, pe o lățime de circa 1,5-2 m, până la zidul de protecție construit în toamna anului 2018.

De asemenea, s-a spart și evacuat fundația de ciment a clădirii aflate la nord de poarta de vest a amfiteatrului.

Prin lucrările din această zonă, s-au evidențiat mai bine descoperirile din preajma porții de Vest.

În primul rând, poarta are o deschidere de 6 m, având pragul compus din 4 blocuri de calcar, late de aproximativ 0,60 m, și măsurând pe lungime (dinspre Sud spre Nord), 1,20 m, 1,24 m, 1,40 m și 1,10 m; între blocuri este un spațiu liber: după urmele de arsură, s-a tras concluzia că aici erau stâlpi de lemn care delimitau porțile. S-a mai constatat că blocurile din margine aveau pragul spre vest (deci ușile se deschideau spre exterior), pe când celedouă din mijloc spre Est (deci ușa se deschidea spre interior).

Cercetările din anii precedenți (2014-2016) au pus în evidență o construcție care suprapunea zidul dinspre sud (dinspre Dunăre) al porții de Vest. Zidul acesteia, situat perpendicular (și orientat N-S) pe zidul intrării se află la 2,90 m depărtare de ring, prezintă ieșindul spre N lung de 2,30 m și este înalt de 1,40-1,50 m (jos, pietrele de fundație ale acestuia sunt unele rotunde). Acest zid continuă spre Sud pe încă 2,80 m, apoi dispare (fiind scos de bordeiul constatat în continuare). Zidul E-V al acestei construcții (considerată de noi târzie, după abandonarea amfiteatrului a fost demolat de bordeiul care începe din această zonă și care a fost constatat în secțiunile 2 și 8; săpătura neterminată, din cauza adâncimii mari - 2,59 - 3 m); dar capătul dinspre vest al zidului se poate constata sub gardul proprietății vecine: în urma răzuirii peretelui suprafeței, s-a constatat urma unui șanț, cu câteva pietre – restul fuseseră scoase de căutătorii de piatră).

De asemenea, s-a lucrat în zona cuprinsă între poarta de Nord și cea de Est - adâncindu-se porțiunea dintre incinta amfiteatrului și zona săpată cu excavatorul în 2010 (rămasă ca de pe urma unui cataclism geologic).

Prin cercetările din anul 2017, am izbutit a pune în totalitate în evidență traseul ringului arenei, pentru crearea condițiilor punerii în lucru a unui proiect de consolidare și valorificare muzeistică a acestui obiectiv.

Cu toate acestea, cercetarea nu este definitivă. Rămâne de terminat cercetarea „bordeiului” identificat prin secțiunea S 8. La poarta de Nord, nu s-a terminat cercetarea locuinței medievale care a distrus zidul care mărginește (dinspre vest) intrarea porții. De asemenea, trebuie cercetată porțiunea de la vest de „pavilionul multifuncțional” (zona de NV a amfiteatrului), pe unde trece conducta apeductului „identificat” la săparea fundației numitului edificiu contemporan. De altfel, pe traseul S 6/2012, a apărut un zid de piatră al unei clădiri (sau poate *saeptum* – țarcul în care se țineau animalele ce urmau să intre în arenă?). Sunt încă întrebări (probleme) care justifică propunerea de continuare a săpăturilor.

15. Geangoești, com. Dragomirești, jud. Dâmbovița

Punct: Hulă

Tip de sit: 117 (tell)

Încadrare cronologică: Eneolitic târziu

Cod RAN : 67434.01

Autorizație nr. 66/24.04.2017

Colectiv: Ilie Ana (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște) – responsabil științific; Năstase Mihai, Cîrstina Ovidiu (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște) – membrii în colectiv; Haită Constantin (Muzeul Național de Istorie a României) – membru în colectiv

Cercetările arheologice în situl de la Geangoești-Hulă au fost desfășurate în perioada 14.09 - 03.11.2017. Campania din acest an a beneficiat de o finanțare totală de 13522 lei și a fost realizată cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Dâmbovița.

Obiectivele în campania anului 2017 au fost subsumate scopurilor principale ale proiectului de cercetare arheologică sistematică *Cercetări arheologice în bazinul superior al râului Dâmbovița: situl Geangoești-Hulă* (2015-2017), care vizau definirea principalelor caracteristici ale stratigrafiei sitului și identificarea rețelei de locuire în care a fost implantată așezarea.

Pentru obținerea de date despre gradul de preservare al nivelurilor arheologice sau despre natura și dimensiunile structurilor antropice preistorice a fost deschisă în sfertul de NE al tellului o suprafață de 84 mp. A fost deschis St. 54 (6 x 6 m); la N de acesta st 53 (6 x 6 m), iar la E, a fost trasat St. 64 (2 x 6 m) (Planșa I/a-b). Suprafața deschisă în st. 64 este la cca. 0,50 m – 1,20 m distanță de secțiunea magistrală practică în 1960 și interceptată în campania anului 2015, ca posibilitate de corelare a noilor informații stratigrafice cu cele înregistrat în campania din 1960 și eventual, o mai bună înțelegere a contextelor arheologice și materialelor deja existente în depozitele instituției.

În toate sectoarele deschise, cercetările s-au oprit la diferite adâncimi, pe niveluri arheologice sau geologice.

În St. 54, toate activitățile care au afectat straturile arheologice, cu excepția nivelului vegetat, au primit nr de Cx. 100, deși în colțul de SV, conform profilului, ar fi o groapă modernă, iar în colțul de NE alte două. Perturbarea principală arată ca un șanț, orientat N-S, cu lățimea de cca. 1 m, și adâncime de cel puțin 1,00 m, iar la partea superioară este mult mai lat, de circa 2 m. Capătul de N al acestei structuri ajunge până în st. 64. A fost golit parțial. Groapa contemporană din colțul de SV, precum și cele două perturbări, suprapuse, din colțul de NE al st. 54 au gost golite integral. Aceste ultime perturbări constau dintr-o groapă, care intră în st. 53 pe o suprafață de circa 1 m, și este posterioară lui Cx. 109, care are forma unui șanț, orientat E-V, umplut de un lut de culoare gri-gălbuie, destul de curat și fără prea multe materiale arheologice. Cx 109 continuă în profilul de E al St. 64.

În st. 64, toate intervențiile contemporane au primit în plan un nr. de complex, Cx. 101, iar sediment siltic de culoare neagră, de formă neregulată, foarte probabil rădăcina unui copac, Cx. 102.

În aceste două sectoare, toate acțiunile antropice moderne și bioturbările au afectat distrugerea unei locuințe incendiate, Sl. 1, foarte probabil aceeași locuință cu Loc. A

înregistrată în 1960.

În st. 54 această distrugere a primit nr. US 501, în colțul de SE, și US. 515, în colțul de NV. Degradarea acestei distrugerii are nr. US 510. În profilul șanțului reprezentat prin Cx. 100 se observă că maximum acestei distrugerii este de cca. 0,80 – 1,00 m. În colțul de SV a fost înregistrată o structură de combustie, tăiată de Cx. 100. Din această instalație, Cx. 104, se observă plăcuțele mozaicate. În careurile F9, F10, deci în st. 54 și 53, a fost surprinsă o altă structură de combustie, Cx. 105.

În st. 64, resturile, în loc, blocurilor de chirpici arși au primit nr. US 504, atribuibile Sl. 1, și US. 539. Poziția stratigrafică a acestei din urmă bloc de distrugere urmează a fi clarificată în alte campanii. Fie aparține Sl. 1, fie unei locuințe incendiate anterioare (US 534), surprinse în microprofilul creat prin golirea perturbărilor din st. 64. În acest microprofil se observă că cele două distrugerii sunt despărțite de US 531, un nivel de locuire.

În st. 53, limitele acestei locuințe, imediat pe lângă vatră, sunt orientate N-S, în bie, la maxim 1,00 m de matorul de S al St. 53, în colțul de SE, și la cca. 0.30 m în colțul de SV. Această locuință pare săpată în structura terasei, înregistrată în acest st. drept US. 522, sediment argilos-nisipos de culoare gri-verzuie, cu pietris de cca. 2-4 cm dimensiune, fără constituenți antropici. În careul F7, a apărut un pietriș, US 521, care ar reprezenta tot un nivel natural.

În careurile E7, E8, E9, după îndepărtarea brazdei de vegetal a fost interceptată o perturbare, ca un șanț, înregistrat drept Cx. 107. Ulterior s-a dovedit a fi mai multe perturbări de tip gropi contemporane. S-a păstrat, totuși, un singur nr. de Cx.

În careurile F8, G.7, G8 a fost identificată o groapă, de formă neregulată, Cx. 106. Structura a fost secționată în sferturi și cercetată aproximativ jumătate. Aceasta prezintă o adâncime actuală de cca. 0,50 m. Conține cantități mari de material arheologic, cu precădere fragmente ceramice gumelnițene, și câteva cioburi ce pot fi atribuite unei etape târzii a acestei culturi, elemente de plastică, fragmente de percutoare, rășnițe, mult cărbune mărunț, plăcuțe de vatră, rar chirpici arși.

A fost organizat evenimentul *Zilele porților deschise* pe șantier în perioada 23.10 – 2.11. 2017, legat de programul Ministerului Educației și Cercetării „Școala Altfel” (Planșa I/c). Au fost promovate principalele descoperiri și evenimentele organizate pe șantier în mass-media cu audiență locală sau națională.

Au fost întreprinse măsuri de conservare primară în sit și asupra materialului arheologic (Planșa I/d-e).

Abstract

The archaeological campaign of 2017 on prehistoric settlement Geangoesti-Hulă / Geangoești / Dragomirești Commune / Dâmbovița County concentrated on an area of 84 sqm was opened on the northwest side of the site.

All contemporary ditches and pits were dug up in order to unearthed a large dwelling, destroyed by arson and a pit/ditch - Cx 106. The ceramic material of this irregularly shaped pit has similarities with the inventory of the same type of 2016's Section C complexes.

16. Gherăseni, com. Gherăseni,

jud. Buzău

Punct: Movila Cremenea

Tip sit: 21 (necropolă); 117 (tell)

Epoca: 432 (epoca medievală târzie); 14 (eneolitic)

Cod RAN: 46812.02

Autorizația nr.: 200/17.07.2017

Colectiv: Daniel Garvăn - responsabil științific; Roxana Munteanu, Cătălin Dinu (Muzeul Județean Buzău), Alin Frînculeasa (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Constantin Haită (Muzeul Național de Istorie a României)

Movila se află în marginea de nord a satului, pe malul drept al râului Călmățui, la cca 200 m de cursul actual de apă. Pe laturile de N și E este delimitată de str. Călmățui, iar spre V și S de grădini. În apropierea movilei, la cca 200-300 m V, pe teritoriul aceleiași localități, se află situl *Grindul Cremenea*, cercetat cu unele întreruperi între anii 1961-2008¹.

„Movila Cremenea” sau „Movila cu Cruci”, cum o mai regăsim în toponimia locală, are formă alungită, având la bază 40 x 20 m, fiind orientată N-S. Marginile movilei sunt neregulate, o parte din ea fiind distrusă în urma extragerilor de lut de la bază. Înălțimea păstrată este de 4 m.

Semnlată în urma periegezelor efectuate de Victor Teodorescu în anii 1958-1959, a fost cercetată sumar în anul 1971 de către membrii colectivului șantierului Sudiți. Din jurnalul acestui șantier aflăm că movila ce era distrusă în proporție de 2/3 (conform aprecierilor lui V. Drâmbocianu), a fost împărțită în patru zone din care s-au recoltat materiale arheologice eneolitice și medievale².

În perioada recentă, în urma mai multor vizite la fața locului, am constatat că situl este afectat de eroziune eoliană, dar și de alte activități antropice. Acest fapt, precum și interesul nostru pentru cercetarea siturilor preistorice de pe valea Călmățuiului, ne-au determinat să efectuăm aici mai multe sondaje de informare. Obiectivele campaniei din anul 2017 au fost verificarea stării de conservare a sitului și a stratigrafiei eneolitice. Pentru atingerea acestora au fost deschise mici suprafețe de cercetare, denumite taluzări (T.). Au fost notate T.1, T.2 și T.3 și amplasate în marginile ce păreau afectate de intervenții recente.

- T.1 – a fost amplasat pe latura de SE a movilei. După îndepărtarea stratului vegetal, începând de la 0,30 m adâncime au fost identificate numeroase morminte din perioada medievală târzie, cu resturi osteologice umane în poziție primară sau reînhumate. Deoarece resursele financiare și timpul alocat acestei cercetări au fost limitate, iar obiectivul urmărit viza amplitudinea și cronologia depunerilor eneolitice, mormintele medievale au fost acoperite fără a fi deranjate.

- T.2 – trasată pe panta de V, a avut 2 m lățime și o lungime la bază de 2,30 m. Situată chiar la limita superioară a pantei, a interceptat într-o măsură mai mică nivelul mormintelor

medievale (stratul cafeniu deschis, cu consistență prăfoasă, conținând fragmente de chirpici și ceramică, în care au fost identificate, la -0,36 m, membrele inferioare ale unui schelet uman). Sub -0,60 m, pe aproape întreaga suprafață rezultată, a fost cercetată o groapă gumelnițeană ce cobora până la -2,25 - 2,30 m. Umplutura gropii consta într-o succesiune de lentile de cenușă și lut cu consistență și nuanțe cromatice diferite, ceramică, piese de silex, o statueta plată de os cu cercei de cupru și o statueta zoomorfă. Tot de aici au fost prelevate și unele macroresturi vegetale.

- T.3 – a fost trasată în capătul de N al movilei și a avut lungimea de 3 m. Situația stratigrafică înregistrată a arătat că acest sector al movilei a fost deranjat semnificativ de gropile moderne pentru extragerea lutului.

Sondajul 1 a fost trasat pe latura de E. A avut lățimea de 1,5 m și lungimea inițială de 5 m. Odată cu coborârea pe pantă, la baza depunerilor antropice sondajul a ajunsă să aibă lungimea de 8 m.

Stratigrafia s-a dovedit a fi una complexă:

- 0 - 0,15 m – nivel vegetal;

- între -0,15 și 0,60 m – strat brun, afânat, cu fragmente ceramice și bucăți mari de chirpici, deranjat de intervențiile moderne;

- -0,60 - 1,20 m – strat format din calupuri de lut galben, puțin pigmentat cu chirpici, mai ales la partea superioară, întrerupt de numeroase ganguri și intervenții moderne; reprezintă nivelul de distrugere al unei locuințe neincendiate (L.1), surprins pe o lungime de 3 m;

- între -1,20 și - 1,50 m – strat de lut galben, compact, reprezentând resturile podelei locuinței 1; în componența acestuia au fost observate cu mai multe lentile fine (refaceri). Podeaua locuinței avea grosimea de 0,10 m și o ușoară înclinare V-E.

-1,50 -1,60/-1,70 m strat de argilă gri-albicioasă cu structură neomogenă, cu rare fragmente de cărbune, mai ales la partea inferioară;

- 1,60/-1,70 -1,80/1,90 m nivel siltic foarte alterat, cu structură granulară fină, culoare cenușiu-verzui, cu rare fragmente de cărbune și chirpici ars; reprezintă distrugerea unei alte locuințe neincendiate (L.2);

- sub aceasta, cu o grosime de 0,08 -0,12 m, a fost surprinsă podeaua, realizată din lut compact, cu structură fină, culoare galben-verzuie. Pe capătul de V, unde păstrează mai multe refaceri, S.1 a intersectat șanțul de fundație al locuinței.

- sub podeaua L.2, până la adâncimea de 2,20 m apare un nivel brun-închis cu fragmente de chirpici din abundență, compact, dur, relativ sărac în materiale arheologice, ce reprezintă o nivelare realizată înaintea ridicării L.2.

În S.1 au mai fost surprinse două gropi: în timp ce Gr.1 perfora L.2, Gr.2 a fost săpată într-un timp anterior nivelării menționate mai sus, corespunzând probabil primului nivel de locuire de pe movilă³. Ambele complexe au fost bogate în materiale arheologice, Gr.2 remarcându-se printr-o cantitate mare de ceramică decorată exclusiv prin incizie (inclusiv vase întregibile), oase de animale, unelte de silex și mai multe rășnițe, în poziție verticală sau orizontală. Ceramica din acest complex poate fi încadrată în cultura Precucuteni.

Din S.1 au fost prelevate probe pentru analize sedimentologice și pentru datare radiocarbon.

Raport sedimentologic (Constantin Haită)

În campania de cercetări arheologice din anul 2017, analiza sedimentologică a avut în vedere înregistrarea informațiilor specifice în cadrul stratigrafiei profilului magistral

³ În același jurnal de șantier sunt amintite ca provenind de pe Movila Cremenea două fragmente ceramice, unul liniar și un altul Boian. În urma cercetărilor recente nu am identificat astfel de materiale.

și descrierea a 9 eșantioane sedimentologice (prelevate vrac, sub formă de fragmente de sediment).

Acestea au fost analizate la lupă binoculară și sunt prezentate în cele ce urmează.

- Depunerea de terasă este constituită din depozite de loess cu textură siltică, fin nisipoasă, gălbui, relativ friabile;

- Paleosolul anterior locuirii chalcolithice este reprezentat printr-un nivel siltic, omogen, compact, brun mediu-deschis, cu structură agregată fină;

- Nivelarea realizată înaintea construirii primei locuințe neincendiate, observată pe profilul magistral, este reprezentată printr-un nivel siltic, eterogen, gălbui și brun deschis-mediu, fin granular, cu granule mm de chirpici ars și carbune fin;

- Nivelarea din baza locuinței nr. 2 este constituită dintr-un nivel siltic cenușiu deschis și gălbui, cu carbonați, omogen, foarte compact, fără constituenți antropici. Foarte probabil, sedimentul utilizat provine din orizontul calcic al profilului de paleosol;

- Podeaua și lutuielile din zona de est a locuinței nr. 2 sunt constituite din chirpici nears realizat din silt fin, gălbui, omogen, compact, fără constituenți antropici;

- Lutuielile din partea centrală a locuinței nr. 2 sunt constituite din silt fin, gălbui și brun deschis, omogen, compact, fără constituenți antropici, și sunt inter-stratificate cu niveluri de locuire mm, cu structură granulară fină și constituenți antropici foarte fini;

- Patul de amenajare din baza locuinței nr. 1 este realizat din silt fin nisipos, gălbui, omogen, fără constituenți antropici;

- Podelele din baza locuinței nr. 1, în zona de est, sunt realizate din același sediment siltic gălbui, omogen, compact, fără constituenți antropici, ce provine din depozitele de loess;

- Lutuala peretelui gropii nr. 2 este constituită din argilă siltică cenușiu deschis și silt argilos gălbui, foarte compacte, omogene, cu structură microstratificată.

Cercetările întreprinse în Movila Cremenea în anul 2017 au evidențiat existența unui tell gumelnițean de mici dimensiuni, suprapus de un cimitir datat pe baza a două monede în sec. al XVIII-lea. Complexitatea stratigrafiei, dar mai ales inventarul Gr.2, impune inițierea unor cercetări arheologice sistematice.

Abstract

The researches carried out at Gherăseni – „Movila Cremenea” in 2017 revealed the existence of a small Gumelnița tell, overlaid by a cemetery dated during the XVIIIth century (on the basis of two coins identified within the graves).

Three small trenches were opened on the mound-shaped site near the southern, western and northern slopes (T. 1-3). On the eastern side, a larger trench (8x1.5 m) was made, in order to register the succession of the anthropic layers. Several Chalcolithic features were identified here: the remains of two wattle and daub structures and two pits, delivering large amounts of pottery, flint, stone and bone tools.

17. Giurgeni, Jud . Ialomița

Punct: Orașul de Floci

Cod tip de sit, 113, Cod de epocă, 431, 432

Cod RAN: 124910.02

Autorizatie

Colectiv: dr. Daniela Mihai (Institutul Național al Patrimoniului)- responsabil științific; dr. Gheorghe Matei,

Simona Munteanu, dr. Elena Rența, arhg. Radu Coman, dr. Florin Vlad (Muzeul Județean Ialomița)

Campania anului 2017 de la Orașul de Floci, comuna Giurgeni, jud. Ialomița, a prilejuit descoperiri importante care relevă importanța acestui oraș medieval.

Cercetările arheologice au fost realizate de către Institutul Național al Patrimoniului, dr. Daniela Mihai, care asigură responsabilitatea științifică a acestui sit și Muzeul Județean Ialomița, reprezentat prin arhg. Radu Coman, Simona Munteanu, dr. Gheorghe Matei, dr. Florin Vlad, dr. Elena Rența. Muzeul Județean este instituția organizatoare, precum și cea care asigură fondurile necesare, prin Consiliul Județean Ialomița.

Investigațiile arheologice s-au concentrat pe grindul 1. În acest an, pe grindul nr. 1, a fost investigat un edificiu civil de mari dimensiuni, 14,80 x 6,80 m, orientată Est-vest, cu fundații de piatră, groase de 0,80 – 1 m., ce a avut cel puțin două etape de refacere.

Fundațiile sunt înecate în mortar, iar fundația ajunge până la -0,30 cm, Edificiul era acoperit cu țiglă, așa după cum o dovedesc numeroasele fragmente recuperate.

Clădirea, care avea probabil rolul găzduirii unor întruniri de seamă ai reprezentaților orașului, este datată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, continuând să funcționeze o perioadă îndelungată. Se poate constata adaptarea manierei de construcție la terenul în pantă, prin fundația în trepte. Zidul dinspre vest (Z 4) a avut adosate trei contraforturi care susțineau construcția, suferind și o demantelare târzie, probabil în secolul al XX-lea. Tehnica de construcție, maniera îngrijită de lucru, denotă importanța deosebită a acestei construcții, a cărei funcționalitate o punem în legătură cu întrunirile pe care le avea conducerea autonomă a orașului, județul cu cei 12 pârgari.

Materialul ceramic și întreg inventarul arheologic sunt destul de rafinate, fiind indicii care ne sugerează prezența unor boieri de vază, oameni care aveau o anumită stare materială și socială, importanți în hotărârile orașului, administrative și fiscale.

Înaintea acestei construcții cu fundații de piatră, ce o punem pe seama unui rol administrativ important, a există o locuire anterioară, (L.1) din inventarul căreia amintim un brăzdar asimetric de plug, fierul din care fusese lucrat păstrându-se într-o stare relativ bună. Pe marginea acesteia din urmă figurează un decor compus dintr-o linie adâncită în formă de zig-zag suprapusă central de o inscripție probabil **HT**, care ar putea indica numele atelierului de fierar din așezare sau al meșterului, fragmentele de lupe de fier descoperite atestând prelucrarea locală a fierului. De asemenea a fost descoperită o ancoră de barcă de formă rectangulară cu dimensiunile de 21 x 19 x 11,5 cm și cu o șanțuire largă pe mijloc pentru ancorat.

Tot pe grindul nr. 1, la aproximativ 35 m nord de secțiunea S IX (edificiu) și la cca. 70 m sud de Biserica nr. 2 a fost trasată secțiunea S X. Aceasta are următoarele dimensiuni: L = 12 m, l = 1,5 m și este orientată pe direcția est-vest. De asemenea, în cursul campaniei, de o parte și de alta a secțiunii au mai fost deschise două casete, notate cas A (6 x 3 m) și cas B (6 x 2 m).

În cursul campaniei arheologice au fost descoperită o locuință, notată L 1.

Locuința nr.1. În S X, carourile 1-4, la -0,35 m au fost cercetate parțial resturile unei locuințe incendiate. După cantitatea de chirpic ars la roșu-cărămiziu, prăbușit pe podea, se poate presupune că pereții erau construiți dintr-o structură din lemn, acoperită cu lut în amestec cu resturi vegetale. De asemenea, fragmentele de olane descoperite printre dărâmături, indică faptul că acoperișul locuinței a fost realizat din aceste materiale de construcție.

Din inventarul arheologic descoperit până acum enumerăm numeroase fragmente ceramice provenite de la vase smălțuite și nesmălțuite, trei fragmente ceramice de Iznik, 15 pipe întregi și fragmentare și trei monede. Din locuință a fost recuperată o importantă cantitate de oase de animale.

Groapa nr. 1. A fost descoperită în cas. A, carourile 2-3 la -0,30m. Diametrul gurii este de 1,5 m, iar adâncimea de 1,90 m.

În umplutura gropii s-au descoperit fragmente de chirpic și cărămidă, cenușă, oase de animale și pește, ceramică smălțuită și nesmălțuită, un fragment ceramic de Iznik, sticlă fragmentară și o monedă.

Groapa nr. 2. A fost identificată în cas. B, caroul 2 la -0,20 m. Are o formă ovală cu diametrul gurii de 1,80 x 1,40 m și adâncimea de 2,05 m.

18. Grădina, com. Cheia jud. Constanța

Punctele: Cheia – Vatra Satului, Cheia – Pazvant I și II

Tip de sit și încadrare cronologică: Cheia – Vatra Satului (așezare deschisă – 111; eneolitic timpuriu 141), Cheia Pazvant I și II (necropolă - 211, așezare rurală – 114; medievală târzie – 432)

Cod RAN: 63018.02 - Cheia Vatra Satului; 63018.1–Cheia Pazvant I și II

Autorizație nr: 122/09.05.2017

Colectiv: Voinea Valentina Mihaela (MINAC)-responsabil științific; Szmoniewski Bartłomiej Szymon (Soka University, Tokyo, Japonia & Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, Cracow – Poland, responsabil de sector), Bălășescu Adrian (IAB, arheozoolog), Radu Valentin (MNIR, paleoihtilog), Florea Mihai (MNIR, arheolog înregistrări GIS); Popescu Anca (medievist), Vasile Gabriel (IAB, antropolog); colaboratori Pantelimon Răzvan Victor (lector univ. Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța); Neagu Dragoș (masterand); Tudor Ionuț Marian, Gheorghe Alin Georgian, Măiță Manuela, Palamiuc Ștefan, Frumosu Iulian Marian (studenți Universitatea „Ovidius” Constanța)

Obiectivele cercetării:

Săpăturile arheologice efectuate în anul 2017 pe șantierul arheologic Cheia au continuat cercetările arheologice din cadrul proiectului româno-polon *Central Dobrudja - Landscape Changes and Human-Environment Interactions from Neolithic to Middle Ages*, având următoarele obiective:

- cercetarea în suprafață a complexelor arheologice Hamangia C.37 și C.38 surprinse în sondajul S.N./2016 din punctul Cheia *Vatra Satului*;

- delimitarea așezării medievale de epocă otomană (sec XVI – XVII) din punctul Cheia *Pazvant II* prin efectuarea unor prospecțiuni de teren în zona Văii Chirișlic, până la izvor;

- cercetarea unor complexe funerare din necropola

Cheia *Pazvant I*;

- analiza arheozoologică a resturilor osteologice din complexele C.37 și C.38, punct Cheia *Vatra Satului* și a lotului faunistic din așezarea de epocă otomană din punctul Cheia *Pazvant II*;

- analiza antropologică a unor schelete descoperite în necropola Cheia *Pazvant I*.

• Rezultate și interpretarea lor

Punctul Cheia – Vatra Satului

Prospecțiunile geo-fizice din campania anterioară efectuate în punctul Cheia *Vatra Satului* au semnalat o concentrare de material arheologic la nord de sondajul S.N./2016. De aceea, pentru cercetarea în suprafață a complexelor arheologice C.37 și C.38, sondajul S.N./2016 s-a lărgit spre nord cu 3 m, în dreptul carourilor 6 - 15. Pe latura de sud, sondajul s-a extins cu 0,5 m până la limita proprietății private, obținându-se secțiunea S.N. cu o suprafață de 4,5 x 10 m (Pl. 1, 2). Aceasta a fost împărțită în două sectoare de 5 x 4,5 m, separate de un martor orientat nord-sud, cu grosimea de 0,50 m. În dreptul complexului C.37, pe profilul de sud a fost deschisă caseta 2 (1 x 3 m)

Pe profilul de nord al secțiunii S.N. a fost surprinsă următoarea stratigrafie:

- 0 – 0,30/0,40 m: US.3000 – nivelul vegetal – pământ negru amestecat cu fragmente ceramice, piese de os, silex și piatră. Materialul arheologic a fost antrenat în strat de lucrări agricole actuale, efectuate la adâncimi mai mari;

- 0,30/0,40 – 0,60/0,70 m: US.3142 – nivel de abandon - strat de culoare bej-cenușie, tasat, cu fragmente ceramice de mici dimensiuni acoperite cu o crustă calcaroasă; în sectorul st.1, la adâncimea de 0,60 m, a apărut un vas globular întregibil, decorat cu motive incizate unghiulare; în sectorul st. 2, la adâncimea de 0,40/0,60 m s-au descoperit două castroane din pastă fină, întregibile, decorate cu șiruri de impresiuni. În același strat s-au descoperit: lame și gratoare de silex și deșeuri de prelucrare, dălțiță de piatră, împungător de os și oase de animale (foarte fragmentare).

- 0,60/0,70 – 1,40/1,50 m US.3154 – nivel de locuire Hamangia - strat de culoare bej închis, amestecat cu puține fragmente ceramice de mici dimensiuni, deșeuri de silex alături de microlite și lame deteriorate, oase de animale puternic fragmentate. Probabil reprezintă o zonă exterioară, de pasaj.

- 1,50/1,70 m - stratul de loess, înclinat de la est spre vest.

Complexele arheologice

Complexul C.37 - În jumătatea de sud a sectorului st. 2, la adâncimea de 0,50 / 0,65 m s-a conturat un complex arheologic de mari dimensiuni, de formă relativ ovală (4,5 x 5 m), notat în campania 2016 - C.37. El a funcționat în ultima secvență de locuire, fiind suprapus de nivelul de abandon (U.S. 3142) și a fost săpat în stratul de loess, până la adâncimea de 1,83/2,00 m (Pl. 3,4). Umplutura acestui complex se prezintă sub forma unui sediment afănat, de culoare brună – cenușie închisă, amestecat cu cenușă, carbune, bucăți de chirpici, oase de mamifere, pești și păsări, carapace de broască țestoasă de stepă, coarne de *Bos taurus*, cochilii din speciile *Unio*, *Anodonta* și *Cardium* – unele cu urme de prelucrare și uzură, foarte multe fragmente ceramice - unele provenind de la vase întregibile (Pl. 5, 10, 11), o perlă de *Spondylus* (Pl. 19), împungătoare de os (Pl. 19), un percutor de calcar (Pl. 18), un fragment de râșniță, microlite, lame și gratoare de silex (Pl. 16, 17), o dălțiță și un toporaș de piatră (Pl. 18), un fragment de idol.

Lipsa unui nivel de călcare sau a unei amenajări interioare (vatră sau podea), profilul ”clopot” al pereților (Pl. 4/3), puternic lărgiți la bază - toate ne determină să considerăm construcția o anexă folosită probabil pentru depozitare, în strânsă legătură cu spațiul amenajat la vest de anexă – complexul C.38.

Complexul C.38 – cercetat în sectorul st.1, situat în imediata apropiere a complexului C.37 și aparținând aceleași secvențe de locuire Hamangia - a apărut relativ la aceeași adâncime - 0,50/0,60 m, sub nivelul de abandon U.S. 3142 (Pl. 6/3). În umplutura complexului s-au descoperit bucăți de cărbune, foarte multe oase de animale de talie mare (*Bos taurus*), unele în conexiune anatomică, câteva fragmente ceramice provenind de la vase de dimensiuni mari, acoperite cu barbotină, lame de silex și deșeuri de prelucrare, împungătoare de os. În profilul de sud au apărut câteva plăcuțe de vatră *in situ* (Pl. 6/1) și în zona centrală a sectorului st.1 un sediment argilos cu urme de arsură (Pl. 6/2), reprezentând probabil baza unei vetre distruse. Cantitatea mare de oase, unele în conexiune anatomică și cu urme de tăiere, resturile de vatră și bucățile de cărbune sugerează folosirea acestui spațiu pentru activități de abataj și prelucrare a cărnii.

Materialul arheologic

Ceramica din complexul C.37 concentrează, până în prezent, cele mai multe recipiente întregibile descoperite în așezarea de la Cheia – *Vatra Satului*. Majoritatea aparțin categoriei recipientelor de servit, realizate din pastă de bună calitate și decorate cu șiruri de impresiuni: pahare, castroane de mici dimensiuni, castroane cu marginea larg evazată, boluri (Pl. 10, 11, 12). A doua categorie o reprezintă recipientele închise, cu gât înalt și marginea larg evazată, cu pansa bombată și acoperită cu un decor radial, accentuând linia curbă a profilului (Pl. 13, 14). Categoria recipientelor de gătit este redusă numeric – vase cu pereți groși, acoperite cu barbotină, având partea inferioară masivă, uneori cu amprente de împletituri. Categoria capacelor conice de tip ”căciulă” este reprezentată de câteva fragmente decorate radial (Pl. 15). Apar și câteva fragmente de strecurători (Pl. 19). Menționăm și descoperirea, în același complex C.37, a unui import Boian-Vidra, decorat cu excizii și incrustație cu pastă albă (Pl.12).

Piese de piatră. Cele mai numeroase sunt piesele de silex bej, mai rar negru, omniprezente în toate straturile - microlite, lame, gratoarele, burinele, nuclee (Pl. 16 – 18). Din aceeași categorie fac parte și un toporaș, o dălțiță, un percutor și o rășniță (Pl. 18).

Piese din material dur de origine animală. Numărul acestor piese este redus – câteva împungătoare, lustruitoare, mărgea de *Spondylus*, jetoane de os (Pl. 19). Lor li se adaugă cochilii, plastron și oase cu urme de prelucrare, cele mai multe fiind concentrate în complexul C.38.

Cheia – Pazvant I și II

Cercetările efectuate de-a lungul Văii Casimcea, pe segmentul Grădina – Casian, au dus la identificarea unor situri noi, două dintre acestea fiind investigate prin prospecțiuni geofizice, sondaje și secțiuni, respectiv o așezare rurală de epocă otomană (sec. XVI – XVII) și necropola acesteia, ambele situate pe malul stâng al Casimcei, într-o zonă de pășunat cu aspect colinar, cunoscută de localnici sub numele de Dealul Pazvant (V. Voinea *et al.*, 2015).

Punctul Cheia – Pazvant I

În necropola Cheia *Pazvant I*, în partea de est a secțiunii S.II (2014) a fost deschis sondajul S.IV, orientat vest – est de 3 x 1,5 m. După curățarea pietrelor, vizibile la nivelul actual de călcare, au fost delimitate două concentrări de pietre: sub grupajul din colțul de SE, la adâncimea de 0,20 – 0,30 m a apărut mormântul M.9 – un schelet de copil, puternic deranjat, cu oasele fragmentare, orientat probabil vest-est, având capul înclinat spre umărul drept (Pl. 9), fără inventar arheologic.

Punctul Cheia Pazvant II

Pentru o mai bună delimitare a așezării rurale de epocă otomană din punctul Cheia *Pazvant II*, au fost efectuate prospecțiuni de teren pe Valea Chirișlicului, pornind din zona izvorului (Pl. 8/1) până pe malul Casimcei (Pl. 8/2). Din zona arată au fost recuperate fragmente ceramice eneolitice Gumelnița și Hamangia (Pl. 20/1), lame și așchii de silex (Pl.

20/2), fragmente ceramice de epocă otomană din categoria ceramicii balcanice smălțuite și un inel de argint (Pl. 20/4).

Fauna din complexul C.37, așezarea Hamangia III de la Cheia – Vatra Satului

Adrian Bălășescu și Valentin Radu

Determinările anatomice și taxonomice ale mamiferelor au fost realizate în cadrul Laboratorului de Arheozoologie al Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan”; s-au studiat 342 resturi cu o greutate de 4443,68 g (tab. 1) provenind din secțiunea SN, complexul C.37 (cultura Hamangia). Acestea au aparținut moluștelor (90), peștilor (3), țestoaselor (7), păsărilor (5) și mamiferelor (237).

Moluște. Au fost identificate 90 fragmente de cochilii (tab. 1). Acestea au aparținut celor trei specii ale scoicii de râu din genul *Unio* (*U. pictorum*, *U. tumidus*, *U. crassus*) și scoicii de lac *Anodonta* (97,78%). Dintre speciile marine menționăm genul *Cardium* (Planșa 1.4-5) prezent cu două fragmente (2,22%).

Dimensiunile indivizilor de *Unio* se încadrează în categoria celor medii dar sunt prezenți și indivizi de mici sau mari dimensiuni (fig. 2). Valorile înălțimii cochiliei celor 5 indivizi de *Unio pictorum* se eșalonează între 30,2 și 36 mm (media 33,6), iar a celor 11 de indivizi de *Unio tumidus* între 26,8 și 40,9 mm (media 31,9). Singurul individ de *Unio crassus* se încadrează în categoria mare cu o înălțime de 29,5 mm. Datele pentru speciile *Unio tumidus* și *Unio pictorum* din complexul 37 au fost comparate cu cele obținute pentru eșantionul analizat din secțiunea SE (fig. 1). Observăm că valvele celor două specii din C.37 au dimensiuni ceva mai mari.

Deși fragmentaritatea în cazul bivalvelor este destul de mare totuși au fost observate, pe marginea inferioară și anterioră în cazul a 43 de fragmente, urme de abraziune sau utilizare. Acestea sunt uneori accentuate afectând evident morfologia cochiliei sau fine, vizibile la o privire sub lupă (Pl.1.1). Astfel de modificări ale cochiliei, realizate prin folosirea ei ca unealtă, au mai fost observate și în secțiunea SE (V. Radu 2008). Existența acestor urme pe 51,19 % din valvele de *Unio* confirmă faptul că aceste valve au fost folosite la o anumită activitate iar după aceea au fost aruncate ca deșeuri. Anumite cochilii șlefuite sunt întregi, altele sunt fragmentate, dar prezintă urme de uzură și după ce s-au desprins așchii din cauza utilizării intense, iar altele și-au schimbat forma din cauza uzurii accentuate (uzură diferențială a fost observată și la interior- pl. 1.2). Totuși la finalul activității la care au fost utilizate ele au fost aruncate și nu neapărat pentru faptul că s-au deteriorat. Deocamdată scopul pentru care au fost utilizate valvele de scoici nu poate fi precizat. Studiile experimentale ar putea aduce mai multe informații care să ne apropie de un anumit răspuns în acest sens.

Pești. Doar trei resturi au fost identificate în acest eșantion. Câte unul pentru crap, șalău și o coasta de la un individ neidentificat. Radia de la o înotătoare provine de la un crap de dimensiuni medii iar vertebra de la un șalău de 65,8 cm Lt (lungime totală) și 2,58 kg. Aceste specii au fost identificate și în secțiunea SE (V. Radu, 2008) fiind și cele mai frecvent consumate de comunitatea de la Cheia.

Reptile. Din cele două resturi de la carapacea de țestoasă de stepă, unul e șlefuit la bază și provine de la o carapace ce a fost prelucrată și utilizată probabil ca recipient (în interior prezintă urme de uzură).

Păsări. Resturile identificate provin de la păsări de talie mică.

Mamifere. Complexul C.37 a furnizat circa 237 (4142 g) de resturi determinate până la nivel de specie. Deoarece acest raport este preliminar, am evitat în acest moment estimarea

numărului minim de indivizi (NMI).

Studiul arheozoologic a dus la identificarea pe lângă speciile domestice clasice culturii Hamangia - vita domestică (*Bos taurus*), oaia (*Ovis aries*), posibil capra (*Capra hircus*) - și la descoperirea unor specii sălbatice: cai (*Equus ferus* și *Equus hemionus*), cerb (*Cervus elaphus*) și iepure de câmp (*Lepus europaeus*).

Raportul dintre mamiferele domestice și cele sălbatice este de 97,46% la 2,54% ceea ce sugerează că activitatea de creștere a animalelor a jucat un rol foarte important pentru comunitatea eneolitică de la Cheia.

În cadrul activității de creștere a animalelor, exploatarea bovinelor pare fie preponderentă, lucru dovedit de cantitatea mare de resturi care a fost descoperită (42,19%). Acestea sunt depășite de resturile de ovicaprine care se apropie de 49,7%, dar dacă privind raportul greutatea oaselor acesta este net în favoarea bovinelor - 71,14% comparativ cu ovicaprinele de 24,6%. Printre cornutele mici au fost identificate doar resturi de ovine. Studiul de față, ca de altfel toate analizele de faună de până acum, confirmă absența porcului, care în cadrul paleoeconomiei acestei comunități este se pare necunoscut sau extrem de slab exploatat.

Vânatul este slab reprezentat ca pondere (2,54%), și ca specii pentru acest complex (două specii de cai cerbul și iepurele). Ponderea cea mai mare în cadrul acestui eșantion o au speciile de talie medie și mare.

Repartiția anatomică a resturilor (tab. 2) pentru principalele specii bovine și ovicaprine ne arată o pondere echilibrată a resturilor fără carne provenind de la craniu și extremitățile membrelor (27%) și a celor cu carne, precum partea superioară a membrelor (33%) sau coloana vertebrală (40%).

Comentarii

Materialul analizat este reprezentat de resturi ale animalelor consumate: moluște, pești, țestoase, păsări și mamifere. O parte din resturile de bivalve și țestoase, însă, reprezintă unelte/obiecte folosite și apoi abandonate, identificate de altfel și în suprafața SE (valve de scoici și carapace de țestoase cu urme de prelucrare/utilizare). Deoarece astfel de obiecte apar în acest complex la diferite adâncimi, iar în cazul scoicilor chiar 50% din totalul valvelor sunt reprezentate de astfel de obiecte este posibil ca acest complex să se fi constituit într-o perioadă scurtă, corelat cu activitatea care a necesitat utilizarea acestor unelte (mai ales cu cele din valve). Funcționalitatea valvelor de *Unio* pentru moment nu poate fi precizată, fiind necesare studii detaliate pentru stabilirea tipului de uzură dar și studii experimentale pentru selectarea materialelor ce ar fi putut produce aceste urme. Macroscopic pe valve se observă diferite grade de uzură, atât la partea inferioară activă cât și la nivelul suprafețelor de prindere. În acest stadiu al cercetării, considerăm că ele au avut o folosire conjuncturală, dependentă credem în acest moment de cantitatea prelucrată cu ajutorul acestor unelte improvizate.

Valvele de *Cardium* reprezintă o altă categorie de materiale frecvent utilizate pentru realizarea de podoaabe în situl de la Cheia (V. Voinea *et al.*, 2014). Cele două fragmente din complexul C.37 prezintă doar o uzură de contact cu alte materiale. Interesant este faptul că aceste fragmente sunt fosile (Neogen / Pleistocen), ariile sursă fiind în zona litorală, aflorimente neogene fiind indicate la sud de zona Siutghiol. Prezența valvelor de *Cardium* fosile reprezintă o dovadă certă a mobilității populațiilor Hamangia din zona Dobrogei și a relațiilor de schimburi existente în acea perioadă.

Din punct de vedere al paleoeconomiei animaliere activitatea de creștere a animalelor juca un rol important pentru comunitatea de aici. Bovinele în primul rând și apoi ovicaprinele sunt exploatate mai ales pentru producția lor de carne. În ceea ce privește creșterea acestor animale pentru producția de lapte, indicii sunt mult mai prezenți (relevanți) în

cazul bovinelor și mai discreți în cazul ovicaprinelor.

Vânatul este slab reprezentat pentru complexul analizat, această activitate constituindu-se într-o ocupație secundară de suplimentare și completare a alimentației carnată.

Fauna din așezarea rurală de epocă otomană de la Cheia Pazvant II

Adrian Bălășescu și Valentin Radu

Descrierea materialului faunistic

Fauna nu este foarte numeroasă, doar 253 resturi, dar ea provine de la mai multe clase de animale: pești, păsări și mamifere (Tab. 3). Cele mai numeroase sunt fragmentele de mamifere care reprezintă 96%, acestea fiind urmate de cele de păsări (3,1%) și pești (0,9%). Remarcăm faptul că fauna prezintă toate caracteristicile unor deșeuri menajere și anume o fragmentaritate cauzată de intervenția antropică – dezarticulare și descărnare, mai rar observându-se urme de ardere.

Lista taxonilor nu este foarte lungă. S-au identificat o specie de pește – crap, două specii de păsări – găină și găscă și opt de mamifere – vită, oaie, capră, cal, câine, pisică, lup și vulpe.

Mamiferele sunt cele mai numeroase cu 243 de resturi dintre care s-au determinat taxonomic până la nivel de specie 199 (81,9%). Acestea sunt reprezentate în general mai ales de către speciile de animale domestice care cuantifică 196 de fragmente (98,5%), în timp ce vânatul este prezent doar cu două specii de carnivore (NR=3; 1,5%) (tabel 1).

După cum se observă, activitatea de creștere a animalelor joacă un rol extrem de important în cadrul economiei alimentare a comunității de la Cheia *Pazvant II*. Pe primul loc se situează bovinele cu 51,3% (fig. 1), acestea fiind urmate de către ovicaprine (30,2% - fig. 2) și cal (14,1%). Câinele (NR = 4) și pisica (NR = 2) sunt și ele prezente, dar având în vedere că aceste specii nu contribuie la alimentația comunității, nu vom insista asupra lor. Ceea ce este extrem de interesant este faptul că în acest eșantion faunistic nu a fost descoperit nici un rest de suin (porc sau mistreț), ceea ce ne-ar sugera că avem de-a face cu o comunitate musulmană căreia religia îi interzice consumul acestei cărni.

În acest moment al studiului, noi nu am considerat necesar să calculăm numărul minim de indivizi (NMI), deoarece analiza noastră este preliminară și încă în desfășurare. Acest lucru se va realiza cu ocazia publicării monografice a acestui sit. Cert este faptul că majoritatea animalelor domestice sunt de vârstă adultă și unele dintre ele chiar mature spre bătrâne, ceea ce ne indică o exploatare mai ales pentru produsele secundare (lapte, lână, forță de tracțiune) și mai puțin pentru producția de carne.

Comentarii

Studiul arheozoologic ne relevă că populația care locuia în așezarea Cheia *Pazvant II* se ocupa cu creșterea animalelor, în special a bovinelor și ovicaprinelor (oaie și capră – Fig. 3). Porcul este absent, ceea ce ar sugera că această comunitate este musulmană. De asemenea, se creșteau păsări precum găina sau găscă și se consuma pește.

Raport preliminar asupra materialului scheletic descoperit în necropola de epocă otomană Cheia Pazvant I

Gabriel Vasile

Analiza antropologică preliminară a fost efectuată pe resturile scheletice ce provin din șapte complexe funerare descoperite în necropola de epocă otomană din punctul Cheia *Pazvant I*:

1. Cheia 2015, *Pazvant I*, S.II, M.2

NMI=1, individ precar conservat, aproximativ complet,

de sex feminin, cu o vârstă la deces estimată la 14,0 ani (adolescent).

2. Cheia 2015, *Pazvant I*, S.II, M.3

NMI=1, individ precar conservat, parțial reprezentat, de sex feminin (?), cu o vârstă la deces estimată la 12,0 ani ± 30,0 luni (copil, *infans* II).

3. Cheia 2015, *Pazvant I*, S.II, M.4

NMI=1, individ bine conservat, slab reprezentat, cu o vârstă la deces estimată la 4,0 ani ± 12,0 luni (copil, *infans* I).

4. Cheia 2015, *Pazvant I*, S.II, M.5

NMI=1, individ precar conservat, aproximativ complet, de sex masculin (?), cu o vârstă la deces estimată la 10,0 ani ± 30,0 luni (copil, *infans* II);

5. Cheia 2015, *Pazvant I*, S.III, M.7

NMI=1, individ precar conservat, aproximativ complet, de sex feminin, cu o vârstă la deces estimată la 60,0 [42-87] ± 12,4 ani (adult bătrân) și o statură scheletică de 150,61 cm (submijlocie).

6. Cheia 2015, *Pazvant I*, S.III, M.8

NMI=1, individ precar conservat, aproximativ complet, de sex masculin, cu o vârstă la deces estimată la 23,4 [19-34] ± 3,6 ani (adult tânăr) și o statură scheletică de 162,78 cm (submijlocie).

7. Cheia 2015, *Pazvant I*, S.IV, M.9

NMI =1, individ precar conservat (grad 5), slab reprezentat ce provine de la un copil (*infans* I) cu o vârstă la deces estimată la 4,0 ± 12,0 luni.

Materialul scheletic din necropola de epocă otomană de la Cheia *Pazvant I* este, în general, precar conservat. Sexul a putut fi determinat pentru cinci indivizi: trei de sex feminin și doi de sex masculin. Categoriile de vârstă identificate au fost următoarele: copil (doi *infans* I și doi *infans* II) și câte un adolescent, un adult tânăr și un adult bătrân. Staturile au fost estimate în două cazuri și au fost încadrate în categoria submijlocie. Facem precizarea că analiza antropologică detaliată este în desfășurare. De asemenea, așteptăm cu interes cercetările viitoare din necropola din punctul *Pazvant I*, care sperăm să aducă informații noi despre comunitățile dobrogene de epocă otomană.

Abstract

The archaeological excavations carried out in 2017 in the archaeological complex in Cheia continued the archaeological research of the Central Dobrudja in the frame of the Romanian-Polish project “Landscape Changes and Human-Environment Interactions from Neolithic to Middle Ages”.

Cheia – Vatra Satului

The previous geophysical investigation in the site located in Cheia – Vatra Satului has signaled the concentration of the archaeological materials north of the control trench S.N. / 2016. Therefore, for a complete investigation of the archaeological complexes C. 37 and C. 38, the control trench S.N. / 2016 has extended. In the southern part, the trench size has increased from 0,5 m to the limit of private property with a surface area of 4,5 x 10 m (Pl. 1, 2), reaching S.N. section.

The surface was divided into two separated sectors with each surface area of 5 x 4,5 m. The large archaeological complex C. 37 (discovered in 2016) was investigated in the southern part of the second sector at a depth of 0,50 / 0,65 m. The chronology of the feature corresponds to the Hamangia Culture sequence. It had an oval shape (4,5 x 5 m). The last habitation sequence sunken deep in the loess up 1,83 – 2,00 m. (Pl. 3,4) was investigated (US 3142). The fill of the feature was an admixture of the dark-gray earth with ash, charcoals, daub chunks, bones of mammals (*Bos taurus*), bones of birds, fish bones, steppe turtle shells fragments, freshwater mussels (*Unio*, *Anodonta* and *Cardium*). Some of the shells have traces of ornament processing. Others finds included a large amount

of the pottery fragments (Pl. 5, 10, 11), *Spondylus* pearl (Pl. 19), bone perforators (Pl. 19), limestone hammer-like tool (Pl. 18), whetstone, silex microlites, flakes and end-scraper (Pl. 16, 17), stone chisel-like tool, fragment of stone ax (Pl. 18) and a fragment of an idol. The analysis of the archeological layers allowed interpreting this feature as a storage annex of the bigger dwelling in close relation with archeological complex C. 38.

Complex C. 38 - investigated in sector st. 1, located near the feature C. 37 belongs to the same Hamangia chronological sequence - appeared at the same depth – 0,50 / 0,60 m, below the abandonment level U.S. 3142 (Pl. 6 / 3). The fill of this feature contained pieces of charcoal, a large amount of the bones of the animals (*Bos taurus*), pottery fragments from large barbotine vessels, silex blades and bone waste-processing. In the southern cross-section, traces of fireplaces were observed (Pl. 6 / 1). Other traces of possible fireplace were investigated in middle of the first sector (Pl. 6 / 2). A large number of bones with traces of cutting, the rests of fireplaces suggest that this area was used for meat cutting and further processing.

Cheia – Pazvant I & II

The research carried out along the Casimcea Valley in the area between Grădina and Casian revealed new sites. The most significant is a the rural settlement (Cheia - Pazvant II) dated to the Ottoman Period (XVI - XVII century) and cemetery (Pazvant I), both located on the left bank of Casimcea River, in a hilly pasture area known by locals as the Pazvant Hill (V. Voinea et al., 2015).

In the cemetery, one grave M. 9 has been investigated. As in previously excavated graves, a skeleton (child) has been located under the concentration of the stones in this case without inventory. In the settlement area to better, recognize its possible dimension field survey was realized along Chirșlic stream (Pl. 8/1). In this investigated area, Hamagia and Gumelnița Cultures pottery fragments (Pl. 20 / 1), silex tools (Pl. 20 / 2) as well as fragments of Ottoman pottery and a silver ring belongs to the same chronological stage (Pl. 20 / 4) were discovered.

Bibliografie:

V. Radu, 2008 - V. Radu, Studiul materialului faunistic (moluște, pești, țestoase și păsări) prelevat din nivelul Hamangia III de la Cheia (jud. Constanța), *Pontica*, 41, 2008, p. 57-64.

V. Voinea et al., 2014 – V. Voinea, O. Grigoruță, C. Cărpuș, Hard animal material adornments discovered in Hamangia settlement from Cheia / Podoabe din materii dure animale descoperite în așezarea Hamangia de la Cheia, In M. Mărgărit, G. Le Dosseur, A. Averbouh (eds.), *An overview of the exploitation of hard animal materials during the Neolithic and Chalcolithic/ O privire asupra exploatării materiilor dure animale de-a lungul neoliticului și calcoliticului*, Proceedings of the GDRE PREHISTOS Work-Session in Târgoviște, România, November 2013 Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 101-136.

V. Voinea et al., 2015 - V. Voinea, B. Szmoniewski, A. Popescu, A. Mototolea, M. Florea, The rural landscape in Dobrudja in the Ottoman Period. New discoveries from Cheia Pazvant sites, county Constanța, Romania, *Journal of Aegean and Balkan Studies*, vol I/2, 2015, p. 155 – 200.

19. Gura Portiței, jud. Tulcea

Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre, între Golful Musura la nord și zona situată la sud de Gura Portiței

Punct: Epava Rusu [Portița A]

Tip sit: 32; 321; epocă romană; epocă romană timpurie Cod RAN: 160653.08; Cod LMI: TL-I-s-A-05721

Autorizație nr. 98/25.04.2017

Colectiv: George Nuțu - responsabil științific; Vera Rusu (ICEM Tulcea); Bernd Păffgen (Ludwig-Maximilians Universität München); Max Fiederling, Tobias Pflederer, Maximilian Ahl, Jürgen Reitz, Marcus Prell, Nicolas Puzos (Bayerische Gesellschaft für Unterwasserarchäologie – BGfU).

Cercetările din anul 2017 la epava Portița A au avut în vedere executarea unei intervenții la scară redusă pentru o mai bună documentare a încărcăturii și a tehnicii de construcție a navei. Documentarea preliminară din anul 2016 a demonstrat caracterul aproape unic al acestei epave care păstrează în cele mai bune condiții o mare parte din încărcătura primară și elementele structurale din lemn. Acest ultim aspect este aproape necunoscut în Marea Neagră pentru perioada romană, întrucât până în prezent nu au fost descoperite epave într-o stare de conservare similară cu aceea de la Portița. Starea de conservare excepțională oferă, prin urmare, cele mai favorabile posibilități pentru cercetări viitoare privind tehnicile de construcție a navelor în perioada romană timpurie și legăturile comerciale ale Dobrogei cu bazinul Mării Negre.

În aceste condiții, s-a hotărât realizarea a două sondaje reduse ca dimensiuni pentru a obține informații privind „stratigrafia” încărcăturii și tehnicilor constructive folosite. Sondajele prevăzute au avut dimensiunile de 2,5 x 1,5 m; primul (Sondajul A) a fost plasat în secțiunea mediană a navei, între carenă și catarg, iar al doilea (Sondajul B) la pupa navei, între carenă și un *dolium* observat în anul 2016. Prin intermediul celor două sondaje, reduse spațial, s-a urmărit ca intervențiile externe asupra epavei Portița A să fie minime, dar cantitatea de informație științifică să fie maximă.

Sondajul din secțiune mediană a epavei ar trebui, pe de o parte, să ofere informații despre stratigrafia încărcăturii principale și, prin urmare, să reprezinte un model pentru modul de dispunere a încărcăturii în restul navei, precum și despre tehnicile de construcție, alături de posibilitatea de analize ¹⁴C și dendrocronologice asupra lemnului utilizat și altor materiale descoperite. Sondajul practicat la pupa trebuia să confirme informațiile despre tehnicile de construcție și să prezinte, de asemenea, date privind echipajul, cabina și despre această secțiune a navei, în general. Datele obținute au fost documentate prin intermediul desenului tehnic, fotogrametrie și modelare 3D.

După încheierea cercetării preliminare, a fost planificată asigurarea sondajelor prin intermediul foliei geotextile fixată prin intermediul unor saci umpluți cu nisip. Această metodă s-a dovedit extrem de fiabilă și a fost folosită cu succes pe siturile submerse din Elveția. Alături de protejarea sondajelor, s-a urmărit protejarea tot cu folie geotextilă a secțiunii pupa a epavei securizată, de asemenea, cu saci cu nisip, astfel încât să ofere protecția necesară stoprii fenomenului de sedimentare sau eroziune accentuată, dar și împotriva factorilor biologici.

În afară de aceste probleme privind securitatea epavei, a fost realizat și un plan de instalare a unor markeri de eroziune cu scopul de a putea verifica anual rata acestui fenomen și a realiza un plan detaliat al fenomenelor de sedimentare, respective eroziune în microzona Gura Portiței.

Nu în ultimul rând, subliniem faptul că, din păcate, arheologia subacvatică se află la început în România, astfel încât, infrastructura de susținere a lucrărilor specifice de cercetare este inexistentă. Putem afirma însă, că proiectul de cercetare al epavei Portița A este, fără îndoială, un demers de pionierat în România, care ar putea contribui la realizarea unui prim pas pentru punerea bazelor unei arheologii subacvatice românești moderne.

Pe parcursul cercetărilor au fost folosite două bărci, dintre care un zodiac, o pompă de apă pe o barcă mică de cauciuc, împreună cu două drage sub apă, cabluri și două frame-uri, toate materialele fiind furnizate de BGfU. Pentru documentarea cercetării și a construcției epavei s-au folosit diverse aparate de fotografiat sub apă, precum și camere foto reflex pentru documentarea descoperirilor și pentru realizarea unor modele 3D ale amforelor. De asemenea, fotografia RTI (Reflectance Transformation Imaging) a fost utilizată pentru documentarea amforelor.

Au fost planificate o serie analize interdisciplinare. Probele de lemn au fost analizate inițial de Franz Herzig de la Bayerische Landesamt für Denkmalpflege, Dienststelle Tierhaupten (dendrocronologie și tipul de lemn), ulterior trimise la Curt-Engelhorn-Zentrum Archäometrie, Reiss-Engelhorn-Museum pentru analiza ¹⁴C în cadrul unui grant Gerda Henkel Stiftung. Probe de sediment au fost trimise la Niedersächsische Institut für historische Küstenforschung (NIhK). Analizele botanice și de polen au fost realizate de ArchaeoBioCenter al Ludwig-Maximilians Universität München (PD Dr. Michael Peters).

Sistemul de cercetare folosit este unul relativ simplu. Inițial, a fost identificată suprafața care urma să fie cercetată, au fost plasate liniile de bază, cadrul fix care constituia caroiul sondajului; dragele au fost fixate pe poziție iar pompa pe RIB-ul aflat la suprafață. Pașii de lucru au constatat în dragarea sedimentului urmat de marcarea fiecărei descoperiri (amforă, fragment ceramic sau parte structurală din lemn) și recuperarea pieselor (ceramica). Fiecare strat (layer) a fost documentat prin SfM, pentru crearea unui plan zilnic cu mare acuratețe. Astfel, a fost posibilă cunoașterea poziției exacte a fiecărui obiect.

În urma cercetărilor din campania anului 2017, putem afirma că mare parte din încărcătura epavei se află *in situ*, amforele prezentând o stare bună de conservare. În total sunt vizibile opt coaste, la înălțimi diferite deasupra sedimentului; acestea constituie un bun indicator al dimensiunii originale a navei. Majoritatea amforelor recuperate provin din sondajul A, în timp ce în sondajul B au fost descoperite două fragmente de gură de la *dolium* și s-au făcut importante observații privind tehnica de construcție a navei. O altă parte importantă a întregii încărcături se află încă sub sedimentul din secțiunea pupa, precum și cca. 2/3 din întreaga cocă a navei.

Concluzii în urma campaniei din anul 2017. În urma cercetărilor realizate cu sonarul lateral și a celor două sondaje de dimensiuni reduse s-au obținut o serie de date privind tehnica de construcție a navei, s-a recuperat o mică parte din încărcătură care a fost documentată *in situ*, transportată pe uscat, apoi stabilizată și desalinizată.

Au fost, de asemenea, efectuate o serie de observații și măsurători privind epava în sine. Astfel, lungimea acesteia este de circa 15-20 m iar lățimea este de circa 5 m. Aceste dimensiuni indică proporția normală a navelor comerciale din această perioadă: 1/3 din lungime/lățime. Capacitatea este de cca. 35 t., iar echipajul estimat era de aproximativ 4-5

membri. Este o navă comercială romană de dimensiuni medii specializată, probabil, în transportul vinului. Originea acestuia este, probabil, Heraclea Pontica, deși nu pot fi excluse și alte puncte, precum Rhodos, Cos, Trapezunt, Tanais, Sinope. Pe lângă aceste tipuri, a fost descoperit un *dolium* în secțiunea pupa a epavei.

Tehnica de construcție este impresionantă. Două scânduri de susținere dublează fiecare coastă și formează o structură separată. Două stabilizatoare au fost folosite pentru susținerea catargului și o bară transversală se află în secțiunea mijlocie a navei, precum și o bară încrucișată în secțiunea pupa, poate pentru separarea bucătăriei de restul navei. Tehnica de construcție mortise-and-tenons a fost documentată în ambele sondaje; carena este dublă cu o grindă transversală în secțiunea de mijloc a navei și două grinzi de stabilizare pentru catarg. O altă grindă se află la pupa, poate pentru separarea cabinei de restul navei. Întreaga construcție este ranforsată cu ajutorul unor piroane din fier și bronz. Nava este înțoarsă cu 14 grade pe direcția tribordului, ceea ce ar putea indica, eventual, un naufragiu rapid în timpul unei furtuni puternice. De asemenea, supraîncălcarea era unul dintre motivele naufragiilor frecvente ale navelor din această perioadă.

Există cel puțin șase straturi de amfore în secțiunea din mijloc, stivuite una deasupra celeilalte, ceea ce presupune o structură de depozitare, specifică navelor comerciale din această perioadă. Fiecare amforă de tip Dyzek 28/Shelov C/ Vnukov Sin IVC are capacitatea de 5,6-6 l (cca. 10-12 sextarii). Pe parcursul campaniei din anul 2017 au fost recuperate 61 de amfore întregi, majoritatea din sondajul A (cca. 4 m²) și alte cca. 32 de fragmente de amfore, o estimare care indică aproximativ 100 de amfore pe 6 m², cel puțin în secțiunea mediană a navei. Numărul este numai estimat, deoarece este foarte posibil ca majoritatea fragmentelor să poată fi reîntregite. Acestea au fost predate Laboratorului de restaurare și conservare al ICEM Tulcea. A urmat un proces strict de desalinizare (în două tancuri și alte cuve mai mici din plastic) pentru a evita fisurile care puteau surveni odată cu cristalizarea sării în pasta vaselor. Procesul a implicat schimbarea la 5, 15 și 21 de zile a apei din tancuri și cuvele din plastic (pe etape), caz în care a fost necesară, de fiecare dată, scoaterea apei și a amforelor. Ultimele faze sunt în curs de desfășurare.

Trebuie, încă odată, subliniat gradul remarcabil de conservare a corpului de lemn al navei. Părțile deja expuse ale epavei indică un proces de distrugere atât din partea *Teredo navalis* L., cât și a plaselor pescărești (cum ar putea indica corzile relativ noi, vizibile în unele zone); coastele vizibile deasupra sedimentului și catargul cu un diametru la bază de 53 cm sunt, oricum, afectate de „viermele de corabie”.

Vremea nefavorabilă (vântul și curenții de adâncime deosebit de puternici) a condus la o serie de întârzieri nedorite. Din acest motiv nu a fost posibilă îndeplinirea tuturor obiectivelor propuse pentru această campanie, dar majoritatea au fost îndeplinite, inclusiv acoperirea epavei cu folie geotextilă. Din păcate, cele două sondaje nu au putut fi finalizate. În special, Sondajul B din zona pupa a fost deosebit de dificil, datorită curenților de adâncime care au adus constant sediment. În Sondajul A este necesară investigarea ultimului strat de amfore și verificarea sistemului de construcție al chilei.

Cercetările la epava Portița A trebuie să se axeze în principal pe protecția și conservarea *in situ*, așa cum au fost formulate aceste principii de către Convenția UNESCO. Cercetările pe scară largă și recuperarea epavei nu sunt necesare din punct de vedere științific și, oricum, sunt imposibile datorită lipsei resurselor pentru acest tip de proceduri. Astfel, pentru campania următoare propunem urmarea planului inițial și anume, continuarea celor două sondaje.

Abstract

The first excavation campaign at the shipwreck Portița A focused on two trial trenches, each of 2.5 m x 1.5 m. The first one (Trench A) was excavated in the mid-section of the ship, from the hull to the mast; the second (Trench B) was made in the stern section of the ship, from the hull to the previously discovered *dolium*. The mid ship trench A should on the one hand give an idea of the stratigraphy of the main cargo, and therefore representative for the whole ship, as well as information about the building techniques and gaining probes of the used wood and other types of archaeological materials. In addition, the stern section trench should gain and confirm the information about the building techniques and should bring up also information about the crew, the construction of the stern section, the caboose and this special part of a ship.

After the excavations, it was planned, to secure the trenches by geotextile and plane distribution of sand sacks, a method, which was specially chosen as it has long time experience in underwater archaeological investigations, especially developed by Swiss colleagues. Beside these security issues, a plan was conducted for installing erosion markers in order to have the possibility to check annually the wreck site and to conduct a detailed plan of the ongoing erosion and sedimentation in this micro-region.

The visible structures and finds cover still an area of about 9.5 m in maximum length and 5 m in maximum width. The amphoras concentrate in an area of about 35 square metres. Still, a significant part of the vessel is still covered with sediment, indicated by single ship frames and amphora sherds outside the main finding zone. Therefore, and according to comparable Roman ships, the wreck represents a mid-sized Roman cargo vessel of about 15-20 metres in length and 5 metres in width, built for shipping mainly wine amphoras.

The length of c. 20 m and the width of c. 5 m, points to the normal proportion of merchant ships of this age by 1/3 of length and width. Use of capacity c. 35 t. possible. Probably 4-5 crew members. It was a mid-size roman merchant ship, a specialised wine transporter, probably originally coming from Heraclea Pontica. Mortise-and-tenons construction technique was documented in both trenches, with a separate, two hull plank construction and one cross-bar in mid ship section, together with two stabilizers for the mast, as well as one cross-bar in the stern section, maybe for separating the caboose on board from the rest of the ship. The construction is also reinforced by several iron nails and some made of bronze.

At least six layers of amphoras in the midship section, each amphora with 5.6-6 l of wine (cca. 10-12 sextarii). 61 amphoras were extracted altogether, mainly from trench A, an estimation faces now around 100 amphoras on 6 m². The ship is dumped with 14 degrees in starboard direction, but apart from that lying complete inside the sediment, which could hint to a fast wreckage happened during a heavy storm by also being overloaded, as it is one of the frequent reasons for a wreckage documented for other wrecks of these times.

20. Hârșova, str. Cetății, jud. Constanța Carsium

Punct: Cetate

Tip sit: așezare fortificată; cetate
Încadrare cronologică: sec. I-II p. Chr – sec. XIX.
Cod RAN 60810.01
Autorizație nr. 121/2017

Colectiv: Constantin Nicolae - responsabil științific; Cristina Talmațchi, Vitalie Bodolică (MINA Constanța), Daniela Mihai (INP)

A 24-a campanie de la cetatea Carsium s-a limitat, din pricina fondurilor insuficiente, numai la poarta de nord a cetății. S-a demontat martorul dintre S4 și S 5. Spre turnul T 2 se mai păstrează urmele șantului făcut de Gh. Cantacuzino în anul 1988, iar spre nord pământul scos din săpăturile vechi dar și cele mai noi.

Stratigrafia întâlnită este caracteristică pentru sit. Sub depunerile moderne se află ultimul nivel de demolare a turnului T 2. De aici au fost recuperate, întregi și fragmentar, mai multe cărămizi folosite la construirea zidurilor. Pe suprafața acestora se mai păstrează, încă, urme de mortar. Mai departe urmează nivelările efectuate în evul mediu și antichitate, atunci când zidurile turnurilor porții au fost demantelate pentru ca piatra să fie reutilizată la construirea fortificației de secolul al VI-lea sau a fortificației medievale (epoca otomană).

Din aceste niveluri au fost descoperite importante cantități de fragmente de vase din ceramică, cu deosebire amfore. Un loc important este ocupat de toartele de amfore descoperite în cursul cercetării. Alte descoperiri sunt: greutăți din ceramică, fragmente de castroane, câni, cânițe etc.

Beneficiind de sprijinul financiar al Primăriei Hârșova s-a degajat pământul scos din săpăturile mai vechi precum și resturile de moloz depuse la construirea blocului V 9 M peste resturile de ziduri identificate aici în urma cu aproape trei decenii în perspectiva cercetării acestora în campaniile viitoare.

Colectivul și echipa de muncitori au participat la pregătirea vizionării sitului de către echipa de evaluatori ai Regiunii de Sud-est. Acestia au inspectat cetatea în data de 15 noiembrie. În urma acestei acțiuni situl a obținut 87,5 puncte și a devenit eligibil pentru implementarea proiectului „Restaurarea, conservarea, amenajarea și valorificarea cultural-turistică a cetății Carsium” axa prioritară 5,1 POR, 2015-2020.

Bibliografie:

Gh. Cantacuzino, *Cercetări arheologice la fortificațiile de la Hârșova*, BCMI,3, 1992, p. 58-67;

C. Chiriac, C. Nicolae, G.Talmațchi, *Noutăți epigrafice de epocă romană la Carsium (Hârșova, jud. Constanța)*, Pontica, XXXI, 1998, p. 139-162;

C. Chiriac, S. Gramaticu, G. Talmațchi, C. Nicolae, *Noi descoperiri monetare la Carsium (Hârșova, jud. Constanța)*, Pontica, XXXII, 1999, p. 317- 342;

Constantin Nicolae, *Câteva opaițe descoperite la Carsium*, Pontica, XXVII, 1994, p. 199-207;

Constantin Nicolae, *Descoperiri de epocă romană și bizantină la Carsium*, Pontica, XXVIII-XXIX, 1995-1996, p.135-160;

Constantin Nicolae, Daniela Bănoiu, Vlad Nicolae, *Aspecte noi privind topografia cetății de la Hârșova*, Pontica, XLI, 2008, p. 313-343;

Constantin Nicolae, *Stadiul cercetării arheologice la Hârșova. Contribuții la harta arheologică a localității*, Pontica, XLIII, 2010, p. 221-249;

Constantin Nicolae, *Incinta cetății medievale de la Hârșova. Descoperiri noi*, Pontica, XLVII, 2014, p. 375-402;

Constantin Nicolae, *Noi date despre fortificația otomană de la Hârșova, vol. Dobrogea coordonate istorice și arheologice*, Tulcea 2016, p. 49-84

Constantin Nicolae, *Carsium, un avanpost la frontiera romană*

a *Dunării de Jos. Stadiul cercetărilor*, în volum Mariana Păvăloiu, *Ghiorghe Papuc LXX om al cetății*, Constanța, 2016, p. 83-102.

Constantin Nicolae, Șantierul arheologic Hârșova - Cetate, sectorul „incinte vest”. Campaniile 2000-2007 (*Hârșova-cetate Archaeological Site, „incinte vest” Sector. 2000-2007* Pontica 48-49, 2015-2016, p. 281-304.

21. Hârșova. str. Fundătura Dunării nr. 8, jud. Constanța - Hârșova tell

Punct: Tell

Cod RAN: 60810.02; Cod LMI: CT-I-s-A-02677

Colectiv: Dragomir Nicolae Popovici - responsabil științific; Instituția organizatoare a cercetării arheologice: Muzeul Național de Istorie a României; D. N. Popovici, B. Randoin, A. Ilie, C. Haită, V. Radu. M. Mărgărit, L. Niță

În campania din anul 2017, a fost continuată cercetarea arheologică în suprafețele SC/pP și SI/2009.

A fost documentată prima fază din evoluția structurii de combustie C. 2084, care a aparținut celor două locuințe neincendiate studiate în campania 2016. Astfel, pentru prima fază a acestei structurii, considerăm că urmele arheologice respectiv gropile de țărui (Cx. 2128 -US 20967, 20966, Cx. 2129 -US 20969, 20966 și Cx. 2143 -21015-21016), înfipti între nivelul de umplutură/nucleu și gardină - US 20970), permit să susținem că ar fi funcționat drept cuptor. O groapă de cca. 0,40 m diametrul și 0,25 m adâncime, Cx. 2144 (Us. 21017, 21018), care ar putea face parte din amenajarea postamentului din zona de la est de structura de combustie.

US-urile 20924, US 20934 (cercetate în campania 2016), dar și US 20961, US 20964, US 20965 = US 20974, precum și US 20973 = US 20977 (cercetate în campania 2017), ar putea reprezenta ocupaționalele exterioare ale SL. 114. Acestă locuire exterioară este definită de o alternanță a unor depuneri cu caracter menajer și lentile de lut curat. Astfel, pe de-o parte sunt US 20924, precum și US-urile 20961, 20964 - eterogene, de culoare bej-marونی până la verzui, cu foarte multe materiale arheologice: oase de pește, ceramică, fragmente centimetrice și milimetrice de cărbune. Sau US 20973 (= 20977) - nivel microstratificat de culoare galbui-verzui, cu variații de culoare în suprafață pînă la marونی – gălbui. La partea superioară prezenta un strat de cenușă, conținând material arheologic: oase, scoici ,fragmente ceramice, fragmente de cărbune.

Între acestea au fost observate straturi de lut curat (US 20934, US 20965 = 20977).

Din punct de vedere stratigrafic această secvență ocupațională din tell-ul de la Hârșova este imediat anterioară SL. 113.

Sub SL. 114 a fost cercetat un depozit arheologic gros de circa 50 cm, înregistrat în profilul de V a SI/2009 drept US 20263 – un nivel de locuire, de culoare brun mediu, omogen. În vederea înțelegerii acestuia a fost practică o secțiune orientată E-V, pe mijlocul sondajului SC/pP, care încă de anul trecut și-a mărit suprafața, în zona de S, cu lățimea SI/2009. Au fost realizate înregistrări paralele în zona de la S sau de la N de martorul intermediar, cu atât mai mult cu cât nivelul arheologic urmează o pantă de circa 10° de la N la

S, iar grosimea depozitului este neunitară. Ea avea circa 0,40 m în zona de NE și circa 0,50 m în zona de NV, pentru ca în jumătatea sudică a SC/pP să fie de cca. 0,50 cm în zona estică și de circa 0,65 m în zona V, existând și o înclinare, mai mică, de la E spre V.

La demontare s-a observat că acest nivel, US 20263, unitar din punct de vedere al structurii, compozițional și, implicit, al tipului de activitate ce l-a generat, prezintă o evoluție interioară, cu caracter cronologic, caracterizată de apariția unor interfețe de natură organică – niveluri de coprolite, depozite de stuf, dar și variații cromatice și texturale.

Astfel, ultima etapă, aflată imediat sub Sl. 114, este reprezentată de US 20978 (în zona de NV a SC/pP) = US –urile 20975, 20976 (în zona de SE a SC/pP) = US 20263 (în zona de NE și SE a SC/pP). Este un nivel constituit de un sediment siltic de culoare maroniu-cenușiu, care conține foarte mult cărbune. Este caracterizat, la partea superioară, de un strat de coprolite gros de 2-3 cm, niveluri siltice, neomogene, verzui sau maroniu, cu o componentă organică (coaia de copac). Are o grosime de circa 0,30 m în zona de nord și 0,20 m în zona de sud.

La baza inferioară a acestei ultime etape a utilizării spațiului drept loc de desfășurare a unor activități domestice (de tip debitaj de lemn, debitaj de corn, etc), a fost descoperit un strat de stuf (US 20979, Cx. 2132).

Între nivelul superior și cel de la mijloc au fost identificate și înregistrate o serie de gropi ale unor stâlpi de lemn, (Cx. 2133- US 20983, 20984; Cx. 2138- US 20997, 20998, Cx. 2135- US 20990, 21004 (= Cx. 2136- US 20992, 20993 și US 20991), Cx. 2134- US 20988, 21005, 20989), ce marchează urmele unor activități constructive, concentrate în colțul sw sud-vest al sectorului, dar al căror caracter este difuz, poate și din cauza suprafeței cercetate, de mici dimensiuni.

Nivelul intermediar al zonei exterioare (US 20996=21000=20999 în zona de S a SC/pP și US 20982 în zona de N), avea o grosime variabilă de la N la S (Pl. 1). Astfel, în zona de N are până în 0,10 m, iar în cea de S, atinge până la 0,30 cm. Acest depozit arheologic are culoare variabilă; în zona de N este maroniu, în zona de S are culoare verzuie. Prezintă o cantitate mult mai mare de resturi de debitaj lemnos și cantitatea de bucăți de calcar, fragmente sparte de 2-5 cm până la 10-12 cm.

Și această etapă din evoluția spațiului este separată de prima etapă, cea din bază, atât de o serie de gropi de par (Cx. 2142, US 21013, 21014; Cx. 2141, US 21011, 21012) sau de gropi de par (Cx. 2139, US 21006, 21010, 21007).

Prima etapă a fost înregistrată drept US 21009=21008 (în zona de S) și US 20985 în zona de N. În cea de SE se individualizează sub forma mai multor nivele de călcare, deși în zona central sudică are aspect lutos, nediferențiat. Conține mai puțin lemn, dar crește cantitatea de fragmente de calcar prezentă în nivel. Poate acestui prim nivel îi aparține și US 20986, deși este un nivel nisipos, de culoare verzuie, fără material arheologic.

Gropile de pari, Cx. 2137, US 20994, 20995 și Cx. 2137, US 21004, 21005 (Pl. 1, jos), sunt foarte probabil anterioare începerii utilizării spațiului drept loc de desfășurare a unor activități domestice.

Această situație, prezentată pe scurt, poate fi interpretată drept o zonă comună, utilizată de membrii locuințelor din apropiere, deci cel puțin de o parte a comunității Boian de aici, pentru diverse activități și care este net diferențiată un alt tip de complex denumit drept zonă menajeră, observat în mediul gumelnițean atât la Hirșova-tell cât și la Bordușani-Popină. Acest tip de complex, observat în cele două stațiuni, este definit de modul de acumulare stratigrafică, de componența din punctul de vedere al elementelor antropice. El poate fi definit drept o categorie a spațiului utilizat pentru diferitele activități precizate în rândurile de mai sus. Semnificativ,

situația stratigrafică demonstrează evident, faptul că această zonă nu a fost dedicată permanent acestei utilități sumar definită de către noi aici. Descoperirea diferitelor gropi de par sugerează existența anumitor secvențe constructive de-a lungul cărora spațiul respectiv a cunoscut o altfel de utilizare. Ceea ce este însă foarte interesant este descoperirea acestuia, pentru prima dată, în mediul Boian. În măsura în care astfel de situații vor mai putea fi studiate se va putea concluziona în sensul reprezentativității sale. Deocamdată, cel puțin la Hirșova, această situație adaugă încă un element semnificativ în cazul a ceea ce este adeseori denumit drept fenomenul trecerii de la cultura Boian la cultura Gumelnița și care nu a fost observat cu atenție în detaliile sale. Este unul din cazurile în care cercetarea de teren poate adăuga, cel puțin, sau încerca elucidarea detaliilor unui astfel de proces a cărui semnificație depășește cadrul strict al evoluției culturilor Boian și Gumelnița.

În colțul de NE a SC/pP au fost observate resturile unei locuințe neincendiate suprapusă, la interfață cu zona de locuire exterioară cercetată în campania anului 2017, de un nivel de locuire cu caracter menajer, eterogen, de culoare cenușiu-negricioasă, culoare dată de cantitatea de cenușă prezentă.

La finalul acestei campanii de cercetare arheologică s-a ajus la adâncimea de 11,67 m adâncime față de punctul 0, în zona de S a sectorului, și la 10,10-10,30 m în zona profilului magistral prin tell-ul de la Hirșova. Această situație demonstrează că extensia stratigrafiei tell-ului de la Hirșova nu este uniformă, cu atât mai mult cu cât depunerile Boian în SC/p.P mai continua cel puțin cca. 2 – 2,5 m.

Analiza petrografică a materialului litic

Analiza petrografică a materialului litic descoperit în campania de cercetări arheologice din anul 2017, în suprafața SC PP, St. 20, a evidențiat următoarele tipuri de roci:

Roci sedimentare:

Calcar foarte fin cristalizat, crem, foarte omogen, compact.

- Mic fragment de calcar (5 x 4 cm) cu urme de cioplire;
- Așchie de mici dimensiuni (1 x 6 cm);
- Calcar fin, brun deschis și roșcat cărămiziu deschis, omogen, compact, cu oxizi de fier, poros, fisurat, puternic ars.
- Fragment de mici dimensiuni fără urme de prelucrare;
- Fragment de șlefuitor / frecător, cu o suprafață șlefuită.

Calcar fin grezos, gălbui, omogen, compact.

- 3 fragmente de mici dimensiuni fără urme de prelucrare;

- Fragment de șlefuitor de mici dimensiuni;
- Fragment de râșniță de mici dimensiuni, cu o mică suprafață șlefuită (parte activă);
- Fragment de râșniță cu suprafață șlefuită, albiată;
- Calcarenit cu textură grezoasă fină, bine sortat, gălbui, omogen, compact.

- 2 fragmente de râșniță cu suprafață șlefuită.
- Gresie carbonatică fină, bine sortată, fin micacee, gălbuie, omogenă, compactă.

- Fragment de râșniță / frecător de mici dimensiuni, cu o suprafață șlefuită;

- Fragment fără urme de prelucrare, rulat;
- Gresie cuarțoasă fină, bine sortată, foarte fin micacee, gălbui sau cenușiu închis și roșcat cărămiziu, omogenă, compactă, arsă.

- 2 fragmente de râșniță - frecător de mici dimensiuni, cu suprafață șlefuită.

- Gresie cuarțoasă grosieră, moderat sortată, cenușiu mediu și brun cărămiziu mediu, omogenă, compactă.

- Mic fragment de râșniță - frecător cu o suprafață șlefuită, ars.

Silicolite

- Fragment de concrețiune sferică de silicolit fin, brun roșcat mediu, omogen, compact, cu cortex, cca. 1/2, posibil percutor;

- 4 concrețiuni de silicolit din calcare (chert), cu textură fină, brun mediu, brun cenușiu deschis sau cenușiu închis, omogen, compact;

- 2 concrețiuni silicioase cu textură fină, brun cenușiu mediu și brun gălbui, eterogene, compacte, cu impurități mm, cu cortex;

- 1 fragment cu urme de cioplire, foarte fin, cenușiu închis, omogen, compact;

- 1 așchie de silicolit fin, brun deschis, ușor roșcat, omogen, cu cortex;

- 1 așchie de silicolit fin, cenușiu închis și brun deschis ușor roșcat, omogen, cu structură în benzi, cu cortex.

Galeți

Galet de calcarenit cu textură medie, cenușiu deschis, omogen, moderat compact, poros.

- Fragment cu perforație dublă, fără urme de șlefuire, cca. 1/2.

Galet de cuarțit fin cristalizat, cenușiu deschis - mediu sau cenușiu gălbui, omogen, compact.

- 3 șlefuitoare (?), cu dimensiuni de 2 - 3 cm; 1 mic galet fără urme de prelucrare.

Roci metamorfice:

Șist verde cu textură grezoasă fină, bine sortat, cenușiu verzui deschis, mediu sau închis, omogen, compact, cu șistozitate slabă.

- 4 fragmente de mici dimensiuni, fără urme de prelucrare;

- 1 fragment de râșniță cu o suprafață șlefuită;
- 3 fragmente de râșniță - frecător de mici dimensiuni, unul ars.

Șist metamorfic, cuarțo-feldspatic, cu clorit, fin cristalizat, cenușiu verzui mediu, omogen, compact, cu șistozitate fină.

- Fragment de râșniță cu o suprafață șlefuită;
- Fragment de râșniță / frecător cu o mică suprafață șlefuită.

Alături de aceste fragmente de rocă și de unelte, în anumite unități stratigrafice au fost identificate numeroase fragmente de calcar utilizate, foarte probabil, în scopul amenajării suprafeței locuite. Am sistematizat datele referitoare la aceste fragmente de rocă în tabelul de mai jos. Distribuția numărului total de fragmente de rocă (calcar local) și a fragmentelor de calcar arse este reprezentat în Tab. 1. Sub 10 fragmente au mai fost descoperite în US 20963 (8), US 20961 (7), US 20268 (3), US 20269 (4), US 20296 (2), US 20822 (1) și US 20991 (1).

Multe astfel de fragmente de rocă prezintă spărturi naturale, din vechime, suprafețe de dizolvare sau urme de rulare, cum sunt observate la cele din baza aflorimentelor din faleza Dunării.

În ceea ce privește ariile sursă ale tipurilor de roci identificate, toate acestea au ocurențe în depozitele din Dobrogea Centrală și de Sud.

Materialul litic

Colecția litică descoperită în campania 2017 este formată din 182 de piese din silex, șist/gresie și calcar, dintre care cele mai numeroase sunt așchiile și fragmentele indeterminate, urmate de suporturile laminare (lame și lamele) și piesele retușate (Tab. 2). Eșantionul litic nu include nuclee, sau produse de reamenajare de tip *crête* sau *tablette*, iar piesele corticale, respectiv produsele de tip *entame* sunt rare.

Galeții/blocurile de silex utilizate în producția de suporturi aparțin tipului mat, omogen, de culori variate, de la crem-gălbui închis, la maroniu, cenușiu sau negru. Galeții

din calcar sunt de dimensiuni mici și medii și poartă urme, posibil de percuție, pe întreaga circumferință. Fragmentele de șist/gresie par a fi aparținut unei râșnițe de dimensiuni relativ medii; pe marginile câtorva din acestea sunt vizibile porțiuni acoperite cu reziduri cenușii închis, sau galben-verzui.

Așchiile și fragmentele de tip *esquille* alcătuiesc 32,41% din eșantion și, în cea mai mare parte, provin din accidente de debitaj sau din reamenajări ale unor unelte sau suprafețe de debitaj. Suporturile laminare (Pl. 2), sunt reprezentate, majoritar, de fragmente proximale și meziale; lame sau lamele complete nu se regăsesc în eșantion. Pieseile proximale prezintă talon neted sau fațetat și stigmat de percuție dură pe bulb, sub formă de desprinderi de mici dimensiuni sau fisuri.

Categoria pieselor retușate (Pl.3), este formată din *grattoirs*, complete și distale, un fragment de *burin*, lame și o lamelă retușate și lame cu troncatură. Pieseile de tip *grattoir* prezintă reamenajări ale frontului activ și, într-un caz, desprinderi ventrale accidentale în extremitatea distală. Piesa de tip *burin* este realizată pe o lamă distală, a cărei extremitate proximală a fost înlăturată de o fractură perpendiculară pe planul suportului; în partea opusă desprinderii longitudinale extinse de pe latura dreaptă este vizibil negativul unei *chute de burin*. Troncaturile, oblice sau drepte, sunt amenajate în extremitatea distală a suporturilor, prin retușă directă sau inversă. Suporturile laminare retușate au una sau ambele margini lungi modificate prin retușă directă sau inversă, predominant semiabruptă, continuă.

Raport sedimentologic.

În campania de cercetări arheologice din anul 2017, cercetarea sedimentologică a avut două obiective:

1. Analiza nivelurilor cercetate arheologice și prelevarea de eșantioane micromorfologice;

2. Realizarea unui carotaj sedimentologic, în scopul obținerii unei imagini cât mai complete asupra geomorfologiei și modului de formare a tellului.

3. În suprafața cercetată aheologic, au fost studiate nivelurile de amenajare, construcție și utilizare ale unei locuințe ale unei locuințe neincendiate. Pe profilul estic au fost prelevate trei eșantioane micromorfologice (US 20260 – 20263 – 20996 – 21009), în succesiune continuă. Pe profilul sudic, au fost prelevate două eșantioane micromorfologice (US 20921 – 20920 – 20951).

Alte două eșantioane micromorfologice au fost prelevate în baza succesiunii cercetată arheologic în această campanie, pe profilul sudic, reprezentată de un nivel de locuire exterioară (US 21009) situat la marginea așezării.

4. În zona de nord a așezării de tip tell a fost realizat un carotaj cu percuție mecanică (C 1 / 2017, la marginea sudică a proprietății Irimia), cu un sistem de foraj cu motor Cobra TT, în scopul identificării limitei dintre depunerile arheologice și depozitele de terasă.

Stratigrafia de ansamblu a succesiunii sedimentare înregistrate în acest carotaj este prezentată în (Tab. 3; Fig. 1).

După cum se poate observa în succesiunea prezentată, limita dintre depozitele de terasă și nivelurile antropice este situată în această zonă la cota de 683 cm. Deoarece orizontul de paleosol corespunzător nu a fost identificat în această zonă, se poate presupune existența unei amenajări, marcate prin nivelul de sediment remaniat 669 - 683 cm.

Depunerile atribuite locuirii eneolitice, suprapusă de acumulări de coluviu contemporane, se încheie cu un orizont de paleosol post-abandon (228 - 300 cm). Doar o posibilă intervenție posteroară, de tipul unei nivelări (181 - 200 cm) întrerupe succesiunea de depuneri de coluviu pe care se formează și solul actual.

22. Hîrșova, jud. Constanța

Hîrșova tell

Cod RAN: 60810.02; Cod LMI: CT-I-s-A-02677

Colectiv: D.N. Popovici, B. Randoin, A. Ilie, C. Haită, V. Radu. M. Mărgărit, L. Niță

Industria materiilor dure animale

Materialul arheologic aparținând industriei materiilor dure animale, descoperit în campania 2017, este întru-totul special, deoarece conține toate produsele și subprodusele lanțului operator specifice unui atelier de debitaj al cornului de *Cervus elaphus* (Tabel 4). Astfel, am inventaria nu mai puțin de 49 de așchii, provenind din țesutul compact al cornului. Acestea sunt resturi de debitaj, rezultate din percuție directă longitudinală (Pl. 4/a). Cele mai multe exemplare sunt desprinse transversal prin flexionare, percuția (Pl. 4/b) fiind prezentă doar la 15 dintre ele. Se adaugă două raze (Pl. 4/c) și un fragment de axă, prea scurte pentru a putea fi transformare în unelte, desprinse prin percuție. Alte tipuri de resturi de debitaj constau în zona bazală a cornului căzut, segmentată prin percuție (1 exemplar) de restul ramurii sau zona bazală a cornului provenind de la animale vânat, detașată de pe craniu tot prin percuție (3 exemplare) (Pl. 4/d). Aceste piese sunt extrem de importante deoarece dovedesc exploatarea ambelor tipuri de coarne: recoltate sau recuperate de la animale vânat. Suporturile sunt reprezentate de două fragmente de axă (Pl. 4/e) și două raze. Au fost obținute atât suporturi plate (2 exemplare), cât și în volum (2 exemplare). Predomină percuția, ca tehnică de debitaj, cu excepția unui suport dintr-o rază, obținut printr-o metodă de extracție, ce a implicat dublul *rainurage* (Pl. 4/f), o metodă extrem de rar folosită în ansamblurile eneolitice, pentru acest tip de materie primă.

Am inventariat două preforme, din care prima este doar un mic fragment din peretele compact, la care perlatura a fost eliminată prin *raclage*. Cea de a doua piesă este o rază bazală (Pl. 4/g), obținută prin segmentare în percuție aplicată în jurul întregii circumferințe (Pl. 4/h), continuată cu detașarea în percuție. La nivelul vârfului, s-a inițiat un procedeu de amenajare a unui front activ de tip daltă, prin câteva lovituri în percuție (Pl. 4/i). Piesa a rămas în acest stadiu intermediar de prelucrare.

Piesele finite sunt în număr de șase dar la patru dintre acestea nu putem stabili funcționalitatea, deoarece sunt puternic fracturate. La trei dintre ele se păstrează zone din frontul activ, amenajat prin percuție și, apoi, fasonat prin abraziune doar la un singur exemplar. Cea de a patra piesă (Pl. 4/j) indeterminată ca funcționalitate, provine din zona bazală a unui corn. Întreaga suprafață a fragmentului are perlatura eliminată prin percuție, după care a fost fasonată prin abraziune. Transversal, avea o perforație cu morfologie circulară, inițiată prin percuție și finalizată prin rotație. Piesa este ruptă la nivelul acestei perforații.

O daltă (Pl. 5/a) a fost confecționată dintr-o rază, segmentată prin percuție în jurul întregii circumferințe. Perlatura a fost eliminată integral în percuție. La nivel proximal, perforația a fost realizată prin rotație bifacială (Pl. 5/c). Frontul activ a fost creat unifacial prin așchiere (Pl. 5/b), pentru a forma fațeta oblică. Uzura este foarte avansată, cu formarea unei mici concavități la nivel median și striuri funcționale paralele axei (Pl. 5/d-e), ce au acoperit stigmatele tehnologice.

Cea de a doua piesă finită este un pandantiv (Pl. 5/f), confecționat din corn de *Capreolus capreolus*. Nu cunoaștem procedeul de segmentare, deoarece piesa este ruptă la nivelul

unei perforații (Pl. 5/g) realizată prin rotație unifacială, dinspre fața concavă. Suprafața piesei a fost amenajată prin *raclage* longitudinal (Pl. 5/h).

Și în cazul osului, am identificat și alte produse ale lanțului operator, în afara pieselor finite. Astfel, două metapodii de ovicaprin (Pl. 6/a) au fost bipartiționate prin dublu *rainurage* (Pl. 6/b). Nu există o etapă de fasonaj, de aceea piesele pot fi considerate suporturi.

Din os, au fost confecționate cinci spatule, folosindu-se același tip de os, respectiv coasta de *Bos/Cervus*. Suportul este plat (Pl. 6/c), la patru exemplare, obținut în bipartiție prin percuție, fără amenajarea laturilor de debitaj sau eliminarea țesutului spongios de pe fața inferioară. Una din piese conservă volumul anatomic al coastei. Frontul activ a fost amenajat prin abraziune uni (3) sau bifacială (2) (Pl. 6/d), aplicată doar la nivelul extremității. Abraziunea este evidentă și suprapune uzura, dovedind că piesele au fost reascuțite, pentru a menține frontul activ eficient. Striurile funcționale sunt paralele cu axa principală (Pl. 6/e), ilustrând care a fost sensul de mișcare al pieselor.

Pentru confecționarea celor patru vârfuri (Pl. 6/f), au fost folosite, în egală măsură, suporturile plate și cele conservând volumul anatomic. În primul caz, a intervenit o metodă de partiții succesive, cu ajutorul *rainurage*-ului (Pl. 6/i) și a percuției. Laturile de debitaj au fost regularizate prin abraziune la un singur exemplar. Amenajarea vârfului s-a realizat prin *raclage* (Pl. 6/h), în jurul întregii circumferințe. În cazul suportului în volum, a fost aplicată o lovitură în percuție, creând o fractură oblică. Planul de fractură a fost integral abrazat. Frontul activ este afectat de uzură, la toate exemplarele, dobândind o morfologie rotunjită (Pl. 6/g).

Două dălțițe au fost confecționate pe suport în volum. Frontul activ a fost amenajat printr-o lovitură în percuție, cu laturile rămase brute. Extremitate a fost abrazată uni (1) sau bifacial (1). *Fil du tranchant* este destul de afectat de uzură, dobândind o morfologie dantelată, asociată unor striuri longitudinale destul de adânci, paralele între ele, dovedind că au fost prelucrate și materiale ceva mai dure cu aceste dălțițe. Cea de a treia piesă (Pl. 6/j) este pe suport plat obținut prin bipartiție longitudinală în percuție, cu laturile rămase în stare brută. La nivel distal, a fost aplicată o abraziune bifacială (Pl. 6/k). Uzura piesei este avansată, cu formarea unei mici concavități la nivel median și dispariția striurilor de abraziune. În schimb, striurile funcționale sunt destul de adânci, dispuse longitudinal cu axa piesei (Pl. 6/l-m).

Un os plat, provenind de la un mamifer de talie mare, a fost utilizat pentru a confecționa o piesă specială, posibil o seceră (Pl. 7/a). Cel mai probabil, mânerul a fost creat prin lovituri în percuție, după care planul de debitaj a fost amenajat prin *raclage* (Pl. 7/b). Frontul activ (reprezentat de zona concavă) este fasonat prin abraziune (Pl. 7/c). Are o morfologie rotunjită cu lustru și striuri longitudinale (Pl. 7/d), ce au afectat stigmatele tehnologice.

Două fragmente de coastă de *Bos/Cervus* (Pl. 7/e) ridică semne de întrebare privind modul de utilizare, dar stigmatele conservate sunt extrem de interesante. Pe fața concavă se dezvoltă un lustru macroscopic, cel mai probabil derivat din manipulare. Pe fațeta convexă apar șanțuri transversale (Pl. 7/f), dispuse la distanțe neregulate, având o lungime de c.10 mm și o lățime de c. 2,5 mm. Adâncimea nu este uniformă, unele sunt abia conturate, altele sunt adânci. În interiorul șanțurilor se dezvoltă striuri fine paralele cu șanțul (Pl. 7/g-h). Spațiul dintre șanțuri este caracterizat de lustru macroscopic și striuri fine, de asemenea paralele cu șanțurile. Astfel de stigmata au apărut printr-un procedeu de presiune și, în opinia noastră, au o origine funcțională, nu una tehnologică.

Un mâner (Pl. 7/i) a fost obținut prin segmentarea și eliminarea unei epifize prin *sciage* (Pl. 7/j), după ce, în prealabil, suprafața de segmentare a fost ușor amenajată prin

raclage longitudinal (Fig. 7/k).

În cazul a trei vertebre de pește (Pl. 8/a), apofizele vertebrale au fost detasate prin flexionare. Într-un singur caz, s-a acordat atenție esteticii piesei, conturul fiind regularizat prin abraziune (Pl. 8/b). Central, a fost realizată o perforație prin percuție (Pl. 8/c). Un metapod de carnivor (*Canis/Vulpes* sp.) sau iepure (*Lepus* sp.) a fost segmentat la ambele extremități prin *sciage*, urmat de abraziunea planului de segmentare. A rezultat o perlă tubulară.

Un metapod de *Sus* sp. a fost transformat într-o figurină (Pl. 8/d), cu o morfologie triunghiulară. La nivelul extremității proximale a fost amenajată o suprafață plană, prin abraziune. Apoi, suprafața osului, pe cele trei fețe a fost regularizată prin abraziune (Pl. 8/e). La nivel distal, pe toate cele trei laturi, s-a inițiat un șanț transversal prin *sciage*. Ochii sunt marcați prin rotație bifacială (Pl. 8/f) iar extremitatea distală are o morfologie în V, creată probabil prin *sciage* bilateral, după care suprafața a fost regularizată prin abraziune.

În fine, alte două fragmente, imposibil de încadrat tipologic, provin de la piese finite. Sunt suporturi plate, obținute prin percuție, la care laturile de debitaj au fost regularizate prin abraziune. Lipsesc extremitățile, care ne-ar fi putut oferi indicii privind funcționalitatea lor.

Sunt prezente și alte materii prime, precum dintele sau *valva* Glycymeris. În primul caz este vorba despre un canin de *Cervus elaphus* (Pl. 8/g), perforat spre rădăcină prin rotație bifacială (Pl. 8/h). Perforația este uzată, cu dispariția stigmatelor tehnologice, deformare laterală și formarea unei fațete plane de frecare (Pl. 8/i).

Prezența valvei de *Glycymeris* dovedește existența rețelelor de schimb cu zona Mediteranei. Din așezarea de la Hârșova provine un fragment de brățară subțire (Pl. 8/j), cu o morfologie rectangulară. Piesa a fost obținută prin abraziune bifacială (Pl. 8/k), Uzura este extrem de avansată, cu lustru macroscopic și dispariția pe mici suprafețe a striurilor tehnologice (Pl. 8/l).

Studiu materialului faunistic (moluște, pești, țestoase și păsări)

În campania arheologică din anul 2017 s-au analizat materialele faunistice provenind din secțiunea SC/PP. Au fost studiate mai multe unități stratigrafice dintre care cele mai importante ca număr de resturi sunt 20263 (617), 20961 (1120) și 20976 (153). Materialul faunistic studiat a fost prelevat direct (1021 resturi) iar o parte a fost eșantionat și cernut prin site de 4 mm (869). Au fost identificate în total 1890 resturi (Fig. 5) provenind de la moluște (58), pești (1750), țestoase (63) și păsări (19).

Moluște.

S-au identificat 58 cochilii de moluște. Dintre acestea cele mai numeroase (58) aparțin speciilor din genul *Unio* (*U. pictorum*, *U. tumidus*, *U. crassus*) urmate de cele (3) ale scoicii de lac (*Anodonta* sp.) și gasteropodului *Viviparus* sp. (Fig. 5).

Si în acest eșantion frecvența valvelor de *Unio crassus* este crescută 32% din total moluște. Aceste date confirmă rezultatele anterioare și faptul că în această perioadă a locuirii scoica era consumată mai intens datorită preferințelor alimentare sau chiar a abundenței în mediu datorită caracteristicilor ecologice propice pentru dezvoltarea speciei *U. crassus*.

Pești.

În aceasta campanie au fost identificate 1750 resturi ce au aparținut peștilor (Fig. 5) din care 1165 (66,57%) au fost determinate. Dintre acestea 50,91% provin prin colectare directă iar 49,09% prin cernerea a 86 litri de sediment din US-

rile cercetate. Speciile identificate sunt comune în Dunăre și apele dulci: sturioni, știucă, crap, avat, batcă, roșioară, somn, biban și șalău.

Dintre speciile determinate somnul domină ca număr de resturi (456) fiind urmat de sturioni (204) și de crap (184). O comparație între eșantioanele obținute prin recoltare directă și prin cernere de sediment ne arată supraprezentarea somnului în eșantionul direct și dominanța cyprinidelor în eșantionul cernut (Fig. 6).

Reconstituirea dimensiunilor

Sturionii sunt prezenți cu resturi provenind de la scuturile osoase externe dar și cu radii de la înotătoare sau oase de la craniu (palatopterygoid, dentar). Singura specie determinată în acest eșantion este morunul (*Huso huso*) cu indivizi de talie medie și foarte mare (17 resturi).

Știuca (*Esox lucius*) e prezentă cu opt indivizi dintre care patru sunt de talie mică (380-468 mm Lt, 0,36-0,71 kg). Ceilalți sunt de talii medii (doi între 627-676 mm și 1,8-2,3 kg) și foarte mari (doi între 745-1012 mm LT și 3,1-8,3 kg). Masa totală a știucilor este de 17,8 kg.

Plătica (*Abramis brama*) e reprezentată de doi indivizi de dimensiuni medii (445 mm Lt și 1,12kg) masa toatală fiind de 2,2kg.

Un singur individ de avat (*Aspius aspius*) a fost identificat de dimensiune medie 490mm Lt și 1kg.

Batca (*Blicca bjoerkna*) este prezentă cu resturi de la 4 indivizi cu dimensiunile cuprinse între 172-210 mm Lt (65-120g) și o masă totală de 385 g.

Babușca (*Rutilus rutilus*) este prezentă cu resturi de la zece indivizi: nouă de talie mică (30-165mm Lt și 45-184 g) și unul de talie mare de 340 mm Lt (600 g). Masa totală este de aproximativ 1,73 kg.

Doar pentru trei indivizi de roșioară (*Scardinius erythrophthalmus*) s-au reconstituit dimensiunile. Unul este de talie foarte mică (116 mm Lt și 17 g) și doi de talie relativ mare 221 mm (Lt și 280 g). Masa totală pentru această specie este de 0,58 kg.

Crapul (*Cyprinus carpio*) a fost identificat cu un număr de 20 indivizi (figura 3) cu talii cuprinse între 509 și 1175 mm Lt (1,9-25,9 kg). Toți se încadrează în categoria reproducătorilor. Masa totală a crapilor ajunge la 189,5 kg.

Somnul (*Silurus glanis*). S-au reconstituit dimensiunile pentru 44 indivizi (figura 4) cu talii cuprinse între 718 și 2640 mm LT (2,4-123 kg). Aceștia se încadrează în categoria medie spre mare. Masa totală a indivizilor estimați se ridică la peste 1473 kg.

Pentru șalău (*Sander lucioperca*) au fost reconstituite dimensiunile pentru 17 indivizi (Figura 5). Unul este de mici dimensiuni 339 mm LT (0,32 kg) iar ceilalți se încadrează în categoriile mare și foarte mare 576-760 mm Lt și 1,7-4 kg). Masa totală este de 45,6 kg.

Bibanul este prezent cu resturi de la patru indivizi de dimensiuni medii (270-355 mm Lt) ce totalizează o masă de (1,5 kg).

Datele din acest eșantion confirmă rezultatele de până acum obținute pentru acest nivel (SC/PP). Observăm slaba prezență a speciilor de talie mică și a ciprinidelor chiar și în cazul eșantioanelor obținute prin cernere de sediment, pescuitul fiind orientat către captura speciilor de talie mare precum crapul, somnul, șalăul sau sturioni.

Reptile. Cele două specii de țestoase sunt prezente cu 63 resturi. Țestoasa de apă *Emys orbicularis* este prezentă cu 56 resturi izolate de la carapace și plastron. Țestoasa de stepă *Tesudo graeca* este slab reprezentată cu resturi de la plastron și de la carapace un fragment fiind prelucrat prin șlefuire.

Aves. În eșantion au mai fost identificate 19 fragmente aparținând păsărilor.

23. Igrîș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș

Punct: Igrîș-mănăstirea Egres

cod RAN: 158751.04

Colectiv: Daniela Tănase (Muzeul Național al Banatului - Timișoara) - responsabil științific, András Végh, Teofil Rétfalvyi (Universitatea Catolică Péter Pázmány – Budapesta, Ungaria), studenți, masteranzi și doctoranzi de la Universitatea de Vest din Timișoara și de la Universitatea Catolică Péter Pázmány din Budapesta.

Mănăstirea *Egres*, închinată Fecioarei Maria și fondată în anul 1179 ca filială a abației cisterciene de la Pontigny (Franța), de către regele Béla al III-lea al Ungariei (1172-1196), este localizată în partea de nord-est a satului Igrîș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș¹.

Săpăturile arheologice sistematice au debutat în anul 2016 și au fost efectuate pe teritoriul unei grădini pe care localnicii o numesc *La Ofer*, după numele unui fost proprietar. Aceste cercetări au avut rezultate remarcabile deoarece a fost descoperit locul în care s-a presupus că se află biserica mănăstirii, precum și vestigii legate de invazia tătară de la 1241, care a provocat mari distrugerii².

În luna septembrie a anului 2017 au fost continuate cercetările arheologice sistematice, inițiate în anul 2016. Cercetările au avut ca obiectiv continuarea investigării edificiului de cult al mănăstirii, precum și finalizarea cercetării unei gropi comune, din timpul invaziei tătare, identificată în anul 2016. A fost trasată o secțiune cu dimensiunile de 5 x 5 m, corespușătoare sistemului de caroiaj al planului topografic și notată D3. Această secțiune este adiacentă la vest secțiunii D2 din 2016. Secțiunea D2, cercetată în 2016, în jumătatea sa de nord, până la adâncimea de 2,60 m de la nivelul actual de călcare, a fost din nou excavată pe o porțiune de 5 x 2 m, cu scopul de a finaliza cercetarea gropii comune, care nu s-a putut realiza în campania precedentă din cauza pânzei freatice prea ridicate. Această groapă comună găsită în D2 avea partea sa de vest în caroul D3 și nu a putut fi cercetată în campania din 2016. În 2017 s-a intenționat cercetarea gropii atât în secțiunea D3, cât și în D2, pentru a investiga complet acest complex arheologic.

În secțiunea D3, zidul de sud al bisericii a fost demolat până la adâncimea de 1,65 m față de nivelul actual de călcare. În partea exterioară a zidului, așadar spre latura sa de sud, la o adâncime de 0,90 m față de nivelul actual de călcare, a fost găsit un pavaj de cărămidă, cu o lățime de 2 m, care sugerează o intrare dinspre sud în biserică. În molozul situat deasupra acestui pavaj, la o adâncime de 0,70 m față de nivelul actual de călcare, a fost găsit un creițar de la 1800, fapt ce indică perioada în care au fost demantelate zidurile din această parte. Tot în secțiunea D3, în partea sa de sud-est, la adâncimea de 0,85 m față de nivelul actual de călcare, a fost găsită o porțiune dintr-un contrafort situat perpendicular pe zidul de sud al bisericii. Acesta a fost construit din cărămidă prinsă cu mortar, fundația sa fiind adosată de zid; doar elevația este țesută de zidul bisericii (Fig. 1-2). De la adâncimea de 1,32 m față de nivelul de călcare actual, în partea de nord a secțiunii, în interiorul bisericii, au apărut schelete orientate V-E (Fig. 3, Fig. 5). Nivelul de înmormântări a fost cercetat în acest an până la adâncimea de 1,75 m și au fost găsite opt schelete, dintre care unele cu inventar: mărgel, pandantive, cataramă (Fig. 6).

Mormintele se datează în cursul secolelor XIV-XV. Cercetarea acestui nivel de înmormântări va fi finalizată în 2018.

În partea de est a D3, în interiorul bisericii, de la adâncimea de 1,35 m au început să apară oase umane răvășite, amestecate cu moloz, care reprezintă de fapt umplutura unei gropi de demolare a zidurilor. De la adâncimea de 1,65 m față de nivelul de călcare actual, am săpat partea de vest a gropii comune, nederanjată de cei care au scos materiale de construcție în secolul XIX. În D3, groapa comună are lățimea de 0,50 m.

În secțiunea D2, de la adâncimea de 2,60 m față de nivelul de călcare actual, s-a continuat cercetarea gropii comune, după ce s-a ajuns și în D3 la același nivel (Fig. 4). În D3, pe măsură ce ne-am adâncit, am observat că groapa se restrânge, astfel că fundul gropii, care ajunge până la 3,65 m față de nivelul actual de călcare, se află doar în D2. La această adâncime s-a putut ajunge deoarece a fost un an secetos și pânza freatică a scăzut foarte mult. Cu toate acestea, pe fundul gropii pământul a fost ușor îmbibat cu apă.

În groapa comună au fost găsite schelete umane fragmentare, multe cu puternice urme de arsură, amestecate cu fragmente de cărămizi, de țigle, de piatră sculptată, piese de pardoseală smălțuite, fragmente ceramice de oale și căldări, obiecte din metal. Se cuvine să mai amintim faptul că pe fundul gropii au fost descoperite baza și fusul unei colonete din piatră, de la un altar, precum și canatul unei uși din lemn masiv, distrus parțial, cu urme de arsură (Fig. 7-8).

În campania de cercetare din 2017 s-a progresat în privința informațiilor legate de planimetria bisericii și s-a finalizat cercetarea gropii comune, care reprezintă o mărturie arheologică unică în România a distrugerilor provocate de invazia tătară din 1241.

Bibliografie

Móré Heitel 2010, Suzana Móré Heitel, *Începuturile artei medievale în bazinul inferior al Mureșului*, Timișoara 2010.

Tănase *et alii* 2017, D. Tănase, G. Bertók, A. Kocsis, B. Major, *The location of Egres Cistercian monastery – Igrîș (Timiș County), in the light of recent geophysical research*, *Ziridava - Studia Archaeologica* 31, 2017, 229–240.

Tănase *et alii* 2017a, D. Tănase, B. Major, Zs. Kopeczny, C. Ardelean, A. Măgureanu, D. Culic,

V. Apostol, D. Măgureanu, A. Végh, Zs. Vágner, A. Türk, R. Lóki, G. Bertók, *Igrîș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș Punct: Igrîș - mănăstirea Egres*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2016*, București 2017, 66-68, Pl. 1-5.

24. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]

Punct: Cetate

Cod RAN: 159696.05

Cod LMI: TL-I-s-A-05804

Colectiv: dr. Florin George Topoleanu (ICEM Tulcea) - responsabil științific; dr. Aurel-Daniel Stănică, dr. Marian Mocanu, drd. Florin Ciulavu, drd. Mihaela Bleoancă, dr. Valentin Panait, dr. Ligia Dima, Vera Rusu, Liliana Marcu (ICEM Tulcea), dr. Marius Streinu (INP), dr. Alina-Mușat Streinu (MMB), dr. Aurel Vilcu (IAB), dr. Niculina Dinu (M Brăilei), dr. Honcu Ștefan, dr. Sever Boțan, dr. Lucian Munteanu (IAI), dr. Simina Stanc

Rafaila (UAIC), dr. Gabriel Vasile (IAB), dr. Decebal Nedu (UDJ Galați), studenți UDJ Galați, Daniela Stănică, voluntari Asociația Pro Noviodunum, Adrian Drăgan (Aero Delta Support), ing. topo. Dumitru Eftimie (S.C. Topo Consult S.R.L. Isaccea)

Campania anului 2017 a avut în vedere următoarele obiective principale:

- Cercetările arheologice sistematice în perimetrul fortificației romane târzii și medio-bizantine; în așezarea civilă;
- Continuarea cercetărilor la Turnul de Colț și Curtina 1 (degajarea segmentului);
- Așezarea civilă Est;
- Amenajarea depozitului șantierului;
- Conservarea primară a monumentelor descoperite;
- Manifestări de popularizare.

Campania de săpături arheologice sistematice din anul 2017 în cetatea Noviodunum s-a desfășurat, în general, în sectorul de SE al fortificației în zona Turnului de Colț și Curtina 1. Campania de săpături s-a derulat în două etape 4 iulie - 18 august și 4 septembrie - 13 octombrie și a constat în marcarea de material arheologic, pregătirea punctelor de lucru, realizarea curățeniei generale, prelucrarea materialului arheologic, cercetarea de teren și o ultimă etapă constând în săpături, urmate de consolidare și conservare a structurilor de fortificație deteriorate, cu o protejare a zidurilor și zonelor sensibile la posibile degradări.

Reamintim că cetatea Noviodunum reprezintă cel mai important obiectiv arheologic din nordul Dobrogei, menționat în izvoarele antice începând cu Ptolemeu până la Constantin Porfirogenetul, a intrat în atenția specialiștilor încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, primele sondaje arheologice fiind practicate în anul 1953, fiind urmate în anii 1964, 1967, 1970 și 1971, de săpături pe latura de est, sud și vest. Informațiile despre sit au fost completate în urma descoperirilor întâmplătoare și a săpăturilor de salvare din așezarea civilă și teritoriu. În anul 1995 au demarat cercetările arheologice sistematice inițiate de Institutul de Cercetări Eco - Muzeale din Tulcea.

Din anul 2000, săpăturile se desfășoară în cadrul proiectului Noviodunm 2000, care urmărește cercetarea științifică, degajarea și valorificarea muzeală a sectorului SE al cetății Noviodunum. Acesta cuprinde un segment al fortificației, în care e încriu trei turnuri aparținând fortificației romano-bizantine - Turnul Mare, Turnul de Colț, Turnul A - și cele două cortine aferente. Facem precizare, că în toate cele trei zone menționate există segmente din fortificația de perioadă medieval (sec. XIII), afectate de distrugerile din epocă modernă și contemporană.

Obiectivele proiectului au fost revizuite în anul 2010, inițiindu-se un nou proiect de cercetare, accentual fiind pus pe interdisciplinaritate.

25. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]

Turnul de Colț

Colectiv: dr. Florin George Topoleanu - responsabil științific; dr. Aurel-Daniel Stănică, dr. Marian Mocanu, dr. Honcu Ștefan

Localizat în colțul de SE al fortificației romano-bizantine, Turnul de Colț, are o formă de evantai și a fost puternic afectat de diversele demantelări practicate de-a lungul

mai multor perioade istorice. Acest monument a făcut obiectul mai multor campanii de cercetări arheologice, începând cu anul 2002, fără însă a se ajunge la concluzii definitive privind etapele sale constructive. Forma de evantai a turnului își găsește analogii apropiate la Capidava, Dinogetia, Tropaeum Traiani, Ibida sau Troesmis - Cetatea de Est, pentru sec. IV p.Chr., cu o fază anterioară, „realizată probabil în timpul Severilor sau chiar mai devreme”¹.

În campania anului 2017, desfășurată în lunile septembrie - octombrie, cercetarea arheologică sistematică propriu zisă s-a rezumat aproape exclusiv la Turnul de Colț (TC), aflat în colțul de sud-est al incintei cetății Noviodunum (Pl. 10). Acest lucru se datorează fondurilor reduse acordate de către Ministerul Culturii și Identității Naționale, dar și întârzierii acordării lor, astfel că au fost probleme cu recrutarea zilierilor, majoritatea localnicilor fiind ocupați cu cu strângerea recoltelor specifice toamnei, activitate mult mai bine plătită decât oferta și posibilitățile permise de arheologi.

Element esențial al fortificației de la Isaccea, Turnul de Colț a intrat în atenția membrilor colectivului încă din anul 2002, când au fost trasate primele două secțiuni paralele, TC-1 și TC-2, orientate nord-sud, lungi de 30 m. și late de 2,5 m. În campaniile următoare, frontul de lucru la acest obiectiv a fost dezvoltat prin deschiderea succesivă a unor noi secțiuni: TC 3, spre est, TC 4, TC 5 spre vest, dar și casete de-a lungul incintei nord-sud.

Turnul prezintă două laturi evazate (ce formează un spațiu interior trapezoidal) ce pornesc din zidul de incintă, avansând către nord-est și nord-vest, frontul fiind semicircular (astfel turnul capătă forma de evantai).

Din punct de vedere planimetric acest monument, are numeroase analogii în Dobrogea, el fiind întâlnit la toate sistemele de fortificație din epoca romană târzie (Dinogetia, Halmyris, Ulmetum, Troesmis, Capidava, etc). Grosimea laturilor este de aproximativ 4,00 m. incluzând aici și plintele interioare și exterioare. De asemenea, turnul este prevăzut cu pilon central de mari dimensiuni (6,30 x 1,60 m.) necesar pentru a susține platformele interioare, pe ultima dintre ele fiind instalată probabil o mașinărie de luptă (în campania anului 2017 în umplutura turnului a fost descoperit un proiectil de catapultă confecționat din ceramică). Acest sistem constructiv este caracteristic sec. IV p.Chr., mai rezistent în fața mijloacelor de asediu. Din păcate starea de conservare a zidurilor turnului de colț este precară, acestea fiind puternic afectat de diversele demantelări practicate de-a lungul mai multor perioade istorice, cu precădere în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX.

În 2017, atenția noastră s-a îndreptat în special asupra laturii de vest a turnului, fiind surprinse atât zona intramurană cât și o porțiune din aria exterioară a respectivului turn. Raportat la săpăturile anterioare desfășurate în acest punct, cercetarea noastră s-a concentrat în suprafețele TC 4 și TC 5, fiind surprinse și înregistrate aspecte și din TC 1 (în porțiunea aferentă intrării în turn). Într-o primă etapă a fost eliminat matorul dintre secțiunile TC 4 și TC 5 în vederea dezvelirii laturii de vest a turnului și cercetarea suprafeței cuprinsă între intrarea în turn și pilonul acestuia.

În această zonă am surprins o amenajare ce pare a fi fost o formă „primitivă” de vatră, deoarece au fost surprinse urme consistente de arsură. A fost identificată la adâncimea de 0,45 m, iar în urma secționării am constatat că a fost amplasată pe o nivelare realizată dintr-un strat foarte compact de pământ galben, ce apare la adâncimea de 1,05 m. Structura amenajată între 0,45 și 1,05 m a fost realizată din pământ adus din zona adiacentă fortificației, deoarece în umplutura

¹ Móré Heitel 2010, 49-51; Tănase *et alii* 2017, 229-240.

² Tănase *et alii* 2017a, 66-68.

acesteia au fost descoperite artefacte specifice epocii romane timpurii (sec. II – IV), dar au fost refolosite și elemente din perioada de funcționare a turnului (cărămidă specifică sec. VI și un proiectil de catapultă). Pe lângă descoperirile din epocă romană, antrenate în momentul amenajării acestui complex, au fost descoperite un număr semnificativ de fragmente ceramice medio-bizantine (sec. XI). Descoperirile numismatice, atât cât pot fi ele interpretate în momentul de față se înscriu fie în intervalul cronologic al secolului al IV-lea, fie aparțin perioadei medio-bizantine (sec. XI-XIII).

În această zonă se remarcă latura de nord a turnului, unde, între scara de acces și colțul interior de nord-vest, se păstrează o tencuială realizată din mortar alb, curat, atent finisat. Nivelul pe care ne-am oprit în această campanie, este marcat de o cărămidă aflată la aceeași cotă cu nivelul plintei interioare, lată de 0,30 m, a laturii de vest a turnului.

În concluzie putem afirma că această amenajare a fost realizată în interiorul turnului, în secolul al XI-lea, când cel mai probabil zona a fost amenajată. Un alt aspect necunoscut asupra căruia nu se pot face precizări, având în vedere multiplele distrugerii, care la rândul lor au afectat contextele arheologice este reprezentat de utilizarea structurilor de epocă romană în perioada medie-bizantină.

A doua situație documentată în suprafața TC 5 constă în investigarea gropii de demantelare a laturii de vest a turnului cu scopul de a identifica cota până la care a fost demantelat zidul. S-a constatat astfel că această latură a fost puternic afectată, aproape abrupt din apropierea incintei. În acest stadiu al cercetărilor, până la adâncimea de - 2,00 m, a fost dată la iveală această latură pe o lungime de 4,50 m la exterior și 3,85 m la interior. În umplutura gropii de demantelare au fost descoperite o serie de monede din bronz, atât medievale cât și romano-bizantine. Până la finalizarea lucrărilor din campania 2017 nu am ajuns să golim în întregime groapa de demantelare, această activitate va fi reluată în campania anului următor.

A treia situație cercetată a fost identificată în suprafața TC 1 (interiorul turnului). Aici a fost secționată nivelarea realizată dintr-un strat de pământ galben compact pe care a fost așezată amenajarea descrisă anterior (amenajarea medio-bizantină). Această structură a apărut la adâncimea de 1,05 m. și are o grosime de aproximativ 0,55 m, iar în umplutura acesteia au fost descoperite o serie de fragmente ceramice romane. Cele mai sigure repere cronologice sunt oferite de opaițe, databile din sec. II până în sec. IV p. Chr. De asemenea, menționăm și descoperirea mai multor monede de bronz (din care remarcăm un *folles* emis de Dioclețian) și a unui inel de aur, specific intervalului cronologic cuprins între secolele III - IV p.Chr. nivelare din interiorul turnului s-a produs undeva în secolul al IV-lea p.Chr. și ar trebui pusă în conexiune cu una din fazele constructive ale turnului.

Dezvelirea laturii exterioare de vest a TC, până la –2,00 m, țesută zidului de incintă, a prilejuit observații privind etapele constructive și intervențiile ulterioare asupra monumentului. Astfel, dacă pe paramentul exterior de vest a turnului a fost inentificată o singură plintă pe latura de vest, cercetată parțial în campania anului 2014, se găsesc nu mai puțin decât trei plinte cu tot atâtea gropi constructive vizibile pe profil, dar și o structură masivă de zidărie, lungă de 2,20 m, adosată atât incintei cât și turnului. Deși extinderea cercetării spre est încă nu a fost posibilă, această situație stratigrafică și constructivă este greu de explicat în această etapă a săpăturilor. Nu excludem o fază mai timpurie a turnului, ipoteză deocamdată dificil de demonstrat în stadiul actual al cercetărilor.

26. Turnul de Colț - Intramuros

Colectiv: dr. Aurel-Daniel Stănică - responsabil științific; dr. Honcu Ștefan, dr. Marius Streinu, studenți UDJ Galați

În TC 1-4, c.6-8 ne-am concentrat pe cercetarea contextelor din perioada medie bizantină (Pl. 3). O primă etapă a constatat în îndreptarea profilelor de Vest și Nord, optând la profilul de Nord cu extindere de 1 m. În acest profil, se puteau observa oase umane, care sugerau prezenta a două morminte. Prin extinderea practică, a fost surprins și un al treilea mormânt de inhumație

M1/2017 (Pl. 1) – s-a conturat la adâncimea de 0,57 m. Schelet depus în decubit dorsal, cu craniul căzut spre stînga. Nu prezintă inventar.

M2/2017 (Pl. 2) – și acest mormânt s-a conturat la adâncimea de 0,57 m față de actualul nivel de călcare. Schelet de copil, la 0,36 m N de M1, orientat V-E, depus în decubit dorsal. În dreptul gâtului și a coastelor au fost descoperite mărgelile de sticlă, care sugerează trei șiraguri. Mărgelile sunt în număr de 570 și prezintă de dimensiuni și culori diferite. În partea dreaptă a mandibulei, prezenta cruciuliță de bronz, iar sub pometele drept, medalion de bronz cu urme de de textile, încadrat de scoici (Pl. 4). A mai fost descoperit un cercel, probabil de voal, cu verigă groasă și urme pronunțate de textile.

M3/2017 – în prelungirea M2 spre E. Mormânt inhumație, -0,42 m, orientat V-E, depus în decubit dorsal, cu mâna dreaptă pe bazin și mâna stângă pe abdomen. Craniul înclinat spre stînga. În zona femurului drept s-au descoperit oase umane de copil - tibie, femur, fragmente calotă craniană -, care poate indica că a fost afectat un mormânt anterior sau existența unor galerii de crocovie ce au distrus un mormânt de copil situate în vecinătate.

Orizontul de înmormântări de perioadă medio-bizantină, despre care precizăm cu titlu de ipoteză, că reprezintă o extindere spre N a necropolei localizate în zona așezării civile, se extinde la nord de suprafața cercetată este o certitudine. Totodată, grupul de morminte surprins în zona intramurană a Turnului de Colț, marchează sfârșitul locuirii în zona sud-estica a platoului cetății. Prezența inventarului în M2, nu rezolvă problema datării și optăm în continuare pentru o atribuire mai largă în secolele XIII-XIV.

27. Curtina 1

Colectiv: dr. Aurel-Daniel Stănică; dr. Honcu Ștefan, dr. Marian Mocanu

Unul din obiectivele campaniei 2017 a fost demontarea matorului creat între Turnul de Colț și Curtina C1 (Pl. 11), pentru a deschide o suprafață cât mai extinsă în vederea înregistrării contextelor și a raportul dintre refacerea zidului de perioadă medie bizantină și acestea. Martorul coboară în pantă accentuată de la nord (incinta) la sud. Suprafața cercetată are o lungime de 8,50 m, lățimea de circa 5,00 m. Săpătura s-a desfășurat în stratul vegetal, apoi într-un sol cenușiu, cu materiale contemporane (sârme, cuie și cutii de conservă, fragmente de sticlă) până la -0,80 m și spre final a fost înregistrat nivelul de dărâmată aferent zidului de incintă până la adâncimea de 1,40 m spre est și 1,70 m spre vest. În acest strat au fost descoperite materiale ceramice amestecate (atât romane cât și medio-bizantine), monede de bronz (secol XI-XIII) și două inele de bronz.

Așezare civilă Est

Colectiv: dr. Marius Streinu, dr. Aurel-Daniel Stănică, dr. Alina-Mușat Streinu, Daniela Stănică, voluntari Asociația Pro Noviodunum

În cadrul campaniei de cercetare din anul 2017 de la Noviodunum am întreprins activitatea de cercetare de teren nonintruzivă a unei suprafețe de 3 200 m² situată în afara zidurilor cetății. Suprafața *extra muros* în cauză se află în partea de Est a orașului antic, la aproximativ 20 m de zidul estic de incintă.

Suprafața supusă studiului nu a fost niciodată cercetată și reprezintă aproape 50% din cei 6000 m². Activitatea s-a desfășurat pe parcursul a 14 zile, constând în cercetarea de suprafață și prelucrarea materialului arheologic rezultat.

În total au fost trasate un număr de 32 de carouri cu dimensiunile de 10 x 10 m. Acestea au fost dispuse de la Nord la Sud, începând din partea Vestică a suprafeței în discuție, formând o structură de tip grid (grilă, rețea) (Pl. 9). Fiecare colț al caroului a fost înregistrat cu ajutorul GPS-ului creîndu-se astfel o imagine planimetrică exactă a suprafeței cercetate (Pl. 5-9).

În □ 1 suprafața cercetată a fost restrânsă cu aproximativ 12 m², mai exact în colțul de Nord-Vest al acestuia, din cauza vegetației foarte bogate și înalte. Materialul ceramic rezultat din această suprafață este numeros și constă în 3 fragmente amfore Late Roman-Amphoras, 7 fragmente ceramică comună (de servit), 6 fragmente grosieră (ceramică de bucătărie și pythos) și 6 fragmente materiale de construcție.

În □ 2 materialul ceramic se găsește în cantități mai mari în Sudul acestuia. Materialul ceramic rezultat constă în 4 fragmente amfore, 1 fragment ceramică fină, 15 fragmente comună (urcioare/căni), 6 fragmente grosieră (bucătărie și pythos), 6 fragmente materiale de construcții, dar și 3 fragmente oase.

În □ 3 materialul ceramic se găsește în cantități mai mari în Sudul acestuia. Materialul ceramic rezultat constă în 11 fragmente amfore, 1 fragment ceramică fină (Greyware), 11 fragmente ceramică comună, 16 fragmente grosieră (bucătărie și stocaj?), 5 fragmente materiale de construcții, precum și 10 fragmente oase.

În □ 4 materialul ceramic rezultat constă în 24 fragmente amfore, 11 fragmente ceramică fină (veselă de masă), 11 ceramică comună, 49 grosieră, 8 materiale de construcții precum și 5 oase, dar și mortar.

În □ 5 materialul ceramic se găsește în cantități mai mari în Sud-Estul acestuia. Tot aici se găsesc bucăți de mortar rozaliu, pietre și numeros material tegular. Materialul ceramic rezultat constă în 44 fragmente amfore, 6 fragmente ceramică fină, 37 fragmente ceramică comună, 64 fragmente ceramică grosieră, 10 materiale de construcții și 2 fragmente mortar.

În □ 6 zona abundentă în material tegular din □ 5 se continuă aici în jumătatea Estică a acestuia. În plus față de □ 5 aici se găsește și mortar alb. În jumătatea Sudică a acestuia am identificat fragmente de vas borcan, fragmente de vas smălțuit, fragmente de brățări din sticlă și fragmente de vas din caolin. Materialul ceramic rezultat constă în 9 fragmente de amfore, 18 fragmente ceramică grosieră, 5 fragmente ceramică comună, materiale de construcții, dar și 2 oase.

În □ 7 materialul ceramic este mult mai sărac ca în precedentele carouri, iar cel tegular este aproape inexistent. La limita □ 6 și 7 suprafața densă conținând piatră, material tegular, mortar și ceramică se termină. Materialul ceramic rezultat constă în 2 fragmente amfore, 2 fragmente ceramică grosieră, materiale de construcții și oase.

Jumătatea Sudică a □ 8 este acoperită de un strat de pietriș mărunț întins nu cu mult timp în urmă. Dat fiind acest fapt cantitatea de material care a provenit din această suprafață

este mică. Materialul ceramic rezultat constă în 9 fragmente amfore, 3 fragmente ceramică fină, 19 fragmente ceramică comună, 4 grosieră și 2 materiale de construcții.

□ 9 a fost trasat la Est de □ 8. Pietrișul mărunț care se găsește în suprafața mai sus menționată se găsește și aici, dar numai pe un sfert din acest carou. Cantitatea de material ceramic provenit din această suprafață este extrem de mic. Materialul ceramic rezultat constă în 7 fragmente ceramică comună și 33 grosieră, 4 materiale de construcție.

□ 10 a fost trasat la Nord de □ 9. Cantitatea de material ceramic provenit din această suprafață este extrem de mic. Materialul ceramic rezultat constă în 16 fragmente ceramică grosieră și 2 materiale de construcții.

În □ 11 cantitatea de material ceramic provenit din această suprafață este extrem de mic. Materialul ceramic rezultat constă în 4 fragmente amfore, 9 fragmente ceramică fină, 15 comună, 39 fragmente ceramică grosieră și 2 materiale de construcții.

În □ 12 cantitatea de material ceramic provenit din această suprafață este extrem de mic. Materialul ceramic rezultat constă în 16 fragmente ceramică comună, 22 fragmente grosieră și 7 materiale de construcții.

În □ 13 materialul ceramic rezultat constă în 13 fragmente amfore, 8 fragmente ceramică fină, 14 fragmente ceramică comună, 42 din ceramică grosieră, 2 materiale de construcții, dar și 2 fragmente de oase.

În □ 14 materialul ceramic rezultat constă în 3 fragmente amfore, 2 din ceramică fină, 6 din ceramică comună, 12 fragmente ceramică grosieră, 3 materiale de construcții.

În □ 15 materialul ceramic rezultat constă în 3 fragmente amfore, 2 din ceramică fină, 4 comună, 13 fragmente ceramică grosieră și 3 materiale de construcții.

În □ 16 cantitatea de material ceramic provenit din această suprafață este extrem de mic. În jumătatea Estică a acestuia este amplasată latura Vestică a unei clădiri, azi abandonată. Materialul ceramic rezultat constă dintr-un fragment de amforă, 1 fragment ceramică fină, 5 din ceramică comună, 14 grosieră și 3 materiale de construcții.

□ 17 a fost trasat la Est de □ 16. O mare parte din suprafața acestui carou este ocupată de o clădire, aceeași menționată în □ 16. Materialul ceramic rezultat constă în 19 fragmente din ceramică comună, 6 fragmente grosieră și 8 materiale de construcții.

La Sud de □ 17 a fost trasat □ 18. În partea de Sud-Vest a acestuia se găsea un desiș de ciulini care a făcut imposibilă cercetarea acelei zone. Materialul ceramic rezultat constă în 3 fragmente ceramică grosieră și 8 materiale de construcții.

Întreaga suprafață a □ 19 era acoperită de ciulini. Materialul ceramic rezultat constă în amfore, ceramică fină, comună și materiale de construcții.

Jumătate din suprafața □ 20 era acoperită de ciulini. Toate cele patru carouri □ 17-20, sunt sărace în material ceramic și tegular din motive lesne de înțeles. Materialul ceramic rezultat din □ 20 constă în 1 fragment ceramică fină, 15 grosieră și 2 materiale de construcții.

Aproximativ un sfert din □ 21 era acoperit de ciulini. Materialul ceramic rezultat din □ 21 constă în 3 fragmente amfore, 2 fragmente ceramică comună, 37 fragmente ceramică grosieră, 4 materiale de construcții.

În □ 22 vegetația este mai săracă, materialul ceramic rezultat constă în 7 fragmente comună, 8 fragmente ceramică grosieră, 5 fragmente materiale de construcții și 1 fragment os.

În □ 23 materialul ceramic rezultat constă în 11 fragmente de construcții, 3 fragmente de amforă, 7 fragmente ceramică comună, 22 fragmente de ceramică grosieră din perioada medie bizantină.

În □ 24 materialul ceramic rezultat constă în 6 materiale de construcții, 1 fragment amforă, 13 fragmente ceramică grosieră din epoca romană și post romană, 1 fragment ceramică

din caolin.

□ 25 a fost trasat la Est de □ 24. Materialul ceramic rezultat constă în 5 materiale de construcții, 4 fragmente ceramice din epoca modernă, 5 fragmente ceramică nisipoasă din perioada medio-bizantină, 1 toartă amforă din epoca romană.

□ 26 a fost trasat la Nord □ 25. Materialul ceramic rezultat constă în 2 materiale de construcții, 4 fragmente de amfore din epoca romană, 52 fragmente ceramică din perioada medie bizantină.

În □ 27 materialul ceramic rezultat constă în 6 fragmente de materiale de construcții, 49 fragmente de ceramică (sec. XI), 2 oase fragmentare, 1 toartă de amforă din epoca romană.

În □ 28 materialul ceramic rezultat constă în 3 fragmente de materiale de construcții, 1 os, 4 fragmente de amforă, 10 fragmente ceramică grosieră, 2 fragmente ceramice din epoca modernă, 3 fragmente de ceramică fină din epoca romană.

Întreaga suprafață a □ 29 este acoperită de vegetație. Materialul ceramic rezultat constă în 14 fragmente de materiale de construcții, 1 os, 12 fragmente de ceramică nisipoasă sec. XI, 3 fragmente de amforă, 3 fragmente de ceramică fină din epoca romană.

Întreaga suprafață a □ 30 este acoperită de un desiș de mărăcini. În partea de Nord-Est a caroului a fost descoperită o monedă datată în sec. XI. Materialul ceramic recoltat este alcătuit din 13 fragmente materiale de construcții, 3 oase, 21 ceramică grosieră (4 romane, restul medio bizantine), 8 fragmente ceramică nisipoasă cu decor incizat, 2 fragmente amfore romane, 2 fragmente medievale târzii - cu urme slip glazurat, 1 toartă urciur roman, 11 incerte.

În □ 31 materialul ceramic rezultat constă în 13 fragmente de materiale de construcții, 3 oase, 21 fragmente de ceramică grosieră (romane și post-romane), 8 fragmente de perioadă medio-bizantină, 2 fragmente moderne.

În □ 32 materialul ceramic rezultat constă în 7 fragmente de materiale de construcții, 1 os, 2 fragmente cu angobă roșie din epoca romană, 12 fragmente ceramică din pastă nisipoasă din epoca medio-bizantină, 3 fragmente de amforă, 2 fragmente din epoca modernă. (Fig. 1)

Cele 1745 de fragmente recuperate în timpul periegezei includ fragmente ceramice și materiale de construcții, țigle și olane preponderent din epoca romană. Din punctul de vedere al categoriilor ceramice, cea mai mare proporție este reprezentată de ceramică nisipoasă, 38.51%, provenite de la vase de bucătărie preponderent din perioada medie bizantină (sec. XI - XIII), dar și din epoca romană. Marea majoritate a fragmentelor prezintă diverse grade de ardere secundară, îngreunând o identificare precisă. Cea mai mare parte a fragmentelor trecute ca nedeterminate prezintă, de asemenea urme ale expunerii la foc puternic. Următoare categorie bine reprezentată este cea a ceramicii comune - fragmente provenite de la vase de servit, în mare parte din epoca romană, de factură bizantină și din epoca modernă. (Fig. 2)

A treia categorie din punct de vedere statistic este cea a vaselor de transport, fragmentele provin de la amfore din epoca romană (atât din perioada timpurie a sec. II-III, dar mai ales din perioada sec. IV-VI de la vase de tip LR2), dar sunt prezente și fragmente de amfore bizantine, din perioada sec. X-XIII. Cea mai puțin reprezentată categorie este cea a ceramicii fine, doar 4.58% din totalul materialelor. Cu excepția a două fragmente de porțelan din epoca modernă, fragmentele se datează în epoca romană. Cea mai mare parte a fragmentelor provin de la produse pontice din secolele II-III, urmate de ceramică târzie de import de tip Late Roman C ware și African Red slip, dar într-o proporție redusă.

Prezența ceramicii medio-bizantine este aproape dublă față de cea din perioada romană. Cele mai numeroase

fragmente intră în categoria ceramicii nisipoase, de producție locală, din secolele XI-XIV, atestate la Noviodunum. A doua categorie contemporană cronologic este cea a ceramicii import, de factură bizantină, smălțuită, atestată în tot spațiul pontic în perioada sec. XI-XIV.

Printre descoperiri mai menționăm 7 fragmente de brățări de sticlă (sec. XI și XIII), un posibil fragment de vatră și un fragment din piatră fasonată ce ar putea proveni de la o râșniță.

În urma acestei cercetări de teren, am identificat cel puțin o zonă care ne-ar putea indica existența unui edificiu deosebit grație prezenței aglomerării de mortar alb și a materialului de construcție. Pe de altă parte diversitatea materialului ceramic indică o ocupare constantă a zonei, din epocă romană timpurie (sec. II) până în epocă modernă.

Așadar, rezultatele campaniei periegetice de anul acesta deschide perspectiva unei cercetări viitoare, prin abordarea interdisciplinară a așezării civile est.

Turnul de Colț - Intramuros. Raport preliminar asupra materialului scheletic medio bizantin

dr. Gabriel Vasile

Material și metode

Au fost analizate resturile scheletice a trei indivizi descoperiți la Noviodunum-Isaccea *Turnul de Colț*: un copil, un adolescent și un individ adult.

A fost stabilit numărul minim de indivizi (NMI), atât prin împerecherea, cât și pe baza diferențelor morfo-metrice constatate între diferite elementele scheletice.

În vederea aprecierii stării de conservare, am utilizat recomandările propuse de Brickley și McKinley².

Starea de reprezentare a fost stabilită în concordanță cu modelul lui Buikstra și Ubelaker³. Sexul a fost determinat doar în cadrul indivizilor adolescenți și adulți, pe baza caracteristicilor discriminante întâlnite în special la nivelul bazinului și craniului. Pentru aceasta am utilizat recomandările pentru diagnoza sexului propuse în cadrul Workshop-ului antropologilor europeni⁴.

Vârsta la deces în cazul copiilor a fost estimată pe baza secvenței de formare și erupție a dinților în conformitate cu studiul lui Ubelaker⁵, precum și cu ajutorul ecuațiilor de regresie fundamentate pe lungimile maxime ale diafizelor oaselor lungi, urmând lucrarea lui Facchini și Veschi⁶. În cazul adolescenților vârsta a fost estimată pe baza gradului de fuziune al epifizelor la diafize, conform schemei lui Ubelaker⁷.

Rezultate

1. Noviodunum-Isaccea, 2017, TC 4, □8, M1

NMI=1, individ mediocru conservat (grad 3), aproximativ complet, de sex masculin, cu o vârstă la deces estimată la 13,0-14,0 ani (adolescent). Din punct de vedere patologic remarcăm prezența unor boli dentare (carii bucale la M₂ stâng și M₁ drept; carii ocluzale la M² stâng; carii care au afectat în întregime coroana M₁ stâng; tartru dentar la nivelul P²-M¹ stângi). Amintim și prezența unor caractere epigenetice: două forame zigomatico-faciale stângi, două forame

² Brickley, McKinley 2004: 15-17

³ Buikstra, Ubelaker 1994: 7

⁴ Ferembach, Schwidetsky, Stloukal 1980: 517-527

⁵ Ubelaker 1980: 46-47, tab. 5

⁶ Facchini, Veschi 2004: 93.

⁷ Ubelaker 1980: 53, tab. 6.

mentale drepte și un proces supracondiloid humeral drept.

2. Noviodunum-Isaccea, 2017, TC 4, □8, M2

NMI=1, individ bine conservat (grad 2), aproximativ complet, cu o vârstă la deces estimată la 5 ani ± 16,0 luni (copil, *infans* I). La nivelul plafonului orbital, bilateral, au fost observate exprimări ale *cribrei orbitalia*.

3. Noviodunum-Isaccea, 2017, TC 4, □7, profil vestic, mormânt deranjat

NMI=1, individ precar conservat (grad 4), slab reprezentat, de vârstă adultă. Sub aspect patologic, au fost identificate manifestări osteoartrozice la nivelul extremității tibiale drepte.

Bibliografie

Brickley, M., McKinley, J.I. (eds.), 2004, *Guidelines to the standards for recording human remains*, IFA Paper, No. 7, British Association for Biological Anthropology and Osteoarchaeology, Southampton, p. 62

Buikstra, J.E., Ubelaker, D.H. (eds.), 1994, *Standards for data collection from human skeletal remains*, Arkansas Archaeological Survey Research, Series No. 44, Fayetteville, Arkansas, 272 p.

Facchini, F., Veschi, S., 2004, *Age determination on long bones in a skeletal subadults sample (b-12 years)*, Coll Antropol, vol. 28, issue 1, p. 89-98.

Ferembach, D., Schwidetsky, I., Stloukal, M., 1980, *Recommendations for age and sex diagnoses of skeletons*, Workshop of European Anthropologists, Journal of Human Evolution, vol. 9, issue 7, p. 517-549.

Ubelaker, D.H., 1980, *Human skeletal remains-excavation, analysis, interpretation*, Manuals on archaeology, 2nd edition, Washington, D.C., 115 p.

Manifestări de popularizare

dr. Aurel-Daniel Stănică

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, în parteneriat cu Primăria orașului Isaccea, Asociația Culturală „Tomis” și Asociația Pro Noviodunum a organizat duminică, 24 septembrie 2017 un Picnic la Cetatea Noviodunum (Pl. 12-14).

Evenimentul a avut scopul de a dezvolta conexiuni și a întări legătura dintre colectivul de cercetare al Șantierului arheologic Cetatea Noviodunum, comunitate și autoritățile locale.

Picnic la Cetatea Noviodunum reprezintă o abordare alternativă și neconvențională de promovare a patrimoniului cultural local dobrogean, contribuind totodată la îmbunătățirea accesului și a participării comunității locale la cunoașterea patrimoniului arheologic.

Spațiul verde din incinta Bazei arheologice Cetatea Noviodunum a fost pregătit pentru activitățile nonformale și interactive. Zonă de relaxare și cel mai mare Picnic din Isaccea; Zona pentru copii; Zonă de distracție și sport.

La acest eveniment au participat prieteni, prieteni ai prietenilor noștri și oameni care au înțeles care este scopul activităților pe care le desfășuram la Cetatea Noviodunum. Astfel, am dorit să sensibilizăm comunitatea locală, să înțeleagă ce înseamnă Patrimoniul.

Proiectul adresează deopotrivă nevoia de a desfășura activități educaționale, cât și de a organiza evenimente culturale în spații alternative, pentru a atrage un nou public, care să înțeleagă ce reprezintă patrimonial cultural, protejarea acestuia și beneficiile pentru comunitatea locală. Totodată, acest demers

reprezintă și un semnal de alarmă în ceea ce privește lipsa infrastructurii culturale locale și a spațiilor destinate organizării unor astfel de evenimente. Baza arheologică a Șantierului Arheologic Cetatea Noviodunum, poate găzdui evenimente activități educative și interactive, cu deschidere către copii și publicul adult.

Picnicul și relaxarea în mijlocul naturii este o abordare neconvențională de a utiliza potențialul acestui spațiu din vecinătatea orașului Isaccea, dorind să revitalizeze spiritul cultural al orașului prin programul, și activitățile sale. În viziunea noastră, activitatea un „call-to-action” către publicul local de a folosi Cetatea și spațiul verde la potențialul lui maxim.

Cu această ocazie, am prezentat publicului cercetările arheologice realizate în acest an, o expoziție cu obiectele arheologice descoperite în campaniile 2014-2016. În cadrul expoziției, au fost integrate și piese arheologice (ceramic, metal și sticlă) restaurate în laboratorul de specialitate al ICEM Tulcea.

Invitației noastre a răspuns și Asociația Culturală Tomis din Constanța, care se ocupă în special de reconstituiri istorice, prezentând publicului echipamentul și armele dacilor și romanilor. Astfel, am dorit să redăm publicului larg câteva momente istorice, să contribuim la educarea comunității, și în special a elevilor/tinerilor, în spiritul și respectul valorilor trecutului față de tradițiile militare, de cunoaștere a momentelor importante ale istoriei locale și naționale. Prin reconstituire istorică (reenactment) ne-am propus recrearea cât mai fidelă a unor fragmente din viața cotidiană, civilă și militară a lumii dacice, romane și medievale. Istoria învățată la școală este astfel completată de cea trăită pe viu.

Cercetări de teren

Colectiv: dr. Aurel-Daniel Stănică, dr. Valentin Panait, voluntari Asociația Pro Noviodunum

Acțiunea de identificare și cartare a siturilor din hinterlandul Cetății Noviodunum, a continuat în anul 2017, fiind avute în vedere zonele de la SV și V de orașul Isaccea. În zona situată la sud de cetate, unde există un întins complex pomicol gestionat S.C. Fruvinis S.A. Isaccea se derulează un proiect de restructurare, care în prima etapă cuprinde defrișarea unor suprafețe, urmată de plantare, perimetrare și îngrădire suprafețe de teren. Prin realizarea gardului, care împrejmuește aproximativ 500 de hectare, nu a mai fost posibil accesul și realizarea de observații în această zonă. Având în vedere datele culese în ultimii ani, am realizat procesarea acestor informații și integrarea într-un program GIS.

Colectivul de cercetare al Șantierului Arheologic Cetatea Noviodunum a realizat începând cu anul 2009, cercetări arheologice de teren în teritoriul orașului Isaccea, pentru a identifica și cartea așezările și necropolele atribuite diferitelor perioade istorice.

Cercetarea arheologică de teren a constituit unul din obiectivele prioritare în cadrul proiectului Noviodunum 2000 (2020), fiind identificate un număr mare de situri, care acoperă întreg palierul cropologic de la neolitic la epocă modernă.

Plecând de la o platformă software open source fost dezvoltată o soluție de gestionare a datelor. Prin acest proiect ne-am propus constituirea unei baze de date spațiale, care poate reprezenta un instrument necesar

Prin procesarea datelor în sistem GIS/SIG (Sistem Informațional Geografic), s-a urmărit realizarea unui sistem integrat de gestionare a informației din domeniul arheologiei, prin intermediul unor baze de date spațiale, care poate reprezenta un instrument necesar pentru organizarea și arhivarea pe termen

lung a datelor și informațiilor rezultate în urma investigațiilor arheologice de teren.

Situația suprafeței de teren în care au fost evidențiate elemente de patrimoniu arheologic și amplasarea punctelor de interes arheologic au fost evidențiate pe baza unor straturi tematice vectoriale și a ortofotoplanurilor proiectate în sistem de coordonate Stereo 70.

Datele obținute în teren cu ajutorul GPS-ului în sistem de **sistem de coordonate de referință** (CRS) geografic (lat/long) pe datum WGS 84 (World Geodetic System 1984) cu codul EPSG 4326 (<https://www.epsg-registry.org/>), de către colegii de la Muzeul de Istorie și Arheologie. Unde datum-ul reprezintă un cadru de referință pentru determinarea locațiilor pe suprafața pământului (determinată în geodezie aplicată, relativă față de centrul elipsoidului de referință a Terrei). IOGP's EPSG Geodetic Parameter Dataset reprezintă un set de date întreținute de membrii IOGP (International Association of Oil & Gas Producers, <http://www.iogp.org/geomatics>) prin intermediul Geodesy Subcommittee of the Geomatics Committee. Acronimul EPSG provine de la European Petroleum Survey Group. Acesta a fost o organizație științifică europeană de specialiști care lucrează în geodezie aplicată, topografie și cartografie legate de explorarea petrolului preluată de IOGP.

Aceste date au fost importate în format *.gpx în aplicația Quantum GIS (QGIS) versiunea 2.16.2 și convertite în format shapefile și sistem coordonate Stereo 70 versiunea 2008 (cod EPSG: 3844). Astfel, prin intermediul acestei aplicații s-a reușit extragerea de date vectoriale în format de tip punct.

Ulterior, tot prin intermediul aplicației Quantum GIS s-a reușit, prin selectarea și exportul datelor vectoriale, obținerea datelor vectoriale sub formă de vectori de tip polilinie și vectori de tip poligon. Astfel, datele vectoriale au fost, în final, stocate în trei tipuri de fișiere shapefile, corespunzătoare celor trei tipuri de date geometrice vectoriale, astfel: shapefile cu vectori de tip punct, shapefile cu vectori de tip polilinie și shapefile cu vectori de tip poligon. Datele asociate vectorilor de tip punct, cuprind: tracking point (punctele de culegere a coordonatelor cu receptorul GPS) și alte date de tip punct obținute pe baza a ortofotoplanurilor (proiecție Stereo 70). (Fig. 3)

Seturile de date asociate vectorilor de tip punct au fost împărțite astfel: coordonate ce definesc puncte de interes arheologic (puncte în care au fost identificate piese arheologice) și coordonate ce delimitează perimetre de interes arheologic (așezări, necropole, tumului ș.a.). Shapefile cu vectori de tip poligon au fost utilizate pentru delimitarea perimetrelor (a siturilor) de interes arheologic, iar shapefile cu vectori de tip polilinie au fost folosiți pentru vizualizarea datelor legate de căile de acces și cursuri de apă, în zona studiată.

Pentru realizarea acestora s-a creat, într-o primă fază, un fișier shapefile cu vectori de tip punct, iar apoi, folosind opțiunea VertexEdit s-au corectat eventualele abateri induse de GPS pentru fiecare vector punct prin folosirea informațiilor oferite de ortofotoplan. A rezultat un fișier în care au fost incluse toate punctele identificate în teren, atât cele ce definesc punctele de interes arheologic, cât și cele ce definesc perimetre de interes arheologic, în mod nediferențiat.

Apoi, după importarea ortofotoplanului, georeferențiat în sistem Stereo 70, ca strat de fundal, datele obținute anterior au fost exportate într-un shapefile cu vectori de tip punct, folosindu-se opțiunea de export cu inserarea atributelor geometrice. Acest din urmă fișier a fost folosit pentru a înlocui fișierul obținut anterior. A rezultat un shapefile ce are în fișierul DBF (fișier tip bază de date ce conține atributele pentru shapefile) atașat două câmpuri noi: XCOORD și YCOORD, ce conțin coordonatele în proiecție Stereo 70 versiunea 2008 a fiecărui punct.

Astfel, s-au obținut punctele ce delimitează, în coordonate Stereo 70 versiunea 2008, perimetrele de interes

arheologic. Apoi, aceste puncte au fost unite și a rezultat un fișier shapefile cu vectori de tip poligon ce delimitează perimetrele de interes arheologic. Acest fișier este exportat folosindu-se opțiunea de export cu inserarea atributelor geometrice și rezultă un nou shapefile ce are inclus în fișierul DBF (cu attribute) atașat, două câmpuri: AREA (conține suprafața în m²) și PERIMETER (conține perimetrul în metri). Pe baza câmpului AREA, prin împărțirea suprafeței în metri pătrați a poligonului la 10.000 (prin unealta Open field calculator), se obține câmpul AREAHA ce conține suprafața în hectare.

După realizarea acestor etape, s-a trecut la extragerea datelor cu privire la formatul fișelor din Repertoriul Arheologic Național (R.A.N.) și la modificarea capetelor de tabel din fișierele tip bază de date (*.dbf) în sensul prevăzut de acestea. Modificarea (alterarea) structurii tabelelor tip bază de date s-a realizat folosind aplicația LibreOffice Calc (Fig. 4).

Următorul pas l-a reprezentat trasarea zonelor de protecție, pe baza opțiunii de generare a zonelor tampon. Trasarea zonelor de protecție s-a realizat, prin selectarea unei zone tampon o rază stabilită, astfel:

- 50 metri față de locul descoperirii, în cazul în care descoperirea s-a făcut ca urmare a cercetărilor de arheologie preventivă, sau pentru puncte și situri de interes arheologic neincluse în lista monumentelor;

- 500 metri față de punctul, sau situl de interes arheologic inclus în lista monumentelor și situat în extravilan;
- 200 metri față de punctul, sau situl de interes arheologic inclus în lista monumentelor și situat în intravilan.

După obținerea zonelor de protecție, a căror date sunt stocate în shapefile cu vectori de tip poligon, se extrag vertexi în fișiere shapefile cu vectori de tip punct. Apoi, ambele tipuri de fișiere sunt exportate folosindu-se opțiunea de export cu inserarea atributelor geometrice. Rezultă două noi tipuri de fișiere shapefile ce au incluse în fișierul DBF (cu attribute) atașat, câmpurile AREA (conține suprafața în m²) și PERIMETER (conține perimetrul în metri), respectiv XCOORD și YCOORD (ce conțin coordonatele în proiecție Stereo 70 a fiecărui punct).

Distribuția materialului arheologic s-a realiza pe baza unui grid vectorial realizat în QGIS folosind extensia **”Tom.bio OSGR (Ordnance Survey grid references) Tool”** (<http://www.tombio.uk/qgisplugin>).

Realizarea bazei de date

Următorul pas l-a reprezentat instalarea aplicației gestionare a bazelor de date PostgreSQL. Această aplicație este disponibilă gratuit sub o licență open source de tip BSD. Dezvoltarea PostgreSQL nu este controlată de nici o companie, dar se bazează pe o comunitate răspândită pe tot globul. La acestă comunitate se adaugă și câteva companii implicate în dezvoltarea unor aplicații de gestionare, bazate pe interfețe grafice (GUI), a bazelor de date PostgreSQL.

Câteva din caracteristicile PostgreSQL, ce au determinat alegerea acestei aplicații, sunt următoarele:

- dimensiunea maximă a bazei de date: nelimitată;
- dimensiunea maximă a unei tabele: 32 TB;
- dimensiunea maximă a unei înregistrări: 1,6 TB;
- dimensiunea maximă a unui câmp: 1 GB;
- număr maxim de înregistrări într-o tabelă: nelimitat;
- număr maxim de coloane într-o tabelă: 250 - 1600 (în funcție de tipul coloanelor).

După instalarea și configurarea PostgreSQL, s-a trecut la instalarea aplicației PostGIS, aplicație destinată „injectării” într-o bază de date PostgeSQL datelor stocate în shapefile și nu numai.

Prelucrarea materialului arheologic

Ceramica

Colectiv: dr. Ștefan Honcu, dr. Aurel-Daniel Stănică, dr. Marian Mocanu, dr. Lucian Munteanu, studenți UDJ Galați

În campania 2017 au fost prelucrate materiale arheologice descoperite în campaniile anterioare. A fost acordată o atenție deosebită materialului ceramic rezultat în urma cercetărilor efectuate în campania precedentă în sectorul Bazilica II. Acesta a fost spălat, marcat, iar acolo unde a fost cazul vasele au fost supuse procesului de restaurare. Ulterior fragmentele ceramice au fost clasificate în funcție de categoria funcțională în care se înscriu.

Ceramica fină, cu slip roșu este constituită dintr-un eșantion alcătuit din 57 fragmente ceramice provenind din variate centre de producție. Atelierele micro-asiatice sunt atestate prin vesela produsă la Çandarlı (ESC). În lotul de la Bazilica II am identificat 6 fragmente de baze și buze ce aparțin formelor Atlante H1/2, 5 fragmente ale formei Atlante H3, dar și două fragmente timpurii produse în atelierele menționate (Atlante L9 și Atlante L19, specifice celei de-a doua jumătăți a secolului I p.Chr.). Ceramica produsă în atelierele din zona bazinului pontic este inventariată prin 32 de fragmente, marea lor majoritate aparținând fie farfuriilor cu buza arcuită fie farfuriilor cu buza verticală. Toate aceste forme sunt specifice secolelor II – III. Ceramica cu firnis roșu produsă în partea occidentală a Imperiului este prezentă printr-un fragment de *mortarium* (Dragendorff 43) produs probabil în atelierele din Moesia Superior și două fragmente produse în atelierele est-gallice (Dragendorff 37 și un frgment atipic decorat în stilul *cut glass*). La acestea se adaugă 3 fragmente de veselă fără slip, un fragment încadrat în epoca elenistică, un fragment specific primei jumătăți a secolului al VI-lea p.Chr. produs în atelierele focene și 4 fragmente ceramice neidentificate.

Materialul amforic analizat în rândurile de față, descoperit în sectorul Bazilica II, se prezintă ca un lot compact, de amfore datate în epoca romană timpurie, la care se adaugă un lot, redus din punct de vedere procentual, din perioada romano-bizantină. Astfel, au fost identificate 24 de tipuri de amfore și un tip de capace (acestea sunt confecționate din panse de amforă refolosite). Din cele 24 de tipuri identificate, 16 sunt specifice perioadei romane timpurii și opt antichității târzii. Din zona pontică provin tipurile de amforă: Dressel 2-4 (produse la Heraclea și Sinope), Selov B, Selov C, Selov F, ulcioare amforoidale, Zeest 69, amfore nord pontice pentru transportul produselor din pește, amfore de masă pentru același tip de produs (confecționate în zona bosporană), tipul B Sin III, Zeest 100 și tipul Kuzmanov 15. Din zona egeeană sunt prezente următoarele tipuri de amforă: Proto Kapitan 2, Dressel 24, Agora M 273, Cilindrică egeeană, Agora G 199, Pseudo-rodienă, Troesmis X și câteva amfore necunoscute, iar din zona orientală tipurile Late Roman Amphora 2, Late Roman Amphora 1 și Antonova 9. Din categoria amforelor locale, de masă, a fost identificat un singur tip. În categoria amforelor „deosebite” am inclus un tip de amforă elenistică, produs, cel mai probabil, în zona egeeană a cărei prezență în cadrul descoperirilor, pe teritoriul cetății nu este insolită, astfel de recipiente fiind descoperite și în alte puncte. De asemenea, a fost identificat și un singur tip de capac, confecționat, eventual, local din panse de amfora (Fig. 5).

Din punct de vedere numeric cele mai întâlnite sunt amforele produse în zona de nord, vest și sud a Mării Negre urmate fiind de recipientele produse în teritoriul egeean. Din zona Orientală a Imperiului ne provin trei tipuri de amforă pentru transportul uleiului și vinului, dar care sunt prezente într-un procentaj scăzut, de doar 4% din totalul descoperirilor. Acest lucru poate fi explicat prin distrugerea de către Dunăre a

nivelurilor romane târzii, interval de timp în care se încadrează și descoperirile noastre (Fig. 6).

Produsele transportate în amforele descoperite în sectorul Bazilica II erau utilizate pentru transportul de vin, ulei și produse din pește (Fig. 7). Procentual se remarcă prezența amforelor care aveau ca principal produs transportat vinul, urmate de cele pentru produsele din pește și ulei. Chiar dacă pe primul loc se situează amforele în care se transporta vin, capacitatea acestora nu este foarte mare în raport cu numărul lor, amforele aparținând tipurilor Selov B și C, cele mai numeroase în cadrul descoperirilor, au un volum scăzut.

Ceramica de bucătărie descoperită în acest punct nu este foarte numeroasă, ba am puteam spune că este prezentă într-un procentaj foarte scăzut. Însă, chiar și așa, remarcăm prezența importurilor din zona egeeană, a cratițelor incluse în tipul Knossos II. Confecționate pe plan local, identificate prin câteva exemplare, sunt oalele, tigăile și capacele. Tot în grupa ceramicii de bucătărie (locale ori importuri provenite din spațiul est-carpatic?) sunt două oale carpice folosite, probabil, pentru depozitare.

Cele 12 opaite din Bazilica II, din păcate niciunul păstrat întreg, aparțin tipurilor Loeschke IV, VIII și IX, cu datări cuprinse între jumătatea sec I p.Chr. și sfârșitul sec. III, poate începutul sec. IV p.Chr. Remarcăm aici varietatea formelor și calitatea deosebită a pieselor

Din analiza materialului ceramic descoperit în acest sector putem spune ca avem de-a face cu un lot ceramic compact ce se datează în perioada secolelor I-III p. Chr. la care se adaugă puținele descoperiri ce se încadrează în perioadă veacurilor V-VI p. Chr.

Materialul vitric

dr. Sever Boțan

În campania anului 2017 am început prelucrarea materialului vitric rezultat din săpături efectuate în anii anteriori. După cum era de așteptat descoperirile de veselă de sticlă de la Noviodunum sunt extrem de numeroase dar și variate tipologic, înscriindu-se într-un interval cronologic generos, între a doua jumătate a secolului I p. Chr și secolul al IV-lea p. Chr. Atrag atenția deja faimoasele boluri cu coaste de tip Isings 3, exemplarele de la Noviodunum înscriindu-se tipologic în perioada flaviană, atunci când acestea sunt în etapa de final. Un frumos exemplar de pahar decorat cu ”muguri de lotus” triplu-stratificați (tip Isings 31) se circumscrie și el finalului de secol I p. Chr. indicând un areal de producție oriental, probabil levantin. În cadrul veselei de sticlă timpurie descoperite aici, predomină paharele și cupele folosite pentru băut, un fapt frecvent întâlnit mai ales în centrele militare. Sunt prezente în număr însemnat și recipientele prismatice (tip Isings 50/51) folosite pentru păstrarea lichidelor, în special a vinului și a uleiurilor.

În ceea ce privește vesela romano-bizantină, aceasta este foarte bine reprezentată, remarcându-se în special cupele cu picior tip Isings III dar și candelerele de sticlă pentru iluminat. Sticla de geam pare a fi o prezență constantă în această perioadă iar micile *tesserae* de sticlă colorată indică faptul că sticla era folosită și în artă pentru diverse reprezentări cu caracter laic sau religios.

28. Istria, jud. Constanța

Cetatea Histria, Sectorul Acropolă Centru-Sud (UB)

Cod RAN: 62039.01; Cod LMI: CT-I-s-A-02681

Colectiv: Autori: V. Bottez (UB) - responsabil științific; A. Țârlea (UB), A. Lițu (UB), V. Apostol (IAB), I. Iliescu (UB), A. Bivolaru (AMU), A. Constantin (UB); Echipă: conf. dr. Valentin Bottez (UB, responsabil sector), lector dr. Alexandra Țârlea (UB), lector dr. Alexandra Lițu (UB), dr. Virgil Apostol (IAB), drd. Iulia Iliescu (UB), drd. Alexandra Bivolaru (AMU), drd. Ciprian Crețu (UB), drd. Adrian Vladu, mrd. Anca Constantin (UB), mrd. Georgiana Dinu (UB), mrd. Diana Sonu (UB), mrd. Marian Tufaru, st. Arina Barbosa, st. Tatiana Iorganda, st. Cristina Florea.

Obiectivele campaniei 2017

Având în vedere rezultatele campaniilor anterioare desfășurate pe sectorul Acropolă Centru-Sud, în acest an ne-am propus să ne ghidăm activitatea conform următoarelor obiective:

- Joncțiunea dintre **ST02** și **strada d** (Sector *Basilica Pârvan*) prin deschiderea casetelor **C034**, **C037** și **C038**;

- Dezvelirea integrală a jumătății nordice a **insulei α** prin desființarea martorilor rămași încă necercetați;

- Delimitarea laturii sudice a nucleului nordic de locuire.

Unitățile de săpătură continuate sau nou deschise în 2017 (Fig. 1)

Pe parcursul campaniei 2017 am adăugat celor 33 de casete cercetate în perioada 2013-2016 încă 5 noi unități de săpătură. Pentru completarea cercetării arterei rutiere **ST02** și joncțiunea sa cu **strada d** (Sector *Basilica Pârvan*) am deschis 3 casete (**C034**, **C037** și **C038**), care ne-au ajutat și la obținerea unor noi informații despre nucleul sudic al insulei de locuire.

În scopul delimitării integrale a profilului sudic al complexului de locuire **CR01**, două noi casete (**C035** și **C036**) au fost deschise și s-a continuat cercetarea în **C023**, care a început în campania 2015. De asemenea, am desființat 7 martori între casetele **C002/C003**, **C003/C006**, **C005/C006**, **C005/C020**, **C006/C024**, **C020/C024** și **C023/C024** pentru cercetarea completă a **CR01**.

Rezultatele cercetării

Din punct de vedere al stratigrafiei, rezultatele cercetărilor întreprinse în campania 2017 se încadrează în modelul descoperirilor campaniilor anterioare. Unitățile de săpătură prezintă un prim nivel care este reprezentat de un strat de depunere vegetală sau de depunere modernă, în unele cazuri ambele, care variază din punct de vedere al grosimii. După îndepărtarea acestui strat se poate observa un nivel superior al dărâmăturii, urmat de unul inferior, identificate și în campaniile trecute la diverse cote și cu extinderi diferite. Straturile au o consistență asemănătoare și se disting printr-un sol gri, care marchează ultima etapă a dărâmăturii, și unul brun-gălbui, care este specific primei etape.

Nivelurile de călcare au fost descoperite la cote diferite, în funcție de mai mulți factori, printre care se numără și înclinația naturală a terenului. Podele/straturi de nivelare, care constau într-o lutuală galbenă, sunt reprezentate de contexte precum **38010**, **36016**, **23006**, **34007** sau **35004**. În **C035** s-a

săpat mai jos de nivelul de călcare, acesta fiind spart pe latura estică a casetei (carourile **A₄**, **B₄**, **C₄** și **D₄**).

În ceea ce privește structurile constructive, o serie de noi informații au completat descoperirile din campaniile anterioare. Astfel, am identificat noi tronsoane din **ST02**, fragmente din ziduri dezvelite în campaniile din anii trecuți (**Z008**, **Z009**, **Z012**, **Z013**, **Z027**), acestea contribuind la o mai bună delimitare a încăperilor din nucleul nordic al **insulei α**, precum și limita sudică a nucleului nordic de locuire. De asemenea, am descoperit o serie de noi ziduri, care par să fac parte din nucleul sudic, precum și ultimul tronson din **ST02** (**C037** și **C038**), care face legătura dintre insula de locuire și sectorul *Basilica Pârvan*.

Obiective pentru campania 2018

În 2018 intenționăm să terminăm de săpat martorii din nucleul nordic al ultimei insule de locuire romană târzie (denumită convențional **α**), pentru a putea finaliza planul acestuia și a avansa cu studiul lui în vederea publicării finale a întregii insule.

De asemenea, vom deschide șapte noi casete de 4×4 m, trei în lungul stradei ce separă nucleeele nord și sud ale insulei (între **C032** și **C010**) și patru în nucleul sudic (între **C034** și **C018**), pentru a putea avansa cercetarea structurilor identificate către sud.

Vom continua pe șantier studiul materialului descoperit, în special vasele de depozitare, ale căror dimensiuni impun studiul la fața locului.

Summary

In 2018, we continued the excavations in the ACS Sector, as we tried to uncover as much as possible of the northern nucleus of *insula α*. We identified a series of living surfaces (**38010**, **36016**, **23006**, **34007** or **35004**). In **C035** we dug deeper than the living surface, as the latter was partially destroyed (squares **A₄**, **B₄**, **C₄** and **D₄**). We completed the information on some of the structures we had identified in previous years (new segments of street **ST02**, of walls **Z008**, **Z009**, **Z012** and **Z027**), which contributed to a better delimitation of the rooms in the northern nucleus of *insula α*, as well as its southern limit. We also uncovered several fragments of the walls of the southern nucleus, as well as the segment of **ST02** that makes the connection to the *Basilica Pârvan* Sector.

29. Istria, jud. Constanța

Histria – Sector Sud

Artefacte din materii dure animale, ceramice și litice descoperite în campaniile 2003-2017

Colectiv: Corneliu Beldiman (UPIT, FTLIA, DI, Pitești), Diana-Maria Beldiman (SC, București); UPIT, FTLIA, DI, Pitești = Universitatea din Pitești, Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte, Departamentul Istorie, Pitești
SC, București = Școala Centrală, București

Cercetările arheologice desfășurate în perioada 2003-2017 la Histria în Sectorul Sud (HIS-SS) sub conducerea dr. Mircea Dabica (a se vedea rapoartele de cercetare arheologică publicate în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*. Campaniile 2012-2016) au permis recuperarea unui lot compus

din 23 piese diverse, încadrabile în categoria *Small Finds*. Ele au rămas până acum inedite. Este vorba de 15 artefacte din materii dure animale (os), un artefact ceramic și 7 artefacte litice. Materialul ne-a fost pus la dispoziție pentru studiu în anul 2017 de către dr. Mircea Dabica; îi adresăm mulțumiri și cu acest prilej. Piesele se păstrează în colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, București. Datele de mai jos sunt susceptibile de revizuire și augmentări impuse de o viitoare publicare detaliată.

Protocolul de analiză aplică parametrii standard legați de convenții, stabilirea codului pieselor, aspecte abordate (stare de conservare, materie primă, definirea etapelor tehnologice ale fabricării și utilizării etc.). Piesele au primit indicative provizorii (exemplu: HIS-SS_1), fiind numerotate în ordinea impusă de clasificarea tipologică și fără a ține seama de anul descoperirii, dată fiind proveniența lor din șapte campanii de săpături (2003, 2012-2017); cele mai multe (11) au fost recuperate în campania 2012. S-a recurs la examinarea sistematică a suprafețelor în microscopie optică pentru evidențierea urmelor de fabricare și de utilizare. În repertoriu se utilizează abrevieri standard.

Lotul cuprinde următoarele tipuri: I Artefacte din materii dure animale (os): ace de păr, N = 10; ac de cusut, N = 1; linguriță (*cochlear*), N = 1; baghete pentru ace/pandantive, N = 2; placă pentru teacă de spadă, N = 1; II Artefacte ceramice și litice: tablă de joc, N = 1; cute, N = 1; plachetă, N = 1; proiectile pentru praștie, N = 2; piese de joc, N = 3.

Pieseile provin din stratul de cultură, putând fi datate cu probabilitate, pe baze tipologice, în epoca romană timpurie (sec. I-III A.D.).

I. Artefacte din materii dure animale

HIS-SS_1 (fig. 1)

Ac de păr de os (fibula)

Context: 2012 S4 (SV) Jumătatea de N -1,48 m.

Materia primă: fibula de vulpe? iepure?

Stare de conservare: piesă întreagă; suprafețe în stare foarte bună, necorodate; fără depuneri minerale.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac amenajat pe fibula de vulpe? iepure?; păstrează morfologia anatomică; ED anatomică (epifiza) este EP; debitajul a constat în desprinderea osului de radius probabil prin PD/C și PD/F; fasonarea a urmărit amenajarea părții ascuțite la PD prin PD/C pe toate fețele; aspect fațetat; urme de utilizare: Tc, L la nivelul EP, PP, PM, produse prin manevrare.

Dimensiuni (mm): Ltot 105,53; EP 10,04/4,53; PP 5,11/3,40; PM 4,53/3,22; PD 4,02/2,66; CD 3,33/2,80; LPA cca 20 (sectorul cioplit).

HIS-SS_2 (fig. 1)

Ac de păr de os cu cap conic

Context: 2016 S14 Carou 4-6 -1,51 m Nivel galben sub dărâmături olane.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsește PD, fracturată în vechime; fractură recentă la nivelul PP (lipit); suprafețe în stare relativ bună; urme de coroziune.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac cu cap conic amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; finisare prin lustruire/polizare cu material textil sau piele; cap de formă conică alungită; secțiuni circulare, ovale simetrice și asimetrice, poligonale (fațetare); urme de utilizare: Tc, L la nivelul corpului și capului, produse prin manevrare; probabil fracturarea la nivelul PD.

Dimensiuni (mm): L 106,49; EP 5,98/4,83; PP 5,62/5,26; PM 5,21/4,89; PD 3,14/2,91.

HIS-SS_3 (fig. 1)

Ac de păr de os cu cap piramidal

Context: 2012 S3B Carou 9 -1,51 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsește PD, fracturată în vechime; suprafețe în stare bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac cu cap piramidal amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; finisare prin lustruire/polizare cu material textil sau piele; cap de formă conică alungită; secțiuni ovale asimetrice, poligonale (fațetare) la PP; urme de utilizare: Tc, L la nivelul corpului și capului, produse prin manevrare; probabil fracturarea la nivelul PD.

Dimensiuni (mm): L 82,95; EP 4,44/4,39; PP 4,07/3,92; PM 3,37/3,35; PD 2,34/2,38.

HIS-SS_4 (fig. 1)

Ac de păr de os cu cap piramidal

Context: 2014 S7 Extindere 2013 -1,72/0,95 m Din nivelul de pământ galben de sub dărâmături olane.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsește PD, fracturată în vechime; suprafețe în stare bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac cu cap piramidal scurt amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; finisare prin lustruire/polizare cu material textil sau piele; cap de formă piramidală; la EP o urmă de cioplire recentă (produsă probabil la descoperire); secțiuni ovale asimetrice, poligonale (fațetare); urme de utilizare: Tc, L la nivelul corpului și capului, produse prin manevrare; probabil fracturarea la nivelul PD.

Dimensiuni (mm): L 73,04; EP 5,19/4,47; PP 4,86/4,75; PM 4,67/4,42; PD 4,31/3,90.

HIS-SS_5 (fig. 2)

Ac de păr de os cu cap convex

Context: 2012 S4 (SV) Jumătatea de N -1,48 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsește PD inițială, fracturată în vechime; reamenajarea PD; suprafețe în stare bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac cu cap convex amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; finisare prin lustruire/polizare cu material textil sau piele; pe una din fețe se păstrează urmele țesutului medular; cap de formă convexă; secțiuni circulare și ovale asimetrice; reamenajarea PD prin Ao; urme de utilizare: Tc, L intense la nivelul corpului și capului, produse prin manevrare; probabil fracturarea la nivelul PD; Tc, L la nivelul PD reamenajate.

Dimensiuni (mm): Ltot 82,03; EP 5,77/4,36; PP 5,42/4,79; PM 4,73/4,65; PD 3,62/3,48; ED 3,23/3,22.

HIS-SS_6 (fig. 2)

Ac de păr de os cu cap piramidal

Context: 2012 S2B Carou 6 -0,73 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsește PD inițială, fracturată în vechime; reamenajarea PD; suprafețe în stare foarte bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac cu cap piramidal amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală

prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; finisare prin lustruire/polizare cu material textil sau piele; cap de formă piramidală; fațete la nivelul PP; secțiuni circulare, ovale asimetrice și simetrice, poligonale (fațetare); reamenajarea PD prin Ao; urme de utilizare: Tc, L intense la nivelul corpului și capului, produse prin manevrare; probabil fracturarea la nivelul PD; Tc, L la nivelul PD reamenajate.

Dimensiuni (mm): Ltot 76,91; EP 3,81/4,00; PP 3,67/3,55; PM 3,37/3,50; PD 2,71/2,62; ED 2,36/2,22.

HIS-SS_7 (fig. 2)

Ac de păr de os cu cap sferic?

Context: 2015 S11 Nivel 3 Pământ galben –X_iXX/-1,01 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsesc EP (cap) și PD inițială, fracturate în vechime; suprafețe în stare bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac cu cap sferic? amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; finisare prin lustruire/polizare cu material textil sau piele; cap de formă piramidală; fațete la nivelul PP, sectorul plasat sub cap; PP are diametrul maxim; secțiuni circulare și ovale asimetrice și simetrice, poligonale (fațetare); reamenajarea PD prin Ao; urme de utilizare: Tc, L la nivelul corpului, produse prin manevrare.

Dimensiuni (mm): L 74,26; EP sub cap 3,56/3,46; PP diam max 4,91; PM 4,74/4,52; PD 4,18/3,62.

HIS-SS_8 (fig. 2)

Ac de păr de os cu cap în formă de con de pin?

Context: 2012 S5 (SV) Jumătatea de S -1,00 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsesc EP (capul) și ED, fracturate în vechime; suprafețe în stare bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac cu cap modelat în formă de con de pin? amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; capul a fost fracturat în vechime; la baza lui se observă un decor compus din două șanțuri rectilinii paralele între ele, dispuse transversal pe axul lung al piesei, realizate prin crestare succesivă pe întreaga circumferință; fațete la nivelul PP, PM și PD; secțiuni poligonale asimetrice (fațetare); urme de utilizare: Tc, L la nivelul corpului, produse prin manevrare; probabil fracturarea la nivelul ED.

Dimensiuni (mm): L 72,52; PP 5,23/3,51; PM 3,86/3,24; PD 2,94/2,68; dist șanțuri-baza capului și între șanțuri 1,20; lăț șanțuri 0,5-0,7; ad șanțuri 0,5.

HIS-SS_9 (fig. 2)

Ac de păr de os cu cap ajutat (decor antropomorf/zoomorf?)

Context: 2017 S16 Nivelul gri-cenușiu martor S4-S5 Partea de V -0,60 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară; se păstrează parțial PP; lipsesc cca 1/2 a EP (capul), PM și PD; fracturi produse în vechime; fisuri axiale; suprafețe în stare relativ bună; urme de coroziune.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac cu cap ajutat modelat în formă de element antropomorf/zoomorf? amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); se pare că este un tip mai rar întâlnit în repertoriul artefactelor romane de os din Dacia și Moesia Inferior; debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; capul a fost parțial fracturat în vechime; modelare sculpturală complexă,

compusă din mai multe elemente: partea inferioară de forma unui capitel de secțiune rectangulară, cu extremitățile având fețe plane, cu margini paralele pe care s-a realizat un decor compus din câte un șanț dispus orizontal; pe una din laturi s-a realizat un decor compus din trei linii scurte crestate dispuse oblic; partea centrală a capitelului are suprafețe concave simetrice; suprafața superioară (= EP actuală) prezintă urme de fasonare prin abraziune și raclaj, cu serii de striuri dispuse în fascicule suprapuse, paralele cu marginile; pe capitel, la colțuri, se păstrează urmele părții superioare a capului sculptat, care se dezvoltă sub forma unui element decorativ sculptat (antropomorf? zoomorf? – de precizat ulterior, prin identificarea analogiilor) sprijinit pe suprafața capitelului în patru puncte dispuse în colțuri; corpul acului este fasonat integral și finisat prin polizare, având un luciu intens; secțiuni circulare; urme de utilizare: Tc, L la nivelul corpului, produse prin manevrare; fracturarea la nivelul ED și a PP.

Dimensiuni (mm): L 35,73; EP (capitel) înălț 13,17; baza 8,72/8,65; partea superioară 9,64/9,53; PP 23,42; diam corp 5,85/5,50; lăț șanțuri gravate 1,5; ad șanțuri gravate 0,5.

HIS-SS_10 (fig. 3)

Ac de păr? de os perforat

Context: 2012 S4 (SV) Jumătatea de N -1,78 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsesc PP cu cca 3/4 ale perforației și ED, fracturate în vechime; suprafețe în stare bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac de păr? cu perforație ovală alungită la PP; amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; corp lis, fasonat integral și finisat prin polizare; secțiuni circulare și ovale simetrice; se păstrează cca 1/3 distală a perforației; perforație ovală alungită cu extremități semicirculare și margini rectilinii paralele între ele și cu marginile PP; realizată bilateral prin cioplire/excavare cu un vârf rectangular subțire; cioplire simetrică pe planuri concave; faptul că PP nu este aplatizată (= secțiuni ovale) ar indica tipul acului: ac de păr cu perforație proximală și nu ac de cusut; urme de utilizare: Tc, L la nivelul corpului, produse prin manevrare; probabil fracturarea la nivelul PP și ED.

Dimensiuni (mm): L 78,09; PP 5,10/4,64; PM 4,66/4,43; PD 3,39/3,20; lăț perf 2,19.

HIS-SS_11 (fig. 3)

Ac de cusut de os

Context: 2014 S6 Carou 3 -2,64/2,51 m Adâncime maximă Din strat de nisip cu pietre mari.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsește PD, fracturată în vechime; suprafețe în stare bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: ac de cusut cu perforație ovală alungită la PP; amenajat pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; corp lis, fasonat integral și finisat prin polizare; PP are fețe plane; urme de Ao și Ra aplicate pentru micșorarea grosimii; secțiuni ovale simetrice la PM și PD; ovale aplatizate și rectangulare la PP; se păstrează cca 1/3 distală a perforației; perforație ovală alungită cu extremități semicirculare și margini rectilinii paralele între ele, dispusă ușor oblic față de marginile PP; realizată bilateral prin cioplire/excavare cu un vârf rectangular subțire; cioplire simetrică pe planuri concave; EP are formă convexă asimetrică; faptul că PP este aplatizată (= secțiuni ovale aplatizate și rectangulare) ar indica tipul acului: ac de cusut cu perforație proximală și nu ac de păr; urme de utilizare: Tc, L la nivelul EP; PP, PM produse prin manevrare; urme de TC, L la nivelul marginilor

perforației produse de fibra folosită la cusut; probabil fracturarea la nivelul PD.

Dimensiuni (mm): L 76,85; EP 4,58/1,15; PP la nivelul perf 5,67/1,91; PP 5,72/3,80; PM 4,64/3,78; L perf 7,30; lăț perf 2,19; dist perf EP 9,15.

HIS-SS_12 (fig. 3)

Linguriță de os

Context: 2012 S3B Carou 8-9 -2,08 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil).

Stare de conservare: piesă fragmentară, căuș fracturat în vechime, se păstrează baza acestuia, reprezentând cca 1/6 din suprafața inițială; mâner fracturat recent lipit), cu două fragmente dislocate și pierdute; suprafețe în stare foarte bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: linguriță de os (*cochlear*) de utilizare incertă (instrument medical? cosmetică? Consum alimentar?); mod de realizare similar celui al acelor de păr; amenajată pe fragment de os lung de vită (probabil); debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare integrală prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; PD/C, Am, Ra; corp lis, fasonat integral și finisat prin polizare; secțiuni circulare și ovale simetrice; căuș de formă circulară, cu FS concavă și FI convexă, modelat prin cioplire, Ra, A; finisat prin polizare; EP întreagă, modelată prin crestare și fracturare; rămasă brută de fractură (nefinisată); urme de utilizare: Tc, L la nivelul mânerului, mai intens la PM și PD, produse prin manevrare; Tc, L slabe la nivelul căușului, pe ambele fețe.

Dimensiuni (mm): L 109; diam căuș cca 22; mâner: EP 2,67/2,49; PP 3,90/3,66; PM 4,12/3,87; PD baza căuș 4,92/4,62.

HIS-SS_13 (fig. 3)

Baghetă de os

Context: 2012 S4 (SV) Jumătatea de S -1,78 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil tibia, radius, metapod, humerus).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsește minimum 1/3 din lungime, fracturată în vechime; suprafețe în stare bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: baghetă de os (eboșă) de formă paralelipipedică utilizată probabil la realizarea acelor de păr sau de cusut; debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; margini și fețe cu margini rectilinii; regularizarea FS și a fețelor laterale (marginilor) prin A cu rașpelul; atestă aplicarea curentă a procesării osului cu ajutorul ferăstrăului și existența unor ateliere de prelucrare a materiilor dure animale în sectorul respectiv al Histriei; urme de utilizare: nu se conservă.

Dimensiuni (mm): L 66,48; lăț FS max 9,14 min 5,75; lăț FI max 7,47 min 4,86; gros max 7,46.

HIS-SS_14 (fig. 3)

Baghetă de os

Context: 2003 TK-GM S1 Jumătatea de S -1,75 m.

Materia primă: os lung de vită (probabil tibia, radius, metapod, humerus).

Stare de conservare: piesă întreagă; suprafețe în stare relativ bună; exfolieri, urme de coroziune; suprafețe afectate de rulare.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: baghetă de os (eboșă) de formă paralelipipedică utilizată probabil la realizarea unor piese mărunte de tipul pandantivelor etc.; debitaj prin TT cu ferăstrăul; fasonare prin TA cu ferăstrăul pentru obținerea unei baghete prismatice; margini și fețe cu margini rectilinii; regularizarea FS și a fețelor laterale (marginilor) prin A cu rașpelul; atestă aplicarea curentă a procesării osului cu ajutorul ferăstrăului și existența unor ateliere de prelucrare a

materiilor dure animale în sectorul respectiv al Histriei; urme de utilizare: nu se conservă.

Dimensiuni (mm): Ltot 52,38; EP 7,84/6,69; PM 8,79/8,70; ED 8,68/8,48.

HIS-SS_15 (fig. 4)

Placă de os decorată – Capăt de teacă de spadă

Context: 2015 S10 Nivel de deasupra străzii -1,92/0,84 m.

Materia primă: os lung de vită sau de cal (probabil tibia).

Stare de conservare: piesă fragmentară, lipsesc: cca 1/3 a sectorului ST; cca 3/4 ale PD, cu 1/2 din circumferința motivelor decorative ajurate, fracturate în vechime; suprafețe în stare foarte bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: placă de os / capăt de teacă de spadă de formă generală trapezoidală, cu FS convexă fațetată, FI concavă cu margini profilate și extremități rectilinii perpendiculare pe axul lung al piesei; decor ajurat constând din două motive semicirculare sau spiralice plasate la PD. FS este convexă, fasonată integral prin cioplire, Ra și Ao; este împărțită vertical în două sectoare printr-o nervură rectilinie, plasată central, având secțiune rectangulară; sectoarele sunt adâncite cu cca 2 mm față de margini și nervura centrală și prezintă fațete înguste verticale de fasonare prin Ra cu dalta; spre margini se află câte un sector îngust, decroșat, cu margini (se păstrează parțial doar una, cea DR) paralele cu axul lung al piesei; aspect similar nervurii centrale față de care sunt plasate simetric; MD prezintă trei fațete lungi și înguste, de lățimi inegale; la ED marginea sectorului DR prezintă o mică suprafață oblică, de contur concav, teșită prin abraziune cu rașpelul, prezintă cinci creștături paralele oblice fine realizate cu lama cuțitului; spre nervura centrală, la ED se observă o creștătură în V asimetric, care afectează întreaga grosime a piesei; la PD se păstrează parțial (cca 1/2 distală) două motive decorative ajurate, modelate prin crestare și Ra, realizate de pe FS, plasate central în cele două sectoare verticale, simetric de o parte și de alta a nervurii centrale; potrivit analogiilor valabile identificate, motivele decorative aveau fie formă semicirculară cu marginea opusă biconcavă, fie spiralică. FI păstrează MD și sectorul central; suprafață concavă, fasonată aproape integral prin cioplire, crestare, Ra cu dalta îngustă și lată; dislocarea unor sectoare ale compactei prin Șa; se păstrează un sector al feței anatomice (periostale, cavitata medulară) modificat superficial prin fasonare – Ra); marginile prezintă câte un sector lis, decroșat, pe care s-a amenajat câte un șanț axial cu profil în V simetric, în care se fixa placa de lemn a tecii care avea nervuri laterale de secțiune triunghiulară; sub șanțul descris se observă un alt șanț, de fasonare, amenajat pentru dislocarea unor porțiuni ale compactei în scopul lărgirii interiorului cavității; la PD/MD sectorul respectiv a fost modelat concav prin cioplire și Ra; la EP/MD se observă o creștătură în V simetric pe muchia EP; urme de utilizare: Tc, L, striuri fine rare, dispuse transversal și oblic observabile pe nervură și pe marginea decroșată DR; fracturarea în timpul utilizării?

Dimensiuni (mm): L 57,94; FS: ED 28,60/4,40; gros max la nivelul șanțului 6,68; PM 32,53; lăț sectoare verticale 16,33; lăț nervură 1,93; diam motiv decorativ DR 12,60; diam motiv decorativ ST cca 12; FI: lăț sector plat 6,91-7,23; lăț șanț 2,25; ad șanț 2; lăț EP 10,46; gros EP 13,45.

II. Artefacte ceramice și litice

HIS-SS_16 (fig. 5)

Tablă de joc ceramică

Context: 2013 S6 Carou 3 -0,22 m.

Materia primă: ceramică.

Stare de conservare: piesă fragmentară, fracturată în vechime; fără margini conservate; suprafețe în stare relativ bună; exfoliere, urme de coroziune.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: fragment de tegula ars la roșu-cărămiziu, având FS netezită și FI cu relief neregulat; pe FS după ardere s-a amenajat o tablă de joc prin trasarea (probabil prin gravare cu un vârf rotunjit – cui?) și cu ajutorul unui liniar a unei rețele de linii drepte, paralele, plasate la distanțe egale și intersectate în unghi drept; șanțurile au morfologie uniformă, cu profil în U simetric și asimetric; fragmentul este acoperit integral de rețeaua de linii; aceasta are pătrate cu latura de 12,30 mm; elementele descrierii artefactului (margini, extremități, linii orizontale, linii verticale) sunt stabilite convențional; se păstrează șase linii orizontale și cinci linii verticale; ordinea trasării liniilor: 1 liniile verticale; 2 liniile orizontale; trasarea echidistantă presupune marcarea prealabilă a amplasării fiecărei linii; urme de utilizare: nu se conservă.

Dimensiuni (mm): ED 85,98/27,53; PM 68,50/27,71; EP 40,98/26,13; lăț șanțuri cca 1,25; ad șanțuri 0,5.

HIS-SS_17 (fig. 5)

Cute / Gresie pentru ascuțit

Context: 2015 S8 Nivel 3 Pământ brun-cafeniu – X_IXX/1,50 m.

Materia primă: gresie nisipoasă cu textură fină.

Stare de conservare: piesă întreagă; suprafețe în stare relativ bună; depuneri minerale – concrețiuni cu fragmente de scoici.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: cute / gresie de formă piramidală; amenajată pe rocă având formă naturală modificată prin cioplire superficială și abraziune; fețele principale sunt mai late, iar cele secundare mai înguste; secțiuni rectangulare și colțuri rotunjite; extremitățile sunt ușor convexe; MS are contur convex-concav, iar MD convex; fațetată; urme de utilizare: suprafețe de abraziune pe toate fețele, mai accentuate pe fețele înguste, determinând conturul convex sau convex-concav; pe FI/MD se observă urme transversale de ascuțire a unei lame de secure sau cuțit.

Dimensiuni (mm): L 105,94; EP 39,09/21,50; PM 33,94/21,48; ED 11,27/9,14.

HIS-SS_18 (fig. 6)

Plachetă de marmură

Context: 2016 S14 Carou 8-10 Nivel vegetal -0,48 m.

Materia primă: marmură de culoare alb-gălbui cu textură fină.

Stare de conservare: fragment, fracturat în vechime, fără margini conservate; suprafețe în stare foarte bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: fragment de plachetă de marmură cu FS fasonată prin cioplire și finisată, lisă; FI este fasonată prin cioplire, păstrând urme fine de fasonare prin utilizarea râșpelului; artefact neprecizabil; urme de utilizare: nu se conservă.

Dimensiuni (mm): L 22,07; lăț 15,17; gros 6,38.

HIS-SS_19 (fig. 6)

Proiectil de praștie

Context: 2012 S2B Carou 6 -0,53 m.

Materia primă: gresie cu textură fină.

Stare de conservare: piesă întreagă; suprafețe în stare foarte bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: proiectil de praștie amenajat pe un galet mic de gresie de formă ovoidală asimetrică și culoare gri-deschis; fasonare superficială prin A; fațetare; urme de utilizare: nu se conservă.

Dimensiuni (mm): diam 25,60/23,20; grt 18 g.

HIS-SS_20 (fig. 6)

Proiectil de praștie

Context: 2012 S3A Carou 3 -1,20 m.

Materia primă: calcar cu textură grosieră.

Stare de conservare: piesă întreagă; suprafețe în stare foarte bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: proiectil de praștie amenajat pe fragment de calcar; formă ovoidală asimetrică și culoare gri-deschis; fasonare integrală prin cioplire și A; fațetare; urme de utilizare: nu se conservă.

Dimensiuni (mm): diam 22,94/22,14; grt 12 g.

HIS-SS_21 (fig. 7)

Piesă de joc

Context: 2012 S3C Carou 1 -1,55 m.

Materia primă: calcar metamorfozat? cu textură grosieră.

Stare de conservare: piesă întreagă; suprafețe în stare foarte bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: galet de calcar amenajat probabil ca piesă de joc; formă ovoidală simetrică și culoare gri-închis; fasonare integrală prin A; finisare; microfațetare; urme de utilizare: nu se conservă.

Dimensiuni (mm): diam 16,03/14,83/11,70.

HIS-SS_22 (fig. 7)

Piesă de joc

Context: 2014 Carou 5 -1,921,174 Nivel de sus M16/2014 și până pe cota de anul trecut.

Materia primă: marmură cu textură fină.

Stare de conservare: piesă întreagă; suprafețe în stare foarte bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: galet de marmură utilizat probabil ca piesă de joc; formă ovoidală simetrică aplatizată și culoare albă; fără urme de fasonare; urme de utilizare: nu se conservă.

Dimensiuni (mm): diam 24,65/23,85/7,85.

HIS-SS_23 (fig. 7)

Piesă de joc

Context: 2013 S7 Carou 2 -0,70 m.

Materia primă: calcar cu textură grosieră.

Stare de conservare: piesă întreagă; suprafețe în stare foarte bună.

Descriere. Debitaj. Fasonare. Urme de utilizare: piesă de joc de formă tronconică, fasonată integral prin cioplire și A; EP (baza) este ușor convexă în plan, de secțiune ovală simetrică și PM/PD fațetată, cu secțiuni poligonale; la EP deasupra marginii se observă un șanț cu secțiunea în V simetric și asimetric, plasat ușor oblic și paralel cu marginea, format din mai multe segmente, gravat cu lama cuțitului în mai multe reprize (prin TT și crestare), acoperind cca 3/4 din circumferință; ED este rectilinie, dispusă oblic față de axul piesei; urme de utilizare: nu se conservă.

Dimensiuni (mm): L 22,48; diam EP 19,59/17,25; PM 12,68/12,21; lăț șanț 0,5; ad șanț 0,3.

Abrevieri în text

A, Ao, Am – Abraziune, Abraziune oblică, Abraziune multidirecțională; Ad – Adâncimea; CD – Calibrul distal; Diam – Diametru; Dist – Distanța; DR – Drept; ED – Extremitatea distală; EP – Extremitatea proximală; FI – Fața inferioară; FS – Fața superioară; Gros – Grosimea; Grt – Greutate; HIS-SS – Histria-Sectorul Sud; Înălt – Înălțimea; L – Lustru, Lungime (vezi contextul); Lăț – Lățimea; LPA – Lungimea părții active; Ltot – Lungime totală; Max – Maximum ; MD – Marginea dreaptă; Min – Minimum; MS – Marginea stângă; N – Nord; PA – Partea activă; PD – Partea distală; PD/C – Percuție directă/cioplire; PD/F – Percuție directă/fracturare; Perf – Perforația; PM – Partea mezială; PP – Partea proximală; Ra – Raclaj axial; S = Secțiunea, Sud (vezi contextul); ST – Stâng; SV – Secțiunea Vest; Șa – Șanțuire axială; TA – Tăiere axială; Tc – Tocire; TT – Tăiere transversală; V – Vest.

Abstract

Small finds from Histria-South Sector, Constanța County, Romania. Discoveries from 2003-2017 archaeological excavations. The archaeological excavations carried out during 2003 and 2012-2017 at Histria-South Sector led to the discovery of an assemblage comprising 23 pieces made of bone (15), clay (1) and stone (7). The article presents the results of preliminary analysis of these artefacts. Presented data can be completed and modified after we will finish the analysis. All artefacts come from archaeological layers. Taking into consideration the typological characteristics they are probably dated to Ist – IIIrd centuries AD. The methodology of study applies standardised parameters regarding the conventions, establishing the pieces codes, approached aspects (status of conservation, raw materials, defining of the stages of the manufacturing sequences and the use-wear analysis). The current examination of the surfaces with a microscope was also done. The types included in the assemblage are: I artefacts made from bone: hairpins, N = 10; needle, N = 1; spoon (cochlear), N = 1; baton for hairpins, pendants etc., N = 2; decorated plate (chape), N = 1; II artefacts made from clay and stone: ceramic plate for game, N = 1; gritstone hone/polissoir, N = 1; small marble plate, N = 1; sling projectiles, N = 2; game pieces, N = 3.

Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016

Colectiv: Corneliu Beldiman (UPIT, FTLIA, DI, Pitești) - responsabil științific; Diana-Maria Beldiman (SC, București); UPIT, FTLIA, DI, Pitești - Universitatea din Pitești, Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte, Departamentul Istorie, Pitești; SC, București - Școala Centrală, București

Introducere

Cercetările desfășurate până în prezent (2013-2017) în Sectorul Acropolă Centru-Sud au permis constituirea unui important lot de artefacte aparținând domeniului industriei materiilor dure animale. Este vorba de un efectiv compus din 56 de piese de os, corn de cerb, dinți, fildeș; alte piese se pot, eventual, recupera prin examinarea lotului paleofaunistic din anii 2013-2015, momentan inaccesibil. Este vorba de artefacte cu o distribuție inegală pe campanii, dominând cele descoperite în 2016 (tabel 1; grafic 1, fig. 1). Din sectorul numit Sărătură, deschis în 2017 provine, în mod excepțional, o piesă de fildeș de elefant.

Conf. univ. dr. Valentin Bottez, șeful Sectorului Acropolă Centru-Sud, a pus la dispoziție spre studiu primului autor artefactele analizate în articolul prezent. Demersul se înscrie în cadrul mai larg al valorificării multidisciplinare a rezultatelor săpăturilor din acest sector.

Materialul este fragmentat și amestecat, realitate curentă pentru artefacte relativ fragile, prezente în contexte arheologice secundare, de abandon și remaniere; piesele au dimensiuni mici și medii (de cca 30-70 mm), fiind recuperate prin tamisarea sistematică a sedimentului; ele sunt databile pe parcursul mai multor secole (II-VI AD), provenind din excavarile și nivelările pentru amenajări diverse; unele piese provin probabil din gropi menajere(?). Remarcăm gradul semnificativ de coroziune a suprafețelor (de multe ori avansat până la perforarea obiectului), datorat specificului acid al

solului din aria sectorului și a sitului. Unele piese au fost fragmentate prin impact accidental, transport, excavarări și nivelări(?), fiind răspândite pe o arie relativ întinsă; astfel, avem mai multe fragmente ale uneia și aceleași piese recuperate la distanțe mari unele de altele; este cazul unor artefacte de genul fragmentelor de mănere de corn de cerb – cf. Repertoriul; unele dintre acestea aparțin aceleiași piese și au fost arse în mod accidental, iar altele nu prezintă astfel de urme etc.

Materialul

Din rațiuni impuse de limitele spațiului tipografic, cu acest prilej ne propunem publicarea datelor analizei artefactelor provenind din campaniile 2013-2016 (N = 31 piese). Este vorba de primele concluzii ale studiului artefactelor lotului I. În mod necesar, prin adâncirea analizei, aspectele și concluziile formulate în continuare se vor amplifica și nuanța și trebuie receptate din această perspectivă.

Metodologie. Asocieri. Tipologie. Tehnologie

Scopul analizei de față este acela de a introduce în circuitul științific descoperirile cu datele primare în formă extensivă. Informațiile extrase în urma analizei au fost încărcate în baza de date a industriei materiilor dure animale a Sectorului (HIS-ACS_IMDA). Repertoriul de la finalul articolului și tabelele 1 - 5 oferă datele necesare, cu observația că repertoriul include reperele minimale, restricție impusă de spațiul tipografic. Analiza a recurs, în mod sistematic, la mijloace optice de observare (microscop optic clasic, mărimi x 10 – x 40; microscop optic digital, mărimi x 10 – x 400); au fost realizate seturi complete de fotografii la diverse scări, inclusiv cu ajutorul microscopului, inițiindu-se imagoteca (FotoDigi_HIS-ACS_IMDA) artefactelor din materii dure animale a Sectorului Acropolă Centru-Sud, cuprinzând imagistica digitală exhaustivă a artefactelor analizate – vederi generale, detalii, macrofoto, microfoto (Fig. 2-32).

Catalogul include piesele având indicativele provizorii HIS-ACS_1-31, ordonate pe criterii tipologice. Fiecare artefact a fost tratat după un protocol standard, cu mai multe paliere și componente, vizând înregistrarea extensivă/exhaustivă a datelor. Se vizează aspecte precum: identificarea materiilor prime; starea de conservare (piese întregi, fragmentare/fragmente); tipologia; morfologia; morfometria; urmele de fabricare; urmele de utilizare; formularea ipotezelor relative la rolul funcțional.

Efectivul (N total = 31) este compus din exemplare întregi, fragmentare și din fragmente, ilustrând prezența a 24 de piese, aparținând unui număr de 15 tipuri (tabele 1-3; grafice 1-2).

Numărul pieselor întregi este de 12, iar numărul pieselor fragmentare și al fragmentelor este de 19. Dintre acestea din urmă, 15 piese sunt atestate printr-un singur fragment, iar din 4 piese s-au păstrat 2-5 fragmente. (tabel 4; grafice 2, 4). O singură piesă se poate întregi – dintr-un număr de cinci elemente, 2 întregi și 3 fragmente: este vorba de pixida de os HIS-ACS_15-17.

Materialul provine din inventarul mobil al unui număr de 12 casete. Distribuția spațială relevă o concentrare a artefactelor în aria sudică a sectorului, acoperită de casele 26, 28, 29, 32, 33 (22 piese din totalul de 31 – tabele 2-5, grafic 1, fig. 1) și asocierea (aleatorie?) a mai multor tipuri

Datele relative la specificul stratigrafic al contextelor de proveniență ale artefactelor nu sunt relevante, fiind vorba de ultimele două niveluri de distrugere ale sitului. Singura asociere (aparent intenționată) conservată *in situ* este oferită de situația din C028: 4 fragmente de mănere de corn de cerb recuperate din interiorul unui recipient ceramic; 3 dintre fragmente fac parte din aceeași piesă – cf. Repertoriul, artefactele HIS-ACS_9; HIS-ACS_10-11; HIS-ACS_13).

Categoriile tipologice reprezentate sunt, în conformitate cu lista tipologică Beldiman 2007: *I Unelte*: nicovală de os; *III Podoabe, Accesorii*: ace de păr de os, vertebră perforată;

plăcuță decorată de corn de cerb; baghetă decorată de os; cui de os; piese de joc – jeton, arșice; *IV Elemente receptoare*: mânere de os și de corn de cerb, decorate și nedecorate; *V Diverse*: Materii prime – defensă de mistreț; Deșeuri: rază de corn de cerb.

Tipurile identificate sunt în număr de 15; ordinea din listă nu respectă strict structura unei liste tipologice: *Nicovală /suport* pentru dințarea secerilor de os; *Mâner nedecorat* de corn de cerb; *Mâner decorat* de os; *Mâner decorat* de corn de cerb; *Plăcuță – Eboșă de rondelă* de os; *Plăcuță decorată* de corn de cerb; *Pixidă* de os; *Baghetă decorată* de os; *Ac de păr* de os; *Cui* de os; *Astragal* modificat prin abraziune; *Astragal* nemodificat tehnic; *Vertebră perforată* de pește; *Defensă* de mistreț – Materie primă; *Deșeu* – Rază de corn de cerb (tabel 3; grafic 2). Ele se încadrează în seriile curente ale repertoriului tipologic al epocilor reprezentate în sit.

Sub raportul frecvenței tipologice domină: a) mânerule de os și de corn de cerb, N piese = 7, folosite pentru cuțite și unelte diverse (perforatoare, pile etc.) și b) astragalele (tali) – piese de joc, N piese = 6. Restul tipurilor este reprezentat prin 1-2 piese – cf. tabel 3 și Repertoriul.

Reține atenția plăcuța de corn de cerb decorată cu motive colorate HIS-ACS_15 (fig. 16); a fost folosită, probabil, ca aplică pentru piese de lemn sau, mai probabil, metalice (fier); în afara sintaxei decorului, facem o mențiune specială legată de conservarea colorantului de culoare neagră, pe bază de oxid de plumb, folosit pentru evidențierea decorului adâncit; de regulă, colorantul, utilizat frecvent în acest scop, nu se conservă pe artefacte; piesa oferă o notabilă și valoroasă excepție, care a permis obținerea indiciilor privind rețeta de preparare prin diagnoza spectrometrică. Analiza compozițională non-distructivă¹ a fețelor artefactului HIS-ACS_15 a fost efectuată cu ajutorul unui spectrometru portabil cu fluorescență de raze X (XRF) tip Innov-X Systems Alpha Series, cu tub anticatodic W, diodă SiPIN și efect de răcire Peltier. Spectrometrul a fost setat pentru o primă analiză în modul Soil; parametrii de lucru au fost următorii: tensiune 40 kV, intensitate 30 μA (pentru elemente grele) și tensiune 15 kV, intensitate 6 μA (pentru elemente ușoare), timp de achiziție 60”. Analiza în modul Soil a fost efectuată pe fața exterioară (fața superioară) a artefactului. Valorile înalte ale Ca și P rezultate (445385 ppm Ca; 8392 ppm P) (tabel 6, grafic 5) erau de așteptat în condițiile în care suprafața aparține unei materii organice de tipul cornului de cerb. Mult mai interesante sunt, însă, valorile înalte detectate pentru fier (1377 ppm Fe) și, mai ales, pentru plumb (2687 ppm Pb). A doua analiză a fost realizată în modul Analytical, cu următorii parametri de lucru: tensiune 40 kV, intensitate 35 μA, timp de achiziție 120”. Au fost analizate ambele fețe ale artefactului pentru determinarea diferențelor compoziționale cu semnificație legată de eventuala rețetă a materiei colorante de culoare neagră (tabel 7, grafic 5). Analiza feței inferioare indică o prezență puternică a fierului (73.36%), ca și prezența zincului (5,13%) și a plumbului (5,34%). Analiza feței superioare indică prezența celor două elemente menționate, dar cu un procent foarte mare pentru plumb (70,51% Pb). Asocierea celor două elemente (fier și plumb) pe fața superioară poate fi, eventual, explicată prin utilizarea a doi pigmenți cu origini diferite, unul bazat pe oxid de fier (ocru?) și celălalt pe bază de plumb (probabil miniu). Amestecul celor doi coloranți minerali s-a putut face în scopul obținerii nuanței închise. O altă explicație ar fi că materia colorantă a fost obținută din miniu de plumb, iar fierul indică un contact al artefactului cu un obiect de fier, poate suportul pe care aplica de corn de cerb respectivă a fost montată; în acest sens pledează și procentul mare de fier detectat pe fața

inferioară a artefactului HIS-ACS_15.

Materiile prime atestate sunt în număr de trei: *osul* provenind de la erbivore nedeterminabile, ovicaprine, vite, N = 18 artefacte; *cornul de cerb* – segmente și fragmente de ax și de raze, N = 12 artefacte; *defensa de mistreț* (materie primă) este singurul artefact care ilustrează utilizarea dinților, N = 1 (tabel 5; grafic 3).

Sub aspect tehnologic, trebuie subliniată prezența a trei categorii: *piese finite*, *eboșe* și *materii prime brute*. Acestea ilustrează: a) contexte de fabricare – existența și activitatea unor structuri de producție cu personal specializat (ateliere sau sectoare ale unor ateliere, cum sunt cele de prelucrare a metalului, a lemnului etc.) care aveau ca scop (și) procesarea materiilor dure animale comune, de proveniență locală, rezultate din sacrificarea și consumul speciilor curente precum ovicaprinele și vitele; b) contexte de stocare și utilizare; c) contexte de abandon. În cazul artefactelor din materii dure animale, situațiile enumerate au fost documentate și în alte sectoare, cum sunt Sectorul Basilica extra muros și Sectorul Basilica cu criptă („Florescu”).

Modalitățile de procesare a materiilor prime includ procedee simple, precum fracturarea, cioplirea, despicarea, raclajul axial, abraziunea, tăierea transversală cu cuțitul sau cu ferăstrăul, dar și soluții tehnologice pretențioase, precum perforarea, gravarea (realizarea decorului), fasonarea și finisarea integrale etc. Ca unelte folosite menționăm toporul sau securea, cuțitul, rașpelul, ferăstrăul.

Procesarea materiilor prime recurge la procedee și operații curente în mediul roman și romano-bizantin al secolelor II-VI AD și care nu pot oferi indicii pentru eventuale datări mai precise; definirea aplicării acestor soluții tehnologice s-a făcut prin examinare microscopică sistematică. Debitajul se face în mod curent prin tăiere cu ferăstrăul sau prin cioplire cu securea, mai rar prin percuție directă și fracturare (cum este cazul extragerii din mandibulă a defensei de mistreț HIS-ACS_31, fig. 32). Fasonarea este aplicată, de regulă, integral și recurge la operații simple și eficiente, adaptate producției de serie practicate în epocă, precum abraziunea cu rașpelul și raclajul cu lama cuțitului, dar și la operații mai pretențioase, precum strunjirea și finisarea prin polizarea cu piele sau material textil. Urmele de utilizare se conservă precar pe artefactele examinate datorită gradului avansat de coroziune a suprafețelor; aceste urme sunt prezente pe unele fragmente de mănere și pe unele astragale.

Fabricarea artefactelor se referă, foarte probabil, la mediul specializat, respectiv la existența unor ateliere în cadrul sitului. În acest sens pledează prezența unor piese ilustrative, precum materiile prime brute, materiile prime în diverse stadii de transformare, eboșele, deșeurile și piesele nefinisate – vezi Repertoriul. Această concluzie, provizorie, va putea fi confirmată prin noi descoperiri în Sectorul Acropolă Centru-Sud și prin extinderea studiului asupra artefactelor din alte sectoare ale sitului, inclusiv asupra materialului arheozoologic.

Datarea

Cum era de așteptat, datarea artefactelor nu beneficiază de elemente consistente. Standardizarea tipologică și tehnologică a producției elimină multe dintre reperele cronologice primare, intrinseci, iar atunci când avem de-a face cu artefacte având grad mare de fragmentare și provenind din contexte bulversate, situația este „ideală” în privința stabilirii unor încadrări cronologice. În acest sens, reperele stratigrafice coroborate cu datarea pieselor lotului numismatic descoperit în Sectorul Acropolă Centru-Sud și publicat recent sunt relevante.

Cadrul general al datării în sec. al II-lea – al VI-lea AD pentru efectivul analizat, acceptat în stadiul actual al cercetărilor, va putea fi, probabil, nuanțat prin investigarea adâncită a literaturii și identificarea unor analogii cu încadrare cronologică precisă și restrânsă.

Pe baza identificării unor analogii tipologice viabile pot fi definite unele repere care restrâng datarea unora dintre piese în mai multe secvențe: sec. al II-lea – al III-lea AD, sec. al IV-lea – al VI-lea AD și sec. al V-lea – al VI-lea AD. Aceste date se vor nuanța în viitor, fiind necesare explorări extinse ale bibliografiei disponibile (niciodată epuizate...), aflate în curs.

Un caz ilustrativ în acest sens îl oferă plăcuța decorată de corn de cerb HIS-ACS_15, pentru care s-au identificat analogii ale decorului și aplicării colorantului de culoare neagră care o datează în a doua jumătate a sec. al VI-lea A:D.

Aspecte ale activităților paleoeconomice

Dispersia pieselor în diverse casete ale sectorului conturează un context care nu permite, cu acest prilej, extragerea unor concluzii detaliate legate de existența unor structuri de fabricare, stocare, utilizare, abandon din care au făcut parte și artefacte din materii dure animale. Funcționarea în epoca romană și romano-bizantină (sec. al II-lea – al VI-lea AD) a unor ateliere în care se prelucrau (și) materii dure animale (os, corn de cerb, defense de mistreț), care se utilizau la realizarea diverselor artefacte, inclusiv compozite (unelte, arme, obiecte de lemn și de metal, accesorii pentru mobilier etc.) este de avut în vedere; în acest sens avem ca dovezi materiile prime brute și aflate în diverse stadii de procesare, eboșele etc.

Activitățile/domeniile ilustrate de prezența artefactelor din materii dure animale descoperite în Sectorul Acropolă Centru-Sud se referă la: procesarea materiilor dure animale – materii prime brute, eboșe, deșeuri; fabricarea secerilor de fier cu lama dințată – folosirea nicovalilor/suporturilor de os pentru dințare cu dălțița; activitate specializată în ateliere de fierărit; utilizarea cutiilor sau a pieselor de mobilier metalice sau de lemn decorate cu elemente de os – baghete, plăcuțe gravate; activități ludice – piese de joc, arșice și jetoane/rondele; folosirea uneltelor și ustensilelor cu mânere de os și corn de cerb; piese de port și toaletă curente – ace de păr de os; utilizarea vertebrelor de pește perforate – ca piese de podoabă? sau de joc?

Concluzii

Analiza lotului de artefacte din materii dure animale provenind din Sectorul Acropolă Centru-Sud se înscriseră pe linia eforturilor derulate pe durata a circa un deceniu în direcția valorificării extensive a acestui gen de materiale provenind din situri antice dobrogene și extradobrogene de la Dunărea de Jos. El ilustrează rezultatul aplicării unei metodologii de săpătură care permite recuperarea integrală și salutară a materialului de mici dimensiuni. Se ilustrează, astfel, prezența comună și semnificativă – ca efective, tipuri, date furnizate etc. – a pieselor de acest gen în inventarul structurilor de epocă romană și romano-bizantină de la Histria. Recuperarea și studiul lor sistematic vor constitui, în continuare, preocupări constante în cadrul colectivului de cercetare al acestui sector, ca parte a obiectivelor proiectului științific aflat în derulare.

Articolul de față materializează intenția de a introduce rapid în circuitul științific datele primare, în formă extensivă, relative la lotul aferent campaniilor 2013-2016, cuprinzând 31 de piese. Categoriile tipologice sunt relativ variate, de la unelte, podoabe, accesorii la elemente receptoare, materii prime și deșeuri.

Se iau în considerare indiciile legate de procesarea locală probabilă a materiilor dure animale (os, corn de cerb, defense de mistreț) în ateliere mixte, în care se produceau (și) artefacte de acest gen, în general accesorii diverse. Au fost definite modalitățile de procesare a materiilor prime pe baza analizei microscopice a urmelor specifice.

Încadrarea cronologică provizorie se referă la epoca romană și romano-bizantină (sec. al II-lea – al VI-lea AD), contextul descoperirii și parametrii standardizați ai pieselor nepermițând, în general, formularea altor precizări. Ca excep-

ție notorie se menționează piesa HIS-ACS_15, prețioasă prin decor și atestarea utilizării colorantului, a cărui rețetă se bazează pe utilizarea oxidului de plumb (diagnoză spectrometrică).

Piesele din materii dure animale studiate furnizează necesare repere tipologice și tehnologice pentru abordarea complexă și extensivă a manifestărilor civilizației și culturii comunităților de la Histria în epoca romană și romano-bizantină.

Repertoriu

Fișele artefactelor sunt ordonate pe criterii tipologice. Cu ocazia prezentă datele puse la dispoziție sunt minime². În cuprinsul Repertoriului s-au utilizat abrevieri standard³.

HIS-ACS_1 (fig. 2)

Nicovală de os / suport de os pentru dințarea lamei secerii
Nr. inv. 457 Context: 2016 Caseta C032 Complex 32004
Materia primă: metapod de vită. Stare de conservare: piesă fragmentară. Dimensiuni (mm): L 133,82.

HIS-ACS_2 (fig. 3)

Mâner de corn de cerb

Nr. inv. 780 Context: 2016 Caseta C015/C020 Complex 15002/20002
Materia primă: corn de cerb, rază nedeterminabilă. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): L tot 114,92.

HIS-ACS_3 (fig. 4)

Mâner de corn de cerb decorat – fragment

Nr. inv. 353a Context: 2016 Caseta C029 Complex 29005
Materia primă: corn de cerb, rază nedeterminabilă. Stare de conservare: fragment distal. Dimensiuni (mm): L 46,14.

HIS-ACS_4 (fig. 5)

Mâner de corn de cerb decorat – fragment

Nr. inv. 353b Context: 2016 Caseta C029 Complex 29005
Materia primă: corn de cerb, rază nedeterminabilă. Stare de conservare: fragment distal. Dimensiuni (mm): L 26,40.

HIS-ACS_5 (fig. 6)

Mâner de corn de cerb decorat – fragment

Nr. inv. 721 Context: 2015 Caseta C026 Complex 26001
Materia primă: corn de cerb, rază nedeterminabilă. Stare de conservare: fragment proximal. Dimensiuni (mm): L 27,25.

HIS-ACS_6 (fig. 7)

Mâner de corn de cerb – fragment

Nr. inv. 284 Context: 2016 Caseta C029 Complex 29005
Materia primă: corn de cerb, rază nedeterminabilă. Stare de conservare: fragment distal. Dimensiuni (mm): L 31,40.

HIS-ACS_7 (fig. 8)

Mâner de corn de cerb – segment

Nr. inv. 746a Context: 2016 Caseta C026 Complex 26004
Materia primă: corn de cerb, rază nedeterminabilă. Stare de conservare: piesă fragmentară. Dimensiuni (mm): L 75,04.

² Pentru detalii a se vedea: C. Beldiman, V. Bottez, A. Țârlea, D.-M. Beldiman, *Histria – Acropola Centru-Sud. Date asupra artefactelor din materii dure animale (I)*, Materiale și cercetări arheologice, 14, 2018 (sub tipar).

³ Ad – Adâncimea; B – Bandă (decor); BU – Bandă unghiulară (decor); C – Caseta, Cercul cu alveole (vezi contextul); Diam – Diametrul; Dist – Distanța; DR – Dreaptă; ED – Extremitatea distală; EP – Extremitatea proximală; Ext – Exterior; F – Fațetă artefact (mâner); FI – Fața inferioară; Fig – Figura; FS – Fața superioară; Gros – Grosime; HIS-ACS – Histria-Acropolă Centru-Sud; Int – Interior; Înălț – Înălțime; L – Lungime; Lăț – Lățime; Ltot – Lungime totală; Max – Maxim; MD – Marginea dreaptă; Min – Minim; MS – Marginea stângă; N – Nervură (decor); Nr. inv. – Număr inventar; PD – Partea distală; Perf – Perforația; PM – Partea mezială; PP – Partea proximală; R – Registru (decor); S – Șant; ST – Stângă; Sector triunghiular (decor), vezi contextul; Supraf – Suprafață.

¹ Analiză efectuată în primăvara anului 2017 în Laboratorul Muzeului Național de Istorie a României de către dr. Migdonia Georgescu; îi adresăm mulțumiri și cu această ocazie.

HIS-ACS_8 (fig. 9)**Mâner de corn de cerb – fragment**

Nr. inv. 782 Context: 2015 Caseta C026 Profil

Materia primă: corn de cerb, rază nedeterminabilă. Stare de conservare: fragment proximal. Dimensiuni (mm): L 28,98.

HIS-ACS_9 (fig. 10)**Rază de corn de cerb – fragment**

Nr. inv. 485 Context: 2016 Caseta C028 Complex 28002 Interior vas

Materia primă: corn de cerb, probabil rază de coroană. Stare de conservare: fragment mezial. Dimensiuni (mm): L 50,59.

HIS-ACS_10 (fig. 11)**Rază de corn de cerb – fragment**

Nr. inv. 454b Context: 2016 Caseta C028 Complex 28002 Interior vas

Materia primă: corn de cerb, rază de coroană. Stare de conservare: fragment proximal. Dimensiuni (mm): L 41,75.

HIS-ACS_11 (fig. 12)**Rază de corn de cerb – fragment**

Nr. inv. 454a Context: 2016 Caseta C028 Complex 28002 Interior vas

Materia primă: corn de cerb, rază nedeterminabilă. Stare de conservare: fragment mezial. Dimensiuni (mm): L 60,55.

HIS-ACS_12 (fig. 13)**Rază de corn de cerb – fragment**

Nr. inv. 454c Context: 2016 Caseta C028 Complex 28002 Interior vas

Materia primă: corn de cerb, rază nedeterminabilă. Stare de conservare: fragment mezial. Dimensiuni (mm): L 37,59.

HIS-ACS_13 (fig. 14)**Corn de cerb – fragment**

Nr. inv. 413 Context: 2016 Caseta C032 B4 +0,45 Complex 32001 Interior vas

Materie primă: rază de corn de cerb nedeterminabilă, fragment distal. Stare de conservare: fragment fracturat transversal și axial din vechime. Dimensiuni (mm): L 33,22.

HIS-ACS_14 (fig. 15)**Mâner de os? Element decorativ de os? – segment**

Nr. inv. 863b Context: 2015 Caseta C019 Complex 19005 -0,80-1,01

Materie primă: diafiză de os lung de erbivor mic (probabil femur, humerus), specie nedeterminabilă (ovicaprine, iepure etc.). Stare de conservare: segment fracturat în vechime. Dimensiuni (mm): L 28,26.

HIS-ACS_15 (fig. 16)**Placă de corn de cerb – fragment**

Nr. inv. 863a Context: 2015 Caseta C019 Complex 19005 -0,80-1,01

Materie primă: corn de cerb, fragment de ax. Stare de conservare: piesă fragmentară, fracturată în vechime. Dimensiuni (mm): L 40,42; Ltot cca 46,75.

HIS-ACS_16 (fig. 17)**Pixidă? de os – Corp**

Nr. inv. 337-1a Context: 2013 Caseta C007 B1 Complex 7001 Materie primă: segment diafizar de os lung (humerus, femur) cu compacta groasă; provine din același os (de erbivor de talie medie nedeterminabil – vită?; os uman?) din care s-au confectionat fundul și capacul. Stare de conservare: piesă întreagă sau în curs de fasonare. Dimensiuni (mm): diam ext ED 26,10; înălț 17,10.

HIS-ACS_17 (fig. 18)**Pixidă? de os – Fund**

Nr. inv. 337-1b Context: 2013 Caseta C007 B1 Complex 7001 Materie primă: segment diafizar de os lung (humerus, femur)

cu compacta groasă; provine din același os (de erbivor de talie medie nedeterminabil – vită?; os uman?) din care s-au confectionat corpul și capacul. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): diam fund 15,22/12,63; gros max 5,36; gros min 3,36.

HIS-ACS_18 (fig. 19)**Pixidă? de os – Capac**

Nr. inv. 337-1c Context: 2013 Caseta C007 B1 Complex 7001 Materie primă: segment diafizar de os lung (humerus, femur) cu compacta groasă; provine din același os (de erbivor de talie medie nedeterminabil – vită?; os uman?) din care s-au confectionat corpul și fundul. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): diam capac 14,34/11,21; gros max 8,65; gros min 8,38.

HIS-ACS_19 (fig. 20)**Baghetă de os decorată – segment**

Nr. inv. 316 Context: 2016 Caseta C029 A1 +0,02 Complex 29005

Materia primă: fragment diafizar (compacta) de os lung de erbivor de talie mare (vită). Stare de conservare: piesă fragmentară. Dimensiuni (mm): L 41,47.

HIS-ACS_20 (fig. 21)**Ac de păr de os – segment**

Nr. inv. 930 Context: 2015 Caseta C022 A3 +0,11 Complex 22001

Materie primă: os lung de vită, fragment diafizar, compacta. Stare de conservare: piesă fragmentară. Dimensiuni (mm): L 62,55.

HIS-ACS_21 (fig. 22)**Ac de păr de os – segment**

Nr. inv. 612 Context: 2016 Caseta C031 B2 +0,43 Complex 31001

Materie primă: os lung de vită, fragment diafizar, compacta. Stare de conservare: piesă fragmentară. Dimensiuni (mm): L 50,09.

HIS-ACS_22 (fig. 23)**Cui de os**

Nr. inv. 550 Context: 2016 Caseta C028/C030 B1 +0,55 Complex 28002/30002

Materie primă: os lung de vită, fragment diafizar, compacta. Stare de conservare: piesă fragmentară. Dimensiuni (mm): L 35,83; Ltot cca 46,90.

HIS-ACS_23 (fig. 24)**Plăcuță de os – Eboșă**

Nr. inv. 15 Context: 2015? Caseta C008 A1-4/D1-4 MTM Complex 80001

Materie primă: fragment de corp costal de erbivor de talie mare (probabil vită). Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): Ltot 26,06.

HIS-ACS_24 (fig. 25)**Astragal / Piesă de joc**

Nr. inv. 458 Context: 2016 Caseta C033 Complex 33000

Materie primă: astragal de ovicaprine. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): Ltot 27,13.

HIS-ACS_25 (fig. 26)**Astragal / Piesă de joc**

Fără Nr. inv. pe ambalaj Context: 2014 Caseta C005 A1-2/D1-2 -0,27/-0,38 Complex 5002

Materie primă: astragal de ovicaprine. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): Ltot 31,45.

HIS-ACS_26 (fig. 27)**Astragal / piesă de joc**

Nr. inv. 156a Context: 2016 Caseta C032 Complex 32000

Materie primă: astragal de ovicaprine. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): Ltot 30,40.

HIS-ACS_27 (fig. 28)**Astragal / piesă de joc**

Nr. inv. 156b Context: 2016 Caseta C032 Complex 32000

Materie primă: astragal de ovicaprine. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): Ltot 29,52.

HIS-ACS_28 (fig. 29)**Astragal / piesă de joc**

Nr. inv. 63 Context: 2016 Caseta C028 Complex 28000

Materie primă: astragal de ovicaprine. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): Ltot 31,20.

HIS-ACS_29 (fig. 30)**Astragal / piesă de joc**

Nr. inv. 177 Context: 2016 Caseta C028 Complex 28001

Materie primă: astragal de ovicaprine. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): Ltot 30,34.

HIS-ACS_30 (fig. 31)**Vertebră perforată**

Nr. inv. 259 Context: 2016 Caseta C029 Complex 29005

Materie primă: vertebră de pește de talie mare, somn sau sturion. Stare de conservare: piesă întreagă. Dimensiuni (mm): diam 48,54/30,98.

HIS-ACS_31 (fig. 32)**Defensă de mistreț**

Nr. inv. 746b Context: 2016 Caseta C026 Complex 26004

Materie primă: defensă de mistreț. Stare de conservare: piesă fragmentară. Dimensiuni (mm): L pe curbura ext 95.

Abstract

Histria – Acropolis Centre-South Sector. Data about the artefacts from osseous raw materials (I). The analysis of this assemblage is integrated in the series of extensive scientific valorisation of the artefacts from osseous raw materials recovered from archaeological sites located in region of Dobrudja – see the bibliography. Consequently, it is documented the common and significant presence of this kind of artefacts in terms of quantities, types and achieved data from the inventory of the archaeological structures dated from Roman and Roman-Byzantine period from Histria-Acropolis Centre-South Sector. Their systematic recovery and study will continue to be a goal for the research team of this sector as part of the broader scientific objectives of on-going project. The article offers the extensive primary research data of the assemblage coming from 2013-2016 archaeological campaigns, comprising 31 pieces. The typological categories are quite various: tools, adornments, accessories, hafts, raw materials and debris. The local procurement of osseous materials (bone, deer antler, wild boar tusks) is taken into account. The artefacts have been made probably within mixt workshops (metal, wood, bone etc.) where various tools, accessories from different raw materials etc. have been produced. The technical solutions of manufacture have been defined using microscopic analysis. Artefacts are dated from Roman and Roman-Byzantine period (the 2nd – the 6th century AD). Further chronological data cannot be formulated due to the disturbed context of last occupational levels and standardised parameters of the artefacts. The piece HIS-ACS_15 (dated from the 6th century AD, fig. 16) is a remarkable exception due to its ornamentation which attests the use of dye which was exceptionally well preserved. Given the fact that the decoration of the bone item still preserves traces of black pigment, the team decided to conduct a compositional non-destructive analysis using a portable X-Ray Fluorescence spectrometer Innov-X Systems Alpha Series, with W anticathode tube,

SiPIN diode, Peltier cooling effect. The analysis on Analytical mode, was conducted on both the interior side (less finished, undecorated) and the exterior side (finely worked, decorated) in order to determine possible differences in the composition (Tables 6-7, Graph 5). The analysis conducted on the superior (decorated) side indicates again the presence of iron and lead, but this time the latter in a very high amount (70.51% Pb). The presence of both lead and iron on the surface of the decorated object could be possibly explained in terms of the original use of two pigments of different origin, one based on iron (an iron oxide – ochre?) and another on lead. These would have been either mixed to obtain a final desired colour or combined to obtain two different hues or nuances on the surface (for example, ground in one hue of red and the concentric circles in another). Another possible explanation is that the surface of the object was coloured in black using only a lead oxide, while the presence of iron indicates the prolonged contact of the bone object with an iron object. The fact that the amount of iron is much higher on the interior of the object, in combination with the presence of zinc and a small amount of lead, could serve as an argument in favour of the original use of the red deer item as a convex plaque for an iron object. Artefacts made of osseous raw materials which were studied on this occasion offer important typological and technological benchmarks for complex and extensive approach of civilisation and culture of the Histrian communities during Roman and Roman-Byzantine epoch.

30. Istria, jud. Constanța

Sector *extra muros* Poarta Mare – Turnul Mare¹

Cod RAN: 62039.01; Cod LMI CT-I-s-A-02681

Colectiv: Paul Damian - responsabil științific; Adela Băltăc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR), Virgil Apostol (IAB)²

Obiectivul general al campaniei 2017 a fost continuarea cercetărilor în zona dintre turnul F și Turnul Mare (cca 300 m²), zonă în care a fost descoperit, în campania precedentă, un nou edificiu (nr. 3), precum și cercetarea altor complexe identificate în perimetrul amintit.

În vederea finalizării cercetării unei străzi nou descoperite³, a fost demontat martorul stratigrafic dintre casele H1–I1 (7 x 1,50 m), astfel s-a constatat că strada are o lățime de 3,20 m, fiind cercetată pe o lungime de 6,90 m. Din bordura de nord se păstrează cinci blocuri (lățime 0,26–0,29 m) așezate vertical și la care se adosează zidul de sud al edificiului nr. 2. În zona centrală dalele se păstrează doar sub plinta incintei târzii, iar pe latura de nord se păstrează trei dale (90 x 65 cm; 90 x 70 cm; 1,85 x 65 m), strada fiind distrusă încă din Antichitate în zona mediană și pe latura de sud. Traseul străzii poate continua spre vest, deoarece o dală și o bordură de pe latura de nord continuă în profilul de vest al casei II.

¹ Despre cercetările din acest sector, vezi Paul Damian, Adela Băltăc, Date preliminare despre cercetările arheologice din sectorul *extra muros* Poarta Mare - Turnul Mare (2000–2004), *SCIVA* 54–55, 2003–2004, p. 131–147 cu completările din CCA 2006, p. 195–197; CCA 2007, p. 198–200; CCA 2008, p. 165–166; CCA 2009, p. 134–135; CCA 2014, p. 63–64; CCA 2015, p. 80–81, CCA 2017, p. 74–75.

² La cercetările arheologice a participat și Alexandru Osmulikevici, student al Facultății de Istorie, Universitatea din București.

³ Pentru aceasta, vezi CCA 2017, p. 75.

Demontarea acealuiși martor a adus și date noi în ceea ce privește planimetria edificiului nr. 2⁴. Astfel, s-a constatat că pe latura de sud a edificiului nr. 2 este și o zonă de acces în această clădire, fiind puse în evidență trei baze de coloană (două bine păstrate, una demantelată din Antichitate), indicând o intrare porticată. De asemenea, între cele trei baze se evidențiază și un zid (la nivelul fundației fiind de fapt limita de sud a edificiului) construit în aceeași manieră ca celelalte ziduri ale clădirii. Aceste baze⁵ sunt construite din blocuri de calcar și pietre/șisturi legate cu mortar; cel mai probabil că baza nr. 3 a fost demantelată pentru introducerea (într-o perioadă ulterioară, probabil post ridicării zidului de incintă) a unui chiup. Pentru implantarea acestuia au fost scoase o parte dintre blocurile din calcar ale bazei nr. 3, fiind apoi folosit nisip și pietriș fin pentru întărirea zonei din jurul chiupului.

Pentru cercetarea exhaustivă a încăperii nr. 4 a edificiului nr. 3 a fost demontat martorul stratigrafic dintre casele I1–J1 (7 x 1,50 m). Situația înregistrată a fost similară cu cea din caseta I1⁶ (carourile d–f 1–7), respectiv strat de dărâmătură masiv, lemn carbonizat, fragmente tegulare (mai ales țigle și olane) și material arheologic bogat: amfore (cel puțin cinci), vase ceramice diverse (inclusiv de lux), obiecte de fier (mai ales cuie), obiecte de sticlă (fragmentare), obiecte de marmură (fragmente de plăci și un picior de *louterion* - L = 0,58 m, diametru baza mare = 0,35 m, diametru baza mică = 0,25 m) și calcar (vas fragmentar). Nivelul de funcționare al încăperii a fost distrus, fiind surprins doar stratul de nisip al substructurii, pe alocuri și lut (distrus în cea mai mare parte de galerii de animale). Este posibil ca acesta să fi fost de lemn, judecând după numărul mare de lemn carbonizat găsit aici, dar se poate ca lemnul să provină de la acoperiș.

Pentru completarea informațiilor privind încăperea nr. 1 a edificiului nr. 3 a fost desființată jumătatea de vest a martorului J1–J2 (6,50 x 0,75 m), ulterior cercetarea continuând cu cea din caseta J2. S-a sesizat că în zonă a fost practică, încă din Antichitate, o groapă sau șanț?, probabil la momentul ridicării incintei și a Turnului Mare, umplută ulterior cu pietre, calcare și șisturi, fragmente de marmură și o cantitate impresionantă de material arheologic, în special ceramic, foarte variat, atât ca forme și funcționalitate, cât și ca încadrare cronologică (ceramică grecească, elenistică, romană timpurie și târzie), ceea ce indică faptul că, cel mai probabil, a fost adus din mai multe zone ale cetății pentru umplerea acestei gropi.

Pentru completarea unor detalii planimetrice și constructive ale încăperilor nr. 2 și nr. 3 ale edificiului nr. 3 au fost efectuate două sondaje în caseta J1. Astfel, s-a constatat că sub groapa din colțul de nord-vest cercetată anterior⁷, existența a două ziduri (1,20 x 0,40 m, respectiv 0,80 x 0,40 m) realizate din șisturi și calcare legate cu lut, perpendiculare pe fundațiile zidurilor Z47 și Z48. Astfel, este definit un spațiu patruleter (0,70 x 0,70 m și adânc de 1,50 m), care la bază este pavat cu dale din șisturi prelucrate, cel mai probabil cu caracter de depozitare. Se poate specifica că această amenajare se datează în prima fază de funcționare a edificiului, respectiv secolul I p. Chr. Al doilea sondaj a vizat încăperea nr. 3 și s-a realizat prin secționarea pavajului⁸. S-a constatat că sub acesta era o nivelare cu lut, iar sub nivelare un alt pavaj (sau substructură de pavaj) din pietre și șisturi, *spolia*.

A continuat și golirea unei secțiuni mai vechi (caseta J2, carourile f1–5/6), practică de-a lungul plintei Turnului Mare, cel mai probabil realizată în perioada de cercetare a incintei, începută de Vasile Pârvan și continuată până în anii 50 ai secolului trecut⁹.

⁴ Despre acest edificiu vezi, CCA 2015, p. 80.

⁵ Baza 1 = 0,80 x 0,50 m, hsurprins = 0,44 m, baza 2 = 0,80 x 0,50 m hsurpins = 0,51 m, baza 3 = 1,13 x 0,40 m).

⁶ CCA 2017, p. 75.

⁷ CCA 2017, p. 75.

⁸ CCA 2017, p. 75.

⁹ Histria I 195, p. 82 (pl. VI, VII).

Abstract

The main goals of the archaeological season were the investigation of the area between the F Tower and Big tower of the Late Roman defensive wall. The researchers have brought new data on the planimetry and the modality of construction technique of edifices nos. 2 and 3. Thus, it was found out that the access into the edifice No. 2 was achieved through a *porticus*. In the room no. 2 of the edifice no. 3 there was discovered a storage space (0.70 X 0.70 m, deep = 1.50 m) from the first layer (1st century AD). In addition, we get new information about the new street identified in 2016 campaign. The street has 3.20 m width, and we investigated 6.90 m of its length.

Histria 2017

Punctul Sărătură (UB-AMU)

Colectiv: conf. Valentin Bottez (UB, responsabil sector), drd. Alexandra Bivolaru (AMU), dr. Cătălin Pavel (Universitatea Paris 1), drd. Adrian Vladu (UB)

În perioada 1 - 31 iunie 2017, o echipă mixtă formată din membri ai Universității din București (conf. dr. Valentin Bottez, drd. Adrian Vladu), Universitatea Aix-Marseille (drd. Alexandra Bivolaru) și Universitatea Paris 1 (dr. Cătălin Pavel), a desfășurat prima campanie de cercetare în punctul Sărătură (SAR) de pe Șantierul Arheologic Histria (jud. Constanța), în cadrul proiectului Geoarchaeology of the ancient harbor of Histria (Danube delta, Romania), finanțat de laboratorul de excelență OT-MED (Universitatea Aix-Marseille). Pe lângă membrii echipei, au participat temporar la cercetare Iulia Iliescu (UB), Diana Sonu (UB) și Kate Mower (University of California).

Cercetarea arheologică în acest punct a fost demarată în urma campaniei de foraje geologice (finanțată în cadrul proiectului doctoral Marie Curie COFUND DOC2AMU *Environmental Change and Geoarchaeology in the Danube delta since 6000 yrs.*, coord. prof. dr. Christophe Morhange și prof. dr. Valerie Andrieu-Ponel, drd. Alexandra Bivolaru) coordonată de prof. dr. Christophe Morhange (AMU), și a investigațiilor geofizice efectuate de o echipă a platformei de cercetare interdisciplinară ARHEOINVEST (UAIC), condusă de dr. Andrei Asăndulesei. Sedimentele fine (silturi și argile) identificate în sondajele efectuate în zona unde ulterior a fost efectuată săpătura sunt complet diferite de cele identificate în forajele din imediata apropiere (nisipuri fine și grosiere), ceea ce ne-a determinat să interpretăm această zonă fie ca o porțiune de legătură între Acropolă și Platoul de Vest, fie ca o colină de dragare. Rezultatele preliminare oferite de sondajele geologice au fost coroborate cu măsurători magnetometrice și profile GPR. În urma acestei abordări interdisciplinare, am constatat că această zonă este de o importanță majoră pentru înțelegerea evoluției urbanistice a Histriei, iar o cercetare arheologică este necesară pentru a discerne între cele două ipoteze - colină de dragare sau zonă de trecere - emise în urma investigațiilor geologice și geofizice.

Metodologie

În vederea surprinderii stratigrafiei întregii zone de interes, o săpătură cu o lungime de 17 m, și o lățime de 2 m a fost efectuată din malul sudic al lacului Sinoe până la marginea nordică a depresiunii numită Sărătură. Săpătura este orientată N-S, perpendicular pe area cercetată. Inițial a fost deschisă o suprafață de 12 x 2 m, denumită convențional S001 și divizată

în carouri de 1 x 1 m, numerotate A-B pe lățime și de la 1 la 12 pe lungime. Secțiunea a fost prelungită ulterior cu încă 5 m către sud, noua suprafață primind numere de la -1 la -5. O altă casetă de 1 m lungime a fost deschisă la E de A1-2 - B1-2, numită S002 și numerotată B1-2 - B'1-2.

Rezultate

Din punct de vedere cronologic, bazat pe materialul ceramic, zona cercetată corespunde epocilor elenistică și romană. Materialul roman târziu, foarte puțin din punct de vedere cantitativ, a fost recuperat din stratul vegetal. Acest lucru ne indică faptul că zona nu mai este locuită în perioada romană.

Din punct de vedere stratigrafic, au fost identificate niveluri succesive de locuire, urmate de abandon și nivelare, asociate cu patru structuri constructive succesive:

Z001 (1015): posibil pavaj/bordură; structura cea mai recentă (roman timpuriu). Descoperit în carourile B1-2 (S001) și B'1 (S002), la o cotă de -0,79 m. Orientat NV-SE, este construit din blocuri de șist verde legate cu pământ, care formează o muchie doar pe latura vestică, până în prezent fiind descoperite cinci asize. Structura măsoară 1,82 m x 0,43 m x 0,12 m, în timp ce fiecare bloc măsoară cca 40 cm. Suprapus de 1005 - nivel de abandon.

SC001 (1016): structură constructivă semi-circulară. Descoperită în carourile B2-3, la o cotă de -1,09 m. Este construită din pietre de mici dimensiuni (șist verde și calcar) și material de construcție (cărămizi), legate cu pământ. Măsurată N-NV, are o lungime de 1,20 m și o lățime maximă de 0,25 m. Suprapusă de 1005; posibil asociată cu 1011 - strat de lutuială, posibil nivelare cu o grosime redusă și relativ uniformă de cca 6 cm pe întreaga suprafață pe care a fost descoperit.

Z002 (1019): posibil pavaj/bordură. Identificat în carourile A4-5/B4-5, la o cotă de -1,14 m. Este construit din blocuri de șist verde și calcar, care formează o muchie doar pe latura vestică, legate cu pământ, având o formă dreptunghiulară cu o orientare NV-SE. Are o lungime de 1,40 m cu o lățime de 0,49 m și o înălțime de 0,29 m. Pe colțul SV a fost descoperită o monedă (131/2017). Suprapus de 1013 - nivel de locuire - și de 1022 (nivel dărâmătură, posibil prăbușirea structurii); suprapune 1025 (nivel călcare); posibil asociat cu 1014, 1021, 1027 - niveluri de călcare.

SC002 (1026): bază? Posibil contemporană cu Z002 (1019). Descoperită în carourile A6/B3, la o cotă de -1,35 m. Este construită din blocuri de șist verde și calcar, legate cu pământ, fasonate și nefasonate. În formă de patruleter, această structură are o orientare N-NV - S-SE, cu o lungime de 0,60 m, o lățime de 0,54 m și o înălțime de -0,11 m. Suprapus de 1013 (nivel de locuire) și de 1022 (nivel dărâmătură, posibil prăbușirea structurii); suprapune 1025; posibil asociat cu 1014, 1021, 1027.

O mențiune importantă este legată de materialul de construcție, care apare într-o cantitate redusă, ceea ce pune în discuție problema elevației acestor structuri; au fost descoperite de asemenea fragmente de tencuială pictată. Interpretarea descoperirilor este mai degrabă dificilă, ținând cont de suprafața mică (2 m) pe care a fost deschisă secțiunea. Pe viitor, vom urmări lărgirea acesteia.

Din punct de vedere al descoperirilor de artefacte, semnalăm prezența unui număr relativ ridicat de teracote (12 fragmente), alături de fragmente ceramice, osteologice, metalice, greutăți, etc.

În urma cercetărilor întreprinse în 2017, concluziile preliminare sunt faptul că această zonă nu reprezintă o colină de dragare, așa cum demonstrează multiplele nivele de locuire identificate, iar rarele descoperiri de epocă romană târzie sugerează că spațiul în cauză nu a mai fost ocupat în această perioadă – ipoteză pe care o vom putea dovedi doar prin extinderea săpăturii.

Abstract

In June 2017, a team formed by members of the University of Bucharest, Aix-Marseille University and Paris 1 University started an excavation in the so-called „Sărătură” area, in order to cross-check the results offered by geological and geophysical investigations. We have discovered 3 superposed archaeological structures, covering a time span between Hellenistic period and Early Roman age.

31. Izvoare, com. Dumbrava Roșie, jud. Neamț

Punct: La Izvoare

Cod RAN: 120815.01

Așezare fortificată. Eneolitic

Autorizație nr. 45/25.04.2017

Colectiv: Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț) – responsabil științific;, Ciprian-Dorin Nicola (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț), Alexandru-Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Silviu-Constantin Ceașu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț).

În anul 2017 au continuat cercetările arheologice sistematice din extremitatea sudică actuală a *tell*-ului calcolitic de la Izvoare. În această zonă se află numai niveluri de locuire suprapuse aparținând fazei Cucuteni A, nu și culturii Precucuteni.

Investigațiile s-au derulat în cuprinsul Secțiunii I (S. I), amplasată pe proprietatea Comunității Penticostale și orientată pe direcția vest-est. Aceasta a fost extinsă spre est, astfel încât în prezent are 70 m lungime, 2-5 m lățime și o suprafață totală de 196 m². Secțiunea I (S. 1) este actualmente împărțită în 9 sectoare (St. 1-9) prin intermediul a 8 martori stratigrafici (M. 1-8) și în 47 de carouri (A 1-33; B 1-13; C 10).

Întreg sedimentul rezultat în urma săpăturii a fost tamisat, artefactele au fost recoltate exhaustiv, iar înregistrarea datelor s-a făcut după un sistem de coordonate tridimensional, raportat la punctul „0” (zero) al sitului.

Săpăturile s-au concentrat în jumătatea estică a Secțiunii I (S. I). În această parte se regăsește spațiul liber de complexe dintre zona locuită (ocupată de resturile construcțiilor incendiate și gropi) și sistemele defensive antropice, precum și cele două șanțuri de apărare (cu o zonă liberă între ele), cercetările fiind extinse însă și în exteriorul suprafeței împrejmuite a sitului.

Zona ocupată de resturile construcțiilor incendiate și gropi se află în jumătatea vestică a Secțiunii I (S. I) și ocupă o suprafață de aproximativ 116 m² (lungimea: 28-30 m; lățimea: 2-5 m).

Zona liberă dintre spațiul locuit și sistemele defensive

antropice a fost cercetată integral în această campanie, ea ocupând o suprafață de aproximativ 38 m² (lungimea: 19 m; lățimea: 2 m).

Sistemul defensiv constă în unul sau două șanțuri de apărare identificate în urma prospecțiunilor geofizice efectuate în anul 2015 de către echipa de specialiști germani a Institutului de Pre- și Protoistorie Erlangen din cadrul Universității „Friedrich-Alexander” Erlangen-Nürnberg, coordonată de Dr. Carsten Mischka. Cele două anomalii magnetice identificate sunt orientate relativ pe direcția nord-sud, acestea străbătând transversal Secțiunea I (S. I). Primul șanț de apărare (cert), se află spre interior și pare a avea o lățime maximă de cca. 5 m, iar cel de-al doilea șanț (incert), se află spre exterior și pare a avea o lățime maximă de cca. 4 m. Distanța dintre ele este de aproximativ 5 m.

Zona exterioară celei împrejmuite a sitului are o suprafață de aproximativ 14 m² (lungimea: 7 m; lățimea: 2 m). Aceasta a fost cercetată integral în cursul campaniei.

În urma cercetărilor efectuate în anul 2017 au fost descoperite fragmente ceramice, resturi faunistice, reprezentări plastice antropomorfă și zoomorfă, piese de piatră cioplită și șlefuită, artefacte de uz casnic, podoabă și cult, aparținând îndeosebi complexului cultural Precucuteni-Cucuteni.

Résumé:

Les recherches archéologiques systématiques, effectuées à Izvoare, se sont poursuivies, le long de l’année 2017, dans la Section I (S. I), située dans l’extrémité sud de l’actuel *tell* chalcolithique, orientée sur la direction ouest-est, sur le territoire appartenant à la Communauté Pentecôtiste. On constate seulement la présence des niveaux d’habitation superposés attribués à la phase Cucuteni A, alors que la culture Precucuteni y manque.

Les investigations ont visées en particulier la moitié est de la Section I (S I), celle se trouvant à l’intérieur de la zone non habitée entre l’espace habité (de la moitié ouest, rempli de restes de constructions brûlées et de fosses) et le système anthropique de fortifications, comprenant une ou deux tranchées de défense, chacune ayant entre 4 et 5 m en largeur maximale et séparées de quelque 5 m. En même temps, une partie située en dehors de la zone clôturée du site a été fouillée.

Ainsi, des fragments céramiques ont été découverts, ainsi que des restes ostéologiques des animaux, des représentations plastiques anthropomorphes et zoomorphes, pièces en pierre polie et façonnée, artefacts à usage domestique, objets d’art et rituels, appartenant pour la plupart au complexe culturel Precucuteni-Cucuteni.

32. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj

Punct „Dealul Cămnin”

Cod RAN: 140734.03

Autorizație nr. 139 / 31.05. 2017

Colectiv: Ioan Bejinariu - responsabil științific; Dan Avram Băcuet - Crișan (responsabil perioada post-romană); Dan Augustin Deac (responsabil epoca romană, toți MJIA Zalău), Radu Iustin Zăgreanu (CMBN), Markus Zimmermann (Univ. Bayreuth, Germania).

Localitatea Jac aparține administrativ comunei Creaca, aflată în zona centrală a județului Sălaj, în nord-vestul

României. Din punct de vedere geografic aparține unei unități de legătură între Transilvania și regiunea Tisei Superioare. Dată fiind situarea sitului de pe „Dealul Cămnin” în apropierea Complexului arheologic de la Porolissvum, în unele scrieri stațiunea arheologică este în mod eronat localizată în localitatea Moigrad, care administrativ aparține comunei Mirșid. Dealul „Cămnin” (alt. 350 m) este localizat la nord-nord-vest de satul Jac. La sud de deal curge firul văii Pometului. Este vorba despre un platou cu o formă aproximativ trapezoidală. Pantele naturale ale dealului nu sunt foarte abrupte, cu excepția zonei sudice și a celei sud-estice unde pereții sunt aproape verticali pe unele porțiuni, dar actualul aspect se datorează exploatarea pietrei în epoca romană. Sistemul defensiv (valul), așa cum apare la suprafața terenului, urmează laturile platoului. Este foarte vizibil mai ales pe laturile de vest și nord-vest, unde poate fi sesizată și albierea șanțului aferent valului. Incinta fortificată măsoară aproximativ 270 x 240 m (6,5 ha). Stațiunea arheologică include o incintă fortificată din prima epocă a fierului, o carieră romană pe partea sudică a dealului, resturile unei construcții romane (posibil turn de lemn ?) amplasate în zona cea mai înaltă a dealului, precum și cel puțin două amenajări rupestre care aparțin perioadei post-romane, ambele săpate în peretele carierei

În anii 1958, respectiv 1994 au fost practicate o serie de sondaje arheologice care au vizat studierea elementelor defensive, respectiv zona construcției romane unde sunt vizibile la suprafață urmele unei incinte mai mici. Cercetările au fost reluate în anul 2015 și continuate în anii următori. Noile cercetări au vizat toate monumentele arheologice cunoscute în zona „Dealului Cămnin”. Rezultatele imediate au demonstrat că fortificația fusese în mod eronat atribuită perioadei medievale timpurii (sec. IX / X – XI) întrucât în realitate aparține primei epoci a fierului, iar una dintre amenajările rupestre cercetate este un mormânt care a fost jefuit în decursul timpului.

În campania anului 2017 cercetările au vizat, în limita timpului și a sumelor alocate, toate obiectivele arheologice cunoscute pe „Dealul Cămnin”. Două dintre secțiuni au urmărit identificarea unor potențiale structuri de locuire în partea vestică a incintei. Una dintre ele (S1/2017) a venit ca o prelungire a secțiunii S1/2015 ce a sondat elementele defensive ale incintei. Cu acel prilej, în spatele valului au fost descoperite o serie de materiale ceramice din prima epocă a fierului. În primii patru metri ai acestei secțiuni au apărut puține materiale ceramice caracteristice primei epoci a fierului din nord-vestul României, cu arderea specifică, printre care se regăsesc și câteva cu decor canelat. Foarte puține fragmente ceramice au mai apărut pe traseul acestei secțiuni, însă nu și complexe arheologice. După ce se termină stratul aferent amenajărilor defensive, spre interiorul incintei nu mai apare un strat de depuneri arheologice. Cea de-a doua secțiune (S2/2017) a fost trasată la sud-est de prima, în interiorul incintei, însă nici în acest caz nu am surprins un strat de depuneri arheologice ori complexe, ci doar puține fragmente ceramice aflate imediat sub stratul rezultat din descompunerea vegetației forestiere. Ce-a de-a treia secțiune (S3/2017) a fost trasată pe latura de nord-est a incintei într-o zonă unde amenajările defensive, foarte vizibile la suprafață, par să se întrerupă. Într-adevăr, în secțiunea noastră șanțul fortificației (deși de dimensiuni modeste) nu a mai fost surprins. În schimb, în partea superioară a secțiunii, spre sud-vest au apărut indicii ale unei amenajări (chirpici, arsură, o groapă de stâlp). Rămâne pentru campania anului 2018 să amplificăm cercetarea în acest sector cu scopul de a stabili dacă presupunerea noastră referitoare la existența unei intrări în fortificație, aflată în acest loc se confirmă sau nu.

Secțiunea denumită convențional S4/2017 a fost trasată pe cea mai înaltă zonă a „Dealului Cămnin”, în colțul nord-vestic al construcției străpunse de tranșeul datând din cel de-al Doilea Război Mondial. Dimensiunile sale sunt de 5 m lungime, respectiv 2.5 m lățime. Scopul acestei intervenții a

fost acela de a identifica forma construcției a cărei val a fost cercetat în campaniile anterioare. Au fost documentate patru contexte arheologice. Primul reprezintă stratul de depunere a pământului lutos de culoare gălbuie-roșiatică, rezultat în urma săpării tranșeului (Cxt. 1). Următorul strat (Cxt. 2) este reprezentat de valul de pământ al construcției, nisipos, de culoare gălbui-deschis, cu urme de chirpic. În zona laturii sudice a secțiunii, în partea cea mai înaltă a valului au fost de asemenea identificate și urme ale palisadei de lemn (Cxt 4), păstrate sub forma unui strat de arsură puternic impregnat în sol, de culoare roșu-aprinsă, cu urme de cărbune. În final, sub baza valului a fost identificat în jumătatea sudică a secțiunii un șant (Cxt. 3), având direcția N-S și o lățime de aproximativ un metru și jumătate, ce urmează a fi cercetat arheologic în proxima campanie.

În zona de sud a „Dealului Cămnin” a fost de asemenea trasat un sondaj arheologic 2 x 2 m în dreptul peretelui de stâncă al carierei romane, unde erau vizibile urme ale unor intervenții antropice în stâncă. Rezultatul acestui sondaj a fost acela al identificării unei nișe de formă dreptunghiulară, cu latura orizontală mai mare și care a fost executată în două faze, judecând după tehnica de cioplire a acesteia. Deasupra acestei nișe a fost descoperit și un *graffito* parietal în formă de cruce, fără a se putea avansa momentan o datare clară a acestei intervenții. De asemenea a fost identificate treptele carierei romane rezultate în urma extragerii blocurilor de piatră, cât și câteva fragmente ceramice datând din aceeași epocă.

Summary:

„Cămnin” hill (alt. 350 m) is localized in the north-north-western part of Jac village (Creaca commune, Sălaj County). The hill consists of a trapezoidal shaped plateau. The natural slopes are not very abrupt, with the exception of the southern and south-eastern side, where the slopes are almost vertical due to the Roman quarry exploitation. The archaeological site includes a fortified precinct from the Early Iron Age (a surface of approximately 6.5 ha), a Roman quarry in the southern side of the hill, and also two inhabited caves cut in the walls of the Roman quarry, which are dated in the Post-Roman period.

During the 2017 campaign the research focused on all known archaeological features from the „Cămnin” hill, bearing in mind the limits imposed by the funding and time disposal. Two archaeological trenches focused on the research of potential structures of the Early Iron Age inhabitation, but, with the exception of a few pottery fragments, such structures were not identified. The third trench focused on the access ways into the fortification. The fourth trench continued the research carried out in 2016 on a Roman age construction, placed on the highest area of the hill. In this case the research was not finished and it will continue in 2018. Another trench was made in the area of the Roman quarry where a four-sided niche was identified, with the horizontal side being the larger one, made in two different stages, based on the chiseling technique. Above this niche a *graffito* was discovered in the form of a Christian cross, without being able at the moment to advance a dating for it. Also in the same trench the steps of the quarry were identified together with pottery fragments dating in the same Roman period.

Bibliografie:

M. Rusu, *Cetatea Moigrad și Porțile Meseșului*, în *Sub semnul lui Clío. Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 265-279.

C. Cosma, *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d. H.*, Cluj-Napoca, 2002.

I. Bejinariu, *Between Transylvania and Upper Tisa. “Poarta Meseșană / Meseș Gate” in the Bronze Age and First Iron Age*, în JAMÉ Nyiregyháza, LX, 2018 (în curs de apariție).

33. Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj

Punct: „Râțul boilor” (parcul industrial TETAROM III)

Cod RAN: 58268.05

Autorizație nr. 39/2017

Colectiv: Kori-Lea Filipek (Durham University; Transylvania Bioarchaeology) – Project Co-ordinator and Lab Director), Katie Tucker (University of Winchester; Transylvania Bioarchaeology) and Ioan Stanciu (IAIA Cluj) – Site Directors, Liam Lanigan (Center for Geogenetics, Copenhagen) – Assistant Site Director, Jordan Snyder (Durham University) – Site assistant, Erin Thompson and Kim Röthlin – Team Leaders, Kelly Blevins – Assistant Lab Director, field-school students from academic institutions in the USA, Canada and the UK.

Project Background

The site of Jucu de Sus is located 21 km north east of Cluj-Napoca and is situated on the floodplain, 500m north west of the Someșul Mic River. The site was identified and partially excavated in 2007 prior to the construction of the Nokia industrial park (the site is now occupied by a solar farm). The excavation identified a Roman period villa rustica, an 8th century settlement, limited evidence for the location of an 11th-12th century settlement, and a cemetery that partially overlay and cut through the walls of the Roman buildings. Fifty-seven inhumation burials were excavated from the cemetery that are thought, on the basis of the associated artefacts (copper alloy and iron earrings), to be associated with the 11th-12th century settlement, although human remains associated with the 8th century settlement have also been identified in the form of thirteen cremation burials, both urned and un-urned, which appeared to be located around the periphery of the inhumation cemetery. It is estimated that around 1000 burials remain to be excavated from the site and it is possible that some of the burials are associated with the 8th-9th century settlement, as well as the Roman villa (Diana, Mester 2013; Illsley 2013; Stanciu 2014). A preliminary analysis has already been undertaken on the inhumation burials, which identified individuals belonging to all age groups from infant to mature adult, and both males and females. A number of pathological conditions were also identified, including dental disease, degenerative joint disease, metabolic disease, infectious disease and trauma (Diana, Meșter 2013).

The 2014-16 seasons of excavation recovered the remains of twenty six inhumed individuals and two cremations (Tucker, Stanciu *et al.* 2015, Tucker, Stanciu *et al.* 2016, Tucker, Stanciu *et al.* 2017). The skeletal analysis of these was undertaken during the 2014 to 2016 seasons. The re-analysis of the remains from the 2007 excavation was also continued during the season, alongside the analysis of the individuals excavated during the current season.

This report details the work carried out on the site of Jucu de Sus–Râțul boilor (TETAROM III), jud. Cluj, between the 26th June and the 1st August 2017.

The Site

The aims of the 2017 season, revised since writing of the 2016 site report, were to complete the excavation of squares Z1 and Z2 that had been started in 2016, and also to fully excavate square Z0, the 2 x 3 m area in the north-east of which had already been completely excavated in 2015. The 5m grid squares to the south of the 2015 excavation area were

also laid out but no further work was done in this area. As was the case in 2016, on arriving at site, the limits of excavation of squares Z2 and Z1 were clearly visible and these were used to re-mark out these squares and the limits of squares Z0 and the squares to the south of the 2015 excavation area.

By the end of the 2017 excavation season, the three grid squares Z0, Z1 and Z2, plus a 1m (E-W) by 2m (N-S) extension into squares Z0 and Z1, and a 1m (E-W) by 4.8m (N-S) extension into squares Y1 and Y2, undertaken to chase possible features, had been completely excavated.

Site Narrative

The whole area of the excavation was covered in a thin and sparse turf of no more than 2 cm. This covered a thin (8-10 cm), dark brownish grey, clayey silt topsoil (209). Under the topsoil was a mid greyish brown sandy silt layer (220), with moderate inclusions of moderately sorted gravel, sandstone and tile fragments, and with finds of pottery, animal bone and brick/tile and metal. This layer was identified in 2014 as a Roman occupation layer associated with the *villa rustica*. All of the excavated features cut through this layer, which was approximately 20 cm thick. It was very difficult to see cut-features in this material and therefore all identified features were horizontally truncated to some degree in the course of excavation. In part of the excavation area, this layer overlay a mid brownish grey sandy silt, completely devoid of archaeological material, that probably represents an alluvial layer over the natural, which was composed of loose sand, gravel and pebbles. In other parts of the excavation area, particularly in square Z0, the layer directly overlay the natural.

Seventeen cut features were identified during this season, comprising five single inhumation graves, one cremation burial, two pits, five “empty” graves, an inhumation grave excavated in 2007, the extension into Z0 of the 2015 excavation trench, and what may be the corner of a 2007 excavation trench. These features are described below:

Inhumation Graves

Burial 29 (=Burial 35) (in the centre of square Z1)

The west end of the grave cut was originally given the number [210] but large parts of the cut were very uncertain. The cut was more confidently identified at the end of the excavation season when it was given the number [243] and thought to belong to a separate grave. It was a sub-rectangular feature with the west end lost, probably as the result of animal activity, and with rounded corners, sloping sides and an irregular base with an animal burrow in the centre, in which some bone fragments and teeth were found. It was orientated slightly southwest-northeast, with a length of 1.20m, a width of 0.40m and a surviving depth of 0.05m. The grave fill (211) and (244) was a light brownish grey sandy silt with inclusions of rounded pebbles, sandstone and brick/tile fragments. The skull and right femur of the non-adult skeleton were given the number SK212 (Figure 1), and the left femur and lower legs were given the number SK245 (Figure 2). The skeleton was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended. The absence of the torso and arms may have been partially the result of animal activity.

Burial 30 (in the north west of square Z1)

The grave cut [213] was a sub-rectangular feature with rounded corners, vertical sides, with the west and end ends being very shallow, and a flat base. It was orientated slightly southwest-northeast, with a length of 1.75m, a width of 0.52m and a surviving depth of 0.17m. The grave fill (214) was a mid brownish grey sandy silt with inclusions of sub-rounded stones and fragments of brick/tile. There was a large tile fragment against the north-west border of the fill that overlay the left arm of the skeleton and may have formed part of a grave lining or cover. The adult skeleton (SK215) was orientated with their

head at the west end of the grave and was supine and extended with the arms straight (Figure 3). The absence of the torso may have been partially the result of animal activity.

Burial 31 (in the north west of square Z2)

The grave cut [221] was a sub-rectangular feature with rounded corners, moderately sloping sides and a flat base that was disturbed to the east by animal activity. It was orientated east-west, with a length of 2.21m, a width of 0.90m and a surviving depth of 0.29m. The grave fill (222) was a mid greyish brown sandy silt with inclusions of sub-rounded stones and fragments of brick/tile. The only surviving parts of the adult skeleton (SK223) were a skull and some poorly preserved long bones found at the west end of the grave with the rest of the skeleton probably being disturbed and destroyed by animal activity (Figure 4).

Burial 32 (in the west part of square Z0)

The grave cut [224] was a sub-rectangular feature with rounded corners, vertical to near-vertical sides and a base sloping from north to south, being flat at the western end and irregular, coming down onto the natural, at the eastern end (Figure 6). It was orientated very slightly southwest-northeast, with a length of 1.96m, a width of 0.70m and a surviving depth of 0.27m. The north-east corner of the cut was truncated by the extension into Z0 of the 2015 excavation trench [248]. The grave fill (225) was a mid brownish grey sandy silt with sub-angular stones and fragments of brick/tile and finds of pottery. The only surviving part of the non-adult skeleton (SK230) was a skull that had been horizontally truncated by modern construction activity (Figure 5).

Burial 34 (in the south part of square Z0)

The grave cut [236] was a sub-rectangular feature with rounded corners, a gently sloping north side and a sharply sloping to vertical west end, and a flat base that sloped from east to west. It was orientated southwest-northeast, with a length of 1.88m, a width of 0.55m and a surviving depth of 0.10 m. The south side of the cut was truncated by animal activity. The grave fill (237) was a mid greyish brown clayey silt with inclusions of rounded pebbles and fragments/flecks of brick/tile, and finds of pottery and animal bone. The adolescent skeleton (SK238) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended with the arms straight (Figure 8). A copper alloy ring (SF13) was found on a finger of the right hand (Figure 9), and fragments of carved stone beads (SF14) were found in the neck area of the skeleton. During processing of the remains, two rock crystal beads (assigned to SK14), and a copper alloy earring (SF15) were also found.

Cremation Grave

Burial 33 (in the south part of square Z0)

The cut of the cremation grave pit [231] was a sub-rectangular feature, with rounded corners, near vertical sides and a flat base sloping from east to west. It was orientated west-east, with a surviving length of 1.60m, a width of 0.83m and a surviving depth of 0.23m. It had been truncated to the west by a probable 2007 excavation trench [246]. The fill (232) was a dark greyish brown sandy silt with inclusions of rounded and angular stones and finds of pottery. The cremated bone (233) was found in a small area in the centre of the western part of the pit without any evidence for an urn (Figure 7).

Pits

Pit 216 (in the centre of square Z1)

The cut [216] was a sub-oval feature with near vertical to steeply sloping sides and a flat base. It had a north-south length of 0.67m, a west-east width of 0.45m, and a surviving depth

of 0.22m. It had been truncated to the east by pit [191] from 2016. The fill (217) was a mid brownish grey sandy silt with inclusions of sub-angular stones and fragments of brick/tile.

Pit 218 (in the south-west corner of square Z1)

The cut [218] was a sub-rounded feature with steep to moderately sloping sides and a slightly concave base. It had a west-east length of 1.00m, a north-south width of 0.84m and a surviving depth of 0.30m. The eastern side of the cut and the base had probably been disturbed by animal activity. The fill (219) was a mid brownish grey sandy silt with inclusions of sub-angular sandstone fragments, sub-rounded stones and fragments of brick/tile.

„Empty” Graves

Grave 226 (in the south-east corner of square Z0)

The cut [226] was a sub-rectangular feature with rounded corners, near vertical sides and a flat base (Figure 10). It was orientated west-east, with a length of 1.82m, a width of 0.78m and a surviving depth of 0.19m. The north-east part of the cut had been truncated by animal activity. The fill (229) was a mid brownish grey sandy silt with inclusions of sub-rounded stones and fragments of brick/tile.

Grave 227 (in the south-east corner of square Z0)

The cut [227] was a sub-rectangular feature with rounded corners, near vertical sides and a flat to irregular base (Figure 11). It was orientated west-east, with a length of 1.91m, a width of 0.61m and a surviving depth of 0.27m. The fill (228) was a mid brownish grey sandy silt with inclusions of sub-rounded stones and fragments of brick/tile, and finds of pottery.

Grave 234 (in the north-west corner of square Z1)

The cut [234] was a sub-oval feature with rounded corners, near vertical sides and a flat base (Figure 12). It was orientated west-east, with a length of 1.09m, a width of 0.53m and a surviving depth of 0.17m. The fill (235) was a mid brownish grey sandy silt with inclusions of sub-rounded stones.

Grave 239 (in the south-west part of square Z1)

The cut [239] was a sub-rectangular feature with rounded corners, near vertical to steep sides and a flat base (Figure 13). It was orientated west-east, with a length of 1.52m, a width of 0.54m and a surviving depth of 0.16m. The north-east part of the cut had been truncated by animal activity. The fill (240) was a mid greyish brown clayey silt with inclusions of sub-rounded stones, and fragments of sandstone and brick/tile.

Grave 241 (in the north-west part of square Z1)

The cut [241] was a sub-rectangular feature with rounded corners, near-vertical sides and a flat base (Figure 14). It was orientated slightly south-west to north-east, with a length of 1.95m, a width of 0.60m and a surviving depth of 0.17m. The west end of the cut was uncertainly defined. The fill (242) was a mid brownish grey sandy silt with inclusions of sub-rounded stones and fragments of sandstone and brick/tile.

Other Features

2015 Excavation Trench (in the north-east part of square Z0)

The cut [248] was a rectangular feature with square corners. It was orientated west-east, with a surviving length of 3.00m and a width of 2.00m. The feature was not re-excavated but the fill was given the number (249).

?2007 Trench (in the south-west corner of square Z0)

The cut [246] was a sub-rectangular feature with rounded corners. It was orientated south-north, with a surviving

length of 1.70m and a surviving width of 1.60m. The feature was not excavated but the fill was given the number (247).

2007 Grave (in the east part of square Z0)

This feature was not given context numbers or recorded in detail but was a sub-rectangular feature with rounded corners, steeply sloping sides and a concave base. It was orientated west-east, with a surviving length of approximately 1.2m and a width of approximately 0.8m. The feature was truncated to the east by the 2015 excavation trench.

Site summary

The revised objectives for the 2017 excavation season, namely to complete the excavation of squares Z1 and Z2 and to excavate square Z0, were fulfilled by the end of the time on site. The five inhumation graves encountered in this season's excavation, all of which are orientated west-east or southwest-northeast, form part of the previously excavated 11th-12th century cemetery. The copper alloy earring (SF 15) and ring (SF13) found with Burial 34 are very similar in type to those found in previous excavation seasons, although the same individual had also been buried with two rock crystal beads (part of SF14), an artefact type not so far found with any other burial. The graves are all cut through a Roman occupation layer associated with the *villa rustica*, which is situated approximately 5m to the west of the trench. The one cremation burial was also similar to some of those found in 2007, although urned cremation burials have so far been more common. The location of the cremations from this season and 2016 in relation to the inhumation burials from this season still suggests that the cremations roughly define the western edge of the later inhumation cemetery, although some inhumation burials were made further west. Unlike previous seasons, a number of “grave-like” features that did not contain any human remains were identified and excavated this season. During excavation it was found that the base of these features, as well as the base of a number of the inhumation graves in this area of the cemetery that were relatively poorly preserved (Burials 12, 16, 29, 30, 32) directly overlay the gravel and stone natural. It is therefore very likely that the acidic nature of this natural has resulted in the destruction of large parts of the skeletal remains in the inhumation graves, and all of the skeletal remains in these “grave-like” features. The stone and gravel natural was also identified as being very close to the surface in square A0 (excavated in 2015), which may partly explain why no graves were identified in this area. The identification this season of a grave excavated in 2007 that would have extended into square A0 may also indicate that more graves in this area have already been excavated.

There were no post-holes identified this season that may relate to those previously excavated or to any structures within the cemetery. The small pit [216] was truncated to the east by the pit [191] that contained the burial of the horse skull and pedal phalanges, excavated in 2016, and if this feature is to be identified as belonging to the 8th-9th century cemetery, pit [216] may be Roman in date and related to the *villa rustica*. The larger pit [218] is of an uncertain date and it is possible that it may have been completely formed by animal activity.

Potential for 2018 excavation season

- Squares C1 and C2 were only partially excavated in 2014 and 2016, so the excavation of these should be completed, along with square C0, in which no excavation, apart from a very small area in the north-west corner excavated in 2014, has been undertaken.

- A narrow test trench should be excavated to the west of square Z2 in order to identify the full extent of the 2007 excavation trench to the north of the current excavations and to identify the eastern edge of the 2007 trench for the *villa rustica*.

Human Skeletal Analyses Summary

At the time of this publication, 27/30 of the skeletal remains from the inhumation graves have been analysed, and several avenues of further research are underway. To date, of the remains excavated under the current project design, the breakdown of biological sex is 13 males, 7 females, and 7 ambiguous.

The current age breakdown of the site is:

AGE	# of Individuals
Infant (<1 year)	3
Child (<12 years)	6
Adolescent (13-18)	2
Young-Young Middle Adults (19-35)	8
Middle-Middle Older Adults (36-45)	3
Older Adult (46+)	3
General Adult (Indeterminable)	2

The average stature of the individuals excavated is 165 cm for the males and 151.4 cm for the females. Several types of disease and trauma were recorded in the human skeletal remains, with many skeletons exhibiting numerous concurring conditions. In the 27 individuals of mixed age and gender were 10 individuals with joint disease, 14 individuals with dental disease, 14 individuals showing signs of metabolic disease, 11 instances of congenital disease, 13 individuals with signs of active or healing infections, 2 individuals with neoplastic disease, and 10 individuals showing trauma.

Various strands of further analyses have commenced from these initial results. Archaeoparasitological analyses of the non-adults are currently being undertaken by a researcher at Durham University (UK) to discover the types of parasites, if any, the young people at Jucu would have experienced.

The femur of Burial 2 shows an active infection at the time of death and was analysed by researchers from Transylvania Bioarchaeology and Teesside University (UK). Elemental Scanning Electron Microscopy shows a series of incremental cut marks, possibly made with an iron instrument, just perpendicular to the infectious lesion (Filipek *et al.* 2017).

Approximately 70% of the male skeletal remains show similar patterns of spinal trauma, indicating the changes are likely mechanical (Tschinkel *et al.* 2016; Blevins *et al.* 2016). A further cluster analysis of intracemetery structure was performed and found that males with the injuries were grouped together, apart from females and non-adults (Blevins *et al.* 2018; in prep).

Cremation Analyses

The 4 cremations excavated under the current project, as well as the previous contents of the cremation burials have been analysed for a general age category (non-adult or adult) as well as an estimated burn temperature. Teesside University (UK) has volunteered to analyse these cremated remains for colour, in order to indicate a more accurate indication of the temperatures the remains were burned at; and elemental analyses to discover the contents of the pyre. These analyses are due to commence in 2018 and results will be available for presentation and publication sometime in 2019.

As more skeletal analyses are undertaken, a larger view of health and disease in Transylvania will begin to develop. Additionally, skeletons from the previous 2007 excavations are being reanalysed to be incorporated into the larger data set as a number of errors were discovered from the Diana and Mester 2013 publication.

Potential for the future of the project:

The aim of the project is to serve as an international teaching excavation with a view to publish multiple articles

and a monograph after the end of the excavation and post-excavation analyses. Ideally, the project will carry out works until the research team agrees that the no further progress can be made. In 2019, we hope to open an adjacent area of excavation for a more complete understanding of the associated settlement, but our primary goal at the moment is to obtain radiocarbon dates for the human and faunal remains of the site to assess the periods of diachronicity.

Rezumat

Situl de la Jucu de Sus-Râtul boilor (parcul industrial TETAROM III) a fost identificat în anul 2007, la aceeași dată fiind susținută și cercetarea sa preventivă parțială. Pe același loc se află o construcție romană de mari dimensiuni, probabil o *villa rustica* (aceasta investigată integral; Diaconescu 2012), apoi o necropolă de incinerare, cu resturi funerare depuse în urne, dar nu este exclus ca în legătură cu aceasta să fie și unele morminte de inumație, lipsite de inventar (cu punctul de greutate în sec. VIII, dar este posibil să atingă și sec. IX), cea din urmă fiind suprapusă și în bună parte distrusă de un cimitir creștin databil în sec. XI–XII. Situată în imediata vecinătate, așezarea corespunzătoare cimitirului mai timpuriu a fost deja cercetată în bună parte (anii 2007 și 2008; informații preliminare la Stanciu 2004 și Stanciu, Beldiman, Sztancs, Bonta 2016), iar cea legată de necropola mai recentă a fost și ea identificată în vecinătate.

În anul 2014 a fost inițiat „Jucu Project” („Jucu - cercetări arheologice și bioarheologice”, colaborare între Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca (Academia Română) și „Transylvania Bioarchaeology”, fiind reluată cercetarea sistematică a celor două necropole, alături de investigații antropologice amănunțite.

În campania 2017 au fost identificate și integral cercetate alte cinci morminte de inumație aparținând cimitirului din sec. XI–XII (nr. 29/35 – 32 și 34) și unul de incinerare, în legătură cu înmormântările din perioada anterioară (nr. 33). Două gropi (216 și 218) aparțin, probabil, unor amenajări din perioada romană. În mod provizoriu, 5 complexe (226, 227, 234, 239, 241) au fost înregistrate ca „morminte goale”. În general, umplutura gropilor mormintelor este vagă, ca urmare dificil de delimitat. După o părere cel puțin (I. Stanciu), mai curând aceste false complexe indică umplutura amestecată a unor mai vechi galerii de animale sau rădăcini ale unor copaci dispăruți.

Bibliography

Blevins *et al.* 2016: K. Blevins, K.-L. Filipek, K. Tucker, I. Stanciu, L. Lanigan, L., *The Straw that Broke their Backs: Patterns of spinal trauma in medieval males from the Jucu de Sus necropolis (Transylvania)*. 18th Annual Conference for the British Association of Biological Anthropology: Kent, UK.

Blevins *et al.* 2018: K. Blevins, K.-L. Filipek, K. Tucker, I. Stanciu, L. Lanigan, J. Snyder, M. O. Oliverson, *Cemetery Structure and Trauma in the Jucu de Sus Necropolis (Transylvania)*. Annual Meeting for the Paleopathology Association: Austin, USA.

Diaconescu 2012: *Juc-Herghelie. O fermă în interiorul anticei Napoca și aprovizionarea cu cai a armatei romane*. Bibl. Mus. Napocensis 39. Cluj-Napoca: Mega.

Diana, Meșter 2013: *Meeting an Early Medieval Community: A Preliminary Analysis of the Human Skeletal Remains from the Jucu Cemetery (Cluj-Napoca, Romania)*. MCA 9, p.199–218.

Filipek 2015: K.-L. Filipek, *Jucu de Sus Human Remains Analyses: 2014-15 excavation season*. Unpublished Transylvania Bioarchaeology Report.

Filipek 2016: K.-L. Filipek, *Jucu de Sus Human Remains Analyses: 2015-16 excavation season*. Unpublished Transylvania

Bioarchaeology Report.

Filipek 2017: K.-L. Filipek, *Jucu de Sus Human Remains Analyses: 2016-17 excavation season*. Unpublished Transylvania Bioarchaeology Report.

Filipek *et al.* 2017: K.-L. Filipek, D. Errickson, M. Crowther, K. Tucker, I. Stanciu, L. Lanigan, K. Blevins, J. Snyder, M. O. Oliverson, *Beyond the Cutting Edge: High-resolution digital analysis of potential lacerations from the Jucu de Sus Necropolis (Transylvania)*. 19th Annual Conference for the British Associate of Biological Anthropology and Osteoarchaeology: Liverpool, UK.

Hunt *et al.* 2015: K. Hunt, K.-L. Filipek, I. Stanciu, K. Tucker, K. Crowder, *Burials and Bodies: Patterns of treatment, pathology, and demography in the Jucu de Sus Necropolis, Transylvania (5th–12th centuries AD)*. 17th Annual BABAO Conference: Sheffield, UK.

Illsley 2013: W. Illsley, *Desk Based Assessment: Jucu de Sus*. Unpublished report.

Stanciu 2014: I. Stanciu, *A Well from the Early Medieval Settlement at Jucu de Sus (Cluj County, North-Western Transylvania)*. In: S. Cociș (Hrsg.), Archäologische Beiträge: Gedenkschrift zum Hundertsten Geburtstag von Kurt Horedt. PAT 7. Cluj-Napoca: Mega, p. 325–339.

Stanciu, Beldiman, Sztancs, Bonta 2016: I. Stanciu, C. Beldiman, D.-M. Sztancs, C.-D. Bonta, *Economic and Everyday Life Facets in an Early Medieval Settlement from North-Western Transylvania, Reflected by the Bone Artefacts*. Ephemeris Napocensis 26, 121–199.

Tucker, Stanciu *et al.* 2015: K. Tucker, I. Stanciu, K. Hunt, N. Ogden, *Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj. Punct: Râtul boilor (Parcul industrial TETAROM III)*. In: CCA 2015, p. 97–98, 405–407, no. 46.

Tucker, Stanciu *et al.* 2016: K. Tucker, I. Stanciu, K. Hunt, N. Ogden, K. Tschinkel, M. Oliverson, *Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj. Punct: Râtul boilor (Parcul industrial TETAROM III)*. In: CCA 2016, p. 47–50, no. 23.

Tucker, Stanciu *et al.* 2017: K. Tucker, I. Stanciu, K.-L. Filipek, L. Lanigan, J. Snyder, K. Blevins, J. Fisher, S. Soria, *Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj. Punct: Râtul boilor (Parcul industrial TETAROM III)*. IN CCA 2017, 79–81, no. 40.

34. Jupa, mun. Caransebeș, jud. Caraș-Severin [Tibiscum]

Punct: Peste Ziduri

Tip de sit, încadrare cronologică: așezare urbană, epoca romană (secolele II-IV)

Cod RAN: 53407.01

Autorizație nr.: 42/25.04.2017

Colectiv: Adrian Ardeț (MJERG Caransebeș) - responsabil științific; Lucia Carmen Ardeț (Liceul Teoretic „Traian Doda” Caransebeș) – responsabil sector 1; Dimitrie Pavel Negrei (MJERG Caransebeș); Iulian Leonti (MJERG Caransebeș) ; Doina Benea (UVT Timișoara); Mariana Crînguș - (UVT Timișoara) – responsabil sector 2; Simona Daniela Glicheria Regep - (UVT Timișoara) – responsabil sector 3; Atalia Ștefănescu

Scurt istoric

Orașul antic Tibiscum era situat pe granița de vest a provinciei Dacia, într-o zonă depresionară, traversată de râul Timiș (*Tiſtakoç*) și Bistra.

Așezarea a avut la început statutul de *vicus* militar, iar la începutul secolului III p. Chr. primește statutul de *municipium*, în timpul împăratului Septimius Severus (193 – 211 d. Chr. Pe parcursul secolului al III-lea municipiul roman Tibiscum cunoaște o dezvoltare deosebită reprezentând unul din cele mai importante orașe din Provincia romană Dacia.

Prin poziția sa geografică, Tibiscum a deținut și un loc important în sistemul defensiv al sud-vestului Daciei și, implicit al capitalei Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Trupele cantonate aici au fost *Cohors I Sagittariorum*, *Cohors I Vindelicorum*, *Numerus Palmyrenorum Tibiscensium*, *Numerus Maurorum Tibiscensium*, trupe mobile, eficiente în luptele împotriva sarmaților iazigi și în apărarea graniței de vest a Daciei.

Ruinele antice se află răspândite astăzi pe raza satelor Jupa și Iaz (Caraș-Severin county – vestul României). Din păcate o mare parte din vestigiile romane (mai bine de 75 %) au fost distruse de cursul fluctuant al râului Timiș.

Din datele arheologice rezultă o continuitate a locuirii unei populații romanice după abandonarea Daciei (sf. sec. III-sec.IV). Actul retragerii aureliene nu a marcat momentul final al vieții romane pe teritoriul fostei provincii. La Tibiscum nu s-au înregistrat urme de incendiu sau de distrugere, din contră o populație romană încă locuia în vechile edificii urbane și construia altele noi.

Cercetările arheologice sistematice sunt inițiate și conduse de profesorul Marius Moga, director al Muzeului Banatului din Timișoara. Din anul 1976 profesorul Marius Moga se retrage și responsabilitatea științifică a șantierului îi revine Doinei Benea, iar din anul 2011 cercetările arheologice la Tibiscum sunt coordonate de dr. Adrian Ardeț de la Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș.

Obiectivele cercetării

- Continuarea cercetărilor arheologice La edificiul descoperit în anul 2016 și la clădirea XV, din cadrul așezării civile de la Tibiscum - Jupa
- Cercetări arheologice în cadrul castrului roman de la Tibiscum - Jupa, cercetarea sistemului defensiv și a laturii nordice a castrului
- Cercetarea arheologică a sistemului defensiv al orașului/ zidul de incintă de la Tibiscum – Jupa
- Realizarea de cercetări arheologice non-destructive (cercetări geo-fizice și geo-magnetice) în cadrul siturilor de la Tibiscum – Jupa și Tibiscum – Iaz
- Punerea în valoare atât turistică și muzeală a Rezervației Arheologice de la Tibiscum

Rezultate și interpretarea lor

Campania arheologică din anul 2017 a fost deschisă luni 10 iulie 2017 și s-a desfășurat până pe data de 15 septembrie 2017 pe trei sectoare distincte aflate în interiorul rezervației arheologice.

1.1. Tibiscum Jupa, Sector 1

Responsabil sector: Lucia Carmen Ardeț, membrii: Dimitrie Pavel Negrei și Iulian Leonti

Urmare a finalizării programului de cercetare non intrusivă dintre Universitatea Varșovia și Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș, respectiv Universitatea de Vest din Timișoara, în anul 2016 s-a materializat prin deschiderea a două secțiuni aflate la nord de incinta castrului militar. Secțiunea S/1 orientată nord-sud care are dimensiunile de 21 x 1,5 m și secțiunea S/2 orientată est – vest care are dimensiunile de 8 x 2 m. După înlăturarea gleei moderne au apărut fundațiile din piatră de râu ale unei

construcții patrulete cu dimensiunile aproximative de 8 X 8 m, aflată la 50 de metri de incinta nordică a castrului militar. Cele trei ziduri au grosimea de 0,80 m și reprezintă fundația construcției din piatră de râu din care s-au mai păstrat doar trei rânduri de piatră de râu legată cu mortar. Aceste ziduri acoperă până la adâncimea de 1,20 m straturi succesive de pietriș, nisip, piatră de râu care fac parte din patul fundației din piatră. Cercetările din anul 2016 s-au oprit la adâncimea de 1,20 m surprinzându-se două nivele reprezentate printr-un strat de pământ cu lut de cca. 0,30 m, care acoperă un nivel de 0,40 m care reprezintă stratul de distrugere a construcției din lemn. Menționăm ca acest nivel acoperă podeaua din lut ce este arsă, urmare a unui puternic incendiu. Pe această podea a fost descoperită o structură circulară cu diametrul aproximativ de 1,40 m formată dintr-o bază de cărămidă care este înconjurată de fragmente prelucrate din cărămidă sub forma unui arc de cerc. În centrul acestei amenajări, cărămidile sunt sparte ca urmare a prezenței în antichitate a unui stâlp de susținere, probabil pentru o „masă circulară”.

Cercetările din campania 2017 s-au concentrat în mod special pe dezvelirea parțială a construcției atât în interior cât și în exteriorul acesteia, materializate printr-o suprafață de 21 x 6 m. În urma cercetărilor arheologice pe lângă cele trei ziduri dezvelite în campania anterioară a mai fost decopertat și cel de-al patrulea zid tot din piatră de râu, ce conține foarte puțin mortar.

Din punct de vedere stratigrafic cercetările confirmă evoluția construcției în două etape, una de lemn și cealaltă de piatră. Această situație stratigrafică este datată atât pe baza materialului arheologic, reprezentat de cărămizi, opaițe și fibule dar și pe descoperirea a două monede datate în faza de lemn la împăratul Traian și cealaltă descoperită în fundația zidului din piatră, în timpul lui Antoninus Pius.

1.2. Tibiscum Jupa, Sector 2

Responsabil sector: Mariana Crânguș, membrii: Doina Benea și Atalia Ștefănescu.

În campania din 2017 în sectorul UVT, am realizat în zona clădirii numită de noi CXV, două suprafețe.

S1/2017 a fost trasată la 3,6 m de colțul de NV al lui S/2014, dimensiunile sale sunt de 5 x 3 m. În această suprafață a apărut zidul de nord al clădirii. Lățimea zidului este de 0,75 m și este realizat din piatră de râu legată cu mortar. Starea sa de păstrare este precară. Din elevația acestui zid se mai păstrează aproximativ 3 rânduri de piatră. În interiorul clădirii se observă o lătuire la nivelul de călcare. Alături de acest zid de nord al clădirii, zid cunoscut și din campaniile anterioare, a mai apărut un alt zid, perpendicular pe cel de nord. Acest zid este realizat tot din piatră de râu, dar legat cu lut și nu cu mortar. Zidul pare a delimita astfel pe latura de nord a clădirii două sau trei încăperi, de dimensiuni mai mici, asemeni unor *cellae*. Interiorul acestei prime încăperi (posibilă *cella*) este de 5,80 m.

S2/2017 a fost trasată la 2 metri de S1 din dorința noastră de a vedea dacă avem aceeași situație din interiorul *cellae* 1 se regăsește și în cea de a doua. Dimensiunile lui S2/2017 sunt aceleași, respectiv 5x3 m. Aici apare același zid de nord al clădirii, realizat în aceeași tehnică ca și în S1, cu diferența că la un moment dat a suferit o reparație și astfel s-a realizat în interiorul zidului dispunerea unei cantități mai mari de mortar cu pietre de râu de mai mici dimensiuni. Din acest zid, în S2 s-au păstrat 4 asize din elevație.

De remarcat că în exteriorul zidului de nord, de-a lungul său, pe aproape toată dimensiunea, peste o stradelă s-a dispus la un moment dat în strat compact fragmente de vase ceramice, asemeni unei depuneri intenționate. Grosimea acestei depuneri este de aproximativ 15 cm, iar lățimea este de aproximativ 40-50 cm. Considerăm că aceste vase provin de la vasele utilizate în cadrul unor procesiuni religioase ce se derulau în cadrul clădirii XV care acum, după a apariția

acestor *cellae*, nu greșim dacă spunem că este o clădire de cult. Până în 2016, când și colegii de la Caransebeș dezveleau o incintă cu caracter religios în zona în care se află și CXV, nu s-a știut exact care era zona sacră a Tibiscum-ului. În prezent suntem în situația în care putem afirma că la nord de castru s-a conturat zona cu caracter religios a așezării de la Tibiscum. Deocamdată nu putem afirma cu certitudine cărei sau cărora dintre divinități i-a fost închinat edificiul. Cercetările din campania următoare sper să lămurească acest lucru.

1.3. Tibiscum Jupa, Sector 3

Responsabil sector: Simona Daniela Glicheria Regep, membru: Doina Benea

În anul 2017 s-a continuat investigarea sectorului de nord-vest al castrului mare, prin reluarea săpăturilor pe axa ce leagă colțul de nord-vest al castrului mare de colțul de nord-vest al comandamentului. Secțiunea din 2017 a avut lungimea de 12 m și lățimea de 2,00 m, caroiș din 1 m în 1 m, fiind continuată parțial secțiunea din anul 2016; cercetarea a avut ca scop surprinderea structurii interne a castrului mare.

Stratigrafia este următoarea: **1.** 0,00 - 0,015 m humus vegetal; **2.** 0,15 - 0,50 m strat de depunere eoliană, fără materiale arheologice, strat cu pământ nisipos de culoare gălbuie; **3.** 0,50 - 1,10/1,50 m nivel de distrugere în castrul mare, cu pământ de culoare negricioasă amestecat cu piatră de râu, pietriș, sporadic fragmente de țigle și ceramică; **4.** 1,10/1,50 - 1,40/2,00 m, nivel de distrugere prin incendiere, al unei barăci militare, ce reprezintă ultima fază de locuire a barăcii; **5.** 1,40/2,00-1,65/2,20 m strat de lut de amenajare; **6.** Între m 0-6 la adâncimea de 1,65-2,00 m a fost surprins nivelul de astupare prin blocuri de calcar fragmentare a celor două șanțuri de apărare ale castrului mic (II/2); s-a surprins lățimea celor două șanțuri: primul lat de 2,75 m, iar al doilea de 3,50 m.

Materialul arheologic descoperit este slab reprezentat de fragmente ceramice, monedă de bronz ilizibilă. Pentru realizarea cercetărilor au fost utilizate mijloacele clasice de cercetare arheologică.

În concluzie, cercetarea arheologică din anul 2017 trasată în imediata apropiere a colțului de sud-vest al castrului mic (II/2), a surprins un moment inedit și anume, acela de demontare a zidului de incintă executat din blocuri de calcar fasonate, care urmau să fie reutilizate în incinta castrului mare construită spre sfârșitul domniei împăratului Antoninus Pius. Cu această ocazie, după nivelarea valului a avut loc și astuparea celor două șanțuri de apărare ale castrului mic (II/2), realizată prin fragmente de blocuri de calcar, piatră de râu, suprapus de un strat de lut bătut de pregătire în vederea amenajării terenului pentru noua construcție din lemn aparținând nivelului castrului mare, respectiv o baracă (IV/1).

Cercetările arheologice întreprinse între anii 2009-2017 au evidențiat un lucru important și anume prezența în acest sector, a unui grup de barăci orientate est-vest, 6 la număr, care grupează probabil, primul șir de barăci ale soldaților sau posibile grajduri(?) cuprinzând efectivul uneia din cele trei unități existente ale castrului (respectiv: cohors I Sagittariorum sau cohors I Vindelicorum, numerus Palmyrenorum Tibiscensium, numerus Maurorum Tibiscensium).

1. Materialul descoperit

Materialul ceramic a fost bogat, fiind reprezentat de vase romane târzii, dar și fragmente de vase de sticlă, cuie, mărgel, aplici și fibule – extrem de importante în datarea nivelurilor. Materialul rezultat în urma cercetării arheologice se află în depozitele MJERG Caransebeș.

2. Tehnici de cercetare

În săpătura realizată în anul acesta au fost utilizate mijloacele clasice de cercetare arheologică, combinate cu tehnica fișelor de context arheologic și tehnici moderne, prospecțiuni geomagnetice și aerofotometrie..

3. Obiectivele cercetării viitoare și propuneri de conservare, protejare și punere în valoare

Pentru anul 2018 ne propunem continuarea cercetării arheologice în cadrul zonei clădirii VI și a drumului roman, dar și realizarea unor lucrări de conservare primară, prin refacerea zidăriei și punerea în valoare a acestei construcții. Se dorește o acțiune conjugată la care să participe și autoritățile locale prin sprijinirea unui program de conservare și punere în valoare a acestei importante zone arheologice din România.

Abstract

The 2017 archaeological season took place on three distinct sectors within the archaeological reservation.

Sector 1. Following the completion of the non-intrusive research program between Warsaw University and the County Museum of Ethnography and the Border Regiment of Caransebeș, respectively the West University of Timișoara, in 2016 materialized by opening two sections at north of the military camp.

The researches from the 2017 campaign was specifically focused on unveiling the construction both inside and outside the building, materialized through an area of 21 x 6 m. As a result of the archaeological researches in addition to the three walls unveiled in the previous campaign, the fourth wall was also cut from the river, containing very little mortar.

From a stratigraphic point of view, the researches confirms the evolution of the two-stage construction, one of wood and the other of stone. This stratigraphic situation is dated on the basis of archaeological material, represented by bricks, lighters and fibula, but also on the discovery of two coins dated from Emperor Trajan on wood phase and the other found in the foundation of the stone wall during the time of Antoninus Pius.

Sector 2. In the 2017 campaign in the UVT's sector, we have made two sections in the building area, called by us CXV.

It is noticed that outside the northern wall, along almost all of its size, on a street was disposed in a compact layer fragments of ceramic pots, like a deliberate deposition. The thickness of this deposit is about 15 cm, and the width is about 40-50 cm.

Sector 3. In 2017, the Northwest section of the Big Camp continued to be investigated by resuming digging along the axis connecting the northwest corner of the large camp to the northwest corner of the command. The section of 2017 was 12 m long and 2.00 m wide, with a 1 m in 1 m grille, part of which was continued in 2016; the purpose of the research was to capture the internal structure of the Big Camp.

The archaeological research undertaken between 2009 and 2017 highlighted an important thing, namely the presence in this sector of a group of east-west oriented barracks, 6 in number, which probably grouped the first row of soldiers' barracks or possible stables.

Bibliografie

A. Ardeț, *Tibiscum. Ceramica romană descoperită la Iaz „Traianu”*, Cluj- Napoca, 2009;

A. Ardeț, *Din viața cotidiană de la Tibiscum*, în *Tibiscum*, 2/2012, p. 49-60;

A. Ardeț, L. C. Ardeț, *Tibiscum. Așezările romane*, Cluj- Napoca, 2004;

D. Benea, S. Regep, *Cercetări arheologice în castrul mare de la Tibiscum (I)*, în *Banatica*, 24/1, 2014, p. 67-84;

D. Benea, S. Regep, *Ștampile tegulare romane de la Tibiscum*, în *Analele Banatului*, S.N., 23, 2015, p. 187-205.

35. Jurilovca, jud. Tulcea

Punct: Orgame / Argamum

Cod RAN: 160653.02

Colectiv: Dorel Paraschiv, George Nuțu (ICEM Tulcea), Mihaela Iacob (MCIN), Ștefan Honcu (IA Iași), Bernd Paffgen (Ludwig Maximilian Universität München), Sorin Costea (masterand, UDJ Galați)

Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada septembrie – octombrie 2017, în două sectoare, fiind finanțate de Ministerul Culturii și ICEM Tulcea.

Sector Incintă Nord (Planșele 1-15)

George Nuțu, Bernd Paffgen, Sorin Costea

Cercetările din anul 2017 pe sectorul Incintă Nord de la Argamum s-au concentrat asupra a două aspecte:

- s-a continuat cercetarea în S I, caroul 1A-B pentru a verifica stratigrafia în această zonă;
- s-a început o nouă secțiune trasată perpendicular între Bazilica I și incinta de NNV.

Cercetările din SI/caroul 1A-B

Prima fază a cercetării s-a derulat în zona de paviment situată la vest de *atrium*-ul Bazilicii I, unde pare să se contureze colțul unui edificiu situat sub nivelul pavajului; de altfel, imediat sub nivelul acestuia a fost descoperită o monedă de secol V. A fost descoperită o cantitate redusă de ceramică, forme amestecate databile în secolele V-VI p.Chr.

În S I s-a continuat cercetarea începută în anul 2013. În extremitatea estică a S I a fost descoperit, încă din acest an și cercetat parțial, un zid realizat din blochete sumare fasonate legate cu mortar. Sondajul practicat în jumătatea vestică (Semi-secțiunea 1) a condus la identificarea, între ▼0,70-0,90 m, a unui nivel de secol V p.Chr. Au fost descoperite circa 10 monede, majoritatea concentrate spre zona de est, la est de un nucleu de dărâmături care se profilează spre centrul și vestul secțiunii.

În Secțiunea I, caroul 1B (spre profilul de nord) la ▼1,30-1,40 m au fost descoperite mai multe monede de secol V p.Chr. pe o suprafață restrânsă, fapt ce sugerează existența unui tezaur. Materialele asociate constau într-o cantitate mare de ceramică, în special amfore LR 2. Cert este că în caroul 1/SI avem un edificiu despărțit de cel anterior printr-o alee îngustă. Proximitatea Bazilicii I sugerează o clădire importantă, ipoteză susținută și de o cantitate mare de ceramică pe nivelul pe care au fost descoperite monedele (▼0,95 / 1,10 m).

În secțiunea I, în caroul 1A (4 x 4 m), la ▼1,10 m a fost descoperită o fibulă cu *bent stem* alături de o monedă de sec V (probabil Anastasius), ambele găsite pe un nivel de călcare asociat unei vetre cercetate în anul 2016. Planimetria încăperii/ edificiului situat la vest de Bazilica I nu este sigură. Cert este că adâncimea de ▼0,95-1,10 m corespunde unui nivel de secol V. Spre nord (caroul 1B) am realizat o semisecțiune pentru atingerea sterilului. A fost atins stratul de rocă nativă. Am coborât până la circa ▼1,60 m cu o nouă semisecțiune (2) în care am găsit material tot de secol V (1 *stemmed gobled*, amfore LR2, farfurii Hayes 3). S-au conturat două pietre plate și o podea de lut bătătorit amestecat cu mici pietricele; în această podea, care suprapune direct roca nativă, a fost descoperită o groapă tăiată în strat (cu diametrul de 50 cm) și delimitată de pietre și un șanț îngust. Pe fundul gropii a fost descoperită o monedă de secol V p.Chr.

Principalele descoperiri constau în monede (Vezi ANEXA)

Materialul arheologic, altul decât monedele, este

limitat la un fragment de geam, o tablă de bronz, o rondea de os perforată central (▼0,90 m în caroul 1B). Ceramica este, în majoritate, comună. Amforele constau în tipurile *LR 1*, *LR 2*, *Opaiș B 5*; de asemenea, au fost descoperite mai multe capace din cărămidă.

Cercetările din SII

Am deschis Secțiunea II, orientată NV-SE, perpendiculară pe Bazilica I și pe zidul de incintă. Dimensiunile acesteia sunt de 4x20m. În dărâmătură au fost descoperite mai multe fragmente de cărămidă cu semne tipice. La ▼0,50 m a fost descoperită o monedă de secol VI p. Chr. [Justinianus I, CON, er X/II/II = 540/541, M(*folles*)], în stratul compact de dărâmătură rezultat din prăbușirea incintei.

La incintă (Secțiunea II) s-a adâncit cercetarea în dărâmătură. În lungime aceasta se întinde pe cca. 4 m (la sud de incintă).

A fost surprins și șanțul paralel făcut de Paul Nicorescu în perioada interbelică, cu o lățime de cca. 1,30, la sud de incintă. Acesta este mai clar pe profilul de vest. Pornește imediat sub vegetal (pământ cenușiu prăfos – acumulat de eroziunea martorilor sub acțiunea vântului) și se întinde în *intra muros* pe circa 1 m în zona superioară. În zona inferioară este conic și se restrânge la circa 0,50 m. Cercetarea interbelică pare să se fi oprit la cca. ▼1 m adâncime (de la cota maximă la care este păstrat zidul).

Au fost descoperite numeroase fragmente de cărămidă cu semne tipice și doar trei fragmente ceramice.

Secțiunea II a fost adâncită până la ▼1,30 m (măsurați din punctul cel mai înalt pe care este păstrată incinta). Materialele arheologice lipsesc. Au fost descoperite mai multe blocuri mari (pietre de talie) fasonate bine și altele sumar fasonate.

Zidul de incintă este orientat NE-SV, cu frontul de NE lipit de T1, care delimitează sistemul defensiv de la *Argamum* spre est, pe faleza înaltă a Capului Dolojman.

A fost descoperit un segment lat de patru metri din incintă, bine păstrat, cu excepția primei asize care a fost afectată de vechile cercetări. Probabil tot acestea au rupt și un mic segment situat la NE din paramentul zidului.

Acesta este lucrat îngrijit, din blochete de calcar medii și mari, legate cu mortar albicios, cu mici fragmente de cărămidă pisată și pietriș. Primele trei asize (de la cota cea mai înaltă păstrată) sunt relativ uniforme. A patra asiză este formată din blochete mai subțiri (7-5 cm) comparativ cu cele din cazul primelor trei (12-17 cm). Aceasta avea rolul de a regulariza incinta.

Pe baza observațiilor privind sistemul constructiv se poate aprecia că, cel puțin acest segment de incintă (atât cât a fost cercetat), este omogen. De altfel, moneda descoperită în nivelul superior de dărâmătură indică perioada justinianee pentru edificarea incintei. Ne-am oprit pe un nivel de dărâmătură la ▼1,5 m de la cota cea mai înaltă a incintei, cercetată pe 10 asize.

Secțiunea II / Edificiul I

Principalul obiectiv descoperit este un edificiu orientat NNV-SSE, compus din trei încăperi. Acesta pare să ocupe întreg spațiul dintre Bazilica I la sud și zidul de incintă, respectiv T1 la nord. Partea superioară a zidurilor pornește imediat sub vegetal, la ▼0,30-0,50 m. Cele trei încăperi au fost notate începând de la nord spre sud (de la incintă spre Bazilica I) – R1-R3.

Materialul arheologic este limitat la câteva fragmente de geam, o monedă de secol V p.Chr. în dărâmătură, în afara unui context arheologic.

În R1, în colțul de SSE, pe un nivel suprapus de o dărâmătură masivă (inclusiv blochete căzute din incintă) a fost descoperită o monedă de secol VI [puternic afectată de coroziune, cu urme de mortar – posibil Justinian I?] la ▼0,40 m de coama zidului, mai bine păstrat în acest colț. Așadar,

cunoaștem parțial laturile de est și de sud ale acestei încăperi, prima de lângă incintă. Suprafața / dimensiunile sunt de circa 2,65 x 5 m (atât a fost cercetată spre incintă). Ne-am oprit pe un nivel intermediar de dărâmătură, la -0,60 m la SE, respectiv -1,20 spre incintă.

R2 este orientată NV-SE cu zidul de NV (comun cu R2 păstrat pe 3 asize vizibile – atât a fost adâncită secțiunea). Tehnica este îngrijită, cu zidul realizat din blochete sumar fasonate, legate cu pământ. Zidul de NV are lungimea de 2,50 m (vizibilă). Nivelul pe care s-a oprit cercetarea este de ▼0,55 m față de cel actual de călcare. Lățimea zidului este aproape constantă (0,68-0,73 m).

R3 are laturile vizibile de 2,50 x 5,20 m. Zidul de est este similar ca opus cu cel de NV și are lățimea de 0,67-0,70 m. Are latura de est de 4,60 m, iar cea de nord (atât cât a fost cercetată) de 2,65 m. Lățimea zidului de NV (comun cu R1) este cuprinsă între 0,55 – 0,58 m. A fost construit din blocuri mici, nefasonate, legate cu pământ. Acest zid pare adosat zidului exterior (de est). A fost cercetat pe 3 asize. Zidul din R2 are lățimea de 0,60 – 0,65 m. Nivelul dărâmăturii apare la 0,50 m, iar coama zidului este la -0,30 m de la nivelul actual de călcare.

Descoperirile monetare: descoperirile izolate, în context, sunt monede de bronz, datate, majoritar, în sec. V; cele două depozite, de 5, respectiv, 7 piese, se datează în sec. V, cel de-al doilea fiind încheiat cu monede (*minimi*) de la Anastasius.

Sector Poarta Mică

Ștefan Honcu, Dorel Paraschiv, Sorin Costea

În această campanie s-a luat decizia continuării cercetării arheologice în punctul „Poarta mică”¹. Informațiile cu privire la acest sector, care deși a fost cercetat parțial înainte, sunt sumare².

Anul acesta am reluat săpăturile în acest punct având, pentru început, două obiective principale:

1. să recuperăm informații cu privire la stratigrafia acestui sector;
2. să realizăm un plan cât mai detaliat al zonei.

Pornind de la aceste obiective, am trasat o secțiune (S1), orientată nord-sud, cu dimensiunile de 18 x 9,5 m, care să înglobeze vechea secțiune, în care nu a fost finalizată cercetarea. Suprafața supusă cercetării a fost împărțită în carouri de 1 x 1 m și 50 x 50 cm, concentrându-ne săpătura pe latura de vest a secțiunii pentru a obține un profil stratigrafic care să ne permită să aflăm momentul în care a fost construit edificiul excavat parțial anterior.

Cel mai probabil, după cum se conturează urmele vechii secțiuni, aceasta nu depășea, în *extra muros*, cu mai mult de 50 cm zidul de incintă. Până în reluarea săpăturilor, despre sectorul Poarta Mică aveam, pe baza observațiilor făcute de către noi în teren, constatase următoarea situație arheologică:

1. cercetarea s-a concentrat pe dezvelirea intrării în cetate (deschiderea acesteia este de 1,65 m), iar grosimea zidului de incintă este de 2,60 m, însă fără a putea oferi alte informații de natura stratigrafică. Forma ei este ușor trapezoidală, îngustă dinspre intrarea în cetate și puțin mai lată la interior.

2. a fost cercetat, parțial, interiorul unui edificiu, denumit convențional E1, care este orientat aproximativ pe direcția colțului de interior a zidului de incintă, la doar 40 cm de acesta. Zidul a fost construit din prietre sumar fasonate,

¹ Cercetarea arheologică în acest sector i-a revenit Cristinei Opaiș, care a trasat o secțiune perpendiculară pe zidul de incintă, dezvelind o parte a acestuia și intrarea în cetate, dar în cursul celor trei săptămâni de lucru aceasta nu a reușit să-și finalizeze cercetarea.

² Monica Mărgineanu Cârstoiu, Virgil Apostol, *Antiquité tardive. Notes sur la fortification d'Argamum*, în Caiete ARA 8, 2017, p. 80, 86.

legate cu pământ galben și face parte dintr-un edificiu care avut, după toate probabilitățile, două nivele de utilizare, pe care le putem observa doar la nivel arhitectural. Din punct de vedere arheologic nu știm dacă acestea au fost documentate.

Într-o primă fază a cercetării s-a realizat îndreptarea profilului de vest al secțiunii, precum și curățarea interiorului edificiului, pentru a putea evalua și constata la ce adâncime și pe ce nivel s-a oprit săpătura anterior efectuată. Trebuie menționat că secțiunea trasată de noi se află la 2,10 m în exteriorul zidului de incintă și înglobează atât săpătura C. Opaiș cât și cea a lui P. Nicorescu, care au dezvelit întreaga incintă a cetății.

Din prima fază de locuire a edificiului E1, latura de est și, parțial, cele de nord și sud au fost surprinse între carourile 7A-7C și 13A-13C (fig. 3). Latura de nord și cea de sud s-au conturat la adâncimea de -30 cm, în timp ce latura de est a fost identificată la -80 cm, ea fiind, probabil, demantelată în faza a doua de utilizare a edificiului, când acesta a fost extins spre est. În colțul de SE al edificiului a fost surprins șanțul de fundare a laturii de est, pe o suprafață de aproximativ 2,5 m. Acest șanț continuă pe lângă zidul Z1, fiind întrerupt de complexul Cx1 în partea de NE. În acest punct, în interiorul edificiului din prima fază, au fost surprinse urmele de incendiere ale acoperișului edificiului, ce constau într-un strat de cenușă amestecat cu mici pietre și urme de ardere, precum și piroane și scoabe de la acesta. După demontarea acestui strat am surprins podeaua edificiului, constând dintr-un pământ galben bine tasat, pe alocuri cu urme de ardere. Întrucât condițiile meteorologice și cele financiare nu ne-au permis cercetarea acestui strat, am decis să-l conservăm pentru a putea fi excavat anul viitor.

Astfel, după îndepărtarea stratului vegetal din interiorul edificiului (E1) (din al doilea nivel de funcționare) și a pământului depus de la abandonarea săpăturii (un strat gros de aproximativ 35 cm de pământ cenușiu, cel mai probabil adus din vechiul pământ excavat, dar și căzut din profilul secțiunii, amestecat cu piatră, ceramică, cât și cu fragmente de sticlă și folie de plastic modernă), am surprins un strat consistent de pământ galben amestecat cu pietre, bine tasat. În această amenajare am găsit o monedă din secolul V p.Chr., dar care, din cauza stării precare de conservare, nu a putut fi identificată, deocamdată și ceramică de masă phoceană - forma *Hayes 3*, varianta *C* - ce se încadrează, cronologic, în a doua jumătate a secolului V p.Chr, alături de ceramică africană - forma *Hayes 99* (bol ce se datează în secolul VI p.Chr.). Considerăm că avem de-a face cu o nivelare care, cel mai probabil, a fost efectuată o dată cu reconstruirea edificiului E1, din faza a doua de utilizare.

Odată cu excavarea stratului de nivelare, în colțul de NV al acestuia, în carourile 9B-10D, am surprins un segment de zid (Z1, ce se păstrează pe o lungime de 1,5 m) orientat NV – SE, construit din blocuri de calcar fasonate, legate cu pământ galben. Acesta a fost scos din uz, probabil, în momentul construirii edificiului E1, din primul nivel de funcționare a acestuia. După tehnica de construcție a zidului (Z1) înclinăm să credem că acesta a fost ridicat, eventual, în secolul IV p.Chr. În partea de nord a colțului lui E1, zidul Z1 este demantelat de o groapă (Cx1), care continuă sub latura de nord a edificiului. Complexul Cx1 se conturează de la adâncimea de -1,70 m și are o formă ovală (?). Umplutura gropii este compusă din două straturi. Primul strat de umplutură are culoarea cenușie – pământ afânat, cu pietre mici în compoziție. Cel de-al doilea strat constă în pământ brun, tasat, pigmentat cu cărbune, având în compoziție cărămidă, olane și pietre. În umplutura celui de-al doilea strat am găsit fragmente ceramice.

Pe latura de SV a zidului de incintă am surprins o altă groapă (Cx2), realizată în urma unei demantelări dinspre paramentul interior al acestuia, pe o lungime de 1,50 m. Aceasta a fost făcută, după toate probabilitățile, în momentul dezvelirii zidului de incintă de către P. Nicorescu. Credem că

intervenția a avut loc în contextul în care, la adâncimea 1,40 m în zidul de incintă, a fost încastrată o placă de calcar fasonat, ce putea fi, în opinia lui P. Nicorescu, o stelă funerară, moment în care s-a decis demantelarea zidului de incintă.

Un alt punct unde s-a concentrat cercetarea noastră a fost în zona profilului de vest al secțiunii, în carourile 1A-1F și 7A-7F. În această suprafață, doar în zona carourilor 1A-7A am degajat pământul pentru a obține un profil și pentru a putea ajunge la același nivel stratigrafic ca în celelalte carouri, excavate anterior. După eliminarea stratului de dărâmătură din aceste carouri am ajuns pe un nivel de pământ brun-cenușiu. Materialul arheologic descoperit în acest nivel constă în amfore, ceramică de masă și de bucătărie, alături de resturi osteologice (de origine animală). În linii mari acest strat de cultură ar putea avea ca termen *post quem* sfârșitul secolului VI și începutul celui următor, încadrare bazată pe ceramica descoperită în acest punct (farfurii încadrate în forma *Hayes 10*, precum și amfore *Kuzmanov 15*). În caroul 5A a fost descoperită o amenajare de mici blocuri de piatră, care pare să aibă forma unui zid, dar care va fi cercetată anul viitor.

36. Luna, jud. Cluj

Nod Rutier

Tip de sit: 111, 211

Epocă: 1, 33, 42

Cod RAN: 55366.01

Autorizație nr.: 30/25.04.2017

Colectiv: Luca Paul Pupeză (MNIT) – responsabil științific; Nagy Szabolcs (MNIT), Piroška Eszter (UBB), Cristian Aurel Roman (MNIT); Ferenczi Márton, Mihaela Duruș, Ionuț Socol, Emanuel-Sorin Malinescu, Florin Grec, Anamaria-Ștefania Balaș, Ștefana Cristea, Horia-Petru Furcovici, Evelyn Ciocan, Keresztes Timea, Daczó, Levente, Zólya Emőke-Krisztina, Kócza Richárd-Róbert (UBB).

Situl arheologic Luna - Nod Rutier se află pe prima terasă de pe malul drept al râului Arieș la ieșirea din Câmpia Turzii spre Târgu Mureș, de-a lungul DN 15. A fost identificat în anul 1999 cu ocazia lărgirii DN 15¹ și parțial investigat în perioada 2009-2010, cu prilejul unei ample cercetări arheologice preventive desfășurate în cadrul proiectului Autostrada Transilvania. Începând din anul 2013 cercetarea arheologică este sistematică². Situl arheologic se extinde și în afara zonei afectate de proiectul Autostrada Transilvania. Din cercetările preventive (2009-2010, 2017) și cele sistematice (2013–2017) reiese că situl cuprinde două așezări (denumite Așezarea I și II) și trei necropole (Necropola I, II și III), care aparțin epocii avare (secolele VI-IX).

Cercetările sistematice din anul 2017 le-au succedat pe

¹ Lazarovici Gh., Meșter M., *CCA - campania 1999*, nr. 35.

² Roman C. A., Nagy Sz., Piroška E., Tecar T. , *Luna, jud. Cluj, punct: Nod Rutier*, în *CCA - campania 2013*, 2014, p. 83-84. Pupeză P., Nagy Sz., Piroška. E., Roman C.A., *Luna, com. Luna jud. Cluj, punct: Nod Rutier*, în *CCA - campania 2014*, 2015, p. 100–101. Pupeză P., Nagy Sz., Piroška. E., Roman C.A., *Luna, com. Luna jud. Cluj, punct: Nod Rutier*, în *CCA - campania 2015*, 2016, p. 53–54. Pupeză P., Nagy Sz., Piroška. E., Roman C.A., *Luna, com. Luna jud. Cluj, punct: Nod Rutier*, în *CCA - campania 2016*, 2017, p. 85–87.

cele preventive (a se vedea Luna – Centrul de Întreținere și Control din prezentul volum). Obiectivele campaniei din 2017 au fost de a delimita Necropola II spre est (limitele de sud și de nord fiind surprinse în campaniile anterioare) și de a finaliza cercetarea complexele identificate anterior dar necercetate.

Tehnicile de săpătură au ținut seama de condițiile specifice ale sitului arheologic. În lucrările anterioare s-a stabilit stratigrafia generală a zonei, care a permis decaparea mecanică cu excavatorul a stratului de pământ superior, deranjat de lucrări agricole până la adâncimea de 0,30-0,40 m. Complexele conturate după decaparea mecanică au fost săpate manual. Documentarea lor a inclus desenarea, fotografie, întocmirea fișelor analitice, punerea pe planul topografic precum și împachetarea și înregistrarea materialului descoperit. În campania din anul 2017 a fost decapată o suprafață de cca. 1750 m² și au fost cercetate 65 complexe arheologice (o locuință, un șanț și 63 de morminte).

În privința descoperirilor funerare, cercetările s-au desfășurat în special în zona nord-estică a Necropolei II. Din cele 63 de morminte cercetate, 59 aparțin epocii avare timpurii și mijlocii. Jefeuirea mormintelor ce a avut loc chiar în epocă era mult mai intensă în această zonă decât în alte părți ale necropolei. Dintre puținele materiale arheologice rămase în inventarele funerare pot fi menționate vase de ofrandă din lut, vârfuri de săgeți, rar câte un vârf de lance, cuțite de fier, un pieptene de os, cataramă de fier sau bronz, cercei de bronz, foarte rar de argint, sau mărgelă de sticlă de diferite tipuri și mărimi. Marea majoritate a acestor obiecte s-au păstrat fragmentar și au apărut în poziții secundare. Armele recuperate provin mai ales din afara sicriului.

Doar două morminte cercetate în Necropola II nu au fost jefuite. Mormintele aparțin unor copii și au un inventar funerar relativ modest. Într-un mormânt erau depuse o cataramă și un cuțitaș din fier, iar în celălalt s-a găsit doar o pereche de cercei de bronz (argint?).

În partea estică și nord-estică a Necropolei II se concentrează cele mai multe morminte de cai. Mormintele de cai sunt individuale, dispuse în același șir și pe aceeași direcție cu mormintele umane, dar au o orientarea inversă, cu capul la est. Acest lucru s-a putut stabili și în cazuri în care oasele erau bulversate, în primul rând datorită formei specifice ale gropilor. Acestea au fost săpate intenționat mai înguste în capătul estic după forma și dimensiunea craniului. Toate mormintele de cai cercetate în anul 2017 au fost jefuite în epocă. Dintre piesele recuperate menționăm o scăriță de fier cu talpa curbă spre exterior, un vârf de lance, cataramă cu verigă ovală din fier sau aplici de bronz.

În colțul nord-estic a Necropolei II, la cca 2,70 m spre est față de ultimul mormânt, s-a găsit un șanț. S-a conturat doar capătul sudic al acestuia, păstrat pe o lungime de 12,60 m, fiind orientat N–S. Lățimea șanțului variază între 0,26 și 0,38 m, iar adâncimea maximă de la nivelul de identificare era de 0,12 m. Umplutura complexului era ușor afănată și consta din pământ de culoare neagră. În umplutură s-au găsit puține fragmente ceramice, chirpici și câteva oase de animale. Datarea și funcționalitatea șanțului nu este foarte sigură, dat fiind puținele informații pe care le avem. Cel mai probabil șanțul avea rolul de a separa spațiul funerar de cel de locuit, având în vedere că la est de acesta nu au mai apărut morminte.

În zona Necropolei III cercetările din 2017 au fost mult mai restrânse. Aici au fost cercetate patru morminte. Spre deosebire de mormintele din Necropola I și Necropola II, cele din Necropola III nu au fost jefuite. Inventarul lor funerar conținea obiecte specifice epocii avare târzii: mărgelă din sticlă, cercei din bronz și argint, cataramă din fier, un vârf de lance, vârfuri de săgeți, capete de curele din bronz, amnare, cuțite din fier sau vase de lemn de la care s-au păstrat inele de întărire din fier.

Singura locuință cercetată în anul 2017 se află la limita

dintre Necropola II și Așezarea I. Complexul făcea parte dintr-un ansamblu de locuințe aliniate de-a lungul unui drum orientat NE–SV. Locuința era de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, suprafața locuibilă fiind de cca. 10 m². În colțul vestic s-a găsit un cuptor de piatră de râu cu vatră ovală. Materialul arheologic recuperat din umplutura locuinței consta din puține fragmente ceramice și un fragment de chirpici. Complexul a fost ulterior secționat de groapa unui mormânt de copil. Din inventarul funerar s-au recuperat doar câteva fragmente de la un pieptene de os. Analiza puținului material descoperit nu oferă informații cronologice deosebite. Relația stratigrafică dintre cele două complexe datează locuința anterior Necropolei II, din care făcea probabil parte mormântul de copil.

37. Maliuc, com. Maliuc, jud. Tulcea

Punct: Taraschina

Tip sit: tell

Încadrare cronologică: Eneolitic, Latène, Epoca romană, Epoca Medievală

Cod RAN: 160298.01

Autorizația nr. 50/2017

Colectiv: Micu Cristian – responsabil științific; Mihail Florian, Ailincăi Sorin Cristian (ICEM Tulcea); Florea Mihai, Haită Constantin, Radu Valentin (MNIR București); Bălășescu Adrian (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București); Constantinescu Mihai (Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer” București); Danu Mihaela (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași), Carozza Laurent, Burens Albane, Philippe Valette (UMR 5602 Geographie de l’Environnement, Toulouse), Carozza Jean-Michel, François Lévêque (Université de La Rochelle), Furestier Robin (Cité de la Préhistoire d’Orgnac l’Aven), Manolakakis Laurence (CNRS, UMR 8215 Trajectoire, Paris), Provenzano Noelle (CNRS, UMR 5140, Lattes-Montpellier) – membri ai colectivului

Începând cu anul 2010, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, împreună cu instituțiile partenere (UMR 5602 Toulouse, Muzeul Național de Istorie a României, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină București, Institutul de Antropologie „Francis I. Rainer” București) și cu acordul Rezervației Biosferei Delta Dunării, realizează proiectul „Delta Dunării”, ce are ca obiectiv general studiul schimbărilor de mediu înregistrate în zona Dunării de Jos, în prima parte a Holocenului (intervalul de timp cuprins între începutul fenomenului neolitizării și debutul antichității). În acest context, o atenție deosebită este acordată cunoașterii impactului comunităților umane asupra mediului înconjurător (antropizare) și evaluării incidenței schimbărilor de mediu (factori climatici, evenimente extreme, crize ale mediului înconjurător) asupra comunităților umane.

Săpăturile arheologice de la Taraschina (com. Maliuc, jud. Tulcea) constituie obiectivul central al proiectului mai sus amintit. Specificul acestui sit pluristratificat – de tip *tell* – este conferit de poziția sa, cu totul originală, în inima actualei delte a Dunării. În plus, împreună cu situl Dâmbul lui Haralambie

(com. Maliuc, jud. Tulcea) reprezintă cele mai vechi dovezi (mil. V a.Chr.) ale locuirii spațiului deltaic.

Situl de la Taraschina constituie o platformă ideală de studiu în raport cu obiectivul general al proiectului „Delta Dunării”.

OBIECTIVELE CAMPANIEI 2017

1. Realizarea unui inventar al siturilor arheologice din perimetrul Rezervației Biosferei Delta Dunării

Cu toate că primele cercetări din zona avută în vedere au fost organizate încă de la sfârșitul sec. XIX, până în prezent nu a fost realizat un studiu care să sistematizeze întreaga informație de interes arheologic și istoric avută la dispoziție. În acest context, s-a propus realizarea unui inventar al siturilor din perimetrul Rezervației Biosferei Delta Dunării, pe baza căruia să fie redactată o primă hartă arheologică. Acest demers permite o mai bună cunoaștere a dinamicii populării spațiului geografic studiat, de-a lungul principalelor epoci istorice, și a rolului societăților umane în procesele de transformare a ecosistemelor din Delta Dunării. Rezultatele cercetării noastre pot constitui un suport științific indispensabil în elaborarea viitoarelor planuri de management ale Administrației Rezervației Biosferei Delta Dunării.

2. Continuarea cercetărilor în așezarea-tell de la Taraschina (com. Maliuc). Realizarea unor prospecțiuni geofizice pe așezarea-tell de la Taraschina, în anul 2015, a condus la conturarea unei prime hărți a anomaliilor magnetice de pe suprafața sitului. Pe această reprezentare grafică au fost individualizate numeroase indicii în legătură cu zonele incendiate sau care includ elemente transformate prin acțiunea focului. Cele mai importante dintre acestea se regăsesc la marginea tell-ului principal, așa-numitul Sit 1, dar și pe Situl 2. Așa cum s-a precizat în raportul asupra activității desfășurate în anul 2016, în urma analizei hărții anomaliilor magnetice s-a decis trasarea și cercetarea unui vast sector, de aproximativ 180 mp, numit convențional Zona 3, ce ar trebui să cuprindă atât structuri de locuire (incendiate sau neincendiate), cât și spațiile conexe (zone de circulație, zone funcționale).

Tot în cursul anului 2017 au mai fost programate analiza eșantioanelor de sol rezultate în urma carotajelor realizate pe suprafața așezării-tell și analiza inventarului arheologic rezultat în urma săpăturilor din așezarea-tell.

TEHNICILE ȘI METODELE DE CERCETARE FOLOSITE

1. Realizarea unui inventar al siturilor arheologice din perimetrul Rezervației Biosferei Delta Dunării

În conformitate cu legislația în vigoare, Rezervația Biosferei Delta Dunării cuprinde: Delta Dunării, Dunărea Maritimă până la Cotul Pisicii, sectorul Isaccea-Tulcea cu zona inundabilă, sărăturile Murighiol – Plopu, complexul lagunar Razim-Sinoe și litoralul Mării Negre de la Brațul Chilia până la Capul Midia. Demersul nostru s-a bazat pe identificarea și înregistrarea siturilor arheologice din acest areal, vestigii care indică urme ale activității umane din cele mai vechi epoci preistorice până la sfârșitul stăpânirii otomane în Dobrogea. Folosind rezultatele cercetărilor de teren, edite și inedite, dublate de analiza surselor literare și cartografice, am întocmit o bază de date în care am luat în considerare denumirea sitului, tipul acestuia (așezare, cimitir, descoperire izolată etc.) și încadrarea sa cronologică.

În privința reperelor cronologice, ne-am bazat pe datele specifice provinciei Dobrogea, cunoscută, printre altele, și printr-un patrimoniu arheologic de excepție.

2. Continuarea cercetărilor din așezarea-tell de la Taraschina (com. Maliuc).

Din punct de vedere metodologic, săpătura arheologică din Zona 3 a fost realizată manual, începând chiar de la nivelul actual al solului. Un caroiaj, a cărui unitate de bază este metrul

pătrat, a fost dispus în funcție de sistemul de referință propriu sitului. Decapajele au fost făcute pe unitate stratigrafică și unitate de suprafață. Gropile au fost săpate în întregime.

Pentru o cât mai atentă înregistrare a materialului arheologic, în fiecare unitate stratigrafică a fost eșantionată o importantă cantitate de sediment, ce a fost sitat sub jet de apă în imediata apropiere a sitului arheologic.

Materialul a fost înregistrat pe fiecare din unitățile de suprafață individualizate; coordonatele elementelor caracteristice și ale utilajului au fost măsurate cu ajutorul unei stații totale. Odată cu apariția primelor niveluri au fost realizate relevee grafice pentru zona cercetată (scara 1/10). Au fost realizate planuri generale și de detaliu.

PREZENTAREA REZULTATELOR IMEDIATE ALE CERCETĂRII

1. Realizarea unui inventar al siturilor arheologice din perimetrul Rezervației Biosferei Delta Dunării

În demersul nostru de repertoriere a siturilor arheologice din interiorul Rezervației Biosferei Delta Dunării am reușit să identificăm 167 de obiective. Cele mai numeroase vestigii arheologice au fost înregistrate pe malul complexului lagunar Razim-Sinoe (63), acestea fiind urmate de cele din delta propriu-zisă (45 de situri între brațele Chilia și Sfântu Gheorghe) unde se pot observa nuclee de locuire pe grindurile Chilia, Letea, Caraorman și Stipoc. O densitate deosebită de se remarcă în sectorul Tulcea – Isaccea, cu zona inundabilă (25 situri), și pe malul sudic al brațelor Tulcea și Sf. Gheorghe (26 situri). Numărul mic de obiective arheologice identificate pe malul nordic al brațului Chilia (8) este în direct legătură cu stadiul cercetării, datele noastre provenind exclusiv din surse bibliografice.

Analiza datelor rezultate din cercetările arheologice realizate de-a lungul timpului ne poate conduce la propunerea unui anumit scenariu privind fenomenul de populare a zonei aflate în studiu. Ceea ce pare evident la o primă vedere este diferența netă între diferitele epoci în ce privește dimensiunea și natura prezenței factorului antropic. Calcoliticului, epocii fierului, epocii romane și evului mediu le-ar putea corespunde un model ale cărui caracteristici sunt dinamica locuirii – tradusă în special prin numărul apreciabil de situri cunoscute – și exploatarea la o scară mai mare a resurselor mediului înconjurător. Atât spațiul „domestic”, cât și cel funerar sunt bine reprezentate, uneori chiar asociate în forme diverse.

Impactul factorului antropic asupra mediului înconjurător este, în aparență, unul destul de redus. Pentru Epoca bronzului, existența comunităților umane și impactul acestora, cel puțin asupra peisajului, pot fi caracterizate într-o măsură covârșitoare prin studiul complexelor funerare (tumuli).

Scenariul propus pentru zona Rezervației Biosferei Delta Dunării ar putea fi susținut într-o bună măsură și de evoluțiile sesizate la nivel regional, în special cele din zona de nord-est a Peninsulei Balcanice, sud-estul României și spațiul aflat în nordul Mării Negre. Trebuie, totuși, precizat că acesta este influențat în mare măsură de tipul de cercetare arheologică realizată în perimetrul Rezervației Biosferei Delta Dunării și în imediata apropiere a acesteia. Până în prezent, doar un sigur proiect major – „Delta du Danube”, rezultat al colaborării dintre UMR 5602 Geode Toulouse și Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Simion Gavrilă” Tulcea – a stabilit drept obiectiv general studiul evoluției comunităților preistorice de pe teritoriul Deltei Dunării într-o manieră globală și integrată¹.

O mare parte din datele înregistrate sunt rezultatul cercetărilor de teren. Până la începutul sec. XXI, acestea erau concentrate pe suprafețe reduse, fiind privilegiate malurile Dunării, ale lacurilor din complexul Razim-Sinoe și zonele din imediata apropiere a siturilor arheologice în care se desfășurau

¹ Carozza, Bem, Micu 2011.

săpături arheologice sistematice². Doar în ultimii șapte ani a fost dezvoltat în nordul Dobrogei un program de cercetări de suprafață ce are în vedere ansamblul teritoriului.

Trebuie, de asemenea, menționat că cercetarea arheologică nu a avut în majoritatea cazurilor în vedere și exploatarea datelor ce privesc transformările înregistrate, de-a lungul timpului, la nivelul mediului înconjurător și peisajului, în special în zona cursului inferior al Dunării și a Deltei acesteia. Trebuie menționat totuși că în ultimii ani au fost realizate studii care au luat în considerare și această direcție de cercetare³. În fapt, cu mici excepții, proiectelor de arheologie (sistematică ori preventivă) le-a lipsit dimensiunea interdisciplinară și pluridisciplinară. Această abordare ar schimba, probabil, strategia de cercetare în domeniul arheologic și, implicit, scenariul clasic propus pentru popularea zonei mai sus amintite.

Având în vedere observațiile anterioare, credem că nu ar fi lipsit de interes să propunem o reorientare a cercetării (și nu ne referim în acest context doar la cercetarea arheologică) din zona Rezervației Biosferei Delta Dunării spre studiul, într-o manieră interdisciplinară și pluridisciplinară, a relației dintre comunitățile umane și transformările observate la nivelul mediului înconjurător.

2. Continuarea cercetărilor din așezarea-tell de la Taraschina (com. Maliuc)

2.1. Săpăturile arheologice

Cercetările din acest an au fost realizate pe suprafața numită convențional Zona 3. În cadrul acesteia, o atenție deosebită a fost acordată carourilor K-T/29-36.

În stadiul actual al cercetărilor, diagrama stratigrafică (reunește câteva ansambluri și unități stratigrafice. Dintre acestea, în campania 2017 s-au realizat cercetări în următoarele contexte arheologice:

Ansamblul 2 include gropi care prin amenajarea lor au afectat nivelurile de locuire calcolitice și material arheologic atribuit epocii romane și Evului Mediu. Din cele trei gropi individualizate în Zona 3 una a fost cercetată în cadrul campaniei 2017.

Groapa Fs 3012 – US 3013 (carourile O-Q/36). Acest complex a fost identificat în carourile O-Q/36, la interfața US 3003 și US 3004. Forma gropii este circulară, diametrul de 1,40 m. Umplutura sa include un limon argilos, etrogen, puțin compact, brun-închis. Am remarcat prezența unor mici fragmente ceramice atribuite epocii romane și culturii Gumelnița, foarte puține resturi faunistice.

Ansamblul 4. În acest context au fost cercetate o structură de locuire (UND), în care se regăsesc US 3009, US 3014, US 3015 și US 3016, și zona din imediata sa apropiere – US 3008.

US 3009. Reprezintă un limon omogen, de culoare bej, a cărei structură a fost afectată de bioturbații. Chirpicii incendiați sunt mai numeroși în interiorul structurii de locuire, în special în colțul de nord-est al acesteia. În colțul opus, mai precis în caroul Q35, a fost remarcată prezența unor fragmente ceramice de mari dimensiuni, aflate în conexiune. Frecvența chirpicilor incendiați scade progresiv către sud, zonă în care este încă dificil de stabilit limita structurii de locuire. Menționăm că pe suprafața US 3009, într-un strat a cărei grosime nu depășește 10 cm, au fost adunate 112 kg de chirpici.

Inventarul unității stratigrafice este în curs de cercetare. Până în prezent au fost înregistrate 142 fragmente ceramice atribuite culturii Gumelnița, în mare parte cu urme de ardere accidentală, în directă legătură cu incendiul care a afectat structura de locuire. Remarcăm numărul important de vase cu volum mediu și mare. Nu lipsită de interes este descoperirea a două fragmente de recipiente de mari dimensiuni realizate din argilă degresată cu o

cantitate apreciabilă de fibre vegetale (stuf).

US 3014 corespunde la rândul său nivelului de distrugere al structurii de locuire. Se observă o creștere evidentă a dimensiunilor fragmentelor de chirpici incendiați – în unele cazuri, lungimea acestora poate depăși 50 cm iar greutatea poate ajunge la 10 kg. Menționăm creșterea numărului de fragmente ceramice în partea de nord-vest a structurii de locuire. În partea centrală a acesteia a fost descoperit un vas întreg – bol de mici dimensiuni, decorat cu butoni.

US 3015 corespunde unui fragment de chirpici de mari dimensiuni – probabil un segment de perete înclinat spre interiorul structurii de locuire.

US 3016. Corespunde unui sediment granulos rezultat din dezagregarea stratului de chirpici. Formează un nivel eterogen, roșu-cărămiziu.

În zona exterioară structurii de locuire din Zona 3 a fost cercetat **US 3008**, reprezentat de un limon fin, cenușiu-închis, organic, asociat cu numeroase resturi faunistice, fragmente de roci, fragmente ceramice (categoria fragmentelor ceramice de mici și foarte mici dimensiuni reprezintă aproximativ 95% din total). Cu puține excepții, acest material arheologic nu este, aparent, marcat de acțiunea incendiului ce a afectat structura de locuire.

La finalul campaniei 2017, se poate aprecia că săpăturile arheologice realizate pe suprafața Zonei 3, pe un perimetru în care au existat una sau mai multe structuri de locuire, au o importanță deosebită în efortul de înțelegere a modului în care a intervenit abandonul locuirii în așezarea-tell de la Taraschina. Analizele radiocarbon în curs de finalizare vor permite o datare precisă a acestui eveniment, cel puțin în zona aflată în studiu.

Punct: Taraschina

Cod RAN: 160788.01

Piese de piatră șlefuită descoperite în Zona 2 a așezării-tell

Robin Furestier, Florian Mihail

În cursul anului 2017 a fost finalizată analiza a 80 de piese descoperite în Zona 2 din așezarea-tell.

A. Piese cu partea activă reprezentată parțial sau în totalitate de suprafața corpului.

A.1. Frecător

În acest tip au fost incluse 17 exemplare. Toate se află într-o stare avansată de fragmentare. Marea majoritate au dimensiuni atât de reduse încât nu permit determinarea formei conferită prin prelucrare. Cele câteva piese mai bine conservate au fost amenajate în formă circulară sau rectangulară.

Marginile au fost fasonate prin percuție și abraziune. Intensitatea cu care a fost executată aceasta din urmă este variabilă. În unele cazuri este foarte pronunțată, eliminând în totalitate urmele percuției, în vreme ce pe suprafața altor piese a fost practică foarte puțin, doar cât să regularizeze zonele deformate prin percuție.

Uzura este vizibilă prin crearea unor zone aplatizate pe suprafața pieselor pe parcursul funcționării. Numărul acestora variază în funcție de dimensiuni, formă sau stadiul utilizării⁴. Fragmentarea avansată ne obstrucționează și în observațiile realizate asupra părților active. Deși măcar câte una este vizibilă pe fiecare dintre fragmentele analizate, nu ne putem pronunța asupra manierei de valorificare a suprafețelor acestor piese. Singurul frecător aflat într-o relativ bună stare de conservare prezintă șase zone de utilizare, ce acoperă întreaga sa suprafață

Putem presupune că această manieră eficientă de folosire a caracterizat și restul componentelor din alcătuirea acestui tip, mai ales că pe unele fragmente de dimensiuni foarte reduse am putut observa și câte trei astfel de zone.

A.2. Rășniță

Din acest tip fac parte 23 exemplare, toate aflate în stare fragmentară. 11 piese conservă segmente din partea activă. Dimensiunile sunt foarte reduse. Majoritatea fragmentelor au lungimea situată între 45 și 124 mm.

Cele mai multe rășnițe au fost confecționate din gresie, doar pentru trei piese fiind folosit cuarțitul. Starea avansată de deteriorare permite în foarte mică măsură realizarea unor observații cu privire la forma pieselor. Acestea par să fi fost oval-alungite sau rectangulară cu marginile rotunjite. Marginile și fețele inferioare au fost fasonate prin percuție și abraziune. Aceasta din urmă nu a fost realizată într-o manieră expeditivă, prin intermediul său suprafața fiind bine regularizată. În cele mai multe cazuri fețele inferioare au aspect convex, rareori fiind drepte. În ceea ce privește marginile, reiese o preferință pentru conferirea unui aspect relativ rectiliniu. Două exemplare par să se fi fragmentat pe parcursul prelucrării. Unul a rămas în prima etapă a fasonării, pe parcursul căreia i-a fost conferită forma prin percuție. Cel de al doilea se află în cea de a doua etapă a fasonării, suprafața marginii și a feței inferioară fiind parțial regularizate prin abraziune.

Pe toate fragmentele conținând parte activă este vizibilă starea avansată de uzură. Partea activă este fie alveolată, fie dreaptă. Pe toate exemplarele uzura s-a manifestat sub forma tocirii. Pe unele piese s-a format, alături de tocire, și lustrul.

A.3. Șlefuitor

Acest tip are o bună reprezentare, 17 exemplare intrând în alcătuirea sa. Toate au avut ca suport un galet utilizat în formă naturală. Starea de conservare este în general bună. Doar două piese nu s-au conservat în întregime. Forma este rectangulară cu extremitățile rotunjite (nouă exemplare), ovală (cinci exemplare) și triunghiulară (un exemplar). Dimensiunile sunt relativ reduse, indiferent de formă.

Uzura se manifestă prin deformarea formei generale a piesei. Suprafețele utilizate s-au aplatizat mai mult sau mai puțin intens, în funcție de durata perioadei de funcționare. Au fost exploatate atât marginile, cât și fețele, niciodată ambele pe aceeași piesă. Am observat o preferință pentru folosirea marginilor (10 exemplare). În doar cinci cazuri s-a optat pentru exploatarea fețelor. Indiferent că au funcționat marginile sau fețele, am putut constata practicarea unei maniere eficiente de valorificare a suprafeței pieselor, fiind majoritare piesele în cazul cărora s-a optat pentru utilizarea ambelor margini/fețe.

A.4. Piatră de ascuțit

Un singur asemenea exemplar se regăsește în seria de față. Materia primă aleasă a fost șistul verde. Blocul de materie primă, de dimensiuni reduse (L -78; l - 37 mm; gr. - 15 mm), a fost utilizat în formă naturală. Nu am identificat urme de prelucrare. Suprafața feței superioare, ce păstra urmele de uzură, s-a exfoliat parțial. Partea conservată păstrează pe un segment redus ca întindere fragmente ale unor mici șanțulețe create pe parcursul funcționării. Folosirea șistului sub forma unor blocuri în formă naturală drept pietre de ascuțit reprezintă o situație des atestată în mediul gumelnițean nord-dobrogean⁵

A.5. Percutor

Trei asemenea exemplare au fost descoperite în Zona 2. Toate cele trei piese au formă de semicerc, una ușor alungită.

Două percutoare sunt identice atât ca formă, cât și ca manieră de prelucrare. Ambele au fost prelucrate din gresie. Blocul de materie primă era spart la una dintre extremități și apoi ușor regularizat, pentru a căpăta un aspect neted, ce favoriza ținerea în mână și manipularea. Marginile și fețele erau fasonate, destul de pronunțat, prin abraziune, până căpătau

un aspect foarte neted. Într-unul din cazuri marginile au fost amenajate cu un aspect convex, iar pentru a doua piesă au fost șlefuite prin abraziune, până au devenit drepte. Părțile active sunt convexe. Cel de-al treilea, deși asemănător primelor două ca formă generală, este mai alungit. Acesta diferă și în ceea ce privește materia primă aleasă, aici fiind vorba de calcar. Întreaga sa suprafață este ocupată de negativele create prin debitarea unor așchii de mari dimensiuni. Două ipoteze pot fi formulate cu privire la obținerea suportului pentru această piesă: fie acesta este un nucleu epuizat și ulterior refolosit ca percutor, fie cioplirea a vizat direct crearea suportului. Dimensiunile foarte diferite a așchiilor debitate precum și maniera dezorganizată în care s-a efectuat debitarea lor par să confere mai multă veridicitate pentru cea de-a doua ipoteză. Fasonarea s-a rezumat strict la prima etapă, cea a percuției, suprafața nefiind regularizată prin abraziune.

Două din cele trei percutoare prezintă urme de uzură. Aceasta ocupă întreaga parte activă și se prezintă sub forma tocirii și a desprinderii unor așchii de dimensiuni mici și medii.

B. Piese cu partea activă liniară

B.1. Topor

Un singur exemplar, aflat într-o stare avansată de deteriorare, a fost introdus în acest tip. Extremitatea proximală și una dintre margini nu s-au conservat. Forma piesei pare să fi fost rectangulară. Întreaga suprafață a fost fasonată prin abraziune. Atât marginea păstrată cât și fețele sunt drepte. Partea activă are aspect convex. Zona conservată din partea activă nu prezintă urme de uzură, însă acest lucru nu exclude posibilitatea ca fracturarea piesei să fi intervenit pe parcursul funcționării.

C. Varia.

În acest tip am introdus piese aflate într-o stare avansată de deteriorare, cărora nu le putem oferi o atribuire tipologică sigură.

C.1. Piese cu urme clare de prelucrare

Șase fragmente fac parte din acest subtip. Deși prezintă urme vizibile de prelucrare, dimensiunile reduse și apartenența la zone puțin specifice din corpul piesei ne fac să nu deținem suficiente date pentru o încadrare tipologică exactă. Patru din cele șase exemplare sunt fasonate destul de intens prin abraziune și au aspect convex. Ele pot proveni atât de la marginea sau fața inferioară a unei rășnițe, cât și de la piese precum frecător sau percutor. Celelalte două fragmente sunt la rândul lor fasonate prin abraziune. Spre deosebire de primele piese, acestea au aspect drept.

C.2. Piese fără urme clare de prelucrare

Patru exemplare au fost încadrate în acest subtip. Toate sunt într-o stare avansată de deteriorare. Micile fragmente conservate prezintă urme ce ar putea corespunde fasonării. Toate au aspect foarte neted, ce ar fi putut fi obținut prin abraziune.

Observații asupra materialului litic șlefuit descoperit în Zona 2

Disponerea pieselor în cadrul ansamblurilor este relativ echilibrată.

Cea mai slabă reprezentare a fost înregistrată în cadrul ansamblurilor 6 (un exemplar) și 7 (trei exemplare), cercetate parțial.

Valori numerice echilbrate au fost înregistrate în ansamblurile 1, 2 și 5, cu 12 și respectiv câte 13 piese descoperite în nivelurile lor culturale. În ansamblul numărul 2 se remarcă US 2014/Fs 2015, cel care dă 9 din cele 13 piese (70%). Bogăția acestei unități stratigrafice este vizibilă și în ceea ce privește materialul ceramic, peste 40% din ceramica acestui ansamblu provenind din acest nivel stratigrafic. O situație asemănătoare a fost determinată și în cazul ansamblului numărul 5, unde 12 din cele 13 piese apar în US 2042, interpretat ca spațiu ce a servit ca zone de deșeuri menajere.

² Comșa 1953.

³ Carozza, Bem, Micu 2011; Vespremeanu-Stroe *et alii* 2013.

⁴ Mihail, Micu 2016, 24-26.

⁵ Micu, Haită, Mihail 2005-2006, 16; Mihail, Micu 2016, 27.

Peste 40% (33 exemplare.) din elementele ce alcătuiesc lotul studiat au fost descoperite în ansamblul numărul 4, mai precis în patru unități stratigrafice. Dintre acestea, se remarcă prin bogăție US 2030 (14 exemplare.) și US 2038 (15 exemplare). Cele două unități stratigrafice prezintă similarități în ceea ce privește densitatea materialului arheologic, fiind interpretate ca niveluri de acumulare a deșeurilor menajere și de degradare a unor structuri de locuire

În cadrul tipurilor de materie primă prelucrată nu am observat o mare diversitate. Predomină gresia și cuarțitul, alături de care se regăsește într-un procent relativ important și calcarul. Această componență a materiei prime a fost remarcată și în cadrul studiului petrografic. Un aspect interesant este dat de procentul foarte ridicat (23%) de suporturi de tip galet. Acest tip de suport este întâlnit în majoritatea seriilor gumelnițene, dar într-un procent mult mai mic⁶. Pentru moment putem formula ipoteza existenței unei strategii a comunităților ce au trăit pe așezarea de la Taraschina, o strategie orientată către culegerea și stocarea galeților. Dacă această strategie se datora unor oportunități oferite de către mediul natural sau era impusă o anumită orientare a activităților în cadrul acestor comunităților umane, pentru moment nu putem preciza cu exactitate.

O altă diferență interesantă față de alte situri gumelnițene din nordul Dobrogei poate fi observată și în componența tipologică, mai precis în raportul dintre piesele cu partea activă liniară (topoare, tesle, dălțițe) și cele cu partea activă reprezentată parțial sau în totalitate de suprafața corpului (râșnițe, frecătoare, șlefuitoare, pietre de ascuțit, percutoare). Pe situl de la Carcaliu raportul între cele două mari grupe tipologice este 22/66%⁷, în vreme ce în seria de pe situl de la Trestenic situația înregistrată este 31/68%⁸. În Zona 2 de pe așezarea din punctul Taraschina raportul este mult mai disproporționat. Piesele cu partea activă liniară lipsesc aproape cu desăvârșire, o singură piesă, aflată în curs de prelucrare, putând intra în acest grup. Pe de altă parte, cel de-al doilea grup atinge o valoare impresionantă (81%). Parțial acest lucru ar putea fi explicat prin lipsa, cel puțin pentru moment, a rocilor magmatice pe situl din punctul Taraschina, preferate adesea în acest spațiu geografic pentru prelucrarea topoarelor. Studiul petrografic efectuat asupra materialului litic din Zona 2 a condus la identificarea unor roci sedimentare și metamorifice. Acestea au zonele-sursă situate la cca. 20-40 km de poziția ocupată de comunitățile eneolitice care au viețuit la Taraschina, în vreme ce zăcămintele de roci magmatice se aflau la aproximativ 70-80 km, în zona de nord-vest a Dobrogei. Totuși, prezența pe sit a unor materiale cu locul de origine la distanțe mari, și anume piesele de silex exploatat din platforma prebalcanică aflată în zona de nord-est a Bulgariei (la cca. 200 km) demonstrează capacitatea acestor comunități umane de a procura materiile prime/obiectele necesare, indiferent de locul de origine. Din acest motiv considerăm cheia problemei ca fiind dată de rețelele de schimb la care aveau acces comunitățile enolitice în discuție. Nu putem exclude posibilitatea ca inventarul tipologic să fi suferit o anumită influență și din partea mediului natural. Siturile cu un procent important de piese cu partea activă liniară (Carcaliu, Luncavița) erau situate în zone puternic împădurite, după cum dovedesc studiile asupra faunei, mamiferele sălbatice fiind mai prezente decât cele domestice în cadrul resturilor faunistice⁹. Într-un asemenea peisaj, obiecte precum topoarele și teslele erau foarte utile în cadrul activităților de exploatare a lemnului și de defrișare în vederea obținerii unor terenuri pentru practicarea agriculturii.

⁶ Micu, Haită, Mihail 2005-2006, 14; Mihail, Ștefan 2014, 266; Mihail, Micu 2016, 28.

⁷ Micu, Haită, Mihail 2005-2006, 21.

⁸ Mihail, Micu 2016, 33.

⁹ Bălășescu 2003, 22; Bălășescu, Radu 2011, 399, Fig. 15.

Pentru așezarea de la Taraschina, studiile realizate până în acest moment au demonstrat existența unor spații naturale deschise, bogate în vegetație ierboasă, speciile sălbatice având cea mai slabă reprezentare cunoscută pentru siturile gumelnițene ce au beneficiat de cercetarea faunei¹⁰. Un astfel de mediu natural ar putea explica, măcar parțial, un procentaj foarte scăzut al pieselor cu partea activă liniară.

Materialul litic șlefuit recuperat din Zona 2 se prezintă într-o stare avansată de deteriorare. Doar 21% din piesele descoperite sunt întregi. Din cele 17 piese conservate în întregime, 14 exemplare sunt șlefuitoare pe suport de tip galet utilizat în formă naturală. Eliminând acest tip din statistica noastră, și păstrând piesele trecute prin procesul de prelucrare doar trei din 67 (4,5%) sunt întregi. Cu sau fără șlefuitoare integrate în statistică, procentul de piese nedeteriorate de pe situl din punctul Taraschina este mult inferior celor înregistrate pe alte așezări gumelnițene din nordul Dobrogei, cum ar fi Trestenic (57%)¹¹ și Carcaliu (46%)¹².

Punct: Taraschina

Studii bioarheologice

Mihaela Danu

Acest studiu bioarheologic furnizează informații arheobotanice referitoare la paleomediul calcolitic din zona sitului de la Taraschina (com. Maliuc, jud. Tulcea).

Material și metodă

Eșantioanele au fost supuse unui protocol adaptat după protocolul chimic standard: decarbonatarea și filtrarea sedimentului, deflocularea argilelor, oxidarea materiei organice, clătirea și uscarea în vederea separării densimetrice. Pentru separarea densimetrică s-a utilizat polytungstat de sodiu cu densitatea de 2,35. Fitolitele au fost observate la un microscop optic (marire 400x), mediul de montare fiind constituit din cateva picături de ulei de imersie. Eșantioanele s-au dovedit a fi foarte bogate în fitolite. S-a încercat identificarea a cel puțin 200 de fitolite / eşantion. Pentru identificarea acestora am luat în considerare mai multe sisteme de clasificare, dar și ICPN.

Rezultate și interpretare

Datele obținute din eşantioane prelevate din sit evidențiază 15 categorii de fitolite: *elongate*, *elongate dendritic*, *acicular* și *bulliform*, tipuri care se formează în special în epiderma gramineelor¹³. Totuși, trebuie ținut cont că acestea pot fi produse și de alte grupuri de plante¹⁴. Tipul *sulcate cylindrical* este în general atribuit dicotiledonatelor erbacee sau lemnoase, dar poate fi produs în cantități mici și de conifere și ferigi¹⁵. Clasa *acicular 2* cuprinde fitolite atipice de tip trichome, dar nu are valoare taxonomică pentru că poate fi produs atât de graminee, cât și de dicotiledonate. Clasele *rondel*, *trapeziform sinuate*, *bilobate*, *cylindrical polylobate* și *saddle* sunt produse de celule epidermice scurte ale gramineelor. Ele pot fi utilizate pentru a identifica principalele subfamiii ale familiei *Poaceae*¹⁶. Clasa *rondel* este frecvent asociată cu subfamilia *Pooideae*¹⁷, dar o găsim, de asemenea, și în alte subfamiii de *Poaceae*, precum *Arundinoideae*¹⁸. Morfotipul

¹⁰ Bălășescu, Radu 2011, 398-399, Fig. 15.

¹¹ Mihail, Micu 2016.

¹² Micu, Haită, Mihail 2005-2006.

¹³ Twiss *et alii* 1969; Piperno 1988; Mulholland 1989; Fredlund, Tieszen 1994.

¹⁴ Piperno 1988; Strömberg *et alii* 2002.

¹⁵ Piperno 1988; Runge 1999.

¹⁶ Twiss *et alii* 1969; Fredlund, Tieszen 1994.

¹⁷ Mulholland 1989; Piperno, Pearsall 1998.

¹⁸ Barboni, Bremond 2009.

trapeziform sinuate poate fi considerat un bun indicator al subfamiliei *Pooideae*¹⁹. Morfotipul *bilobate* se regăsește în principal la subfamiliile *Panicoideae* și *Arundinoideae*. Morfotipul *saddle* este produs în mare parte de *Chloridoideae*. Tipul *Papillae* corespunde celulelor epidermice silicifiate de tip papile, prezente în principal în inflorescențele de la *Poaceae*²⁰. Fitolitele de tip *globular* corespund diferitelor tipuri sferice deja recunoscute și considerate a fi caracteristice grupului dicotiledonatelor²¹. Morfotipul *Blocky* nu corespunde vreunui grup taxonomic în acest studiu. Literatura de specialitate atribuie această clasă taxonului *Artemisia* sau diferitelor genuri din *Pinaceae*²². Tipul *silica skeleton* (fitolite conectate între ele), ce corespunde unor fragmente de epidermă silicifiată de *Poaceae*, a fost de asemenea identificat²³. Acest tip provine din fragmente de tulpină, frunze și inflorescențe de *Poaceae*. În cadrul acestui grup, 2 clase au fost identificate: *silica skeleton* de tip *elongate dendritic*, care provin din inflorescențe, respectiv *silica skeleton* de tip *elongate*, care provin din tulpini și frunze. Numeroși spiculi și diatomeeau fost observați, în special în eşantioanele de la suprafață. Tipurile *silica skeleton*, diatomeele și spiculi silicioși au fost excluse din suma totală, pentru a se evita supraprezentarea acestora.

Gramineele sunt taxonul dominant în toate eşantioanele analizate. În cadrul acestui grup, subfamilia *Pooideae* (reprezentată prin fitolitele de tip *trapeziform sinuate* și o parte a clasei *rondel*) este cea mai bine reprezentată. *Pooideae* este principala subfamilie din *Poaceae* în regiunile temperate, dar nu putem exclude faptul că o parte din fitolitele de tip *rondel* ar putea proveni din subfamilia *Arundinoideae* (ex. *Phragmites*). Morfotipurile de tip *globular* au fost foarte rar identificate. În eşantioanele prelevate, printre fitolitele care provin din celule scurte, formele cele mai frecvente sunt *rondel* și *trapeziform sinuate*. Clasa *bilobate* a fost adesea înregistrată în eşantioanele analizate, demonstrând, probabil, prezența subfamiliilor *Panicoideae* și/sau *Arundinoideae*. Formele *elongate dendritic*, ce provin din inflorescențele gramineelor²⁴, sunt bine reprezentate în toate eşantioanele studiate. Fitolitele de tip *elongate dendritic* sunt abundente (în jur de 25%). Un alt aspect deosebit de interesant al acestor ansamblaje de fitolite este prezența frecventă a tipului *silica skeleton*. În ansamblajele naturale acest tip nu este atât de abundent, ci mai degrabă este absent. Această clasă de fitolite are aceeași tendință de reprezentare cu cea a fitolitelor de tip dendritic. Clasa *silica skeleton* de tipul *elongate dendritic* este prezentă în toate eşantioanele.

Concluzii

Toate eşantioanele analizate evidențiază procentaje foarte însemnate de fitolite de tip *elongate dendritic*. Această clasă de fitolite este foarte rar semnalată în context natural (inclusiv în stufărișuri). Pe de altă parte, această clasă de fitolite poate fi foarte bine reprezentată în siturile arheologice unde cerealele au fost procesate. Astfel, prezența numeroasă a fitolitelor de tip *elongate dendritic* este interpretată ca fiind dovada prezenței cerealelor în situl de la Taraschina. Abundența formelor de tip *silica skeleton* ce provin din inflorescențele gramineelor confirmă prezența acestora din urmă în sit. Procentajele de *silica skeleton* ce provin din tulpini și frunzele de *Poaceae* reflectă o acumulare de resturi de treierat. Aceste aspecte evidențiază așadar prezența și procesarea cerealelor în sit sau în imediata apropiere a acestuia.

¹⁹ Barboni *et alii* 2007.

²⁰ Ball *et alii* 2001; Berlin *et alii* 2003.

²¹ Bozarth 1992; Alexandre *et alii* 1997; Albert *et alii* 1999; Runge, 1999; Delhon *et alii* 2003.

²² Pearsall, Piperno 1993; Blinnikov *et alii* 2002.

²³ Rosen, 1992.

²⁴ Ball *et alii* 2001.

Punct: Taraschina

Analiza arheozoologică a Zonei 3 de la Taraschina

Adrian Bălășescu și Valentin Radu

În prezentul studiu vom analiza fauna descoperită în Zona 3 de la Taraschina.

Fauna prezintă toate caracteristicile unor deșeuri menajere și anume o accentuată fragmentaritate cauzată atât de factorul antropic dar și de numeroasele procese tafonomice extrem de complexe care sunt legate mai ales de îngheț/dezgheț, umezeală, urme de dinți de carnivore/suine și de vegetale etc.

S-au analizat materiale faunistice din ansamblul ENS 3 (Us 3004, 3005), Us 3007 și unitatea domestică 1-UND1 (Us 3008 și 3009).

Determinările anatomice și taxonomice ale faunei de la Taraschina au fost realizate cu ajutorul colecției anatomice de comparație a Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan” și a Muzeului Național de Istorie a României, ambele din București. Din punct de vedere metodologic am folosit metodele prezentate în lucrările lui V. Radu pentru moluște, pești și reptile și A. Bălășescu pentru mamifere.

Material

Eșantionul prelevat din zona 3 însumează 1522 resturi faunistice care au aparținut diferitelor clase de animale: moluște (8 specii), pești (6), reptile (2), păsări (1) și mamifere (12).

Atât per ansamblu, cât și dacă comparăm cele 2 contexte arheologice principale E2 și UND 1 observăm ca număr de resturi (NR), că moluștele sunt cele mai numeroase (43,82%) urmate de mamifere (38,9%) și pești (15,37%).

Moluște

Au fost înregistrate un număr de 667 resturi de moluște. Dintre acesta bivalvele din genurile *Unio* și *Anodonta* sunt cele mai frecvente (440) cu procente variind între 65.12% în Us 3004 și 72.91% în Us 3009. Deoarece materialul este foarte fragmentat au putut fi măsurate (înălțimea cochiliilor) doar 15 (4.2%) valve de *Unio tumidus* din ENS3. Media este de 31,29 mm.

Speciile intrusive precum gasteropodele *Helix* sp. și *Cepaea* sp. sunt prezente în toate structurile cercetate atingând un procent de 19.64%. Alte specii prezente în acest material sunt gasteropodul *Viviparus* sp. (13.34%) și două cochilii ale bivalvei marine *Cardium* sp.

Pești

Pentru această campanie au fost studiate 234 resturi de pește. Speciile prezente sunt de apă dulce precum știuca, crapul, babușca, somnul, șalăul dar și specii anadrome ce se hrănesc cea mai mare parte din timp în Marea Neagra și intră pentru reproducere pe Dunăre precum sturionii sau babușca de mare (*Rutilus frisii*). Speciile cele mai bine reprezentate atât cu resturi craniene cât și de la rahis sunt crapul, somnul și șalăul. Diferențele, între cele două contexte studiate, sunt minore în acest stadiu al cercetării.

Dimensiunile reconstituite pentru cele 3 specii dominante sunt în general mari și foarte mari în cazul crapului și șalăului și medii în cazul somnului. Astfel media lungimii totale a crapului este de 72 cm LT (5,8 kg) pentru ENS3 și de 68 cm LT (5,2 kg) pentru UND1, somnului îi corespunde o medie de 124 cm LT (19,8 kg) pentru ENS3 și de 99 cm LT (9,3 kg) pentru UND1, în timp ce șalăul prezintă 75 cm LT (4 kg) pentru ENS3 și 65 cm LT (2,7 kg) pentru UND1. Observăm o ușoară scădere a taliei în eşantionul UND1 pentru această etapă a studiului dar în general toți acești indivizi se încadrează în categoria reproducătorilor.

Reptile

Cele două țestoase de apă (*Emys orbicularis*) și de stepă (*Testudo graeca*) sunt prezente cu resturi de la carapace și plastron dar și de la membre.

Păsări

Și în nivelul 3 resturile de păsări sunt rare. Au fost identificate doar două resturi câte unul pentru fiecare structură cercetată.

Mamifere

În cazul oaselor de mamifere se observă o puternică fragmentare a acestora mai ales longitudinală, astfel că 90% dintre oase sunt sparte de aceasta manieră. În aceste condiții putem înțelege de ce foarte puține oase de mamifere au putut fi analizate din punct de vedere biometric (sub 3 %).

În material s-au identificat 592 de resturi de mamifere care cântăresc 3740 grame dintre care au fost determinate din punct de vedere specific circa 231 (39%) care reprezintă 2877 grame (76,9%).

Spectrul faunistic nu este extrem de bogat. Astfel s-au identificat 11 taxoni dintre care cinci domestici – vită (*Bos taurus*), oaie (*Ovis aries*), capră (*Capra hircus*), porc (*Sus domesticus*), câine (*Canis familiaris*) și 6 sălbatici – cerb (*Cervus elaphus*), mistreț (*Sus scrofa*), cal sălbatic (*Equus ferus*), vulpe (*Vulpes vulpes*), o specie de mustelid (*Mustelidae*), iepure (*Lepus europaeus*). La acestea se mai adaugă și grupul suinelor indeterminabile (*Sus domesticus/Sus scrofa*) care datorită fragmentarității acestor oase nu au putut fi încadrate de o maniera precisă în cadrul unei specii.

Raportul dintre animalele domestice și cele sălbatice este ca NR de 94% la 6% în timp ce ca greutate avem 84,5% la 15,5%²⁵. Acest fapt sugerează că activitatea de creștere a animalelor juca un rol foarte important în cadrul paleoeconomiei animaliere de la Taraschina. Astfel se creșteau în primul rând ovicaprine (43,7%) și bovine (38,96%), în timp ce ca greutate bovinele (57,2%) depășesc cu mult ovicaprinele (20,8%). Această răsturnare de situație ne arată importanța cântăririi resturilor faunistice în condițiile în care fragmentaritatea este extrem de accentuată datorită condițiilor tafonomice care au afectat eșantionul faunistic inițial. Astfel șansele de distrugere a oaselor care provin de la animale de talie medie (cum sunt ovicaprinele, suinele de vârste mici, carnivorele) sunt mult mai mari decât cele ale animalelor de talie mare (bovine, equide, cerb, mistreț, etc.)

Ca de obicei ca și în cazul celorlalte zone/sectoare studiate din punct de vedere arheozoologic porcul are o pondere extrem de redusă (1,7% ca NR și 3% ca greutate). Câinele este extrem de bine reprezentat ca NR (4,7%), dar având în vedere talia sa relativ mai mică în comparație cu ceilalți taxoni acesta nu depășește 2% ca greutate.

Vânatul nu este foarte bogat, doar 6 taxoni, dintre care cea mai mare pondere o au cerbul (1,3% ca NR și 2,92% ca greutate) și calul (1,3% ca NR și 11,4% ca greutate), care sunt animale de talie mare și care furnizează cantități foarte mari de carne, dar și alte produse cum ar fi pieile, coarnele, tendoanele etc.

Cu toate că eșantioanele sunt relativ mici de circa 101 resturi determinate în UND 1 și 130 în ENS 3 se pot face câteva observații care trebuie luate sub rezerva că acestea sunt relativ reduse numeric și că UND 1 este încă în curs de cercetare/studiu. Astfel în ENS 3 remarcăm că resturile de caprine sunt mai numeroase decât cele de vită (46,9% la 37,7%) în timp ce în UND 1 bovinele depășesc cu puțin ovicaprinele (40,6% la 39,6). Porcul si vânatul sunt mai bine reprezentate în UND 1 decât în ENS 3 (porc - 2,9% la 0,8%; vânat 8,9% la 3%).

Câinele este relativ constant (4,6% în ENS 3 și 4,9% în UND 1).

Ca greutate remarcăm ponderea foarte mare a resturilor de bovine care depășesc 55%. Ceea ce este surprinzător este ponderea vânatului care în UND 1 atinge 22,2% față de ENS 3 unde avem 4,5%).

Toate aceste observații vor trebui însă urmărite cu atenție în perspectiva viitoarelor cercetări arheologice realizate în Zona 3. În acest moment nu putem decât să remarcăm cele

²⁵ Acest raport a fost calculat eliminând suinele indeterminabile al căror statut domestic sau sălbatic este dificil de precizat.

câteva diferențe care există între ENS 3 și UND 1.

Resumé

L'enjeu de notre projet de recherche est de reconstituer l'évolution géohistorique environnementale de cet espace et de mettre en lumière le rôle des interventions humaines anciennes ou récentes dans le fonctionnement du milieu, son altération et son éventuelle dégradation dans l'optique de sa prise en compte dans la gestion de ce milieu.

Son originalité est de se positionner à l'interface entre approche géohistorique et approche géomorphologique, c'est-à-dire de coupler l'approche par la documentation ancienne aux sources de terrain en les validant et les complétant.

Il s'appuie pour les approches géohistoriques sur une documentation exceptionnelle et inédites issues par exemple des archives communistes en cours de déclassification, et sur la connaissance du delta par l'équipe support et les organismes partenaires pour le volet terrain.

Bibliografie

Albert, R.M., Lavi, O., Estroff, L., Weiner, S., Tsatskin, A., Ronen, A., Lev-Yadun, S. 1999, *Mode of occupation of Tabun Cave, Mt Carmel, Israel during the Mousterian period: A study of the sediments and phytoliths*, Journal of Archaeological Science 26 (10), p. 1249-1260.

Alexandre, A., Meunier, J.-D., Lézine, A.-M., Vincens, A., Schartz, D. 1997, *Phytoliths: indicators of grassland dynamics during the late Holocene in intertropical Africa*, Paleogeography, Paleoclimatology, Paleoecology 136, p. 213-229.

Ball, T.B., Gardner, J.S., Anderson, N. 2001, *An approach to identifying inflorescence phytoliths from selected species of wheat and barley*. In: Meunier, J.D., Colin, F. (Eds.), *Phytoliths: Applications in Earth Sciences and Human History*, A.A. Balkema Publishers, Exton, PA, p. 289-302.

Barboni, D., Brémond, L., Bonnefille, R. 2007, *Comparative study of modern phytolith assemblages from inter-tropical Africa*, Palaeogeography Palaeoclimatology Palaeoecology 246, p. 454-470.

Barboni, D., Bremond, L. 2009, *Phytoliths of East African grasses: An assessment of their environmental and taxonomic significance based on floristic data*, Review of Palaeobotany and Palynology 158 (1-2), p. 29-41.

Bălășescu, A. 2003, *L'étude de la faune des mammifères découverts à Luncavița*, Peuce, S.N. 1, p. 453-468.

Bălășescu, A., Radu, V., 2011, *Paléo-économie animalière et reconstitution de l'environnement*, în Carozza, L., Bem, C., Micu, C. (eds.), *Société et environnement dans la zone du Bas Danube durant le 5ème millénaire avant notre ère*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 385-408.

Berlin, A., Ball, T.B., Thompson, R., Kittleson, D., Herbert, S.C. 2003, *Ptolemaic Agriculture, "Syrian Wheat", and Triticum aestivum*, Journal of Archaeological Science 30, p. 115-121.

Blinnikov, M.S., Busacca, A., Whitlock, C. 2002, *Reconstruction of the Late Pleistocene grassland of the Columbia basin, Washington, USA, based on phytolith records in loess*, Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology 177 (1-2), p. 77-101.

Bozarth, S. 1992, *Classification of opal phytoliths formed in selected Dicotyledons native to the Great Plains*, In: Rapp, G., Mulholland, S. (Eds.), *Phytoliths systematics, emerging issues*, Plenum Press New York, p. 193-214.

Carozza, L., Bem, C., Micu, C. (eds.) 2011, *Société et environnement dans la zone du Bas Danube durant le 5ème millénaire avant notre ère*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

Comșa, E. 1953, *Contribuție la harta arheologică a Dobrogei de Nord-Vest*, SCIV 4, 3-4, p. 749-750.

Delhon, C., Alexandre, A., Berger, J.-F., Thiébault, S., Brochier, J.-L., Meunier, J.-D. 2003, *Phytolith assemblages as a promising tool for reconstructing Mediterranean Holocene vegetation*, Quaternary Research 59, p. 48-60.

Fredlund, G., Tieszen, L. 1994, *Modern phytolith assemblages from the North American Great Plains*, Journal of Biogeography 21, p. 321-335.

ICPN Working Group: Madella, M., Alexandre, A., Ball, T. 2005, *International code for phytolith nomenclature 1.0.*, Annals of Botany 96 (2), p. 253-260.

Micu, C., Haită, C., Mihail, F. 2005-2006, *Quelques observations sur les pieces en pierre polie decouvertes dans l'établissement eneolithique de Carcaliu (dep. de Tulcea)*, Peuce, S.N., 3-4, p. 9-40.

Mihail, F., Ștefan, C.E., 2014, *Obiecte din piatră și materii dure animale descoperite în tell-ul de la Baia, jud. Tulcea*, în C.E. Ștefan, M. Florea, S.C. Ailincăi, C. Micu (eds.), *Studii privind preistoria sud-estului Europei. Volum dedicat memoriei lui Mihai Șimon*, Tulcea, p. 263-298.

Mihail, F., Micu, C., 2016, *Polished stone objects at Trestenic tell settlement (Nalbant, Tulcea County)*, Peuce, S.N. 14, p. 17-42.

Mulholland, S. 1989, *Grass opal phytolith production: A basis for archaeological interpretation in the northern plains*, Archaeobotany through phytolith analysis symposium, Annual meeting of the Soc. Amer. Archaeology, abstracts, The Phytolitarian Newsletter 6 (1), 4.

Pearsall, D.M., Piperno, D.R. 1993, *Current research in phytolith analysis: applications in archaeology and paleoecology*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Piperno, D. 1988, *Phytolith Analysis: An Archaeological and Geological Perspective*, Academic Press, San Diego.

Piperno, D.R., Pearsall, D.M. 1998, *The Silica Bodies of Tropical American Grasses: Morphology, Taxonomy, and Implications for Grass Systematics and Fossil Phytolith Identification*, Smithsonian contribution to botany, 85, p. 1-22.

Rosen, A.M. 1992, *Preliminary identification of silica skeletons from Near Eastern archaeological sites: An anatomical approach*, In: Rapp, G.R., Mulholland, S.C. (Eds.), *Phytolith Systematic*, Plenum Press, New York, p. 129-147.

Runge, F. 1999, *The opal phytolith inventory of soils in central Africa quantities, shapes, classification and spectra*, Review of Palaeobotany and Palynology 107, p. 23-53.

Strömberg, C.A.E. 2002, *The origin and spread of grass-dominated ecosystems in the late Tertiary of North America: preliminary results concerning the evolution of hypsodonty*, Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology 177 (1-2), p. 59-75.

Twiss, C., Suess, E., Smith, R. 1969, *Morphology classification of grass phytoliths*, Proceedings of the Soil Science Society of America 33, p. 109-115.

Vespremeanu-Stroe, A., Preoteasa, L., Hanganu, D., Brown. A.G., Bîrzescu, I., Toms, P., Timar-Gabor, A. 2013, *The impact of the Late Holocene coastal changes on the rise and decay of the ancient city of Histria (southern Danube Delta)*, Quaternary International 293, p. 245-256.

38. Malnaș, jud. Covasna

Punct: Malnaș Băi „Füvenyestető” (Platoul nisipos)

cod RAN: 64540.02

Autorizație nr.: 64/25.04.2017

Colectiv: Sándor Berecki - responsabil (Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș), Attila László (Univ. „A. I. Cuza”, Iași), Sándor József Sztáncsuj (Muzeul Național Secuiesc, Sfântu Gheorghe); Participanți: Diana-Mărica Vornicu (Institutul de Arheologie al Academiei Române, Iași), Árpád Konnát (Universitatea „Eötvös Loránd”, Budapesta), Frederik Puskás-Kolozsvári (Muzeul „Tarisznyás Márton”, Gheorghieni), Adrian Cătălin Căsălean, Ilka Boér, Sugárka Tőke, Szilárd Volloncs, Roland Zsóri, Zsolt Imre (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca), József Puskás, Hajnal Szász.

În anul 2017 săpăturile arheologice sistematice de la Malnaș Băi-Füvenyestető au fost continuate în zona sud-vestică a stațiunii (fig. 1). Această zonă (denumită Zona A), despărțită de restul așezării de un șanț de apărare și un val adiacent, reprezintă partea cea mai dens populată a stațiunii. Prospekțiunile geomagnetice efectuate în anul 2014 au indicat existența unor locuințe dispuse în șir pe ambele laturi ale promontoriului.

În cursul campaniilor din anii precedenți cercetările noastre s-au concentrat mai ales pe zonele exterioare ale stațiunii. Astfel, în 2014 am cercetat sistemul de fortificație (S. I/2014) și în 2015 am deschis mai multe secțiuni în Zona B din afara fortificației (S. I. și II/2015). Concomitent, în perioada 2015-2016 am săpat și într-un compartiment „exterior” al stațiunii (Zona C, S. III/2015, S. II și III/2016). Descoperirile de aici demonstrează folosirea acestei zone atât în perioada eneoliticului cât și mai târziu, în epoca bronzului.

Săpăturile noastre, sprijinite de unele cercetări interdisciplinare (prospekțiuni geofizice, aerofotografice, cercetări pedologice ș.a.) au completat și au nuanțat observațiile făcute în trecut, în cursul săpăturilor efectuate de Ferenc László și Hubert Schmidt (1909) și prof. Attila László (în perioada 1976-1989).

În compartimentul sudic al stațiunii, în vecinătatea suprafeței săpate de către A. László în trecut, au fost deschise, în perioada 2015-2016, două secțiuni de câte 25 mp. (S. IV/2015 și S. I/2016). Am descoperit, până în momentul de față, două niveluri de locuire: în nivelul superior (corespunzător nivelului IIIb cercetat de către A. László) am dezvelit resturile unei vetre, iar în nivelul inferior (corespunzător nivelului IIIa al lui László) resturile unor locuințe (L-1, L-2 și L-3) de suprafață incendiate, constând din mase de chirpici formate din dărâmăturile pereților și acoperișului. În cursul campaniei din anul 2017 am demontat masele de chirpici ale L-1 și L-2 (și parțial cel al L-3) și am cercetat straturile dedesubtul lor. În mod similar locuințelor descoperite de către Ferenc László la Ariușd, în secolul trecut, cât și locuinței din nivelul IIIb cercetat de către Attila László, L-2 și L-3 au avut o podea simplă, alcătuită dintr-un strat de depunere subțire, de cca. 10-15 cm, cu suprafața relativ netedă. Marginile locuințelor sunt delimitate de către gropile stâlpilor de susținere a pereților și acoperișului. Podeaua locuințelor suprapune un strat de nivelare galben-cenușiu. Resturile celor trei locuințe depășesc spre est, sud și vest marginile celor două secțiuni. Pentru cercetarea lor integrală va trebui să extindem suprafețele de cercetare în cursul campaniilor viitoare. În interiorul sau în preajma

locuințelor cercetate am descoperit un număr de 16 de complexe, reprezentând gropi de stâlpi și pari, aglomerări de ceramică și chirpici, resturi de vetre ș.a. (CX-042–055).

În ciuda suprafețelor de cercetare relativ reduse materialul arheologic descoperit în cursul campaniei din anul 2017 este destul de numeros. Majoritatea materialului se compune din ceramică fragmentară și mai multe vase întregibile, caracteristice grupului cultural Ariușd. Proporția ceramicii pictate este relativ redusă, majoritatea ceramicii aparținând categoriei de uz gospodăresc. S-au mai descoperit obiecte de lut ars (disc ornamental, pintadere, fusaiole de lut, un fragment de altăraș) piatră (fragment de topor șlefuit, fragmente de râșnițe de andezit), silex (lame, așchii, bucăți de material brut) și obsidiană. Ca o descoperire specială amintim o spirală confecționată din bară subțire de cupru. Descoperirile se află și în momentul de față în curs de restaurare și conservare.

Abstract

The archaeological excavations on the settlement belonging to the Copper Age Ariușd Group at Malnaș Băi-Platoul nisipos (hung. Málnásfürdő-Füvenyestető) were conducted in 2017 by S. Berecki (Mureș County Museum, Târgu Mureș), S. J. Sztáncsu (Szekely National Museum, Sfântu Gheorghe) with the help of colleagues M. Vornicu (“V. Pârvan” Institute of Archaeology of the Romanian Academy, Iași), F. Puskás-Kolozsvári (“Tarisznyás Márton” Museum, Gheorgheni), J. Puskás, H. Szász and I. Boér, with the financial support of the Székely National Museum.

The main goal of this year’s campaign was to continue the excavations carried out in previous years. In sections IV/2015 and I/2016, both located in the south-western area of the settlement (fig. 1), we have uncovered the remains of three burnt houses (L-1, L-2 and L-3). The archaeological material found this year consists of ceramics, lithic implements (stone, flint and obsidian), anthropomorphic and zoomorphic figurines, bone and copper artefacts, all belonging to the Copper Age Ariușd group.

Bibliografie

BERECKI-SZTÁNCSUJ 2015: Malnaș Băi, com. Malnaș, jud. Covasna, Punct: „Füvenyestető”, *Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2014*, București, 2015, p. 104–105.

BERECKI-SZTÁNCSUJ 2016: Malnaș Băi, com. Malnaș, jud. Covasna, Punct: „Füvenyestető”, *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2015*, București, 2016, p. 59–60.

BERECKI-SZTÁNCSUJ 2017: Malnaș Băi, com. Malnaș, jud. Covasna, Punct: „Füvenyestető”, *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2015*, București, 2016, p. 91–92. A. LÁSZLÓ 1993: A. László, Așezări întărite ale culturii Ariușd–Cucuteni în sud-estul Transilvaniei. Fortificarea așezării de la Malnaș Băi, *Arheologia Moldovei*, XVI, 1993, p. 33-50.

A. LÁSZLÓ 1998: A. László, Malnaș-Băi, com. Bodoc, jud. Covasna. In: V. Căvruș (red. resp.), *Catalogul expoziției Cultură și civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice*, Sfântu Gheorghe, 1998, p. 21-23.

SZTÁNCSUJ 2012: S. J. Sztáncsu, Malnaș-Băi/Málnásfürdő [Malnaș/Málnás], CV - Platoul nisipos/Fövenyestető, In: S. Berecki, Z. Czajlik, Z. Soós (eds.), *Panorame istorice. Situri și monumente din Transilvania în fotografii aeriene – Történelmi látképek. Erdélyi régészeti lelőhelyek és műemlékek légi felvételei – Historical Landscapes. Aerial Photographs of Transylvanian Archaeological Sites and Monuments*, Catalogi Mvsei Mariesiensis, Seria Archaeologica, I, Budapeșt–Târgu Mureș, 2012, p. 22-23.

SZTÁNCSUJ 2015: S. J. Sztáncsu, *Grupul cultural Ariușd pe teritoriul Transilvaniei*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015.

39. Mangalia, jud. Constanța

Punct: Movila Documaci

Cod RAN: 60491.04

Autorizație nr. 307/04.10.2017

Colectiv: Valeriu Sîrbu - responsabil științific; Maria-Magdalena Ștefan, Dan Ștefan, Alexandra Teodor, Valentina Cetean, Alexandru Halbac (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București); Mihai Ionescu, Robert Constantin (Muzeul *Callatis* Mangalia); Anișoara Sion.

Movila Documaci este o movilă funerară de mari dimensiuni (diametru de 50 m, înălțime inițială de cel puțin 8 m) ce face parte dintr-un grup de tumuli din periferia cimitirului antic callatian, aflat la 3 km vest de incinta elenistică a orașului. Ea a fost grav afectată în 1993, în momentul extragerii ilegale de argilă pentru unele lucrări edilitare, intrând apoi, pentru 2 ani, în atenția arheologilor¹ de la Muzeul din Mangalia, care au derulat săpături de salvare, ocazie cu care au fost descoperite următoarele structuri: 1) cavou cu cameră funerară cu pereți tencuiți decorați cu frescă policromă, prevăzut cu *dromos* construit în două faze, 2) soclu pentru un monument expus deasupra movilei, 3) ring perimetral al movilei, 4) alte ziduri, și structuri antice. Ansamblul funerar se datează în perioada elenistică timpurie (sfârșit de secol IV a. Chr. – mijlocul secolului III a. Chr.), el fiind, ulterior, afectat de intervenții în perioada romană și medievală timpurie. Deși, datorită acestor intruziuni mai târzii, înmormântările inițiale și inventarul acestora au fost deranjate/îndepărtate, încadrarea cronologică se poate face destul de clar pe baza analogiilor arhitectonice și decorative, ce indică, totodată, apartenența ansamblului din *Movila Documaci* la un grup select de monumente funerare elenistice timpurii, dintre care unele au fost deja incluse în patrimoniul mondial UNESCO. Cercetările nu au fost publicate², documentația păstrată³ este deficitară și incompletă. Movila nu a fost cercetată integral, cca 30% din volumul inițial al movilei rămânând *in situ*. Cavoul a fost acoperit, în 1994, cu carton bituminos așezat pe un eșafodaj de lemn, peste care s-a depus un strat subțire de pământ, accesul în interior fiind blocat printr-o ușă metalică înlocuită la un moment dat cu una din beton armat, o soluție de conservare ce nu a rezolvat problema infiltrațiilor de ape pluviale care au condus la degradarea accelerată a frescei – cea mai timpurie păstrată la o asemenea anvergură pe o structură antică din România. În ultimii 3-4 ani această ușă a fost probabil forțată, accesul în interior nemaiputând fi controlat, situație ce a adus

¹ Din echipa de cercetare, condusă de Valeriu Georgescu, au mai făcut parte Mihai Ionescu, Nicolaie Alexandru, Maria Coja, Elvira Safta, documentarea arhitectonică fiind realizată de arh. Anișoara Sion.

² Singura mențiune a vechilor săpături în Ionescu, Georgescu 1997.

³ Singurul text rămas este un raport tehnic de 4 pagini semnat de Valeriu Georgescu ce a însoțit proiectul de conservare inițiat de dna Sion, pentru care se solicita, în 1999, avizare. Materialele arheologice descoperite în interior, dateate în perioadele asociate intervențiilor mai târzii, conform acestui raport, nu au mai putut fi localizate în depozitul muzeului din Mangalia. Cu excepția relevului arhitectonic, s-au mai păstrat și 4 profile desenate de M. Ionescu, dar, din păcate, doar sub formă de fotografii ale originalelor.

la utilizarea improprie a spațiului și la vandalizări recente ale componentelor de finisaj (scrijelituri, foc în interior, depozitare deșeuri).

Prezența cercetare s-a desfășurat în cadrul proiectului de cercetare - PN-III-P4-ID-PCE-2016-0621, Explorarea interdisciplinară a peisajelor tumulare ale anticului Kallatis’ (2017-2019), finanțat de UEFISCDI, câștigat de Institutul de Arheologie „V. Pârvan”, ce are printre obiective și investigarea interdisciplinară a Movilei *Documaci*, publicarea monografică, precum și elaborarea unei propuneri de proiect de conservare. În 2017 s-au efectuat evaluarea de teren și o cercetare preventivă, obținându-se o serie de informații importante privind proiectul constructiv al movilei, starea de conservare a structurilor antice și, totodată, s-au luat primele măsuri de protejare a ansamblului funerar.

Întreg sectorul corespunzător suprafeței ocupate inițial de manta și adiacent acesteia (cca. 3200 mp) a fost curățat de vegetație și gunoaie. Această activitate a fost mai complexă decât ar părea la o primă vedere având în vedere faptul că locul nu a mai fost îngrijit sistematic de peste 20 de ani, fiind în plus folosit de comunitățile din zonă drept spațiu de depozitare a deșeurilor menajere ori provenite din construcții. Curățenia riguroasă a fost necesară pentru realizarea unui model digital cât mai corect al suprafeței terenului (prin tehnici fotogrammetrice din imagini aeriene colectate de la joasă altitudine), dar și pentru asigurarea unor rezultate relevante în cazul investigațiilor geofizice. O cantitate impresionantă de gunoaie a fost scoasă și din interiorul cavoului, a cărui ușă de beton nu a mai funcționat în ultimii ani, eliminându-se totodată pământul infiltrat în interior prin cele două zone din dromos din care lipsesc blocuri. Cu această ocazie, de pe podeaua camerei funerare și a dromosului, au fost colectate probe din tencuială și din frescă căzute de pe pereți și bolți în urma degradării. Colectarea fragmentelor de tencuială dislocate în camera funerară s-a realizat pe baza unui carioaj. Probele considerate relevante au fost apoi transferate la Institutul Geologic Român pentru a fi analizate prin metoda microscopiei optice și electronice în scopul determinării compoziției mineralogice și micro-stratigrafiei tencuielii. Alte probe urmează să fie analizate pe parcursul următorilor doi ani, prin metode fizico-chimice, într-un parteneriat cu Academia Bulgară de Științe (Institutul de Mineralogie și Cristalografie).

În teren s-a observat că principalul factor ce pune în pericol integritatea monumentului este infiltrarea apelor pluviale, cel mai degradat fiind, din acest motiv, peretele sudic al camerei funerare, în zona căruia se acumulează și stagnează toate apele scurse de pe mantaua rămasă *in situ*. Aceste infiltrații au condus la: umezirea straturilor de tencuială (pictată sau simplă) și dezvoltarea (micro-) organismelor specifice pe suprafața sau în profunzimea lor; degradarea tencuielilor, cu pierderea calităților inițiale ale culorilor/pigmenților din tencuielile pictate din camera funerară, respectiv cu estomparea desenelor realizate prin scrijelire (cândva în secolul IX) de pe tencuielile simple din dromos. În zona rosturilor mărite din bolta camerei funerare se poate observa că eșafodajul din lemn al elementelor de protecție a putrezit – cel mai probabil ca urmare a infiltrării apei pe sub cartonul bituminos, care la rândul lui a fost perforat. Un efect secundar al perforării straturilor de protecție este scurgerea apelor pluviale amestecate cu variate substanțe din pământ, din cartonul bituminos și din lemnul putrezit, în special prin rosturile mărite ale zidăriei bolții (dar nu exclusiv), pe pereții camerei funerare, inclusiv pe fragmentele de tencuială pictată încă păstrate. O altă consecință nefastă este slăbirea coeziunii dintre straturile de tencuială și pereții-suport din interiorul mormântului; o mare parte din tencuială s-a desprins ulterior momentului descoperirii monumentului. Din aceste motive și beneficiind de contextul reluării cercetărilor după o lungă perioadă de lipsă de fonduri, s-au implementat o serie de

măsuri minimale, cu efecte temporare și complet reversibile, cu scopul de a reduce cauzele degradărilor, cel puțin până la campania de săpături proiectată pentru anul următor. Este vorba de securizarea ușii de beton, de acoperirea integrală a cavoului (peste stratul de pământ existent) cu membrană hidroizolantă anticondens (care să permită evacuarea lentă, naturală, a umezelii din interiorul structurilor acoperite de bolți), prelungită pe laterale cu folie de plastic (pentru a redirecționa apele pluviale la depărtare de pereți), totul acoperit cu un strat superficial de pământ. Pentru a reduce efectul nociv al apelor scurse de pe manta către cavou, s-a adăugat pământ la baza mantalei, spre centru, în dreptul peretelui sudic al camerei funerare, în scopul măririi înclinării pantei spre est și facilitării scurgerii apelor pluviale în afara zidurilor.

Principalele obiective ale noii cercetări au fost corelarea spațială a vechilor săpături, verificările stratigrafice și identificarea limitelor movilei (respectiv a presupusei incinte de piatră perimetrale). De aceea, pentru a clarifica și completa documentația rămasă, dar și pentru a reconstitui planul descoperirilor adiacente cavoului ori pentru a lămuri dacă aceste secțiuni au fost epuizate sau nu, s-a optat pentru redeschiderea parțială a două secțiuni inițiate în anii 90. Traseul lor, neinclus vreodată pe vreun plan, a fost dedus pe baza analizării modelului digital al terenului realizat prin procedee fotogrammetrice din imagini aeriene achiziționate de la joasă altitudine, dar și în urma observării rezultatelor investigațiilor geofizice. Pentru această etapă de reluare a cercetărilor am decis să abordăm stratigrafia generală a monumentului în două puncte esențiale, anume intrarea în dromos - zonă parțial demantelată încă din antichitate, și apoi suprapusă, în 1964, de amenajările valului poligonului militar (prin S.1), și limita nordică a mantalei, într-un loc în care cercetările geofizice au indicat prezența unui zid din piatră organizat pe un traseu circular (în S.3). În cele două secțiuni accentul a fost pus pe identificarea „momentului zero” al construcției mantalei și pe încercarea de a corela amenajări petrecute în zone diferite ale movilei. În S.1 au fost observate urmele unei îndreptări a terenului, la adâncimea de 2/2.05 m față de actualul nivel de călcare (adică la elevațiile absolute, calculate de la nivelul Mării Negre, de 43,78/43.84 m) – interpretată ca amenajarea inițială a mantalei. Tot dintre rezultatele importante obținute din S.1 se numără și documentarea unui ”montic” de construcție ridicat direct peste această nivelare - un element folosit în mod obișnuit la construcția stabilă a mantalelor movilelor de mari dimensiuni. Acesta are centrul la aproximativ 7,25 m nord de axul median al dromosului. La ridicarea sa s-au folosit în mod alternativ, straturi de pământ cu caracteristici diferite (argilă galbenă, argilă brună, sol nisipos cenușiu), foarte bine compactate, fără urme de pigmenți ori alte materiale arheologice, măsurând de la 70 cm grosime în cazul celor aflate la bază, la 2-3 cm pentru lentilele aflate în poziție superioară. Primul strat de pământ așezat peste nivelare, sub forma unei mici movile, este argila galbenă foarte bine tasată.

În S.3, în sectorul nordic, pe baza rezultatelor geofizice, a fost cercetat, după toate aparențele, un segment din zidul perimetral, circular al movilei. Acesta a fost construit din blocuri de calcar (cu lungimi medii de 25 cm), nelegate cu mortar, neprelucrate, dar potrivite la fața zidului. Afectat de distrugeri în partea superioară, atât în urma intervențiilor mecanizate, dar și degradărilor naturale petrecute în timp, prezintă, totodată, deformări petrecute încă din antichitate, datorate presiunii laterale exercitate de manta. Modul în care zidul s-a înclinat spre exteriorul mantalei/spre nord, și în care s-au dislocat și au căzut blocurile componente, exclusiv spre exterior, imediat la baza zidului, indică că fața sa nordică a fost inițial complet expusă, fiind astfel parte din elevația movilei. Acesta a fost identificat pe o înălțime păstrată de 1,20 m și o lățime medie de 60-65 cm. Nu există o talpă (fundatie) a zidului, pietrele fiind așezate direct peste nivelarea inițială (44,15 m

elevație absolută în acest sector). Nivelul de construcție al zidului corespunde cu o lentilă de praf de calcar și în interiorul mantalei (vizibilă pe profil pe o lungime de 1,50 m). Acesta este un indiciu că zidul a fost ridicat primul peste nivelare, abia ulterior amenajându-se, adosate lui, straturile succesive ale mantalei. Cercetarea în exteriorul incintei, în S.3, nu este finalizată; aici au apărut sub dărâmătura zidului, și alte pietre mărunte, așezate compact, pe mai multe rânduri, relația lor cu zidul nefiind încă clarificată.

Alt obiectiv al cercetării preventive a fost de a verifica care este rolul unui aliniament de blocuri mari de calcar dezvelite de plug în sectorul vestic al mantalei, în zona în care monumentul este afectat de drum și de lucrări agricole. Folosind rezultatele unei cercetări geofizice prealabile, ce a relevat prezența la mică adâncime a unui ansamblu complex de ziduri, au fost deschise 3 secțiuni paralele (Pl. I, b-c) pe direcția pantei principale, despărțite de martori de 2 m lățime. În acest sector, imediat sub stratul vegetal, s-a evidențiat o structură rectangulară de zidărie plină, realizată fără mortar din blocuri de calcar cu fețe sumar prelucrate, ori doar potrivite, relativ bine păstrată, cu foarte mici urme de dislocare datorate lucrărilor agricole, petrecute doar în extremitatea vestică; măsoară 4.15 m (NS) x 5.4 m (EV), și are suprafața superioară uniformă, alcătuită din piatră mărunță, cu o înclinație ce urmărește panta actuală (diferența de nivel între capătul estic și vestic fiind de cca. 60 cm). Rezultatele geofizice indică o continuare a acestei structuri pe o adâncime de cel puțin 1 m. Săpătura s-a oprit, pentru acest moment, la adâncimea de 30 cm (în medie). Această structură rectangulară era alipită, cu latura scurtă, unui zid construit în aceeași tehnică, cu o lățime de 78-85 cm, surprins în săpătură pe o lungime de 7,30 m, dar care, conform datelor geofizice, face parte dintr-o structură de și mai mari dimensiuni, care se continuă pe sub toată mantaua rămasă neexcavată. Cele două structuri descrise fac parte dintr-un complex comun, fiind înglobate într-un strat de argilă galbenă fină, element component al mantalei. Un fragment singular de toartă a unei amfore elenistice, cu urmele ilizibile a 3 ștampile rotunde, a fost descoperit în acest strat, în apropierea structurii rectangulare amintite.

A fost, de asemenea, inițiate curățarea, documentarea și stabilizarea profilului vestic al mantalei, imediat la vest de soclu (PL. I/S6).

Abstract

Movila Documaci was a large funerary mound (initial diameter of at least 50 m and height of 8 m), part of a tumuli group located in the western periphery of the ancient cemetery of Kallatis, at 3 km west from the Hellenistic period enclosure. It was severely damaged in 1993, during the illegal extraction of soil from its embankment by heavy machines. Following these destructions, a team of archaeologists from Mangalia Museum begun a rescue excavation (1993-1995). As a result several structures were identified: 1) a tomb with dromos built in two phases and painted funerary chamber covered with semicircular vault, 2) a large base for a monument topping the tumulus, 3) an enclosing stone wall, 4) other stone walls and ancient structures. The funerary ensemble can be dated in the early Hellenistic period (end of the 4th c. BC – middle 3rd c. BC). It was, at various later moments, affected by intrusions, during the Roman and early Medieval period. These researches were never published, the remaining documentation being scarce and incomplete. Approximately 30% of its embankment remained unexcavated in situ. The tomb was covered in 1994 with millboard and afterwards with a thin layer of earth, while the entrance in the dromos was blocked by a concrete door. This conservation solution did not however stop the rainwater infiltrating into the ground and tomb walls, fact that resulted in an accelerated destructions of the painted plasters, which, at this scale, is the oldest surviving on an ancient structure on the

territory of present-day Romania. Sometime, 3 or 4 years ago, the door was broken and the tomb was again vandalized. The present research has taken place in the project PN-III-P4-ID-PCE-2016-0621 ‘the Interdisciplinary exploration of tumuli landscapes and monumental tombs of ancient Kallatis’ (2017-2019) won by the Institute of Archaeology in Bucharest in an UEFISCDI competition. This project has among its objectives the monographic publication of the site and the elaboration of a conservation project proposal. In the fall of 2017 an initial survey and preventive excavations were carried out during which important details regarding the ancient construction design and its conservation state were obtained. On the same occasion some first measures of protection were implemented.

The main objectives of this new research were the spatial correlation of the older excavations, the stratigraphic verifications and the identification of the mound’s limits (respectively, of its stone enclosure). Therefore, in order to clarify and extend the available documentation, as to recover the spatial organization of older trenches, the team decided, for this initial step, to reopen segments of two previously excavated areas in sensible locations and to clean available mound profiles. The layout of the older trenches was recovered after an analysis of the geophysical data (ERT and lateral mapping) and observations of the site’s high resolution DSM (obtained from low altitude recorded aerial images). In S.1 we obtained stratigraphic data regarding the first building stage of the mound in the area of the dromos actual entrance (which is not the ancient one, as the dromos was longer, with a segment destroyed since Antiquity). A first levelling was observed, on top of which smaller mounds were build as composing elements of a large and stable embankment. In S.3 we identified the dry stone enclosure wall of the mound, 60-65 cm wide, build from unworked local limestone on top of the initial leveling; having, with a face, visible on the exterior of the mound, like a tall krepida. Three other trenches were opened in the western sector of the embankment, where the agricultural works and a road were menacing a stone structure. Here, a rectangular thick platform (4.15 x 5.4 m) with even faces was adjoined to a wall (78-85 cm wide) bordering the embankment. The geophysical investigations had pointed that they belong to a large stone structure located underneath the still unexcavated segment of the mound, which was possible linked with the monument base.

Bibliografie

Ionescu, M., Georgescu, N., 1997, *Cercetări periegetice în teritoriul callatian*, SCIIVA 48 (2), p. 155-175;

Ștefan, M.-V. Șirbu, Ștefan D. 2017, *Tumuli, roads and plots. Decoding the monumental funerary space of the 4th-3rd centuries BC Kallatis*, JAH 4 (1) 2017, p. 52-84;

Ștefan, M., Șirbu, V. 2016, *Early-Hellenistic Barrel-Vaulted Tombs from Kallatis*. În F. Coimbra, D. Delfino, V. Șirbu, Cr. Schuster (eds.) *The emergence of warrior societies and its economic, social and environmental consequences - Proceedings of the UISPP Congress in Burgos 2014*, BAR, Archaeopress.

Cercetări interdisciplinare

Activitățile desfășurate în teren, în octombrie 2017, au avut un caracter multi-disciplinar implicând studii istorico-arheologice, geodezice, de arhitectură, geologice, de teledetecție și geofizice. Etapele și modul de desfășurare a acestora au fost organizate astfel încât să permită desfășurări simultane și elemente ulterioare de corelare și interpretare a datelor.

Teledetecție: În condiții favorabile de vegetație redusă (datorată atât curățeniei prealabile, dar și lipsei culturilor de pe terenurile agricole adiacente) s-a documentat, prin ortofotografie cu rezoluția de 3 cm/pixel și model digital al terenului (de tip DSM) cu rezoluția de 6 cm/pixel, o suprafață de 2.79 ha, de jur împrejurul Movilei Documaci. Zborul cu UAV a fost executat cu navigație liberă, referențierea realizându-se prin măsurarea cu ajutorul unui receptor GPS cu corecție diferențială a unui set de ținte vizibile din aer. Aceste date asigură corelarea spațială corectă a tuturor măsurătorilor, planurilor și altor investigații de teren ce au avut sau vor avea loc aici. În plus, modelul digital ne-a permis obținerea unei noi ridicări topografice detaliate, dar și calculul profilelor altimetrice, volumului de pământ pus în operă la construcția mantalei ori identificării rețelei de scurgere a apelor pluviale a cărei evaluare a fost necesară pentru protejarea construcțiilor antice și a sitului arheologic. În acest fel, a fost posibilă documentarea (din punct de vedere al suprafeței, forme, diferențelor de nivel) distrugerilor provocate de intervențiile mecanizate din 1993, obținându-se și indicii topografice importante pentru restabilirea traseului și forme excavatiilor arheologice din 1993-1995, neincluse la momentul respectiv pe un plan. (Dan Ștefan, Maria-Magdalena Ștefan)

Geofizică: Abundența deșeurilor metalice moderne ajunse sub nivelul actual de călcare a cauzat o eficiență redusă a investigațiilor magnetometrice. Din acest motiv, cercetările geofizice au fost continuate, în această campanie, exclusiv prin metode de explorare electrice. Între acestea, tomografia de rezistivitate electrică beneficiază de caracterul robust și independența față de sursele de perturbare moderne, oferind în același timp avantajul înregistrărilor contrastelor de proprietăți geofizice atât în suprafață cât și în adâncime. Cu toate că această metodă este foarte lentă, rezultatele tridimensionale obținute compensează efortul depus. În această campanie a fost studiată o suprafață de 2057 mp, la vest și nord de soclu (manta păstrată și adiacent), printr-o serie de 50 de profile de tomografie de rezistivitate electrică cu lungime de 30 m, dispuse paralel la interval de 1 m unul de altul, în lungul cărora electrozii au fost distribuiți la interval de 1 m. Cote de nivel au fost înregistrate pentru fiecare electrod în parte (la nivelul solului). Fiecare profil a fost modelat separat și, în final, datele din toate profilele au fost prelucrate prin modelare directă și inversă 3D. Pentru vizualizare a fost extrase secțiuni pe axa X-Y de la diferite adâncimi (*slice depth*) ce au permis identificarea, în etapa de interpretare, a numeroase structuri arheologice (ziduri, pavaje, elemente de piatră ale mantalei) atât în zona neexcavată a movilei (la vest de soclu), cât și în zonele afectate parțial de săpături sau intervenții mecanizate. Rezultatele au fost marcate în teren și parțial verificate prin sondaje arheologice. Aceste rezultate au confirmat în totalitate datele geofizice. (Dan Ștefan & Alexandru Halbac).

Studiu geologic

Au fost realizate observații generale în teren în aflorimente, respectiv de detaliu în zona construcțiilor funerare din perimetrul movilei, privind blocurile și dalele de piatră utilizate și alte elemente litice puse în evidență. S-au recoltat probe din interiorul construcției funerare propriu-zise, din exteriorul acesteia (ziduri supraterane și sub nivelul solului, respectiv din secțiunile arheologice deschise), din fragmentele de blocuri căzute și din cariera de piatră Limanu, de lângă lacul Limanu, de pe toate cele 4 fronturi vechi de exploatare. A fost executată o analiză petrografică primară - microscopic și la lupă binoculară a varietăților de roci identificate și tencuieli recoltate de echipa arheologică, înregistrându-se și observații privind starea de conservare a blocurilor de piatră și efectul factorilor exogeni asupra caracteristicilor fizice și de durabilitate ale acestora (culoare, porozitate, integritate fizică, grad de alterare supergenă), precum și observații privind tehnicile de dimensionare și fasonare utilizate la blocuri

și elementele structurale vizibile din zidurile/construcțiile expuse. (Valentina Cetean).

40. Medieșu Aurit, com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare

Punct: Șuculeu

Cod RAN: 138093.02

Colectiv: Robert Gindele - responsabil științific; Liviu Marta, Lavinia Brândușan

Săpăturile din 2017 au ținut zona centrală a sitului, datată în a doua jumătate a secolului II - începutul secolului III d. Hr., cu continuarea suprafețelor din anii anteriori. În primul rând am avut intenția de a continua magistrala care secționează latura mai îngustă, adică de la est la vest a sitului. În al doilea rând am continuat cercetarea în suprafață ale atelierelor de ars ceramică. Suprafața 1: 5 x 23 m, Suprafața 2: 5 x 27, Suprafața 3: 5 x 65 m, cu lărgirea între metrii 30-50 spre vest cu 7 m și spre est cu 3 m. În total au fost cercetați 775 m². Au fost identificate 49 de complexe din care 12 se datează în epoca bronzului și celelalte 37 în epoca romană.

Gropile de stâlpi (11) după planul general nu formează un anumit sistem în plan, însă această situație după lipirea suprafeței cercetate în 2017 la celelalte planuri se poate schimba. Gropile sunt de dimensiuni relativ mari, cu diametre între 40-70 cm, însă se adâncesc la 20-25 cm de la nivelul de conturare. Acest fapt se poate explica prin eroziunea accentuată a zonei unde au fost deschise suprafețele din acest an.

Gropile alungite (2) sunt gropi cu o lungime de 2, 3-3,5 m, cu lățime care depășește puțin 50 cm. Se adâncesc la 8 și 21 cm în steril, însă aceasta depinde și de eroziunea suprafeței. Acest tip de complex a mai apărut în campania din 2013, funcționalitatea lui nu a fost încă stabilită.

Gropile de provizii (3) sunt circulare sau ovale la conturare și au secțiune cilindrică sau tronconică. Diametrele oscilează între 1-1,8 m, adâncimile ajung până la 1,2 m, aceasta depinzând de stadiul de eroziune a solului.

Gropile cu funcționalitate nedeterminată (11) se împart din punct de vedere tipologic în mai multe categorii. Sunt cele cu dimensiuni mai reduse, între 1 și 2 m, cu fund neregulat și altele cu dimensiuni mai mari de 2 m, cu fund drept, eventual câteva alveolări care pot fi interpretate ca anexe gospodărești.

Atelierele de ars ceramică se compun din gropi de deservire și cuptoare, în campania 2017 la unul se adaugă și o fântână (10). În cazul celor cinci ateliere descoperite în acest an la fiecare groapă de deservire se conectează doar un singur cuptor. Cuptoarele sunt toate de tipul cu perete median. O diferențiere tipologică fină se poate face pe baza prelungirii peretelui median în canalul de foc, în cazul celor cercetate în acest an la cuptorul 156 acesta împarte tot canalul de foc, în cazul 158 și 160 pătrunde până aproape de groapa de deservire, la 146 intră doar puțin în canal. În cazul 160 canalul de foc este distrus, aici nu putem stabili acest detaliu tipologic. O altă diferență constă în dimensiunile cuptoarelor, cel mai mic este 146 (diametru 132 cm), 158 (diametru 134 cm), 166 (150 x 158 cm), 156 (220 x 244 cm), 160 (260 x 268 cm). Diferențele sunt semnificative, aceasta se leagă probabil și de tipul vaselor care au fost produse în acestea. Dimensiunile gropilor de deservire nu se leagă neapărat de dimensiunea cuptorului. Acestea sunt ovale, cu multe trepte și alveolări și datorită dimensiunilor mari suprapun complexe anterioare din epoca romană sau din

epoca bronzului.

Campania de săpături din 2017 a adus importante informații noi privind producția ceramică de la Medieșu Aurit-Șuculeu. Pentru prima dată am reușit să cercetăm integral o “baterie de cuptoare”. Am putut stabili că nu toate au fost folosite concomitent. Era un loc probabil destinat unei familii de meșteri care a folosit acest amplasament pentru o perioadă mai lungă de timp. În cazul bateriei din 2017 putem să distingem foarte clar cel puțin două faze majore cronologice. În prima fază foarte probabil erau folosite atelierele compuse din cuptor 156+groapă de deservire 169 și cuptor 158+groapă de deservire 168. Aceste două ateliere au orientare identică, est-vest, cu o distanță de 1,8 m între ele. Forma gropilor de deservire este asemănătoare, amândouă au compartimentări asemănătoare. Nu știm dacă cuptorul 160, de mari dimensiuni a fost folosit concomitent cu cele două ateliere însă pe baza întretăierii cu atelierul ulterior este probabil acest fapt. În a doua fază a fost folosit atelierul compus din cuptorul 166+groapă de deservire 159, la care se adaugă fântâna 167, care a distrus groapa de deservire a cuptorului 160. Acest atelier a distrus parțial cuptorul 158. Tot în a doua fază s-a încercat o reclădire a cuptorului 158 și o refolosire dintr-o groapă de deservire săpată în prelungire spre sud a gropii 159.

O descoperire importantă este atelierul de ars ceramică compus din cuptorul 146 și groapa de deservire 149. Nu face parte dintr-o baterie de cuptoare, este la 12 m sud de bateria cercetată de noi. Cuptorul este mai mic decât cele obișnuite, peretele median nu desparte toată camera de foc și intră doar puțin în canalul de foc. Groapa de deservire este neobișnuit de mică (280 x 191 cm) și se adâncește foarte puțin, doar la 62 cm față de nivelul de conturare. Diferența majoră față de atelierele cercetate până acum este prezența aproape exhaustivă a ceramicii zgrunțuroase în umplutura cuptorului și a gropii de deservire. Datorită dimensiunii și caracterului special considerăm că acest atelier era destinat producției de ceramică zgrunțuroasă după model roman și nu vaselor de provizii de tradiție locală. Astfel pentru prima dată avem un indiciu clar din centrul de producție ceramic de la Medieșu Aurit pentru începuturile romanizării producției.

Materialul arheologic descoperit în umplutura complexelor ne indică, de asemenea, existența a mai multor faze cronologice: primul cu mai multă ceramică modelată cu mâna și a doua cu fragmente de ceramică zgrunțuroasă.

În campania din anul 2017 au continuat să fie descoperite complexe arheologice din epoca bronzului ce pot fi atribuite fazei Suci de Sus I. O serie de elemente ceramice sugerează că locuirea aparține unei perioade recente a fazei Suci de Sus I, fapt confirmat și de importurile ceramice de tip Wietenberg III. Acest aspect impune, sub aspect cronologic, urmărirea relației existente cu orizontul de locuire din așezare ce utilizează stilul ceramic Suci de Sus II, ce are un aspect timpuriu. Complexele arheologice cercetate au în inventar o mare cantitate de ceramică. În straturile din umplutura lor în care conținutul de cenușă este mai intens se păstrează și oase de animale. În afara complexelor ce au prezentat asocierea de fragmente de vase cu resturi alimentare, a fost cercetată o groapă ce conține un număr mare de greutate de lut.

Numărul mic de complexe descoperite (în acest an și în anii precedenți) sugerează că perimetrul cercetat se află la marginea zonelor de locuire din epoca bronzului, fapt indicat și de natura și funcționalitatea complexelor arheologice. Deși puține la număr, complexele arheologice cercetate în acest an oferă date importante referitoare la aspecte din viața comunităților din epoca mijlocie și târzie a bronzului, mai ales prin asocierea cu datele obținute în anii precedenți. Cercetarea tinde să contureze imaginea unei zone periferice a unei așezări locuite pe parcursul a trei faze din epoca bronzului în care se practicau depuneri de veselă și resturi alimentare, împreună cu depuneri de altă natură. Faptul că depunerile au fost practicate

în același loc pe parcursul unor faze culturale succesive poate fi pus pe seama perpetuării unor concepte legate de topografia locurilor de depunere. Sub acest aspect cercetarea referitoare la locuirea de epoca bronzului de la Medieșu Aurit se adaugă cazurilor din preistorie în care poate fi constată o ”memorie a locurilor sacre”, memorie păstrată pe parcursul unor faze de locuire diferite.

41. Mehadia, com Mehadia, jud. Caraș-Severin

Punct: La Zidine (Cetate)

Cod RAN: 53283.01; Cod LMI: CS-I-s-B-10851

Autorizație nr.: 73/2017

Colectiv: Simona Regep - responsabil științific; Victor Bunoiu, Octavian Rogozea

Cercetările arheologice din anul 2017 s-au desfășurat în luna august și au fost de scurtă durată, ele efectuându-se în sectorul porții de nord a castrului de la Mehadia (*porta praetoria*). Cercetările au fost realizate cu ajutorul voluntarilor, colegi și studenți ai Facultății de Litere, Istorie și Teologie, de la Universitatea de Vest din Timișoara. Până acum au mai fost cercetate porțile de sud și est, iar între anii 2009-2010 au fost realizate cercetări la poarta de nord a castrului de la Mehadia. Terenul pe care este amplasat castrul de la Mehadia, este în proprietate particulară și ca atare suprafața castrului este mult deranjată de lucrările agricole curente. În acest an s-a urmărit finalizarea cercetării porții de nord, prin identificarea și dezvelirea turnului de est pentru a observa stratigrafia din interiorul turnului și de a stabili dimensiunile sale. În acest scop a fost efectuată o casetă de dimensiuni 6 x 3 m, orientată est-vest.

Pentru faza de piatră a castrului a fost identificată doar ultima fază de locuire databilă în epoca romană târzie. Urmele turnului respectiv, conservate arheologic, au fost surprinse parțial, pe laturile de sud, est și vest. Zidurile de est și cel de vest au fost construite din piatră de carieră (andezit) și de râu legate cu mortar; se păstrează doar două rânduri de piatră, în adâncime. Zidul de sud este de asemenea, construit din piatră de carieră (andezit) și râu, care sunt legate cu pământ; se păstrează un singur rând de piatră. Lățimea zidurilor era de 0,50 m. Lățimea turnului este de 3,50 m. În construcția turnului se constată folosirea unor blocuri din piatră roșie de andezit provenind de la o carieră locală, utilizată în refacerile castrului din epoca romană târzie.

Stratigrafia din interiorul turnului este următoarea: 1. – 0 – 0,10 m – humus actual; între m 0-1,15 se observă existența unei gropi moderne, ce coboară până la adâncimea de 0,70 m; 2. – 0,10 – 0,25 m – nivel de distrugere din epoca romană târzie; 3. – 0,25 – 0,75/0,80 m – strat de pământ de culoare gălbuie, cu pigmentație de mortar și fragmente de cărămizi; 4. – 0,75/0,80 – 0,90 m – strat negricios cu bucăți de mortar; 5. – 0,90 – 1,25 m – strat de pământ de culoare neagră-cenușie în care de observă amprenta unei bărne de lemn cu dimensiunile de 25 x 10 cm; 6. – 1,35 m – 2,05 m – nivel de pământ de culoare neagră-cenușie cu pigmentație de lut galben; în strat se observă amprente de lemn cu dimensiunile de 35 x 10 cm; 7. – 2,05 – 2,40 m – strat de pământ de culoare cenușie cu pietricele; 8. - 2,40 – 2,60 m – strat de pământ de culoare neagră cu fragmente de cărbune și cenușă; 9. – 2,60 – 3,00 m – solul viu.

În afara turnului porții, spre est (deci, de-a lungul zidului de incintă), între 3,45-6,00 m, pe profilul de nord al casetei, a fost surprins *agger*-ul castrului, cu următoarea stratigrafie: 1. – 0 – 0,10 m – humus actual; 2. – 0,10 - 0,25 m – nivel de distrugere a locuirii din epoca romană târzie; 3. – 0,25 – 0,65/0,75 m – strat de pământ de culoare gălbuie cu pigmentație de mortar și fragmente de cărămizi; 4. - 0,65/0,75 – 1,35 m – strat de pământ de culoare neagră-cenușie cu multe pietricele; 5. – 1,35 – 1,75 m – nivel de pământ nisipos, de culoare neagră-cenușie cu pigmentație de lut galben; 6. – 1,75 – 2,15 m – strat de culoare negricioasă în care se profilează o groapă de stâlp cu diametrul de 0,60 m; 7. – 2,15 – 2,50 m – strat de lut nisipos, de nivelare; 8. - 2,50 – 2,80 m – strat de pământ de culoare neagră-cenușie cu fragmente de lemn ars și multă cenușă, amenajat pe un pat de piatră de râu, ce reprezintă primul nivel de locuire al castrului din lemn; 9. – 2,80 – 3,00 m - solul viu.

Se constată astfel existența a patru etape de refolosire a *agger*-ului în timpul Provinciei marcate de urme de incendiu și distrugere, iar ultimul nivel de locuire aparținând epocii romane târzii este deranjat în bună parte de lucrările agricole curente.

Materialul arheologic descoperit este sărac și constă din fragmente ceramice și obiecte de bronz (fibule, monede, aplici), provenit din nivelul ce corespunde locuirii romane din timpul Provinciei.

Abstract:

The 2017 archaeological research campaign at Mehadia was short and took place in August, focusing on the fort's northern gate of the fort. Students from UVT and volunteers participated as well. The campaign aim was to finalize digs around the northern gate, by unveiling its eastern tower and observe its interior stratigraphy. To do so, a 6 x 3 m grid cell was excavated, with an east-west orientation.

Only the stone phase of the fort provided verifiable information, specifically the last datable habitation period – the late Roman era. Red andesite stone blocks, from a local quarry were identified for this phase of the tower's existence. During the excavation, the *agger* was identified on the cell's northern side. The overall stratigraphy showed the *agger* had four phases during the time of the province, marked by layers of destruction and soot, while the last phase was dated to the late Roman era, though it is heavily damaged by intensive agriculture. Archeological material was found in small quantities and consists mostly of pottery fragments and bronze objects (fibulae, coins) dated during Roman Dacia.

Bibliografie:

M. Macrea, N. Gudea, I. Moțu, *Praetorium. Castrul și așezarea romană de la Mehadia*, Editura Academiei Române, București, 1993.

Doina Benea, *Edificiul de cult roman de la Praetorium (Mehadia)*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2008.

Doina Benea, *Istoria Banatului. Antichitatea* (Ediția a II-a revăzută și adăugită), Editura Academiei Române, București, 2016.

42. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita

Punct: Abri 122/1200

Tipul de sit: 115/11

Cod RAN: 85065.04

Autorizație nr: 102/24.05.2017

Colectiv: Marian Cosac (UV Târgoviște) - *responsabil științific*; George Murătoareanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Katalin Hubay (U Debrecen), Christoph Schmidt (U Bayreuth), Ulrich Hambach (U Bayreuth), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (U București), Alexandru Petculescu (ISER București), Gabriel Șerbănescu (UV Târgoviște), Valentin Georgescu (UV Târgoviște), Alexandra Diaconu (UV Târgoviște), Emanuel Costache (UV Târgoviște), Ion David (UV Târgoviște), Laura Fuduli (UV Târgoviște), Alexandru Măruță (UV Târgoviște)

Abri 122/1200 este amplasat în versantul drept al Cheilor Vârghișului, în sectorul terminal al acestora, cu acces dinspre localitatea Vârghiș, fiind reprezentat de un adăpost sub stâncă, dar care prezintă pe o latură a sa o mică groță (fig. 1). Situl a fost cercetat sub coordonarea lui I. Deneș în mai multe etape, în anii 1989-1990, 1995-1996. Săpătura sa a fost efectuată prin înregistrarea materialului arheologic folosind trei coordonate, fapt ce a permis raportarea acestuia la un unic punct zero și corelarea rezultatelor cu noile săpături (fig. 2).

Obiectivele din anul 2017 au fost continuarea cercetării arheologice în proximitatea secțiunii S1, în profunzimea grotei (fig. 2), prin dezvelirea *in situ* a materialului antropic și colectarea de probe necesare stabilirii vârstei locuirii paleolitice. Eșantionul litic cioplit recuperat (Tabel 1; fig. 3, 4) este format din 163 piese, realizate, în cea mai mare parte, din cuarțit (49%) și roci vulcanice (29%); restul materiilor prime include lidit/opal, jasp, silex, argilit, calcedonie. Repartiția verticală a pieselor ilustrează o concentrare a 57% din materialul litic între 250-270 cm adâncime. Categoriile tehnologice identificate sunt dominate de așchii, complete sau fracturate și fragmente indeterminabile, alături de care apar, în număr mic (sub 10 piese), lame, produse corticale, nuclee și fragmente de nucleu, piese retușate. În ultima categorie, pot fi menționate două piese bifaciale, în curs de prelucrare, din cuarțit și bazalt; ambele au suport laminar, suprafețe dorsale și ventrale incomplet modificate de retușa plată, directă sau inversă și dimensiuni variind între 48 și 84 mm lungime, 26 și 34 mm lățime, respectiv 11 și 14 mm grosime. Celelalte piese retușate sunt reprezentate de așchii distale sau completă, cu retușe directe sau inverse, parțiale și de o lamă proximală cu *encoche* direct pe latura stângă. (Vezi anexa Tabel 1 – Abri 122, eșantion litic)

La o analiză preliminară, materialul litic colectat poate fi corelat cu faună provenind de la ierbivore de talie mare (*Bos/Bison*) și medie (*Capra*), canide (*Canis lupus*) și urs (*Ursus spelaeus*). Din întreaga coloană stratigrafică au fost prelevate probele necesare identificării micromamiferelor, iar din nivelul cu material paleolitic, probe pentru datări C14, OSL și IRSL.

Abstract

The rock shelter and the small cave associated with it known as Abri 122/1200 are located on the right slope of the Vârghiș Gorges, at the terminal sector (fig.1). I. Denes excavated the site in 1989-1990 and 1995-1996. The 2017 excavation campaign aimed at investigating the small cave and collecting samples, in order to establish the age of the Palaeolithic layers. The 163 knapped lithics discovered was associated with faunal material (*Ursus spelaeus*, large and medium herbivores, *Canis lupus*). The stratigraphical column was samples for micromammals, C14, OSL, and IRSL analysis.

43. Mintia, com. Vețel, jud. Hunedoara

Punct: Micia

cod RAN: 85065.09

Colectiv: Mihaela Simion (MNIR)¹ - responsabil științific; Decebal Vleja (MNIR), Paul Damian (MNIR), Marius Barbu (MCDR), Costin-Daniel Țuțuianu (MCDR), Ioana Barbu (MCDR)

I Premise

Așezarea romană Micia este situată pe malul de S al Mureșului, la circa 3 km față de defileul Brănișca, cel mai îngust loc al văii râului. Ea este alcătuită din castrul auxiliar cu o suprafață de aproximativ 7,2 ha și din așezarea civilă adiacentă (inclusiv necropolele) extinsă pe mai mult de 15 ha. Aflată într-un punct obligatoriu de trecere al căii de comunicație ce leagă Podișul Transilvaniei de Câmpia Tisei, așezarea a jucat un rol strategic de primă mână în cadrul sistemului de apărare al Daciei. Dar tot datorită poziției sale ea a suferit în epoca modernă o serie de distrugeri. Astfel, centrul său este intersectat de calea ferată dublă Arad - Deva și de șoseaua națională dintre aceleași localități. Cu toate acestea, părțile rămase, zona de N și o parte din jumătatea de sud, permit încă o cercetare de mare amploare a acestui obiectiv arheologic.

II Istoricul Cercetării?

2013 – A fost deschis un nou sector de cercetare denumit convențional NE Amfiteatru, în funcție de poziționarea sa față de Amfiteatrul de la Micia. Au fost identificate și cercetate un nr. de 30 de complexe arheologice date în epocă romană precum și un nivel corespunzător amenajării zonei în perioadă modernă – contemporană constând într-un drum de deservire agricol. Pe baza rezultatelor cercetării din campania de anul acesta se pot emite o serie de considerații stratigrafice care vin să îmbogățească și să rafineze cunoștințele actuale despre evoluția așezării civile de la Micia de-a lungul epocii romane. Astfel, a fost identificat un nivel corespunzător celei de-a doua jumătăți a secolului al III-lea p. Chr. cu două faze distincte. Cercetarea s-a oprit pe un nivel de distrugere ce suprapune nivelul corespunzător secolului II p. Chr., semnalat și de cercetările anterioare și pus în legătură cu distrugerea Miciei în timpul războaielor marcomanice. Complexele cercetate constau în două locuințe, surprinse parțial, cu podele de mortar, suprapuse de nivelul de distrugere, o serie de gropi, o vatră, elemente constitutive a unui edificiu de mari dimensiuni

aflat în imediata vecinătate, precum și o structură, delimitată de un șanț sigilat în antichitate peste care au fost depuse capete de ierbivore.

2014 - A continuat investigația arheologică în sectorul NE Amfiteatru, finalizându-se cercetarea celor 30 de complexe identificate anul anterior. S-a extins aria de cercetare către Est prin două casete de 4 x 4 m. În zona cercetată anterior, în campania din 2013, a fost identificat primul nivel de ocupare a spațiului în epocă romană, constând în locuințe și amenajări realizate din lemn, fiind identificată o structură din perioada anterioară (preistorie). Au fost puse în evidență complexe și amenajări date în următoarele perioade istorice – perioada sec. VII-IX p. Chr., perioada sec. IV – V p. Chr., perioada romană și au fost identificate doar indicii ale prezenței unei structuri anterioare epocii romane (preistorie). (Pl. 1 – Pl. 3)

2015 – în lipsa finanțării cercetărilor arheologice de teren de către MC precum și datorită incongruenței legislative și a politicii interne din cadrul MNIR în ceea ce privește modalitatea de a angaja personal necalificat sezonier, nu au fost realizate cercetări arheologice efective. Finanțarea oferită de MNIR din fonduri proprii a fost utilizată pentru realizarea unor prospecțiuni nonintruzive (magnetometrie) pentru suprafața de nord cuprinsă între castru și amfiteatru (cca 1,6 ha) cu rezultate extrem de promițătoare. Au fost evidențiate o serie de clădiri și anomalii ce aduc date noi cu privire la planul Miciei antice. (Pl.4)

2016 - A fost extinsă suprafața cercetată în campaniile anterioare, prin prelungirea S1/2013 cu 16 m către N, în vederea verificării unei anomalii sesizate pe fotografiile satelitare și pe documentația aero-fotografică. S-a continuat investigarea complexelor stabilindu-se legătura cu complexele identificate în campaniile anterioare. S-a constatat continuarea, în suprafața extinsă, a zonei de depunere de oase de animale în conexiune cu fragmente ceramică, descoperită inițial în 2013 (Cx 7/2013). A fost identificat un drum, cu o lățime de 6,00 m., având în construcție inclusiv material roman, aflat în poziție secundară, utilizarea sa, în forma identificată, fiind datată în perioada contemporană. S-a continuat înregistrarea stratigrafică în detaliu, pentru realizarea unui model stratigrafic cuprinzător, pentru sectorul cercetat.

III Campania de cercetări arheologice sistematice 2017

III.1 Aspecte Organizatorice

Cercetarea arheologică sistematică din Campania 2017 a avut ca scop preservarea și investigare, prin mijloace specifice, a potențialului arheologic al sitului. Este vorba despre descoperirea, înregistrarea, conservarea și studierea, respectiv valorificarea informației istorico-arheologice obținute prin cercetarea exhaustivă a complexelor arheologice din sectorul **Nord-Est Amfiteatru**.

Colectivul de cercetare, în teren, a fost compus din: Mihaela Simion (MNIR), responsabil științific, Decebal Vleja(MNIR), Marius Barbu (MCDR), Costin-Daniel Țuțuianu (MCDR), Ioana Barbu (MCDR). La campania din anul 2017 au mai participat dr. Elvira Safta și dr. Ionuț Bocan (MNIR). Investigațiile magnetometrice au fost realizate de dr. Alexandru Popa. Investigațiile arheologice aeriene au fost coordonate de Dan Ștefan. Campania de cercetări arheologice a început pe data de 1 august 2016 și s-a finalizat pe data de 31 octombrie 2016. În vederea realizării măsurătorilor arheometrice și a organizării evenimentelor de diseminare, popularizare a sitului și educație pentru patrimoniu, perioada de cercetare a fost completată cu intervalul 22 septembrie – 11 octombrie.

Cercetarea din Campania 2017 a fost finanțată din fonduri proprii de Muzeul Național de Istorie a României cu suma de 25000 lei. În urma competiției de proiecte pentru obținerea finanțării de la Ministerul Culturii și Identității

Naționale a fost obținută suma de 25000 lei, derulată prin Muzeul Național de Istorie a României, în calitate de instituție organizatoare.

III.2. Metodologia de cercetare

Pornind de la secțiunea magistrală deschisă în 2013 (S1) s-a decis abordarea perimetrului prin aplicarea metodei de cercetare în suprafață. Astfel, a fost trasată o suprafață rectangulară, desfințându-se maritorul de vest din extremitatea de Sud a S1. A rezultat o suprafață cu dimensiunile de 12, 50 x 8 m. Au fost stabilite două zone prioritare de cercetare:

Zona 1 – suprafața nou deschisă;

Zona 2 – carourile 18 – 25 ale S1 (pentru elucidarea relației stratigrafice dintre drum și structurile T1 și T2/2016 și încadrarea cronologică a acestora).

Caroiajul utilizat este unul numeric pe axa Nord Sud și alfabetic pe cea Vest-Est.

Principalele rezultate ale campaniei din acest an au constat în identificarea unor structuri arheologice date în perioada romană dar și în epocile ulterioare. Deasemenea, au fost rafinate o serie de observații cu privire la stratigrafia și cronologia sitului de la Micia, în epocă romană.

III.3 Stratigrafia Perimetrului Investigat (Zona 2) (Pl.3)

0-0, 25 m - orizontul organic al solului actual (nivel afânat, răscolit de lucrările agricole) (Pentru jumătatea de sud).

0 - 0, 30 m - nivel de argilă, de culoare negru cenușie, răscolit de lucrări agricole. Conține material arheologic în poziție secundară (pentru jumătatea de Nord).

0,30 - 0,50/0,60 m - nivel de argilă, de culoare negru cenușie, foarte tasat. Conține material arheologic datat în epocă romană (R2) (pentru jumătatea de Nord).

0,25 - 0,40/0,50 m - nivel aluvionar, mâl cu lentil consistente de argilă galbenă nisipoasă (Pentru jumătatea de sud).

0,50 - 0,80 m - în jumătatea de sud, nivel de pietriș tasat în amestec cu argilă compactată de culoare galbenă, reprezentînd o largire și o reamenajare, în perioada modernă, a drumului denumit convențional Cx 4.

0,80 - 1,00 m (până la 1,80 m în partea de Sud) - Argilă neagră, afânată, cu mult material arheologic (nivel de colmatare a șanțurilor).

1,00 - 1,30 m - pentru jumătatea de Nord, nivel constituit din argilă gălbuie cu pete brune și materiale arheologice, probabil pământ provenit din săparea șanțurilor.

1,30 - 1,50 m - nivel compact din argilă gălbuie, cu pete negre, cu material arheologic (R3).

În partea de Sud a sondajului, lutul galben fără urmă de intervenție antropică a fost constatat la cota de - 2,00 m.

III. 4 Principalele structuri investigate și elemente de cronologie (Pl. 5 – 6)

Zona 1 - A fost dezvelită, în totalitate, structura de locuire identificată în campania din anul 2013 (L1/2013). Este vorba despre o podea, cu dimensiunile de 4,25 x 3,60 m, realizată din mortar din var, pavat cu piatra nefasonată mărunță, localizată în carourile 9 C-G -12 C-G. Piatra pavajului a fost așezată și bătută într-un strat de mortar, rezultând un pavaj articulat, la rândul său nivelat cu un alt strat de mortar din var. Pe marginile încăperii sunt încă vizibile șanțurile de fundație ale pereților din lut (grosime 0,25 m). Fragmente din pereții prăbușiți pe podea au fost surprinși *in situ*. Din punct de vedere cronologic, structura constructivă din care face parte complexul investigat a fost amenajată în prima fază de ocupare a spațiului în epoca romană (R1) și a funcționat, cu refaceri, în faza a doua și a treia (R2 și R2a). Complexul a fost afectat de intervenții ulterioare, în perioada migrațiilor. Astfel, în jumătatea de NE, carourile 11D-E – 12 D-E pavajul a fost spart pentru a fi amenajat un cuptor pietrar (Cx 1/2017). De asemenea, pe linia dată de limita de sud, au fost amenajate, în

aceeași perioadă, două gropi de par, cu diametrul de 0,40 m (carourile 9 C și 11 G), ce au spart pavajul. Gropile de par și pietrarul fac parte din aceeași structură de locuire ulterioară, denumită convențional Cx1/2017 (dimensiuni 1 x 1,50 m). În ceea ce privește datarea Cx1/2017, nu ne putem încă pronunța, cercetarea complexului fiind programată în campania din anul 2018. Totuși, având în vedere caracteristicile constructive, similare cu cele constatate în cazul Cx 15/2013³, putem indica o datare care indică o ocupare a spațiului în secolul VII p.Chr. Atât L1/2013 cât și Cx1/2017 au fost descoperite la o adâncime foarte mică, la cca. -0,20 m, fiind afectate de lucrările agricole.

Pe latura de vest, paralel cu L1/2013, la o distanță de 0,30 m, a fost descoperită o structură de piatră (zid), pe o lungime de 4,70 m, denumită convențional Cx 2/2017 (carourile 8 H – 12 H). Caracteristicile constructive și dimensiunile acestei structuri vor fi clarificate în campania 2018, având în vedere că a fost dezvelită pe o suprafață limitată, pentru că intră în profilul de vest. Aceasta se află în relație de contemporaneitate cu L1/2013.

Din același orizont cronologic, pe toată suprafața ce a făcut obiectul cercetării, fac parte și alte trei structuri: o amenajare circulară (Cx. 4), o structură de zidărie (Cx5) și un rest de pavaj din dale de piatră (Cx.7).

Cx.4, localizat în carourile 3 F-G-4F-G, constă într-o amenajare circulară de piatră, cu un diametru de 1,50 m, probabil o fântână. Amenajarea se află într-un perimetru caracterizat pe prezența pietrișului mărunț, fiind mărginită, în partea de sud, de resturile unui pavaj din dale de piatră (Cx.7). Urmează a fi sectionată și investigată în campaniile următoare.

Cx 5, localizat în carourile H 1 - 3, se conturează ca un colț descris de două ziduri. Nu putem, în stadiu actual al cercetării, să oferim mai multe caracteristici constructive ale acestei structuri și nici să ne pronunțăm asupra relației cu Cx 2/2017 (dacă sunt sau nu părți componente ale unui ansamblu unitar - clădire). În mod sigur zidurile componente ale Cx.5 sunt în conexiune cu resturile de pavaj din dale (Cx. 7/2017). În legătură cu acesta din urmă specificăm că este realizat din dale de piatră șlefuite, de dimensiuni mari (cca..0,50 x 0,60 m; 0,45 – 0, 50 m) și că face legătura cu structura circulară (fântână?).

Toate complexele descrise până acum se datează în epocă romană, făcând parte din nivelul R2, dar cu o utilizare și în fazele mai târzii (R2 și R2a).

Ca rezultat notabil al campaniei de cercetări arheologice din anul 2017 se cuvine amintită situația constatată în cazul Cx 3/2017. Este vorba despre o locuință semi-îngropată, cu dimensiunile de 4,50 x 2 m, care deranjează structurile date în epocă romană. Pe podeaua locuinței a fost descoperit un vas spart ce datează complexul în perioada secolelor V-VI p. Chr.

Zona nr. 2. A fost continuat sondajul B, fiind extins către Nord cu 4 m. Obiectivele investigației în această zonă au fost stabilirea relațiilor stratigrafice și a reperelor cronologice dintre structurile identificate în campaniile anterioare, respectiv T1 și T2, drumul (Cx4/2016) și intervențiile ulterioare asupra acestuia (Cx2/2016). Astfel, groapa denumită convențional Cx2./2016 este o intervenție contemporană, legată probabil de lucrările de eliminare a efectelor inundațiilor devastatoare din anii `70.

Pentru Cx 4/2016, drumul, în stadiul actual al cercetărilor, putem opina că este vorba de o structură ce a funcționat cel puțin în perioada modernă. Ipoteza utilizării acestuia în perioadele anterioare rămâne de demonstrat sau infirmat în campania din 2018.

În ceea ce privește încadrarea cronologică a celor două șanțuri (T1 și T2), acestea sunt clar utilizate în secolul II și prima jumătate a secolului al III-lea p.Chr., fiind abandonate

¹ Textul Raportului a fost redactat de Mihaela Simion.

² Pentru campaniile 2013-2016 precum și pentru un succint istoric al cercetării zonei vezi CCA 2016 (2017), p. 94-96, nr. 48.

³ Vezi CCA 2016(2017), nr. 48.

în perioada sfârșitului de secol III și începutul sec. IV p. Chr. (nivelul corespunzător Cx7/2013 regăsindu-se în umplutura celor două șanțuri).

III.6 Materialul Arheologic

Din campania din acest an a provenit și un bogat material arheologic, pentru care s-au aplicat procedurile de înregistrare primară și a fost depozitat la MNIR, urmând a fi restaurat și analizat interdisciplinar.

Investigații Non - Invazive⁴

Evaluarea arheometrică a avut în vedere o parte din așezarea civilă, în zonele conexe băilor și amfiteatrului precum și o parte din suprafața castrului de la Micia. Au fost realizate investigații magnetometrice pe o suprafață de 1 ha, descrisă de următoarele coordonate:

Latitudine m	Longitudine m	Altitudine m
330575.364	492564.015	187.735
330546.723	492616.723	185.045
330566.008	492627.214	188.277
330594.542	492574.438	188.247
330546.723	492616.723	185.045
330518.188	492669.483	185.458
330537.427	492679.975	188.210
330566.008	492627.214	188.277
330518.188	492669.483	185.458
330495.252	492711.759	183.706
330514.537	492722.131	184.587
330537.427	492679.975	188.210
330646.051	492604.982	189.228
330623.746	492659.621	187.97
330679.235	492682.349	188.266
330701.511	492627.750	189.267
330623.746	492659.621	187.97
330601.039	492715.195	188.052
330656.486	492737.839	187.850
330679.235	492682.349	188.266
330601.039	492715.195	188.052
330578.245	492770.650	186.647
330633.714	492793.385	185.932
330656.486	492737.839	187.850
330859.734	492731.992	187.323
330836.083	492787.220	186.889
330886.628	492808.849	187.508
330910.251	492753.728	187.688
330836.083	492787.220	186.889
330812.518	492842.366	186.129
330863.011	492863.951	186.051
330886.628	492808.849	187.508
330812.518	492842.366	186.129
330803.415	492863.469	185.581
330854.015	492885.125	186.355
330863.011	492863.951	186.051
330944.170	492769.619	187.846

330923.488	492825.916	187.099
330937.461	492831.082	187.351
330958.229	492774.780	188.001

Datele obținute au fost unificate cu cele obținute în anii anteriori, rezultatele acestor investigații aducând importante clarificări la topografia așezării civile de la Micia. Se conturează o structură urbană spectaculoasă, cu edificii de mari dimensiuni, tramă stradală articulată, cu zone de producție, toate racordate la structura militară constituită de castrul auxiliar. (Pl.4)

Din perspectiva interacțiunii cu comunitatea locală și a obiectivului de a transforma situl arheologic într-un pilon de dezvoltare durabilă, a fost organizată, în colaborare cu Asociația Terra Dacica Aeterna și cu autoritățile județene și locale, prima ediție a festivalului „Micia Rediviva”.

Abstract

The main objective of the scheduled archaeological investigation in 2016 aimed the preservation and investigation, by specific means, to the archaeological potential to the site. Te main results to this year’s campaign consisted in: identifying archaeological structures dated to the Roman period and in subsequent periods. There were also refined a series of observations on the straigraphy and chronology of the Micia archaeological site during the Roman period.

44. Negrileşti, com. Negrileşti, jud. Galați

Punct: Curtea Școlii 2017

Cod RAN: 75285.01

Industria materiilor dure animale

Colectiv: Corneliu Beldiman (UPIT, FTLIA, DI, Pitești) - *responsabil științific*; Diana-Maria Beldiman (SC, București) UPIT, FTLIA, DI, Pitești - Universitatea din Pitești, Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte, Departamentul Istorie, Pitești; SC, București - Școala Centrală, București

Cercetările arheologice desfășurate în cursul anului 2017 în situl de la Negrileşti – Curtea Școlii au permis recuperarea unui lot compus din 23 piese din materii dure animale diverse, a căror analiză preliminară a fost realizată, iar rezultatele sunt prezentate în nota de față. Datele sunt susceptibile de completări și modificări după definitivarea studiului.

Majoritatea pieselor (12) provine din complexe, în care acestea se aflau asociate în efective variabile (Cx.3, groapă modernă cu material amestecat aparținând culturilor Noua, Sântana de Mureș-Cerneahov; sec. VIII-X p. Chr.; evului mediu = 8 exemplare; Cx.18, groapă Noua = un exemplar; Cx.19, groapă Noua = 1 exemplar; Cx.21, groapă Noua = 3 exemplare). Repartiția pe culturi se prezintă în felul următor: cultura Noua = 8 exemplare; cultura Sântana de Mureș-Cerneahov = 10 exemplare; sec. VIII-X e.n. = 3 exemplare; (probabil) evul mediu = 2 exemplare.

Protocolul de analiză aplică parametrii standard legați de convenții, stabilirea codului pieselor, aspecte abordate (stare de conservare, materie primă, definirea etapelor tehnologice ale fabricării și utilizării etc.). Pieseile au primit indicative

provizorii numerotate în ordinea impusă de clasificarea tipologică. S-a recurs la examinarea sistematică a suprafețelor în microscopie optică pentru evidențierea urmelor de fabricare și de utilizare.

NGS/2017_1 Vârf de os

Context: Caseta 2, c.6A, -1,80 m, în solul galben sub Cx.6. Sec. X. MIPPGL, fni.

Vârf amenajat pe segment proximal de tibia de ovicaprine.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsesc porțiuni ale extremității proximale și un mic sector al părții proximale, fracturate recent (la descoperire). La EP se observă urme de tăiere oblice subțiri produse la jupuire. Depuneri minerale discontinui.

Materia primă: tibia de ovicaprine, segment proximal. Fabricarea: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare; s-a obținut un plan oblic la nivelul diafizei; fasonarea a urmărit regularizarea marginilor și a fețelor prin abraziune multidirecțională; secțiuni anatomice și poligonale asimetrice. Partea activă este scurtă, simetrică.

Urme de utilizare: Tc, L produse la nivelul părții active; Tc, L localizate la nivelul marginilor părții meziale și ale părții proximale, probabil prin aplicarea prizei directe (în mână).

Rol funcțional: probabil perforator pentru piei.

Dimensiuni (mm): Ltot 93,63.

NGS/2017_2 Vârf de os

Context: Caseta 2, c.3-4A, -1,50-2,40 m, Cx.3. Sec. VIII-X. MIPPGL, fni.

Vârf amenajat pe segment distal de humerus de ovicaprine.

Starea de conservare: piesă întreagă. Depuneri minerale discontinui.

Materia primă: humerus de ovicaprine, segment distal. Fabricarea: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare multiplă, pe mai multe planuri în scopul înlăturării PD cu epifiza; aceeași operație s-a realizat la nivelul diafizei, obținându-se o fracturare pe un plan oblic în scopul amenajării PA; fasonarea a urmărit regularizarea marginilor și a fețelor prin abraziune multidirecțională; secțiuni anatomice și poligonale asimetrice. Partea activă este scurtă, simetrică, fațetată.

Urme de utilizare: tocire, lustru produse la nivelul părții active; tocire, lustru localizate la nivelul marginilor părții meziale și ale părții proximale, probabil prin aplicarea prizei directe (în mână).

Rol funcțional: probabil perforator pentru piei.

Dimensiuni (mm): Ltot 78,14.

NGS/2017_3 Netezitor de os

Context: Caseta 2, c.2C, -0,90 m. Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov. MIPPGL, fni.

Netezitor amenajat pe segment distal de humerus de vită.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsește cca 1/2 a EP, fracturată recent; fractură axială pe diametru; lipsește un fragment al MS, fracturat recent. Depuneri discontinui de oxid de magneziu.

Materia primă: humerus de vită, segment distal.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare aplicată la nivelul epifizei și al diafizei; s-au obținut două planuri oblice asimetrice la PD; pe planul mare plasat pe una dintre fețele laterale ale osului s-a procedat la amenajarea sumară a PA prin Am pe fețe și margini; fațetare. PA este simetrică; secțiuni anatomice și poligonale asimetrice.

Urme de utilizare: tocire, lustru, abraziune superficiale produse la nivelul părții active pe ambele fețe.

Rol funcțional: probabil netezitor pentru piei.

Dimensiuni (mm): L 113,34.

NGS/2017_4 Netezitor de os

Context: Caseta 1, c.1A, -1,10 m. Cultura Noua. Nr. inv. MITCTC, fni.

Netezitor crestat amenajat pe fragment de corp costal de vită.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsește cca 2/3 ale MS cu PA și segmentul distal al MD, fracturate în vechime. Depuneri minerale discontinui.

Materia primă: corp costal de vită, fragment.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin percuție directă/fracturare și percuție directă/descpicare în scopul prelevării unui fragment de corp costal. Eboșa avea dimensiunile de cca 112/46,80; fasonarea a urmărit regularizarea FI prin raclaj și abraziune pentru înlăturarea spongiosei; regularizarea ED prin abraziune; amenajarea creștăturilor PA cu ajutorul lamei de cuțit; PA avea inițial cca. 46,80 mm lungime, 9 dinți (D1-9) și 8 creștături (C1-8), numerotate pe FS de la ST la DR, din care se păstrează D5-6 (întregi) și D7 (1/2 MS) și C4-6. Creștăturile au formă de V simetric și asimetric și dimensiuni inegale; dinții sunt trapezoidali simetrici și asimetrici, de dimensiuni variabile, inegali ca lungime și lățime. Crestarea s-a făcut de pe FS, probabil de la ST la DR.

Urme de utilizare: tocire, lustru, abraziune produse la nivelul părții active, treimea superioară a dinților pe FS; pe FI nu se observă urme de uzură.

Rol funcțional: probabil netezitor pentru piei.

Dimensiuni (mm): Ltot 111,90; EP 16,30/2,76; PP 30,79/3,09; PM 30,75/3,16; PD conservată 26,90/3,06; PD inițială cca 41,17/3,06; LPA conservată 13,10; LPA inițială cca 46,80.

NGS/2017_5 Răsucitor de corn de cerb

Context: Caseta 1, c.2A, -1,40 m, Cx.18. Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov? MITCTC, fni.

Răsucitor de frânghii amenajat pe segment mezial-distal de rază de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsesc cca 3/4 ale PP, fracturate în vechime, cu cca 1/2 a perforației. EP nu se păstrează. Fisură axială pe MD, afectând PM și parțial PD.

Materia primă: rază de corn de cerb, segment mezial-distal.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin PD/C și PD/F; pe FA/PM-PD se observă o suprafață cu urme de cioplire în sens ED → EP, care s-au realizat probabil în etapa inițială a fasonării. Amenajarea EP s-a făcut probabil prin PD/C. La PD s-a procedat la excavarea spongiosei în scopul amenajării perforației axiale. Realizarea perforației laterale a afectat cca 1/2 a diametrului razei și s-a făcut prin PD/C pe două planuri oblice spre ED și spre EP. Perforația este simetrică.

Urme de utilizare: probabil fracturare în timpul utilizării prin solicitare mecanică; la nivelul perforației nu se observă urme de utilizare, de tipul tocirii, lustrului etc.; la nivelul PM-PD se observă urme de tocire, lustru superficiale, produse probabil prin aplicarea prizei directe (în mână).

Rol funcțional: probabil răsucitor pentru frânghii.

Dimensiuni (mm): L 135,07.

NGS/2017_6 Mâner/Răsucitor de corn de cerb - Eboșă

Context: Caseta 2, Cx.3. Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov? MIPPGL, fni.

Mâner/Răsucitor de frânghii (eboșă) amenajat pe segment mezial-distal de rază de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsește cca 1/2 a EP, fracturată recent. Fisuri axiale pe fețele principale și laterale. Depuneri de oxid de magneziu.

Materia primă: rază de corn de cerb, segment mezial-

⁴ Realizate de dr. Alexandru Popa.

distal, cu ED întreagă.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin PD/C și PD/F; plan larg pe o față laterală și două planuri de cioplire juxtapuse, de aspect fațetat. Cioplire realizată în sens ED → EP.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil eboșă de mâner/răsucitor pentru frânghii.

Dimensiuni (mm): L 129.

NGS/2017_7 Rază de corn de cerb – materie primă pentru plăci

Context: Caseta 2, c.3B, -1,10 m. Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov? MIPPGL, fni.

Materie primă pentru extragerea plăcilor, segment proximal-distal de rază de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsește cca 1/4 al diametrului, fracturat recent la PP.

Materia primă: rază de corn de cerb, segment proximal-distal.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin PD/C și PD/F aplicate la extremități; se observă planuri oblice de cioplire, cu planuri multiple, suprapuse, rezultate prin aplicarea loviturilor repetate. La ED se observă un plan de fractură pe fața opusă celei cioplite; piesa ilustrează modalitatea de detașare a razelor de corn de cerb prin schema combinată PD/C și PD/F. Cioplirea afectează compacta pe o grosime de cca 7,50 mm. După detașarea segmentului s-a aplicat detașarea unui fragment cu cca 1/2 a diametrului, mai îngust spre ED. Intenția tehnică a fost aceea de extragere a unei baghete rectangulară pentru obținerea plăcilor (de mâner?). Piesa a fost abandonată după extragerea baghetei.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil materie primă pentru extragerea plăcilor de corn de cerb (pentru piepteni?).

Dimensiuni (mm): Ltot 126.

NGS/2017_8 Mâner de corn de cerb – Eboșă

Context: Caseta 2, c.1B, -1,30 m, Cx.18. Cultura Sântana de Mureș-Cerneaho? MIPPGL, fni.

Mâner amenajat pe segment mezial-distal de rază de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă întreagă. Depuneri minerale discontinue.

Materia primă: rază de corn de cerb, segment mezial-distal.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin PD/C și PD/F, aplicat la extremități în compacta pe circumferință; aspect fațetat; operația fost aplicată foarte precis Suprafețele anatomice nu sunt modificate.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil eboșă pentru mâner.

Dimensiuni (mm): L 103,14.

NGS/2017_9 Vârf de corn de cerb perforat și decorat

Context: Caseta 2, c.4A, -1,30 m, Cx.3. Sec. VIII-X? MIPPGL, fni.

Vârf curb perforat proximal și decorat prin gravare, amenajat pe segment mezial-distal de rază de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsește cca 1/2 a PP, fracturată axial în vechime, împreună cu cca 1/3 a perforației.

Materia primă: rază de corn de cerb, segment mezial-distal.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin TT cu ferăstrăul; fasonarea a inclus înlăturarea perlurii prin cioplire și abraziune, conferind piesei un aspect fațetat, observabil la PP, PM și PD. Despicare axială probabil produsă accidental pe o față laterală. Anterior s-a aplicat cioplirea pe FA/PM-PD, ca și la ED. Perforația axială are formă circulară; afectează

lungimea PP; profil tronconic, plasată excentric, realizată prin rotație alternativă cu vârful cuțitului și excavarea spongioasei. Perforația laterală are formă ovală, tronconică, ușor asimetrică în plan, orientată oblic spre ED; realizată prin rotație alternativă cu vârful cuțitului. Decorul este compus din șanțuri rectilinii și curbe fine, dispuse transversal, axial și oblic, realizate prin tăiere și crestare; se observă și o alveolă circulară realizată cu vârful cuțitului.

Urme de utilizare: Tc, L la nivelul suprafețelor și al perforației; despicare accidentală produsă în timpul utilizării?

Rol funcțional: probabil vârf curb de mari dimensiuni pentru cusut/țesut.

Dimensiuni (mm): L 135,07.

NGS/2017_10 Rază de corn de cerb – materie primă pentru plăci

Context: Caseta 1, c.4C, -0,80 m. Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov. MITCTC, fni.

Materie primă pentru extragerea plăcilor, fragment de rază de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă întreagă.

Materia primă: rază de corn de cerb, fragment conservând compacta și spongiosa.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin TT cu ferăstrăul, în scopul extragerii unui segment de rază. Pe FS se observă trei șanțuri scurte reziduale (repoziționarea locului aplicării tăierii) care indică grosimea lamei ferăstrăului (cca 1,5 mm). Despicare axială cu cuțitul sa securea pentru modelarea eboșei plăcii. Compacta are o grosime de cca 5 mm. Prezența acestei eboșe poate sugera existența unui atelier pentru confecționarea pieptenilor de corn de cerb de tip Trestiana-Valea Seacă.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil materie primă (eboșă); plăcuță pentru confecționat piepteni?

Dimensiuni (mm): 28,28/25,15; gros max 12,89; gros min 10,58.

NGS/2017_11 Pandantiv de os

Context: Caseta 1, c.5A, -1,10 m. Cultura Noua? MITCTC, fni.

Pandantiv oval de os cu perforație proximală.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsește PD, fracturată în vechime. Urme de coroziune, depuneri minerale discontinue.

Materia primă: fragment de corp costal de vită.

Fabricarea: fragment de corp costal obținut probabil prin PD/C, PD/F, PD/D. Fasonarea integrală a piesei prin cioplire și raclaj pe fețe și margini. S-a obținut o plăcuță probabil ovală cu margini simetrice, FS convexă și FI concavă, grosime inegală, mai mare la PP/EP. Marginile sunt ușor sinuoase și fațetate prin cioplire. Perforația proximală este circulară în plan și bitronconică asimetrică în profil, cu axul orientat oblic; realizată prin rotație alternativă cu vârful cuțitului.

Urme de utilizare: Tc, L superficiale la nivelul suprafețelor și al perforației.

Rol funcțional: probabil piesă de podoabă (pandantiv). Dimensiuni (mm): Ltot cca 90; L 55,35.

NGS/2017_12 Pieptene de corn de cerb –plăcuță

Context: Caseta 2, c. 2B, -1,45 m, C2. Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov. MIPPGL, fni.

Plăcuță de pieptene de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsesc dinții, fracturați în vechime și recent. Urme de ardere uniformă la negru și brun. Starea de conservare a suprafețelor este foarte bună.

Materia primă: fragment de ax sau rază de corn de cerb.

Fabricarea: debitajul a fost realizat probabil prin TT cu ferăstrăul, despicare, cioplire. Fasonarea este integrală,

realizată prin cioplire pe fețe și margini. În scopul obținerii unei plăcuțe cu fețe lise și margini rectilinii, de grosime aproximativ uniformă. FS este constituită de compacta, iar pe FI se conservă parțial spongiosa. Plăcuța are formă trapezoidală asimetrică și o latură concavă. Se utiliza la asamblarea unui pieptene cu mâner semicircular; plăcuță din jumătatea proximală DR, baza mâner semicircular DR. Prezintă o perforație excentrică circulară în plan, cu pereți rectilinii (profil cilindric) pentru introducerea nitului metalic care fixa plăcile. La PD prezintă 9 dinți realizați prin tăiere cu ferăstrăul; D1-5 fiind fracturați în vechime, iar D6-9 recent. Pieptene confecționat probabil din cinci plăci dințate, fiecare având perforație pentru nit.

Urme de utilizare: Tc, L dinți.

Rol funcțional: plăcuță pentru pieptene.

Dimensiuni (mm): EP 13,03/3,38; PP 18,76/3,36; PM 18,21/2,96; PD 17,83/2,66.

NGS/2017_13 Tub de os de pasăre (pentru ace?)

Context: Caseta 2, c.4A, -0,90 m. Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov. MIPPGL, fni.

Tub de os de pasăre (pentru ace?)

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsesc cca 2/3 ale PP, fracturate în vechime. Fisură axială care afectează cca 1/2 a lungimii piesei.

Materia primă: segment diafizar de tibia de pasăre de mediu acvatic, talie mare.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin TT pe circumferință cu ajutorul cuțitului; detașare prin PD/F; urme reziduale de tăiere (repoziționare lamă) la extremități. Regularizarea feșelor realizată prin racla axial superficial cu lama cuțitului.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil tub de os pentru păstrarea acelor.

Dimensiuni (mm): Ltot 83,45; EP cca 16,50; PM 13,65/13,45; ED 13,81/12,86.

NGS/2017_14 Defensă de mistreț – materie primă

Context: Caseta 2, Cx.3. Cultura Noua? Sântana de Mureș-Cerneahov?. MIPPGL, fni.

Defensă de mistreț – Materie primă pentru obiecte de podoabă?

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsește FS, fracturată în vechime.

Materia primă: defensă inferioară DR de mistreț.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin PD/C și PD/F aplicate pentru extragerea defensei din mandibulă. Fără urme de fasonare.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil materie primă pentru confecționarea obiectelor de podoabă de tipul pandantivelor etc.

Dimensiuni (mm): L 67,58; EP 8,35/6,41; PM 7,13/5,81; ED 4,14/2,31.

NGS/2017_15 Tub de os – Element decorativ?

Context: Caseta 2, c. 4A, -2,95 m, Cx.3. Evul mediu?. MIPPGL, fni.

Tub de os de mamifer – Element decorativ?

Starea de conservare: piesă fragmentară, se păstrează cca 1/6 a circumferinței, fracturată în vechime; lungimea este integrală; starea de conservare a suprafețelor este foarte bună.

Materia primă: segment diafizar de os lung de mamifer nedeterminabil.

Fabricarea: tub de os de formă tronconică, decorat cu motive liniare gravate. Debitajul s-a realizat prin TT cu cuțitul la extremități, fasonarea prin abraziune pe suprafața exterioară și racla axial pe suprafața interioară; EP a fost rotunjită prin cioplire și raclaj. ED conservă urme de TT cu cuțitul. Pe FS

a fost realizat decorul gravat la strung, care constă din șanțuri paralele echidistante, grupate în registre dispuse transversal față de ax. Benzile rezervă între ele sectoare în relief (nervuri).

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil element ornamental pentru obiecte de lemn sau metalice.

Dimensiuni (mm): Ltot 35,99; diam EP cca 15; diam ED cca 18,25.

NGS/2017_16 Element decorativ? conic de corn de cerb

Context: Caseta 2, Cx.3. Evul mediu?. MIPPGL, fni.

Element decorativ conic? de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă întreagă; stare de conservare a suprafețelor foarte bună.

Materia primă: segment distal de rază de corn de cerb.

Fabricarea: obiect cu destinație incertă, probabil element decorativ, având formă generală conică, secțiuni circulare și perforație axială de formă conică; fasonat integral foarte precis; decorat pe suprafața exterioară cu motive liniare gravate probabil la strung. Debitajul a fost realizat prin TT pe circumferință cu ajutorul cuțitului sau ferăstrăului; detașare prin PD/F; decorul gravat probabil la strung constă în trei benzi compuse din șanțuri paralele, quasiechidistante, dispuse transversal.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil element decorativ? pentru obiecte de lemn sau metalice.

Dimensiuni (mm): Ltot 38,69; EP 10,70/10,65.

NGS/2017_17 Patină de os

Context: Caseta 2, c.1A, -1,30 m, Cx.21/2016. Cultura Noua. MIPPGL, fni.

Patină amenajată pe os lung (metapod) de cal.

Starea de conservare: piesă întreagă; lipsește ED (epifiza), fracturată în vechime.

Materia primă: metapod (canon) de cal neepifizat.

Fabricarea: debitajul este absent; la PD s-a aplicat despicarea în sens ED → EP pentru îngustarea părții respective și perforare. Fasonarea a urmărit amenajarea FI prin cioplire cu securea și abraziune (partea activă, în contact cu gheața); aspect lis; lățime 8-33 mm. Amenajarea perforațiilor pentru ligaturile de fixare a patinei pe încălțăminte: perforația proximală la nivelul epifizei (suprafața articulară) are formă subcirculară; lipsește cca 1/4 a circumferinței, fracturată în vechime prin utilizare; perforația de pe FS este ovală alungită, realizată prin PD/C și rotație cu un instrument metalic, probabil cuțit; cele două perforații distale sunt amplasate oblic față de ax; sunt realizate pe fețele laterale și la nivelul epifizei; formă circulară/subcirculară.

Urme de utilizare: tocire, lustru intense, striuri pe FI produse prin contactul cu gheața; Tc, L pe FS produse prin contactul cu încălțăminte de piele.

Rol funcțional: patină de os.

Dimensiuni: Ltot 242.

NGS/2017_18 Patină de os

Context: Caseta 1, c.1A, -1,10 m. Cultura Noua. MITCTC, fni.

Patină amenajată pe os lung (metapod) de cal.

Starea de conservare: piesă fragmentară, lipsește PD, fracturată recent.

Materia primă: metapod (canon) de cal.

Fabricarea: debitajul este absent; la PD s-a aplicat despicare în sens ED → EP pentru îngustarea părții respective și perforare. Fasonarea a urmărit amenajarea parțială a FI la PP prin cioplire cu securea și abraziune (partea activă, în contact cu gheața); aspect fațetat. Pe FS s-a aplicat PD/C pentru atenuarea reliefului anatomic. Amenajarea perforațiilor pentru ligaturile

de fixare a patinei pe încălțăminte: perforația proximală la nivelul epifizei (suprafața articulară) are formă subcirculară; perforația de pe FS este ovală alungită, realizată prin PD/C și rotație cu un instrument metalic, probabil cuțit; perforația distală este dispusă transversal față de ax; se păstrează cca 1/3 din lungime pe MD; secțiune circulară.

Urme de utilizare: tocire, lustru la nivelul perforației proximale de pe FS, produse prin contactul cu încălțăminte de piele, indicând utilizarea patinei; Tc, L, striuri superficiale pe FI produse prin contactul cu gheața.

Rol funcțional: patină de os.

Dimensiuni: Ltot 240.

NGS/2017_19 Patină de os

Context: Caseta 2, c.1A, -1,60 m, Cx.21/2016. Cultura Noua. MIPPG, fmi.

Patină amenajată pe os lung (metapod) de vită.

Starea de conservare: piesă întreagă; exfolieri masive pe MD.

Materia primă: metapod de vită.

Fabricarea: debitajul este absent; fasonarea a urmărit amenajarea parțială a FI, la PP și PD, prin cioplire cu securea (partea activă, în contact cu gheața); urme de cioplire suprapuse. PM nu a fost amenajată prin cioplire.

Urme de utilizare: Tc, L, striuri superficiale pe FI produse prin contactul cu gheața.

Rol funcțional: patină de os.

Dimensiuni: Ltot 172.

NGS/2017_20 Patină de os

Context: Caseta 2, c.2C, -0,60 m. Cultura Noua. MIPPG, fmi.

Patină amenajată pe os lung (metapod) de cal.

Starea de conservare: piesă fragmentară; se păstrează segmentul distal-mezial, fracturat în vechime și recent la PM.

Materia primă: metapod (canon) de cal.

Fabricarea: debitajul este absent; fasonarea a urmărit amenajarea PD pe ambele fețe și lateral (îngustare) prin cioplire. FI a fost amenajată prin cioplire și abraziune axială pentru obținerea unei suprafețe lise pe întreaga lungime a piesei, cu lățimea de 20-30 mm. Pe FS/PD se observă urme de cioplire reziduale.

Urme de utilizare: Tc, L, striuri superficiale pe FI produse prin contactul cu gheața.

Rol funcțional: patină de os.

Dimensiuni: L 125.

NGS/2017_21 Patină de os

Context: Caseta 1, c.3A, -1,10 m. Cultura Noua. MIPPG, fmi.

Patină amenajată pe os lung (metapod) de cal.

Starea de conservare: piesă fragmentară; se păstrează segmentul distal, fracturat în vechime.

Materia primă: metapod (canon) de cal.

Fabricarea: debitajul este absent; fasonarea a urmărit amenajarea PD pe FI prin cioplire și abraziune axială pentru obținerea unei suprafețe lise.

Urme de utilizare: Tc, L, striuri superficiale pe FI produse prin contactul cu gheața.

Rol funcțional: patină de os.

Dimensiuni: L 118,16.

NGS/2017_22 Patină de os

Context: Caseta 2, c.2A, -1,35-1,45 m, C2. Cultura Noua. MIPPG, fmi.

Patină amenajată pe os lung (metapod) de vită.

Starea de conservare: piesă fragmentară; se păstrează segmentul distal, fracturat în vechime; unul dintre condilii epifizari fracturat în vechime.

Materia primă: metapod de vită.

Fabricarea: debitajul este absent; fasonarea a urmărit amenajarea PD pe FI prin cioplire; lipsește aplicarea abraziunii axiale pentru obținerea unei suprafețe lise.

Urme de utilizare: Tc, L, striuri superficiale pe FI produse prin contactul cu gheața; pe FS urme de TC, L produse de încălțăminte.

Rol funcțional: patină de os.

Dimensiuni: L 91,56.

NGS/2017_23 Patină de os

Context: Caseta 1 c.3A, -2,55 m, Cx.4. Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov. MITCTC, fmi.

Patină amenajată pe os lung (probabil metapod) de cal?

Starea de conservare: fragment al PM, fracturat în vechime; se păstrează o margine și o porțiune a FI lise.

Materia primă: metapod (canon) de cal?

Fabricarea: debitajul este absent; fasonarea a urmărit amenajarea FI prin cioplire și abraziune axială intensă pentru obținerea unei suprafețe lise.

Urme de utilizare: Tc, L, striuri pe FI produse prin contactul cu gheața.

Rol funcțional: patină de os.

Dimensiuni: L 54,45.

Abrevieri în text: Am-Abraziune multidirecțională; C-Crestătură; c.-carou; Cx.-Complex; D-Dinte; DR-Drept; ED-Extremitatea distală; EP-Extremitatea proximală; FA-Fața anterioară; FI-fața inferioară; fmi-fără număr de inventar; FP-Fața posterioară; FS-Fața superioară; L-Lustru, Lungime (vezi contextul); LPA-Lungimea părții active; Ltot-Lungime totală; MD-Marginea dreaptă; MIPPG-Muzeul de Istorie „Paul Păltânea” Galați; MITCTC-Muzeul de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci; MS-Marginea stângă; PA-Partea activă; PD-Partea distală; PD/C-Percuție directă/cioplire; PD/D-Percuție directă/descicare; PD/F-Percuție directă/fracturare; PM-Partea mezială; PP-Partea proximală; ST-Stâng; Tc-Tocire; TT-Tăiere transversală.

Abstract.

Bone industry discovered in 2017 archaeological excavations at Negrilești – Curtea Școlii site, Galați County, Romania. The archaeological excavations carried out during 2017 at Negrilești – Curtea Școlii led to the discovery of an assemblage comprising 23 pieces made of various raw osseous materials. This article presents the results of their preliminary analysis. Data from this study can be completed and modified after we will finish the analysis. The most of the artefacts come from complexes where these were associated (12) (Cx.3, modern pit with mixed materials dated from Noua, Sântana de Mureș-Cerneahov cultures; VIIIth-Xth centuries A.D.; Middle Ages = 8 pieces; Cx.18, Noua pit = 1 piece; Cx.19, Noua pit = 1 piece; Cx.21, Noua pit = 3 pieces). Distribution on cultures: Noua culture = 8 pieces; Sântana de Mureș-Cerneahov culture = 10 pieces; VIIIth-Xth centuries A.D. = 3 pieces; (probably) Middle Ages = 2 pieces. The methodology of study applies standardised parameters regarding the conventions, establishing the pieces codes, approached aspects (status of conservation, raw materials, defining of the stages of the manufacturing sequences and the use-wear analysis). The current examination of the surfaces with a microscope was also done. The types included in the assemblage are: bone awls (NGS/2017_1-2), bone end-scrapers – lissoirs (NGS/2017_3-4), handles, plaques made from red deer antler (NGS/2017_5-10), bone pendant (NGS/2017_11), plaque for comb made from red deer antler (NGS/2017_12), tube for needles made from bird bone (NGS/2017_13), wild boar tusk – raw material (NGS/2017_14), decorative pieces? made from bone (NGS/2017_15-16), bone skates (NGS/2017_17-23).

45. Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba

Punct: Cutina

Așezare deschisă (111), eneolitic târziu (143), epoca bronzului târziu (153), La Tène târziu (213)

Cod RAN: 1053.05

Colectiv: Horia Ion Ciugudean (MNUAI) - *responsabil științific*; Claes Uhnér (Römisch-Germanische Kommission – Frankfurt am Main), Svend Hansen (DAI, Eurasien-Abteilung), Gabriel Bălan (MNUAI), Gabriel Tiberiu Rustoiu (MNUAI), Raluca Burlacu-Timofte (voluntar MNUAI), Johannes Kalmbach (Römisch-Germanische Kommission – Frankfurt am Main)

Oarda – *Cutina* is a multi-period settlement situated on the east bank of the Sebeș River, 3 km south of where the Sebeș meets the Mureș River. The 15 ha large site is located on a river terrace used for agriculture, and is delimited by the steep bank of the Sebeș River in the west and a steep ravine on the northern and eastern sides. Only the southern side, which leads into a valley, is easily accessible from the outside. Field walking at the site has found Gáva, Coțofeni and Dacian ceramics. The site was first surveyed with a magnetometer in 2016¹, followed by LIDAR mapping and further geomagnetic survey in April 2017. The investigations at Oarda – *Cutina* were conducted with the aim to better understand the settlement and to determine if the site at one point was fortified.

LIDAR mapping. The LIDAR image does not reveal any pertinent information regarding prehistoric habitation, nor does it show any indication of earthworks connecting the naturally well defended northern, western and eastern boundaries which would fortify the open southern side (Fig. 1). There is a shallow 115 m long manmade depression that starts below a terrace at the site's western edge and continues towards the east. Part of the same depression is visible on the magnetogram. As this feature is located at the lower section of a slope leading north, it is however highly unlikely that it is part of a defensive structure aimed towards the south. About 200 m south of Oarda – *Cutina* there is a semi-circular shallow ditch running around part of a low hilltop. This feature has a diameter of 140 m and inspection in the field shows that it is a largely eroded modern military trench.

Geomagnetic prospection

Muzeul Național al Unirii Alba Iulia and the Römisch-Germanische Kommission – Frankfurt am Main surveyed Oarda – *Cutina* with a five-channel SENSYS MAGNETO®-MX ARCH magnetometer in April 2017. The sensors on the magnetometer were employed in a 50 cm distance array on a hand-drawn fiberglass cart. A Leica DGPS was used for Geo-referencing with the rover on the magnetometer, which enables data acquisition with RTK fix and a positional accuracy of ±0.02/±0.02m. Raw data processing and interpolation was made with SENSYS MonMX, DLMGPS and MAGNETO® - ARCH, and Oasis Montage 8 was used for post-processing. Analysis and data evaluation was made in QGIS 2.18.

The combined 2016 and 2017 survey area at Oarda – *Cutina* covers 5.5 ha with focus on the central part of the site,

but also including stretches of land near the borders of the terrace. As on the LIDAR image, there are no indications on the magnetogram that the site was fortified. When evaluating the 2016 and 2017 data together there are two main magnetic anomaly concentrations. The first is situated on the central higher part of the terrace, just before the slope begins towards the north (Fig. 1/A). It extends for 250 m east to west and about 80 m from north to south, and covers circa 1.4 ha. In the eastern part the magnetogram there is a cluster of three large anomaly concentrations of which two are aligned east to west and one north to south. They have values between 2 to 4 nanotesla, and their sizes range between 7 to 9 m in length with widths of about 5 m. Based on their size and nT values it is possible that they constitute remnants of burned surface buildings. Surrounding this cluster are several scattered anomalies with nT values between 1 and 4 and diameters ranging from 2,5 to 5 m, together with a large amount of smaller magnetic anomalies with 1 to 6 nT. The overall impression of this anomaly concentration is that it consists of typical settlement features including surface buildings, pit-buildings and pits. Smaller anomalies with nT values ranging around 6 are likely various fire installations.

The second main anomaly concentration is located on the northern lower part of the terrace (Fig. 1/B). It measures 180 x 70 m presuming that the area in the centre that is not surveyed also has anomalies belonging to the concentration. Unlike the southern part of the terrace, the magnetogram of the northern area has nothing resembling surface buildings, instead the anomalies fall in the size and nT ranges interpreted above as pit-buildings, pits and fire installations.

Evaluation of data. Given that ceramics from several periods have been found at Oarda – *Cutina*, and that no systematic surface collection with find mapping could be done in the time allotted for the survey, it is impossible to determine if certain types of ceramics belong to various anomaly concentrations and it is equally impossible to determine which anomalies are contemporary. It is therefore not viable to make any reliable statements about the character of the settlement, and it is at this point equally likely that the site had several periods of shifting low density occupation as a few phases with more dense habitation. It is however clear that prehistoric occupation is concentrated to the northern part of the site and to a slightly higher situated area at the central terrace. It also seems that the site was not fortified although the terrace has excellent natural defensive properties on three sides. That the site was occupied during several periods is probably attributable to its good location close to the Sebeș River and agricultural land on the terraces east of the site, and possibly to adjacent lands for grazing in the valley and hills to the south.

Rezumat

În situl de la Oarda – *Cutina* au fost continuate cercetările non-invazive (prospecții magnetometrice și investigații prin metode LIDAR) începute în anul 2016, în cadrul proiectului LOEWE “Prähistorische Konfliktforschung: Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten”. Ridicarea magnetometrică acoperă în total 5,5 ha din sit (inclusiv campania din 2016). Din analiza imaginii LIDAR și a magnetogramei nu sunt date care să sugereze că situl a fost fortificat. Pot fi observate două anomalii principale pe ridicarea magnetometrică: (1) se află în zona centrală, cea mai înaltă a terasei (250x80) (fig. 1/A); (2) în zona mai joasă din partea de nord a terasei (180 x 70 m) (fig. 1/B). Având în vedere că fragmentele ceramice culese de la suprafață datează din perioade diferite (eneolitic târziu, bronz târziu și a doua epocă a fierului), iar o cartare sistematică nu a fost posibilă datorită timpului limitat, este greu de stabilit o asociere între un anumit stil ceramic și anomaliile observate sau între aceste anomalii. Deși dispune de elemente defensive naturale pe trei dintre laturi, situl pare să nu fi fost fortificat.

¹ H. Ciugudean, C. Uhnér, S. Hansen, G. Bălan, G. T. Rustoiu, R. Burlacu-Timofte, J. Kalmbach, *Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba, punct: Cutina*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2016, a LI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București, 24–27 mai 2017*, București, 2017, p. 235.

46. Ocna Sibiului, jud. Sibiu

Punct: Fața Vacilor - La Făgădău

Cod RAN: 143860.07

Autorizație nr.: 180/2017

Colectiv: Silviu Istrate Purece (ULBS), responsabil științific, Teodor Ștefan Boroș, Augustin-Ionel Ungureanu

Așezarea romană rurală de la Ocna Sibiului, punctul „Fața Vacilor - La Făgădău”, este situată pe prima terasă de pe malul stâng al Visei, la 2 km vest de oraș. Este o așezare specifică coloniștilor norico-pannonici, materialul arheologic fiind în mare parte unul tradițional celtic dar existând și o importantă cantitate de obiecte tipic romane.

În anul 2017 au fost trasate două secțiuni denumite: S1/2017 și S2/2017, fiecare de câte 10 x 2 m. Cele două secțiuni se află la o distanță de 3 m una de cealaltă, fiind orientate pe direcția NV-SE.

În S 1, în partea opusă a secțiunii, carourile 9 - 10, la adâncimea de 0,80 m, a fost surprinsă o altă locuință. În această zonă, la 2 m de profilul de SE a fost găsit un vas întregibil. Tot de aici provine și o fibulă din fier în formă de omega (- 0,82 m adâncime), o lamă de cuțit (- 0,85 m adâncime), scoabe și cuie. Pare a fi fost surprins în această zonă unul dintre colțurile locuinței.

Urme de arsură și chirpic vitrifiat au fost sesizate în carourile 1-2 din S1, capătul de NV al secțiunii. Ele sunt prezente la o adâncime de 0,50 m. Sub această adâncime apare sterilul arheologic. Nu este exclus ca aceste materiale să fi fost deplasate de către apele pluviale, fiind situate în zona de început a pantei care duce către valea săpată de apele izvoarelor din apropiere și de cea a torentelor ce coboară pe pantele dealurilor învecinate.

În regiunea de nord-vest a secțiunii S2/2017 a fost surprinsă marginea unei alte locuințe. Elementele care o definesc au fost identificate în carourile 1 și 2. În aceste două carouri a fost descoperit un dens și variat material ceramic, cele mai multe fragmente aparținând vaselor tipice norico-pannonice. Primele materiale încep să apară la adâncimea de 0,50 m și continuă până la 0,80 m. Din caroul 1 provine o fibulă emailată, iar din caroul 2 provine o fibulă norico-panonică. Tot de aici au fost găsite două cuie și o scoabă care indică traseul unei structuri construite din bărne de lemn. Trebuie menționată și descoperirea în caroul 1 a unei răzuitoare din os. Deocamdată nu putem preciza mai multe lucruri despre locuință, ea fiind surprinsă doar secvențial.

În zona de sud-est a S2, carourile 9 - 10, a fost identificată o altă locuință. Elementul principal este o vatră, ale cărei elemente componente au fost dispersate pe aproximativ 1,90 m, cu o grosime a stratului de lut ars de 8 cm. În apropierea ei provine o fusaiolă, obiecte metalice folosite la prinderea bărnelor din lemn și o sârmă din bronz aparținând unui obiect de podoaă.

Abstract

In the year 2017 two sections were drawn: S1/2017 and S2/2017, each of 10 x 2 m. These two sections are 3 m apart and are oriented towards the NV-SE direction. We found evidences that confirmed the existence of three houses, touched by our sections just in part, with a consistent inventory. In S2/2017 we discovered a large fireplace, part of a house, in the region situated at the SE limit of these section.

Bibliografie

D. Popa, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2005*, p. 240-241; *Campania 2006, poz. 127*; *Campania 2008, poz. 54*, *Campania 2010, poz. 40*.

D. Popa, *Așezarea norico-pannonică de la Ocna Sibiului*, în vol. *Relații interetnice în spațiul românesc, II. Populații și grupuri etnice (sec. II î. Hr.-V d. Hr.)*, (Bibliotheca Septemcastrensis XXI), 2006, p. 141-166.

D. Popa, *A Roman Steelyard Discovered at Ocna Sibiului*, în vol. *Fontes Historiae. Studia în honorem Demetrii Protase*, Bistrița – Cluj-Napoca, 2006, p. 523-530.

D. Popa, *Un fragment de vas cu inscripție descoperit în așezarea romană de la Ocna Sibiului*, în *Studia Universitatis Cibiniensis*, 6, 2009, p. 33-43.

47. Oltina, com. Oltina, jud. Constanța

Punct: Capul Dealului

Cod tip de sit: 112; Cod de epocă: 431

Cod RAN: 62495.01

Autorizația nr. 124/2017

Colectiv: Cristina Talmațchi - responsabil științific;

Constantin Șova

Sectorul B

În campania din anul 2017 cercetările arheologice s-au desfășurat pe întreaga suprafață a SIB și în casetele acesteia. Totodată, a fost deschis un nou sector, C, în partea nordică a sitului, spre Dunăre, zonă greu accesibilă în anii precedenți datorită existenței unei păduri de salcâmi plantată în deceniul opt al secolului trecut, cu rol de susținere a malurilor. În ultimul an Ocolul Silvic Băneasa a tăiat copacii, făcând posibilă intervenția noastră. A fost deschisă o secțiune de control de unde sperăm să obținem noi date referitoare la sistemului de apărare al așezării, în însemnările ing. Pamfil Polonic menționându-se „iar aproape de colțul nord-vestic se vede bine ieșind din val zidul înconjurător al cetății, care are o grosime de 4 m și este construit cu pietre mari cioplite legate cu var”. În timp, sperăm să obținem cât mai multe date despre ceea ce Pamfil Polonic considera la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea „Această cetate este după cetățile de la Hinog (Axiopolis) și Iglîța (Troesmis) cea mai mare și frumoasă cetate de pe malul Dunării” [P. Polonic, *Cercetări de pe malul drept al Dunării de la Hârșova în sus*, manuscris (caietul 12, filele 33-35) aflat la Biblioteca Academiei Române].

În perimetrul SIB, au fost identificate și cercetate integral sau parțial cinci complexe, dintre care trei gropi (Gr. 1/2017, Gr. 2/2017 și Gr. 3/2017, ce tăiau Cpl 4/2016) și două locuințe (Cpl 1/ 2017 și Cpl 2 /2017).

Dintre acestea, Gr. 1/2017, situată în partea sudică a Cpl 4/2016, are adâncimea de 1,40 m, pereții arcuiți și fundul drept. Lățimea maximă a acesteia este de 1,20 x 1,14 m, iar fundul are 0,70 x 0,65 m. Ea taie și Cpl. 1/2017, iar pe jumătatea de nord pare să taie o altă locuință, la aproximativ - 0,75 m față de nivelul de conturare. Partea inferioară a gropii a fost săpată în pământ galben. Din inventarul acesteia menționăm ceramica medievală timpurie (fund de amforă sferoidală, fragmente arse reducător cu decor lustruit, fragmente arse oxidant cu decor incizat), o greutate fragmentară din cărămidă, oase etc.

Gr. 2/2017, situată în partea estică a Cpl 4/2016, taie și Cpl. 1/2017. Totodată, pare a tăia o locuință, spre nord, a

cărei podea este la - 0,85 m și un alt complex către est, cu podeaua la -1,20 m. Dimensiunile maxime ale acesteia sunt de 1,30 x 1,21 m, iar fundul, ușor alveolat, are 0,90 m x 0,70 m. Are pereții arcuiți. Adâncimea totală a acesteia este de 2,30 m, din care aproximativ 0,80 m în galben, restul fiind în niveluri de locuire. Din umplutura acesteia provin majoritar fragmente medievale timpurii, printre care și unele de la amforă cu guler.

Gr. 3/2017, situată în partea de nord a Cpl 4/2016, este de formă aproximativ cilindrică și avea fundul drept. Dimensiunile acesteia sunt de 0,80 x 0,75 m. Are o adâncime de 1,85 m, din care de la -1,15 - 1,20 m a fost săpată în pământ galben. Din inventarul acesteia amintim: un profil de castron decorat cu linii orizontale incizate și fascicule în partea superioară, fragmente de la vase din caolin decorate cu vopsea roșie, ceramică fină arsă reducător cu decor lustruit, fragmente de la amforă sferoidală și o lupă de fier.

Cpl. 1/2017 a apărut sub Cpl 1/2016, care îl suprapune parțial, și este tăiat și el de cele trei gropi care-l taie pe cel din 2016. Podeaua Cpl. 1/2017 este la 0,31 m sub podeaua locuinței cercetată în 2016, umplutura dintre ele constând în pământ brun cenușiu cu fragmente ceramice, o monedă bizantină (Vasile II – Constantin VIII) și oase. Dimensiunile acestuia erau de 3,75 x 2,85 m, iar cuptorul era scobit în peretele de vest, spre colțul de NV.

Cpl. 2/ 2017, din caseta 3/2016, a fost cercetat parțial, intrând sub profilul de S. Suprafața surprinsă a acestuia, de 3,65 x 3,56 m, este delimitată în bună parte de șir de pietre, cu o lățime de până la 0,35 m. Lucrările la acesta nu au fost încă finalizate. În colțul de NE se află cuptorul, la amenajarea căruia a fost folosită și piatră fasonată, adâncit sub nivelul podelei.

În **sectorul C**, aproape de colțul nord-vestic al sitului, pe latura de vest, a fost deschisă o secțiune de control SIC, inițial de 6 x 2 m (dispusă E-V), trasată într-o zonă ușor înălțată. Apariția unor amprente de pari, a unui nivel cenușos cu bucăți lentilare tari, inclusiv de lutuială cu amprente de nuiele, și a numeroase fragmente ceramice medieval-timpurii (ultimele dispuse cu precădere spre partea estică a secțiunii) ne-a determinat să lățim suprafața de cercetare, dublând-o către sud, dar lăsând un martor de 0,5 m pe mijloc. Situația din extinderea către sud este asemănătoare cu prima parte lucrată spre nord. Datele oferite din cercetarea de aici sunt insuficiente pentru a ne permite o concluzie definitivă. De aceea, în campaniile următoare dorim să urmărim dacă amprentele de pari continuă spre sud sau nord.

Cercetarea desfășurată în acest an în cele două sectoare aduce noi date referitoare la așezarea fortificată medieval-timpurie de la Oltina - „Capul Dealului”, secolele IX-XI, îmbogățind catalogul descoperirilor cu două locuințe și trei gropi, cu vase ceramice reîntregibile sau fragmentare (fragmente arse reducător cu decor lustruit; fragmente cu smalt oliv sau vopsea roșie; amfore sferoidale; funduri cu mărci de olar), fusaiole, greutate pentru plasa de pescuit, cărămizi cu șanțuiri pentru ascuțirea obiectelor din os, bile de praștie, obiecte de piatră (gresii, râșnițe fragmentare), os (împungătoare, astragale), bronz (inel, monedă), fier (cuțite, piroane), precum și cu un bogat material osteologic. Materialul rezultat a fost depozitat la MINA Constanța.

Abstract

In the 2017 season, archaeological research took place across the entire SIB area and its cassettes. At the same time, a new sector, C, was opened in the northern part of the site, towards the Danube, a difficult area accessible in previous years due to the existence of an acacia forest planted in the eighth decade of the last century. Here a control section was opened from where we hope to obtain new data on the settlement defense system.

Within the SIB perimeter, five complexes have been identified and researched, including three pits (Gr. 1/2017,

Gr. 2/2017 and Gr. 3/2017, which cut Cpl 4/2016) and two dwellings (Cpl 1/2017 and Cpl 2/2017). In the CIS, the data provided is insufficient to allow us to reach a definitive conclusion, digging remaining to be expanded.

The research carried out this year in the two sectors brings new data on the medieval-early fortified settlement of Oltina - „Capul Dealului”, 9th-11th centuries, enriching the catalog of the two-dwelling and three pits discoveries, with reintegrated or fragmentary pottery vessels (fragments with enamel or red paint, spheroidal amphorae, pots with pottery marks), spindle whorls, weights for fishing net, bricks for sharpening bone objects, sling balls, stone objects (sandstones, fragmentary grinders), bone (awls, astragals), bronze (ring, coin), iron (knives, spikes), as well as a rich osteological material. The resulting material was deposited at MINA Constanța.

48. Ostrov, com. Ostrov, jud. Constanța (Durostorum)

Punct: Ferma 4

Cod RAN: 62547.01; Cod LMI: CT-I-s-A-02719

Autorizației nr. 128/09.05. 2017

Colectiv: Paul Damian - responsabil științific; Adela Băltăc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR), Virgil Apostol (IAB)¹

Cercetările din campania 2017² au continuat în Sectorul *Cartier Terme* având ca obiective generale surprinderea unor detalii planimetrice și stratigrafice ale zonei de nord a edificiului nr. 3, precum și relația dintre cele trei clădiri identificate anterior în acest sector. Astfel, cercetarea s-a efectuat în casetele C21–24 deschise în campaniile anterioare, fiind desființate porțiuni din unii martori stratigrafici (SIM–C23/caroul c–d, C21–22, carourile 1–3, C22–23, carourile 1–4 și C1/SII–C24).

Cercetarea a continuat la nord de porticul edificiului nr. 3, în zona anexe nr. 1 și la est de acest edificiu. Prin demontarea nivelului de dărâmătură³ de la est de zidul Z40 au fost surprinse tuburi aparținând traseului nr. 2⁴ de conducte. Traseul, cercetat la est de terme și la est de edificiul nr. 2⁵, se îndreaptă spre Dunăre (spre nord), însă nu au fost surprinse elemente care să indice alimentarea vreunuia dintre cele trei edificii. Totodată, în zona anexe nr. 1, după îndepărtarea dărâmăturii s-a observat o amprentă de lut ars (30 x 30 cm), cel mai probabil de la o instalație de combustie anterioară nivelării pentru construirea edificiului nr. 3.

În caseta C23, carourile 10–13 a–f, unde în campania anterioară se evidențiau foarte multe fragmente de lut ars, a fost identificat un cuptor de formă dreptunghiulară (2,60 x 3,06 m). Deoarece s-a dorit obținerea unui profil stratigrafic

¹ La cercetările arheologice au participat Ciprian Popa și Marian Gheți, studenți ai Facultății de Istorie, Universitatea din București.

² Despre problematica anticului *Durostorum*, vezi Paul Damian, Adela Băltăc, The Civil Roman Settlement at Ostrov Durostorum, în *Acts of the International Colloquium Important Sites from the Pre-Roman and Roman Time on the Lower Danube Valley (4th century BC-4th century AD)*, Istros, 14, p. 61–70. Rezultatele cercetărilor arheologice din acest sector sunt publicate în rapoartele anuale (CCA), din campania 1997 până în 2016. În campania 2015 au fost realizate doar prospecțiuni geofizice.

³ Despre acesta, vezi CCA 2017, p. 104.

⁴ Despre conducte, vezi CCA 2010, p. 132.

⁵ Despre acest edificiu, vezi CCA 2015, p. 251

asupra umpluturii, dar și din cauza faptului că o parte a cuptorului se află sub un martor, a fost cercetată cea mai mare parte a jumătății de vest a complexului. Astfel, a fost dezvelită o parte din solă (dimensiuni surprinse 1,40 x 2,20 m, orificii cu diametru 0,06–0,12 m) și porțiuni din pereții de vest și nord ai cuptorului. Aceștia sunt realizați din straturi de lut, întăriți prin ardere, au o grosime între 0,16 și 0,32 m și se păstrează pe o înălțime maximă de 1,20 m. Nu a fost descoperită gura de alimentare. Judecând după cantitatea de material tegular din umplutura cuptorului (materialul ceramic fiind foarte redus) este posibil ca bolta camerei să fi fost realizată din acesta. La nord și vest de cuptor au fost identificate porțiuni ale unor gropi (acestea se întind și în suprafețele C23, carourile 8–9d–f și C24, carourile 1–2 a), probabil inițial de la extracția lutului, ulterior umplute cu cenușă și alte materiale (în special ceramice, dar și piese din os, sticlă și mai rar bronz și fier).

În caseta C24 (carourile 6–7d) la cca 7,50 m nord-est de cuptorul dreptunghiular a fost identificată o zonă de lut ars (1,20 x 0,80 m) de formă circulară, cel mai probabil tot un cuptor. Dispunerea acestuia parțială în profilul de nord al casei și apariția spre sfârșitul campaniei, ne-au determinat să amânăm cercetarea acestuia pentru campania următoare. Tot în aceeași suprafață (în carourile 1–5d) a fost cercetată fundația unui nou zid (dimensiuni surprinse L = 4,20 m, l = 0,60 m, orientat V–E), construit din calcar, rar material tegular, legat cu pământ. Traseul acestui zid continuă în profilul de nord și indică o nouă construcție, fiind foarte dificil de stabilit acum dacă această descoperire aparține edificiului nr. 2 sau este o nouă clădire. În carourile 10 a–c au fost cercetate cinci tuburi din lut (fragmentare sau întregi) din traseul (L = 2,10 m) unei conducte de apă, această porțiune de conductă nefăcând parte din traseul celorlalte trei cunoscute până acum în zona de la est a celor trei edificii.

Materialul arheologic se află în curs de prelucrare și este format predominant din material din lut ars, vase cu funcționalitate diversă și diversificată (vase de bucătărie, de servit, mai rar de depozitat, teracote, material tegular etc.), dar nu lipsesc obiectele din os (ace de păr și de cusut), bronz, fier și material numismatic.

Observațiile de ordin stratigrafic indică faptul că gropile și cuptoarele identificate se plasează în primul orizont cronologic al așezării, respectiv începutul secolului al II-lea p. Chr.

Abstract

During the 2017 archaeological season (for ancient *Durostorum* and previous research on this site see footnote no. 1) we have resumed research in Sector *Quarter Thermae*, aiming at discovering details concerning planimetry and the stratigraphic context of the northern part of the Building no. 3. We discovered a large kiln for burning building material (partially researched). In addition, has been investigated a portion of a new wall, indicating neither a continuation of the edifice no. 2 to the east nor a new building in this area.

49. Petreștii de Jos, Cheile Turzii, jud. Cluj

Punct: Cheile Turzii „Peștera Ungurească”, „Peștera Binder”

Tip de sit: 115, 116

Încadrare cronologică: 141, 142, 143, 132

Cod RAN: 55295.05

Autorizație nr. 114/09.05.2017

Colectiv: Cornelia-Magda Mantu (Institutul de Arheologie Iași)- responsabil științific; Sorin M. Colesniuc (Complexul Cultural Callatis, Mangalia), Gheorghe Corneliu Lazarovici (ULB Sibiu), Cristian Constantin Roman (Consiliul Județean Hunedoara), Suci Ioan Cosmin (Muzeul Banatului, Timișoara), Sorin Tincu (Muzeul Castelul Corvinilor, Hunedoara), Zoia Maxim (Cluj-Napoca), Constantin Aparaschivei (Muzeul Bucovinei Suceava), Silviu Gridan (Brașov), Radu Pop (Cluj-Napoca), Dumitru Pintileasa (Suceava), Romeo Perlik (Brașov).

Cercetările de la Peștera Binder din Cheile Turzii (jud. Cluj) s-au desfășurat în intervalul 7-20 iunie 2017. S-au investigat complexele (vetre și gropi) aflate sub nivelul de locuire Coțofeni fazele IB-II (1). S-a săpat pe o suprafață de 2 m² și o adâncime de 30-40 cm, cu niveluri de 5 cm sau mai puțin. Au fost preparate 14 unități stratigrafice. Complexele identificate au fost marcate cu numerele 13-21. Unele din ele prezentau bulversări parțiale (5) sau totale (Vatra 21). S-au săpat separat vetrele și vecinătățile lor, pentru a se observa amestecurile de materiale; toate vetrele au fost adâncite, fiind antrenate și materiale din straturile inferioare, locuite anterior orizontului Coțofeni-Toarte pastilate.

Stratigrafia. Suprafața limitată de săpare ne-a determinat să urmărim în plan succesiunile de vetre. Avem doar două profile, cel de E afectat de săpăturile lui A. Orosz și cel de S. Stratul de cultură nu are decât 40-45/55 cm cu două nivele: A) Coțofeni; B) Toarte pastilate.

Planimetria. Ridicarea topografică (fig. 1) și sistemul de caroiaj au permis localizarea complexelor și frecvența cu care apar materialele speciale (fig. 2).

Complexele arheologice. Cele 14 unități stratigrafice constau din niveluri de călcare din jurul vetrelor, fragmente ceramice asociate cu oase, carbune, pete de culoare brună care țineau de un pat al peșterii. De la -1,25 m au fost sesizate mai multe vetre, în jurul cărora era împrăștiată cenușă și carbuni, uneori oase și fragmente ceramice (mai vechi, din niveluri Petrești sau Zau, distruse de vetrele din nivelurile Toarte pastilate, toate adâncite cu cca. 10-14 cm).

Gropa 13, Coțofeni (fig. 2-3), de 55 x 25 cm (mai mare în nivelul anterior), tăia un nivel de călcare cu materiale Toarte pastilate oprindu-se la un rând de pietre de la marginea vetrei 18. Fundul ei se oprește la un nivel de călcare al peșterii anterior locuirilor neolitice. Uneltele descoperite Cele mai multe „unelte” erau din calcar local (dolomit), unele cioplite intenționat, altele găsite în stare naturală în peșteră. Cele mai multe aveau vârfuri, unele rupte, folosite ca burghie (fig. 3a.2, 5-6, 8-10, 13, 15-16). Altele puteau fi folosite ca răzuitoare (fig. 3a.3-4, 7-8, 12). Alături de burghie apar și lame. Unelte erau din cuarțit, calcar, silix, opal. Piese menționate au fost folosite la realizarea mărgelilor. Mărgelile sunt realizate din roci de diferite culori sau din cochilii de scoică (fig. 3c).

Vatra 14 era adâncită. De aici provin lame din obsidian

(fig. 4a.7), burghie, (fig. 4a.2), vârfuri (fig. 4a.6), răzuitoare din jasp, dolomit (fig. 4a.4-5) sau din șist menilitic (cornean fig. 4a.3). Ceramica este de factură Toarte pastilate, dar fără decor (fig. 4b). Au fost descoperite și mărgelile (fig. 4c).

Vetrele 15 și 16. Vatra 15 (mai veche), se delimita în fundul vetrei 16 printr-un strat de pământ brun. În adâncime, vatra s-a lărgit, având patul format din fragmente Petrești. În faza mai veche V16 (care cobora până la pietriș) era mai mare și se întretaia cu vetrele V14 și V15, dar totodată era sub V14 și V15. La -1,40 m, deasupra fundului, dar care ținea și de V16, s-au găsit unelte microlitice din calcar dolomit (fig. 5a.1-9), jasp (fig. 5a.10-11), gresie (fig. 5b.1-7), și opal (fig. 5a.14). Cele mai multe sunt vârfuri folosite la perforarea podoabelor. Ceramica (de diferite categorii) aparține orizontului cu Toarte pastilate (fig. 6).

Vatra 16. La construirea ei a fost săpată o groapă albiată de cca. 50 x 70 cm x 8-9 cm adâncime. Fundul gropii vetrei era pe pietrișul de sub podeaua peșterii. Pe podeaua peșterii erau depuneri de materiale Zau și Petrești (fig. 7). Pentru fundul vetrei au fost folosite fragmente ceramice mari, unele cu decor pictat. La -1,45 m s-au găsit mai multe unelte microlitice: răzuitor din cornean (fig. 8.6); lamă din silix ars (fig. 8.2); un vârf de calcar perforat (fig. 8.3). Dintre mărgelile amintim două piese una din rocă neagră, alta din calcar alburii.

Nivelul de călcare 17a și Vatra 17. Pe o suprafață de cca. 30-50 cm, între mai multe vetre, erau fragmente ceramice Petrești. Nivelul este marcat de cioburi pe orizontală, mult carbune, oase, straturi subțiri intermitente de pământ brun și uneori carbonat alb. Uneltele, microlitice (fig. 9a), sunt vârfuri pentru perforat. S-au găsit și podoabe rebutate (fig. 9b.1-2; c); câteva piese sunt lucrate din scoici (fig. 9c). Pe marginea vetrelor 15 și 16, între ele și vatra 17 au fost aruncate resturi de la vase Petrești (fig. 9d).

Vatra 17 a fost săpată având pe cca. 7-8 cm un strat de umplere cu cenușă, iar fragmentele de pe fund sunt mai jos cu cca. 5-6 cm de buza vetrei, marcând un nivel de folosire, iar mai jos un altul. Pe nivelul de călcare erau fragmente pictate Petrești (fig. 9d) și Zau (fig. 9e). Astfel de materiale au apărut la toate adâncimile de săpare.

Nivelul de călcare 18 și Vatra 18. Nivelul de călcare 18 este marcat de straturi subțiri sau pete de pământ brun. Vatra 18 era de mari dimensiuni, avea o gardină din pietre și a fost folosită o perioadă îndelungată. Materiale provin de la diferite adâncimi (-1,35-1,40 -1,45 m). În zonele nederanjate alături de alte resturi apar și fragmente Zau, Petrești, Toarte pastilate. Uneltele au caracter microlitic: o lamă de obsidian cu secțiune trapezoidală (fig. 10.6), cu numeroase retușe sau urme de folosire; un vârf din cornean (fig. 10.2), altele din silix (fig. 10.4), gresie și calcar (fig. 10.1, 3), precum și doi numuliți, ce urmau a fi transformați în mărgelile (fig. 10.5, 7).

Vatra 19 era situată lângă profilul de E al casei în caroul B3. În zona de lângă profil era o piatră mare, iar pe fund, sub un strat de 7-8 cm de cenușă, era un pavaj de fragmente Petrești. În ultima etapă de funcționare pe margini erau pietre mari. În partea superioară (-1,25 m) s-au găsit puține materiale arheologice și este posibil să aparțină nivelului Coțofeni. Uneltele au aceleași caracteristici ca în complexele Toarte pastilate: vârfuri (fig. 11a.1-3, 5, 7-8; b.1-6), răzuitoare (fig. 11a.2-3, 6-8; b.4-6), ferăstraie (fig. 11b.7), un mâner de os de la o unealtă (fig. 11c.1), mărgelile din azurit sau steatit (fig. 11d.1). Ceramica aparține orizontului Coțofeni IC-IIA. La -1,30 m s-au găsit unelte din obsidian (fig. 12a.1), calcar (fig. 12a.2-3, 6-8, 10-11; b.1, 3-12), gresii (fig. 12a.4-5, 9, 12-13; b.2), fiind mai frecvente vârfurile (fig. 12a.2, 4-5, 7) și răzuitoarele (fig. 12a.3, 9; b.8). Mărgelile de la acest nivel erau lucrate din alabastru (fig. 12c), rocă locală (fig. 12d.1-2), os (fig. 12d.3), scoică (fig. 12d.4). Este și o mărgea tubulară (fig. 12d.5). Ceramica din partea superioară arată un amestec Coțofeni IC – IIA (fig. 13a-b), cu Toarte pastilate (fig. 13c-

d) și Zau (fig. 13e), nivelurile perforate la adâncirea vetrei. Sunt și fragmente de ceramică șnurată (fig. 13d) atât la nivel Coțofeni, cât și la nivel cu Toarte pastilate. Chiar pe fund erau doar cioburi Peștrești fără decor.

Vatra 20 se afla la cca. 10 cm sub V19. Mai bine de 3/4 din suprafața ei se afla sub profilul de E al V19. În partea de N era tăiată de o groapă cuptorită sau de secțiunea lui A. Orosz. Stratul de cenușă era gros de 7-8 cm, iar spre bază avea o cenușă mai întărită, amestecată cu praf de calcar. În partea superioară erau încă fragmente Coțofeni (fig. 14a), dar în nivel și în vecinătate apar materiale Toarte pastilate (fig. 14b) și Zau (fig. 14d). Menționăm o mărgea perforată din jasp (fig. 14c), ca și alte piese rupte în timpul perforării (fig. 15.1-2, 4).

Vatra 21 a fost în cea mai mare parte distrusă de amatori. În zonă s-a găsit un nit de fier oxidat (fig. 16e.4). În complex, ca și în vecinătate au fost găsite numeroase unelte microlitice din: silix (fig. 16a.1-3), opal (fig. 16a.4), jasp (fig. 16a.11; b.11). De la -1,2 m provine un fragment de mărgea din piatră (fig. 16d). Numeroase piese de podoabă sunt în lucru sau rebutate (fig. 17c.1-2); altele erau pentru decorarea îmbrăcăminții (fig. 17c.1); un nasture (fig. 17a.1). Sunt și câteva piese din cupru: un cap de sulă cu marginile neregulate ce permiteau răzuire sau alezarea găurilor (fig. 17d.1); un fragment de brățară de copil (fig. 17d.2). Ceramica, după pastă este Toarte pastilate (fig. 17e), deși unele forme sunt comune și culturii Petrești (fig. 17f). Microlitele sunt lucrate din silix alburii (fig. 16e.2) și jasp (fig. 16e.3). Jaspul a fost adus și pentru mărgelile (fig. 16e.1).

Nivelurile de călcare. Am încadrat aici materialele aflate pe nivelurile de călcare ale patului peșterii, dar în afara vetrelor. Acestea sunt amestecate deoarece stratul nu este mai gros de 5-6 cm iar peste ele se suprapun materialele scoase din vetrele adâncite în patul peșterii.

Din **caroul A4** (-1,35 m), din afara săpăturii lui Vlassa provin fragmente ceramice cu Toarte pastilate (fig. 18a.2; b). Tot aici au apărut și alte materiale: medievale (fig. 18c), ceramică șnurată (fig. 18d), Coțofeni IIA (fig. 18e) și Zau (fig. 18f).

Din **carourile B3** de la diferite adâncimi au fost culese materiale arheologice greu de atribuit unei anumite vetre, fiind de fapt între ele. La -1,10 m (orizont Coțofeni, Gr.13) apar materiale ceramice, unelte microlitice din calcar (fig. 19a.4; b.1, 3), cuarțit (fig. 19a.3), opal (fig. 19b.2) și fragmente de alabastru pentru mărgelile (fig. 19a.2). Percutoarele (fig. 19c-d) erau folosite la obținerea microlitelor. Mai semnalăm o mărgea tubulară cu nervuri (fig. 19f).

La **-1,25 m** materialele Coțofeni sunt amestecate cu cele de tip Toarte pastilate. Uneltele și mărgelile nu pot fi deosebite cultural, dar sunt lucrate după aceleași procedee. Două mărgelile din piatră (fig. 20a; b.2) au fost rebutate, iar un fragment de scoică a rămas neterminat (fig. 20b.1). Uneltele constau în vârfuri, răzuitoare, piese cu *encoche*s, dar și de tip trapez (fig. 20c.5), lame retușate folosite ca fereastră (fig. 20d.7). Ele sunt din: obsidian (fig. 20c.1-2; d.1, 7; e.8-11), calcar (fig. 20c.8-10; d.2-3, 6; e.2, 5-7), silix (fig. 20c.3, 5; d.5), jasp (fig. 20c.11; d.4). Obsidianul este de tip fumuriu, dar și negru (vârf de săgeată, fig. 20e.10). O parte din ceramică aparține culturii Coțofeni II, dar apar și fragmente decorate cu șnurul, toate din pastă neagră-cenușie, lustruită, deosebindu-se ca tehnică de cele Coțofeni sau Toarte pastilate. Ca unelte remarcăm o sulă de os bine lucrată (fig. 20f.1). Mai rare sunt mărgelile alungite, fusiforme, fiind dificil de perforat pe lungime (fig. 20g.5).

La **-1,30 m** în nivelul Toarte pastilate au fost descoperite numeroase mărgelile, multe rupte la găurire (fig. 21a; b.4-5), altele în curs de prelucrare (fig. 21b.1, 3, 6); unele sunt din jasp (fig. 21b.9-18). Uneltele sunt reprezentate de vârfuri (burghie), răzuitoare, așchii, lame (cuarțit, obsidian, fig. 21c.5, 7-8; d.7, 11), lame cu *encoche*s (fig. 21c.4; d.1, 5) sau trapez

(fig. 21a.2,12). La **-1,40 m** erau piese și unelte mai puține.

Caroul B4. Situația stratigrafică este aproape identică cu cea din B3, doar că materialele au fost prevalat din afara vetrelor sau din vecinătatea lor. Până la -1,25-1,30 m mai erau amestecuri cu materiale Coțofeni, dar în jos sunt doar din orizontul Toarte pastilate. Cea mai bună situație o avem la -1,30 m. Materialele în de vetre, dar în partea de sus este posibil un amestec cu nivelurile Coțofeni, iar la nivelurile inferioare cu materialele Petrești și Zau; adâncirea vetrelor a dus la dizlocarea unor materiale vechi (Gr. 13, albierea din nivel Coțofeni).

La **-1,10 m** apar unelte de os (străpungător, fig. 22a.3; fragment de corn ascuțit la capete, fig. 22a.5) și câteva microlite atipice. Din cuarțit este o piesă mai mare (fig. 22a.9), iar din calcedonie brună un trapez (fig. 22a.6). O lamă cu secțiune triunghiulară și vârf ascuțit are o *encoche* (fig. 22a.8).

La **-1,20 m** sunt mai multe unelte și așchii de cuarțit (fig. 22c.1-2), un vârf din obsidian (fig. 22c.4), altul din cuarț (fig. 22c.5) și o mărgea din marmură (fig. 22b). Utilajul litic este similar celui din nivelurile Toarte pastilate, dar ceramica descoperită aparține doar etapei Coțofeni II (fig. 22f.5) (2). În nivel mai apar fragmente ceramice din straturile Petrești și Zau.

La **-1,25 m** ca și în caroul B3 și în nivelurile cercetate anul precedent ceramica Coțofeni și Toarte partilate sunt amestecate fără a putea dovedi o continuitate, deoarece în nivelul de la -1,25 m lipsesc decorurile și pasta caracteristică etapei Coțofeni I, mai numeroase în campania precedentă, ceea ce ne face să credem că cele din etapa Coțofeni II sunt prezente din cauza albierei vetrelor din acest nivel.

La **-1,30 m** apar doar fragmente Toarte pastilate (fig. 23a-b). Din strat mai provin două fragmente de mărgelă din marmură (fig. 23c.1, 3) și una din piatră (fig. 23c.2).

La **-1,35 m** sunt: două mărgelă, una din lut, confecționată dintr-o bandă de lut cu capetele lipite (fig. 23e.1), alta din marmură (fig. 23e.2); câteva microlite din silex (fig. 23i.1, 3), cornean (fig. 23i.6) și calcar (fig. 23i. 2, 7-10). Mai remarcăm un fragment din gresie de formă dreptunghiulară, rupt în timpul perforării (fig. 23i.11). În marginea săpăturii lui Vlassa, în caroul B4 au fost găsite alte mărgelă din: jasp (fig. 23d.1), piatră (fig. 23d.2) și gresie (fig. 23d.3).

Pe nivelul de călcare al peșterii, cu urme de locuire din neolitic, au fost descoperite pe lângă un fragment de castron bitronconic pictat, din cultura Petrești (fig. 23h), numeroase mărgelă întregi, fragmentare sau în lucru din diferite materiale: gresie de formă cilindrică (fig. 23f.1), marmură (fig. 23f.2), un numulit pentru a fi perforat (fig. 23f.3), o mărgea tubulară din plăcuță de cupru (fig. 23f.4), mărgea din jasp (fig. 23f.5) sau din scoica *Spondylus* (fig. 23f.6), din malahit (fig. 23f.7), gresie (fig. 23f.2). Unelte microlitice aparțin în cea mai mare parte orizontului cu Toarte pastilate, dar este posibil ca unele piese să fie mai vechi, neolitice. Sunt realizate din materiale similare celor amintite deja și sunt prezente aceleași tipuri.

Groapa 22. Aici au fost găsite materiale Coțofeni, Toarte pastilate și mai vechi din cultura Zau. Unelte găsite sunt similare celor din orizontul cu Toarte pastilate. Menționăm și o mărgea din jasp.

Concluzii. În vetre și în vecinătatea lor au fost descoperite numeroase obiecte mărunte: tuburi de suflat, mărgelă, pandantive, unelte și podoabe de cupru, fragmente de unelte mici din silex, obsidian și din alte roci (calcar și gresii). Acestea, coroborate cu descoperirile din campania 2016 (numeroase mărgelă din piatră, os scoici, stalagmite (unele rebuturi), dar și unele unelte din cupru, obsidian și silex) sunt dovada unor ateliere în peșteră. În 2017 au fost descoperite 110 mărgelă din diferite materiale, dar și diferite unelte (burghie, răzuitoare, lame ș.a.)

Abstract

In 2017 at Binder Cave (Cheile Turzii gorge) was continued the research of the complexes (hearths and pits) situated below the housing level of IB-II Coțofeni culture, investigated in 2016. We excavate an area of 2 m² on a depth of 30-40 cm. They were prepared approx. 14 stratigraphic units larger than 70 cm². The identified complexes were marked with numbers 13-21. All the fireplaces were deepened, occasionally bringing about materials from the lower layers inhabited before the horizon Coțofeni-Toarte pastilate. In all investigated complexes have been discovered several chopping tools made of different materials (obsidian, flint, dolomite limestone), used for perforating ornaments, as well as others for scraping. The ornaments are beads (110), other ornaments (shell plaques), and buttons. Few artifacts from bone, horn, stone, or copper have been discovered. Most discovered ceramics can be attributed to the Toarte pastilate horizon, Bodroghkeresztúr II, later than that identified at Peștera Ungurească. When building / arranging the fireplaces, earlier materials such as Petrești and even Zau were used. The pieces discovered at Binder Cave support the presence of a workshop of ornaments.

Bibliografie

Lazarovici C.-M., Colesniuc S. M., Lazarovici Gh., Roman C. C., Vornicu D.-M., *Cheile Turzii, com. Petreștii de Jos, jud. Cluj Puncte: „Peștera Ungurească”, „Peștera Balica”, „Peștera Binder”, în Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2016*, București, 2017, nr. 19, p. 44-47.

Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh., *Atelierele de prelucrat bijuterii din Cheile Turzii: Peștera Binder. Epoca cuprului, în C. I. Popa (ed.), The Carpathian Basin and the Northern Balkans between 3500 and 2500 BC: Common Aspects and Regional Differences, Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 20/II, 2016, Ed. Mega, Cluj-Napoca, p. 335-358.

50. Poiana Cireșului, oraș Piatra Neamț, jud. Neamț

Punct: Valea Doamnei

Tip de sit:111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 113 (paleolitic superior)

Cod RAN: 120735.04

Autorizație nr. 65/25.04.2017

Colectiv: dr. Elena-Cristina Nițu (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște)- responsabil științific; prof. univ. dr. Marin Cârciumar (Univ. „Valahia” din Târgoviște, Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); dr. Ovidiu Cîrstina (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); dr. Mădălin Cornel Văleanu (Complexul Național Moldova, Iași); dr. Nejma Goutas (CNRS, Univ. Paris X); dr. Jessica Lacarrière-Universite Toulouse II - Le Mirail; drd. Adrian Nicolae (Univ. „Valahia” din Târgoviște, Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); Florin Ionuț Lupu (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); Marian Leu (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște).

Așezarea de la Poiana Cireșului – Piatra Neamț, prin descoperirile realizate de-a lungul timpului, este unul dintre cele mai reprezentative situri paleolitice din România și printre cele mai importante situri gravetiene din Europa, așa cum o vedește și valorificarea științifică la nivel internațional. Cercetările de aici s-au desfășurat, cu unele întreruperi, din 1998 până în prezent, iar săpăturile sistematice efectuate până la maxim 5 m adâncime au reliefat existența a patru niveluri paleolitice, trei dintre ele datate prin mai multe metode (C-14, AMS, OSL, paleomagnetism) între 20.000 și 30.000 de ani B.P., toate aparținând unor tradiții gravetiene. În afară de nivelul Epigravetian, care este puternic deranjat, nivelurile gravetiene sunt bine conservate, delimitate de strate sterile groase, foarte bogate din punct de vedere cultural, reflectând activități umane diverse: structuri de locuire, vetre, resturi faunistice, materiale litice foarte numeroase, zone cu pigmenți de ocru, o colecție bogată de unelte din os și corn, obiecte de artă etc., unele dintre ele fiind unice printre descoperirile paleolitice din România. Poiana Cireșului-Piatra Neamț este singurul sit paleolitic din estul României care a furnizat cel mai mare ansamblu faunistic dintre siturile gravetiene de la noi, o colecție impresionantă de materiale dure animale, precum și majoritatea obiectelor de artă descoperite în paleoliticul din România. Industria pe materii dure animale este destul de bogată și diversă, fiind reprezentată prin patru unelte din fildeș, vârfuri din corn de ren, precum și numeroase unelte din coarne de ren și cerb. La toate acestea se adaugă o extrem de bogată colecție de material litic, vetre, strate ocrate, structuri de locuire etc. Colecția de material litic cuprinde peste 10.000 de piese aflate în studiu.

Din punct de vedere metodologic s-a utilizat un sistem unitar de înregistrare, folosit încă de la începutul reluării cercetărilor în 1998, care implică un punct 0 unic (398 m altitudine absolută, deasupra oricărui punct cu potențial arheologic din sit), un caroi temporar fixat în fiecare campanie la 1 m față de punctul 0 și în raport cu care se realizează înregistrare individuală în trei dimensiuni a tuturor artefactelor și structurilor. Colecția impresionantă de unelte, faună sau obiecte de artă descoperite aici este fără îndoială consecința metodei de săpătură și recuperare a materialelor. Întregul depozit cercetat până acum a fost epuizat prin decaparea în niveluri cu grosimi foarte mici (cca 2 cm), impuse de densitatea și dimensiunea materialului arheologic. De asemenea, o atenție deosebită s-a acordat tamisării sedimentului care s-a realizat prin site fine cu ochiuri de 3 mm grosime. Dimensiunea foarte mică a multor categorii de materiale, pentru care s-au depus eforturi considerabile în scopul recuperării în săpătură, precum și fragilitatea unui procent variabil din materialul faunistic ne-a impus folosirea unor unelte adaptate acestor piese, cum sunt spatulele din lemn și pensule fine. În stratul de cultură au fost utilizate cu preponderență spatule din lemn, renunțându-se la spacluri sau truele.

Circumstanțele și datele din teren, precum și rezultatele cercetărilor anterioare, au făcut subiectul a numeroase publicații din țară și străinătate, de aceea nu vom mai insista asupra lor în acest raport¹.

¹ Marin Cârciumar, Elena-Cristina Nițu, Ovidiu Cîrstina, Nejma Goutas, 2016, *The Engraved Stone Pendant from Poiana Cireșului - Piatra Neamț, Romania. New Contributions to the Understanding of Symbolic Behaviour in Gravettian*, Archaeology, Ethnology & Anthropology of Eurasia, Institute of Archaeology and Ethnography of the Siberian Branch, Russian Academy of Sciences, nr. 4, p. 35-45. M. Cârciumar, M. Anghelinu, L. Steguweit, L. Niță, L. Fontana, A. Brugere, U. Hambach, M. Mărgărit, V. Dumitrașcu, M. Cosac, F. Dumitru, O. Cârștina, 2010, *The Pluristratified Upper Paleolithic Site From Poiana Cireșului, Piatra Neamț. Recent Results and Future Prospects*, in C. Neugebauer-Maresch & L. Owen (Eds.), Aspects concerning the Middle and Eastern European Upper Paleolithic-Methods, Chronology, Technology and Subsistence, Symposium Wien, 9-11 November, 2005, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission ÖAW, 2010, p. 209-219.; L. Steguweit, 2009, *Long Upper Palaeoli-*

În campania din anul 2017 s-a deschis o secțiune de 16 mp, suprafața fiind considerabilă având în vedere dificultatea recuperării materialelor arheologice, iar sistemul de înregistrare utilizat necesită un timp îndelungat (fig. 1). Datorită finanțării adecvate a săpăturilor din acest an, s-a reușit săparea celor patru niveluri arheologice pe întreaga secțiune deschisă. A fost un efort destul de mare având în vedere că secțiunea s-a adâncit până la 3,50 m, fiind scoși circa 50 mc de sediment, o mare parte din depozit fiind tamisat prin site cu ochiuri de 3 mm grosime pentru evitarea pierderilor artefactelor de dimensiuni mici.

Din întregul depozit săpat în acest an s-au recuperat peste 1500 materiale arheologice, dintre care aproximativ 800 de piese litice și aproape 100 resturi faunistice au fost înregistrate tridimensional, au fost descrise în fișe, iar poziția lor a fost desenată pe hârtie milimetrică. Toate acestea reprezintă o bază de date consistentă necesară determinării ariilor de activitate în sit pentru fiecare locuire gravetiană.

În nivelul gravetian I au fost delimitate câteva zone de abataj și prelucrare a coarnelor de ren (fig. 2). Pe lângă elementele faunistice, a fost descoperit un ansamblu bogat de materiale litice, reprezentat prin produse specifice sistemelor de cioplire laminare și lamelare. Unelte majoritare sunt reprezentate prin *burin-e*, următoarele categorii fiind definite de gratoare și lamele á dos.

Săparea acestui nivel ne-a oferit îndeosebi rezultate privind geocronologia sitului. Nenumăratele datări efectuate de-a lungul timpului plasează locuirea din Gravetianul I în jurul vârstei de 20.000 BP, vârstă în care se încadrează ultimul Maxim Glaciar. Clima rece în care s-a sedimentat acest nivel este dovedită și de fauna descoperită, reprezentată preponderent prin oase de ren. Anul acesta am reușit să surprindem pe întreaga secțiune urme de fenomene periglaciare, care se continuă și în afara secțiunii, îndeosebi pe latura sudică. Este vorba despre buzunare, franjuri și pene de gheață, toate acestea fiind o dovadă în plus asupra rigurozității climei, iar alături de faună și datările absolute întregesc mai bine imaginea climatului de acum 20.000 de ani din această zonă.

Nivel Gravettian II reprezintă o locuire foarte săracă, materialele descoperite fiind reprezentate în principal prin piese litice. Anul acesta au fost descoperite și elemente osteologice provenind de la animale de talie mare (Bos/Bison), dintre care un os lung (probabil femur) foarte bine conservat.

Descoperiri mai importante provin din nivelul arheologic cel mai vechi din așezare (Gravetian III), datat în jurul vârstei de 30.000 ani cal. B.P. Aici a fost delimitată o zonă cu arsură (rămășițele unei foste vetre), în jurul căreia se concentrau bucăți mari de rocă, unelte din piatră, dar și un obiect prelucrat din marnă, care urmează să fie analizat pentru o determinare mai exactă. Lângă obiectul din marnă, au fost descoperite patru mărgelă din cochilii perforate de melci din specia *Lithoglyphus naticoides*. Acestea întregesc colecția numeroasă de obiecte de podoabă reprezentate prin cochilii perforate descoperite în acest strat, numărul lor total ajungând la 48 de exemplare (10 exemplare descoperite în anul 2004, 2 exemplare în 2006, 32 în 2016 și 4 în 2017). De altfel, singurele cochilii de melci perforate descoperite în paleoliticul din România provin din situl Poiana Cireșului. Ținând cont

thic sequences from the sites of Poiana Cireșului, Bistricioara and Ceahlău-Dartsu (NE-Romania), Preistoria Alpina, 44, p. 33-38; L. Steguweit, M. Cârciumar, M. Anghelinu, L. Niță, 2009, *Reframing the Upper Palaeolithic in the Bistrița Valley (northeastern Romania) Neue Untersuchungen zum Jungpaläolithikum im Bistrița Tal (Nordost-Rumänien)*, Quartär, 56, p. 139-157; C. Zeeden, U. Hambach, L. Stuguweit, A. Fülling, M. Anghelinu, L. Zöller, 2009, *Using the relative intensity variations of the Earth's magnetic paleofield as correlative dating technique. A case study from loess with Upper Palaeolithic cultural layer at Poiana Cireșului, Romania*, Quartär, nr. 56, p. 175-185.

de dimensiunea foarte mică a exemplarelor (diametrul maxim cuprins între 6 și 8 mm), dar și de fragilitatea lor, este evident că fără o metodă de săpătură foarte riguroasă aceste artefacte nu se puteau recupera. De asemenea, din nivel au fost recuperate fragmente osteologice de Bos/Bison. Materialul litic este cioplit din gresie silicioasă și silex, probabil adus de la distanțe mari având în vedere că majoritatea pieselor sunt finite, o parte dintre ele prezentând etape tehnice de refacere a zonelor active. Uneltele sunt reprezentative pentru Gravetian, majoritatea fiind lamele *a dos*, vârfuri *La Gravette*, dar și vârfuri fasonate invers.

În afară de săpătura arheologică, pe parcursul campaniei s-au realizat și studii interdisciplinare. În timpul cercetărilor arheologice, au fost prelevate probe de sediment din întreaga coloană stratigrafică pentru realizarea de analize sedimentologice, care vor fi efectuate de prof. univ. dr. Crina Miclăuș de la Facultatea de Geologie-Universitatea Al. I. Cuza Iași și prof. univ. dr. Maria Rădoane de la Facultatea de Istorie-Geografie-Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava, colaboratori în cadrul proiectului de la Poiana Cireșului. De asemenea, prof. univ. dr. Nicolae Rădoane, de la Facultatea de Istorie-Geografie-Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava, a recoltat datele necesare din teren pentru realizarea unei hărți geomorfologice a zonei, în vederea unor simulări privind modul de exploatare a mediului de către comunitățile paleolitice de pe valea Bistriței și, în mod special, pentru situl de la Poiana Cireșului-Piatra Neamț. Din toate niveluri arheologice, au fost prelevate probe pentru datări absolute și analize izotopice. De altfel, abordarea interdisciplinară a cercetării arheologice a fost unul dintre obiectivele proiectului, precum și analiza unitară a tuturor categoriilor de materiale descoperite în acest sit (faună, unelte și arme din os, corn sau fildeș, obiecte de artă, coloranți) și utilizarea mijloacelor tehnice moderne (microscopie digitală și electronică, analize fizico-chimice etc.).

Abstract

In the 2017 archaeological campaign at Poiana Cireșului Paleolithic settlement was opened a section of 16 sqm, section totally digged until exhausting all Paleolithic habitations, the depth at which it was being of 3.50 m. From the whole excavated section have been over 1500 archaeological materials recovered, of which about 800 lithics and almost 100 faunal remains were three-dimensional recorded.

Of the most important discoveries, four perforated snail shell of *Lithoglyphus naticoides* were recovered from the Gravetian III layer, dated around 30,000 years cal. BP. They complete the large collection of ornaments represented through the perforated shells discovered in this layer, their total number reaching 48 items, making the the Poiana Cireșului settlement a reference site for the Gravettian.

Recent results obtained in the Poiana Cireșului site underlines the importance of the settlement for the understanding of the cultural dynamics of the Upper Paleolithic in Eastern Europe.

51. Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud. Buzău

Punct: Gruiu Dării

Cod RAN: 48539.01

Autorizația nr. 19/2017

Colectiv: Valeriu Sîrbu (M Brăilei)- responsabil științific; Sebastian Matei, Roxana Munteanu, Daniel Garvăn, Daniel Costache, Laurențiu Grigoraș (MJ Buzău)

În campania din 2017 au fost reluate săpăturile pe platoul de la Gruiu Dării după o întrerupere de 2 ani, având ca obiective continuarea cercetărilor în cele 4 secțiuni deschise în 2014 (secțiunile S28-S31) și epuizarea secțiunii S12 rămasă nefinalizată la cota de –2,60 m, ce reprezintă baza nivelului de epoca bronzului. De asemenea tot în această campanie ne-am propus extinderea cercetărilor în afara incintei pe platoul situat la vest, cu scopul de a depista posibile complexe arheologice preistorice. În acest context a fost trasată o nouă secțiune – S34 – cu lungimea de 18 m și lățimea de 1 metru. Cercetarea acestei secțiuni nu s-a finalizat, săpătura oprindu-se la cotele de -0,20/0,30 m față de nivelul actual de călcare. Nu a fost depistat nici un complex arheologic, iar materialele descoperite sunt în întregime preistorice (eneolitice și montene).

În interiorul incintei săpăturile s-au concentrat în secțiunile S28-S31 și parțial în secțiunea S12, puternic afectată de eroziune și vegetație în contextul în care cercetările au fost întrerupte 2 ani (2015-2016). În prima fază s-a urmărit destuparea și îndreptarea malurilor secțiunii care, în partea superioară a depășit dimensiunile de 5x5 m (dimensiunile inițiale au fost de 4x4 m). Săpătura arheologică în această secțiune a fost continuată de la cota de aproximativ -2,60 m (baza stratului de cultură montenean) și s-a adâncit cu cca 10-15 cm, fiind atins nivelul eneolitic în carourile A și B. Materialul arheologic descoperit este destul de numeros; pe lângă numeroasele fragmente ceramice remarcăm o figurină zoomorfă din lut, o roțiță de car în miniatură precum și mai multe lame din silex și două împungătoare din os.

În campania din anul 2018 ne propunem epuizarea completă a acestei suprafețe.

Cercetările referitoare la a doua epocă fierului

Cele mai importante resurse au fost alocate cercetării celor patru suprafețe deschise în 2014 – S28, S29, S30 și S31.

În secțiunea S28 au fost depistate și cercetate 3 complexe arheologice care pot fi înscrise în categoria depunerilor caracteristice sec. I p. Chr.¹

Complexul 254 reprezintă o aglomerare de fragmente ceramice care provin de la cel puțin 2 borcane întregibile și un castron modelat la roată. Ele au fost răspândite pe o suprafață de 1,40 x 1,00 m și adâncimi cuprinse între -0,30/0,36 – 0,50/0,55 m. Remarcăm faptul că un alt borcan de dimensiuni relativ mici (sub 20 cm înălțime) a fost depus întreg cu gura în jos în poziție verticală.

Complexul 257 reprezintă o structură semicirculară de bolovani mici și medii dispuși relativ compact, observată la cota de –0,35 m. Complexul are dimensiunile vizibile de 2,00 x 1,60 m, înrând parțial în profilul de vest. Cel mai probabil această structură avea o formă circulară cu diametrul de 2 m.

În cursul cercetării acestui complex nu s-au descoperit materiale arheologice care să poată fi legate de acesta ci doar

câteva fragmente ceramice și oase care, cel mai probabil, au fost antrenate în timpul amenajării acestui complex.

Complexul 260 reprezintă o aglomerare de fragmente ceramice care provin de la două vase, un borcan și un chiup lucrat cu mana, dintr-o pastă semifină cu suprafața acoperită cu o angobă lustruită. Acestea s-au observat la cota de –0,44/0,50 m, fiind răspândite pe o suprafață de 0,80 x 0,35 m. În momentul cercetării acestui complex s-a observat că cele două vase nu sunt sparte pe loc ci au fost sparte în alt loc, iar cioburile au fost depuse unele peste altele în mai multe straturi într-o mică alveolă cu adâncimea de 0,10/0,15 m.

În secțiunea S28 cercetarea a avansat până la cota de 0,55/0,60 m, moment în care structura pământului se schimbă radical față de cea anterioară. Solul devine cenușiu-gălbui, relativ compact și apar pete circulare care reprezintă complexe adâncite, complexe care nu sunt suprapuse de structurile anterioare. Un asemenea complex a fost identificat în caroul D la cota de -0,68 m – **complexul 261**, cere se prezintă sub forma unei pete circulare cu diametru de 1,40 m ce conține o umplutură cenușie, foarte afânată cu numeroase fragmente ceramice și pietre. Pe baza materialului recoltat complexul se datează în sec. I a. Chr. Alte două pete circulare au fost observate în ultimul grund, înainte de încheierea campaniei. În acest context putem afirma că în secțiunea S28 a fost atins stratul de cultură din sec. I a. Chr., strat atribuit perioadei de existență a cetății de la Gruiu Dării.

Secțiunea 30 a furnizat de departe cea mai interesantă și complexă situație arheologică din această campanie. La adâncimi cuprinse între 0,30/0,40 m au apărut mai multe aglomerări de lipitură arsă și fragmente ceramice ce au primit sigla de complex. Ulterior, pe măsură ce săpătura s-a adâncit, s-a dovedit că acestea alcătuiau un singur complex de mari dimensiuni ce a primit denumirea de complex 258.

Complexul 258 reprezintă o aglomerare masivă de lipitură arsă vizibilă la cotele de -0,45/0,50 m, ocupând aproape 2/3 din suprafața secțiunii, respectiv 3,80 x 2,60 m. Deasupra pereților, printre și sub aceștia au fost descoperite vase întregi sau parțial întregibile (două cești-opaiț, o cană și cel puțin două borcane), o fibulă filiformă din bronz, oase de animale neare și numeroase semințe carbonizate răspândite pe aproape toată suprafața complexului. La o primă vedere acest complex lasă impresia unei locuințe incendiate, însă la o analiză mai atentă se pot face următoarele observații: pereții arși nu sunt compacti, ci sunt foarte răscoliți dispuși în toate pozițiile ce dau impresia că nu sunt *in situ*, ci au fost aruncați; prezența vaselor întregi sau întregibile deasupra sau printre pereții arși; numeroase oase de animale fără urme de arsură recoltate dintre bucățile de lipitură arsă. Un argument în plus este lipsa totală a cărbunelui sau cenușii, elemente ce ar fi trebuit să fie detectate după un potențial incendiu. Toate aceste argumente ne îndeamnă să presupunem că avem de a face cu o depunere intenționată a unor resturi de la locuință și, probabil părți din inventarul acesteia și nu cu o locuință arsă pe loc, situații întâlnite și în săpăturile anterioare.

Datorită complexității acestei structuri și a faptului că dezvelirea integrală a survenit spre finalul campaniei, ne-a determinat să recoltăm doar o parte din inventar, restul fiind conservat pe loc. Rămâne de văzut în campania următoare, după ce vom cerceta integral acest complex, dacă vom găsi elemente care susțin ipoteza unei clădiri incendiate pe loc (vetre, gropi de stălp, podină).

Secțiunile S29 și S31, plasate în zona fortificației nu au furnizat complexe arheologice ci doar materiale dispartate, unele antrenate din epoci mai vechi. Mai mult de jumătate din suprafața acestor secțiuni sunt acoperite de elementele de fortificare, respectiv paramentul interior, vizibil foarte clar pe două asize, precum și o zonă cu bolovani compacti, paraleli cu paramentul, ce pot proveni fie din dărâmătura primei faze de fortificare, fie pot reprezenta un rambleu pentru zidul celei de a

două faze de fortificare. Noi informații vom putea obține odată cu avansarea săpăturii în profunzime.

Materialul arheologic descoperit în 2017 este deosebit de bogat și variat, extrem de fragmentat în strat și bine păstrat în complexe. Vasele ceramice sunt variate, dar predomină borcanele, ceștile-opaiț, cămile, kantharoi, precum și o amforă de factură romană, probabil întregibilă. Dintre piesele cele mai expresive descoperite în această campanie notăm: două fibule din bronz și una din fier, patru lame de cuțite din fier, mai multe fragmente de oglinzi din bronz, cuie, verigi, cârlige și un dorn, toate din fier, precum numeroase jetoane sau fusaiole din lut.

În campania din 2018 ne propunem epuizarea secțiunii 12 (depunerea de epoca bronzului și eneolitic), epuizarea nivelului cu depuneri din sec. I p. Chr. din secțiunile 28, 29, 30 și 31 și avansarea în stratul din secolele II-I a. Chr., precum și continuarea săpăturii în zona fortificației – secțiunile 26 și 27. În afara incintei ne propunem finalizarea cercetării în secțiunea S34 și prelungirea acesteia cu încă 20 de m spre nord.

Résumé

Pendant la campagne de 2017 on a repris les fouilles sur le plateau de *Gruiu Dării*, après une interruption de deux ans, ayant comme objectifs de poursuivre les recherches dans les quatre sections commencées en 2014 (sections S28-S31) et d'épuiser la section S12, restée inachevée au niveau –2,60 m, ce qui représente la base du niveau âge du Bronze. Les plus importantes découvertes sont faites dans les sections S28 et S30, là où on a fouillé plusieurs structures faisant partie de la catégorie de dépôts de culte spécifiques au premier siècle apr. J.-C., lorsque, sur le plateau de *Gruiu Dării*, il y avait une enceinte sacrée.

Nous nous proposons, pour la campagne de 2018, d'épuiser la section 12 (le dépôt du niveau âge du Bronze et Enéolithique) et terminer également les fouilles au niveau de dépôts du premier siècle apr. J.-C., dans les sections 28, 29, 30 et 31 et avancer dans la couche des IIe-Ier siècles av. J. C., ainsi que de continuer les fouilles dans la zone de la fortification – les sections 26 et 27. En ce qui concerne l'extérieur de l'enceinte, nous avons l'intention d'achever la recherche dans la section S34 et de prolonger celle-ci vers le nord pour une vingtaine de mètres.

Bibliografie

V. Dupoi, V. Sîrbu, *Incinta dacică fortificată de la Pietroasele-Gruiu Dării, județul Buzău (I)*, Buzău, 2001;

V. Sîrbu, S. Matei, V. Dupoi, *Incinta dacică fortificată de la Pietroasa-Mică – Gruiu Dării, com Pietroasele, jud. Buzău (II)*, Buzău, 2005;

V. Sîrbu, S. Matei, D. Costache, L. Grigoraș, G. El Susi, *Pietroasa Mică-Gruiu Dării, jud. Buzău. Descoperirile din epocile eneolitice și a bronzului*, vol. III, Brăila-Buzău, 2011;

V. Sîrbu, S. Matei, *Ritual and Inventory in a Dacian Sacred Enclosure – Pietroasa Mică - Gruiu Dării (1st century BC-1st century AD)*, p. 155-182, în *Iron Age Sanctuaries and Cult Places in the Thracian World*, Proceedings of the International Colloquium Brașov, 19th – 2th of October 2006, Brașov 2007;

V. Sîrbu, *Les figurines anthropomorphes et zoomorphes découvertes dans l'enceinte sacrée dace de Pietroasa Mică-Gruiu Dării (dép. de Buzău)*, p.177-193, în *Mélanges à la mémoire de Niculae Conovici* (Eds. Al. Avram, V. Lungu, M. Neagu), Călărași, 2008;

V. Sîrbu, *Figurine, statuettes et capes antropomorphes et zoomorphes geto-dacice din Muntenia (sec. IV a. Chr.-I p. Chr.)*, Thraco-Dacia, I (XXIV), 1-2, 2009, p. 37-69;

V. Sîrbu, *A Sacred Dacian Enclosure at Pietroasa Mică-Gruiu Dării: the center of a future archaeological park?*, CCDJ,

¹ V. Sîrbu, S. Matei, V. Dupoi, *Incinta dacică fortificată de la Pietroasa-Mică – Gruiu Dării, com Pietroasele, jud. Buzău (II)*, Buzău 2005.

XXVII, Călărași, 2010, p. 45-52; S. Matei, Mousaios, XIV, 2009, p. 103-120;

V. Sîrbu, Seb. Matei - *A Dacian Fortress from Pietroasa Mică-Gruu Dării*. In: “*Settlements, Fortresses, Artefacts*” - *The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages*, vol. I, Proceedings of The 12th International Congress of Thracology (Eds. Cr. Schuster, O. Cîrstina), Târgoviște, 10th -14th September 2013, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013;

V. Sîrbu, Seb. Matei, *Pietroasa Mică – « Gruu Dării » : établissement, citadelle et lieu de culte à l’époque géro-dace (IVe s. av. J.-C. –Ier s. ap. J.-C)*, Thraco-Dacica, IV-V, SN, 2012-2013, p. 109-134;

V. Sîrbu, Seb. Matei, M.-M. Ștefan, D. Ștefan, *The Gero-Dacian Cult Place from Pietroasa Mică-Gruu Dării, Buzău County (Romania)*, p. 341-369, în Mousaios, XIX, Proceedings of the International Colloquium *Residential Centres (dava, emporium, oppidum, hillfort, polis) and Cult Places in the Second Iron Age of Europe*, Buzău (Romania), 23rd -26th October 2014, Buzău, 2014, p. 343-371;

V. Sîrbu et alii, *Pietroasa Mică, com. Pietrioasele, jud. Buzău. Punct Gruu Dării*, CCAR, Buziaș, 2002, p. 233-235, pl. 82; CCAR, Covasna, 2003, p. 232-233, pl. 94; CCAR, 2004, Cluj-Napoca, p.232-234, pl. 51-B;

CCAR, 2005, Jupiter-Mangalia, p. 271-274, pl. 30; CCAR 2006, Constanța, p. 267-268; CCAR 2007, Tulcea, p. 268-270; CCAR 2008, Iași, p. 225-227; CCAR 2009, Suceava, p.142-145; CCAR, 2010, p. 105-107; CCAR 2011, p. 104-106; CCAR 2012, p. 104-105; CCAR 2014, p. 58-59; CCAR 2015, p. 112-113.

52. Pietroasele, com. Pietroasele, jud. Buzău

Punct: SCDVV Pietroasa – Necropola 2

Cod RAN: 48496.05

Autorizația nr. 21/25.04.2017

Colectiv: Roxana Munteanu - responsabil științific; Gabriel Stăicuț, Cătălin Dinu, Daniel Garvăn (Muzeul Județean Buzău), Angela Simalcsik (Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov” Iași)

Campania din anul 2017 s-a desfășurat în perioada 20 iunie – 28 iulie numai în sectorul c. - fostul sector administrativ al Stațiunii de Cercetare și Dezvoltare pentru Viticultură și Vinificație Pietroasa, în perimetrul *Necropolei 2*.

Pentru continuarea cercetărilor, întrerupte timp de 2 ani, am redeschis parțial secțiunea S. XIV, trasată în campania din anul 2014, și am deschis o nouă secțiune, S. XV, amplasată la N de blocul-cămin. În secțiunea S. XIV a fost redeschisă suprafața cuprinsă între carourile 5-7 și a fost extinsă spre est caseta B, urmărindu-se finalizarea cercetării locuinței L. 4, cercetare începută în campania din anul 2014¹. Noua suprafață, denumită Caseta B Extindere, avea dimensiunile de 6,00 x 5,00 m.

¹ Eugen-Marius Constantinescu, Gabriel Stăicuț, Cătălin Dinu, *Pietroasele, com. Pietroasele, jud. Buzău. Punct: Edificiul cu hypocaust, Necropola 2*, în CCA, Campania 2014, p. 113-115; Eugen-Marius Constantinescu, Gabriel Stăicuț, *Cătălin Dinu, Șantierul arheologic Pietroasele. Campania 2015*, în Mousaios, XX, Buzău, 2015, p. 229-242.

La N de blocul-cămin a fost deschisă secțiunea S. XV, cu dimensiunile 7,00 x 2,00 m, amplasată între secțiunile S. X/2005 și S. XIII/2014, paralelă cu acestea. Caroiul secțiunii a fost făcut din 2 în 2 metri, cu punctul 0 amplasat la sud. În această secțiune, la adâncimea de 1,60 m, în marginea de S a c. 1, a fost identificată groapa unui mormânt de inhumatie, numerotat M. 48, care continua dincolo de limitele secțiunii (Fig. 1.1). Pentru cercetarea completă a mormântului am fost nevoiți să deschidem o casetă pe direcția sud (dimensiuni: 2,50 x 2,40 x 0,70 m).

Mormântul 48 (Fig.1.2). Înhumat, adolescent (12-14 ani), probabil sex feminin, decubit dorsal, orientat S 2850 ‰. Scheletul este aproximativ complet, relativ bine păstrat, cu lipsuri la nivelul oaselor feței, coloanei vertebrale, coastelor și extremităților membrelor. Brațele întinse pe lângă corp. Falangele mâinii stângi lipsesc, ca și tarsienele și metatarsienele ambelor picioare. Craniul căzut spre stânga și în piept, spart în mai multe fragmente. Tibia și peroneul piciorului drept deplasate din poziția anatomică. Toate liniile de ruptură sunt produse *post mortem*, majoritatea recent și foarte puține în vechime. Osatura este foarte gracilă. Patologii dentare: hipoplazia liniară a smalțului (incisivii laterali inferiori). Anomalii dentare: de poziție (incisivii inferiori centrali și laterali). Trăsături non-metrice dentare: tubercul Carabelli (molarii inferiori primari), incisivi de tip „lopățică” (incisivii superiori centrali și laterali), absența congenitală (molarii superiori terțiari). Patologii scheletice: hiperostoza porotică (*cribra orbitalia*, *cribra cranii*) inactivă în momentul decesului, modificări periosteale (diafizele oaselor lungi ale membrelor). Modificări tafonomice: depuneri calcaroase subțiri, exfoliere și crăpare de slabă intensitate, urme dendritice provenite de la rădăcinile vegetale, urme de oxidare pe osul occipital.

Inventar: **1.** Cercel de bronz, realizat dintr-o sârmă cu unul dintre capete aplatizat și perforat, iar celălalt îndoit, găsit în zona urechii stângi (Fig. 2.1). **2.** Cercel din sârmă de bronz (?), fragmentar, având capătul păstrat subțiat și ascuțit, găsit la demontare sub craniu (Fig. 2.2). **3.** 72 de mărele: poliedrice din cornalină (29), discoidale și inelare din pastă de sticlă (30), tubulare și paralelipipedice din os (13). Au fost descoperite în zona gâtului (35), la încheietura mâinii drepte (20), între brațul stâng și marginea gropii (12) și sub schelet (5), ultimele găsite la demontare (Fig. 2.3-5). **4.** Obiect din fier, în stare avansată de degradare, pe a șasea vertebră cervicală, nerecuperat (Fig. 2.6). **5.** Fusaiolă din lut, cvasi-sferoidală, cenușie, descoperită lângă femurul drept (Fig. 2.7). **6.** Borcan lucrat cu mâna, din pastă grosieră, corp globular, buza ușor evazată și fund plat, culoare cenușie, depus la partea inferioară a piciorului stâng (Fig. 2.8).

Obiectele descoperite în mormântul M. 48 au numeroase analogii în descoperirile funerare ale culturii Sântana de Mureș – Cerneahov, asigurând datarea acestuia în a doua jumătate a sec. IV d. Hr.

În secțiunea S. XIV, respectiv Caseta B Extindere, a fost continuată cercetarea locuinței 4 (L. 4), surprinsă parțial în campania din anul 2014, și a fost identificată o altă locuință de tip bordei, notată cu sigla L. 5. Complexele au fost cercetate integral și aparțin unor faze de locuire diferite, fiind date în secolele IX-X.

Locuința 4, de tip bordei, orientată aproximativ pe direcția NV-SE, suprapunea un alt complex de locuire (L. 5), avea formă rectangulară, cu dimensiunile de 3,90 x 3,80m, colțurile ușor rotunjite și laturile relativ drepte (Fig. 3.1). Groapa bordeiului s-a delimitat în plan la adâncimea de 1,25/1,30 m, ea fiind săpată de la cota de aproximativ -0,95/1,00 m față de nivelul de călcare actual. Au fost identificate 8 gropi de par, circulare, amplasate în colțuri și la mijlocul laturilor. Intrarea nu a fost surprinsă, dar este probabil să fi fost amplasată pe latura opusă cuptorului, spre SE.

Podeaua simplă, din pământ bătătorit, se afla la

adâncimea de 1,58/1,66 m față de solul actual. În jumătatea de NV, la nivelul podelei, s-a delimitat o porțiune cu pământ tasat de culoare negricioasă, care se întindea până în colțul de N, identificată ulterior drept umplutura gropii bordeiului L. 5, respectiv latura de NV a acestuia. Astfel, groapa L. 4 nu se adâncea pe toată suprafața până la pământul galben, nivelul de săpare spre bază oprindu-se în zona amintită pe stratul de umplutură al gropii L. 5, motivul fiind probabil acela de a păstra orizontalitatea suprafeței de călcare.

În colțul de N al locuinței se afla instalația de foc realizată din pietre de râu și rocă locală de diferite mărimi (Fig. 3.1; 3.3). Cuptorul avea formă de potcoavă, cu gura de foc spre S și dimensiunile aproximative de 1,30 x 0,90 m. În momentul descoperirii, o parte dintre pietrele care formau căptușeala peretelui și cupola cuptorului erau căzute spre V, unele sprijinindu-se pe latura bordeiului. Nu s-au găsit urme de liant.

Vatra cuptorului se afla la adâncimea de 1,68/1,71 m și se păstra sub forma a două calupuri de pământ ars, groase de aproximativ 3 cm, ceea ce indică o utilizare de scurtă durată.

Umplutura gropii bordeiului era formată din pământ de culoare brun-negricioasă, afănat, cu pigmenți de lipitură și cărbune, fragmente ceramice, bucăți de zgură și oase de animale. Materialul ceramic recuperat este modest din punct de vedere cantitativ, majoritatea fragmentelor provenind de la vase realizate la roată din pastă nisipoasă, arse oxidant și decorate cu striuri incizate dispuse orizontal, în val sau combinate. Ceramica cenușie din pastă fină este reprezentată de câteva fragmente de vase, dintre care două ornamentate cu linii lustruite în rețea și unul decorat cu incizii late dispuse orizontal. Tot în umplutură au mai fost găsite patru împungătoare din os (Fig. 4.8-11) și trei funduri de vase cu mărci de olar (Fig. 4.1-3).

Locuința 5, de tip bordei, a fost tăiată în mare parte de groapa L. 4 (Fig. 3.1). Partea de NE a locuinței a rămas nederanjată, aici fiind amplasat și pietrarul. Partea nordică, inclusiv colțul de vest au fost surprinse sub groapa bordeiului L. 4, la adâncimea de 1,64 m față de nivelul actual de călcare. Locuința avea formă cvasi-rectangulară, cu laturile ușor arcuite spre exterior, colțurile rotunjite și dimensiunile aproximative de 3,20 x 3,00 m. Groapa locuinței s-a delimitat în plan la cota de -1,30/-1,32 m, ea fiind săpată de la un nivel aflat ceva mai sus, aproximativ -1,00 m față de solul actual. Baza gropii se afla la adâncimea de 1,72 m. Nu au fost identificate gropi de par.

În colțul de E se afla un cuptor (C. 1) realizat din pietre de râu și rocă locală. În momentul dezvelirii s-a observat că pietrele erau deranjate din poziția lor inițială, fiind căzute pe vatră, în jurul ei și spre colțul de E. Gura de foc era poziționată probabil spre SV. Vatra cuptorului a apărut la adâncimea de 1,66 m, avea dimensiunile aproximative de 0,90 x 0,50 m și o grosime de 6-7 cm.

La adâncimea de 1,20 m, lângă latura de NV a bordeiului L. 4, a fost surprinsă o zonă de pământ cu pigmenți de arsură, care avea o formă semi-circulară. Sub acest nivel de arsură, la adâncimea de 1,32 m, s-a descoperit o vatră amenajată pe pat de pământ galben (C. 2), tăiată parțial de groapa bordeiului L. 4 (Fig. 3.1; 3.2). Forma inițială a vetrei era probabil circular-ovală, partea neafectată având dimensiunile de 1,50 x 0,60 m și o grosime de 4 cm. Vatra a aparținut cel mai probabil unui cuptor cotlonit în peretele de NV al bordeiului L. 5. Stratul de pământ cu pigmenți de arsură format deasupra vetrei, gros de 18-20 cm, provenea probabil de la pereții și cupola prăbușită a cuptorului. Pereții s-au păstrat în elevație cca 8-10 cm.

Umplutura era formată din pământ cenușiu-negricios, cu pigmenți de cărbune, oase de animale și rare fragmente ceramice. Majoritatea fragmentelor ceramice au fost găsite în zona cuptorului și provin de la vase realizate din pastă nisipoasă, arsă oxidant. De pe fundul gropii a fost recuperat un

fragment de borcan lucrat la roată, ars oxidant, cu buza trasă ușor în afară, ornamentat pe gât și pe suprafața corpului cu striuri orizontale (Fig. 4.7).

Cercetările viitoare vor avea în vedere extinderea săpăturilor în zona aflată la SE de blocul de locuințe pentru a preciza limita de E a necropolei aparținând culturii Sântana de Mureș. Concomitent, se va urmări verificarea suprafeței aflată la SV de blocul - cămin pentru obținerea unor informații privind întinderea așezării medievale timpurii și clarificarea fazelor de locuire.

Abstract

The archaeological researches of 2017 were conducted in the area representing the former administrative sector of the Pietroasa Viticulture and Winery Research and Development Station, which corresponds with the perimeter of one of the Late Antiquity Necropolises from Pietroasele (Necropolis no. 2).

After a 2 year break we resumed the activity by reopening and extending a trench partially investigated in 2014 (S. XIV) and by opening a new section (S. XV), located north of the dormitory block.

In S. XV we identified an inhumation tomb (M. 48) where a teenager of 12-14 years old, probably female, was buried (orientated S 2850 ‰).

In S. XIV we investigated two partially overlapping dwellings L. 4 and L. 5. Both structures were dated to the 9th - 10th centuries and document different phases of this settlement.

53. Pojejena, jud. Caraș-Severin

Vicus militar Pojejena

Punct: Șiștarița

Cod RAN: 53522.03.03; Cod LMI: CS-I-s-B-10866

Autorizație nr. 34/25.04.2017

Colectiv: Călin Timoc - responsabil științific; Cristian Ardelean (Muzeul Național al Banatului Timișoara); Ana Cristina Hamat (Muzeul Banatului Montan Reșița), Emil Jęczmienowski (Institutul de Arheologie al Universității din Varșovia)

După o perioadă de aproape 40 de ani de pauză cercetările arheologice sistematice la fortificația romană de la Pojejena au reînceput la inițiativa reprezentanților Muzeului Național al Banatului – Timișoara în colaborare cu Muzeul Banatului Montan Reșița. La echipa de cercetare inițială, în cadrul lucrărilor de prospecțiuni arheologice preliminare s-au raliat în prima etapă și o echipă de tineri arheologi polonezi ai Institutului de Arheologie de pe lângă Universitatea din Varșovia.

Obiectivele principale au vizat cercetarea ariei de locuire civilă prin identificarea limitelor *vicus*-ului militar și a stării de conservare a acestuia, ținând cont de suprapunerea peste acest areal a satului actual Pojejena.

Importanța sitului arheologic este deosebită, Pojejena fiind considerat între primele castru ridicate de romani la nordul Dunării și este între puținele care nu a fost abandonat după cucerirea Daciei de către împăratul Traianus și iar mai târziu, după Retragerea Aureliană importanța lui, în apărarea navigației fluviale pe Dunăre crește până la distrugerea definitivă de către huni a limesului danubian (începutul secolului al V-lea p.Chr.).

Prospecțiunile topografice, geomagnetice și fotografia aeriană au oferit câteva date certe legate de mărimea și orientarea castrului și a rețelei de drumuri care pornesc de la porțile fortificației. Legat de așezarea civilă s-a constatat că ea a fost în cea mai mare parte distrusă, mai puțin putând fi cercetată arheologic doar câteva fâșii de pe latura vestică unde aparatele au detectat câteva clădiri de piatră de tip *Streifenhaus* care coboară spre Dunăre. Întreaga locuire civilă pare că se concentrează în spațiul dintre castru și Dunăre, iar stratigrafic s-a constatat pe terenul din spatele actualei Primării Pojejena, că nivelurile de locuire chiar dacă par să fie multe și să se extindă pe o perioadă lungă de timp nu sunt destul de consistente, la -0,90 m se atinge deja lutul steril.

Fortificația romană târzie înglobează prima fortificație și ocupă un areal ceva mai mare și are zidul de incintă gros de aprox. 2,5 m, situație constatată la colțul de sud-vest. Meterezul a fost realizat din piatră spartă de carieră, în general micașist geologic plat, de culoare verde închis. Colțul de sud-vest al acestei faze târzii a fortificației este azi vizibil datorită unei alunecări de teren provocată de excavațiile sătenilor după lupte galbene de construcție ce se găsește din belșug la baza terasei înalte pe care este poziționat castrul.

Tot cu ocazia acestor cercetări de teren s-a putut stabili faptul că arealul de vizibilitate la Pojejena, de pe terasa castrului este foarte bun, de aici, din locul „*via Bogdanovici*” sau vechiul toponim „Șiștarîța” (= loc de pândă), este vizibil aproape 40 km din șenalul navigabil al Dunării, iar la aprox. 6 km distanță spre vest, în amonte, pe malul stâng al Dunării se vede masivul muntos pe care fusese ridicată cetatea dacică de la Divici.

Cercetările viitoare se vor concentra mai ales în zona locuirii civile, despre a cărei mărime și organizare nu știm mare lucru. În acest areal, un alt obiectiv pe care îl avem în vedere, este de a surprinde zona necropolei și mai ales a amenajărilor portuare care trebuie să fi existat la Pojejena. Locul a fost de la bun început un cap de pod al romanilor, un vad de trecere a Dunării, pe malul sudic, opus Pojebenei este castrul de la *Pincum* (Veliko Gradiste).

Materialul ceramic colectat cu ocazia acestor cercetări este deosebit de bogat și variat și cuprinde atât ceramică romană roșie fină și seminișă din secolele II-III p.Chr, fragmente de oiațe de tip *Firmalampen* și cioburi de amforă cu slip galben cât și ceramică romană târzie, realizată din caolin cu glazură verde-oliv.

S-au verificat cu ajutorul prospecțiunilor non-invasive toate loturile de pământ care se întind de la sud de castru spre Dunăre, îndeosebi pe terenurile bisericii ortodoxe sârbe și este cert că așezarea civilă avea clădiri de piatră alinate la drum asemenea locuințelor de tip „*Streifenhaus*”. Nucleul principal al așezării civile romane și mai apoi romane târzii era între castru și Dunăre, aici constatându-se și densitatea cea mai mare de ziduri, de la diversele faze de locuire.

Perieghetic au fost verificate toate terenurile agricole, de jur împrejur și s-a putut constata că există și alte puncte importante la o oarecare distanță de castru, 0,5-1 km, posibile vile rustice sau magazine romane ale proprietarilor de pământ. Între materialele colectate din aceste puncte se numără, fragmente de cărămizi și țigle, cioburi de amfore și alte recipiente mari, fragmente mici de *terra sigillata*, cioburi de sticlă romană și resturi de oase de animale domestice.

Cea mai interesantă situație s-a constatat pe malurile pârâului Pojejena, unde la suprafață, urme de zidărie romană au fost constatate pe ambele maluri, în arătură.

Abstract

Archaeological research at Pojejena were resumed again after an of almost 40 years long break. In this first campaign we used geomagnetic prospecting, surveying and

soil resistivity to ascertain the site's size and preservation state. We also used aerial photography to identify wall traces, soilprints of structures that could possibly be visible in the field. The control section made in the civilian settlement indicated a fairly compressed stratigraphy, the sequence of habitation levels not exceeding a depth of 90 cm. The resulting archaeological material consists mostly of ceramics, especially late roman pottery. The fields in the vicinity of the fort, as well as to the east, were surveyed.

The survey showed that the most interesting areas are the fields directly to the south of the fort and slightly to the east from it, in the area of the present-day cemetery. These areas contained concentrations of bricks, roof tiles and pottery dated to the 2nd-4th centuries AD.

The earth resistivity measurements in the area to the south of the fort brought to light the remains of the road running from the south gate of fort to the Danube and the buildings flanking the road on both sides. We plan to continue measurements with this method next year in the direct vicinity of those areas, mostly directly to the east on the field where bricks and mortar remains were clearly visible on the freshly ploughed field.

The magnetometric survey in the area to the south, east and north of the present-day cemetery did not bring interesting results. The most promising of them was the field to the south of the cemetery, where large quantities of the archaeological material was found.

54. Răucești, com. Răucești, jud. Neamț

Punct: Dealul Munteni

Cod RAN: 123923.01, cod LMI: NT-I-m-B-10531

Așezare, eneolitic, cultura Cucuteni

Autorizația nr. 4/2017

Colectiv: Dorin-Ciprian Nicola - responsabil științific; Vasile Diaconu, Constantin Preoteasa, Alexandru Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț), Mihaela Danu (Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Biologie – Departamentul de Cercetare)

În perioada iulie-august s-a desfășurat o nouă campanie de cercetări arheologice în situl cucutenian de la Răucești (com. Răucești, jud. Neamț). Săpăturile au fost realizate în sectorul sudic al stațiunii preistorice, iar principalul obiectiv a fost acela de a investiga cel de-al doilea șanț al așezării, aflat în partea sa de sud-vest. În acest sens a fost trasată S.VI, cu o lungime de 20 m și lățimea de 2 m, orientată E-V (pl. I). Am putut constata, cu acest prilej, că la vest de șanț, nivelul steril arheologic se află la adâncime mică (-0,30 m), iar resturile de locuire sunt extrem de rare, majoritatea fiind antrenate de lucrările agricole. Șanțul a fost surprins între C.3-8, având o deschidere la partea superioară de aproximativ 9 m și o adâncime maximă de -2,10 m. Până la adâncimea de -1,30 m față de nivelul actual de călcare taluzurile șanțului sunt puțin înclinate, apoi devin abrupte, iar lățimea bazei este de 1,20 m. O secvență stratigrafică completă în această secțiune se prezintă în felul următor: nivel vegetal, care suprapune un strat brun-deschis, amestecat cu pietriș, sub care se află un sol cenușiu, compact. Urmează un nivel brun închis, care suprapune un alt nivel, tot de culoare brună, dar amestecat cu pietriș, iar sub acesta se găsește un strat argilos, compact,

aflat deasupra nivelului steril arheologic (pl. I/3). În umplutura șanțului au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, majoritatea de mici dimensiuni și puternic rulate. Pe baza unor forme ceramice care au fost identificate în nivelul cel mai de jos, opinăm că șanțul a fost săpat în faza Cucuteni B a locuirii din acest punct. Ca un fapt interesant, mai amintim și descoperirea în interiorul acestui element defensiv a mai multor vârfuri de săgeată din silex.

La 42 m est de S.VI a fost deschisă caseta 1, cu o suprafață de 24 mp (pl. II/1). Scopul principal al excavării acestui perimetru a fost acela de a verifica situația stratigrafică dintr-un alt punct aflat în interiorul așezării. Cu acest prilej am constatat că încă din nivelul vegetal apar materiale arheologice rulate și corodate, de factură modernă, dar și cucuteniană, împreună cu pietre și bucăți de lipitură arsă. Sub nivelul vegetal apare o depunere arheologică în care predomină ceramica fragmentară și bucățile de chirpic.

În caseta 1 au fost identificate mai multe complexe, pe care le amintim mai jos:

Cplx. 1. A fost identificat în C.A1-2, și este o groapă de formă rectangulară, cu o suprafață de aproximativ 4 mp și cu o adâncime maximă de 0,40 m. În umplutură au fost identificate fragmente ceramice din perioada modernă (sec. XIX), resturi metalice și de sticlă, dar și artefacte eneolitice.

Cplx. 2. A fost identificat în C.A3 și reprezintă o groapă de mici dimensiuni, circulară în plan, cu diametrul maxim de 0,40 m și adâncimea de -0,35 m. În interiorul gropii au fost găsite doar câteva resturi ceramice eneolitice, inclusiv un fragment de tip „Cucuteni C”. Prezența unei piese de fier în interiorul complexului, dar și dimensiunile acestuia indică faptul că aparține tot perioadei moderne (pl. II/2).

Cplx. 3. În C.B1-2, a fost surprinsă parțial o groapă, circulară în plan, cu diametrul de 1,45 m și o adâncime de -0,20 m. Din umplutura gropii provin mai multe resturi ceramice cucuteniene, un fragment de statueta antropomorfă și o rășniță de mari dimensiuni.

Cplx. 4. În C.B2 a fost identificată o vatră de dimensiuni medii, de formă cvasirectangulară, cu lungimea maximă de 0,80 m, construită din lut pe un strat de pietriș. Suprafața vetrei era puternic fisurată, având aspect mozaicat. În imediata apropiere au fost identificate numeroase fragmente ceramice de factură Cucuteni A.

Cplx. 5. O aglomerare de resturi ceramice Cucuteni A a fost surprinsă în C.A2-3, fiind alcătuită din fragmente și vase întregibile. Principalele forme identificate sunt vasele-suport, străchinile, cupele și recipientele de dimensiuni medii.

În caseta 1 au fost identificate și resturi ceramice de factură Cucuteni B, precum și câteva resturi de olărie specifice bronzului târziu.

Materialul arheologic recuperat din această suprafață constă în olărie întreagă (pl. II/3) și fragmentară, piese litice (vârfuri de săgeată, lame, așchii, răzuitoare, rășnițe, topoare, percutoare, tesle) (pl. II/4), dar și mai multe statuete antropomorfe feminine, întregi și fragmentare.

Cu scopul realizării unor reconstituiri de mediu au fost prelevate toate resturile osteologice, precum și mai multe probe de sol necesare pentru analize de fitolite, care sunt în curs de prelucrare la Facultatea de Biologie din cadrul Universității „Al. I. Cuza”.

În caseta 1, în straturile arheologice superioare, alături de materiale cucuteniene au fost identificate și resturi ceramice specifice epocii bronzului, cel mai probabil perioadei mijlocii.

În urma cercetărilor din această campanie de săpături putem spune că am reușit să aducem noi informații legate de sistemul defensiv al așezării. Săpăturile din campaniile anterioare¹, coroborate cu rezultatele din 2017, confirmă

¹ Gh. Dumitroaia, V. Diaconu, C. Preoteasa, C. Mischka, I. Tasimova, A. Niessner, M. Hattermann, *Răucești, com. Răucești, județul Neamț*.

scanările geomagnetice potrivit cărora au existat două șanțuri, cel mai probabil cu rol de apărare, dintre care unul specific fazei Cucuteni A, iar celălalt fazei Cucuteni B.

Materialele arheologice se află în colecțiile Complexului Muzeal Județean Neamț, fiind prelucrate primar, iar unele dintre acestea au fost conservate și restaurate.

Abstract

The main objective of the archaeological researches from 2017 was to gather further information regarding the defensive system of the settlement during the Cucuteni period. Therefore we made a section in the south-western corner of the settlement, which intersected the second trench, previously emphasized/identified through geomagnetic scans. Through this procedure we established the width and the maximum depth of the trench as well as we chronologically attributed its use to the Cucuteni B phase, based on the analysis of the archaeological material recovered.

In order to collect as many information as possible regarding the stratigraphy of various areas of the settlement, we opened a new section of 6 x 4 m in the southern part of the settlement. Thus were identified several archaeological complexes, among which there were two pits dating from the modern period (XIX-XX century), as well as another pit, an external stove and a pottery agglomeration, all of them attributed to the Cucuteni A phase.

The most representative archaeological materials discovered in this campaign are several whole vessels, some broken vessels needing restoration, as well as stone and flint tools, but also anthropomorphic statuettes.

55. Roșiori, com. Dulcești, jud. Neamț

Punct: Țarina Veche/La Humărie

Sit pluristratificat: secolele IV – III a.Chr., II – I a.Chr., II – III p.Chr. și VI – VII p.Chr (111 așezare deschisă; 21 La Tène, 32 Epoca romană, 34 Epoca romano-bizantină).

Cod RAN 122533.01

Autorizație nr. 2/2017

Colectiv: George-Dan Hânceanu - responsabil științific; Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț), Costin Croitoru (Muzeul Brăilei „Carol I”) – membri

Cercetarea sitului pluristratificat de pe terasa râului Moldova, de la Roșiori, comuna Dulcești, jud. Neamț, a continuat și în anul 2017, pe durata campaniei fiind deschise două secțiuni paralele, notate S.IX și S.X. Dimensiuni: 13,50 m lungime x 2,50 m lățime (S.IX) și 13,50 m lungime x 1,50 m lățime (S.X), cu un martor de 0,50m grosime (demonstat la final). Secțiunile au fost trasate în latura nordică a sitului, transversal pe buza terasei (pl. I/1). Săpătura a confirmat menținerea celor patru niveluri de locuire cunoscute: getic, bastarnic, al dacilor liberi și romanic.

Prima secțiune (S.IX), orientată NE 52° – SV 225°, avea sub stratul vegetal un nivel consistent din secolele VI – VII

Punct-Dealul Munteni, în Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2015, București, 2016, p. 69-70; C. D. Nicola, V. Diaconu, C. Preoteasa, A. M. Gafincu, M. Danu, Răucești, com. Răucești. Punct – Dealul Munteni, în Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2016, București, 2017, p. 113.

p.Chr. (pl. I/2), în care s-au găsit fragmente de vase borcan și de la tipsii. Am identificat și două complexe închise, locuințe adâncite (notate L.1, L.2) cu pietre de râu, care proveneau de la cupola a două cuptoare, dar și de la acoperișurile în două ape. Podeaua era amenajată prin bățătorire, iar forma locuințelor era dreptunghiulară. Dacă în locuința L.2 era doar ceramică, în locuința L.1 (pl. II/1) pe lângă ceramică (vase borcan și tipsii din pastă friabilă) am găsit două fusaiole, oase animaliere, cute, un cercel stelat din bronz (pl. II/2) și o monedă din bronz. În nivelul dacilor liberi am descoperit o vatră deschisă, situată între cele două locuințe amintite, cu puțin material arheologic. De asemenea, am identificat și cercetat două gropi menajere (notate Gr.2, Gr.3). În groapa Gr.3 era ceramică modelată la mână și la roată, de la vase borcan, fructiere, străchini, dar și trei jetoane de joc. Stratul antic conținea ceramică lucrată la mână și la roată (vase borcan, cățui, câni, cânițe, fructiere, străchini, castroane, vase de provizii), un ac din os (pl. IV/3), dar și cuțite din fier, un fragment de brățară și o fibulă ruptă (pl. IV/4), ambele din bronz. Ultimele două niveluri, bastarnic și getic, au fost în mare parte distruse de locuințele romanice. Am identificat o groapă circulară cu ceramică bastarnă (notată Gr.1). Sub podeaua locuinței L.1 am dat de o altă groapă (notată Gr.4) cu puțin material ceramic și o amuletă din dinte de animal (pl. IV/1). După puținele fragmente ceramice am dat peste nivelul galben, steril, la -1,20 m adâncime. Din păcate, adâncimea locuinței romanice L.2 a dus la distrugerea vechii locuințe geto-dacice (notată L.2), cercetată parțial în caseta deschisă în campania anului 2016 (notată Cas.E).

În a doua secțiune (S.X), orientată NE 25° – SV 210°, după vegetație, am găsit fragmente de vase borcan și de la tipsii, din nivelul romanic. Tot în stratul de locuire din secolele VI – VII p.Chr. (pl. II/2) am identificat și cercetat o locuință de formă pătrată, cu podeaua amenajată prin bățătorire. În interior era o vatră circulară de la un cuptor ce avea cupola din pietre de râu prăbușită (pl. III/1). În inventar am descoperit vase borcan modelate la mână, în stare fragmentară (pl. III/2). Alături de ceramică erau oase animaliere, piese din os (ace, străpungătoare), pietre de ascuțit, două fusaiole, dar și un suvac din fier. Stratul de locuire al dacilor liberi nu este foarte consistent, fiind marcat prin ceramică locală lucrată la mână și la roată (vase borcan, cățui, vase miniaturale, cânițe, străchini, fructiere, câni), dar și de import (fragmente de amfore romane). Nivelurile de locuire getic și bastarnic au doar ceramică lucrată la mână, de la vase borcan și câni. Se deosebesc cățeei de vatră (pl. IV/2), de factură bastarnă, descoperiți în stare fragmentară. Stratul galben, steril, a fost atins la -1,00 m adâncime.

Dacă nivelul romanic este cel mai bine reprezentat, prin complexele arheologice (3 locuințe) și artefactele din strat, urmat de cel al dacilor liberi, straturile getic și bastarnic au fost în mare parte distruse.

Materialul arheologic din campania anului 2017 a fost depozitat la Muzeul de Istorie – Roman, din cadrul Complexului Muzeal Județean Neamț, și este în curs de restaurare și conservare.

În campania anului viitor ne propunem să cercetăm și parcela de lângă secțiunile S.IX și S.X, care permite trasarea altor două secțiuni asemănătoare.

Abstract

In year 2017 we made two trial trenches, to Roșiori, the point *Old Dust* (commune Dulcești, county Neamț), on the upper mound of the Moldova river terrace: section S.IX (13,50 m long with a width 2,50 m) and section S.X (13,50 m long with a width 1,50 m). From the stratigraphic point of view, the site has four levels, attributed to the IVrd – IIIrd centuries, IIRD – Ind centuries before Chr., IInd – IIIrd centuries and VIth – VIIth centuries after Chr. Outside artifacts of levels, in section S.IX we found two house (noted L.1/H.1 and L.2/H.2) at VIth – VIIth centuries after Chr. with fragments jars, a bronze

ear ring and a bronze coin. In section S.X we discovered one similar house (L.1/H.1) with oven and fragments pottery. At the time of the excavations, we found four pits: one Geto-Dacian (Gr.4/P.4), other bastarnic (Gr.1/P.1) and two from the free Dacians period (Gr.2/P.2 and Gr.3/P.3) with hand-and wheelmade local pottery, but and Roman amphoras fragments, one of which with Z letter, painted with red color.

56. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara

Sarmizegetusa

Punct: Ulpia Traiana Sarmizegetusa - Edificiul de cult al zeilor palmyreni

Cod RAN: 91063.01

Colectiv: Ioan Piso (UBB) - responsabil științific; Ovidiu Țentea (MNIR), Florian Matei-Popescu (IAB). Au mai participat: Andrei Cîmpeanu, Norbert Szeredai, Jozsef Matyas, Mădălina Colceriu, Radu Stănescu (UBB), Bianca Olteanu (UB)

Cercetarea arheologică s-a derulat între 3 și 25 iulie, respectiv între 1-29 septembrie 2017. Fonduri alocate: MCDR și MNIR

Cercetările arheologice s-au concentrat asupra finalizării fazei de lemn a clădirii suprapuse de edificiul de cult dedicate zeilor palmireni, numit inițial Y, și anume în partea la Est de ZY 13. Odată cu finalizarea acestei porțiuni se are în vedere derularea lucrărilor de conservare primară și continuarea cercetărilor la Est de acest areal.

Întreaga zonă a fost puternic deranjată de canalele târzii, de o probabilitate locuire contemporană cu acestea și de vechile săpături. Pentru comoditatea descrierilor am împărțit spațiul cercetat în următoarele sectoare: A – între zidurile ZY 2, ZY 3, ZY 7 și ZY 13; B – între ZY 3, ZY 18, ZY 7 și ZY 13; C – între ZY 18, ZY 9, ZY 7 și ZY 21; D – între ZY 18, ZY 9, ZY 21 și ZY 13; E – între ZY 9, ZY 7, ZY 21 și limita nordică a săpăturii; F – între ZY 9, ZY 21, ZY 13 și limita nordică a săpăturii.

Faza de lemn

Faza de lemn a fost surprinsă în spațiile A și B și, din cauza intervențiilor ulterioare, în foarte mică măsură în camerele C, D, E și F. Un element esențial al acestei faze îl constituie *cardo*-ul care mărginea insula spre est, tăiat de zidul ZY 7.

Au fost identificate câteva șanțuri de implantare a unor pereți de lemn. Șanțul de implantare al peretelui P 4, cu direcția sud-nord, este paralel cu *cardo*-ul și la 70 cm de acesta. El pornește de sub zidul ZY 2 și la 6,5 m spre sud se întâlnește cu șanțul peretelui P 6. Acesta, având direcția est-vest și surprins pe o lungime de 2,5 m până în profilul estic din camera B, se întâlnește și cu șanțul peretelui P 7, surprins de-a lungul aceleiași profil estic din camera B. P 7 măsoară 2,2 m până în zidul ZY 18. P 4 pare a continua spre nord cu trei gropi de stâlpi: doi stâlpi în spațiul B, cu diametrul de circa 30 cm și o adâncime de 20 cm, iar unul în spațiul C. Distanța dintre P 4 și primul stâlp este de 80 cm, între primul stâlp și al doilea de 60 cm, iar între al doilea stâlp și al treilea de 180 cm. Probabil că sub zidul ZY 18 se mai afla un stâlp. Acești stâlpi puteau susține fie un perete ușor, fie un portic înspre *cardo*.

În camera A am surprins un șanț de implantare, P 2, cu direcția est-vest, mult mai puțin adânc decât șanțurile descrise

anterior. Este întrerupt de groapa 214. Putea întâlni peretele P 4. Oricum, reprezintă un perete interior mai puțin solid.

O substrucție de podea, de lut (218) a fost surprinsă în profilul estic al matorului din spațiul A.

Rezultă până acum că avem de-a face cu trei camere inegale ca lățime, dispuse est-vest și în care ne este greu să vedem barăci militare. Faza de lemn a sfârșit pretutindeni printr-un incendiu controlat, având ca rezultat stratul de demolare 211, surprins pe întreaga suprafață descrisă. Mai sunt de menționat diverse gropi, unele contemporane cu faza de lemn, altele posteriore ei, dar anterioare fazei I de piatră.

Au fost găsite numeroase materiale din epoca traiană, în primul rând materiale militare (distribuitor de curele, fragmente de *lorica segmentata*) sau ceramică destul de bine conservată, cum ar fi fragmente de ceramică nord-padană, parois fines, numeroase fragmente de amfore. Asemenea materiale au fost găsite în contextul 211 și în contextele analoge, în gropile amintite și în șanțurile de implantare a pereților. În vederea fazei I de piatră vor fi pentru început așternute straturile de amenajare 209 și 251.

Faza I de piatră

Asistăm la o demolare (c. 211 și 255) prin incendiu controlat și nivelare a structurilor de lemn. Peste acest strat de demolare se pune un strat de egalizare de lut (209, uneori amestecat cu 211). În zona cercetată în această campanie distingem în faza I de piatră zidurile ZY 2, ZY 9, ZY 7, ZY 13, ZY 21. Am identificat o primă încăpere de foarte mari dimensiuni (nord-sud 14,7 m și est-vest 6,6 m) între zidurile ZY 2, ZY 9, ZY 13 și ZY 7. La mijlocul distanței dintre ZY 2 și ZY 9 și, respectiv, între ZY 7 și ZY 13 se află substrucția rectangulară a unei baze (260). Însăși dispunerea ei exact în centru sugerează că a jucat un rol în această construcție. Ar fi posibil să avem de-a face cu o fântână, dar nu dispunem de niciun alt element în sprijinul acestei ipoteze. Am mai constatat în camerele A și B existența a două podele aparținând fazei I de piatră. Prima podea este aliniată de prima crepidă a zidurilor ZY 2, ZY 7, ZY 13 și ZY 9. În colțul de sud-vest al încăperii a fost construită pe o lungime (est-vest) de 3,80 m un fel de substrucție din pietre mari la bază și pietre mici legate cu lut (212) cu scopul de a susține o primă podea (207). Această structură pare a fi fost delimitată spre est de ceva, nu știm de ce anume, sau chiar de ultimul șir de pietre mari. Din cauza zidurilor ZY 3 și ZY 17 nu știm unde se încheie această zonă spre nord. În profilul din camera B substrucția 212 nu mai există. Podeaua 207 din lut este puternic înroșită și întărită din cauza unui foc persistent. Am găsit-o parțial acoperită cu cărbune de lemn (202). Este probabil să avem de-a face cu o zonă puternic încălzită, de pildă cu o sobă de fier (brasier), iar combustibilul folosit să fi fost cărbunele de lemn (a se vedea *tabularium*-ul din *forum vetus*). Din cauza gropilor moderne nu știm cum arăta podeaua la est de 212. În profilele sudic și estic din spațiul B aparținând aceleiași faze I de piatră întâlnim o situație diferită: pe o umplutură (251 sau 209+251) am surprins o podea 207, care nu are la bază substrucția 212. În spațiul B este arsă porțiunea de de sud a lui 207, nu însă și porțiunea de nord. Podeaua primei subfaze a fost înlocuită. Unul dintre motive pare să fi fost prăbușirea (groapa) 219 din partea de nord a profilului din spațiul A, produsă probabil de o groapă anterioară insuficient umplută. În spațiul A refacerea s-a făcut cu un strat de amenajare 204, iar în camera B cu un strat de amenajare 204'. Podeaua propriu-zisă a celei de a doua subfaze este destul de greu de distins în profil. O recunoaștem mai degrabă datorită unui strat de cărbune de lemn (202'' și 258). De pe podeaua 207 provine o țigla cu ștampila *[M(anii)] Ser(vilii) Donati*, care poate fi acum datată în prima jumătate a secolului II.

Faza II de piatră

Acum sunt adăugate zidurile ZY 3, ZY 18, ZY 8 ZY

21, ceea ce înseamnă împărțirea marii încăperi din faza I în patru încăperi mai mici. Podeaua fazei II se află în legătură cu a doua crepidă a zidurilor ZY 2, ZY 13 și cu crepida zidului ZY 3. Spre deosebire de prima fază de piatră, la nord și la sud de ZY 9 nivelul de călcare este același, adică a avut loc o nivelare completă a pantei. În spațiul A a fost pusă în vedere construirea podelei umplutura 103, careia în spațiul B îi corespunde umplutura 259. În spațiul A contextul 102 reprezintă podeaua sau substrucția podelei fazei II de piatră. În gropile moderne din zona cercetată au fost găsite piese hexagonale de paviment. Nu știm dacă ele provin din faza I sau II de piatră. Zidul ZY 7 este traversat de un canal de deversare placat în partea de jos cu o cărămidă *bessalis* cu diagonale făcute cu două degete. Asemenea cărămizi au fost folosite în exclusivitate în construcția elevației zidului Z 5 al criptoporticului de nord al forului nou și se datează, deci, pe la 150. În apropiere de zidul ZY 13 și provenind cu mare probabilitate din umplutura 103, s-a găsit o monetă a Divei Faustina. Aceste două elemente ne fac să bănuim că faza II de piatră ar putea fi datată cândva pe la mijlocul secolului II și că, deci, prima fază ar fi durat o generație, iar faza II ar fi luat naștere pe la mijlocul sau puțin după mijlocul secolului II.

Faza III de piatră

Îi corespunde templului palmyrean, datat până acum în inscripții sub Caracalla și Severus Alexander. Ne este acum clar că templul palmyrean nu a ocupat decât porțiunea cu podium-ul între ZY 3 și eventual ZY 9, apoi curtea din față până la ZY 7 și porțiunea corespunzătoare de portic până la ZY 6. Ceea ce a rămas la sud între ZY 3 și ZY 2 a devenit portic spre *decumanus*, iar despre ce a rămas spre nord nu ne putem pronunța; probabil că a continuat ca locuință.

În spațiul A a fost desființată podeaua 202, iar umplutura 201 (în portic) a fost pusă în vederea fazei III. În spațiul B, peste 259+259' a fost pusă substrucția 122 a treptelor templului. După desființarea pereților canalului târziu C1 am găsit trei noi inscripții. Una dintre ele, de pe o lespede de marmură aparținând treptelor, sună astfel: GRADVS EX SVO FECIT. Astfel se lămurește și fragmentul M AV[R] găsit în 2016. Nu avem de-a face cu numele unui împărat pe o bucată de arhitravă, ci cu numele celui care a finanțat construirea treptelor de marmură.

Epoca postromană

În zonă au avut loc intervenții devastatoare, întâi printr-o locuire căreia îi aparțin canalele C 1, C 2, C 3, apoi prin săpături având drept scop căutarea de comori sau de marmură. Distrugerile cele mai mari au avut loc pe axa nord-sud, pe traseul canalului C 1, strâns legat de o locuire pe care încă nu o putem data. Drept pereți ai canalului au fost folosite piese arhitectonice de marmură din templu. Ne aflăm înainte de secolul XIX, de când a început a fi folosit intens varul. Pe de altă parte, nu am găsit niciun material care să ateste această locuire. Ni se pare însă evident că asemenea canale erau făcute pentru a proteja niște adăposturi foarte primitive din imediata apropiere de furia apelor. În camerele D, E și F intervențiile postromane au ajuns până la petrișul geologic. Semnificativ pentru cronologia relativă a evenimentelor este profilul dinspre nord dintre zidurile ZY 7 și ZY 13 ale spațiilor E și F. Distingem în profil vârful canalului C 1, care se scurge spre nord la est de ZY 21. Fundul canalului este plin de nisip. Mai distingem lângă zidurile ZY 13 și ZY 7 dărâmtură romană în urma unei intervenții postromane, probabil de dată destul de recentă (282). S-a creat o marre denivelare în care a bălțit apa și care s-a umplut cu nisipul 281 într-o parte și în alta a lui ZY 21. Nu este exclus ca o parte din nisipul 281 să țină de canalul postroman C 1. Intervin noi dărâmături (283, 285), noi bălțiri și nisipul 284, toate destul de apropiate de zilele noastre.

Descrierea zidurilor

Aici observațiile noi au fost combinate cu cele din anii

2010-2011. Prin urmare, sunt luate în considerare și porțiuni ale zidurilor din partea de Est a complexului.

ZY2 . Închide complexul Y înspre S și, totodată, înspre *decumanus*-ul care desparte complexul Y (templul palmyrean) de X (spațiul aflat la nord de cryptoporticul forului nou). La E face colț cu ZY 7, iar la V cu ZY 12. Fundația, adâncă de 120 cm, este construită din piatră de râu și mortar alb. O prima crepidă aparține unei prime faze de piatră. Urmează o elevație, de asemenea din piatră de râu și mortar alb. Este păstrată pe o înălțime de numai 40 cm, partea de deasupra fiind demolată. La acest nivel apare o nouă crepidă, aparținând celei de a doua faze de piatră. De notat este faptul că aceste elemente se țin cu elementele analoge ale zidurilor ZY 12 și ZY 13.

O observație importantă este că porțiunii superioare ale zidului ZY 13 au fost adosate porțiunile superioare ale zidurilor ZY 2 și ZY 3. Este firesc, căci avem aici de-a face cu a doua fază de piatră.

La 12,10 m de colțul cu ZY 6 se mai afla în 2008 un bloc de calcar alunecat de pe coamă. Interpretarea corectă pe care am dat-o atunci a fost că servea drept bază de coloană în portic. Lipită de fața de N a lui ZY 2 este o coloană de marmură, care apare și în fotografiile lui C. Daicoviciu. Diametrul fusului în partea superioară este de 43 cm, iar lungimea păstrată de 105 cm.

Zidul este spart în colțul cu ZY 12 (groapă lată de 80 cm), apoi pe traseul canalului C2 (groapă lată de 75 cm) și, în sfârșit, în dreptul zidului ZY 16. Aceasta a treia groapă (lată de 120 cm) merită mai multe comentarii. Aici s-a găsit în 2010 multă dărâmtură, de pildă zeci de caramizi *bessales*, cu diagonale încrucișate, făcute cu degetul în pasta crudă, sau cu litera S, făcută tot cu degetul. Înseamnă că de la o anumită înălțime, care nu s-a pastrat, elevația era continuată în cărămidă. Avem de-a face cu faza II de piatră, fiindcă în faza III, a templului palmyrean, zidul ZY 2 servea drept stilobat.

În jumătatea de E a zidului ZY2 au fost făcute intervenții masive și necontrolate în anii 30'.

ZY 3 – Se află la 3,40 m N de ZY 2. Orientare E-V. Este construit din piatră de râu și mortar alb. Face T cu ZY 7 și ZY 12. Elevația sa ar putea fi ținută în ultima fază cu cea a lui ZY 7. În punctul unde aceste două ziduri fac T, se păstrează un bloc de calcar ars, refolosit, crapat în trei bucăți - 90 cm (N-S) x 60 cm (E-V) x 30 cm (H). El reprezintă colțul nord-estic al curții templului (faza III de piatră). Dificultatea studierii acestui zid provine din faptul că în anii 30' a fost eronat refăcută elevația de pe porțiunea de la E de ZY 13. Totuși, s-a ajuns la concluzii corecte și definitive. Zidul aparține numai fazelor II și III, celei a templului. Fundația, fără mortar, este alcătuită din pietre de râu, fragmente de țigle și cărămizi, pământ, având chiar aspect de dărâmtură. În porțiunea de est el se află peste umplutura 204 și substrucția 212, dar primele pietre ale fundației sunt puse peste demolarea 211 a fazei de lemn. Fundațiile succesive presupuse în 2010, date de așa-zise crepide, sunt în realitate asize de construcție. Elevația a fost refăcută, odată cu construcția podium-ului și zidului ZY 9', cu *opus signinum*. Înălțimea păstrată a elevației este de 90 cm, lățimea de 80 cm. Porțiunile de est și de vest sunt adosate zidului ZY 13. De ZY 3 este prinsă podeaua 102 a fazei II de piatră. A mărginit spre sud podium-ul templului, constituind totodată zidul de sprijin al porticului care se deschidea către *decumanus*. A fost rupt de canalul C1.

ZY 8 –Orientare: est-vest, lățime: 50 cm.. Este adosat zidului ZY 7. Probabil că era adosat și zidurilor ZY 21 și ZY 13. Este construit din pietre de râu și mortar alb. Este păstrat pe o înălțime de 110 cm și pe o lungime de 160 cm de la zidul ZY 7. Nu prezintă crepidă, fiindcă este păstrat sub ea. Datează din faza II de piatră, când delimita spre sud (în spațiul C) două încăperi (împreună cu zidurile ZY 21, ZY 7 și ZY 13). Bucata de zid căzută în spațiul F pare să-i fi aparținut.

ZY 13 Orientare N-S. Face T cu ZY2, se încrucișează

cu ZY3, este acoperit de ZY17a, de ZY 19', face virtual T cu ZY 18, face T cu ZY 9. Este suprapus de substrucția 122 din fata podium-ului. Are o fundație vizibilă până la circa 80 cm, construită destul de neîngrijit din piatră de râu. În camera A prezintă o crepidă ieșită în afară cu 10-15 cm (în legătură cu podeaua 207) și o a doua crepidă cu 40 cm mai sus, căreia îi corespunde podeaua 102. Aceași observație o facem în camera D, în care prima crepidă îi corespunde zidului ZY 9. În camera F prima crepidă se află mai jos cu 60 cm, în timp ce a doua crepidă se află la același nivel cu cea din camerele A, B, D, ceea ce înseamnă că nivelarea completă în locuință s-a produs de-abia în faza II de piatră. Partea superioară a elevației a fost scoasă. A funcționat în fazele I și II de piatră, în vreme ce în faza III, a templului, nu mai are un rol funcțional.

ZY 18 –Este orientat est-vest. Lățime de 60 cm. Este adosat zidurilor ZY 7 și ZY 13. Este alcătuit din pietre de râu și mortar alb. Fundația sa este construită pe c. 215. Aparține fazei II de piatră.

ZY 21 –Are direcția nord-sud și desparte spațiile E și F (lățime: 50 cm). Nu știm dacă se țesea cu ZY 9 sau îi era adosat, dar ZY 8 trebuie să-i fi fost adosat. Nu-i cunoaștem capătul de nord. Fundația până la prima crepidă, adâncă de 80 cm, este construită din piatră de râu, parțial fără mortar, iar elevația este construită cu mortar alb. Fundația este construită pe stratul de pietriș geologic. Taie faza de lemn foarte rău păstrată și este în cea mai mare parte demolat de o locuire târzie, căruia îi aparține canalul C1. Pare a fi aparținut fazei I de piatră. Un argument ar fi crepida joasă.

ZY 21' –Are direcția nord-sud (lățime: 50-60 cm.), dar nu exact pe direcția lui ZY 21 și desparte camerele C și D. Se adosa zidurilor ZY 9 și ZY 18. S-au păstrat doar două sau trei rânduri din fundația de piatră de râu, cu foarte puțin mortar. Pare a fi fost construit împreună cu ZY 18 în faza II de piatră. Dacă ar data din faza I de piatră, el ar fi trebuit să continue spre sud în camera B, ceea ce nu s-a întâmplat, sau să facă un T cu un zid din faza I de piatră, ceea ce iarăși nu este cazul.

Pereții de lemn

P 2' - Șanț și umplutură a unui perete de lemn. Identificat în spațiul A; lungime pe direcția est-vest de 400 cm; lățime: 30 cm; adâncime: 20 cm. Umplutura este lutoasă, de culoare galben – negricioasă, textura compactă; conține bucăți de lut galben și de humus, oase, bucăți de fier. Se află sub 211 și 209, este tăiat de 214 și 216; se întretaie cu P 4 și P 5. Este un perete est-vest, prin adâncimea redusă perete secundar, al fazei de lemn.

P 3 – Bârnă arsă, posibil bordură de lemn. Identificată în spațiile A, B și C, de-a lungul cardo-ului 215, discontinuă. Se află peste humus și este acoperită de 211 și 209. Este tăiată de zidul ZY 3. Pe traseul lui P 3, în camera C, în apropierea zidului ZY 18 a fost surprinsă o groapă de stâlp de 20 x 20 cm și cu adâncimea de 30 cm. Stâlpul era fixat cu pietre de râu mijlocii și mici. Avem probabil de-a face cu un portic de-a lungul cardo-ului.

P 4 - Șanț și umplutură a unui perete de lemn. Identificat în spațiile A și B; lungime pe direcția nord-sud de 7 m; lățime: 40 cm; adâncime de circa 40 cm. Umplutura este lutoasă, de culoare galben – negricioasă, textura compactă; conține bucăți de lut, de humus și pe alocuri mult lemn ars, ceramică, oase și bucăți de fier. Face colț cu P 6 în camera B, de care este separat de 15 cm, în care șanțul nu a fost săpat. Este acoperit de 211 și 209; este tăiat de gropile 214, 213 și de zidul ZY 2. În continuarea sa, spre nord, au fost găsite în spațiul B două gropi de stâlpi – primul la 80 cm de colțul P 4/P 6, al doilea la 60 cm de primul; dimensiunile gropilor de stâlpi: 20 x 20 cm; adâncimea de 30 cm; stâlpi fixați cu pietre de râu mijlocii și mici. Reprezintă marginea estică a clădirii de lemn, dublată eventual de un potic (P 3) către cardo.

P 6 - Șanț și umplutură a unui perete de lemn. Identificat

în în spațiul B; lungime pe direcția est-vest de 180 cm; lățime: 40 cm; adâncime de circa 45 cm. Umplutura este lutoasă, de culoare galben – negricioasă, textura compactă; conține lut, humus, lemn ars și bucăți de fier. Face colț cu P 4, de care este separat de 15 cm în care șanțul nu a fost săpat. Este acoperit de 211 și este tăiat de groapa 271. Pe colțul pe care îl face cu P 4 se conturează urma unui stâlp cu diametrul de 30 cm, iar până în profil se mai disting doi stâlpi. Reprezintă un perete interior al structurii de lemn.

P 7 - Șanț și umplutură a unui perete de lemn. Identificat în profilul estic al spațiului B; lungime pe direcția nord-sud de 210 m; lățime: necunoscută; adâncime de 40 cm. Umplutura este lutoasă, de culoare negricioasă, textura compactă; conține lut, humus și bucăți de fier. Se află sub 209 și 251; este acoperit de zidul ZY 18. Face parte, alături de ceilalți pereți, din structurile de lemn care mărginesc cardo-ul 215.

Alte contexte

Au fost parțial reluate și completate și contextele din anii trecuți.

c. 102/2010/2017 – Substrucție de podea. Identificată în profilul estic și vestic din spațiul A, între zidurile ZY 2 și ZY 3 și ZY 13; grosime: 1-2 cm; se compune din mortar alb, compact. Este acoperită de 201; acoperă pe 203; se mărginește cu zidurile ZY 2, ZY 3 și ZY 13; este agățată de crepida zidului ZY 3. Reprezintă substrucția de podea sau podeaua fazei II de piatră.

c. 103/2010/2017 – Strat de amenajare. Identificat în spațiul A, între zidurile ZY 2, ZY 3 și ZY 13; grosime: 42 cm. Este alcătuit din lut galben – maroniu și conține bucăți de țigle, bucăți de podea de mortar și pigmenți de cărbune de lemn. Acoperă pe 204 și 202''; este acoperit de 102; este parțial prăbușit din cauza gropii 219; se mărginește cu zidurile ZY 2 și ZY 3. Reprezintă o amenajare în vederea fazei II de piatră și conține multe elemente din demolarea fazei I de piatră. Din 103 provine cu mare probabilitate o monetă a Divei Faustina, care servește drept *terminus post quem* pentru construirea fazei II de piatră.

c. 122 – Substrucția treptelor templului palmyrean. Este delimitată spre vest de podium, spre sud de ZY 17a, spre N de ZY 17b (scos în întregime), iar spre est de un zid necunoscut, scos de groapa moderna, apropiat de traseul zidului ZY 19. Pe umpluturile anterioare sunt așternute rânduri de bolovani de râu de dimensiuni mari și mijlocii, care constituie o fundație puternică. Peste aceștia este pus un strat de mortar cu mult pietriș, gros de circa 25 cm. Între timp partea de est s-a scufundat din cauza umpluturilor anterioare și a intervențiilor mai noi. Suprafața păstrată este de 280 cm (est-vest) x 300 cm (nord-sud). Nivelul său de lângă podium ar trebui să coincidă aproximativ cu nivelul de călcare în curte.

c. 200 – Groapă sau gropi moderne. Identificate în spațiul A pe profilele martorului; lungime (nord-sud): 50-200 cm; adâncime 30-150 cm. Taie contextele 201, 102, 103, 202'', 206. Avem de-a face cu cel puțin două gropi succesive – una de-a lungul zidului ZY 2, făcută de C. Daicoviciu, alta pe direcția sud-nord pentru crearea canalului postroman C 3(?), care a spart zidurile ZY 2 și ZY 3.

c. 201/2017 = 101/2010 – Strat de amenajare. Identificat în spațiul A, între zidurile ZY 2, ZY 3 și ZY 13; grosime: 30 cm. Este alcătuit din lut galben – maroniu și conține pigmenți de cărbune. Îl acoperă pe 102 și virtual zidul ZY 13; se mărginește cu ZY 2 și ZY 3. Este tăiat de gropi moderne, între care cea numită provizoriu 200. Reprezintă amenajarea porticului dintre ZY 2, ZY 3, ZY 7 și ZY 12, contemporan cu templul palmyrean.

c. 202' – Strat de cărbune. A fost identificat în partea de vest a spațiului A, între zidurile ZY 2 și ZY 3, pe profilul estic al martorului; lungime (nord-sud): 140 cm; grosime: 15 cm. Este o peliculă de cărbune de lemn de cenușă, lut, pigmenți ce-

ramici, de culoare neagră; textură: relativ compact. Acoperă pe 207; este acoperit de 206. Se află exclusiv la sud de o țiglă pusă în dungă. Reprezintă un element al încălzirii din marea încăpere sudică în faza I de piatră; contemporan cu podeaua 207.

c. 202'' – Strat de cărbune. A fost identificat în partea de vest a spațiului A, între zidurile ZY 2 și ZY 3, pe profilul estic și vestic al martorului; lungime (nord-sud): 160 și 110 cm; grosime: circa 15 cm. Este o peliculă de cărbune de lemn și de cenușă, de culoare cenușie; textură: afânat. Acoperă pe 204 și 206; este acoperit de 103; este tăiat de ZY 3. Rezultă din arderea în sobe (brasier) în a doua subfază a fazei I de piatră, corespunzând substrucției 204+206.

c. 203 - Șir de pietre. Identificat în partea de vest a spațiului A; lungime (nord-sud): 200 cm; lățime: 15-20 cm; grosime: 10-12 cm. Constă din 9 pietre de râu așezat într-un șir pe direcția nord-sud. Ar mai fi loc pentru încă trei sau patru pietre. Sunt puse pe o lentilă de 5-7 cm de lut galben, făcând parte din substrucția 204. Sunt puse peste 204; sunt acoperite de 103. Constituie un fel de limită pentru vreo instalație aflată la vest, eventual o sobă (brasier), ceea ce explică prezența cărbunelui de lemn (202''). Aparține celei de a doua subfaze a fazei I de piatră.

c. 204 – Strat de amenajare. Identificat în partea de vest a spațiului A, între ZY 2, ZY 3 și ZY 13. Limita nordică este incertă din cauza implantării zidului ZY 3. Dimensiuni: între zidurile ZY 2 și ZY 3, 50 m (nord-sud); 2,40 m (est-vest) la est de martor. Este alcătuit din lut galben și multe bucăți arse rezultate din c. 207 (podeaua subfazei I). Se află peste 207 și 212; este acoperit de 202'', 203, 206, 103; se mărginește și se întrepătrunde cu 206; este tăiat de zidul ZY 3 și de gropile 200. Este parțial căzut în groapa 219. Reprezintă împreună cu 206 un strat de amenajare a podelei celei de a doua subfaze a fazei I de piatră. Aceasta se va fi întins în întreaga încăpere, depășind limita estică a podelei anterioare 207.

c. 204' – Strat de amenajare. Identificat în spațiul B, pe profilul estic; lungime: 3,70 m (nord-sud, pe profil); grosime: 25 cm. Se definește datorită celor două podele – 207' și 258; tip de sol: lutos; culoare gălbui spre negicios; textură: compact. Cuprinde lut, pietriș, fragmente ceramice, fragmente de țigle, cărbune, pământ brun. Se află peste 207'; este acoperit de 258. Ca funcție este asemănător lui 204. Reprezintă amenajarea podelei celei de a doua subfaze în spațiul B al mării încăperi din faza I de piatră. Podeaua însăși se află la limita superioară a lui 204' sau la limita inferioară a lui 258. La limita dintre cele două se observă un strat subțire, de 1-2 cm, și discontinuu de lut galben.

c. 205 – Strat de dărâmtură. Identificat în spațiul A, între zidurile ZY 2 și ZY 3; lungime: 163 cm (nord-sud) x 130 cm (est-vest); grosime: 10-25 cm. Se definește prin numeroase țigle și bucăți de tencuială albă sau cu praf de cărămidă; textură: relativ compact. Cuprinde țigle fragmentare fără ștampilă, fragmente de tencuială și de podea, lut. Se află peste 209; se află sub 103; acoperă pe 209. Reprezintă probabil demolarea celei de a doua subfaze a fazei I de piatră. Țiglele nu au ștampila legiunii IIII Flavia Felix, ci semne rotunde făcute cu degetul.

c. 206 – Strat de amenajare. Identificat în partea de vest a spațiului A, în profilul estic și în suprafață, în apropierea zidului ZY 3. Dimensiuni: lungime: 40 cm (nord-sud); lățime (est-vest): 70 cm; grosime: circa 25 cm. Se deosebește de 204 prin lutul de culoare brun-negricioasă. Conține lut brun, pigmenți de mortar și de țigle. Se află parțial peste 204 și se întrepătrunde cu acesta; este acoperit de 202'' și 103; este tăiat de zidul ZY 3. Este parțial căzut în groapa 219. Reprezintă împreună cu 204 un strat de amenajare a podelei celei de a doua subfaze a fazei I de piatră.

c. 207 – Podea de lut. Identificată în partea de vest a spațiului A, între zidurile ZY 2, ZY 13 și ZY 3. Dimensiuni: lungime (nord-sud, pe profil): 3,50 m; lățime (est-vest, înce-

pând de la zidul ZY 13): circa 4 m; grosime circa 3 cm. Constă din lut galben, înroșit și întărit prin ardere. Acoperă substrucția 212; este acoperit de 202' și 204; este tăiat de zidul ZY 3. Substrucția sa constă din 212, iar limita sa estică era limita lui 212. Nu-l regăsim pe 207 în spațiul B, ceea ce înseamnă că podium-ul alcătuit cu 212 încetează în zona zidurilor ZY 3-ZY 17. Pare a fi clar că 212+207 aparțin unui compartiment folosit pentru încălzire (cu sobă metalică, brasier). Un număr de țigle din partea de nord a profilului estic al matorului par a avea o legătură cu această podea. Una dintre aceste țigle este pusă în dungă. O alta are ștampila *[M(anii)] Ser(vilii) Donati*, care poate fi acum datată în prima jumătate a secolului II. În spațiul B podelei 207 îi corespunde podeaua 207', care nu mai are substrucția 212.

c. 207' – Podea de lut. Identificată în spațiul B, în profilele estic și nordic. Dimensiuni: lungimea (nord-sud, echivalentă cu lungimea secțiunii): 3,70 m; grosimea: 6-7 cm. Este alcătuit din lut, înroșit de foc în partea de sud, brun în partea de nord. Îl acoperă pe 251; este acoperit de 204'; este tăiat de zidurile ZY 17 și ZY 18. Are rol de podea sau de substrucție de podea în prima subfază a fazei I de piatră. Este înroșită în partea de sud, probabil în relație cu o instalație de încălzire, ceea ce nu se observă în partea de nord. Diferă de 207 prin faptul că nu are la bază substrucția 212.

c. 209 – Strat de amenajare. Identificat în spațiile A și B și C (în spațiul C numit uneori 254); în spațiul A: lungime (nord-sud) 3,50 m; lățime (est-vest): 2,80 m. Se definește prin culoarea galbenă și conținutul de lut. Se compune din lut galben, pigmenți de cărbune și de ceramică, oase. Se află peste 211, cu care se întrepătrunde; se află sub 205 și 212; este tăiat de zidul ZY 3. Reprezintă o primă amenajare în vederea fazei I de piatră, după nivelarea demolării (211) și probabil în timpul construcției zidurilor (vezi c. 210). Aceeași funcție o îndeplinesc în spațiile B și C c. 251.

c. 210 – Ladă de var. Identificată în spațiul A, la nord de zidul ZY 2 și lipit de acesta; dimensiuni: lungime (nord-sud): 80 cm; lățime (est-vest): 55 cm; grosime: 10 cm. Conține var alb și puțin nisip. Se află peste 211; este acoperit de 209. Lada de var funcționa pe vremea construirii zidului ZY 2 și a rămas pe loc cu varul în ea, fiind acoperită de amenajarea 209.

c. 211 – Strat de demolare. Identificat în spațiile A, B și D (în D este numit 255). Se întinde discontinuu pretutindeni; grosime: circa 10 cm. Conține lut ars, mult lemn ars, pigmenți de ceramică, lut galben, obiecte din fier. Se află peste humus și peste șanțurile pereților de lemn; este acoperit de 209 și pe alocuri amestecat cu acesta; este tăiat de ziduri. Reprezintă demolarea și nivelarea structurilor de lemn.

c. 212 – Substrucție de piatră de râu. Identificat în partea de vest a spațiului A, între zidurile ZY 2, ZY 13 și ZY 3; dimensiuni: lungime (nord-sud): 3,50 m; lățime (est-vest): 5 m; grosime: până la 50 cm. Se compune dintr-un strat inferior de piatră de râu de mari dimensiuni (până la 50 cm) și dintr-un strat superior de piatră de râu mărunță (până la 10 cm), legate cu lut roșcat. Pe alocuri egalizarea s-a făcut cu cu bucăți de cărămidă sau de țiglă. În porțiunea de est este prezent mortarul. Acoperă pe 209; se mărginește cu zidurile ZY 2 și ZY 13; este tăiat de ZY 3. Limită nordică trebuie să se fi aflat undeva sub zidurile ZY 3 sau ZY 17. Reprezintă substrucția podelei 207, a podelei din prima subfază a fazei I de piatră. În partea de nord, lângă zidul ZY 3, 212 este prăbușit (219) din cauza unei gropi anterioare insuficient umplute. De aceea a fost adusă o nouă umplutură (204) și a fost construită o nouă podea.

c. 213 – Groapă. Identificată în spațiul A, lângă zidul ZY 2; formă ovală, lungime (nord-sud): 150 cm; lățime (est-vest): 220 cm. Conține lut de culoare gălbui-negricioasă, cărbune, fragmente de țigle. Este acoperită de 211; taie humus-ul, groapa 214/216 și peretele P 2'. A fost făcută în timpul sau după sfârșitul fazei de lemn, dar înainte de faza I de piatră.

c. 214/216 – Groapă. Identificată în spațiul A, lân-

gă zidul ZY 2; formă rectangulară; lungime (nord-sud): 100 cm; lățime (est-vest): 140 cm. Conține lut galben, pietricele, pigmenți de cărbune și de ceramică. Este acoperită de 211; taie humus-ul și pereții P 2' și P 4; este tăiată de groapa 214. A fost făcută în timpul sau după sfârșitul fazei de lemn, dar înainte de faza I de piatră.

c. 215 – Cardo. Identificat în spațiile A, B și C (în spațiul C poartă denumirea de 252), tăiat de zidul XY 7; lățime: nord-sud, la vet de zidul ZY 7): 80 cm; grosime: 20 cm. Este alcătuit dintr-o bordură de piatră de râu și din balast gălbui. Se află peste humus; este acoperit de 209 și de 251, iar în spațiul B de lada de mortar 261; este tăiat de zidul XY 2. Mărginește spre est insula 3(?) a fazei de lemn. Ia naștere după demolarea fazei de lemn și înainte de înălțarea zidurilor.

c. 217 – Groapă. Identificată în colțul de sud-vest al spațiului A; de formă ovală, lungime (nord-sud): 100 cm; lățime (est-vest): 70 cm; adâncime: 25 cm; textură compactă. Conține lut galben, oase, pigmenți de cărbune și de ceramică, fragmente ceramice. Se află sub 209(?) și 212; taie humus-ul. Poate data din timpul fazei de lemn sau după sfârșitul acesteia.

c. 218 – Podea sau substrucție de podea de lut. Identificată în spațiul A, în profilul estic al matorului; lungime (nord-sud): 40 cm; lățime (est-vest): 20 cm; grosime: 2-3 cm. Se compune din lut ars de culoare negricioasă. Se află peste humus; este acoperită de 209 și 212. Reprezintă podeaua arsă a fazei de lemn.

c. 219 – Groapă. Identificată în profilul estic al matorului din spațiul A, ca și în fața acestuia, lângă zidul ZY 3 și tăiată de acesta; lungime (nord-sud): 90 cm; lățime (nord-sud): 90 cm; adâncime: circa 50 cm. În plan are o formă rotundă, iar în profil una alveolată. Conține elemente din 218, 209, 212, 207 și 204. Trebuie să fi fost pricinuită de o groapă mai veche, aflată dedesupt; este acoperită de partea superioară a lui 212; este tăiată de zidul ZY 3. A luat naștere din cauza unei gropi anterioare din faza structurilor de lemn, insuficient umplută și tasată. Asistăm la o scufundare a elementelor menționate mai sus, ceea ce a dus la înlocuirea podelei 207 din prima subfază a fazei I de piatră cu 204+206.

c. 220 – Groapă. Identificată în spațiul A, de-a lungul zidului ZY 3; lungime (nord-sud): 55 cm; lățime (est-vest): 210 cm; adâncime: 60 cm. Este umplută cu lut galben, fragmente de țigle, de mortar, ceramică și oase. Este acoperită de 209. Se aseamănă cu 214/216. Ia naștere după demolarea fazei de lemn și înainte de înălțarea zidurilor.

c. 221 – Groapă. Identificată în partea de sud-vest a spațiului B, ieșind de sub malul sudic al săpăturii; lungime (nord-sud): 40 cm; lățime (est-vest): 150 cm. Are un contur imprecis. Conține lut, foarte mult cărbune și chirpic ars (practic c. 211) și pietricele. Se află sub 211 și 251; conține în primul rând c. 211; taie humusul. Nu a fost golită. Este posterioară fazei de lemn și anterioară fazei I de piatră.

c. 222 – Groapă. Identificată partea de nord-vest a spațiului B; lungime (nord-sud): 180 cm; lățime (est-vest): 110 cm. Are un contur imprecis. Conține lut gri, pigmenți de cărbune, de cărămidă și de ceramică, pietre mici și mijlocii de râu; se află sub 251; taie humusul; este tăiată de substrucția bazei 260. Nu a fost golită. Este posterioară fazei de lemn și anterioară fazei I de piatră.

c. 251 – Strat de amenajare. Identificat pe alocuri în spațiile B, în profilul estic, și în C; în B: lungime (nord-sud): 100 și 125 cm; lățime (est-vest): 80 și 50 cm; în C: lungime (nord-sud): 80 cm; lățime (est-vest): 95 cm; grosime 40 cm. Conține lut galben, mortar alb și pietricele. Se află peste 211, 252, 261; este tăiat de zidul ZY 9. Reprezintă amenajarea în vederea primei podele din faza I de piatră. Îndeplinește funcția lui 209 din spațiul A, dar, fiindcă în spațiile B și C era nevoie de nivelare, este mai gros și are o compoziție mai complexă.

c. 252 – vezi 215.

c. 254 – vezi c. 209 și 251.

c. 255 – Strat de arsură și demolare. Identificat în spațiile C și D, între zidurile ZY 13, ZY 9, ZY 18 și ZY 7. Strat discontinuu, distrus de intervenții noi. Conține cărbune, chirpic ars, obiecte de fier, fragmente ceramice. Se află peste humus; este acoperit de 254; umple pe 255' și 255''; este tăiat de ziduri. Este identic cu 211 din spațiile A și B. Reprezintă demolarea și nivelarea fazei de lemn.

c. 255' și 255'' – Gropi în lut. Identificate în spațiul D; umplute cu 255. Au fost găsite aici numeroase piese de metal, printre care o fibulă și fragmente de *lorica segmentata*.

c. 256 – Strat de pietre de râu. Identificat în spațiul D, lipit de zidurile ZY 18 și ZY 21'. Este împărțit în două suprafețe cu dimensiunile: lungime: 100 și 210 cm (nord-sud), lățime: 260 și 110 cm (est-vest). Au fost probabil părăsite în urma construcției zidurilor de piatră.

c. 257 – Strat de arsură. Identificat pe o foarte mică suprafață în spațiul F, între ZY 13 și ZY 21; grosime: 3-4 cm. Conține lemn ars și pământ ars. Aparține probabil fazei de incendiere și demolare a fazei de lemn, fiind identic cu 211 și 255.

c. 258 – Strat de arsură. Identificat în profilul estic din spațiul B; lungime (nord-sud): 3,70 m; grosime: 8-10 cm. Conține mul cărbune de lemn, iar la bază lut. Acoperă pe 204'; este acoperit de 259; este tăiat de zidurile ZY 3 și ZY 17 și ZY 18. În partea de sud a profilului are trei pietre de râu, în lungime totală de 55 cm), pe care se disting urme de *opus signinum*, în clară legătură cu o podea. Avem de-a face cu podeaua celei de a doua subfaze a fazei I și cu arsura provenită din încălzirea încăperii sau din vremea demolării. Se aseamănă cu 202''.

c. 259 – Strat de amenajare. Identificat în partea de nord a profilului estic al spațiului B; lungime (nord-sud): 170 cm; grosime: ca 50 cm. Se definește prin lutul galben, bucățile de țigle și pigmenții de ceramică. Acoperă pe 258; este acoperit de 122; se mărginește cu ZY 18; este tăiat 122 și de intervențiile moderne. Reprezintă amenajarea în vederea podelei fazei II de piatră, îndeplinind rolul lui 103 din spațiul A. Este posibil ca partea superioară (259') să reprezinte începutul amenajării substrucției treptelor (122).

c. 259' – Componenta superioară a lui 259, de o culoare mai maronie și peste un strat de fragmente de țigle; lungime (nord-sud): 150 cm; grosime: circa 25 cm. Ar putea reprezenta începutul amenajării substrucției treptelor (122).

c. 260 – Substrucție de piatră. Identificată în spațiul B, la egală distanță (14,70 m) de ZY 2 și ZY 9, respectiv (3,30 m) de ZY 7 și ZY 13; de formă pătrată, cu latura de 100 cm. Constă din trei rânduri de piatră de râu și mortar alb. Taie groapa 222, iar partea superioară este distrusă de intervenții mai noi. Este substrucția unei baze din faza I de piatră, deoarece se raportează la zidurile acestei faze. Aparține cel mai probabil unei fântăni.

c. 261 – Ladă cu mortar. Identificată în spațiul B, lângă zidul ZY 9; dimensiuni: lungime (nord-sud): 90 cm; lățime (est-vest): 82 cm; grosime: 10 cm. Conține mortar alb. Se află peste 251; este acoperit tot de 251. Rămășițele unei lăzi asemănătoare 261') au fost surprinse lipite de zidul ZY 7. Sunt resturile unor lăzi de mortar folosite în timpul construirii zidurilor ZY 7 și ZY 9 din faza I de piatră.

c. 270 – Groapă. Identificată în partea de sud a profilului estic din spațiul B; lungime (nord-sud): 110 cm; adâncime: 50 cm. Conține mult nisip, ceva pământ brun, piatră, țigle și cărămidă. Se află peste 258; taie pe 259. Nu este clară relația cu substrucția treptelor (122). Nu a putut fi complet cercetată din cauza zidului ZY 17 și a substrucției 122. Poate fi o intervenție în vederea construirii elementelor amintite, cât și o groapă modernă, din care ar proveni nisipul.

Punct: La Cireș - Necropola Estică

Cod RAN: 91063.02

Colectiv: Vitalie Bărcă (IAIA Cluj-Napoca), Ovidiu Țentea (MNIR)

Cercetările arheologice sistematice din necropola estică a Coloniei Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara) au fost reluate în toamna anului 2017 grație sprijinului financiar al Consiliului Județean Hunedoara după o pauză de nouă ani de la ultimele cercetări sistematice. Investigațiile au fost efectuate la aproximativ circa 450 m E de colțul nord-estic al incintei orașului, în imediata vecinătate a drumului comunal Sarmizegetusa-Ostrov, locul respectiv fiind cunoscut sub denumirea „La Cireș”.

De-a lungul timpului în zonă au mai avut loc cercetări pe parcursul anului 1934, când Constantin Daicoviciu și Octavian Floca au identificat așa-numitul „Mausoleu” al Aureliilor¹. Alte cercetări arheologice au fost realizate în acest punct între anii 1982-1984, la o distanță de aprox. 40 m S-V de monumentul amintit, de către un colectiv de arheologi de la Oxford. Aceștia au cercetat o mare parte dintr-o incintă o funerară fiind care cuprindea patru morminte aparținând perioadei romane². Ulterior au mai fost efectuate investigații și asupra drumului imperial roman care trecea prin fața porții nordice a orașului, de-a lungul căruia se alinia și necropola estică³. Săpăturile sistematice din necropola estică a Ulpiei Traiana Sarmizegetusa, au mai fost efectuate în perioada 2001-2008 de un colectiv format din cercetători de la mai multe instituții de profil din România⁴.

Investigațiile arheologice efectuate în Necropola Estică de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa în perioada 4-22 septembrie sunt o continuare a cercetărilor din perioada 2001-2008 când au fost descoperite și cercetate peste 70 de morminte, preponderent de incinerare.

Săpăturile arheologice din toamna anului 2017 s-au efectuat în continuarea suprafețelor cercetate în anii 2007-2008

¹ C. Daicoviciu, O. Floca, *Mausoleul Aureliilor* de la *Sarmizegetusa. Raport preliminar / Das Mausoleum der Aurelier von Sarmizegetusa*. Kurze Beschreibung, Sargetia 1, 1937, p. 1-23.

² T. Allen, *Interim report on two seasons of excavations of a burial enclosure in the east cemetery of Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, 1982-1984, Acta Musei Napocensis 26-30, 1/2, 1989-1993, p. 397-400.

³ D. Ursuț, A. Mitulescu, P. Petrică, *Drumul roman Sarmizegetusa - Ostrov. Aspecte geo-topometrice*, Sargetia 16-17, 1982-1983, p. 201-207.

⁴ Cf. I. Piso, F. Marcu, O. Țentea, V. Rădean, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]*. Punct: *La Cireș - Necropola estică*, CCA 2001 (2002), p. 274-276; F. Marcu, O. Țentea, V. Rădeanu, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]*. Punct: *La Cireș - Necropola estică*, CCA 2002 (2003), p. 267-269; F. Marcu, V. Rădeanu, O. Țentea, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]*. Punct: *La Cireș - Necropola estică*, CCA 2003 (2004), p. 289-290; F. Marcu, V. Rădeanu, O. Țentea, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]*. Punct: *La Cireș - Necropola estică*, CCA 2004 (2005), p. 324-326; I. Piso, F. Marcu, G. Băeștean, C. Delinescu, O. Țentea, C. Plăiaș, R. Varga, G. Cupcea, V. Popovici, P. Ureche, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]*. Punct: *La Cireș - Necropola estică*, CCA 2005 (2006), p. 311; G. Băeștean, F. Marcu, O. Țentea, I. Petiș, C. Plăiaș, R. Varga, P. Ureche, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]*. Punct: *La Cireș - Necropola estică*, CCA 2006 (2007), p. 307-308; F. Marcu, O. Țentea, I. Petiș, G. Cupcea, P. Ureche, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]*. Punct: *La Cireș - Necropola estică*, CCA 2007 (2008), p. 270; G. Băeștean, F. Marcu, O. Țentea, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]*. Punct: *La Cireș - Necropola estică*, Valachica XXI-XXII, CCA 2008 (2009), p. 192.

prin deschiderea a două noi secțiuni, conform sistemului de săpătură adoptat în anii anteriori. Au fost trasate două secțiuni, **S 1** și **S 2**, orientate Est-Vest, având dimensiunile de 20 x 2 m. Acestea au fost trasate pe o suprafață încă necercată, cuprinsă între arealul investigat între 2001-2008, zidul care mărginea spre Sud drumul imperial și mormântul tumular, denumit *Mausoleu*.

În urma cercetării parțiale a celor două secțiuni au fost identificate **7** complexe arheologice (**Cx 1**, **Cx 2**, **Cx 3**, **Cx 4**, **Cx 5**, **Cx 7**, **Cx 9**). Acestea li se mai adaugă altele **3** identificate (**Cx 6**, **Cx 8**, **Cx 10**), dar care vor fi cercetate exhaustiv. Toate aceste complexe identificate și cercetate sunt morminte și au fost descoperite pe o suprafață de 80 mp. Patru dintre aceste morminte sunt de incinerare iar trei de inhumatie, fapt ce confirmă încă odată că necropola este una birituală. Complexele cercetate aparțin perioadei existenței provinciei Dacia în cadrul acestora nefiind descoperite elemente care să indice o datare a unora dintre ele după părăsirea Daciei.

Morminte de incinerare

Complexele identificate ca morminte de incinerare sunt: **Cx 1**, **Cx 2**, **Cx 4**, **Cx 5**.

Cx 1 - Localizare: S1 și C1. Groapă de formă rectangulară cu pereții evazați, secțiune aproximativ trapezoidală, iar fundul alveolar. Lungimea: 1,25 m; lățimea: 0,77 m; adâncimea maximă de la nivelul de conturare: 0,40 m; orientarea gropii: NV-SE. Pe latura nordică a fost surprinsă groapa de jefuire a mormântului cu dimensiuni de 0,56 x 0,46 m. În umplutura gropi au fost surprinse mici fragmente de cărbone de lemn și bucăți minuscule de oase calcinate, pietricele și mici fragmente de cărămidă. Mormântul a fost jefuit încă din antichitate, ca urmare inventarul este incomplet.

Inventarul funerar:

1. Mai multe fragmente de la câteva vase ceramice. Acestea au fost descoperite pe toată suprafața gropii, cât și în groapa de jefuire.

2. Monedă din bronz (*as*), puternic uzată. Diva Faustina I. A fost descoperită în groapa de jefuire a mormântului.

Cx 2 - Localizare: S1 și C2. Mormânt de incinerare într-o cistă de cărămidă de formă rectangulară, amenajată într-o groapă arsă ritual. Cista a fost distrusă în mare parte de plug, ca urmare a lucrărilor agricole. S-a păstrat fundul cistei și patru asize din peretele sudic al acesteia. Cărămizile sunt prinse între ele cu lut de culoare galbenă-deschisă. Lungimea: 1,12 m; lățimea: 1,02 m; adâncimea max. de la nivelul actual de călcare: 0,40 m; dimensiunile cărămizilor de pe fundul cistei: 40 x 28 cm; grosimea cărămizilor: 5-6 cm; orientare: E-V. În timpul cercetărilor în umplutura cistei au fost surprinse mici fragmente de cărbone de lemn și bucăți minuscule de oase calcinate, pietre de dimensiuni mici și medii, dar și fragmente de cărămidă de la pereții cistei. Mormântul a fost jefuit încă din antichitate, ca urmare inventarul este incomplet.

Inventarul funerar:

1. Numeroase fragmente ceramice de la câteva vase. Acestea au fost descoperite pe toată suprafața mormântului.

2. Monedă din argint (*denarius*) ce prezintă urme de arsură, Traian. A fost găsită lângă colțul sud-vestic al cistei.

- În preajma mormântului au fost descoperite numeroase fragmente ceramice modelate la roată.

Cx 4 - Localizare: S1. Mormânt de incinerare într-o cistă de cărămidă de formă rectangulară. Aceasta a fost clădită într-o groapă arsă ritual. Pereții cistei au fost surprinși la adâncimea de 0,48 m de la actualul nivel de călcare. Cista are fundul realizat din două plăci de cărămidă de mari dimensiuni, pereții din țiglă așezată în cant, iar colțurile din olane. Lungimea: 0,67 m; lățimea: 0,67 m; orientare: NE-SV. În umplutura și în jurul cistei au fost descoperite mici fragmente de cărbone de lemn și bucăți minuscule de oase calcinate, dar și mici fragmente de țiglă, cărămidă și olane. Mormântul a fost

jefuit încă din antichitate, ca urmare inventarul este incomplet.

Inventarul funerar:

1. Câteva mici fragmente ceramice.

2. Monedă din argint (*denarius*) bine păstrată, Nero. A fost găsită lângă mormânt, la 0,15 m pe peretele vestic al cistei.

- În preajma mormântului au fost descoperite numeroase fragmente ceramice modelate la roată.

Cx 5 - Localizare: S2. Mormânt de incinerare într-o cistă de cărămidă de formă rectangulară, clădită într-o groapă arsă ritual. Aceasta a fost surprinsă în partea nordică a ei la adâncimea de 0,36 m de la nivelul actual de călcare. Lungimea păstrată: 2,05 m; lățimea: 0,93 m; dimensiunile cărămizilor de pe fundul cistei: 40 x 30 cm; grosimea cărămizilor: 5-6 cm; orientare: N-S. Cărămizile pereților cistei sunt prinse între ele cu lut de culoare galbenă-deschisă. Peretele nordic, estic și vestic mai păstrează câte 5-6 asize. Partea superioară a cistei a fost distrusă de plug, iar colțul sud-estic de groapa de jefuire. Dat fiind faptul că mormântul a fost jefuit inventarul acestuia este incomplet.

Inventarul funerar:

1. Mai multe fragmente ceramice modelate la roată.

2. Brățară fragmentară (?) descoperită pe una dintre cărămizile peretelui vestic al cistei.

3. Pandantiv fragmentar de bronz (?) descoperit pe una dintre cărămizile peretelui vestic al cistei.

4. Un mic fragment de la buză un vas de sticlă.

- La 0,80 m de peretele vestic al cistei au fost descoperiți doi butoni de argint, iar la 0,70 m colțul nord-estic al cistei un castron modelat la roată. Despre acestea nu putem afirma cu siguranță că ar ține de acest mormânt.

- În groapa de jefuire, cât și în preajma cistei au fost descoperite mai multe fragmente ceramice.

Morminte de inhumatie

Complexele identificate ca morminte de inhumatie sunt: **Cx 3**, **Cx 7**, **Cx 9**.

Cx 3 - Localizare: S1 și C2. Mormânt de inhumatie într-o cistă de cărămidă de formă rectangulară, amenajată într-o groapă arsă ritual. Acesta a fost descoperit la circa 0,20 m est de mormântul **Cx 4**. Lungimea păstrată a cistei: 1,35 m; lățimea: 0,85 m; înălțimea exterioară: 0,40 m; înălțimea interioară: 0,34 m; orientare NV-SE. Partea superioară a cistei a fost surprinsă la 0,71 m de la nivelul actual de călcare Acesta a fost descoperit sub un start gros de pietre printre care s-au găsit și fragmente de vase ceramice. Din păcate nu putem fi siguri dacă acestea din urmă fac parte din inventarul inițial al mormântului. Cista are fundul realizat din două plăci de cărămidă ce au dimensiunea de 40 x 25 cm, iar grosimea de 5-6 cm. Dimensiunea cărămizilor din care sunt realizați pereții au dimensiunea de 36-40 x 25 cm. Cărămizile pereților cistei sunt prinse între ele cu lut de culoare galbenă-deschisă. Pe latura nord-vestică a cistei s-a păstrat un capac de cărămidă de formă unei jumătăți de disc. Astfel de cărămizi au fost descoperite și în campaniile arheologice anterioare. Peretele scurt de pe latura de sud-estică a cistei a fost distrus de groapa de jefuire a mormântului umplută cu pietre. În interiorul cistei, lângă peretele nord-vestic, erau îngrămădite resturile osteologice de la trei copii (infans 1). Resturi osteologice de la aceste schelete au mai fost descoperite în umplutura cistei. În afara celor trei schelete, umplutura era compusă dintr-un pământ negru amestecat pe alocuri cu cenușă și cărbone de lemn. Parte din maxilarul craniului mai bine păstrat era inverzit, fapt ce indică, cel mai probabil, că acest defunct a avut pusă în gură o moneă din bronz.

Inventarul funerar:

1. Șase ulcioare modelate la roată cu gura trilobată (*oinochoe*), două în stare fragmentară. Trei dintre ulcioare au fost găsite alături de resturile osteologice îngrămădite lângă partea nord-vestică a cistei, iar altele trei în groapa de jefuire.

2. Opaț cu un singur arzător (*monolychnis*) descoperit în partea sud-estică a cistei.

3. Mai multe cuie de fier descoperite în pământul de umplutură al cistei.

4. Fragmente ceramice modelate cu mâna.

- În groapa de jefuire, cât și în preajma cistei au fost descoperite mai multe fragmente ceramice.

- La circa 1,20 m de colțul sud-estic al cistei a fost descoperit un mic capac de sarcofag. Despre acestea nu putem afirma dacă ține de acest mormânt.

Cx 7 - Localizare: S1 și C2. Mormânt de inhumatie descoperit la adâncimea de 0,60 m de la actualul nivel de călcare, între mormintele de incinerare **Cx 2** și **Cx 4**. Groapă mormântului este de formă rectangulară, iar fundul plat. Lingimea: 1,40 m; lățimea: 0,78 m; adâncimea de la nivelul de conturare: 0,20 m; orientarea gropii: N-S. Groapa mormântului avea dispuse pe laturile lungi pietre dar și bucăți de cărămidă. În umplutura gropi au fost surprinse mici fragmente de cărbone de lemn, cu precădere în partea sudică, pietricele și mici fragmente de cărămidă. Scheletul defunctului a fost distrus în mare parte ca urmare a jefuirii mormântului, iar resturile osteologice păstrate erau împrăstiate prin toată groapa mormântului, cu precădere în jumătatea estică a gropii. Pe baza oaselor se poate conchide că defunctul a fost copil. În stratul de distrugere de deasupra mormântului se aflau multe pietre dar și numeroase fragmente ceramice de la mai multe vase ceramice modelate la roată. Din păcate nu putem fi siguri dacă acestea fac parte din inventarul inițial al mormântului. Mormântul a fost jefuit încă din antichitate, ca urmare inventarul este incomplet.

Inventarul funerar:

1. Vas ceramic modelat la roată ce se găsea lângă peretele vestic al gropii mormântului.

2. Mai multe cuie din fier de mici dimensiuni găsite pe suprafața mormântului

3. O mârgea din sticlă de culoare verde-deschisă.

4. O mârgea dublă (are forma a două sfere lipite una de alta) din sticlă opacă de culoare verde-închisă.

Cx 9 - Localizare: S1. Mormânt de inhumatie descoperit la adâncimea de 0,56 m de la actualul nivel de călcare, la 1,10 m est de mormântul de incinerare **Cx 1** și 1,70 m vest de **Cx 2**. Limite de conturare ale gropii mormântului au fost surprinse clar. În umplutura gropii, ce consta dintr-un pământ lutos de culoare galbui-cenușie, au fost surprinse mici bucăți de cărbone de lemn. Groapa mormântului este de formă rectangulară, iar fundul plat. Lingimea: 1,97 m; lățimea: 0,62 m; adâncimea de la nivelul de conturare: 0,20 m; orientarea gropii: NE-SV. Scheletul, aparținând unui adult (posibil adolescent), în parte deteriorat, era întins pe spate cu capul spre SV. Din scheletul sau păstrat în poziție anatomică craniul și oasele picioarelor, inclusiv oasele labei piciorului stâng. Judecând după poziția oaselor se poate conchide că înălțimea defunctului a fost cu circa 0,20 m mai mică decât cea a gropii funerare.

Inventarul funerar:

1. Ulcior modelat la roată cu gura trilobată (*oinochoe*) ce se găsea depus în partea de mijloc a gropii, lângă peretele vestic.

***

Patru din cele șapte morminte cercetate exhaustiv (**Cx 2**, **Cx 3**, **Cx 4** **Cx 5**) sunt înmormântări în cistă de cărămidă. Dintre acestea se remarcă **Cx 4** care a fost realizat din plăci de cărămidă (pe fund), țiglă (pereții) și olane (în cele patru colțuri). Trei din cele patru morminte realizate din cărămidă sunt morminte de incinerare, iar unul de inhumatie (**Cx 3**). În acesta din urmă fiind descoperite resturile osteologice de la trei copii cu o vârstă de până la un an (infans 1). Cel de-al patrulea mormânt de incinerare (**Cx 1**) este unul cu groapă simplă. În cazul unor morminte (**Cx 1**, **Cx 3**, **Cx 5**) au fost surprise și gropile de jefuire ale acestora. Acestor morminte li se mai

adaugă altele două de inhumatie (**Cx 7**, **Cx 9**) ambele fiind înmormântări în gropi simple de formă dreptunghiulară. În cazul **Cx 7** se poate remarca groapa de mici dimensiuni și utilizarea pietrei la amenajarea interioară a acestuia. După fragmentele osteologice descoperite într-o stare precară și dimensiunea gropii se poate conchide că este vorba de un mormânt de copil. Cel de-al doilea mormânt de inhumatie (**Cx 9**) avea defunctul adult (posibil adolescent) depus cu capul spre SV.

Deși mormintele cercetate au fost jefuite încă din antichitate în toate au fost descoperite piese ce au făcut parte din cadrul inventarului funerar al acestora. În cazul **Cx 1** se remarcă prezența unei monede din bronz, în cazul **Cx 2** a unei monede din argint găsită lângă colțul sud-vestic al cistei, iar în **Cx 5** a unui pandantiv din bronz și a unei brățări fragmentare. Analiza brățării indică faptul că aceasta a fost realizată dintr-un aliaj de metale în care ponderea cea mai mare o are cuprul (Cu), urmat de staniul (Sn) și plumb (Pb), la care s-au adaugat cantități mult mai mici aluminiiu (Al), zinc (Zn) și fier (Fe)⁵. O monedă din argint a fost găsită la 15 cm de peretele vestic al **Cx 4**. Din cadrul inventarului **Cx 3** se remarcă un opaț, 6 ulcioare modelate la roată cu gura trilobată (*oinochoe*), două în stare fragmentară, și mai multe cuie din fier. În cadrul **Cx 7** a fost găsit un vas ceramic și câteva mârgele de sticlă, iar în **Cx 9** un ulcior cu gura trilobată. În suprafața **S 1** a fost descoperită o cantitate semnificativă de fragmente ceramice de la mai multe vase, dar și o monedă de bronz (*as*), Diva Faustina I⁶, iar din **S 2** un castron și doi butoni de argint descoperiți în apropierea mormântului în cistă **Cx 5**.

De asemenea pe o suprafață de circa 4700 m² au fost efectuate prospecțiuni geofizice prin măsurarea variațiilor mărimilor magnetice (magnetometrie). În acest sens inițial s-a stabilit cu exactitate coordonatele zonei de interes arheologic ce urmează să fie scanată; a fost carioată zona în două sectoare (primul sector cu o suprafață de 80 x 44,5 m, iar cel de-al doilea de 25 x 45 m).

57. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara

Colonia Dacica Sarmizegetusa (Ulpia Traiana)

Tip Sit: 113, 131

Cod Epocă: 32

Cod RAN: 91063.01; **Cod LMI:** HD-I-s-A-03205

Autorizație nr. 140/31.05.2017

Colectiv: Dr. Carmen Ciongradi (MNIT) - responsabil științific; dr. Richard Petrovsky (Karl Ruprecht Universität Heidelberg), dr. Emilian Bota, drd. Cristian Dima, dr. Adriana Antal (MNIT), prof.dr. Alexandru Diaconescu (UBB), dr. Ioana Oltean (Universitatea din Exeter)

Cercetările arheologice din campania 2017 s-au derulat din fonduri obținute prin intermediul unui proiect ERASMUS+ finanțat de UE, la care s-a adăugat contribuția Universității Babeș-Bolyai.

⁵ Mulțumim și pe această cale domnului lect. univ. dr. Lucian Barbu-Tudoran de la departamentul de Biologie Moleculară și Biotehnologie al Universității Babeș-Bolyai și cercetător la Institutul National de Cercetare-Dezvoltare pentru Tehnologii Izotopice si Moleculare din Cluj-Napoca, pentru analiza EDX (Energy Dispersive X-Ray spectroscopy) efectuată piesei.

⁶ Mulțumim și pe această cale colegului dr. habil. Cristian Găzduc de la Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca pentru determinarea monedelor.

La săpături au participat un număr de peste 35 de studenți de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Universitatea Karl Ruprecht din Heidelberg, Universitatea din Viena și Universitatea din Exeter, implicați în proiectul european Erasmus+ „FIT in Archaeology”.

În campania din 2017 a fost abordat doar sediul guvernatorului financiar al provinciei Dacia Apulensis (*Praetorium Procuratoris*), cu scopul de a investiga noi structuri aflate în relație cu cele descoperite în campaniile anterioare.

Sediul Guvernatorului Financiar al Daciei Apulensis (*Praetorium Procuratoris*)

Cercetările arheologice din campaniile 2015-2016 s-au concentrat asupra corpurilor de clădire aflate la Vest de complexul termal și de sălile care par să fi fost în folosința privată a guvernatorului financiar (constituind *domus procuratoris*). Principala descoperire a fost o mare încăpere prevăzută cu instalație de hypocaust (C), flancată la Est și la Vest, de două coridoare orientate Nord-Sud (încăperile A și B, respectiv N, G). Mai departe, către Vest se află alte încăperi și anexe (O, P) care fac parte dintr-un alt corp de clădire. De asemenea a fost începută cercetarea fazelor anterioare, reprezentate de clădirile civile, care au precedat sediul guvernatorului, înființat în jurul anului 170 p.Chr.¹.

Campania din 2017 a avut în vedere extinderea cercetării spre Nord și Est de încăperea C, cu scopul de a investiga încăperea cu hipocaust aflată la nord și relațiile dintre acest corp de clădire și structurile descoperite în perioada anilor 70-80².

În acest scop a fost trasată suprafața Sp3 cu dimensiunile de 3X3 m la Nord de zidul Z5 pe aliniamentul zidului Z1. A mai fost deschisă și suprafața Sp4 cu dimensiunile 5X5 m, situată la o distanță de 1 m Nord de zidul Z5 pe aliniamentul zidului Z2. De asemenea au fost cercetate și unele dintre încăperile din suprafețele cercetate în campaniile anterioare. În acest scop a fost trasată o casetă de sondaj (S4) în colțul de SE al încăperilor F și D, orientată perpendicular pe Z13 cu dimensiunile de 1,5 m pe axa Est-Vest și 4m de la zidul Z12 spre Nord. În încăperea N s-a investigat substrucția contextului C58 și îndepărtarea stratului C22, iar în încăperea G s-a golit groapa modernă C72 și s-a curățat canalul C47. Au mai fost cercetate încăperile A și B în scopul dezvelirii canalului C71.

Campania 2017. Principalele rezultate

Suprafața nou cercetată Sp3 s-a dovedit a fi în mare parte afectată de o intervenție modernă C70 care se continuă și în încăperea denumită convențional A³.

Suprafața Sp4 este parte a unei încăperi (O) care a fost prevăzută cu un sistem de încălzire de tip hipocaust și este poziționată la Nord de camera C. Cele două instalații de hipocaust comunicau printr-un canal ce străpunge Z5. La nivelul suspensurii exista un pasaj în extremitatea vestică a aceluiași Z5, de la care provine un ușor (și un prag?) de piatră. Până în acest moment, în mare parte, stratigrafia este similară încăperii C, astfel contextele arheologice au fost denumite convențional asemănător (C01’, C09’, C14’’, C10’, C15’). La fel ca în cazul încăperii C și în această suprafață suspensura a fost distrusă, păstrându-se parțial doar pe o porțiune de cca. 1m². Podeaua a fost realizată similar din pavaj hexagonal având laturile între 3 și 6 cm, lipite cu mortar și așezate pe o șapă de *opus signinum* (gros de 15 cm) sub care s-au găsit cărămizi bipedale fragmentare, așezate pe pilele instalației de

hipocaust. Peste podeaua instalației (C15’) se găsea un strat puternic de arsură C14’’. În colțul de Sud Est al suprafeței au fost surprinse două ziduri (Z21 și Z22) țesute între ele, care formează colțul unei noi încăperi (P), sau mai degrabă a unei anexe legate de ultima fază a instalației de hipocaust. Aceste ziduri au fost amplasate deasupra podelei de *opus signinum*, această podea continuând și în interiorul spațiului delimitat de Z21-Z22. Pe moment nu se poate stabili nici extensia spre Nord și Est a încăperii cu instalație de hipocaust și nici dimensiunile anexe.

Partea de Vest a încăperii O a fost parțial distrusă de groapa modernă C78, care a afectat și elevația zidului Z2. Această groapă se extinde spre Est cu circa 1,6 m de la profilul Vestic. Zidul Z2 a fost surprins și pe latura de Vest a încăperii pe o lungime de 4,3 m, fiind țesut cu zidul Z19. Acesta a fost surprins doar pe o lungime de 1,2 m raportat la colțul exterior, înspre Est fiind acoperit de podeaua instalației de hipocaust C15’. Zidul Z19 are o traiectorie paralelă cu zidul Z13. Distanța dintre Z13 și Z19 pe axa Nord-Sud este de 14 m și corespunde zidurilor perimetrare ale unei locuințe civile (*domus*) anterioare încăperii prevăzute cu instalație de hipocaust (C) și care a fost parțial cercetată în anii anteriori (încăperile D, E). Tot sub podeaua instalației de hipocaust din noua încăpere (O), la o distanță de cca. 0,3 m Nord față de Z19 a fost identificat, tot datorită gropii moderne, un alt zid paralel numit Z20. Nivelul de dărâmare al zidului Z20 pare a fi mai înalt decât cel al zidului Z19, podeaua instalației lăsându-se ușor pe acesta din urmă și dând senzația de trepte. Această situație este vizibilă și în interiorul suprafeței la Sud de Z19, diferențele de adâncime între podeaua aflată deasupra zidurilor Z19 și Z20 fiind de cca. 10 cm.

Săpăturile au continuat și în încăperile A și B, unde s-a golit groapa modernă C70 și s-a curățat canalul C71. În încăperea B, lângă zidul Z13 în apropierea ultimei plăci păstrate a canalului s-a observat că atât zidul cât și canalul a fost deranjat de o intervenție modernă în umplutura căreia s-au identificat pietre din zidul Z13 precum și mai multe fragmente de cărămidă.

În încăperile D și F în colțurile de Sud-Est s-au cercetat prin sondajul S4, fazele anterioare instalației de hipocaust. În sondajul din încăperea D au fost identificate straturile C37, C38, C39 și C44 reprezentând aceleași straturi identificate în sondajul S1/2016⁴. În încăperea F în stratul anterior substrucției podelei (C37) notat cu C65 a fost găsită o aplică realizată din scoică oceanică. Sub acest strat a fost surprins un nou context de depunere notat C75, sub care se pare că a existat o podea de *opus signinum* C77. La demontarea elevației de lut și lemn a zidului Z13, sub lut, a fost descoperită o monedă de bronz ilizibilă.

În încăperea H sub pavajul C57 a fost identificat un strat de lut ars C64 cu grosime de aproximativ 0,4 cm. Tot în această încăpere în partea de Nord s-a curățat podeaua C22 înspre zidul Z3 și s-a ajuns la concluzia că această podea este aceeași cu C27 identificată în cercetările din 2015⁵, distrusă de groapa modernă C23.

În încăperea N s-a îndepărtat stratul de depunere C69 pe toată suprafața acesteia. La baza stratului a fost descoperită o piesă de harnașament din bronz. Sub acest context a fost identificat un strat nou C85 ce reprezintă nivelul de construcție al zidurilor Z6 și Z2. În nivelul cel mai de jos a fost identificată o fază de lemn, care constă dintr-o groapă de stâlp, C88 și urmele unui perete de lemn, C92.

În încăperea G s-a săpat groapa modernă C72 și s-a curățat canalul C49. Sub groapa modernă a fost identificat stratul de dărâmătură C66, care a fost documentat și apoi îndepărtat ajungându-se la steril. În acest strat a fost identificat un ac de păr.

⁴ CCA 2016, p. 122-123

⁵ CCA 2016, p. 82

Principalele complexe arheologice

C01’. Strat de dărâmătură de culoare negru-cenușiu. Componenta de bază a stratului este formată din pământ, bolovani de diferite dimensiuni și cărămidă. Intruziunile se compun din ceramică și oase. Acest strat a fost identificat pe întreaga suprafață Sp4, având o grosime cuprinsă între 10-32 cm.

C09’. Dărâmătura suspensurii instalației de hipocaust. Apare pe toată suprafața Sp4, cu o grosime maximă de 80 cm. În dărâmătură au fost descoperite pavaje hexagonale de diferite dimensiuni cu latura cuprinsă între 3 și 3,5 și 6 cm, fragmente ceramice, oase, cărbune, *tubuli* pentru încălzirea peretelui, *tesserae* etc.

C10’. Suspensura încăperii este păstrată fragmentar și este așezată pe o șapă de *opus signinum* cu o grosime de 15 cm pe pilele de hipocaust. Podeaua a fost realizată din pavaj hexagonal având laturile între 3 și 6 cm, lipite cu mortar și așezate pe o șapă de *opus signinum* (gros de 15 cm) sub care se află cărămizi sesquipedale fragmentare.

C14’. Strat de arsură care se extinde pe toată suprafața încăperii cu hipocaust, și care reprezintă stratul de arsură de pe podeaua de jos a instalației. Componenta principală a stratului este formată din cenușă și cărbune, intruziunile fiind formate din fragmente de cărămidă și tencuială prăbușită de pe zidurile încăperii.

C15’. Reprezintă podeaua de *opus signinum* a instalației de hipocaust, extinsă în toată încăperea mai puțin în zona în care a fost distrusă de groapa modernă C78. Spre deosebire de podeaua din încăperea C, aceasta nu pare să aibă urme de reparații.

C37. Strat de lutuială cu o grosime de 12 cm, identificat sub C15. Acest strat a fost identificat în toate sondajele din încăperile D, E și F. De menționat că acest strat corespunde stratigrafic cu contextul C19 identificat în secțiunea S1/2015 între zidurile Z6 și Z2, și care poate fi pus în legătură cu momentul construirii sistemului de hipocaust⁶.

C38. Strat de dărâmătură cu o grosime de 30 cm. Acest strat se află sub amenajarea de lut C37, fiind surprins în toate sondajele efectuate, mai puțin în sondajul S4, încăperea F. În componența acestui strat s-au observat fragmente de țigle, tencuială reprezentând cel mai probabil prăbușirea acoperișului unei încăperi dintr-o fază anterioară. Sub acest strat a fost identificat stratul C39 care a avut în componență mai multe opaițe și vase întregi.

C64. Strat de lut ars, identificat în încăperea H sub contextul C57. Grosimea acestui strat este de 40 cm, s-a păstrat în toată încăperea și este în legătură cu substrucția contextului C22. El a fost distrus parțial de groapa modernă C23.

C65. Strat de depunere de culoare cenușiu-negricioasă. Acesta a fost identificat în încăperea F în stratul anterior substrucției podelei (C37) și are o grosime de 15 cm. Din el provin fragmente ceramice, cărbune, oase, o aplică din scoică de mare etc.

C66. Strat de depunere de 20 cm identificat în încăperea G. Acesta se extinde probabil în toată încăperea continuând și sub canalul C49. Din el provin fragmente ceramice, oase, cuie de fier etc.

C69. Strat de depunere de 20 cm identificat în încăperea N. Acesta se extinde pe toată suprafața încăperii și se află la nivelul fundației zidurilor Z6 și Z2. Din el provin mai multe fragmente ceramice și os, cuie din fier, precum și o piesă de harnașament realizat din bronz. Stratul se continuă spre încăperea G, fiind același cu C66.

C70. Groapă modernă identificată în încăperea A și Sp3, care distruge toate straturile arheologice până la nivelul de construcție al canalului C71. În umplutura acestei gropi au fost găsite mai multe fragmente ceramice, oase, elemente din construcția zidurilor, bolovani etc.

C71. Reprezintă un canal de scurgere plasat în încăperile A și B. Canalul este construit din trei rânduri de piatră de râu acoperit de lespezi mari de piatră. Atât cât a fost surprins, extinderea maximă canalului are o lungime de 8,5 m. Canalul a fost afectat de groapa modernă C70 la N și C07 la Sud. În umplutura canalului au fost identificate fragmente ceramice, cărămidă, os. Acest canal pare a fi reutilizat și în epoca habsburgică și feudală. Din umplutura canalului provin fragmente ceramice, oase, cuie de fier, cărămidă, fragmente de tăblițe de bronz etc.

C72. Groapă modernă identificată în încăperea G. Extinderea acesteia începe de sub Z8 și continuă până la marginea canalului C49. Umplutura acestei gropi este formată din bolovani rezultați probabil din dărâmătura zidurilor Z2 și Z6, fragmente ceramice, oase, cărbune, mortare și cuie.

C75. Nivel de depunere gros de 5 cm identificat în încăperea F. Acesta are o extindere pe toată suprafața sondajului S4 din încăperea F. Stratul se află sub C65 continuând și înspre profilul vestic al sondajului. El are în componență fragmente ceramice, oase și cărbune.

C77. Podea de *opus signinum* aflată în încăperea F, are o extindere de 1,4 x 1,2 m, cu o spărtură în colțul de Sud-Est, de cca. 60 cm. Aceasta continuă în profilul vestic al sondajului din încăperea F, urmând a fi cercetată în campania următoare.

C88. Groapă de stâlp aflată în încăperea N, sub fundația zidului Z2 în zona unde la acest zid se adosează zidul Z12. Groapa, de formă elipsoidală are dimensiunile de 65 x 35 cm și o adâncime de 25 cm.

C92. Amprenta unui perete de lemn care se extinde pe o lungime de 1,10 m pe axa Nord Sud dinspre profilul estic al încăperii N situat la o distanță de 10 cm față de fundația zidului Z6. Amprenta peretelui cotește spre zidul Z6 continuând sub acesta. Colțul amprenteii peretelui este marcat de groapa unui stâlp de lemn care se adâncește cu 35 cm sub amprenta peretelui. În umplutura acestei gropi au fost identificate oase și fragmente ceramice precum și un vas întregibil de *terra nigra* care documentează o datare timpurie a acestui complex.

Abstract

In the 2017 campaign were continued the researches to the headquarters of the financial governor of Dacia Apulensis (*Praetorium Procuratoris*), investigating some new structures in relation to those discovered in previous campaigns with the purpose also to make a connection with the older diggings form late 70 and early 80. Therefore, the research was extended to North reported to the room named conventionally C (fig. 1), being opened two new surfaces Sp3 (3x3 m) and Sp4 (5X5m). Unfortunately, the newly researched Sp3 surface has been strongly affected by a modern intervention C70, that continued in the room named A. In the other new surface, Sp4, was identified two adjoining rooms named O and P. The O room was provided with a hypocaust system similar to the C room, while the room P was likely an annex in relation with the last phase of the hypocaust system.

At the same time, in the area with the big room with hypocaust heating system (C), were investigated some other contexts with the purpose of researching the earlier phases of this construction, represented by the civil buildings, which preceded the governor’s headquarters, being dug an evaluation trench named conventionally S4 placed in the South East corner of the F and D room. In the room N was also investigated the substructure of the C72 context, C22 was removed and in the G room has been emptied the C72 modern hole. Were further investigated the A and B rooms for unveiling the C71 channel.

¹ CCA 2016, p. 79-83. Tot aici despre localizarea complexului și istoricul săpăturilor; CCA 2017, p. 120-124

² H. Daicoviciu și colab., *Săpăturile de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în MCA 1980, p. 276-282; H. Daicoviciu și colab., *Săpăturile de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în MCA 1983, p. 246-277

³ CCA 2016, p. 79-83, Pl. I.1

⁶ CCA 2016, p. 82

58. Scânteia, com. Scânteia, jud. Iași

Punct: La Nuci

Tip de sit: 112 - așezare fortificată

Încadrare cronologică: 142 - Eneolitic mijlociu

Cod RAN: 98925.01

Nr. autorizatie: 10/10.06.2017

Colectiv: Cornelia-Magda Mantu, Institutul de arheologie Iași - responsabil științific; Gheorghe Lazarovici, Universitatea Lucian Blaga, Sibiu, membru în colectiv; Senica Țurcanu, Complexul Muzeal Național Moldova Iași, membru în colectiv; Carsten Mischka, Institut für Ur- und Frühgeschichte Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, membru în colectiv; Doris Mischka, Institut für Ur-und Frühgeschichte Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, membru în colectiv; Adela Kovács, Muzeul Județean Botoșani, membru în colectiv. La cercetări au mai participat: Mircea Oancă, Muzeul „Vasile Pârvan”, Bârlad; Ștefan Honcu și Alexandru Berzovan (ambii de la Institutul de Arheologie Iași); Arina Hușleag și Ligia Teodor (ambele de la Complexul Muzeal Național Moldova Iași), ca și un grup de studenți de la Institut für Ur- und Frühgeschichte Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg: Benedikt Praschl, Imren Tasimova, Marcel Rodens, Dominic Schuh, Cornelia Lechner, Olivia Kaiser, Rajith Yoganantham, Felix Wienerl, Teresa Platzek, Mara Eitel, Patricia Bersabé Gutiérrez (Universitatea din Munchen); Sigrid Pratsch (Universitatea din Viena). La aceștia se adaugă Nicole Böbl (Institut für Ur- und Frühgeschichte Friedrich-Alexander-Universität Erlangen), Daniel Böbl; Prof. Dr. Rupert Bäumler, împreună cu studenta Carolina Maier de la Institutul de Geografie al Universității din Erlangen.

În cadrul campaniei din 2017 obiectivele noastre au fost următoarele: extinderea zonei de est a Suprafeței VIII deschisă în campania 2016, pentru clarificarea raportului dintre marginea locuinței 14 și locuința 15 (mai mică); demontarea completă a structurilor de pereți și de podea din locuința 14, cercetată parțial în 2016; surprinderea gropilor de pari care au susținut structura de lemn a locuinței și a acoperișului; spălarea materialului arheologic; analiza statistică a ceramicii din complexele închise (locuința 14 și gropi); desenarea, fotografierea materialului arheologic.

Am extins zona cercetată în 2016 cu o suprafață de circa 55 m² (5 m lăț. x 11 m lung., carourile D9-D11, C9-C11, B9-B11, A9-A11, Z9-Z11, parțial X9-X11) (Fig. 1). Încă de pe la 0,50-0,60 m au apărut numeroase fragmente ceramice, oase de animale, dar de la adâncimea de 0,70 m urmează un strat gros de ceramică (din toate categoriile, fragmentară; diferite tipuri de vase- castroane, picioare de fructieră, vase suport, cupe, vase de provizii, cozi sau căușuri de linguri), amestecat cu foarte multe pietre, unele de mari dimensiuni, alături de care au apărut și câteva piese de silix, fragmente din mai multe statueti antropomorfe, statuiete zoomorfe, ca și două fragmente de tuburi de suflat din lut ars sau fragmente de hematit de diferite dimensiuni (Fig. 2). Pe anumite porțiuni au apărut și fragmente de mozaic de vatră (carourile Z 11 pe o suprafață de circa 1,80 x 1,80 m; în D8, pe o suprafață de 0,50 x 0,50 m). La

adâncimea de circa 0,80/0,90 m stratul de cultură nu mai era atât de dens, dar nu am putut termina încă delimitarea Locuinței 15. În această porțiune cercetată au fost descoperite mai multe bucranii (*Bos primigenius*), ca și oase de la animale mari. Până la nivelul la care s-a săpat în 2017 se pare că resturile de chirpici ale Locuinței 15 sunt reduse ca suprafață. Tot în acest perimetru, în partea superioară a stratului Cucuteni au apărut și materiale arheologice mai târzii, legate de epoca romană (câteva mănere de amfore de sec. III-IV e.n.).

Pe parcursul perioadei cercetărilor au fost demontate în întregime resturile de pereți și podele ale Locuinței 14, cu etaj, și pe fiecare sfert al podelei au fost identificate 18-22 bârne (Fig. 3-4). A fost o muncă de lungă durată, solicitantă, deoarece o parte a resturilor păstrate era foarte friabilă. Bârnelor și pereților au fost numerotați, s-a recompus dispunerea lor, s-au făcut fotografii simple și în 3D, s-au cântărit și s-au înregistrat.

Sub fragmentele de podea în carourile A4 - A5 se puteau vedea amprente drepte ale bânelor de la podea, dar și orientarea lor N-S. Totodată putem observa și resturi dintr-un vas de tip fructieră, din categoria semifină, pictat, aflat la primul nivel al casei, sub dărâmurile podelei de la etaj (Fig. 5). În apropierea vasului se aflau urmele unei amenajări pe care am botezat-o *vatra cu bucraniu*. De aici provine un bucraniu masiv, fragmentar, alături de un corn de mari dimensiuni, decorat pe o față cu caneluri, o rozetă și un alt fragment cu același tip de decor (Fig. 7). În preajma acestei amenajări în 2016 am descoperit bustul unei statuete antropomorfe amplasat probabil pe marginea acestei vetre-altar, așa cum apare în reconstrucția noastră (Fig. 8). În stânga imaginii din Fig. 5 observăm o parte din peretele despărțitor dintre cele 2 încăperi (A spre V; B spre E). În această zonă (vatra-altar cu bucraniu) nu s-a săpat până la nivelul gropilor de susținere a construcției sau acoperișului.

În ceea ce privește amenajările din încăperea A partea de V, în această campanie s-a făcut o secțiune prin vatră (Fig. 9), care avea pietre plate pe anumite părți (V; N; E). În apropierea vetrei menționate s-au demontat și resturile unei alte amenajări pe care am pus-o în legătură cu o casetă pentru măcinat/păstrat cereale (Fig. 9).

Cu excepția unor mici zone au fost demontate toate resturile din locuința 14. Nu a fost încă demontată complet vatra din încăperea B, deoarece în apropierea acesteia, ceva mai jos, au apărut alte fragmente dintr-o altă vatră sau dintr-o altă etapă de construcție a vetrei (Fig. 10). În apropierea vetrei din încăperea B au apărut mai multe pietre de mari dimensiuni.

Gropile de stâlp cercetate (vizibile în Fig. 11) nu conțineau puțin material arheologic.

În paralel cu lucrările din așezare o parte a echipei a fost angrenată în spălarea și sortarea materialului arheologic (Fig. 12). Pietrele descoperite, foarte numeroase, au fost fotografiate și cântărite, păstrându-se doar piesele tipice. S-a prelucrat statistic tot materialul ceramic.

În concluzie putem spune că cercetările din 2017 au adus rezultate deosebite, atât pentru investigarea locuinței 14, cât și pentru zona adiacentă ei. S-au obținut date interesante cu privire la modalitatea de construire a casei, a orientării bânelor. Vatra-altar cu bucraniu reprezintă o descoperire de excepție, care atrage atenția din nou asupra construcțiilor de cult din locuințele culturii Cucuteni.

Cercetările din 2018 au ca obiectiv încheierea cercetărilor în Suprafața VIII și redactarea mai multor studii ample cu privire la arhitectura și inventarul arheologic al celor două locuințe.

Mulțumiri. Activitatea noastră s-a desfășurat în bune condiții datorită sprijinului autorităților locale. Adresăm mulțumirile noastre Domnului Primar Fănică Săcăleanu, Dlui Viceprimar Viorel Atasiei, Dlui Director Gigi Vitel al Școlii Gimnaziale „Axinte Uricariu”. Un sprijin

susținut am avut și din partea Dr. Lăcrămioara Stratulat, Manager al Complexului Muzeal Național Moldova Iași. O sponsorizare generoasă constând în alimente am primit și din partea Comendurii Cavalerilor de Malta Ștefan cel Mare din Iași.

Abstract

The 2017 researches aimed at dismantling the debris of dwellings L14 and L15, investigation of the way of their construction, as well as the recovery of the archaeological material. The rest of the L14 walls and floor platform were completely dismantled. On this occasion it was observed that each quarter of the floor of the dwelling has about 18-22 beams. Some fragments of walls had traces of thin rods. The whole hearth of L14, room A, and only part of room B, has been dismantled. Here, around hearth of room B seems to be an older level of hearth. With the dismantling of room A, the fragments of a cult building, a hearth altar were framed in squares A4-A5, including also a bucrania, clay horns (only one was preserved), as well as other decorative elements. Maybe on the border of this hearth altar was located the bust of an anthropomorphic representation discovered in 2016. The eastern extension of Surface VIII was intended to delimit the L15 contour. This area has not yet been completely removed, because there appeared a great crowd of archaeological materials (ceramics, stones, etc.), the layer of culture being very dense. We believe that the area was used by the inhabitants of L14. Contour of dwelling L15 is still presumptive.

Bibliografie

Lazarovici C.-M., Gheorghe Lazarovici, Senica Țurcanu, Doris Mischka, Carsten Mischka, *Scânteia-Dealul Bodești/La Nuci, Campania 2016*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2016*, București, 2017, nr. 71, p. 127-129.

Lazarovici C.-M., C. Mischka, *Prospectările magnetice de la Scânteia*, în *Arheologia Moldovei*, XXXIX/2016, p. 311-330.

Lazarovici C.-M., *Un nou tip de măciucă de la Scânteia*, în S. Forțiu, A. Cîntar (eds.), *Arheovest III, In Honorem Gheorghe Lazarovici, Interdisciplinaritate în Arheologie*, Timișoara 6 decembrie 2014, Ed. JATEPress Kiadó, Szeged, 2014, p. 101-108.

Lazarovici C.-M., *Fortificațiile culturii Cucuteni în lumina cercetărilor mai vechi și mai noi*, în G. Fazecaș (coord.), *Studii de arheologie. Studia in honorem Doina Ignat*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2014, p. 113-123.

59. Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova

Castrul Mălăiești

Cod RAN: 131522.01; Cod LMI: PH-I-s-A-16208

Autorizația nr. 60/9.06.2016

Colectiv: Ovidiu Țentea – responsabil științific; Alexandru Rațiu, Szeredai Norbert, Șerban Micu, Bianca Oltean, arh. Andrei Cîmpeanu (MNIR)

Proiectul de cercetare pluridisciplinară a castrului Mălăiești vizează studiul impactului pe care l-a avut armata romană într-un teritoriu nou cucerit, situl încadrându-se în limitele cronologice 102/6-118 p. Chr.

Ca urmare a interpretării planului detaliat al structurii interne a fortificației rezultat din prospecțiunile geofizice, a fost stabilit obiectivul celei de-a doua etape a proiectului de cercetare Castrul și băile romane de la Mălăiești (2016-2020), anume săparea exhaustivă a unei barăci¹. În acest fel se are în vedere analiza comparativă a două clădiri cu funcții diferite, care au fost cercetate exhaustiv: o baracă, respectiv o baie publică. Sondarea barăcilor dovedite a fi fost situate în *praetentura sinistra*², a început în anul 2011, prima campanie, cu ocazia investigării laturii de Est a castrului. Aceasta a fost intersectată prin secțiunea S 2 (lungime 50 x 2 metri). Elementele identificate au fost o *fossa fastigata*, baza valului consolidat cu *murus caespiticius*, *via sagularis* și pereții de chirpici ai barăcii B2. Săpătura a fost extinsă spre nord prin suprafețe succesive, S4/2011 (10 x 10 metri), respectiv S4' (extinderea spre Nord a S4), ajungându-se la o suprafață de 11 metri Est-Vest, 14 metri Nord- Sud).

Am continuat cercetarea suprafeței S4 (12 x 11 m), situată la nord de S2 (50 x 2 m). Perpendicular pe axul secțiunii S2, orientate în prelungirea spre sud a suprafeței S 4, în cursul campaniei anterioare, au fost proiectate 10 suprafețe de 5 x 5 m, dispuse pe două șiruri de 5 suprafețe, orientate N-S. Între acestea s-au păstrat martori lați de 0,5 m. În vederea înregistrării mai facile a datelor, cele zece suprafețe au primit un indicativ general S7, purtând sigle de la S7.1 la S7.10. Pentru o acoperire cât mai eficientă a spațiului investigat s-au cercetat suprafețele cu numerotare impară. Ulterior, am decis deschiderea suprafeței S7.6, situată între S2, S7.1 și S7.7. În cursul acestei campanii a fost deschisă întreaga suprafață S7, prin unificarea a șase suprafețe (S7.1-3, respectiv S7.6-8). Suprafețele dinspre Sud (S7.4, S7.5, S7.9 și S7.10), prin care se intenționa săparea porțiunii până la *via praetoria* nu au mai fost cercetate, întrucât săpăturile au fost direcționate către Vest astfel încât să poată fi cercetată integral baraca B3.

Suprafața rezultată în urma extinderii S4, cumulată cu cea din S2, reprezintă un total de 14 x 11 metri. În cursul acestei campanii am avut în vedere finalizarea cercetării întregii suprafețe S4+S2+S7 (rezultată în urma demontării martorilor dintre S7.1, S7.3, S7.6-8 și a extinderii în arealul S7.2. Suprafața rezultată a S7 este de 16,5 x 11 metri. Astfel am putut realiza conectarea următoarelor suprafețe: S4, a

¹ CCA 2016 (2017), p. 129

² Odată cu publicarea primului plan al castrului (C. Zagorîț, 1940) a fost presupus faptul că *porta praetoria* a fost construită pe latura nordică a castrului. Interpretarea prospecțiunilor GPR indică faptul că situația este diferită, poarta principală a fortificației era dispusă pe latura estică, cu acces către Teleajen: Ovidiu Țentea, Alexandru Gh. Popa, Andrei Cîmpeanu, *Mălăiești. A Roman fort during the reign of Emperor Trajan - results of recent magnetometrical prospections* (în curs de publicare).

segmentului corespunzător din S2, precum și a noii suprafețe S7, obținută prin demontarea celor șase suprafețe (5 x 5 metri) cu indicele S7.

În urma clarificărilor planimetrice, obținute doar prin corelarea cu rezultatele prospecțiunilor GPR, am optat așadar pentru cercetarea exhaustivă a barăcii B3. În acest scop săpătura a a fost extinsă în suprafață pe direcția Est – Vest prin deschiderea suprafețelor S8.1-8 (5 x 5 metri cu martori de 50 cm). Suprafața deschisă, având forma literei „L”, măsoară acum 30 x 11 m Nord –Sud, respectiv 21,5 x 10 metri Est-Vest.

În cursul campaniei anteriorare observam faptul că pe aliniamentul Nord-Sud am identificat structuri constructive aparținând a patru barăci, mai exact porțiuni importante din camerele centurionilor. Elementele constitutive ale barăcii B3 erau la momentul respectiv următoarele:

Din baraca B3 am putut pune în evidență traiectele parțiale ale pereților P9-P12, respectiv gropile G1-G6. Consideram prematură atribuirea barăcii B2 sau barăcii B3 a traseelor unor presupuși pereți P7-P8.

În acest stadiu, datorită faptului că traiectele amprentelor P7 și P8 se intersectează în unghi drept cu rigola vestică a *via sagularis* de pe latura estică a castrului, precum și datorită compoziției foarte asemănătoare a acestora, putem presupune că aceste șanțuri au putut fi rigulele unui drum care separau barăcile B2 și B3. Rămâne ca cercetările din campania viitoare să confirme acest lucru.

Prima casetă cercetată potrivit planificării noastre a fost S7.7. Pe suprafața acesteia am descoperit o structură aparent atipică dată de aliniamentele pereților P10-P13. P10, orientat N-S, identificat pe o lungime de 2 metri, se încheie în unghi drept, în forma literei „T”, cu P11, a cărui limită estică nu s-a conturat cu claritate datorită faptului că cercetarea în suprafața S7.2 nu a fost finalizată, astfel încât să putem preciza limita sudică a barăcii. P11, la rândul său se încheie în unghi drept, sub aspectul unui colț de compartimentare, cu P12, care pare a fi limita vestică a camerei centurionului. La 40 cm Sud de intersecția în unghi drept cu P11, P12 se intersectează în unghi drept cu P13, care a putut fi cercetat până la mijlocul suprafeței S8.1, unde se poate observa delimitarea sa în unghi drept cu P14, orientat Nord-Sud.

Din această zonă, între traseele paralele ale P15 și P9, la un interval de aproximativ 4,5 metri au fost identificați pereții P14, P16, P17, P18, P19 (orientați Nord-Sud) și care delimitează 5 *contubenia*). Dimensiunile acestor încăperi sunt 4,5 x 3,5 metri. Putem presupune, sub rezerva verificărilor următoare, faptul că spațiile adiacente acestor *contubernia*, delimitate prin amprente conturate mai superficial, respectiv porticul era situat aliniamentul sudic al barăcii.

În vederea clarificării unor detalii privind arealul sud-estic al barăcii, în cursul campaniei din 2018 va fi deschisă o suprafață la Sud de S8.1, urmând ca majoritatea eforturilor să fie concentrate în poțiunea vestică în vederea delimitării restului barăcii.

Întreaga suprafață a fost acoperită cu material geotextil și un strat subțire de pământ.

Materialul descoperit a constat în majoritate din ceramică (amfore, ceramică de uz comun de import și produsă local, câteva fragmente de *terra sigillata*, fragmente din vase de sticlă). Circulația monetară se înscrie de asemenea în parametri deveniți clasici pentru castrul de la Mălăiești: Sestert Titus (80-81), as Nerva (96-98), sestert Traian (112-114), 2 sesterti Traian (114-116), dupondius Traian (114-116), Monedă bronz emisă în Bithynia sub Traian și un bronz monetiform³.

Dacă estimările noastre sunt corecte atunci obiectivul proiectului nostru de cercetare este atins în proporție de peste 50%. Estimăm așadar ca cercetarea acestui obiectiv să poată fi finalizată la finele campaniei din anul 2019.

³ Determinarea a fost efectuată de dr. Mihai Dima (Banca Națională a României) căruia îi mulțumim și pe această cale.

60. Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara

Punct: Dealu Țapului

Cod RAN: 87601.01

Autorizația nr. 75/25.04.2017

Colectiv: dr. Dragoș Diaconescu (Muzeul Național al Banatului Timișoara) – responsabil științific; dr. Sorin Tincu (Muzeul de Arheologie, Istorie și Etnografie Hunedoara), dr. Aurelian Rusu (Alba Iulia), dr. Victor Bunoiu (Direcția Județeană pentru Cultură Timiș), Amina Muscalu-Crețescu (Tg. Jiu), Mihai Bica (Deva), dr. Vitalie Burlacu (Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău), Gheorghe Focac (Hunedoara, voluntar)

Campania anului 2017 s-a desfășurat în perioada 1-30 iulie. Muzeul de Arheologie, Istorie și Etnografie din Hunedoara, în calitate de instituție organizatoare, a putut susține financiar o echipă de cercetare formată din 6 specialiști. Totodată, printr-un protocol de colaborare cu Primăria Orașului Hațeg, timp de 10 zile am beneficiat de sprijinul a trei lucrători, asistați social, ce aparțineau de primăria acestui oraș. Ținta principală a fost cercetarea sfertului de nord-vest al movilei M3, plecând de la profil magistral nordic al secțiunii S1.

Prima etapă a fost curățarea jumătății vestice a profilului nordic, profil conservat în campania precedentă. Unitatea de cercetare deschisă a fost amplasată la nord de carourile 6, 7 și 8 a secțiunii S1, suprafața deschisă fiind de 6x8 m. Caroierea a fost făcută plecând de la cele trei carouri deja menționate, păstrând indicativul numeric al acestora pe axa N-S, iar liniile de carouri dispuse pe axa E-V au primit indicative literale, plecând de la A (din imediata vecinătate a laturii de nord a S1) până la D.

Din motive care au ținut strict de volumul de muncă necesar, mai ales că doi dintre specialiștii participanți (Aurelian Rusu și Vitalie Burlacu) au analizat timp de două săptămâni materialul litic cioplit rezultat în urma campaniilor 2009-2010, după decopertarea întregii suprafețe, au fost abordate liniile A și B ale carourilor 6, 7 și 8. Practic au fost cercetate și finalizate carourile 6A, 6B, 7A, 7B, 8A, 8B, carouri care fiind situate în zona centrală au fost caracterizate și prin cea mai mare cantitate de pământ ce trebuia excavată. Totodată cercetarea acestor carouri a putut oferi informații cu privire la partea de nord-vest a complexului C1/2015 (complex ce a dus la implementarea în cadrul movilei a mormântului de înhumăție M1), la marginea nordică a complexului C2/2015-2016 (structură de bărne arse), și la partea de nord a complexului C5/2016.

Astfel, după îndepărtarea nivelului vegetal (nivel 1), a fost cercetat nivelul 2 din carourile vizate, nivel de culoare brun-roșcată cu aspect dens lutos. În carourile 8A și 8B a fost remarcată prezența nivelului 2a, nivel brun-roșcat cu aspect mai puțin dens, nivel ce se constituie în degradarea și acumularea coluvială a părții superioare a nivelului 2. După îndepărtarea nivelului 2, în caroul 6A a fost surprinsă și documentată partea de NV a complexului C1/2015, complex ce se dezvoltă în cadrul nivelului 3, tăindu-l pe acesta.

Săparea nivelului 3, de culoare brună cu intruziuni negre-cenușii cu aspect relativ dens a permis cercetarea marginii de nord a complexului C2/2015-2016, fiind suprinsă totodată și jumătatea de nord a complexului C6A/2016. Ambele complexe, care sunt legate intrinsec între ele se dezvoltau în nivelul 4.

Partea superioară a nivelului 4, numită de noi nivelul 4a, are o culoare brun-închisă, cu flecuri negre cu aspect relativ dens nivel mai consistent în special în zona carourilor din linia B. Acest sub-nivel acoperă partea superioară a nivelului 4, plan pe care au fost surprinse și cercetate (în special în carourile 8A, 8B, 7B, zonă demarcație 7A și 6A) aglomerări ceramice constând în fapt în vase ce au fost sparte în mod intenționat, în momentul amenajării rugului funerar (i.e. complexul C2/2015-2016).

După cercetarea marginii de nord a C2 a fost posibilă conturarea părții de nord a complexului C5/2016, complex adâncit ce se dezvoltă deasemenea în nivelul 4. Restul de oase calcinate din umplutura sa a fost recuperată prin aceeași manieră, de spălare cu apă curentă prin sită ca și în campania precedentă.

Astfel, este clar că nivelul 4 (nivel de culoare brună, cu spect dens, lutos) este rezultatul unor activități antropice premergătoare amenajării complexului C5 și C2. Nivelul 4a corespunde momentului astupării rugului funerar din C2 și totodată a vaselor depuse și/sau sparte în mod deliberat pe partea superioară a nivelului 4 (cel puțin 5 vase), în jurul rugului ce era în combustie, fiind o primă etapă în siglarea acestui moment de rit. A doua etapă în acest proces este amenajarea nivelului 3, nivel care este legat în mod direct de amenajarea unei movile cu caracter funerar de către comunitățile de tip Coțofeni III.

Profilele cu expunere estică și vestică au fost documentate, pe cel cu expunere vestică fiind vizibil complexul C1. Profilele unității de cercetare au fost conservate cu solul excavat în cursul campaniei de cercetare.

Materialul arheologic a fost curățat și depozitat la Muzeul de Arheologie, Istorie și Etnografie Hunedoara.

În paralel cu cercetarea arheologică propriu-zisă, după terminarea programului de lucru, au fost întreprinse cercetări de suprafață pe ramificația nordică, împădurită, a interfluviului pe care se află situată necropola tumulară de la Silvașu de Jos, în special datorită faptului că, de pe șoseaua ce leagă Silvașu de Jos de Hunedoara, erau vizibile trei ridicături de pământ. Astfel, în două zile au fost identificate și cartate încă 16 movile de pământ, care prin aspectul general și cel dimensional, sunt extrem de asemănătoare cu cele deja introduse în literatura de specialitate din cadrul acestui sit¹. Putem concluziona la acest moment faptul că, în cadrul sitului din *Dealul Țapului*, putem vorbi de un grup de 9 movile (excludem de aici așa-numita movila 7²) situat pe partea mai înaltă a interfluviului și de un grup de 16 movile ce sunt situate pe ramificația nordică, mai joasă, a acestuia, numărul de movile ajungând în acest moment la 25.

Abstract

The 2017 excavation season from Silvașu de Jos-Dealul Țapului was focused on excavating the north-western part of mound M3, immediately northern from research unit S1/2015-2016. Six squares of 2 x 2 m were excavated completely (i.e. 6A, 6B, 7A, 7B, 8A, 8B).

Features C2, C5 were excavated completely and from C1 was excavated its north-western part. It was possible, from the stratigraphical perspective to observe and identify the layer 4a, overlapping layer 4 and, in the same time, intentionally broken vessels (at least 5 vessels) around the ritual pyre from feature C2. Thus, layer 4a, more consistent towards the edges of the mound, is contemporary with the end of the pyre's combustion and of the funerary rite. This layer is the first „sealing” moment of this ritual place which belongs to the Coțofeni III type of community, followed by layer 3.

¹ Diaconescu-Tincu 2016, 107

² Diaconescu-Tincu 2016, 108.

Bibliografie

Diaconescu et al 2017 - Dragoș Diaconescu, Sorin Tincu, Cosmin Ioan Suciu, Aurelian Rusu, Victor Bunoiu, Amina Muscalu-Crețescu, Kathryn Grow Allen, *Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara, punct – Dealul Țapului*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2016, 2017*, 130-131.

Diaconescu et al 2016 - Dragoș Diaconescu, Sorin Tincu, Cosmin Ioan Suciu, Aurelian Rusu, Andrei Georgescu, Raluca Maria Giorgi, Christine Harnischfeger, Iulian Leonti, Alexandru Hegy, *Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara, punct – Dealul Țapului*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2015, 2016*, 85-86.

Diaconescu, Tincu 2016 - Dragoș Diaconescu, Sorin Tincu, *Considerații arheologice privind necropola tumulară de la Silvașu de Jos - Dealul Țapului (oraș Hațeg, jud. Hunedoara)*, în *Analele Banatului XXIV*, 2016, 107-141.

61. Slava Rusă, com. Slava Cercezeșă, jud. Tulcea

Punct: Ibida

Coduri RAN 161277.01/ TL-I-s-A-05926 (cetatea Ibida); 161277.02 / TL-I-s-A-05927 (complexul monastic paleocreștin); 161277.01/ TL I s A 21048 (monumental funerar roman); 161268.01 / TL-I-s-B-05924 (Așezarea getică „La Lutărie”)

Colectiv: Mihaela Iacob (MCIN) – responsabil științific; Dorel Paraschiv, Marian Mocanu (ICEM Tulcea), Costel Chiriac, Dan Aparaschivei, Alexander Rubel, Ștefan Honcu, Lucian Munteanu, Sever Boțan (IA Iași), Lucrețiu Mihăilescu-Bîrliba, Simina Stanc (UAIC Iași), Andrei-Dorian Soficaru (IAFR București), Natalia Mateevici-Culai (Muzeul de Istorie Națională a Moldovei Chișinău), Alessandro Teatini, Antonio Ibba, Salvatore Ganga, Vanessa Carboni, Salvatore Fada (Universita degli Studi di Sassari), Decebal Nedu (UDJ Galați), Dănuț Prisecaru (Muzeul Județean „Iulian Antonescu” Bacău), Roxana Coadă, Sorin Costea (absolvenți, UDJ Galați), Oana Gheorghe (doctorand UAIC), Laura Gheorghiu (studentă UAIC), doctoranzi, masterzi și studenți (UAIC Iași, UDJ Galați, UB), voluntari.

Cercetările din campania 2017 s-au desfășurat în perioada iulie-septembrie și au fost finanțate de Ministerul Culturii, ICEM Tulcea, Asociația Ibida Tulcea și de Gianni Alexandrescu din Iași.

Sectorul Curtina G – Turnul 8

Dorel Paraschiv, Mihaela Iacob, Petre Colțeanu, Sorin Costea, Oana Gheorghe, Laura Gheorghiu

Săpătura s-a desfășurat în suprafață, în zona *extra muros* a curtinei ajungându-se la primul nivel de locuire al epocii romane timpurii. În fața turnului 8 au fost identificate și cercetate mai multe complexe arheologice.

Cx 1
Inițial s-a considerat a fi o groapă de par, dar era o alveolare în stratul de cultură. Complexul a fost anulat.

Cx 2
Este o groapă de par cu dimensiunile de 0,48 x 0,42 m și adâncimea de 0,38 m; are umplutură de culoare gri închis, pigmentată cu cenușă, cărbune și lut ars.

Cx 3
Reprezintă un rest de vatră cu adâncimea de 0,10 m, lungimea de 0,46 m și lățimea de 0,40 m.

Are umplutură de culoare brun-roșatică, nisipoasă, afânată (amprentă termică). Nu prezintă material arheologic. În partea de sud suprapune puțin complexul cx 5, pe zona pe care limita cx 5 nu a putut fi delimitată, de aceea nu credem că există relație stratigrafică între ele.

Cx 4
Inițial s-a considerat ca fiind o groapă de par dar în momentul cercetării s-a dovedit a fi doar o lentilă de cenușă ce făcea parte din stratul de cultură (nivel roman timpuriu). Complexul a fost anulat.

Cx 5
Mormânt de înhumăție; scheletul are poziția decubit dorsal cu craniul și partea inferioară a picioarelor ușor înclinate spre vest. Partea superioară a brațelor este așezată pe lângă tors iar antebrățele sunt îndoite și poziționate pe abdomen. Aproximativ toată jumătatea dreaptă a scheletului este acoperită de *tegulae*. Corpul este orientat E-V. În partea dreaptă a antebrățului, la aproximativ 10 cm deasupra nivelului la care se afla trunchiul, s-a descoperit o aplică din bronz cu dimensiunile de 4,5 x 4,5 cm, cu model. Pe partea dreaptă a avut trei rânduri de *tegulae* dispuse vertical, în număr de nouă, dintre care trei sparte. Întreg scheletul a fost descoperit în conexiune anatomică și reprezintă (probabil) un individ de gen masculin în jur de 20-22 ani. Nu se cunoaște cauza morții. Limitele gropii mormântului s-au putut stabili doar în partea S-V; aceasta are dimensiunile aproximative de 2,10 x 1 m. Craniul s-a conturat la adâncime de -0,40 m iar restul scheletului la -0,57 m.

Cx 7
Reprezintă o groapă de par cu adâncimea de 0,28 m și diametrul de 0,50 m. Are umplutura de culoare gri închis, pigmentat cu cărbune. Este localizat la V de cx 5.

Cx 8
Sediment de culoare gri deschis, un amestec de lut și nisip. Complexul este suprapus de groapa cu amfore pe zona de martor de V al casei C și de cx 10. Forma complexului este circulară, adâncimea maximă atinsă este de 0,30 m. La demontare au fost descoperite, în umplutură, fragmente ceramice de epocă romană timpurie.

Cx 10
Sediment de culoare cenușiu deschis, puternic pigmentat cu lut ars. Forma complexului este ovală, cu dimensiune de 2,50 x 0,80 m. Complexul este suprapus de cx 5 și suprapune cx 8 și cx 16.

Cx 11
Reprezintă o groapă de par cu adâncimea de 0,26 m și dimensiunile de 0,50 x 0,42 m. Are umplutură de culoare neagră, pigmentată cu cenușă, cărbune și lut ars.

Cx 12
Reprezintă o groapă de par cu adâncimea de 0,14 și dimensiunile de 0,50 x 0,40 m.

Are umplutură argiloasă, afânată, de culoare brun deschis, pigmentată cu cărbune și chirpici. Cx 12 suprapune în partea de V complexul 13 A.

Cx 13 B
Reprezintă o groapă de par cu adâncimea de 0,16 m, și dimensiunile de 0,44 x 0,40 m. Are umplutură argiloasă, compactă, de culoare gălbuie, pigmentată cu cărbune.

Cx 13 B suprapune complet complexul 13 A

(aproximativ în centrul lui).

Cx 14
Reprezintă o groapă menajeră (probabil) cu adâncimea de 0,42 m și dimensiunile de 1,10 x 1,02 m. Are umplutură lutoasă, compactă, de culoare brun deschis, pigmentată cu chirpici, cărbune, calcar și lut galben și multe pietre. Cx 14 a fost probabil suprapus de cx 5 în partea de N și suprapune foarte puțin cx 15 în partea de S.

Cx 15
Sediment de culoare neagră pigmentat cu cărbune și cenușă. Dimensiuni: adâncime 0,30 m, diametru maxim 0,70 m, formă circulară. Probabil este groapă de provizii.

Cx 16
Sediment de culoare gri-cenușiu, pigmentat cu cărbune și lut. Formă circulară, diametru 0,30, adâncime maximă 0,68 m. Groapă de par în poziție centrală; se observă și amprenta parului.

Cx 17
Sediment de culoare gri-deschis pigmentat cu lut ars. Forma complexului (groapă) este circulară, cu diametrul 0,54 și adâncimea maximă de 0,40 m.

Sectorul Turnul 10

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliaba, Dănuț Prisecaru, Oana Gheorghe, Laura Gheorghiu, Darie Pătrășcanu, Adrian Farțade, Maria Stratulat, Vasile Baci, Maricel Enache, Paul-Adrian Niță, Mihai-Daniel Botezatu, Cristina Tipa, Mihail Negreanu (studenți UAIC).

Săpăturile din campania 2017 au vizat în primul rând demontarea martorului dintre secțiunile S6 și S7 din campaniile anterioare și atingerea nivelului de arsură în secțiunea S7. În acest fel, în zona turnului 10 dispunem *intra muros* de un tablou arheologic relativ coerent, în care clădirile descoperite prezintă o stratigrafie destul de clară.

Concret, anul acesta au apărut în S7, pe nivelul de arsură, resturile unui dalaj de piatră, însoțite de un fragment de chiup, rămas după prăbușirea acoperișului și a pereților clădirii în urma incendiului.

Situația se prezintă astfel în zona *intra muros* a Turnului 10: există două clădiri de dimensiuni mari, dezvelite parțial și orientate NV-SE. Cele două clădiri sunt mărginite de două străzi, una din ele fiind tangențială zidului de incintă și turnului. Clădirile sunt ridicate la sfârșitul secolului al IV-lea, fiind o refacere a unor ziduri anterioare, distruse probabil de un incendiu ce a avut loc cu puțin înainte de această perioadă, nefiind exclusă o conexiune a acestei distrugerii de înfrângerea romanilor de la Adrianopole (378). Strada tangențială zidului de incintă cunoaște în secolul al VI-lea o închidere în partea de nord a celei mai mari clădiri, fiind mărginită pe această latură de un mini-portic. Această clădire este compartimentată în cel puțin două încăperi, având o funcție comercială (depozitare de materiale și punct de vânzare), funcție întărită și prin numeroase fragmente de vase de provizii descoperite.

În continuare, în această campanie, am vizat trasarea unei secțiuni N-S perpendiculare pe zidul de incintă (S8), în prelungirea pe o latură a secțiunilor S3, S4 și S7. Deocamdată, în acest an am decopertat un strat gros de dărâmătură provenind din zidul de incintă.

Sectorul Curtina X

Dan Aparaschivei, Sever Petru Boțan, Roxana Coadă, Sorin Costea, studenți de la Universitatea „Dunărea de Jos” Galați

Campania de cercetări arheologice în sectorul Curtina X, de pe șantierul Ibida (Slava Rusă, jud. Tulcea) s-a desfășurat

pe o durată de două săptămâni, cu specialiști de la Institutul de Arheologie din Iași, al Academiei Române-Filiala Iași și cu participarea studenților de la „Dunărea de Jos” Galați.

Obiectivele generale ale acestei campanii au fost:

1. Definitivarea sondajului din secțiunea SX1, carou 1
2. Elucidarea limitelor unei posibile construcții care adăpostea depozitul de *dolia* din apropierea incintei romane târzii și raporturile stratigrafice cu edificiile intramurane descoperite
3. Confirmarea etapelor de construcție a incintei, precum și detalierea tehnicii utilizate
4. Relaționările stratigrafice între diferitele puncte și complexe din acest sector cu alte obiective de pe cuprinsul cetății

Fiecare dintre obiectivele propuse a fost completată, pe parcurs, cu obiective specifice. Punctele de lucru în care ne-am desfășurat cercetarea în cursul campaniei 2017 au fost următoarele:

- A. Sondajul 2 din Secțiunea X1, carou 1
- B. Secțiunea X1, edificiul E3, carourile 4-5
- C. Secțiunea X1, carourile 5-6, cu incinta
- D. Sondajul 2 din Secțiunea X1, c. 1

A. Sondajul în cauză, început în campania din 2015 și continuat în 2016 până la circa 0,80 m față de nivelul de funcționare a structurii cu poarta batantă (ceea ce numeam anterior pavaj și care, de fapt, reprezintă, mai degrabă, un prag) a fost trasat pentru a observa stratigrafia în preajma complexului de edificii din apropiere (E2, E3, E4). Datarea acestui prag cel târziu la mijlocul secolului al IV-lea ne-a determinat să încercăm a identifica straturi de cultură anterioare, eventuale urme romane timpurii, așa cum s-au consemnat în alte puncte din cetatea Ibida (vezi Curtina G, sectorul din apropierea basilicii intramurane, secțiuni extramurane din vestul cetății). Coborând în urma cercetării din acest an până la circa 1,65-1,70 m față de nivelul pragului, am ajuns deja la roca geologică (stâncă) fără a mai identifica niveluri antropice. Din pământul scos am mai putut găsi fragmente ceramice, sticlă, oase, zgură de fier cu piatră sfărâmată care confirmă o nivelare masivă a zonei. Imediat sub plăcile de calcar, la circa 0.35 m, se observă și o peliculă de arsură. Acest sondaj este, practic, până în prezent, primul și singurul marker al stratigrafiei stabilite în această zonă a cetății dinainte de ridicarea incintei. Am putut determina că prima fază a locuirii în această zonă datează din momentul ridicării incintei, cândva în prima parte a secolului al IV-lea sau, cel târziu, la mijlocul veacului respectiv. Tot acum au fost create și căi de acces către diverse puncte din cetate, cu edificii precum cel corespunzător pragului și porții batante al cărei mecanism l-am identificat și noi anterior. Au urmat proiecte ample de ridicare a unor clădiri în secolul al V-lea și în cel de-al VI-lea, cu mai multe faze de construcție și refacere, cel mai probabil, odată cu refacerea incintei și regândirea spațiului din apropierea zidului de fortificație. Profilul de est al sondajului nostru, care a ajuns în adâncime la circa 2,80 m față de nivelul actual de călcare (luat în funcție de limita dintre carourile 1 și 2) arată evident panta de 10-15° sub care a fost nivelat terenul înainte de aceste prime construcții ale complexelor antice din sectorul Curtina X.

B. Secțiunea X1, c. 4-5, edificiul E3

După ce, în campania precedentă, am continuat săpătura către incintă, în carourile 3 și 4, unde am identificat o continuare a Z1E3, în 2017 am avansat și către caroul 5 al secțiunii, în speranța identificării unui Z2 E3 care să închidă clădirea ce ar fi delimitat depozitul de *dolia*. Rezultatele au fost de-a dreptul surprinzătoare. Reamintim că acest zid, Z1E3, măsoară 0,70 m lățime și este construit din piatră de dimensiuni medii legată cu pământ. La circa 1,70 de acest zid, care a ajuns să fie descoperit pe mai bine de 6 metri, am putut descoperi un alt zid, ZX1, care, aparent, s-ar uni undeva în profilul de vest cu Z1E3. Direcția acestuia este NV-SE, către

incintă, și se păstrează în condiții foarte proaste, fiind distrus în mare parte. Am putut surprinde doar câte 3-4 asize din paramentul exterior, către profilul de vest și doar 1-2 asize înspre interiorul secțiunii. De altfel, nu îl avem păstrat decât pe circa 1,70 m, fiind distrus sau demantelat înspre interiorul secțiunii. Am constatat și că nu prezintă o substrucție de piatră de dimensiuni medii și mici, cu lut bățuit, așa cum întâlnim la Z1E3, ci este așezat direct pe o nivelare de lut galben, foarte tasat. De aceea, este foarte posibil să fi fost o amenajare făcută în pripă sau, oricum, fără a respecta pașii tehnologici ai unei construcții durabile. Din aceste motive avem destule semne de întrebare legate de conexiunea sa cu edificiul E3. Ceea ce este aproape sigur este că acest complex a fost, practic, ultimul din punct de vedere cronologic, din zonă. Așadar, este posibil să fi fost pe nivelul de secol VI, deasupra căruia, în campania precedentă, am descoperit mai multe artefacte bine databile.

Adâncind puțin săpătura pentru a vedea tehnica de construcție a lui ZX1, am putut descoperi că sub acea podea de lut care constituie, foarte probabil, nivelul de funcționare, se află un alt zid, diferit ca tehnică de construire, dimensiuni și, probabil, destinație, față de celelalte două. Acest nou zid păstrează direcția NV-SE, dar are o lățime de 1,10 m, respectiv cu circa 0,40 m mai mult decât celelalte două, Z1E3 și ZX1. Este construit, din câte se pare până acum, din paramenți cu umplutură de piatră legată cu pământ și merge până în incintă. Ca relație cronologică este posterior incintei și anterior ZX1. Chiar dacă și acest zid merge perpendicular pe direcția Z1E3, este puțin probabil ca el să fie parte a acestui edificiu. Față de incintă nu merge tocmai perpendicular, ci formează spre est un unghi ascuțit. Starea sa de conservare este precară pe partea de est (probabil interiorul), dar pe partea de vest (posibil paramentul exterior) se păstrează bine patru asize și va trebui să mai explorăm în campania viitoare. Dacă merge din profilul de vest, fapt foarte probabil, dar verificabil în campania următoare, lungimea zidului ar fi de 8,80 m până în incintă. În acest stadiu al cercetărilor a fost scoasă destul de evident partea din parament bine păstrată pe circa 1,60 m. Față de partea superioară a incintei, acest complex se găsește la 4,20 m adâncime.

C. Secțiunea X1, carourile 5-6, cu incinta

Exact de lângă incintă, paralel cu temelia în trepte identificată încă din primele campanii am identificat o structură formată din două trepte care coboară și se opresc în ZX. Aceste două trepte care pornesc din pământul galben care umple șanțul de construcție al incintei sunt construite din piatră de dimensiuni medii legate cu pământ, sunt foarte fragile și au 0,30 m lățime și 0,80 m lungime. Ele vin aproape paralel cu incinta, dar pentru o raportare cronologică mai precisă e nevoie de o cercetare mai detaliată, care se va efectua în viitor.

Un alt obiectiv de atins în această campanie a fost profilarea și identificarea a cât mai multe elemente din substrucția zidului de incintă în partea cea mai de sus a suprafeței noastre, în zona de urcuș maxim.

Astfel, dacă în anii trecuți bănuiam și înaintam ca ipoteză de lucru o structură a zidului de incintă destul de bine realizată, în acest an avem confirmarea unui proiect ingineresc, tehnic, foarte elaborat și bine organizat. Zidul de incintă, construit pe o pantă foarte abruptă (de circa 40 de grade) a avut nevoie de câteva elemente de substrucție care să îi garanteze stabilitatea. Baza sa a constituit-o un strat consistent de piatră mică și medie, cu ceva lut. Se observă bine pe profilul de vest și de-a lungul zidului șanțul de construcție care, apoi, a fost umplut cu lut galben. În partea cea mai de sus a secțiunii, șanțul a fost surprins pe circa 1,30 m. El coboară în pantă și l-am regăsit pe o lungime de circa 3,80 m, înspre est. Deasupra acestui pat de piatră a fost pusă o șapă de mortar albinos, bine încheiat, peste care s-au așezat blocurile mari de piatră care intră sub incintă și care constituie, de fapt, substrucția solidă a incintei. Peste această temelie, dispusă în trepte inegale, s-a

așezat o nouă șapă de mortar, groasă de circa 0,15 m. Șapa de deasupra se păstrează pe circa 1,57 m din lungimea substructiei și pare a avea în compoziție nisip, var și cărămidă pisat (ca în cazul mortarului din zidul de incintă). Am identificat 11 astfel trepte de substructie, unele dintre ele formate din două pietre mari juxtapuse, prinse cu mortar alb. Oricum, sunt destul de neglijent construite, ceea ce dovedește că funcționalitatea lor era aceea de substructie.

Sunt vizibile aceste trepte pe circa 5,45 m de-a lungul incintei și se opresc cu circa 0,30 m înainte de zidul ZX, care se închide în incintă. Ca lățime, acestea variază de la 0,57 m, în partea cea mai de jos, până la 0,37 m în colțul cel mai de sus.

Profilul de vest din această suprafață este unul destul de relevant pentru situația ce se regăsește în acest sector al cetății. Citind stratigrafia acestuia regăsim un strat vegetal sub care apare un nivel consistent de dărâmtură cu piatră și mortar, urmat de un strat de depunere cu pământ, piatră mărunță, cărămidă, ceramică. Urmează un strat de nivelare, de lut galben, corespunzător umplerii șanțului de construcție. Apoi, semnalăm nivelarea de peste ZX, care corespunde funcționării ZX1 și a gropii din profil de formă trapezoidală, de la limita carourilor 4 și 5. Deasupra gropii se poate observa și un nivel subțire de arsură neagră. De asemenea, tot în proximitatea gropii am identificat o suprafață de circa 0,40x0,25 m de arsură roșiatică. Corespunzător ZX apare nivelul de dărâmtură unde remarcăm multă țiglă, olane de acoperiș, dar și fragmente ceramice caracteristice secolelor V-VI, oase de animale, fragmente de sticlă, o plăcuță de plumb cu rol decorativ, zgură de fier, dar și zgură rezultată în urma arderii chirpicilor.

Obiective viitoare și concluzii

Săpătura din anul următor va avea drept scop stabilirea stratigrafiei și a cronologiei diferitelor niveluri identificate în această zonă, profilarea mai clară a complexelor identificate în acest an, precum și continuarea studierii tehnicii de construcție a incintei și a edificiilor din zonă.

În concluzie, cercetările din acest an nu fac decât să completeze un dosar consistent și variat despre funcționalitatea acestei părți din cetatea Ibida, cu elemente noi care, în ciuda faptului că ne complică anumite concluzii, sunt provocatoare pentru cercetarea de viitor.

Obiectivele stabilite pentru campania viitoare vor fi în măsură, sperăm, să ne aducă mai multe răspunsuri la întrebările care, încă, au rămas fără răspuns.

Punctul „Fântâna Seacă”

Ștefan Honcu, Lucian Munteanu

Cercetările efectuate în anul 2017 în așezarea rurală de la Slava Rusă, din punctul „Fântâna Seacă”, au avut ca scop finalizarea excavării secțiunii S3, care a fost începută încă din anul 2013 și eliminarea martorului dinre cele două secțiuni (S1 – S3). După curățarea acestei secțiuni de vegetație și înlăturarea pământului, am trecut la îndreptarea profilelor. Dimensiunile secțiunii respective au fost lărgite cu 50 de cm, pe toate laturile. De asemenea, ea a fost recaroiată în pătrate cu dimensiunile de 1x1 m (11 m x 5 m).

După cum am putut observa în campania anterioară, odată cu blocarea spațiului dintre cele două încăperi cu un zid (Z7), datat în cea de-a doua fază de locuire, a fost construit și un pavaj din lespezi de calcar, la o adâncime de 50 cm față de nivelul de călcare. În continuarea acestuia am surprins, la aceeași adâncime, podeaua încăperii. Această situație arheologică am constatat-o în C2 al secțiunii S3, în partea de NV a acestuia. Anul acesta ne-am concentrat săpătura în carourile 1-6a respectiv 1-7e, precum și pe eliminarea martorului dintre S1 și S3. Aici am continuat cercetarea pilonului descoperit campania trecută, pe care îl atribuim primei faze de locuire. Tot aici s-a descoperit o *tegula*, care prin orificiul avut, era

destinată trecerii hornului de la soba/sistemului de încălzire (?) al edificiului.

Odată cu excavarea stratului vegetal al martorului, a fost surprins, pe toată suprafața, acoperișul prăbușit al edificiului. După fotografierea și desenarea acestuia am procedat la înlăturarea țiglelor și olanelor acoperișului, unde a fost identificat, în carourile 9-11, un zid ce are forma literei L, compus din două-trei rânduri de asize, legate cu pământ galben, ce este adosat peretelui de nord a edificiului. Zidul a fost construit în faza a doua de locuire a edificiului, iar pandantul lui a fost surprins, anterior, în secțiunea S1 împreună cu care formează o mică cameră. În fața micii încăperi a fost găsită, pe podeaua locuinței o amforă, propabil de vin, confecționată în zona sud pontică, la Sinope.

În secțiunea S1, odată cu îndreptarea profilului de sud, a fost surprins un pavaj din dale de calcar, care a fost „plombat”, ulterior, cu fragmente de tegulae. După toate probabilitățile, întrucât pavajul a fost descoperit pe o suprafață redusă, credem că acesta a funcționat, eventual, în faza a doua de funcționare a edificiului. Acesta corespunde, deci, cu cel descoperit în secțiunea S3 dar pe o suprafață mai mare.

Dat fiind faptul că cercetarea de anul acesta s-a concentrat pe eliminarea martorului dintre S1 și S3, materialul arheologic descoperit este foarte puțin. Acestă constă în ceramică de bucătărie (oale datate în prima și a doua jumătate a secolului IV p. Chr.), dar fi fragmente de amfore, LR 1 și 2 precum și amfora reintregibilă de Sinope. Anul acesta a fost gasită o singură monedă, care aparține, probabil, împăraților Valens – Valentinian

Pentru campania viitoare ne propunem să terminăm de excavat secțiunea S3 și martorul dintre acestea, să deschidem alte secțiuni care să ne ajute să reconstituim planimetria și funcția edificiului cercetat de noi încă din anul 2013.

Ibida – cetatea, teritoriul și limes-ul danubian

Mihaela Iacob, Dorel Paraschiv, Claudio Farre, Salvatore Ganga, Antonio Ibba, Alessandro Teatini¹

Activitatea de documentare aerofotografică începută în 2016 a continuat și în 2017; de această dată au fost utilizate 2 drone, marca DJI, una model Phantom 3 Advanced și cealaltă Phantom 4, ambele cu camera de 12 megapixeli pentru imagini și video “full HD”. S-a realizat, prin numeroase fotografii suprapuse obținute de la înălțimea constantă de 50 de metri, o acoperire fotografică zenitală a întregii supafețe a orașului Ibida: aria fotografiată la fiecare zbor a fost planificată instrumental în așa fel încât să acopere toată suprafața din unghiuri diferite, astfel încât să fie posibilă trasarea trasarea noului plan general al cetății, mult mai detaliat decât cel realizat de către Al.S. Ștefan în 1977 și adus la zi – pentru zonele cercetate sau în curs de cercetare – de către arh. Virgil Apostol. O atenție deosebită a fost acordată și de această dată sectoarelor aflate în curs de cercetare – Curtina X, Curtina G – Turnul 8 și Turnul 10, unde, grație numărului și calității imaginilor realizate, se pot construi modele tridimensionale de înaltă finețe.

În teritoriul cetății *Ibida* o atenție specială a fost acordată documentării aerofotografice a așezării elenistice din punctul „La Donca”, situată la cca. 2 km sud de cetatea romană, așezare în care în ultimii ani au fost realizate o serie de sondaje arheologice². Tot în teritoriul cetății *Ibida* a fost integral

¹ Questi lavori si sono svolti grazie al contributo 2017 del Ministero italiano degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale / Direzione Generale per la Promozione del Sistema Paese, Ufficio VI - Missioni archeologiche, antropologiche, etnologiche

² M. Iacob, Natalia Mateevici, D. Paraschiv, *Descoperiri de epocă*

documentată aerofotografic așezarea romană identificată cu *vicus Bad* (---) de la Mihai Bravu, așezare care nu s-a bucurat încă de vreo cercetare arheologică sistematică și unde, la suprafața solului, sunt vizibile structuri constructive. Aceasta din urmă prezintă un interes deosebit pentru înțelegerea dinamicii privind nașterea și distrugerea așezărilor rurale din nordul provinciei *Moesia Inferior/Scythia*, un sector crucial al *limes*-ului de la Dunărea de Jos. Verificarea, prin câteva sondaje arheologice, a informației date de aerofotogrametrie ar putea permite, în viitor, validarea sau nuanțarea concluziilor obținute prin cercetările arheologice conduse de dr. V. H. Baumann în siturile rurale din teritoriile cetăților *Noviodunum* și *Troesmis*³, cunoscut fiind faptul că transformările societății romane după răspândirea oficială a creștinismului au determinat anumite schimbări și în ceea ce privește structurile edilitare, respectiv, adaptarea unora dintre acestea exigențelor cultului creștin la începutul sec. IV p.Chr., evoluție întreruptă brusc de evenimentele care au urmat bătăliei de la *Hadrianopolis* (378 p.Chr.).

A fost considerată utilă extinderea documentației aerofotografice la diverse tipuri de fortificații situate în zona centrală a provinciei, la distanțe apropiate de cetatea *Ibida*: e.g. fortificațiile aflate pe malul lacului Babadag – începând cu edificiul (*horreum*) fortificat de la Topraichioi, care, grație unor campanii arheologice sistematice desfășurate în anii `80 de către un colectiv de cercetători de la Tulcea și București, a furnizat o secvență completă, validă încă astăzi, asupra distrugerilor datorate diverselor invazii care au avut loc în regiune în sec. IV-V⁴. Nu departe de aceasta se află fortificația de la Babadag, cunoscută și cercetată în special ca sit preistoric (prima epocă a fierului – Hallstatt)⁵, slab conservată (și datorită eroziunii produse de apele lacului), motiv pentru care a fost puțin studiată cea de perioadă romană, ce o suprapune.

La extremitatea opusă a lacului Babadag, în apropiere de digul care îl separă de lacul Razim, se află fortificația romană târzie de la Enisala – punctul Peștera. În absența unor cercetări arheologice sistematice, imaginile aeriene oferă date importante privind organizarea spațiului cetății, în special în sectorul de vest al acesteia. A fost documentată prin sute de imagini și fortificația bizantino-genoveză situată pe un deal din apropiere și care domină toată zona înconjurătoare, astfel încât să se poată construi modelul tridimensional al întregului complex defensiv de la Enisala⁶.

Echipa care a realizat documentarea fotogrametrică a decis extinderea acesteia către zona de *limes* danubian din imedata vecinătate a teritoriului cetății *Ibida*, fortificații care nu beneficiaseră de acest tip de documentare. Între acestea, fortificația (de tip *quadriburgium*) de la Traian s-a dovedit a fi pretabilă, de o manieră exemplară, pentru a documenta tipul de fortificație de mici dimensiuni de perioadă romană târzie. Dat fiind că fortificația nu a făcut obiectul vreunei intervenții arheologice, iar terenul pe care se află este liber de construcții, devine posibilă o lectură a structurilor constructive prin intermediul fotogrametriei: incinta de formă pătrată, turnurile de colț de formă circulară, o poartă situată pe incinta meridională. Ceva mai la sud, fortificația de la Beroe permite o

greacă în zona Slavelor. Documentația numismatică și arheologică, în V. Iliescu, D. Nedu, A.-R. Barboș (eds.), *Graecia, Roma, Barbaricum. In Memoriam Vasile Lica*, Galați, 2014, p. 105-125.

³ V.H. Baumann, *Așezări rurale antice în zona Gurilor Dunării: contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (sec. I - IV p.Chr.)*, Biblioteca Istro-Pontică, Seria arheologie 1, Tulcea, 1995.

⁴ Andrei Opaîț, Mihail Zahariade, Gh. Poenaru-Bordea, Cristina Opaîț, *Fortificația și așezarea romană târzie de la Babadag - Topraichioi*, Peuce. 10, 1991, p. 211-260, 263-269 (vol. I), pl. 11-50, 58-65, 74-77 (vol. II).

⁵ G. Juganaru, *Cultura Babadag*, I, Constanța, 2005

⁶ A se vedea în acest sens și Al. S. Ștefan, *Cetățile romane de la Enisala. Studiu aerofotografic*, BMI 46, 2, 1977, p. 15-25.

înțelegere complexă a structurii grație imaginilor obținute prin fotogrametrie aeriană; se disting astfel: fortificația – situată pe unul dintre dealurile aflate în imediata vecinătate a Dunării, așezarea civilă – pe dealul următor (separat de primul printr-o vale) aflat ceva mai spre interior față de primul, necropola – căreia i-au fost rezervate înălțimile argiloase naturale situate la sud, în apropierea fortificației și unde au fost cercetate, începând cu anii 1958-1959, peste 1000 de morminte de epoci diverse și o bazilică cimiterială din sec. VI p.Chr., ale cărei ziduri sunt dificil de urmărit pe teren.

Documentarea aereofotografică a continuat spre sud, atingând anticul centru de la *Cius*, sit care nu a beneficiat până astăzi de atenția cuvenită și nu a făcut obiectul vreunei cercetări arheologice; cetatea, împreună cu așezarea civilă sunt situate pe un vast platou avansând către lacul Hazarlâc: în fotografiile aeriene se poate observa cum, din vârful sudic al platoului, pleacă o linie de separare clară care urmează un profil înclinat spre dreapta, marcând, probabil, același tip de demarcație ca și la *Beroe*, între fortificație și așezarea civilă. Ultima fortificație de pe *limes* documentată aereofotogrametric în campania anului 2017 a fost cea de la Hârșova (*Carsium*), situată ceva mai la sud, pe o stâncă cu vedere la Dunăre. Imaginile fotografice permit o lectură lejeră atât a structurii fortificației – care a făcut, în parte, obiectul mai multor campanii de cercetări sistematice, punându-se în evidență și o importantă etapă de reocupare și reamenajare a cetății în perioada mediobizantină, precum și raportul strâns între fortificație și zona în care se afla portul fluvial, la picioarele stâncii, dar cu acces direct de la nivelul acesteia, acces favorizat de existența unei văi bine individualizate care se deschide în hemiciclu, legând astfel partea de sus a stâncii (fortificația) cu baza acesteia, malul fluviului, unde se află portul.

Astfel de activități de documentare aereofotografică a *limes*-ului danubian vor continua și în 2018, cu scopul bine precizat de a ne focaliza pe acele fortificații care nu au făcut obiectul unei astfel de documentări, având drept finalitate organizarea unei expoziții pe această temă.

62. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași

Punct: Malu Roșu

Cod RAN: 104216.03

Tip sit: 111, 117, 211

Încadrare cronologică: 14, 142, 143

Autorizația nr. 68/25.04.2017

Colectiv: Cătălin Alexandru Lazăr – responsabil științific; Radian Romus Andreescu, Mihai Florea, Emil Dumitrașcu, Mădălina Voicu, Ionela Crăciunescu, (MNIR), Valentin Radu, Constantin Haită (CNCP-MNIR), Theodor Ignat, Vasile Opriș, Adelina Darie (MM București), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Adrian Bălășescu, Mihaela Golea, Cătălin Ion Nicolae (IAB), Andrei Dorian Soficar (IAFR), Valentin Parnic (MDJ Călărași), Cristina Covătaru, Ovidiu Frujina, Bogdan Manea (FIB), studenți, masteranzi și doctoranzi FIB și UAUM București

Săpăturile arheologice de la Sultana-Malu Roșu, com. Mânăstirea, jud. Călărași, din campania 2017, s-au desfășurat exclusiv în Sectorul Terasă și au vizat continuarea investigațiilor legate de construcția incendiată eneolitică C1/2014. Identificată în anul 2014, cu ocazia cercetărilor pentru identificarea limitei de est a necropolei preistorice de la Sultana-Malu Roșu, această construcție, cu dimensiuni considerabile (cca. 12 x 10 m), a fost cercetată în cadrul unei suprafețe de 16 x 16 m (Son 1/2016), amplasată la cca. 70 m vest de așezarea de tip tell, la sud de Son 1/2014 și Son 1/2015.

În campania 2017, cercetările au vizat investigarea complexelor posterioare ce perforau nivelul de distrugere al construcției C1/2014. După cum se stabilise încă din campania 2016, aceste intervenții posterioare sunt de tip groapă (cele mai multe), dar și o serie de șanțuri de fundație (C13/2017), ce delimitau o zonă rectangulară, pe toate laturile acesteia, legate cel mai probabil de o structură ușoră de suprafață. Materialele ceramice recuperate din aceste șanțuri de fundație pot fi atribuite exclusiv culturii Gumelnița.

Patru dintre gropile posterioare identificate anterior, ce perforau nivelul de chirpici ars al construcției C1/2014, s-au dovedit în urma cercetării a aparține unor complexe funerare. Gropile aveau forme ovale sau rectangulare. Trei dintre acestea (M96, M98 și M99) conțineau schelete în poziție chircită, lateral, orientate pe direcții apropiate de est sau sud. Inventarul funerar lipsește în majoritatea cazurilor. Pe baza elementelor de tratament funerar și cazuisticii anterioare documentate în necropola de la Sultana-Malu Roșu, aceste morminte pot fi atribuite perioadei eneolitice. Mormântul notat M97, conținea resturi redepozitate de la un individ reprezentat incomplet (craniul și membrele inferioare), asociate cu două vase ceramice complete, ce prezentau caracteristici tipologico-stilistice specifice primei epoci a fierului.

Celelalte gropi ce tăiau nivelul de distrugere al construcției C1/2014, în număr de 7, sunt posterioare secveței crono-culturale gumelnițene, fiind structuri excavate ce conțineau o cantitate mică de materiale arheologice. Se remarcă groapa C8/2017, ce conținea resturile cvasi-complete ale unui schelet de *Sus scrofa* (în conexiune), asociat și cu oase de *Bos taurus*.

La fel ca și în campania 2016, în 2017 am decis continuarea investigațiilor non-intruzive magnetometrice din perimetrul terasei, în vederea unei înțelegeri mai bune a distribuției construcțiilor incendiate eneolitice de aici. Noile prospecțiuni magnetometrice au condus la identificarea altor două structuri arse (C14/2017 și C18/2017), similare construcțiilor C1/2014 și C12/2016. Astfel, anomaliile identificate în urma prospecțiunilor au fost verificate arheologic prin intermediul unor sondaje test (Son 1/2017 și Son 2/2017) de 3 x 1 m, în cadrul cărora au fost identificate niveluri de distrugere incendiate similare celor din C1/2014 și C12/2016. Având în vedere zonele ocupate de aceste anomalii, dar și caracteristicile morfologice ale nivelurilor de distrugere descoperite în sondajele test, alături de caracteristicile materialelor arheologice recoltate din acestea (eneolitice), este clar că ne aflăm în fața altor două construcții eneolitice incendiate. Aceste structuri vor fi investigate în campaniile următoare.

După cum arătam și anterior, descoperirea acestor construcții din zona *off-tell* de la Sultana-Malu Roșu redeschide discuția despre semnificația așezărilor de tip *tell*, precum și asupra modului în care populațiile preistorice percepeau spațiul domestic și cel funerar.

Tehnica de săpătură aplicată în situl de la Sultana a constat în metoda micro-stratigrafică, înregistrările realizându-se în sistemul unităților stratigrafice (u.s.-uri), în cadrul unor registre de unități stratigrafice și complexe, fiind utilizate fișe tipizate.

Colectarea datelor brute din teren, în vederea înregistrărilor planimetrice și altimetrice, s-a realizat cu ajutorul unui receptor GNSS (Global Navigation Satellite System), la care s-au adăugat o nivelă optică Leica NA 724 și o stație totală Leica TCR 407 Power.

Sedimentul din morminte și din complexele cercetate a fost recoltat și sitat. Din toate mormintele cercetate au fost recoltate probe pentru datări absolute (¹⁴C) și analize de paleoparazitologie și paleogentică (A.D.N.).

Materialele faunistice au fost prelucrate și analizate pe teren de către echipa Centrului Național de Cercetări Pluridisciplinare din cadrul Muzeului Național de Istorie a României.

Piesele IMDA vor fi analizate în laboratoarele Universității „Valahia” din Târgoviște.

Artefactele litice și ceramice vor fi analizate în laboratoarele Facultății de Geologie și Geofizică București.

În funcție de bugetul disponibil, cercetările viitoare vor viza continuarea săpăturilor din vecinătatea așezării de tip *tell* aparținând culturii Gumelnița, investigarea structurilor incendiate *off-tell*, dar și cercetările din așezarea plană aparținând culturii Boian, precum și în cadrul celor două necropole preistorice.

Abstract

The archaeological site is located at ca. 300 m North-East from Sultana village, in the location named Malu Roșu, on the high terrace of the Mostiștea Lake.

In the 2017 campaign, the aim of the research was the investigation of the posterior complexes that perforated the destruction level of burnt building C1/2014.

Generally, these posterior interventions are pits (most) but also a series of foundation ditches (C13/2017), which marked a rectangular area on all sides. The ceramic materials recovered from these foundation trenches can be attributed exclusively to the Gumelnița culture. Other four pits are in fact graves that contain skeletons in a hooker position, E-W or S-N oriented, in most of the cases without grave goods.

The other pits that cut the destruction level of the C1/2014 building (n=7) represent excavated structures that contained a few archaeological materials. They belong to the post-Gumelnita chronological framework.

Last but not least, we have continued the magnetometric investigation in the area of the terrace, and they led to the identification of two new burnt buildings (C14/2018 and C18/2018).

Bibliografie

Andreescu R., Lazăr, C., *Valea Mostiștei. Așezarea gumelnițeană de la Sultana Malu Roșu*, Cercetări Arheologice 14, 2008, București, p. 55-76.

Andreescu R., Lazăr C. *et alii*, *Sultana, com. Mânăstirea*, CCA 2014, p. 134-136.

Andreescu R., Lazăr C. *et alii*, *Sultana, com. Mânăstirea*, CCA 2015, p. 91-93.

Lazăr, C. *et alii*, *The Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)*, Studii de Preistorie 5, 2008, București, p.131-152.

Lazăr, C. *et alii*, *New Data on the Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)*, Studii de Preistorie 6, 2009, București, p. 165-199.

Lazăr, C. *et alii*, *Traditions, Rules and Exceptions in the Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Southeast Romania)*, în Kogalniceanu R., Curca R., Gligor, M. & Stratton, S. (eds.), *HOMINES, FUNERA, ASTRA. Proceedings of the International Symposium on Funerary Anthropology, June 5-8,*

2011, *Alba Iulia*, British Archaeological Reports, International Series, no. 2410, Archaeopress, Oxford, p. 107-118.

Lazăr, C., *The Eneolithic Necropolis from Sultana-Malu Rosu (Romania) – A Case Study*, în Oosterbeek, L. & Fidalgo, C. (eds.), *Mobility and Transitions in the Holocene. Proceedings of the XVI World Congress of the International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences (Florianopolis, Brazil, 4-10 September 2011 in Wortley, South Gloucestershire)*, Vol. 9, British Archaeological Reports, International Series, no. 2658, Archaeopress, Oxford, p. 67-74.

63. Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș

Punct: Grămurada de la Jupani

Cod RAN: 159124.03

Autorizația: 74/25.04.2017

Colectiv de cercetare: dr. Dragoș Diaconescu (Muzeul Național al Banatului Timișoara) – responsabil științific; dr. Victor Bunoiu (Direcția Județeană pentru Cultură Timiș), Amina Muscalu-Crețescu (Tg. Jiu), Iulian Leonti (Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș), Alexandru Hegyi (Universitatea de Vest Timișoara), dr. Răzvan Pinca (Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă Plastică Lugoj), dr. Sorin Tincu (Muzeul de Arheologie, Istorie și Etnografie Hunedoara)

Campania anului 2017 s-a desfășurat în perioada 1-30 septembrie. Colaborarea dintre Universitatea de Vest Timișoara, Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă Plastică Lugoj, Direcția Județeană pentru Cultură Timiș și Muzeul de Arheologie, Istorie și Etnografie Hunedoara a putut susține o echipă formată din 7 specialiști, precum și prezența în practică a unui student din partea Universității de Vest din Timișoara.

Scurtă prezentare a sitului

Situl arheologic Susani-Grămurada de la Jupani face parte din grupul de patru movile situat pe latura nordică a localității Susani (com. Traian Vuia, jud. Timiș). Movila numită *Grămurada de la Jupani* este situată pe malul drept al pârâului Glavița, chiar pe marginea primei terase neinundabile ale acestuia.

Cercetările întreprinse în movila *Grămurada lui Ticu* între anii 1964-1973 de către Ion Stratan și Alexandru Vulpe au fost valorificate printr-un studiu publicat în 1977 în *Praehistorische Zeitschrift*. Aici *Grămurada de la Jupani* este menționată și cartată, dimensiunile oferite fiind de cca. 60 m diametru și cca. 4 m în elevație. În 1983 Maria Moroz Pop publică informații despre această movilă, utilizând toponimul propus de I. Stratan, oferind și valori dimensionale (100 m în diametru și 10 m înălțime). Florin Medelet și Ion Bugilan publică în 1987 informații despre acest obiectiv arheologic, atribuindu-l însă satului Jupani și oferind toponimul de *Gomilă*. Valorile dimensionale publicate de cei doi autori variază între 80 și 100 m pentru diametru și între 5 și 10 m pentru înălțime.

După publicarea lucrării semnată de Medelet și Bugilan în 1987, această movilă nu s-a mai bucurat de un interes deosebit, Sabin Adrian Luca reușind în anul 2006 prin publicarea repertoriului arheologic al Banatului românesc să ”creeze” două movile (una atribuită satului Jupani și numită *Gomilă* sau *Grămurada* și una satului Susani numită *Grămurada de*

la Jupani). Între anii 2002 și 2006 Petru Rogozea a întreprins cercetări într-o movilă de pământ aplatizată aflată în imediata vecinătate a obiectivului arheologic descris de noi. Această mică movilă nu a fost regăsită în literatura de specialitate și nu este inclusă nici în RAN. Materialele descoperite au fost încadrate în Hallstatt A1.

Ținta principală a fost cercetarea zonei afectate în 2015 de către căutătorii de comori, realizarea cercetărilor non-invazive (de magnetometrie și topografie electrică) și a unui plan topografic cât mai precis al movilei în sine, având în vedere faptul că movila era acoperită de o pădure extrem de deasă. Astfel, la acest moment putem spune că *Grămurada de la Jupani* are o înălțime de 4 m și un diametru maxim de 44 m (pe axa E-V), fiind situată chiar pe fruntea terasei neinundabile ce mărginește pârâul Glavița către nord.

Campania anului 2017

Prima etapă a fost defrișarea movilei și mutarea materialului lemnos rezultat în marginea acesteia, lângă pâlcurile de copaci aflate în imediata vecinătate a pârâului Glavița.

Golirea pământul răscolit de căutătorii de comori a fost făcută mecanizat. Un indiciu foarte bun pentru solul aflat în poziție secundară a fost prezența trunchiurilor de copac și crengilor înfipte de braconieri în solul excavat.

Eliminarea acestui sol și îndreptarea profilelor acestei intervenții a dus la obținerea unei unități de cercetare cu o lungime de 16,40 m și o lățime de 2,7 m. Caroierea a fost făcută dinspre latura de est, începând cu caroul 1. Dimensiunile carourilor au fost de 2x2,70 m. În zona carourilor 8, 5 și 4 situația arheologică primară a fost complet afectată, implicit orice observație la nivel de grundris fiind compromisă. Observații pertinente au fost făcute în carourile 7, 6, 3, 2 și 1.

Ce s-a putut observa este faptul că lama excavatorului folosit de căutătorii de comori a avut o lățime de 2,40 m. Îndreptarea manuală a profilelor la cota lățimii unității de cercetare de 2,70 m, ne-a oferit posibilitatea să obținem observații și informații pertinente referitoare la stratigrafia verticală a movilei și la corelarea observațiilor făcute pe grundriss în carourile afectate parțial cu cele de pe profilele longitudinale în zona carourilor afectate total. Astfel putem estima, că pe zona cercetată în campania 2017, circa 35% din observațiile arheologice au fost viciate de acțiunea ilegală menționată. În zona caroului 8 s-a putut observa că, în afara acțiunii din 2015, alte trei intervenții cu autori necunoscuți și neînregistrate oficial au vizat zona centrală a movilei.

Analiza profilelor longitudinale a relevat construirea movilei într-o singură etapă, movila în sine acoperind un nivel orizontal de arsură (nivel 10) de la baza sa printr-un cumul de 12 niveluri de amenajare, unele sub formă de lentile zonale, demonstrând o adevărată artă în ceea ce privește edificarea unor asemenea monumente funerare.

Considerăm, bazându-ne în mod special pe cele identificate în caroul 3 dar și parțial 2 și 1, că *Grămurada de la Jupani* este un monument funerar. În aceste carouri au fost identificate, prin spăcluire, depuneri de oase umane incinerate împreună cu fragmente de lut ars și cărbune de lemn, sub fomă de strat (caroul 3 și parțial 2, complexul C2) și în groapă (carourile 1 și 2, complexele C1, C3, C8). Partea superioară a complexului C1 a fost afectată de acțiunea ilegală din 2015, dar este foarte clar că legătura stratigrafică dintre complexele C1 și C2 indică contemporaneitatea celor două unități arheologice, cu sublinierea că umplerea C1 precede cu foarte puțin amenajarea C2. În caroul 3, la metrul 5,3 pe profilul sudic și la metrul 5,6 pe profilul nordic a fost identificată o linie demarcată de patru gropi de stâlpi (dinspre nord spre sud C4, C5, C6, C7) dintre care C4 și C7 aveau diametrul de 36 cm, iar C5 și C6 de 10 cm. În carourile 7 și 6, corespunzând nivelului pe care a fost depus complexul C2 a fost cercetat prin spăcluire un nivel de arsură cu aspectul unei podele de lut

arse superficial, nivel pe care nu au fost identificate materiale arheologice.

Complexul C3 a fost suprapus de profilul estic, transversal al secțiunii S1/2017. Acest complex este suprapus însă doar de nivelul coluvial (nivel 4 numit de noi), fiind dispus teoretic lângă movila în sine.

Fragmentele ceramice identificate sporadic sunt într-o strânsă legătură cu amenajarea nivelului 10, la acest moment fiind foarte dificilă atribuirea lor vreunui sit din apropierea tumulului, ca și parte a solului ce a fost transportat pentru amenajare. Aceste fragmente ceramice au caracteristici ce le încadrează în Epoca Bronzului.

În caroul 1, aproape de limita de separație de caroul 2, a fost identificat în conexiune stratigrafică directă cu nivelul 10, o parte dintr-un vas ceramic, de factură grosieră, de culoare cărămizie, ars slab (numit vasul 1). Din păcate lipsa unor elemente mai clare, morfologice și tehnologice fac atribuirea cultural-cronologică a acestuia dificilă, apartenența la Epoca Bronzului fiind foarte posibilă.

Spre finalul campaniei a fost decopertat și tronsonul vestic al secțiunii S1/2017, astfel secțiunea având lungime totală de 40 m. Au putut fi observate pe profilele rezultate marginile intervențiilor din zona centrală a movilei, aspect relevant și de alveolarea puternică din centrul tumulului, vizibilă la suprafață.

Cercetările non-invazive

Au constat în magnetometrie și tomografie electrică, ambele activități fiind desfășurate sub coordonarea lui Alexandru Hegyi. Ambele au vizat și spațiul exterior al movilei, în special pe latura vestică și nord-vestică. Cantitatea mare de gunoi menajer contemporan, abandonată spre pârâul Glavița (i.e. est și sud-est) a făcut imposibilă abordarea acestei laturi prin metodele menționate.

Ambele metode au avut de suferit în zona centrală a movilei datorită stratului gros fromat din niveluri/lentile de lut depuse pentru a construi movila în sine, dar au relevant un aspect extrem de important. Movila este circumscrisă de un șanț cu o lățime de aproximativ 1,5 m, diametrul cercului descris de șanțul menționat fiind de 44 m. Complexul C3 este situat sub nivelul coluvial al întregii movile, dar în interiorul cercului descris de șanțul ce circumscribe movila. Astfel, putem considera că respectivul șanț este într-o strânsă legătură cu delimitarea spațiului de desfășurare a activităților ce au dus la generarea nivelului de la baza movilei (nivel 10a și 10), acoperirea acestui nivel cu movila în sine, ducând la, probabil, suprapunerea cel puțin parțială a complexului C3 și a unei părți din șanț.

Scurte concluzii preliminare

Din caroul 8, zona profilul sudic a fost prelevată o probă de cărbune de lemn și a fost trimisă la laboratorul IFIN-HH din București pentru datare AMS. Valoarea *mean* datei calibrate obținute este la 1398 cal BC, dată ce se înscrie între valorile etapei C2 a Epocii Bronzului.

Nivelul 10 și baza și sub-nivelul 10a de la *Grămurada de la Jupani*, cu excepția cantității de oase calcinate descoperite, seamănă extrem de bine cu nivelurile I și II așa cum au fost definite în cadrul sitului de la Grămurada lui Ticu¹.

Profilele sudic și nordic au fost documentate, cel nordic prin desen și fotogrametrie, iar cel sudic doar prin desen. Profilele unității de cercetare au fost conservate cu solul excavat în cursul campaniei de cercetare.

Abstract

The 2017 excavation campaign from Susani-Grămurada de la Jupani, was done starting from 1 of September until 30 of September. The first step was the deforestation of the mound.

The non-invasive research methods (i.e. magnetometry and electrical tomography) were performed. It was noticeable that the earthen mound is circumscribed by a narrow ditch. The eastern sector of trench S1/2017 (16,40 x 2,70 m) was excavated completely, this area being affected by an unauthorized excavation, performed in 2015. It was observed that on the base of the earthen mound exists a burnt layer, quite clean in the middle and which towards the outer part of the mound was characterized by the presence of cremated bones, charcoal and pieces of burnt clay. These kinds of materials were deposited also in shallow pits, features situated inside of the circle described by the outer ditch. A 14C data was obtained from the burnt layer, its mean calibrated value being at 1398, cal BC, equivalent with the C2 stage of Bronze Age.

Bibliografie

Luca 2006 - Luca, Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006.

Medeleț-Bugilan 1987 - Medeleț Florin, Bugilan Ion, *Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în Banatica 9,1987, 87-198.

Moroz-Pop 1983 - Moroz-Pop, Maria, *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților din județul Timiș din paleolitic și până în Evul Mediu*, în Banatica 7, 1983, 469-490.

Stratan-Vulpe 1977 - Stratan, Ioan; Vulpe, Alexandru, *Der Hügel von Susani*, în Praehistorische Zeitschrift 52, 1977, 28-60.

64. Târcov, com. Pîrscov, jud. Buzău

Punct: Piatra cu lilieci

Cod RAN: 48646.01

Autorizația nr. 22/2017

Colectiv: Sebastian Matei – responsabil științific; Valeriu Sîrbu (M Brăila), Daniel Costache (MJB)

În campania din 2017 am urmărit mai multe obiective: extinderea săpăturilor pe Terasa 2 și 3 pentru a identifica și cerceta noi complexe, epuizarea secțiunii S16 de pe Terasa 2 și a complexului 49 – locuință, situată pe Platou, prin extinderea săpăturii.

Pe Terasa 2 au fost trasate 3 noi secțiuni, respectiv **secțiunile S18, S19 și S20**, toate trei cu dimensiunile de 6 x 2 m, secțiuni ce plecau din apropierea marginii Terasei 1 și mergeau în pantă spre Terasa 2. Doar S18 și S19 au fost epuizate, rezultatele fiind destul de modeste (3 complexe în S18 și unul în S19). În capătul dinspre sud al S18 și S19 s-a putut observa în toate profilele o intervenție antropică care a avut ca rezultat orizontalizarea locului pentru al face propice locuirii. În această zonă au fost descoperite și cele mai numeroase fragmente ceramice, unele chiar de la vase parțial întregibile.

Pe Terasa 3 au fost trasate alte două secțiuni:

Secțiunea S21 – cu lungimea de 34 x 2 m, traversează de la nord la sud o parte din Terasa 3. Ea începe din marginea Terasei 2 și merge în pantă până spre mijlocul Terasei 3. Întrucât în partea din pantă se aflau vestigiile fortificației, ceea ce presupunea cercetarea și excavarea unei mari cantități de pietre, am preferat să începem săpătura de la metru 20 spre capătul secțiunii, zona fiind plată și propice locuirii. În urma cercetării s-a observat că cea mai mare parte a secțiunii este

ocupată de stânca nativă iar în rest de o argilă gălbuie care a apărut la cotele de - 0,30/0,35 m. În cei 28 m² excavați nu a fost identificat strat de cultură și s-au descoperit doar 4 fragmente ceramice.

Secțiunea S23 – secțiune cu dimensiunile de 4 x 2 m, trasată la cca 5 m vest de S21. După îndepărtarea stratului vegetal gros de 15-20 cm a apărut un strat consistent de cultură care a mers în profunzime pana la 0,70 m. Au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, dar și un complex adâncit și o amenajare de pietre. Secțiunea nu a fost epuizată, astfel că date privind cele două complexe vom obține în campania următoare. Așadar, putem constata că locuirea pe Terasa 3 nu este răspândită pe toată suprafața, preferându-se, din cate s-a putut observa, zonele unde lipsește stânca nativă.

Pe platou a fost trasată o nouă secțiune în imediata apropiere de S13 cu scopul de a cerceta partea dinspre vest a locuinței – complex 49 și a gropii – complex 66. **Secțiunea S22** a fost trasată oarecum perpendicular pe Secțiunea S13 păstrându-se un martor de 50 cm între ele. Lungimea acesteia de 4,80 x 2 m a fost limitată de prezența unui arbore. La adâncimea de 0,45 m a fost atinsă umplutura complexului 49, locuință ușor adâncită. Din inventarul acesteia notăm descoperirea unei oglinzi și a unei fibule puternic profilate din bronz, precum și un cuțit din fier. La – 0,52/0,57 m a fost dezvelită și vatra locuinței de formă rectangulară cu laturile de un metru și ușor supraînălțată. **Vatra – complex 77** – este puternic afectată de rădăcinile arborilor, păstrându-se din ea aproximativ 60%. Atât vatra cât și locuința nu au fost cercetate integral, vestigiile acestora fiind conservate pentru campania din 2018.

În această campanie au fost cercetate 14 complexe dintre care 12 noi. Dintre acestea 11 sunt gropi menajere, restul reprezentând o locuință ușor adâncită, o vatră în situ și o aglomerare de fragmente ceramice.

În continuare vom descrie pe scurt cele mai reprezentative gropi cercetate în campania din 2017:

Complex 68 (secțiunea S16) – groapă tronconică săpată de la cota de – 0,70 m până la -1,35 m față de nivelul actual de călcare. Diametrul gurii este de 1,00 m iar diametrul maxim în zona bazei este de 1,40 m. Umplutura este brună în partea superioară, și cenușie, foarte afânată, în partea inferioară. Conține numeroase fragmente ceramice de factură dacică, oase și pietre.

Complex 69 (secțiunea S16) – groapa tronconică observată la - 0,53 m, fundul fiind atins la cota de 1,48 m. Diametrul gurii este de 0,60 m iar diametrul maxim spre bază este de 0,90 m. Umplutură este cenușiu-roșcată cu mult pigment de lipitură arsă. Conține fragmente ceramice dacice dar și de epoca bronzului.

Complex 70 (Secțiunea S16) – groapă de formă cilindrică observată la - 0,54 m cu baza la – 1,30 m și diametrul de 0,90 m. Umplutura este brun compactă amestecată cu pământ gălbui și cu pigment roșcat de lipitură arsă. Conține foarte multe fragmente de crustă de vatră, unele cu dimensiuni ce depășesc 10 cm. Apar și cioburi dacice și câteva oase.

Complex 73 (Secțiunea 18) – groapă tronconică observată la cota de - 0,56 m cu baza la -1,40 m. Are diametrul gurii de 1,10 m și diametrul maxim spre bază de 1,40 m. Umplutura este preponderent brună în amestec cu pământ cenușiu și galben. Conține mult pigment de cărbune, numeroase oase de animale și cioburi.

Complex 76 (Secțiunea S16) – groapă tronconică cu diametrul gurii de 1,00 m și al bazei de 1,40 m. Pe profilul de est al secțiunii se observă că a fost săpată de la cota de aproximativ - 0,55 m până la adâncimea de -1,65 m față de nivelul actual de călcare. Umplutura este cenușie, afânată cu numeroase fragmente ceramice, oase și pietre.

Pieseile arheologice descoperite în această campanie nu sunt numeroase dar expresive. Amintim aici descoperirea în

complexul 49-locuință a 4 piese: un călcător din lut, o lamă de cuțit din fier, o oglindă din bronz și o fibulă întreagă de tipul puternic profilată. O fibulă similară a fost descoperită în campaniile anterioare în complexul 4 – locuință. Mai notăm aici descoperirea și a altor piese din metal cum ar fi: trei împungătoare, un vârf de săgeată, o scoabă și fragmente dintr-un tub, toate din fier. Din lut avem numeroase fusaiole, din tuf vulcanic 2 râșnițe fragmentare (o meta și un catillus) și 4 piese din corn în diverse stadii de prelucrare.

În campania din anul viitor ne propunem cercetarea integrală a locuinței complex 49 și a gropii 66 de pe Platou, epuizarea secțiunii 20 de pe Terasa 1 și a secțiunilor 21 și 23 de pe Terasa 3. De asemenea ne propunem trasarea de noi secțiuni pe Platou și Terasa 3, precum și efectuarea de mici sonde pe terasele situate la vest de sit unde au fost descoperite fragmente ceramice dacice la suprafața solului.

Abstract

In the 2017 campaign we pursued several objectives: the expanding of the excavations on Terrace 2 and 3 for the purpose of identifying and investigating new complexes, the completion of the research of trench S.16 from Terrace 2 and dwelling-complex 49, located on the Plateau.

As a result, 6 new trenches were opened as follows: 3 trenches, respectively S.18, S.19 and S.20, (all three with the dimensions of 6 x 2 m), which were drawn from the near by edge of Terrace no. 1 and downhill towards Terrace 2, two trenches on Terrace 3 - S.21 (34 x 2 m) and S.23 (4 x 2 m), respectively trench S.22 (4,80x2 m) located on the Plateau and opened with the purpose of continuing the research of dwelling-complex 49.

In this campaign we investigated 14 complexes, from which 12 of them were new. Of these, 11 were pits, the rest representing a partially deepened dwelling, an *in situ* hearth and an agglomeration of ceramic fragments. All complexes were dated into the second half of the 1st century A.D.

In the next year’s campaign we intend to complete the research of dwelling-complex 49, S.20 from Terrace 2, S.21 and S.23 from Terrace 3.

Bibliografie

G. Trohani, R. Andreescu, *Cercetările arheologice din punctul „Piatra cu Lilieci” din satul Târcov, comuna Pârscov, județul Buzău*, Cercetări Arheologice, IX, 1992, p. 46-51, pl. 1-18;

Sebastian Matei, Daniel Costache, Daniel Garvăn, *Cercetările arheologice de la Tîrcov – Piatra cu Lilieci, jud. Buzău. Campania 2014*, în Mousaios XX, 2015, p. 221-228;

Valeriu Sîrbu, Sebastian Matei, *Quelques observations sur des centres fortifiés geto-daces dans la Valachie central – nordique*, în Fortified sites from the 1st millennium BC în Central and South-Eastern Europe, Chișinău, 2015, p. 101 – 120;

Sebastian Matei - *Elements for a Chronological Framework of the Dacian Fortress from Târcov, Buzău County*, în *volumul Iron Age Chronology in the Carpatian Basin*, Cluj Napoca, 2016, p. 389-394;

Cronica Cercetărilor Arheologice (CCA) 2008, p. 308-309; CCA 2009, Valachica, 21-22, 2008-2009, p. 216 – 217; CCA 2010, p. 187- 189, CCA 2011, p. 142-144; CCA 2012, p. 144-145; CCA 2013, p. 129-130.

¹ Stratan-Vulpe 1977

65. Tărtăria, com. Săliștea, jud. Alba

Punct: Podu Tărtăriei vest / Situl hallstattian Tărtăria – Podu Tărtăriei vest

Tip de sit și încadrare cronologică: 112 – așezare fortificată / 151 – Epoca timpurie a bronzului (c. Coțofeni), 162 – Hallstatt mijlociu (c. Basarabi)

Cod RAN: 7080.03

Autorizație nr. 131/2017

Colectiv: Corina Borș (MNIR) – responsabil științific; Luciana Rumega-Irimuș (MNIR), Vlad Rumega-Irimuș (MNIR), Mădălina Voicu (MNIR) – membri colectiv cercetare¹

Această importantă stațiune arheologică preistorică, descoperită în urmă cu 5 ani, este situată în județul Alba, comuna Săliștea, satul Tărtăria. De vreme ce a fost necesară identificarea distinctă a acestui sit din perioada mijlocie a primei epoci a fierului de binecunoscuta stațiune neolitică de la Tărtăria – *Gura Luncii*, apelând la toponimia locală și hărțile de referință acest de-al doilea important sit identificat în cuprinsul teritoriului administrativ al satului Tărtăria a fost denumit Tărtăria – *Podu Tărtăriei vest*. Situl hallstattian, descoperit în anul 2012 cu prilejul cercetărilor arheologice preventive prilejuite de construirea autostrăzii Orăștie – Sibiu, se află pe partea stângă a văii mijlocii a Mureșului, la Nord de autostradă și la Sud de DN7, chiar la intrarea în satul sus-menționat. Lucrările agricole intense care se desfășoară de câteva decenii în această zonă afectează suprafața sitului, așa cum se poate observa atât pe imagini aeriene și hărți de arhivă, dar și direct, cu prilejul cercetărilor preventive din anii 2011–2012, respectiv a celor sistematice din campaniile 2016–2017. Prin cercetările arheologice preventive din anul primăvara și vara anului 2012, desfășurate în porțiunile sudică și estică ale sitului, s-a stabilit existența aici a unui important habitat preistoric, unde se păstrează importante vestigii încadrabile în perioada mijlocie a primei epoci a fierului (Hallstatt-ului mijlociu / perioada culturii Basarabi)². Campaniile de cercetare arheologică sistematică din perioada 2016–2017 s-au concentrat în partea nordică a sitului, confirmând suprafața amplă pe care o ocupă această stațiune preistorică pe prima terasă a râului Mureș. Trebuie amintit și faptul că acesta este unul din cazurile aparte ale arheologiei din România ultimelor două decenii dată fiind oportunitatea și posibilitatea de a continua cercetarea arheologică preventivă de amploare din anul 2012 (într-un sit anterior necunoscut) prin extinderea și aprofundarea sa în cadrul unui program multianual de săpătură arheologică sistematică și investigații pluridisciplinare conexe.

Obiectivele cercetării

Încă de la finalul cercetărilor arheologice preventive din 2012 a devenit evident faptul că scopul major al extinderii cercetărilor arheologice sistematice (pluridisciplinare) către

Nord și Vest este acela de a identifica – prin mijloace non-intruzive și săpătură sistematică – vestigiile arheologice din cuprinsul porțiunii de sit neafectată de construirea autostrăzii și a infrastructurii conexe, respectiv de a cerceta porțiuni distincte din sit pornind de la rezultatele investigațiilor geofizice și de a le proteja prin clasarea sitului în Lista Monumentelor Istorice (categoria A). Principalele obiective ale cercetării arheologice sistematice, planificate într-o primă etapă să se desfășoare pentru o perioadă de cinci ani, vizează: (1) sondarea unor perimetre din zona nordică, cea vestică și cea nord-estică sitului în vederea stabilirii limitelor sale în aceste direcții; (2) investigarea traseului șanțului sudic de delimitare în partea vestică a sitului. Având în vedere că întreaga suprafață a sitului este afectată de lucrări agricole intensive și – pe cale de consecință – este necesar acordul administratorilor / proprietarilor loturilor de teren pentru acces în sit, planificarea măsurătorilor non-intrusive și a campaniei de săpături propriu-zise sunt direct influențate – anual – de acest factor. Alți factori care determină modul de organizare a campaniei și stabilirea obiectivelor anuale de cercetare sunt reprezentați de resursele financiare disponibile, condițiile meteo, precum și costurile destul de mari pentru asigurarea forței de muncă (muncitori zilieri). Astfel, în campania 2017 cercetarea s-a concentrat numai în zona nordică a sitului, continuându-se și extinzându-se săpătura arheologică în perimetrul stabilit în anul precedent, iar datorită disfuncțiilor survenite în acordarea fondurilor din bugetul Ministerului Culturii și Identității Naționale nu a mai fost posibilă efectuarea în timp util a prospectărilor geomagnetice în zona vestică a sitului și deschiderea unui al doilea perimetru de sondare aici. la începerea campaniei de săpături în luna octombrie a.c. acestea au fost reconsiderate în sensul concentrării în zona nordică a sitului, urmând ca în cursul campaniei anului 2017 să fie abordate și celelalte două zone menționate. Nu în ultimul rând, strategia de cercetare vizează un demers pluridisciplinar și în etapa post-săpătură, respectiv efectuarea unor serii de datări radiocarbon³ sau a unor datări punctuale, dar și a unor studii de bioarheologie⁴ și arheozoologie⁵.

Tehnici de cercetare utilizate, analize etc.

Similar campaniei precedente, dată fiind suprafața apreciabilă a sitului (de peste 15 ha), dar și resursele – umane și materiale – care au putut fi utilizate pentru cercetarea acestuia a fost necesară combinarea unor metode non-intrusive (aerofotografii și noi prospectări geomagnetice, pentru moment doar parțiale, în zona vestică a sitului) cu cele invazive (săpătură arheologică / sondare / periegheză). Într-o primă etapă a cercetării, pornind de la rezultatele investigațiilor geofizice din 2014 am stabilit sondarea unui perimetru de peste 300 m², în partea nordică a sitului⁶. Săpătura a fost proiectată într-un sistem de secțiuni magistrale, divizate în casete de 4 × 4 m, cu martor intermediar de 1 m, deopotrivă transversal și longitudinal, pentru stabilirea limitelor sitului și completarea stratigrafiei sale generale. În campania 2017, utilizând rezultatele preliminare ale prospecțiunilor magnetometrice din anul 2014 și rezultatele cercetărilor arheologice din campania 2016 a fost deschisă o nouă secțiune magistrală în perimetrul stabilit din zona nordică a sitului și a continuat extinderea unei secțiuni proiectate în campania precedentă și deschisă numai parțial în campania precedentă⁷. Ulterior, ținând cont

³ Acestea sunt realizate, în funcție de resursele financiare disponibile, în cadrul Laboratorului RO-AMS al Institutului de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, sub coordonarea dr. Tiberiu Sava și dr. Corina Simion, cărora doresc să le mulțumesc și cu acest prilej.

⁴ Începând cu anul 2017 a fost stabilită colaborarea în acest sens cu dr. Mihaela Danu (UAIC), căreia îi mulțumesc și cu acest prilej.

⁵ Începând cu anul 2017 a fost stabilită colaborarea în acest sens cu dr. Adrian Bălășescu (IAB), căruia îi mulțumesc și cu acest prilej.

⁶ Borș *et alii* 2017, p. 139–140

⁷ Astfel, în campania 2017 a fost deschisă secțiunea magistrală S034,

de distribuția și caracteristicile contextelor și complexelor identificate preliminar în cadrul secțiunilor magistrale (S033 și S034) a fost dezvoltată o săpătură în suprafață, utilizând un sistem de casete și carouri care permite realizarea de observații stratigrafice în detaliu, înregistrarea și prelevarea cât mai acurată a datelor și materialelor arheologice. Per ansamblu, în campaniile 2016–2017, în acest prim perimetru din zona nordică a sitului a fost efectuată o cercetare exhaustivă totalizând în suprafață circa 336 m². Sunt în curs de realizare o serie de datări noi datări radiocarbon pe baza probe osteologice și de cărbune prelevate din diverse contexte în această campanie. De asemenea, au fost inițiate studii de bioarheologie și arheozoologie.

Scurtă descriere a descoperirilor

În campania 2017 au fost identificate 6 noi complexe arheologice (Cx 269 – Cx 274)⁸, toate fiind cercetate integral, deopotrivă fiind finalizată și săparea a două complexe identificate în campania precedentă (Cx 259 și Cx 261). Pentru un singur complex, anume Cx 267⁹, cercetarea a fost realizată parțial, fiind investigată numai partea nordică a acestuia. În cazul Cx 273 au putut fi observate două momente de utilizare. Și de această dată – similar situațiilor observate în zona sudică și estică a sitului cu prilejul cercetărilor arheologice preventive din anul 2012, dar și celor observate în campania 2016 – vestigiile aparținând „locuirii” hallstattiene (perioada culturii Basarabi) sunt semnificative, dacă luăm în considerare faptul că – per ansamblu – într-o suprafață de circa 300 m² au fost identificate 15 complexe arheologice (9 în campania 2016 și 6 în campania 2017) având în inventar numeroase vase întregi și întregibile (peste 25 într-o estimare preliminară, descoperite în cele două campanii, respectiv vase ceramice cu forme și decor caracteristice stilului ceramic Basarabi), care se adaugă importantului lot de material ceramic de acest fel provenit din amplele cercetări arheologice preventive efectuate aici în anul 2012¹⁰. Descoperiri aparte din această campanie arheologică sunt reprezentate de: o cană cu reprezentarea unei păsări acvatice (Cx 259); o serie de mai multe vase sparte pe loc (Cx 271 și Cx 274)¹¹; o (posibilă) vatră portabilă (Cx 273);

situată la vest de S032 cercetată în campania precedentă, ambele orientate aproximativ N – S în partea nordică a sitului, cu martor intermediar de 1 m. În secțiunea S034 au fost deschise 4 casete (A – D), având dimensiuni de 4 x 4 m cu martori intermediari de 1 m, aceștia fiind ulterior demontați. De asemenea, a continuat cercetarea secțiunii S033, fiind deschise 3 casete (C – E), având dimensiuni de 4 x 4 m cu martori intermediari de 1 m, și aceștia fiind ulterior demontați.

⁸ Prima siglă de complex utilizată în campania 2017 este Cx 269, în continuarea sistemului de numerotare utilizat în campania precedentă și corelat cu cel din campania de cercetare arheologică preventivă din anul 2012.

⁹ Probabil este vorba despre un bordei din perioada culturii Coțofeni. De remarcat că în anul 2014, cu prilejul cercetărilor arheologice preventive realizate în contextul reabilitării infrastructurii feroviare pe tronsonul Coșlarium – Simeria, în cuprinsul așa-numitului sit 9 din vecinătatea satului Tărtăria, respectiv în zona situată la NE de situl hallstattian Tărtăria – Podu Tărtăriei vest, au fost descoperite materiale aparținând culturii Coțofeni. Pentru detalii vezi Rogozea *et alii* 2017, p. 233–245.

¹⁰ Lotul de ceramică de tip Basarabi descoperit la Tărtăria-Podu Tărtăriei vest, în campania de cercetare preventivă din anul 2012, constituie subiectul cercetării doctorale a Lucianei Rumega-Irimuș. Trebuie spus că acesta este cel mai mare lot de material ceramic provenit, până în acest moment, dintr-un sit caracterizat prin ceramică de tip Basarabi, cu mențiunea că nu au fost efectuate selecții de material în timpul săpăturii, ci s-a prelevat integral. În acest moment, procesarea post-săpătură a acestuia este realizată în proporție de peste 80%, fiind identificate peste 120 de vase întregi și întregibile, respectiv peste 5.000 de fragmente tipice cu decor specific, dar și recognoscibile morfologic (margini de vas, baze, torți, apucători, pereți de vase, dar și peste 24.500 de fragmente atipice.

¹¹ Până în prezent pentru acest sit sunt cunoscute mai multe contexte cu vase sparte pe loc; pentru o primă serie de asemenea descoperiri

o figurină zoomorfă, fragmentară (din „stratul hallstattian de cultură”); un topor miniatural de piatră, fragmentar, reutilizat ca pandantiv (Cx 271); dar și o serie de obiecte din metal – două cuție din fier (Cx 259 și din „stratul hallstattian de cultură”), o lamă de fier (Cx 259) și un ac de păr cu capătul în formă de „8” (din „stratul hallstattian de cultură”). Au fost reconfirmate o serie de observații stratigrafice anterioare, anume că nivelul de locuire preistorică (hallstattian) nu este situat foarte adânc (fiind înregistrat la o adâncime medie de 25–30 cm), iar complexele se conturează aproape imediat după îndepărtarea stratului de sol vegetal. Astfel, rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în campaniile 2016–2017 în acest prim perimetru din zona nordică a sitului confirmă pe deplin indiciile furnizate de investigațiile geofizice din anul 2014, anume un important potențial arheologic și existența a numeroase vestigii arheologice. De asemenea, au fost descoperite resturi osteologice de faună și cărbune în inventarul unora dintre complexele cercetate, fiind prelevate pentru studiul de arheozoologie dar și probe pentru realizarea unei noi serii de datări 14C. Sunt de menționat și o serie de probe de sol prelevate pentru realizarea studiului de bioarheologie. Întregul lot de material arheologic se păstrează la Muzeul Național de Istorie a României, fiind în curs de procesare post-săpătură, și, după caz, restaurare.

Rezultate și interpretarea lor

Pornind de la rezultatele celei de-a doua campanii de cercetare arheologică sistematică în cuprinsul acestui sit este cert faptul că ipotezele formulate în anul 2012 cu privire la întinderea sitului au fost confirmate, deopotrivă luând în considerare investigațiile geofizice (2014, 2016 și 2017) și campania precedentă de săpătură arheologică (2016). Stațiunea preistorică ocupă o suprafață apreciabilă pe platoul denumit Podu Tărtăriei, dar realizarea lucrărilor moderne și contemporane de infrastructură au avut impact asupra laturilor sale de Nord, Est și Sud. Situl este amenințat de a fi distrus prin lucrările agricole intensive care se desfășoară pe întreaga sa suprafață. Deși prospectările geomagnetice din toamna anului 2017 au oferit o serie de indicii importante, încă nu a putut fi stabilită limita vestică a sitului. Așadar, situl hallstattian Tărtăria – *Podu Tărtăriei vest* este unul dintre cele mai importante (prin dimensiuni, caracteristici și descoperiri) din repertoriul „culturii” Basarabi. În egală măsură, inventarul complexelor cercetate în campania 2017 reconfirmă observațiile realizate cu prilejul săpăturilor arheologice preventive din anul 2012 și al campaniei de cercetare sistematică din 2016, anume prezența unei cantități apreciabile de ceramică tipică stilului Basarabi, spartă pe loc, în numeroase cazuri asociate cu piese din metal (bronz și fier). Deși aflate într-un stadiu preliminar de procesare și analiză post-săpătură, materialele arheologice descoperite în această campanie sunt însemnate, dacă este să luăm în considerare fie numai cele peste 20 de vase întregi / întregibile, tipice pentru repertoriul de forme și motive specific acestui stil ceramic preistoric, dar și piesele din metal (trei din fier și una din bronz). Efectuarea unor serii mai ample de analize 14C în laboratorul RO-AMS din cadrul Institutului de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, pe baza probelor osteologice prelevate atât în campania anului 2016, dar și în aceasta oferă noi date privind încadrarea cronologică a sitului și reconsiderări importante referitoare la cronologia „culturii Basarabi”.

Obiectivele cercetărilor viitoare: Continuarea cercetărilor arheologice sistematice în cuprinsul acestui sit este foarte necesară dintr-o serie de considerente care determină trei obiective pe termen scurt / mediu pentru cercetările viitoare. În primul rând este vorba despre stabilirea limitei vestice a sitului, pentru aceasta impunându-se deopotrivă finalizarea

din campania de cercetare arheologică preventivă 2012 vezi Borș, Rumega-Irimuș 2017, p. 275–303.

¹ În campania 2017, pentru situl hallstattian Tărtăria au fost efectuate de către dr. Andrei Asăndulesci (UAIC / DCI – DS) și dr. Felix Tencariu (UAIC / DCI – DS), cărora le mulțumesc și cu acest prilej, măsurători non-intrusive (prospectări geomagnetice), dar și fotografii aeriene și lucrări de topografie arheologică. Datorită unor rațiuni obiective, anume insuficiența fondurilor disponibile dat fiind faptul că Ministerul Culturii și Identității Naționale nu a mai asigurat fondurile anunțate pentru acest sit, prospectările geomagnetice au fost realizate numai parțial în raport cu obiectivele propuse, astfel că rezultatele acestora nu sunt incluse în prezentul raport.

² Borș *et alii* 2014, p. 9–102

prospectărilor geomagnetice în această parte a sitului și sondarea zonei de interes astfel stabilite. Chiar dacă au putut fi realizate numai preliminar, investigațiile prin mijloace non-intrusive din toamna acestui an oferă indicii foarte importante privind delimitarea sitului către Vest. De asemenea, situl este amenințat de a fi distrus prin continuarea practicării agriculturii intensive; periegehezele efectuate în anii 2016 și 2017 pe suprafața sa arată foarte clar impactul negativ pe care arăturile, chiar dacă nu foarte adânci, realizate pe întreg arealul sitului îl au asupra vestigiilor arheologice. Și din această perspectivă, trebuie continuate cercetările de teren, deopotrivă prin săpătură sistematică în npo perimetre din cuprinsul sitului, dar și cele pluridisciplinare. Nu în ultimul rând, o prioritate este realizarea clasării sitului în Lista Monumentelor Istorice, dar și identificarea de către autorități a unor modalități concrete prin care impactul lucrărilor agricole asupra vestigiilor arheologice de aici să fie atenuat.

Cât privește obiectivele specifice, date fiind caracteristicile sitului, precum și felul, diversitatea și amploarea descoperirilor efectuate până în prezent în cadrul acestei stațiuni preistorice, în continuare se va desfășura program multianual de cercetare pluridisciplinară (pentru moment planificat până în anul 2020), structurat pe următoarele teme prioritare: definirea limitelor sitului; clarificarea modului său de delimitare (fortificare?) și a necesității acestui „sistem” în perioada Hallstatt-ului mijlociu; stabilirea funcționalității sitului (așezare fortificată *versus* „arie de depunere”) în perioada Hallstatt-ului mijlociu, în special având în vedere cele două depozite de piese din bronz și fier descoperite în „șanțul sudic de delimitare”¹², respectiv înțelegerea modalității încadrării în peisaj a sitului în perioada primei epoci a fierului (c. Basarabi).

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare

Așa cum a fost solicitat încă de la finalizarea cercetării arheologice preventive în anul 2012, dat fiind faptul că situl continuă spre nord, către DN7 și valea Mureșului, iar în campaniile 2016 și 2017 au fost înregistrate noi date în acest sens, este prioritară parcurgerea – cât mai curând posibil, după cum s-a recomandat prin raportul de cercetare arheologică preventivă avizat de către Comisia Națională de Arheologie și Ministerul Culturii, respectiv Direcția Județeană pentru Cultură Alba în martie 2013 – a procedurii de clasare a acestui perimetru cu potențial arheologic semnificativ pentru instituirea unui regim (minimal) de protecție juridică. Acest demers este dublat, în mod necesar, de continuarea și aprofundarea programului de cercetare arheologică sistematică în acest sit important pentru perioada mijlocie a primei epoci a fierului. Așadar strategia de salvagardare a sitului are în vedere efectuarea de săpături arheologice sistematice și investigații geofizice, dar și demersuri pentru scoaterea (măcar parțială) a terenului din circuitul agricol și crearea unei rezervații arheologice. Se adaugă activitățile specifice privind procesarea post-săpătură a descoperirilor, acestea fiind laborioase și necesitând timp și resurse adecvate, dar și valorizarea acestora în mediul muzeal și cel academic.

Abstract

The prehistoric site from Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (Alba County) was discovered in 2012 by large-scale preventive archaeological field investigations occasioned by the construction of the A1 motorway along the Mureș river valley. The site is located north to Tărtăria village (Săliște commune), on a plateau situated on the upper left terrace of the mentioned valley. In 2012, throughout an open area archaeological excavation was completely investigated an area of about 2 hectares (on the southern and eastern limits of the site), where significant archaeological features and vestiges were discovered, providing major new data and finds

for Middle Hallstatt period – the Basarabi pottery style. The most important ones are two ditches marking the southern and eastern limits of the site, two bronze hoards (comprising over 400 bronze and iron objects, dated to the middle period of the First Iron Age / Middle Hallstatt period – the Bălvănești-Vinț series of bronze hoards, 8th c. BC) and a collective grave. Since 2016 was initiated a scheduled archaeological project, aiming both field excavations and geophysics surveys. As a result, a large-scale magnetic survey and aerial photography were made for documenting the setting of the prehistoric site. Considering the evidence provided by the 2014 and the 2016 geophysics surveys, was set an excavation perimeter in the northern part of the site. In 2017, to the two main trenches of the previous campaign a third one was opened. Six new archaeological features (pits) were uncovered (all assigned based on the inventory to the Middle Hallstatt period – the Basarabi culture), and also was finalised the field investigation for other two, which were identified in 2016. The finds comprise a considerable amount of pottery (including entire vessels with characteristic Basarabi style decoration), as well as a portable hearth, a fragmentary zoomorphic figurine, a miniature stone ax reused as pendant, and a series of metal object – two iron knives, an iron blade and a bronze hair-pin with the ending in „8” shape. Also were taken a series of aerial images, and in late autumn 2017 a preliminary geomagnetic prospection on the western part of the site was made. Considered all the data recorded up to now and the preliminary analysis of the very rich archaeological finds from Tărtăria – Podu Tărtăriei vest, one can consider this site as a very important one for the study of Middle Hallstatt period in Transylvania and neighbouring areas. Although preliminary, the results of the field researches of 2017 made in here emphasize once again the site’s particular features and the necessity for its long-term field research and protection.

Bibliografie

Borș *et alii* 2014 – Corina Borș, Luciana Irimuș, V. Rumeș, S. Dobrotă, C. Rișcuța, Un nou sit de tip Basarabi. Raport arheologic preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive de la Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (campania 2012), *Cercetări Arheologice*, 20, 2013 (2014), p. 9–102.

Borș 2015 – Corina Borș, Depozitele de bronzuri Tărtăria I și Tărtăria II, în vol. *Artizanii epocii bronzului: descoperiri recente de depozite de bronzuri în județul Alba* (catalog de expoziție), Alba Iulia, 2015, p. 51–64.

Borș *et alii* 2017 – Corina Borș, Luciana Rumeș-Irimuș, Vlad Rumeș-Irimuș, Mădălina Voicu, Andrei Asăndulesei, Felix Tencariu, Radu Balaur, Situl hallstattian Tărtăria – Podu Tărtăriei vest, în vol. *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2016*, București, 2017, nr. 77, p. 139–141.

Borș, Rumeș-Irimuș 2017 – Corina Borș, Luciana Rumeș-Irimuș, Contexte arheologice cu ceramică de tip Basarabi spartă pe loc din situl hallstattian Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (jud. Alba), în vol. *ArheoVest Symposium: Interdisciplinarity in Archaeology and History, Fifth edition: In Honorem Prof. Univ. Emerit Doinea Benea*, 2017, JATEPress Kiadó, Szeged, p. 275–303.

Rogozea *et alii* 2017 – Octavian Cristian Rogozea, Dorel Micle, Remus Dincă, Materiale atribuite culturilor Coțofeni și Noua descoperite în hotarul administrativ al localității Tărtăria (jud. Alba), în vol. *ArheoVest Symposium: Interdisciplinarity in Archaeology and History, Fifth edition: In Honorem Prof. Univ. Emerit Doinea Benea*, 2017, JATEPress Kiadó, Szeged, p. 233–245.

66. Tășnad, jud. Satu Mare

Punct: Sere

Tip de sit: 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 131 (Neolitic timpuriu -cultura Starcevo-Criș), 132 (Neolitic mijlociu - grupul Pișcolt)

Codul RAN: 136651.01; Cod LMI SM-I-s-B-05197

Autorizație nr.: 13/25.04.201715

Colectiv: Cristian Virag (Muzeul Județean Satu Mare) - responsabil științific; Ulrike Sommer (University College London), Ciprian Astaloș (Muzeul Județean Satu Mare), Georgeta El Susi (Reșița), Amanda Leon, Bruno Vindrola-Padros (University College London), Elena Chernisheva (Moscova), studenți UCL

Așezarea de la Tășnad-Sere (oraș Tășnad, jud. Satu Mare) se numără printre cele mai importante situri aparținând neoliticului timpuriu din spațiul nord-vestic al României, legându-se de complexul cultural Starcevo – Criș, mai precis de fazele târzii ale acestuia (III-IV în cronologia Lazarovici). În nord-vestul României este perioada apariției primelor așezări permanente ai căror locuitori se bazau într-o măsură importantă pe cultivarea plantelor și creșterea animalelor, fenomen ce are loc aici cu o oarecare întârziere față de sudul României sau spațiul intracarpatic. Situl arheologic Tășnad Sere este amplasat pe terasa vechiului pârâu Cehal (actualmente acesta are cursul schimbat, fiind excavat în anii ’70 un canal prin mijlocul sitului). Vechiul curs al Cehalului (secat) se afla la câteva sute de metri sud-est de canal. Lucrările de extindere a stațiunii termale Tășnad au făcut necesare, începând cu 2001, săpături preventive pe scară largă, care au dus la descoperirea a numeroase complexe din neoliticul timpuriu. Începând cu 2012, la cercetările preventive a participat ca partener Institutul de Arheologie al University College London, Marea Britanie. Dat fiind potențialul excepțional al așezării din neoliticul timpuriu, începând cu 2016, a fost inițiată cercetarea sistematică a unei zone neafectate de extinderea ștrandului, în cadrul unei colaborări dintre Muzeul Județean Satu Mare (Cristian Virag, Ciprian Astaloș) și University College London (Ulrike Sommer).

Obiectivele pentru perioada 2016-2020, expuse în proiectul de cercetare, sunt: 1. Cercetarea unei suprafețe de cca. 10 x 10 m cu metode de înregistrare foarte minuțioase și cât mai complete; 2. Efectuarea de sondaje în diferite puncte ale sitului pentru a colecta probe pentru datări C14, analize sedimentologice, botanice, etc; 3. Analize interdisciplinare, la Institutul de Arheologie din Londra (sedimentologie, carpologie, antracologie, arheozoologie); 4. Restaurarea și expunerea/depozitarea descoperirilor; 5. Exploatarea turistică și mediatizarea sitului arheologic; 6. Publicarea rezultatelor cercetărilor.

În campania 2017 a fost continuată excavarea stratului de cultură în jumătatea vestică a suprafeței S1, ajungându-se la nivelul steril pe cea mai mare parte a acesteia. La acest nivel a fost identificată o linie de șase gropi de stâlp (cu diametru cuprinse între 30 și 40 cm) care sugerează latura unei locuințe. A fost continuată cercetarea gropii F7 cu un bogat material ceramic, dar încă nu s-a ajuns la fundul acesteia.

Majoritatea descoperirile constau, ca și în anul precedent, din fragmente ceramice, chirpic, oase, piese litice, în special din obsidian. A fost continuată prelucrarea statistică a materialelor descoperite.

A fost continuată deasemenea luarea sistematică de probe pentru cercetări interdisciplinare: paleobotanică, sedimentologie, fitolite, chimia și paleo-biologia solului. Am continuat cu metoda flotării a câte 10 litri de sediment din fiecare carou, pentru fiecare nivel de decapare de 5 cm grosime. Ca și în campania precedentă, au fost identificate numeroase fragmente de cărune de lemn, dar semințele de cereale sunt foarte rare. Resturile de oase de animale sunt rare dar au apărut și oase de cal sălbatic relative bine conservate. Pe parcursul campaniei 2017 a fost analizată întreaga colecție de oase de animale provenite din săpăturile anterioare, începând cu 2001 (Georgeta El Susi).

În campania 2018 vom continua săparea stratului de cultură din jumătatea estică a suprafeței și a gropii din colțul sud-estic. Vor fi continuate cercetările interdisciplinare (paleobotanică, sedimentologie, arheozoologie, etc).

Abstract

The aim of our project is to elucidate the settlement structure and intra-settlement activity areas of the late Neolithic village of Tășnad-Sere. The excavation is a joint project between UCL Institute of Archaeology, London (UK) and the Satu Mare County Museum, Satu Mare. In 2017 we continued the excavation of the occupation layer and of the pit from the south-eastern corner of the trench. A line of six postholes is visible, suggesting the plan of a house.

67. Teleac, com. Ciugud, jud. Alba

Punct: Grușet - Hârburi

Coduri: așezare fortificată (112), epoca bronzului târziu (153), Hallstatt mijlociu (162)

Cod RAN: 1133.01

Autorizație nr.: 10/25.04.2017

Colectiv: Horia Ion Ciugudean (MNUAI)- responsabil științific; Claes Uhnér (Römisch-Germanische Kommission – Frankfurt am Main), Svend Hansen (DAI, Eurasien-Abteilung), Gabriel Bălan (MNUAI), Gabriel Tiberiu Rustoiu (MNUAI), Raluca Burlacu-Timofte (voluntar MNUAI), Meda Toderas (IAB), Joni Abuladze (Muzeul Național al Georgiei, Tbilisi), Dimitri Zhvania (Muzeul Național al Georgiei, Tbilisi), Saba Jokhadze (Universitatea de Stat „Ivane Javakhishvili”, Tbilisi), Beatrice Ciută (UAB), Johannes Kalmbach (Römisch-Germanische Kommission – Frankfurt am Main), Anca Mătiș (neafiliată), Mihaela Bleoancă (ICEM), Dan Anghel (MNUAI), studenți de la Universitatea Goethe din Frankfurt, Universitatea din Köln și Universitatea Liberă din Berlin.

Archaeological investigations of the Teleac hillfort started in 2016 as part of the LOEWE project “Prähistorische Konfliktforschung: Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten”¹. In 2017 the fieldwork consisted of (1)

¹ H. Ciugudean, C. Uhnér, S. Hansen, G. Bălan, G. T. Rustoiu, R. Burlacu-Timofte, B. Ciută, J. Kalmbach, *Teleac, com. Ciugud, jud. Alba, punct: Grușet – Hârburi*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2016”, a LI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București, 24–27 mai 2017, București, 2017, p. 144-146.

¹² Borș 2015, p. 51–64

geomagnetic prospection inside and outside the settlement and (2) excavations inside the fortification.

Geomagnetic prospection. The Teleac hillfort was first surveyed during two campaigns in 2016 followed by a three week campaign in April 2017. The same methodology and five-channel SENSYS MAGNETO®-MX ARCH magnetometer with the sensors mounted in 50 cm distances were used in all three campaigns. Geo-referencing with a positional accuracy of ±0.02/±0.02m was achieved with a Leica DGPS system with the rover on the magnetometer. SENSYS MonMX, DLMGPS and MAGNETO® - ARCH was used for raw data processing and interpolation, whereas Oasis Montage 8 was used for post-processing. Analysis and data evaluation was made in QGIS 2.18.

The prospection in 2017 focussed on closing gaps on the magnetogram inside the hillfort and to extend the search area to the north of the settlement. The third objective was to investigate areas south of the fortification in search of outside habitation. The new areas surveyed are in line with the results of the surveys conducted in 2016. Intensive settlement activities are recorded on the magnetogram at almost all interior parts of the hillfort with flat or gently sloping terrain. The recorded anomalies are indicative of fire installations, concentrations of ceramics and daub, as well as pits and pit buildings found during excavation. A notable exception to the dense habitation is the almost empty magnetogram near the top of Jidovar Hill at the eastern part of the hillfort. As the excavations in the 1980ties documented up to 2 m deep cultural layers in the same area, it is likely that erosion from the steep top of the hill has covered this area with a thick layer of soil that the magnetometer do not penetrate. The new outside areas adjacent to the fortification surveyed in 2017 have no anomalies indicative of habitation and the same situation was encountered at the new area surveyed to the south of the hillfort. Most of the latter area is used for agriculture and most anomalies there have very high nanotesla values typical of metal scrap.

27 ha have been surveyed with a magnetometer since the start of the project. The main result of the prospection is a better understanding of the internal settlement structure. Overall, there is good correlation between excavated features and magnetic anomalies and it appears that the hillfort was densely occupied and spatially well organised with some areas reserved for different purposes. It is also evident that the absolute majority of the population lived inside the fortifications as all surveyed areas adjacent to the hillfort are essentially empty of anomalies indicative of occupation.

Excavations. The main focus of the 2017 excavations was to continue Trench 1 that was opened in 2016 at the northern part of the settlement and to start excavating Trench 5 next to the northern fortification system. In addition, Trench 6 and 7 were opened in the lower settlement. The locations of all trenches were based on data from the geophysical prospection.

Trench 1 (10x10 m). The excavations uncovered several fire installations concentrated to the southern half of the trench (Pl. 2/1, 6). The area measured 7x5 m and was oriented NNE-SSW and also contained several pits. In total 10 fire installations of various types were identified: FL16, A15, A16, A18, A21, A26 (Pl. 2/3), A28 (Pl. 2/4), A40, A45 and A37. At least two ovens had been repaired and reused. Interestingly, although these two features are of similar size and general construction, the northern one was built on a layer of pebbles, whereas the southern was built on a layer of ceramics - and both were rebuilt using the same materials (Pl. 2/5). The fire installations appear to belong to the same workshop, which extended from the southern part of the trench that has the oldest features towards the north where younger and better preserved features were found.

The pits all have circular outlines and convex profiles, apart from the bell shaped pit A41. Five pits were found outside

the workshop. Of these, A 24 and A25 were found at the NW trench corner, whereas A29, A46 and A50 were located near the S trench wall. Several of the pits located close to the fire installations had ashy fill and were probably used to collect production waste from the workshop. Within the workshop, pit A30 and pit A31 were connected with a small channel (A47) to fire installation A26 (Pl. 2/5). Pits A35 and A43 were found adjacent to fire installation A26 and pit A41 was located together with hearth A45 (pl. 2/2). Pit A42 was found together with the two fire installations A33 and A36. It also appears that the workshop at one point was protected by a roof as area was traversed by a line of clay lined postholes (Pl. 2/7).

The stratigraphic sequence in Trench 1 consists of three general strata. The oldest comprise of the Gáva culture workshop for high temperature production and surrounding pits. The second have younger Gáva features and the youngest third consist of Basarabi culture features. The main find categories from trench 1 comprise of ceramic vessels (Pl. 2/8), clay figurines, as well as stone, bone and bronze implements.

Trench 5 (16x10 m) is oriented N-S and organized in quadrants of 2x2 m, numbered 1-8 from N to S and A-E from W to E. Two general strata were excavated in 2017. Both belong to the Gáva culture. The youngest was identified at a depth of 0.20-0.25 m in quadrants 1-3/A-E and consists of a hearth (A2), and stones, burnt daub, ceramic sherds and animal bones in secondary positions (Pl. 3/1). They probably belong to a destroyed surface building which could not be outlined. Another hearth was found in quadrant 4D and seems to belong to a larger feature, possibly a sunken building. These features overlap a thick accumulation of debris from the destruction by fire of the rampart belonging to the fortification system (A28) and an adjacent surface building (A21) (Pl. 3/3). The cultural layers are formed of strata both of clayish consistence and loose ashy fill from the destruction of the rampart and palisade. This debris sealed the remains of the rampart and the adjacent surface building making both these features very well preserved. Building A21 measures 9x6 m and is oriented E – W. Most of the building is found within the trench and only part of the E wall extends outside the excavated surface. The building's floor is not flat and varies in depth between 0.80 to 1.5 m probably due to compression underlying features. Two fire installations (A23 and A 24) were found just outside the NW corner of A21 (Pl. 3/2). The W part of the building was used as a storage area which contained several vessels with burnt seeds, two stone grinders and 30 large loom weights (A22) (Pl. 3/5). A well preserved wall section (A29), ca 120 x 150 cm was preserved on the floor of the building (Pl. 3/4). This find is quite informative from an architectural standpoint as it clearly shows how the wall was constructed by vertical sticks and small horizontal beams clad by daub. The building's walls were built around two rows of stake holes with diameters between 0.10-0.15 m. A larger posthole (A32) for holding up the roof was located near a large oven (A30) in the E part of the building (Pl. 3/6). Among the materials found there are ceramic vessels, a large number of zoomorphic and anthropomorphic figurines, miniature wheels, sling shots and loom weights, bone pins, stone grinders and pestles, as well as metal implements made from bronze, iron and gold.

Only the upper parts of the inner fortification has been excavated thus far in quadrants 1/A-E, but it is already evident that it is a wooden framed box rampart (A28) which an upper wooden palisade. The S part of the trench, quadrants 5-8/A-E had very few features and seems to be a buffer zone between the fortification and the rest of the habitation at the Grușet plateau.

Trench 6 (10x10 m) is located in the lower settlement (Pl. 4/1). 27 features of various types have been identified at this point. A1, A8 and A11 (Pl. 4/2) are buildings. A10, A12, A21 (Pl. 4/4) are pits (Pl. 4/4). A4, A5, A13, A18, A20, A22

and A27 are postholes (Pl. 4/5), whereas A6 and A9 are hearths. A1 is a sunken building, which was found at a depth of 0.5 m immediately under the plough soil. A1 has roundish elongated shape and the E side of the building had large amounts of daub from the walls. A 2.10 m x 0.50 m band of daub (A8) was found about 4 m north of the trench's SE corner. The feature is oriented E to W and probably constitutes the remains from the N wall of a rectangular building that continues south of the trench (Pl. 4/6). The area south of this feature had three large bell-shaped pits. Part of a third building (A11) with large amounts of daub was found in the N part of the trench (Pl. 4/3). All the material in Trench 6 from 2017 is Gáva culture.

Trench 7 (5x6 m) (Pl. 4/7) is located directly S of Trench 6 with the aim of defining the southern extent of building A1 in Trench 6. Trench 7 was excavated down to a depth of about 1,10 m without finding much in terms of archaeological features apart from debris with large amounts of daub that seems to belong to feature A1 in Trench 6. Similar to Trench 6, the finds collected consist of ceramics, clay figurine fragments and loom weights, animal bones and a few metal objects.

99% of the ceramics found during the 2017 campaign belongs to the Gáva culture based on form and ornamentation. Basarabi ceramics make up the rest, usually found in secondary positions.

Objectives for the next campaign. The main aims for 2018 are to conduct additional geomagnetic prospection of areas outside the fortification system and investigate parts of the internal settlement by drilling. Excavations will continue of Trench 5, 6 and 7, and another aim is to collect more samples for C14 dating to build a Bayesian chronology for the site.

Rezumat

Cercetările arheologice din anul 2017 în fortificația de la Teleac au continuat în cadrul proiectului LOEWE “Prähistorische Konfliktforschung: Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten”. În luna aprilie au fost efectuate prospecții geomagnetice atât în interiorul cât și în exteriorul așezării. Astfel, pe baza magnetogramei, au fost deschise suprafețele T6 și T7 pe platoul de jos al așezării. A fost finalizată cercetarea în suprafața T1, în care au fost descoperite mai multe instalații de ardere: A21, A26, A28, A40, A45, A37 care, împreună cu cele descoperite în anul 2016 fac parte din aceeași structură. Totodată, au fost descoperite o serie de gropi: A24 și A25 în colțul de NV al suprafeței, A29, A46 și A50 poziționate în partea de sud a suprafeței; A30, A31, A35, A43, A41 și A42 identificate în jurul sau sub instalațiile de foc. Suprafața T5 a fost deschisă între T1 și sistemul de fortificație de pe latura de nord a așezării. Au fost cercetate aici două niveluri aparținând culturii Gáva: un nivel de locuire se află la adâncimea de 0,20-0,25 m, fiind marcat de vatra A2 și mai multe materiale arheologice deranjate care provin de la o locuință de suprafață. O altă vatră (A12) marchează nivelul unei locuințe adâncite de la acest prim nivel. Aceste complexe suprapun niveluri de distrugere care aparțin fortificației de pe latura de N (A28), dar și dintr-o construcție amenajată lângă palisada sistemului de fortificație (A21). Construcția, delimitată de șiruri de gropi de par, cu podea din lut, a fost incendiată odată cu palisada, mai mult vase ceramice cu semințe carbonizate fiind descoperite lângă peretele de vest. Cele 27 de complexe identificate în T6 sunt de mai multe tipuri: structuri de locuire de diferite forme și mărimi (A1, A8 și A11), gropi (A10, A12 și A21), gropi de stâlp (A4, A5, A13, A18, A20, A22 și A27) și vetre (A6 și A9). În T7, nu au fost identificate complexe arheologice în această campanie. Materialul arheologic descoperit în 2017 constă din vase ceramice (întregi sau fragmentare), obiecte confecționate din lut ars (figurine miniaturale zoomorfe și antropomorfe, greutăți, roți de car miniatural, proiectile de praștie), obiecte din os (diferite tipuri de ace), piatră (râșnițe și frecătoare) și metal – bronz (ace, verigi, mărgel și o fibulă),

fier (câteva mici lame, probabil de la cuțite) și aur (o verigă cu capetele desfăcute, decorată). Ceramica descoperită în această campanie, prin forme și ornamente, aparține culturii Gáva, în proporție de cel puțin 99%. Mult mai rare sunt fragmentele tipice culturii Basarabi, multe aflate în poziție secundară.

68 Timișoara, jud. Timiș

Punct: Ronaț -Triaș

Așezare civilă, datare Foeni/Petrești A

Cod RAN: 155252.18

Autorizație: Nr. 72/25.04.2017

Colectiv: Cosmin Ioan Suciu (Muzeul Național al Banatului, responsabil) - responsabil științific; Dragoș Diaconescu (Muzeul Național al Banatului - arheolog) Alexandru Hegyi (Universitatea de Vest), Dorel Micle (Universitatea de Vest)

În campania din anul 2017 a fost realizată ridicarea topografică (parțială) a grindului situat în vecinătatea brațului fosil al Begăi. De asemenea, au fost realizate o serie de investigații geofizice în zona de nord-est a sitului. Investigațiile s-au derulat prin utilizarea a două metode distincte: magnetometrie și tomografia rezistivității electrice.

Investigațiile geomagnetice au acoperit o suprafață de 3000 mp la contactul dintre așezare și sistemul de fortificație. Investigațiile geofizice au nuanțat o serie de complexe arheologice din cadrul așezării (locuințe, anexe, gropi - cu peste 25 de complexe arheologice identificate), dar și sistemul de apărare format, cel mai probabil, din palisade însoțite de șanțuri. Tomografia rezistivității electrice s-a efectuat de-a lungul a unui profil transversal, format din 50 de electrozi dispuși coliniar la distanță de 1 m, peste sistemul de apărare scos în evidență de magnetogramă.

În partea exterioară a sistemului de fortificație identificat a fost săpată o secțiune de control S1/2017 cu dimensiunea de 1,5 x 5 m pentru a delimita șanțul exterior și a verifica stratigrafia din zona exterioară a așezării. Secțiunea nu a fost extinsă către interiorul șanțului pentru că tomografia electrică a identificat apă freatică la o adâncime relativ mică, de sub 2 m, ceea ce implica o altă strategie de cercetare față de resursele avute la dispoziție. Satul eneolitic a fost protejat în zona nord-estică de un sistem de apărare format din două șanțuri cu o adâncime estimată de peste 2,5 m, flancate, cel mai probabil, de palisade din lemn (anomaliile pozitive liniare vizibile pe magnetogramă). În zona de sud-est și sud situl era apărat natural de un braț, azi fosil, al Begăi. Structurile aparțin culturii Petrești A/Foeni.

Abstract

The 2017 campaign concentrate on the magnetometric and topographic survey of the site. Based on the magnetometric survey on 3000 square meters on the NE of the site were revealed more than 25 buildings, and pits as well a defence system with two ditches. A electrical resistivity profile was made two control the defence system who revealed a 2.5 m depth. A small excavation was made in the exterior of the defence system. The defence system is belonging to Petrești A/Foeni Culture.

Bibliografie

Rogozea O., Bunoiu V., RAN - FIȘĂ DE SIT ARHEOLOGIC (nr.), Cod sit RAN:155252.18 (actualizare informații) cod LMI 2004, manuscris, Direcția de Cultură Timiș, 2015.

Rogozea O., Descoperiri neolitice și eneolitice recente în județul Timiș / Neue Neolithikum und Aeneolithikum, în Patrimonium Banaticum VI, Cluj Napoca, ed. Mega, 2017, ISSN 1583-4220, 11-32.

Suciu C. I., Jumătate de veac de uitare, Situl neolitic de la Timișoara, Ronaț-Triaj, în Arheologia Banatului: cercetări, descoperiri, intervenții (eds: V. Bunoiu, D. Vlase), 2015, 34-35.

Suciu, C. I., D. Diaconescu, A. Ardelean, K. Grow-Allen, 120. Timișoara, mun. Timișoara, jud. Timiș, Punct: Ronaț - Triaj; Proprietatea Duma, Așezare civilă, datare Foeni târziu/Petrești A, Cod RAN: 155252.18, Autorizație nr. 65/26.04.2016, în Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2016, 2017, 216-217.

69. Topalu, jud. Constanța Capidava

Cod RAN: 63063.01; 63063.10

Cod LMI: CT-I-s-A-02600

Autorizație nr. 120/ 09.05.2017

Colectiv: conf. dr. Ioan Carol Opriș FI-UB) - responsabil științific; dr. Al. Rațiu (MNIR, responsabil sector), dr. Raluca Popescu (MMB) - sectorul VII, intra muros; Tiberiu Potârniche (MINAC) - sectorul de est, intra muros; dr. Cătălin Ionuț Dobrinescu (MINAC - responsabil sector), prof. dr. Zeno Pinter, dr. Claudia Urduzia (ULSB, Muzeul Național Brukenthal, Sibiu) - sectorul X extra muros.

Total finanțare: 20000 RON (MNIR); 8900 RON (MINAC). Pentru faptul că în anul precedent MINAC nu a cheltuit suma de 25.000 RON alocată, potrivit contractului de finanțare nr. 5/02.09.2016, Capidava a fost exclusă ulterior de pe lista cercetărilor arheologice sistematice finanțate de către MCIN în anul 2017. În fața acestei situații fără precedent, managementul instituției organizatoare a cercetării nu a oferit la acea dată explicațiile cuvenite și nici soluții compensatorii.

Punct: Sectorul VII (intra muros)

Cod RAN: 63063.01

Colectiv: Alexandru Rațiu (Muzeul de Istorie Națională a României), conf. univ. dr. Ioan C. Opriș (Universitatea din București), Raluca Popescu (Muzeul Municipiului București)

Suprafața cercetată: Cercetarea din anul 2017 în sectorul VII *intra muros* s-a desfășurat în continuarea campaniilor anterioare și s-a concentrat în: suprafețele S4, S1, S3, S5, S6 și S7 (pe latura de NE a edificiului); suprafețele S14, S2, S10 și S9 (în partea mediană a edificiului studiat, pornind de pe latura de NV); suprafețele S8 și S11 (la S de S6 și S7, în zona mediană și a absidei edificiului); suprafața S10 (la N de S19 și la vest de S9); suprafața S12 (la E de S8, la vest de S11 și la nord de S13); suprafața S13 (la S de S12); suprafața S14 (la V de S2); suprafețele S15-S20 (șapte suprafețe situate în linie de-a

lungul laturii sud-vestice a edificiului cu absidă); suprafețele S21 și S22 (situate la N de S11 și S12, pe jumătatea nordică a absidei); secțiunea S23 (între latura de S a edificiului cu absidă și cortina de S a Capidavei).

Obiectiv / rezultatul cercetărilor arheologice din campania 2017: În 2017 la Capidava cercetările echipei coordonate de MNIR desfășurate în sectorul VII (Fig. 1), conform protocolului de cercetare existent, au avut drept obiectiv continuarea săpăturii la obiectivul denumit „Edificiul cu absidă”¹, altfel cunoscut și sub numele de „*principia* de fază târzie”. Cercetarea arheologică sistematică a acestui edificiu a reînceput în anul 2013 și a fost proiectată, conform unui plan multianual, implicând o săpătură în suprafață (cu carouri de 4 x 4 m, fără martori). Clădirea a fost împărțită prin mijloace topografice, mai întâi în 20, iar apoi în 28 de astfel de carouri (Fig. 3), cercetarea lor urmând a fi făcută într-o ordine prestabilită, în așa fel încât să permită înregistrarea cât mai multor informații stratigrafice posibile.

Metodologie

Într-o primă etapă a săpăturii din campania 2017 a fost pregătit terenul prin curățarea săpăturilor din anii precedenți și trasarea unităților de săpătură ce urmau a fi cercetate în acest an. După faza de pregătire a terenului, a început cercetarea arheologică propriu zisă. În cadrul campaniei 2017 s-au deschis zone noi de lucru, respectiv alte 8 suprafețe egale de 4 x 4 m și 1 secțiune de 2 x 10 m (Fig. 4). Suprafața totală cercetată este de 190 mp, cu o adâncime medie de cca. 1,2 m, la care se adaugă o altă suprafață de 144 mp, deschisă succesiv și cercetată în campaniile 2013-2016, unde cercetarea arheologică s-a rezumat la săparea nivelului roman timpuriu (un strat cu grosimea de cca 0,40 m).

Zidurile deja cunoscute sau descoperite în cadrul acestei săpături au fost numerotate în ordinea descoperirii (Fig. 4) și în continuarea numerotării din anul trecut: Z1-Z3 sunt zidurile vizibile la suprafață înainte de începerea săpăturii în anul 2013, Z4 – Z8 ziduri și pereți despărțitori descoperiți în campaniile 2013-2015, iar Z9 – Z17 ziduri descoperite în campania 2016. În campania 2017 zidurile au fost numerotate de la Z18 la Z20. Absida clădirii este numerotată A1, iar pilonii de susținere ai acoperișului pentru una dintre fazele inițiale ale clădirii sunt numerotați cu P1 – P8.

Metodele de înregistrare a rezultatelor săpăturii sunt cele uzuale: desen tehnic, planuri și profiluri, la scară 1:20 cm, fotografii digitale, caiet de înregistrare a săpăturii și pentru pachete. La începutul, în timpul și la finalul săpăturii s-au făcut ridicări topografice succesive, ortofotoplanuri și fotografii oblice, toate cu ajutorul unei drone, ocazie cu care s-a făcut și modelul 3D al monumentului și al săpăturii. Înregistrarea stratigrafiei verticale s-a realizat contextual.

Descrierea unităților de săpătură din cadrul campaniei 2017

În campaniile anterioare (2013-2016) au fost cercetate 14 dintre suprafețele propuse, denumite convențional S1 – S4, în fiecare dintre acestea atingându-se nivelul de sfârșit de secol IV p.Chr. corespunzător *Contextului nr. 5*. În campania 2017 s-au deschis alte opt astfel de suprafețe, numerotate în continuare S15 – S22, împreună cu o secțiune de sondaj denumită temporar S23. În adâncime, s-a convenit în cadrul echipei de cercetare atingerea și cercetarea în noile secțiuni inclusiv a nivelul *Contextului nr. 4*. Suprafețele au fost săpate succesiv, înregistrându-se atât fotografic cât și grafic secvențele stratigrafice de pe pofilele care ulterior au fost demontate. De asemenea, cercetarea a continuat și în primele 14 suprafețe, prin cercetarea nivelului inferior din epoca Principatului.

¹ Excepând, desigur, biserica creștină de secol VI p.Chr. din colțul de N al cetății, acesta este singurul edificiu cu absidă (poligonală) cunoscut până în prezent la Capidava.

Suprafețele S4, S1, S3, S5, S6 și S7 – sunt o suită de carouri dispuse în linie pe latura nord-estică a edificiului cu absidă. În anii precedenți s-au cercetat nivelurile de locuire medio-bizantin, bizantin-timpuriu și roman târziu. În cadrul campaniei 2017 am continuat prin cercetarea (într-o suprafață reunită a acestor casete) a nivelului roman timpuriu. Materialele descoperite sunt interesante, de amintit fiind aici mai multe fragmente de vase de sticlă, dar și câteva elemente din bronz, aplice, pandantive și catarame, aparținând unui set de harnașament militar roman.

Suprafețele S14, S2, S10 și S9 – sunt dispuse una în continuarea celeilalte de la vest la est în partea mediană a edificiului cu absidă, pornind de pe latura de nord-vest. În campaniile precedente și aici, la fel ca în situația descrisă mai sus, s-au cercetat nivelul de locuire medio-bizantin, bizantin-timpuriu și roman târziu. Și aici am continuat în anul 2017 prin cercetarea nivelului roman timpuriu. Ca elemente constructive de noutate menționăm aici zidul Z17, adosat pe exterior zidului Z4, zid perimetral clădirii cu absidă; cât despre datarea în acest moment al cercetării, propunem secolul VI p.Chr.

Suprafețele S8 și S11 – deschise paralel înspre S cu cele precedente la un șir de carouri distantă (față de S6-S7); prima e situată la E de S9 și la V de S12, fiind mărginită la V de zidul Z3 și parțial cercetată în anii 1958-1959, când s-au săpat bordeiele medio-bizantine. În acest an s-a cercetat nivelul roman timpuriu, iar rezultatele (artefactele) au fost surprinzătoare: zeci de amfore fragmentare, veselă de masă, *terra sigillata* de import, obiecte din bronz fier sau os. În ciuda perturbărilor stratigrafice cauzate de bordeie, am reușit să surprindem în această zonă partea inferioară a unei gropi menajere de mari dimensiuni, măsurând cca 15mp.

Suprafața S10 – situată la N de S19 și la V de S9, are o stratigrafie perturbată puternic de săpăturile din anii 1950. În mijlocul suprafeței se află o groapă medio-bizantină, de mari dimensiuni (cu un diametru de 1,5 m și o adâncime de peste 2 m) cercetată în anii 1950 prin golire și foarte bine păstrată (golită) până în zilele noastre.

Suprafața S12 – se află situată la E de S8, la V de S11 și la N de S13. Pe suprafața acestui carou se intersectează absida A1 cu zidurile Z10 și Z11. În exteriorul absidei am descoperit un nivel de locuire romano-bizantin, databil în secolul VI p.Chr. pe baza descoperirilor și care este foarte bogat în ceramică. (Fig. 5)

Suprafața S13 – se află situată la S de S12. În colțul de nord al secțiunii s-a descoperit un chiup fragmentar. Zidul Z11 pare a se întrerupe în această secțiune, iar cercetările ulterioare vor confirma sau nu această observație de parcurs. (Fig. 8)

Suprafața S14 – se află situată la V de S2, iar cercetarea sa a început în anul 2016. În campania 2017 s-a trecut la o cercetare a nivelurilor inferioare; în partea sa vestică s-au descoperit două ziduri, din perioade diferite, ambele romano-bizantine, adosate clădirii cu absidă. În contextul lui Z17 s-au descoperit două chiupuri fragmentare, secționate în partea superioară. Unul dintre acestea este suprapus de fundația zidului Z20. (Fig. 5)

Suprafețele S15-S20 – Aceste șapte suprafețe sunt situate coliniar, de-a lungul laturii de SV a edificiului cu absidă. În momentul construcției clădirii această zonă era situată cel mai aproape de stânca nativă, solul steril pe care este ridicată cetatea. Din această cauză straturile anterioare secolului IV p.Chr., adică momentul ridicării edificiului absidat, sunt distruse de lucrările de terasare realizate cu ocazia acestei construcții. Tot din cauza terasării, de data aceasta una din epoca medio-bizantină, nivelurile de sec. V-VI p.Chr. sunt distruse în întregime, fapt datorat tocmai concentrației mari de bordeie în această zonă. Dintre elementele constructive antice s-a păstrat un zid (Z18), suprapus de fundația lui Z3, care poate fi pus în corelație stratigrafică cu materialul roman timpuriu descoperit în S8. Materialul arheologic este aproape inexistent.

De menționat sunt și fundațiile pilonilor P6-P8, descoperiți în suprafețele S18 și S19. În această parte de S a edificiului, dată fiind sărăcia informațiilor stratigrafice existente în zonă, am decis să efectuăm o secțiune de sondaj, denumită S23 cu dimensiunile 2 x 20 m. Aceasta din urmă se unește cu o parte a suprafeței S 16, care a lăsată nesăpată intenționat, scopul strategic fiind acela de a asigura un profil stratigrafic între cortina sudică cetății și edificiul cu absidă.

Suprafețele S21 și S22 – situate la N de S11 și S12, pe jumătatea nordică a absidei. În anul 2017 am cercetat doar nivelul medio-bizantin și cel de secol VI p.Chr., urmând ca într-o campanie viitoare să investigăm nivelurile de locuire isferioare.

Secțiunea S23 –această secțiune leagă latura de S a edificiului cu absidă de cortina sudică a Capidavei. Descoperirile din această secțiune, aflată încă la începutul cercetării, sunt din categoria celor de epocă medio-bizantină: două resturi de bordeie, cu vetre și pereți amenajați pe interior cu piatră spoliată din clădirile romane aflate în ruină. (Fig. 7-8)

Materialul arheologic descoperit și elemente de datare

Artefactele descoperite în cadrul campaniei din anul 2017 sunt însemnate cantitativ și variate ca tipologie, ori încadrare cronologică. Ponderea cea mai însemnată o ocupă materialul ceramic, în special cel de epocă romană timpurie. Amforele de vin constituie cele mai frecvente descoperiri, dar și amfore de mai mari dimensiuni, cu gura largă, folosite pentru a stoca și transporta ulei sau *garum*. De asemenea, vesela de servit masa este foarte bine reprezentată prin boluri, străchini și cupe, cât și ulcioare sau câni prezente (cu aport cantitativ important) în cadrul inventarului descoperirilor din campania 2017.

Datarea contextelor timpurii s-a făcut atât stratigrafic, dar și pe baza materialului. Artefactele care au datat acest context sunt amforele tip Shelov B și C sau fragmentele de *terra sigillata* de bună calitate, specifice primei părți a secolului II p.Chr. De asemenea, piesele de harnașament militar sunt databile la final de secol I și în prima jumătate a secolului al II-lea p.Chr.

Dintre cele mai importante descoperiri pe categorii de materiale amintim în primul rând ceramica - vase de import (ceramică fină și *terra sigillata*), opaițe, ceramică comună, amfore; sticlă - fragmente de candelă, pahare cu picior, pahare decorate cu ”negi” fără picior, boluri, străchini și cupe, recipient de turnat (ulcior/glajă), fragmente de geam etc.; os - fragmente de plăsele din os, prelucrate și decorate prin cizelare, un briceag, din fier, dar cu plăsele din os, jetoane ș.a.; metal - capac pentru ulcior din bronz cu balama, faleră cu pandantiv atașat din bronz (piesa harnașament), pandantiv tip lunula din bronz (harnașament), cataramă din bronz, faleră/aplică circulară din bronz, verigi din bronz, vârf de săgeată, bolț de balistă, cuie și piroane, scoabe ș.a.

Obiective pentru anul 2018. Colectivul științific își propune pentru anul 2018 deschiderea ultimelor 6 carouri din zona centrală a edificiului, despre care credem că pot aduce informații relevante privind obiectivul cercetat. De asemenea, intenționăm continuarea cercetării în secțiunea de sondaj deschisă în 2017 în partea de sud a clădirii. În măsura timpului, dar mai ales a fondurilor disponibile, intenționăm să continuăm cercetarea pe verticală în majoritatea suprafeței edificiului pentru a avea situația clară cu privire la fazele de amenajare și construcțiile din perioada Principatului.

Punct: Sectorul de Est (intra muros) – sectoarele II, IV, V

Cod RAN: 63063.01

Colectiv: Tiberiu Potârniche (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța), conf. univ. dr. Ioan C. Opriș (Universitatea din București).

Suprafața cercetată:

Cercetarea din anul 2017 în sectorul de est al cetății romano-bizantine și medio-bizantine s-a desfășurat în continuarea campaniilor anterioare și s-a concentrat asupra încăperilor C6 și C14 ale unui edificiu de mari dimensiuni, mărginit de strada principală și curtea G a cetății.

Obiectiv/rezultatul cercetărilor arheologice din campania 2017: Cercetările arheologice anterioare desfășurate în acest sector au relevat existența unui edificiu compartimentat, adosat curții G. Edificiul în cauză (28,4 x 16,36 m) prezintă opt camere, un coridor interior, o zonă de pasaj, precum și o curte interioară marcată de pilele unui portic. Cele opt încăperi ale edificiului sunt dispuse în coloane paralele de câte patru camere, în zona adiacentă curții G plasându-se C1, C16, C15 și C12. Celelalte patru încăperi au fost denumite succesiv, pe măsura evoluției cercetărilor, C6, C9, C11 și C14. Așa cum am arătat mai sus, edificiul este adosat curții G și descrie conturul unui trapez dreptunghic.

Săpătura s-a efectuat în cea mai mare parte în nivelurile de locuire romano-bizantine, cuprinse între secolele V-VI p. Chr. Ritmul cercetării a fost condiționat de abundența straturilor, de densitatea materialului arheologic, cât și de necesitatea înregistrării și documentării optime a situațiilor arheologice întâlnite. Materialul special descoperit, care numără peste 60 de piese (în mare majoritate vase ceramice), reprezintă doar unul dintre factorii ce pot indica faptul că zona a cunoscut în antichitate un grad ridicat de bunăstare economică. Un alt indicator **în susținerea** acestei ipoteze, care nu poate fi trecut cu vederea, este acela al faptului că edificiul se găsește în proximitatea porții principale a cetății. Fără îndoială, cercetările viitoare vor scoate la lumină rezultate care pot schimba sau confirma anumite ipoteze de lucru, creionate în urma acestei campanii de săpături arheologice în cuprinsul sectoarelor IV și V.

Metodologia de cercetare pe care ne-am propus să o abordăm în aceasta zonă a fost condiționată de stadiul cercetărilor din acest sector, fiecare dintre cele două încăperi studiate fiind împărțite în câte trei secțiuni stratigrafice orientate pe direcția NE-SV. ***Săpătura a fost realizată manual***, iar rezultatele obținute au fost înregistrate fotografic și grafic, fiind efectuate grunduri și profile succesive la scări corespunzătoare.

Prima zonă cercetată a fost reprezentată de încăperea C6. Cercetările au debutat aici încă din campania 2014, fiind întrerupte ulterior ca urmare a realizării proiectului de restaurare din anul 2015. În campania din anul 2014 a fost trasată și cercetată secțiunea S I (6,25 x 2 m), secțiunea fiind orientată nord-est / sud-vest. În urma cercetării arheologice desfășurate aici a fost înregistrat nivelul de distrugere de la sfârșitul secolului al VI-lea, caracterizat prin fragmente de țigle, olane, bărne lemnoase incinerate, precum și fragmente ceramice specifice. La adâncimea de 1,81 m a fost atins nivelul antic de călcare de la sfârșitul secolului al VI-lea, pentru ca la adâncimea de 2,10 m să fie înregistrat loess-ul. La această cotă se oprește și fundația zidurilor încăperii C6, în grund fiind reperate două gropi circulare, denumite convențional G1 și G2. Prima dintre acestea a fost cercetată integral și acoperită la sfârșitul campaniei, tocmai pentru a nu afecta structura de

rezistență a zidului încăperii C6; din umplutura sa au fost recuperate șase fragmente de țiglă de bună calitate, precum și trei câni ceramice (două întregi și una fragmentară) plasate pe fundul gropii la adâncimea de 1,10 față de nivelul de conturare. Complexul G2 a fost conturat parțial în campania 2014, fiind plasat diametral opus față de G1. Întrucât descoperirea s-a înregistrat la finalul campaniei, zona a fost acoperită pentru a fi conservată în vederea cercetării sale ulterioare.

Cercetarea arheologică efectuată în încăperea C6 în cadrul campaniei 2017 a debutat cu trasarea și investigarea secțiunii S II (6,25 x 2,30 m) orientată la fel ca și S I pe direcția NE-SV. Astfel, pe direcția mai sus menționată am obținut un nou profil stratigrafic ce reprezintă totodată latura exterioară a viitoarei secțiuni S III. Materialul arheologic descoperit în S II este relativ bogat, fiind reprezentat de fragmente ceramice și obiecte metalice. Din punct de vedere stratigrafic, în urma cercetării au fost identificate nivelul de călcare din perioada finală a funcționării edificiului, nivelul de distrugere marcat de resturi de bărne incinerate, cenușă și fragmente provenind de la materialele de construcție folosite, precum și distrugerea ulterioară, reprezentată de multitudinea de țigle și olane care au alcătuit acoperișul edificiului. Săpătura arheologică s-a oprit pe stratul de loess, moment în care, prin răzuiri succesive, a fost identificat și completat traseul complexului G2. Groapa descrie o formă neregulată, cvasicirculară și se plasează central, în dreptul arcului de descărcare, fiind anterioară acestuia. Spre latura sa estică a fost identificată o amenajare de formă trapezoidală, marcată prin prezența a patru gropi de par.

În urma răzuirilor succesive s-a putut observa faptul că groapa G2 prezintă un acces de formă circulară, utilizat probabil în vechime, ce a fost astupat intenționat. De asemenea, pe întreaga suprafață a gropii G2 a putut fi observat un strat amestecat de lut galben și mortar în care au fost implantate bucăți de piatră de formă neregulată. Arcul de descărcare a fost blocat încă din vechime, probabil pentru a susține zidul construit peste G2. Încercarea de sondare a G2 s-a finalizat neașteptat, constatându-se faptul că respectivul complex este gol sau parțial surpat. În urma perforării stratului amestecat de lut galben și mortar a fost identificată o cavitate adâncă de cca. 1,80 m, ce prezintă o secțiune tronconică, cu baza mare jos. Datorită acestei situații neașteptate am decis oprirea investigației arheologice asupra complexului G 2, timpul și forța de muncă fiind insuficiente pentru cercetarea și acoperirea ulterioară a complexului, etapa necesară în demersul de protejare a zidului de nord-est din C 6. Suprafața G2 a fost acoperită cu mijloace adecvate pentru a minimaliza acțiunea posibilelor intemperii din sezonul rece, cercetarea urmând a fi reluată prioritar în campania din anul 2018.

Cea de-a doua zonă cercetată în cadrul campaniei 2017 este reprezentată de încăperea C14, care are lungimea de 6,25 m și lățimea de 6 m. Din acest motiv, pentru verificarea stratigrafiei și a elementelor de ordin constructiv am efectuat două secțiuni longitudinale pe direcția NE-SV, denumite S I și S III având lățimile de 2,15 m și respectiv 2,30 m. Secțiunea S II va fi cercetată în cadrul campaniei viitoare, pereții exteriori ai acesteia servind drept profile stratigrafice.

În urma cercetărilor arheologice efectuate în secțiunea S I din încăperea C14 au fost identificate cel puțin trei faze distincte ale edificiului reprezentate de un nivel de distrugere (final) plasat cronologic la sfârșitul secolului al VI-lea p.Chr., de un nivel de călcare corespunzător acestuia, precum și de un nivel anterior databil în secolul al IV-lea p.Chr. Nivelul de călcare din secolul al VI-lea a fost amenajat peste construcțiile databile în secolul IV, prin demantelarea și acoperirea sistematică a unor ziduri masive realizate din piatră legate cu mortar. Traseul zidului databil în secolul al IV-lea respectă aliniamentul edificiului, fiind orientat NE-SV și a fost surprins pe întreaga lungime a încăperii C14. Acesta prezintă o lățime variabilă (0,80 m – 0,91 m) și păstrează în zona cea mai bine

conservată cel puțin șapte asize. A fost conturat la adâncimea de -0,95 m. În urma demantelării, complexul (Z 1) a fost acoperit cu un strat de pământ galben și resturi de mortar în care au fost descoperite opt piese monetare databile în a doua jumătate a secolului al VI-lea. De asemenea, din acest strat au fost recuperate fragmente ceramice provenite de la amfore de tip LR I și LR II, precum și mai multe câni ceramice, respectiv opaite fragmentare. Ultimul nivel este reprezentat de resturile dărămurilor provenite de la distrugerea edificiului, reprezentate prin bărne lemnoase, țigle, fragmente de cărămizi, bulgări de mortar și moloz.

În secțiunea S III situația se prezintă într-un mod asemănător, fiind identificate toate cele trei nivele menționate anterior. Diferența este dată de faptul că pe această latură au fost surprinse două reamenajări ale încăperii, aceste etape fiind marcate prin blocarea succesivă a căilor de acces spre încăperea C11, respectiv spre coridorul interior al edificiului. În prima situație, blocarea s-a realizat prin amplasarea unui *dolium* în culoarul de acces către C11, pentru ca mai apoi accesul spre C12 să fie blocat printr-o zidire ulterioară a intrării. Și în secțiunea S III a fost identificat traseul unui zid (Z 2) databil în secolul al IV-lea p.Chr. Tehnica de realizare este similară (piatră și mortar), fiind păstrate doar două asize. Zidul este paralel cu cel descoperit în S I și este orientat de asemenea pe direcția NE-SV. După demantelare, nivelarea s-a produs cu același amestec de pământ galben și resturi de mortar. În colțul de NE al secțiunii S III a fost descoperit un depozit de amfore de tip pontic (cinci piese) relativ bine conservate, din interiorul cărora au fost prelevate resturi cerealiere. De pe același nivel au mai fost recuperate două opaite întregi, precum și o serie de capace ceramice. Alături de evidența numismatică, toate aceste elemente datează nivelul în a doua jumătate a secolului al VI-lea, moment corespunzător cu perioada de maximă dezvoltare a edificiului. Momentul final este reprezentat de distrugerea petrecută în mod violent, acest aspect fiind dovedit de ultimul strat alcătuit din resturi de țigle și cărămizi, bărne carbonizate și pământ ars la roșu.

Cercetarea arheologică efectuată în toamna anului 2017 în sectorul de est al fortificației de la Capidava a obținut date noi cu privire la fazele construcție și de funcționare ale edificiului plasat în vecinătatea curții G. Traseul zidurilor din perioada secolului al IV-lea, precum și momentul inițial de construcție al acestuia rămân obiective principale pentru campania din anul viitor. De asemenea, investigarea complexului G2 din încăperea C6 va fi în măsură să întregască imaginea de ansamblu.

Abstract

The archaeological research carried out during the 2017 season in the Eastern sector of Capidava provided new information about the architecture of the area, especially during the 6th c. AD. During the excavations emerged new constructive elements belonging to the large building placed next to the curtain G. In terms of building strategies, one can conclude that the above mentioned building was not directly bonded to the curtain wall G (which was quite common in those times, both at Capidava and for the rest of the province of Scythia, as well), but had a perimetral wall built of stone lined up with mortar placed on its SE side, detail that could further suggests a gable roof (two slopes) for the building. The building has undergone many changes and additions.

The density of archaeological material discovered during the excavations in the rooms of the building, its variety and specificity provide us sufficient information about the functionality of this building. The location in proximity to the main gate of the fortress of Capidava confirms the importance of this building and the fact that it played a role of storage; the idea of a dwelling function seems unlikely. After the heavy fire that put an end to the building in the late 6th c. the place

is abandoned until sunken dwellings are recorded for the 10th-11th c.

Future excavations will complete the information obtained during this campaign, aiming to confirm or refute the hypotheses presented above.

Punct: Sector X extramuran

Cod RAN: 63063.10

Colectiv: dr. Cătălin Dobrinescu (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța), prof. univ. dr. Zeno Karl Pinter (Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu), dr. Claudia Urduzia (Muzeul Național Brukenthal Sibiu), dr. Beatrice Kelemen (Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca), dr. Sebastian Corneanu (Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu), dr. Adrian Stoia, cadre didactice, doctoranzi și studenți ai Universității „Lucian Blaga” (Facultatea de Științe Socio-Umane - Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă), cadre didactice și masteranzi ai Universității Babeș-Bolyai; voluntari.

Suprafața cercetată: Cercetarea din anul 2017 a continuat cercetările anterioare din anii 2010-2016 de la Capidava, sector X, terasa B și s-a concentrat în special asupra necropolei medievale de aici, în vederea surprinderii și cercetării limitei sud-estice a acesteia. Pe de o parte a continuat cercetarea în unele dintre secțiunile deschise în anii anteriori (S III - S V), pe de altă parte au fost deschise două noi suprafețe, S VI (10 x 2 m) la vest de secțiunea S V fără a mai păstra un martor și S VII (6 x 2 m) la N de S VI, păstrând un martor de 1 m între ele.

Cercetările s-au concentrat în special pe dezvelirea mormintelor de înumație din necropola medievală, dintre care 24 morminte din această parte a necropolei au fost cercetate anterior (5 în campania 2010, 4 în campania 2013, 9 în campania 2014 și 6 în campania 2016). În acest scop în anul 2017 au fost deschise două noi suprafețe (S VI) la vest de secțiunea S V (și mai de parte de S Ib, S I și S III) și S VII (6 x 2 m) la N de S VI, păstrând un martor de 1 m între ele. Deoarece stratigrafia terasei (observată și înregistrată în campaniile anterioare) este una relativ simplă și unitară, s-a considerat că nu mai este necesară păstrarea unui martor și între S V și S VI, noua secțiune fiind trasată imediat lângă cea veche. S-a lucrat de asemenea în continuare în secțiunile S III și S V. Noile suprafețe, ca și continuarea cercetării în cele vechi, au permis descoperirea și cercetarea a 6 noi morminte de înumație toate orientate V-E, din care 2 aparțin unor copii, 3 unor adulți și unul singur unui adolescent (?), după cum urmează:

M 28 – mormânt de copil, descoperit în secțiunea S VI, în capătul de S al acesteia, imediat lângă profil. Groapa nu a putut fi distinsă de pământul din jur. Mormântul a fost deranjat anterior cercetării și se păstrează doar parțial. Nu prezenta inventar.

M 29 – mormânt de copil, descoperit în caroul cel mai sudic al secțiunii S VI. Groapa nu s-a putut distinge de pământul din jur. Mormântul a fost parțial deranjat anterior și nu prezenta inventar.

M 30 – mormânt de adolescent (?), descoperit în caroul 3 al secțiunii S VI. Era așezat în decubit dorsal cu mâna dreaptă pe bazin și mâna stângă pe abdomen. Craniul era întors / căzut spre dreapta, picioarele ușor flexate spre stânga. Groapa s-a

putut distinge doar ca și consistență de pământul din jur. Nu prezenta inventar.

M 31 – mormânt de adult, bine păstrat, descoperit în caroul cel mai sudic al secțiunii S VI, sub nivelul mormintelor M 28 și M 30. Era așezat în decubit dorsal cu mâna dreaptă pe abdomen și mâna stângă pe bazin. Falangele mâinilor au fost parțial deranjate anterior cercetării (probabil de intervenția unor rozătoare) și se găseau răsfirate în exteriorul femurului stâng. Una din rotule, de asemenea deranjată, a fost găsită pe interiorul aceleiași femur. Groapa nu s-a putut distinge de pământul din jur. Inventarul sărăcăcios constă într-un inel din bronz (verigă) și un obiect din fier foarte oxidat cu utilitate necunoscută. Adâncime la conturare: -1,00 m.

M 32 – mormânt de adult, bine păstrat, descoperit la 1 m N de M 31. Era așezat în decubit dorsal cu mâna dreaptă îndoită spre umăr și mâna stângă pe abdomen. Toate oasele de la genunchi în jos, se regăsesc în conexiune anatomică cu 0,07 – 0,15 m mai jos decât restul scheletului. Groapa nu s-a putut distinge de pământul din jur. Inventarul este relativ bogat și constă într-un inel din bronz, un fragment subțire de fier cu utilitate necunoscută, o monedă din bronz și 6 cercei din același metal (din care 4 semilună), toți cu pandantiv tip strugure. Adâncime la conturare: -1,00 m.

M 33 – mormânt de adult, bine păstrat, descoperit în caroul cel mai nordic al secțiunii S VI, în apropierea profilului N-ic. Oasele labei piciorului au fost observate anterior, în ultimele zile ale campaniei 2016, în secțiunea vecină S V. Era așezat în decubit dorsal cu ambele brațe pe abdomen. Groapa s-a putut distinge doar cași consistență de pământul din jur. Nu prezenta inventar.

Inventarul mormintelor descoperite pe această terasă în campaniile anterioare (inel cu pentagramă, cercel-verigă, butoni-pandantivi, brățară, verigi, toate din bronz și un pandantiv globular de sticlă) au dus la datarea mormintelor în secolul al X-lea – începutul secolului XI.¹ Mormintele descoperite în campania 2017 și inventarul lor (cu numeroase paralele în tot sud-estul european în special din secolul al X-lea) indică apartenența la același orizont de înmormântare.

Desene realizate în 2017: Planurile secțiunilor S V și S VI în actualul stadiu al cercetării, cu figurarea mormintelor M 28 – M 33.

Fotografii realizate în 2017: Fotografii digitale generale ale tuturor suprafețelor aflate în lucru și fotografii generale și detaliate ale fiecărui mormânt, precum și fotografii ale materialului special rezultat în urma campaniei.

Materialul arheologic din anul 2017: Marea majoritate a materialului arheologic recuperat constă în oase umane și de animale. Oasele umane au fost descoperite în mare parte în conexiune anatomică, în morminte. Cele animale au fost descoperite separat, în stratul de cultură din zonă. Ambele categorii au fost trimise pentru analize la Centrul de Biologie Moleculară din cadrul Institutului de Cercetare în Bio-Nano-Științe al Universității `Babes-Bolyai` Cluj-Napoca. Inventarul mormintelor a fost restaurat în Laboratorul de Restaurare al Muzeului Național Brukenthal și se află în prezent în curs de prelucrare în vederea publicării. Din stratul de cultură au fost recuperate de asemenea mai multe materiale ceramice, care se află în depozitul șantierului. Cronologic, materialul recuperat din complexe poate fi atribuit secolelor X – XI (cel aflat *in situ*), dar și perioadei anterioare (întotdeauna în poziție secundară și asociat cu primul).

Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016

Punct: „Cetate” – Capidava

Cod RAN: 63063.01; Cod LMI: CT-I-s-A-02600

Colectiv: Conf. univ. dr. Corneliu Beldiman (UPIT, FTLIA, DI, Pitești), prof. dr. Diana-Maria Beldiman (SC, București)

Cercetările arheologice desfășurate în perioada 2013-2016 în situl Capidava, jud. Constanța în Sectorul VII (*intra muros*) în Suprafețele S1-S14¹ au permis recuperarea unui lot compus din cel puțin 12 piese din materii dure animale diverse; dintre acestea, 10 au fost puse la dispoziție pentru studiu în anul 2017 de către autorii cercetărilor². O altă piesă (furcă de os cu reprezentarea zeiței Venus; expertiză furnizată de C.B. privind aspectele tehnologice) a fost, între timp, publicată și a figurat, în noiembrie 2017, ca „Exponatul lunii” la Muzeul Național de Istorie a României³; un pieptene (de corn de cerb?) a fost menționat în raportul de cercetare publicat în 2017, dar nu ne-a fost accesibil⁴. Analiza preliminară a celor 10 artefacte a fost realizată, iar rezultatele sunt prezentate în nota de față (tabel 1, fig. 1-4). Datele sunt susceptibile de completări și modificări după definitivarea studiului.

Majoritatea pieselor analizate (7) provine din complexe, în care acestea se aflau izolat sau asociate în efective variabile (Cx2, Cx5 câte o piesă; Cx1 = 2 piese; Cx4 = 3 piese); alte trei au fost recuperate din strat; ele se pot data în perioada sec. al IV-lea – al VI-lea AD; una dintre piese (CAP_5/2014) are analogii datate precis în a doua jumătate a sec. al VI-lea AD (cf. *infra*, nota 5).

Protocolul de analiză aplică parametrii standard legați de convenții, stabilirea codului pieselor, aspecte abordate (stare de conservare, materie primă, definirea etapelor tehnologice ale fabricării și utilizării etc.). Pieseile au primit indicative provizorii (exemplu: CAP_1/2013), numerotate în ordinea impusă de clasificarea tipologică și fără a ține seama de anul descoperirii, dată fiind proveniența artefactelor din patru campanii de săpături (2013-2016). S-a recurs la examinarea sistematică a suprafețelor în microscopie optică pentru evidențierea urmelor de fabricare și de utilizare. În repertoriu se utilizează abrevieri standard.

CAP_1/2013 Vârf de os (fig. 1)

Context: SVII S1 Carou A2 Cx1 Nr. inv. 36.

Vârf amenajat pe segment distal de radius de ovicaprine.

Starea de conservare: piesă întreagă, amenajată pe radius neepifizat; starea de conservare a suprafețelor foarte bună.

Materia primă: radius de ovicaprine, segment distal.

¹ I. C. Opreș *et alii*, *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța*, în CCAR 2013, Oradea, 2014, p. 34-37; I. C. Opreș *et alii*, *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța*, în CCAR 2014, Pitești, 2015, p. 47-49; I. C. Opreș *et alii*, *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța*, în CCAR 2015, Târgu-Jiu, 2016, p. 148-152; I. C. Opreș *et alii*, *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța*, în CCAR 2016, București, 2017, p. 33-35.

² Pentru studiul artefactelor din materii dure animale de la Capidava cf. C. Beldiman *et alii*, *Antler objects from Capidava*, în B. Ciupercă (ed.), *Arheologia Mileniului I p. Chr., III. Dunărea Inferioară între stepe și Imperiu, Ploiești*, 2014, p. 221-243 (cu bibliografia).

³ A. Rațiu, *Venus Pudica on a bone distaff from Capidava*, *Cercetări Arheologice*, 23, 2016 (2017), p. 137-150; <http://mnir.ro/portfolio/exponatul-lunii-noiembrie-2017-la-muzeul-national-de-istorie-a-romaniei-venus-pudica-pe-o-furca-de-tors-din-os-descoperita-la-capidava/>

⁴ I. C. Opreș *et alii*, *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța*, în CCAR 2016, București, 2017, p. 35.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin PD/F; s-a obținut un plan oblic la nivelul diafizei; fasonarea a urmărit regularizarea marginilor și a fețelor prin PD/C cu securea; fațete de cioplire; secțiuni anatomice și poligonale asimetrice. Partea activă este lungă, simetrică, fațetată.

Urme de utilizare: Tc, L intense produse la nivelul PA pe L de cca 10-15 mm; Tc, L localizate la nivelul marginilor părții meziale și ale părții proximale, probabil prin aplicarea prizei directe (în mână).

Rol funcțional: probabil perforator pentru piei.

Dimensiuni (mm): Ltot 120,23.

CAP_2/2013 Vârf de os (fig. 1)

Context: SVII S1 Carou A1 Cx1 Nr. inv. 39.

Vârf amenajat pe segment distal de tibia de ovicaprine.

Starea de conservare: piesă întreagă, amenajată pe tibia neepifizată; starea de conservare a suprafețelor foarte bună.

Materia primă: tibia de ovicaprine, segment distal.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin PD/F; s-a obținut un plan oblic la nivelul diafizei; EP a fost regularizată pe toate fețele prin PD/C; urme de impact produse cu securea și fațetare; pe MD/PD se observă trei urme de impact pe planul de fractură, dispuse perpendicular pe axul principal al piesei; fasonarea a urmărit regularizarea marginilor și a fețelor prin PD/C cu securea; fațete de cioplire; secțiuni anatomice și poligonale asimetrice. Partea activă este lungă, simetrică, fațetată.

Urme de utilizare: Tc, L intense produse la nivelul PA; Tc, L localizate la nivelul marginilor părții meziale și ale părții proximale, probabil prin aplicarea prizei directe (în mână).

Rol funcțional: probabil perforator pentru piei.

Dimensiuni (mm): Ltot 112,60.

CAP_3/2013 Vârf de os (fig. 1)

Context: SVII S1 Carou 2B Strat? Nr. inv. 38.

Vârf amenajat pe segment distal de tibia de ovicaprine.

Starea de conservare: piesă întreagă, amenajată pe tibia; starea de conservare a suprafețelor foarte bună.

Materia primă: tibia de ovicaprine, segment distal.

Fabricarea: debitajul a fost realizat prin PD/F; s-a obținut un plan oblic la nivelul diafizei; fasonarea a urmărit regularizarea marginilor și a fețelor prin PD/C cu securea; fațete de cioplire; secțiuni anatomice și poligonale asimetrice. PA este scurtă, simetrică PA scurtă sugerează reamenajarea, realizată prin același procedeu tehnic, PD/C, aplicată pe toate fețele.

Urme de utilizare: Tc, L intense produse la nivelul PA pe L de cca 5 mm; Tc, L localizate la nivelul marginilor părții meziale și ale părții proximale, probabil prin aplicarea prizei directe (în mână).

Rol funcțional: probabil perforator pentru piei.

Dimensiuni (mm): Ltot 89,25.

CAP_4/2016 Mâner de corn de cerb (fig. 2)

Context: SVII S6 Carou? Strat? Nr. inv. 49 (12).

Mâner amenajat pe segment mezio-distal de rază de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă fragmentară; lipsește un sector al ED, desprins recent; spongiosa ED a fost excavată recent (la curățare?); sediment nisipos fin aderent, depus în mod discontinuu.

Materia primă: rază de corn de cerb, segment mezio-distal.

Fabricarea: piesă de formă generală tronconică și perforație axială; debitajul a fost realizat prin TT la extremități, cu ajutorul ferăstrăului, în scopul extragerii segmentului respectiv; la EP se observă striuri de tăiere dispuse pe patru planuri, indicând patru reprize de tăiere; s-a atins nivelul spongioasei; s-a procedat la PD/F; același procedeu s-a aplicat la ED, dar numai o repriză de tăiere, urmată de fracturare;

relieful anatomic (perlura, șanțurile) nu a fost modificat; fasonarea a urmărit amenajarea perforației axiale la PD prin excavarea spongioasei și tăiere, crestare; perforația are secțiune rectangulară și este plasată excentric.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil mâner de cuțit, pilă, perforator; piesa indică probabil existența, în sectorul respectiv, a unui atelier pentru prelucrarea lemnului sau a metalelor.

Dimensiuni (mm): Ltot 110,39.

CAP_5/2014 Artefact decorat de corn de cerb (de la războiul de țesut?) (fig. 3)

Context: SVII S3 Carou? Cx5 Nr. inv. 28.

Artefact amenajat pe segment mezio-distal de rază de corn de cerb.

Starea de conservare: piesă fragmentară; lipsește cca 1/2 proximală (părțile au fost stabilite convențional), fracturată în vechime; alte două sectoare ale PP/MS și PM/MS au fost fracturate recent; sediment nisipos fin aderent, depus în mod discontinuu pe suprafețe și în șanțurile decorului.

Materia primă: rază de corn de cerb, segment mezio-distal.

Fabricarea: artefact de formă tronconică, fasonat integral, având secțiuni ovale; PP prezintă o fantă largă, dispusă axial, având pereți paraleli și ED semicilindrică; la PD s-a amenajat o perforație axială de secțiune circulară; debitajul a fost realizat prin TT la extremități, probabil cu ajutorul ferăstrăului în scopul extragerii segmentului respectiv; fasonarea a eliminat relieful anatomic prin raclaj și abraziune; același procedee s-au aplicat la extremități; în jumătatea proximală s-a amenajat o fantă cu pereți paraleli și extremitate semicirculară prin tăiere cu ferăstrăul și cioplire, crestare; în jumătatea distală s-a amenajat o perforație axială dispusă central, de secțiune circulară; s-a utilizat un vârf metalic (perforator lung) acționat prin rotație; pe întreaga suprafață s-a realizat, după amenajarea fantei, un decor compus din șanțuri rectilinii oblice și transversale față de axul lung al piesei, organizate în registre dispuse, de asemenea, transversal față de axul lung al piesei; șanțurile au fost realizate prin crestare cu lama cuțitului; decorul are sintaxă simetrică de la DR la ST; decorul este acoperit parțial de sediment; posibil să fi fost umplut cu materie colorantă, așa cum se cunoaște în cazul analogiilor identificate. Provine probabil dintr-un atelier specializat.

Urme de utilizare: fracturare produsă în timpul utilizării?

Rol funcțional: piesă dintr-un ansamblu, probabil cu rol de susținere a firelor în mecanismul unui război de țesut de tip orizontal; analogiile identificate indică datarea în a doua jumătate a sec. al VI-lea AD⁵.

Dimensiuni (mm): Ltot 55,11.

CAP_6/2013 Placă de os (fig. 2)

Context: SVII S1 Caroul 1B Strat? Nr. inv. 40.

Placă amenajată pe fragment de corp costal de vită (compacta).

Starea de conservare: piesă întreagă; stare de conservare a suprafețelor foarte bună.

Materia primă: corp costal de vită, fragment de compacta.

Fabricarea: placă subțire (1,5-2 mm) de os probabil pentru rondoale sau alte piese de os; debitajul a fost realizat prin probabil prin TT cu ajutorul ferăstrăului în scopul extragerii unui segment de corp costal; segmentul a fost apoi despicat, obținându-se două plăci similare; extragerea regularizarea suprafețelor și a marginilor prin cioplire, raclaj, abraziune; FS este ușor

⁵ Pinter, Z. K., Dobrinescu, C. I., Dragotă, A., Kelemen, B., *Cercetări preliminare în necropola medievală de la Capidava (com. Topalu, jud. Constanța)*, în *Pontica*, XLIV / 2011.

⁵ Z. Kovancaliev, *Bone cylindrical objects from Stobi*, în S. Vitezović (ed.), *Close to the bone: current studies in bone technologies*, Institute of Archaeology, Belgrade, 2016, p. 160-167.

convexă, iar FI ușor concavă (morfologie anatomică); extremitățile sunt rectilinii; una este dispusă oblic, cealaltă perpendicular pe axul piesei; pe FS se observă urmele șanțului de tăiere; aplicarea fracturării prin flexiune; pe FS se conservă striuri oblice de abraziune.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil placă pentru producerea rondelilor sau a altor artefacte de os; piesa indică probabil existența, în sectorul respectiv, a unui atelier pentru prelucrarea materiilor dure animale.

Dimensiuni (mm): Ltot 73,51.

CAP_7/2016 Placă de corn de cerb (fig. 2)

Context: SVII S12 Caroul B1 Cx2 Nr. inv. 47.

Placă amenajată pe fragment de ax de corn de cerb (compacta).

Starea de conservare: piesă întreagă; stare de conservare a suprafețelor foarte bună.

Materia primă: ax de corn de cerb, fragment de compacta.

Fabricarea: placă subțire (1,5-2 mm) de corn de cerb probabil pentru pieptene; debitajul a fost realizat prin TT cu ajutorul ferăstrăului în scopul extragerii unui segment al axului; extragerea plăcii probabil prin PD/C sau TA cu ferăstrăul; regularizarea suprafețelor și a marginilor prin cioplire, raclaj, abraziune; tăierea extremităților după fasonarea marginilor; FS este ușor convexă, iar FI ușor concavă; extremitățile sunt rectilinii; una este dispusă oblic, cealaltă perpendicular pe axul piesei; pe FS se observă urmele șanțului de tăiere; aplicarea fracturării prin flexiune; pe FS se conservă striuri oblice de abraziune. Etape ipotetice de procesare: 1 cioplirea axului pentru înlăturarea perlurii, producând aspectul fațetata al FS a plăcii; 2 TT cu ferăstrăul la lungimea aleasă a plăcii; 3 despicare pentru extragerea compactei; 4 fracturarea la una dintre extremități; 5 fasonarea prin PD/C a FI și a marginilor.

Urme de utilizare: nu se conservă.

Rol funcțional: probabil placă pentru pieptene; piesa indică probabil existența, în sectorul respectiv, a unui atelier pentru prelucrarea materiilor dure animale.

Dimensiuni (mm): Ltot 60,50.

CAP_8/2015 Placă de os perforată și decorată (închizătoare de pungă) (fig. 4)

Context: SVII S5 Caroul? Cx4 Nr. inv. 61.

Placă amenajată pe fragment de os (compacta).

Starea de conservare: mediocră; piesă fragmentară; fracturată în vechime la nivelul PD (părțile piesei sunt desemnate în mod convențional); fracturată în vechime la ED; lipsește un sector al ED, cca 1/2 și cca 1/4 din circumferința perforației; piesă arsă uniform; lustru de aspect sticlos discontinuu; sediment aderent depus discontinuu pe ambele fețe și pe margini; suprafețe corodate în mod discontinuu.

Materia primă: fragment de os lung (compacta) de mamifer, probabil vită?

Fabricarea: placă de os cu extremități semicirculare, perforată la extremități și decorată pe FS, fasonată integral; FS este amenajată în compacta, FI pe fața medulară; debitajul a fost realizat probabil prin TT cu ajutorul ferăstrăului în scopul extragerii unui fragment diafizar; extragerea plăcii probabil prin PD/C sau TA cu ferăstrăul; regularizarea suprafețelor și a marginilor prin cioplire; marginile au contur concav, iar extremitățile sunt convexe asimetrice; la extremități s-a amenajat (prin rotație alternativă cu vârful cuțitului, aplicată pe ambele fețe) câte o perforație de formă circulară în plan, dispuse în axul lung al piesei; pe FS, în sectorul dintre perforații s-a realizat un decor gravat compus din patru cercuri duble cu alveolă centrală, dispuse excentric la distanțe relativ egale.

Urme de utilizare: TC, L suprafețe și margini ale perforațiilor.

Rol funcțional: închizătoare pentru pungă de piele sau din material textil.

Dimensiuni (mm): Ltot 84,43.

CAP_9/2015 Placă de os perforată și decorată (închizătoare de pungă) (fig. 4)

Context: SVII S5 Caroul? Cx4 Nr. inv. 61.

Placă amenajată pe fragment de os (compacta).

Parametri similari cu ai piesei CAP_8/2015.

Starea de conservare: mediocră; piesă fragmentară; fracturată în vechime la nivelul PM (părțile piesei sunt desemnate în mod convențional); lipsește PD, fracturată dublu în vechime; lipsesc cca 2/3 din circumferința perforației; piesă arsă uniform; sediment aderent depus discontinuu pe ambele fețe și pe margini; suprafețe corodate în mod discontinuu.

Materia primă: fragment de os lung (compacta) de mamifer, probabil vită?

Fabricarea: placă de os cu extremități semicirculare, perforată la extremități și decorată pe FS, fasonată integral; FS este amenajată pe fața medulară; iar FI în compacta; debitajul a fost realizat probabil prin TT cu ajutorul ferăstrăului în scopul extragerii unui fragment diafizar; extragerea plăcii probabil prin PD/C sau TA cu ferăstrăul; regularizarea suprafețelor și a marginilor prin cioplire; marginile sunt paralele rectilinii, iar extremitățile sunt convexe asimetrice, cu margini fațetate; la extremități s-a amenajat (prin rotație alternativă cu vârful cuțitului, aplicată pe ambele fețe) câte o perforație de formă circulară în plan; cea proximală este plasată în axul lung al piesei, iar cea distală excentric spre MD; pe FS, în sectorul dintre perforații s-a realizat un decor gravat compus din patru cercuri duble cu alveolă centrală, două plasate excentric și două plasate în axul lung al piesei, la distanțe variabile unul de altul.

Urme de utilizare: TC, L suprafețe și margini ale perforațiilor.

Rol funcțional: închizătoare pentru pungă de piele sau din material textil.

Dimensiuni (mm): L 78,46.

CAP_10/2015 Placă de os perforată și decorată (închizătoare de pungă) (fig. 4)

Context: SVII S5 Caroul? Cx4 Nr. inv. 61.

Placă amenajată pe fragment de os (compacta).

Starea de conservare: mediocră; piesă fragmentară; părțile piesei sunt desemnate în mod convențional; fracturată în vechime; lipsește un sector al ED/MS; fractură transversală la nivelul PD; piesă arsă uniform; sediment aderent depus discontinuu pe ambele fețe și pe margini; suprafețe corodate în mod discontinuu.

Materia primă: fragment de os lung (compacta) de mamifer, probabil vită?

Fabricarea: placă de os cu extremități semicirculare, perforată la extremități și decorată pe FS, fasonată integral; debitajul a fost realizat probabil prin TT cu ajutorul ferăstrăului în scopul extragerii unui fragment diafizar; extragerea plăcii probabil prin PD/C sau TA cu ferăstrăul; regularizarea suprafețelor și a marginilor prin cioplire; marginile au contur concav, iar extremitățile sunt convexe asimetrice; la extremități s-a amenajat (prin rotație alternativă cu vârful cuțitului, aplicată pe ambele fețe) câte o perforație de formă circulară în plan; cea distală este plasată în axul lung al piesei, iar cea proximală excentric spre MD; pe FS, în sectorul dintre perforații s-a realizat un decor gravat compus din trei cercuri duble cu alveolă centrală, două plasate excentric și două plasate în axul lung al piesei, la distanțe variabile unul de altul.

Urme de utilizare: TC, L suprafețe și margini ale perforațiilor.

Rol funcțional: închizătoare pentru pungă de piele sau din material textil.

Dimensiuni (mm): Ltot 66,74.

Abstract

Bone industry discovered in 2013-2016 archaeological excavations at Capidava site, Constanța County, Romania. The archaeological excavations carried out during 2013-2016 at Capidava led to the discovery of an assemblage comprising 12 pieces made of bone and red deer antler. One of these (the most spectacular: bone distaff with Venus Pudica decoration) was already published, see footnote 3. Another mentioned in the 2016 excavation report (red deer antler? comb) was not accessible to the study. This article presents the results of the preliminary analysis of rest of 10 artefacts. Data from this study can be completed and modified after we will finish the analysis. The most of the artefacts come from complexes (7) where these were isolated or associated in number of two or three (Cx2, Cx5 = one piece; Cx1 = 2 pieces; Cx4 = 3 pieces). They are dated to IVth – VIth centuries AD; on the basis of some analogies, one piece (CAP_5/2014) is dated precisely to the second half of VIth century AD. The methodology of study applies standardised parameters regarding the conventions, establishing the pieces codes, approached aspects (status of conservation, raw materials, defining of the stages of the manufacturing sequences and the use-wear analysis). The current examination of the surfaces with a microscope was also done. The types included in the assemblage are: bone awls (CAP_1, CAP_2, CAP_3); red deer handle (CAP_4); red deer artefact from a horizontal loom (heddle holder?) (CAP_5); red deer plates for combs? (CAP_6, CAP_7); bone perforated and decorated plates – fasteners for leather or textile purses (Taschenbeschläge) (CAP_8, CAP_9, CAP_10).

Bibliografie

Beldiman Corneliu, Sztancs Diana-Maria, Opreș Ioan Carol, *Antler objects from Capidava*, în B. Ciupercă (ed.), *Arheologia Mileniului I p. Chr., III. Dunărea Inferioară între stepe și Imperiu*, Ploiești, 2014, p. 221-243.

Kovancaliev Zlatko, *Bone cylindrical objects from Stobi*, in S. Vitezović (ed.), *Close to the bone: current studies in bone technologies*, Institute of Archaeology, Belgrade, 2016, p. 160-167.

Opreș Ioan Carol, Rațiu Alexandru, Dobrinescu Cătălin Ionuț, Pinter Z. K., Urduzia C., *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța*, în CCAR 2013, Oradea, 2014, p. 34-37.

Opreș Ioan Carol, Rațiu Alexandru, Potârniche Tiberiu, Dobrinescu Cătălin Ionuț, Pinter Z. K., Urduzia C., *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța*, în CCAR 2014, Pitești, 2015, p. 47-49.

Opreș Ioan Carol, Rațiu Alexandru, Duca Mihai, *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța*, în CCAR 2015, Târgu-Jiu, 2016, p. 148-152.

Opreș Ioan Carol, Rațiu Alexandru, Duca Mihai, Dobrinescu Cătălin Ionuț, Pinter Z. K., Urduzia C., *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța*, în CCAR 2016, București, 2017, p. 33-35.

Rațiu Alexandru, *Venus Pudica on a bone distaff from Capidava*, *Cercetări Arheologice*, 23, 2016 (2017), p. 137-150.

Abrevieri în text:

UPIT, FTLIA, DI, Pitești = Universitatea din Pitești, Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte, Departamentul Istorie, Pitești; SC, București = Școala Centrală, București.

Cx – Complex; DR – Drept; ED – Extremitatea distală; EP – Extremitatea proximală; FI – fața inferioară; FS – Fața superioară; L – Lustru, Lungime (vezi contextul); Ltot – Lungime totală; MD – Marginea dreaptă; MS – Marginea stângă; PA – Partea activă; PD – Partea distală; PD/C – Percuție directă/cioplire; PD/F – Percuție directă/fracturare; PM – Partea mezială; PP – Partea proximală; S = Sectorul,

Suprafața (vezi contextul); ST – Stâng; TA – Tăiere axială; To – Tocire; TT – Tăiere transversală.

70. Urziceni, com. Urziceni, jud. Satu Mare, Urziceni-Vade Ret

Punct: Vamă. Reper: în zona liberă a frontierei româno-maghiară de la Urziceni-Vallaj, pe un grind din valea mlăștinoasă a Pârâului Negru

Codul RAN: 139269.01; Cod LMI SM-I-s-B-05200

Cod tip de sit: 211 - necropolă plană, 111 - așezare deschisă

Încadrare cronologică: 132 - Neolitic mijlociu (grupul Pișcolt), 14 - Eneolitic (cultura Bodrogkeresztúr), 153 Epoca bronzului târziu

Autorizație nr.: 14/25.04.2017

Colectiv: Cristian Virag (MJSM) - responsabil științific; Ciprian Teodor Astaloș (MJSM), Gyurka Orsolya, Daniel Marius Tentiș (MJSM), Lavinia Brândușan

A fost realizată o suprafață de cercetare (100 m²) pe care au fost realizate 5 casete de cercetare, în continuarea suprafeței din 2005, pe latura NE a necropolei. În suprafața de cercetare au fost surprinse 18 contexte funerare, 6 complexe de epoca bronzului.

M 86: mormânt de înhumăție în poziție chircită, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, orientat E-V, groapa mormântului nu atinge sterilul. Defunctul este culcat pe partea stângă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Lângă defunct este depus un copil, sugar, culcat pe partea dreaptă, capul spre E, s-au păstrat doar picioarele și parțial calota craniană. Inv.: trei vase.

M 87: mormânt de înhumăție în poziție chircită, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea stângă, ușor deplasat spre burta. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Inv.: șase vase; în zona coatelor, în zona bazinului și la laba piciorului au fost descoperite fragmente de ocru.

M 88: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea dreaptă. În colțul SE, groapa mormântului este tăiată de Cx 45, complex de epoca bronzului. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt flexate spre genunchi. Calota craniană este dislocată din poziție anatomică. Inv.: 3 vase, două vârfuri de săgeți, ofrandă animalieră

M 89: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea dreaptă, zona capului deranjată. Picioarele sunt puternic flexate din genunchi, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Colțul NV este deranjat de un complex de epoca bronzului. Inv.: 3 vase, zgură, lamă de silex, vârf de săgeată, topor de piatră, ofrandă animalieră

M 90: mormânt de înhumăție, aparținând culturii

Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea stângă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Măinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Inv.: 7 vase, vârf de săgeată, lamă obsidian, mărgelă scoică

M 91: Mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, orientat E-V, puternic deranjat de Cx. 46, complex de epoca bronzului. În zona vestică au fost descoperite fragmente de coastă și un antebraț, aspect ce indică faptul că mortul era poziționat cu capul spre V. în zona mediană a gropii de mormânt au fost descoperite două vase.

M 92: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea stângă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Partea superioară este puternic deranjată. Inv.: 11 vase, două lame de obsidian, mărgelă scoică spondylus, ofrandă animalieră.

M 93: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea stângă, orientat spre E, capul lăsat pe spate. Maxilarul și membrele inferioare sunt dislocate în M94, într-un moment în care erau articulate. Picioarele sunt puternic flexate, tăiate în zona genunchiului; călcâiele aduse spre bazin. Mâna dreaptă flexată puternic spre față. Inv: lângă coloana vertebrală este descoperit un vas, păstrat parțial.

M 94: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea stângă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Măinile sunt puternic flexate, aduse spre față. În groapa mormântului, în imediata vecinătate a defunctului, în conexiune anatomică, sunt poziționate maxilarul și brațele defunctului din M 93 iar în partea inferioară picioarele. Inv.: 4 vase, lamă obsidian.

M 95: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea stângă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Măinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Inv.: 5 vase, vârf de obsidian descoperit în zona capului, la conturare

M 96: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită orientat S-N, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea dreaptă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Măinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Capul și partea superioară a coloanei vertebrale sunt dislocate, poziționate în colțul SV al gropii. Inv. 3 vase, lamă de silex descoperită sub capul defunctului

M 97: Mormânt de înhumăție, orientat N-S, capul spre sud, culcat pe spate pe un pat de oase de animal de talie mare. Brațul mâinii drepte este poziționat pe lângă corp, antebrațul poziționat peste piept. Mâna stângă este puternic flexată, adusă spre față. piciorul drept este întins, piciorul stâng este puternic flexat, laba piciorului fiind adusă la nivelul genunchiului piciorului drept. Groapa mormântului este de formă ovală (2 x 1,38 m). Nu a fost descoperit inventar funerar care să permită atribuirea certă unei perioade cronologice a mormântului, în umplutura complexului fiind descoperite, în poziție secundară, materiale ceramice neolitice (gr. Piscolt II) și eneolitice (c. Bodrogkeresztúr)

M 98: Mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, orientat E-V, puternic afectat de lucrări agricole. În partea estică au fost surprinse fragmente de calotă craniană, vertebre și părți din membrele superioare. În partea sudică au fost descoperite fragmente ceramice ce provin de la

două vase. Groapa mormântului nu atinge sterilul și nu a putut fi conturată

M 99: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită orientat E-V. Defunctul este culcat pe partea stângă, puternic deranjat, nu s-a conturat groapa mormântului. S-a păstrat în poziție anatomică capul, parte din membrele superioare. Inv.: 2 vase

M 100: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită, puternic deranjat, groapa mormântului nu a putut fi conturată. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea dreaptă. S-a păstrat în poziție anatomică bazinul și membrele inferioare. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Inv.: 3 vase

M 101: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită, puternic deranjat în partea superioară, fiind afectat de o galerie de animal, groapa mormântului de formă rectangulară. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea dreaptă. S-a păstrat în poziție anatomică bazinul și membrele inferioare. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Inv.: 3 vase

M 102: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, orientat E-V, puternic deranjat. Pe latura sudică, mormântul este tăiat de Cx. 44, complex de epoca bronzului. Inv.: au fost descoperite fragmente ceramice, răsfirate printre oase, fără a se putea preciza în acest moment forma vasului sau numărul de vase de la care provin

M 103: mormânt de înhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chirchită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea stângă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Măinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Latura sudică a mormântului este tăiată de Cx 49, complex de epoca bronzului. Inv.: 2 piese de aur, 4 vase, lamă obsidian, mărgelă scoică spondylus, ofrandă animalieră

Cx. 44. – complex de formă circulară (2,62 x 2,76) aparținând epocii bronzului târziu, cu material ceramic, cenușă și chirpic.

Cx. 45. – complex de formă neregulată (2,20 x 1,70) aparținând epocii bronzului târziu, care se adâncește în trepte. Au fost descoperite numeroase fragmente ceramice și oase de animal.

Cx. 46. – complex de formă circulară neregulată (2,36 x 2,58) aparținând epocii bronzului târziu, cu numeroase fragmente ceramice, chirpic, cenușă și oase de animal.

Cx. 48. – complex de formă ovală neregulată (1,44 x 0,76) aparținând epocii bronzului târziu, cu puțin material arheologic și chirpic dispersat.

Cx. 49. – complex de formă circulară (1,14 x 1,20) aparținând epocii bronzului târziu, cu chirpic, cenușă și un vas întreg la fundul acestuia. Ca și funcționalitate, complexul este o fântână.

Cx. 50. – complex de formă ovală de mici dimensiuni (0,60 x 0,94), date incertă, cu chirpic diseminat, fără material ceramic.

71. Valea Stânii, com. Țițești, jud. Argeș

Punct: „Vărzărie”

Cod RAN: 19383.01

Autorizație nr. 25/25.04.2017

Colectiv: Dragoș Măndescu – responsabil, științific; Ioan Andi Pițigoi, Ion Dumitrescu (Muzeul Județean Argeș)

În campania 2017 (septembrie-octombrie), a fost cercetată o nouă suprafață de circa 340 m² în zona central-nordică a necropolei halstattiene târzii, pe loturile agricole aflate în proprietatea localnicilor Nicolae Simion, Ion Dinași și Doru Ionescu.

Pentru început, au fost încheiate cercetările inițiate în campania 2016 la trei tumuli (T6, T8 și T10) și rămase nefinalizate din varii motive. Au fost cercetate jumătățile de W ale T6 și T8 și marginea de S a T10. S-a putut stabili acum că T6 avea o formă ovală, cu diametrul mare de 9 m și cel mic de 8 m. Pietrele din manta erau așezate pe unu și două rânduri. T8 avea de asemenea o formă ovală, cu diametrul mare de 10 m și cel mic de 9 m), pietrele din manta fiind așezate pe două rânduri. Deși T8 se afla în apropierea lui T6, la numai 2 m către N, stratigrafic nu am putut distinge eventuale indicii de cronologie relativă care să poată fi aplicate celor două structuri funerare. T10, aflat la 3,5 m către NE față de extremitatea de E a T8, rămâne până acum complexul cu cea mai mare manta din întreaga necropolă, cu un diametru de 11 m și pietrele așezate compact pe două și trei rânduri. Asupra mormintelor și inventarelor acestora, deja cercetate anul trecut, nu mai revenim, întrucât au fost menționate în cronica anterioară, aferentă campaniei arheologice 2016. Noile elemente descoperite ce țin de cei trei tumuli finalizați în campania 2017 și care completează imaginea de ansamblu a acestora sunt: câteva fragmente ceramice hallstattiene la -0,3 m adâncime, pe solul antic, în marginea de SV a T6; fragmente ceramice și cărbune din zona de V a mormântului principal din T8; un grup de fragmente ceramice la -0,35 m, pe solul antic, aflate la 0,5 m în exteriorul marginii de S a T10.

În procesul de epuizare a sectorului nordic al necropolei, campania 2017 a fost axată pe cercetarea integrală a unui nou „cluster” alcătuit din trei tumuli (T11-T13), grupare identificată încă din campania 2015 în imediata apropiere a T4 și T5 cercetați atunci. Tumulii 11-T13 aveau mantaua din bolovani de râu așezați pe 1-4 rânduri, structura de piatră având o înălțime de maximum 40 și un diametru cuprins între 7 m și 10 m. Doi dintre aceștia (T11 și T12) adăposteau morminte de incinerare cu oasele depuse pe solul antic. Inventarul funerar este bogat în ceramică, lucrată în exclusivitate la mână, și mai puțin reprezentativ în privința obiectelor personale ale defuncților (resturi de la piese de podoabă mărunte, cuțitaș din fier). T13 a fost puternic afectat de o locuire de epocă romană, cultura Chilia-Militari. Din această așezare a fost cercetată o locuință ce a perforat mantaua T13. Inventarul locuinței Chilia-Militari se compune din mult material ceramic reprezentativ, inclusiv ceramică pictată.

Atunci când mormintele tumulare nu sunt suprapuse și deranjate de locuirea Chilia-Militari, stratigrafia necropolei de incinerare hallstattiene este simplă și unitară: imediat sub solul actual arabil (0-0,15 m) se evidențiază mantaua tumulilor alcătuită din bolovani de râu (0,15-0,40 m) ce acoperă direct mormântul depus pe solul antic, eventual într-o mică alveolă, aflat la maximum -0,45/-0,5 m adâncime. Imediat dedesubt (în general la -0,5 m) începe sterilul arheologic, „pământul viu”.

În continuare prezentăm succint complexele funerare cercetate integral în campania 2017:

T11 avea un diametru de 9 m. Mantaua era formată din pietre de râu surprinse la -0,2/-0,25 m, așezate compact pe două până la patru rânduri. Baza mantalei la -0,45 m. Zona funerară era delimitată de un șanț lat de 0,5 m, puțin adâncit în solul viu (0,25 m), suprapus pe tot traseul său de marginea mantalei și umplut cu pietre din aceasta. Fragmente ceramice sub marginile de N și S (mai numeroase) ale mantalei, sub pietre, pe solul antic (-0,4 m). Mormânt de incinerare (arderea în altă parte) situat aproximativ în centrul tumulului, cu oasele calcinate (puține) și inventarul (ceramică fragmentară, fragmente dintr-un ac de bronz, mărgelă de sticlă topite la rug, două aplice rotunde din bronz, un cuțitaș de fier) depuse pe solul antic (o zonă cu un diametru de circa 1 m), într-o ușoară alveolă (baza depunerii se afla la -0,5 m). La 2 m N de mormânt, mulți cărbuni depuși pe solul antic (-0,45 m).

T12 se afla la 6 m N de T11. Mantaua avea un diametru de 7,5 m, pietrele fiind așezate pe două și trei rânduri, între -0,2 și -0,4 m. Grupări de fragmente ceramice sub pietrele din manta, la -0,4 m, în mijlocul jumătății de N și la marginea de S a tumulului. Mormânt de incinerare (arderea în altă parte) plasat excentric, sub jumătatea de V a mantalei. Mormântul se prezenta ca o aglomerație masivă de fragmente ceramice (surprinsă la adâncimea de -0,27 m, cu baza la -0,5 m) între care s-au aflat puține oase calcinate și particule mărunte de cărbune, pe o zonă ovală de 1,2 x 0,65 m, orientată NV-SE. În afara ceramicii, mormântul a livrat numai o plăcuță alungită din fier și o mărgică de lut tronconică cu caneluri verticale.

T13 se învecina la S cu T12, iar la NE cu T5 (cercetat în campania 2015). Observațiile stratigrafice (suprapunerile marginilor celor trei mantale) au permis în acest caz să poată fi stabilită următoarea succesiune cronologică: T13 era anterior atât lui T5 cât și lui T12. Mantaua, în mare parte afectată de o locuință de epocă romană (Chilia-Militari, plan rectangular, dimensiuni: 4 m x 2,6 m) ce a străpuns sectorul central-sudic al tumulului până la adâncimea de -0,6 m, avea un diametru de 10 m, cu pietrele așezate pe patru rânduri, între -0,2 și -0,5 m. Sectorul de N al mantalei era mai bine păstrat, dar și aici zona de contact cu T5 era parțial bulversată de o groapă posterioară, cu material ceramic Chilia-Militari. Mormântul din T13 nu a fost găsit, fiind probabil aflat în zona distrusă de locuința Chilia-Militari. Numeroase fragmente ceramice hallstattiene sub pietrele din marginile de S și NV ale mantalei, la -0,45 m. De asemenea, un grup de fragmente ceramice și mici bucăți de cărbune așezate pe solul antic în jumătatea de N a tumulului, la -0,44/-0,48 m.

În privința necropolei de incinerare din prima epocă a fierului aparținând grupului Ferigile, cercetarea celor trei tumuli a adus date relevante atât despre tipologia mormintelor, despre elementele de ritual funerar (puține oase calcinate depuse în mormânt, fragmente ceramice aduse de la rug și depuse la marginea tumulului, trecerea prin foc a inventarului funerar, prezența șanțului de delimitare / marcare a zonei funerare a tumulului), cât și despre maniera de alcătuire a inventarului funerar (predominant ceramic de această dată), a tipologiei inventarului și a etapelor cronologice ale cimitirului (analiza imediată și preliminară a ceramicii recoltate din cei trei tumuli indică predominant un orizont cronologic corespunzător fazei Ferigile Nord). Studiarea unei suprafețe funerare mai largi a adus noi precizări privind confirmarea existenței unor „nuclee / cuiburi / clustere” de morminte și amenajări funerare bine conturate și individualizate în ansamblul necropolei.

Cel mai mare câștig obținut în campania 2017 este documentarea unor complexe de locuire de epocă romană ce suprapun mormintele hallstattiene din zona nordică a sitului. S-a putut stabili că aceste complexe aparțin unei așezări de tip Chilia-Militari ce se întinde atât către NW (așa cum o arată răspândirea fragmentelor ceramice specifice descoperite în periegeze), cât și către SW: o groapă pentru scoaterea lutului ce a străpuns mantaua T10, cercetată în campania 2016 și

datată radiocarbon pe o probă de lemn carbonizat (Poz-88889) la 135-332 AD, cu cea mai mare probabilitate (35%) în sigma 1 (68,2%) de 213-260 AD. Această componentă a sitului de la Valea Stânii, documentată acum pentru prima dată într-o manieră coerentă, capătă o relevanță și mai mare în perspectiva apropierii Limesului Transalutanus, aflat la mai puțin de 2 km către vest, pe Râul Târgului. Cel mai apropiat monument roman, castrul de la Purcăreni, este localizat la 5 km către sud-est de complexele Chilia-Militari de la Valea Stânii.

72. Vânători-Neamț, jud. Neamț

Vechiul Schit Nifon al Mănăstirii Secu

Punct: Vechiul Schit Nifon

Cod tip de sit: 13, 133, 134; Cod epocă: 432

Cod RAN: 125025.04

Autorizație nr. 76/2017

Colectiv: Costică Asăvoaie - responsabil științific; Lăcrămioara Stratulat, Cosmin Niță (CMNM Iași), Bogdan Minea (IA Iași), Vitalie Josanu (I.J.P. Neamț)

Vechiul Schit Nifon este situat la cca. 300 m SV de noul Schit Nifon și la cca. 2 km NV de Mănăstirea Secu, fiind amplasat pe un promontoriu la altitudinea de 620 m, în zonă împădurită. Cercetările arheologice sistematice au debutat în anul 2011, descoperindu-se un ansamblu monahal compus din: biserică, corp de chilii, fântână, depozit de nisip și cuptoare ce erau folosite pentru fabricarea de cărămizi.

Pe parcursul campaniilor de cercetare arheologică sistematică s-au reușit următoarele¹:

- Vechiul Schit Nifon, cu hramul „Buna Vestire”, a funcționat în perioada secolelor XV – a doua jumătate a secolului XIX, fiind subordonat Mănăstirii Secu;

- Fântâna aflată în poiana aflată în zona de nord a complexului a fost curățată integral și conservată;

- În biserică s-au trasat S1 (29 x 1,5 m) și mai multe casete (C. 1-7), cu dimensiuni diferite, din care s-a observat că adâncimea fundației de la decroș este de 2,30 m și că aceasta a suferit mai multe refaceri în cursul timpului (Fig. 1);

- La sud de biserică a fost trasată S. 2 (10 x 6 m), orientată N-S, prin care s-a verificat dacă în zonă a existat un cimitir, ceea nu s-a confirmat (Fig. 1);

- În zona depozitului de nisip, situată la N de corpul de chilii, s-a trasat S. 3, prin care s-a cercetat consistența acestuia, din care a rezultat că este adus din zona situată la est de râul Siret și este foarte bun în fabricarea cărămizilor și eventual, a ceramicii;

- În extremitatea de sud a corpului de chilii au fost decopertate parțial trei chilii și s-a constatat că fiecare chilie era construită cu fundație de piatră iar restul construcției era ridicată din lemn și fiecare chilie era compusă din două încăperi (Fig. 2);

- La sfârșitul campaniilor s-au luat măsuri de conservare a sitului, prin aplicarea de capace confecționate din cherestea, acoperirea ruinelor cu material textil impermeabil și pe unele ziduri s-a aplicat un strat de mortar pe zonele periclitate de schimbările meteorologice și de săpătura arheologică. Tot în cadrul măsurilor de conservare-restaurare s-a reușit ca fântâna

să fie redată funcționalității inițiale.

- Din anul 2012 a început desfășurarea Simpozionului Național *Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*, ce se desfășoară anual, în luna septembrie, și are ca scop promovarea și lămurirea mai multor aspecte privind istoria Mănăstirii Secu și a așezămintelor din subordinea ei. În ultimii ani s-a reușit editarea *Buletinului Informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*, ajuns în 2017 la numărul III.

Campania de cercetări arheologice sistematice 2017 a debutat cu igienizarea sitului apoi s-au asigurat condiții optime pentru găzduirea mai multor echipe de voluntari, alcătuit din elevi de la Colegiul Național „Ștefan cel Mare” din Târgu Neamț și de la Liceul Teologic „Episcop Melchisedec” Roman.

În sector **Biserică** s-a curățat integral pridvorul iar peste zidul decopertat s-a aplicat un strat de mortar de coeziune slabă, ușor decapabil, cu grosimea de cca. 1 cm, pentru ca acesta să fie protejat contra eroziunilor ce pot interveni în urma schimbărilor climatice (Fig. 3).

La nord de biserică, la o distanță de 7,60 m de colțul de N-V al pridvorului și la o distanță de 15,10 m de colțul profilul nordic al S.1 ce se intersectează cu zidul bisericii, a fost trasată S. 4, cu dimensiunea de 26 x 2 m. Trasarea S. 4 a fost necesară pentru a verifica existența vreunei construcții în imediata apropiere a bisericii, iar singurul element ce confirmă această ipoteză este dovedită de un zid ce traversează S. 4 pe direcția N-S, în extremitatea de V a secțiunii, cu grosimea de 0,60 m (Fig. 1). Zidul este păstrat doar pe o asiză și a fost așezat pe un strat de argilă, ce este adăugat în momentul construcției. După cum este construit zidul, posibila construcție este dispusă în zona dintre S.1 și corpul de chilii, dar această ipoteză urmează a fi verificată în campaniile următoare de cercetare arheologică.

În sector **Chilii** s-a procedat la igienizarea perimetrului situat în zona de vest și sud-vest (Fig. 2) iar după acest proces s-a trasat S. 5 (16,5 x 1,5 m), perpendiculară pe contrafortul de sud-vest al chiliei nr. 1, la distanța de 14 m, pe marginea râpii. Acestă secțiune a fost efectuată deoarece în zonă existau indicii că ar putea exista chilii mai vechi, anterioare celor cu fundații din piatră, fapt ce a fost dovedit parțial de prezența unor denivelări antropice, a stratului de lut ce există sub stratul de litieră, care are o grosime de 10-20 cm (Fig. 4) și prezența fragmentelor de vase ceramice de uz casnic (Fig. 5).

La nord de S. 5 a fost deschisă caseta C. 4, ce este situată între 3,80 m și 10,00 m față de axul S. 5 (măsurătoarea s-a făcut de la nord spre sud) iar distanța între S.1 și C. 4 este de 0,60 m cu dimensiunile de 6,20 x 3 m. Aici situația este similară cu cea din S. 5 (Fig. 6), deocamdată nu a fost reperat planul vreunei construcții precise dar se intenționează cercetarea zonei și în campaniile următoare pentru a lămuri condițiile în care viețuiau monahii în trecut.

În campania 2018 se intenționează a se continua conservarea bisericii (în naos), a chiliilor nr. 1, 2 și 3 precum și continuarea cercetării arheologice în zona de S-V a chiliilor, decopertarea cuptorului și trasarea S. 6 perpendiculară pe latura de nord a bisericii. Se preconizează în continuare desfășurarea Simpozionului Național *Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*, ediția VII, cu editarea *Buletinului Informativ*, nr. 4 și organizarea de tabere arheologice pentru elevi.

73. Vătava, jud. Mureș

Punct: Cetățele

Cod RAN: 120147.01

Autorizația nr. 95/2017

Colectiv: Nicoleta Man - responsabil științific; Daniel Mihai Cioată, Szilamér - Péter Pánczél, Sidó Katalin (Muzeul Județean Mureș)

Comuna Vătava este situată în partea de nord-est a județului Mureș, la graniță cu județul Bistrița-Năsăud și la aproximativ 60 km de municipiul Tîrgu-Mureș. Din punct de vedere geografic, zona este caracterizată de dealuri submontane aflate în fața versantului vestic al munților Călimani.

Situl arheologic a fost identificat în extravilanul satului Vătava, la aproximativ 5 km nord de vatra satului, în urma unei periegeze realizate în toamna anului 2011. Cercetările au continuat, în anii următori, prin realizare unor prospecții aeriene, geomagnetice și săpături de diagnostic arheologic. Este vorba de o incintă patrulateră de aproximativ 15 x 15 m de pământ delimitată de un șanț și un val. În urma cercetărilor au fost identificate turnul propriu-zis, aflat, așa cum reieșea și din prospecții, în colțul de sud-vest al incintei și o serie de complexe precum un cuptor și gropile de stâlpi ale unor construcții din lemn și chirpici.

În campania din anul 2017 am deschis două secțiuni și o suprafață prin care ne-am propus să identificăm elementele de fortificație în partea de nord și sud respectiv să stabilim cu exactitate dimensiunea turnului.

Astfel, pe latura de nord a structurii de pământ a fost trasată o secțiune de 22 x 1,5 m (S3) care a surprins o platformă de piatră urmată de șanțul de apărare, apoi berma amenajată cu piatră, urmele palisadei și valul de pământ. Lipit de acesta din urmă se pare că a fost ridicată, în interior, o construcție din lemn și chirpici, din care au fost identificate o amprentă a peretelui de lut, o groapă de stâlp și foarte mult chirpici. Identificarea unui cuptor, sub peretele construcției amintite, denotă existența a cel puțin două faze de amenajare. Șanțul de apărare avea o lățime în partea superioară de 1,8 m. Adâncimea sa, de la nivelul actual de călcare este de 1,4 m sau 0,85 m de la nivelul la care a fost surprinsă berma. Aceasta din urmă avea o lățime de aproape de 2 m în timp ce valul, puternic aplatizat, de aproximativ 4,5 m.

Pe latura de sud a zonei fortificate a fost deschisă o secțiune de 13 x 1,5 m (S5) care a surprins valul de pământ, amprenta palisadei, berma și șanțul de apărare. Dimensiunile acestora și structura este asemănătoare cu a celor din S3. În partea de nord a secțiunii s-a putut observa o concentrație mai mare a materialului ceramic împreună cu unele gropi de par și urme de arsură fapt care ar indica prezența unei clădiri destinată preparării și consumării hranei.

S4 (5 x 5 m) a fost trasată pe locul în care a fost identificată o platformă de piatră prin sondajul realizat în anul 2013 din dorința de a verifica elementele de construcție ale turnului. Ceea ce am constatat, până în momentul de față, este utilizarea unei cantități mari de piatră locală (roci vulcanice) în colțul sud-vestic al incintei. Fundația și soclul patrulater al turnului au fost construite din pietre de carieră de mari dimensiuni dispuse în exterior, spațiul dintre ele fiind completat cu pietre mai mici legate cu lut (emplecton). În interiorul acestuia, de aproximativ 4 m² a fost identificat un strat consistent de arsură acoperit de un strat de pământ negru cu pigment de cărbune și fragmente ceramice. Foarte probabil avem de-a face cu straturi care pot fi puse în legătură cu ultima

fază de folosire și cu distrugerea elevației din lemn a turnului.

Materialul arheologic nu a fost foarte bogat, predominând ceramica alături de care s-au mai descoperit mici obiecte de fier și o aplică de bronz.

Prin informațiile obținute, în urma cercetărilor arheologice de la Vătava avem o imagine mai detaliată asupra modului de organizare, construcție și amenajare a unui dintre turnurile romane de pe limesul de est al Daciei. Spațiul locuit în epoca romană nu se reduce doar la zona turnului, perimetrul descoperirilor arheologice fiind unul mult mai mare fapt pentru care următoarele campanii se vor concentra asupra acestor zone.

Abstract

The Roman watchtower from Vătava was identified in 2011 and since that, aerial archaeological surveys, geomagnetical prospections and archaeological excavations were undertaken. Three evaluation trenches were excavated in 2017, on the northern and on the southern sides of the rampart, respectively in the area of the tower in the south-western corner. Therefore, we succeeded in identifying the elementsof the defensive system, more precisely the ditch, the rampart and the palisade, the stone foundation of the tower and remains of wooden buildings inside the precinct.

74. Vitănești, jud. Teleorman

Punct: Măgurice

Tip de sit: 117

Încadrare cronologică: 141-143

Cod RAN: 153785.01

Autorizație nr. 127/09.05.2017

Colectiv: Radian-Romus Andreescu - responsabil științific; Katia Moldoveanu, Mihai Florea, Andreea Bîrzu (MNIR), Adrian Bălășescu, Valentin Radu, Constantin Haită (MNIR-CNCP), Pavel Mirea, Ion Torcică (MJT Alexandria), Sabin Popovici (MR Caracal)

Scurtă prezentare a sitului

Situl se află la cca. 1,5 km est de DN 6 București-Alexandria. Așezarea de tip tell din punctul „Măgurice” se află în lunca râului Teleorman, într-o zonă mlăștinoasă, la baza terasei de nord-est. Tellul se prezintă ca o movilă relativ ovală, cu diametrul de circa 90 m și o înălțime maximă de circa 6 m. Descoperirile din această așezare aparțin culturii Gumelnița (eneolitic, a doua jumătate a mileniului V BC).

Obiectivele cercetării. În campania 2017 a fost finalizată verificarea limitei stratigrafice inferioare a nivelului de locuire aparținând culturii Gumelnița faza B1 din suprafața Sy.

Un alt obiectiv l-a reprezentat realizarea unui sondaj de verificare în punctul denumit convențional „Vitănești IV”.

Rezultate. În campania 2017 au fost reluate cercetările în suprafața Sy, carourile F-G și H-L (1-5), având dimensiunile de 14x10 m. În această suprafață, deschisă în 2008, săpăturile anterioare au relevat prezența unei locuințe incendiate (L14), aflată în carourile K2-5.

În suprafața Sy H-L (1-5) au fost cercetate un complex format dintr-o aglomerare de oase în zona carourilor I1-J1, precum și mai multe concentrări de chirpici ars în zona carourilor K4-I4.

Aglomerarea de oase mari (omoplat, vertebre în conexiune) din carourile I1-J1 7. aparținea probabil unei gropi,

¹ A se vedea *Cronica Cercetărilor arheologice din România, Campania 2011*, p. 252-254; *Campania 2012*, p. 115-117; *Campania 2013*, p. 125-126; *Campania 2014*, p. 239-241.

unde, pe lângă oasele menționate mai sus, s-au mai descoperit și scoici, fragmente ceramice, precum și o unealtă din corn cu gaură de fixare.

În zona carourilor K4-I4 au apărut două concentrări de chirpici ars, reprezentând cel mai probabil partea superioară a resturilor din distrugerea unor construcții aflate în nivelurile de locuire anterioare. Masele de chirpici ars identificate în caroul K4 au cca. 1-1,5 m², între acestea fiind prinsă o râșniță. Urmele de chirpici ars descoperite în caroul I4 continuă și în H5, unde s-a găsit o concentrare mare de plăcuțe de vatră.

În caroul L1 s-au descoperit resturile unei vetre care se continuă în profilul magistral, iar o altă vatră apărută în caroul M1 continuă în martorul dintre sectoare. Este posibil ca cele două vetre să aparțină unei construcții neincendiate aflată în legătură cu vasele sparte *in situ* descoperite în carourile O1-P1.

În suprafața Sy F-G (1-5) a fost cercetată o groapă de mari dimensiuni (cca. 2,5x6 m), aflată în zona carourilor F2-3, G2-3, H2-3. Groapa are fundul foarte denivelat, în carourile F2-G2 ajungându-se pe o masă de chirpici nears albicios la cca. 35 cm față de nivelul de săpare al gropii, dar în carourile F2-3 fundul gropii este mult mai jos la cca. 50 cm; adâncimea maximă a gropii este de 70 cm. Umplutura gropii este formată din pământ negru afânat puternic pigmentat cu chirpici ars, fragmente de lipitură cu urme de lemn, plăcuțe de vatră, fragmente ceramice, oase. Vatra din caroul H3 cercetată în campania 2013 se afla în marginea acestei gropi, ceea ce explică și poziția răsturnată în care a fost găsită.

Concluzii. Suprafața Sy a fost deschisă în 2008, inițial cu 3 sectoare de 10 x 10 m (C-G, H-L, S-Z), extinse ulterior cu încă două rânduri de carouri spre marginea tellului (C-Z 6-7) și în laterale cu alte două sectoare (AIV-B 1-7, ZI-II 1-5). În total a fost săpată o suprafață de 140 m².

Pe ultimul nivel de locuire din suprafața Sy, aparținând fazei B1 a culturii Gumelnița, au fost cercetate patru construcții incendiate, puternic deranjate de intervențiile ulterioare, cu numeroase vase sparte în loc și inventar bogat, printre care un pandantiv din aur și un vas antropomorf. Pe următorul nivel de locuire cercetat (penultimul de pe Măgurice) au fost identificate resturile unei construcții (L17, carourile A4-B4) și o zonă cu foarte multe oase în marginea tellului (sectoarele S-Z, M-R). În sectorul M-R este limita între zona locuită și zona de activități exterioare, posibil un atelier pentru prelucrarea uneltelor din os și corn. Resturi de distrugere, posibil de alte construcții aflate mai jos au apărut în toate cele trei sectoare: C-G (carourile C4, D 3-4, E3), H-L (carourile K4, I4) și M-R (carourile R4, N5). O altă construcție (posibil neincendiată) se conturează în sectorul M-R, carourile M1-P1, dar se continuă în profilul magistral. Au fost descoperite resturile a două vetre, vase sparte pe loc, râșnițe. În sectorul C-G, carourile F2-3 – H2-3 se află o mare groapă ce indică deranjamentele ulterioare care au afectat suprafața tellului.

Vitânești IV. Tot în această campanie a fost efectuat un sondaj de evaluare în punctul denumit convențional „Vitânești IV”, amplasat în lunca Teleormanului la cca. 1400 m NV de tell-ul „Măgurice”.

Așezarea, cu dimensiunile estimate la 60 x 260 m (pe axele NE-SV/ NV-SE), a fost descoperită în urma unor cercetări de teren în 2001 (Pavel Mirea și Ștefan Apope, Muzeul Județean Teleorman). Pe baza materialelor recuperate s-a putut face o primă încadrare cronologică și culturală ce cuprinde culturile Starčevo-Criș, Boian (Spanțov), Gumelnița (A2 și B1), Basarabi, Chilia-Militari și sec. XV-XVII.

Sondajul a fost practicat în partea de NV a sitului. Au fost trasate trei secțiuni: SI cu dimensiunile de 10,50 x 1,50 m, SII de 6,20 x 1,50 și SIII de 1,80 x 2,40 m. S-a urmărit obținerea unor detalii stratigrafice și surprinderea unor eventuale complexe.

O stratigrafie completă s-a obținut doar în SII fiind surprinsă pe profilul de NE. S-a constatat că nivelul superior,

gros de 25-30 cm, este puternic deranjat, cuprinzând deșeuri moderne, țiglă, cărămidă spartă etc. Nivelul arheologic are o grosime de cca. 35 – 40 cm și cuprinde diverse materiale arheologice aparținând culturii Gumelnița faza A2: ceramică, unelte din silex și os-corn, fragmente de chirpici și plăcuțe de vatră. Au fost identificate și două gropi, una fiind mai mult o alveolă în steril. Secțiunile S II și S III au oferit informații reduse, constatându-se că în partea de SV a lotului de teren nivelul arheologic are o grosime redusă fiind descoperite puține materiale, prin urmare aflându-ne cel mai probabil la marginea locuirii.

Scurtă descriere a descoperirilor. Materialul arheologic este foarte bogat, fiind format mai ales din ceramică, unelte din piatră os, corn și material osteologic.

Au fost descoperite următoarele categorii de materiale: râșnițe și percutoare din piatră, unelte din silex, greutăți din lut ars, dălțițe din os, topoare din corn, figurine antropomorfe din lut și os, figurine zoomorfe din lut, ace din cupru.

Printre acestea se remarcă o bază de cupă în formă antropomorfă. Cu totul deosebită este o figurină din lut ars cu ochii din scoică, piesă foarte rar întâlnită în plastica gumelnițeană.

Materialele sunt depozitate la MNIR, MJT și Școala din Vitânești.

Obiectivele cercetărilor viitoare. Obiectivul cercetărilor viitoare vizează cercetarea nivelului de locuire Gumelnița A2 pe toată suprafața tellului și stabilirea legăturilor așezării neolitice cu mediul înconjurător.

Abstract

The 2017 archaeological campaign had two main objectives. One of them is related with the tell settlement located on „Măgurice”. Here, we were able to finish the verification of the stratigraphical limit of Gumelnița B1 habitation level. Two main complexes were identified during excavations. The first complex represents an agglomeration containing many big bones, shells, ceramic fragments and an antler perforated tool. The second complex represents a big size pit (cca. 2.5 x 6 m) containing burnt building material, bones and ceramic fragments. The 2017 campaign revealed two important artefacts, one very rare figurine with shell eyes and one cup fragment with an anthropomorphic base.

Another objective was represented by three verification sondages made in a site named „Vitânești IV”, placed on a secondary terrace of Teleorman River, at about 1400 m North-West from „Măgurice” tell settlement. The sondages revealed few archaeological features represented by pits and few materials. The ceramics can be dated to Gumelnița A2 culture, but Bronze and Iron Age sherds were also found.

Bibliografie

Andreescu R. *et alli*, *Vitânești „Măgurice”, com. Vitânești, județul Teleorman*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campaniile 2008-2016, cImEc 2009-2017.

Andreescu R.R., Mirea P., Moldoveanu K., Torcică I., *Noi descoperiri în așezarea gumelnițeană de la Vitânești „Măgurice”*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria arheologie 1, 2009, p. 75-92.

75. Voinești, com. Lerești, jud. Argeș

Punct: Malul lui Cocoș – Măilătoia

Tip sit: terme militare

Cod RAN: 16935.01

Autorizație nr. 26/25.04.2017

Colectiv: Florian Matei-Popescu (IAB) - responsabil științific; Ion Dumitrescu (MJA)

Cercetările arheologice desfășurate la Voinești (Lerești, județul Argeș), în 2017, au vizat latura sudică a clădirii termelor. Prin cercetările efectuate în anii 2013-2016 s-a reușit degajare parțială a opt încăperi, ceea ce oferă în linii generale o imagine mai clară cu privire la planimetria și dimensiunile clădirii termelor de la Voinești. Pentru a înlesni descrierea situației arheologice, încăperile au fost numerotate. Numerotarea a pornit din colțul sud-vestic a clădirii. În fața numărului camerei, notat cu cifre arabe, apare întotdeauna litera „C”, prescurtarea de la „cameră”.

Reamintim că pe latura sudică au fost identificate un bazin de apă caldă (C1) și o altă cameră la est de el (C2), ambele cercetate integral anul acesta și pe care le vom descrie mai jos. La nord de aceste încăperi în secțiunea 1 și în Sp. A, B, și C, a fost degajat parțial un al doilea șir de încăperi. El este compus din trei încăperi.

Camera din partea de vest a șirului (C3) era prevăzută cu hipocaust, prezentând toate elementele specifice unei astfel de instalații: *pilae*; *tegulae mammatae* fragmentare; cuie (crampoane) care serveau la fixarea tegulelor pe perete; un *praeefurnium* pe latura de sud. Pe latura nordică a încăperii a fost identificată o intrare cu deschiderea de 1,05 m. Ea este dispusă la 0,50 m față de colțul nord-vestic al încăperii. Camera măsoară 6,20 x 5,60 m la interior.

La est de această încăpere, urmează o alta cu dimensiuni interioare de 7,90 x 5,60 m (C4). Ea nu a fost cercetată integral. De pe latura ei sudică pornește un canal cu pereții laterali realizați din cărămizi dispuse pe cant, cu deschiderea de 0,40 m. El taie colțul zidului estic al încăperii de la est de bazinul cu apă caldă (C2). Pereții încăperii sunt acoperiți cu tencuială de culoare albă. Grosimea tencuielii este de 5 cm. Podeaua încăperii era acoperită, de asemenea, cu un strat de mortar alb. Pe latura estică, la distanța de 0,35 m față de zid, nivelul podelei coboară cu 0,25 – 30 cm. Între zid și zona adâncită, o structură compusă din lespezi de piatră formează un fel de treaptă. Diferența de 25-30 cm se menține și în zona intrării de pe latura nordică, unde marginea podele apare la adâncimea de 1,05 m, iar pragul la adâncimea de 0,77 m. Pe latura nordică se observă decupajul unei intrări, cu deschiderea de 1,15 m. Între ușorii ușii a apărut amprenta unei bărne de lemn, lată de 12 cm – pragul ușii. Față de colțul nord-estic al încăperii, deschiderea ușii se află la 2,65 m. Ea nu este dispusă, deci, la jumătatea peretelui încăperii, ci în partea de est a acestuia. În interiorul acestei încăperi s-a constata un strat de arsură puternică, el reprezintă nivelul de distrugere al clădirii.

Șirul se încheie cu încăpere absidată (C5). El s-a aflat într-o stare buna de conservare cu pereții acoperiți cu un strat de tencuială albă peste care s-a depus un strat de *cocciopesto*. Din același material este realizată și podeaua. Toate structurile sunt specifice unui bazin.

La nord de încăperea absidată și est de șirul de trei încăperi a fost identificată o a doua încăpere cu hipocaust (C6). Ea a fost puternic afectată de săparea, în 1986, a șanțului conductei magistrale de alimentare cu apă a orașului Câmpulung. În interiorul încăperii, s-au conturat nouă șiruri de *pilae* orientate vest-est. Pilele sunt realizate din cărămizi cu

dimensiuni 0,28 x 0,28 x 0,08 cm, dar și din lespezi de piatră. În colțul NV al încăperii, în alcătuirea pilelor au fost folosite *tegulae* și cărămizi sparte. Înălțimea maximă păstrată a pilelor era de 40 cm. Pilele sunt așezate, aici, direct pe solul viu, lutos și ferm. Din stratul de dărâmătură au fost recuperate și câteva fragmente de *tegulae mammatae*, de același tip cu cele găsite în camera cu hipocaust identificată pe latura vestică a clădirii. Au apărut, tot în stratul de dărâmătură, fragmente din podeau de *opus signinum* a camerei. Dispunerea ei, în raport cu celelalte încăperi, precum și faptul că zidul de nord al ei este adosat arată că încăperea este rezultatul unei extinderi a clădirii termelor.

La nord de șirul compus din trei încăperi urmează alte două încăperi, si anume: în colțul nord-vestic se conturează un al doilea bazin de apă caldă (C7). Spațiul interior al bazinului este împărțit în două de un zid orientat vest-est. Zidul despărțitor nu are fundație, ci a fost ridicat de la nivelul podelei încăperii. Desigur el, compartimenta spațiul bazinului. În această încăpere, fostul profesor de istorie de la Școala Generală din Voinești, Marin Bădescu, a găsit două conducte de plumb, piese azi, din păcate, dispărute precum și plumb topit. La est de acest bazin se conturează spațiul unei încăperi de mari dimensiuni. Săpătura în această zonă este de abia la început.

După cum se vede, datele obținute nu oferă elemente suficiente pentru a înțelege funcționalitatea încăperilor, de aceea în campania 2017, am decis să trecem la cercetarea integrală a încăperilor identificate până acum, urmărind desigur în paralel să extindem săpătura în zonele unde limitele încăperilor nu sunt clare.

S-a început astfel degajarea integrală a bazinului de apă caldă și a încăperii de la est de el. În principiu, s-a trecut la demontarea martorilor dintre secțiunile 1-2 și 2-3, ambii cu lățimi de 2 m.

În campania 2014, prin intermediul secțiunilor S3 și S4, a fost identificată latura sudică a încăperii bazinului. Cu această ocazie, s-a observat că pe toată lungimea peretelui s-a păstrat un rest de podea (lată de 10-25 cm) și parte din tencuiala de pe perete, ambele structuri realizate din coccio-pesto. În colțul de sud-vest al încăperii s-a păstrat un rest de podea cu suprafața de circa 0,70 x 1,00 x 1,25 m. S-a putut astfel preciza cota până la care se ridicau pilele care susțineau podeaua. Ele aveau înălțimea de 0,70 m. De altfel, pe traiectul S3, în interiorul bazinului, au apărut două șiruri de pile. Pe lângă pile, podeaua era susținută de niște piloni. Trei erau lipiți de peretele sudic. Ei au fost realizați din cărămizi de formă pătrată, de tipul celor folosite la *pilae* (0,28/0,29 x 0,28/0,29 x 0,8 cm). Baza lor era compusă din patru cărămizi, măsurând circa 0,70 x 0,70 m. În parte superioară, pilonul se evaza ușor pentru a avea o suprafață mai mare de susținere. Distanța dintre cei trei piloni era de 0,75-0,85 cm. Alte două șiruri de pile, precum și un pilon au fost interceptate pe traseul S2. De asemenea, un rest de podea și tencuiala s-au păstrat și pe peretele vestic al bazinului.

Tot în campania 2014, pe latura sudică, aproximativ la jumătatea ei, a fost surprins un canal de evacuare a apei. În zona guri de evacuare, la interior, zidul s-a prăbușit, păstrându-se doar paramentul exterior. Din interiorul bazinului, prin zid trecea o conductă, din tuburile de lut fiind recuperate mai multe fragmente. La exterior, gura de evacuare era perfect pătrată și măsura 0,25 x 0,25 cm. Gura aceasta de formă pătrată se vărsa într-un mic bazin, urmele sale fiind indicate de un strat mai gros de mortar, lipit de zid, cu o suprafață de 0,70 x 1,00 m. Din acest bazin apa se scurgea mai departe pe un canal. Materialele recuperate din acest mic bazin s-au rezumat la câteva fragmente dintr-o căniță realizată dintr-o pastă fină de bună calitate, pe exterior prezentând urme de firnis roșu.

În 2017, am început mai întâi demontarea martorului dintre S2 și S3 din interiorul bazinului. În peretele estic al

bazinului am descoperit gura unui cuptor (*fornax*). De altfel, în campania 2015, în exteriorul bazinului, fusese deja observată bolta *praeefurnium*-ului. În interior, în zid se observă pereții bolții. Pentru realizarea ei s-au folosit același de același tip cărămizi cu acele care alcătuiesc pilele. Partea din față a cheii de boltă s-a prăbușit. În fața bolții, cuptorul se prelungea cu aproximativ un metru în interiorul bazinului, pe sub podeaua acestuia. Ea a fost amenajată prin săparea în pietrișul nativ a unei gropi de formă rectangulară, cu adâncimea de 0,20 cm și suprafața de 1,00 x 1,00 m. Pentru a ajunge la același nivel cu suprafața pe care erau așezate pilele, în spațiul săpat au fost așezate două așize de cărămizi întregi de formă pătrată (0,29 x 0,29 x 0,08 cm) legate cu lut. Între ele se observă multă cenușă (de culoare gri-albicioasă), dar și lut ars puternic (din vatră). De o parte și de alta a vetrei, spre interior doi piloni cu baza alcătuită din patru cărămizi susțineau podeau și erau dispuși totodată în continuarea bolții cuptorului, între piloni și pereții bolții fiind dispusă câte o pila. La bază, bolta are o deschidere de 1,10 m. Măsurată la exterior, baza bolții măsoară 1,70 m.

În exteriorul bazinului, a fost amenajat *praeefurnium*-ului. El nu a fost cercetat integral. Peretele său nordic se sprijinea pe zidul sudic al încăperii de la est de bazin (C2). Paralel cu acesta, un zid orientat vest-est sprijină peretele sudic al *praeefurnium*-lui. El nu pare a fi fost depășit în înălțime bolta *praeefurnium*-ului, zidul fiind amenajat în trepte. În partea de est, un zid orientat nord-sud închide spațiul în care a fost amenajat *praeefurnium*-ului. Spațiul în care a fost amenajat a fost săpat în pietrișul aluvionar. La sud de încăperea *praeefurnium*-ului a apărut multă cenușă, precum și lut ars, desigur rezultate din curățarea instalației de încălzire.

În interiorul bazinului, tot sub martorul dintre S2 și S3 a apărut și un rest de podea cu suprafața de 1,50 x 1,20 m. Ea s-a prăbușit peste pile, dar și-a păstrat întreaga structură. Astfel, s-a constatat că stratul de cocciopesto a fost așezat peste podeaua din cărămizi, care erau susținute desigur pe pile. În situația de față au putut fi precizate dimensiunile cărămizilor pe care era așezat materialul hidrofug (*cocciopesto*). Ele măsoară 0,60 x 0,60 x 0,09 m.

Pe lângă structurile amintite, în spațiul interior al bazinului, care măsoară 7,60 x 5,90 m, au fost identificate șirurile de pile care susțineau podeaua. Am amintit de prezența a trei piloni lipiți de zid care serveau de asemenea la susținerea podelei. Un alt pilon se află pe latura estică a bazinului către colțul nord-estic al său. El nu este lipit de zid, ci între cele două structuri a fost intercalat un șir de pilae. El se află pe aceeași linie cu un pilon amenajat pe latura nordică a bazinului, fiind dispus între acesta și vatra cuptorului. Tot pe latura nordică, către colțul NV al încăperii pare a fi existat un alt pilon. Nici el nu este lipit de zid, ci între ele a fost intercalat un șir de pilae. Deci, la 10-15 cm de zidul nordic, paralel cu el, se află un șir de pile. Aceeași situație avem și pe latura estică a bazinului. În fața celor două șiruri sunt dispuși pilonii pe care i-am amintit. În spațiul dintre piloni, pilele de hipocaust sunt dispuse în nouă șiruri pe direcție nord-sud și șapte pe direcție vest-est. Intervalul între șiruri era de 0,30 m.

Zidurile care închid bazinul au o particularitate: cele de vest și sud, unde s-au păstrat resturile de podea și tencuială din *cocciopesto*, prezintă o plintă, lată de 0,40 m, în timp ce la acele de nord și est această plintă lipsește. Toate cele patru ziduri se țin între ele. În peretele nordic, către colțul NV al încăperii bazinului, se observă o întrerupere. Sub pietrele căzute din zid în acest spațiu stau mai multe fragmente de cărămidă, provenite posibil de la o boltă. Este foarte posibil ca aici să fi existat o deschidere amenajată cu scopul de a realiza tirajul aerului cald. Precizăm că în nivelul de dărâmtură nu au fost găsite *tegulae mammatae*. Oricum ele nu erau prezente sigur pe laturile de vest și de sud ale bazinului, unde tencuiala din *cocciopesto* s-a păstrat *in situ*. Doar în colțul NE, lipit

de perete, dar în poziție secundară, a apărut un fragment dintr-o *tegula mammata*. Ea se afla alături de alte cărămizi fragmentare care par a face parte dintr-o amenajare legată de pilele de hipocaust. Desigur, nu excludem cu totul posibilitatea ca pe latura de nord și parte pe colțul nord-estic să fi existat o tubulatură din *tegulae mammatae*.

Întregul bazin era încălzit de un singur *fornax*. Pe celelalte laturi nu a fost constată existența altor instalații de acest tip. Dimensiunile mari ale cuptorului, precum și prelungirea sa cu un metru în interiorul bazinului, pe sub podeaua acestuia, arată că instalația avea o capacitate mare.

La est de bazin, în campania 2014, a fost identificată o încăpere cu dimensiunile 3,20 x 3,00 m, la interior. Cu scopul de a înțelege funcționalitatea ei, în campania 2015, a fost extinsă spre nord secțiunea 3, porțiunea carourile 7-11, fără a o uni însă cu S2, ci păstrând între ele un martor lat de 0,50 m. După înregistrare (desen, fotografie), în campania de anul acesta martorul a fost demontat. În mare parte, el suprapunea zidul sudic al încăperii.

Pe profilul martorului, s-a observat că sub nivelul de dărâmtură apărea un strat de mortar de culoare albă, care de altfel se regăsește pe întreaga suprafață a încăperii și suprapune integral zidul estic al încăperii. După degajarea martorului, s-a constatat că acest strat acoperă și suprafața zidului sudic al încăperii. Se poate totuși admite că pe această latură podeaua s-a scurs peste zid, scurgerea fiind antrenată în momentul prăbușirii zidului. Totuși, structura podelei a acoperit cu siguranță zidul estic al încăperii, podeaua și colțul lui fiind tăiate în parte de nord de canalul care a fost amenajat pe latura sudică a celei de-a doua încăperii din șirul al doilea de camere – C4.

În 2013, am secționat structura podelei, ea fiind identificată pe traseul secțiunii 2. Cu această ocazie, s-a observat că stratul avea o compoziție omogenă, alcătuit din mortar, cărămizi și pietre. În grosime, ea măsoară 10-12 cm. Podeaua a fost așezată pe stratul de lut galben, nativ.

De asemenea, s-a constatat de peretele sudic al micii încăperi se sprijină *praeefurnium*-ul care încălzea bazinul de apă caldă (*caldarium*). Cum am subliniat colțul nord-estic al încăperii era tăiat de canalul care pornește din camera C4, deci canalul ar putea reprezenta o amenajare ulterioară momentului construirii încăperii de la est de *caldarium*. Deocamdată, în stadiul actual al cercetării, nu putem preciza funcționalitatea încăperii de la est de *caldarium*.

Din interiorul bazinului, în campania aceasta au apărut cinci țigle ștampilate. Ele sunt de același tip cu alte opt piese găsite, tot în încăperea bazinului. Din cele cinci, patru sunt ștampilate cu ștampila legiunii XI Claudia pia fidelis (LEG XI CPF) și una cu ștampila cohortei I Flavia Commagenorum (COH COMM).

Concluzii

În campania din anul 2017, am reușit să cercetăm integral încăperile de pe latura sudică a clădirii termelor. Ele au adus elemente suficiente care în viitor vor contribui la stabilirea funcționalității încăperilor aflate în acest sector al termelor. Deocamdată putem preciza clar funcția bazinului identificat pe latura sudică, fiind vorba despre un *caldarium*.

Materialul tegular descoperit în cursul cercetărilor confirmă, fără umbră de îndoială, că termele de la Voinești au funcționat în perioada traianică, aproximativ între anii 106 – 118 p. Chr. Prezența materialului tegular al legiunii XI Claudia pia fidelis este o dovadă că această zonă se afla sub directă supraveghere a legiunii. În același timp, prezența materialului tegular al cohortei I Flavia Commagenorum, prezent și în alte puncte din zona Munteniei în epoca traianică, este o dovadă a implicării active a acestei unități în activitățile constructive și în supravegherea militară a drumului care unea linia Dunării cu zona de SE a Transilvaniei, cu alte cuvinte, drumul care

unea Moesia inferior de provincia Dacia. Dovezile care atestă prezența acestei cohorte în castrul de la Jidova, în secolul al III-lea p. Chr., împreună cu dovezile care demonstrează prezența legiunii XI Claudia pia fidelis în castrul de la Pietroasele pe timpul domniei lui Caracalla, pot duce la concluzia că deși cele două unități au fost retrase, legiunea pe linia Dunării, la Durostorum, iar cohorta pe linia Oltului, probabil în zona Romula, au continuat să supravegheze vechea zonă de acțiune, fiind primele unități trimise când, într-un nou context, imperiul alege să aibă o prezență efectivă în Muntenia.

Résumé

En 2017, les fouilles archéologiques déroulées aux thermes de Voinești (Lerești, dép. Argeș) ont visé la partie sud du bâtiment où on a pu dégager complètement deux chambres. La chambre du coin sud-ouest mesurant 7,60 x 5,90 m a été identifiée comme salle de bains chauds (*caldarium*). Toutes les structures découvertes à l'intérieur de la chambre: un canal d'évacuation de l'eau (au côté sud de la chambre), les piles de chauffage, les restes du plancher en cocciopesto et le foyer aménagé sur le côté est de la chambre, convergent vers une telle identification. Le *caldarium* est flanqué à l'est par une petite chambre mesurant 3,20 x 3,00 m (la deuxième disposée sur la partie sud de l'édifice thermal). Son plancher est fait en mortier de chaux incluant en sa composition des pierres, des tuiles et des briques en morceaux. Le mortier semble recouvrir les murs de l'est et du sud de la pièce. Cela est très évident sur le côté est parce que le coin nord-est du mur et le mortier qui le couvre sont coupés par un canal qui vient de la chambre disposée au nord. On ne peut pas préciser en ce moment la fonction de la petite chambre. Le mobilier archéologique trouvé en 2017 a été découvert seulement dans la salle de bains chauds (*caldarium*) et il se limite à cinq tuiles estampillées. Quatre ont imprimé l'estampille de la légion XI Claudia pia fidelis (LEG XI CPF) et une l'estampille de la cohorte I Flavia Commagenorum (COH COMM). Elles sont du même type que les autres pièces trouvées en 2014, toujours dans la salle de bains chauds.

Lista Rapoartele de cercetare arheologică – cercetări preventive

76. Alba Iulia, str. Izvorului, nr. 5, jud. Alba; *Punct: Dealul Furcilor* 159
77. Caransebeș, jud. Caraș-Severin; *Punct: Biserica Medievală* 160
78. Constanța, jud. Constanța; Sit: Așezarea romană de la Constanța - cartier Palazu Mare; *Punct: Str. Tache Ionescu, parcela A 467/3/1* 162
79. Constanța, jud. Constanța; Sit: Necropola tumulară și plană din zona Real 2 - Black Sea (DN 3C); *Punct: Sola 62, parcela A 612/2/3, lot 2/3/1* 164
80. Constanța, jud. Constanța. Sit: Necropola tumulară și plană din zona Real 2 - Black Sea; *Punct: Sola 62, parcela A 612/2/3, lot 2/1/1/1* 165
81. Constanța, jud. Constanța. Situri: Așezarea *La Tene* de la Constanța - Zona Industrială; Așezarea medievală timpurie de lângă castrul II Schuchhardt (XXIV Tocilescu) al valului de piatră; Valul mic de pământ; *Punct: Str. Industrială, nr. 6, lot 1* 166
82. Constanța, jud. Constanța. Sit: Așezarea romană de la Constanța - zona Km 5 / Viile Noi; *Punct: Str. Cimbrului, nr. 15 (proprietatea Luca Costel)* 169
83. Constanța, jud. Constanța. *[Tomis] - necropola orașului antic* 170
84. Galați, Județul Galați; *Punctul: Biserica Sfântul Nicolae* 183
85. Iași, jud. Iași; *Punct: Stradela Armeană, nr. 4-6* ... 186
86. Luna, jud. Cluj; *Nod Rutier - Centru de Întreținere și Control* 187
87. Luna, jud. Cluj; *Punct: Autostrada Transilvania - Sit 6* 188
88. Mangalia, str. Mărășești, nr. 7B, jud. Constanța; *Callatis* 189
89. Mangalia, str. Mărășești, nr. 10, lot 2, jud. Constanța; *Callatis* 190
90. Mangalia, str. Oituz nr. 81-83, jud. Constanța; *Callatis* 191
91. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita; *Punct: Peștera 33* 195
92. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita; *Punct: Peștera Gabor, nr. 20* 196
93. Moșnița Nouă, jud. Timiș; *Punct: CF nr. 402833/ Moșnița Nouă, Așezarea Neolitică de la Moșnița Nouă - 7/Hotarul Satului* 197
94. Moșnița Veche, jud. Timiș; *Punct: Situl arheologic de la Moșnița Veche. Obiectiv 16 - Dealul Sălaș* 199
95. Moșnița Veche, com. Moșnița Nouă, jud. Timiș; *Punct: Obiectiv Moșnița Veche 17* 200
96. Negrilești, com. Negrilești, jud. Galați; *Punct: Negrilești - Curtea Școlii* 201
97. Oarda de Jos, Alba Iulia, jud. Alba; *Punct: SITUL NR. 6 (Km 6+050 – Km 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda* 205
98. Oarda de Jos, Alba Iulia, jud. Alba; *Punct: SITUL NR. 6 (Km 6+050 – Km 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș – Turda* 208
99. Pericei, com. Pericei. nr. 668, jud. Sălaj; *Punct: la nord de râul Crasna* 211
100. Târgu Neamț, jud. Neamț; *Punct: Dealul Pometea* 214
101. Teremia Mică, com. Teremia, jud. Timiș; *Punct La Cimitir* 215
102. Timișoara, jud. Timiș; *Punct: Ronaț-Triaj; CF nr. 430019/Timișoara* 216
103. Timișoara, jud. Timiș; *Punct: Freidorf – S.C. Barum Technik S.R.L., CF nr. 443864/Timișoara* 217
104. Turturești, com. Girov, jud. Neamț; *Punct: Podul de Piatră* 218

76. Alba Iulia, jud. Alba

Punct: Dealul Furcilor

Sector: str. Izvorului, nr. 5

Cod RAN: 1026.03

Autorizație nr. 29 / 17.03.2017

Colectiv: Florin Ciulavu (ICEM Tulcea^{1*}) - responsabil științific; membri colectiv: Mihaela Bleoancă (ICEM Tulcea), dr. George Bounegru (MNU Alba Iulia), dr. Ilie Lascu (MNU Alba Iulia)

În luna aprilie 2017 a debutat cercetarea arheologică preventivă pe terenul amplasat pe Str. Izvorului, Nr. 5, proprietari Gomboș Corneliu și Gomboș Virginia, fiind determinată de obiectivul „construire locuință unifamilială și împrejmuire”. Zona cercetată se află la intrare pe „Dealul Furcilor”, în apropierea limitei de nord a terasei, în zona afectată de al doilea oraș roman de la Apulum, unde, mai târziu, s-a dezvoltat o așezare medievală, în sec. X-XI.

Suprafața cercetată (174,63 mp) a fost împărțită în carouri cu dimensiunile de 2 mp, notate de la 1A la 8 F, iar pe mijlocul suprafeței a fost practicat un martor stratigrafic cu lățimea de 1 m, care ulterior a fost spart pe o treime din lungimea lui, deoarece acoperirea câteva complexe arheologice. Cercetarea s-a făcut până la adâncimea maximă de - 6,40 m de la nivelul actual de călcare, într-o fântână, unde ne-am oprit fără a se atinge stratul steril, deoarece au început să se prăbușească pereții gropii. Pe baza materialelor descoperite, putem data complexele în epoca romană (sec. II-III) și în evul mediu timpuriu (sec. X-XI).

Scurt istoric al cercetărilor

Cercetările arheologice întreprinse la Alba Iulia - Dealul Furcilor sunt numeroase, în zona respectivă fiind înregistrate locuiri din preistorie (la baza terasei), epoca romană, post romană și medievală timpurie (la marginea nordică a necropolei romane din Dealul Furcilor - *Podei*) și o necropolă romană birituală, de înhumatie și de incineratie.

Terenul pe care am efectuat cercetarea arheologică este amplasat într-o zonă despre care se cunoaște că a fost în trecut ocupată de canabele Legiunii a XIII-a Gemina, devenite sub Septimius Severus *Municipium Septimium Apulense*². Suprafața propusă pentru descărcare se află amplasată în vecinătatea unor imobile pentru care s-a efectuat cercetare arheologică în anii trecuți³. Investigațiile arheologice precedente au scos la iveală un nivel de locuire romană care, potrivit autorilor descoperirilor, începe cu perioada lui Hadrian, imediat după edificarea castrului de piatră al legiunii. Descoperirile din evul mediu timpuriu (sec. X-XI) sunt tot mai multe în zona menționată, fiind identificate frecvent locuințe de suprafață, bordeie semiîngropate și gropi menajere de mici sau de mari dimensiuni.

Stratigrafia

Stratigrafia este în mare parte aceeași pentru suprafața

cercetată, observându-se diferențe foarte mici de la o zonă la alta. Spre exemplu, în partea de sud a suprafeței stratigrafia este următoarea: 0 - 0,17 m: strat vegetal brun-gălbui; 0,17 - 0,75 / 0,78 m: strat negru pigmentat, cu multe materiale arheologice; 0,78 - 0,85 m: strat brun-gălbui cu pigment; 0,85 - 0,90 m: strat galben steril din punct de vedere arheologic. În partea de nord a suprafeței cercetate stratigrafia este următoarea: 0 - 0,17 m: strat vegetal brun-gălbui; 0,17 - 0,75 / 0,78 m: strat brun gălbui pigmentat, cu multe materiale arheologice; 0,78 - 1,00 m: strat brun-gălbui pigmentat, cu puține materiale arheologice; 1,00 - 1,10: strat galben steril din punct de vedere arheologic.

Situația stratigrafică se modifică în zonele în care apar descoperiri care au legătură cu locuirea romană din canabe. Astfel, stratigrafia din partea de vest a secțiunii cercetate este următoarea: 0 - 0,17 m: strat vegetal brun-gălbui; 0,17 - 0,40 m: strat negru cu multe materiale arheologice; 0,40 - 0,75/0,78 m: strat cenușiu negricios cu pietriș și fragmente de tegule; 0,78 - 1,05 m: strat negru cu puține materiale; 1,05 - 1,15 m: strat galben lutos, steril din punct de vedere arheologic.

Complexele

Au fost descoperite 26 de complexe arheologice databile în epoca romană, în secolele II-III (gropi de provizii, gropi menajere, fântâni) și în evul mediu timpuriu, în secolele X-XI (locuință adâncită și o groapă menajeră).

Pentru cele din epoca romană, așa cum era de așteptat, inventarul este format în special din obiecte lucrate din lut ars: vase întregi și întregibile, foarte multe fragmente de vase, trei fragmente de statuete dedicate Venerei, jucării din ceramică, foarte multe jetoane, opaițe întregi și fragmentare. Inventarul complexelor este completat cu obiecte lucrate din os, care au fost descoperite în număr foarte mare: fluier decorat, cutii pentru ace decorate, ace de păr cu și fără decor, ace de cusut, jetoane simple și sculptate, străpungătoare și un obiect în curs de prelucrare; a fost descoperit și un ac realizat din corn. Urmează obiectele metalice: monede, inele (din care unul este cu cheiță), fibule, aplici, obiect chirurgical, prinzător de teacă, lanț de opaiț, verigi, cuie.

Inventarul complexelor date în evul mediu este format din fragmente de vase ceramice, prezente în ambele complexe, unelte din fier descoperite în locuință, un fragment dintr-un pandantiv din bronz de tip lunulă descoperit în groapa menajeră și oase de animale. Până în prezent fragmentul de pandantiv este singurul de acest fel descoperit într-o așezare medievală din Transilvania, celelalte care sunt cunoscute fiind descoperite doar în necropole⁴. O bună analogie pentru el am identificat în necropola de la Alba Iulia - *Stația de salvare*⁵. Aceste piese au fost încadrate cronologic în intervalul delimitat de ultimul sfert al secolului X și cel mult al treilea sfert al sec. XI⁶. Trebuie menționat faptul că în cele două complexe medievale au fost descoperite și materiale ceramice date în epoca romană, care au fost antrenate în pământul din umplutura gropilor.

Pe lângă complexele amintite, am identificat și câteva ziduri și fundații de ziduri. În carourile 5-7 E-F am identificat trei ziduri care fac parte dintr-o încăpăre a unei clădiri din canabele Legiunii a XIII-a Gemina. Acestea au lățimea de 0,65 m și înălțimea totală de 0,70 m, din care 0,40 m fundație și 0,30 m elevație. Fundația a fost realizată din balastru, iar elevația din pietre de râu de mari dimensiuni, legate cu mortar. Adâncimea la care au fost descoperite variază între 0,35 și 0,40 m. De asemenea, un alt zid a fost descoperit în carourile 7-8 A-B. Acesta traversează colțul secțiunii cercetate, fiind surprins pe o lungime de 3,7 m. Adâncimea la care a fost

⁴ Dragotă 2014, p. 89-90.

⁵ Blăjan 2004, fig. 144; Ciugudean *et alii* 2006, fig. 15; Dragotă 2014, fig. 48/5.

⁶ Dragotă 2014, p. 90.

¹ La momentul realizării cercetării arheologice responsabilul de șantier era arheolog la MNU Alba Iulia.

² Ota 2012.

³ Rodean, Ciobanu 1996, p. 3-4; Ciobanu, Rodean 1997, p. 177-196; Ciobanu *et alii* 2000, p. 293-339; Dragotă 2006, p. 133, 135; Inel 2007, p. 61-62; Băcuet-Crișan 2014, p. 615-643; în anii 2016 și 2017 au fost realizate alte trei cercetări arheologice preventive în proximitatea obiectivului, care sunt inedite.

descoperit variază între 0,60 și 0,68 m. Lățimea acestuia este de 0,60 m și înălțimea de 0,60 m. Fundația este realizată din piatră mică de râu și pământ galben, iar elevația este realizată din pietre de râu de mari dimensiuni legate cu mortar. Adâncimea la care au fost desoperite este de 0,35 - 0,40 m, având o lățime de 0,65 m. Pe lângă acestea, au fost descoperite și fundații de ziduri, realizate din balastri, în carourile 3-4 E-F, la adâncimea de 0,65 m, având o lățime de 0,50 m și o înălțime de 0,35 m. În zona zidurilor au fost descoperite mari cantități de tegule fragmentare și de piatră, care provin din acoperișul și din zidurile clădirii.

Concluzii

Complexele și zidurile dateate în epoca romană vin în completarea informațiilor cunoscute referitoare la locuirea din canabe. Având în vedere faptul că în cercetarea noastră au fost descoperite foarte multe piese prelucrate din os (90 exemplare), între care se află una în curs de prelucrare, suntem îndreptățiți să considerăm că în această zonă, sau în proximitatea ei, a funcționat un atelier de prelucat os și corn. La finalul investigării amănunțite a tuturor pieselor descoperite putem oferi niște concluzii finale referitoare atât la obiectele din os descoperite, cât și la obiecte metalice, care și ele sunt în număr mare.

Complexele medievale descoperite întăresc ideea că la marginea nordică a terasei din Dealul Furcilor a existat o locuire în evul mediu timpuriu (sec. X-XI), care a suprapus vestigiile păstrate din epoca romană. Locuirea poate fi încadrată clar în a doua jumătate a secolului al X-lea și secolul al XI-lea. Un element de datare foarte important descoperit în cercetarea noastră este fragmentul de pandantiv de tip lunulă, care încadrează complexul în ultimul sfert al secolului al X-lea și cel mult al treilea sfert al secolului al XI-lea. Într-o cercetare arheologică preventivă aflată în proximitatea celei prezentate aici, am descoperit un inel cu chaton⁷ care se încadrează cronologic în sec. X, fără a fi întâlnit și în sec. XI, când apar doar două variante: cu chaton conic și semisferic⁸.

Bibliografie

Băcueț-Crișan 2014 - Dan Băcueț-Crișan, *O locuință medievală timpurie descoperită în anul 1995 la Alba Iulia „Dealul Furcilor”*. *Câteva considerații privind locuirile medievale timpurii de pe teritoriul orașului Alba Iulia*, în *Apulum*, LI, 2014, p. 615-643.

Blăjan 2004 - Mihai Blăjan, în *Arta bronzului din preistorie până în zorii evului mediu. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2004.

Ciobanu, Rodean 1997 - Radu Ciobanu, Nicolae Rodean, *Raport preliminar privind cercetările arheologice de salvare din Dealul Furcilor – Alba Iulia. Campania 1995 (1)*, în *Apulum*, XXXIV, 1997, p. 177-196.

Ciobanu *et alii* 2000 - Radu Ciobanu, Adrian Gligor, Matei Drâmbărean, Nicolae Rodean, *Raport privind cercetările arheologice de salvare din Dealul Furcilor și Str. Arhim. Iuliu Hossu (Brândușei) – Alba Iulia. Campaniile 1996-1999 (2)*, în *Apulum*, XXXVII/1, 2000, p. 293-339.

Ciugudean *et alii* 2006 - Horia Ciugudean, Zeno Karl Pinter, Gabril Tiberiu Rustoiu, *Habitat - Religie - Etnicitate: descoperiri arheologice din secolele IX-XI în Transilvania. Catalog de expoziție*, BMA XXI, Alba Iulia, 2006.

Dragotă 2006 - Aurel Dragotă, *Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în Transilvania și în Europa Centrală și de Sud-Est (sec. IX-XI)*, Alba Iulia, 2006.

Dragotă 2014 - Aurel Dragotă, *Podoabe și accesorii vestimentare*

din Banat, Crișana și Transilvania (secolele X-XI), Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

Dragotă 2016 - Aurel Dragotă, *Typology of Crescent-Shaped Pendants*, în *Ziridava*, 30, 2016, p. 171-187.

Inel 2007 - Constantin Inel, *Alba Iulia – Dealul Fircilor (proprietatea Elena Dora Rus, Str. N. Labiș f.n.)*, în *CCA. Campania 2006*, 2007, p. 61-62.

Ota 2012 - Radu Ion Ota, *De la canabele Legiunii a XIII-a Gemina la Municipium Septimium Apulense*, Alba Iulia, Editura Altip, 2012.

Rodean, Ciobanu 1996 - Nicolae Rodean, Radu Ciobanu, *Alba Iulia – Dealul Furcilor*, în *CCA. Campania 1995*, 1996, p. 3-4.

Abrevieri

Apulum - Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia.
BMA - Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia.
CCA - Cronica Cercetărilor Arheologice din România.
Ziridava - Ziridava. Studia Archaeologica, Arad.

77. Caransebeș, jud. Caraș-Severin

Punct: Biserica Medievală

Tip de sit, încadrare cronologică: Biserică, necropolă, așezare urbană; epoca medievală, epocă modernă
Cod RAN: 51029.02
Autorizație nr. 91/09.05.2017

Colectiv: Ion Silviu Oța (MNIR) – responsabil științific; Adrian Ardeț (MJERG Caransebeș); Dimitrie Pavel Negrei (MJERG Caransebeș); Iulian Leonti (MJERG Caransebeș)

Scurt istoric

Biserica medievală din Caransebeș a fost descoperită în anul 1988, când au fost demolate mai multe clădiri din centrul istoric al orașului și au fost făcute excavări pentru a fi construite fundațiile unor blocuri. Aceste lucrări au scos la suprafață 17 morminte și 6 gropi comune, dar si o groapă comuna cu multe schelete peste care era un strat de lapte de var, gros de 15 cm.

Cercetarea arheologică a început, în anul mai sus amintit, doar după dezvelirea părții superioare a fundației absidei altarului biserici și după ce o parte din navă, cor și sacristie au fost excavate. Ne putându-se realiza o stratigrafie a zonei.¹

Biserica avea ziduri groase de 1-1,10 m din piatră de râu legate cu mortar. Dimensiunile interioare ale edificiului sunt de 15 m lungime și 8,40 lățime. Construcția are patru contraforți pe partea de sud și patru pe partea de nord și doi contraforți oblice pe colțurile din partea de vest. În interiorul bisericii au fost descoperite mai multe cripte. Biserica este de tip sală.²

În partea de vest a navei, sub pardoseala bisericii au fost descoperite 11 cripte de diferite forme și dimensiuni.

Mormintele descoperite în cripte au fost numeroase și cu un bogat și variat material arheologic. A fost descoperit un număr mare de piese din aur, argint și argint aurit. Toate mormintele dezvelite, cu excepția a patru dintre acestea au

avut orientarea est-vest.³

După finalizarea cercetării, tot în acea perioadă a fost efectuată conservarea primară a ruinelor care a constatat în ridicarea zidurilor fundațiilor cu 0,60 m folosindu-se piatră de râu și mortar. Pentru delimitarea temeliilor vechi s-a pus un strat de mortar alb, gros de 6 cm.⁴

Rezultate și interpretarea lor

Cercetare arheologică preventivă a fost efectuată în partea de sud-est a bisericii medievale, pe o suprafață de 300 mp.

Cu acest prilej am constatat că în partea de sud – est a biserici, în exteriorul ei se află un număr de 12 stâlpi din ciment cu fier beton, dispuși pe trei rânduri la o distanță de 1,50 m. unul de celălalt.

Complexele **C1, C2, C4, C5, C8** și **C9** reprezintă încăperile pivnițelor clădirilor de sec. XVIII-XIX, distruse în mare parte în anul 1988. Nivelul de călcare a pivnițelor, a fost surprins doar în complexul C9, acesta fiind la adâncimea de 3 m de la nivelul actual de călcare. Zidurile acestor complexe sunt din piatră de râu și cărămidă, înecate în mortar.

Complexele 3A și 3B sunt amenajări moderne din plăci de micașist și cărămizi.

C6 reprezintă o structură dezafectată din lemn și cărămidă. Complexul este suprapus de C5, iar în partea nordică taie C7 și este tăiat de Z23. Umplutura a fost omogenă, afânată și culoare brună.

C7 a fost un mormânt de inhumăție descoperit în stratul galben-verzui aferent necropolei medievale. Dat fiind faptul că a fost distrus de construcția lui C5, C6 și Z23, nu s a putut preciza orientarea defunctului. S-au păstrat doar oasele de la membrele superioare și inferioare, câteva coaste și vertebre.

A fost denumit **C10**, o concentrație de oase umane, care însumează 3 morminte deranjate. Au fost descoperite în caroul 7B, la adâncimea de 2,35 m, acest complex a fost suprapus de C8.

Complexul **C11** este o groapă, orientată nord-sud, probabil de formă ovală, surprinsă la adâncimea de 1, 70 m. de la nivelul actual de călcare. Adâncimea maximă a gropii este de 1,50 m. A fost cercetată pe o suprafață de 4,10 x 1,90 m, ea fiind tăiată de zidurile Z1 și Z2 și este suprapusă în partea de nord est de complexul C3A, iar în partea de vest este suprapusă de complexul C3B. De asemenea această groapă taie la rândul ei mai multe nivele de înmormântare, pe marginile gropii fiind descoperite mai multe oase umane.

C12 reprezintă zona (carourile 1 B-J) cu cea mai mare concentrație de oase umane din întreaga arie cercetată a săpăturii. În cadrul *complexului* s-a putut distinge clar un număr de 20 indivizi dispuși la o adâncime cuprinsă între 2,60 m și 3,02 m. Pe lângă aceștia au apărut numeroase oase umane (întregi sau fragmentare). Nu s-a descoperit inventar arheologic, ci doar în unele cazuri s-a observat dispunerea în linie a cuielor din fier pe lângă defuncții, ceea ce indică înmormântarea în sicrie de lemn a acestora, fapt întărit și de numeroasele bucăți sau urme de lemn bio degradat. Gropile mormintelor au fost săpate în sterilul geologic al zonei reprezentat de două straturi de culoare galben-verzuie dar diferite în consistență: unul de consistență lutoasă (1,70-2,45 m adâncime) respectiv, un strat de consistență lutos-nisipoasă (2,45 – 3,05 m adâncime). În toate cazurile, defuncții au fost așezați pe spate, iar orientarea lor a fost Est – Vest. Cu excepția M14, gropile mormintelor nu au fost observabile, cea mai probabilă cauză fiind aciditatea ridicată a solului; aici, de menționat este faptul că starea de conservare a oaselor din primul nivel este mult mai bună.

A fost denumit **C13**, o concentrație de oase umane, care însumează 5? morminte deranjate. Au fost descoperite în cadrul carourilor 1A-B, respectiv 2A-B, la adâncimea de 2,80

m. De altfel, pe lângă acestea au mai apărut fragmente de oase umane, urme de lemn bio degradat și cuie din fier.

A fost denumit **C14**, o concentrație de oase umane, care însumează 2 morminte puternic deranjate. Au fost descoperite în cadrul carourilor 1A-B, la adâncimea de 3,10 m. Orientarea este est – vest, capul spre vest.

Complexul **C15** este o scară interioară, având 8 trepte de calcar, cu dimensiuni diferite. Prima treaptă a fost surprinsă la adâncimea de – 1,92 de la nivelul actual de călcare, iar ultima a fost surprinsă la adâncimea de – 2,78 de la nivelul actual de călcare.

Complexul **C16** este un posibil cuptor, cu dimensiunile de 1,30 x 1,12 m, surprins la adâncimea de – 2,80 m. În interior a fost surprins foarte mult lemn ars, câteva fragmente ceramice și fragmente de sticlă. Tot în interiorul cuptorului a fost descoperit un ulcior întreg și o oală, de asemenea întreagă. Acest complex a fost afectat de o canalizare modernă, fiind surprinsă teava canalizării care este din fontă.

A fost denumit **C17**, o concentrație de oase umane, care însumează 3 morminte deranjate. Au fost descoperite în cadrul carourilor 1I-J, la adâncimea de 1,00 m. De altfel, pe lângă acestea au mai apărut și alte fragmente de oase umane și cuie din fier. Starea de conservare a oaselor este bună, unele fiind sparte și deranjate din vechime. Acest mormânt este cel mai probabil legat de ultimul nivel de înmormântare din acest sit.

Materialul descoperit

Materialul arheologic a fost bogat, fiind reprezentat prin fragmente, dar și fragmente și vase de sticlă, cuie, piese ornamentale din bronz și numeroase monede. Materialul rezultat în urma cercetării arheologice se află în depozitele MJERG Caransebeș.

Concluzii

În urma cercetări arheologice preventive am constatat că necropola, aparținătoare Bisericii Medievale din Caransebeș, a fost grav afectată de construcțiile moderne din secolele XVIII -XIX. Mai târziu în anii 1988-1989, o parte din necropolă a fost distrusă în totalitate, prin construirea de blocuri.

Abstract

The medieval church of Caransebeș was discovered in 1988, when several buildings were demolished in the historic center of the town and excavations were made to build the foundations of blocks.

In 2017 a preventive archaeological research was carried out in the south-eastern part of the medieval church on an area of 300 square meters. On this occasion the foundations build in the XVIIIth –XIXth century were discovered, mostly destroyed in 1988. A number of 34 graves were also discovered, some of which were heavily affected by the 18th - 19th century constructions.

Bibliografie

Adrian Ardeț, *Caransebeș, jud. Caraș-Severin, Strada Romanilor*, în SAC-I (1996), p.25

Petru Bona, *Biserica medievală din Caransebeș*, Caransebeș, 1993

Dumitru Țicu, *„O discuție pe marginea inventarului funerar de la biserica medievală de la Caransebeș”*, în Studii istorice, Timișoara, Ed. Mirton, 2003.

⁷ Inelul este de tipul Dragotă 2014, p. 179, fig. 100/6.

⁸ Ibidem, p. 178.

¹ Petru Bona, p. 57.

² Ibidem, p. 58-59.

³ Ibidem, p. 60

⁴ Ibidem, p. 101.

78. Constanța, jud. Constanța

Sit: Așezarea romană de la Constanța - cartier Palazu Mare

Punct: Str. Tache Ionescu, parcela A 467/3/1 (proprietatea Prodan Vasile-Marcel)

Cod RAN: 60446.01

Autorizație nr.: 199 / 03.07.2017

Colectiv: Constantin Băjenaru - responsabil științific;
Dan Vasilescu, Marius Florin Lascu

În luna iulie 2017 s-au efectuat săpături arheologice pe terenul beneficiarului Prodan Vasile-Marcel, situat pe strada Tache Ionescu, în marginea de SE a cartierului Palazu Mare, la aproximativ 300 m distanță spre V de malul lacului Siutghiol.

Terenul pe care se propune construcția unei locuințe este situat în situl arheologic de la Constanța-Palazu Mare (LMI CT-I-s-B-02724, RAN 60446.01). Numeroasele supravegheri și ultimele cercetări arheologice preventive efectuate în zonă permit delimitarea mai clară a acestui sit. Periegezele efectuate în anii 2016-2017 indică o concentrare importantă a locuirii pe străzile Ionel Teodoreanu, Tache Ionescu, Iuliu Maniu și Jean Bart, precum și în zona extravilană de la E și SE, până către malul lacului Siutghiol. Locuirea romană interferează către S și SE cu nuclee aparținând unui alt sit arheologic bine cunoscut în zonă - așezarea și necropola neolitică din zona Centrului comercial Tom (Carrefour).

Cercetarea a debutat cu trasarea unei secțiuni pe latura de N a suprafeței (18,70 x 3 m), cu scopul de a verifica stratigrafia sitului, apoi s-a aplicat metoda decapării mecanice a întregii suprafețe destinate viitorului imobil (18,70 x 8,60 x 9,60 x 1,60 x 9,10 x 7 m), cu răzuiele succesive manuale, până la un nivel optim de conturare a complexelor arheologice (circa -0,90 m sub nivelul actual).

Succesiunea stratigrafică rezultată în urma cercetării este următoarea:

- strat modern - pământ puternic întărit (0,10-0,15 m), rezultat al nivelării și tasării terenului în perioada anilor 1990-2000, după trecerea de la exploatare agricolă la teren construibil;

- strat vegetal de culoare negru-brun (0,15-0,20 m), afectat serios de arăturile din perioada exploatarei agricole a terenului, în care au fost antrenate materiale arheologice provenite din stratul de cultură roman;

- strat de cultură - pământ brun-cenușos pigmentat, cu numeroase fragmente ceramice, material tegular etc. (0,25-0,35 m), de la baza căruii pornesc complexele arheologice identificate;

- pământ brun-gălbui steril (0,20-0,30 m);
- pământ galben viu (loess), surprins la circa -0,90/1,00 m sub nivelul actual.

Până la dezvoltarea imobiliară din zonă, spațiul destinat cercetării și terenurile apropiate au fost folosite în secolul XX pentru agricultură, activitate care a afectat parțial stratul de cultură antic, în partea superioară (în cazul de față, intervențiile antropice au mers aproximativ până la adâncimea de -0,40 m de la nivelul actual). Ulterior, la ridicarea construcțiilor din jur, pământul a fost supus unui proces de tasare cauzată de mișcarea utilajelor grele, ceea ce a dus la întărirea puternică a primilor 40 cm de sol. Materialele arheologice se concentrau în apropierea complexelor identificate, dar mai ales în partea de E a suprafeței, majoritatea fiind recuperate de la adâncimi cuprinse între -0,20 și -0,40/0,50 m. Acestea constau cu

preponderență în fragmente ceramice lucrate la roată de epocă romană din sec. II-III p.Chr., fiind descoperite și câteva obiecte de bronz (un fragment de fibulă de tip *Zwiebelknopffibel*, un fragment de cataramă, un nasture etc.), precum și șapte monede, pentru care dăm mai jos identificările preliminare:

- Caligula pentru Agrippa, *as*, atelier Roma, anii 37-41;
- Probus, *aurelianian*, tip ADVENTVS PROBI AVG, atelier Roma, anul 278;
- Probus, *aurelianian*, tip SECVRIT PERP, atelier Ticinum, anul 281;
- Numerianus, *aurelianian*, tip VIRTVS AVGG, atelier Siscia, începutul anului 284;
- Constans, *AE4*, tip GLORIA EXERCITVS (1ST), atelier estic, anii 337-341;
- Constantius II, *AE3*, tip FEL TEMP REPARATIO (FH3), atelier Siscia, anii 356-358;
- Valentinian I, *AE3*, tip RESTITVTOR REIP, atelier incert, anii 364-365.

Deși nu a fost identificat nici un complex databil în sec. IV p.Chr., ultimele trei monede și fragmentul de fibulă amintit, descoperite, de altfel, la limita dintre vegetalul post-antic și partea superioară a stratului de cultură (-0,20/0,30 m), sugerează o locuire în apropiere, încheiată probabil în timpul domniei lui Valens, precum încetează majoritatea siturilor rurale din Dobrogea. Mult mai pregnante sunt urmele de locuire din sec. II-III p.Chr., interval în care se datează preliminar toate complexele cercetate. Un nivel de călcare corespunzător finalului acestei perioade (sfârșitul sec. III p.Chr. - începutul sec. IV p.Chr. ?) a fost identificat pe întreaga suprafață la adâncimea de -0,40/0,50 m, dar se pare că mai exista unul anterior (sec. II – prima jum. a sec. III p.Chr. ?), surprins în spațiul dintre complexele C 2-C 3 și C 1, la cota de -0,60/0,70 m și presupus pe baza obiectelor descoperite. Acestea sunt o statueta din plumb cu reprezentarea unui Genius Cucullatus și trei monede romane provinciale bătute la Tomis:

- emisiune pseudo-autonomă, *AE*, cu Zeus pe avers și acvilă pe revers, perioada anterioară Antoninilor;
- Traian ?, *AE*, contramarcă TOM aplicată pe revers, perioada Marcus Aurelius – Severus Alexander;
- Caracalla, *assarion*, tip Thanatos sprijinit pe o torță poziționată invers, anii 209-210/211.

Ca observație importantă, amintim descoperirea a numeroase fragmente de plumb, bucăți mari și mici, majoritatea reziduale, atât în stratul de cultură, cât și în câteva dintre complexe, posibile dovezi ale unor activități metalurgice în zonă.

Redăm în cele ce urmează descrierea complexelor arheologice identificate și cercetate.

C1, C1A – șanțuri (de delimitare ?). Decaparea generală a suprafeței cercetate a permis conturarea a două șanțuri paralele (la cota de -0,80/-0,90 m de la nivelul actual), orientate pe direcția NE-SV. Acestea par a fi contemporane, intersectându-se lângă profilul de N.

Șanțul mare (C1) a fost surprins atât în grund (L max. = 9,15 m), cât și în profilele de N și de S ale săpăturii. Prezenta două niveluri de umplere: un strat de pământ brun-gălbui în partea superioară (în general afănat, bogat în materiale arheologice) și un pământ negricios în partea inferioară (cu rare fragmente ceramice și oase). După îndepărtarea umpluturii, s-a putut constata că forma șanțului este neregulată, fiind mai îngust în partea de S (lățime cuprinsă între 1,85 și 2,00 m, unde prezintă o rigolă de-a lungul peretelui de E, lată de 0,50 m și cu ad. max. de -1,50 m) și mai lat la mijloc și în partea de N (până la un maxim de 2,60 m). Segmentul de N este mai adâncit și prezintă două gropi de mici dimensiuni în peretele vestic, probabil pentru fixarea unor pari, al căror scop ne scapă. Cotele de adâncime variază între -1,25 și -1,60 m. Diferența de nivel între capătul de S și cel de N este de 35 cm, ceea ce ar putea sugera ca destinație, pe lângă delimitare, scurgerea apei către NE.

Al doilea șanț (C1A) a fost surprins în grund pe o lungime de 5,80 m și în profilul de N al suprafeței excavate. Dimensiunile acestuia sunt mai mici (lățime max. 1,15 m) și prezintă o rigolă de-a lungul peretelui de V (lată de 0,25 m), realizată într-o pantă ușoară către NE (ad. max. -1,40 m). Prezenta un singur nivel de umplere, compus dintr-un strat de pământ brun-negricios amestecat cu galben, caracterizat printr-un inventar arheologic sărac.

Datarea șanțurilor în sec. II p.Chr. (funcționare), poate și în sec. III p.Chr. (cu dezafectare la sfârșitul secolului ?), este asigurată de materialele arheologice recuperate, în special din zona centrală șanțului mare C1. Dintre acestea enumerăm: fragmente de materiale de construcție (țigle, cărămizi), amfore, ceramică fină sau de uz comun (boluri, platouri, căni, oale etc.), un fragment dintr-o statueta de lut, trei ace de os fragmentare, resturi osteologice de proveniență animală (inclusiv de pește), o fibulă întreagă (tip cu genunchi) și una fragmentară (tip Aucissa), plumburi reziduale etc. De asemenea, remarcăm prezența a șapte monede în umplutura șanțului mare, extrase de la adâncimi cuprinse între -0,40 și -1,00 m (decu stratul superior), care par să nu depășească sec. II p.Chr. și pentru care dăm mai jos identificările preliminare:

- autonomă grecească (?), *AE* (modul mare), sec. II-I a.Chr. ?
- emisiune pseudo-autonomă (?), *AE* (modul mic), sec. I-II p.Chr. ?
- emisiune pseudo-autonomă, *AE*, contramarcă TPA aplicată pe una dintre fețe, atelier Tomis, perioada Traian – Hadrian;
- emisiune pseudo-autonomă, *AE*, contramarcă B aplicată pe una dintre fețe, atelier Tomis, perioada Marcus Aurelius – Severus Alexander;
- Antoninus Pius, *OR*, tip Apollo, atelier Tomis, anii 138-161;
- Antoninus Pius, *AR* (*denarius*), tip incert, atelier Roma, anii 147-148 ?;
- Marcus Aurelius, *AE* (*denarius fourrée*), tip incert, atelier incert, post 161.

C2 – groapă (rituală ?). Groapă surprinsă în colțul de NV al suprafeței cercetate, care are următoarele dimensiuni: dm. gurii 1,60 m; dm. maxim 2,50 m; dm. fundului 2,30 m. Conturată la -1,00 m, se adâncea până la -3,00 m față de nivelul actual, cotă corespunzătoare cu stâncă naturală. S-au constatat trei niveluri mari de umplere:

1) între -1,00-2,00 m (de la nivelul actual): strat de pământ brun-negricios (afănat), amestecat cu galben în zona pereților, bogat în materiale arheologice (în special ceramică și resturi osteologice de proveniență animală);

2) între -2,00-2,50 m: strat de pământ negricios amestecat cu galben (mai compact), cu pietre de dimensiuni medii și mari;

3) între -2,50-3,00 m: strat de pământ brun-negricios, amestecat cu nisip în partea inferioară, cu pietre de dimensiuni medii.

Ceea ce conferă un caracter ritualic complexului cercetat este în primul rând descoperirea unui schelet aproape întreg de bovidu, surprins la adâncimea de -2,20 m și depus pe un aranjament realizat din pietre de dimensiuni mari și medii, de-a lungul peretelui de E (în clopotire). Majoritatea oaselor se aflau în conexiune anatomică, restul fiind deplasate probabil în urma descompunerii. Un al doilea craniu de bovidu fragmentar, așezat tot pe niște pietre, s-a găsit la aceeași adâncime, lângă peretele de N. Aceeași grijă a fost constatată și pentru un animal de talie mai mică, probabil câine, depus cu capul pe o oală și restul corpului de-a lungul peretelui de S (-2,20 m), care avea oasele în conexiune anatomică (picioarele îndoit). La o adâncime ceva mai mică (-1,80 m), lângă peretele de V, a apărut încă un schelet al unui animal de talie mică (câine), cu oasele deranjate (nu pare a fi întreg). Interesant este faptul

că animalele erau dispuse de-a lungul pereților, fără a se suprapune, zona centrală fiind ocupată de alte pietre. Imediat sub stratul cu animalele depuse se afla o lentilă de aproximativ 10 cm compusă din melci. Aceasta suprapunea primul strat de umplere al gropii, la baza căruii se aflau mai multe țigle, sparte și așezate pentru a placa fundul gropii. Pe țigle sau aproape de nivelul acestora s-au găsit resturi osteologice de la mai multe animale, de talii diferite, însă nici un schelet în conexiune anatomică parțială sau totală.

Inventarul arheologic este destul de variat și constă în: fragmente de materiale de construcție (țigle, olane), ceramică lucrată la roată (amfore, boluri, farfurii, castroane etc.), dar și câteva fragmente ceramice lucrate cu mâna, sticlă, plumb rezidual, etc. Pe baza acestuia complexul se datează în sec. II-III p.Chr.

Din stratul de cultură de deasupra gropii s-au recuperat două monede databile în primul sfert al sec. IV p.Chr., care nu pot constitui decât un *terminus ante quem* pentru dezafectarea gropii:

- Crispus, *AE3*, tip VOT V MVLT X CAESS, atelier Thessalonica, anii 318-319;
- Crispus, *AE3*, tip CAESARVM NOSTRORVM / VOT X, atelier Siscia, anii 321-324.

C3 - groapă: structură probabil circulară (dm. max. 1,90 m), cu funcționalitate incertă, situată lângă complexul C 2, surprinsă în grund și în profilul de V al suprafeței cercetate. Conturată la -1,00 m, se adâncea până la cota de -1,30 m față de nivelul actual. Prezenta un singur nivel de umplere, compus dintr-un pământ gri afănat, din care s-au recuperat mai multe resturi osteologice de proveniență animală și câteva fragmente ceramice lucrate la roată și cu mâna (vas decorat cu brâu alveolat). Se datează în epoca romană (sec. II p.Chr. ?).

C4 - șanț (de delimitare ?). Șanț surprins în colțul de SE al suprafeței cercetate, atât în grund, cât și în profilele de S și E. Acesta pare a fi dispus în funcție de cele două șanțuri învecinate (C1A, C1), având o orientare similară (NE-SV). Conturat la -0,90 m, se adâncea până la -1,10 m față de nivelul actual, fiind realizat într-o pantă ușoară către NE. Se caracteriza printr-un singur nivel de umplere compact (pământ brun-negricios), din care s-a recuperat o cană întregibilă. Se datează în sec. II-III p.Chr.

Cercetarea preventivă efectuată pe proprietatea Prodan este prima care confirmă locuirea de epocă romană din cartierul Palazu Mare. Pe baza informațiilor acumulate până în prezent, nucleul principal al așezării este situat în zona străzilor Ionel Teodoreanu, Tache Ionescu, Iuliu Maniu și Jean Bart. În acest perimetru au fost observate câteva concentrări importante de material tegular (proprietatea Martinescu de pe str. Ionel Teodoreanu), semn că avem cu siguranță și locuințe cu ziduri din piatră. Descoperirile de pe str. Tache Ionescu reflectă probabil locuirea de la periferia așezării, caracterizată de prezența șanțurilor de delimitare și a gropilor (dintre care unele pot fi interpretate chiar gropi rituale). Cronologia așezării romane din cartierul Palazu Mare este în stadiu incipient, deocamdată fiind o certitudine sec. II-III și primele decenii ale sec. IV p.Chr.

79. Constanța, jud. Constanța

Sit: Necropola tumulară și plană din zona Real 2 - Black Sea (DN 3C) (proprietatea SC Metrosenzor SRL)

Punct: Sola 62, parcela A 612/2/3, lot 2/3/1

Cod RAN: 60428.33

Autorizație nr.: 220 / 19.07.2017

Colectiv: Constantin Băjenaru - responsabil științific, Cătălin-Mircea Nopcea, Radu Petcu

Cercetarea preventivă efectuată pe terenul beneficiarului SC Metrosenzor SRL (unde se propune construcția unui imobil cu destinația depozite și birouri) este situat în marginea de NV a intravilanului municipiului Constanța, la aproximativ 450 m V de DN 3C, pe terasa câmpiei litorale, la o altitudine medie de 60 m.

Amplasamentul este situat în perimetrul unui sit arheologic înscris în RAN. Pe baza studiului imaginilor satelitare, a ortofotoplanurilor și a vechilor Planuri Directoare de Tragere, precum și ca urmare a unor periegeze efectuate de MINAC în zonă, se poate delimita foarte clar traseul unui drum antic pe direcția SE-NV, de-a lungul căruia sunt amplasați tumuli. Unul dintre acești tumuli, situat la S de drumul antic, este de mari dimensiuni și domină zona; ceilalți sunt plasați la N de drum, dar sunt aplatizați și afectați serios de exploatarea agricolă intensivă. Fragmentele ceramice recuperate de la suprafața solului indică o datare în perioada romană timpurie (sec. II-III p.Chr.). De altfel, tronsonul de drum amintit aparține unei importante căi de comunicație care făcea legătura dintre orașul antic Tomis și teritoriul rural al acestuia, nefiind exclus să reprezinte chiar o variantă a drumului litoralului Mării Negre, amintit de itinerariile antice.

Cercetarea arheologică s-a efectuat pe amplasamentul viitorului imobil (o suprafață de 16 x 14 m), prin decaparea cu mijloace mecanice și răzuiri manuale succesive, până la o cotă la care s-au putut contura complexe arheologice. Succesiunea stratigrafică rezultată în urma cercetării este următoarea: strat de pământ arabil, (circa 0,30-0,40 m); rămășițe din stratul vegetal post-antic, neafectate de arături (0,10 - 0,20 m); pământ brun-gălbui steril (0,20 m); pământ galben viu (loess), surprins la adâncimea de -0,70-0,80 m sub nivelul actual. În perimetrul destinat viitorului imobil s-au descoperit 7 morminte și un șanț de delimitare a ariilor funerare:

C1 - șanț de mari dimensiuni, având o lățime de circa 10 m la conturare (-0,70 m sub nivelul actual), orientat pe direcția aproximativ N-S. Este constituit din două alveolări destul de puțin adâncite față de nivelul original de călcare: alveolarea principală, altă de circa 9 m, se adâncește până la -1,30 m sub cota terenului actual, iar alveolarea de la V, lată de doar m, are baza la -1,00 m. Umplutura șanțului este simplă, formată dintr-un pământ negru-brun care denotă o colmatare rapidă. La partea superioară a umpluturii au apărut unele fragmente ceramice databile larg în sec. III-V p.Chr., câteva fragmente de țigle și cărămizi, precum și o monedă de la Arcadius (392-395).

M1 - mormânt de înhumăție cu firidă laterală. Groapă rectangulară cu dimensiunile de 1,80 x 1,00 m, firidă laterală către N, cu dimensiunile 1,80 x 0,70 m. Conturare la -0,70 m, adâncimea gropii -1,40 m, adâncimea firidei -1,60 m. Schelet deranjat din antichitate. Nu s-au găsit elemente de inventar.

M2 - mormânt de înhumăție în groapă simplă. Dimensiunile gropii sunt de 2,40 x 1,00 m, conturată la -0,70

m și cu o adâncime finală la -1,50 m. Pe latura de S prezintă o mică treaptă cruțată în pământul viu. Oasele defunctului sunt împrăștiate pe fundul gropii, mai ales la capete, unde există și mici scobituri efectuate în pământul viu. Monedă Constantius II, tip SPES REIPVBLICE (358-361) găsită în pământul de umplură din scobitura de la capătul de Est.

M3 - mormânt de înhumăție cu firidă laterală. Groapa de acces: dimensiuni 2,30 x 0,80 m, conturare la -0,70 m, adâncime la -1,55 m sub nivelul actual. Firidă laterală către S, dimensiuni 2,30 x 0,60 m, adâncită până la -1,90 m. Oasele defunctului sunt deranjate, îngrămădite în capătul de E al firidei. Nu s-au găsit elemente de inventar.

M4 - mormânt de înhumăție cu firidă longitudinală. Groapă de acces de mici dimensiuni (1,00 x 0,65 m), firidă longitudinală către E (1,10 x 0,60 m), blocată cu o jumătate de țiglă. Conturare la -0,70 m, adâncimea gropii -0,90/1,10 m (în pantă de la V către E), adâncimea firidei -1,20 m. Nu s-au păstrat oasele defunctului și nici elemente de inventar. Foarte probabil este vorba de un mormânt de *infans*.

M5 - mormânt de înhumăție cu firidă laterală. Groapa de acces: dimensiuni 1,90 x 0,65 m, conturare la -0,70 m, adâncime la -1,50 m. Firidă laterală către S, dimensiuni 1,90 x 0,80 m, adâncită până la -1,70 m, în care au fost depuși doi defuncți. Oasele se aflau într-o stare relativ bună de conservare. Orientare V(cap)-E. Nu s-au descoperit elemente de inventar.

M6 - mormânt de înhumăție cu firidă longitudinală. Groapă de acces cu dimensiunile 1,75 x 0,65 m, firidă săpată în capătul dinspre E, cu dimensiunile de 1,90 x 0,80 m. Schelet deranjat din antichitate, cu oasele aflate mai ales în capătul de V al gropii de acces și în acapătul de E la firidei. Nu s-au descoperit elemente de inventar.

M7 - mormânt de incinerăție de tip *bustum*, puternic afectat de lucrările agricole. Se mai păstrează doar șanțul de tiraj, cu dimensiunile de 2,05 x 0,35/0,45 m și având orientarea NV-SE. Slabe urme de la combustie (mai ales pe latura de N), umplură cu pământ brun-cenușiu întărit, în amestec cu pigmenți de arsură. Nu s-au descoperit elemente de inventar funerar.

De comun acord cu beneficiarul lucrării, s-a efectuat un diagnostic intrusiv în zona unde sunt proiectate amenajarea parcărilor și implantarea unui sistem de panouri fotovoltaice. Diagnosticul a constatat în efectuarea a două secțiuni (S1 de 2,30 x 27 m, S2 de 2,30 x 20 m) în prelungirea profilelor de N și de S ale suprafeței cercetate. În secțiunile de diagnostic s-au identificat patru șanțuri paralele (orientate pe direcția NV-SE) care delimitează drumul roman pe latura sa dinspre NE. Șanțurile sunt diverse ca dimensiuni și au adâncimi variabile, impuse și de configurația terenului:

- șanț α: este mai degrabă de interpretat ca o rigolă; lățime la conturare de circa 0,60 m; în secțiunea S2 se lățește brusc la circa 1,45 m;

- șanț β: lățime la conturare cuprinsă între 1,50 și 2,20 m;

- șanț γ: lățime la conturare 1,90 m;

- șanț δ: lățime la conturare 1,80 m.

În concluzie, cercetarea preventivă efectuată pe proprietatea Metrosenzor confirmă prezența tronsonului de drum antic identificat anterior pe imagini satelitare și pe ortofotoplanuri. Cu excepția mormânului de incinerăție M7, complexele funerare cercetate se datează cel mai probabil în sec. IV (dar fără a exclude eventual sec. V-VI p.Chr.) și denotă utilizarea îndelungată a ariilor funerare, confirmând de altfel și locuirea romano-bizantină identificată pe terenurile de la V de necropolă, precum și prezența unui complex din a doua jumătate a sec. IV pe proprietatea Hygiene Plus (cercetată în noiembrie 2017, vezi mai jos).

80. Constanța, jud. Constanța

Sit: Necropola tumulară și plană din zona Real 2 - Black Sea

Punct: Sola 62, parcela A 612/2/3, lot 2/1/1/1 (proprietatea SC Hygiene Plus SRL)

Cod RAN: 60428.33

Autorizație: 360 / 03.11.2017

Colectiv: Constantin Băjenaru - responsabil științific, Dan Vasilescu, Radu Petcu

Cercetarea preventivă s-a realizat pe terenul unde se propune construcția unui imobil cu destinație de depozit, situat în marginea de NV a intravilanului municipiului Constanța, la aproximativ 400 m Vest de DN 3C. Terenul SC Hygiene Plus SRL este situat la NE de traseul drumului antic recent cercetat pe proprietatea SC Metrosenzor SRL (iulie 2017), iar construcția propusă se suprapune parțial pe un tumul aplatizat, sesizabil mai ales prin anomalii vizibile pe ortofotoplanuri și imagini satelitare. Pe baza informațiilor obținute în cercetarea Metrosenzor, avem certitudinea existenței în această necropolă a mormintelor de incinerăție din sec. II p.Chr. și cel puțin a mormintelor de înhumăție din sec. III-IV p.Chr. (între care predomină tipul de mormânt cu firidă longitudinală).

Cercetarea arheologică s-a efectuat în patru suprafețe (S1-S4) dispuse pe amplasamentul viitorului imobil (o suprafață de 16 x 28 m), dar și în zona unde se propune realizarea unei parări, pe o suprafață totală de 719 mp. Săpătura a constatat în decapare cu mijloace mecanice și răzuiri manuale succesive, până la o cotă la care s-au putut contura complexe arheologice.

Succesiunea stratigrafică rezultată în urma cercetării este următoarea :

- strat de pământ arabil (circa 0,30 m);

- rămășițe din stratul vegetal post-antic, negru-brun, neafectat de arătură (0,10 - 0,40 m);

- în zona tumulului aplatizat s-au constatat depuneri tipice de pământ (care stau direct pe vegetalul antic), în general predominând lutul galben extras probabil din șanțul C1 aflat la S (grosimi variabile, între 0,10 și 0,40 m);

- pământ brun-gălbui steril (0,20-0,30 m);

- pământ galben viu (loess), surprins la adâncimea de -0,70-0,80 m sub nivelul actual (și aproximativ -0,90-1,00 m în zona cea mai înaltă a tumulului).

Complexele identificate și cercetate:

C1 – șanț de delimitare a spațiului funerar. Împărțirea în suprafețe mari a ariei supusă cercetării a permis identificarea unui șanț de dimensiuni considerabile, surprins în partea de S a suprafețelor S1 și S4. Adâncimea de conturare a variat între -0,80 și -1,30 m sub nivelul actual. În vederea obținerii unui profil relevant, a fost efectuat un sondaj în suprafața S1, care a relevat deschiderea lui maximă (9,50 m), adâncimea maximă (-3,30 m sub nivelul actual) și cel puțin două straturi de colmatare. Aproape sigur acesta se afla în relație cu mormântul de incinerăție M1, pe care îl delimita la S, orientarea ambelor complexe fiind E-V. În suprafața S4 șanțul își păstrează dimensiunile mari până puțin mai la SV de mormânt. Probabil în același timp sau la o dată ulterioară s-a realizat o prelungire a lui către V (**C1a**), de dimensiuni mai reduse (4,50 x 1,70 m), pornind dinspre colțul de SV. Având în vedere și adâncimea mai mică (-1,25 m sub nivelul actual), este posibil ca aici să fi existat o zonă de trecere. Însă, dispunerea în plan a prelungirii și a altor două șanțuri (**C1b** – orientat N-S, **C1c** – orientat E-V), surprinse doar parțial în grund, sugerează practicarea acestora cu scopul de a delimita o suprafață mai

mică, în interiorul căreia se află complexul C3.

Din umplutura șanțului mare au fost extrase puține materiale arheologice, însă relevante pentru stabilirea perioadei de funcționare și locuirea ulterioară. Astfel, din partea inferioară, aproape de fund, s-au recuperat fragmente ceramice databile în sec. II p.Chr., iar din prima colmatare provine o monedă emisă de împăratul Geta la Tomis, în anii 211-212, care constituie un *terminus post quem* pentru dezafectarea acestuia. Alte trei monede de bronz au fost extrase din colmatările ulterioare: Constantius II Caesar, AE3, tip GLORIA EXERCITVS (2ST), anii 330-333; Divus Constantinus, AE4, tip VN MR, anii 341-348; Constantius II, AE3 redus, tip SPES REIPVBLICE, anii 358-361. Acestea se află în legătură cu locuirea din sec. IV p.Chr. (indicată de prezența complexului C2) și vin în completarea celorlalte materiale recuperate (fragmente ceramice), databile în aceeași perioadă. Menționăm și descoperirea unei monede din sec. V, extrasă din partea superioară a umpluturii șanțului, pierdută probabil când șanțul abia mai era vizibil.

C2 – structură adâncită (locuință). Complexul este situat în suprafața S1, la N de șanțul C1 și reprezintă o structură de dimensiuni relativ mari (5,70 x 4,25 m), orientată N-S, cu gropi de pari la interior, adâncită în pământ aproximativ 1,00 m de la nivelul de călcare antic. Pentru cercetarea ei integrală, s-a dispus efectuarea unui sondaj către E. Intrarea în locuință se făcea dinspre S, unde exista un spațiu ieșit în exterior, lat de 2,25 m și realizat într-o pantă ușoară. Modul de dispunere al celor opt pari (doar pe laturile de N, E, V și în zona centrală) sugerează un acoperiș într-o singură apă, cu aplecare către N. Nivelul de călcare din interior se prezenta aproape uniform (-1,60 m sub nivelul actual) și consta într-un pământ puțin bătătorit, cu urme slabe de arsură în colțul de SE al structurii. Acest lucru pare a indica caracterul sezonier al locuirii.

O uniformizare s-a putut observa și în cazul gropilor de pari. Astfel, adâncimea celor trei gropi dispuse pe axul central E-V este de -2,10 m sub nivelul actual pentru fiecare, cu dimensiuni de 0,40 x 0,35 m (latura de V), 0,75 m (mijloc) și 0,70 x 0,55 m (latura de E). Gropile de pe latura de N au diametrul de 0,55 m și cota finală situată la -1,75/1,85 m sub nivelul actual. Alte două gropi de dimensiuni mai mici (dm = 0,40 m) se aflau lângă parul central, fiind săpate la aceeași adâncime (-1,85 m sub nivelul actual). Fiecare groapă prezenta în umplură pietre sfărâmițoase și bucăți de mortar. De altfel, complexul a oferit mai multe fragmente de la materiale de construcții (țigle, olane), precum și bucăți de mortar de culoare albă și roz. În colțul de NE se afla o groapă cu fundul ușor albiat, realizată probabil pentru implantarea unui chiup.

După fragmentele ceramice și materialul monetar recuperat, datarea complexului se plasează în a doua jumătate a sec. IV. La acel moment șanțul era dezafectat de mult timp și movila funerară probabil încă vizibilă, structura fiind amplasată la adăpost. Dacă ceramica ne oferă o datare mai largă, monedele sunt relevante pentru perioada de funcționare și dezafectarea complexului. Acestea se află într-o stare relativ bună de conservare și au putut fi identificate după cum urmează:

- Constantin II Caesar, AE3, tip GLORIA EXERCITVS (2ST), anii 331 / 333-334;
- Constans, AE4, tip GLORIA EXERCITVS (1ST), anii 336-337;
- Constantius II, AE3, tip FEL TEMP REPARATIO (FH3), anii 356-358;
- Iulian Caesar, AE3, tip FEL TEMP REPARATIO (FH3), anii 356-358;
- Constantius II, AE3 redus, tip SPES REIPVBLICE, anii 358-361;
- Neprecizat, AE3 redus, tip SPES REIPVBLICE, anii 358-362;
- Valens (?), AE3, tip SECVRITAS REIPVBLICAE, anii

364-375;

- Neprecizat, AE3, tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364-378;
- Grațian, AE2, tip REPARATIO REIPVB, anii 381-383.

Dacă primele două monede ar putea fi reziduale, următoarele șase ne oferă imaginea numerarului dominant în perioada 364-378, prezent pe piață în cantități apreciabile până către sfârșitul secolului. Având în vedere acest lucru și faptul că ultima monedă este puțin uzată, perioada de funcționare a complexului se datează după anul 364, iar dezafectarea lui după anul 381.

C3 – groapă cu caracter ritual? Complex amplasat în jumătatea de S a suprafeței S4, aparent aflat în relație cu șanțurile C1 a-c, care îl înconjoară. Conturarea s-a realizat la -0,65 m, adâncimea finală fiind atinsă la -0,90 m sub nivelul actual. Orientarea este aproximativ N-S, iar dimensiunile 1,60 x 0,85 m. În groapă a fost depus un animal de talie mijlocie, surprins parțial în conexiune anatomică, printre oase fiind găsite fragmente de la cel puțin două obiecte de fier. Grija care i-a fost acordată și apropierea de mormântul M1 ar putea indica legătura dintre cele două complexe, animalul fiind probabil sacrificat. Câteva fragmente ceramice descoperite în umplutură plasează acest complex în perioada romană.

C4, C5, C6 - sunt gropi de forme diferite, efectuate cu siguranță după ridicarea mantalei tumulului. Ar putea reprezenta fie ”capcane” pentru jefuitori, fie chiar tentative ale acestora de a căuta morminte. Se individualizează prin adâncimea mică la care au fost săpate (în jur de -1,00 m, adică până la apariția stratului de loess) și prin lipsa totală de material arheologic.

M1 – mormânt de incinerare (bustum). Complex surprins integral, situat în jumătatea de N a suprafeței S4. Acesta constituie probabil mormântul principal, pentru care a fost realizat tumulul și șanțul adiacent (C1). Se prezintă sub forma unei gropi rectangulare (2,85 x 1,75/1,55 m), orientată E-V, cu șanț de tiraj pe mijloc (1,55 x 0,45/0,25 m). Adâncimi: -0,60 m (conturare), -1,10 m (trepte), -1,20 m (șanț tiraj). Umplutura gropii consta într-un pământ întărit (galben amestecat cu negru) pe toată suprafața, până aproape de trepte. De la acel nivel și în șanțul de tiraj, umplutura era mai afânată și prezenta arsură, cenușă și bucăți de cărbuni în compoziție. Pereții, treptele și șanțul de tiraj sunt arși neuniform. Mormântul a fost jefuit, groapa fiind afectată de două intervenții aplicate în colțurile de NE și SV. În aceste puncte s-a păstrat câte o bucată de lemn ars, care ne lasă impresia că jaful a survenit la scurt timp după înmormântare. Curios este faptul că oasele calcinate lipsesc aproape total. În orice caz, singurul element ce poate fi atribuit inventarului este reprezentat de un fragment dintr-un vas de sticlă, recuperat însă din umplutura gropii. În rest, s-au mai găsit câteva fragmente ceramice atipice, de epocă romană, precum și mai multe cuișoare de fier, provenite probabil de la rug. Datare preliminară: sec. I-II p.Chr.

Cercetarea preventivă efectuată pe proprietatea Hygiene Plus a confirmat existența pe amplasament a unui tumul applatizat, vizibil totodată pe unele imagini satelitare și pe ortofotoplanuri. Tumulul a fost ridicat pentru a proteja mormântul de incinerare, care se pare că a fost jefuit la scurt moment după înmormântare. Prezența structurii adâncite C2 (clar databilă în a doua jumătate a sec. IV) marchează frecvențele intruziuni în peisajul funerar al epocii, eventual de pus în legătură cu locuirea atestată în apropiere.

81. Constanța, jud. Constanța

Situri: Așezarea La Tene de la Constanța - Zona Industrială; Așezarea medievală timpurie de lângă castrul II Schuchhardt (XXIV Tocilescu) al valului de piatră; Valul mic de pământ

Punct: Str. Industrială, nr. 6, lot 1 (proprietatea SC Logistic Park SA)

Cod RAN: 60428.29

Autorizație nr.: 301 / 20.09.2017

Colectiv: Constantin Băjenaru - responsabil științific, Marius Florin Lascu, Radu Petcu, Cristina Talmațchi, Tiberiu Potârniche

Conform contractului de cercetare încheiat între MINAC și beneficiarul SC Logistic Park SA, s-a efectuat cercetarea arheologică preventivă pe terenul situat în Constanța, str. Industrială, nr. 6, lot 1, unde se propune realizarea unei hale cu regim de înălțime P+1E, cu destinația de spații administrative și depozitare, pe o suprafață construită de aproximativ 2150 mp.

Terenul se localizează în Zona Industrială de V a orașului Constanța, într-un areal cu patrimoniu arheologic reperat, mai exact în perimetrul așezării La Tene de la Constanța - Zona industrială, identificată prin cod RAN 60428.25. Principalele informații cu privire la sit sunt oferite de Mihai Irimia (*Noi mărturii arheologice privind a doua epocă a fierului în Dobrogea*, Pontica 24, 1991, p. 105, fig. 6/11,12), care menționează descoperirea în anul 1985 a unor materiale ceramice în zona fostului Depou de Tramvaie, aflat la circa 400 m spre V de locația supusă studiului. Este vorba de un vas-sac fragmentar și de o toartă de kantharos elenistic de mari dimensiuni. Nucleul de locuire din această zonă este foarte clar evidențiat și de anomaliile prezente pe fotografiile aeriene din al doilea război mondial.

Totodată, terenul studiat se află în imediata apropiere a valurilor care traversează partea de V a Constanței. Mai exact, valul mic de pământ se află la circa 30-40 m distanță spre N, iar la circa 80 m distanță spre NV se află colțul castrului II (Schuchhardt) / XXIV (Tocilescu) al valului de piatră (a cărui incintă sudică este construită peste valul mic). Castrul II (XXIV) este unul dintre cele mai mari din sistemul defensiv al valului de piatră (vezi C. Schuchhardt, *Die sogennanten Trajanswälle in der Dobrudscha*, Berlin, 1918, p. 45-46, Abb. 9), ceea ce presupune existența în apropiere a unei așezări civile și a unei necropole, pe modelul cunoscut din alte puncte cercetate până în prezent.

Cercetarea a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a perimetrului pe care se intenționează constuirea imobilului. Principalele obiective științifice urmărite au fost precizarea mai exactă a localizării așezării La Tene repertoriare, identificarea posibilului nucleu de locuire medieval, dar și confirmarea prezenței sau absenței valului mic de pământ (așa cum lasă să se înțeleagă precizările topografice ale lui Schuchhardt și imaginile aeriene germane).

Săpătura s-a efectuat în suprafață, pe amplasamentul imobilului propus, prin decaparea cu mijloace mecanice și răzuireli manuale succesive, până la o cotă la care se puteau contura complexe arheologice. Complexele identificate au fost contuarate, secționare și golite. S-a realizat o ridicare topografică a întregului perimetru, pe care s-au suprapus desenele complexelor efectuate manual. De comun acord cu beneficiarul, s-a efectuat o secțiune de diagnostic începând

din colțul de NV al suprafeței pe care se va ridica imobilul. Obiectivul a constat în evidențierea potențialului arheologic al zonei de la Nord, unde se presupune că ar exista valul mic de pământ și șanțul aferent acestuia.

Succesiunea stratigrafică generală rezultată în urma cercetării este următoarea :

- strat modern rezultat din nivelarea generală a terenului, cu urme de la construcțiile anterioare - fosta Fabrică de Mobilă (grosimi cuprinse între 0,20 și 1,00 m, mai consistent în partea de E și de SE a suprafeței cercetate, unde de altfel a distrus posibilul strat de cultură medieval);
- vegetal post-medieval de culoare negru-brun (grosime medie de 0,40 m);
- pământ brun-gălbui steril (0,20/0,30 m);
- pământ galben viu (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -1,10 și -1,30 m sub nivelul actual.

S-au descoperit 42 de complexe arheologice, cele mai multe aparținând așezării medievale timpurii (sec. IX-X p.Chr.) de lângă castrul II (XXIV) al valului de piatră. Cel puțin opt complexe aparțin așezării La Tene, care continuă și în perioada romană timpurie (sec. I-II p.Chr.).

Complexe medievale timpurii (sec. IX-X p.Chr.)

C1 - locuință adâncită de formă rectangulară, cercetată parțial înspre profilul de E al săpăturii. Dimensiuni: L. 4,70 m; La. 1,50 m; ad.de conturare -1,30 m; ad. finală -1,50 m. Locuința prezintă și două gropi la interior: prima este clar o groapă de par (0,30 x 0,30 m și -0,40 m adâncime), iar a doua este de formă ovală - posibil o nișă (0,60 x 0,45m și -0,60 m adâncime). Nu au fost identificate vatra sau cuptorul (situate probabil în afara suprafeței cercetate). În umplutură au apărut fragmente ceramice medievale, fragmente de olană, fragmente de cărămizi romane și un fragment de marmură.

C2 - groapă de formă ovală cu pereții drepți. Dimensiuni: 3,60 x 1,65 m, ad. de conturare -1,30 m, ad. finală -2,80 m. În umplutură au apărut pietre, fragmente osteologice animaliere, fragmente de cărămizi romane, câteva fragmente ceramice romane și medievale, cută de ascuțit din cărămidă.

C4 - groapă ovală cu pereții drepți. Dimensiuni: 2,70 x 1,50 m, ad. de conturare -1,40 m, ad. finală -2,10 m. În umplutură: pietre, fragmente osteologice animaliere, bucăți de cărămizi, fragment de rășniță, fragmente ceramice romane și medievale.

C5 - șanț orientat pe direcția aproximativ N-S, dimensiuni 3,40 x 0,40 m, Ad.contur. -1,30 m, Ad. finală -1,55 m. În umplutură: fragmente osteologice animaliere, fragment cărămidă, fragmente ceramice medievale.

C6 - locuință adâncită de formă rectangulară, cu suprafața de circa 10 mp (dimensiuni aproximative 3,50 x 3,00 m), care prezenta cinci gropi de pari, podea din lutiuală și vatră deschisă plasată aproximativ în zona centrală. Intrarea era pe latura de V, iar colțul de NV a fost captușit cu pietre. Inventarul acesteia este destul de sărac, constând în fragmente ceramice medieval timpurii, majoritar arse oxidant și reducător, câteva fragmente romane, oase și cărămizi fragmentare.

C7 - locuință adâncită de formă rectangulară, cu suprafața surprinsă de circa 6 mp (3,65 x 1,70 m), care prezenta 14 gropi de pari, podea din lutiuală, cuptor scobit pe mijlocul laturii de N și cenușar plasat la est de gura acestuia, precum și resturi ale unei instalații meșteșugărești. Deoarece jumătatea sudică a complexului a fost distrusă atunci când au fost construite bazinele fabricii de mobilă, nu a putut fi cercetată decât partea nordică. Cuptorul, a cărui gură se afla spre S, avea vatra amenajată pe pat de pietre, cărămizi fragmentare și rășniță spartă. Inventarul locuinței este completat cu fragmente ceramice medieval timpurii (arse oxidant și reducător), cărămizi fragmentare (una cu amprentă de labă de câine),

rășniță fragmentară și oase.

C8 - locuință adâncită de formă rectangulară, cu suprafața de circa 17 mp (4,70 x 3,80 m), care prezenta 11 gropi de pari, podea din lutiuală și intrare pe latura de V. Aceasta avea două cuptoare, ambele scobite, pe latura de E cel mare (d. maxim 1,48 m), respectiv în colțul de NE cel mic (d. maxim 0,70 m). Din inventarul acesteia provine ceramică medievală timpurie (unele cu mărci de olar), fragmente de cărămizi romane, pitre pentru ascuțit, oase de animale.

C13 - groapă de formă ovală, cu pereții oblici. Dimensiuni: 1,95 x 1,55 m, ad. de conturare -1,20 m, ad. finală -1,50 m. Pe fund, dimensiunile gropii sunt 1,70 x 1,30 m. În umplutură au apărut fragmente ceramice romane și medievale, fragment de cărămidă romană, fragment de perete de cuptor, pietre. Groapa prezintă pe margine lutiuală.

C16 - groapă de formă rectangulară, cu pereții drepți, orientată NV-SE. Dimensiuni: 2,30 m x 1,15 m, ad. de conturare -1,30 m, ad. finală -1,85 m. Spre capătul de NV apare o treaptă de 1,05 x 0,30 m, la -0,25 m de la conturare. În umplutură au apărut pietre, zgură și câteva fragmente ceramice medievale.

C21 - probabil cuptor cu groapă de acces, în conexiune cu o groapă circulară (de deservire?). Groapa de acces este de formă ovală (2,20 x 1,40 m), cu ad. de conturare la -1,10 m și ad. finală la -1,50 m. Podeaua a fost identificată pe toată suprafața și este din pământ galben bine bătătorit. În zona de est a fost identificată o groapă de cenușă de formă ovală (0,80 x 0,65 m) și 0,35 m adâncime, iar în zona de NV o groapă de stâlp de 8 x 7 cm și 10 cm adâncime. Vatra cuptorului apare în colțul de NE, cu un diametru de 1,10 m și o grosime de 0,10 m. Vatra a fost pregătită pe un pat de cărămidă peste care s-a aplicat stratul de lut. Groapa-anexă este de formă circulară, cu pereții oblici, cu d. gurii de 1,90 m, d. fundului 1,30 m și ad. finală -2,65 m. Umplutură: pietre, fragment de cărămidă, rare fragmente ceramice medievale timpurii și romane, fragmente osteologice animaliere.

C22 - cuptor cu groapă de acces de formă ovală (2,25 x 1,80 m), ad. conturare -1,10 m, ad. finală -1,50 m. Podeaua este parțial păstrată, din pământ galben bine bătătorit, pe alocuri cu pete de arsură. Vatra cuptorului, parțial păstrată, este situată în capătul de N și este de formă ușor ovală (1,25 x 1,10 m).

C23 - în zona centrală a suprafeței cercetate a fost identificat un rest de vatră și urmele podelei unei locuințe, distrusă de construcția unui stâlp din beton al fostei fabrici.

C25 - groapă circulară cu pereții clopotiți. Dimensiuni: d. gurii 1,50 m, d. fundului 1,80 m, ad. conturare -1,10 m, ad. finală -2,00 m. Din umplutură au fost recuperate pietre de mari dimensiuni, fragmente de cărămidă și fragmente de ceramică romană, piatră cu perforație (specifică instalațiilor medievale timpurii).

C26 - groapă de formă circulară, cu pereții clopotiți (d. gurii 1,10 m, d. fundului 1,80 m, ad. conturare -1,10 m, ad. finală -2,30 m), având în umplutură pietre, fragmente de cărămidă și fragmente osteologice animaliere.

C27 - șanț orientat N-S, cu pereții ușor oblici (L. 5,60 m, La. 1,25 m, ad. conturare -1,30 m, ad. finală -2,30 m), în umplutura căruia au fost descoperite pietre, fragmente ceramice medievale, fragmente de cărămidă, resturi osteologice animaliere. Accesul se făcea probabil pe la N, unde apare o treaptă crăpată la circa -1,80 m adâncime.

C29 - groapă de formă ovală (2,95 x 2,35 m, ad. conturare -1,40 m, ad. finală -2,05 m, iar în umplutură zgură sticlă, fragm. de amforă, fragm. cărămidă, fragm. osteologice animaliere.

C31 - groapă circulară cu profilul în formă de pară, cu d. gurii 1,30 m, d. fundului 1,00 m, ad. conturare -1,35 m, ad. finală -2,45 m. În umplutură au apărut pietre de mari dimensiuni, rare fragmente ceramice (între care un perete de amforă) și două pietre prelucrate (de formă dreptunghiulară, cu perforații la capete, specifice instalațiilor din locuințele

medievale timpurii).

C32 - groapă de formă dreptunghiulară, dimensiuni 2,70 x 1,60 m, ad. conturare -1,30 m, ad. finală -1,60 m, în umplutura căreia au apărut fragmente ceramice medievale, fragmente de cărămidă romană și resturi osteologice animaliere.

C34 - groapă de formă ovală, cu pereții ușor oblici (2,00 x 1,45 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -1,75 m), în umplutura căreia au apărut rare fragmente ceramice medievale, fragmente de cărămidă și oase de animale.

C35 - groapă de formă dreptunghiulară (1,45 x 0,80 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -1,55 m), în umplutura căreia au apărut fragmente de cărămidă și pietre.

C36 - locuință adâncită, identificată parțial în secțiunea de diagnostic, cu dimensiunile păstrate de 3,60 x 1,90/2,40 m, ad. conturare -1,20m, ad. finală -1,60 m. Formă rectangulară, cu podeaua constituită de pământul galben viu, bine bătătorit, cu cel puțin două gropi de par (în colțul de SE și la mijlocul laturii de E), dar și o groapă de formă ovală situată în zona de N (0,80 x 0,40 m, ad. 0,30 m). În marginea laturii de S a apărut o piatră de formă ovală, iar în zona centrală (către profilul secțiunii) a fost conturată parțial o groapă-cenușar, ușor adâncită în podea (circa 10 cm). În umplutură au fost identificate fragmente ceramice medievale, fragmente de cărămizi și resturi osteologice animaliere.

C41 - locuință adâncită, cercetată tot în secțiunea de diagnostic, de formă rectangulară (dimensiuni păstrate 2,40/2,50 m x 1,90 m), cu ad. de conturare -1,25 m și ad. finală -1,45/1,50 m; podeaua este realizată direct pe stratul de loess galben, iar pe margini și la colțuri prezintă cel puțin patru gropi de par. Prezintă un cuptor scobit pe latura de S, a cărui vatră se păstrează pe o suprafață de 0,90 x 0,70 m, la o adâncime de -1,30 m sub nivelul actual.În umplutură au apărut fragmente ceramice medievale, rare fragmente de cărămizi și puține oase de animale.

Complexe de epocă romană (sec. I-II p.Chr.)

C9 - șanț? pe direcția NE-SV, surprins pe o lungime de aproximativ 2,50 m în colțul de SE al săpăturii, cu lățimea maximă de 1,60 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală variabilă, cuprinsă între -1,50 și -1,70 m. În umplutură apar pietre, resturi osteologice animaliere, fragmente ceramice romane. Continuă în afara spațiului cercetat și este suprapus parțial de un șanț de epocă medievală timpurie sau modernă (C9a).

C10 - complex de mari dimensiuni (L. păstrată 8,10 m), surprins pe o lățime de 1,00 m către marginea de S a suprafeței cercetate; conturat la -1,20 m și cu ad. finală la -2,55 m, este suprapus de locuința medievală C8. Umplutura conține material ceramic de factură romană, fragmente de cărămizi și fragmente osteologice animaliere.

C17 - groapă aproape circulară, cu pereții clopoțiți (dimensiuni: 1,50 x1,40 m, ad. conturare -1,10 m, ad. finală -1,60 m), în umplutura căreia s-au descoperit pietre, fragmente osteologice animaliere, fragmente ceramice atipice de epocă La Tene, lucrate cu mâna. Nu excludem o datare ceva mai timpurie a acestui complex, eventual perioada elenistică târzie sau primele decenii ale epocii romane (sec. I a.Chr. - I p.Chr.). Este posibil să facă parte din grupul de complexe conturate în zona centrală a săpăturii (vezi mai jos C18, C19, C20 și C30).

C28 - groapă de formă ovală, cu pereții clopoțiți (d. gurii 1,60 x 1,35 m, d. fundului 1,30 m, ad. conturare -1,35m, ad. finală -1,85 m), cu foarte puține materiale în umplutură (un fragment de perete de amforă). Complexul a fost tăiat de groapa C31.

C33 - groapă de formă ovală, cu pereții drepți, dimensiuni 2,40 x 2,10 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -1,50 m, în umplutura căreia au apărut fragmente ceramice de epocă romană, inclusiv un fragment lucrat cu mâna.

C38 - groapă de formă ovală, cu pereții ușor oblici, dimensiuni 1,90 x 1,60 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală

-1,40 m, având în umplutură pietre, fragmente de cărămizi și fragmente ceramice romane.

C39 - groapă de formă ovală, cu pereții ușor oblici, dimensiuni 1,70 x 1,40 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -1,50 m, având în umplutură fragmente ceramice romane și oase de animale.

C40 - groapă de formă ovală ?, cu pereții clopoțiți, dimensiuni 1,60 x 1,40 m la conturare, 1,50 x 2,00 m la bază, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -2,50 m. Umplutură compactă cu pământ brun-gălbui și fragmente ceramice romane.

Complexe cu cronologie incertă

C3a - șanț orientat N-S, cu următoarele dimensiuni: L. 3,55 m, La. 0,45 m, ad. conturare -1,30 m, ad. finală -1,50 m. Umplutură cu pământ negru, fără material arheologic.

C3b - șanț orientat E-V, cu următoarele dimensiuni: L. 2,40 m, La. 0,45 m, ad. conturare -1,30 m, ad. finală -1,45 m. Aceeași umplutură ca precedentul.

C11 - șanț orientat N-S, lung de 4,50 m și lat de 0,30 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -1,40 m, având în umplutură câteva fragmente ceramice romane.

C12 - șanț orientat E-V, lung de 3,65 m și cu lățimi cuprinse între 0,25 și 1,00 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -1,50 m. Umplutură compactă cu pământ brun-negricios, fără material arheologic.

C14 - groapă de formă ovală, cu pereții drepți. Dimensiuni: 1,30 x 0,80 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -1,35 m. Posibil groapă de împrumut, fără material arheologic.

C18 - groapă ovală, cu pereții ușor oblici. Dimensiuni: 2,05 x 1,60 m, ad. conturare -1,10 m, ad. finală -1,35 m.

C19 - groapă circulară, cu pereții ușor oblici. Dimensiuni: d. 2,10 m, ad. conturare -1,10 m, ad. finală -1,35 m.

C20 - groapă aproximativ circulară, cu pereții drepți. Dimensiuni: 1,50 x 1,40 m, ad. conturare -1,10 m, ad. finală -1,25 m.

C30 - groapă de formă circulară, cu pereții drepți, tăiată de un șanț modern (d. 1,10 m, ad. conturare -1,10 m, ad. finală -1,40 m). Fără elemente de inventar arheologic.

Grupul de complexe C18-C20 și C30 ar putea fi contemporane cu complexul C17 (databil în perioada La Tene/elenistică târzie sau cel mult la începutul epocii romane).

C37 - șanț identificat în secțiunea de diagnostic, orientat E-V, cu pereții oblici. Dimensiuni: L. păstrată 3,10 m, La. 2,50 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -1,60 m. Fără material arheologic.

C42 - șanț orientat pe direcția SV-NE, surprins în capătul de N al secțiunii de diagnostic. Este suprapus de mai multe gropi așezate în linii paralele, a căror umplutură permite datarea în epoca modernă (au diametre cuprinse între 0,50-0,60 m și adâncimi între 0,15-0,40 m). Șanțul are o deschidere maximă de circa 8,50 m, restrângându-se în zona axului longitudinal la aproape 4 m, prin adâncirea bruscă de la o cotă de -1,50 până la -1,90/-2,30 m sub nivelul actual. Pereții zonei adâncite sunt ușor în pantă, iar fundul este săpat neregulat, la adâncimi diferite. Rămâne de stabilit prin cercetări viitoare dacă avem de-a face cu șanțul valului mic de pământ, așa cum reiese din interpretarea topografică a informațiilor lăsate de Schuchhardt și a imaginilor aeriene germane.

Complexe de epocă modernă / contemporană (sec. XX)

C9a - șanț orientat pe direcția NE-SV, păstrat pe o lungime de 5 m, cu lățimea de 0,40 m și ad. finală la -1,50 m. Suprapune parțial complexele romane C9 și C10. Posibil contemporan cu șanțul modern C15, având aceeași orientare.

C15 - șanț orientat pe direcția NE-SV, cu dimensiunile L. 10,50 m, La. 0,50 m, ad. conturare -1,20 m, ad. finală -1,55 m. În umplutura sa au fost descoperite pietre, țigla modernă, cartușe din perioada interbelică (descoperite în capătul de V).

C24 - groapă ovală, posibil un puț ? (dimensiuni 1,25 x 1,05 m, ad.conturare -1,10 m, ad. până la care s-a putut goli -2,70 m, până la infiltrarea apei freatice), în umplutura căruia au apărut pietre, țigle și cărămizi moderne.

C30b - groapă sau șanț de mari dimensiuni, identificat în zona centrală a suprafeței cercetate; pe baza umpluturii consistente cu resturi moderne, se datează în sec. XX, fiind probabil în legătură cu fosta fabrică de mobilă.

Cercetarea preventivă efectuată pe terenul situat în Str. Industrială nr. 6 din Constanța a permis înregistrarea unei noi așezări medievale timpurii, aflată în legătură cu valul de piatră și castrul II Schuchhardt (XXIV Tocilescu). Este foarte posibil ca șanțul identificat în capătul de N al secțiunii de diagnostic să reprezinte chiar șanțul valului mic de pământ, despre care Schuchhardt precizează că este suprapus de zidul sudic al castrului sus-amintit. Totodată, apariția unor complexe databile în perioada romană timpurie (sec. I-II p.Chr.), cu trăsături mai degrabă aparținând populației autohtone getice, contribuie la prelungirea cronologiei așezării La Tene cunoscute în zonă, ale cărei începuturi sunt plasate în sec. IV a.Chr.

82. Constanța, jud. Constanța

Sit: Așezarea romană de la Constanța - zona Km 5 / Viile Noi

Punct: Str. Cimbrului, nr. 15 (proprietatea Luca Costel)

Cod RAN: 60428.39

Autorizație: 248 / 08.08.2017

Colectiv: Constantin Băjenaru - responsabil științific, Dan Vasilescu, Radu Petcu, Marius Florin Lascu

Conform contractului de cercetare încheiat între MINAC și beneficiarul Luca Costel, s-a efectuat cercetarea arheologică preventivă pe terenul situat în Constanța, str. Cimbrului, nr. 15. Conform proiectului investiției, se propune realizarea unei locuințe individuale cu regim de înălțime P+M pe un amplasament localizat în zona de extindere a cartierelor Km 5 și Viile Noi, într-un perimetru cuprins între Cimitirul Viile Noi la NV și strada Comarnic la SE.

Terenul este situat într-o zonă cu patrimoniu arheologic reperat, mai exact în perimtrul așezării romane de la Constanța - cartierele Km 5 și Viile Noi. Perieghezele efectuate în anii 2015-2016 indică o concentrare importantă a locuirii în perimetrul situat între străzile Comarnic și Democrației și limita de SE a cimitirului Viile Noi. De altfel, nucleul de locuire din această zonă este foarte clar evidențiat de anomalii prezente pe fotografiile aeriene din al doilea război mondial. O serie de informații obținute de arheologii MINAC în anii 1970-1980 indică foarte clar prezența unui nucleu puternic de locuire romană ”pe terenul fostei ferme de stat din marginea cartierului Viile Noi” (M. Bărbulescu, *Viața rurală în Dobrogea romană*, Constanța, 2001, p. 58-59). În perimetrul acestei așezări s-au descoperit inscripții (M. Bărbulescu, A. Rădulescu, Pontica 27, 1994, p. 161-166), piese sculpturale (Z. Covacef, Pontica 3, 1970, p. 231-233, nr. 5) și monede (Th. Isvoranu, SCN 3 (15), 2012, p. 19-72).

Situl arheologic de la Km 5 / Viile Noi se află în

apropierea drumului roman care merge spre localitatea Cumpăna. Acesta este de asemenea vizibil pe fotografii aeriene și imagini satelitare, fiind cercetat parțial cu prilejul construirii centurii ocolitoare a municipiului Constanța (autostrada A4) în anul 2010.

Cercetarea s-a efectuat pe întreaga suprafață a viitorului imobil (117 mp), prin decaparea cu mijloace mecanice și răzuiei manuale succesive, până la o cotă la care s-au putut contura complexe arheologice. Succesiunea stratigrafică rezultată în urma cercetării este următoarea: strat vegetal (0,40-0,50 m); strat de cultură din perioada romană, surprins mai ales în apropierea locuinței identificate în colțul de SV al suprafeței (0,20-0,30 m); pământ brun-gălbui steril (0,30-0,40 m); pământ galben viu (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -0,90 și -1,00 m sub nivelul actual. Au fost identificate patru complexe arheologice.

C1 - locuință de suprafață. Complexul reprezintă un segment dintr-o structură de locuire cu fundație firavă de piatră legată cu pământ, amplasată în colțul de SE al suprafeței cercetate și desfășurată către E și S. Aceasta a fost afectată în mare parte de lucrările agricole practicate de-a lungul timpului în zonă, majoritatea pietrelor fiind deranjate, împreună cu dărâmătura aferentă, ceea ce a îngreunat stabilirea traiectoriei zidurilor. Primele indicii ale unui complex arheologic au apărut la adâncimea de -0,40/0,50 m față de nivelul actual (pietre, fragmente ceramice etc.), ulterior delimitându-se o suprafață de 15 mp (5 x 3 m), marcată prin aglomerări de pietre, țigle și olane. În partea de V, la o distanță relativ mică, se află un șanț (complexul C2), cel mai probabil aflat în asociere cu structura, având rol de delimitare a proprietății antice. Nivelul de călcare din interior a fost surprins doar pe câteva porțiuni (-0,60-0,70 m de la nivelul actual), sub forma unor resturi de podea, acesta fiind indicat și de prezența unor vetre superficiale. Încadrarea cronologică a complexului în sec. III p. Chr. s-a realizat pe baza materialului ceramic recuperat (fragmente de amfore și vase de uz comun) și a patru monede, dintre care una găsită în dărâmătură (neprecizat, AE, *denarius fourrée*, atelier incert, sec. II-III p. Chr. – dinastia Severilor ?), două pe nivelul de călcare din interior (Marcus Aurelius, AE, *denarius fourrée*, atelier incert, anii 167-168; neprecizat, AE, *assarion*, atelier incert, sec. I-III p. Chr.) și una pe nivelul de călcare din exterior, aflat în imediata apropiere a liniei de dărâmătură de pe latura de V (Claudius II Gothicus, AE, *antoninianus*, tip PAX AVG, atelier Siscia, anii 268-269).

C2 – șanț de delimitare. Decaparea generală a suprafeței cercetate a permis conturarea unui șanț în jumătatea de E (la -1,00 m față de nivelul actual), orientat aproximativ pe direcția N-S și realizat cel mai probabil pentru delimitarea structurii C1. Acesta a fost săpat sub forma literei „U” și prezintă o pantă ușoară dinspre N către S (diferența de nivel este de cca. 10 cm). Lățimea șanțului variază între 0,45 și 0,65 m, având adâncimea maximă de -1,20 m. Se caracterizează printr-o umplutură de pământ brun-negricios amestecat cu galben, cu rare materiale arheologice (fragmente ceramice). Taie complexul C4 și se datează în sec. II-III p. Chr.

C3 - șanț ? Surprins lângă complexul C1, pe o lungime mică, pare a reprezenta capătul unui șanț paralel cu C 2. S-a conturat la -0,95 m, adâncindu-se până la -1,05 m față de nivelul actual. Având în vedere umplutura similară cu cea a șanțului C2 și apropierea de structura C1, se datează în sec. II-III p. Chr.

C4 - groapă de formă circulară (dm. la gură = 0,75 m; dm. maxim = 1,20 m) cu funcționalitate incertă, surprinsă în jumătătatea de E a suprafeței cercetate, lângă profilul de S. Conturată de la -1,00 m, se adâncea până la -1,70 m față de nivelul actual. Era tăiată pe mijloc de șanțul C2 și prezenta o umplutură de pământ negricios amestecat cu galben. Materialul arheologic recuperat constă în câteva fragmente ceramice lucrate cu mâna și resturi osteologice de proveniență

animală. Se datează cel mai probabil în epoca bronzului sau în prima epocă a fierului.

Cercetarea preventivă efectuată pe proprietatea Luca este prima care documentează locuirea din aşezarea romană din zona Km 5 - Viile Noi. Este foarte posibil ca structurile descoperite să fie plasate la periferia de N a acestei aşezări, ţinând cont că stratul de cultură nu este unitar şi se concentrează doar în zona locuinţei cu fundaţii din piatră. Demnă de subliniat este şi înregistrarea unui complex aparţinând de un orizont de locuire preistoric, confirmat de altfel şi printr-o groapă identificată în urma unei cercetări preventive pe un lot din apropiere (proprietatea Carazianu).

83. Constanţa, jud. Constanţa

[Tomis] - necropola oraşului antic

Cod RAN: 60428.16

Autorizaţii nr: 287/03.11.2016, 14/27.02.2017, 53/29.03.2017, 54/29.03.2017, 76/24.04.2017, 136/31.05.2017, 173/26.06.2017, 245/08.08.2017, 253/23.08.2017, 303/25.09.2017, 305/25.09.2017, 309/04.10.2017

Colectiv: Constantin Băjenaru - responsabil ştiinţific, Cătălin-Mircea Nopcea, Dan Vasilescu, Radu Petcu, Constantin Şova, Marius Florin Lascu (MINAC).

Cercetările arheologice preventive efectuate în necropola tomitană pe parcursul anului 2017 au condus la descoperirea a 70 de morminte, 11 şanţuri de delimitare a parcelelor funerare şi 17 complexe de altă natură (în special aparţinând unor nuclee de locuire posterioare orizonturilor funerare).

Sector Vest

Str. Avram Iancu, nr. 53 - 55 (decembrie 2016, februarie 2017)
Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Dan Vasilescu (MINAC)

Cercetarea preventivă s-a desfăşurat ca urmare a proiectului de construire a unui imobil P+2E (beneficiar Zaif Daniel), pe un teren situat în apropierea cartierului de blocuri din zona Casa de Cultură. În această zonă s-au descoperit numeroase morminte în anii 1970-1990, o parte dintre ele fiind publicate de Constantin Chera şi Virgil Lungu într-o serie de articole din revista Pontica. Intensitatea complexelor funerare este foarte mare, acestea încadrându-se cronologic începând cu epoca elenistică şi până în perioada romană târzie. Terenul din str. Avram Iancu este situat în apropierea unui nucleu puternic de morminte din sec. IV-V p.Chr., lucru confirmat în anul 2016 de o cercetare preventivă desfăşurată pe terenul vecin de la Nord (proprietatea Crăciun) (vezi *CCA. Campania 2016*, p. 181-184).

Perimetrul cercetat a fost anterior ocupat de o construcţie modernă, aparţinând de zona vechiului Obor al Constanţei (sfârşitul sec. XIX şi prima jumătate a sec. XX), care a lăsat în urmă un strat consitent de depuneri moderne. S-a efectuat decaparea integrală cu mijloace mecanice a întregului perimetru, până la o cotă de circa -2,00/-2,20 m sub nivelul actual (aproximativ -1,20 m faţă de nivelul superior al

vegetalului post-antic), apoi s-a trecut la cercetarea în suprafaţă a complexelor identificate.

Complexe funerare (sec. IV-V p.Chr.)

Au fost identificate 16 morminte (toate aparţinând tipului cu firidă sau catacombă practică pe axul longitudinal al gropii de acces).

M1. Groapă de acces: L păstrată = 2,25 m (capătul dinspre VSV intră în profilul săpăturii); LA = 0,85 m; Ad. -3,50 m. Firidă longitudinală (catacombă) spre E, blocată cu un aranjament din blocuri de calcar semiprelucrate şi o ţiglă întreagă: L maximă = 2,60 m; LA maximă = 2,75 m; Ad. = -3,55/-3,75 m. Capătul de E al firidei este tăiat de şanţul de fundaţie al zidului de V al narthexului bazilicii (aflat la o cotă finală de -3,65 m). Observaţiile din faza de conturare a complexului indică cu certitudine prăbuşirea bolţii încă din antichitate şi faptul că, în momentul execuţiei şanţului bazilicii, catacomba nu era încă plină cu pământ. Înhumatie triplă; defuncţii, aşezaţi în poziţie decubit dorsal şi cu oasele relativ bine conservate, au fost numerotaţi de la N la S: 1 - depus în capătul de N al catacombei, la o cotă uşor superioară faţă de cea generală (-3,55 m), orientare V-E, braţul drept pe bazin şi cel stâng pe lângă corp; partea inferioară a suferit o intervenţie probabil în momentul construcţiei edificiului bazilical (tibiile şi labele picioarelor fiind strânse cu grijă şi împinse înapoi în firidă); 2 - cu braţele pe lângă corp; orientat VSV-ENE, în axul gropii de acces; 3 - cu ambele mâini pe bazin; aceeaşi orientare cu precedentul. Nu s-au descoperit elemente de inventar funerar.

M2. Groapă de acces: L = 1,35 m; LA = 0,55 m; Ad. -3,10/-3,15 m (în uşoară pantă descendentă spre E). Firidă longitudinală în pantă descendentă către E, cu axul deplasat uşor către S faţă de axul gropii de acces: L = 1,45 m; LA = 0,60 m; Ad. = -3,35/-3,50 m. Accesul în firidă era blocat cu o ţiglă întreagă (tipul cu muchii laterale). În capătul de SE al firidei apare un bloc de calcar, provenit se pare de la o căptuşire a zonei de contact cu firida mormântului M1. Defunct depus în sicriu (s-au păstrat cuie din fier), cu certitudine un copil, de la care s-au mai păstrat doar craniul puternic putrezit şi câţiva dinţi. Orientarea scheletului: VNV-ESE. Inventar: cercel de aur (în zona craniului).

M3. Groapă de acces: L = 2,00 m; LA = 0,60 m; Ad. -4,00 m (pereţii laterali se restrâng uşor, iar în capătul de E se lasă o treaptă lată de 20 cm, la -3,10 m adâncime). Firidă longitudinală spre V, blocată cu pietre (două fragmente de blocuri masive prelucrate, de la monumente mai vechi, alte pietre mai mici, dar şi un fragment de marmură). Nu s-a putut cerceta datorită situării sub profilul de V al săpăturii, dar s-a observat că pereţii laterali ai firidei se lătesc mult, ceea ce o transformă într-o catacombă (cu siguranţă mormânt colectiv). Orientarea gropii de acces: E-V. Nu s-au decoperit elemente de inventar.

M4. Groapă de acces: L = 2,10 m; LA = 0,75 m; Ad. -3,00 (treaptă)/-3,65 m. Este tăiată pe mijloc de şanţul de V al narthexului bazilicii. Înhumatie dublă în firide longitudinale practicate în capetele de V şi de E:

- M4A - firidă longitudinală spre V (L = 2,35 m; LA = 1,10 m; Ad. -3,80 m), blocată cu un bloc paralelipipedic de calcar fasonat. Schelet de dimensiuni medii, cu mâinile pe bazin, orientare V-E. Nu au fost găsite cuie de sicriu, dar în zona capului s-au mai păstrat amprente liniare de la material organic. Inventar: unguentariu fusiform de sticlă (lângă piciorul drept), în stare proastă de conservare; amnar (?) de silex (în zona craniului).

- M4B - firidă longitudinală spre E, practică de la nivelul unei trepte lăsate în groapa de acces la -3,00 m adâncime (L = 1,35 m; LA = 0,90 m; Ad. -3,00 m), blocată cu un bloc de calcar prelucrat (fragment arhitectonic refolosit). Defunct: probabil *infans* (nu s-au mai păstrat oase), depus în sicriu, de la care provin două cuie din fier. Orientare V-E. Inventar incert.

Un fragment de brăţară din bronz şi câteva fragmente ceramice au apărut în pământul de umplutură al firidei.

M5. Groapă de acces: L = 1,80 m; LA = 0,80 m; Ad. -3,75 m. Este tăiată în capătul de V de şanţul de V al narthexului bazilicii. Firidă longitudinală către NE, blocată de fragmente de la o ţiglă spartă: L = 2,30 m; LA = 1,20 m; Ad. -3,90 m. Orientarea SV-NE a firidei, mult deplasată de axul gropii de acces (VSV-ENE), este impusă probabil de prezenţa gropii de acces a mormântului M7. Defunct: schelet slab conservat, din care s-au mai păstrat câteva oase de la picioare (a fost afectat serios şi de ganguri de animale). Cuie din fier păstrate denotă depunerea în sicriu. Fără inventar. În umplutură au apărut câteva fragmente de tencuială pictată.

M6. Groapă de acces: L = 1,85 m; LA = 0,75 m; Ad. -3,05 m. Firidă longitudinală de formă neregulată, în pantă descendentă spre ENE (L = 2,35 m; LA = 1,45 m; Ad. -3,40/-3,80 m), blocată cu o ţiglă întreagă dispusă vertical. Înhumatie dublă, deranjată de săpătura pentru fundaţiile edificiului bazilical. În partea de S firida a fost atinsă de şanţul zidului care despărţea narthexul de corpul principal, în apropierea intrării în nava de sud. Acţiunea se petrece foarte probabil într-o fază în care camera funerară nu era plină cu pământ: constructorii deplasează sicriul unuia dintre defuncţi (schelet 2) peste sicriul vecin (schelet 1) şi apoi asigură stabilitatea fundaţiei completând golul rămas cu piatră, până la nivelul proiectat al fundului şanţului de fundaţie (circa -3,00 m faţă de nivelul actual). Scheletul 1 - în poziţie iniţială, relativ bine păstrat, decubit dorsal, cu mâna stângă pe lângă corp şi dreapta pe bazin; depus în sicriu (cuie de fier păstrate); orientare VSV-ENE. Scheletul 2 - deplasat din poziţia iniţială (cu tot cu sicriu) peste defunctul 1, stare relativ bună de conservare, decubit dorsal, cu oasele braţului stâng uşor depărtate de la poziţia normală. De la sicriu s-au păstrat cuie mari din fier. Nu s-au găsit elemente de inventar. Din umplutura gropii de acces şi a firidei provin două fragmente care se lipesc ale unei oale de bucătărie (produs de import egeean din sec. IV-V).

M7. Groapă de acces: L = 2,15 m; LA = 0,75 m; Ad. -3,80 m. Capătul dinspre ENE este tăiat de şanţul de fundaţie al zidului care desparte narthexul de corpul trinavat al bazilicii, care distruge totodată blocajul firidei (probabil din piatră). Firidă longitudinală spre SE, de mari dimensiuni (catacombă): L = 2,40 m; LA = 2,10 m; Ad. -3,95 m. Afectată parţial în capătul de E de groapa de fundaţie pentru pilonul stilobatului care desparte nava centrală de nava de sud (cu o cotă de fundare de -3,70 m sub nivelul actual): golul rămas până la nivelul firidei (-3,95 m) este căptuşit cu pietre mijlocii (situaţie similară cu cea din M6). Observaţiile din faza de conturare a complexelor arată că firida s-a prăbuşit încă din antichitate, fiind suprapusă de groapa de acces a mormântului M10. Înhumatie triplă, schelete în poziţie decubit dorsal, orientate VSV-ENE, cu oasele aflate într-o stare avansată de degradare (defuncţi notaţi de la S la N): 1 (sud) - slabe urme de la picioare şi bazin; 2 (centru) - se observă braţul drept pe bazin şi cel stâng pe lângă corp; 3 (nord) - s-au recuperat fragmente din oasele picioarelor. De notat locul gol lăsat către S, destinat probabil unei înhumatii care nu a mai avut loc. Inventar: doi cercei de aur (schelet 1 şi schelet 2), casetă de lemn cu întărituri din plăcuţe de bronz şi decor aurit (schelet 2, pe femurul stâng).

M8. Groapă de acces: L = 1,45 m; LA = 0,60 m; Ad. -2,40 m (taie foarte probabil firida mormântului M9). Firidă longitudinală spre E, blocată cu fragmente de ţigle: L = 1,80 m; LA = 1,40 m; Ad. -2,50 m. Înhumatie dublă (copii), decubit dorsal, orientare V-E, cu oasele aflate într-o stare avansată de degradare. Fără inventar.

M9. Groapa de acces nu a fost surprinsă la conturare (posibilă adâncime finală la -2,00/2,10 m sub nivelul actual). Firidă longitudinală spre E (L = 1,00 m; LA = 0,50 m; Ad. -2,30 m), blocată de o ţiglă fragmentară cu muchii. Firida a fost atinsă de groapa de acces a mormântului M8. Înhumatie

(*infans*?), de la care nu s-au mai păstrat oase. Orientare V-E. Fără inventar.

M10. Groapă de acces: L = 1,10 m; LA = 0,75 m; Ad. -2,50 m (suprapune clar firida prăbuşită a mormântului M7). Firidă longitudinală spre ENE, deviată de la axul V-E al gropii de acces: L = 1,20 m; LA păstrată = 0,80 m; Ad. -2,55 m. Tăiată parţial de groapa de fundaţie a pilonului 1 din stilobatul dintre nava centrală şi nava de sud. Defunct: copil, oase slab conservate, s-a mai păstrat doar craniul. Orientare VSV-ENE. Fără inventar.

M11. Groapă de acces (dimensiuni estimate): L = 1,75 m; LA = 0,60 m; Ad. -3,25 m (?). Firidă longitudinală spre E, parţial afectată (latura de N) de şanţul de S al bazilicii. Se observă în profilul de E al săpăturii cum constructorii au ”căptuşit” cu pietre şi mortar mica porţiune de firidă dinspre zidul bazilicii, semn că era aproape goală sau cu un pământ de umplutură foarte afânat. Dimensiuni păstrate ale firidei: L = 1,75 m; LA = 1,00 m; Ad. -3,20 m. Orientare: SE – NV (cap). Defunctul: schelet foarte slab conservat, depus în sicriu (cuie din fier), uşor deasupra nivelului de călcare al firidei (circa 15 cm); orientare V-E, poziţie decubit dorsal, piciorul stâng lipseşte datorită intervenţiei târzii (şanţul bazilicii). Inventar: cercel de aur. În umplutura firidei a mai apărut şi un fragment de opaiţ.

M12. Groapă de acces afectată de implantarea gropii G1 din sec. VI; s-a mai păstrat conturul la partea inferioară: L = 1,90 m; LA = 0,70 m; Ad. -3,10 m. Firidă longitudinală spre SV, de mari dimensiuni (catacombă): L = 2,15 m; LA = 1,70 m; Ad. -3,40 m. Faţă de axul gropii de acces (VSV-ENE), firida este deplasată pe direcţia SV-NE, evitând probabil un alt complex funerar aflat în zona nesăpată de la N. Este tăiată pe direcţia N-S de şanţul de V al narthexului bazilicii, care deranjează parţial şi blocajul din pietre dintre groapa de acces şi firidă. În camera funerară s-a constatat o intervenţie masivă, cel mai probabil în momentul construcţiei bazilicii: o linie de ţigle sparte marchează zona re-depunerii defuncţilor (circa 0,95 m distanţă de marginea de SV a firidei). În acest spaţiu sunt înghesuite cel puţin 3 schelete, pe direcţia N-S, paralelă cu şanţul bazilicii. Extragerea oaselor a permis observarea unora dintre ele în conexiune anatomică (vertebre, femure/tibii); craniile sunt concentrate în partea de S; în partea de N au apărut patru unguentarii fusiforme de sticlă, toate aşezate peste oase şi aflate în diverse stări de conservare (unul întreg, unul spart, dar întregibil, alte două extrem de friabile şi aproape pulverizate). La nivelul ţiglelor au apărut şi câteva cuie din fier, semn că iniţial defuncţii au fost depuşi în sicrie de lemn. Se poate presupune că iniţial scheletele erau depuse în poziţie firească şi cu o orientare cel puţin asemănătoare cu a firidei (SV-NE). În perioada de construcţie a bazilicii camera funerară era probabil uşor accesibilă (goală sau cu puţin pământ de umplutură), ceea ce a permis constructorilor împingerea defuncţilor către capătul de SV al acesteia. Inventar: 4 unguentarii fusiforme de sticlă.

M13. Groapă de acces: L = 2,00 m; LA = 0,65 m; Ad. -3,50 m (tăiată de şanţul zidului care desparte narthexul de nava centrală a bazilicii, care a distrus şi blocajul firidei). Firidă longitudinală spre E: L = 2,45 m; LA = 1,50 m; Ad. = -3,70 m. A fost intersectată de groapa masivă din interiorul navei centrale a bazilicii (C3), ceea ce a produs probabil o prăbuşire masivă. Umplutura firidei conţine mult pământ brun-cenuşiu cu pigment de mortar, unele fragmente ceramice din sec. VI până aproape de fund. Probabil înhumatie dublă, din care nu s-au mai păstrat decât câteva oase înghesuite în partea de V a firidei şi urme slabe *in situ* în partea de S. Orientarea iniţială tebuie să fi fost aceeaşi cu orientarea firidei (V-E). Cuie din fier denotă depunerea iniţială în sicrie. Nu s-au descoperit elemente de inventar.

M14. Groapă de acces: L = 1,00 m; LA = 0,50 m; Ad. -2,90 m (tăiată probabil de firida lui M15). Un blocaj din pietre (una masivă, înaltă, şi altele mai mici) pentru o firidă longitudinală

spre ENE, din care s-au păstrat dimensiunile: L = 1,10 m; LA = 0,60 m; Ad. -2,95 m. Firida taie clar groapa de acces a mormântului M16, umplutura fiind formată din pământ gălbui-roșiatic murdar provenit de la acesta. Schelet de copil foarte slab conservat, din care s-a mai păstrat doar craniul. Orientare VSV-ENE. Inventar: vas de sticlă depus la picioare, protejat de fragmente de țigle (culoare albă făinoasă, distrus aproape total de presiunea pământului și de umiditate).

M15. Groapă de acces: L păstrată = 1,50 m; LA = 0,75 m; Ad. -2,70 m (tăiată în capătul de V de șanțul de fundație al zidului care desparte narthexul de nava centrală a bazilicii și parțial suprapusă de groapa G2 din sec. VI). Firidă longitudinală spre E, blocată cu o țiglă întreagă dispusă pe lățime (căzută și spartă în interiorul firidei, acoperind craniul defunctului): L = 2,00 m; LA = 1,20 m; Ad. -2,90 m. Schelet parțial conservat (oasele mari și craniul), poziție decubit dorsal, cu mâinile pe bazin, orientare V-E. Inventar: unguentariu fusiform de sticlă (lângă piciorul stâng).

M16. Groapă de acces (tăiată în partea de N de groapa masivă C3 din nava centrală a bazilicii): L păstrată = 1,80 m; LA păstrată = 0,65 m; Ad. -3,60 m. Firidă longitudinală spre V, formă aproximativ dreptunghiulară, de mari dimensiuni (catacombă): L = 2,10 m; LA = 2,05 m; Ad. -3,80 m (blocajul era asigurat de țigle fragmentare și pietre). Prăbușită din antichitate, parțial afectată și de implantarea structurii C3 aminitite, dar fără intruziuni masive asupra defuncților. Înhumatie triplă, schelete în poziție decubit dorsal, orientate V-E, cu oasele aflate într-o stare avansată de degradare (defuncți notați de la S la N): 1 (sud) - copil, s-au mai păstrat urme de la craniu, cu cercel de aur in situ; 2 (centru) - posibil adult, cu ungunetariu ceramic lângă antebrațul drept și monedă în zona bazinului; 3 (nord) - copil, cu firave urme din craniu și brațe. Inventar: cercel de aur, unguentariu ceramic (fărămițat de umiditatea excesivă), monedă.

Complexe posterioare orizontului funerar (sec. V-VI p.Chr.)

C1 - bazilica paleocreștină. Cercetările efectuate în anul 2016 pe proprietatea vecină Crăciun au evidențiat colțul de NV al unui edificiu de la care s-au mai păstrat doar șanțurile de fundație. Săpăturile de pe proprietatea Zaif au confirmat prezența acesteia și au permis restituirea unui plan care duce la interpretarea acesteia drept o bazilică paleocreștină. Coroborarea datelor din cele două săpături permite stabilirea lățimii totale a edificiului (18,30 m la exterior). Lungimea totală ar putea fi doar estimată pe baza proporțiilor cunoscute S-a putut stabili prezența unui *narthex* în partea de V (cu o lățime la interior de 4,30 m) și compartimentarea clasică a naosului în trei nave. Se observă de asemenea că zidul care desparte narthexul de corpul principal nu este continuu, fiind cruțate clar intrările în navele laterale (1,20 m lățime, fără fundație). Pe proprietatea Zaif s-a delimitat și o porțiune din stilobatul care desparte nava centrală de nava de sud - de fapt o succesiune de fundații de piloni (dimensiuni c. 1,50 x 0,85 m) care susțineau bazele de coloane, legate între ele cu fundații ale unui zid de legătură lat de 0,45 m. Se poate calcula astfel și lățimea navei centrale (aproximativ 8,00 m) și a navelor laterale (circa 3,80-3,90 m).

Detalii constructive oferite de golirea șanțurilor:

- cota finală de fundare a zidurilor perimetrale (față de nivelul actual de călcare) variază între -3,00-3,20 m (zidul de sud), -3,30-3,60 m (zidul despărțitor narthex-naos), -3,50-3,65 m (zidul de vest);

- cota de fundare a pilonul 1 al stilobatului dintre nava centrală și nava de sud este de -3,70 m, iar a zidului de legătură dintre piloni de -2,70 m;

- în rare cazuri s-au mai păstrat elemente de zidărie originală din piatră mică și mijlocie legată cu mortar (vezi șanțul de V al narthexului în profilul de S al săpăturii).

Pe baza materialului arheologic descoperit în șanțurile de demantelare și a faptului că ridicarea clădirii a afectat mai multe morminte (M 12, M 4, M 6, M 7, M 15, M 13, M 10, M 11), se datează după perioada de funcționalitate a necropolei romane târzii, adică în sec. V-VI p.Chr. Deoarece s-au constatat situații clare în care rămășițele umane au fost redepuse cu grijă în camerele funerare încă neumplute total de pământ, se poate avansa ipoteza unei datări mai timpurii a momentului de construcție al bazilicii, eventual prima jumătate a sec. V p.Chr.

C2 - o porțiune dintr-un complex de formă rectangulară, a cărui funcționalitate este greu de definit, a fost identificată imediat la S de narthexul bazilicii. Se conturează încă de la nivelul de călcare din sec. VI și este umplut în cel puțin trei faze (ultima - venind dinspre E pe un gen de rampă - fiind datată în a doua jumătate a sec. VI, o dată cu defazectarea controlată a bazilicii). Podeaua este asigurată de loessul galben și prezintă două gropi de pari aproape de peretele de N, car susțineau probabil o structură din lemn. Dimensiuni păstrate: L = 3,10 m, LA = 1,75 m. Adâncimea finală este de -2,90 m sub nivelul actual. Prezența a numeroase oase umane aproape de podea nu poate fi explicată deocamdată decât ca o posibilă groapă comună.

C3 - complex de mari dimensiuni, surprins în colțul de NE al săpăturii (dimensiuni păstrate L=3,50 m, LA=3,30 m), care pare a fi rezultatul unei intervenții masive în nava centrală a bazilicii undeva pe parcursul sec. VI p.Chr. Umplutura este făcută în etape succesive, demnă de interes fiind cea inițială, care acoperă un șanț care pare a fi restul unui culoar subteran, cu acces dinspre o groapă rectangulară (G2) aflată în apropierea zidului despărțitor dintre narthex și navă. Nu este exclus să fie vorba de un tunel defazectat, asemănător unor descoperiri făcute în anii 2010-2011 în cursul cercetărilor preventive de pe autostrada A4, în zona localităților Cumpăna și Lazu. Un fragment de platou African Red Slip Ware (forma Hayes 109) asigură datarea acestuia la sfârșitul sec. VI sau începutul sec. VII p.Chr.

G1 - groapă de formă ovală (1,75 x 1,40 m), plasată în narthexul bazilicii, săpată până la o adâncime de -3,00 m față de nivelul actual. Taie clar groapa de acces a mormântului M12 și are o umplutură clasică de secol VI, cu pământ brun pigmentat cu mortar, așchii de piatră, fragmente de țigle și cărămizi, rare fragmente ceramice.

G2 - groapă de formă rectangulară (1,75 x 0,90 m) plasată în colțul de SV al navei centrale. Fundul apare la -2,60 m față de nivelul actual. O țiglă fragmentară plasată vertcial blochează accesul către culoarul reperat în interiorul structurii C3. Poate fi interpretată ca groapă de acces în culoarul subteran amintit mai sus.

Cercetările arheologice efectuate pe str. Avram Iancu nr. 53-55 din Constanța au evidențiat încă o dată intensitatea înmormântărilor de epocă romană târzie în acest sector al necropolei tomitane. Predomină tipul de mormânt cu firidă longitudinală, care adesea se transformă în adevărate catacombe care adăpostesc morminte de familie. Cea mai importantă descoperire (chiar dacă la stadiul de șanțuri de fundații) este edificiul bazilical din sec. V-VI p.Chr. care suprapune orizontul funerar (prima bazilică extramurană cunoscută la Tomis).

Str. Industriei, nr. 1 (iunie-iulie 2017)

Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Dan Vasilescu, Radu Petcu (MINAC)

Cercetarea preventivă s-a efectuat cu prilejul unei investiții realizate de SC Lidl Romania SCS - construire imobil P+1E cu funcțiunea magazin retail. Terenul este situat în zona central-vestică a Constanței, pe fostul amplasament al fabricii de pâine ”Dobrogea” și în apropierea actualului magazin Kaufland, într-un perimetru (străzile Industriei, Ardealului, IC

Brătianu și 1 Decembrie 1918) în care s-au descoperit în trecut morminte elenistice și romane timpurii, dar și la limita cu necropola romană târzie (sec. IV-V p.Chr) din zona Str. Avram Iancu – Bd. Alexandru Lăpușneanu (Casa de Cultură).

Cercetarea a debutat cu trasarea unor secțiuni de control stratigrafic, atât pe amprenta viitorului magazin, cât și pe perimetrele destinate parcajelor la sol. Pe baza rezultatelor obținute, s-a trecut la cercetarea în suprafață, printr-o decapare cu mijloace mecanice în etape diferite, până la un nivel la care s-au putut delimita complexe arheologice. Acest nivel de conturare a variat în funcție de grosimea depunerilor consistente din perioada modernă și contemporană (*în general între 0,30 și 1,50 m*, dar depășind constant 2,50 - 3,00 m mai ales în partea de Sud a perimetrului cercetat, acolo unde a existat groapa de fundație a fostei fabrici). Un strat de pământ negru, reprezentând vegetalul post-antic (0,25-0,35 m), a fost surprins mai ales în partea de Nord a perimetrului cercetat, acolo unde decapările masive din perioada modernă lipsesc. Stratul de pământ galben viu (loess) a fost surprins la adâncimi cuprinse între -0,80 și -1,50 m sub nivelul actual.

Complexe funerare

M1 - incineratie. Groapă rectangulară (2,30 x 1,10 m), șanț de tiraj pe mijloc (1,00 x 0,50 m), patru alveole în colțuri pentru parii de susținere a rugului (baldachin ?). Adâncimi: -0,50 m (conturare), -0,75 m (groapă), -0,85 m (șanț tiraj), -0,90 m (alveole). Orientarea gropii: V-E. Inventar: două lagynoi cu gât alungit, lagynos fragmentar, amforă de masă West Slope, skyphos, câniță miniaturală, amphoriskos, două opaițe, ornamente ceramice (9 bucăți), instrument din bronz, strigiliu din fier, cuțit din fier, foițe din bronz. Fragmente de amforă au apărut în umplutura gropii din colțul de NV. Datate: sec. II a.Chr.

M2 - incineratie. Groapă rectangulară (2,50 x 1,10 m), șanț de tiraj pe mijloc (1,05 x 0,60 m), patru alveole în colțuri pentru parii de susținere a rugului. Adâncimi: -0,30 m (conturare), -0,60 m (groapă), -0,70 m (șanț tiraj), -0,75 m (alveole). Orientarea gropii: NNV-SSE. Ofrandele funerare erau protejate de o amenajare din țigle deasupra șanțului de tiraj. Inventar: lagynos, bol echinus, amphoriskos, câniță miniaturală, bol megarian, lekythos, fragment lagynos (parte inferioară), opaiț, ornamente ceramice (2 bucăți), gemă din sticlă, brățară din bronz (ruptă și parțial topită de ardere), diverse accesorii din bronz (aplice, verigi), două monede (una în șanțul de tiraj, a doua pe treapta dinspre Est, ambele emisiuni Tomis - tip Marele Zeu cu spic de grâu pe revers). Datate: sec. II a.Chr.

M3 - înhumatie (firidă laterală). Groapă rectangulară de mici dimensiuni (estimativ 1,10 x 0,40 m), conturată la -0,20 m sub nivelul actual și având fundul la -0,55 m, pe jumătate afectată de intruziuni moderne. Firidă laterală câte NV (1,10 x 0,45 m, ad. -0,55 m), blocată cu fragmente de țigle. Oasele defunctului au apărut într-o poziție care presupune o reînhumare. Orientare: SV-NE. Inventar: vas miniatural din sticlă, cu reprezentare antropomorfă, realizat prin suflare în tipar. Datate: sec. III-IV p.Chr.

M4 - înhumatie (firidă laterală). Groapă dreptunghiulară (1,30 x 0,50 m), conturată la -0,60 m sub nivelul actual și cu adâncimea finală la -1,00 m. Firidă laterală către NNE (dimensiuni 1,20 x 0,50 m), ușor adâncită față de groapa de acces (-1,15 m). Schelet de copil, oasele slab conservate (cu o stare ceva mai bună a craniului), orientat aproximativ ESE(cap)-VNV. Inventarul ceramic depus la cap și la picioare. Inventar: bol megarian miniatural, bol echinus miniatural, cană cu pastilă, unguentariu, mărgelile diverse - majoritatea din pastă de sticlă (inclusiv pandantiv antropomorf). Datate: sec. II a.Chr.

M5 - înhumatie (firidă laterală). Groapă dreptunghiulară (1,30 x 0,75 m), ușor afectată în capătul de E de implantarea

unui pilon modern din beton. Firidă laterală către N (dimensiuni 1,30 x 0,65 m), blocată cu două țigle sinopeene întregibile (una dintre ele cu o șampilă greu lizibilă). Adâncimi: -0,70 m (conturare), -1,00 m (treaptă cruțată pe latura de S a gropii), -1,50 m (fundul gropii). Mormânt de copil (infans?), oase aproape total putrezite, cu excepția unor dinți. Poziția mărgelilor și a dinților indică o orientare aproximativ E(cap)-V. Inventarul ceramic depus în ambele capete ale firidei. Inventar: bol megarian, lagynos, unguentariu, opaiț, mărgelile diverse (inclusiv pandantiv antropomorf), fragmente de piese indeterminabile din bronz și fier (aplice?), două monede (ambele emisiuni Tomis - tipurile Marele Zeu cu protome de cai pe revers și Marele Zeu / Zeus). Datate: sec. II a.Chr.

M6 - înhumatie (firidă laterală). Groapă dreptunghiulară (1,90 x 0,60 m) cu colțurile rotunjite, conturată la -0,70 m și adâncită până la -1,30 m sub nivelul actual. Firidă laterală către N (dimensiuni 1,90 x 0,65 m), ușor adâncită față de groapa de acces (până la -1,45 m sub nivelul actual). Schelet în stare de conservare mediocră, orientat E(cap)-V. Inventar ceramic depus în capătul de E al firidei. Inventar: amphoriskos, opaiț, cană cu pastilă, bol echinus, oală de bucătărie, piese diverse din fier și bronz (inclusiv verigi, cercel?), mărgelile diverse, monedă Tomis - tip Marele Zeu cu spic de grâu pe revers. Datate: sec. II a.Chr.

M7 - incineratie. Groapă rectangulară (2,15 x 1,45 m), slab conturată imediat sub stratul gros modern (la -0,90 m sub nivelul actual), dar care poate fi restituită pe baza celor patru alveole din colțuri care susțineau probabil parii rugului funerar. Șanț de tiraj pe mijloc, de formă aproximativ ovală (0,80 x 0,60 m, adâncime -1,15 m sub nivelul actual). Inventar majoritar depus în șanțul de tiraj, parțial acoperit cu o jumătate de țiglă sinopeeană. Inventar: amphoriskos, lagynos, câniță, bol echinus, oglindă de bronz, piese mici din bronz indeterminabile (aplice?), mărgelile diverse, pandantiv din scoică. Datate: sec. II a.Chr.

M8 - incineratie. Groapă rectangulară cu colțurile rotunjite, parțial afectată de intervenții moderne pe latura de NE. Șanț de tiraj de formă ovală (0,75 x 0,50 m). Adâncimi sub nivelul actual: -0,50 m (conturare), -0,65 m (groapa), -0,75 m (șanțul de tiraj). Orientarea gropii: NV-SE. Spre deosebire de celelalte morminte de incineratie, nu s-au evidențiat gropi de pari pentru susținerea rugului. Inventarul a fost depus în colțurile de S și de NV ale gropii. Inventar: lagynos, kantharos, cană, lekythos. Datate: sec. III-II a.Chr.

M9 - înhumatie, foarte probabil groapă simplă, imposibil de conturat datorită cotei ridicate (imediat sub stratul modern). Oasele îngrămădite denotă probabil o reînhumare. Orientare incertă. Fără inventar. Datate: incertă, probabil în aceeași perioadă cu M3 (sec. III-IV p.Chr.).

M10 - înhumatie în groapă rectangulară de mari dimensiuni (2,70 x 2,10 m). Mormânt jefuit din antichitate. Ad. de conturare: -1,35 m; ad. finală: -2,05 m (de la nivelul actual). Prezenta o umplutură compactă de pământ brun-negricios amestecat cu galben și câteva pietre pe fundul gropii. Jefuirea este sugerată atât de oasele deranjate, cât și de prezența unei breșe în peretele de E. În ceea ce privește orientarea scheletului, se poate preciza doar faptul că craniul pare să se fi aflat în poziția inițială, la V, zonă unde se concentrau oasele umane. Din umplutură s-au recuperat o piesă din lemn fragmentară cu decor incizat – brățară ? (posibil parte din inventarul mormântului), câteva fragmente ceramice de epocă romană, un fragment mic de plumb rezidual și o monedă din sec. IV (VRBS ROMA – comemorativă, AE4, tip VOT XX MVLTTXXX, atelier Heraclea, anii 341-348) care ar putea indica momentul jefuirii. Datate: sec. III-IV p.Chr.

Șanț de delimitare

F1 - pe trei porțiuni restrânse din partea de N a suprafeței excavate s-au observat urmele unui șanț de delimitare a unei

arii funerare din perioada elenistică, care includea cel puțin mormintele de incinerare M1 și M2 și mormintele de înhumare M4, M5 și M6. Adâncimea la care s-a făcut conturarea este de circa -0,60 m sub nivelul actual. Șanțul este lat de circa 2,80 m, are pereții ușor în pantă și fundul drept. Adâncimea finală este de -0,80 m sub nivelul actual. Interpretarea cea mai plauzibilă este că acest șanț delimita de fapt un tumul, a cărui manta a dispărut în totalitate în perioada modernă, o dată cu sistematizarea zonei de Vest a orașului Constanța.

Complexe aparținând unui orizont de locuire din perioada romană târzie

C1 - groapă de provizii în formă de pâlnie, cu treaptă de acces la S și o alveolă la N, care a afectat parțial mormântul M7 (incinerare elenistică). Ad. de conturare: -0,90 m; ad. finală: -4,20 m (de la nivelul actual). Întregul complex se desfășoară pe o lungime de 3,30 m și o lățime de 2,75 m. Dimensiunile propriu-zise ale gropii sunt de 1,85 m la gură, cu un diametru maxim la interior de 2,25 m. În urma cercetării, s-au constatat trei straturi de umplere:

- stratul 1 (până la conturarea gropii centrale; 0,70 m grosime): pământ de nuanță negricioasă, destul de compact, amestecat cu bucăți de mortar și pietricele, din care s-au extras câteva fragmente ceramice lucrate la roată, resturi osteologice de proveniență animală, fragmente de materiale de construcție (cărămizi, țigle, olane) și de sticlă, un cui de bronz;

- stratul 2 (umplutura superioară a gropii centrale; 1,50 m grosime): similar în compoziție cu stratul anterior, era alcătuit dintr-un pământ brun-negricios cu lentile de galben, în general întărit, amestecat cu pietricele și rare materiale arheologice (amintim descoperirea unui împungător de os);

- stratul 3 (umplutura inferioară a gropii centrale; 1,10 m grosime): pământ brun-negricios de consistență afănată, cu pigment de cărbune, caracterizat prin numărul mai ridicat de materiale arheologice, precum fragmente ceramice lucrate la roată, fragmente de materiale de construcție (țigle, olane) etc.

Remarcăm prezența unor resturi de plumb rezidual în toate straturile de umplere, unele de dimensiuni mai mari (materie primă ?), ceea ce ar sugera prezența unui atelier de prelucrare a metalelor în zonă. Materialul ceramic plasează acest complex în epoca romană târzie, însă o încadrare mai precisă este oferită de cele trei monede descoperite în stratul 3 (primul de umplere): Maximinus Thrax (tetrassarion, Tomis, anii 235-238); Constantius Gallus Caesar (AE3, tip FEL TEMP REPARATIO - FH3, Aquileia, anii 353-354); Constantius II ? (AE3 redus, tip SPES REIPVBLICE, atelier incert, anii 358-361). Ultima monedă reprezintă doar un *terminus post quem* pentru dezafectarea gropii.

C2 - groapă cu funcționalitate incertă, de formă ovală (1,60 x 1,05 m), suprapusă parțial în partea de N de un pilon asociat cu construcția de epocă modernă demolată. Ad. de conturare: -1,30 m; ad. finală: -3,10 m (de la nivelul actual). Prezenta o umplutură unitară, alcătuită dintr-un pământ brun-negricios, din care s-au extras câteva fragmente ceramice lucrate la roată, resturi osteologice de proveniență animală, fragmente de materiale de construcție (țigle, olane), cuie de fier, fragmente de sticlă (picior de pahar, geam etc.) și un fragment de plumb rezidual. În apropierea gropii, după conturare, a fost descoperită *passim* o monedă de la Traian (*denarius*), care ar putea proveni din aceasta. Materialul ceramic plasează acest complex în epoca romană târzie (sec. IV-VI p.Chr.).

C3 - groapă cu funcționalitate incertă, de formă ovală (3,05 x 1,85 m), suprapusă parțial în partea de S și de N de doi piloni din beton aparținând fostei fabrici. Ad. de conturare: -1,20 m; ad. finală: -2,15 m jumătatea de E, -2,50 m jumătatea de V (de la nivelul actual). Pare să fi fost inițial clopotiță integral, păstrându-se parțial această formă în partea de V și de E. Inventarul arheologic recuperat este relativ numeros, se concentra în partea superioară a umpluturii complexului

și constă în fragmente ceramice lucrate la roată (amfore, castroane, oale etc.) și în tipar (opaițe), fragmente de sticlă (picior de pahar, geam etc.), cui de fier, un fragment dintr-o piesă de bronz, fragmente de materiale de construcție (bucăți de mortar roșiatic, cărămizi, țigle, olane) și resturi osteologice de proveniență animală (un fragment de coastă prezintă o perforație). Pe baza materialului ceramic, complexul se datează în a doua jumătate a sec. V – prima jumătate a sec. VI p.Chr.

C4 - groapă de formă aproape circulară (1,40 x 1,30 m), cu pereții drepecți, folosită pentru prepararea mortarului. Ad. de conturare: -1,65 m; ad. finală: -2,65 m (de la nivelul actual). S-au constatat două straturi de umplere (prezentate de sus în jos): stratul 1 (80 cm grosime) conține pământ brun-negricios de consistență afănată, bogat în materiale arheologice, dintre care amintim fragmente ceramice lucrate la roată (amfore, ulcioare, oale etc.) și cu mâna, unele întregibile, multe fragmente de materiale de construcție (bucăți de mortar alb și roșiatic, cărămizi, țigle, olane), resturi osteologice de proveniență animală, inclusiv de pește, un fragment de brățară din sticlă; stratul 2 (20 cm grosime) este alcătuit din două tipuri de cărămidă pisată, distribuite aproape uniform în cele două jumătăți ale gropii, unul foarte fin și compact (jumătate N) și unul format din bucățele mai mari (jumătate S). Datarea complexului în sec. IV este indicată atât prin materialul ceramic, cât și de o monedă, descoperită în partea superioară a stratului 1, de tip GLORIA EXERCITVS (1ST), emisă de Constantin I în anii 336-337, într-un atelier neprecizat.

C5 - groapă de formă circulară (dm. la gură 1 m), ușor clopotiță (dm. max. 1,30 m), cu funcționalitate incertă, suprapusă parțial de un pilon din beton al fostei fabrici. Ad. de conturare: -1,65 m; ad. finală: -2,20 m (de la nivelul actual). Complexul s-a remarcat printr-o cantitate mare de fragmente de materiale de construcție (bucăți de mortar, cărămizi, țigle, olane), la care se adaugă fragmente ceramice lucrate la roată, fragmente de sticlă și câteva resturi osteologice de proveniență animală. De asemenea, în partea superioară a umputurii a fost descoperit un cap de statueta de marmură, reprezentând o divinitate, probabil Dionysos/Bacchus. Inventarul arheologic și apropierea de complexul C 4 sugerează contemporaneitatea cu acesta, implicit datarea în sec. IV.

C6 - groapă de formă ovală (dm. la gură 1,40 x 1,20 m), cu pereții clopotiți (dm. max. 2,20 m) și funcționalitate incertă. Adâncimi (de la nivelul actual): conturare -1,00 m; ad. până la care s-a putut cerceta -2,70 m, ad. finală -4,00 m (verificată prin carotare). Prezenta o umplutură similară cu complexul învecinat C1: pământ brun-negricios, în general întărit, amestecat cu pietricele. Inventarul arheologic este sărac și constă în câteva fragmente ceramice lucrate la roată, fragmente de materiale de construcție (țigle), resturi osteologice de proveniență animală, trei fragmente de plumb rezidual și două monede din bronz. Materialul ceramic și una dintre monede (Iulia Domna, *diassarion*, atelier Dionysopolis, anii 193-211) indică o datare în sec. III p.Chr., însă cealaltă monedă aparține sec. IV p.Chr. (Constantius II, AE3, tip FEL TEMP REPARATIO – FH4, atelier Antiochia, anii 356-358), situație similară cu cea constatată în complexul C1 (o monedă romană timpurie și două romane târzii). Prin urmare, cele două complexe ar putea fi contemporane (cel puțin momentul dezafectării lor).

C7 - groapă de tip „clopot” (dm. la gură 0,90/1,00 m; dm. max. la interior 2,15 m), probabil realizată pentru depozitare, afectată parțial de șanțurile a două conducte moderne. Adâncimi (de la nivelul actual): conturare -1,30 m; ad. până la care s-a putut cerceta -4,00 m, ad. finală -4,90 m (verificată prin carotare). Se caracteriza printr-o umplutură omogenă, de pământ negricios compact, sărac în materiale arheologice (câteva fragmente ceramice lucrate la roată și fragmente de materiale de construcție). Se datează în epoca romană.

C8 - groapă de formă ovală (1,60 x 1,15 m) cu funcționalitate

incertă. Ad. de conturare: -1,70 m; ad. finală: -2,00 m (de la nivelul actual). Prezenta o umplutură de pământ brun amestecat cu galben, din care s-au extras câteva fragmente ceramice lucrate la roată și fragmente de materiale de construcție (țigle). Se datează în epoca romană.

C9 - structură adâncită de formă neregulată și cu funcționalitate incertă, afectată în partea de S de un șanț modern. Ad. de conturare: -1,30 m; ad. finală: -3,15 m (de la nivelul actual). Pereții sunt drepecți pe laturile de E și V, iar către S capătă o formă rotunjită. În partea de V prezintă o prelungire de formă drepunghiulară iar latura de N are o nișă săpată în pământul viu. În urma cercetării, s-au putut constata trei straturi de umplere, distribuite neuniform. Primele două se concentrau în partea de S a complexului și în prelungirea dinspre V și se caracterizau printr-un pământ întărit negricios amestecat cu galben (cel mai de jos) sau brun-gălbui (cel superior), în general sărac în materiale arheologice (câteva fragmente ceramice lucrate la roată, resturi osteologice de proveniență animală etc.). Din acestea s-au extras și patru monede: Constantius II (AE2, tip FEL TEMP REPARATIO - FH3, atelier incert, anii 351-354); Constantius II (AE3, tip FEL TEMP REPARATIO - FH3, Antiochia, anii 353/354-356; Iovian (AE3, tip VOT V MVLT X, Heraclea, anii 363-364); ilizibilă, AE3/4, posibil transformată în piesă de joc. Moneda de la Iovian, apărută în stratul de pământ întărit brun-gălbui, constituie *terminus post quem* pentru dezafectarea structurii.

Peste cele două straturi era așternut un pământ, în general de consistență afănată și, pe alocuri (în special în nișă), impregant cu cenușă și cu pigment roșiatic și de cărbune. Acesta se concentra în partea de N a structurii și s-a putut constata faptul că a fost aruncat dinspre S (eliminarea lui a rezultat într-o pantă orientată către nișă), probabil la ceva distanță în timp după primele două straturi de umplere. Inventarul recuperat este mult mai bogat și constă în: fragmente ceramice lucrate la roată (vase întregibile, căni, platou fragmentar african) și în tipar (opaițe), fragmente de materiale de construcție (cărămizi, țigle, olane), resturi osteologice de proveniență animală (în special în partea superioară și în nișă), fragmente de la obiecte de fier, fragmente de la cel puțin trei vase de sticlă, un instrument de bronz, un nucleu de silex și trei monede datate în sec. IV, pentru care dăm mai jos identificările preliminare: Divus Constantinus (AE4, tip VN MR, Constantinopolis, anii 341-348); Constantius II (AE2, tip FEL TEMP REPARATIO - FH4, Antiochia, anii 351-354); Constantius Gallus Caesar (AE3, tip FEL TEMP REPARATIO - FH3, Thessalonica, anii 353-354).

C10 - groapă de formă neregulată (c. 1,90 x 1,50 m) cu funcționalitate incertă, afectată parțial în partea superioară de un șanț modern. Ad. de conturare: -1,35 m; ad. finală: -2,20 m (de la nivelul actual). În partea de V prezintă două scobituri strănte care pornesc în direcții opuse, una către N și alta către S, nefinalizate, din cauza riscului de prăbușire a malului. Complexul a oferit puține materiale arheologice (fragmente ceramice), pe baza cărora se poate stabili doar o datare largă, în epoca romană.

C11 - groapă de tip „clopot” (dm. la gură 1,15 x 0,90 m; dm. max. la interior 1,70 m), probabil realizată pentru depozitare. Adâncimi (de la nivelul actual): conturare -1,30 m; ad. până la care s-a putut cerceta -2,90 m, ad. finală -4,90 m (verificată prin carotare). Groapa a fost umplută cu pietre de dimensiuni medii și mari, surprinse de la adâncimea de -2,50 m (de la nivelul actual). Inventarul arheologic recuperat este relativ bogat și constă în fragmente ceramice lucrate la roată (amfore, platou, etc.), fragmente de materiale de construcție (cărămizi, țigle, olane), resturi osteologice de proveniență animală, fragmente de sticlă, cuie de fier, plumb rezidual și trei monede: Constantin I (AE2, tip IOVI CONSERVATORI AVGG, Heraclea, începutul anului 313); Constans (AE4, tip VOT XX MVLT XXX, anii 341-348); Valens (AE3, tip

GLORIA ROMANORVM (8), anii 367-375).

C12 - groapă de formă ovală (2,00 x 1,70 m), cu pereții ușor clopotiți (dm. max. 2,30 m) și funcționalitate incertă, afectată în partea de V de un șanț modern. Adâncimi (de la nivelul actual): conturare -1,40 m; ad. până la care s-a putut cerceta -2,90 m, ad. finală -3,60 m. Prezenta o umplutură de pământ negricios, în general compact și cu puține materiale arheologice (fragmente ceramice lucrate la roată, fragmente de materiale de construcție etc.). Mai multe pietre de dimensiuni medii și mari au fost surprinse începând cu adâncimea de -2,40 m (de la nivelul actual). Încadrarea cronologică în sec. IV p.Chr. este oferită de o monedă emisă probabil de Constantius II, într-un atelier din Propontida, în anii 358-361 (tip SPES REIPVBLICE). O altă monedă recuperată din același complex a fost bătută la Tomis în sec. II-III p.Chr. și atestă existența unor elemente romane timpurii în zonă, indicate și prin ceramica recuperată dintr-un șanț modern aflat în apropierea complexului.

Cercetarea arheologică preventivă de pe terenul situat în strada Industriei nr. 1 a permis înregistrarea unui sector din necropola elenistică a orașului Tomis (sec. III-II a.Chr.). Cel puțin într-unul dintre cazuri înmormânările sunt protejate de un șanț care ar fi putut avea rol de delimitare a unei parcele sau mai degrabă a unui tumul. Mormintele din perioada romană sunt sporadice, în două dintre cazuri fiind vorba de reînhumări, iar într-un al treilea caz de o jefuire produsă încă din antichitate. Apariția celor 12 complexe adâncite databile larg începând din prima jumătate a sec. IV și până în prima jumătate a sec. VI p.Chr., presupune existența în apropiere a unui orizont de locuire din această perioadă. Apariția constantă în umplutura gropilor a unor materiale ceramice databile în sec. II-III p.Chr. (inclusiv un cap de statuie din marmură) ar putea face plauzibilă ipoteza existenței în apropiere a unui edificiu din această perioadă, probabil reutilizat în sec. IV și eventual dezafectat sistematic într-o perioadă ulterioară.

Sector Centru

Str. Sarmizegetusa, nr. 1 (martie 2017)

Constantin Băjenaru, Dan Vasilescu, Cătălin-Mircea Nopcea (MINAC)

Cercetarea preventivă s-a efectuat la cererea beneficiarului Thomas Kavanagh, pentru descărcarea de sarcină arheologică a terenului pe care se dorește investiția ”construire imobil P+2E”. Terenul este situat în zona centrală a Constanței, nu departe de perimetrul din strada Dacia 1B, cercetat în anul 2016 (vezi *CCA. Campania 2016*, p. 179-181).

Săpătura s-a efectuat în suprafață, printr-o decapare cu mijloace mecanice în etape diferite, până la un nivel la care s-au putut delimita complexe arheologice (circa -1,60 m sub nivelul actual al terenului). Succesiunea stratigrafică generală a sectorului cercetat este următoarea : asfalt (0,10 cm); strat modern 2 (post-1960) - pamânt de nivelare generală a terenului, depus la finalizarea construirii blocului de pe Bd. Tomis (0,30-0,40 m); strat modern 1 - depuneri firave de pământ, corespunzând locuirii de la sfârșitul sec. XIX și din prima jumătate a sec. XX (0,10-0,20 m); strat de pământ negru-brun, vegetal post-antic (0,20-0,30 m); strat de pământ brun (0,30-0,50 m), în general steril, la partea superioară cu rare cu indicii ale unui nivel de călcare antic și cu pământ provenit de la excavațiile antice; pământ galben viu (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -1,10 și -1,25 m sub nivelul actual.

În perimetrul investigat au fost conturate mai multe intervenții moderne (a doua jumătate a sec. XIX - prima jumătate a sec. XX), constând îndeosebi în gropi umplute

cu resturi menajere, dar și o groapă masivă de implantare a unui rezervor de păcură (datând din anul 1960, conform informațiilor oferite de locatarii blocului din vecinătate). Perioadei antice îi aparțin trei complexe: două morminte de înhumăție și un șanț de delimitare.

M1 - înhumăție (groapă cu trepte laterale). Groapă de formă rectangulară (2,50 x 1,30 m), conturată la -1,55 m sub nivelul actual, care se restrânge la dimensiunile de 2,10 x 0,75 m prin trepte cruțate în pământul viu (la o cotă de -2,75 m). Adâncimea finală la care era depus defunctul este de -3,05 m. Spre deosebire de alte descoperiri din Tomis, acesta nu avea prevăzute alveole, interpretate adesea ca fiind destinate susținerii unor bârne de lemn. Orientare: E-V. Scheletul se afla într-o stare de conservare precară, depus în poziție decubit dorsal, cu mâinile pe lângă corp, fără sicriu și fără inventar. Date: sec. III p.Chr. (?).

M2 - înhumăție (groapă acoperită cu țigle). Groapă de formă neregulată (L. 1,65 m), conturată la -1,40 m sub nivelul actual, mai lată în zona capului defunctului (0,50 m), cu restrângerea maximă la capătul picioarelor acestuia (0,40 m). Adâncimea finală a complexului este de -1,70 m. Groapa a fost realizată strâmt, cât să încapă defunctul, peste care s-au depus mai multe țigle, majoritatea deplasate (căzute în interior). Capul era acoperit de două țigle, una dispusă pe verticală și una pe orizontală. Orientare: NE-SV. Scheletul se afla într-o stare de conservare relativ bună, depus în poziție decubit dorsal, oasele picioarelor fiind deplasate. Fără sicriu și fără inventar. Date: sec. II-III p.Chr. (?).

C1 - șanț de delimitare a ariei funerare. Decaparea generală a permis conturarea unui șanț de mari dimensiuni în jumătatea de N a suprafeței cercetate, afectat parțial în partea de E de o groapă modernă. Acesta a fost realizat cu scopul de a delimita o arie funerară, marcată prin cele două morminte identificate (M1 și M2). Poziția mormintelor față de șanț indică întinderea ariei către S, ele fiind amplasate în colțul de N-E. Având în vedere surprinderea parțială a complexului, pentru o imagine cât mai clară asupra formei și a succesiunii stratigrafice, s-au practicat trei sondaje, două dispuse în partea de E (α, β) și unul în partea de V (γ). Astfel, s-a putut stabili faptul că orientarea acestuia este aproximativ E-V (segmentul de N) și face un cot către S-E (segmentul de E) pentru a forma colțul în care erau amplasate cele două morminte.

Profilele obținute au permis constatarea unor diferențe între cele două segmente, atât în modul de realizare, cât și în straturile de umplere. Segmentul de N a fost săpat în forma literei „V”, cu baza dreaptă, atingând adâncimea maximă la -3,10 m sub nivelul actual. Primul strat de umplere era destul de compact, sărac în materiale arheologice și reprezenta funcționarea propriu-zisă a șanțului. Peste acesta se afla un strat de pământ întărit, format probabil prin colmatarea pereților și desfășurarea primelor acțiuni de umplere asociate cu dezafectarea. Următorul strat prezenta o consistență afănată și s-a remarcat printr-o abundență de materiale arheologice atât ca număr, cât și ca varietate. Majoritare sunt fragmentele ceramice lucrate la roată, provenite de la recipiente precum amfore, ulcioare, castroane, boluri, farfurii, câni, etc. Din categoria obiectelor de lut lucrate în tipar, s-au recuperat câteva fragmente de la oiașe, altare, statuete de lut, dar și două fragmente de la un vas zoomorf cu reprezentarea unui berbec. Nu lipsesc nici obiecte de metal sau os. Acestor categorii de materiale li se adaugă fragmente de la țigle, olane și cărămizi, pietrele fiind rare și, în general, de mici dimensiuni. Din aceeași umplutură s-au extras patru monede din metal comun: două romane provinciale de tip pseudo-autonom, dintre care una bătută la Tomis (datată în perioada Antoninilor) și una la Callatis (sec. I-III p.Chr.), apoi un *nummus* de la Maximinus II (Heraclea, a. 310-311), ultima fiind ilizibilă. Moneda de la începutul sec. IV p.Chr. constituie un *terminus ante quem* pentru dezafectarea șanțului. Varietatea materialului

arheologic recuperat din acest strat sugerează o umplutură acumulată dintr-un punct apropiat, poate o casă dezafectată la începutul sec. IV p.Chr., când probabil s-a renunțat la practica de marcarea ariilor funerare cu șanțuri. Segmentul de E se remarcă printr-o adâncime mai mică și o umplutură mai omogenă, cu rare fragmente ceramice. Amintim descoperirea în colmatarea acestuia a unei monede emisă de Vespasian pentru Domițian, datată în anul 76. În sfârșit, umpluturile celor două segmente au fost sigilate de un strat de pământ gălbui întărit.

Lista monedelor descoperite în șanț:

1. OR; Callatis, pseudo-autonomă, tip Kybele șezând pe tron; date sec. I-III (dar mai probabil II, poate chiar III); context - C1, sondaj γ, -1,40 m;
2. OR; Tomis, pseudo-autonomă, tip Hermes cu pungă și caduceu; date perioada Antoninilor; context - C1, sondaj α, -1,55 m, lângă profil E (zona cu arsură);
3. OR; Tomis ?; elenistică sau romană provincială; context - C1, sondaj α, -1,90 m (lângă profil N);
4. AE (as); Vespasian pentru Domițian; Roma; tip AEQVITAS AVGVS; anul 76; context - C1, sondaj β, -1,85 m (la capătul de S al șanțului);
5. AE (*nummus*); Maximinus II; Heraclea; tip GENIO IMPERATORIS; anii 310-311; context - C1, sondaj γ, -1,80 m, spre sondaj α, lângă profil N.

Cercetările arheologice preventive de pe Str. Sarmizegetusa, nr. 1 ilustrează foarte bine complexitatea topografiei necropolei romane a Tomisului, cel puțin în zona centrală a Constanței. După cum s-a constatat și în cursul cercetării preventive din anul 2016 de pe strada Dacia, nr. 1 B (teren situat în imediata apropiere), cronologia descoperirilor arată o continuitate a folosirii spațiului în secolele II-IV p.Chr., cu foarte rare suprapuneri între morminte și cu puține intervenții mai târzii (sec. VI p.Chr.). Șanțurile de delimitare a ariilor funerare sunt în această zonă de mari dimensiuni și funcționează doar în perioada de început a necropolei (sec. II, cel târziu prima jumătate a sec. III p.Chr.), fiind abandonate treptat și nivelate intenționat către sfârșitul sec. III - începutul sec. IV p.Chr.

Str. Atelierelor, nr. 36-38 (aprilie 2017)

Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Constantin Șova (MINAC)

Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului pe care se intenționează construirea unui imobil S+P+4E (beneficiar SC ABC Val SRL). Terenul este situat în zona centrală a Constanței, la limită cu cartierul dezvoltat de-a lungul Bd. 1 Decembrie 1918 și str. București, în apropierea unui nucleu puternic de morminte elenistice și romane timpurii, dar și la limita cu necropola romană târzie (sec. IV-V p.Chr) din zona Str. Avram Iancu – Bd. Alexandru Lăpușneanu (Casa de Cultură). De altfel, cercetările recente (2016) din Str. Avram Iancu au evidențiat o concentrare însemnată de morminte romane târzii în capătul de Nord (proprietățile Crăciun și Zaif) și lipsa acestora la o distanță de circa 260 m spre Sud (proprietatea Apostol).

Cercetarea s-a efectuat în suprafață, printr-o decapare cu mijloace mecanice în etape diferite, până la un nivel la care s-au putut delimita complexe arheologice. Deoarece pe cea mai mare suprafață a perimetrului cercetat a fost surprinsă o depresiune naturală a terenului în antichitate, a fost nevoie de adâncirea săpăturii la cote diferite: circa -1,90 m în capătul de N, -3,50 m sau -3,60 m la baza depresiunii. Succesiunea stratigrafică generală a perimetrului cercetat este următoarea: - asfalt și beton recent (0,10 cm); - strat modern recent - reprezentând nivelarea fostelor locuințe existente pe amplasament (0,20-0,40 m) - în legătură și cu

structurile rămase în urma demolării - beciul dinspre strada Atelierelor și structurile din beton dinspre proprietatea vecină de la SE;

- straturi succesive de nivelare din epoca modernă (cel mai probabil prima jumătate a sec. XX), cu grosimea maximă de aproximativ 2 m în zona centrală a săpăturii - pământ de diverse nuanțe și consistențe (galben, negru, brun) și cu foarte rare elemente de date; cel mai probabil pământul a fost adus dintr-o zonă nelocuită a Constanței în acea perioadă și a fost depus cu intenția de a acoperi o depresiune naturală a terenului; - strat de pământ negru, vegetal post-antic (0,40-0,50 m); - strat de pământ brun (0,20-0,40 m), în general steril, cu urme de intervenții antropice izolate (posibile gropi de împrumut antice); - pământ galben viu (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -3,20 și -3,60 m sub nivelul actual.

Cercetarea arheologică preventivă de pe terenul situat în strada Atelierelor nr. 36-38 a permis înregistrarea unei situații mai puțin cunoscute pentru necropola orașului antic Tomis: existența unei depresiuni naturale a terenului, care a împiedicat practicarea înmormântărilor pe o porțiune însemnată. Cele trei morminte descoperite se situează în zona înaltă de la Nord de această depresiune.

M1 - înhumăție în fridă laterală. Groapă de acces slab conturată în marginea de N a depresiunii naturale (dimensiuni aproximative 2,30 x 0,90 m, Ad. -3,05 m). Fridă laterală spre N, cu dimensiunile 2,35 x 0,80 m, Ad. -3,10 m. Schelet deranjat din antichitate, cu foarte puține oase păstrate (femure, braț). Orientare E- V. Nu s-au păstrat elemente de inventar funerar.

M2 - înhumăție (groapă cu trepte laterale și lăcașuri pentru bârne de lemn). Complexul s-a conturat ca o groapă dreptunghiulară (2,30 x 0,80 m) la o cotă de -1,90 m sub nivelul actual. La adâncimea de -2,90 m groapa se restrânge la dimensiunile 1,90 x 0,50 m, prin cruțarea unor trepte laterale în stratul de loess. De la aceeași cotă, de o parte și de alta a pereților longitudinali, sunt scobite câte trei orificii care susțineau bârne de lemn pentru acoperirea gropii restrânse a mormântului. Adâncimea finală a complexului a fost surprinsă la -3,60 m sub cota actuală. Din oasele defunctului nu s-au păstrat decât resturi foarte slab conservate și aflate în dezordine, semn că mormântul a fost deranjat (jefuit). Orientare: V-E. Singurul element de inventar păstrat (*in situ*) este un oiaș de lut, aflat în colțul de SV al gropii, cel mai probabil în afara sicriului. În umplutura gropii au mai apărut fragmente de la un bol ceramic și de la un vas de sticlă.

M3 - înhumăție (?). Groapă dreptunghiulară (1,80 x 0,55 m), conturată la -1,90 m sub cota actuală a terenului, în imediata apropiere și perpendicular pe axul longitudinal al mormântului M2. Umplutură cu pământ brun până la o cotă de -2,40 m. Nu s-au descoperit oase umane și nici elemente de inventar funerar. Orientare: NNV-SSE. Posibil cenotaf?

Str. Siretului, nr. 40-42 (aprilie 2017)

Constantin Băjenaru, Radu Petcu, Dan Vasilescu, Cătălin-Mircea Nopcea (MINAC)

Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului pentru realizarea investiției „Construire locuință D+P+1E” (beneficiar Armeanu Dan). Săpătura s-a realizat în suprafață, prin decapare cu mijloace mecanice și răzuilei succesive manuale, până la cotele la care s-au putut delimita complexe arheologice. Stratigrafia perimetrului cercetat este tipică zonei centrale a Constanței, cu cel puțin două straturi succesive de depuneri moderne (începând de la sfârșitul sec. XIX) peste nivelul vegetal post-antic, Conturarea complexelor s-a făcut în *stratul de pământ brun steril și mai ales* la nivelul pământului galben (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -1,10 și -1,30 m sub nivelul actual. Alături de o

serie de intruziuni moderne (gropile Gm1-Gm7, umplute cu resturi menajere), au fost identificate și cercetate 15 morminte de înhumăție și porțiuni din două șanțuri de delimitare.

M1 - înhumăție în catacombă. Groapă de acces cu dimensiunile de 2,40 x 0,70 m, cu adâncimea de -4,00/-4,25 m sub nivelul actual, având în umplutură mai multe amfore africane sparte (trei sigur Keay 8B, una probabil Keay 57), dar și cu fragmente de LRA 2 și LRA 4. Orientarea gropii de acces: SE-NV. Catacombă spre NV, cu o cameră principală de forma rectangulară (2,25 x 2,10 m, adâncită până la -4,35 m sub nivelul actual) și două fride-anexe săpate în părțile laterale la adâncimi de -3,95/-4,05 m (dimensiuni 2,15 x 1,50 m pentru anexa dinspre SV, respectiv 1,70 x 0,50 m pentru nișa dinspre NE). Bolta camerei principale se păstra încă neprăbușită total, intrarea dinspre puțul de acces fiind înaltă de aproximativ 1,00 m. Defuncții au fost depuși în camera principală (5 adulți și 4 copii) și în frida-anexă de la SV (doi adulți și un copil), cu oasele în general foarte slab păstrate. Toți defuncții sunt orientați NV-SE. Elemente de inventar: două cataramă din bronz, o cataramă din fier, pieptene bilateral din os, depozit de monede din bronz și imitații din plumb (14 bucați). Un oiaș din lut a fost găsit în peretele de NV al camerei principale, la circa 1 m deasupra nivelului de călcare și în axul longitudinal al complexului funerar, fiind probabil utilizat la iluminarea catacombei. O a doua catacombă se pare că se deschidea din capătul de SE al puțului de acces (nu a putut fi cercetată deoarece se află în mare parte sub o construcție aflată pe proprietatea învecinată). Date: ultimul sfert al sec. V - primul sfert al sec. VI p.Chr.

M2 - înhumăție în fridă laterală. Groapă de acces de 2,15 x 0,80 m, cu adâncime de -1,40 m sub nivelul actual. Fridă laterală spre V (2,10 x 0,80/0,90 m), cu adâncire din groapa de acces la -1,70/1,75 m, blocată inițial cu țigle. Oasele defunctului au fost deranjate împreună cu țiglele de blocaj, concentrate în capătul de V. S-au mai păstrat, nederanjate, câteva oase mari de la brațul și piciorul stâng. Orientare V-E. Fără inventar păstrat. Date: probabil sec. V-VI p.Chr.

M3 - înhumăție în groapă simplă, cu dimensiunile 2,10 x 0,90 m, ad. -1,70 m. Schelet slab conservat, orientat NE-SV. S-au păstrat câteva cuie de la sicriu. Inventar: oiaș de lut, oglindă de bronz, baghetă de sticlă, pudră roz (substabță cosmetică?), ținte de fier de la sandale, bol ceramic, vas de bronz cu toartă. Groapa mormântului a fost ușor suprapusă de mormântul M13. Date: a doua jumătate a sec. I - începutul sec. II p.Chr.

M4 - înhumăție în groapă cu trepte laterale, dimensiuni 1,50 x 0,60 m, ad. -1,40 m, restrânsă la 1,10 x 0,30 m cu ad. -1,80 m. Groapa restrânsă a fost acoperită cu țigle fragmentare. Schelet de copil, relativ bine conservat, orientat V-E. Fără inventar. Date: probabil sec. V-VI p.Chr.

M5 - înhumăție în fridă laterală. Groapă de acces de 1,70 x 0,60 m (ușor în pantă spre E), ad. -1,70 m. Fridă laterală spre E, blocată cu țigle dispuse pe lățime (dimensiunile fridei 1,90 x 0,40/0,50 m, ad. -1,85 m). Schelet relativ bine conservat, cu orientare VNV-ESE. S-a păstrat un cui de fier de la sicriu. Fără inventar. Date: probabil sec. V-VI p.Chr.

M6 - înhumăție în fridă laterală. Groapă de acces cu dimensiuni de 1,90 x 0,70 m, ad. -1,55 m. Fridă laterală spre V, cu adâncire din groapa de acces, dimensiuni 1,90 x 0,70/0,50 m, ad. -1,95 m. Oase deranjate, concentrate mai ales în capatul de V, posibil de la doi defuncți ? Orientare VNV-ESE. Fără inventar păstrat. Frida este ușor afectată de amprenta termică a arsurii din groapa modernă Gm4 (ca de altfel și o parte din oase). Date: probabil sec. V-VI p.Chr.

M7 - înhumăție; urme parțial păstrate ale unei gropi orientate aproximativ V-E, afectată de implantarea a două gropi moderne (Gm 2 și Gm 3). Adâncimea finală la care a fost săpată este de -1,80 m. Ar putea fi o groapă de acces pentru un mormânt cu fridă laterală spre S, în zona din afara suprafeței

cercetate.

M8 - înhumăție în groapă simplă, dimensiuni 2,25 x 0,70 m, ad. -1,70 m. Orientare NNV-SSE. Nu s-au descoperit oase, posibil cenotaf? sau groapă abandonată.

M9 - înhumăție în firidă laterală. Groapă de acces de 2,25 x 0,65 m, ad. -1,55 m, firidă laterală spre NE, 2,20 x 0,60 m, ad. -1,70 m. La capete prezintă două alveole, posibil pentru bârne de lemn? Schelet păstrat satisfăcător, dar friabil, cu mâinile pe bazin. Orientare SE-NV. Numeroase cuie de sicriu. Inventar depus la picioare: opaiț, bol, oenochoe, câniță, doua verigi de bronz, urme de la trei vase de sticlă degradate total. Datăre: sec. II p.Chr.

M10 - înhumăție în groapă simplă, cu dimensiunile de 1,40 x 0,65 m, ad. -1,70 m. Fragmente de lemn și cuie de fier de la sicriu. Defunct copil, fără oase pastrate (cu excepția a doi dinți). Orientare: E-V. Inventar: bol, cupă, opaiț, jucărie din lut (căluț cu două roți inscriptionate), strigiliu de fier, brățară de bronz. Datăre: sec. II p.Chr.

M11 - înhumăție în firidă laterală. Groapă de acces de 1,30 x 0,50 m, ad. -1,35 m; firidă laterală spre NE (1,20 x 0,55 m, ad. -1,40 m), blocată cu fragmente de cărămizi. Defunct copil, de la care s-au mai păstrat o măsea și un fragment din calota craniană. Orientare: SE-NV. Rare fragmente ceramice atipice în umplutură. Fără inventar. Datăre: probabil sec. V-VI p.Chr.

M12 - înhumăție în groapă simplă, lungime păstrată 1,30 m, lățime 1,05 m, ad. -2,20 m. Fără urme defunct. Afectat de amenajarea modernă Gm4.

M13 - înhumăție în groapă simplă, dimensiuni 1,20 x 0,50 m, ad. -1,60 m. Suprapune ușor groapa mormântului M3 și este tăiat parțial de groapa modernă Gm5. Schelet de copil, relativ bine conservat. Orientare V-E. Fără inventar. Datăre: probabil sec. V-VI p.Chr.

M14 - înhumăție în groapă simplă, dimensiuni 1,90 x 0,60 m, ad. -1,30 m. Afectat parțial de decaparea mecanică. Oase slab conservate. Orientare N-S. Un cui mic de fier pare să indice un posibil sicriu. Fără inventar păstrat. Datăre: probabil sec. I-II p.Chr.

M15 - înhumăție în catacombă. Groapă masivă, lată de 1,80 m, cu o lungime păstrată de 3,20 m, cu trepte pe latura de E (la -1,85, -2,10, -2,40, -2,75 m). Orientare E-V. Amfore în umplutură, dintre care trei întregi, sparte de presiunea pământului. Dintre acestea, a fost identificat sigur tipul african Keay 62. Monedă de la Justinian (*dekanummion*, Constantinopolis, post 558) în umplutura gropii, la -1,10 m. Este cel mai probabil un puț de acces pentru o catacombă aflată pe terenul învecinat de la NV. Datăre: sec. VI p.Chr.

C1, C2 - șanțuri orientate pe direcția N-S, surprinse parțial în colțul de NV, respectiv de SE ale săpăturii. Șanțul C1 este săpat la adâncimea de -1,80 m față de nivelul actual. Șanțul C2 a fost prins pe o suprafață foarte îngustă și nu a putut fi cercetat. Ambele șanțuri au posibilul rol de delimitare a unor parcele funerare.

Cercetările arheologice preventive de pe Str. Siretului, nr. 40-42 confirmă utilizarea intensă a zonei centrale a necropolei tomitane de epocă romană. Mormintele descoperite pe proprietatea Armeanu fac parte din loturile funerare înșirate de-a lungul principalului drum care străbate necropola (pe direcția SE-NV), foarte probabil drumul către Histria. Peisajul funerar își are începuturile probabil în a doua jumătate a sec. I, cel târziu la începutul sec. II p.Chr. (vezi mormântul M3), se consolidează pe parcursul sec. II-III și este completat de intervenții mai târzii (sec. V-VI p.Chr.). Dintre acestea din urmă se remarcă mormintele colective cu depuneri de amfore africane (vezi M1 și M15), atestate la Tomis și în alte puncte cercetate în anii 1970-1990.

Str. Mihai Viteazu, nr. 58-58A (mai 2017)

Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Dan Vasilescu (MINAC)

Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului pe care se intenționează construcția unui imobil S+P+4-5E (beneficiar SC Bel Transport SRL). Terenul este situat la intersecția dintre străzile Mihai Viteazu și Tudor Vladimirescu, în zona centrală a Constanței, unde densitatea complexelor funerare de epocă elenistică și romană este bine cunoscută. În imediata apropiere, pe o raza de 100 m în jurul locației supuse studiului, s-au cercetat în anii 1960-1970 mai multe morminte din perioadele elenistică și romană timpurie (pe străzile Miron Costin, Tudor Vladimirescu și Ion Lahovari, la intersecția dintre str. Mihai Viteazu și Bulevardul Mamaia, precum și la proprietatea vecină de pe str. Mihai Viteazu, nr. 54).

Săpătura s-a efectuat în suprafață, printr-o decapare cu mijloace mecanice în etape diferite, până la un nivel la care s-au putut delimita complexe arheologice (circa -0,90 m sub nivelul actual al terenului, pentru mormintele de incinerare, -1,10 m pentru gropile mormintelor de înhumăție). Succesiunea stratigrafică este următoarea: strat modern, provenit de la amenajarea fostei case existente pe amplasament (grosimi variabile, cuprinse între 0,15-0,40 m); strat de pământ negru-brun, vegetal post-antic (0,20-0,40 m); strat de pământ brun steril (0,30-0,50 m); pământ galben viu (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -0,90 și -1,10 m sub nivelul actual. Au fost identificate cel puțin 7 morminte, precum și două porțiuni din șanțuri de delimitare a parcelelor funerare.

M1 - incinerare (*bustum*). Groapă rectangulară, dimensiuni 2,60 x 1,80/1,90 m, cu șanț de tiraj pe mijloc (lat de 0,35/0,40 m), săpat pe toată lungimea gropii. Conturare la -0,90 m sub nivelul actual, ad. -1,15 (trepte), -1,25 (șanț). Orientare NNE-SSV. Arsura este mai puternică în jumătatea de N, în aceeași zonă fiind recuperate și majoritatea oaselor calcinate. Câteva fragmente de cărămizi apar depuse în colțul de NE al gropii. Inventar (piese în general fragmentar păstrate, împrăștiate mai ales în jumătatea de N a gropii): unguentariu de sticlă cu fund ascuțit (forma Isings 9), pahar de sticlă, verigă de bronz, opaiț de tradiție elenistică (tipul Bucovăla IX). Se adaugă câteva fragmente ceramice din umplutura gropii. Datăre: sec. I p.Chr.

M2 - incinerare (*bustum*). Groapă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiuni 2,30 x 1,00/1,20 m, cu șanț de tiraj restrâns pe mijloc (circa 1,40 x 0,60 m). Conturare la -0,90 m, ad. -1,20 (trepte), -1,40 (șanț). Orientare V-E. Oase calcinate în umplutura șanțului de tiraj. Fără inventar (doar câteva fragmente ceramice atipice în umplutura gropii). Datăre: probabil sec. I p.Chr.

M3 - înhumăție în groapă simplă, cu dimensiunile 2,10 x 0,90 m, ad. -1,70 m. Schelet slab conservat, orientat NE-SV. S-au păstrat câteva cuie de la sicriu. Inventar: oglindă de bronz, două unguentarii din ceramică, două unguentarii de sticlă (fragmentare). Groapa mormântului a fost ușor suprapusă de mormântul M13. Datăre: a doua jumătate a sec. I p.Chr.

M4 - înhumăție în firidă laterală (?). Firida cel mai probabil prăbușită, situație ce nu a permis înregistrarea clară a limitelor gropii de acces. Dimensiunile gropii: 1,75 x 0,80(?), ad. -1,60 m; dimensiunile firidei: 1,75 x 0,70 m (cu pornire probabil din groapa de acces), ad. -1,90 m. Nu s-au mai păstrat oasele defunctului (probabil copil). Orientarea gropii este V-E. Fără inventar păstrat (doar câteva fragmente ceramice atipice în umplutură). Datăre: probabil sec. I-II p.Chr.

M5 - înhumăție în firidă longitudinală. Groapă de acces cu dimensiunile de 2,30 x 0,75 m (ușor în pantă spre E), ad. -3,10 m. Firidă longitudinală spre SE, cu dimensiunile 2,20 x 0,95 m, săpată ușor în pantă, până la -3,45-3,55 m sub nivelul actual al terenului. Schelet foarte slab conservat

(oasele descompuse aproape total), cu orientare NV-SE. S-au păstrat cuie de fier de la sicriu. Inventar (fragmentar păstrat): unguentariu de sticlă, mâner de oglindă din bronz. Datăre: sec II-III p.Chr.

M6 - înhumăție în firidă longitudinală. Groapă de acces cu dimensiuni de 2,00 x 0,70 m, ad. -2,80 m. Firidă longitudinală spre S, cu adâncire din groapa de acces, dimensiuni 2,10 x 1,50 m, ad. -3,35 m. Doi defuncți copii, cu oasele slab păstrate. Orientare N-S. Numeroase cuie de la sicrie, inclusiv cu urme de lemn păstrat. Inventar: monedă, două vase de sticlă friabile, cană întreagă (schelet 1), unguentariu sticlă întregibil, opaiț, cană spartă (schelet 2). Datăre: sec. III p.Chr.

M7 - urme parțial păstrate ale unei gropi orientate aproximativ V-E, afectată de implantarea gropii de var din perioada modernă. Lungimea păstrată este de 1,60 m, iar lățimea de 0,65 m. Groapa a fost săpată până la adâncimea de -1,30 m sub nivelul actual. Nu s-au descoperit oase sau elemente de inventar. Nu excludem posibilitatea interpretării ca o groapă de acces pentru o firidă longitudinală spre E (total distrusă de groapa de var, săpată până la -1,70 m).

M8 (?) - mormânt nesigur, posibil o groapă de acces, surprinsă parțial în capătul dinspre SE al suprafeței cercetate.

C1 - porțiune dintr-un șanț orientat pe direcția NV-SE, tăiat de amenajarea unor beciuri moderne. Se păstrează pe o lungime de 8 m, este lat de 1,40 m, are forma literei U și se adâncește până la -1,70 m sub nivelul actual. Rare fragmente ceramice apar în umplutura cu pământ de culoare brun deschis. Datăre: sec. I-II p.Chr.

C2 - porțiune dintr-un șanț orientat pe direcția V-E, identificat în colțul de N al săpăturii. Se conturează imediat sub stratul vegetal antic și este săpat în pantă, până la adâncimea de -2,50 m sun nivelul actual. Umplutură formată din pământ negru-cenușos, de consistență tare, cu rare fragmente ceramice. Datăre: sec. I-II p.Chr.

Cercetările arheologice preventive de pe proprietatea situată în str. Mihai Viteazu, nr. 58-58A ilustrează elocvent peisajul necropolei tomitane din această zonă, cele șapte morminte adăugându-se celor cercetate pe proprietățile din vecinătate încă din anii 1960-1970. Loturile funerare romane sunt evidențiate de porțiunile de șanțuri identificate în teren. Deoarece vechile cercetări au identificat și înmormântări din perioada elenistică, este foarte probabil ca aceste loturi să fi fost trasate în apropierea unor tumuli mai vechi. În sprijinul acestei ipoteze ar veni și datarea timpurie a unora dintre mormintele romane (sec. I p.Chr.).

Str. Călărași, nr. 59 (octombrie 2017)

Constantin Băjenaru, Radu Petcu, Dan Vasilescu, Marius Florin Lascu (MINAC)

Cercetarea preventivă s-a efectuat pe proprietatea Epure Elena, unde se intenționează construirea unui imobil S+P+2-3E. Terenul este situat în zona central-nordică a orașului, într-o zonă relativ înaltă față de cota medie de altitudine față de nivelul mării. În antichitate perimetrul era ocupat cu certitudine de tumuli funerari. Pe străzile din apropierea locației supuse studiului (Călărași, Luminișului, Romulus, Panait Moșoiu, Castanilor) s-au cercetat în anii 1960-1970 mai multe morminte de incinerare și de înhumăție. O parte dintre acestea au fost publicate (M. Bucovăla, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanța, 1967), dar cele mai multe sunt inedite, inventarul lor păstrându-se în colecția MINAC. Cercetarea efectuată pe str. Călărași, nr. 59 a permis identificarea unei noi lotizări funerare în vasta necropolă romană a Tomisului, care se suprapune peste necropola elenistică cunoscută în această zonă.

Săpătura s-a efectuat în suprafața delimitată de viitoarea groapă de fundație a imobilului (aceeași cu a subsolului prroiectat), prin decaparea cu mijloace mecanice și răzuiei

succesive manuale, până la o cotă la care s-au putut contura complexele arheologice (aproximativ -0,55/0,60 m sub nivelul actual pentru mormintele de incinerare, circa -0,80 m pentru celelalte complexe). Din motive de securitate, s-a păstrat un martor de 0,80 m lățime către proprietatea vecină de la Vest. Succesiunea stratigrafică rezultată în urma cercetării este următoarea: strat de depuneri moderne (0,10-0,30 m); strat vegetal antic, de culoare negru-brun (0,20-0,30 m); strat brun steril (0,30 m); pământ galben viu (loess), surprins la circa -0,80 m sub nivelul actual. Au fost identificate trei complexe arheologice aparținând perioadei elenistice și două complexe databile în perioada romană timpurie.

M1 - mormânt de incinerare, conturat la -0,55 m sub nivelul actual. Groapă dreptunghiulară cu dimensiunile de 2,40 x 1,20 m, ad. -0,90 m. La colțuri s-au păstrat urmele gropilor de pari de la amenajarea rugului funerar. Șanț de tiraj de formă ovală (dimensiuni circa 0,70 x 0,80 m, ad. -1,00 m). Orientare NE-SV. Inventar: ceramică fragmentară în umplutura gropii, cană pe treaptă, mărgel. Datăre: sec. II a.Chr.

M2 - mormânt de incinerare, conturat la -0,55 m sub nivelul actual. Groapă dreptunghiulară distrusă aproape total de intervenții moderne, de la care s-au mai păstrat urmele a doi pari care susțineau rugul funerar. Șanț de tiraj de formă dreptunghiulară (dimensiuni 1,00 x 0,60 m, ad. -0,70 m), în care au fost depuse resturile cremației și majoritatea pieselor care compuneau inventarul funerar. Orientare: aproximativ E-V. Inventar: lagynos, lekythos, bol megarian, unguentariu, două opaițe, piese din bronz, mărgel, monedă. Datăre: sec. II a.Chr.

M3 - mormânt de înhumăție în firidă longitudinală. Groapă de acces cu dimensiunile 2,00 x 0,60/0,70 m, ad. -1,00/-1,35 m, firidă longitudinală săpată în pantă către NV (dimensiuni 1,90 x 0,65 m, ad. maximă -1,65 m), a cărei boltă s-a prăbușit încă din antichitate. Orientare: SE-NV. Oasele defunctului în dezordine, probabil în urma jefuirii încă din antichitate. Inventar: bol ceramic și partea superioară a unei amfore de tip Kapitan II (în groapa de acces), cană cu două torți (depusă la picioare). Datăre: sec. III p.Chr.

M4 - mormânt de incinerare, distrus în mare parte de intervenții moderne; s-a conturat numai groapa de tiraj de formă aproape circulară, la o cotă de -0,60 m sub nivelul actual, adâncită până la -0,75 m. Orientare: NE-SV. Inventar: lagynos fragmentar. Datăre: sec. III-II a.Chr.

C1 - șanț săpat pe direcția aproximativă V-E, surprins în porțiunea de săpătură dinspre str. Călărași pe o lungime de 13 m. La conturare are o lățime de aproximativ 3 m, iar de la o cotă de -1,00 m sub nivelul actual se divide în două șanțuri mai mici săpate în formă de V. Umplutura este destul de uniformă la partea superioară (pământ brun-cenușiu cu rare fragmente ceramice); la partea inferioară a șanțurilor mici se observă și lentile mixte (galben, negru, brun), semn al colmatării în timp. Pe baza puținelor materiale arheologice recuperate, șanțul se datează în epoca romană timpurie (sec. II-III p.Chr.).

Sector Nord-Vest

Str. Artileriei, nr. 3 (august 2017)

Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Radu Petcu (MINAC)

Cercetarea a fost determinată de intenția beneficiarului Grameni Iancu de a construi un imobil Sp+P+1E pe un teren situat în capătul de NV al cartierului Tomis I (zona de case), la jumătatea distanței dintre străzile principale ale cartierului (Ion Lahovari și Mihai Viteazu). Terenul se află aproape de o posibilă limită de NV a necropolelor aparținând de orașul antic Tomis. Precizarea acestei limite a constituit de altfel unul din obiectivele esențiale ale cercetării. Către Vest este

situat cartierul Coiciu, unde mormintele sunt atestate sporadic; către Nord sunt localizate o serie de necropole suburbane ale Tomisului (zona Dacia-Stadion-Flamânda), cu descoperiri diverse din epoca romană (sarcofage, morminte în cistă de piatră, morminte în amfore). Amplasamentul supus studiului este de asemenea situat în apropierea unui drum antic pe direcția SE-NV, atestat pe vechi hărți topografice ale Constanței, dar și pe baza fotografiilor aeriene din cel de-al doilea război mondial. Pe aceeași direcție a drumului, la o distanță de circa 900 m NV de punctul nostru, pe strada Grănicerului, a fost descoperit în anul 1967 un stâlp miliar datat în anul 200 p.Chr., aflat probabil *in situ* (M. Bărbulescu-Munteanu, A. Rădulescu, Pontica 13, 1980, p. 145-146, nr. 2). La 350 m Vest, pe strada Răsuri nr. 15 a fost descoperit în anul 1959 un sarcofag de marmură (A. Rădulescu, M. Davidescu, MCA 5, 1959, p. 755-756).

Săpătura s-a efectuat în suprafața delimitată de viitoarea groapă de fundație a imobilului (inclusiv evazarea tipică pentru implantarea cofrajelor), prin decaparea cu mijloace mecanice și răzuireli succesive manuale, până la o cotă la care s-au putut contura complexe arheologice (aproximativ -0,80 m sub nivelul actual). Succesiunea stratigrafică rezultată în urma cercetării este următoarea: strat de depuneri moderne, aflate în legătură cu fosta clădire demolată (0,10-0,20 m); strat vegetal antic, de culoare negru-brun (0,30-0,40 m); strat brun steril (0,30-0,40 m); pământ galben viu (loess), surprins la circa -0,80 m sub nivelul actual. Au fost identificate 7 complexe arheologice aparținând perioadei romane:

C1 - șanț săpat pe direcția NE-SV, care traversează întregul perimetru cercetat (pe o lungime de circa 13 m) și are o lățime la conturare cuprinsă între 2,50 și 3,50 m. Adâncimea finală față de cota actuală a terenului: -1,60 m către profilul de SV al săpăturii, -2,40 către profilul de NE. Fundul este săpat neregulat, cu tendința generală de restrângere la partea inferioară la o lățime de 0,70-0,80 m. Pe baza fragmentelor ceramice descoperite în umplutura de la partea superioară, se datează în perioada romană (sec. II-III p.Chr.).

C2 - complex alcătuit dintr-o groapă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite (orientare NE-SV, dimensiuni 1,45 x 0,75 m, conturare la -1,10 m față de cota terenului actual din colțul de N al suprafeței cercetate) și două structuri subterane (tunele) care pornesc din pereții laterali ai gropii (pe direcția aproximativă NV-SE). Tunelele au o deschidere de 0,60 m lățime și 1,00 m înălțime, iar pe măsură ce înaintează către SE profilul se lățește la circa 1,20-1,30 m, dar păstrând aceeași înălțime standard de 1,00 m. Cota finală de adâncime: -2,70/-2,80 m (groapa de acces), -2,70 m (porțiunea de tunel dinspre NV), -2,90/-3,00/-3,30 (porțiunea care înaintează spre SE). Stratigrafic, se constată că tunelul dinspre SE este săpat în loess, sub cota finală a șanțului C1 (dar cu o problemă de rezistență vizibilă la înbinarea cu groapa de acces, unde cel mai probabil bolta s-a prăbușit datorită apropierii de umplutura șanțului mai vechi). Pe baza materialului arheologic recoltat îndeosebi în groapa de acces, complexul se datează în sec. VI p.Chr.

C3 - groapă de formă ovală (dimensiuni c. 1,30 x 0,90 m), conturată la -0,80 m și cu ad. finală la -0,90 m. Nu s-au descoperit elemente de datare clare, fiind probabil o intruziune efemeră în peisajul funerar al epocii romane.

M1 - mormânt de înhumăție în firidă longitudinală. Groapă de acces cu dimensiunile de 1,30 x 0,70 m, conturată la -0,80 m sub nivelul actual și cu adâncimea finală la -1,40 m. Firidă longitudinală către S (0,90 x 0,45 m), blocată de o cărămidă întreagă și săpată ușor în pantă descendentă, până la -1,70 m sub nivelul actual. Orientare N-S. Nu s-au descoperit oase ale defunctului (cel mai probabil infans). Inventar: câniță. Datare: sec. III p.Chr.

M2 - mormânt de înhumăție în firidă longitudinală. Groapă de acces cu dimensiunile de 1,50 x 0,60/0,70 m, conturată la -0,80 m sub nivelul actual și cu ad. finală la -1,25 m. Firidă longitudinală către S (1,50 x 0,65 m), care pornește

din groapa de acces și se adâncește față de cota acesteia până la -1,45 m. Orientare N-S. Scheletul a fost cu siguranță deranjat din antichitate (dacă nu chiar scos intenționat), fiind găsite foarte puține oase. Nu s-au păstrat întregi nici materialele care compuneau inventarul funerar, fiind descoperite doar câteva fragmente risipite în groapa de acces. Datare: sec. III p.Chr.

M3 - mormânt de înhumăție (colectiv?) în catacombă amenajată cu o structură boltită din zidărie de cărămidă și mortar (tip hypogeu). Groapa de acces dreptunghiulară (2,20 x 0,75 m) s-a conturat la -0,80 m sub nivelul actual; fundul este săpat în trepte, nu foarte clar delimitate, adâncimea finală atingând -2,40 m în capătul de N și -3,20 m în capătul de S, către o firidă care permitea accesul în hypogeu. Camera funerară a fost amenajată prin săparea în loess a unei catacombe și apoi realizarea unei construcții din zidărie de cărămidă legată cu mortar. Chiar dacă partea dinspre S a hypogeuului a fost distrusă de o groapă modernă, s-au putut delimita clar colțurile de SV și de SE, pe baza cărora se pot preciza următoarele dimensiuni la exteriorul construcției: lungime 2,45 m, lățime 2,30 m, înălțime 1,20 m. Grosimea zidăriei este de 0,12 m (= lățimea cărămizilor), de unde rezultă dimensiunile interioare de aproximativ 2,20 m lungime și 2,05 m lățime. Intrarea dinspre dromos este lată de 0,55 m și înaltă de 1,00 m. Peretele frontal dinspre dromos este construit din 22-23 rânduri de cărămizi, iar bolta dintr-un singur rând. Orientarea întregului complex este N-S.

Mormântul a fost parțial distrus și degajat în totalitate în perioada modernă (prima jumătate a sec. XX). În capătul de S (aflat în exteriorul suprafeței cercetate) s-a practicat o groapă care a dus la identificarea bolții hypogeuului. Groapa modernă are o formă aproximativ circulară (cu diametrul de circa 2,00 m) și a fost săpată până la adâncimea de -4,00 m. Umplutura constă în numeroase reziduuri menajere și are o consistență care denotă folosirea probabil ca hazna. Observațiile stratigrafice au permis constatarea că în momentul spargerii bolții, mormântul era probabil intact: umplutura modernă se întinde până în zona de contact dintre hypogeu și dromos, neacoperind total complexul (până la tavanul bolții); de aici posibilitatea ca întreg conținutul să fi fost degajat de cei care au făcut groapa (lucru întărit și de descoperirea singurului element de inventar care a aparținut mormântului - un opaiț de lut găsit în stratul inferior al umpluturii gropii moderne). Opaițul amintit și câteva materiale ceramice fragmentare descoperite în umplutura gropii de acces permit datarea complexului în sec. III, eventual la începutul sec. IV p.Chr.

M4 - posibil mormânt de înhumăție, conturat doar parțial în profilul de SE al săpăturii, necercetat deoarece depășește cu mult limitele suprafeței afectate de proiect.

Cercetarea preventivă efectuată pe str. Artileriei nr. 3 a permis identificarea unei noi lotizări funerare în vasta necropolă romană a Tomisului, aflată în apropierea drumului antic situat în zona străzii Ion Lahovari. Ca și la precedentele cercetări din zonă, arealul este ocupat de morminte din perioada romană (sec. II-III p.Chr.), cu rare intervenții mai târzii. Complexul din sec. VI p.Chr. este asemănător unor structuri subterane cercetate în teritoriul tomitan, la Cumpăna și Lazu (pe traseul autostrăzii A4), precum și în recenta cercetare preventivă de pe str. Corbului, nr. 3 din Constanța. Aceste structuri sunt poziționate de regulă în apropierea drumurilor antice. Mormântul M3 este un tip de hypogeu cu o arhitectură mai puțin întâlnită până acum în necropola tomitană, fiind un precursor al cunoscutelor hypogee din sec. IV.

Str. Ion Lahovari, nr. 134 (octombrie 2017)

Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Dan Vasilescu (MINAC)

Cercetarea preventivă a fost efectuată pentru beneficiarul Abduraim Beinur, care intenționează construirea

unei locuințe S+P+1E. Terenul este situat în cartierul Tomis I (zona de case, la limita cu ansamblul de blocuri construit în anii 1960), în apropiere de Spitalul Județean Constanța.

Amplasamentul supus studiului este situat în imediata vecinătate a drumului antic amintit mai sus (vezi str. Artileriei, nr. 3) și într-o zonă unde intensitatea complexelor funerare este destul de ridicată. Cele mai apropiate descoperiri sunt inedite, fiind consemnate în registrele-inventar ale MINAC:

- un sarcofag descoperit în anul 1963 la fundația blocului C4 (aflat la 50 m spre Nord), cu inventar compus din două opaițe, o cană și două vase de sticlă);

- un mormânt descoperit în anul 1986 la fundația blocului D3 de pe strada Nicolae Iorga, fostă 30 Decembrie (aflat la 120 m spre Est);

- un mormânt cu strigiliu de bronz, descoperit pe str. Nicolae Iorga (zona IREC) în anul 1987 (distanță de 140 m spre Est);

- la 90 m spre Sud a fost recuperat inventarul unui mormânt de înhumăție din sec. I-II p.Chr., afectat de lucrările de canalizare de pe str. Topraisar (anul 1985).

Săpătura s-a efectuat în suprafața delimitată de viitoarea groapă de fundație a imobilului, prin decaparea cu mijloace mecanice și răzuireli succesive manuale, până la o cotă la care s-au putut contra complexe arheologice (aproximativ -0,80 m sub nivelul actual). Din motive de securitate s-a păstrat un martor de 1 m lățime către proprietatea vecină de la SE. Succesiunea stratigrafică rezultată în urma cercetării este următoarea: strat de depuneri moderne (0,10-0,30 m), aflate în legătură cu fosta clădire demolată și cu mai multe complexe - gropi umplute cu reziduuri menajere sau gropi de var; strat vegetal antic, de culoare negru-brun (0,20-0,30 m); strat brun steril (0,30 m); pământ galben viu (loess), surprins la circa -0,70/-0,80 m sub nivelul actual. În urma cercetării au fost identificate două complexe arheologice aparținând perioadei romane timpurii:

C1 - șanț săpat pe direcția aproximativă N-S, surprins în marginea de SE a săpăturii pe o lungime de circa 4 m. Are o lățime la conturare de circa 1,10/1,20 m. Adâncimea finală față de cota actuală a terenului este cuprinsă între -0,90 și -1,10 m. Are un profil simplu, cu fundul în general drept și pereții ușor albiați. La o cotă de -0,60 m a apărut un bloc masiv de calcar cochilifer, de formă dreptunghiulară (provenită probabil de la un mormânt în cistă de piatră aflat undeva în apropiere). Pe baza rarelor fragmente ceramice descoperite în umplutură, se datează în perioada romană (sec. II-III p.Chr.).

M1 - mormânt de incinerăție (*bustum*), distrus în cea mai mare parte de un tranșeu din prima jumătate a sec. XX. Groapă rectangulară cu colțurile rotunjite, dimensiuni 3,00 x 1,80 m, conturată la -0,70 m sub nivelul actual și care se adâncește până la -0,80 m. Șanțul de tiraj a fost integral distrus de complexul modern. Orientare V-E. Nu s-au descoperit oase calcinate, iar din inventar s-au păstrat foarte puține materiale, între care o toartă lamelară de opaiț care asigură datarea complexului în sec. II p.Chr.

Cercetarea preventivă efectuată pe proprietatea Abduraim Beinur a permis identificarea unei noi lotizări funerare în vasta necropolă romană a Tomisului, aflată în apropierea drumului antic situat în zona străzii Ion Lahovari. Ca și la precedentele cercetări din zonă, arealul este ocupat de morminte din sec. II-III p.Chr., cu foarte rare intervenții mai târzii.

Sector Nord

Str. 23 August, nr. 18A (iunie 2017)

Constantin Băjenaru, Constantin Șova (MINAC)

Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului pe care se dorește investiția „Construire locuință Sp+ P+1E” (beneficiari Birlă Daniel și

Birlă Rodica). Terenul pe care se propune construcția locuinței este situat într-o binecunoscută arie a mării necropole tomitane de epocă elenistică și romană timpurie, mai exact în zona cartierelor Tomis II și „Piața Chiliei”. În anul 2016 s-a efectuat o săpătură arheologică preventivă pe proprietatea din str. Chiliei nr. 16, aflată la o distanță de circa 50 m spre V, unde s-a identificat o densitate apreciabilă de morminte din sec. II-III p.Chr. (vezi *CCA. Campania 2016*, p. 175-176).

Cercetarea a debutat cu efectuarea unei secțiuni stratigrafice cu mijloace mecanice în partea de V a terenului studiat, apoi s-a trecut la cercetarea în suprafață, printr-o decapare cu mijloace mecanice în etape diferite și răzuireli manuale succesive, până la un nivel la care s-au putut delimita complexe arheologice (circa -0,95 m sub nivelul actual al terenului). Succesiunea stratigrafică este următoarea: strat de nivelare a resturilor unei locuințe moderne demolate (0,10-0,20 m); vegetal antic de culoare negru-brun (0,30-0,40 m); pământ brun-gălbui steril (0,25 m); pământ galben viu (loess), surprins la adâncimea de -0,80/-0,90 m sub nivelul actual. S-a descoperit un singur complex funerar, în capătul de NV al suprafeței cercetate.

M1 - înhumăție (groapă cu trepte laterale). Groapă de dimensiuni mari, conturată la -0,95 m sub nivelul actual, de formă trapezoidală (2,85 x 1,40/1,80 m), care se restrânge prin trepte cruceate în pământul viu la o cotă de -1,90 m sub nivelul actual (2,30 x 0,65 m). Adâncimea finală la care era depus defunctul este de -2,30 m. Pe laturile lungi de NV și de SE, de la nivelul primelor trepte cruceate (-1,55 m) sunt practicate câte trei alveole care susțineau probabil bărne de lemn. Mare parte din latura de NV s-a prăbușit probabil în momentul jefuirii mormântului, de unde forma neregulată a peretului. Scheletul a fost deranjat încă din antichitate, oasele fiind răvășite, majoritatea plasate în capătul de NE, în zona craniului. S-au mai păstrat nederanjate tibia și laba piciorului stâng. Orientare: NE-SV. De la sicriu se păstrează numeroase cuie de fier. Inventar: câteva fragmente ceramice rămase de la vasele depuse ca ofrandă (câniță, bol, ulcior?), fragmente de la un platou din sticlă. Datare: sec. II p.Chr. O monedă VRBS ROMA (330-333) recuperată din umplutura gropii (la -1,30 m sub nivelul actual) poate oferi un bun *terminus post quem* pentru perioada de jefuire (sec. IV p.Chr).

Cercetarea preventivă efectuată pe str. 23 August nr. 18A se alătură recentelor observații făcute la vest și la sud de cartierul de blocuri Tomis II (în special cercetările preventive din str. Chiliei nr. 16, str. Romană nr. 10A și str. Dumbrava Roșie 86), unde s-a confirmat prezența unor loturi funerare aparținând unei necropole din perioada romană timpurie, parțial suprapusă peste necropola elenistică cunoscută încă de acum 50 de ani. Mormintele de înhumăție în gropi cu trepte laterale și urme de la bărne de susținere a unei construcții de protecție a camerei funerare au mai fost documentate în cercetări preventive de la Tomis, dar și în necropola de la Poiana (în teritoriul rural tomitan) și ar putea semnala prezența unei populații de origine nord-pontică (sarmați?).

Str. Oleg Danovski, nr. 28 (august 2017)

Constantin Băjenaru, Dan Vasilescu, Radu Petcu, Marius Florin Lascu (MINAC)

Cercetarea s-a efectuat ca urmare a intenției beneficiarului Bucovală Enache de a construi un imobil S+P+2E. Terenul este situat în sectorul de Nord al mării necropole tomitane de epocă elenistică și romană timpurie (zona cartierelor Tăbăcărie și Faleză Nord), mai exact în zona apropiată de faleza Mării Negre. Mormintele identificate în acest perimetru sunt în mare parte inedite, inventarul lor păstrându-se în depozitele MINAC. La 500 m N, pe strada Banu Mihalcea, au fost descoperite mai multe morminte

(inclusiv un sarcofag) în anul 1961 (cercetări Vasile Barbu). Pe aceeași stradă Banu Mihalcea, la nr. 25 a fost identificat recent (supraveghere arheologică pe proprietatea Bela Tănase) un șanț de dimensiuni apreciabile, care ar putea delimita parcele funerare. Mult mai spre N, în zona fostei Tăbăcării, pe str. Ciprian Porumbescu, s-au descoperit mormintele în cistă de piatră publicate de Mihai Bucovală (*Descoperiri noi în zona suburbană a Tomisului*, Pontica 3, 1970, p. 191-201). Alte morminte au fost descoperite de Constantin Chera în anul 1987, cu prilejul executării săpăturii de fundație pentru blocul MZ 6 de pe strada Pescarilor, punct situat la circa 350 m N de zona studiată. La aproximativ 175 m spre NV, în zona căminelor Universității ”Ovidius” (sediul vechi, fostul Institut Pedagogic), au fost cercetate în anii 1961-1962 numeroase morminte datate în epoca romană.

În faza inițială a cercetării, s-a efectuat o secțiune stratigrafică în partea de V a terenului studiat, apoi s-a trecut la cercetarea în suprafață, printr-o decapare cu mijloace mecanice în etape diferite și răzuiei manuale succesive, până la nivele la care s-au putut delimita complexe arheologice (la adâncimi cuprinse între -1,15 și -1,30 m sub nivelul actual al terenului). Stratigrafia generală a perimetrului este următoarea:

- strat modern (între 0,10 și 0,35 m grosime);

- strat de pământ negricios (cca. 0,30 m grosime) = vegetal post-antic;

- strat de pământ brun închis pigmentat, cu rare fragmente ceramice (0,30/0,40 m grosime) = strat antic, mai pregnant în zona complexului C 1;

- pământ brun-gălbui steril (0,20/0,30 m grosime);

- pământ galben viu (loess), surprins la adâncimi cuprinse între -1,00 și -1,40 m sub nivelul actual al terenului.

Un posibil nivel de călcare antic a fost surprins în zona mormântului M2 la o cotă de circa -0,60 m sub nivelul actual.

S-au identificat și cercetat două morminte de înhumăție și o groapă cu funcționalitate incertă.

M 1 - înhumăție dublă (firidă longitudinală). Groapă de acces de formă dreptunghiulară (2,25 x 0,65 m), săpată la o adâncime foarte mare (-4,20/4,40 m sub nivelul actual). Firidă longitudinală realizată într-o pantă ușoară către NV, cu dimensiunile de 2,30 x 1,15 m, o înălțime a bolții de 0,80 m și o adâncime de -4,50 m sub nivelul actual. Accesul în firidă era blocat de două țigle întregi, de dimensiuni mari, poziționate pe verticală, la marginea uneia dintre ele folosindu-se un fragment mic dintr-o altă țigla pentru fixarea mai bună. Din umplutura camerei de acces s-au recuperat câteva fragmente ceramice (majoritatea atipice) și fragmente de țigle. În firidă au fost depuși doi defuncți, unul lângă celălalt (defunctul 1 lângă perete V; defunctul 2 lângă perete E), probabil de sex feminin, cu capetele la S, într-un singur sicriu. Oasele se aflau într-o stare precară de conservare, poziția scheletelor fiind incertă (decubit dorsal, cu mâinile pe lângă corp ?). Orientare: SSE-NNV. Inventar defunct 1: cercel de aur (lângă urechea stângă); două vase de sticlă de formă globulară, dintre care unul dezintegrat la descoperire (zona pieptului); grup alcătuit din geme (4 exemplare) și bijuterii de sticlă (4 mărgel, un obiect de formă pătrată de mici dimensiuni), găsite spre capătul picioarelor; vas de sticlă (formă incertă, dezintegrat la descoperire); fusaiolă (realizată din piatră semiprețioasă ?); obiect de bronz (instrument medical ?); opaiț și căniță, depuse la picioare. Inventar defunct 2: cercel de aur (găsit în poziție secundară, pe piept); un obiect de bronz (ac de păr ?), probabil ținut în palma mâinii stângi; opaiț și căniță, găsite la picioare. Inventar comun ?: un vas de sticlă globular (depus pe sicriu, la capătul picioarelor defunctului 2); un *amphoriskos* de sticlă de tradiție elenistică (depus între cele două capete); două baghete de sticlă (aflate între picioarele defuncților). Dateare: a doua jumătate a sec. II - prima jumătate a sec. III p.Chr.

M2 - înhumăție (firidă longitudinală). Groapă de acces de mici dimensiuni, formă dreptunghiulară (1,30 x 0,45/0,55

m; ad. -2,00 m). Firidă longitudinală realizată în pantă descendentă către N (ad. maximă -2,60 m sub nivelul actual), care pornea din camera de acces; dimensiuni 2,10 x 0,75 m; înălțimea bolții 0,90 m (restrânsă treptat până la 0,30 m către capăt). Mormântul a suferit două intervenții de-a lungul timpului: jefuit încă din antichitate (de la bazin în sus oasele erau deranjate) și afectat parțial (firida, în partea de V) de o groapă masivă din epoca modernă. Defunctul a fost depus într-un sicriu. Picioarele sunt singurele oase găsite în conexiune anatomică, acestea fiind apropiate. Orientare: S-N. Inventar: vas de sticlă fragmentar (aflat în poziție secundară, în zona capului), opaiț și căniță (depuse la capătul picioarelor). Dateare: sec. II-III p.Chr.

C1 - groapă de formă ovală (1,40 x 1,20 m) cu funcționalitate incertă, surprinsă la cota de -1,30 m față de nivelul actual (ad. -1,40 m) în colțul de SE al suprafeței cercetate, într-o zonă cu strat arheologic mai consistent. În umplutură au fost găsite câteva pietre de mici dimensiuni și un singur fragment ceramic atipic de epocă romană.

Cercetarea preventivă efectuată pe str. Oleg Danovski nr. 28 oferă noi date privind ansamblurile funerare din extremitatea de N și NE a necropolei tomitane, care completează elocvent vechile informații cu privire la arealul funerar din această zonă (Faleză Nord - Tăbăcărie). Ca și în majoritatea cazurilor cunoscute până în prezent, predomină mormintele de înhumăție (fie în ciste de piatră, fie în clasicele gropi cu firide), unele dintre ele având un inventar destul de bogat. Din inventarul celor două morminte cercetate se remarcă vasul de sticlă de tip *amphoriskos* din M1 (de certă tradiție elenistică târzie, a cărui dateare tradițională este în sec. II-I a.Chr., dar care apare aici într-un mormânt din sec. II-III p.Chr. - posibilă moștenire de familie?) și opaițul din M2, cu reprezentare de gladiatori și inscripție pe bordură (o piesă destul de rară).

Str. Nicolae Iorga, nr. 18 (decembrie 2017)

Constantin Băjenaru, Cătălin-Mircea Nopcea, Constantin

Șova (MINAC)

Cercetarea preventivă a fost realizată în cadrul proiectului de construire a unei locuințe P+IE pe terenul beneficiarului Diacon Liviu, situat în marginea de SE a cartierului de blocuri Tomis II. Zona este ocupată de numeroase complexe funerare aparținând necropolei elenistice și romane. Cele mai apropiate descoperiri sunt consemnate în registrele-inventar ale MINAC și au fost parțial publicate de M. Bucovală în anul 1967: mormintele elenistice descoperite cu ocazia săpăturilor pentru fundația blocurilor J3 și J4 (aflate imediat la Vest, la o distanță cuprinsă între 30 și 80 m), mormintele elenistice de la blocul H2 și de pe str. Maramureș nr. 7 (locații situate la circa 100 m spre Nord). Pe aceeași stradă Nicolae Iorga a fost identificat în cursul anilor 2000 un sarcofag din calcar aflat sub fundația unui imobil construit în perioada interbelică.

Datorită terenului îngust și pentru o siguranță a înregistrărilor, cercetarea s-a efectuat în două suprafețe mari (A și B, aproximativ de aceleași dimensiuni, 5 x 10 m), printr-o decapare cu mijloace mecanice în etape diferite și răzuiei manuale succesive, până la nivele la care s-au putut delimita complexe arheologice (la o adâncime de maxim -0,70 m sub nivelul actual al terenului). Către imobilul vecin, din motive de securitate, s-a lăsat un martor de 1,20 m. După conturarea gropilor de acces ale celor trei morminte de înhumăție, s-au efectuat casetări pentru identificarea camerelor funerare (firide longitudinale). Din păcate, acestea nu au putut fi cercetate decât parțial, deoarece continuă sub fundația imobilului vecin.

Stratigrafia generală: strat modern (între 0,20 și 0,30 m grosime); strat de pământ negricios, vegetal post-antic (cca. 0,30 m grosime); pământ brun-gălbui steril (0,20/0,30 m grosime); pământ galben (loess), surprins la adâncimea de

-0,70 m sub nivelul actual al terenului.

Alături de cele 9 complexe antice cercetate, au mai fost identificate două gropi moderne (Gm1 și Gm2, în marginea de SV a suprafeței cercetate, una dintre acestea - Gm2 - fiind o fostă groapă de var), precum și trei gropi de pari aparținând probabil unei structuri de epocă modernă.

M 1 - înhumăție (firidă longitudinală). Groapă de acces de formă dreptunghiulară (2,10 x 0,65 m), cu o adâncime de -3,10/-3,30 m sub nivelul actual. Firidă longitudinală realizată într-o pantă descendentă către Est (care nu a putut fi cercetată decât parțial, intrând mult sub fundația imobilului vecin); se pot preciza doar lățimea firidei (0,70 m) și înălțimea (0,90 m). Orientare: V-E. Jefuit din antichitate (oasele defunctului au fost găsite răvășite în groapa de acces). Dateare: sec. III-IV? p.Chr.

M2 - înhumăție (firidă longitudinală). Groapă de acces de formă dreptunghiulară (2,00 x 0,75 m), adâncită până la cote cuprinse între -1,40 și -2,05 m (baza gropii fiind realizată în pantă puternic descendentă către NE). Firidă longitudinală realizată în pantă descendentă către NE, care nu a putut fi cercetată decât parțial, intrând mult sub fundația imobilului vecin; înălțimea maximă a firidei boltite este de 0,80 m, iar lățimea este de 0,75 m. Orientare: SV-NE. Mormântul a fost jefuit încă din antichitate, oasele fiind răvășite în groapa de acces și în firidă. Printre oase au apărut cuie de fier de la sicriu și fragmente de la un vas de sticlă, cu siguranță provenind din inventarul funerar. Dateare: sec. III p.Chr.

M3 - înhumăție (firidă longitudinală). Groapă de acces de formă rectangulară (1,30 x 0,75 m), cu adâncimea de -1,35/-1,55 m. Firidă longitudinală către NE, realizată în pantă descendentă (lungime 1,20 m, lățime 0,70/0,75 m, ad. maximă -2,00 m). Orientare: SV-NE. Jefuit din antichitate; în umplutura gropii de acces au apărut mai ulte pietre de dimensiuni mijlocii, care porbabil au constituit blocajul firidei înainte de jefuire. Cu siguranță este relativ contemporan cu mormântul învecinat M2. Dateare: sec. III p.Chr.

M4 - înhumăție (groapă simplă). Groapă rectangulară (1,05 x 0,60 m), adâncită până la -0,90 m sub nivelul actual. Orientare: V-E. Nu s-au dscoperit urme de oase ale defunctului, probabil copil. În capătul de E a fost depus un vas miniatural (*guttus*), care se păstrează fragmentar. Dateare: perioada elenistică (sec. IV-III a.Chr.).

M5 - înhumăție (groapă simplă). Groapă rectangulară (dimensiuni 1,00 x 0,50 m), cu adâncime redusă (-0,85 sub nivelul actual). Orientare: SV-NE. Mormânt de copil, nu s-au găsit decât amprente de la oasele defunctului, total descompuse. Dateare: perioada elenistică? (prin analogie cu M4).

C1 - șanț? identificat parțial în colțul de SE al săpăturii, pe o lungime de 2,75 m și o lățime de 1,55 m, are o orientare V-E. Adâncimea este redusă (-0,95 m sub nivelul actual), pereții drepti. Rare fragmente ceramice în umplutură (unele dintre ele posibil antrenate din complexul C2) asigură o dateare în perioada romană (sec. I-II p.Chr.).

C2 - groapă rectangulară, tăiată de complexul C1, orientată N-S. Se mai păstrează pe o lungime de 1,00 m și are o lățime de 0,65 m, față de nivelul de conturare (-0,70 m) fiind adâncită foarte puțin (-0,85 m sub nivelul actual). Peretele dinspre N poartă urmele unei arsuri slabe. În umplutură au apărut fragmente ceramice specifice epocii romane timpurii (sec. I-II p.Chr.), în special de la amfore. În lipsa unor elemente concrete, nu avem certitudinea interpretării complexului drept mormânt.

C3 - șanț conturat în colțul de Sud al suprafeței cercetate, pe o lungime de circa 4 m; lățimea totală nu a putut fi determinată (se păstrează totuși 2,10 m), complexul depășind limitele săpăturii. Umplutură compactă cu pământ brun închis, cu rare fragmente ceramice (în special de la amfore elenistice). Dateare incertă, în lipsa unor elemente clare.

C4 - groapă rectangulară, tăiată de complexul C3,

orientată NV-SE, păstrată pe o lungime de 1,00 m și având o lățime de 0,60 m. S-a conturat printr-o aglomerare de pietre mici și mijlocii, aflate în umplutura gropii. Adâncimea este redusă, fiind atinsă la -1,05 m sub nivelul actual. O monedă de perioadă elenistică a fost găsită în imediata apropiere a gropii, fiind purtată în ganguri de animale; aceasta ar putea fi un indiciu pentru datarea complexului. Ca și în cazul complexului C2, în lipsa unor elemente concrete, nu avem certitudinea interpretării complexului drept mormânt.

Cercetarea preventivă efectuată pe str. Nicolae Iorga nr. 18 oferă noi date privind ansamblurile funerare din zona de contact a necropolei elenistice și a celei romane timpurii, cunoscută în zona cartierului Tomis II încă din anii 1960. Ca și în majoritatea cazurilor cunoscute până în prezent, predomină mormintele de înhumăție, atât din perioada elenistică (aici cu specficul înmormântărilor de copii), cât și din perioada romană. Concentrarea mormintelor în zonele de S și de E ale suprafeței cercetate, ar putea semnala prezența pe proprietățile învecinate a unor lotizări importante ale necropolei (eventual a unor tumuli).

84. Galați, jud. Galați

Punctul: Biserica Sfântul Nicolae, mun. Galați-Protoieria Galați, mun. Galați

Cod tip de sit: 111, 21

Cod de epoca: 432

Cod RAN: 75105.14; Cod LMI-GL-II-m-B-03005

Autorizație nr: 291/2017

Colectiv: Ilie Costel - responsabil științific; Mandache Tudor; Adrian-Ionuț Adamescu (Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați)

Situl arheologic „Biserica Sfântul Nicolae”, mun. Galați, jud. Galați monument înscris în RAN: 75105.14 Cod LMI: GL-II-m-B-03005, se află situat în partea centrală a orașului Galați, zonă istorică, unde au fost descoperite numeroase hrube, fundații de la vechi edificii și materiale arheologice. Această zonă se remarcă prin construcții edilitare, ridicate începând cu finalul secolului al XIX-lea și până în perioada interbelică, care au suprapus parțial vatra veche a orașului.

Actuala Biserica „Sfântul Nicolae” este construită între anii 1839-1845, pe fundațiile vechiului lăcaș de cult ce fusese zidit de domnitorul Mihail Racoviță, în anul 1776. Biserica de la 1776 a avut un plan trilobat și era mai mică decât cea actuală.

La începutul secolului al XX-lea, pe latura nordică a bisericii „Sf. Nicolae”, a fost clădită actuala Protoierie Galați care a afectat straturile arheologice medievale și moderne. Clădirea Protoieriei Galați a suprapus o parte din necropola medievală a bisericii „Sf. Nicolae”, cercetată pentru prima dată în anul 2013 când au fost descoperite un număr de 15 înhumări datate în secolele XVIII-XIX. Mormintele cercetate au avut un inventar extrem de sărac, remarcându-se doar un inel de argint descoperit în M5. Sub nivelul de înhumări a fost pusă în evidență podeaua unei locuințe adâncite, precum și un cuptor casnic, dateate în secolul al XVII-lea pe baza ceramicii smălțuite descoperită în complexe¹.

^[1] Costel Ilie, Raport de cercetare arheologică Biserica „Sf. Nicolae”, mun

Cercetarea arheologică preventivă din anul 2017 a fost determinată de necesitatea realizării obiectivului investițional „Instalație pentru colectarea și evacuarea apelor meteorice”, propus de Protoieria Galați, care se putea derula doar în condițiile degrevării de sarcină arheologică a zonei ce urma a fi afectată de canalul colector. Locul în care se realizează obiectivul investițional este situat în zona de protecție a monumentului istoric Biserica „Sfântul Nicolae”. Menționăm faptul că firma executantă a proiectului începuse săparea șanțului necesar realizării canalului colector, dar lucrările au fost stopate, în momentul apariției unor oase umane, de către preotul protopop, care a anunțat Direcția Județeană pentru Cultură Galați.

Cercetarea arheologică preventivă din zona de protecție a monumentului istoric Biserica „Sf. Nicolae” din Galați a fost efectuată pe latura de nord a clădirii Protoieriei, de la gardul limită de proprietate dinspre est până la colțul de nord-vest al construcției menționate. Locul ales pentru deschiderea casetelor a fost determinat de cerințele proiectului investițional. Având în vedere necesitatea descărcării de sarcină arheologică a suprafeței de 44 m² ce urma a fi afectată de realizarea canalului colector au fost deschise un număr de șapte casete (Cas.1-7/2017) amplasate pe latura nordică a clădirii Protoieriei, între aceasta și o altă clădire învecinată, de care nu ne-am apropiat mai mult de 1m din motive de securitatea muncii. Suprafața totală cercetată în cele șapte casete a fost de 76,27 m².

Casetele au fost deschise în partea de nord a clădirii Protoieriei, pe traseul șantului săpat pentru realizarea canalului de colectare a apelor, la 0,50 m de gardul limită de proprietate din partea de vest, la 0,50m nord de intrarea laterală înspre clădirea Protoieriei Galați și la 1,40m de colțul de nord-est al clădirii menționate. În ceea ce privește orientarea, primele două casete, Cas.1-2/2017, au fost trasate pe direcția N-S, iar celelalte cinci unități de săpătură, Cas.3-7/2017, pe axa E-V.

Dimensionarea casetelor a avut legătură atât cu șantul săpat de constructor, cât și cu spațiul relativ limitat dintre latura nordică a clădirii Protoieriei Galați și gardul proprietății învecinate. Astfel, Cas.1-2/2017 au aceleași dimensiuni de 4m/3m deoarece spre sud acestea erau limitate de intrarea laterală betonată. Mai apoi, următoarele unități de săpătură au fost mult îngustate pe axa N-S și au urmărit, pe latura lor nordică, limita șanțului săpat de constructor; dimensiunile acestora au fost de 7,40m/2,75m, (Cas.3/2017), 7,60m/1,82m (Cas.4/2017) și 5,20m/1,84m pentru Cas.5/2017. Lățimea casetelor Cas.6-7/2017 este mult mai mică față de cele anterioare deoarece a fost evidențiată existența unei plăci din ciment cu plasă de fier-beton, care urmărea peretele de Nord al clădirii Protoieriei, pe o lățime de 30cm; dimensiunile fiind de 5,60m/0,80m (Cas.6/2017) și 2,70m/1,50m (Cas.7/2017). De altfel, caseta Cas.7/2017 este singura care a fost extinsă spre nord de șantul realizat de constructor deoarece latura sa de nord urmărea temelia unei clădiri din proprietatea învecinată.

Cercetarea celor șapte casete a permis punerea în evidență a mai multor categorii de complexe și structuri arheologice din perioada Evului Mediu Târziu și a epocii moderne, precum și numeroase intervenții antropice contemporane. Cea mai importantă categorie de complexe descoperite este evident cea care ține de existența necropolei medievale și moderne ce a deservit biserica „Sfântul Nicolae”.

Cas.1/2017 a permis identificarea a patru morminte în conexiune anatomică (M4, M8, M12 și M18), un mormânt deranjat de lucrările edilitare contemporane (M2) și trei reînhumări (R2, R3 și R7). De asemenea, au fost surprinse o locuință (L1) și patru vetre (V1-4) din perioada Evul Mediu Târziu, precum și colțul de sud-est al unui fost beci al

Protoieriei dezafectat în perioada contemporană.

Cas.2/2017 a dus la evidențierea unui număr de șapte morminte în conexiune anatomică (M1, M5, M7, M10, M11, M13 și M18) și șase reînhumări (R1, R4, R5, R6, R8 și R9). Sub nivelul de înhumări din epoca modernă, în Cas.2/2017 a fost identificată o locuință (L2) din perioada Evului Mediu, care intră în profilul de est.

În **Cas.3/2017** au fost excavate 3 morminte în conexiune anatomică (M3, M9 și M19), precum și un număr de 4 reînhumări (R10-11, R14-15). Sub acest nivel de înhumări a putut fi evidențiată continuarea locuinței medievale L2, precum și existența unei vetre (V5) la interior. De asemenea, în zona de Est a Cas.3/2017 a fost evidențiată o structură din cărămidă de formă circulară, probabil un puț.

Cas.4/2017 a permis punerea în evidență a unei noi zone cu multiple înhumări, identificându-se 12 morminte în conexiune anatomică (M14, M20-27, M35-36 și M40), un mormânt deranjat de lucrările edilitare contemporane (M6), precum și trei reînhumări (R12, R16 și R19). De asemenea, au fost surprinse mai multe intervenții antropice moderne, care au bulversat stratigrafia și au deranjat nivelul de înhumări.

Excavarea casetei **Cas.5/2017** a dus la identificarea unui număr de 12 morminte în conexiune anatomică (M16-17, M28-34, M38, M41 și M46), un mormânt în conexiune anatomică, însă deranjat de lucrări edilitare contemporane (M15), precum și o reînhumare (R17). În zona de N-E a Cas.5/2017 a putut fi evidențiat un cuptor pentru ars ceramică (C1), relativ bine păstrat, însă afectat de o înhumare (M41).

În **Cas.6/2017** a fost surprinsă o intervenție antropică, care a deranjat nivelul de înhumări din partea vestică a casetei. În jumătatea de est a acestei casete au fost identificate un număr de cinci morminte în conexiune anatomică (M39 și M42-45) și trei reînhumări (R13, R18 și R21).

Cas.7/2017 a permis, de asemenea, surprinderea mai multor intervenții antropice contemporane, care au bulversat stratigrafia și au deranjat nivelul de înhumări. Caseta a permis punerea în evidență a două morminte în conexiune anatomică (M37 și M47), precum și a două reînhumări (R20 și R22).

În ceea ce privește stratigrafia casetelor menționăm că aceasta a fost bulversată de diferitele lucrări edilitare, efectuate la clădirea Protoieriei și la clădirile din proprietatea învecinată. Astfel sub nivelul vegetal, gros de circa 0,10-0,20m, se poate observa un strat 0,20-0,80m, de moloz, un amestec de cărămidă spartă, piatră, mortar și pământ galben. Următorul strat, gros de aproximativ 1,00m, conține nivelul de înhumări și reînhumări. Penultimul strat evidențiat aparține perioadei medievale târzii, are o grosime maximă de 0,60m și este identificat prin cele două locuințe și cuptorul de ars ceramică. Sub acest pământ, negru granulos, se găsește solul viu, steril din punct de vedere arheologic.

Săpătura arheologică preventivă din aria de protecție a monumentului Biserica „Sfântul Nicolae”, punctul *Protoierie*, a permis identificarea a 47 de morminte, înhumări de rit creștin și 22 de reînhumări, încadrate cronologic în secolele XVII-XIX. Pe lângă aceste complexe funerare au mai fost sesizate două locuințe (L1-2/2017), două gropi menajere, cinci vetre (V1-5/2017) și un cuptor de olar (C1/2017), date în secolele XVII-XX, precum și structuri constructive de la finalul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea.

Încă de la adâncimea de 0,60m-0,90m au apărut, în toate casetele excavate, fragmente osteologice umane deranjate de lucrări edilitare din diferite perioade istorice. Primele grupaje de oase umane, identificate anterior venirii echipei de arheologi, au primit indicativul M2 și M6 și s-au dovedit a fi înhumări complete deranjate de lucrările edilitare contemporane. De la început s-a luat decizia de a separa morminte în conexiune anatomică de reînhumări și, astfel, pentru primele s-a folosit indicativul M, iar pentru celelalte indicativul R. De altfel, pe parcursul cercetării am constat

existența unor situații diferite în care a fost surprinsă prezența oaselor umane: răvășite, reînhumate accidental (R6-R8, R10, R12-17, R19-20 și R22), reînhumări propriu-zise (R1-R4, R5, R9, R11, R18 și R21), morminte deranjate (M2, M3, M4, M6, M9, M15, M17, M23-M24, M27-M29, M31-M33, M37, M38-M40, M44) și înhumări (M1, M5, M7-M8, M10-M14, M16, M18-M21, M22, M25-M26, M30, M34-M36, M41-M43, M45-M47). Urmele gropilor de mormânt au fost surprinse pentru majoritatea complexelor funerare, un număr mic de complexe (M2, M6, M15, M31-33 și M38) având solul de umplutură afectat de lucrările edilitare. Acestea mai păstrau urme de lemn și piroane de la sicriile depuse în gropi, iar ca orientare, conform ritului creștin, înhumările sunt pe direcția vest-est.

Doar o parte dintre mormintele și reînhumările identificate conțineau, pe lângă resturile osteologice umane, alte artefacte arheologice, care pot fi considerate ca inventar. Dintre acestea, trebuie menționat M7/2017, de la care, alături de scheletul bine păstrat, au fost recuperate 4 monede, trei din zona capului și una din zona pieptului, precum și o piesă din bronz aflată lângă capătul superior al tibiei drepte. De asemenea, trebuie amintită R1/2017, a unui copil nou-născut, care a avut un inventar ce se compune din șase monede descoperite în zona craniului.

Locuința 1 (**L1/2017**) a fost evidențiată parțial în Cas.1/2017 pe profilul de sud, la adâncimea de -1,15 - 1,20 m. În plan, L1/2017 pare să aibă o formă rectangulară, iar în profil baza locuinței este dreaptă și cu un perete ușor oblic. Adâncimea maximă a fost atinsă la -1,40m. Locuința 2 (**L2/2017**) fost surprinsă sub nivelul de înmormântări pe zona de vest a casetei Cas. 2/2017 și în cea de est a casetei Cas. 3/2017. Ea se continuă sub profilul de sud al celor două casete menționate, precum și în profilul de nord al Cas. 3/2017. Este o locuință adâncită, de formă rectangulară, orientată NE-SV, iar dimensiunile surprinse sunt de 2,75 m/3,40 m. La adâncimea de -2,40 - 2,50 m a fost surprinsă podeaua locuinței, constituită dintr-un strat de pământ galben bătut, gros de circa 0,005 m - 0,01 m.

Cuptorul de ars ceramică (**C1/2017**) a fost surprins în Cas.5/2017 la adâncimea de -1,60 m, la 0,80 m de profilul de sud, la 2,80 m față de cel estic și intră în profilul de nord al casetei. C1/2017 a fost suprapus parțial de R17, M33, M38 și M41, bolta acestuia fiind secționată pe latura de est de către groapa mormântului M41. Cuptorul are o formă aproximativ circulară cu diametrul de 1,12 m, fiind orientat cu gura spre vest. Baza cuptorului a fost identificată la adâncimea de -2,58 m în pământul galben. Golirea camerei de ardere a cuptorului C1/2017 a dus la evidențierea de materiale ceramice fragmentare databile în perioada secolelor XVII-XVIII și resturi osteologice.

Cercetarea arheologică preventivă realizată pe latura de nord a clădirii Protoieriei din Galați a dus la identificarea unor instalații de foc, care au apărut în Cas. 1/2017 și Cas. 3/2017. Cele cinci vetre de foc au fost surprinse, din punct de vedere stratigrafic, între -0,90 - 1,20 m (V1- 4/2017) și la -1,80 - 2,00 m (V5/2017). Forma propriu-zisă a vetrelor pare să fie circulară (V1, V2 și V4) sau ovală (V3 și V5). De remarcant faptul că, vetrele au fost afectate parțial fie de nivelul de înhumări sau reînhumări din perioada medieval-târzie (V2, V3, V4), fie de lucrările edilitare din perioada modernă sau contemporană (V5).

În Cas.1-3/2017 a fost identificat peretele sudic și cel vestic al unui fost beci al Protoieriei, care a afectat în totalitate straturile arheologice din partea de nord a casetelor menționate. Baza fundației zidului a fost observată la adâncimea de -2,10 m. De asemenea, în zona de Est a Cas.3/2017 a fost evidențiată o structură de formă circulară la adâncimea de -0,70 m. Peretele acestei construcții este realizat din cărămidă legată cu mortar și are o grosime de 0,25 - 0,30 m. Pământul de umplutură conținea o cantitate mare de fragmente ceramice, sticlă, porțelan și resturi osteologice umane. În casetele Cas.4

și Cas. 7/2017 au fost surprinse patru intervenții antropice contemporane (gropi menajere), care au bulversat stratigrafia și au deranjat nivelul de înhumări.

Cercetarea arheologică preventivă derulată, în anul 2017, la nord de clădirea Protoieriei și în zona de protecție a monumentului istoric Biserica „Sf. Nicolae” din Galați, a permis prelevarea unei cantități mari de materiale arheologice, care permit încadrarea cronologică a complexelor identificate.

Ceramica descoperită pe podeaua locuințelor (L1 și L2/2017), în imediata apropiere a vetrelor (V1 - V5/2017) și în zona cuptorului C1/2017 se încadrează în secolele XVII-XVIII, fiind o ceramică de uz comun, smălțuită și nesmălțuită, cu decoruri simple, iar ca forme, provin de la castroane, câni și oale.

Mormintele cercetate au avut un inventar compus din monede turcești, ungurești și poloneze emise în perioada secolelor XVII-XIX, obiecte de port și podoabă (cercei, inel, pafta, aplice decorative, cataramă, butoni și copci). Din zona gropilor de mormânt au mai fost prelevate cuie, piroane, ținte, bucăți de lemn și material textil.

În cadrul intervențiilor edilitare și a gropilor identificate au fost descoperite materiale ceramice, sticlă și piese din metal care pot fi datate în prima jumătate a secolului XX.

Abstract

The perimeter of the historical monument „St. Nicholas” Church is located in the old town of Galați, an area that has undergone many interventions in modern and contemporary times. St. Nicholas Monastery was situated on the space occupied in present times by the Deanery of Galați and „St. Nicholas” Church in the Late Middle Ages, as early as the 17th century. Various public works have revealed traces of the necropolis, around the church, that functioned as a burial place in Late Medieval and Modern times.

In 2013, a preventive archaeological research was carried out on the northern side of „St. Nicholas” Church. The research led to the discovery of 15 graves (burials, reburials, disturbed tombs) and a medieval dwelling with a household oven dug directly into the yellow earth.

In 2017, seven digging units were opened on the northern side of the Deanery building, which allowed the research of a large part of the „St. Nicholas” Church necropolis. The archaeological dig revealed 47 tombs, 22 reburials, two dwellings, two pits, five hearths and a potter’s furnace, dating from the 17th to the 20th century.

The existence of a potter’s furnace, the remains of the two dwellings and of the hearths, dating from the 17th-18th centuries, prove the existence of medieval habitation, that precedes the late medieval necropolis and the building of church from the time of Mihai Racoviță.

Bibliografie

Aneta Anghel, *Observații cu privire la zonele locuite în orașul medieval Galați*, în: „Danubius”, XI-XII, 1985, p.75-87;

Aneta Anghel, *Cercetări de salvare efectuate în necropola medievală din sec. al XVI-lea, în zona Faleza Dunării - Galați*, în: „Danubius”, XIII-XIV, p. 117-127;

Dan Basarab Nanu, Costel Ilie, Octavian Coșovliu, *Cuptoare pentru ars piatra de var descoperite în zona bisericii „Precista”*, în: „Danubius”, XIII-XIV, 1992, p. 135-145;

Costel Ilie, *Note privind descoperirile monetare din zona bisericii „Precista” din Galați*, în: „Danubius”, XVIII, 2001, p.5-11;

Costel Ilie, *Raport de cercetare arheologică Biserica „Sf. Nicolae”, mun. Galați, jud. Galați*, în Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2013, cIMeC, 2014, p.182-183.

Costel Ilie, Dan-Basarab Nanu, *Mărturii arheologice privitoare la evoluția orașului Galați în epoca modernă*, în: „Danubius”, XXI, 2003, p. 185-194;

Moise N. Pacu, *Cartea Județului Covurlui*, I-II, Stabilimentul Grafic I.V. Socecu, București, 1891;

Gh. N. Munteanu-Bârlad, *Galații*, Societatea de Editură Științifică-Culturală, Galați, 1927;

Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, Editura Porto-Franco, Galați, 1994;

C. Stoica, Ion T. Dragomir, Mihalache, Brudiu, *Muzee și monumente Gălățene*, Galați, 1974;

Valentin Bodea, *Monumentele istorice și de arhitectură din orașul Galați din a doua jumătate a secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea*, Editura Pax Aura Mundi, Galați, 2009.

85. Iași, jud. Iași

Punct: Stradela Armeană, nr. 4-6

Tip de sit și încadrare cronologică: 113: Așezare urbană

Cod RAN: 95079.02/ LMI IS-I-s-A 03504

Autorizație nr. 236/2017

Colectiv: Costică Asăvoaie - responsabil științific;

Adriana Miron, Cosmin Niță (CMNM Iași)

Amplasamentul supus investigațiilor arheologice este situat pe stradela Armeană, nr. 4-6, pe locul unde în perioada medievală, – cel mai probabil în ultima parte a secolului XIV – s-a așezat comunitatea armeană constituindu-se mahalaua Armenimii, situată la acea vreme la nord de ulița Podul Vechi (actuala str. Costache Negri). Până în secolul XIV târgul Iași se întindea până la ulița Podul Vechi deoarece armenii au primit teren la *marginea târgului*, fiind stimulați de domnie să își desfășoare activitatea aici prin scutiri de natură fiscală¹. În veacurile următoare orașul s-a extins spre nord iar mahalaua Armenimii în secolul XVII ajunge să fie integrată în mijlocul târgului².

În mahalaua Armenimii cea mai importantă uliță era cea Armenească numită în cursul timpului și Băibăcăriei³. Din compararea planurilor orașului din anii 1844, 1857 cu cele actuale se poate observa că frontul stradelei Armene nu a suferit schimbări majore iar clădirea existentă în prezent pe proprietatea de la nr. 4-6 se pare că a fost construită pe locul unei case ridicate după anul 1844 deoarece aceasta apare pe planul orașului întocmit în anul 1857 de Fred Peytavin.

Imobilul actual a fost zidit în perioada interbelică, fiind situat în partea de S-V a proprietății, spre stradă iar în partea dinspre aliniament a casei a mai existat o altă construcție ce apare în Planul topografic al orașului Iași din 1977, scara 1:2000, L-35-32-c-A-2-I, planșa 2.

Proprietarul actual este S.C. MILIBUZ S.R.L. care a cumpărat casa de la urmașii familiei Eugen și Victoria Iacob,

familie care s-a stabilit în Iași probabil la sfârșitul anilor ’70 începutul anilor ’80 ai secolului trecut.

Pentru desfășurarea cercetării arheologice preventive s-au trasat două secțiuni pentru stabilirea statigrafiei, reperarea unor eventuale complexe de locuire și recuperarea materialului arheologic, ținând cont că terenul afectat de investiție este situat în perimetrul sitului arheologic Centrul Istoric Iași, cod LMI IS-I-s-A-03504.

Edificiul ce urmează a fi construit este amplasat în partea de vest a proprietății, pe locul unde există imobilul actual; din acest considerent s-a luat decizia trasării a două secțiuni (**Fig. 1**): S. 1 a fost situată, cu profilul de S-E, la o distanță de 2 m față de latura de N-V a clădirii și având dimensiunile de de 17,40 X 1,50 m și S. 2, concepută, cu profilul de S-V la o distanță 1,80 m față de latura de N-E a imobilului, cu dimensiunile de 8,50 X 1,50 m.

Stratigrafia generală

S. 1 descriere stratigrafică:

* **Profilul de S-E.**

* Descriere stratigrafică între 0 – 5,20 m (descrierea s-a făcut de la V spre E) (**Fig. 2**):

- Sol vegetal 0 - 0,10 m;

- Între 0 și 1,25 m pe ax și la adâncimea de - 0,10 m partea superioară și până la -1,75 m a fost reperat un șanț ce traversează capătul secțiunii pe lățime, săpat relativ recent, de 2 ori, deoarece conține o țeavă de plumb și una de plastic;

- Nivelul de călcare la momentul construcției casei actuale: 0,10 – 0,15 m;

- Strat de umplutură/nivelare cu intruziuni de resturi de cărămidă, ceramică și pigment de arsură: – 0,15 - 0,60/0,65 m;

- Nivel de arsură de la o construcție anterioară ce conține: cărămidă, chirpic, cărbune, oase, fragmente ceramice, cuie de metal: - 0,60/0,65 – 1.00/1,10 m;

- La adâncimea de – 1,00/1,10 – 1,25/1,35 m este un strat de umplutură cu resturi sporadice de piatră, var, oase și cărămidă;

- Lentilă de arsură cu cenușă la adâncimea de – 1,25/1,35 – 1,35/1,45 m;

- Strat de pământ negru (humus medieval): – 1,35/1,45 – 2,45/2,60 m;

- Pământ galben virgin: – 2,45/2,60 – 3,00 m;

Între 4,80 și 5,20 m a fost reperat un zid de fundație din piatră, cu liant din lut, ce este suprapus parțial de stratul de arsură de la construcția precedentă; adâncimea zidului a fost surprinsă între – 0,80 m de unde apare „creasta” zidului, și – 1,50 m, fiind construit pe stratul de humus medieval, și traversează secțiunea pe lățime în direcția NV-SE.

* Descriere stratigrafică între 5,20 – 7,80 m (**Fig. 3**):

Între 5,95 și 7,80 m a fost reperată o groapă de fântână de formă circulară cu diametrul de 1,85 m, ce a putut fi cercetată până la adâncimea de 4,50 m dar din rațiuni de securitate a muncitorilor nu s-a mai putut continua săpătura pe această porțiune.

Din umplutura unitară ca structură a fântânii s-au recuperat fragmente osteologice de la animale domestice rezultate din prelucrare cu caracter alimentar și fragmente ceramice ce datează din perioada secolelor XIV-XVIII. Dintre care cele mai reprezentative sunt: un fragment de cahă pe care este reprezentat un personaj ce poartă sabie și trage cu arcul, de unde se poate presupune că aveam de a face cu o scenă de luptă sau de vânatoare, tipică secolelor XIV-XV (**Fig. 4**) și câteva fragmente de cahle ce conțin motive geometrice, tipice secolului XVI (**Fig. 5**).

* Descriere stratigrafică între 7,80 – 17,40 m:

- Sol vegetal 0 - 0,10/0,15 m;

- Nivelul construcției casei actuale: – 0,10/0,15 – 0,50/0,60 m;

- Strat de umplutură/nivelare ce conține resturi de

cărămidă, ceramică și pigment de arsură: – 0,50/0,60 – 0,90/1,45 m;

- Nivel de pământ galben amestecat cu fragmente de cărămidă: – 0,60/1,45 – 0,90/1,60 m;

- Lentilă de pământ negru cu intruziuni de fragmente osteologice: – 0,90/1,60 – 1,60/1,80 m;

- Strat de pământ negru (humus medieval): – 1,60/1,80 – 1,80/2,20 m;

- Pământ galben nederanjat: – 1,80/2,20 – 3,60 m;

Între 15,60 și 17,40 m. a fost surprinsă o groapă de formă circulară (Fig. 6), cu diametrul de 1,80 m ce pornește de la – 1,20 m față de nivelul actual de călcare și are adâncimea maximă de 3,40 m. Groapa a fost umplută cu pământ negru, ce conține arsură, fragmente osteologice, ceramice și fragmente de cahle cu motive geometrice databile în secolul XVI (Fig. 7).

Profilul de N-V (Fig. 8, 9):

- Sol vegetal 0 - 0,10/0,20 m;

- Umplutură rezultată în momentul construcției casei actuale: 0,10/0,20 - 0,40/0,60 m;

- Strat de nivelare peste o arsură de la o construcție anterioară ce conține: cărămidă, chirpic, cărbune, oase, fragmente ceramice, cuie de metal: - 0,60/0,65 – 0,60/0,95 m;

- Lentilă de arsură puternică ce conține chirpic, cărămidă, fragmente ceramice, cuie de metal: – 0,60 – 1,00 m;

- Nivel de umplutură cu pământ negru cu conținut de fragmente ceramice, de chirpic, cărbuni și fragmente osteologice: – 1.00 – 1,20/1,50 m;

- Lentilă de pământ galben care de la 6,50 m (pe ax – măsurătoarea s-a făcut de la V spre E) continuă cu un strat de pământ negru amestecat cu pigmenți de var: 1,20/1,50 – 1,30/1,55 m;

- Strat de pământ negru (humus medieval): – 1/35/1,40 – 2/30 m;

- Pământ galben virgin: – 2,30 – 3,60 m;

Pe acest profil au fost surprinse două locuințe: L.1 situată între 3,25 și 4,80 m, pe ax, iar partea superioară începe de la – 1,30 m și are adâncimea maximă de 2,30 m.

L. 2 a fost surprinsă între 10,50 m și 11,50 m, pe ax, partea superioară începe de la – 2,00 m cu adâncimea maximă de 2,90 m.

S. 2 descriere stratigrafică:

S. 2 a fost inițial trasată cu 0,90 m spre NE dar în cursul săpăturii la – 1,60 m, au fost surprinse 2 cabluri electrice de înaltă tensiune și din această cauză secțiunea a fost trasată spre SE, adică spre imobilul actual, cu 0,90 m (**Fig. 10**).

Din cele relatate mai sus se poate deduce că nivelul de cultură a fost bulversat de montarea acestor cabluri până la – 1,60 m și de construcția clădirii actuale.

La – 2,50 m a fost surprins extradusul unei bolți de pivniță ce a fost construită din piatră cu liant de argilă, aceasta fiind decoperată pe o lățime de 3,80 m (**Fig. 11**).

Între 5,80 m și 6,20 m a fost interceptat un pinten de zid din piatră cu liant de argilă, ce a fost rupt, probabil, în momentul construcției beciului. Adâncimea la care a fost surprins este de 1,40 m și adâncimea maximă este de 2,10 m. Zidul a fost construit deasupra unei gropi circulare, ce are diametrul maxim de 2,00 m, fiind poziționată între 5,20 m și 7,20 m⁴ și are adâncimea de 3,10 m (**Fig. 12**). Groapa conține pământ negru, fragmente ceramice, fragmente osteologice de animale și o parte dintr-un craniu uman ce prezintă două urme de tăieturi din vechime.

Concluzii

Din cele expuse mai sus se poate observa că perimetrul a fost locuit încă din secolele XV-XVI, fapt dovedit de densitatea materialelor descoperite (îndeosebi ceramică de uz casnic și cahle). Următoarea etapă majoră de locuire este din secolul XVII, fapt relevat de prezența celor două locuințe

⁴ Măsurătoarea s-a făcut de la S spre N.

semiîngropate reperate în S 1. Peste cele două locuințe în secolul al XVIII-lea s-a construit o nouă clădire din piatră, cărămidă și chirpic ce a fost incendiată, probabil, la 19 iulie 1827, dar pe același loc a fost ridicat un nou edificiu la jumătatea secolului al XIX-lea, imobil ce a avut și un beci (cel descoperit în S. 2). Tot de la această clădire s-au descoperit și câteva elemente de decor în stratul de nivelare pentru construcția actuală ce a fost zidită în perioada interbelică.

86. Luna, jud. Cluj

Nod Rutier - Centru de Întreținere și Control

Tip de sit: 111, 211; Epocă: 1, 33, 42

Cod RAN: 55366.01

Autorizația nr. 194/05.07.2017

Colectiv: Luca Paul Pupeză (MNIT) - responsabil științific; Nagy Szabolcs (MNIT), Pirooska Eszter (UBB), Cristian Aurel Roman, Eugenia Beu-Dachin (MNIT) – membrii; Mihaela Duruș, Bedő Eszter, Bogdan Ursu, Keresztes Timea, Emanuel Malinescu, Ferenczi Márton, Florin Grec, Ionuț Socol, Ștefana Cristea, Evelyn Ciocan, Anamaria Balaș, Sebastian Danciu, Ana Drob, Sebastian Drob, Raul Todika, Mihai Shibata, Vlad Botas, Clara Rus (UBB).

Zona cercetată se află pe prima terasă de pe malul drept a râului Arieș la ieșirea din Câmpia Turzii spre Târgu Mureș, de-a lungul DN 15. Suprafața cercetată face parte din Proiectul Autostrada Brașov – Tg. Mureș – Cluj – Oradea, Secțiunea 2A: Ogră - Câmpia Turzii, Lot 3, Chețani – Câmpia Turzii. Centrul de Întreținere și Control al viitoarei Autostrăzi a fost proiectat pe suprafața unui sit arheologic devenit cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea de *Așezări și necropole de epocă avară de la Nodul Rutier Luna*. Situl a fost identificat în anul 1999 cu ocazia lărgirii DN 15 și parțial investigat în perioada 2009-2010, cu prilejul unei ample cercetări arheologice preventive desfășurate în cadrul proiectului Autostrada Transilvania. Începând din anul 2013 cercetare arheologică este sistematică. Din cercetările preventive (2009-2010) și cele sistematice (2013–2017) reiese că situl cuprinde două așezări (denumite Așezarea I și II) și trei necropole (Necropola I, II și III), care aparțin epocii avar (secolele VI-IX)¹.

Pe parcursul acestor lucrări pe suprafața viitorului Centru de Întreținere și Control au fost identificate complexe arheologice, dar multe dintre ele au rămas nefinalizate din lipsă de fonduri. În această zonă au fost localizate complexe din Necropola I și Necropola II, precum și din Așezarea II.

Tehnicile de săpătură au ținut seama de condițiile specifice ale sitului arheologic. În lucrările de cercetare anterioare s-a stabilit stratigrafia generală a zonei, care a permis decaparea mecanică cu excavatorul a unui strat de aproximativ 0,40 – 0,50 m. În acest strat nu s-au identificat

¹ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, ed. II, revăzută, Iași, 2007, p. 35.

² *Ibidem*, p. 36.

³ Conform *Planului orașului Iași* ridicat de inginerul *Iosif Rasec* în 1844 purta denumirea de ulița Armeană iar în Planul lui *Fred Peytavin din 1857* era numită ulița Băibăcăriei.

vestigii arheologice. Decaparea s-a făcut treptat, săpându-se straturi succesive pentru identificarea complexelor. S-a decapat mecanic și a fost cercetată o suprafață de cca 18000 m².

După decaparea mecanică au fost identificate și reidentificate 250 complexe arheologice. Așa cum menționam mai sus, în cursul lucrărilor anterioare (2009-2016) pe suprafața Centrului de Întreținere și Control au fost deja identificate complexe arheologice. Ca urmare aceste complexe și-au păstrat numerotarea. Totodată numerotarea generală a complexelor o continuă pe cea a celor deja identificate, continuându-se cu CX 693, CX 694, CX 695... Din cele 250 complexe arheologice identificate 214 sunt morminte, 5 sunt locuințe, la care se adaugă un șanț și 30 de gropi. Săparea complexelor s-a făcut manual. Complexele arheologice au fost fotografiate și desenate uneori în mai multe etape pe parcursul desfășurării lucrărilor. Fiecare complex are o fișă individuală de cercetare.

Toate cele 214 morminte cercetate sunt de înhumatie fiind orientate aproximativ vest-est (unul singur este orientat est-vest). Dintre acestea, 6 sunt morminte de cai. Mormintele aparțin Necropolei I și Necropolei II, zona dintre necropole fiind delimitată de un șanț. Doar 9 morminte au fost descoperite nederanjate, restul fiind jefuite chiar în epocă. Ca urmare, inventarul funerar păstrat este unul redus cantitativ și constă din: accesorii vestimentare (catarama, aplici, capete de curea), arme (în primul rând vârfuri săgeți, rar câte un vârf de lance sau un cuțit de luptă), podoabe (cercei din bronz sau argint, mărgelile de diferite forme, dimensiuni și culori), obiecte de uz casnic (cuțitașe, fusaiole din lut, amnare și cremene) și puține vase de ofrande din lut. Mormintele pot fi datate epoca avară timpurie și mijlocie (cu o concentrare a lor mai ales în primele două treimi al secolului VII).

În urma cercetărilor din această perioadă s-a descoperit limita de sud și de est a Necropolei I, limita nordică fiind deja cunoscută. În schimb, Necropola II continuă spre est și sud-est, dincolo de limita suprafeței afectată de proiect.

La sud și sud-est de complexe funerare au fost identificate 33 de complexe noi de habitat din Așezarea II. Locuințele și gropile aparțin aceleiași epoci precum mormintele. Locuințele sunt adâncite în pământ, de formă patrulateră cu colțurile rotunjite. Inventarul lor consta mai ales din vase ceramice fragmentare. Gropile sunt circulare, de dimensiuni relativ mici. Unele au funcționat ca și gropi de provizii, altele fiind gropi de la stâlpii unor construcții de suprafață.

Descoperirile făcute evidențiază ceea ce cercetările arheologice din vecinătate au confirmat deja: această primă terasă a Arieșului a fost intens ocupată în epoca migrațiilor.

87. Luna, jud. Cluj

Punct: Autostrada Transilvania - Sit 6

Cod RAN: 58320.01

Autorizația nr. 100/26.04.2017

Colectiv: Paul Pupeză (MNIT) - responsabil științific, Nagy Szabolcs, Cristian Aurel Roman (MNIT) – membrii în colectiv; Piroska Eszter, Horia-Petru Furcovici, Ferenczi Márton, Sara Peter, Gyurka Orsolya, Florin Grec (UBB)

Zona cercetată se află pe prima terasă a râului Arieș, în localitatea Luna, jud. Cluj, la ieșirea din comună spre Câmpia Turzii, de-a lungul drumului național DN 15, în apropiere de

Nodul Rutier Luna al Autostrăzii Transilvania,. Situl se află pe traseul Autostrăzii Brașov – Tg. Mureș – Cluj – Oradea, Secțiunea 2A: Ogra - Câmpia Turzii, Lot 3, Chețani – Câmpia Turzii, la km 36+950 – 37+191. Situl arheologic conturat aici ca urmare a evaluării de teren din anul 2016 a fost notat ca fiind SITUL 6.

În lucrările anterioare (evaluarea de teren din 2016 și cercetările arheologice din apropiere – situl Luna - Nod Rutier) s-a stabilit stratigrafia generală a zonei, care permite decaparea mecanică cu excavatorul a unui strat de aproximativ 0,40 – 0,80 m. Stratigrafia este relativ unitară pe suprafața decapată: 1. 0-0,30 m strat vegetal; 2. -0,30-0,70 m strat negricios; 3. -0,70-0,90 m strat brun, lutos; 4. -0,90-1,10 m strat galben, amestecat pe alocuri cu pietriș. Decaparea s-a făcut treptat, săpându-se straturi succesive pentru identificarea complexelor.

S-a decapat mecanic și a fost cercetată o suprafață de 12736 m2. După decaparea mecanică au fost identificate 410 complexe arheologice: 69 de morminte, 141 de locuințe, 19 cuptoare și 181 gropi. Săparea complexelor s-a făcut manual. Complexele arheologice au fost fotografiate și desenate uneori în mai multe etape pe parcursul desfășurării lucrărilor. Fiecare complex are o fișă individuală de cercetare.

Au fost descoperite atât morminte de înhumatie, marea majoritate (64), cât și de incineratie, în urne (5). Dintre complexele funerare 5 morminte de incineratie în urnă aparțin epocii bronzului (cultura Wietenberg). Complexele de acest fel au fost găsite grupat, la limita sudică a sitului. Urnele și vasele care le acopereau s-au păstrat fragmentar. În aceeași zonă au fost identificate 11 morminte de înhumatie ce aparțin de asemenea epocii bronzului (cultura Noua). În aceste cazuri scheletul a fost găsit în poziție chirchită, cu capul spre sud, rareori fiind depuse vase.

Celelalte 53 de morminte de înhumatie aparțin epocii migrațiilor (sec. V-VI). Orientarea mormintelor este în general SV-NE sau V-E, însă sunt și excepții. Puține morminte sunt dispuse în șiruri, fiind mai degrabă amplasate la marginea zonelor de locuit. Din inventarul funerar făceau parte obiecte din fier, podoabe din argint și bronz precum și piepteni de os.

Din cele 141 de locuințe identificate în sit, 4 au aparținut epocii neolitice. Forma acestora nu a putut fi stabilită. Locuințele erau de dimensiuni relativ mari, foarte probabil de suprafață. Din inventarul lor făceau parte doar fragmente ceramice.

În celelalte 137 de cazuri este vorba de locuințe adâncite în pământ, patrulateră cu colțurile rotunjite fiind de diferite dimensiuni. Cele mai multe prezintă cuptoare menajere din piatră. Din punct de vedere al cronologiei se disting două perioade principale în care au funcționat locuințele: sec. V-VI și sec. XI-XIII.

Cele mai numeroase complexe identificate în sit au fost gropi (181). Acestea sunt în general rotunde, fără a lipsi cele ovale, patrulateră cu colțurile rotunjite sau cele neregulate. Marea majoritate sunt cilindrice, de diferite adâncimi, dar unele sunt de forma unui sac, albiate sau cuptorite. Gropile de mici dimensiuni sunt de la stâlpi unor construcții, cele de mari dimensiuni fiind cel mai probabil menajere.

Cele mai multe dintre gropi pot fi puse în legătură cu locuirea din perioada epocii migrațiilor sau din Evul Mediu Timpuriu. În funcție de materialul descoperit, alte asemenea complexe pot fi datate în epoca bronzului sau în prima epocă a fierului.

Descoperirile făcute în sit dovedesc că această primă terasă a Arieșului a fost intens ocupată de-a lungul timpului, începând din Neolitic și până astăzi.

Abstract:

The rescue excavations from Luna, Transylvania Highway - Site 6, led to the discovery of 410 archaeological complexes (69 graves, 141 dwellings, 19 kilns and 181 pits) dated from the Neolithic to the Middle Ages.

88. Mangalia, str. Mărășești, nr. 7B, jud. Constanța

Callatis

Cod RAN: 60491.16

Autorizație nr.: 187 din 29.07.2017

Colectiv: dr. Mihai Ionescu - responsabil științific; Robert Constantin, Mihai Ionescu

Amplasamentul este situat în centrul orașului Mangalia, în apropierea Pieței centrale și a hotelurilor de pe faleză. Inițial terenul a fost parțial ocupat de o construcție modernă care ulterior a fost demolată nivelul modern fiind decapat până la -0.40 m. La demolare a fost identificată un fragment de inscripție de marmură, în limba greacă, care reprezintă o dedicație funerară pentru un personaj *Tertullus*. Inscripția este datată secolul al II-lea p.Chr.

Descriere tehnică: s-a efectuat cercetarea arheologică pe două secțiuni: S1 de 19 x 2 m, S2 de 19 x 2,5 m și S3, orientate E-V, cu martor de 1,5 m între ele. Suprafața afectată de proiect: 126 mp; Suprafața cercetată: 114 mp

Situația planimetrică este următoarea:

S1, de 19 x 2 m, orientată E-V

În carourile 1-3, la - 1,15 m a fost cercetat o parte a unui pavaj ce a aparținut unei străzi a Callatisului de la sfârșitul secolului VI p. Chr. Pavajul este realizat din dale mari de calcar. Din păcate, acesta a fost parțial distrus de intervenții medievale și moderne care au abandonat deasupra pavajului blocuri mari de calcar fasonate, provenind probabil din paramentul zidului de apărare a cetății sau din edificii mai vechi.

La V, în caroul 3, pavajul este bordat de un zid, Z1, realizat din blochete de calcar semifasonate, ce se păstrează pe 5-6 asize, zid al unei clădiri romano-bizantine. La nivelul pavajului, zidul are o lățime de 0,80 m, fiind realizat din blocuri de calcar, legate cu pământ. Zidul și pavajul pot fi datate la sfârșitul sec. VI și începutul sec. VII p. Chr.

Este de remarcat faptul că, atât spre Nord cât mai ales, spre pre Sud, zidul a fost demantelat de intervențiile moderne.

În continuare, în carourile 4-6 au fost evidențiate resturi ale unui pavaj din dale de relativ mici dimensiuni, la -1,45 - 1,60 m, pavaj pe care a fost evidențiat nivelul de distrugere finală a cetății la începutul sec. VII p. Chr. Acest nivel este format din piatră, cărămidă, tegulae, toate în nivel de incendiu cu pigmenți negri și roșu intens.

În caroul 7, la -1,45 m a fost cercetată fundația unui zid orientat N-S, lat de 0,90 m, ce a aparținut unei faze anterioare a cartierului callatian de epocă romano-bizantină.

În caroul 8, la -0,30 m, a fost cercetat un uluc din piatră ce a aparținut unui canal secundar dezafectat, poate în legătura cu canalul ce va fi descris în S2.

Cercetarea s-a oprit în carourile 9-10 la -1,80 m, sondaj ce a dus la descoperirea unei nivelări cu loess.

S2, 19 x 2,5 m, paralela cu S1, la 1,50 m S de S 1.

În carourile 1-3 cercetarea s-a oprit la -1,30 m pe pavajul realizat din dale mari de calcar, precum și o parte din darămintura antică ce a marcat sfârșitul violent al cetății, la începutul sec. al VII-lea p.Chr. cărămidă, blochete de calcar, toate în nivel de incendiu.

În caroul 3 a fost identificată continuarea zidului Z1, descris în S1, care se pare căa fost demantelat, odată cu Z2, perpendicular pe Z1, spre V, de o intervenție medievală odată cu o parte a pavajului monumental cercetat și descris în

carourile 4-5.

În carourile 5-7 pavajul a fost demantelat de intervenția medievală sus amintită, aducând la lumina o parte a unui canal lat de 0,30 m, realizat din blochete de calcar fasonate și semifasonate, cercetat la -1,45 m În apropierea canalului, la -1,60 m a fost descoperită o monedă de la Diocletian cu *Concordia militum* pe revers, monedă care datează la sfârșitul sec. III și începutul sec. IV p. Chr (pl.8.), o fază constructivă a cartierului callatian.

Au mai fost descoperite fragmente ceramice de amfore de Sinope, Thasos, Rhodos, Cnidos, de tip Soloha, databile la limita dintre sec. IV-III a. Chr. (pl. 9), precum, și două toarte de amforă ștampilate de proveniență thasiana, cu sigma lunar, deci post 270 p.Chr. toate acestea în context arheologic secundar. (pl. 8)

În carourile 8-9 a fost practicat un sondaj care a evidențiat o parte a unui zid realizat din blochete de calcar fasonate, lat de 0,50 m, orientată E-V, zid ce reprezintă faza constructivă I a cartierului callatian și poate fi datat la sfârșitul sec. III p. Chr.

Faza constructivă II este reprezentată de canalul dezafectat din secțiunea S2, faza constructivă III de pavajul monumental și zidurile Z1 și Z2, iar faza IV, modernă, de zidul descoperit la -0,40 m, în extremitatea de E a ambelor secțiuni.

II. Stratigrafia obținută în urma cercetării arheologice este următoarea:

S1, profilul de Nord:

- 0 - 0,30 m Vegetal și nivelari cu pământ galben.
- 0,30 - 0,85 m gropi și nivele de lutuiala și arsură moderne.
- 0.85 - 1,10 m nivel masiv de dărâmtură antică cu cărămidă, piatră, toate în nivel de incendiu.
- 1,10 -1,40 m brun cenușos
- 1,40 - 1,80 m depuneri antice succesive, roșu, brun-gălbui și loess.

S2, profilul de Nord:

- 0 - 0,30 m Vegetal și nivelări cu pământ galben.
- 0,30 - 0,85 m gropi și nivele de lutuială și arsură moderne.
- 0.85 - 1,10 m nivel masiv de dărâmtură antică cu cărămidă, piatră, toate în nivel de incendiu.
- 1,10 - 1,40 m brun cenușos
- 1,40 - 1,80 m depuneri antice succesive, roșu, brun-gălbui și loess.
- 1,80 - 2,10 m nivel ce aparține fazei I constructive a cartierului callatian de epocă romano-bizantin, cu un zid realizat din blochete de calcar legate cu pământ și un pavaj realizat și plăci mici de calcar.

Cu privire la materialele arheologice, acestea sunt sărace datorită intervențiilor medievale și modene și se compun din:

- fragmente litice: 2 fragmente de jgheaburi de piatră, un bloc de marmură ce a făcut parte dintr-un edificiu, fragment de coloană angajată din marmură, fragment parietal din marmură decorat cu frunze de acant.

- fragmente ceramice: ceramică romano-bizantină, opaiț fragmentar, capace de amforă, fragmente de amfore ornamentate cu striuri mărunte, tegulae, olane. Ceramică romană e reprezentată de câteva fragmente ceramice din care amintim un fragment de ulcior amforoidal, sec. I-II p. Chr și o toartă de opaiț.

Ceramică elenistică descrisă deja mai sus este databilă în sec. IV-III a. Chr.

- sticlă: geamuri fragmentare, fund de pahar.

- o monedă romano-bizantină din bronz Diocletian, tip *Concordia militum*, databilă la limita dintre sec. III-IV p. Chr. Prezenta cercetare aduce o contribuție în plus la

cunoașterea ariei urbane callatiane în epoca romano-bizantină, sec. VI-VII p. Chr. A fost confirmată distrugerea acestui cartier, probabil undeva la începutul sec. VII p.Chr. în urma atacurilor avaro-slave.

89. Mangalia, str. Mărășești, nr. 10, lot 2, jud. Constanța

Callatis

Cod RAN: 60491.16

Autorizație nr. 95 /2016

Colectiv: dr. Mihai Ionescu – responsabil de sector; Robert Constantin

Amplasamentul este situat în centrul orașului Mangalia, în apropierea Pieței centrale și a hotelurilor de pe faleză.

Cercetarea s-a realizat pe cele trei secțiuni deja amintite.

Situația planimetrică este următoarea: **S1, de 10 x 2,30 m, orientată N-S.**

În carourile 1-2, la – 1,30 m a fost cercetat o mică parte a unui pavaj ce a aparținut unei străzi a Callatisului din sec VI p. Chr. Pavajul este realizat din dale de calcar. Din păcate, atât în partea de V, cât și în cea de N a pavajului, acesta a fost distrus de intervenții medievale și moderne.

La NE pavajul este bordat de un zid, Z1, iar la S de un altul, Z2, realizate din blochete de calcar semifasonate, ce se păstrează pe 3 asize, ziduri al unei clădiri romano-bizantine. La nivelul pavajului, zidul are o lățime de 0,64 m, fiind realizat din blocuri de calcar, legate cu pământ. Zidurile și pavajul pot fi datate la sfârșitul sec. VI și începutul sec. VII p. Chr.

Este de remarcat faptul că, atât spre Nord-Est, cât și spre Sud Vest zidul a fost demantelat de intervențiile moderne.

În caroul, pe latura de E a secțiunii și a lui Z1, la o adâncime de cca. -1,70 m, a fost cercetată continuarea lui Z 3 ce va fi descris în secțiunea S2. În această secțiune Z3 a fost distrus de o groapă modernă cu deșeuri menajere. În carourile 3-5 cercetarea a fost oprită la -1,85-1,90 m, pe un nivel de dărâmătură modernă.

S2, 10 x 2 m, paralela cu S1, la 1,70 m V de S

În carurile 1-2 cercetarea s-a oprit la -1,90 m pe o nivelare antică cu pământ brun gălbui. La ca -1,50 au fost descoperite resturile unui pavaj realizat din dale de calcar, precum și o parte din dărâmturp antic pe a marcat sfârșitul violent al cetății, la începutul sec. VII p. Chr. cărămidă, blochete de calcar și o parte a unui fus de coloană, toate în nivel de incendiu.

În caroul 3 cercetarea s-a oprit la cca. -2,15 m, pe un strat de cu piatră mărunță pe care a fost descoperită o monedă Callatiană de epocă elenistică.

Moneda confirmă datarea nivelului din caroul 4, între -2,20 și -3.10 m în epoca elenistică. Au mai fost descoperite fragmente ceramice de amfore de Sinope, Thasos, Rhodos, Chios, de tip Soloha, databile la limita dintre sec. IV-III a. Chr.

Poate fi remarcată lipsa orizontului roman, situație generală, confirmată și în alte cercetări arheologice, datorată nivelării generale ce s-a realizat în cetate în epoca romano-bizantină, probabil în epoca domniei Impăraților Anastasius și Iustinian.

În carourile 4-5 au fost cercetate Z3, zid din blochete de calcar și mortar, lat de 0,64 m, aparținând unui edificiu aflat la S de actuala cercetare. Zidul a fost afectat parțial de o groapă modernă atât în S1, mai ales, cât și în S2 și Z4, la N de Z3, din

blochete de calcar legate cu pământ.

Limita superioară a lui Z 3 se află la cca. -1,40 m adâncime iar a lui Z4 la ca -2,10 m. Z 4, a cărui continuare apare parțial și caroul 5 al secțiunii S3 reprezentată prin câteva blochete de calcar, reprezintă probabil nivelul de construcție de epocă constantiniană.

S3, 10 x 2 m. la V de S2

În carourile 1-3, La -1,50 - 1,60 m, au fost descoperite Z5 și Z6, ce aparțin unui alt edificiu romano-bizantin. Este vorba de un ziduri late de 0,70 - 0,80 m, realizate din blochete de calcar legate cu pământ. Este posibil ca, pe latura de E a încăperii să se fi aflat o intrare lată de 0,60 m. Substrucția zidului a fost urmărită într-un sondaj până la adâncimea de -2,60 m, fără a fi descoperită plinta acestuia.

În carourile 3-4 au fost descoperite o serie de blochete de calcar ce provin din demantelarea lui Z 5 de o groapă modernă al cărei fund a fost identificat la -2,70 m.

În carourile 3-5 cercetarea s-a oprit la -2,80 - 2,90 m în nivel elenistic cu fragmente ceramice de kantharoi, amfore, un opaiț fragmentar și un gutus întreg, ambele cu firnis negru datând nivelul la limita secolelor IV-III a. Chr. Ca și nivelul elenistic cercetat în S2.

În extremitatea de S a secțiunii între -2 și -2,50, pe 3 asize a fost identificată trama lui Z4, descris deja în S2.

Zidurile sunt late de cca. 0,65 – 0,70 m, s-au păstrat pe 2-3 asize și au fost distruse probabil în urma incendiului ce a afectat acest cartier callatian după jumătatea sec. III p. Chr. La N de zidurile amintite a fost identificate câteva plăci care probabil au aparținut unui pavaj databil în aceeași epocă. Materialul ceramic este format din fragmente ceramice de amfore, străchini, databile în sec II-III p.Chr. În caroul 5 a fost practicat un sondaj până la -3,90 m, fără a identifica alte structuri urbane anterioare. În zona zidurilor amintite cercetarea s-a oprit la cca -2,50 - 2,60 m, pe un nivel de pământ brun-galbui, ce a constituit nivelul de călcare corespondent construcției în cauză. În zona de Nord a secțiunii depunerile antice au fost afectate de intervenții moderne, din care amintim o fundație modernă înregistrată de noi în profilul de est al secțiunii S1.

S2, de 18,50 m x 3 m

La Vest de S1. În carourile 2-3, la ca -2,10 m a fost identificat un alt zid, Z3, amintit mai sus, zid realizat și el din blochete de calcar semifasonate legate cu pământ. La N de acesta, în caroul 4, la cca -2,40 m a fost descoperit un pavaj din dale de calcar, late de ca 0,75 m, așezate pe un singur rând, cu marginea fasonată spre sud, unde marca probabil o curte interioară a edificiului cercetat.

În caroul 6, între -2,30 m și -3,50 m adâncime a fost descoperit Z2, orientat și el aproximativ NE-SV ca celelalte structuri urbane amintite deja. Sondajul a căzut exact pe zona unde zidul se intersectează un alt zid cu care realiza incaperea notată de noi cu C.

La sud de aceste ziduri a fost practicat un alt sondaj, pana la -3,70 m, sondaj în profilul de Vest al căruia a fost descoperit un strat consistent de arsură ce marchează incendiul care a distrus cartierul callatian după jumătatea sec. III p. Chr.

II. Stratigrafia obținută în urma cercetării arheologice este următoarea:

S1, profilul de est:

- 0 - 0,50 - vegetal și nivelari cu pământ galben.
- 0,25 - 1,60 m - gropi moderne.
- 0,75 - 0,80 m - var
- 1,20 - 1,60 m - brun-cenușos cu pigment de arsură, cărămidă și piatră.
- 1,60-1,80 m - nivelare antică brun-gălbui.

S2, profilul de est:

- 0 - 0,40 m - vegetal
- 0,40-1,20 m - nivel modern cu piatră, cărămidă și gunoaie
- 0 - 0,50 m - vegetal și nivelari cu pământ galben

- 0,25 -1,60 m - groapă modernă
- 0,75 - 0,80 m - var
- 1,20 - 1,70 m - tasare antică
- 1,70 - 1,80 m - podea loess
- 1,40 - 2,50 m - nivelări succesive arsură și loess
- 2,50 - 3,10 m - nivel elenistic brun gălbui cu fragmente ceramice

S3, profilul de est:

- 0 - 0,40 m - vegetal
- 0,40 - 1,30 m - nivel modern cu piatră, cărămidă și gunoaie
- 1,30 - 2,55 m - niveluri romano bizantine și groapa modernă în carourile 3-4
- 2,55 - 2,90 m - nivel elenistic, ceramică de masă, khantaroî, funduri de lakythoi, opait fragmentar, gutus

Materialele arheologice:

- fragmente litice: fragmente de fus de coloană, de capitel ionic din calcar refolosit, un bloc de marmură ce a făcut parte dintr-un edificiu, un troc și fragment de mortarium.

- fragmente ceramice: ceramică romano-bizantină, opaiț fragmentar, capace de amforă, fragmente de amfore ornamentate cu striuri mărunte, tegulae, olane. Ceramica romană e reprezentată de câteva fragmente ceramice din care amintim fragmente de urcior amforoidal, sec. I-II p. Chr. Ceramica elenistică descrisă deja mai sus este databilă în sec. IV-III a. Chr.

- sticlă fragmentară, fund de pahar, fragment de brățară din sticlă

- 2 monede romano-bizantine databile în sec. IV-V și o monedă callatiană din epoca elenistică

Prezenta cercetare aduce o contribuție în plus la cunoașterea cartierului callatian în epoca romano-bizantină, sec. VI-VII p. Chr. și aduce noi date cu privire la nivelurile de locuire de epoca elenistică.

A fost confirmată distrugerea acestui cartier, probabil undeva la începutul sec. VII p.Chr., în urma atacurilor avaro-slave.

90. Mangalia, str. Oituz nr. 81-83, jud. Constanța

Callatis

Cod RAN: 60491.21

Autorizație nr. 146 /2017

Colectiv: dr. Mihai Ionescu - responsabil științific; ,dr. R. Constantin, dr. S.M. Colesniuc, dr. Radu Iorgus Laurențiu

Perimetrul construibil este situat la 8 m sud de strada Oituz și cca. 40 m V de imobilul de la nr.79 (cercetare 2015) și are un front stradal de cca 104,55 m; în interiorul acestuia au fost trasate 20 de secțiuni orientate N-S cu lungimea de 20 m și lățimea de 3 m, cu un martor de 1,5 m între ele. Suprafața cercetată (mp): cca.1800 mp.

S1 - orientată N-S de 20 x 3 m

Odată cu cercetarea secțiunii S1 au fost descoperite și cercetate un număr de 12 morminte după cum urmează:

M1, la -1,20 m pe capac, la -1,30 m nivelul cistei și -1,65 nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, orientare E-V, dimensiuni totale 1,30 x 0,60 m. Dimensiunile cistei:

1 x 0,40 m, schelet de copil slab conservat, orientat E-V cu craniul la V. Fără inventar funerar.

M2, la -1,30 m pe capac, -1,60 m nivelul de înhumatie mormânt de înhumatie în groapa simplă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiuni totale 0,95 x 0,40 m, dimensiunile gropii 0,70 x 0,30 m, scheletul de copil parțial păstrat, orientare E-V cu craniul la V și mâna stângă pe bazin. Fără inventar funerar.

M3, la -1,20 m pe capac, la -1,30 m nivelul cistei și -1,65 nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiuni totale 0,95 x 0,40 m, dimensiunile cistei 1,65 x 0,70 m, două schelete parțial păstrate, orientare E-V cu craniul la V. Scheletul 1 cu mâna dreaptă pe bazin. Scheletul 2 cu mâinile întinse pe lângă corp. Inventar funerar: patru brățări din bronz, pieptene fragmentar din os cu ținte de bronz și mărgelile din sticlă.

M4, la -1,10 m pe capac, la -1,20 m nivelul cistei și -1,45 nivelul de înhumatie mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, orientare E-V, dimensiuni totale 1,10 x 0,30 m. Cistă este realizata din plăci mai mici de calcar; scheletul de copil nu s-a păstrat. Inventar funerar: un ulcior ceramic cu toartă decorat cu striuri, comun pentru necropola callatiană.

M5, la -1,10 m pe capac, la -1,20 m nivelul cistei și -1,55 m nivelul de înhumatie mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, legate cu mortar roșu; dimensiuni totale 1,20 x 0,854 m, dimensiunile cistei 0,80 x 0,50 m; scheletul de copil parțial păstrat cu orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.

M6, la -1,25 m pe capac, la -1,40 m nivelul cistei și -1,70 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperită cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiuni totale 2,05 x 0,85 m, dimensiunile cistei 1,55 x 0,40 m, scheletul de adult bine păstrat, orientare E/V cu craniul la V și mâna stângă pe piept și cea dreaptă pe bazin. Fără inventar funerar.

M7, la -0,80 m, mormat de înhumatie în cistă, orientare E-V, în martorul de V, dimensiuni în profil de 0,50 x 0,75 m, fără inventar funerar.

M8, la -0,90 m pe capac, la -1 m nivelul cistei și -1,35 nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 0,80 x 0,50 m; două schelete de copii parțial păstrate, cu orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.

M9, la -1 m pe capac, la -1,10 m nivelul cistei și -1,40 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 0,95 x 0,50 m, scheletul de copil distrus, cu orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.

M10, în martorul de vest, la -1,15 m pe capac, la -1,35 m nivelul cistei și -1,90 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperită cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 2,15 x 0,75 m, două schelete parțial păstrate, orientare E-V cu craniul la V. Fără inventar funerar.

M11, la -1,50 m pe capac, la -1,60 m nivelul cistei și -1,85 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,40 x 0,53 m, un schelet, orientare E-V, cu mâinile pe abdomen, și craniul la V. Fără inventar funerar.

M 12, la -1 m pe capac, la -1,10 m nivelul cistei și -1,40 m nivelul de înhumatie în martorul de est, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1 x 0,60 m, schelet

parțial păstrat, orientare E-V cu craniul la V. Fără inventar funerar.

S2, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S.

Odată cu cercetarea secțiunii S2 au fost descoperite și cercetate un număr de 15 morminte după cum urmează:

- M1**, la -1,10 m pe capac, la -1,20 m nivelul cistei și -1,60 m nivelul de înhumatie mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, cărămizi pentru orizontalizare, dimensiunile cistei 1,40 x 0,45 m, un schelet slab conservat, orientare E-V, cu mâinile pe abdomen, și craniul la V. Fără inventar funerar.
- M2**, la -1,10 m pe capac, la -1,30 m nivelul cistei și -1,65 m nivelul de înhumatie, în martorul de est, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1 x 0,30 m, scheletul de copil distrus, cu orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M3**, la -0,70 m pe capac, la -0,75 m nivelul cistei și -1,10 m nivelul de înhumatie, în martorul de est, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 0,60 x 0,20 m, scheletul de copil distrus, cu orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M4**, la -1,25 m pe capac, la -1,40 m nivelul cistei și -1,95 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,95 x 0,85 m, doua schelete partial păstrate, orientare E-V. Fără inventar funerar.
- M5**, la -1,10 m pe capac, și -1,55 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în groapa simplă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiuni totale 0,80 x 0,40 m, dimensiunile gropii 0,70 x 0,25 m, scheletul de copil distrus, orientare E-V cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M6**, la -1,30 m pe capac, la -1,40 m nivelul cistei și -1,85 m nivelul de înhumatie, la -1,30 m mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,90 x 0,65 m, două schelete parțial păstrate, orientare E-V cu craniul la V. Inventar funerar: ulcior ceramic.
- M7**, la -1,05 m pe capac, și -1,45 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în groapa simplă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile gropii 1,10 x 0,70 m, schelet distrus, orientare E-V cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M8**, la -0,90 m pe capac, la -1,15 m nivelul cistei și -1,70 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,85 x 0,55 m, două schelete parțial suprapuse, orientare E-V. Scheletul 1 cu mâna stângă pe piept. Fără inventar funerar.
- M9**, la -1,25 m pe capac, la -1,40 m nivelul cistei și -2,00 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă atipică, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile, 2,10 x 0,75 m, la vest și 0,50 m la est, trei schelete parțial suprapuse, slab păstrate, orientare E-V. Inventar funerar: unguentariu de sticlă, mărgelile policrome din sticlă, chihlimbar și bronz, 2 brățări de bronz și cercei de bronz fragmentari.
- M10**, la -1,10 m pe capac, la -1,20 m nivelul cistei și -1,60 m nivelul de înhumatie, la -1,20 m mormânt de înhumatie în cistă, acoperită cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,20 x 0,35 m, probabil două schelete de copii slab păstrate, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M11**, la -1 m pe capac, la -1,10 m nivelul cistei și -1,45 m nivelul de înhumatie, la -0,75 m, mormânt de înhumatie în

cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,20 x 0,35 m, două schelete de copii parțial păstrate, suprapuse, orientare E-V cu craniul la V. Inventar funerar: fibula de bronz, cu capetele în formă de ceapă, ulcior, brățară de bronz.

- M12**, la -0,90 m pe capac, la -1 m nivelul cistei și -1,40 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiuni totale 1,30 x 0,80 m, dimensiunile cistei 1,10 x 0,40 m, scheletul de copil distrus, orientare E-V cu craniul la V. Inventar funerar: ulcior ceramic, cercel de bronz.
- M13**, la -1 m pe capac, la -1,10 m nivelul cistei și -1,40 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 0,60 x 0,20 m, scheletul de copil distrus, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M14**, la -0,90 m pe capac, la -1 m nivelul cistei și -1,30 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 0,80 x 0,25 m, scheletul de copil distrus, orientare E-V cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M15**, la -0,70 m pe capac, la -0,85 m nivelul cistei și -1,15 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 0,85 x 0,22 m, scheletul de copil distrus, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.

S3, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S2

Odată cu cercetarea secțiunii S3 au fost descoperite și cercetate un număr de 18 morminte după cum urmează:

- M1**, la -0,60 m, mormânt de înhumatie în *tegulae*, orientat E-V parțial în martorul de vest, dimensiuni: 0,95 x 0,40 m, un craniu de copil. Fără inventar funerar.
- M2**, la -0,80 m pe capac, la -0,90 cistei si -1,15 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperită cu trei plăci din calcar semifasonate, o cărămidă pentru egalizare, dimensiunile cistei 0,90 x 0,25 m, scheletul de copil distrus, orientare E-V, cu craniul la V. Inventar funerar: cercel din bronz, fragmentar.
- M3**, la -0,90 m pe capac, la -1 m nivelul cistei și -1,40 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, o cărămidă pentru egalizare, dimensiunile cistei 0,95 x 0,30 m, trei schelete de copii distruse, orientare E-V, cu craniile la V. Fără inventar funerar.
- M4**, la -1,20 m pe capac, la -1,30 m nivelul cistei și -1,80 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,65 x 0,45 m, patru schelete slab conservate, orientare E-V, cu craniile la V. Fără inventar funerar.
- M5**, la -0,60 m pe capac, la -1 m nivelul de inhumatie, in martorul de est, mormânt de inhumatie in groapa simpla, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile gropii 0,90 x 0,350 m, schelet distrus, orientare E-V, cu craniul la V. Fără Inventar funerar.
- M6**, la -1,15 m pe capac, și -1,50 m nivelul de înhumatie, în martorul de est, mormânt de înhumatie în groapă simplă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile gropii 0,85 x 0,30 m, schelet parțial distrus, mâna stângă pe abdomen, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M7**, la -0,90 m pe capac, și -1,25 m nivelul de înhumatie, în martorul de vest, -1,15 m, mormânt de înhumatie în groapă simplă, acoperit cu două plăci din calcar

semifasonate, dimensiunile gropii 0,80 x 0,25 m, schelet distrus, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.

- M8**, la -1,20 m pe capac, la -1,30 m nivelul cistei si -1,70 m nivelul de înhumatie, în martorul de est, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,20 x 0,42 m, un schelet, orientare E-V, cu mâna dreaptă pe abdomen și craniul la V. Fără inventar funerar.
- M9**, la -0,60 m pe capac, și -1,05 m nivelul de înhumatie, la -0,60 m, în martorul de est, mormânt de înhumatie în groapa simplă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile gropii 1 x 0,30 m, schelet de copil distrus, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M10** la -1 m pe capac și -1,30 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în groapă simplă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile gropii 1 x 0,35 m, schelet distrus, de cca. 0,80 m, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M11**, la -0,90 m pe capac, -1 m pe cistă și -1,45 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,20 x 0,30 m, un schelet de cca. 1,10 m, orientare E-V, cu mâna dreaptă pe abdomen, și craniul la V. Inventar funerar: mărgelile de sticlă și brățară fragmentară de bronz.
- M12**, la -1,30 m pe capac, -1,50 m pe cistă și -2 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,20 x 0,50 m, două schelete slab conservate, ca 1,40 m lungime, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M13**, la -1,20 pe capac, -1,30 m pe cistă și -1,85 m nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,30 x 0,0 m, patru schelete slab conservate, probabil înhumări succesive, orientare E-V, cu craniul la V. Inventar funerar: patru brățări de bronz.
- M14**, la -1,10 m pe capac, -1,20 m pe cistă și -1,65 m nivelul de înhumatie, în martorul de vest, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,50 x 0,42 m, un schelet cu brațul stâng pe abdomen, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M15**, la -0,70 m pe capac, -0,75 m pe cistă și -1,10 m nivelul de înhumatie, în martorul de est, mormânt de înhumatie în cistă acoperit cu o placă din calcar semifasonată, dimensiunile cistei 0,70 x 0,20 m, schelet de copil distrus, orientare E-V, cu craniul la V. Cista nu a avut pământ în ea. Inventar funerar: mărgelile de sticlă.
- M16**, la 1,20 m pe capac și 1,55 m pe nivelul de înhumatie, în martorul de est, mormânt de înhumatie în groapă simplă, acoperită cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile gropii 0,80 x 0,25 m, schelet de copil distrus, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M17**, la -0,60 m pe capac și -0,95 m pe nivelul de înhumatie, în martorul de est, -1 m, mormânt de înhumatie în groapă simplă, acoperită cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile gropii 0,90 x 0,35 m, schelet de copil distrus, orientare E-V cu craniul la V. Inventar funerar: cercel din bronz cu clopoțel. Limba clopoțelului este din fier.
- M18**, la -0,60 m pe capac și -0,90 m pe nivelul de înhumatie în martorul de vest, mormânt de înhumatie în groapa simplă, acoperită cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile gropii 0,75 x 0,22 m, schelet de copil distrus, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar

funerar.

S4, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S3

Odată cu cercetarea secțiunii S4 au fost descoperite și cercetate un număr de 6 complexe funerare după cum urmează:

- M1**, la -1,30 m pe capac, -1,40 m pe cistă și -1,70 m pe nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,90 x 0,520 m, un schelet slab conservat, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M2**, la -0,80 m pe capac, -1m pe cistă și -1,60 m pe nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu cinci plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 2 x 0,72 m, două schelete, de adult 1,70 m și respectiv de adolescent 1,30 m, cu mâinile pe lângă corp slab conservate, probabil înhumări succesive, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M3**, la -1,15 m pe capac, -1,25 m pe cistă și -1,55 m pe nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,30 x 0,52 m, două schelete de copii slab conservate, care nu sunt în poziție anatomică, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M4?**, la cca. -0,80 m, este reprezentat de o aglomerare de blochete de calcar nefasonate și semifasonate, de formă semicirculară (2,10 x 3 m), a cărui funcționalitate, ipotetic, poate fi atribuită unui ring funerar databil, ipotetic, în epoca elenistică. Fără inventar funerar.
- M5**, la -0,80 m pe capac, -0,90 m pe cistă și 1,20 m pe nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,10 x 0,22 m, un schelet de copil slab conservat, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.
- M6**, la -1 m pe capac, -1,15 m pe cistă, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dintre care una a fost descoperită în interiorul cistei, dimensiunile cistei cca. 1,90 x 1 m, mormânt jefuit, orientare E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.

S5, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S4

Odată cu cercetarea secțiunii S1 au fost descoperite și cercetate un număr de 8 morminte după cum urmează:

- M1**, la -0,80 m pe ca ac, -0,95 m pe cistă și 1,50 m pe nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci foarte mari din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,65 x 1,05 m, trei schelete de adulți slab conservate, scheletul 3 cu mâna dreaptă pe piept, orientare E-V, cu craniile la V. Fără inventar funerar.
- M2**, la -1,30 m pe tegulae și -17 pe nivelul de înhumare, mormânt de înhumatie în *tegulae* așezate în două ape, orintate E-V, scheletul de copil slab conservat, cu capul la V. Fără inventar funerar.
- M3**, la -1,20 m pe capac, -1,40 m pe cistă și -2 m pe nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,70 x 0,70 m, trei schelete, două de adulți și unul de copil, parțial suprapuse, orientare E-V, cu craniul la V. Inventar funerar: ulcior și o mărgică la gâtul copilului.
- M4**, la -1,10 m pe capac, 1,20 m pe cistă și -1,70 m pe nivelul de înhumatie în martorul de vest, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei cca. 1,90 x 0,45 m, două schelete, unul de adult la N, celălalt de copil, la S. Inventar funerar: patru monede de bronz grupate și cataramă de bronz.
- M5**, la -1,10 m pe capac, -1,20 m pe cistă și 1,70 m pe nivelul de înhumare, în martorul de vest, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar

semifasonate, dimensiunile cistei cca. 1,92 x 0,62 m, trei schelete, suprapuse, deranjate. Ultimul schelet în ordinea înhumării a fost înghesuit în partea de E a mormântului. Inventar funerar: fragment de disc de opaiț roman în context secundar.

M6, la -1 m pe capac, -1,15 m pe cistă și -1,67 m pe nivelul de înhumatie, în martorul de vest, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei cca. 1,90 x 0,45 m, două schelete, slab conservate, orientare E-V, cu craniile la V. Inventar funerar: o brățară de bronz la mâna stângă a scheletului 2, la N, cu mâna pe abdomen.

M7, la -1,30 m pe *tegulae* și -1,60 m pe nivelul de înhumare, mormânt în *tegulae*, așezate în două ape, schelet de adult, slab păstrat, orientat E-V cu craniul la V, mâna stângă pe bazin. Fără inventar funerar.

S6, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S5

Odată cu cercetarea secțiunii S1 au fost descoperite și cercetate un număr de 10 morminte după cum urmează:

M1, la -1,05 m pe capac, -1,20 m pe cistă și -1,70 m pe nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei cca. 2,00 x 0,74 m, două schelete foarte slab conservate, orientate E-V, cu craniile la V. Inventar funerar: două monede de bronz și o cataramă din fier.

M2, la -0,90 m pe capac, -1,05 m pe cistă și -1,50 m nivelul de înhumatie, în martorul de vest, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei cca. 1,80 x 0,50 m, scheletul de adult, de 1,65 m, orientat E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.

M3, la -0,70 m pe capac, -0,75 m pe cistă și -1,00 m pe nivelul de înhumatie, în martorul de est, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei cca. 0,85 x 0,33 m, craniu de copil la vest. Inventar funerar o căniță ceramică cu toartă.

M4, la -0,80 m pe capac, -0,90 m pe cistă și -1,25 m pe nivelul de înhumatie, în martorul de vest, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei cca. 0,74 x 0,35 m, Scheletul de copil, orientat E-V, cu craniul la V, distrus. Fără inventar funerar.

M5 la -1 m pe capac, -1,15 m pe cistă și -1,75 m pe nivelul de înhumatie, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei cca. 1,65 x 0,47 m la E și 0,80 m la V, doua schelete de adulti, slab conservate, orientate E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.

M6, la -1,00 m pe capac, -1,15 m pe cistă și -1,55 m nivelul de înhumare, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei cca. 1,30 x 0,48 m, trei schelete de copii, orientate E-V, cu craniile la V, slab conservate. Fără inventar funerar.

M7, -1,10 m pe capac, -1,40 m de cistă, -2 m nivelul de înhumare, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar fasonate și semifasonate, dimensiunile cistei cca. 1,62 x 0,52 m la est și 0,70 la vest. Scheletul de adult, orientat E-V, cu craniul la V, distrus. Fără inventar funerar. Atât capacul, cât și pereții cistei au fost realizate din fragmente arhitectonice refolosite, *spolia*. Este vorba de fragmente de arhitrave și cornise ce au aparținut unui templu din epoca elenistică.

M8 la -0,70 m pe capac, -0,75 m pe cistă și -1,20 m nivelul de înhumare, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu trei plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei

1,05 x 0,37 m, Scheletul de copil, orientat E-V, cu craniul la V, de 0,84 m, slab conservat. Fără inventar funerar.

M9, la -1,05 m pe capac, -1,30 m pe cistă și -1,75 m nivelul de înhumare, mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu patru plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei 1,50 x 0,60 m, scheletul orientat E-V, cu craniul la V, distrus. Fără inventar funerar.

M10, la -1,40 m, reprezentat de câteva blochete de calcar, probabil distrus în antichitate. Fără inventar funerar.

S7, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S6

Odată cu cercetarea secțiunii S1 au fost descoperit și cercetat un singur mormânt:

M1, la -1,05 pe capac, -1,20 m pe cistă și -1,60 m nivelul de înhumare. Mormânt de înhumatie în cistă, acoperit cu două plăci din calcar semifasonate, dimensiunile cistei cca. 2,30 x 0,95 m la est și 1,05 la vest. Scheletul de adult, orientat E-V, cu craniul la V, slab conservat. Fără inventar funerar.

Stratigrafie S1-S7:

-0-0,35 - 0,40 m - strat vegetal
-0,40 - 1,10 m - strat brun-cenușiu
-0,40 - 1,10 m - strat brun-gălbui
-1,10 - 2,00 m - loess galben.
-2 - 2,20 m - loess roșcat.

Lotul 2, cu o deschidere stradală de 72,30 m, 13 secțiuni, de la S8, la S20

S8, 20 x 3 m, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S9, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S8, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S10, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S9, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S11, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S10, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S12, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S11, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S13, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S12, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S14, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S13, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S15, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S14, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S16, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S15, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S17, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S16, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S18, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S17, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S19, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S18, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

S20, 20 x 3 m, la 1,5 m vest de S19, fără a fi descoperite complexe funerare sau urme arheologice.

Stratigrafia

Au fost efectuate trei sondaje geologice - coloana stratigrafică rezultată fiind următoarea (cf.ing. A. Ionescu):

-0,00 - 0,70 m - pământ cenușiu
-0,70 - 1,90 m - loess galben plastic vârtos
-0,90 - 1,10 m - argilă prăfoasă cafenie

Concluzii

Terenul a fost afectat încă din anii '50 cand au fost construite unitățile militare din Mangalia – moment în care, din rațiuni pe care noi civilii nu le percepem prea bine, suprafața a fost orizontalizată și eventualele construcții antice supraterane (tumuli) au dispărut. Conform statigrafiei obținute - inițial terenul a avut o ușoară pantă descendentă spre nord fiind

situat în extravilanul Mangaliei interbelice. Gropile surprinse în săpăturile arheologice par să fie tranșee militare în care generații de soldați români se antrenau conform standardelor Pactului de la Varșovia.

Cercetările arheologice efectuate în acest punct au surprins o limită vestică a necropolei paleocreștine fapt observat și de C. Preda în studiul monografic dedicat cimitirului de epocă romano-bizantină de la Callatis unde complexele funerare apar dispuse din ce în ce mai rarefiat pana în dreptul blocului OS4. Din aceasta cauză există posibilitatea ca zidul surprins în SI din cercetarea din 2016 să reprezinte tocmai limita vestică a unei incinte funerare (parcelă, lot,sepultură) de epocă romano-bizantină - limită marcată printr-un gard de protecție care ar fi putut să delimiteze o proprietate funerară individuală (3,5 - 4,4 mp) o parcelă (40-50 mp) sau chiar un cimitir – pentru că necropola callatiană prezintă suficiente elemente (Preda –M78, ICIL 1980, ANL 2003, etc.) care să ateste o sistematizare cel puțin pentru secolele IV-V p.Chr.

Cercetarea efectuată în 2017 a avut ca rezultat descoperirea și cercetarea unui număr de 70 de complexe funerare databile în epoca romano-bizantină, de o tipologie diferită: 53, deci marea majoritate, morminte în cistă, acoperite cu dale din calcar, 11 morminte în groapă simplă acoperite cu dale din calcar, dintre care un număr mare în S3, 3 morminte în groapă simplă acoperite cu *tegulae* așezate în șarpantă și 1 mormânt în groapă simplă, un ring funerar și un mormânt neprecizat.

Un procent mare este reprezentat de mormintele de copii, ceea ce demonstrează faptul că în epocă mortalitatea infantilă era crescută.

Inventarul funerar, sărac sau inexistent, este compus din câteva ulcioare cu toartă, o căniță, 6 monede de bronz, catarama din fier și bronz, o fibulă, un pieptene din os, mărgelile și un ungumentariu din sticlă.

Prezentarea cercetare aduce o contribuție deosebită la cunoașterea acestei zone de margine a mării necropole callatiene de epocă romano-bizantină, și confirmă faptul că în epocă nu s-au practicat înhumări în afara limitei de SV a necropolei, stabilită de descoperirea zidului din blochete de calcar legate cu pământ, în cercetarea din 2016.

91. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita

Punct: Peștera 33

Tipul de sit: 115/116/1/11/112

Cod RAN: 85065.04

Autorizație nr: 165/03.07.2017

Colectiv: Marian Cosac (UV Târgoviște) - responsabil științific; George Murătoareanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Katalin Hubay (U Debrecen), Christoph Schmidt (U Bayreuth), Ulrich Hambach (U Bayreuth), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (U București), Alexandru Petculescu (ISER București), Gabriel Șerbănescu (UV Târgoviște), Valentin Georgescu (UV Târgoviște), Alexandra Diaconu

(UV Târgoviște), Emanuel Costache (UV Târgoviște), Ion David (UV Târgoviște), Laura Fuduli (UV Târgoviște), Alexandru Măruță (UV Târgoviște)

Peștera 33 este amplasată pe versantul drept al Vârghișului, la 30 m. deasupra talvegului, în proximitatea Abri 122. Acestea fac parte din același sistem carstic. Peștera 33 se prezintă sub forma unui tunel dezvoltat în unghi, cu două deschideri. Deschiderea secundară din proximitatea sitului Abri 122 (fig. 1, B) este greu accesibilă și este suspendată la aproximativ 30 m de talveg. Cea de-a doua deschidere, principală, are orientarea N-NV, cu o lărgime de 6 m, o înălțime de maxim 3 m și prezintă și o mică terasă (fig. 1, A). Cele două deschideri ale peșteri favorizează dezvoltarea unor puternici curenți de aer (T. Orghidan, M. Dumitrescu, 1963). Plasarea peșterii la intrarea în Cheile Vârghișului, dinspre localitatea Vârghiș, alături de vizibilitatea ridicată și accesul facil, au atras numeroși arheologi, speologi și autodidați, în secolele XIX și XX. Franz Podec (1914) și Maria Mott (1950) au efectuat săpăturii arheologice în această peșteră; din păcate, peșterile abordate în studiile acestora nu pot fi identificate în teren, fapt datorat absenței planurilor, precum și a descrierii săpăturilor arheologice. Istvan Dènes (1954-2005) susține că peștera a fost cercetată de Julius Teutsch și Janos Glaf la începutul secolului XX. De altfel, o serie de secțiuni sunt observabile la intrarea principală a peșterii. O săpătură amplă a fost efectuată la intrarea secundară de speologul István Dènes, în anii 1989, 1990, 1994, 1996. Rezultatele obținute sunt menționate în carnetul său de săpătură aflat la Muzeul Național Secuiesc din Sf. Gheorghe (mulțumim domnului dr. Sándor József Sztáncsuj pentru acces). Săpătura sa a atins 3m adâncime, dar suprafața abordată nu ne este precizată. Din notele sale, reiese faptul că au fost descoperite *in situ* aproximativ 100 de piese litice atribuite paleoliticului mijlociu, asociate cu macrofaună, cu o concentrare între -60 cm și -200 cm, de la nivelul actual de călcare al peșterii. Materialele rezultate nu ne-au fost accesibile pentru studiu și nu au fost predate, așa cum este cazul celor din săpătura efectuată în Abri 122, Muzeului Național Secuiesc din Sf. Gheorghe.

Având în vedere datele la care am avut acces, privind cercetările anterioare, am decis să amplasăm o secțiune în aria intrării secundare, încercând să surprindem parțial săpătura lui Istvan Dènes și o zonă nederanjată (fig. 1). Secțiunea a atins 150 cm adâncime, dar am constat că depunerile sedimentare erau deranjate de o săpătură anterioară. Chiar dacă au fost descoperite piese litice ce indică perioada paleoliticului mijlociu, acestea erau asociate cu fragmente de cioburi și alte materiale din perioada contemporană (plastic, capace de bere, etc). Piesele nu sunt în poziția inițială și au fost ignorate în cursul cercetării anterioare efectuate de Istvan Dènes. Materialul litic este format din 39 piese debitate, 8 galeți, întregi sau fragmentați și 13 fragmente indeterminate din calcar; cea mai mare parte a acestuia se concentrează în partea mediană a secvenței stratigrafice (85-115 cm).

Eșantionul pieselor litice cioplite include, în principal, așchii și fragmente indeterminate, din cuarțit, bazalt și lidit; izolat, apar și piese din opal, radiolarit, sau argilit. Restul materialului litic mai include două suporturi laminare, un fragment de nucleu și două piese retușate, din cuarțit. Acestea din urmă sunt reprezentate de o așchie și o lamă distale – așchia prezintă o porțiune restrânsă retușată direct, semiabrupt, situată în extremitatea distală, iar lama, formată din două fragmente, este retușată direct, abrupt, discontinuu, pe marginea stângă.

Rezultate obținute indică potențialul ridicat al Peșterii 33 pentru perioada paleoliticului. În acest stadiu al informației acumulate, considerăm că zona centrală a peșterii nu a fost

afectată și intenționăm să o includem în campaniile viitoare de cercetare.

Abstract

Cave 33 is located on the right slope of the Vârghiș, 30 m above the thalweg, near Abri 122, in the same karstic system. J. Teutsch and J. Glaf begin researches in Cave 33 at the beginning of the XXth century, leaving behind several still visible trenches at the cave's entrance. I. Denes opened a vast trench at the cave's secondary entrance in 1989, 1990, 1994, and 1996, although his results are not currently available. We decided to open a trench in the same area, in order to partially check Denes's excavation, as well as an undisturbed area (fig. 1). Our trench reached 150 cm in depth, showing disturbed deposits and mixed materials: Middle Palaeolithic lithics, glass fragments, plastic.

Bibliografie

Mottl M., 1950, Ösemölös-ösrégészeti vizsgálatok Északerdély barlangjaiban, A Magyar Királyi (Állami) Földtani Intézet Évi Jelentése, 1943, II, p. 469-470.

Orghidan Tr., Dumitrescu M., 1963, Complexul carstic din Cheile Vârghișului, în *Lucrările Institutului de speologie „Emil Racoviță”*, tom I-II, 1962-1963, Editura Academiei, 122-124.

Podek F., Vorläufiger Bericht über meine Forschungen im Homorod-Almaser Höhlengebiet, în *Barlangkutató*, II, 4, Budapest, 211-217.

92. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita

Punct: Peștera Gabor – nr. 20

Tipul de sit: 115/116/1/11/112

Cod RAN: 85065.04

Autorizație nr: 166/03.07.2017

Colectiv: Marian Cosac (UV Târgoviște) - responsabil științific; George Murătoreanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Katalin Hubay (U Debrecen), Christoph Schmidt (U Bayreuth), Ulrich Hambach (U Bayreuth), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (U București), Alexandru Petculescu (ISER București), Bordi Zsigmond Lóránd (DC Covasna), Aurel Vilcu (IAB), Gabriel Șerbănescu (UV Târgoviște), Valentin Georgescu (UV Târgoviște), Alexandra Diaconu (UV Târgoviște), Emanuel Costache (UV Târgoviște), Ion David (UV Târgoviște), Laura Fuduli (UV Târgoviște), Alexandru Măruță (UV Târgoviște)

Peștera Gabor - nr. 20 este situată pe malul drept al Vârghișului, la 77 m deasupra talvegului. Deschiderea peșterii are formă de arcadă, cu o lărgime de 8 m și orientare N – NE. Galeria principală, cu o lărgime cuprinsă între 8 și 9 m, înălțime ce variază între 4 și 12 m și o lungime de 42 m. În timpul evaluării potențialului arheologic din anul 2016, am

constatat faptul că depozitul este afectat de o serie de săpături neautorizate, probabil în scopul recuperării de faună (fig. 1, casetele C1 și C2). Gropile rezultate au fost astupate cu fragmente de rocă, iar sedimentul rezultat se prezenta sub forma unor movile în proximitatea acestora. Cercetarea arheologică din anul 2017 s-a concentrat în zona de portal (fig. 1, S1), unde a fost plasată secțiunea S1 cu dimensiunea 2x2 m. A fost stabilit un unic punct zero, la care să fie raportate materialele arheologice rezultate. Secvența stratigrafică, cuprinsă între 0 și 62 cm include depozite sedimentare de culoare neagră și numeroase fragmente ceramice. Chiar dacă acestea au fost recuperate prin pase mecanice adaptate la densitatea lor, nu au putut fi detașate concentrări mai evidente ale acestora. Au fost descoperite fragmente ceramice Wietenberg (fig. 2, 1-5), din secolul XII (fig. 2, 6), un denar Bela al-III-lea, tip Huszar Lajos nr. 69 (anii 1172-1196), identificat de dr. Aurel Vilcu (fig. 3). Printre descoperirile arheologice se numără și două perle cu morfologie biconvexă (fig. 4/a), respectiv cilindrică (Fig. 4/d). Primul exemplar a fost confecționat dintr-o rocă de culoare neagră. Nu putem reconstitui procedeele implicate în realizarea suportului, deoarece întreaga suprafață a piesei a fost riguros fasonată (fig. 4/b), ceea ce a distrus din stigmatele tehnologice anterioare. Central, a fost realizată o perforație prin rotație bifacială. Striurile specifice acestei operații sunt vizibile (fig. 4/c), demonstrând că piesa nu a fost purtată pentru o perioadă lungă de timp. Datele morfometrice ale acestei perle sunt următoarele: diametru – 9,6 mm; grosime – 4 mm, diametru perforație – 3,4 mm. Cea de a doua piesă este intens degradată în suprafață, ceea ce face imposibilă identificarea materiei prime sau a stigmatei tehnologice. Asemănător piesei anterioare, central a fost realizată o perforație prin rotație. Dimensiunile piesei sunt următoarele: diametru – 10,2 mm; grosime – 3,2 mm; diametru perforație – cca. 4,6 mm.

Secvența cuprinsă între 62 cm și 166 cm este sterilă din punct de vedere arheologic. Între 166 cm și 208 cm, într-un depozit gălbui-lutos cu numeroase fragmente angulare, a fost identificat material litic asociat cu macrofaună (*Ursus spelaeus* și ierbivore). Eșantionul este format, în majoritate, din fragmente indeterminate din calcar, bazalt, sau lidit, alături de numeroși galeți rulați sau spărți din cuarțit și (probabil) diorit. În eșantion, au fost identificate doar 13 piese despre care se poate afirma că reprezintă rezultatul activității antropice; acestea sunt reprezentate de așchii din cuarțit, bazalt, lidit, gresie și menilit și un fragment indeterminat neocaltic din silex. Categoria așchiilor include piese distale, proximale, fracturate longitudinal și complete, printre care se regăsesc și câteva de tip *entame* sau corticale. Două dintre așchiile complete, una din menilit, cealaltă din bazalt, prezintă în extremitatea distală o linie de retușe directe, semiabrupte, continue sau neregulate, care ar putea sprijini definirea respectivelor piese drept *racloirs* transversale.

La adâncimea de 208 cm, săpătura a fost blocată de blocuri mari de calcar. Din întreaga coloană stratigrafică au fost prelevate probele necesare identificării micromamiferelor, iar din nivelul cu material paleolitic probe pentru datări C14, OSL și IRSL.

Abstract

Cave Gabor no. 20 is located on the Vârghiș's right bank, 77 m above the thalweg. It has an arched, NNE oriented, 8 m wide opening. The 2017 excavation was placed in the portal area (fig. 1), with a 2x2 m trench (S1). The stratigraphical sequence includes dark colored sediments and numerous Wietenberg and XIIth century old ceramic fragments. They do not display any particularly dense concentrations. Other archaeological findings comprise a Bela the IIIrd coin (fig. 3) and two biconvex and cylindrical beads (fig. 4a, 4d). The yellowish clayish deposit between 166 and 208 cm in depth contains numerous angular fragments, knapped lithics, and

faunal material (*Ursus spelaeus*, herbivores). At 208 cm in depth, big limestone blocks prevented the excavation from going further. The whole stratigraphical column was sampled for micromammals, while the yellowish deposit was sampled for C14, OSL, and IRSL analysis.

93. Moșnița Nouă, jud. Timiș

Punct: CF nr. 402833/Moșnița Nouă, Așezarea Neolitică de la Moșnița Nouă - 7/Hotarul Satului

Tip sit: 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 13 (neolitic)

Cod RAN: 157843.01

Autorizație nr. 81/24.04.2017

Colectiv: Dorel Micle - responsabil științific, Octavian-Cristian Rogozea, Andrei Stăvilă (Universitatea de Vest din Timișoara), Anton Berciuc

Perioada de desfășurare: 24.04-16.05.2017

Situl arheologic neolitic din hotarul localității Moșnița Nouă a fost descoperit prin anii '80. În anul 2010 situl este reidentificat de un colectiv condus de Liviu Măruia¹.

Cercetările arheologice preventive din primăvara anului 2017 au fost determinate de ridicarea unui imobil. Talpa imobilului urma să afecteze o zonă de 12,5 x 9 m. Această suprafață a fost denumită S1/2017. În urma săpării acestei suprafețe au fost identificate o serie de complexe care aparțin neoliticului dezvoltat, mai precis fazei A₃/B₁ a culturii Vinča. Cx. 1 - Circular, L = 2,26 m; l = 1,15 m; ▼_{max} = 0,82 m. Umplutura a constat într-un sol negru, lutos, compact din care s-au recuperat materiale arheologice (ceramică și fragmente de chirpici). În latura sudică s-a observat faptul că prezentul complex a fost tăiat de o altă groapă și anume C.3, iar în marginea sa vestică C.1 taie complexul C.6.

Cx. 2 - Circular, Ø = 0,9 m; ▼_{max} = 1,44 m. Umplutura complexului a constat într-un sol negru, lutos, compact cu fragmente ceramice și chirpici. Funcționalitatea complexului se leagă de cea a unei gropi menajere.

Cx. 3 - Oval, L = 0,8 m; l = 0,73 m; ▼_{max} = 0,4 m. Complexul a fost conturat la adâncimea de 1,3 m față de nivelul actual de călcare, acesta adâncindu-se în sol cu 0,3 m față de nivelul său de conturare. Umplutura este de culoare cenușie închisă, textura este nisipos-lutoasă cu numeroase flecuri galbene de nisip și materiale arheologice. Acest complex taie Cx.1 în marginea sa nordică.

Cx. 5 - de formă neregulată, cu dimensiunile imposibil de precizat. Conturul gropii este relevat doar pe latura nordică la întretăierea cu C.13, precum și un scurt segment în latura de sud-vest la contactul cu C.1, celelalte segmente ale conturului putând fi doar aproximative. Un profil intermediar a fost practicat în cadrul complexului, astfel umplutura acestuia, ca și în celelalte cazuri, a fost una omogenă, de culoare neagră, lutoasă, compactă. Este tăiat de C.1, C.2, C.3, C.6, C.10 și taie pe C.13. Cx. 6 - Bordei de formă ovală, L = 3,38 m; l = 2,8 m; ▼_{max} = 1,1 m. Complexul nu a fost surprins în întregime, parte din acesta intrând în profilul sudic al secțiunii. Stratigrafia internă a complexului a fost surprinsă atât printr-un profil practicat pe axa N-S, cât și în profilul sudic al suprafeței. Au fost distinse

două nivele de umplere ale complexului. Un prim nivel a constat într-un sol negru, lutos, pe când cel de-al doilea a presupus un sol gălbui cu flecuri negre, lutos-nisipos, compact cu sporadice materiale arheologice. Este tăiat de Cx.10 și de Cx.1. Cx. 7 - Groapă de formă ovală, L = 1,55 m; l = 0,93 m; ▼_{max} = 0,48 m. Umplutura complexului a fost una omogenă, de culoare neagră, textura fiind una granuloasă. Este tăiat de Cx. 6. Cx. 8 - Groapă de stâlp Ø = 0,38 m; ▼_{max} = 0,44 m. Cx. 20 - Groapă de stâlp Ø = 0,43 m; ▼_{max} = 0,38 m. Cx. 9 - Groapă de stâlp, Ø = 0,33 m ▼_{max} = 0,5 m. Cx. 10 - Groapă de stâlp, Ø = 1,8 m ▼_{max} = 1,3 m. Taie complexele C.6 și C.23.

Cx. 12 - Groapă de stâlp cu groapă de implementare. Groapa de implementare – L = 2 m; l = 1,25 m; ▼_{max} = 0,24 m; Groapa de stâlp – Ø = 0,5 m ▼_{max} = 0,64 m. Ambele complexe au umplutura omogenă lutoasă, compactă, de culoare brun deschisă.

Cx. 13 - Formă ovală, L = 1,8 m; l = 1,1 m; ▼_{max} = 0,34 m. Sub aspectul funcționalității, cel mai probabil complexul a fost o groapă menajeră.

Cx. 14 - Groapă ovală. L = 1,28 m; l = 1,1 m; ▼_{max} = 0,28 m. Umplutura a fost una omogenă, constând într-un sol brun-negricios, compact, cu materiale arheologice.

Cx. 15 - Groapă de stâlp circulară, Ø = 0,23 m ▼_{max} = 1 m, cu umplutură omogenă.

Cx. 16 - Groapă de stâlp circulară, Ø = 0, 3 m ▼_{max} = 0,75 m cu umplutură omogenă.

Cx. 17 - Groapă de stâlp circulară, Ø = 0, 4 m ▼_{max} = 0,7 m cu umplutura a fost una omogenă reprezentată de un lut brun deschis, compact.

Cx. 18 - Groapă de stâlp, Ø = 0, 34 m ▼_{max} = 0,53 m, umplutura fiind una omogenă formată dintr-un sol lutos, compact de culoare brun deschis.

Cx. 19 - Groapă de stâlp, Ø = 0, 38 m ▼_{max} = 0,6 m, Umplutura este una omogenă, lutoasă, compact.

Cx. 23 - Groapă circulară, Ø = 1,7 m ▼_{max} = 2,4 m. Complexul a fost identificat la adâncimea de 0,42 m de la nivelul actual de călcare. Umplutura complexului a presupus două straturi. Primul strat a fost un sol lutos de culoare neagră, compact din cadrul căruia au fost recuperate importante cantități de material arheologic. Cel de-al doilea strat a fost un nisip de culoare gri deschisă în care materialele arheologice erau mai rare. Primul strat a coborât 2 m față de nivelul de conturare al complexului, pe când cel de-al doilea a avut o grosime de 0,4 m. Din umplutură a fost recuperat și un altăraș cu patru picioare, un idol stilizat, precum și un vas miniatural. Sub aspectul funcționalității, presupunem că ne aflăm în fața unei fântâni. Acest complex este tăiat de Cx.10 în latura sa estică.

Cx. 24 - Groapă de stâlp circulară, Ø = 0,4 m ▼_{max} = 0,1 m. Umplutura a fost omogenă, lutoasă, de culoare neagră, compactă contrastând cu solul steril arheologic caracterizat printr-un sol nisipos-lutos de culoare galbenă.

Complexele arheologice cercetate indică faptul că ne aflăm în prezența a două tipuri de structuri de locuit. Gropile de stâlp aparțin cel mai probabil unei locuințe. Complexul 6, prin dimensiuni și formă, sugerează și existența unui bordei.

Materialul ceramic descoperit se prezintă destul de fragmentar, distângându-se picioarele de cupă, străchinile simple sau carenate, un vas miniatural, dar și un altar păstrat fragmentar, cu patru picioare, nedecorat și realizat dintr-o pastă fină. Decorul vaselor a fost realizat în principal prin incizie, ornamentele constând în benzi incizate umplute cu puncte alungite. Totodată mai apar și inciziile cu unghia sau pliseurile. Din cadrul fântânii a fost recuperat și un idol de lut, de formă bitronconică. Din punct de vedere al pieselor litice au fost identificate lame sau părți ale acestora realizate din silex sau obsidian.

¹ Rogozea, Seculici 2014, p. 283.

Abstract:

The rescue excavation conducted during the spring of 2017 in the archaeological site known as Moșnița Nouă-7/ *Hotarul Satului* has led to the discovery of 20 archaeological features (post holes, refuse pit, one pit house, one fountain) attributed to the Vinča culture (phase A₃ possible B₁).

Bibliografie:

Măruia, L.; Micle, D.; Floca, C.; Stavilă, A.; Berzovan, A.; A.; Bolcu, L.; Borlea, O.; Rogozea, O.; Forțiu, S.; Magina, A.; Pîrpiliță, E.; Vedrilă, I.; Horak, P.; Vidra, L.; Gogoșanu, A., *Geografia istorică a zonei Moșnița Veche. Rezultatele cercetărilor arheologice de teren*, BioFlux, Cluj-Napoca, 2012.

Rogozea, Octavian; Seculici, Bogdan, *Contribuții la repertoriul arheologic al așezărilor vinciene din Banat*, Banatica, 24, 1, 2014, 281-291.

Perioada de desfășurare: 01.09-08.09.2017

Cercetările arheologice preventive din toamna anului 2017 din situl cunoscut în bibliografia de specialitate ca Moșnița Nouă - 7¹ au fost determinate de edificarea unui imobil de locuit. Suprafața excavată, cu dimensiunile de 13,2 x 7,8 m, acoperă întreaga zonă ce urmează să fie afectată de lucrările de construcție.

Stratigrafia s-a dovedit a fi în general simplă, formată din cinci straturi în zona de nord și centrală a secțiunii. În profilul nordic se mai pot distinge de altfel cinci straturi:

1 - Stratul superior, strat vegetal discontinuu. Lipsește uneori în partea de nord a secțiunii. Grosimea acestuia variază între 0 și 0,5/0,7 cm.

2 - Strat de argilă galbenă compactă, cu fragmente de țigle moderne și fragmente de sticlă (provenită cel mai probabil de la excavarea canalelor de hidroameliorații și împrăștiată pe suprafață pentru nivelare). Apare între 0,5 și 0,20 cm. Acest strat nu apare pe toată suprafața ci numai în zona nordică, sub humus sau în zonele în care acesta lipsește.

3 - Strat compact, cenușiu-albicios, cu fragmente ceramice (rare) și mici fragmente de chirpici (fostul strat arabil). Apare între 0,20 - 0,40 cm.

4 - Stratul de cultură, negru, compact, cu numeroase fragmente ceramice. Apare între 0,40 - 0,60 cm.

5 - Strat de argilă de culoare brun-deschis, foarte compact, cu concrețiuni calcaroase, steril din punct de vedere arheologic. Apare între 0,60 - 0,90 cm.

În profilul sudic se pot distinge doar trei straturi, aici lipsind stratul de cultură din cauza proximității meandruului și stratul de argilă pentru nivelare (stratul 2 din profilul de nord).

1 - Strat de humus (humus), între 0 - 10 cm.

2 - Strat compact, cenușiu-albicios, cu fragmente ceramice (rare) și mici fragmente de chirpici. Apare între 0,10 - 0,40 cm.

3 - Strat de argilă de culoare brun-deschis, foarte compactă, cu concrețiuni calcaroase, sterilă din punct de vedere arheologic. Apare între 0,40 - 0,90 cm.

În zona de nord a suprafeței, la adâncimea de 0,8 - 0,9 m au fost identificate trei complexe arheologice:

Cx. 1 - Groapă de stâlp circulară, cu dimensiunile Ø = 0,36; ▼_{max} = 0,7 m.

Cx. 2 - Groapă menajeră, de formă circulară, cu dimensiunile Ø = 1,38 m; ▼_{max} = 0,16 m. Umplutura complexului a constat într-un sol de culoare neagră, lutos, compact cu fragmente ceramice și chirpici.

Cx. 3 - Groapă circulară, cu dimensiunile Ø = 1,42 m; ▼_{max} = 0,22 m. Umplutura a fost formată dintr-un sol de culoare neagră, lutos, compact cu fragmente ceramice și chirpici. Sub aspectul funcționalității complexul a funcționat ca groapă menajeră.

Materialele descoperite pot fi încadrate cronologic pe baza materialului salvat, în neoliticul dezvoltat, subfașa A₃ posibil B₁ a culturii Vinča.

Utilajul litic cioplit descoperit este destul de sărac, fiind descoperite mai multe resturi de debitaj (așchii) trecute prin foc și un fragment proximal de lamă din „silex brun de Banat”. Toate piesele litice provin din Cx. 3.

Materialul ceramic descoperit este destul de fragmentar. Din punct de vedere al tehnologiei acesta poate fi încadrat în trei categorii distincte: ceramică fină, ceramică semifină și ceramică grosieră.

Ceramica fină, cu excepția fragmentelor provenite de la vasele cu picior/cupe, este caracterizată de o ardere reducătoare (suprafețe negre, cenușii sau diverse nuanțe ale acestor culori). Pentru cupe/vase cu picior este caracteristică culoarea roșie. Suprafețele acestor vase sunt acoperite cu o angobă fină. În cazul unor fragmente arderea fost realizată în tehnica blacktopped. La majoritatea fragmentelor starea de conservare este relativ proastă, suprafețele fiind afectate, dar cel mai probabil unele vase au fost lustruite (sporadic acest lustru fiind încă păstrat).

Pentru ceramică semifină sunt specifice fragmentele arse într-o atmosferă oxidantă, mai rar reducătoare. Degresantul preferat în acest caz a fost nisipul cu bobul mare. Suprafețele sunt netezite.

Ceramica grosieră are în majoritatea cazurilor suprafețele netezite. Sunt specifice nuanțele de brun, roșu și portocaliu. Pentru degresarea pastei au fost preferate pietricelele, nisipul cu bobul mare și în unele cazuri chiar pleavă.

Dintre formele de vase au putut fi reconstituite și identificate picioarele de cupă-tip I, străchinile, carenate-tip B VIIIa, străchini simple, tronconice, adânci cu gura largă-tip III². Decorul vaselor a fost realizat în principal prin incizarea unor benzi umplute cu mici incizii triunghiulare.

Statistic, ponderea cea mai mare o dețin fragmentele atribuite speciei grosiere care au o pondere de 71% (206 fragmente). Aceasta este urmată de ceramică semifină care are o pondere de 17% (49 fragmente) și ceramică fină care reprezintă 12% (36 fragmente) din totalul fragmentelor analizate.

Abstract:

Rescue excavation in the the archaeological site Moșnița Nouă – 7 / *Hotarul Satului* during the autumn of 2017 has led to the excavation of an area of 13,2 x 7,8 m and the discovery of three archaeological features: one post hole and two refuse pits with pottery assigned to the Vinča culture (phase A₃ possible B₁).

Bibliografie:

Lazarovici Gh., *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, 1979.

Măruia, L.; Micle, D.; Floca, C.; Stavilă, A.; Berzovan, A.; A.; Bolcu, L.; Borlea, O.; Rogozea, O.; Forțiu, S.; Magina, A.; Pîrpiliță, E.; Vedrilă, I.; Horak, P.; Vidra, L.; Gogoșanu, A., *Geografia istorică a zonei Moșnița Veche. Rezultatele cercetărilor arheologice de teren*, BioFlux, Cluj-Napoca, 2012.

Rogozea, O.; Seculici, B., *Contribuții la repertoriul arheologic al așezărilor vinciene din Banat*, Banatica, 24, 1, 2014, 281-291.

² Materialele au fost încadrate în tipologia întocmită de Gh. Lazarovici. Vezi Lazarovici 1979, fig. 9.

94. Moșnița Veche, jud. Timiș

Punct: CF nr. 407815/Moșnița Veche, Situl arheologic de la Moșnița Veche. Obiectiv 16 - Dealul Sălaș

Tip sit: 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 13 (neolitic)

Cod RAN: 157861.03

Autorizație nr. 310/05.10.2017

Colectiv: Octavian-Cristian Rogozea - responsabil științific, Alexandru Hegyi (Universitatea de Vest din Timișoara), Sofia Berteau, Gal Darius.

Punctul Moșnița Veche - 16 a fost identificat în contextul cercetărilor de teren din 2010, care au avut ca rezultat descoperirea a 92 de noi obiective arheologice de o mare varietate cronologică ce acoperă un interval de timp cuprins între perioada neolitică și cea modernă. Din ansamblul punctelor descoperite în teren se numără și obiectivul Moșnița Nouă 16 (M.N. 16)¹.

Cercetările arheologice desfășurate în situl Moșnița Veche – 16 / *Dealul Sălaș* din toamna anului 2017 au fost determinate de ridicarea unei case și au prilejuit cercetarea unei suprafețe de 8,5 m x 9 m. În urma excavării acestei suprafețe a fost posibilă identificarea a două complexe arheologice, acestea putând fi încadrate cronologic pe baza materialului descoperit, în neoliticul târziu/eneoliticul timpuriu, mai precis materialele aparțin grupului cultural Foeni-Petrești A:

Cx. 1 - Groapă menajeră de formă circulară, Ø = 1, 4 m; ▼_{max} = 0,9 m. Umplutura formată din două straturi: în partea superioară sol negru lutos cu numeroase fragmente de oase, ceramică și chirpici; la bază un strat de cenușă cu fragmente rare de cărbune de lemn.

Cx. 2 - Groapă menajeră cu umplutura omogenă, circulară, tăiată de Cx. 1, Ø = 1 m; ▼_{max} = 0,8 m.

Stratigrafia s-a dovedit a fi în general simplă, formată din două straturi:

1- Stratul superior, strat vegetal între 0 și 0,4 cm (nivelul arabil).

2- Strat negru-lutos, compact, cu materiale arheologice Foeni. Stratul de cultură apare între 0,4 și 0,65/0,7 cm. De la -0,7 m apare un sol argilos, brung-gălbui, steril din punct de vedere arheologic.

Utilajul litic cioplit descoperit este destul de numeros, fiind descoperite mai multe resturi de debitaj (așchii), gratoare și o lamă din „silex brun de Banat”.

Din inventarul uneltelor din os menționăm un fragment de străpungător, confecționat dintr-un os de pasăre, descoperit în Cx. 1.

Materialul ceramic de aici este destul de fragmentar. Din punct de vedere al tehnologiei acesta poate fi încadrat în trei categorii distincte: ceramică fină, ceramică semifină și ceramică grosieră.

Ceramica fină este caracterizată de o ardere *blacktopped* sau reducătoare. Suprafețele acestor vase au fost lustruite cu atenție, însă starea proastă de conservare face ca lustrul să fie păstrat numai pe alocuri. Pentru degresarea pastei a fost utilizat nisipul fin.

Pentru ceramică semifină sunt specifice fragmentele arse într-o atmosferă oxidantă, mai rar reducătoare. Degresantul preferat în acest caz a fost nisipul cu bobul mare. Suprafețele sunt netezite.

¹ Măruia et alii, 2012.

Ceramica grosieră are în majoritatea cazurilor suprafețele netezite. Sunt specifice nuanțele de brun, roșu și portocaliu. Pentru degresarea pastei au fost utilizate cioburile pisate și nisipul cu bobul mare sau un amestec de cioburi și nisip cu bobul mare.

Dintre formele de vase, au putut fi reconstituite și identificate străchini tronconice (tip A2, A3a, A3b), străchini globulare (tip B5a), amfore (tip E1) și tăvi de pește (tip H)².

Statistic, ponderea cea mai mare o dețin fragmentele atribuite speciei grosiere care au o pondere de 60% (308 fragmente). Aceasta este urmată de ceramică semifină care are o pondere de 22% (117 fragmente) și ceramică fină care reprezintă 18% (89 fragmente) din totalul fragmentelor analizate.

Pe lângă fragmente ceramice provenite de la diverse vase, în partea superioară a lui Cx. 2, a fost descoperit și un fragment dintr-o statueta antropomorfă. Piesa, ruptă din vechime, a fost modelată dintr-o pastă degresată cu nisip cu bobul mare și arsă într-o atmosferă oxidantă. Gâtul acesteia este deosebit de lung, sânii sunt semisferici și mâinile scurte. Ochii sunt sugerați ușor, la fel și nasul.

În stratul de cultură au fost descoperite fragmente de oase (în general prost conservate) provenite de la rumegătoare mari, porc (?), moluște (fragmente de valve de la scoici *Unio*) și pește (*crap?*).

Abstract:

During autumn 2017 we have excavated a surface of 8,5 m x 9 m in the archaeological site of Moșnița Veche-16/*Dealul Sălaș*. In this area two archaeological features (refuse pits) with pottery and lithic tools assigned to the Late Neolithic/Early Eneolithic - Foeni/Petrești A Group were identified.

Bibliografie:

Drașovean Fl., *Die Petrești-Kultur im Banat*, în *Praehistorische Zeitschrift*, 72, 1997, pp. 54-80.

Măruia, L.; Micle, D.; Floca, C.; Stavilă, A.; Berzovan, A.; A.; Bolcu, L.; Borlea, O.; Rogozea, O.; Forțiu, S.; Magina, A.; Pîrpiliță, E.; Vedrilă, I.; Horak, P.; Vidra, L.; Gogoșanu, A., *Geografia istorică a zonei Moșnița Veche. Rezultatele cercetărilor arheologice de teren*, BioFlux, Cluj-Napoca, 2012.

95. Moșnița Veche, com. Moșnița Nouă, jud. Timiș

Punct: Obiectiv Moșnița Veche 17

Tip sit: 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 153 (epoca târzie a bronzului), 161 (Hallstatt timpuriu) 33 (epoca postromană), 431 (epoca medievală timpurie) 432 (epoca medievală târzie)

Cod RAN: 157861.01

Autorizație nr. 160/08.06.2017

Colectiv: Dorel Micle - responsabil științific, Andrei Stavilă, Bogdan Alin Craiovan (Universitatea de Vest din Timișoara)

² Materialele au fost încadrate în tipologia întocmită de Fl. Drașovean 1997. Vezi Fl. Drașovean 1997, Abb. 2.

¹ Rogozea, Seculici 2014; Măruia et alii 2012, p.190-198.

Situl arheologic Moșnița Veche 17 este amplasat la 1,64 km NV față de biserica ortodoxă din localitatea Moșnița Nouă și la 1,77 km V față de biserica ortodoxă din localitatea Moșnița Veche, aflându-se din punct de vedere administrativ în teritoriul celei din urmă localități. Geografic situl se află poziționat în Câmpia Timișoarei, aceasta reprezentând o subunitate a Câmpiei de Vest, speculând unul dintre grîndurile caracteristice zonei. Situl arheologic a fost identificat în contextul unor cercetări sistematice de teren realizate în hotarul localității Moșnița Veche, pe parcursul anilor 2010-2011, de către o echipă de cercetători a Universității de Vest din Timișoara¹.

Cercetarea arheologică desfășurată în vara anului 2017 a debutat ca urmare a excavării nesupravegheate a unui șanț destinat introducerii de infrastructură specifică rețelei electrice, distribuită perimetral pe străzile Jimbolia și Lugoș a localității Moșnița Veche, fapt care a dus la distrugerea în diverse proporții a unor complexe arheologice aflate în acest areal. Obiectivele principale ale cercetării s-au legat de identificarea, salvarea și documentarea complexelor afectate de lucrări, stabilirea stratigrafiei zonei și descărcarea de sarcină arheologică a întreg perimetrului integrat proiectului investițional. Metodologia de cercetare a presupus practicarea în jurul complexelor afectate de către proiect și surprinse în cele două profile ale șanțului, a unor casete cu dimensiuni variabile. Au fost astfel cercetate doar complexele afectate de lucrările edilitare, punctual fiind abordate și alte structuri arheologice aflate în relație cu acestea.

Cercetările realizate în cadrul proiectului au relevat 78 de complexe arheologice, acestea putând fi încadrate în cuprinsul mai multor perioade precum finalul neoliticului târziu (grupul cultural Foeni), sfârșitul epocii bronzului (cultura Cruceni-Belegiș), începutul epocii fierului (grupul cultural Susani); secolele II-IV d.H (Sarmați); Evul Mediu Timpuriu și Dezvoltat.

Orizontul de locuire încadrabil perioadei de final a neoliticului târziu a fost documentat prin prezența a două gropi (Cx.79 și 82) din cadrul cărora a fost salvat material ceramic specific manifestărilor culturale ale grupului Foeni. Totodată din cele două complexe au fost recoltate numeroase piese litice constând în lame sau așchii de silex.

Complexele a căror datare se leagă de etapa finală a epocii bronzului pot fi clasificate din punct de vedere al funcționalității în spații de locuit și gropi de provizii, transformate ulterior în gropi menajere. Locuințele sunt de tipul celor adâncite, a căror forme sunt circulare sau rectangulare cu colțurile rotunjite și fundul neregulat. Locuințele sunt în general de dimensiuni mari, astfel suprafața acestora variază între 10 m² și 15 m². În cadrul categoriei structurilor de locuit se individualizează Cx.6 reprezentând o locuință adâncită, de formă rectangulară cu colțurile rotunjite a cărei dimensiuni surprinse au fost de 1,8 m x 2,3 m și o adâncime maximă de 1,46 m. Cercetarea complexului a presupus în primă fază documentarea a trei nivele de material ceramic și chirpici, acestea fiind definite între adâncimea de 0,56 m și 0,78 m față de nivelul actual de călcare. În cadrul acestor aglomerări se remarcă trei piese de tip *ansa cornuta*, o cană miniaturală și un fragment de *pyraunos*. Complexul s-a adâncit ulterior până la cota de 1,46 m raportat la nivelul actual de călcare, fiind documentate în acest sens două straturi constând într-un sol lutos, afânat în amestec cu cenușă (Pl.1/1-5). Complexul poate fi încadrat manifestărilor culturale de tip Cruceni-Belegiș, faza a II-a, ocupând astfel din punct de vedere cronologic

etapa Bronzului Târziu II². Totodată în cadrul acestui tip de structură se remarcă Cx.56-57 având o formă elipsoidală cu dimensiunile de 2,6 m x 4,2 m și o adâncime maximă de 1,1 m față de nivelul său de conturare. Umplutura complexului a fost una stratificată, comportând trei nivele de umplere. Atât pe latura sudică, cât și în cea vestică a complexului a fost posibilă documentarea a patru situații în care locuința este tăiată de o serie de gropi încadrabile epocii bronzului sau secolelor II-IV d.Hr (Pl.1/6-8).

Grupul cultural Susani s-a evidențiat printr-un singur complex arheologic reprezentând o groapă a cărei funcționalitate nu poate fi precizată, de formă rectangulară cu colțurile rotunjite. Din cadrul complexului au fost salvate fragmente ceramice și vase tipice ale acestei manifestări culturale, în acest sens evidențiindu-se o cană cu decor canelat dispus în arcade pe corpul acesteia și în benzi la baza vasului, aceasta găsindu-și bune analogii la Susani³.

Locuirea sarmatică (sec. II-IV d.H), este documentată prin gropi de provizii, a căror formă este cilindrică sau bitronconică, având un diametru la gură care variază între 1,2 m și 1,6 m. În categoria structurilor de locuit poate fi încadrat un bordei de formă rectangulară cu colțuri rotunjite, acesta având o stare slabă de conservare, fiind afectat atât de lucrările edilitare, cât și de alte complexe medievale. De această etapă cronologică se leagă și cele patru morminte de înhumăție cercetate în latura de vest a sitului. Două dintre morminte (M.2 și M.4) au fost distruse prin săparea necontrolată a șanțului necesar introducerii de utilități, din cadrul acestora fiind salvate părți ale membrelor inferioare, precum și vasele ceramice depuse ca ofrandă (Pl.2/2). Un al treilea mormânt (M.1) a fost identificat într-o stare slabă de conservare, păstrându-se doar fragmente ale craniului defunctului și vasul depus ca ofrandă în zona membrelor inferioare. O stare de conservare mai bună a presupus-o M.3, acesta fiind însă răscolit din Antichitate. Inventarul mormântului a fost format dintr-un vas ceramic depus între membrele inferioare ale defunctului și parte a unei fibule din fier (Pl.2/1).

Complexele arheologice încadrabile evului mediu timpuriu se leagă de o fântână (C.21) și părțile inferioare ale unor gropi menajere (Cx.41; Cx.62; Cx.64). Materialul arheologic recuperat este puțin numeros și se rezumă la fragmente ceramice decorate cu incizii dispuse în val, caracteristice perioadei, iar buzele de vas reconstituite în general oale borcan. Evului mediu dezvoltat îi poate fi încadrat un cuptor de olar (Cx. 37), două locuințe adâncite (Cx. 70; Cx. 75) și o groapă menajeră (Cx.72). Inițial cuptorul a prezentat o stare de conservare bună, fiind păstrată și cupola acestuia, însă șanțul practicat de către constructor a traversat complexul prin mijlocul acestuia distrugând mare parte din el. Cuptorul a presupus o singură gură de alimentare, fiind prevăzut cu placă de reverberație dispusă în cruce sau în stea. Din interiorul cuptorului au fost recuperate fragmente ceramice care reîntregeau vase borcan (Pl.2/3-6). Locuința adâncită (C.70) este de formă circulară, se adâncește în sol cu 0,9 m față de nivelul său de conturare, din cadrul acestuia fiind salvate cinci lame de cuțit aflate în diferite stări de conservare (Pl.2/7-8).

Abstract:

The research from Moșnița Veche – „Dealul Sălaș” (Obiectiv 17) began as a result of unauthorized excavations aimed at extending infrastructure related to the electrical network. During the archaeological research carried in the above mentioned site, a number of archaeological features have been identified, these being attributed to the end of the

Neolithic (Foeni cultural group), Late Bronze Age (Cruceni-Belegiș culture), the First Iron Age (Susani cultural group), Sarmatian period and early and developed Middle Ages. The archaeological features can be categorized from a functional point of view as living spaces (huts), storage pits, graves, being also documented the presence of a potter furnace.

Bibliografie:

Măruia Liviu, Micle Dorel, Floca Cristian, Stavilă Andrei, Berzovan Alexandru, Bolcu Lavinia, Borlea Oana, Rogozea Octavian, Forțiu Sorin, Magina Adrian, Pîrpiliță Elena, Vedrilă Ioan, Horak Petru, Vidra Lucian, Gogoșanu Andreea, *Geografia istorică a zonei Moșniț a Veche. Rezultatele cercetărilor arheologice de teren*, Cluj-Napoca, 2012.

Fl. Gogâltan, *Aspecte privind metalurgia bronzului în bazinul carpatic. Ciocanele și nicovalele cu toc de înmănușare din România*, în *Ephemeris Napocensis*, IX-X, 2000, p. 5-59.

I. Stratan, Al. Vulpe, *Der Hügel von Susani*, în PZ, 52, 1, 1977, p. 28-86.

96. Negrilești, com. Negrilești, jud. Galați

Punct: Negrilești-Curtea Școlii

Cod tip de sit: 111, 22

Cod de epoca: 131, 153, 33, 42, 5

Cod RAN: 75285.01; Cod LMI/2004-GI-I-s-B-02988

Autorizație nr: 88/2017

Colectiv: Ilie Costel (Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați) - responsabil științific; Ciobotaru Paul (Muzeul de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci), Mandache Tudor (Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați)

Cercetarea efectuată în anul 2017 a dus la deschiderea a patru suprafețe de săpătură, casete cu dimensiuni diferite, amplasate în sectorul topo B7 („Curtea Școlii”) și sectorul topo C3 („Pin”). Cercetarea a urmărit degrevarea de sarcină arheologică a suprafeței de teren pe care Primăria Negrilești intenționează să construiască o magazie, pe latura de sud a școlii (sectorul topo B7), precum și verificarea stării sitului, a gradului în care au fost afectate complexele arheologice de intervențiile neautorizate în sit (sectorul topo C3).

Sector topo B7 („Curtea Școlii”)

Suprafața Sp.1/2017 (12m/6m) a fost deschisă la 12 m est de colțul de SV al școlii și la 3,6 m de zidul sudic. Orientarea suprafeței este E-V. În urma cercetării au fost identificate patru complexe (Cx.1/CS, Cx.2/CS, Cx.3/CS, Cx.4/CS) care sunt încadrate cronologic în secolele VIII-X și XIX-XX. Sporadic au apărut și fragmente ceramice datate în epoca târzie a bronzului.

Suprafața Sp.2/2017 (6m/4m), deschisă cu scopul de a surprinde continuarea Cx.2, este situată la 3,6 m sud de zidul sudic al școlii și la est de Sp.1 Între cele două suprafețe a fost păstrat un martor de 0,5 m. Orientarea casetei este N-S. Cx.2, groapa de var, a fost surprinsă încă de la -0,40 m și se închidea la -1,95 m. Materialul arheologic, a apărut la adâncimi mari, între -1,30 m și -2,10 m. După adâncimea de 2,10 m nu au mai fost sesizate urme de locuire umană.

Stratigrafia din sectorul topo B7 este diferită de cea constatată în restul sitului, fiind o succesiune de straturi rezultate atât din intervenții antropice, cât și din depuneri de diluviuni venite de pe versantul situat la est, peste drumul comunal. Astfel s-a putut constata că sub solul vegetal actual se găsesc depuneri succesive de micropundișuri cu grosimi de 0,10 m - 0,15 m, pământ galben nisipos (grosime 0,40 m), pământ negru granulos (grosime 0,40 m - 0,70 m), în care apar uneori și elemente de intervenție antropică din perioada modernă, urmat de un alt nivel de galben nisipos (grosime 0,40 m). După adâncimea de -1,20 m - 1,40 m apar straturile de pământ în care au fost surprinse nivele arheologice, antice și preistorice, corespunzătoare celor din alte zone ale sitului, situate mai la vest de acest punct.

Cx.1/CS este o aglomerare de chirpic și materiale arheologice ce a fost surprins pe suprafața carourilor 6AB, între adâncimile de -0,20 m și -0,50 m și constituie resturile unei locuințe moderne dezafectate. De formă rectangulară, cu dimensiunile surprinse de 2,60 m (E-V)/1,70 m (N-S), complexul se continuă sub profilele de vest și sud ale Sp.1

Cx.2/CS a fost surprins în carourile 1-2BC, începând cu adâncimea de -0,20 m și se continuă în Sp.2. Este o fostă groapă de var, golită parțial, în care au fost aruncate resturi de materiale de construcție provenite de la ridicarea școlii. Spre bază a fost găsit un strat de var cu grosimea de 0,20 m - 0,80 m. Groapa de var avea o formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, cu dimensiunile de 5,4m/2m și se închidea la adâncimea de -1,95 m.

Cx.3/CS reprezintă urmele unei vetre de fierărie din perioada modernă, cu dimensiunile de 1,3m/1,2m, ce a fost surprinsă în caroul 4B, între adâncimile de -0,40 m -0,50 m. Avea o formă relativ circulară, cu dimensiunile de 1,40 m(E-V) și de 1,80 m(N-S). Grosimea crustei arse la negru vinețiu a fost de 0,5 cm, iar difuziunea la roșu a pământului ars era de 2-3 cm. În partea de est a vetrei a fost identificată zona prin care era evacuată cenușa. Au fost identificate și urme de la gropile în care se aflau parii, ce susțineau un acoperiș și/sau foalele fierăriei. Din zonele de arsură și din cenușă au fost recuperate bucăți de zgură și numeroase fragmente metalice, în special cuie și cazele.

Cx.4/CS a apărut în caroul 6A la adâncimea de -1,65 m și se continuă sub profilul de vest. Este vorba de o groapă care se observă în profil începând de la adâncimea de -1,20 m. Groapa, cu dimensiunile surprinse de 0,40 m(E-V) și 1,40 m(N-S), se închidea la -1,80 m. Din umplutura gropii au fost recoltate fragmente ceramice din perioada secolelor VIII - X p. Chr.

Sector topo C3 („Pin”)

Cercetarea din sectorul topo C3 a fost determinată de punerea în evidență, ca urmare a agresării sitului, prin practicarea unor gropi de împrumut pământ vegetal, a unor urme de locuire din epoca bronzului, perioada post-romană și cea modernă. Casetele (Cas.1/2017, Cas.2/2017) au fost trasate în funcție de zonele afectate de gropile de împrumut pământ vegetal, întrucât o parte din complexele arheologice din această zonă au fost distruse parțial sau total. Având în vedere diferențele de nivel a fost stabilită o cotă 0, pe latura de nord a casetelor 1 și 2, începând din colțul de NE.

Caseta 1/2017 (9m/5m) este situată la N de S8/2012 și V de Cas.1/2016. Profilul de Est al Cas.1/2017 corespunde cu limita vestică a Cas.3/2012. Au fost surprinse 17 complexe cu material specific neoliticului timpuriu (Cultura Starčevo-Criș), epocii bronzului (Cultura Noua), perioadei migrațiilor (Cultura Sântana de Mureș - Černjachov) și epocii moderne.

Caseta 2/2017 (12m/6m) a fost trasată la 4 m vest de Cas.1/2017 și la 0,50 m de Cas.3/2016. La vest s-a păstrat un martor de 0,50 m înspre Cas.1/2016. A fost deschisă cu intenția de a surprinde continuarea locuinței Cx.21/2016, apărută în partea nord-estică a Cas.3/2016; în această suprafață au fost puse în evidență un număr de 17 complexe de locuire

¹ Măruia, L.; Micle, D.; Floca, C.; Stavilă, A.; Berzovan, A.; A.; Bolcu, L.; Borlea, O.; Rogozea, O.; Forțiu, S.; Magina, A.; Pîrpiliță, E.; Vedrilă, I.; Horak, P.; Vidra, L.; Gogoșanu, A. (2012), *Geografia istorică a zonei Moșnița Veche. Rezultatele cercetărilor arheologice de teren*, Editura BioFlux, Cluj-Napoca, 2012, p. 614-678.

² Fl. Gogâltan, *Aspecte privind metalurgia bronzului în bazinul carpatic.Ciocanele și nicovalele cu toc de înmănușare din România*, în *Ephemeris Napocensis*, IX-X, 1999-2000 (2000), p. 40.

³ I. Stratan, Al. Vulpe, *Der Hügel von Susani*, în PZ, 52, 1, 1977, Taf. 8.

cu material specific neoliticului timpuriu (Cultura Starčevo-Criș), epocii bronzului (Cultura Noua), perioadei migrațiilor (Cultura Sântana de Mureș-Černjachov) și epocii moderne.

Stratigrafia celor 2 unități de săpătură, din sectorul topo C3 („Pin”) este asemănătoare și respectă succesiunea straturilor de sol evidențiată în campania anului 2016 din același sector. Astfel, solul viu este constant suprapus de un sol galben pătat cu negru, cu o grosime variabilă de 0,15 m până la 0,30 m, care reprezintă stratul în care se închid, de regulă, complexele date în perioada finală a epocii bronzului. Complexele cu material arheologic specific culturii Noua se află în următorul strat, un sol de culoare cafenie, cu o grosime de 0,20 m – 0,30 m. Urmează, un sol negru granulos cu grosimi de 0,15 m - 0,60 m, care reprezintă nivelul de locuire datat în secolul IV p. Chr. (cultura Sântana de Mureș-Černjachov). Suprapuse acestui nivel se află, în ordine, un strat cu pământ negru deschis, de circa 0,15 m - 0,25 m, cu material arheologic datat în perioada secolelor VIII-X, un sol negru de consistență compactă, cu o grosime ce variază între 0,10 și 0,30 m, în care au fost identificate complexe ce pot fi date în perioada modernă, urmat de stratul vegetal.

În sectorul C3 („Pin”) au fost surprinse un total de 34 de complexe. Dintre cele 17 complexe, din Cas.1, două sunt instalații de foc (Cx.1/P, Cx.12/P), opt sunt gropi menajere (Cx.4/P, Cx.10b/P, Cx.10c/P, Cx.11/P, Cx.18/P, Cx.19a/P, Cx.19b/P, Cx.25/P), iar șapte sunt aglomerări formate din fragmente ceramice, resturi osteologice, pietre și chirpic (Cx.5/P, Cx.8/P, Cx.9/P, Cx.10a/P, Cx.14/P, Cx.15/P, Cx.17/P). Din aceste complexe de locuire au fost prelevate materiale specifice neoliticului timpuriu (Cultura Starčevo-Criș), epocii bronzului (Cultura Noua), perioadei migrațiilor (Cultura Sântana de Mureș-Černjachov) și epocii moderne.

În caseta Cas.2/2017 au fost puse în evidență trei locuințe (L1/P/2017, Cx.6/L2/2017/P, Cx.21/2016/P), trei instalații de foc (C.1/P, C.2/P, C.3/P), nouă gropi menajere (Cx.2/P, Cx.3/P, Cx.7/P, Cx.16/P, Cx.20/P, Cx.22/P, Cx.23/P, Cx.24/P, Cx.26/P), o aglomerare (Cx.13/P) și un mormânt (Cx.21/P)

Locuințe

L1/P/2017 reprezintă o parte dintr-o locuință de epocă modernă, orientată NE-SV, cu dimensiunile surprinse de 2,80m/2,40m, în carourile 5-6AB din Cas.2. Complexul a fost surprins la adâncimea de -1,10 m, iar podeaua, din lut bățut, a fost sesizată la -1,30 m. Locuința L.1/P/2017 suprapune Cx.3/P și avea în partea de nord-vest un cuptor casnic care era ușor adâncit față de podea.

L.2/P/2017 (Cx.6/P) este o locuință de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, ce a apărut în Cas.2, carourile 4-6AB la adâncimea de -1,30 m. Locuința, cu dimensiunile surprinse de 3,50m(N-S)/2,70m(E-V), coboară până la -1,80 m unde se află podeaua din pământ galben bățut. La -1,70 m, pe laturile de nord și vest a fost surprins un prag de 0,15 m - 0,20 m lățime. În colțul de N-E, locuința a fost prevăzută cu un cuptor pietrar ce a fost secționat de Cx.3. Ceramica descoperită în acest complex datează locuința în secolele VIII-X p. Chr.

Cx.21/2016/P reprezintă continuarea locuinței descoperită în Cas.3/2016 în partea de NE și care intră sub profilul de N. În Cas.2/2017 a fost surprins, spre profilul de sud, în carourile 1-3A, continuarea respectivei locuințe, între adâncimile de -1,30 m și -2,20 m. Dimensiunile surprinse ale acestui complex au fost de 1,90 m (NE-SE) și 4,00 m (NE-SV). La adâncimea de -2,00 m, pe podeaua locuinței, în colțul de NE, a fost pusă în evidență instalația de foc ce deservea respectiva amenajare. Acesta a fost un cuptor cu pereții realizați din pietre de dimensiuni medii și mici și vatra așezată direct pe pământ. Sub bolta cuptorului, prăbușită pe vatră, au fost descoperite fragmente ceramice. Vatra cuptorului avea dimensiunile de 0,60m(EV)/0,70m(NS). Grosimea crustei

vetrei era de 0,01 m, iar arsura la roșu a pământului ajungea la grosimea de 0,05 m.

Instalații de foc

C.1/P este un cuptor de uz casnic surprins în colțul de NV al L1/2017 și se află în caroul 6B. Pentru a fi cercetat în întregime, Cas.2 a fost extinsă cu încă 0,50m/2m spre vest. Cuptorul, de uz casnic, realizat direct în pământul cruțat, a fost surprins cu bolta prăbușită din vechime și cu vatra spartă în colțul de SV. Dimensiunile exterioare ale cuptorului au fost de 1,80m(E-V)/1,05m(N-S). La interior cuptorul avea, la nivelul vetrei, dimensiunile de 1,32m/0,70m, zona camerei de ardere fiind de 0,62m/0,55m. Gura de evacuare, aflată spre SE, avea 0,70m pe axa EV, iar pe axa NS, 0,40 m la vest și 0,24 m la est. Din acest cuptor au fost recuperate materiale arheologice de factură modernă.

C.2/P este un cuptor pietrar, descoperit în Cas.2, caroul 2B, ce a fost surprins încă de la adâncimea de -1,10 m. De formă rectangulară, cu dimensiunile de 1,25m(EV)/1,10m(NS), cuptorul a avut pereții realizați din pietre de dimensiuni medii și mici printre care au fost așezate fragmente ceramice de epoca bronzului și din secolele VIII-X. Pereții cuptorului, cu grosimea de 0,20 m - 0,25 m, s-au păstrat pe verticală între 0,20 m - 0,30 m. Bolta era prăbușită peste vatra cuptorului, vatră sesizată la adâncimea de -1,40 m. Grosimea la roșu a pământului din zona vetrei ajungea la 0,05 m. Camera de ardere și zona de evacuare, aflată pe latura de sud, aveau o formă de potcoavă, cu dimensiunile maxime de 0,80m(NS)/0,60m(EV).

C.3/P a fost un cuptor pietrar, descoperit în Cas.2, carourile 4-5B, ce a fost distrus pe mai mult de jumătate de groapa Cx.3/P. Cuptorul a apărut la -1,40 m și avea vatra pe podeaua L.2/2017P(Cx.6/P), la -1,80 m. Pereți și bolta erau prăbușite peste vatră, din care s-a păstrat doar o treime. Cuptorul, de formă rectangulară, avea dimensiunile de 1,00m(NS)/0,70m(EV). Cuptorul este datat, ca și locuința pe care o deservea, în secolele VIII-X.

Cx.1/P este o vatră ce a fost surprinsă în caroul 3C din Cas.1, la adâncimea de -0,20 m și intră în profilul de N. Forma ei este aproximativ ovală, dimensiunile surprinse fiind de 0,65m/0,75m, iar suprafața fețuită. Grosimea arsurii la roșu variază între 0,02 m - 0,04 m, în punctul cu arderea cea mai intensă. A fost așezată pe pământ negru bățut, iar în jurul ei au fost găsite fragmente ceramice specifice Culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cx.12/P este o vatră ce a apărut în colțul de NE al Cas.1, în caroul 1C, la adâncimea de -1,00 m. Vatra intră sub profilele de N și cel de E. Este distrusă din vechime, a fost așezată pe pământ bățut și are suprafața fețuită. Arderea la roșu este mai intensă în centrul acesteia, mergând până la 0,32 m în adâncime, iar pe margine ajunge doar până la 0,04 m grosime. Pe latura estică, vatra, este tăiată de Cx.18/P. În jurul ei au fost descoperite câteva fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua).

Mormânt

Cx.21/P reprezintă o înhumare umană ce a apărut pe centrul Cas.2, în caroul 4B, între adâncimile -1,70 m -1,80 m. Scheletul, de adolescent, a fost depus în poziție chirchită, orientat NE-SV, cu fața spre nord și brațele aduse sub craniu. Scheletul nu a avut inventar, dar stratul în care a fost descoperit, precum și poziția ne determină să încadrăm acest complex în epoca bronzului.

Complexe arheologice (gropi, aglomerări de materiale)

Cx.2/P a fost identificat în Cas.2, colțul de NE al caroului 1C, încă de la adâncimea de 0,35 m. Este o groapă care are pereții dreپți și dimensiunile surprinse în secțiune de doar 0,30m(E-V)/0,60m(N-S). Complexul se încheie la -1,20m și intră în cea mai mare parte sub profilele de E și V ale Cas.1. Fără inventar.

Cx.3/P este o groapă menajeră de mari dimensiuni cu material arheologic (ceramică, lame de cuțit, zgură, resturi faunistice) specific perioadei medievale târzii și epocii moderne. Forma este aproape circulară, cu dimensiunile surprinse de 2,65m(E-V)/2,30m(N-S), ce a apărut la adâncimea de -0,90 m, în carourile 3-5AB din Cas.2. Groapa cobora în trepte, alveolat spre interior, până la adâncimea de -2,95 m. Ea a fost suprapusă la S-V de L1/2017, la S-E taie complexele Cx.21/2016/P și Cx.22/P, iar la N-V a secționat C.1.

Cx.4/P este o groapă menajeră și a apărut în caroul 3A, la adâncimea de -0,80 m, lângă profilul de S al Cas.1. Forma gropii este ovală, a fost secționată pe axa NS și din pământul excavat au rezultat fragmente ceramice specifice epocii migrațiilor (Sântana de Mureș-Černjachov), pietre, resturi osteologice și chirpici. Baza gropii este la -2,55 m, dreaptă, iar pereții sunt clopotiți. Groapa taie complexul Cx.10c/P pe latura sud-estică a acestuia.

Cx.5/P a fost identificat la adâncimea de -1,00 m, în capătul de E al Cas.1, în carourile 1-2BC și se continuă până la -1,10 m. Este o aglomerare formată din fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua), resturi osteologice, piatră și resturi de chirpic.

Cx.7/P este o groapă surprinsă în Cas.2, carourile 4BC, între adâncimile de -1,65 m și -2,10 m. Groapa era circulară în plan și coboara alveolat spre bază. Puținele materiale arheologice descoperite în umplutura gropii datează complexul în epoca bronzului.

Cx.8/P a fost identificat la adâncimea de -1,00 m, în carourile 2-3B din Cas.1. Este o aglomerare de pietre de dimensiuni medii și mari, resturi osteologice, fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua) și chirpic. Forma este rectangulară cu colțurile rotunjite.

Cx.9/P a fost identificat în caroul 3C, la adâncimea de -1,00 m, în Cas.1. Se prezintă sub forma unei aglomerări formată din pietre de dimensiuni medii, sparte, fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua) și resturi osteologice.

Cx.10a/P a fost identificat în capătul de V al Cas.1, în caroul 5A, la -1,00 m și intră sub profilul de V. Este o aglomerare formată din pietre de dimensiuni mici, resturi de chirpic și fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua).

Cx.10b/P este o groapă menajeră, identificată în carourile 4-5A din Cas.1, la adâncimea de -1,10 m. La început, complexul s-a prezentat sub forma unei aglomerări de chirpic masiv cu urme de bărne și nuiete, fragmente ceramice și resturi osteologice, care se continuă și în adâncime. Sub această aglomerare s-a conturat o groapă circulară, care în adâncime avea formă tronconică, îngustându-se spre baza acesteia, unde era dreaptă. Pe latura estică groapa prezenta două trepte înguste. Baza gropii se afla la -2,25 m. Groapa a tăiat Cx.10c/P, pe latura sud-vestică a acestuia. Din pământul de umplură au rezultat fragmente ceramice specifice perioadei migrațiilor (cultura Sântana de Mureș-Černjachov), chirpici și o greutate de lut fragmentară.

Cx.10c/P a apărut la -1,20 m, în caroul 4A din Cas.1, sub forma unei aglomerări formată din chirpic, resturi osteologice și fragmente ceramice. De la -1,40 m începe groapa menajeră, de formă circulară în plan, care este tăiată pe latura de SV de Cx.10b/P și pe latura de SE de Cx.4/P. Din pământul de umplură au rezultat fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua), resturi osteologice și chirpic. Pereții gropii sunt dreپți, baza acesteia este dreaptă și se află la -2,40 m.

Cx.11/P este o groapă menajeră ce a fost surprinsă la adâncimea de -0,34 m, în caroul 4C din Cas.1. Groapa este circulară în plan și intră sub profilul de N, dimensiunile surprinse fiind de 0,40m/0,30m. Groapa coboară clopotit, diametrul maxim al clopotirii este de 1,60 m, pe axa EV, după

care se îngustează ușor spre bază, unde diametrul este de 1,50 m. Groapa se termină la -1,20 m, baza acesteia fiind dreaptă. Nu a avut inventar dar stratigrafic acest complex pleacă din nivelul de epocă modernă.

Cx.13/P este o aglomerare de chirpic spart, ceramică, urme de cărbune, ce a apărut în Cas.2, carourile 5BC, între adâncimile de -1,20 m și -1,65 m. Aglomerarea de materiale este de epocă modernă.

Cx.14/P este o aglomerare care a apărut la adâncimea de -1,10 m, în carourile 3B-C din Cas.1, spre profilul de N. Complexul, de formă ovală, s-a închis la -1,30 m și a oferit o cantitate însemnată de resturi osteologice de animale, dintre care unele prezentau urme de ardere. Din această aglomerare au fost recuperate și fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua).

Cx.15/P reprezintă o aglomerare de materiale ceramice, chirpic și oase de animale, ce a fost sesizată la adâncimea de -1,20 m, în carourile 1-2A din Cas. 1. Complexul se prezintă sub forma unui contur aproximativ dreptunghiular cu colțurile rotunjite, caracterizat printr-un pământ negru, pigmentat cu chirpic ars la roșu. Pe suprafața acesteia au fost descoperite și puține fragmente ceramice specifice Culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cx.16/P a fost surprins în caroul 1C din Cas.1 începând cu adâncimea de -1,30 m. Conturul gropii, de formă circulară în plan, apare și în profilul de E al casetei încă de la adâncimea de -1,00 m. La partea superioară Cx.16/P a fost tăiat de Cx.2/P. Groapa se încheie clopotit la adâncimea de -2,40 m. Din pământul de umplură au fost prelevate fragmente ceramice specifice culturii Noua, un ac din bronz și materiale osteologice.

Cx.17/P reprezintă o aglomerare de materiale ceramice, chirpic și oase de animale, ce a fost sesizată la adâncimea de -1,20 m, în carourile 1-2A din Cas.1. Complexul are formă semiovală, intră în profilul de S și se încheie la -1,45 m. La această adâncime s-a observat un pământ negru bățut, podea de locuință, fapt ce ne determină să considerăm că acest complex este de fapt partea nordică a locuinței L1/2012. Pe suprafața Cx.17/P au fost descoperite resturi de chirpic și puține fragmente ceramice specifice Culturii Sântana de Mureș-Černjachov. În capătul de E al acestui complex, în profilul de S, se observă o groapă, Gr.1/2012, care avea dulapi de lemn pe fundul ei și care aparținea probabil locuinței L1/2012.

Cx.18/P este o groapă menajeră și a apărut la -1,20 m, în carourile 1BC din Cas.1. Ea intră sub profilul de E și taie Cx.12/P pe latura sudică a acestuia și este caracterizată printr-un contur neuniform de pământ negru. Dimensiunile surprinse sunt de 0,80m(E-V) și 1,90m(N-S). Forma gropii este tronconică, iar în capătul de S prezintă două trepte, una la -2,15 m, iar cealaltă la -2,25 m. Baza gropii este dreaptă și se află la -2,90 m. Din pământul de umplură au rezultat fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua), resturi osteologice, resturi de chirpic, pietre și melci.

Cx.19a/P fost identificat la -1,20 m, carourile 1AB din Cas.1. Este o groapă menajeră care intră sub profilul de E. Groapa are dimensiunile surprinse de 1,70m (E-V)/2,10m(N-S) și are o formă oval-alungită. Groapa se încheie la adâncimea -1,60 m, unde suprapune un alt complex, Cx.19b/P. Din pământul de umplură au rezultat fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua), resturi osteologice și chirpici.

Cx.19b/P a apărut imediat sub Cx.19a, la -1,60 m, în carourile 1AB din Cas.1 și se încheie cotlonit spre sud-vest la adâncimea de -2,70 m. Dimensiunile surprinse au fost de 2,10m(E-V)/1,20m(N-S). Partea estică a gropii se continuă în Cas.3/2012, unde a fost cercetată o locuință din neoliticul timpuriu (Cultura Starčevo-Criș), L2/2012. Alături de un craniu și oase mari de bovideu au fost recuperate din această groapă și câteva fragmente ceramice specifice culturii Starčevo-Criș.

Cx.20/P este o groapă ce a fost evidențiată după eliminarea Cx.13P, în Cas.2, carourile 5BC, la adâncimea de -1,70 m. Este o groapă de formă circulară, cu dimensiunile de 1,40 m (E-V)/1,50m(N-S), cu pereții drepți ce se închidea la -2,00 m. Micile fragmente ceramice descoperite încadrează complexul în epoca bronzului.

Cx.22/P este o groapă ce a fost surprinsă în Cas.2, caroul 3A, la adâncimea de -1,70 m. Groapa, circulară în plan, avea diametrul de 0,90 m, pereții drepți și se închidea la -2,00 m. Din groapă au fost recuperate fragmente ceramice atipice.

Cx.23/P a apărut sub cuptorul C.1 și locuința L1/P/2017, în Cas.2, carourile 6AB, la adâncimea de -1,70 m. Groapa, circulară în plan, avea 1,10 m diametru și a coborât clopotit până la adâncimea de -3,00 m, unde a atins dimensiunile de 1,80m/1,90m. Groapa a oferit material specific culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cx.24/P este o groapă ce a fost sesizată în caroul 3C din Cas.2 la adâncimea de -1,70 m și care intră în profilul de N. Dimensiunile surprinse, ale acestui complex, de formă ovală, au fost de 1,60 m pe axa E-V și de 0,35 m pe cea de N-S. Groapa se închide ușor alveolat la adâncimea de -2,40 m, oferind câteva fragmente ceramice din epoca bronzului.

Cx.25/P este o groapă ce a apărut la -1,60 m, caroul 3A din Cas.1. Complexul intră sub profilul de sud și este tăiat pe latura de N-V de Cx.4/P. Forma gropii este circulară, prezintă clopotire pe laturile de N și E, iar din pământul de umplutură au rezultat fragmente ceramice specifice epocii bronzului (Cultura Noua) și resturi osteologice. La -2,20 m a fost descoperit un schelet de animal (ovicaprină), de talie medie, orientat cu capul spre V, culcat pe partea dreaptă (picioarele spre S). Scheletul nu avea craniu, ci doar o jumătate de mandibulă. Baza gropii este dreaptă și a fost surprinsă la -2,50 m.

Cx.26/P a fost surprins în caroul 1A din Cas.2, la adâncimea de -1,70 m și cobora drept până la -2,00 m. Dimensiunile surprinse, ale acestei gropi, ce intră sub profilul de E, erau de 1,20m(E-V)/1,65m(N-S). Materialul arheologic descoperit este de la finalul epocii bronzului.

Materialul arheologic

Ceramica aparținând perioadei târzii a epocii bronzului (cultura Noua) cuprinde fragmente de uz comun, lucrate la mână dintr-o pastă grosieră, precum și din pastă de bună calitate, de culoare cenușie și uneori cu suprafața lustruită. Formele ceramice sunt reprezentate prin fragmente provenite de la vase-borcan, cești cu torți supraînălțate, cupe sau castroane. Decorul cel mai des întâlnit este brăul alveolar și mai rar cel continuu.

Alături de ceramica specifică culturii Noua au mai fost descoperite materiale osteologice și unelte realizate din materii dure animale.

Materialul ceramic, specific culturii Sântana de Mureș-Černjachov, este reprezentat de fragmente lucrate atât cu mâna, din pastă de culoare cărămie, cu ceramică pisată și microprundișuri în compoziție, cât și din ceramica lucrată la roată, din pastă grosieră și fină, cu microprundișuri în compoziție, de culoare cărămie și cenușie. Fragmentele provin de la vase de dimensiuni medii, oale cu buza ușor îngroșată și evazată, corp globular alungit și baza dreaptă sau ușor profilată, oale cu corp globular, vase de provizii cu buza în T și decor realizat din linii incizate circulare și vălurite, castroane, câni și cupe. Ceramica de import este și ea prezentă printr-un număr mic de fragmente, ce provin de la amfore realizate din pastă roșie sau gălbuie.

Cercetările arheologice din campania 2017 au evidențiat și prezența unor materiale ceramice datate în perioada secolelor VIII - X p. Chr., având decor cu incizii în val, greuțâți pentru războiul de țesut, precum și artefacte specifice secolelor XVIII – XIX, descoperite în complexe arheologice datate în epoca modernă.

Abstract

The archaeological research conducted in 2017 led to the opening of four digging units of different sizes, located within the topological areas B7 („The Schoolyard”) and C3 („Pine Tree”), respectively.

Archaeological complexes dating from the Early Neolithic period, the Bronze Age, the fourth century AD, the Early Middle Ages and the Modern Age, were discovered within the four digging units. The 38 complexes consist of 19 pits, six fireplaces, four dwellings, one burial tomb and eight archaeological material agglomerations.

The campaign conducted in 2017 led to the discovery of archaeological material, dating from the Early Neolithic period (Starčevo-Cris culture), in Cas.1, albeit sporadically, but also as part of the content of a sewage pit (Cx.19b/P) which also contained a skull, large bovine bones and fragments of ceramic.

The Bronze Age is represented by the discovery of 16 archaeological complexes (five agglomerations, nine sewage pits, one hearth and a burial tomb), belonging to the Noua culture. Out of all discoveries, it is worth mentioning the discovery of a burial of a human in a crouched position (Cx.21/P) and of a ritual deposition, in a pit (Cx.25/P), of a medium-sized animal skeleton.

The Late Roman Period is represented by six archaeological complexes (one hearth, three sewage pits and two agglomerations) dating from the fourth century AD and belonging to the Sântana de Mureș – Černjachov culture.

The Early Middle Ages is represented by five archaeological complexes (three stonemasons’ hearths, one pit and one dwelling), whereas seven archaeological complexes (three sewage pits, two dwellings, one hearth and one agglomeration) belong to the Modern Age.

Bibliografie

C. Ilie, M. Nicu, A. Adamescu, P. Ciobotaru, *Le site Negrileşti – La Cour de l’école- Le point „La Centrale Thermique”*, Danubius, XVIII, 2010;

A. Adamescu, C. Ilie, *Așezarea din perioada bronzului târziu de la Negrileşti, jud. Galați*, Studia Antiqua et Archaeologica, XVII, 2011;

C. Ilie, M. Nicu, *Descoperiri recente în situl arheologic Negrileşti, jud. Galați*, Danubius, XXX, 2012;

P. Ciobotaru, *Așezarea Sântana de Mureș – Černjachov de la Negrileşti, jud. Galați*, Acta Musei Tutovensensis, VIII, 2013;

C. Beldiman, C. Ilie, D. M. Sztancs, *Artefacte din materii dure animale descoperite în situl de la Negrileşti, jud. Galați*, Danubius, XXXI, supliment, 2013;

C. Beldiman, C. Ilie, D. M. Sztancs, *Artefacte din materii dure animale aparținând culturii Starčevo-Criș descoperite în situl de la Negrileşti – „Curtea Școlii”*, jud. Galați, Acta Musei Tutovensensis, XI, 2015;

C. Ilie, *Descoperiri recente în situl Negrileşti, jud. Galați*, Danubius, XXXIV, 2016;

C. Beldiman, C. Ilie, *Cercetări arheologice și artefacte din materii dure animale în așezarea de la Negrileşti, jud. Galați (2015)*, Acta Musei Tutovensensis, XII/1, 2016.

97. Oarda de Jos, Alba Iulia, jud. Alba

Punct: SITUL NR. 6 (Km. 6+050 – Km. 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda

cod RAN 1106.01-05 Sectoare: Bordane, Șesul Orzii Autorizația nr. 1/2016

Colectiv: Marius-Mihai Ciută (ULBS) - responsabil științific; Radu Totoianu (MMIR Sebeș), Beatrice Ciută, Călin Șuteu (UAB), Ionuț Codrea (MCDR)

Campania anului 2017, de cercetare preventivă a *Sitului nr. 6* (km. 6 + 050 - km 7 + 050), din cadrul Lotului nr. 1 al Autostrăzii Sebeș-Turda, a abordat sectoarele de sit rămase necercetate la finalul campaniei 2016, respectiv suprafața asfaltată (amprenta șoselei) a DJ 107C (B3 = 726 mp), precum și cele două „insule” pe care s-au aflat stâlpii de medie tensiune (C1 și C2 = 310 mp), în total 1036 mp (**fig. 1**). Acestea au fost cercetate preventiv în anul 2017, după îndepărtarea celor doi stâlpi și realizarea devierii ocolitoare sudice a DJ 107C, în dreptul pasarelei peste DJ 107C, extremitatea de sud a podului peste Mureș.

Situl a fost delimitat prin *Raportul de evaluare arheologică de teren*, de către un colectiv al Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia¹ (fig. 1). Așa cum a fost conturat în *Evaluarea arheologică de teren, Situl nr. 6* suprapune parțial (traversa sud-nord) *ansamblul de situri arheologice Limba-Oarda de Jos* (cod LMI AB-s-B-00035, cod RAN 1106.01-05) - aflat în curs de cercetare sistematică², fiind localizat integral în teritoriul administrativ al localității Oarda de Jos, actualmente cartier al mun. Alba Iulia. Întreaga suprafață identificată prin diagnoză ca *sit arheologic*, se află în arealul extravilan, ea fiind afectată de diverse activități antropice recente: magistrala de gaz metan; linia de curent electric de medie tensiune; DJ 107C, ultimele două traversând situl, de la est la vest, în zona sa nordică; lucrări agricole etc.. Sectorul de autostradă (amprenta) pentru care s-a solicitat descărcarea de sarcină arheologică (*Situl nr. 6*), a avut o lungime de 1 km și o suprafață de 107.550 mp situați între limita sud-estică a localității Oarda de Jos și lunca Mureșului. Proiectul autostrăzii a prevăzut coborârea traseului pe pantele Dealului Barbului (Bercului), dinspre sud-vest spre nord-est, spre sectoarele ȘesuOrzii, Vărăria și *Bordane*, situate în imediata apropiere a luncii Mureșului (fig. 1). În urma executării diagnozei intruzive - prin excavarea a 12 + 4 secțiuni-magistrale, paralele și perpendiculare pe traseul proiectului - în scopul delimitării certe a ariei depunerilor arheologice, s-a constatat faptul că sectoarele extreme ale sitului delimitat inițial s-au caracterizat prin lipsa oricăror depuneri sau intervenții antropice de interes arheologic, s-a procedat la sectorizarea sitului rezultând astfel 3 sectoare distincte³: *Zona 1* reprezentând extremitatea sudică (km. 6 + 050 – 6 + 600 = 70.290 mp); *Zona 2* reprezentând extremitatea nordică (km. 6+900 - 7+050 = 6.403 mp) și *Zona 3*, cea care a conținut efectiv depuneri arheologice care au făcut obiectul cercetării efective (km 6 + 600 – 6 + 930 = 30.895 mp) (fig. 1-2). *Zona 3*, suprapune, în fapt, o parte (secvență) a sitului neolitic *Limba-Oarda de Jos* și este compusă, la rândul ei, din mai multe sectoare: Sector A - *Bordane și Vărăria* la nord de DJ107C (3547 mp); Sector B - DJ107C cu zona de protecție (1946 mp) și

¹ Înregistrat la MNUAI cu nr. 194/25.02.2015

² Instituția organizatoare a cercetării fiind Muzeul Municipal *Ioan Raica* din Sebeș, iar Universitatea *Lucian Blaga* Sibiu, instituția parteneră.

³ Deoarece în *Zona 1* și *Zona 2* (= 76.693 mp), s-a constatat lipsa depunerilor, s-a solicitat și s-a obținut *Certificat de descărcare de sarcină arheologică parțială*, emis de DJC Alba (nr. 8/12.03.2016).

Sector C - Șesu Orzii (25401,17 mp), la sud de DJ 107C.

Cercetarea arheologică preventivă din anul 2017⁴ - avizată prin *Autorizația de cercetare preventivă* nr. 1 din 08.01.2016, emisă de Ministerul Culturii - a fost efectuată pe parcursul a două intervale distincte de timp: 5 – 24 martie 2017, respectiv 8-24 octombrie 2017.

Strategia de abordare, prin săpătură, a *celor trei sectoare rămase necercetate* a fost condiționată de mai mulți factori, după cum urmează: specificul depunerilor arheologice (adâncimea de relevare, grosimea, caracteristici); specificul morfologic al sectorului (pantă, loc drept, zonă accidentată etc.); momentul în care a fost abordat sectorul prin săpătură; strategia de evacuare a pământului excavat, uneori pe suprafețe de mari dimensiuni; disponibilitatea logistică a beneficiarului (forța de muncă existentă implicată în săpătură); evoluția condițiilor meteorologice; existența unor zone protejate de altă natură decât cea arheologică (zone de protecție ale DJ 107C, zone de protecție ale stâlpilor de medie tensiune etc.). Faptul că *situl arheologic nr. 6* este traversat de DJ 107C, de la est spre vest, pe o lungime de cca. 100 de metri a impus succesiunea cercetărilor preventive din preajma acestuia⁵.

Au fost executate 3 de unități de cercetare (UC 42-44), de diferite dimensiuni și forme, însumând 1036 m.p. (UC 42 = B3 = amprenta DJ107C; UC 43-44 = C1și C2 = *insule* ale stâlpilor de curent electric fiind relevate și cercetate 28 de complxe arheologice⁶, de diferite tipuri și dimensiuni, aparținând epocii neolitice (neolitic timpuriu și neolitic dezvoltat).

Ca parte a strategiei de cercetare preventivă a sitului, pentru corecta raportare spațială a unităților de cercetare, a carourilor și a complexelor de locuire, a fost utilizat *gridul* general al sitului arheologic, respectiv caroierea completă, utilizând unități de 10 x 10 m, dispuse în tabla de șah (notate cu litere majuscule pe orizontală de la est (dreapta) la vest (stânga) și cifre arabe pe verticala nord-sud sud-jos), pentru ca orice locație din interiorul sitului să poată fi raportată pe axele de orizontalitate (x și y), completată cu datele de nivelment topografic (cote altimetrice), utilizând sistemul Stereo 70 (cote de înălțime, date în funcție de nivelul Marii Negre). Gridul a fost marcat efectiv în teren cu țărși din lemn, înfipti în pământ la colțurile carourilor, fiind vopsiți în culori ușor de remarcat (alb-roșu-verde). S-a căutat realizarea, pe cât posibil, unei racordări a *gridului* actual cu caroierea topografică anterior existentă (efectuată în anul 1995)⁷.

Documentarea completă a tuturor contextelor arheologice (stratigrafie, complexe, planimetrie, cote altimetrice etc.), a reprezentat unul din principalele obiectivele ale cercetării arheologice preventive. Astfel, metodele tradiționale (fotografia, filmul, desenul, fișa de context etc.) au fost completate de

⁴ Cercetarea s-a desfășurat ca urmare a solicitării executantului lucrării de construire a autostrăzii, Asocierea SC ImpresaPizzarotti& C Spa Italia, filiala Cluj, în baza *Avizului* cu nr. 24/01.04.2015 al Direcției Județene pentru Cultură Alba și în baza *Contractului de prestări servicii* nr. 556/ 21.12.2015, încheiat între executantul lucrării: Asocierea SC ImpresaPizzarotti& C Spa Italia, filiala Cluj și Muzeul Municipal *Ioan Raica* din Sebeș.

⁵ Conform art. 67 al Ordonanței nr. 7-2010 pentru modificarea și completarea OUG 43-1997, *privind regimul drumurilor*), spațiul de protecție este de 20 metri pe ambele părți ale carosabilului, de la axul benzii de asfalt, în cazul drumurilor județene. În prima fază a cercetărilor, acolo unde a fost posibil, s-a *pătruns* cu cercetarea preventivă mult mai aproape de asfalt. Astfel, pe sectorul *Vărăria* limita de sud a unității de cercetare s-a oprit la cca. 2 metri de asfalt, iar în Șesu Orzii, unitățile de cercetare s-au oprit la 3-4-7 m. de asfalt.

⁶ Numerotarea convențională a contextelor cercetate a fost de la Cpx. 581 la Cpx. 609.

⁷ Toate serviciile de ridicare și relaționare topografică, caroiere, relevare a conturului contextelor, georeferențiere etc. au fost asigurate de personalul de specialitate al firmei Pizzarotti SA, respectiv: Adrian Moldovan și Giuseppe Pasquale.

datele oferite de tehnicile moderne din domeniul topografic (GPS, GIS), precum și din domeniul fotogrammetriei, respectiv a termo fotografiei.

Fiecare context cultural - reprezentând fie nivel de locuire, fie amenajări specifice habitationale etc. - a fost identificat, conturat, delimitat, fixat în coordonate GPS, fotografiat, demontat pe jumătate (*cross-section*), din nou fotografiat, desenat, ulterior demontat (golit), prin recuperarea integrală a informației arheologice - utilizând fișa de context - dar și a materialelor arheologice, în fine, fotografiat la final⁸. Metoda a fost obligatorie mai ales acolo unde aglomerarea habitatională a fost înregistrată ca fiind accentuată, având frecvent cazuri în care complexele de tip adâncit (dat nu numai!) s-au intersectat.

Materialele din complexe, dar și din strat, au fost recuperate integral, uzând de criteriile de spațialitate (coordonatele orizontale și verticale), dar și cu trimitere la apartenența lor stratigrafică și culturală. Ele au fost depuse în pungi de plastic, pe criteriile mai sus amintite, fiecare pungă având biletul propriu, care precizează, în integralitate, datele de identificare ale entității contextuale din care au fost recuperate: șantier, sector, unitatea de cercetare, caroul topografic, caroul intern (caroul interior celui topografic, de 2 x 2 m, unde a fost vorba exclusiv de strat arheologic), nr. complexului, coordonatele topografice (adâncimea de conturare, adâncimea maximă de golire) data, alte date de identificare, observații, nr. de catalog. Practic, fiecare bilet din pungi își găsește, prin analogie, numărul în cadrul catalogului de bilete de șantier, făcând astfel mult mai coerentă (și, evident, mai ușoară!), identificarea și interpretarea materialelor din pungi. Materialele speciale (plastica, uneltele din os, corn și piatră, vasele întregi, fragmentele ceramice cu pictură etc.) au fost depuse în pungi și cutii speciale, cu bilete cu date suplimentare, cuprinse într-un catalog separat, cu trimitere la datele spațiale.

Toate materiale arheologice au fost transportate și depuse în depozitul Muzeului „Ioan Raica” din Sebeș, o estimare primară a cantității totale recuperate (în campaniile 2016-2017) fiind de cca. 6 tone! Acestea au parcurs, în linii mari, primele etape ale prelucrării: spălare, curățare, întregire (restaurare-conservare), depunere în cutii speciale, fotografiere (parțial), desenare (parțial) etc.

Cercetarea preventivă a *sitului 6* din campania 2017 a confirmat, cunoștințele anterioare existente cu privire la identitatea (apartenența) cultural-cronologică a depunerilor arheologice din acest areal, cu privire la succesiunea lor, la specificul depunerilor pentru diversele sectoare în parte⁹, respectiv cu privire la specificul conținutului material al acestora¹⁰. Au fost obținute însă foarte multe date și informații noi, cu privire la distribuirea spațială a locuirilor neolitice, cu privire la caracteristicile geo-morfologice ale arealului și implicațiile evoluției acestora asupra locuirilor neolitice, cu privire la distribuirea spațială a sectoarelor cu diverse destinații ocupaționale.

În **sectorul B3** (Zona 3, sector B – amprenta DJ107C) au fost surprinse cele mai multe date și informații inedite. Deoarece situația depunerilor stratigrafice era deja bine cunoscută, iar caracterul succesiunilor de depuneri preistorice s-a dovedit a fi mai complex, cercetarea arheologică a avut mai degrabă un caracter sistematic. Au fost surprinse, în unele situații, vechile profile stratigrafice, care au fost astfel reevaluate. Complexele cercetate, în număr de 22, au fost dispuse într-un plan topografic prelucrat pe niveluri (GIS), suprapus ulterior pe Ortofotoplanul sectorului. Au fost surprinse inclusiv complexe golite în campania lunii noiembrie 2016 (B1 și B2).

⁸ În cadrul celor două interval ale cercetării au fost efectuate peste 800 de fotografii, 4 fotogrammetrii, au fost desenate peste 30 de secțiuni de complexe *cross-section*, peste 50 de metri de profile stratigrafice.

⁹ Aldea, Ciută 1996; Ciută 2002; 2009; 2009a; 2010; Paul, Ciută 1997; Paul Ciută 2008; RepAlba 1995

¹⁰ Ciută Rustoiu 2001; Ciută Daisa 2002

A fost cercetată și documentată locuirea Starčevo-Criș târzie (faza IIIB), precum și cele două faze de locuire vinčiene timpurii, prima caracterizată în principal prin locuințe adâncite, formate din mai multe gropi grupate (cuiburi), intersectate, în vreme ce în cea de a doua predomină tipul de locuință de suprafață, cu platformă, de mari dimensiuni (6 x 8 m), cu pereți din chirpici și armătură din nuiile și pari. Atât în cazul B3 cât și în cazul C1 și C2, depunerile arheologice se aflau la adâncimi între 1 și 1,5 m – în unele locuri chiar aproape 2 m – acest strat de sol acumulându-se ca urmare a fenomenului de eroziune de pantă, extrem de activ pe argilele impermeabile de pe versanți. Suprafața totală a șoselei DJ 107C afectată de proiect, pe o lungime de ca 80 m, împreună cu rigolele, a fost de 726,11 mp, fiind cercetată integral (UC 42), respectiv surprinse 22 de complexe de locuire (Cpx. 583-605).

În **sectorul C1** (UC 43), stratul arheologic este de cca. 1,8-2,0 m de la suprafață. Situația stratigrafică din acest sector era deja bine cunoscută, fiind caracterizată prin cele două depuneri succesive aparținând locuirilor Vinča timpurii (ambele de fază A). Deasupra acestora, se afla un strat de depuneri deranjate în urma fenomenelor de eroziune de pantă, cu materiale neolitice în poziție secundară. A fost posibilă urmărirea evoluției caracteristicilor morfologice ale terenului din preistorie, dar și surprinderea în integralitate dar și pe martori stratigrafici, a complexelor de locuire sau a amenajărilor specifice diverselor epoci istorice. Deoarece situația depunerilor stratigrafice era deja bine cunoscută, iar caracterul succesiunilor de depuneri preistorice s-a dovedit a fi mai complex, cercetarea arheologică a avut, în acest sector, mai degrabă un caracter sistematic. După îndepărtarea stratului vegetal, de cca. 30 cm, de pe toată suprafața C1, s-a îndepărtat stratul cu materiale în poziție secundară (rulate), cu o grosime de cca. 80-100 cm. (stratul negru de sol, nederanjat recent, rezultat al procesului de eroziune de pantă cu materiale în poziție secundară). Îndepărtarea acestor două prime straturi de pe C1 a fost efectuată mecanic, până la adâncimile precizate mai sus (0,70 – 0,80 m) iar apoi manual, prin adâncirea succesivă cu niveluri de săpare de 20-25-30 de cm, urmată de răzuirea suprafețelor, identificarea și delimitarea complexelor, documentarea foto și grafică (la conturare, etape de golire-dezvelire intermediare, *cross-section*) etc, iar la final, dezvelirea integrală. Materialele relevate au fost documentate, apoi ridicate, integral, pe unități de cercetare, carouri topografice, carouri interne (2 x 2 m), complexe, contexte, fiind depuse în pungi cu mențiunea coordonatelor spațiale (cota la conturare, cota la golire) și culturale. La adâncimea de 1-1,20 m au început să se profileze, pe o suprafață care acoperea întreaga arie a C1, resturile unui complex de locuire, surprins sub forma părții superioare a unor fragmente masive de chirpici ars și pietre de râu. Aici a fost surprinsă și cercetată integral o locuință de suprafață aparținând neoliticului timpuriu (cultura Vinča, faza A), cu o serie de elemente de arhitectură, inventar material, planimetrie, surprinse contextual.

Dezvoltată pe o suprafață totală de peste 85 mp, locuința de suprafață (Cpx. 606, fig. 4a-b) s-a dovedit a avea o formă rectangulară cu o prelungire spre vest (sub forma unei construcții de tip absidat, similar cu o altă locuință de suprafață cercetată în anul 1996, aflată la mică distanță). În zona acestei prelungiri a fost descoperită o vatră fățuită, cu gardină, bine conservată (raritate pentru epoca neolitică). Au fost surprinse gropile stâlpilor de susținere a pereților și a acoperișului locuinței precum și fragmente masive de chirpici ars, cu amprente de stâlpi, de pari și chiar de frunze. Forma locuinței a fost relevată de aceste gropi de stâlpi (fig. 4). Au fost reconstituite modalitățile de prăbușire a pereților, îndeosebi spre interior. Au fost descoperite peste 25 de vase sparte *in situ* (fig. 5) protome de vase cu reprezentări antropomorfe (fig. 6), 3 capace de vase cu reprezentări prosopomorfe, o amuletă fragmentară din scoică *Spondyllus* (fig. 7), greutate din ceramică (fig. 8), topoare din piatră șlefuite, unelte din silex, din os și

corn, rășnițe de grasie calcaroasă etc..

Complexul a fost cercetat integral, documentat, a fost realizat un relevu general utilizând tehnica fotogrammetriei, iar ulterior demontat, fiind prelevate separat toate artefactele, probe de sol, rășnițele, fragmentele de vatră și gardină, fragmentele de pereți etc.

După demontarea integrală a locuinței, în urma adâncirii cu încă cca. 60 de cm, au fost conturate trei complexe adâncite (gropi: Cpx. 607-609), care au oferit un material arheologic foarte bogat și variat. Chiar dacă din punct de vedere cultural acestea aparțin tot fazei A a culturii Vinča, inventarul material pledează pentru o încadrare mai timpurie a lor în cadrul fenomenului cultural (prima fază de locuire Vinča de la Limba-Oarda de Jos). Caracteristica tipologico-stilistică a materialului ceramic, precum și a plasticii antropomorfe, destul de bogate (4 idoli antropomorfi), pledează pentru încadrarea fazei de locuire a complexelor în prima etapă a locuirii Vinča A (probabil Vinča A2), în vreme ce materialele din locuința d suprafață pledează pentru cea de a doua fază de locuire Vinča (probabil Vinča A3 sau A3-B1). Materialele ceramice sunt extreme de unitare, ca formă, tehnică de decorare, tip de ornament tip de ardere etc. Ambele faze de locuire Vinča au fost documentate și pe profilele stratigrafice obținute.

În acest sector nu au fost sesizate, deocamdată, materiale ceramice Starčevo-Criș (faza IIIB - *policromia*), dovedind faptul că unele complexe de locuire neolitice timpurii au fost afectate de complexele adâncite Vinciene.

În **sectorul C2** (UC.44), s-a procedat la surprinderea sterilului arheologic ce apare destul de sus, la cca. 0,50 m, în colțul din sud-est, și evoluează mai adânc, până la 1,8 m în colțul de nord-vest. În această suprafață nu au fost surprinse complexe arheologice, fiind cercetată doar o parte dintr-un complex adâncit (groapă) care fusese surprins în profilul de vest, în timpul campaniei din anul 2016.

*

Cantitatea și calitatea materialelor arheologice surprinse și prelevate, chiar dacă nu a surprins - cercetările anterioare atrăgând atenția asupra acestui aspect - a fost una cu adevărat impresionantă, complexele de locuire fiind cele care au oferit un deosebit de bogat material ceramic, litic și resturi faunistice. Impresionante sunt rășnițele pentru procesarea cerealelor dar și pentru prepararea pigmentilor minerali (ocru), bucraniile de bovidee (*Boss Primigenius* și *Boss Taurus*), dar și de cervide și ovicaprine, uneltele din corn și din os, cantitatea mare de lame și așchii din obsidian și silex.

Un alt element specific al locuirii comunităților vinčiene timpurii de la Limba - Oarda de Jos, confirmat și prin cercetarea preventivă din anul 2017, este cel al numărului extrem de mare al reprezentărilor plastice în și din ceramică. Un număr de 8 astfel de piese se adaugă celor peste 350 de reprezentări plastice antropomorfe, întregi sau fragmentare, la care se adaugă zeci de capace prosopomorfe și reprezentări plastice prosopomorfe în relief, de mari dimensiuni, pe pereții unor vase ceramice, precum și zecile de „altăraș” cu protome antropomorfe sau zoomorfe, ce păstrează uimitor de bine culoarea în crustașiilor roșii (ocru) și albe, sunt cele care confirmă o teorie deja enunțată anterior¹¹, cu privire la locul și rolul pe care l-a jucat așezarea vinčiană de la Limba-Oarda de Jos în cadrul locuirilor vinčiene timpurii de pe valea Mureșului Mijlociu.

Cercetarea preventivă a **Sitului nr. 6**, al Autostrăzii Sebeș-Turda este pe deplin încheiată, prelucrarea materialelor, datelor și informațiilor obținute în cadrul cercetării preventive din *Situl nr. 6* al Lotului 1 din Autostrada Sebeș-Turda fiind în desfășurare, cantitatea și calitatea acestora făcând ca valorificarea să devină un proces îndelungat.

¹¹ Ciută, Florescu 2010; Ciută 2010 .

Abstract

This rapport presents a short and synthetic presentation of the coordinates of the archaeological preventive research realized in 2017 on the *Site no. 6*, belonging to the *Section no. 1* of the Sebeș-Turda Highway. In the study we present the circumstances of the startup of the research, including technical details of the contract, the parts, the surfaces researched and the evolution of the investigations. The geographical and morphological features of the site are described in detail, as well as the history of the systematical researches. The quantity and quality of archaeological captured and taken, although not surprised - previous research by drawing attention to this issue - was a truly impressive housing complexes are those which provide a particularly rich ceramic, lithic and faunal remains. These underlines once again the important place occupied by the Limba-Oarda de Jos settlement within the Neolithic sites in Transylvania, specifically on the Mureș Valley and offer also the picture of the material and spiritual life and social stratification of the Neolithic communities. Conclusions of the study are making references to analogies with similar sites, and also about similar archaeological items discovered in the Middle Mureș Valley area The article starts and ends with reflections regarding the utility of the rescue excavations realized during the big projects of infrastructure.

Bibliografie

Aldea, Ciută 1996 - I.Al. Aldea, Marius Ciută, *Limba-„Bordane”*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice* (mai departe *C.C.A.*) *Campania 1995*, Brăila, 1996, p. 5.

Berciu, Berciu 1947 - D. Berciu, Ion Berciu, *Cercetări arheologice în județul Alba I*, în *Apulum*, III, 1947.

Ciută 2002 - M-M. Ciută, *O locuință neolitică timpurie descoperită în situl de la Limba-Bordane*, în *Apulum*, XXXIX, 2002, 3-33.

Ciută 2009 - M-M. Ciută, *Precizări cu privire la topografia, toponimia și sectoarele complexului de așezări preistorice de la Limba-Oarda de jos (jud. Alba)*, în *Apulum*, XLVI, 2009.

Ciută 2009a - M-M. Ciută, *References regarding the topography, toponimy and the sectors of the archaeological complex of settlements from Limba-Oarda de Jos (Alba county)* în *Acta Terrae Septemcastrensis*, VIII, Sibiu, 2009.

Ciută 2010 - M-M. Ciută, *Considerații preliminare asupra plasticii antropomorfe vinčiene descoperite în situl arheologic de la Limba - Oarda de Jos (jud. Alba). I*, în *Apulum*, XLVII, 2010

Ciută 2015 - M-M. Ciută, *Noi precizări cu privire la succesiunile de depuneri preistorice din situl arheologic de la Limba - Oarda de Jos (jud. Alba)*, în *Apulum*, LII, 2015,

Ciută, Ciută 2011 - *Un complex cu destinație agrar-cultică, descoperit la Limba-Oarda de Jos*, în *Apulum* XLVIII, 2011.

Ciută, Daisa 2002 - M-M. Ciută, B. Daisa, *Contribuții la reconstituirea paleomediului comunităților Vinča din Bazinul mijlociu al Mureșului. Considerații asupra unor noi amprente vegetale descoperite în situl de la Limba-Vărăria*, în *Sargeția XXX*, 2001- 2002, 51-59.

Ciută, Florescu 2010 - M-M. Ciută, C. Florescu, *Considerations regarding Vinča anthropomorphic figurines discovered in archaeological site Limba- Oarda de Jos, Sectors: Bordane, Sesu` Orzii and Vărăria (Alba County)*, în *Acta Terrae Teptemcastrensis*, IX, 2010, Sibiu.

Ciută, Rustoiu 2001 - M-M. Ciută, G. Rustoiu, *Considerații cu privire la unele descoperiri aparținând primei epoci a fierului din așezările de la Limba-Bordane și Limba-Sesu` Orzii*, în *Studii de Arheologie Transilvăneană*, (Omăgiu N. Gudea la 60 de ani) Cluj-Napoca-Zalău, 2001.

Ciută et alii 2017 - M-M. Ciută, R. Totoianu, C.I. Popa, B. Ciută, C. Șuteu, I. Codrea, Al. Bărbat, B. Bobână, *Oarda, Situl nr. 6, Lotul 1 Autostrada Sebeș-Turda*, în *C.C.A. 2017*, București, p. 187-189.

Ciută et alii 2017 - M-M. Ciută, R. Totoianu, C. Șuteu, I. Codrea, B. Ciută, B. Bobână, Al. Bărbat *Considerații preliminare privind cercetările preventive din Situl nr. 6, aparținând Lotului 1 al Autostrăzii Sebeș-Turda*, în *Terra Sebus*, 8, 2017, p. 9-22.

Paul, Ciută 1997 - I. Paul, M.-M. Ciută, *Limba-„Șesul Orzii” în C.C.A. Campania 1996*, București, 1997, p. 2-3.

Paul, Ciută 1999 - I. Paul, M-M Ciută, *Limba-Bordane, jud. Alba*, în *C.C.A., Campania 1998*, (Vaslui), 1999, p. 66-67.

Paul, Ciută et alii 1998 - I. Paul, M-M Ciută, *Limba-„Bordane” și Limba „În coastă”, jud. Alba*, în *C.C.A. Campania 1997*, (Călărași), 1998, p. 41-42.

RepAlba 1995 - V. Moga, H Ciugudean (ed.), *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995.

98. Oarda de Jos, Alba Iulia, jud. Alba

Punct: SITUL NR. 6 (Km. 6+050 – Km. 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda

**cod RAN 1106.01-05 Sectoare: Bordane, Șesul Orzii
Autorizația nr. 1/2016**

Colectiv: *Marius-Mihai Ciută (ULBS)* - responsabil științific; *Radu Totoianu (MMIR Sebeș)*, *Beatrice Ciută, Călin Șuteu (UAB)*, *Ionuț Codrea (MCDR)* - membrii ai colectivului

Campania anului 2017, de cercetare preventivă a *Sitului nr. 6* (km. 6 + 050 - km 7 + 050), din cadrul Lotului nr. 1 al Autostrăzii Sebeș-Turda, a abordat sectoarele de sit rămase necercetate la finalul campaniei 2016, respectiv suprafața asfaltată (amprenta șoselei) a DJ 107C (B3 = 726 mp), precum și cele două „insule” pe care s-au aflat stâlpii de medie tensiune (C1 și C2 = 310 mp), în total 1036 mp (**fig. 1**). Acestea au fost cercetate preventiv în anul 2017, după îndepărtarea celor doi stâlpi și realizarea devierii ocolitoare sudice a DJ 107C, în dreptul pasarelei peste DJ 107C, extremitatea de sud a podului peste Mureș.

Situl a fost delimitat prin *Raportul de evaluare arheologică de teren*, de către un colectiv al Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia (fig. 1). Așa cum a fost conturat în *Evaluarea arheologică de teren, Situl nr. 6* suprapune parțial (traversa sud-nord) *ansamblul de situri arheologice Limba-Oarda de Jos* (cod LMI AB-s-B-00035, cod RAN 1106.01-05) - aflat în curs de cercetare sistematică, fiind localizat integral în teritoriul administrativ al localității Oarda de Jos, actualmente cartier al mun. Alba Iulia. Întreaga suprafață identificată prin diagnoză ca *sit arheologic*, se află în arealul extravilan, ea fiind afectată de diverse activități antropice recente: magistrala de gaz metan; linia de curent electric de medie tensiune; DJ 107C, ultimele două traversând situl, de la est la vest, în zona sa nordică; lucrări agricole etc.. Sectorul de autostradă (amprenta) pentru care s-a solicitat descărcarea de sarcină arheologică (*Situl nr. 6*), a avut o lungime de 1 km și o suprafață de 107.550 mp situați între limita sud-estică a localității Oarda de Jos și lunca Mureșului.

Proiectul autostrăzii a prevăzut coborârea traseului pe pantele Dealului Barbului (Bercului), dinspre sud-vest spre nord-est, spre sectoarele ȘesuOrzii, Vărăria și *Bordane*, situate în imediata apropiere a luncii Mureșului (fig. 1). În urma executării diagnozei intruzive - prin excavarea a 12 + 4 secțiuni-magistrale, paralele și perpendiculare pe traseul proiectului - în scopul delimitării certe a ariei depunerilor arheologice, s-a constatat faptul că sectoarele extreme ale sitului delimitat inițial s-au caracterizat prin lipsa oricăror depuneri sau intervenții antropice de interes arheologic, s-a procedat la sectorizarea sitului rezultând astfel 3 sectoare distincte: *Zona 1* reprezentând extremitatea sudică (km. 6 + 050 – 6 + 600 = 70.290 mp); *Zona 2* reprezentând extremitatea nordică (km. 6+900 - 7+050 = 6.403 mp) și *Zona 3*, cea care a conținut efectiv depuneri arheologice care au făcut obiectul cercetării efective (km 6 + 600 – 6 + 930 = 30.895 mp) (fig. 1-2). *Zona 3*, suprapune, în fapt, o parte (secvență) a sitului neolitic *Limba-Oarda de Jos* și este compusă, la rândul ei, din mai multe sectoare: Sector A - *Bordane și Vărăria* la nord de DJ107C (3547 mp); Sector B - DJ107C cu zona de protecție (1946 mp) și Sector C - Șesu Orzii (25401,17 mp), la sud de DJ 107C.

Cercetarea arheologică preventivă din anul 2017 - avizată prin *Autorizația de cercetare preventivă* nr. 1 din 08.01.2016, emisă de Ministerul Culturii - a fost efectuată pe parcursul a două intervale distincte de timp: 5 – 24 martie 2017, respectiv 8-24 octombrie 2017.

Strategia de abordare, prin săpătură, a *celor trei sectoare rămase necercetate* a fost condiționată de mai mulți factori, după cum urmează: specificul depunerilor arheologice (adâncimea de relevare, grosimea, caracteristici); specificul morfologic al sectorului (pantă, loc drept, zonă accidentată etc.); momentul în care a fost abordat sectorul prin săpătură; strategia de evacuare a pământului excavat, uneori pe suprafețe de mari dimensiuni; disponibilitatea logistică a beneficiarului (forța de muncă existentă implicată în săpătură); evoluția condițiilor meteorologice; existența unor zone protejate de altă natură decât cea arheologică (zone de protecție ale DJ 107C, zone de protecție ale stâlpilor de medie tensiune etc.). Faptul că *situl arheologic nr. 6* este traversat de DJ 107C, de la est spre vest, pe o lungime de cca. 100 de metri a impus succesiunea cercetărilor preventive din preajma acestuia.

Au fost executate 3 de unități de cercetare (UC 42-44), de diferite dimensiuni și forme, însumând 1036 mp. (UC 42 = B3 = amprenta DJ107C; UC 43-44 = C1 și C2 = *insule* ale stâlpilor de curent electric fiind relevate și cercetate 28 de complexe arheologice, de diferite tipuri și dimensiuni, aparținând epocii neolitice (neolitic timpuriu și neolitic dezvoltat).

Ca parte a strategiei de cercetare preventivă a sitului, pentru corecta raportare spațială a unităților de cercetare, a carourilor și a complexelor de locuire, a fost utilizat *gridul* general al sitului arheologic, respectiv caroierea completă, utilizând unități de 10 x 10 m, dispuse în tabla de șah (notate cu litere majuscule pe orizontală de la est (dreapta) la vest (stânga) și cifre arabe pe verticala nord-sud sud-jos), pentru ca orice locație din interiorul sitului să poată fi raportată pe axele de orizontalitate (x și y), completată cu datele de nivelment topografic (cote altimetrice), utilizând sistemul Stereo 70 (cote de înălțime, date în funcție de nivelul Marii Negre). Gridul a fost marcat efectiv în teren cu țărushi din lemn, înfipti în pământ la colțurile carourilor, fiind vopsiți în culori ușor de remarcat (alb-roșu-verde). S-a căutat realizarea, pe cât posibil, unei recordări a *gridului* actual cu caroierea topografică anterior existentă (efectuată în anul 1995).

Documentarea completă a tuturor contextelor arheologice (stratigrafie, complexe, planimetrie, cote altimetrice etc.), a reprezentat unul din principalele obiective ale cercetării arheologice preventive. Astfel, metodele tradiționale (fotografia, filmul, desenul, fișa de context etc.) au fost completate de datele oferite de tehnicile moderne din domeniul topografic (GPS, GIS), precum și din domeniul fotogrammetriei, respec-

tiv a termo fotografiei.

Fiecare context cultural - reprezentând fie nivel de locuire, fie amenajări specifice habitationale etc. - a fost identificat, conturat, delimitat, fixat în coordonate GPS, fotografiat, demontat pe jumătate (*cross-section*), din nou fotografiat, desenat, ulterior demontat (golit), prin recuperarea integrală a informației arheologice - utilizând fișa de context - dar și a materialelor arheologice, în fine, fotografiat la final. Metoda a fost obligatorie mai ales acolo unde aglomerarea habitatională a fost înregistrată ca fiind accentuată, având frecvent cazuri în care complexele de tip adâncit (dat nu numai!) s-au intersectat.

Materialele din complexe, dar și din strat, au fost recuperate integral, uzând de criteriile de spațialitate (coordonatele orizontale și verticale), dar și cu trimitere la apartenența lor stratigrafică și culturală. Ele au fost depuse în pungi de plastic, pe criteriile mai sus amintite, fiecare pungă având biletul propriu, care precizează, în integralitate, datele de identificare ale entității contextuale din care au fost recuperate: șantier, sector, unitatea de cercetare, caroul topografic, caroul intern (caroul interior celui topografic, de 2 x 2 m, unde a fost vorba exclusiv de strat arheologic), nr. complexului, coordonatele topografice (adâncimea de conturare, adâncimea maximă de golire) data, alte date de identificare, observații, nr. de catalog. Practic, fiecare bilet din pungi își găsește, prin analogie, numărul în cadrul catalogului de bilete de șantier, făcând astfel mult mai coerentă (și, evident, mai ușoară!), identificarea și interpretarea materialelor din pungi. Materialele speciale (plastica, uneltele din os, corn și piatră, vasele întregi, fragmentele ceramice cu pictură etc.) au fost depuse în pungi și cutii speciale, cu bilete cu date suplimentare, cuprinse într-un catalog separat, cu trimitere la datele spațiale.

Toate materiale arheologice au fost transportate și depuse în depozitul Muzeului „Ioan Raica” din Sebeș, o estimare primară a cantității totale recuperate (în campaniile 2016-2017) fiind de cca. 6 tone! Acestea au parcurs, în linii mari, primele etape ale prelucrării: spălare, curățare, întregire (restaurare-conservare), depunere în cutii speciale, fotografiere (parțial), desenare (parțial) etc.

Cercetarea preventivă a *sitului 6* din campania 2017 a confirmat, cunoștințele anterior existente cu privire la identitatea (apartenența) cultural-cronologică a depunerilor arheologice din acest areal, cu privire la succesiunea lor, la specificul depunerilor pentru diversele sectoare în parte, respectiv cu privire la specificul conținutului material al acestora. Au fost obținute însă foarte multe date și informații noi, cu privire la distribuția spațială a locuirilor neolitice, cu privire la caracteristicile geo-morfologice ale arealului și implicațiile evoluției acestora asupra locuirilor neolitice, cu privire la distribuția spațială a sectoarelor cu diverse destinații ocupaționale.

În **sectorul B3** (Zona 3, sector B – amprenta DJ107C) au fost surprinse cele mai multe date și informații inedite. Deoarece situația depunerilor stratigrafice era deja bine cunoscută, iar caracterul succesiunilor de depuneri preistorice s-a dovedit a fi mai complex, cercetarea arheologică a avut mai degrabă un caracter sistematic. Au fost surprinse, în unele situații, vechile profile stratigrafice, care au fost astfel reevaluate. Complexele cercetate, în număr de 22, au fost dispuse într-un plan topografic prelucrat pe niveluri (GIS), suprapus ulterior pe Ortofoto-planul sectorului. Au fost surprinse inclusiv complexe golite în campania lunii noiembrie 2016 (B1 și B2).

A fost cercetată și documentată locuirea Starčevo-Criș târzie (faza IIIB), precum și cele două faze de locuire vinčiene timpurii, prima caracterizată în principal prin locuințe adâncite, formate din mai multe gropi grupate (cuiburi), intersectate, în vreme ce în cea de a doua predomină tipul de locuință de suprafață, cu platformă, de mari dimensiuni (6 x 8 m), cu pereți din chirpici și armătură din nuiele și pari. Atât în cazul B3 cât și în cazul C1 și C2, depunerile arheologice se aflau la adâncimi între 1 și 1,5 m – în unele locuri chiar aproape 2 m – acest strat de sol acumulându-se ca urmare a fenomenului de eroziune de

pantă, extrem de activ pe argilele impermeabile de pe versanți. Suprafața totală a șoselei DJ 107C afectată de proiect, pe o lungime de cca 80 m, împreună cu rigolele, a fost de 726,11 mp, fiind cercetată integral (UC 42), respectiv surprinse 22 de complexe de locuire (Cpx. 583-605).

În **sectorul C1** (UC 43), stratul arheologic este de cca. 1,8-2,0 m de la suprafață. Situația stratigrafică din acest sector era deja bine cunoscută, fiind caracterizată prin cele două depuneri succesive aparținând locuirilor Vinča timpurii (ambele de fază A). Deasupra acestora, se afla un strat de depuneri deranjate în urma fenomenelor de eroziune de pantă, cu materiale neolitice în poziție secundară. A fost posibilă urmărirea evoluției caracteristicilor morfologice ale terenului din preistorie, dar și surprinderea în integralitate dar și pe martori stratigrafici, a complexelor de locuire sau a amenajărilor specifice diverselor epoci istorice. Deoarece situația depunerilor stratigrafice era deja bine cunoscută, iar caracterul succesiunilor de depuneri preistorice s-a dovedit a fi mai complex, cercetarea arheologică a avut, în acest sector, mai degrabă un caracter sistematic. După îndepărtarea stratului vegetal, de cca. 30 cm, de pe toată suprafața C1, s-a îndepărtat stratul cu materiale în poziție secundară (rulate), cu o grosime de cca. 80-100 cm. (stratul negru de sol, nederanjat recent, rezultat al procesului de eroziune de pantă cu materiale în poziție secundară). Îndepărtarea acestor două prime straturi de pe C1 a fost efectuată mecanic, până la adâncimile precizate mai sus (0,70 – 0,80 m) iar apoi manual, prin adâncirea succesivă cu niveluri de săpare de 20-25-30 de cm., urmată de răzuirea suprafețelor, identificarea și delimitarea complexelor, documentarea foto și grafică (la conturare, etape de golire-dezvelire intermediare, *cross-section*) etc, iar la final, dezvelirea integrală. Materialele relevate au fost documentate, apoi ridicate, integral, pe unități de cercetare, carouri topografice, carouri interne (2 x 2 m), complexe, contexte, fiind depuse în pungi cu mențiunea coordonatelor spațiale (cota la conturare, cota la golire) și culturale. La adâncimea de 1-1,20 m au început să se profileze, pe o suprafață care acoperea întreaga arie a C1, resturile unui complex de locuire, surprins sub forma părții superioare a unor fragmente masive de chirpici ars și pietre de râu. Aici a fost surprinsă și cercetată integral o locuință de suprafață aparținând neoliticului timpuriu (cultura Vinča, faza A), cu o serie de elemente de arhitectură, inventar material, planimetrie, surprinse contextual.

Dezvoltată pe o suprafață totală de peste 85 mp., locuința de suprafață (Cpx. 606, fig. 4a-b) s-a dovedit a avea o formă rectangulară cu o prelungire spre vest (sub forma unei construcții de tip absidat, similar cu o altă locuință de suprafață cercetată în anul 1996, aflată la mică distanță). În zona acestei prelungiri a fost descoperita o vatră fățuită, cu gardină, bine conservată (raritate pentru epoca neolitică). Au fost surprinse gropile stâlpilor de susținere a pereților și a acoperișului locuinței precum și fragmente masive de chirpici ars, cu amprente de stâlpi, de pari și chiar de frunze. Forma locuinței a fost relevată de aceste gropi de stâlpi (fig. 4). Au fost reconstituite modalitățile de prăbușire a pereților, îndeosebi spre interior. Au fost descoperite peste 25 de vase sparte *in situ* (fig. 5) protome de vase cu reprezentări antropomorfe (fig. 6), 3 capace de vase cu reprezentări prosopomorfe, o amuletă fragmentară din scoică *Spondyllus* (fig. 7), greutate din ceramică (fig. 8), topoare din piatră șlefuite, unelte din silex, din os și corn, rășnițe de grăsie calcaroasă etc..

Complexul a fost cercetat integral, documentat, a fost realizat un relevu general utilizând tehnica fotogrammetriei, iar ulterior demontat, fiind prelevate separat toate artefactele, probe de sol, rășnițele, fragmentele de vatră și gardină, fragmentele de pereți etc.

După demontarea integrală a locuinței, în urma adâncirii cu încă cca. 60 de cm, au fost conturate trei complexe adâncite (gropi: Cpx. 607-609), care au oferit un material arheologic foarte bogat și variat. Chiar dacă din punct de vedere cultural acestea aparțin tot fazei A a culturii Vinča, inventarul material pledează pentru o încadrare mai timpurie a lor în ca-

drul fenomenului cultural (prima fază de locuire Vinca de la Limba-Oarda de Jos). Caracteristica tipologico-stilistică a materialului ceramic, precum și a plasticii antropomorfe, destul de bogate (4 idoli antropomorfi), pledează pentru încadrarea fazei de locuire a complexelor în prima etapă a locuirii Vinča A (probabil Vinča A2), în vreme ce materialele din locuința de suprafață pledează pentru cea de a doua fază de locuire Vinča (probabil Vinča A3 sau A3-B1). Materialele ceramice sunt extrem de unitare, ca formă, tehnică de decorare, tip de ornament tip de ardere etc. Ambele faze de locuire Vinca au fost documentate și pe profilele stratigrafice obținute.

În acest sector nu au fost sesizate, deocamdată, materiale ceramice Starčevo-Criș (faza IIIB - *policromia*), dovădind faptul că unele complexe de locuire neolitice timpurii au fost afectate de complexe adâncite Vinciene.

În **sectorul C2** (UC.44), s-a procedat la surprinderea sterilului arheologic ce apare destul de sus, la cca. 0,50 m, în colțul din sud-vest, și evoluează mai adânc, până la 1,8 m în colțul de nord-vest. În această suprafață nu au fost surprinse complexe arheologice, fiind cercetată doar o parte dintr-un complex adâncit (groapă) care fusese surprins în profilul de vest, în timpul campaniei din anul 2016.

*
* *

Cantitatea și calitatea materialelor arheologice surprinse și prelevate, chiar dacă nu a surprins - cercetările anterioare atrăgând atenția asupra acestui aspect - a fost una cu adevărat impresionantă, complexe de locuire fiind cele care au oferit un deosebit de bogat material ceramic, litic și resturi faunistice. Impresionante sunt rășnițele pentru procesarea cerealelor dar și pentru prepararea pigmentilor minerali (ocru), bucraniile de bovine (*Boss Primigenius* și *Boss Taurus*), dar și de cervide și ovicaprine, uneltele din corn și din os, cantitatea mare de lame și așchii din obsidian și silex.

Un alt element specific al locuirii comunităților vinčiene timpurii de la Limba - Oarda de Jos, confirmat și prin cercetarea preventivă din anul 2017, este cel al numărului extrem de mare al reprezentărilor plastice în și din ceramică. Un număr de 8 astfel de piese se adaugă celor peste 350 de reprezentări plastice antropomorfe, întregi sau fragmentare, la care se adaugă zeci de capace prosopomorfe și reprezentări plastice prosopomorfe în relief, de mari dimensiuni, pe pereții unor vase ceramice, precum și zecile de „altărase” cu protome antropomorfe sau zoomorfe, ce păstrează uimitor de bine culoarea încrustațiilor roșii (ocru) și albe, sunt cele care confirmă o teorie deja enunțată anterior, cu privire la locul și rolul pe care l-a jucat așezarea vinčiană de la Limba - Oarda de Jos în cadrul locuirilor vinčiene timpurii de pe valea Mureșului Mijlociu.

Cercetarea preventivă a **Sitului nr. 6**, al Autostrăzii Sebeș-Turda este pe deplin încheiată, prelucrarea materialelor, datelor și informațiilor obținute în cadrul cercetării preventive din *Situl nr. 6* al Lotului 1 din Autostrada Sebeș-Turda fiind în desfășurare, cantitatea și calitatea acestora făcând ca valorificarea să devină un proces îndelungat.

Abstract

This rapport presents a short and synthetic presentation of the coordinates of the archaeological preventive research realized in 2017 on the *Site no. 6*, belonging to the *Section no. I* of the Sebeș-Turda Highway. In the study we present the circumstances of the startup of the research, including technical details of the contract, the parts, the surfaces researched and the evolution of the investigations. The geographical and morphological features of the site are described in detail, as well as the history of the systematical researches. The quantity and quality of archaeological captured and taken, although not surprised - previous research by drawing attention to this issue - was a truly impressive housing complexes are those which provide a particularly rich ceramic, lithic and faunal remains.

These underlines once again the important place occupied by the Limba-Oarda de Jos settlement within the Neolithic sites in Transylvania, specifically on the Mureș Valley and offer also the picture of the material and spiritual life and social stratification of the Neolithic communities. Conclusions of the study are making references to analogies with similar sites, and also about similar archaeological items discovered in the Middle Mureș Valley area The article starts and ends with reflections regarding the utility of the rescue excavations realized during the big projects of infrastructure.

Bibliografie

Aldea, Ciută 1996 - I.Al. Aldea, Marius Ciută, *Limba-„Bordane”*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice* (mai departe *C.C.A.*) *Campania 1995*, Brăila, 1996, p. 5.

Berciu, Berciu 1947 - D. Berciu, Ion Berciu, *Cercetări arheologice în județul Alba I*, în *Apulum*, III, 1947.

Ciută 2002 - M-M. Ciută, *O locuință neolitică timpurie descoperită în situl de la Limba-Bordane*, în *Apulum*, XXXIX, 2002, 3-33.

Ciută 2009 - M-M. Ciută, *Precizări cu privire la topografia, toponimia și sectoarele complexului de așezări preistorice de la Limba-Oarda de jos (jud. Alba)*, în *Apulum*, XLVI, 2009.

Ciută 2009a - M-M. Ciută, *References regarding the topography, toponimy and the sectors of the archaeological complex of settlements from Limba-Oarda de Jos (Alba county) în Acta Terrae Septemcastrensis*, VIII, Sibiu, 2009.

Ciută 2010 - M-M. Ciută, *Considerații preliminare asupra plasticii antropomorfe vinčiene descoperite în situl arheologic de la Limba - Oarda de Jos (jud. Alba). I*, în *Apulum*, XLVII, 2010

Ciută 2015 - M-M. Ciută, *Noi precizări cu privire la succesiunile de depuneri preistorice din situl arheologic de la Limba - Oarda de Jos (jud. Alba)*, în *Apulum*, LII, 2015,

Ciută, Ciută 2011 - *Un complex cu destinație agrar-cultică, descoperit la Limba-Oarda de Jos*, în *Apulum* XLVIII, 2011.

Ciută, Daisa 2002 - M-M. Ciută, B. Daisa, *Contribuții la reconstituirea paleomediului comunităților Vinča din Bazinul mijlociu al Mureșului. Considerații asupra unor noi amprente vegetale descoperite în situl de la Limba-Vărâria*, în *Sargeția XXX*, 2001- 2002, 51-59.

Ciută, Florescu 2010 - M-M. Ciută, C. Florescu, *Considerations regarding Vinča anthropomorphic figurines discovered in archaeological site Limba- Oarda de Jos, Sectors: Bordane, Sesu` Orzii and Vărâria (Alba County)*, în *Acta Terrae Teptemcastrensis*, IX, 2010, Sibiu.

Ciută, Rustoiu 2001 - M-M. Ciută, G. Rustoiu, *Considerații cu privire la unele descoperiri aparținând primei epoci a fierului din așezările de la Limba-Bordane și Limba-Sesu` Orzii*, în *Studii de Arheologie Transilvăneană*, (Omagiu N. Gudea la 60 de ani) Cluj-Napoca-Zalău, 2001.

Ciută et alii 2017 - M-M. Ciută, R. Totoianu, C.I. Popa, B. Ciută, C. Șuteu, I. Codrea, Al. Bărbat, B. Bobână, *Oarda, Situl nr. 6, Lotul 1 Autostrada Sebeș-Turda*, în *C.C.A. 2017*, București, p. 187-189.

Ciută et alii 2017 - M-M. Ciută, R. Totoianu, C. Șuteu, I. Codrea, B. Ciută, B. Bobână, Al. Bărbat *Considerații preliminare privind cercetările preventive din Situl nr. 6, aparținând Lotului 1 al Autostrăzii Sebeș-Turda*, în *Terra Sebus*, 8, 2017, p. 9-22.

Paul, Ciută 1997 - I. Paul, M.-M. Ciută, *Limba-„Șesul Orzii” în C.C.A. Campania 1996*, București, 1997, p. 2-3.

Paul, Ciută 1999 - I. Paul, M-M Ciută, *Limba-Bordane, jud.*

Alba, în *C.C.A., Campania 1998*, (Vaslui), 1999, p. 66-67.

Paul, Ciută et alii 1998 - I.Paul, M-M Ciută, *Limba-„Bordane” și Limba-„În coastă”*, *jud. Alba*, în *C.C.A. Campania 1997*, (Călărași), 1998, p. 41-42.

RepAlba 1995 - V. Moga, H Ciugudean (ed.), *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995.

99. Pericei, com. Pericei. nr. 668, jud. Sălaj

Punct: la nord de râul Crasna

Cod RAN: 142293.08

Autorizație nr. 207 din 01.08.2017

Colectiv: arheolog expert dr. Horea Pop - responsabil științific; dr. Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan

Situl se află amplasat pe terasa amenajată pe versant de deal la 200 m nord de râul Crasna. Terasa este la o altitudine de 240 m față de nivelul mării, pe malul drept al văii. Zona este plată, întinsă, dar amenajarea acesteia, în panta versantului, pe un loc dominant, a presupus dislocări de mari mase de pământ, stratul de nivelare atingând peste 2 m în sectoarele dinspre pantă. Aspectul geomorfologic face din această terasă cel mai favorabil loc pentru amenajarea unui edificiu ecleziastic pentru care există legende locale.

Situl a fost identificat în urma unor cercetări de teren (2009), dar a fost cercetat ocazional prin periegeze repetate (2010 și ulterior). Cu acest prilej au fost descoperite puține fragmente ceramice medievale târzii și unele oase umane fragmentare. La acea vreme nu se știa că aproape întreg situl arheologic a fost acoperit suplimentar cu sol steril (arină argilooasă) adus din vecinătate și întins pe terasa antropogenetică.

Solicitarea beneficiarului a fost emisă în baza unor legende locale și surse documentare, care vorbesc despre existența unei biserici vechi a satului și al unor „curți nobiliare” în acea zonă. De asemenea, pe ridicările topografice militare austriece este marcată existența unui obiectiv de cult în apropiere, dar o georeferențiere a acestora nu este relevantă.

Obiectivul principal al cercetării preventive de la Pericei nr. 668, l-a constituit eliberarea terenului de sarcină arheologică în vederea predării amplasamentului pentru construirea obiectivului *Construire Capelă Mortuară*.

Stratigrafia stațiunii arheologice de la Pericei, precizarea cadrului cronologic în care se desfășoară evoluția sa, stabilirea caracterului sitului, a etapelor evolutive, toate au reprezentat obiective prioritare ale cercetării. Toate aceste aspecte sunt dificil de sesizat, mai ales datorită faptului că straturile de cultură au fost afectate de-alungul timpului de eroziunea naturală, construcțiile edilitare, lucrările agricole și intervenția umană directă asupra monumentului ecleziastic. Totodată ne-am format o imagine asupra suprafeței, care nu face obiectul descărcării de sarcină arheologică, și care prezintă un potențial arheologic.

Campania anului 2017 a constatat în trasarea unor unități de cercetare în vederea delimitării concrete a sitului arheologic bănuț a exista în zonă. Suprafața destinată cercetării conține o terasă superioară despărțită de cea inferioară, cu vestigii, de o pantă abruptă lungă de 20 m. S-a optat pentru trasarea de secțiuni cu mijloace mecanice în vederea optimizării ritmului

de lucru în zone cu multă vegetație și implicit rădăcini. Conturarea și golirea complexelor arheologice au fost realizate manual.

Pentru verificarea situației arheologice de pe terasa superioară au fost trasate suprafețele S6 (6 x 1,2 m), S7 (22 x 1,2 m), S8 (20 x 1,2 m). Stratigrafia secțiunilor S6-8 este simplă: se constată un humus de pădure cenușiu negricios gros de până la 0,5m de la care constatăm doar un steril de lut argilos galben, maroniu cu elemente de gresie maronie.

Pentru realizarea accesului pe terasa superioară, nordică (unde de altfel va fi proiectată și ridicarea capelei mortuare) a fost trasată suprafața S3, inițial cu dimensiunile de 1 x 25 m, extinsă ulterior la 35m lungime având în final laturile scurte de 4,5 m, respectiv 5,5 m. În această suprafață primul strat identificat este unul din arină argilooasă galbenă sterilă întinsă pe toată suprafața sitului, adusă din vecinătate. Acest strat variază ca grosime în S3 de la 0,25 m la 0,85 m. În sectorul nordic adâncimea maximă atinsă este de 0,5 m, iar în extremitatea sudică de 2,3m până la lutul steril maroniu. Până la steril alternează straturi de nivelare a pantei cu umpluturi de complexe arheologice moderne.

În vederea verificării situației arheologice de pe terasa inferioară cu urme arheologice, au fost trasate suprafețele S1 (26 x 1 m), S2 (9,6 x 10,2 m), S4 (20 x 1,2 m), S5 (21 x 1,2 m), S9 (13 x 1,2 m), S10 (12 x 1,2 m), S11 (10,5 x 1,2 m).

Suprafețele S1 (secțiuni fig. 3/1), S4 (fig. 3/2), S5 (fig. 6/8), au o stratigrafie asemănătoare. Sub un humus gros de până a 0,5 m, alternează straturi de lut steril maroniu cu negricios. Aceste suprafețe delimitează de altfel situl la nord și parțial la vest.

Suprafața S2 a fost trasată alături de S1, la est de aceasta, având ca indicii apariția de oase umane în conexiune anatomică. În această suprafață au apărut de altfel și majoritatea căvârșitoare a complexelor arheologice (C1-25). Stratigrafia sectorului este extrem de simplă, sub un strat de arină galbenă sterilă nivelată au apărut urmele unei construcții patrulete din zid (mai degrabă o capelă laterală, decât o biserică), care a fost scos complet, rămânând doar moloz pe traseul acestuia, în șanțul de scoatere. La aproximativ aceiași adâncime au apărut și gropi de morminte dreptunghiulare cu colțurile rotunjite și alte complexe arheologice. O parte dintre complexe au fost cercetate complet, dar prioritățile beneficiarului priveau terasa superioară și accesul din șosea. În consecință cercetarea complexelor din acest sector a rămas pentru campaniile viitoare.

În vederea verificării situației arheologice la est de S2, au fost realizate măsurători geofizice (geomagnetism și georadar) cu rezultate neconcludente. În consecință au fost trasate suprafețele S9-12 care nu au fost finalizate, dar care au stabilit că în sectorul de la est de S2 situația arheologică este asemănătoare cu cea din S2, deci densitatea de morminte este la fel de mare și se constată o aglomerare de moloz care poate aparține lăcașului de cult amintit în legende locale.

Suprafața S13 (2 x 1,2 m) a fost trasată la colțul nord-estic al unei construcții existente în perimetrul cercetat, utilizată o vreme ca și capelă de cimitir. Stratigrafia în această suprafață este simplă și poate servi unui studiu de parament al construcției cu fundație superficială.

Materiale arheologice au apărut în mai toate nivelele, dar complexe arheologice s-au conturat mai ales la apariția sterilului sau a umpluturilor nivelate.

Pentru o evidență primară a săpăturii, fiecare complex a fost marcat din momentul conturării cu un număr scris pe un material rezistent la intemperii, iar datele minime de identificare au fost notate în jurnalul de șantier. Propunem beneficiarului realizarea protecției cu pământ a complexelor necercetate complet, sau doar identificate în vederea unei conservări adecvate.

Din punct de vedere stratigrafic situația sitului este

relativ simplă. În suprafața excavată, în sectoarele sudice ale S3 și S13 se observă aceeași succesiune, cu mici excepții, privind grosimea straturilor arheologice:

- 1: 0,00 - 0,20 m – humus negru fin
- 2: 0,20 - 0,30 m sol galben steril adus
- 3: 0,30 - 0,50 m humus modern negru
- 4: 0,50 - 0,90 m strat maroniu cu resturi osteologice umane
- 5: 0,90 - 1,10 m strat negru cu fragmente de calcar mărunțiși pigmenți ceramici (nivel construcție zidărie din piatră)
- 6: 1,10 - 2,00 m sol negru cu pigmenți ceramici și puțin calcar (umplutură nivelată)
- 7: 2,00 - 2,30 m argilă maronie sterilă

Prezentarea principalelor descoperiri (complexe și elem. de inventar).

Complexul C1: Tip complex: Construcție dreptunghiulară, probabil fostă capelă laterală ținând de o biserică mai mare a cărei amplasare este posibilă la sud. Grosimea zidurilor a fost de 0,80-0,95m. Surprinsă aproape integral în S2. În interiorul construcției complexe C20, 21, 22, 23, 24, 25. Orientare E-V. Baza zidăriei scoase la 0,7 - 0,9 m de la conturare. Suprapune/taie C22. Locație: S2, conturat la - 0,1 - 0,2 m. Dimensiuni exterior 5 x 7,5 m, la interior 3,6 x 5,8 m. Datarea complexului: epoca medievală, sec. XIII - XIV?. Elemente de inventar: ceramică medievală și modernă rulată la spolierea zidăriei, materiale de construcție (cuie), sticlă, un pfennig austriac (ducatul Carinției) din argint din a doua jumătate a sec. XIII (Ulrich III, 1256-1269).

Complexul C2: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,24 m; Lungimea 2,1 m, lățimea 1 m, baza la - 0,55 m. Datarea complexului: epoca medievală. Inventarul complexului: oase umane dispartate, cuie de sicriu, ceramică rulată. Cercetat integral.

Complexul C3: Tip complex: groapă menajeră. Locație: S2, conturat la - 0,37 m; Diametru 0,7 m; baza la - 0,57 m. Datarea complexului: epoca modernă. Inventarul complexului: pietre, oase de animale, ceramică. Cercetat integral.

Complexul C4: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la -0,35 m; Lungimea surprinsă 2,2 m, lățimea 0,9 m. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: oase umane dispartate, ceramică medievală rulată. Doar conturat.

Complexul C5: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,35 m; Lungimea surprinsă 2,1 m, lățimea 0,8 m, tăiat de C4. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: necercetat.

Complexul C6: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,35 m; Lungimea 2 m, lățimea 1 m. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: necercetat.

Complexul C7: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,35 m; Lungimea 2 m, lățimea surprinsă 0,6 m. Tăiat de C6. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: oase umane dispartate. Necercetat.

Complexul C8: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,25 m lipit de latura nordică a C1; Lungimea 2 m, lățimea 1 m. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: necercetat.

Complexul C9: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,24 m, lipit de latura nordică a C1; Lungimea 2,1m, lățimea 1,1 m. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: necercetat.

Complexul C10: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,25 m; Lungimea surprinsă 1,6 m, lățimea 0,9 m, tăiat de C11. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: oase umane dispartate. Necercetat.

Complexul C11: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,35 - 0,40 m; Lungimea 1,2 m, lățimea 0,6 m. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: oase umane de copil în conexiune anatomică. Cercetat integral.

Complexul C12: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,30 m; Lungimea surprinsă 0,9 m, lățimea 0,5 m. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman cu brațul stâng flexat așezat pe bazin. Cercetat integral.

Complexul C13: Tip complex: Locuință?. Locație: S2, conturat la - 0,3 m; Colț surprins cu laturile de 3,8 m, lățimea 2,2 m. Datarea complexului: epoca medievală, sec. XIII - XIV. Inventarul complexului: ceramică, o cute și greutateți fragmentare din lut. Cercetat parțial.

Complexul C14: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,40 m; Lungimea surprinsă 1,5 m, lățimea 0,6 m. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman. Cercetat integral.

Complexul C14/1: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,40 m; Lungimea surprinsă 0,6 m, lățimea 0,4 m. Tăiat atât de C14 cât și de C15. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman deranjat. Cercetat integral.

Complexul C14/2: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la -0,40 m; Lungimea surprinsă 1,2 m, lățimea 0,4 m. Tăiat atât de C14 cât și de C14/1 probabil. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman deranjat. Cercetat integral.

Complexul C15: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,25 - 0,40 m; Lungimea surprinsă 1,5 m, lățimea 0,8 m. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman cu craniul lăsat pe stânga. Cercetat integral.

Complexul C16: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,40 m; Lungimea surprinsă 0,7 m, lățimea 0,4 m. Tăiat atât de C15 cât și de C14/1, C14/2. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman deranjat. Cercetat integral.

Complexul C17: Tip complex: mormânt. Locație: S2, conturat la -0,40 m; Imposibil de delimitat groapa de mormânt. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman deranjat. Cercetat integral.

Complexul C18: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,40 m; Lungimea surprinsă 1,35m, lățimea 0,45 m. Suprapune C14 și C19. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman cu brațele flexate așezate pe bazin și craniul pe stânga. Cercetat integral.

Complexul C19: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la -0,40 - 0,50 m; Lungimea surprinsă 1m, lățimea 0,4m. Tăiat de C18. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman deranjat. Cercetat integral.

Complexul C20: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat la - 0,10 m; Groapă poligonală suprapunând un osuar (numerotat tot cu C20) patrulater cu laturile surprinse de 1,6 x 1,8 m. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: schelet uman tăiat de scoaterea zidului C1. Cercetat integral. Osuarul nu a fost cercetat.

Complexul C21: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat central în C1 la - 0,10 m; Groapă poligonală (1,9 x 0,6 m, adâncimea - 1,1 m) suprapunând un osuar (C20). Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: scheletul nu a fost descoperit. Cercetat integral.

Complexul C22: Tip complex: groapă de mormânt.

Locație: S2, conturat la - 0,10 m; Groapă poligonală (1,4 x 0,4 m, adâncimea - 0,65 m) tăiată de zidul complexului C1. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: scheletul nu a fost descoperit. Cercetat parțial.

Complexul C23: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat în colțul NV din C1 la - 0,10 m; Groapă poligonală surprinsă parțial (1,5 x 0,6 m) fiind tăiată de osuarul C20. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: necercetat.

Complexul C24: Tip complex: groapă de mormânt. Locație: S2, conturat înspre colțul NE din C1 la - 0,10 m; Groapă poligonală surprinsă parțial (1 x 0,55 m) fiind tăiată de osuarul C20. Datarea complexului: probabil epoca medievală. Inventarul complexului: necercetat.

Complexul C25: Tip complex: groapă stâlp. Locație: S2, conturat la -0,1 m; Diametru 0,65 m; baza la - 0,5 m. Datarea complexului: epoca medievală. Inventarul complexului: ceramică provenind de la un vas cvasiîntregibil, lemn ars, o monedă din bronz precar conservată (sec. XIV - XV?; Ungaria sau Țara Românească?). Cercetat integral.

Complexul C26: Tip complex: Locuință de suprafață. Locație: S3, conturat la -0,4 m; Colț surprins cu laturile de 1,8 m x 1,8 m, delimitat de pietre pe care probabil era așezată talpa din lemn a construcției. În colțul surprins a fost cercetată o groapă de stâlp (C26/2), iar pe latura nordică o instalație de foc (C26/1). Datarea complexului: epoca modernă, sec. XIX. Inventarul complexului: ceramică modernă, o cataramă și un cercel sau nasture globular, ambele din bronz, cuie din fier. Cercetat integral cât a fost surprins în S3.

Complexul C26/1: Tip complex: instalație de foc (sobă?). Locație: S3, conturat la - 0,4 m; Surprins pe latura nordică, cu diametrul de 0,75 m, conturându-se ca o masă mare de arsură roșie. Datarea complexului: epoca modernă, sec. XIX. Inventarul complexului: ceramică modernă - cahle micasate fragmentare. Cercetat integral.

Complexul C26/2: Tip complex: groapă stâlp a construcției C26. Locație: S3, conturat la - 0,5 m; Diametru 0,35 m; baza la - 0,25 m. Datarea complexului: epoca modernă. Inventarul complexului: ceramică modernă și fragment de țiglă solz, lemn ars. Cercetat integral.

Complexele C27-28: Tip complex: Locuință de suprafață. Locație: S3, conturat la - 0,7 - 0,8 m; Surprinsă parțial între 14,5 m (peretele nordic) – 27 (peretele sudic) ai suprafeței cercetate. Delimitată de pietre pe care probabil era așezată talpa din lemn a construcției și arsura masivă provenită de la pereții din lut prăbușiți. S-au conturat precar și urmele de pereți arși care delimitează o casă de mari dimensiuni care era acoperită cu șindrilă (numărul mare de cuie mici). Datarea complexului: epoca modernă, sec. XIX. Inventarul complexului: ceramică și sticlă modernă puțină și cuie din fier. Cercetat integral cât a fost surprins în S3. Peretele vestic al complexului și alte elemente ale sale au fost sesizate în sondajele S9-12.

Elemente de cronologie relativă și absolută

Pe baza artefactelor descoperite în nivel și în complexe arheologice cercetate total sau parțial, în stadiul actual al investigației arheologice putem schița o imagine (provizorie desigur) a succesiunii etapelor de locuire în acest punct:

- Urme de locuire databile în sec. XIII - XIV care indică existența unei așezări din perioada medievală.
- Cândva, după sec. XIV, sau poate mai devreme (moneda/pfennig din argint, datată în a doua jumătate a sec. XIII, descoperită în C1 poate constitui un argument în acest sens), pe acest loc se ridică o construcție cu caracter ecleziastic cu zid din piatră. Probabil ca acest edificiu ecleziastic să fi avut mai multe faze de dezvoltare/extindere/evoluție. În jurul acestei construcții a apărut și s-a dezvoltat un cimitir.
- Nu știm cu certitudine când a fost abandonată această construcție cu caracter ecleziastic, cert este că zidurile

acesteia au fost demantelate, piatra recuperată fiind refolosită la ridicarea bisericii reformate din localitate a cărei construcție a început în anul 1668. Elemente din mai vechiul edificiu religios pot fi observate și în zidurile beciului din proximitatea sudică a zonei cercetate.

- După dispariția construcției ecleziastice, terenul a fost nivelat în sec. XIX, iar spațiul a fost ocupat de construcții cu caracter laic (case și grajduri), fapt susținut și de prezența unor astfel de construcții pe ridicările topografice militare austriece și pe alte hărți mai târzii.
- Alte nivelări și intervenții asupra terenului au avut loc în mai multe rânduri în sec. XX.

Materialul arheologic databil în perioada medievală timpurie este redus din punct de vedere cantitativ și este compus în majoritate din ceramică. Fragmentele ceramice descoperite în complexul C. 13/2017 dezvelit parțial (probabil o locuință) provin de la oale fără toarte modelate la roata înceată sau rapidă dintr-o pastă degresată cu nisip, pietricele și paiete de mică. Culoarea ceramicii este brun-cărămizie, gălbui-cărămizie, roșcată sau negricioasă. Decorul ceramicii s-a realizat prin incizare în pasta moale și constă în linii drepte simple trasate paralel sau linii în val simple trasate paralel. Tot în acest complex au mai fost descoperite fragmente de la două greutateți din lut și o cute din piatră. Caracteristicile formale ale ceramicii plasează acest complex în perioada sec. XIII - XIV.

În groapa C. 25/2017 s-a descoperit o porțiune dintr-o oală fără toarte modelată la roata rapidă. La exterior, vasul are culoarea brun-cenușie cu pete negricioase iar la interior este cărămiziu deschis. Pasta a fost degresată cu nisip amestecat cu pietricele și paiete de mică. Decorul s-a realizat prin incizare în pasta moale și constă în linii drepte simple trasate paralel dispuse în partea superioară a vasului. Caracteristicile formale ale vasului ceramic plasează cronologic și acest complex în sec. XIII - XIV.

Din nivelul superior (puternic bulversat de lucrările agricole și nu numai) au fost recoltate diverse categorii de artefacte: fragmente ceramice de la oale, capace, câni, pipe, cahle, cărămizi și țigle solzi databile în mai multe etape istorice (sec. XIII - XIV, post sec. XIV și chiar din perioada modernă și contemporană a sec. XIX - XX). Alături de acestea au fost descoperite și câteva artefacte metalice: monede (dinar 1542-1550? fragmentar de la Ferdinand I), cataramă bronz, verigi din bronz, aplici din tablă bronz, cheiță din bronz, cuie și piroane din fier.

În contextul cercetărilor efectuate putem concluziona că la Pericea nr. 668 am descoperit urme de locuire din sec. XIII - XIV care indică existența unei așezări din perioada medievală din așa numita „perioadă arpadiană”. Foarte probabil în sec. XIV, sau poate chiar mai devreme, pe acest loc se ridică o construcție cu caracter ecleziastic cu zid din piatră. Acest edificiu ecleziastic pare să fi avut mai multe faze de dezvoltare/extindere/evoluție. În jurul acestei construcții comunitatea locală și-a îngropat defuncții. Dovadă că edificiul ecleziastic a avut faze de extindere sunt suprapuneri ale acestor construcții (în cazul nostru încăperea descoperită Complexul C1) peste unele morminte.

Nu avem date certe privind abandonarea construcției cu caracter ecleziastic. Demantelarea în totalitate a zidurilor sale, piatra recuperată fiind refolosită la ridicarea bisericii reformate din localitate, trebuie legată de anul în care a început construcția acesteia, mai precis în 1668. De altfel elemente de arce gotice și alte elemente fasonate și profilate din edificiul spoliat se regasesc și în pereții beciului aflat sub construcția existentă din proprietatea beneficiarului proiectului.

Spațiul pe care a existat edificiul religios și necropola a fost nivelat undeva în sec. XIX, pentru a face loc unor construcții cu caracter laic (case și grajduri). Prezența unor

astfel de construcții a fost sesizată și pe ridicările topografice militare austriece și pe hărțile mai târzii, fiind legate de drumul de acces spre localitatea Siciu din vecinătate. Alte nivelări și intervenții asupra terenului au avut loc în mai multe rânduri în sec. XX, conform mărturiei de acum a oamenilor cât și observațiilor concrete din teren.

Abstract

In the context of the archaeological investigations carried out in 2017 we might conclude that at Pericei no. 668 discoveries dating in the 13th and 14th centuries were made, which point out the existence of a settlement from the "Arpadian" era. High likely, in the 14th century or even earlier, in this location a building with a religious purpose was built having stone walls. This ecclesiastic edifice seems to have had several phases of development/extension/evolution. Around the edifice burials were made by the local community. The evidence according to which this ecclesiastical edifice had several extension phases is the overlapping of constructions on top of burials (in this case the building C1, probably the chapel attached to the church). We strongly believe that the church, located next to the property excavated, was a monumental one, Romano-Catholic, made out of stone walls, tiles and timber.

No data in terms of the abandoning of the church was identified, but this had to happen after the conversion of the community to Calvinism. The dismantling of the church and the reuse of the stone for the churches of the Reform, indicate that the process has to be linked with the year 1668 when this phenomenon happened. Moreover, the carved stone of the former church are now found in the basement beneath the existing construction, property of the owner of the land where the archaeological investigations were carried out, as well as in the Reformed Church of the present village. In the 19th century the area where the Romano-Catholic church was built, was leveled by the local people in order to make way for houses and stables. The presence of these buildings was signaled on older or newer maps, being linked to the access way to the near-by village of Siciu. Several interventions were made also in the 20th century, according to testimonies of the local villagers and based on the observations made on the site. The archaeological investigations identified numerous discoveries: fragments of pottery, tiles and bricks dated in several stages of the 13th-14th, post 14th centuries as also in the modern and contemporary period of the 19th and 20th centuries. Some metal finds were also identified: three coins, bronze belt buckle fragments, bronze chain loops, bronze appliques, and nails made out of iron.

100. Târgu Neamț, jud. Neamț

Punct: Dealul Pometea

Cod RAN: 121064.01

Așezare deschisă. Eneolitic; epoca modernă

Autorizație nr. 285 / 05.09.2017

Colectiv: Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț) – responsabil științific, Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Alexandru-Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Silviu-

Constantin Ceaușu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț)

În anul 2017 au fost efectuate noi cercetări arheologice preventive (după cele similare realizate în anul 2003¹⁾ în situl cu vestigii eneolitice (faza Cucuteni B) și moderne de la Târgu Neamț - *Dealul Pometea*, pe proprietatea Parohiei Creștin-Ortodoxe „Sfinții Voievozi”. Aceste intervenții au precedat construirea unei capele mortuare și a unei platforme, amplasată între una dintre aleile cimitirului și capelă. Pe proprietatea parohiei au fost construite anterior Biserica „Sfinții Voievozi”, clopotnița, agheasmatarul, casa parohială și prăznicarul. Tot aici se află și cimitirul.

Cercetările s-au efectuat prin intermediul unei casete (Cas. A), orientată pe direcția SE-NV, de formă dreptunghiulară, cu suprafața de 96 m² (lungimea 12 m; lățimea 8 m). Aceasta a fost împărțită în 24 de carouri (A-D 1-6) cu dimensiunea standard de 4 m² fiecare (lățimea 2 m). Caseta a fost amplasată pe a doua terasă de natură antropică de pe proprietate, între capela mortuară, aflată la 2,20 - 2,30 m distanță spre nord-est, și al 7-lea rând de morminte din cimitir, aflat la 1,10 m distanță spre sud-vest. Înregistrarea datelor s-a făcut după un sistem de coordonate tridimensional, raportat la punctul „0” (zero) al sitului.

Stratigrafia zonei este neunitară, fiind perturbată de activitățile antropice recente, prilejuite de realizarea mormintelor din cimitir și a capelei mortuare. Deasupra solului se afla un strat discontinuu de argilă de culoare galbenă (rocă), extrasă de la adâncime mai mare; sub aceasta se afla nivelul vegetal, cu o grosime de aproximativ 0,10 m; mai jos se găsește solul propriu-zis, de culoare cenușie-negricioasă, cu grosimea de 0,30-0,50 m; între sol și rocă se aflau vestigiile construcțiilor cucuteniene, cu grosimea de 0,10 m; la bază se găsește un strat consistent de argilă de culoare verzuie (rocă), cu marno-calcare în compoziție.

În urma cercetărilor arheologice preventive efectuate au fost descoperite resturile unui complex (C. 1) și două locuințe (L. 1 și L. 2), toate datând din faza Cucuteni B. Din păcate, lipsa decorului pictat de pe fragmentele ceramice nu ne permit încadrarea precisă a vestigiilor într-una dintre cele două etape ale ultimei faze de evoluție a culturii Cucuteni.

Complexul 1 (C. 1) a fost descoperit în imediata apropiere a limitei nord-estice a locuinței 1 (L. 1) și consta într-o aglomerare discontinuă de fragmente ceramice provenite de la mai multe vase, dispuse pe o suprafață de aproximativ 2 m², de formă relativ triunghiulară, orientată pe direcția NV-SE.

Resturile locuinței 1 (L. 1) au fost descoperite parțial, pe o suprafață de aproximativ 7 m², de formă neregulată, acestea având o grosime medie de cca. 0,10 m. Construcția se continua în profilul de sud-vest al Casetei A (Cas. A), ea fiind distrusă parțial de gropile mormintelor din cimitirul actual. Forma sa inițială era rectangulară (dreptunghiulară), iar orientarea era pe direcția est-vest.

Resturile sale se prezentau sub forma unei aglomerări relativ compacte de chirpici arși la intensitate diferită. Pe alocuri, datorită arderii intense, chirpicii erau zgurificați. Culoarea lor varia de la gălbui, la roșu-cărămiziu și cenușiu-negricios. Resturile pereților se prezentau sub forma unor bulgări, iar ai podelei sub forma unor plăci mozaicate.

În imediata apropiere a limitei sale de nord-est a fost descoperit complexul 1 (C. 1), alcătuit din fragmente ceramice provenite de la mai multe vase.

Construcția a fost ridicată direct pe terenul nivelat și tasat în prealabil, ea fiind lipsită de platformă de lemn.

Pe și sub resturile locuinței 1 (L. 1) au fost găsite câteva

fragmente ceramice, iar deasupra și resturi osteologice. În interior aceasta era lipsită de inventar.

Resturile locuinței 2 (L. 2) au fost descoperite parțial, pe o suprafață de aproximativ 3 m², de formă relativ trapezoidală, acestea având o grosime medie de cca. 0,10 m. Construcția se continua în profilurile de nord-est și nord-vest ale Casetei A (Cas. A), ea fiind distrusă parțial de activitățile antropice moderne, în urma cărora s-a realizat a treia terasă de natură antropică de pe proprietate. Forma sa inițială era rectangulară (dreptunghiulară), iar orientarea era pe direcția est-vest.

Resturile acesteia se prezentau sub forma unei aglomerări compacte de chirpici arși, de culoare roșie-cărămizie. Resturile pereților se prezentau sub forma unor bulgări, iar ai podelei sub forma unor plăci mozaicate.

Construcția a fost ridicată direct pe terenul nivelat și tasat în prealabil, ea fiind lipsită de platformă de lemn.

În colțul de sud-vest al locuinței 2 (L. 2) se afla o vatră (V. 1) puternic deranjată și arsă. Forma sa inițială era rectangulară (pătrată). Aceasta a fost descoperită pe o suprafață de aproximativ 1 m², resturile sale continuându-se în profilul de nord-est al casetei A (Cas. A). Miezul vetrei consta în argilă. Aceasta avea trei faze de utilizare, marcate de plăcuțe cu aspect mozaicat. Probabil că după prima fază de utilizare, vatra 1 (V. 1) a fost extinsă cu aproximativ 0,25 m spre est. Înspre mijlocul vetrei, grupate pe o suprafață de aproximativ 0,03 m², deasupra primului nivel de plăcuțe, corespunzător primei faze de utilizare, suprapus inițial de celelalte două niveluri de plăcuțe, corespunzătoare celei de-a doua și respectiv a treia faze de utilizare, au fost depuse ritual mai multe artefacte, găsite în stare precară de conservare (calciate), întregi sau fragmentare. Acestea reprezintă probabil ritul de fundare al vetrei, ce consta într-o daltă de marnă, mai multe răzuitoare de silex, depuse cu fața în jos, astragale de ovi-caprine și un împungător de os. Deasupra vetrei 1 (V. 1), peste plăcuțele corespunzătoare ultimului nivel de utilizare, spre profilul de nord-est al casetei A (Cas. A), în care de altfel se și continuă, se aflau grupate fragmente ceramice, parțial zgurificate, provenite probabil de la două vase.

În exteriorul complexelor au mai fost descoperite fragmente ceramice, resturi osteologice, piese de piatră cioplită și șlefuită și o statueta antropomorfă feminină, toate datând din faza Cucuteni B, iar din epoca modernă provin un cartuş, un cui de fier, un inel și o monedă (*kreuzer*).

Résumé:

De nouvelles recherches archéologiques de sauvegarde ont été effectuées, reprenant celles entreprises auparavant, en 2003, dans le site aux vestiges énéolithiques (phase Cucuteni B) et modernes situé à Târgu Neamț - *Dealul Pometea*, appartenant à la Paroisse Chrétienne-Orthodoxe „Sfinții Voievozi”.

A cette occasion ont été découverts les restes d'un complexe de vases (C. 1) et deux habitations de surface (L. 1 et L. 2), sans plateformes, attribuées à la phase Cucuteni B. Malheureusement, du fait du manque du décor peint des fragments céramiques, il n'est pas possible d'inscrire les vestiges en question dans une étape précise de la dernière phase d'évolution de la culture Cucuteni.

A l'intérieur de l'habitation a été identifié un âtre rectangulaire, présentant trois phases d'exploitation et muni d'un rituel de fondation comprenant un burin en marne, plusieurs grattoirs en silex, déposés face à la terre, astragales d'ovidés et un rasoir en os.

Suite aux recherches mentionnées au-dessus, d'autres fragments céramiques ont été découverts, des restes ostéologiques, des pièces en pierre polie et façonnées, ainsi qu'une statuette anthropomorphe féminine, tous datés dans la phase Cucuteni B. D'autres objets remontent à l'époque moderne, tel un cartouche, un clou en fer, une bague et une monnaie (*kreuzer*).

101. Teremia Mică, com. Teremia, jud. Timiș

Punct La Cimitir

Cod RAN: 158886.02

Colectiv: Robert Gindele - responsabil științific; Adriana Gașpar, Lavinia Brândușan

Situl arheologic studiat de noi se află la 2,7 km nord-est de centrul localității Teremia Mică. Așezările și necropola cercetată se întindea în preistorie și evul mediu pe terasa vestică a unui pârau. Actualmente terenul este nivelat și nu se mai poate observa foarte bine urma pâraului, însă datorită secetei mari pe imaginea Google Earth din 13.07.2017 se poate identifica atât albia minoră a fostului curs de apă cât și lunca lată care ajunge până la 60 - 70 m. Pe arătură se pot observa urmele a mai multor așezări care se întind pe malul fostului pârau, unele complexe fiind atinse de șanțurile de desecare săpate practic perpendicular pe axa fostului curs de apă. Asta poate fi explicația că au fost atinse de lucrările de desecare relativ puține complexe arheologice.

Cercetarea noastră s-a concentrat pe o zonă aparte a sitului arheologic, pe locul unui tumul sau promontoriu, care s-a aflat înainte de desecări pe un bot al terasei și care se întindea în albia mlăștinoasă a cursului de apă. Acest tumul/promontoriu a fost parțial distrus în anul 2014 de către societatea Emiliană West Rom SRL. Aproximativ la o treime din partea nordică a tumulului/promontoriului a fost săpat un șanț de desecare pe direcția est-vest care a distrus parțial câteva morminte de înhumatie. Tumulul/ promontoriul a fost nivelat, la nord de șanțul de desecare pe o adâncime mai mare și la sud pe o adâncime mai mică. În urma nivelării și a intervenției agricole cu scarificator au fost dislocate și distruse mai multe părți din schelete (mai ales la nord de șanț), câmpul fiind plin cu oseminte umane la suprafață.

În cursul cercetării noastre am avut mai multe obiective, în primul rând salvarea complexelor atinse de șanțul de desecare. Descoperirile au depășit așteptările noastre inițiale, fiind identificate complexe arheologice din trei perioade istorice.

Cele patru gropi circulare care se datează în epoca bronzului sunt ovale sau circulare, două mai mici au diametrul în jur de 1,20 m, două mai mari în jur de 1,60 m, au fundul plat și se adâncesc până la 0,42 m, adâncime față de nivelul de conturare. Probabil că sunt părțile inferioare ale unor gropi de provizii. Sunt poziționate pe o linie arcuită, la cca 10 - 15 m distanță între ele. Dispunerea complexelor ne indică o structură de așezare cu gospodării răsfrate, probabil cu construcții de suprafață între gropile de provizii, care nu se mai pot surprinde în săpătură. Cu excepția complexului 44, care a conținut multe oase de animale, celelalte gropi au furnizat un material ceramic bogat. Pe baza tipologiei și ornamenticii ceramicii am putut să stabilim că așezarea a fost locuită cândva pe parcursul mileniului II î. Hr. de către purtătorii culturii Mureș (Periam-Pecica).

În stadiul actual al cercetării datarea complexelor din a doua secvență cronologică a cercetării noastre încă nu este sigură. Într-un caz un mormânt din sec. XI a suprapus o locuință din această secvență cronologică, deci aceste complexe sunt anterioare acestei perioade. Complexele au conținut foarte puține descoperiri, exclusiv ceramică, din care 90 % este grosieră, modelată cu mâna. În cazul complexului 55 chiar întregul lot ceramic descoperit se încadrează în această categorie tehnologică. Pe baza acestui material (deși lipsesc locuințele tipice cu instalații de foc) am putea să atribuim așezarea slavilor din sec. VI-VII d. Hr., însă câteva fragmente

¹ C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, Gh. Dumitroaia, *Cercetările arheologice de la Târgu Neamț - Dealul Pometea, în Memoria Anti-quitatis*, XXIV, 2007, p. 293-327.

ceramice cenușii, fine, modelate la roată ne indică o nuanțare a acestei imagini. În cazul în care acestea nu sunt în poziții secundare din perioada romană (nu au fost descoperite complexe din aceasta perioadă) am putea să avem identificat un facies cultural mai puțin cunoscut. Dispunerea în plan a celor șapte complexe descoperite ne indică o structură de așezare bazată pe gospodării grupate în cazul nostru lângă două locuințe rectangulare adâncite în pământ, de 3,10 x 3,00 m, cu câțiva metri distanță între ele.

Cele mai importante descoperiri sunt cele 49 de morminte de înhumatie, care pe baza inventarului se pot data în sec. XI d. Hr. Sunt orientate V-E sau cu înclinație spre SVV-NEE, cu schelet întins pe spate, diferențe se pot observa în poziția antebrățelor care sunt întinse lângă bazin, încrucișate pe bazin sau numai un antebrăț este pus pe bazin. Alte diferențe se pot observa în forma gropilor de mormânt. Pot fi rectangulare, cu capetele scurte rotunjite, unele se îngustează de la bazin în jos și unele sunt foarte înguste, urmărind forma scheletului. Probabil că primul tip a fost săpat pentru defuncții depuși în sicriu, iar cel din urmă tip pentru defuncții depuși în giulgiu. Într-un singur caz am putut observa urma sicriului. Piese de inventar sunt inele de tâmplă cu capete de „S” de lângă craniu, inele simple sau torsadate pe degete și brățări pe antebrățe. Cu câteva excepții de argint de slabă calitate acestea sunt din bronz. Au fost descoperite monede sau jumătăți de monede în zona craniilor sau în zona bazinului, determinarea acestora se va face de către un specialist numismat.

În urma studierii profilelor am putut observa că la nord de șanțul de desecare în urma nivelărilor sub stratul arător de 0,25 m urmează sterilul în care se conturează mormintele și complexe din așezările din epocile bronzului și migrațiilor. Având în vedere că mormintele din sec. XI d. Hr. au fost săpate în tumul/promontoriu (acum nivelat) unele dintre ele apar în sau imediat sub stratul de arătură, astfel ele au fost distruse sau afectate. În această zonă a fost imperios necesară cercetarea tuturor mormintelor. La sud de șanțul de desecare, perpendicular pe aceasta, am trasat secțiunea S6 în vederea stabilirii situației stratigrafice și al extinderii necropolei. Am putut observa că sub stratul de arător de 0,25 – 0,20 m a mai rămas un strat de 0,15 - 0,20 m din tumul/promontoiu, sub care începe sterilul. Mormintele se conturează în acest strat sau în steril, fiind deocamdată mai puțin afectate decât cele din partea nordică a canalului, însă fără îndoială în urma utilizării scarificatorului cu timpul vor fi distruse.

Propunerile noastre constau în descărcarea de sarcină arheologică a zonei șanțului și a părții de nord a cimitirului și stoparea cultivării terenului cu scarificator în partea de sud a cimitirului până la cercetarea tuturor mormintelor.

102. Timișoara, jud. Timiș

Punct: Ronaț-Triaj; CF nr. 430019/Timișoara

Așezare civilă, datare Foeni/Petrești A

Cod RAN: 155252.18

Autorizație: nr. 130/29.05.2017

Colectiv: Cosmin Ioan Suciu (Muzeul Național al Banatului) - responsabil științific; Dragoș Diaconescu (Muzeul Național al Banatului - arheolog), Adrian Ardelean (Muzeul Național al Banatului - investigații geo-fizice), Alexandru Hegyi (Universitatea de Vest - investigații geo-fizice)

În 2016 au fost efectuate săpături preventive pe proprietatea Duma descoperindu-se gropi menajere cu un bogat inventar și gropi de stâlp (Suciu et al. 2017).

Cercetările preventive din anul 2016 de pe proprietatea Duma au fost continuate în 2017 pe proprietatea Hexan. Cercetarea magnetometrică a fost efectuată de dr. Cristian Ardelean. Rezultatele preliminare au permis aproximarea unora dintre gropile menajere. Au fost unele probleme de vizibilitate a structurilor datorită ecranării semnalului de către gardul de metal care înconjoară proprietatea Ștefan. Aparatul folosit: Geometrics 858 Geomapper cu vapori de cesiu, cu doi senzori.

A fost săpată o suprafață S1/2017 cu dimensiunile de 13,1 x 9,2 m.

Având în vedere prezența nivelului de platforme arse Petrești-Foeni la un nivel între 0,4 - 0,8 m în evaluările anterioare (Rogozea, Bunoiu 2015; Suciu 2015; Suciu et al 2017) s-a decopertat mecanic până la nivelul de 0,4 m, după care s-a săpat manual.

Cota apei freatice a fost stabilită, de studiul geologic, la -3,8 de la nivelul solului actual cu tendință ascensională. În zonă nivelul maxim al apei freatice poate ajunge până la -1,5 m față de nivelul actual. Pe suprafața cercetată în 2017 nivelul apei freatice apare la - 2,7 m în G1/2015 la cota 86.477 m și la cota de 86,321 în G5/2017.

C1/2015 În colțul de nord al S1/2017 apare, la 0,45 - 0,48 cm de la nivelul solului, o dărâmatură relativ compactă de chirpici, ceramică și rare urme de os. Unele fragmente de chirpici au urme de nuiete de mici dimensiuni. Ceramica este foarte prost păstrată, arsă secundar. Structura de perete aparține nivelului superior, al locuințelor de suprafață, din care pornesc gropile de implantare stâlpi G9 și posibil G10.

G1/2017 și intersecția cu G 2, 3, 4: G1 se profilează la 0,8 m adâncime de la nivelul solului în carourile E3, F3,4 și G3,4. Un bogat inventar pictat, unelte de os și corn, cu multe zone de arsură. G1 are un diametru de 2,75 m. În partea superioară solul este cenușos, moale, cu multe fragmente mari, cu oase de dimensiuni apreciabile. La -0,3 m apare primul fragment pictat, cu roșu pe fond cărămiziu, în câpriori. Se mai remarcă un vas de mari dimensiuni, pictat, cu carenă, care apare la 0,6 - 0,7 m. La 0,91 - 1 m apare în situ un cap de bovid asociat cu fragmente pictate. Materialul cuprinde multă ceramică neagră, lustruită sau *black-topped* de foarte bună calitate. După primele niveluri de săpare pata considerată G1 a scos la iveală o intersecție cu trei complexe: G1 taie groapa G2 (surprinsă sub forma semicirculară, puțin adâncă comparativ cu celelalte două gropi); G3/2015 a cărei umplutură din zona vestică a devenit peretele vestic al G1, G3 pare a avea aceiași formă ca și G1. Groapa G1 pare să înlocuiască funcțional groapa G3, are o formă pătrată, cu colțurile rotunjite, pereții gropii fiind aproape verticali. G1 este mai adâncă decât G3. G1 taie, în zona de nord și o groapă alungită G4, puțin adâncă. În G4 apare relativ mult material

ceramic, unele fragmente pictate cu negru și bucăți de chirpici. G2/2017 are dimensiunile de 1,98 x 0,96 m, G3/2017 are 2,43 x 0,93 iar G4/2017 are 1,98 x 1,18 m.

În G1 – la 1,88 cm de la profilare apare apa freatică. A fost efectuată o carotă (nr. 1), (carota a identificat: de la 0-0,82 o zonă cu comprimare mare, foarte multă apă; de la 0,82 -1,50, un nivel pigmentat cu chirpici și cenușă iar de la 1,5 - 1,76 m un nivel de cenușă, solul steril apare de la 1,76 m). În acest sens putem spune că G1 este cel mai probabil o fântână, cu o adâncime de minim 3,8 m de la profilare și care a devenit groapă menajeră după dezafectare.

G5/2017 este o groapă cu dimensiunile de 2,27 x 2,53 m. A fost observată în carota 4 și în profilul obținut prin tomografie electrică realizat la 0,6 m. Complexul s-a profilat la 0,95 m și parte din el se continuă în profilul de est. La cota 87.613, înspre profil, groapa se termină cu o platformă orizontală dar continuă cu o deschidere dreptunghiulară, cu pereții perfect drepecți, până la cota de 86.412 (în partea de nord-vest). La acest moment a apărut apa freatică. Carota geologică a indicat încă 0,6 m de depunere antropică. Materialul este reprezentat prin ceramică pictată cu negru, ceramică lustruită neagră, cărămizie și *black-topped*, unelte de silex, os, piatră și corn.

G6/2017 este o groapă de 1,56 m pe profilul de nord și 0,17 m înspre interiorul S1/2017. Forma este a unui arc de cerc ceea ce indică o groapă circulară surprinsă pe zona de margine. Materialele arheologice sunt puțin numeroase.

G7/2017 a fost surprinsă parțial în colțul de nord est al S1/2017, cu o lungime de 0,87 m pe profilul de nord și 1,19 m pe profilul de est. S-a profilat la 0,8 m de nivelul actual cu o umplutură compactă, un sol negru lutos între 0 - 0,4 m, cu pigment ceramic și chirpici, care reprezintă o tasare a nivelului superior. Între 0,4 – 0,8 apar protome de vas, fragmente de capac incizate și unelte os și corn, pe lângă materialul uzual pentru Petreștiul A. Sterilul apare la cota de 87,231 m.

G8/2017 este de mici dimensiuni: apare pe profilul de est, între G5 și G7, pornește de la 10 cm sub nivelul locuințelor de suprafață.

G9/2017 este o groapă de implantare stâlpi, se profilează imediat sub nivelul locuințelor de suprafață (0,35 cm), surprinsă mai clar de la cota de 88,182 m. Are o lungime de 0,88 m și o lățime de 0,5 m. Groapa a fost săpată pentru a implanta un stâlp de lemn, ascuțit la vârf, de 0,34 x 0,22 m și care corespunde unei gropi care coboară din nivelul locuințelor de suprafață. Cota de final a stâlpului de lemn este de 87.806 m.

G10/2017 este o groapă circulară, în imediata vecinătatea a G9/2017, cu dimensiunile de 0,91 x 1,65 m, umplută repede, fără material arheologic cu cota sterilului la 87.998 m.

Datele stratigrafice, analiza preliminară a materialului arheologic și datele radocarbon indică faptul că descoperirile din S1/2017 se datează într-o fază timpurie a culturii Petrești (mai exact faza Petrești A/ Foeni).

Abstract:

The rescue excavation on Hexan property at Ronaț-Triaj archaeological site identified a settlement belonging to Petrești A/Foeni culture with a burned wall from a surface feature, with post holes (possibly correlated with L01_2015). Were excavated some refuse pits and one pit-well.

Bibliografie:

Rogozea O., Bunoiu V., *RAN - FIȘĂ DE SIT ARHEOLOGIC (nr.), Cod sit RAN:155252.18 (actualizare informații) cod LMI 2004*, manuscris, Direcția de Cultură Timiș, 2015.

Rogozea O., *Descoperiri neolitice și eneolitice recente în județul Timiș / Neue Neolithikum und Aeneolithikum*, în

Patrimonium Banaticum VI, Cluj Napoca, ed. Mega, 2017, ISSN 1583–4220, 11-32.

Suciu C. I., *Jumătate de veac de uitare, Situl neolitic de la Timișoara, Ronaț-Triaj*, în *Arheologia Banatului: cercetări, descoperiri, intervenții* (eds: V. Bunoiu, D. Vlase), 2015, 34-35.

Suciu, C. I., D. Diaconescu, A. Ardelean, K. Grow-Allen, *120. Timișoara, mun. Timișoara, jud. Timiș, Punct: Ronaț - Triaj; Proprietatea Duma, Așezare civilă, datare Foeni târziu/ Petrești A, Cod RAN: 155252.18, Autorizație nr. 65/26.04.2016*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2016*, 2017, 216-217.

103. Timișoara, jud. Timiș

Punct: Freidorf – S.C. Barum Technik S.R.L., CF nr. 443864/Timișoara

Așezare deschisă de epocă post-romană

Cod RAN: 155252.05

Autorizație nr. 4/28.02.2017

Colectiv: Călin Timoc - responsabil științific; Alexandru Flutur, Andrei-Valentin Georgescu, Daniela Tănase, Dan Ciobotaru, Cristian Ardelean (Muzeul Național al Banatului Timișoara)

Situl arheologic de la Timișoara - Freidorf este unul din cele mai cunoscute și cercetate situri arheologice situat la sud de oraș, lângă șoseaua de legătură dintre Calea Șagului și cartierul Freidorf, pe actuala stradă Ovidiu Cotruș nr. 14. Situl ocupă o suprafață de aproximativ 200 x 200 m², într-o zonă mlăștinoasă și azi se pot vedea pe teren urme de bălți vechi și canale de drenaj.

Cercetările arheologice preventive de la începutul anului 2017 au fost determinate de lucrările de construcție a unei hale aparținând firmei SC Barum-Technik SRL, și au avut drept prim scop observarea stratigrafiei, identificarea pe cât posibil a limitelor așezării din sec. III-IV p. Chr., precum și colectarea materialului arheologic existent. Suprafața totală săpată a fost de 60 x 80 m.

S-a putut constata că situl are o stratigrafie scurtă și probabil datorită naturii mlăștinoase a zonei el este mai mult extins pe o suprafață foarte mare și doar accidental, în unele locuri izolate am putut observa o pluri-stratificare. Din cele 342 de complexe, aproape în totalitate sunt de epoca sarmatică, sec. III-IV p. Chr. și restul aparținând perioadei gepidice, câteva morminte de secol al V-lea. Doar un singur complex a fost identificat ca fiind eneolitic după ceramică, o locuință patulateră cca 3,5 x 5 m apărută în colțul de nord-est al suprafeței, aparținând culturii Baden.

Noutatea pentru situl arheologic de la Timișoara - Freidorf o reprezintă locuirea celtică, de epocă Latene, sec. III-II a. Chr., din care pe baza materialului arheologic s-au constatat că există mai multe complexe, parte din ele tăiate de complexe arheologice mai târzii de epocă sarmatică, daco-romană, sec. III-IV p. Chr.

Complexele arheologice de secol III-IV cercetate sunt marea lor majoritate gropi circulare, de provizii în formă de pară, de adâncime medie (- 0,5 / 1,20 m) cu un diametru între 1 – 1,8 m și care după folosirea lor sezonieră au fost transformate în gropi menajere, la unele dintre ele s-a putut sesiza o stratigrafie

internă, semn al unor umpleri etapizate. În una dintre aceste gropi s-au sesizat urme ale unui adolescent, de condiție socială modestă, inventarul funerar lipsindu-i cu desăvârșire.

Identificarea în unele gropi menajere unei cantități importante de oase de animale domestice, în special erbivore (cai, vite și ovi-caprine) ne relevă faptul că îndeletnicirea de bază era creșterea animalelor.

Pe lângă aceste complexe au mai fost descoperite mai multe gropi de stâlpi de la niște locuințe de suprafață care probabil erau ridicate peste aceste gropi de provizii (sau în apropierea lor), din păcate planimetria lor nu a putut fi stabilită datorită distrugerilor suferite de acest teren în urma lucrărilor agricole și a nivelărilor mecanizate ale arealului în ultimele decenii.

Toată zona ocupată de complexele de epocă sarmatică era brăzdată de linii duble de șanțuri în formă de „U”, nu foarte mari (cca -0,50 m adâncime și 0,40 m lățime), care probabil jucau mai degrabă un rol în drenarea apei, decât unul defensiv, multe gropi mari menajere fiind în relație stratigrafică de contemporanitate cu ele.

La limita arealului marcat de canalele de drenaj care delimitează într-o mare măsură zona cu gropi de depozitare, au apărut și câteva morminte de inhumatie, cu un inventar foarte bogat, care pot fi datate în faza D1. Probabil această zonă marchează locul necropolei care trebuie să se fi întins spre vest.

Elemente de cronologie relativă și absolută

Au fost descoperite fragmente ceramice care se datează clar în epoca eneolitică (cultura Baden, mileniul II a. Chr.), precum și fragmente ceramice lucrate la roată de culoare cenușie, cărămizie, roșie cu angobă albă, fragmente de *terra sigillata*, care se datează atât în secolul al III-lea p. Chr. cât și în secolul al IV-lea p. Chr. Acestea au analogii mai ales în Câmpia Tisei.

Săpăturile au adus la lumină doar câteva piese care se pot plasa într-un segment temporal bine delimitat. Este vorba despre unele dintre obiectele de port provenite din necropola din epoca hunică (prima jumătate a sec. V p. Chr.). Fibula din bronz din complexul nr. 283 este de tipul cu placă semicirculară la cap și cu placa de picior romboidală, alungită, are analogii în mormintele de la: Alba Iulia (jud. Alba), Soporu de Câmpie (jud. Cluj), iar ceramica lucrată cu mâna precum și cea la roată cenușie închisă, având ștampile mici, alături de fibula cu capete de dragon din complexul 17 (locuință) indică aici un nivel timpuriu de locuire, de epocă Latene, din perioada invaziei celtice în Balcani, de la începutul secolului al III-lea a.Chr.

Stratigrafic, situația se prezintă în felul următor: nivelul de humus actual, între 0-0,30/0,35 m, conține de regulă fragmente ceramice din sec. III-IV p. Chr., doar sporadic din alte epoci istorice. Nivelul de locuire din sec. III-IV p. Chr. cuprins între 0,35-0,60 m, este cel mai bine reprezentat prin descoperirea unor complexe arheologice cu inventar ceramic. Nivelul celtic pare situat, cu mici variații, între 0,65-0,85 m, și conține complexe arheologice cu inventar ceramic bogat și variat. De la adâncimea de 0,90 m se delimitează clar stratul de lut, steril din punct de vedere arheologic.

Necropola de inhumatie datată în prima jumătate a secolului al V-lea p. Chr. cuprinde morminte care străpung nivelele prezentate mai sus, coborând în steril până la aproximativ 1,50 m față de nivelul actual de călcare.

Abstract:

The archaeological rescue excavation from Timișoara-Freidorf in the beginning of 2017 was determined by the construction of a hall by SC Barum-Technik SRL. The aim was to observe the stratigraphy, to identify the limits of the 3rd-4th centuries AD, as well as collecting the existing archaeological material. The entire excavated area was 60 x 80 m.

From a stratigraphical perspective, the preventive

archeological excavations in 2017 confirmed the data provided by the previous systematic archaeological digs which revealed the presence of two habitation levels: the Eneolithic (Baden culture) and the post-Roman (3rd and 4th centuries AD), represented by various archaeological complexes (dwellings, pits, household pits and craft installations), as well as a burial necropolis, dating back to the first half of the 5th century AD. The Timișoara-Freidorf archaeological site indicated, for the first time, the presence of a Celtic level (Latene period), and traces of the 3rd-4th centuries AD necropolis.

104. Turturești, com. Girov, jud. Neamț

Punct: Podul de Piatră

Cod RAN: 122800.01

Monument. Epoca medievală

Autorizație nr.: 278 / 05.09.2017

Colectiv: Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț) – responsabil științific; Silviu-Constantin Ceașu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Alexandru-Marian Gafincu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț), Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț).

În anul 2017 au fost întreprinse cercetări arheologice preventive asupra podului de piatră de la Turturești. Investigațiile s-au derulat ca urmare a unui proiect de investiție ce presupunea înființarea rețelei de apă potabilă, demarat de Primăria comunei Girov. Intervenția noastră a vizat *Tronsonul* 8, acolo unde conducta de distribuie a apei străbate zona de protecție a monumentului istoric.

Acesta este amplasat în satul Turturești¹, pe cursul de apă omonim, care traversează localitatea de la nord la sud, la aproximativ 800 m de drumul național 15 D (DN 15 D), ce face legătura între Piatra-Neamț și Roman. Podul de piatră a fost ridicat pe locul unui vad de trecere, ce făcea legătura între târgul Piatra și moșia Căciulești, de unde se putea ajunge fie la Hanul Ancuței, fie la Roman. Istoriografia include monumentul în categoria celor de epocă medievală, atribuindu-l epocii lui Ștefan cel Mare². Vechiul drum a decăzut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, între anii 1868-1872 fiind construită Șoseua județenă Piatra - Roman³.

Cercetarea arheologică s-a materializat prin săparea a două secțiuni (S. 1; S. 2) și a unei casete (Cas. 1), divizate în carouri, ce au afectat o suprafață totală de peste 40 m². Prin intermediul acestora s-au obținut o serie de informații importante de natură stratigrafică, atât longitudinal, cât și

¹ Satul este atestat documentar la 1462 septembrie 15 (*Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, II (1449-1486), 1976, p. 153, nr. 107).

² N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 875; M. Ispir, *Poduri vechi de piatră în Moldova*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor seria Monumente Istorice și de Artă*, 1, 1975, p. 4.

³ *Expunerea situațiunei Ministerului Lucrărilor Publice la finele anului 1897*, vol. II Șosele județene, vicinale și comunale, tom II (*Dâmbovița – Olt*), 1900, p. 391.

transversal asupra sitului. Înregistrarea datelor s-a făcut după un sistem de coordonate tridimensional, raportat la punctul „0” (zero) al sitului.

Secțiunea 1 (S. 1) a fost trasată în amonte, pe partea stângă a cursului de apă, pe o suprafață de 13,20 m² (lungimea: 4 m; lățimea: 3,30 m).

Secțiunea 2 (S. 2) a fost amplasată transversal pe actuala cale de rulare, pe partea dreaptă a cursului de apă, în continuarea Casetei 1 (Cas. 1), pe o suprafață de 12 m² (lungimea: 6 m; lățimea: 2 m).

Caseta 1 (Cas. 1) a fost realizată în amonte, pe partea dreaptă a cursului de apă, pe același ax cu Secțiunea 1 (S. 1), aceasta având o suprafață de 16 m² (4 x 4 m).

Din punct de vedere stratigrafic, situl cunoaște mai multe niveluri de depunere, situația cea mai concludentă înregistrându-se în cuprinsul caroului A1 din Caseta 1 (Cas. 1), după cum urmează: până la 0,40 m adâncime – depuneri contemporane; între 0,40-0,43 m adâncime – nivel reprezentat de sedimente dispuse alternativ, de culoare negru-cenușiu și brun; între 0,43-0,48 m adâncime – strat de pietriș ce corespunde vechii căi de rulare a podului; între 0,48-2,10 m adâncime – alternanțe de straturi de consistență și culoare diferită, ce reprezintă niveluri de umplutură așezate de meșteri pe parcursul ridicării podului, acestea fiind dispuse în trepte, astfel încât să se ușureze accesul în zona de lucru; între 2,10-2,30 m adâncime – nivel de construcție reprezentat de așchii de piatră, fragmente și pigmenți de mortar; sub 2,30 m adâncime – nivel steril din punct de vedere arheologic.

Zidăria a fost mai întâi reperată în Secțiunea 1 (S. 1), la 1,41 m adâncime, cu precizarea că s-au păstrat doar porțiuni din fundația podului. Liantul folosit este reprezentat de un amestec de nisip și var, acesta din urmă fiind utilizat în proporții reduse, de unde și calitatea inferioară a mortarului: foarte friabil, neomogen, cu granule de var în compoziție. În cuprinsul Secțiunii 1 (S. 1) cercetarea s-a făcut parțial, până la 2,47 m adâncime, infiltrațiile apei împiedicând realizarea unei săpături mai adânci⁴. Cu toate acestea, în unele puncte s-a ajuns cu săpătura până sub nivelul fundației, fiind identificate mai multe niveluri tăiate de zidărie. Dintre acestea atrage atenția nivelul reprezentat de o depunere de pietriș și nisip fin în care au fost descoperite materiale ceramice de epocă modernă.

În cuprinsul Casetei 1 (Cas. 1) și Secțiunii 2 (S. 2) au fost identificate noi elemente constructive. Astfel, podul de piatră apare ca o construcție ce se desfășura pe o lungime surprinsă în săpătură de 10 m și o lățime a elevației de 7,10 m. Sistemul de boltire al podului este unul solid, fiind reprezentat de două arhivolte suprapuse, fiecare cu o grosime de 0,75 m. În raport cu planul general al arcului, arhivolta inferioară se află într-o poziție mai retrasă, cu 0,05 m. Boltă se păstrează parțial, respectiv doar partea din amonte, pe aproximativ o treime din lungimea ei. Culeea a fost descoperită tot parțial, infiltrarea apei împiedicând o săpătură mai adâncă.

Calea de rulare a fost surprinsă parțial în cele trei suprafețe investigate, la adâncimea de 0,55 m. Amenajată din pietriș, aceasta prezintă o grosime de 0,05 m. Deasupra acestui strat au fost identificate mai multe pelicule de depuneri (alternanțe de sediment de culoare negru-cenușiu și brună), ce însumează 0,03-0,05 m și care corespund perioadei de funcționare a podului. Restul căii de rulare a fost dezafectată odată cu prăbușirea parțială a bolții.

Un alt detaliu constructiv foarte important constă în prezența unui sistem de racordare „cu aripi”, descoperit în cuprinsul Casetei 1 (Cas. 1) și Secțiunii 2 (S. 2), așadar atât în amonte, cât și în aval de pod, elementele identificate datând din aceeași fază de construcție.

⁴ În aceeași condiții s-a desfășurat cercetarea în Caseta 1 (Cas. 1) și Secțiunea 1 (S. 1). Colmatându-se vechea albie, podul a funcționat ca un dig, în amonte solul reținând foarte multă apă.

În ceea ce privește datarea acestui monument, ea trebuie revizuită, întrucât materialele descoperite și analogiile cu alte construcții de acest tip, în special podul de la Negoiești, conduc spre atribuirea acestui monument epocii moderne și nu perioadei medievale (epocii lui Ștefan cel Mare). Însă, nu excludem în totalitate posibilitatea existenței unui pod medieval în apropiere, întocmai ca la Negoiești, unde a existat unul mai vechi, aflat se pare „cu zece stânjeni mai sus”⁵, față de actualul pod de piatră, construit în timpul domniei lui Mihail Sturza⁶.

Résumé:

En 2017, de nouvelles recherches archéologiques de sauvegarde ont été effectuées au pont en pierre de Turturești, moyennant deux sections (S. 1; S. 2) et une cassette (Cas. 1), d’une surface totale de plus de 40 m². A cette occasion ont été recueilli des informations importantes concernant la stratigraphie, la chronologie et l’architecture du dit monument historique.

Attribué par l’historiographie à l’époque médiévale (notamment à celle du voïvode Etienne le Grand), le pont a été élevé au fait durant l’époque moderne sur l’ancienne route reliant le bourg de Piatra et le domaine de Căciulești, pour rejoindre les localités Hanul Ancuței ou bien Roman. Celle-ci a été abandonnée pendant la deuxième moitié du XIXème siècle, entre 1868-1872 en faveur de la nouvelle chaussée départementale reliant Piatra et Roman (l’actuelle route DN 15 D).

⁵ N. Iorga, *Monumente istorice în vechea noastră literatură*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXVI, 75, 1933, p. 101.

⁶ R. Rosetti, *Podul lui Ștefan cel Mare din comuna Bogdana, județul Bacău*, în *Convorbiri Literare*, XL, 1906, p. 89.

Lista Rapoartele de cercetare arheologică de diagnostic

105. Balș, com. Balș, jud. Iași; <i>Punct: Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă</i>	223	114. Sebeș, mun. Sebeș, jud. Alba; <i>Punct: Moldiță ...</i> 234
106. Cheile Vârghișului, Jud. Harghita; <i>Punct: Cheile Vârghișului</i>	224	115. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea; <i>Cetatea Ibida</i> .....
107. Coșeiu, com. Coșeiu, jud. Sălaj; <i>Punct: Cetate/ Vârhegy</i>	225	116. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț; <i>Punct: La Ilioi</i> .....
108. Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași; <i>Punct: Măgura Gumelnița (Măgura Calomfirescu)</i>	226	117. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț; <i>Punct: La Nord-Vest de Sat</i> .....
109. Mitoc, jud. Botoșani; <i>Punct: Pisc</i>	228	118. Traian, com. Zănești, jud. Neamț; <i>Punct: Dealul Viei</i> .....
110. Panic, com. Hereclean, jud. Sălaj; <i>Punct: Pădurea Bichișel</i>	230	119. Trâmpoiele, orașul Zlatna, jud. Alba; <i>Punct: Grohaș</i> .....
111. Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj; <i>Punct: Calău / Kalló</i>	231	120. Țolici, com. Petricani, jud. Neamț; <i>Punct: La Cimitir</i> .....
112. Ripiceni, jud. Botoșani; <i>Punct: Popoia</i>	231	121. Misiune de prospecțiuni geologice (foraje) în Delta Dunării .....
113. Săcălușești, com. Agapia, jud. Neamț; <i>Punct: Valea Seacă</i>	233	

105. Balș, com. Balș, jud. Iași

Punct: Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă

Cod RAN: 95505.02

Autorizație nr. 250/05.09.2017

Colectiv: Diana - Măriuca Vornicu (Institutul de Arheologie, Academia Română, filiala Iași) - responsabil științific; Dumitru Boghian (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava), Andrei Asăndulesei, Felix - Adrian Tencariu (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Departamentul de Cercetare Interdisciplinară – Domeniul Științe, Platforma Arheoinvest), Andreea Vornicu-Țerna (Muzeul Județean Botoșani, Botoșani)

Situl de la Balș – *Bejeneasa I/ La Brigadă* (sat Balș, comuna Balș, județul Iași: fig. 1a) se află pe un revers de cuestă din bazinul pârâului Valea Oilor, la baza unei pante line cu expunere sud-estică (fig. 1b). A fost descoperit de D. Boghian, la începutul anilor '80 ai secolului trecut, fiind menționat în *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. 2, p. 416, pct. LXXIX.2.E.: „Bejeneasa I – La Brigadă. La sud de sat, la 200 m est de șoseaua Țirgu Frumos-Hîrlău, la sud de Brigada S.M.A. și în spatele grădinilor locuitorilor Romaniuc M. și Romaniuc V., Vercican, Boancă, Toma Const., așezare Criș, suprapusă de altele de tip Precucuteni II-III și Hallstatt târziu”. Și la ora actuală proprietatea asupra terenului este împărțită între mai mulți săteni.

În evaluarea de teren întreprinsă în anul 2017 la Balș - *Bejeneasa I/La Brigadă* s-au folosit diverse metode de investigare, atât non-invazive cât și invazive: perieghiza, prospecțiunile geofizice și secțiunea stratigrafică manuală. Prin aceste cercetări au fost îndeplinite următoarele obiective: delimitarea sitului (deocamdată doar în partea de est), evaluarea stării de conservare a acestuia, definirea stratigrafiei și prelevarea de material organic pentru datarea C14 a așezării Precucuteni din acest loc.

Multitudinea de artefacte preistorice strânse în timpul perieghizei (ceramică, lutuială provenită de la pereții unor locuințe incendiate, artefacte de piatră cioplită și șlefuită: Fig. 2) denota existența în acest loc a unei așezări Precucuteni de la sfârșitul fazei a II-a - începutul celei de-a III-a, care părea destul de afectată de lucrările agricole. De asemenea au mai fost găsite, în timpul cercetării de suprafață, și fragmente ceramice din perioada Latène¹.

Măsurătorile non-invazive (magnetometrice) au acoperit aproximativ 5500 m² (Fig. 3: proprietățile V. Romaniuc și M. Romaniuc) restul stațiunii nefiind accesibilă la momentul prospecțiunilor. Au fost efectuate cu un magnetometru Sensys, cu cinci sonde, la care s-a conectat un sistem GPS pentru raportarea spațială a măsurărilor.

Din analiza hărții magnetometrice se poate vedea limpede că ne aflăm la marginea estică a sitului, principalele anomalii identificate fiind dispuse către limita de vest a prospecțiunilor. Se evidențiază structuri ce beneficiază de un contrast puternic de susceptibilitate magnetică, unele oarecum rectangulare, fapt ce ne oferă posibilitatea încadrării acestora în categoria anomaliilor arse intens, caracteristice stațiunilor eneolitice din zona de la est de Munții Carpați (fig. 3).

Pentru a avea o imagine concretă asupra stării de

¹ Pe această cale dorim să mulțumim dr. Șt. Honcu și dr. I. Ioniță (Institutul de Arheologie, Academia Română, filiala Iași) pentru ajutorul acordat în încadrarea cronologică a unor materiale ceramice rezultate în urma evaluării de teren de la Balș.

conservare a așezării Precucuteni și din nevoia de a obține date de cronologie absolută cu scopul de a stabili mai clar diacronia eneoliticului timpuriu din bazinul Bahluiului, a fost întreprins și un diagnostic intruziv al sitului. Secțiunea manuală – SI a fost plasată pe una dintre anomaliile magnetice (fig. 3b) ce sugerau existența în acel loc a unei locuințe incendiate. SI a fost orientată NS, încorporând și o porțiune de teren de la nord de locuință pentru a surprinde și o posibilă zonă menajeră în care se găsesc, de obicei, vase și oase de la animalele consumate. Secțiunea pe care am deschis-o a avut 10 m lungime și 1,5 lățime (fig. 3b).

Imaginea asupra sitului s-a schimbat total după efectuarea secțiunii. Se pare că locul a fost intens vizitat/ populat în toate perioadele istorice: în timpul cercetării am găsit urme ale unei locuiri Precucuteni– resturile unei locuințe incendiate bine conservată cu zona sa menajeră (fig. 4c), dar și din alte epoci: epoca bronzului (cultura Noua –fragmente ceramice, un vârf de săgeată din os tipic acestei culturi: fig. 4e/6), perioada Latène-ului timpuriu (un complex arheologic: fig. 4/a și fragmente ceramice: fig. 4b/3-14) și cea medievală – cultura Dridu (fragmente ceramice).

Stratul de cultură a fost epuizat până la galben doar în primii trei metri ai secțiunii (numerotarea de la 0 a început din N). Stratigrafia sitului se prezintă astfel (fig. 4d):

- de la suprafața actuală de călcare până la -0,20 m: sol arabil, cernoziom;
- de la -0,20 m până la -0,40/-0,45 m: sol de culoare gri închis, de consistență mazăros, cu materiale specifice epocii metalelor (materiale din epoca bronzului și complexe din epoca fierului);
- 0,40/-0,45 m până la -0,90 / 1,00 m: strat gros de sol de culoare brun închis, destul de compact, cu diverse bioturbații, care adăpostește complexe din perioada eneolitică;
- de la - 0,90/1,00 m în jos: pământ galben, lutos, specific Pleistocenului.

În cuprinsul SI au fost surprinse cinci complexe arheologice. Primul dintre acestea (Cx1) s-a conturat între m 5-7, la adâncimea de -0,35/-0,40 m și aparține perioadei de început a celei de-a doua epoci a fierului, fiind vorba de o aglomerare de pietre, oase de animale (mandibule de vită și coaste) și ceramică (fig. 4a-b). Aglomerarea a fost totuși deranjată la un moment dat (antropic sau prin bioturbații) deoarece câteva dintre fragmentele ceramice și o statueta din acest complex sunt tipice culturii Precucuteni (fig. 4b/1-2 și 4e/5).

Al doilea complex (Cx2) este reprezentat de o aglomerare de materiale aflată în partea de sud a secțiunii SI, în stratul de cultură aparținând epocii metalelor.

Cel de-al treilea complex (Cx3) intersectat se prezenta sub forma rămășițelor unei locuințe din lut incendiate, tipică culturii Precucuteni (fig. 4c). Resturile se prezintă sub forma unei aglomerări de lutuială arsă, provenind de la pereții construcției, răspândită pe o suprafață de 6x1,5 m, între m -3,80 -10 ai SI, la adâncimea de -0,45 m. După curățarea resturilor locuinței, fotografierea și desenarea acestora, vestigiile au fost conservate. De asemenea, din zona de N a locuinței a fost prelevat și un os pentru datarea C14 a așezării.

Complexele 4 și 5 (fig. 4d) reprezintă, în fapt, mici gropi pornite din stratul de cultură eneolitic, cu materiale specifice.

Astfel, cercetările întreprinse în 2017 au ajutat la delimitarea părții de est a sitului dar și la definirea succesiunii culturale din stațiunea de la Balș *Bejeneasa I/ La Brigadă*, reușindu-se și prelevarea de material organic pentru datarea stațiunii eneolitice de aici. Ceramica Precucuteni (fig. 4e/1-4) descoperită în stratul de cultură, strat foarte bine conservat în zona afectată de secțiunea manuală, este specifică fazei a II-a a culturii.

Abstract

The archaeological survey undertaken in 2017 at Balș - *Bejeneasa I / La Brigadă* was aimed at delimiting the site, assessing its conservation status, defining its stratigraphy and collecting organic material for the C14 dating of the Precucuteni settlement from this place. The methods of investigation chosen to fulfil these objectives were both non-invasive (field surveys and magnetometry) and invasive (manual stratigraphic section). Several archaeological complexes from the Early Eneolithic (Precucuteni culture) and the beginning of the second period of the Iron Age were discovered during the researches. Other materials found in the site indicate that this place was frequented by human communities also during the Bronze Age (Noua Culture) and the Medieval times (Dridu Culture).

Bibliografie:

V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. 2, Iași, 1985.

106. Cheile Vârghișului, Jud. Harghita

Punct: Cheile Vârghișului

Cod RAN: 85065.13

Autorizație nr.: 162/23.06.2017

Colectiv: Marian Cosac (UV Târgoviște) - responsabil științific; George Murătoareanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Roxana Cuculici (U București), Loredana Niță (UV Târgoviște), Gabriel Șerbănescu (UV Târgoviște), Emanuel Costache (UV Târgoviște), Ion David (UV Târgoviște)

Cheile Vârghișului reprezintă principalul areal carstic al Munților Perșani, situat în extremitatea nordică a acestora, la limita cu Munții Harghita. În cadrul arealului carstic, au fost identificate peste 130 de peșteri, amplasate pe patru nivele de carstificare. Cercetările arheologice au debutat începând cu anul 1911 și au continuat în câteva etape, până în prezent. Prima încercare de realizare a unui repertoriu și de evaluare a acestui complex sistem carstic fost realizată de Haáz Ferenc și Jodál Károly în anii 1937 și 1938 (Haáz, Jodál, 1941). O descriere amplă, a celor mai cunoscute peșteri și adăposturi sub stâncă din Cheile Vârghișului, a fost realizată de speologii Traian Orghidan și Margareta Dumitrescu (1963). În unele situații, când profilele arheologice au rămas deschise de săpăturile anterioare, aceștia au recuperat și identificat ceramică preistorică și faună pleistocenă. În acest stadiu al cercetărilor, monografia realizată de Tr. Orghidan și M. Dumitrescu rămâne cel mai important studiu consacrat carstului din Cheile Vârghișului, chiar dacă acesta descrie doar 40 de peșteri. În perioada 1971-2005 speologul Dénes István a reevaluat peșterile cunoscute și a identificat altele noi. Prin eforturile sale numărul peșterilor din Cheile Vârghișului a ajuns la 124 (Dénes, 2003, 2005).

În anul 2014 a fost inițiat un program de reevaluare a potențialului arheologic a carstului din Cheile Vârghișului și au fost efectuate cercetări arheologice în peșterile Calului, Ursului, Gabor și Abri 122, cu rezultate inedite în cea ce privește perioada paleoliticului mijlociu (Murătoareanu et al.,

2015; Cosac et al., 2017; Vereș et al., 2017).

Diagnosticul arheologic din anul 2017 a avut ca obiectiv identificarea peșterilor cu potențial arheologic, alocarea de coordonate GIS, evaluarea intervențiilor neautorizate, îmbogățirea cu informații a bazei de date și crearea unui repertoriu al carstului din aria Cheilor Vârghișului.

Din cauza duratei cercetărilor, sistematică (Abri 122) și preventivă (Peștera Gabor), precum și a resurselor financiare și umane limitate, am avut ca obiectiv stabilit reidentificarea Peșterii 36 - Urșilor. Aceasta este situată pe versantul stâng al Vârghișului, la 85 m deasupra talvegului, prezentând trei deschideri, două cu orientare nord-est și și una sud-est și trei săli principale. Prima sa semnalare se datorează studenților Haáz Ferenc și Jodál Károly, în studiul lor din 1941. Aceștia menționează existența unui zid sec de piatră care despărțea două săli, dar nu au efectuat și săpături arheologice. Ulterior, în anul 1953, Zoltan Szekely a identificat pe patul peșterii ceramică Wietemberg. Un plan detaliat al peșterii (fig. 1) a fost realizat de T. Orghidan și M. Dumitrescu, în anul 1958 (T. Orghidan, M. Dumitrescu, 1963). Aceștia menționează existența zidului în culoarul D, construit din blocuri de calcar și care delimitează un spațiu de 2 m între el și perete, dar consideră că acesta este relativ recent. În anul 1994, speologul I. Deneș (1954-2005) a colectat din galeriile peșterii ceramică Coțofeni și doi denari din argint, emisie Bela al III – lea, dar a efectuat și mici sondaje, în vederea evaluării potențialului arheologic. Rezultatele obținute nu au fost publicate, dar materialele descoperite sunt descrise în carnetul său de săpătură, aflat la Muzeul Național Secuiesc din Sf. Gheorghe (pentru accesul la informații, dorim să mulțumim domnului dr. Sándor József Sztáncsu).

Având drept argument situația particulară înregistrată de noi în Peștera Ursului – nr. 18, în cursul cercetărilor din anul 2016, am considerat necesară reidentificarea Peșterii 36. Aceasta mai este denumită și Peștera Urșilor și astfel se pot crea confuzii cu Peștera Ursului - nr. 18, ambele aparțin aceluiași etaj carstic, cu trei intrări și greu accesibile. În opoziție cu Peștera Ursului - nr. 18, pachetul sedimentar al Peșterii 36 nu a fost afectat de cercetări ample, mai vechi sau recente, în scopul recuperării de faună preistorică, cum este cazul majorității peșterilor accesibile din Cheile Vârghișului. Peștera este greu accesibilă și nu este inclusă în circuitele de vizitare turistică, iar acest fapt a permis conservarea zidului menționat anterior. Acesta a fost realizat din blocuri de calcar, îngustează galeria D, dintre sălile C și E, dar se continuă pe o distanță de 3 m în sala E, unde este observabilă o structură circulară (fig. 1). Aceasta are aceeași structură cu zidul din galeria D și pare a delimita planul unei locuințe cu două spații de acces. În proximitate, au fost identificat fragmente ceramice preistorice, unele de tradiție Coțofeni. În acest stadiu preliminar al cercetării, nu avem argumente pentru a atribuii unei perioade preistorice ridicarea acestui zid și a structurii circulare asociată lui. El poate să aparțină perioadei medievale, când unele peșteri au fost fortificate cu ziduri de piatră, de exemplu Peștera Mare – nr 14 și Peștera Calului – nr. 8. Materia primă utilizată pentru ridicarea zidului și structurii circulare provine din proximitatea peșterii, din conul de grohotiș denumit „Grohotișul mare”.

Tempul limitat nu a permis efectuarea unor sondaje arheologice.

Abstract

Vârghiș Gorges represents the main karst area of the Perșani Mountains, located in their northern extremity, bordering the Harghita Mountains. Here, more than 130 caves within four karst levels were identified. The archaeological survey of 2017 aimed at locating caves with potential Paleolithic cultural deposits, establishing their GIS dates, and assessing unauthorized interventions concerning the sedimentary integrity.

Cave 36 – Urșilor was identified in the 2017 campaign, on the Vârghiș left slope, 85 m above the thalweg. It has three, NE and SE oriented openings and three main chambers.

A wall made of limestone blocks narrows the gallery between chambers C and E, and covers a 3 m long surface in chamber E, where there is also a limestone circular feature (fig. 1).

The latter is structurally similar to the limestone wall; apparently, it outlines a habitation area, with two openings. Nearby, some Coțofeni ceramic fragments were discovered. So far, we cannot pinpoint a certain historical period for the wall or the circular feature. They might belong to the medieval times, when stone walls were erected in some caves, such as Mare Cave– 14 and Calului Cave – 8. The limestone used for the wall and the circular structure is in good supply nearby, in the debris cone known as ”Grohotișul mare”.

Bibliografie

Cosac M., Murătoareanu G., Veres D., Niță L., Schmidt C., Hambach U., Radu Al., Cuculici R., Buzea D.L., Mărgărit M., Dumitrașcu V., Vasile Șt., Petculescu Al. Multi-proxy archaeological investigations of a Middle Palaeolithic occupation context in Eastern Transylvania, Romania. Quaternary International, XXX, 1-16, 2017.

Dénes, I., Rezervația naturală complexă Cheile Vârghișului, Speomond – Revista Federației Române de Speologie, 2003, 7-8, 8-10.

Dénes I, Peșterile din Secuime. Speomond – Revista Federației Române de Speologie, nr. 9 – 10 / 2004 – 2005, 33-38.

Ferenc H., Károly J., A vargya-völgy barlangok, Erd. Muz., 1941, 3-4, 366-376.

Murătoareanu, G., Cuculici, R., Cosac, M., Radu, Al., Niță, L., Vereș, D., Buzea, D-L., Potențialul arheologic al carstului din Cheiele Vârghișului – Munții Perșani. Etape preliminare în realizarea unui Sistem Informațional Geografic, Arheovest. Interdisciplinaritate în Arheologie, vol. III2, Szeghet, 2015, 591-604.

Orghidan, Tr., Dumitrescu, M., 1963, Complexul carstic din Cheile Vârghișului, în Lucrările Institutului de speologie „Emil Racoviță”, tom I-II, 1962-1963, Editura Academiei, 122-124.

Veres D., Cosac M., Schmidt C., Murătoareanu G., Hambach U., Hubay K., Wulf S., Karátson D., New chronological constraints for Middle Paleolithic cave sequences in Eastern Transylvania, Romania. Quaternary International, XXX, 1-12, 2017.

107. Coșeiu, com. Coșeiu, jud. Sălaj

Punct: Cetate/Vârhegy

Cod RAN: 140592.04

Autorizație nr. 77/ 25.04.2017

Colectiv: arheolog expert dr. Horea Pop - responsabil științific; Vasile-Daniel Culic

Situl se află amplasat pe un deal la nord de sat înspre localitatea Archid. Dealul are o altitudine de 407 m față de nivelul mării dominînd împrejurimile. Zona superioară a platoului este plată, întinsă, dar amenajarea acesteia este de natură antropică, pe un loc dominant cu diametrul de max. 50 m.

Cauza cercetării a fost verificarea cronologiei sitului

Situl a fost identificat în urma unor recente cercetări de teren (primăvara 2017). Cu acest prilej au fost descoperite puține fragmente ceramice aparent preistorice. La suprafață este vizibil valul de pământ cu șanț în față și în interior. Șanțul exterior este actualmente colmatat de eroziunea naturală a dealului dar și de posibilele amenajări genistice din primul sau al doilea război mondial. Prezența unei baterii de tun, care a distrus centrul fortificației, și elementele defensive din jurul acesteia („șanțul interior”) au adus modificări morfologice față de forma inițială a cetății.

Obiectivul principal al diagnosticului de la Coșeiu, l-a constituit recoltarea unui material arheologic mai consistent în vederea stabilirii cronologiei sitului.

Șondajul (S1 6 x 1 m, orientat aprox. S-N) trasat, cu sprijinul membrilor *Clubului Alpin* și ai *Organizației Studenților Pentru Natură* din Cluj Napoca, a fost amplasat în zona internă mai înaltă a incintei fortificate în perspectiva prelungirii acestuia peste elementele defensive.

Stratigrafia stațiunii arheologice de la Coșeiu-*Cetate*, în sectorul cercetat, este simplă. Imediat sub iarbă și frunze în solul negru au apărut și fragmente ceramice și lipitură de perete arsă, iar la 0,20 - 0,30 m stânca nativă (micașist).

Conform observațiilor din teren, între 0-4 m ai sondajului au apărut urme de la o construcție de suprafață din lemn cu pereți realizați din lipitură pe schelet din nuiele. Materialele arheologice ceramice (ceramică modelată cu mâna și la roată, buză de situla celtică cu grafit în pastă) încadrează construcția în cea de-a doua epocă a fierului, mai precis epoca dacică (sec. II - I a.Chr.). În sprijinul acestei datări vine și fibula fragmentară din fier descoperită. Celelalte piese metalice (cuțit și cui din fier, tablă și fragment cataramă? din bronz) nu ne ajută prea mult la datarea sitului. Prezența unor materiale ceramice din epoca bronzului ne îndreptățesc credem că în acest punct a existat o posibilă fortificație și în acest orizont cronologic.

Campania anului 2017 a constatat în trasarea unei unități de cercetare în vederea stabilirii cronologiei sitului arheologic. Sondajul urmează să fie prelungit spre sud și nord în vederea verificării situației arheologice, a sistemului constructiv defensiv și a elementelor de habitat intern.

Abstract

The site is localized on a hill to the north of the village of Archid. The hill has a 407 m altitude above sea level, dominating the landscape. The higher ground of the plateau is flat and has a diameter of about 50 m, being made by human intervention.

The site was identified during field surveys in the spring of 2017, during which some pottery fragments were recovered, initially presumed to be Prehistoric. On the ground, traces of the *vallum* with the adjacent ditch, both in the interior and exterior, are visible. The exterior ditch is clogged up and damaged by the interventions carried out during WWI or WWII. Moreover a gun-battery destroyed the center of the fortification and the interior ditch, changing the initial landscape of the site.

Trench S1 (6 x 1 m, oriented N-S approximately) was excavated with the help of the members of the *Alpine Club* and the *Student Organization for Nature* from Cluj-Napoca, and is placed in the highest area of the fortification.

The stratigraphy of Coșeiu-*Cetate*, in the researched area is simple. After removing the topsoil, a layer with pottery and fragments of burnt walls of structures were identified at a depth of 0.2-0.3 m, followed by the natural rock. Between meters 0 and 4 of the trench traces of a surface-like structure were identified, with the walls made out of clay and wood. The wheel-made and hand-made pottery, the rim of a *Celtic situla*, date the structure in the Second Iron Age, more precisely, in the Dacian period (2nd -1st c. BCE). Moreover a fragmentary

fibula was also identified contributing to this dating.

The archaeological campaign from 2017 had the purpose of identifying the chronology of the archaeological site. In the future endeavors, the trench will be expanded to the north and south, in order to obtain new data on the archaeological situation, of the defensive system and the internal human habitat.

108. Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași

Punct: Măgura Gumelnița (Măgura Calomfirescu)

Tip sit: 111, 117, 211

Încadrare cronologică: 14, 142, 143

Cod RAN: 100629.01

Autorizația nr. 135/08.06.2017

Colectiv: Cătălin Alexandru Lazăr - responsabil științific; Mădălina Dimache, Theodor Zavalaș (MCGO), Theodor Ignat, Vasile Opriș, Adelina Darie, Dan Pîrvulescu (MM București), Bogdan Șandric, Marius Streinu (INP), Adrian Bălășescu, Mihaela Golea, Gabriel Vasile (IAB), Mihai Florea, Valentin Radu, Constantin Haită (MNIR), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Mihaela Danu (UAIC Iași), Carol Căpiță, Cristina Covătaru, Ovidiu Frujina, Bogdan Manea (FIB)

Situl de la Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași, este binecunoscut mai ales prin prisma așezării de tip tell de aici, care este și situl eponim al culturii Gumelnița. Situl este compus din așezarea de tip tell aparținând comunităților gumelnițene, din două necropole corespunzătoare așezării respective, iar în proximitate sunt semnalate și alte locuiri atribuite eneoliticului timpuriu (cultura Boian, faza Vidra), eneoliticului final (o necropolă Cernavoda II), epocii bronzului (o așezare atribuită culturii Tei), primei epoci a fierului sau culturii Vidra.

Diferitele obiective din acest sit au fost cercetate de-a lungul timpului de mai mulți arheologi din România, dintre care amintim săpăturile lui Vladimir Dumitrescu (1925, 1960, 1963), Dinu V. Rosetti (1938-1940), Barbu Ionescu (1957-1978) Silvia Marinescu-Bîlcu și Ersilia Tudor (1961-1962) sau Done Șerbănescu (1977, 1981-1982, 2011-2012).

În anul 2017, din inițiativa Muzeului Civilizației Gumelnița din Oltenița, în parteneriat cu Muzeul Municipiului București și Institutul Național al Patrimoniului, s-a decis redeschiderea sitului de la Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași, în cadrul unui program de cercetare interdisciplinar denumit *Cercetarea pluridisciplinară a sitului arheologic Gumelnița*. În vederea decelării corespunzătoare a potențialului arheologic al sitului, s-a decis organizarea unei campanii de evaluare și diagnostic arheologic, autorizată de către Ministerul Culturii, ce s-a desfășurat pentru o perioadă de două săptămâni, în cursul lunilor septembrie-octombrie 2017.

Obiectivele evaluării de teren au fost: 1. Evaluarea potențialului arheologic disponibil din zona tell-ului de la Gumelnița; 2. Realizarea unei ridicări topografice a zonei, iar ulterior integrarea datelor rezultate într-un model GIS; 3. Realizarea unor prospecțiuni non-intruzive în zonă. În acest sens, s-a decis investigarea arhivelor existente legate de sit (aflate la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din

București și la Muzeul Civilizației Gumelnița din Oltenița), alături de o serie de cercetări de teren.

Pentru o bună gestionare a situației din teren, zona sitului a fost împărțită în 3 sectoare principale: 1. Sector tell (ce cuprinde perimetrul martorului de eroziune pe care se află așezarea de tip tell); 2. Sector terasă (ce cuprinde terasa de la est și nord de tell, unde au fost identificate necropolele așezării dar și alte urme de locuire preistorică); 3. Sector off-tell (ce cuprinde zona de luncă inundabilă ce separă martorul de eroziune de terasă).

În Sectorul Tell s-a realizat o cercetare de suprafață tip survey, în vederea evaluării gradului de afectare a perimetrului de către vechile săpături. De asemenea, datorită existenței în perimetrul de sud-est al martorului de eroziune (pe care se află tell-ul), la baza acestuia (la nivelul actual al luncii inundabile) a unor secțiuni din timpul cercetărilor din 2011-2012, ce prezentau urme de locuire gumelnițeană, s-a procedat la curățarea unui profil dintr-una din aceste secțiuni pe o lungime de 6 m și o înălțime de 1.20-1.30 m. Procesul de îndreptare s-a realizat manual, la truelă, iar zonele îndreptate (nu mai mult de 20-30 cm) ce au impus cercetarea în suprafață, au fost săpate pe baza metodei micro-stratigrafice. De asemenea, intervenția noastră nu a mers în adâncime mai mult decât vechea secțiune. Profilul rezultat ne-a oferit o imagine de ansamblu privind situația arheologică din acest perimetru. Astfel, imediat sub nivelul vegetal exista un nivel de coluvium, după care urmează stratigrafia antropică atribuită culturii Gumelnița, faza A2. Complexele identificate constau în două locuințe – una neincendiată (L1) și o alta incendiată (L2), alături de o zonă menajeră (C4) și mai multe gropi (C2, C3, C5, C6, C7), ce perforau celelalte complexe. Totodată, efectuarea unui carotaj în baza secțiunii excavate în 2011-2012, a evidențiat existența a 3.90 m de stratigrafie arheologică, atribuită secveței eneolitice, sub actualul nivel de călcare al luncii inundabile din perimetrul martorului de eroziune, ceea ce va impune o abordare extinsă în această zonă.

Artefactele și ecofactele au fost colectate integral, iar sedimentul din complexe identificate a fost sitat pe teren în proporție de 70%, iar ulterior triat. Cea mai mare parte a artefactelor descoperite constau în fragmente ceramice (unele provenite de la forme reîntregibile), caracteristice vaselor specifice fazei A2 a culturii Gumelnița. Din totalitatea unităților stratigrafice cercetate (exceptând nivelul de coluvium), au fost recoltate 534 de fragmente ceramice, care în urma procesului de restaurare primară au format 504 de indivizi unici. De remarcat că 259 dintre fragmente au fost colectate în urma sitării uscate sau umede a sedimentului. Din punct de vedere al tehnologiei de fabricare, în marea majoritate a cazurilor pasta vaselor a fost amestecată cu cioburi pisate (99%), iar printre incluziunile naturale identificate se numără calcarul (31%), nisipul (13%), materia organică (9%), pietricelele (2%), cochiliile de melc (1%) și așchiile de silex (0,4%). Vasele au fost realizate manual, prin metode precum suprapunerea de colaci orizontali, lipirea unor plăci din lut sau prin tehnica mulajului în tipar. Arderea s-a realizat proponderent în mediu oxidant (64%), însă este consistentă și prezența fragmentelor provenite de la vase arse în mediu reducător (36%). Fragmentaritatea ridicată a ceramicii a reprezentat un impediment în decelarea formelor prezente în lotul analizat. Pe baza elementelor de diagnostic (în special partea superioară a vaselor) au fost identificate, în ordinea frecvenței, strachini, castroane, vase piriforme, vase de provizii, vase piriforme, capace, boluri și vase tronconice simple.

Inventarul litic constă în piese tipice gumelnițene (lame, gratoire, așchii), iar acestora li se adaugă o serie de unelte de os/corn și mărgel de lut și piatră, dar și o piesă de cupru. Inventarul este completat de o piesă plastică fragmentară.

Resturile faunistice recoltate au fost analizate zooarheologic, iar datele preliminară ne indică un spectru

faunistic alcătuit din scoici (*U. pictorum*, *U. tumidus*, *U. Crassus*, *Anodonta* sp.), melci (*Viviparus* sp., *Dreissena* sp.), pești (știucă, crap, somn), reptile (*Emys orbicularis*) și mamifere. Acestea din urmă sunt cele mai numeroase în cadrul spectrului faunistic de la Gumelnița, cu 340 de resturi (70,1%). Resturile de mamifere domestice predomină cu 84,2%, iar dintre acestea cele mai numeroase sunt cele de vită cu 42,39%, acestea fiind urmate de către ovicaprine cu 33,7%. La o distanță destul de mare avem câinele (4,89%) și porcul (3,26%). O serie de resturi nu au putut fi determinate de o manieră precisă, datorită fragmentarității accentuate, cum este cazul fragmentelor de *Bos* sp. (2,7%) și *Sus* sp. (7,1%) Vânatul este slab reprezentat, atât ca număr de resturi (6%), dar și ca taxoni (doar 4). Se vâneau în special animale de talie mare și medie care furnizau o cantitate relativ bogată de carne, dar și alte produse, piei, oase, coarne, etc. Dintre speciile vâdate pe primul loc se situează cerbul.

Spectrul vegetal este și el bine reprezentat de o serie de semințe carbonizate, identificate în urma proceselor de sitare și triere. Speciile identificate provin de la 12 taxoni. Predomină speciile domestice (grâu, orz, mazăre), dar sunt documentate și macroresturi vegetale provenite de la arbuști, arbori și plante ierboase (corcoduș, troscot, soc). Informațiile legate de palierul de vegetație sunt completate de datele palinologice. Analizele realizate au condus la identificarea unor taxoni de la specii spontane (*Poaceae* sp., *Cichorioideae*), dar și de la specii cultivate (cereale) sau conifere (*Abies* sp., *Picea* sp, *Pinus* sp.).

În Sectorul Terasă, datorită modificării majore a configurației terenului față de anii '60 ai secolului trecut, când Silvia Marinescu-Bîlcu și Ersilia Tudor au realizat cercetări în zona necropolei, s-a decis efectuarea a două sondaje de verificare a situației arheologice, notate Son 7 și Son 8 cu dimensiuni de 3 x 1 m. În Son 8, la -1.35 m, a fost identificat un mormânt de inhumatie, ce conținea un schelet în poziție chircită, pe partea stângă, orientat E-V. Starea de conservare a resturilor osteologice umane nu era foarte bună, zona complexului funerar fiind perturbată de o serie de bioturbații. Sedimentul gropii funerare a fost sitat, iar din perimetru s-a recuperat un fragment de lamă de silex, care cel mai probabil a ajuns intruziv în zona mormântului. Analiza antropologică a scheletului indică faptul că a aparținut unui individ matur, de sex feminin, cu o vârstă estimată de 33-45 de ani. Interesant este că în lotul osteologic a mai fost identificat un fragment dintr-o diafiză femurală dreaptă, de la un alt individ (adolescent/adult), cu urme de ardere, ce poate fi legat de perturbațiile sesizate în zona mormântului.

În Sectorul Off-tell, s-a procedat la măsuratori topografice și achiziția de date geo-spațiale cu ajutorul unui UAV. Ulterior, s-a procedat la realizarea unei prospecțiuni magnetometrice, pe o suprafață de 60 x 120 m, în zona de est a tell-ului, în perimetrul cuprins între martorul de eroziune și terasa înaltă. Anomaliile decelate au fost verificate arheologic, prin intermediul unor sondaje de 2 x 2 m (Son 1-6), dar și prin carotaje. În cele mai multe cazuri, anomaliile identificate proveneau de la intervenții contemporane (cabluri dezafectate sau gropi de stâlpi), iar din punct de vedere al stratigrafiei s-a sesizat existența unor numeroase niveluri provenite de la inundațiile frecvente din lunca inundabilă. Carotajele efectuate la maxim 4 m, nu au condus la identificarea bazei acestor niveluri de inundație, motiv pentru care în campaniile următoare se va proceda la efectuarea unor carotaje mecanizate, până la 10 m adâncime.

***

Având în vedere cele menționate mai sus, situl Gumelnița prezintă un potențial arheologic consistent, ce poate face obiectul unei cercetări sistematice de lungă durată, care să aducă noi date privind populațiile preistorice din zona Dunării de Jos. Tocmai de aceea, începând cu campania 2018,

colectivul de cercetare își propune transformarea cercetării de la Gumelnița într-una sistematică, care să se desfășoare în cadrul unui program de cercetare interdisciplinară multianuală.

Obiectivele principale urmărite în campania din anul 2018 vor fi: 1. Continuarea săpăturilor arheologice și a cercetărilor interdisciplinare din cadrul necropolei eneolitice de la Gumelnița; 2. Continuarea cercetărilor în așezarea de tip tell eponimă aparținând culturii Gumelnița; 3. Realizarea de carotaje sedimentologice și palinologice pentru reconstituirea paleomediului. Realizarea de prospecțiuni tip ERT pe suprafața tell-ului, în vederea decelării zonelor ocupate de locuirea Gumelnița.

Tehnica de săpătură arheologică aplicată în situl de la Gumelnița va consta în metoda micro-stratigrafică, înregistrările realizându-se în sistemul unităților stratigrafice (u.s.-uri), în cadrul unor registre de unități și complexe, fiind utilizate fișe tipizate. Ulterior informațiile vor fi încărcate într-o bază de date dedicată, realizată sub Acces MS-Office.

Colectarea datelor geo-spațiale brute din teren, în vederea înregistrărilor planimetrice și altimetrice, se va realiza cu ajutorul unui receptor GNSS (Global Navigation Satellite System), la care se adaugă o stație totală Leica TCR 407 Power. Datele geo-spațiale vor fi completate cu informații colectate prin intermediul zborurilor cu UAV-ul, dar și prin integrarea surselor cartografice existente.

Sedimentul din morminte și din complexe cercetate a fost recoltat contextual și ulterior sitat, tamisat și/sau flotat. Finalizarea procesului de studiu va consta în trierea materialelor rezultate și analizarea acestora pe categorii.

Din toate complexe cercetate vor fi recoltate probe pentru datări absolute (¹⁴C), paleoparazitologie, izotopi (¹²C-¹³C/¹⁵N-¹⁶N) și studiul materialului genetic uman fosil (A.D.N.).

Materialele osteologice faunistice și antropologice vor fi prelucrate și analizate de către echipa Secției de Bioarheologie a Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan” din București și a Centrului Național de Cercetări Pluridisciplinare din cadrul Muzeului Național de Istorie a României.

Diversele categorii de artefacte vor fi studiate și analizate în laboratoarele Muzeului Civilizației Gumelnița din Oltenița, Muzeului Municipiului București, Institutului Național al Patrimoniului, Facultății de Geologie și Geofizică București și Universității „Valahia” din Târgoviște.

Problele micromorfologice, palinologice și carpologice vor fi analizate în laborator de către specialiștii Secției de Bioarheologie a Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan” din București, Centrului Național de Cercetări Pluridisciplinare din cadrul Muzeului Național de Istorie a României și ai Universității „Al. I. Cuza” Iași.

Alte analize interdisciplinare pe diverse categorii de artefacte și ecofacte vor fi realizate în cadrul Institutul Național pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” Măgurele, dar și în cadrul unor laboratoare din străinătate.

Abstract:

The Gumelnita site is probably the biggest tell settlement North of the Danube, and it belonged to the Kodjadermen-Gumelnita-Karanovo VI civilization that lived in the Balkan area in the second half of 5th millennium BC. The history of this site is linked to the beginnings of the archaeological discipline in Romania, and the first archaeological research in this site (1925) was the basis for the definition of Gumelnita culture. The Gumelnita site is well known for archaeologists especially for the tell settlement, but in the proximity of it, there are more sites that belong to various periods (e.g., Neolithic, Copper Age, Bronze Age, etc.). The notoriety of the Gumelnita site is linked to the tell settlement from here. The tell being on an erosion loess island from the terrace shows an impressive image from the ground-level. The erosion loess

island is surrounding at east and north by the high terrace of the Danube River, and at south and west by its floodplain. Though from the ground level, it appeared to have the shape of an elongated mound, the aerial photos show that the erosion witness has a rectangular shape, with a length of 272 m and a width of 227 m, the maximum altitude being of 38 masl. The archaeological stratigraphy has a thickness of over 4 m, the discoveries being attributed to the Gumelnita culture, A2 and B1 phases. The absolute chronology of the tell settlement based on the radiocarbon dating is 4448-4263 cal.BC with a 95.4% probability.

The 2017 evaluation campaign was to straighten a profile in a old section from 2011-2012, in order to determine the stratigraphy of the tell and collect samples from various kind of analyses. Moreover, there were made some magnetometric prospections in floodplain area, in correlation with cores. On the high terrace two verification sections (3 x 1 m) were conducted, which led to the identification of a Eneolithic grave.

Bibliografie:

V. Dumitrescu 1925. Fouilles de Gumelnița, *Dacia* II, p. 29–103.

V. Dumitrescu 1966a. Gumelnița - sondajul stratigrafic din 1960, *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 17 (1), p. 51–99.

V. Dumitrescu 1966b. New Discoveries at Gumelnitza, *Archaeology* 19 (3), 162–172.

V. Dumitrescu 1993. Oameni și Cioburi, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XI, p. 1–220.

V. Dumitrescu, S. Marinescu-Bîlcu 2001. Noi descoperiri de la Gumelnița, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XVI-XVII, p. 114–144.

C. Lazăr 2001. Date noi privind unele morminte gumelnițene, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XVI-XVII, p. 173–183.

C. Lazăr (ed.) 2012. *The Catalogue of the Neolithic and Eneolithic Funerary Findings from Romania*, Bucharest: Cetatea de Scaun.

C. Lazăr 2017. Gumelnița, after 90 years, *Studii de Preistorie* 14, *in press*.

C. Lazăr, T. Ignat, M. Florea, V. Opriș, A. Darie, M. Dimache, A. Darie, A. Balășescu, C. Haită, V. Radu, M. Mărgărit, M. Golea, M. Danu, G. Vasile, D. Ștefan, T. Sava, G. Sava, C. Covataru, O. Frujina, B. Manea 2017. Gumelnița: The research results of the 2017 fieldwork survey, *Studii de Preistorie* 14, *in press*.

D. Șerbănescu 1985. Vestigii neolitice descoperite la Ulmeni, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* I, p. 25–35.

D. Șerbănescu, O. Androne 2016. Some preliminary considerations regarding the spatial organization on the eponymous settlement of the Gumelnita culture, *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice* 2, p. 24–35.

109. Mitoc, jud. Botoșani

Punct: Pisc

Tip sit: 11 – locuire civilă

Încadrarea cronologică: 143 – eneolitic târziu

Cod RAN: 38385.08

Autorizație nr: 366/02.11.2017

Colectiv: Andreea Vornicu-Țerna (MJ Botoșani) - responsabil științific; Stanislav Țerna (Universitatea „Școala Antropologică Superioară”, Chișinău), Andrei Asăndulesei (UAIC, Iași), Felix-Adrian Tencariu (UAIC, Iași), Diana-Măriuca Vornicu (Institutul de Arheologie, Iași), Marcel Sebastian Ciupu (Muzeul Județean Botoșani)

Așezarea de la Pisc (La Chisc) a fost semnalată pentru prima dată în anul 1970 de către N. Zaharia¹ care menționează prezența pe promontoriul îngust de la confluența pârâului Ghireni cu râul Prut, a numeroase fragmentelor ceramice din faza Cucuteni A. Aceeași informație este preluată mai târziu și în Repertoriul arheologic al județului Botoșani². În colecțiile Muzeului Județean Botoșani se păstrează câteva punji cu material ceramic, osteologic, litic și fragmente de lut ars provenite dintr-un sondaj care ar fi avut loc în anul 1978 în punctul Mitoc-*Pisc*. O parte din material a fost ilustrat de către F. Burtănescu în diverse publicații, fiind încadrat în perioada de final a eneoliticului, între Cucuteni B2 și Horodiștea-Erbiceni³. Investigațiile arheologice de aici au fost atribuite Silviei Antonescu. Din păcate, documentația de șantier nu se păstrează.

În anul 2017 am reluat cercetările în acest punct, cu scopul de a reevalua descoperirile din perioada finală a eneoliticului din bazinul Prutului Mijlociu.

Într-o primă etapă, au fost efectuate periegheze pe platoul indicat de către localnici și în RAJB ca fiind punctul *La Pisc*. Au fost recuperate, de pe pantele abrupte ale acestuia, resturi ceramice de dimensiuni mici, nedatabile. Pe suprafața îngustă a platoului, ocupată în prezent de pășune, nu a fost identificat material arheologic.

Pentru a verifica prezența unei așezări preistorice în acest punct, au fost întreprinse prospecțiuni geofizice pe o suprafață de cca 1 ha. Prospecțiunile au fost realizate de către A. Asăndulesei și F.-A. Tencariu, din cadrul Departamentului de cercetare interdisciplinară – Domeniul științe, Platforma Arheoinvest, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. A fost utilizat un magnetometru Sensys cu cinci sonde, cuplat la un GPS pentru raportarea măsurătorilor la sistemul național de proiecție. Planul obținut indică prezența a cel puțin patru anomalii de formă rectangulară, interpretate ca locuințe arse, și alte câteva posibile locuințe, distruse fie de eroziunea accentuată a pantelor, fie de tranșee militare. Așezarea este delimitată în partea de sud de un șanț (fig. 1/A).

Pentru încadrarea crono-culturală a sitului a fost realizat un sondaj arheologic peste una dintre structurile arse

¹ N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, E. Zaharia, *Așezări din Moldova (de la paleolitic până în secolul al VIII-lea)*, 1970, București, p. 276.

² A. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, 1976, București, p. 192

³ F. Burtănescu, P. Șadurschi, *Locuirea eneolitică târzie de la Sădoveni, punctul „Valea Hotarului” (com. Manoleasa, jud. Botoșani). Noi perspective asupra perioadei anterioare Horodiștei în partea de nord a Moldovei*, în Forum Cultural, 2 (49), 2013, Botoșani, p. 1-26; F. Burtănescu, Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut (cu unele contribuții la problemele premergătoare epocii bronzului în Moldova), Biblioteca Thracologica XXXVII, 2002, București.

identificate prin prospecțiunile geofizice, în partea de nord-vest a așezării. Secțiunea a fost plasată peste extremitatea nordică a locuinței (fig. 1/B).

Stratigrafia pe profilul estic al secțiunii se prezintă astfel (de sus în jos) (fig. 2):

- 0 – 0,17 m strat de sol negru compact, în care sunt prezente pietricele de dimensiuni medii;
- 0,17 – 0,28 m: strat de sol brun cu materiale arheologice răzlețe, ce acoperă structurile de locuire preistorice;
- 0,28 – 0,42 m: strat de sol cenușiu închis cu aspect măzăros, în care se găsesc structurile de locuire preistorice; nivelul antic de călcare se găsește la cca. -0,37 m;
- 0,42/– 0,50/0,53 m: strat de sol cenușiu afânat ce reprezintă sterilul arheologic.

Secțiunea a avut dimensiunile de 2 x 2 m, și a fost împărțită în carouri cu latura de 1 m, numerotate pe axa sud nord cu cifre arabe și pe axa est-vest cu litere.

Încă de la primul strat îndepărtat (complex 1001), ce reprezintă solul negru și partea superioară a celui brun, s-a remarcat prezența materialului ceramic pictat, cu fragmentare medie și joasă.

Al doilea nivel de săpare (complex 1002) corespunde părții superioare a nivelului de ditrugere a locuinței. Materialul arheologic este redus cantitativ. Din caroul B2 provine un fragment dintr-un topor de piatră șlefuită (fig. 4/2).

După curățarea resturilor de lut ars, au putut fi identificate două concentrări de lut ars despărțite de un spațiu gol (fig. 3). Au fost atribuite numere de complexe diferite zonelor cu structură arsă și interspațiilor.

Complexul 1004 reprezintă aglomerarea de lut ars din partea de sud-est a secțiunii (în principal caroul B1) compusă din lutuieli cu regim diferit de ardere: arse la galben, arse la roșu și fragmente cu ardere inegală (galbene la partea superioară și roșii la partea inferioară) (fig. 3). La demontarea acestora s-a remarcat că multe dintre fragmente provin de la pereți, fiind amorfe și având grosimi de cca 60 mm. Pe fragmentele mai subțiri (cca 45 mm) se păstrează urme de nuiete sau de scânduri. Orientarea amprentelor este în principal pe direcția nord-vest – sud-est, iar spre marginea sudică, perpendiculare pe acestea. Pe lutuielile cu ardere inegală provenite de la pereți se pot observa diferite niveluri de refacere, cel mai nou purtând urme de pictură roșie. În compoziția lutului utilizat pentru construcția locuinței sunt vizibile pietricele, amprente de frunze și alte materii vegetale. Cantitatea de lut din complexul 1004 a fost cuantificată la 15,630 g și 164 fragmente.

Aglomerarea de lutuieli din partea de nord-vest a secțiunii (carourile A-B/2) a primit numărul de *complex 1005* (fig. 3). Spre deosebire de complexul descris anterior, lutuielile din această zonă sunt în mare parte arse la roșu și au grosimi mai mici (între 25 și 35 mm). Ele păstrează, în special, amprente de scânduri și au uneori una dintre fețe netezite. Greutatea totală a celor 121 de fragmente de lutuieli este de 7623 g. Orientarea amprentelor respectă același model ca în cazul complexului 1004.

Interspațiile dintre cele două aglomerări de lut ars sunt caracterizate prin frecvța redusă a materialului arheologic și au primit numerele de complexe 1003 și 1006.

Locuința pare a avea podeaua naturală, amenajată direct pe pământ. Inventarul din suprafața cercetată este sărăcăcios și concentrat în zona complexului 1005, acolo unde au fost găsite un percutor de silex (fig. 4/3) și un vas de tip pahar, spart pe loc (fig. 3). Totuși, prezența lutuielilor netezite cu amprente de scânduri la partea inferioară poate indica existența unui planșeu de lut ușor amenajat pe structură lemnoasă. Ipoteza urmează a fi verificată prin investigarea unei suprafețe mai mari din locuință.

În ceea ce privește materialul arheologic, au fost colectate 25 de fragmente ceramice plus un vas întregibil, toate din categoria ceramicii fine. Dintre acestea, 11 sunt nedecorate

iar 14 prezintă urme de pictură monocromă.

Paharul găsit pe podeaua locuinței este aproape întreg și este decorat în stil monocrom pe ambele fețe (fig. 4/1a-d). La interior decorul acoperă zona buzei unde, pe fond alb, sunt redată semiove (fig. 4/1d). Pe partea exterioară, decorul este organizat în metope. Câmpul metopelor este decorat cu elemente foliacee, unul vertical dispus central și altele două orizontale simterice, de o parte și de cealaltă ale celui principal, formând un decor cruciform. În spațiul dintre metope este redat un element foliaceu dispus orizontal, încadrat de linii subțiri verticale paralele (fig.1/4b,c). Culoarea fondului pe care a fost aplicat decorul la exterior nu se poate determina întrucât suprafața a fost afectată în timpul incendiului locuinței.

Decorul de pe acest pahar prezintă bune analogii cu cel din colecția de la Miorcani (județul Botoșani) încadrat în faza Cucuteni B1⁴.

Două fragmente de buză pictate cu linii orizontale subțiri paralele organizate în metope și un fragment de buză ce nu păstrează urme de decor provin de asemenea de la pahare. Decorul este specific fazei Cucuteni B, cu analogii în așezarea de la Costești-Cier⁵.

Apartenența inventarului locuinței la etapa de început a faza Cucuteni B1 ridică unele probleme în contextul datelor deja cunoscute despre așezarea de la *Pisc*. Astfel, rămîne de localizat sondajul realizat în 1978 care a furnizat material specific perioadei de final a eneoliticului și care a fost înregistrat în colecțiile Muzeului Județean Botoșani ca provenind din situl de la Mitoc-*Pisc*. Nu excludem posibilitatea ca toponimul *Pisc* să fie utilizat pentru întreaga zonă ocupată de formațiunile toltriene din jurul promontoriului. Identificarea posibilelor așezări preistorice ar fi, în acest caz, dificil de realizat doar prin cercetarea de suprafață întrucât teritoriul acestora este ocupat de pășuni.

Sondarea celorlalte anomalii identificate prin prospecțiuni geofizice este necesară întrucât poate furniza date despre posibilitatea unei locuiri la diferite niveluri cronologice a promontoriului.

Amplasarea așezării pe formațiunea stâncoasă și abruptă de la Pisc reprezintă un caz aparte în contextul fazei Cucuteni B1, cunoscută fiind preferința pentru zonele cu pantă lină, însă se înscrie în modelul locuirilor de tip Horodiștea-Gordinești.

Abstract:

The geophysical prospections and archaeological trial excavations from the Mitoc – La Pisc settlement have been focused on the evaluation of the prehistoric occupation on the high promontory located near the modern-day village. Several rectangular anomalies with high amplitude have been interpreted as burnt houses. The test-trench placed over one of them allowed us to investigate the debris of such a dwelling and to collect material both for relative and absolute-chronological determinations. The painted pottery found in the house allows to date the site with the Cucuteni B1 stage

⁴ A. Nițu, 1969, *Ceramica Cucuteni B de la Miorcani (Botoșani)*, în Memoria Antiquitatis, I, 1969, Piatra Neamț, fig. 1/2.

⁵ D. Boghian, S. C. Enea, S. Ignătescu, L. Bejenaru, S. M. Stanc, *Comunitățile cucuteniene din zona Târgului Frumos. Cercetări interdisciplinare în siturile de la Costești și Giurgești*, 2014, Iași, plansa XC/2.

110 Panic, com. Hereclean, jud. Sălaj

Punct: Pădurea Bichișel

Cod RAN: 141438.11

Autorizație nr. 203/18.07.2017; Autorizație pentru utilizarea detectorului de metale nr. 25/05.10.2017

Colectiv: Ioan Bejinariu

Localitatea Panic (com. Hereclean) se află la circa 5 km vest de municipiul reședință de județ Zalău, pe partea stângă a DE Cluj Napoca – Satu Mare. În ultimele patru decenii, în zona dintre Zalău – Hereclean - Panic au fost efectuate cercetări arheologice sistematice sau cu caracter preventiv în câteva situri, cu descoperiri din neolitic, eneolitic târziu, epoca bronzului și perioada romană. Toate aceste puncte se află la distanțe cuprinse între circa 1 km – 3,5 km de locul unde au fost aflate piesele de bronz.

În luna iunie a anului 2017 au fost descoperite cu detectorul de metale în zona localității Panic, în locul numit „Pădurea Bichișel” câteva piese preistorice din bronz. Urmând circuitul legal, aceste piese au ajuns în custodia muzeului din Zalău, care a solicitat autorizații pentru diagnostic de teren și utilizarea detectorului de metale în zonă, ambele demersuri menite să permită obținerea unor eventuale date despre împrejurările în care obiectele de metal au ajuns în pământ. Am urmărit totodată și recuperarea altor obiecte. Conform informațiilor furnizate de către descoperitor, obiectele de metal (5 în total) au fost descoperite la foarte mică adâncime, între 0,20 m – 0,30 m, la distanță una de alta, împrăștiate pe o suprafață de circa 10 m². Piesele de metal au fost descoperite pe panta lină a unui deal împădurit, mai precis pe versantul său nord-nord-estic, sub culme.

A fost delimitată o zonă cu o rază de circa 50 m de la locul unde au fost găsite primele piese, iar acest sector a fost „scanat” cu detectorul pentru identificarea altor piese. Anterior a fost îndepărtat stratul de frunze moarte. Evaluarea de teren realizată în zona unde fuseseră descoperite anterior primele piese a dus la recuperarea a încă trei obiecte de metal, toate aparținând probabil unei depuneri de bronzuri. Toate noile piesele recuperate în urma evaluării de teren se aflau la o adâncime redusă, între 0,08 m și 0, 17 m. Probabil ansamblul de bronzuri preistorice a fost îngropat la mică adâncime sub culmea dealului, pe panta sa nord-estică, iar în decursul timpului, eroziunea naturală și acțiunile cu caracter antropic au afectat depunerea și obiectele s-au împrăștiat. În total este vorba despre opt obiecte, care în decursul timpului au fost împrăștiate din locul depunerii inițiale. Nu am reușit să identificăm locul inițial al depunerii și nici alte indicii referitoare la suportul depunerii. Spre vest de locul depunerii au fost identificate trei movile, posibil tumuli funerari, însă din zona acestora nu avem indicii referitoare la perioada când au fost înălțați. Această grupare tumulară se află vis-a-vis, la est de așezarea din prima etapă a Bronzului târziu cercetată în anul 2008 la Recea, „Valea Sulduba / Fabrica CEMACON”. Nu excludem, în contextul acestei descoperiri, o potențială legătură între depunerea de piese de metal și movilele funerare. În trecut a mai fost identificată și parțial cercetată o a doua așezare din perioada târzie a epocii bronzului, la Panic „Uroikért ” aflată la circa 1 km nord-est de locul descoperirii depozitului. Putem afirma că depozitul a fost compus din cel puțin opt piese de metal. Este vorba despre trei seceri (una aproape întreagă aparținând tipului „cu buton” și alte două fragmente), jumătatea superioară a unui celt cu gura concavă și probabil un alt fragment ce provine tot de la un celt. În

compoziția depozitului mai apar trei fragmente de materie primă.

Celțul fragmentar a furnizat încă de la începutul procesului de curățare primară alte importante descoperiri. Se observă că piesa a fost fragmentată, aproximativ pe la mijloc unde apar și urme de lovire, soldate cu „înfundarea” unuiu dintre pereți. În orificiul rezultat au fost îndesate două piese: tija unui ac de bronz, respectiv un fragment, probabil de tablă de bronz. Această practică documentată și în cazul altor depuneri de piese de metal a fost analizată în câteva studii care au încercat să explice și resorturile care au determinat-o. Astfel numărul total al pieselor aflate în componența depozitului de la Panic, pădurea „Bichișel” se ridică la zece.

Evaluarea de teren, acompaniată de detecție cu detectorul de metale pentru recuperarea tuturor pieselor nu a furnizat informații determinante pentru aprecierea caracterului depunerii. Relația potențială cu siturile din zonă (așezări și tumuli, posibil cu caracter funerar) identificate și, unele cercetate este dificil de stabilit. Prin compoziția sa depozitul de bronzuri de la Panic „Dealul Bichișel” poate fi atribuit tipului Uriu – Ópályi, depozite caracteristice mai ales zonei Tisei Superioare și dateate preponderent în etapa Bronz târziu II, cu mențiunea că unele se datează și în etapa următoare.

Zona Vârșolț - Zalău este una de tranziție între culoarul Crasnei și trecătoarea „Poarta Meseșană”, din nordul munților Meseș ceea ce-i conferă un rol important în cadrul rețelei supraregionale a circulației bunurilor, ideilor și persoanelor în preistorie și chiar mai târziu. Acest caracter este pregnant, grație numărului mare al siturilor cunoscute, iar orice nouă descoperire umple un gol al cercetărilor. În ciuda acestui caracter de „zonă de trecere” , până acum se cunosc doar descoperiri izolate de piese de bronz, care pot însă reprezenta „depuneri de o singură piesă”. Depozitul recent descoperit ar fi primul cunoscut din acest spațiu de tranziție.

Abstract:

In the summer of 2017 near the town of Zalău, a series of praehistoric bronze pieces were discovered in the village of Panic (Hereclean Comm., Sălaj County) in the place called „Pădurea Bichișel / Bichișel Forest”. The pieces were discovered with the metal detector and probably coming from a bronze hoard. Other pieces of metal were recovered as a result of the field evaluation so that the uncovered hoard consists of ten pieces (sickles, a fragment of a socketed axe, a needle rod, small fragments of raw material). The bronze hoard was deposited on the north-eastern slope of a hill, but over time the objects were scattered from the original site. The hoard belongs to the Uriu - Ópályi type, which is characteristic of the Upper Tisa area during the Late Bronze II period and the beginning of the next period.

Bibliografie:

Bejinariu Ioan, *The Settlement from Recea – Sulduba valley, Sălaj county. Contributions to the Knowledge of Late Bronze Age Habitat in North-Western Romania*, în Berecki S., Németh E. R., Rezi B. (eds.) *Bronze Age Communities in the Carpathian Basin*, Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 24-26 October 2008, Cluj- Napoca 2009, p.183-201.

T. Soroceanu / É. Lakó, *Der zweite Depotfund von Dragu, Kr. Sălaj. Zu den Tüllenbeilendepotfunden in Rumänien*, în *Bronzefunde aus Rumänien*, I., T. Soroceanu (bearb.-und redig.), PAS, 10, Berlin 1995, p. 187-195.

111. Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj

Punct: Calău / Kalló

Cod RAN: 142293.11

Autorizație nr. 278 / 16 XI 2016

Colectiv: dr. Ioan Bejinariu - responsabil științific; dr. Dan Avram Băcuț - Crișan

Localitatea Pericei (com. Pericei, jud. Sălaj) este amplasată în Depresiunea Silvaniei, pe cursul râului Crasna. În partea de sud-vest a localității, în punctul „Calău / Kalló” ne-a fost semnalată prezența mai multor artefacte ceramice. În punctul respectiv, la curățarea taluzului șanțului de dren aferent drumului care taie terasa, în peretele șanțului a fost identificată o instalație pentru foc.

Din păcate, mare parte din complexul arheologic a fost distrus în urmă cu mai multă vreme prin săparea șanțului de dren, complexul fiind practic secționat de acesta. Instalația pentru foc constă într-un cuptor menajer cu boltă săpat în sol, cercetările făcute la fața locului ducând la concluzia că acesta a fost amenajat în aer liber și nu într-o construcție. Pereții și bolta cuptorului (identificată la adâncimea de 0,25 m față de nivelul actual de călcare) erau arse la roșu, crusta de arsură având grosimea maximă de 5 cm. Vatra acestuia (identificată la adâncimea de 0, 45 m față de nivelul actual de călcare) era și aceasta arsă la roșu având o grosime de 5 cm, fiind amenajată dintr-un strat de lut fățuit întins peste un pat de fragmente ceramice dipuse direct pe sol (lut gălbui, steril d. p. d. v. arheologic).

Inventarul arheologic a constatat în fragmente ceramice descoperite pe vatră (câteva) și sub crusta vetrei (majoritatea). Fragmentele ceramice indică existența a două forme ceramice: oala fără toarte (majoritatea) respectiv vas cu gât canelat (câteva). Fragmentele de oale fără toarte (provin de la mai multe vase) sunt de culoare cărămizie, gălbui-cărămizie cu pete cenușii / negricioase cu pasta degresată cu nisip, pietricele mici și paiete de mică. Ceramica a fost modelată la roata înceată. Decorul constă în linii în val, simple, trasate paralel, benzi de linii în val, trasate paralel și linii simple, drepte, trasate paralel. Cealaltă formă ceramică identificată este vasul cu gât canelat, puținele fragmente descoperite indicând prezența unui singur exemplar de culoare gălbui-cărămizie cu pasta degresată cu nisip, pietricele mici și paiete de mică.

Vestigiile descoperite în acest punct aparțin perioadei medievale timpurii. Geografic, cele mai apropiate analogii le constatăm în Depresiunea Silvaniei, în siturile de la Șimleu Silvaniei „Str. A. Mureșanu, nr. 11” (sec. X-XI), Ip „Dealul Bisericii” (sec. XI), Zalău „Valea Mății / Baza TCI” (sec. X-XI), Zalău „Valea Miței/Școala Veche” (sec. X-XI) și Aghireș „Sub pășune” (locuirea din sec. X-XI). Desigur, în acest moment dispunem de puține artefacte în vederea stabilirii cronologiei vestigiilor descoperite. Analogiile sesizate sugerează o posibilă contemporaneitate a cuptorului menajer de la Pericei „Calău / Kalló” cu siturile din sec. X-XI mai sus amintite. Derularea unor săpături arheologice extinse ar putea furniza mai multe informații despre întinderea, caracterul și cronologia locuirii.

Abstract

The village of Pericei is located in the Sylvanian Basin, on the valley of the Crasna river. In the place named „Calău/ Kalló” was identified an archaeological feature, an early mediaeval domestic oven (built into the soil). Unfortunately, the oven was destroyed by a drainage ditch. The archaeological inventory of the domestic oven consisted of ceramic fragments from more cooking pots (without handles) and from an

grooved neck pot. Chronologically, based on the analogies found, it is possible that this domestic oven to be dated in the Xth - XIth centuries. Clarification of the issues of habitation and chronology requires extensive archaeological research.

Bibliografie:

D. Băcuț-Crișan, *Contribuții arheologice privind Nord-Vestul României în secolele VII-XI. Cercetări în Depresiunea Silvaniei*, Cluj-Napoca, 2014, p. 41-42, 44, 45-47.

D. Băcuț-Crișan, Zs. Csók, *O locuință medievală timpurie descoperită la Ip “Dealul Bisericii” (jud. Sălaj)*. În: Fl. Mărginean, I. Stanciu, D. Băcuț-Crișan (Editori), *Locuirea medievală timpurie din Transilvania și vecinătăți*, Cluj-Napoca, 2017, p. 281-288.

112. Ripiceni, jud. Botoșani

Punct: Popoaia

Tip sit: 11 – locuire civilă

Încadrarea cronologică: 143 – eneolitic târziu

Cod RAN: 38740.25

Autorizație nr. 371/02.11.2017

Colectiv: Andreea Vornicu-Țerna (MJ Botoșani) - responsabil științific; Stanislav Țerna (Universitatea „Școala Antropologică Superioară”, Chișinău), Andrei Asăndulesei (UAIC, Iași), Felix-Adrian Tencariu (UAIC, Iași), Diana-Măriuca Vornicu (Institutul de Arheologie, Iași)

Situl de la Ripiceni – *Popoaia* a fost descoperit în toamna anului 2016 prin analiza imaginilor satelitare de pe platforma Google Earth. Prezența unei așezări preistorice împrămiată cu șanț era sugerată de o anomalie de formă sub-circulară ce închidea un grup de structuri mai mici cu dispunere aproximativ radială. Verificarea în teren a anomaliei a confirmat prezența unei așezări preistorice datând din epoca eneolitică, mai precis din faza B a culturii Cucuteni¹.

Așezarea este situată pe o pantă lină, la izvoarele râului Popoaia, afluent de stânga al Bazeului, la o altitudine absolută de 170 m (47°53’30” N și 27°08’50” E) (fig. 1/A). Din punct de vedere administrativ, teritoriul ocupat de sit se află în comuna Ripiceni, în partea de vest a acesteia, la limita cu comuna Mihălășeni, într-o zonă extravilană în care agricultura este practică în mod intensiv.

Cercetările arheologice întreprinse în anul 2017 au avut ca obiectiv determinarea limitelor așezării și a distribuției spațiale a complexelor arheologice, determinarea stării de conservare a patrimoniului arheologic și datarea locuirii preistorice prin metodele cronologiei relative și ale celei absolute. În acest sens, au fost realizate prospecțiuni geofizice pe aproape întreaga suprafață a sitului și investigat parțial, prin sondaj arheologic, un complex adăncit.

Prospecțiunile geofizice au fost efectuate de către A. Asăndulesei și F.-A. Tencariu, din cadrul Departamentului de cercetare interdisciplinară – Domeniul științe, Platforma Arheoinvest, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, cu un

¹ A. Vornicu-Țerna, S. Țerna, Ripiceni – Popoaia: a new Cucuteni B settlement from North-Eastern Romania, în *Memoria Antiquitatis*, XXXI-XXXII, 2015-2016, Piatra Neamț, p. 97-112.

magnetometru Sensys, cu cinci sonde, cuplat la un GPS pentru raportarea măsurătorilor la sistemul național de proiecție. Planul geomagnetic obținut, în care se evidențiază numeroase anomalii caracterizate de un contrast ridicat de susceptibilitate magnetică, indică existența unei așezări cu cel puțin două etape de dezvoltare în care spațiul locuit este organizat în mod diferit, dar prezintă aceleași tipuri de structuri: locuințe de suprafață (cele mai multe arse), gropi, șanț de delimitare și/sau fortificare. În ceea ce pare a fi prima etapă de locuire a sitului se întrevide un model de dispunere a locuințelor în formare, aparent în cercuri concentrice. Acest nucleu este înconjurat de un șanț întrerupt, dincolo de care locuirea continuă, având un model planimetric radial. Șanțul exterior, de formă aproximativ ovală împrejmuiește așezarea din trei părți, partea de vest a așezării rămânând deschisă spre panta lină a văii Popoaia. Așezarea ocupă o suprafață de cca. 6,1 ha.

Arătura adâncă, procesele de eroziune a pantei din partea de vest a sitului și prezența unui canal de irigații modern, în prezent dezafectat, ce taie întreaga așezare preistorică pe axa NV-SE constituie principalii factori ce influențează în mod negativ starea de conservare a patrimoniului arheologic. Conform planului geomagnetic, o suprafață de aproximativ 0,6 ha din sit a fost distrusă odată cu construirea canalului de irigație și a rezervorului de apă aferent.

Cercetările intruzive au avut ca obiectiv colectarea de material arheologic pentru încadrarea crono-culturală a sitului eneolitic și obținerea unui prim profil stratigrafic. În acest sens, a fost trasată o secțiune (secțiunea 1) orientată nord-sud, cu dimensiunile de 1x4 m peste una dintre anomaliile din zona periferică, de nord-est, a așezării (fig. 1/B). Prin poziționarea sondajului în această zonă s-a urmărit datarea structurilor din, probabil, ultima etapă de locuire. Anomalia sondată arheologic relevă o intensitate a câmpului magnetic ce nu depășește 6 nT, fiind generată de prezența unui complex adâncit de formă neregulată. Aflată la extremitatea estică a unei locuințe arse, probabil în relație cu aceasta, groapa nu pare a fi umplută cu prea mult material ars, ci mai degrabă fragmentele ceramice și depunerile organice sunt cele care determină contrastul magnetic.

În ceea ce privește *metodologia de săpătură*, îndepărtarea succesivă a straturilor s-a realizat pe niveluri artificiale, numerotate de sus în jos cu cifre arabe. După excavarea fiecărui nivel s-a efectuat taluzarea suprafeței, delimitarea și documentarea fiecărui context arheologic. Secțiunea a fost împărțită în carouri de 1x1 m numerotate cu cifre de la 1 la 4 pe axul convențional y. Materialul arheologic a fost colectat pe complexe și carouri și înregistrat în lista de descoperiri ținându-se cont de categoria din care face parte: material în masă (fragmente ceramice și faunistice), piese individuale (plastică, utilaj din silex, piatră și MDA) și probe.

Secvența stratigrafică observată în secțiunea 1 cuprinde următoarele straturi, de sus în jos (fig. 2/a):

- 1.0 – 0,10/0,15 m: strat de sol negru arat, cu resturi vegetale;
- 2.0,10/0,15 – 0,35 m: strat de sol negru nearat, compact;
- 3.0,35 – 0,60/0,65 m: strat de sol cenușiu-închis cu materiale arheologice sporadice aflate în poziție secundară;
- 4.0,60/0,65 – 0,80/0,85 m: strat de sol brun-deschis în care se găsesc complexe preistorice;
- 5.0,80/0,85 – 1/1,10 m: strat de sol gălbui-cenușiu, reprezentând sterilul arheologic.

6. *Complexele arheologice* investigate în secțiunea 1 au furnizat material ceramic aparținând exclusiv fazei B a culturii Cucuteni.

Complexele denumite convențional 1001 și 1002 reprezintă primele două niveluri artificiale excavate, de cca. 20 cm fiecare și corespund depunerilor post-eneolitice. Sunt caracterizate prin prezența sporadică și gradul înalt de

fragmentare a materialului arheologic.

La excavarea celui de-al treilea nivel artificial, la adâncimea de cca. -0,60 m a fost atinsă partea superioară a stratului corespunzător locuirii eneolitice (complex 1003, nivel 3). Densitatea maximă a materialului arheologic se găsește la adâncimea de cca. -0,70 m (complex 1003, nivel 3A), prezentând o distribuție relativ uniformă pe suprafața secțiunii (fig. 2/b). În ceea ce privește componența acestuia, predomină resturile ceramice cu fragmentare joasă (peste 7 cm) și medie (3-7 cm), urmate de resturile faunistice și materialul litic. Partea inferioară a stratului de cultură (complexul 1004) se găsește la cca. -0,75 m. Aici, în partea nordică a secțiunii, pe suprafața caroului 4 a apărut o aglomerare de fragmente ceramice și resturi faunistice (complex 1005) concentrate într-un singur nivel de depunere. Solul nu prezenta schimbări evidente ale caracteristicilor sale față de restul suprafeței. Așadar, nu existau elemente care să indice prezența unei gropi în plan. Însă, la curățarea profilului estic s-a observat în dreptul caroului 4 o groapă/alveolare evidențiată prin culoarea mai închisă a solului, cu lărgimea la partea superioară de cca 45 cm iar la fund, de 15 cm. Fundul acesteia, ușor rotunjit, coboară la 20 cm sub partea inferioară a stratului de cultură sau 100 cm de la nivelul actual de călcare.

La adâncimea de cca. -0,90 cm, la taluzarea suprafeței, în partea sudică a secțiunii (carourile 1-2) a fost surprins conturul parțial al unei gropi (complexul 1006) (fig. 2/c). Delimitat la partea superioară a stratului steril arheologic, complexul se individualiza prin nuanța ușor mai închisă a solului, frecvența mare a concrețiunilor carbonatice și concentrarea de material arheologic. În plan, groapa are formă aproximativ circulară, cu deschiderea maximă de 120 cm pe axul nord-sud. Pe latura vestică a fost surprinsă pe o lungime de 45 cm, groapa continuând în profilul estic al secțiunii. Fundul gropii se află la -1,10 m de la suprafața actuală de călcare. Inventarul gropii este alcătuit din fragmente ceramice cu fragmentare joasă, resturi osteologice, un fragment de mari dimensiuni dintr-o rocă, fără intervenții antropice vizibile, deșeuri litice, toate concentrate în special înspre fundul gropii.

În ceea ce privește materialul arheologic recuperat, acesta însumează 294 fragmente ceramice (6215 g), 77 de resturi osteologice (1106 g) și 20 piese de silex. Complexul 1003 a furnizat cea mai mare parte a descoperirilor (33% din fragmentele ceramice și 25% din cele osteologice).

În ceea ce privește ceramica, categoria fină este reprezentată prin 280 de fragmente, în timp ce doar 14 aparțin ceramicii de tip Cucuteni C. În cadrul categoriei ceramicii fine, 11% este pictată, toată în stil monocrom. Complexul 1006 a furnizat peste jumătate din totalul de ceramică pictată (61%). Se observă prezența redusă a acestei tehnici decorative în complexul 1003 (3%) și absența din straturile superioare, situație ce poate fi explicată prin condițiile diferite de depunere. Menționăm în acest context că ceramica din straturile superioare este acoperită cu o patină negricioasă care adesea nu poate fi îndepărtată nici prin spălarea cu acid citric.

Formele ceramice au fost identificate pe baza a două profile de vase întregi și a 14 fragmente ceramice diagnostice. Cele două profile aparțin unor străchini, una de tip sfero-conic (fig. 3/a) iar cealaltă tronconică (fig. 3/c). Strachina sfero-conică provine din complexul 1003, este realizată dintr-o pastă cărămidie-gălbui cu aspect făinos ce conține incluziuni de origine minerală și nu păstrează decor. Din strachina tronconică s-a păstrat aproximativ o pătrime. A fost găsită în complexul 1005 și este decorată la exterior și interior prin tehnica picturii monocrome, cu motivul „cozii de cometă” pe corp și cu bandă simplă ce se desparte în două linii mai subțiri, pe buză.

Celelalte fragmente ceramice diagnostice provin de la vase de tip crater (2 fragmente), pahare (9 fragmente) vase binoclu (2 fragmente) și strachină tronconică (1 fragment). Două dintre fragmentele de pahare sunt pictate în zona gâtului cu linii

subțiri orizontale mărginite în partea de jos de o linie groasă.

Două buze provenind de la cratere sunt pictate atât la exterior, cât și la interior cu motive formate din linii văluroase sau în formă de „S” orizontal. Într-un caz, liniile văluroase încadrează semiove negative ce conțin elemente foliforme dispuse vertical (fig. 3/b).

Tipurile de decor și modul de corelare a acestuia cu anumite forme ceramice reprezintă un bun element de cronologie relativă, care plasează, cel puțin cea de-a doua etapă de locuire din așezarea de la Ripiceni-Popoaia, la același nivel cronologic cu așezări de tip Brânzeni VIII², Mereșeuca³, Miorcani⁴. Datarea absolută a complexului arheologic investigat este în derulare la laboratorul din Poznań.

Din cercetările de suprafață realizate în partea de vest a sitului, unde se află cel dintâi nucleu de locuire, provine un fragment dintr-un vas, probabil de tip amforă, cu decor incizat (fig. 3/d). Nu excludem o situație similară celei din așezarea de pe Nistru de la Racovăț⁵, unde ceramica incizată se găsește într-un procent mic alături de cea pictată de tip Cucuteni AB2. În acest caz, cercetarea extinsă a sitului de la Popoaia ar putea aduce informații valoroase privind cronologia internă a culturii Cucuteni-Tripolie din bazinul vestic al Prutului, mai exact trecerea de la etapa Cucuteni AB la Cucuteni B.

113. Săcălușești, com. Agapia, jud. Neamț

Punct: Valea Seacă

Cod RAN: 121135.01

Așezare fortificată. Eneolitic

Colectiv: Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț) - responsabil științific; Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Benedikt Praschl („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Magdalena Schaffer („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Franziska Wanka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Fabian Gapp

² V. Marcheveci, 1981, Otciot o polevîh issledovaniâh, provedennyh Arheologo-etnograficeskoi ekspedicii sektora narodnoi kul'turî c MAE. Arhiva Arheologică a MNIM, nr. 158.

³ V. Sorochin, 1990, K probleme hronologhii pameatnikov srednego Tripolia Moldavii, în Rannezemledelceskie poselenia-gigantî tripolskoi kul'turî na Ukraine, 1990, p. 94-102.

⁴ A. Nițu, 1969, Ceramica Cucuteni B de la Miorcani (Botoșani), în Memoria Antiquitatis, I, 1969, Piatra Neamț, p. 279-298.

⁵ V. Sorochin, 1990, K probleme hronologhii pameatnikov srednego Tripolia Moldavii, în Rannezemledelceskie poselenia-gigantî tripolskoi kul'turî na Ukraine, 1990, p. 94-102.

(„Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania)

Situl pluristratificat este amplasat pe terasa din partea dreaptă a Pârâului Valea Seacă, la aproximativ 500 m nord-vest de situl Topolița-*La Nord-Vest de Sat* și 200 m sud-est de fosta Cooperativă Agricolă de Producție Târgu Neamț.

Stațiunea a fost descoperită în anul 1999 de către Vasile Diaconu, care ulterior, până în 2012, a întreprins mai multe cercetări de suprafață¹.

Vestigiile identificate aici au fost încadrate de către descoperitor în paleolitic, eneolitic (complexul cultural Precucuteni-Cucuteni), epoca bronzului (culturile Costișa și Noua), epoca fierului (Hallstatt și La Tène) și epoca migrațiilor (cultura Sântana de Mureș)².

În anul 2017 au fost efectuate investigații arheologice interdisciplinare neinvazive, ce au afectat situl și zona sa limitrofă, constând în cercetări de suprafață, fotografii aeriene cu drona, modelarea digitală a terenului și prospecțiuni geomagnetice, în vederea reevaluării potențialului stațiunii, stabilirii forme, dimensiunilor și limitelor depunerii antropice, precum și a gradului actual de conservare a vestigiilor.

Rezultatele obținute cu acest prilej sunt foarte spectaculoase, fiind identificate două așezări alăturate – probabil eneolitice, dar nu și contemporane –, ambele cu forme rectangulare (dreptunghiulare), orientate pe direcția NV-SE, prevăzute probabil cu palisade și complexe (construcții incendiate și neincendiate, precum și gropi) aflate atât în interiorul, cât și în exteriorul zonelor protejate de sistemele de fortificație.

Așezarea dinspre nord-vest are dimensiuni mai mici (suprafața păstrată de aproximativ 1,5 ha), prezintă o densitate mare de gropi și are câteva resturi de construcții dispersate în cuprinsul său. Așezarea dinspre sud-est are dimensiuni mai mari (suprafața păstrată de aproximativ 3 ha) și mai multe resturi de construcții, în marea lor majoritate grupate.

Pe marginile de nord-est ambele așezări au fost parțial erodate de-a lungul timpului de Pârâul Valea Seacă, în prezent suprafețele lor fiind afectate de lucrările agricole.

Résumé:

En 2017, des recherches archéologiques interdisciplinaires non invasives (tels investigations de surface, photographies aériennes prises par le drone, modélisation digitale du terrain et prospections géomagnétiques) ont été effectuées dans le site pluristratifié de Săcălușești.

A cette occasion ont été découverts deux établissements voisins, énéolithiques, semble-t-il, mais d'âge différent, rectangulaires, orientés NV-SE, prévus de palissades et de complexes (édifices brûlés ou non, fosses), se retrouvant tant à l'intérieur qu'à l'extérieur de l'aréal défendu par les systèmes de fortification.

L'établissement orienté vers nord-ouest est plus petit (ayant la surface conservée d'environ 1,5 ha), présentant une grande densité de fosses et quelques constructions dispersées. L'autre établissement, orienté vers sud-est, est plus grand (ayant la surface conservée d'environ 3 ha) et comprend plusieurs débris de constructions, regroupées pour la plupart.

¹ V. Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXVIII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 2012, p. 30, 217, nr. 11, fig. 11/1.

² *Ibidem*, p. 30, 220, 230-234, 236-241, 244-246, 259, 261, 277, 282, 283, nr. 11, fig. 14/8; 24/1-7; 25/1-8; 26/2, 5-9; 27/1-7; 28/1-9; 30/1-5; 31/11-25; 32/1-26; 33/1-4; 34/3-6; 35/1, 3, 6; 38/1-4; 39/1, 2; 40/1-4, 6; 53/1, 2, 4; 55/1; 71/1, 2; 76/1-7; 77/1-7.

114. Sebeș, mun. Sebeș, jud. Alba

Punct: Moldiță

Necropolă tumulară (212), preistorie (1)

Cod RAN: 1883.37

Autorizație nr. 82

Colectiv: Horia Ion Ciugudean (MNUAI) - responsabil științific, Claes Uhnér (Römisches Germanische Kommission – Frankfurt am Main), Svend Hansen (DAI, Eurasien-Abteilung), Gabriel Bălan (MNUAI), Gabriel Tiberiu Rustoiu (MNUAI), Raluca Burlacu-Timofte (voluntar MNUAI), Johannes Kalmbach (Römisches Germanische Kommission – Frankfurt am Main)

The Sebeș - *Moldiță* site is located on a gently sloping terrace used for agriculture, some 250 m southwest of the small Secaș river, about 2 km southeast of the city of Sebeș (Pl. 1/1). The dominant feature on the site is a large burial mound, about 50 m in diameter, situated on a low hillock. Field walking at the site has not found any datable material, but it seems that the burial mound is part of a larger mortuary landscape, as a second substantial mound is found in a similar position on the left side of the Secaș river 1.3 km to the north west (in Sebeș – *Podul Pripocului* site area) and another possible mound is located about 1 km southeast of the survey area. Furthermore, a low rise indicative of a mound largely destroyed by ploughing was observed 170 m northeast of the large burial mound during field walking at the Sebeș site, and a small hill which might be a third mound is located at the northeastern border of the survey area 245 m away from the first mound.

Geomagnetic prospection. The location was surveyed by the Muzeul Național al Unirii Alba Iulia and the Römisches Germanische Kommission – Frankfurt am Main during April 2017 (Pl. 1/2). A five-channel SENSYS MAGNETO®-MX ARCH magnetometer was employed with the sensors positioned in 50 cm distances on a 2 m wide hand-drawn fiberglass cart. Geo-referencing was made with a Leica DGPS with the rover on the magnetometer. Acquisition of data was made with RTK fix with a positional accuracy of ($\pm 0.02/\pm 0.02$ m). Initial data processing and interpolation was made with the SENSYS MonMX, DLMGPS and MAGNETO® - ARCH software package, and post-processing was performed with Oasis Montage 8. Analysis and evaluation of the data was made in QGIS 2.18.

The survey area in Sebeș is 270 m long. It starts by a small access road that runs parallel to the A1 motorway in the southwest and follows the terrace slope towards the Secaș river in the northeast. The southwestern part encompass a 70x70 meter square around the large mound whereas the northeastern part constitutes an 60 m wide and 220 m long strip which covers the presumed destroyed burial mound and the southern section of the possible mound 245 m northeast of the large mound. The total survey area covers 1.7 ha (Pl. 1/3).

The southwestern section of the survey area has a large semicircular anomaly, made up by a 1 to 2 m wide band with negative nanotesla values ranging between - 0,2 to - 2. The anomaly has a diameter of close to 50 m. Extending from the southeastern limit of the semicircle to the northern boundary is a 40 m long and up to 3 m wide anomaly with values between 1.2 to 4 nT. When comparing the magnetogram with a digital terrain model generated from GPS data acquired during the geomagnetic prospection it is evident that the semicircular anomaly does not correlate well with the outline of the

mound as the highest point in the terrain is located about 20 m southwest from the centre of the semicircle, and as the northeastern part of the semicircle lies outside the extent of the mound. Although the mound is damaged by modern ploughing and likely by erosion, it does not seem plausible that this can account for the difference (Pl.1/3/A).

There are no strong anomalies inside the mound, but the central part has a diffuse 6x6 m anomaly with low nT values which might be a pit or the remnants of a wooden chamber. There is an oval 20x10 m anomaly with low nT values on the southeastern side of the mound and the 40 m long anomaly mentioned above follows part of the northeastern mound outline. The locations of these two anomalies in relation to the mound might indicate that they are extraction pits for earth used in the construction of the mound. This notion may be supported by that extraction of earth in these two positions on the terrace slope would have made the mound appear larger and better defined when viewed from the Secaș river.

The magnetogram has many anomalies indicative of metal debris, which is to be expected from a field used for modern agriculture. Apart from such readings the area northeast of the mound is mostly empty. Anomalies tell-tale of archaeological features appear first some 170 m from the mound in a position which corresponds well with the low rise in the terrain which was seen as a possible indication of burial mound where the upper part is essentially destroyed by ploughing. This area has 10 to 12 mostly circular anomalies, 1 to 3.5 m in size (most have a diameter of circa 2 m) with nT values between 2 to 3. The anomalies are arranged in a ring with a diameter of 22 m. Two circa 10 m wide anomalies with irregular shapes are found 15 m east of this anomaly concentration (Pl.1/3/B).

The northeastern section of the survey area where a third possible mound is located has two irregular shaped anomalies similar to those found east of the 22 m wide anomaly concentration described above. The area where the possible mound is located does not have any anomalies suggestive of archaeological features (Pl.1/3/C).

Evaluation of data. Based on the magnetogram and the local topography, it is probable that the large mound in the southwestern part of the survey area and the anomalies arranged in a ring indeed are burial mounds. The anomalies that make up the latter mound may be stones or pits that mark the outline of this otherwise largely destroyed feature. The 6x6 m anomaly in the central part of the large mound might be in line with excavated Eneolithic/Early Bronze Age earthen burial mounds from the surrounding region that have central pit graves or wooden funeral chambers¹, but it should be emphasised that this anomaly is diffuse and difficult to interpret.

Given that no ceramics were found during field walking at the site after ploughing it is unlikely that the irregular shaped anomalies around the burial mounds correspond with settlement activities, which supports the tentative interpretation that they may be extraction pits for soil used to erect the monuments. The nature of the small hill in the northeastern part of the site is difficult to assess, but given that the area has two anomalies indicative of soil extraction pits the possibility remains that it is a burial mound as well.

Rezumat

Situl din punctul *Moldiță* se află pe o terasă ușor în pantă de pe partea stângă a râului Secaș, la 2 km sud-est de orașul

¹ H. Ciugudean, *The Later Eneolithic/Early Bronze Age tumulus-burials in central and south-western Transylvania (I)*, în *Apulum* 32, 1995, p. 27; Idem, *Mounds and mountains: burial rituals in Early Bronze Age Transylvania*, în S. Berecki, R. Németh, B. Rezi (ed.), *Bronze Age rites and rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium Form Târgu Mureș, 8-10 October 2010*, Târgu Mureș, 2011, p. 21-57.

Sebeș (Pl. 1/1). Complexul cel mai important al sitului este reprezentat de un tumul de mari dimensiuni, de aproximativ 50 m în diametru (Pl. 1/2). În timpul cercetărilor de teren efectuate în aprilie 2017 nu au fost descoperite materiale care să dateze situl. Tumulul de aici poate fi considerat ca parte dintr-un peisaj funerar mult mai vast, care include un alt tumul situat pe o poziție asemănătoare, lângă râul Secaș, la 1,3 km nord-vest (în zona sitului de la Sebeș – *Podul Pripocului*) și o posibilă movilă funerară la 1 km sud-est de aria cercetată. Mai mult, sunt indicii că alte două movile deranjate de lucrările agricole se află în apropierea tumulului.

Suprafața totală acoperită de ridicarea magnetometrică este de 1,7 ha (Pl. 1/3). Analiza magnetogramei, dar și topografia locală, sugerează că movila de 50 m în diametru (Pl. 1/3/A) și alte două anomalii dispuse în cerc din apropiere (Pl. 1/3/B și C) sunt movile funerare. Aceste ultime două anomalii ar putea fi interpretate ca pietre sau gropi dispuse circular în jurul unor movile. În centrul tumulului principal a fost observată o anomalie de 6 x 6 m (Pl. 1/3/A) care ar putea sugera prezența unei gropi funerare centrale sau a unei camere funerare din lemn, similare tumulurilor cercetați din epoca eneolitică / bronzului timpuriu. Trebuie specificat că această anomalie este difuză și greu de interpretat.

115. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea

Cetatea Ibida

Cod RAN: 161277.01

Autorizație nr. 230/30.08.2017

Colectiv: dr. Mihaela Iacob - responsabil științific; dr. Andrei Soficaru, Dr. Petre Colțeanu, dr. Dănuț Prisecaru, dr. Ștefan Honcu, drd. Oana Gheorghe, Ma. Laura Gheorghiu.

Scurt istoric al cercetării: În anul 2008 în cadrul proiectului de cercetare arheologică sistematică derulată pe situl Cetatea *Ibida* (sat Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea), a fost identificat în timpul cercetării la cca 15 de turnul 10 al cetății, un complex arheologic notat M141. Acest complex reprezintă un context de tip funerar în care au fost descoperite oase umane¹ (de la un număr minim de 28 indivizi). Acestea nu se aflau în conexiune anatomică și complexul a putut fi cercetat doar pe lățimea secțiunii. Primele rezultate au indicat existența unei gropi comune, probabil legată de unul din momentele de distrugere ale cetății. Dat fiind ineditul acestui tip de complex și raritatea unor asemenea contexte, înainte de a continua cercetarea arheologică am considerat că este necesar să aflăm care sunt limitele lui, dacă este vorba de o groapă de mari dimensiuni sau un șanț în care indivizii au fost depuși. Aflarea acestor date ne vor ajuta în adoptarea metodologiei de cercetare dar și ne vor putea oferi posibilitatea efectuării unor estimări legate de timpul, echipa și costurile cercetării.

Obiective: determinarea dimensiunilor complexului M141, forma și tipul de context, identificarea metodologiei de cercetare, estimarea timpului, echipei și costurilor cercetării.

Metodologia de cercetare: conform principiilor diagnosticului arheologic intruziv² și a metodologiei de cercetare agreate au fost trasate un număr de trei secțiuni arheologice de sondaj. Secțiunile au fost realizate cu un utilaj

¹ Soficaru 2014: 307-340, Soficari & al. 2017, .

² Colțeanu 2016, 68-72.

de tip buldoexcavator, dotat cu o cupă de taluz. Adâncimea secțiunilor a fost determinată de apariția conturării M141. Profilele relevante ale secțiunilor au fost curățate manual, apoi desenate și fotografiate și descrise într-o fișă standard.

Rezultate:

S1: L = 13, 20 m; l = 1,70 m; Ad. max. = 2,5 (0,70) m; orientare = aproximativ Nord-Sud.

Profil Est:

- 0 - 0,30/40 m. Nivel menajer contemporan.
- 0,30/0,40-0,50 m. Sediment brun, cenușos, în care apar fragmente ceramice și piatră (nivel de cultură).
- 0,50 - 0,70 m. Sediment de culoare brună, pigmentat cu lut ars în care apar fragmente ceramice și piatră.
- Cx 1 (M141).Complex care apare conturat în nivelul de cultură (2), la - 0,50m, sub forma unui șanț (formă neregulată) cu lățimea în profilul secțiunii de 3,5 m. Este suprapus de CX 2.
- Cx 2. Complex care apare la adâncimea de -0,50m, probabil o groapă, cu lățimea surprinsă în profilul secțiunii de 2,5 m. Suprapune Cx 1.

Profil Vest:

- 0 - 0,30/50 m. Nivel menajer contemporan.
- 0,50 - 1,50 (2,5 m). Sediment brun, cenușos, în care apar fragmente ceramice și piatră (nivel de cultură).
- Cx 3. Complex conturat la adâncimea de 0,50m cu sediment de culoare brun-deschis, în care apar pietre și fragmente ceramice. Suprapune Cx1.
- Cx 2. Complex conturat la adâncimea de 0,50 m, are adâncimea în profil de -1 m, umplutura de culoare cenușiu-închisă pigmentată cu lut ars. Suprapune Cx1.
- Cx 1 (M 141) complex care apare conturat în nivelul de cultură (2), la -0,50 m, sub forma unui șanț (formă neregulată) cu lățimea în profilul secțiunii de 5,5 m. Este suprapus de CX 2 și Cx 3.

S2: L = 15 m; l = 1,70 m; Ad. max. = 0,70 m. Orientare: aproximativ Est-Vest.

- 0 - 0,20 m. Sediment de culoare brun-deschis, cenușos, în care apar sporadic fragmente ceramice și piatră.
- 0,20 - 0,70 m. Sediment de culoare brun închis, cenușos, pigmentat cu lut ars în care apar fragmente tegulare, ceramice și piatră (nivel de cultură).
- Cx1 (M 141). Complexul se conturează în statul de cultură sub forma unui nivel cenușos în care apar compact pietre și fragmente tegulare. A fost surprins pe o lungime de 12,50 m în profilul secțiunii spre vest.

S3: L = 17 m; l = 1,70 m; Ad. max. = 1, 20m. Orientare = aproximativ Est-Vest.

- 0 - 0,60 m. Sediment de culoare brun închis în care apar sporadic fragmente de tegulă.
- 0,60 - 1 m. Sediment de culoare brună, cenușos, cu piatră și fragmente de tegule în compoziție (nivel de cultură).
- Cx1 (M 141). Complexul a fost conturat la adâncimea de 0,60 - 0,70 m sub forma unui nivel cenușos în care apar compact pietre și fragmente tegulare. A fost surprins pe o lungime de 8, 20 m. în profilul secțiunii, spre vest.
- Cx 2. Complex conturat la adâncimea de 0,70 m spre marginea de est a secțiunii, sub forma unei aglomerări compacte de tegule.

Concluzii:

În urma efectuării diagnosticului arheologic intruziv pentru delimitarea M141 putem emite următoarele concluzii preliminare:

- Cx 1 (M141) apare în toate cele trei secțiuni de sondaj și se conturează de la adâncimea de 0,50-0,70 m sub forma unei aglomerări compacte de piatră cu material tegular. În urma cercetărilor din anul 2014³ s-a putut observa ca oasele umane erau acoperite de un capac format din piatră spartă în amestec cu material tegular. De aceea considerăm că în momentul în care a fost atins acest nivel ne aflăm pe conturarea complexului M141;

³ IACOB & al.

- Forma complexului este neregulată, de aceea tindem să considerăm că este vorba despre o alveolare/șanț în care oasele umane au fost depuse;

- Dimensiunile complexului nu au putut fi definite în totalitate din mai multe motive. Pe latura de Sud complexul merge până în apropierea zidului de incintă al cetății, față de care se află la o distanță de aproximativ 3 m. Pe latura de Nord complexul se conturează spre zona pe care se află depus pământul rezultat în urma cercetărilor anterioare. Cu toate acestea, având limitele de vest și est și conform grund-riss-urilor secțiunilor putem spune că complexul are aproximativ 20 m lungime(E-V) pe o lățime (N-S) de aproximativ 16 m, adică 320 mp;

- Fiind suprapus de alte complexe arheologice putem spune că Cx 141 nu face parte din faza finală de locuire a sitului arheologic.

Bibliografie

COLȚEANU 2016 - Petre Colțeanu, *Managementul proiectelor de cercetare arheologică contractuală*, Universitatea „Alexandru- Ioan Cuza”, Teză de doctorat, Iași, 2016.

IACOB & al. 2014 - M. Iacob, D. Paraschiv, G. Nuțu, M. Mocanu, C. Chiriac, D. Aparaschivei, Al. Rubel, A. Opaț, L. Mihăilescu-Bîrliba, S. Stanc, A. D. Soficaru, N. Mateevici-Culai, D. Nedu, 83. *Slava Rusă, com. Slava Cercezeș, jud. Tulcea [(L), Ibida]*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, p. 130-134.

SOFICARU, A. 2014 - Andrei Soficaru, *Anthropological data about the funeral discoveries from Slava Rusă, Tulcea County, Romania*, Peuce, S.N. XII, pag. 307-340.

SOFICARU & al. 2017 - A. Soficaru, C. Radu, M. Prociuc, Șt. Honcu, *Humans and animals in the same pit. Preliminary results regarding the burial M 141 from Slava Rusă*, International Symposium on Funerary Anthropology „Homines, Funera, Astra”, Fifth edition, *Death and Animals from Prehistory to Middle Ages*, „1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia, 18-21 October 2015 (în curs de publicare).

SOFICARU & al. 2018 - A. Soficaru, C. Radu, C. I. Tica, *A mass grave outside the walls: the commingled assemblage from Ibida*, în D. Martin (ed.), *The Bioarchaeology of Frontiers*, University of Florida Press (în curs de publicare).

116. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț

Punct: La Ilioi

Cod RAN: 122944.02

Așezare fortificată. Eneolitic

Colectiv: Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț) – responsabil științific; Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut

für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Benedikt Praschl („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Magdalena Schaffer („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Franziska Wanka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Fabian Gapp („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania)

Situl pluristratificat este amplasat pe terasa de pe partea dreaptă a Topoliței, în imediata apropiere a unei mlaștini, la aproximativ 700 m nord-vest de confluența Pârâului Netezi cu Topolița și la 400 m vest de stațiunea Grumăzești-*Deleni*.

Situl a fost descoperit în anul 2003 de către Vasile Diaconu, care în perioada 2006-2008 a întreprins aici câteva cercetări de suprafață¹.

Vestigiile identificate aici au fost încadrate de către descoperitor în eneolitic (cultura Precucuteni), epoca bronzului (cultura Noua), epoca fierului (Hallstatt) și antichitate (secolele II-III d.H.)².

În anul 2017 au fost efectuate investigații arheologice interdisciplinare neinvazive, ce au afectat parțial situl și zona sa limitrofă, constând în cercetări de suprafață, fotografii aeriene cu drona, modelarea digitală a terenului și prospecțiuni geomagnetice, în vederea reevaluării potențialului stațiunii, stabilirii forme, dimensiunilor și limitelor depunerii antropice, precum și a gradului actual de conservare a vestigiilor.

Astfel, a fost evidențiată existența unei așezări din faza Precucuteni II de formă rectangulară (dreptunghiulară), orientată pe direcția NV-SE, cu suprafața aproximativă de 1,5 ha, care dispune de un sistem de fortificație alcătuit dintr-un șanț, identificat parțial pe laturile sale de nord-vest și sud-vest. Resturile construcțiilor din cuprinsul său par a fi dispuse în grupuri.

În prezent stațiunea este afectată de lucrările agricole, iar în partea mediană de stâlpii rețelei electrice de înaltă tensiune, care o străbate de la vest la est.

Résumé

En 2017, des recherches archéologiques interdisciplinaires non invasives (tels investigations de surface, photographies aériennes prises par le drone, modélisation digitale du terrain et prospections géomagnétiques) ont été effectuées dans le site pluristratifié de Topolița.

Suite à ces investigations, un établissement Precucuteni II rectangulaire a été identifié, orienté vers NV-SE, d’une surface d’environ 1,5 ha, prévu d’un système de fortification comprenant une tranchée, partiellement identifiée sur ses côtés du nord-ouest et du sud-ouest. Les débris des constructions de son aréal semblent être regroupés.

¹ V. Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXVIII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 2012, p. 39, nr. 46.

² *Ibidem*, p. 39, 228, 232, 235, 237, nr. 46, fig. 22/1-12; 26/1; 29/1-7; 31/1-8; 35/2, 5.

117. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț

Punct: La Nord-Vest de Sat

Cod RAN: 122944.01

Așezare deschisă. Eneolitic

Colectiv: Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț) - responsabil științific; Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Magdalena Schaffer („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Franziska Wanka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Fabian Gapp („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania)

Situl pluristratificat este amplasat pe terasa din partea dreaptă a Pârâului Valea Seacă, la aproximativ 500 m sud-est de situl Săcălușești-*Valea Seacă* și 1 km m sud-est de fosta Cooperativă Agricolă de Producție Târgu Neamț. În prezent acesta ocupă parțial nord-vestul satului Topolița (comuna Grumăzești) și nord-estul satului Săcălușești (comuna Agapia).

Stațiunea a fost descoperită în anul 2001 de către Vasile Diaconu, care în perioada 2004-2006 a efectuat o serie de cercetări de suprafață¹.

Vestigiile identificate aici au fost încadrate de către descoperitor în eneolitic (cultura Precucuteni), epoca bronzului (cultura Noua), epoca fierului (Hallstatt) și antichitate (secolele II-III d.H.)².

În anul 2017 au fost efectuate investigații arheologice interdisciplinare neinvazive, ce au afectat parțial situl și zona sa limitrofă, constând în cercetări de suprafață, fotografii aeriene cu drona, modelarea digitală a terenului și prospecțiuni geomagnetice, în vederea reevaluării potențialului stațiunii, stabilirii forme, dimensiunilor și limitelor depunerii antropice, precum și a gradului actual de conservare a vestigiilor. Laturile de sud-vest și nord-est ale stațiunii nu a putut fi prospectată datorită existenței vegetației arboricole, a unei livezi, precum și a stâlpilor rețelei electrice de înaltă tensiune.

¹ V. Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXVIII, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 2012, p. 39, nr. 44.

² *Ibidem*, p. 39, 229, 232, 234, 236, 237, 240, 241, nr. 44, fig. 23/1-11; 26/3, 4; 28/10; 30/6; 31/9, 10; 34/1, 2; 35/7, 8.

Rezultatele acestor cercetări atestă prezența unui sit din faza Precucuteni II probabil nefortificat, de formă relativ rectangulară (dreptunghiulară), orientat pe direcția NV-SE, cu suprafața păstrată de aproximativ 2 ha, în cuprinsul căruia se găsesc mai multe complexe (gropi și resturi de construcții, acestea din urmă fiind dispuse probabil pe șiruri neregulate).

În prezent stațiunea este afectată de lucrările agricole.

Résumé

En 2017, des recherches archéologiques interdisciplinaires non invasives (tels investigations de surface, photographies aériennes prises par le drone, modélisation digitale du terrain et prospections géomagnétiques) ont été effectuées dans le site pluristratifié se trouvant à la limite des villages Topolița (commune de Grumăzești, département de Neamț) et Săcălușești (commune de Agapia, département de Neamț).

Les résultats de ces investigations ont attesté la présence d’un site Precucuteni II non fortifié, semble-t-il, rectangulaire, orienté vers NV-SE, d’une surface d’environ 2 ha, abritant plusieurs complexes (fosses et débris de constructions disposés probablement par rangs irréguliers).

118. Traian, com. Zănești, jud. Neamț

Punct: Dealul Viei

Cod RAN: 12089.03

Așezare deschisă. Eneolitic

Colectiv: Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț) - responsabil științific; Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Benedikt Praschl („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Magdalena Schaffer („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Franziska Wanka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Fabian Gapp („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania)

Celebra stațiune de la Traian este situată pe terasa mijlocie de pe stânga Râului Bistrița, la baza căreia se află bogate izvoare de ape naturale, ce alimentează Pârâul Bahna.

Situl a fost descoperit în 1951 de către Constantin Matasă, care în același an a efectuat aici și un sondaj. Cercetările arheologice sistematice au afectat o suprafață

totală de 2150 m², derulându-se sub coordonarea Hortensiei Dumitrescu, cu întreruperi, în perioada 1953-1961¹.

Vestigiile descoperite aici aparțin fazei Precucuteni I.

În anul 2017 au fost efectuate noi investigații arheologice interdisciplinare neinvazive, ce au afectat parțial situl și zona sa limitrofă, constând în cercetări de suprafață, fotografii aeriene cu drona, modelarea digitală a terenului și prospecțiuni geomagnetice, în vederea reevaluării potențialului stațiunii, stabilirii formei, dimensiunilor și limitelor depunerii antropice, precum și a gradului actual de conservare a vestigiilor.

Deși o parte din sit nu a fost cercetată datorită vremii nefavorabile și a stării improprii a terenului agricol, a putut fi evidențiată suprafața sa de aproximativ 1 ha, forma relativ circulară și limitele, care sunt exclusiv naturale și nu antropice.

Săpăturile arheologice efectuate anterior au afectat majoritatea complexelor precucuteniene, astfel încât anomaliile magnetice detectate în urma investigațiilor noastre nu oferă date concludente asupra diferitelor construcții și gropi. În urma săpăturilor arheologice de aici s-a menționat faptul că așezarea ar fi dispus de un sistem de apărare, constând într-un șanț de aproximativ 300 m lungime, cu un volum de circa 1500 m², dublat probabil și de un gard². În realitate însă, în zonele în care s-a presupus că ar fi existat șanțul de apărare antropic au fost identificate formațiuni geologice discontinui, naturale așadar.

Resturile locuirii precucuteniene rămase necercetate invaziv sunt afectate în prezent de lucrările agricole.

Résumé:

En 2017, des recherches archéologiques interdisciplinaires non invasives (investigations de surface, photographies aériennes prises par le drone, modélisation digitale du terrain et prospections géomagnétiques) ont été effectuées à l’intérieur de l’habitation attribuée à la phase Precucuteni I de Traian. Ainsi, ont été mises en relief la surface, la forme et les limites du site et en même temps une partie des anciennes fouilles archéologiques.

Les recherches de date récente nous permettent de vérifier l’exactitude d’une information publiée auparavant dans la littérature de spécialité concernant l’existence supposée d’un système anthropique de fortifications, constitué d’une tranchée et d’une palissade, semble-t-il. En réalité, dans les surfaces fouillées susceptibles d’abriter la tranchée en question, des formations géologiques discontinues, par suite naturelles, ont été identifiées.

119. Trâmpoiele, orașul Zlatna, jud. Alba

Punct: Grohaș

Cod epocă: preistorie (1); epoca romană (124)

Cod sit: fortificație (125)

Cod RAN: 1945.04

Autorizație nr. 122/11.05.2017 și 235/05.09.2017

Colectiv: Gabriel Bălan (MNUAI) - responsabil științific; Raluca Burlacu-Timofte (voluntar MNUAI), Meda Toderaș (IAB), Cornel Bucurenciu (neafiliat), Anca Timofan (MNUAI), Călin Șuteu (SC Gigapixel Art Srl), voluntari - membri în A.T.E. Trascău Corp Zlatna și studenți UBB Cluj-Napoca

¹ S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României, Biblioteca de Arheologie*, XXII, Editura Academiei, București, 1974, p. 172.

² *Ibidem*, p. 172.

La poalele Vârfului Grohaș, în extremitatea de vest a teritoriului satului Trâmpoiele, se află urmele unei fortificații de formă rectangulară, pe care localnicii o numesc cetatea de la Mărul Roșu (pl. 1/2-3). Fortificația se află pe o șa de lângă Vârful Grohaș, cu o altitudine de peste 1100 m. Acesta este poziționat în Munții Metaliferi și face parte dintr-o serie de vârfuri înalte care delimitează spre vest bazinul Ampoiului (pl. 1/1; 2/1-2).

Obiectivele cercetării arheologice de la Trâmpoiele au fost: (1) datarea fortificației; (2) stabilirea tipului de fortificație și identificarea elementelor defensive; (3) evaluarea potențialului arheologic al Vârfului Grohaș.

O secțiune de 22 x 2 m a fost deschisă pe latura de SE a fortificației, fiind orientată NV-SE. Secțiunea a fost împărțită în 11 carouri de 2 x 2 m, de la SE spre NV. Amplasarea secțiunii spre colțul de E al fortificației a depins foarte mult de intervențiile ulterioare vizibile chiar și pe imaginile din satelit (pl. 1/2-3). Secțiunea intersectează interiorul fortificației, valul și zona exterioară. În luna octombrie, Călin Șuteu (UAB) a realizat mai multe fotografii aeriene cu ajutorul unei drone.

Stratigrafie. Sub humusul vegetal, de culoare brună, se află un strat lutos, de culoare brună-deschisă, care are o grosime variabilă de 0,20-0,40 m, în care au fost descoperite materialele arheologice. În interiorul fortificației, în carourile 9-10, a fost documentat un al doilea strat, de consistență lutoasă și culoare neagră, care suprapune stratul steril din punct de vedere arheologic. Stratul steril, de culoare galbenă, are o consistență lutoasă și multe pietre în compoziție. În caroul 11, dar și în exteriorul fortificației, stratul de culoare brună-deschisă suprapune stratul steril. Valul a fost intersectat în secțiunea de sondaj, în carourile 6-8. În profilul secțiunii, valul este reprezentat de un strat de pământ lutos și numeroase pietre mari și mijlocii (pl. 4/1, 4), care au fost înregistrate până la adâncimea de 1,30 m de la nivelul actual de călcare (care este și coama valului). La baza valului se află o platformă din pietre, așezate pe două „asize” peste stratul steril (pl. 4/5-6). Șanțul se află în fața valului și a fost intersectat în carourile 3-6. Stratul de umplere este similar cu cel din val, fiind de culoare galbenă. Multe pietre din val au fost descoperite în poziție secundară în șanț, în partea aflată spre val. Un strat de culoare brună a fost înregistrat doar în partea superioară a șanțului, acesta având grosimea maximă de 0,12 m (pl. 4/2-3).

Complexe. Fortificația de formă rectangulară, cu laturile de 33-34 m, orientată NV-SE (pl. 1/3), constă dintr-un val amenajat cu piatră și pământ și un șanț săpat în exterior. Față de nivelul de călcare din interior, valul are o înălțime de 1 m. Calculând și platforma din pietre așezate pe două „asize” de la baza valului, acesta are o înălțime păstrată de 1,30 m (pl. 3/5; 4/1, 4, 6). În exterior, până la adâncimea maximă a șanțului, a fost înregistrată o diferență de nivel față de coama valului de 2,95 m. Platforma de la bază și mai multe pietre așezate pe cant sunt argumentele că valul avea o lățime inițială de 5,40 m (pl. 4/1, 6). Numeroasele pietre colmatate, împreună cu stratul lutos de culoare galbenă, sunt dovezi că valul avea o înălțime cu mult mai mare. Forma șanțului în secțiune este albiată (de forma literei „U”). Deschiderea șanțului, calculat de la marginea exterioară a valului, este de 4,70 m. Pornind de la baza valului, șanțul are o adâncime de 1,70 m. Față de nivelul de călcare din exterior nu prezintă o diferență foarte mare, doar 0,70 m adâncime. Umplutura șanțului constă dintr-un strat lutos, de culoare galbenă, similar stratului înregistrat în interiorul valului (pl. 3/4, 6; 4/2-3). Urmele unei palisade nu s-au descoperit. Acest lucru nu este surprinzător, dacă luăm în calcul numeroasele pietre colmatate din partea superioară a valului (pl. 4/2). Interesant este că nici în șanț nu au fost descoperite urme de cărbune, ceea ce ne face să credem că această fortificație nu a fost incendiată. În interiorul fortificației, am identificat o structură din piatră legată cu pământ, lungă de 6 m, orientată NV-SE, amenajată direct pe nivelul de călcare

(pl. 3/3). Aceasta datează din epoca romană, dovadă stând numeroasele fragmente ceramice și piese de fier descoperite în strat și pe nivel. Această structură din piatră reprezintă baza turnului de observație, care, probabil, era construit din lemn.

Inventoryul este sărăcăcios și constă doar din obiecte de fier (o lamă de cuțit, cuie și numeroase țințe care provin de la sandale) și fragmente ceramice (oale, cupe, ulcioare etc.). Alături de materialele din epoca romană, în secțiunea de sondaj au fost descoperite în poziție secundară mai multe piese litice confecționate din silex, care sugerează prezența unui sit preistoric în apropiere.

Concluzii

Au fost îndeplinite primele două obiective ale proiectului: (1) fortificația datează din epoca romană și (2) elementele defensive ale fortificației constau dintr-un val și un șanț. Din datele pe care le avem acum la dispoziție, putem afirma că la Grohaș se află un *burgus*, termen care desemnează un turn de observație fortificat. Turnul și partea superioară a valului erau amenajate din lemn. Trebuie să menționăm că turnul de la Trâmpoiele se află în districtul minier Almaș - Stănija, parte componentă a Cadrilaterului Aurifer al Munților Metaliferi¹. Conform lui V. Wollmann, cele mai apropiate centre de exploatare romane de locul în care a fost cercetat turnul sunt minele Haneș, Larga, Breaza, Fața Băii, Fericel și Albini². În aceste turnuri se aflau mici detașamente militare care aveau rolul de protejare și apărare a centrelor de exploatare minieră și a căilor de acces³. În lipsa unor date certe, nu putem stabili ce detașament era cantonat la Grohaș. În zona auriferă a Munților Metaliferi sunt menționate unități ale legiunii a XIII-a Gemina și un *numerus Maurorum Hispanensium*, care era staționat la Ampelum (Zlatna)⁴. O analogie pentru turnul de la Grohaș poate fi fortificația de la Abrud, construită din lemn și pământ, dar de două ori mai mare (50/40 m) din punct de vedere al dimensiunilor⁵.

Cel de-al treilea obiectiv propus rămâne să fie îndeplinit cu altă ocazie. Numeroase halde de steril, tăuri și mai multe guri de mină atestă o exploatare a minereului aurifer, prin galerii, în epocă contemporană, la începutul secolului al XX-lea. În același timp, cercetările de teren au pus în evidență existența unui drum care ar putea data din epoca romană, care lega exploatările miniere de orașul Ampelum.

Abstract

The fortification is placed on a saddle near Grohaș peak, at over 1100 m altitude. It is positioned in Metaliferi Mountains and is one of the high peaks which delimit the western part of Ampoi basin. The objectives of the research at Trâmpoiele were: (1) dating the fortification; (2) identification of the fortification type and defensive elements; (3) evaluation of the archaeological potential in Grohaș Mountain area. A trench (22X2 m) was opened on the SE part of the fortification, oriented NV-SE. The rectangular fortification, with 33-34 m long sides, oriented NV-SE (pl. 1/3), is formed by a stone and earth rampart and a ditch excavated on the exterior. The rampart is 1 m higher than the ground level from the interior. If we take into account the stone platform, arranged in two rows at the base of the rampart, it has a preserved height of 1.30 m (pl. 3/5; 4/1, 4, 6). In the exterior, the level difference

¹ V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră din Dacia romană / Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrüche im Römischen Dakien*, Bibliotheca Mvsei Napocensis XIII / Veröffentlichungen aus dem Deutschen Bergbau-Museum Bochum 63, Cluj-Napoca, 1996, p. 134-140, pl. LXXXIV.

² *Ibidem*, p. 138-139, pl. LXXXIII.

³ D. Benea, *Metalurgia și prelucrarea fierului în Dacia*, în Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis 9, 2008, p. 20.

⁴ *Ibidem*, p. 20.

⁵ Moga, Mesaroș 1980 - V. Moga, V. Mesaroș, *Cercetările arheologice de la Abrud (jud. Alba)*, în Apulum 18, 1980, p. 141-149.

between the crest of the rampart and the base of the ditch is of 2.95 m. The width of the ditch, measured from the exterior side of the rampart is of 4.70 m. From the base of the rampart, the ditch has 1.70 m depth. The inventory is poor and is consistent with iron objects (a knife blade, nails and hobnails) and sherds (pots, cups, jugs etc.). Together with the materials from the Roman period, in the trench there were discovered in secondary position two lithic objects made from silex, which points out the presence of a prehistoric site somewhere in the proximity of the tower. According to the data we registered by now, we can state that at Grohaș functioned a *burgus*, term which describes an observation fortified tower.

120. Țolici, com. Petricani, jud. Neamț

Punct: La Cimitir

Cod RAN: 123460.02

Așezare fortificată. Eneolitic

Colectiv: Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț) – responsabil științific; Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Doris Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Carsten Mischka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Benedikt Praschl („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Magdalena Schaffer („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Franziska Wanka („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania), Fabian Gapp („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania)

Toponimul aferent acestui sit a mai fost menționat în literatura de specialitate ca Șipot-Mohorātu¹ și În Cimitir².

Stațiunea este amplasată pe terasa de pe partea stângă a Pârâului Țolici, în marginea de vest a satului, în apropierea unei păduri. O parte însemnată din aceasta este distrusă de gropile mormintelor din cimitirul actual al satului.

Situl a fost descoperit de către colectivele de specialiști coordonate de Vladimir Dumitrescu și Silvia Marinescu-Bîlcu, în perioada derulării cercetărilor arheologice sistematice de la

¹ Șt. Cucos, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț, în Memoria Antiquitatis*, XVIII, 1992, p. 38, nr. 35.4.b.

² D. Garvăn, R. Munteanu, *Cercetări arheologice efectuate în perioada 2007-2010, în Memoria Antiquitatis*, XXV-XXVI (2008-2009), 2010, p. 559.

Târpești-*Râpa lui Bodai* (1959-1965 și 1968)³. Ulterior, Vasile Diaconu și Daniel Garvăn au întreprins o serie de cercetări de suprafață (2008, 2009, 2012)⁴.

Vestigiile eneolitice identificate aici aparțin fazei Precucuteni III⁵.

În anul 2017 au fost efectuate noi investigații arheologice, de natură interdisciplinară, ce au afectat parțial situl și zona sa limitrofă, acestea fiind de tip neinvaziv și constând în cercetări de suprafață, fotografii aeriene cu drona, modelarea digitală a terenului și prospecțiuni geomagnetice, în vederea reevaluării potențialului stațiunii, stabilirii formei, dimensiunilor și limitelor depunerii antropice, precum și a gradului actual de conservare a vestigiilor.

Din păcate, zona din incinta cimitirului nu a putut fi investigată, astfel încât este practic imposibil să putem preciza în stadiul actual al cercetărilor care a fost suprafața, forma sau limitele sitului în perioada eneolitică. În exteriorul cimitirului au fost surprinse câteva anomalii magnetice importante, ce ar putea reprezenta resturile unor construcții incendiate și neincendiate. Totodată, a fost identificat parțial și un șanț de apărare al așezării precucuteniene.

În ceea ce privește gradul de conservare al vestigiilor, distrugerile provocate de gropile mormintelor contemporane impun efectuarea imediată a unor cercetări arheologice preventive pe întreaga suprafață a cimitirului actual.

Résumé

En 2017, des recherches archéologiques interdisciplinaires non invasives (tels investigations de surface, photographies aériennes prises par le drone, modélisation digitale du terrain et prospections géomagnétiques) ont été effectuées dans l'établissement appartenant à la phase Precucuteni III de Țolici. Ainsi, ont été partiellement mises en relief la surface, la forme et les limites du site, tout comme l'existence possible des débris de constructions et la présence certaine d'une tranchée de défense.

L'état actuel de conservation des vestiges est assez précaire, du fait des fosses des tombes du cimetière villageois qui ont détruit une bonne partie de l'établissement. Nous conseillons, par suite, de procéder d'urgence à des recherches de prévention.

³ S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României, Biblioteca de Arheologie*, XXII, Editura Academiei, București, 1974, p. 176.

⁴ D. Garvăn, *Contribuții la cunoașterea culturii Precucuteni, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXX, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 2013, p. 73, nr. 210.

⁵ D. Garvăn, V. Diaconu, *Materiale din așezarea precucuteniană de la Țolici-În Cimitir (jud. Neamț)*, în *Memoria Antiquitatis*, XXVIII, 2012, p. 21-30.

121. Misiune de prospecțiuni geologice (foraje) în Delta Dunării

Între 10-21 mai 2017 a avut loc o misiune de prospecțiuni geologice (foraje) în delta Dunării, atât în aria rezervației biosferei, cât și pe șapte șantiere arheologice (teritoriul județelor Tulcea și Constanța) : Noviodunum, Aegyssus, Halmyris, Enisala, Orgamè, Caraburun și Histria.

Misiunea a fost realizată în cadrul proiectului doctoral Marie Curie COFUND DOC2AMU Climate Change and Geoaerchaeology in the Danube delta since 6000 yrs al doctorandei Alexandra Bivolaru și coordonat de profesor Christophe Morhange (Universitatea Aix-Marseille) și Valerie Andrieu-Ponel (Universitatea Aix-Marseille). Principalul scop al acestei cercetări este de a urmări evoluția deltei Dunării din punct de vedere geomorfologic în relație cu comunitățile umane ce au ocupat arealul între neolitic și Evul Mediu.

Echipa a fost coordonată de prof. dr. Christophe Morhange și a fost compusă din: drd. Alexandra Bivolaru (Universitatea Aix-Marseille), conf. dr. Valentin Bottez (Universitatea din București), drd. Adrian Vladu (Universitatea din București), drd. Liliana Croitoru (Universitatea din București), drd. Laurențiu Țuțuianu (Universitatea din București) și masterand Marian Tufaru (Universitatea din București). Au fost efectuate 41 de carote în zona anterior menționată, utilizând o carotieră cu rotopercuție COBRA TT, cu tuburi de 7 cm diametru pentru primul metru sondat, de 5 cm diametru pentru următorii doi metri, de 4 cm diametru pentru o adâncime între -3 și -5 m sub nivelul solului și de 3 cm pentru a ajunge la o adâncime între -5 și -7 m sub nivelul solului. Cu ajutorul unui GPS, pentru toate carotele au fost înregistrate coordonatele și altitudinea raportată la nivelul actual al mării. Fiecare foraj a fost descris și eșantionat pe teren, intervalul de eșantionare fiind adaptat în funcție de natura sedimentului și variind între 5-10 cm. Analizele bio-sedimentologice și geochimice vor fi realizate în laboratorul CEREGE (Aix-en-Provence, Franța), iar datările radiocarbon în Polonia (Poznan) și România (Măgurele, RoAMS).

Still arheologic	Număr total de carote pe fiecare sit	Adâncimea maximă atinsă (sub nivelul solului)
Histria	20	7 m
Caraburun	4	5 m
Orgamè	3	7 m
Enisala	2	7 m
Halmyris	1	5 m
Aegyssus	2	5 m
Noviodunum	9	7 m

Abstract

In May 2017, a team formed by members of the University of Bucharest and of the Aix-Marseille University, headed by professor Christophe Morhange, undertook a coring campaign in the Danube delta. Seven archaeological sites were studied Noviodunum, Aegyssus, Halmyris, Enisala, Orgamè, Caraburun and Histria. The drills have a depth in between 5 to 7 m below soil level. The bio-sedimentological analysis will be performed in CEREGE laboratory (Aix-en-Provence, France).

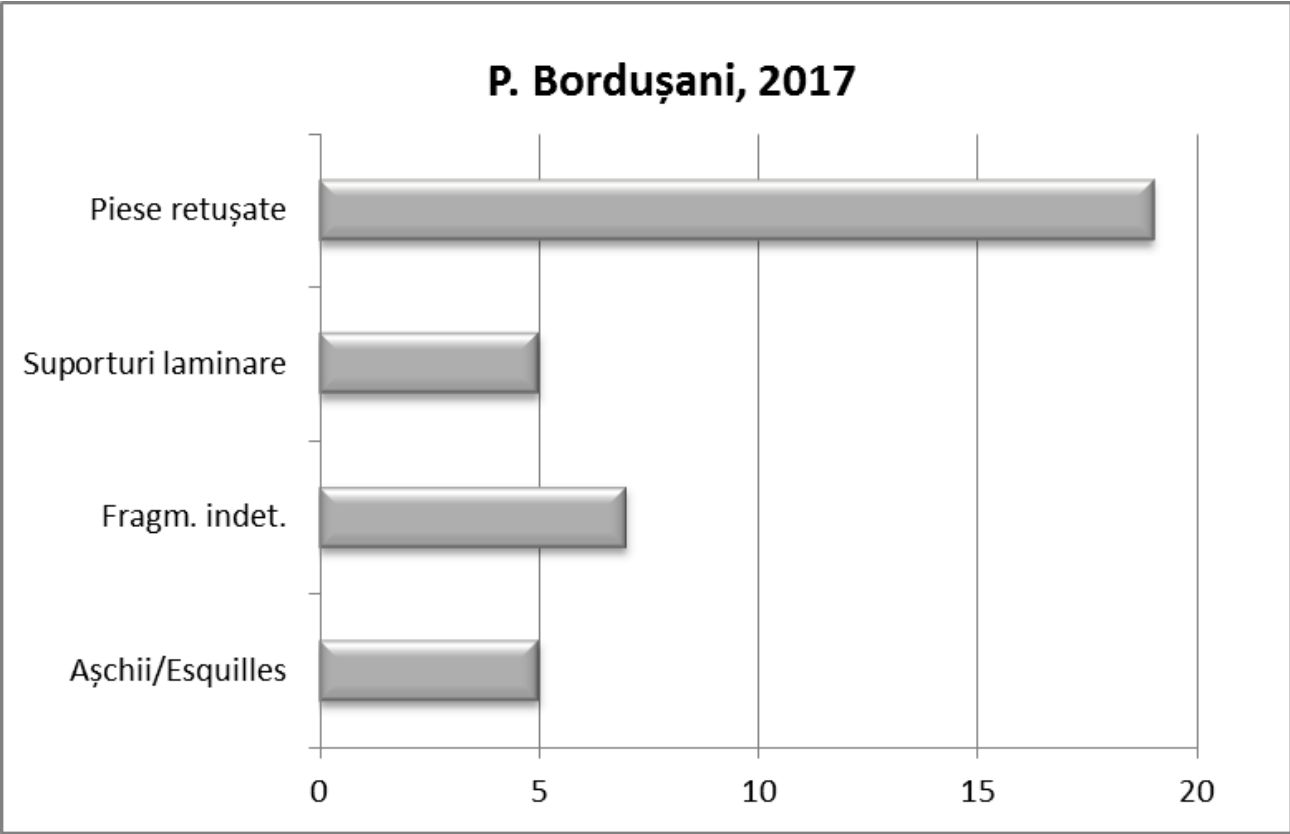

Fig. 1 – Bordușani - Popină. 2017. Grupe tehnologice ale eșantionului litic

Tab.1. Categoriile de artefacte și materiile prime din care au fost confecționate

Materia primă	Categorie de artefact	Număr piese
Os	Vârf	5
	Dălțiță	4
	Pendantiv	1
Corn	Daltă	1
	Suport	1

US	Taxon	Mollusca total						Pisces total						Reptilia (Emys orbicularis)	Aves	Total context
		Unio tumidus	Unio pictorum	Unio crassus	Unio sp.	Anodonta sp.	Viviparus sp.	Sturioni	Esox lucius	Cyprinus carpio	Ciprinide	Silurus glanis	Sander lucioperca			
1182	F7	3		1						6		5				15
1186	F6	3	1									3				7
1221	F6	2	1			1		1	1							6
1224	G6	2														2
1225	G6	4	1			9							2			16
1230	F6	2			4	2										8
1231	F6	3		1		1		2	3		3					13
1242	G6	6														6
1243	G6H6	79	7	1	16	13	6	2		2		7		1		134
1301	F6	2		1		2			1			1				7
1302	F6	4	1	1												6
1303	F6	11	1		2											14
1394	G7	9					1									10
1394	H7I6	41	4			3						1				49
1691	G7	66	12	3	9	5				3		11	1	1	1	112
1692	I7H7I8	242	19	3	42	25	4			2		7				344
1693	I6I7	37	12	1	7	3	3						2			65
1696	G7	26	1	1		1										29
1697	I7							3	2		5	2	3			15
1698	G7	1	1													2
1849	G6	15			8	2	1			1	1	3	2			33
1855	I5	8	2			2										12
1856	I5I6	36	10	4		2				1		1				54
1858	H5	3				1						1				5
1859	I6	5								1						6
1963	I7							1		1		5				7
2002	I6	12	2		2			1				5	1			23
2003	I6	54	12		25	12	8		5	3		19	1			139
2004	I5H5	18	3			1										23
2101	G5G6	21	6		6	1				2		1				37
2113	F6	4	2		4	4										14
7744	F7	12				4	1			1		2			2	22
7745	F7	11	2			1		1					1			16
7746	F7F8	76	3	5	2	1				1						88
	Total	818	103	22	127	96	24	5	12	31	1	80	4	11	3	1339

Fig. 2. Bordușani – Popină. 2017. Repartiția resturilor faunistice (pești, moluște și păsări)

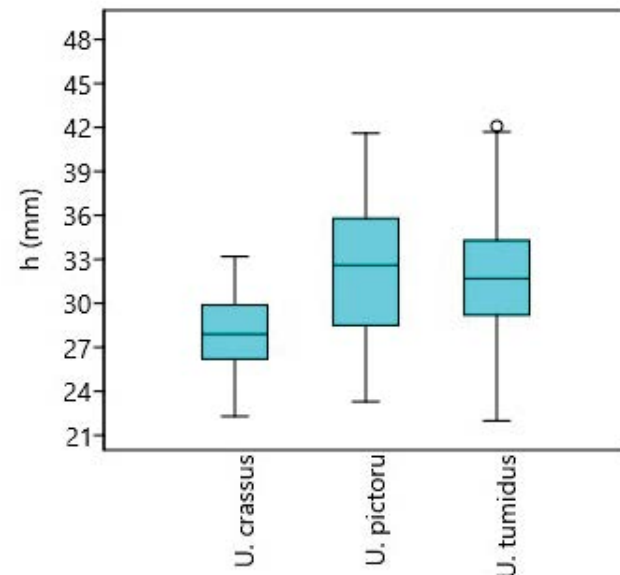

Fig. 3. Bordușani – Popină. 2017. Variația înălțimii cochiliilor din genul *Unio* prezente în eșantionul de la Bordușani-Popină.

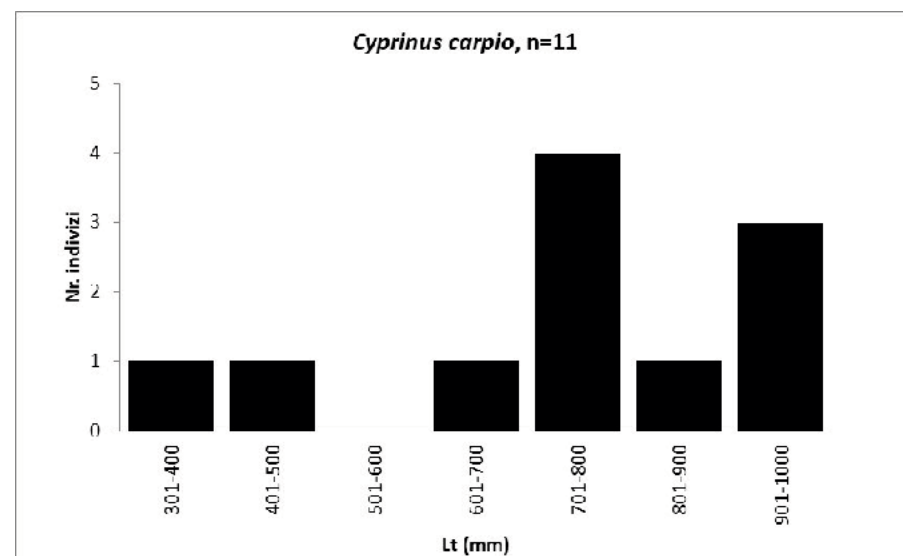

Fig. 4. Bordușani – Popină. 2017. Reconstituirea taliilor (lungimea totala) la indivizii de crap (*Cyprinus carpio*).

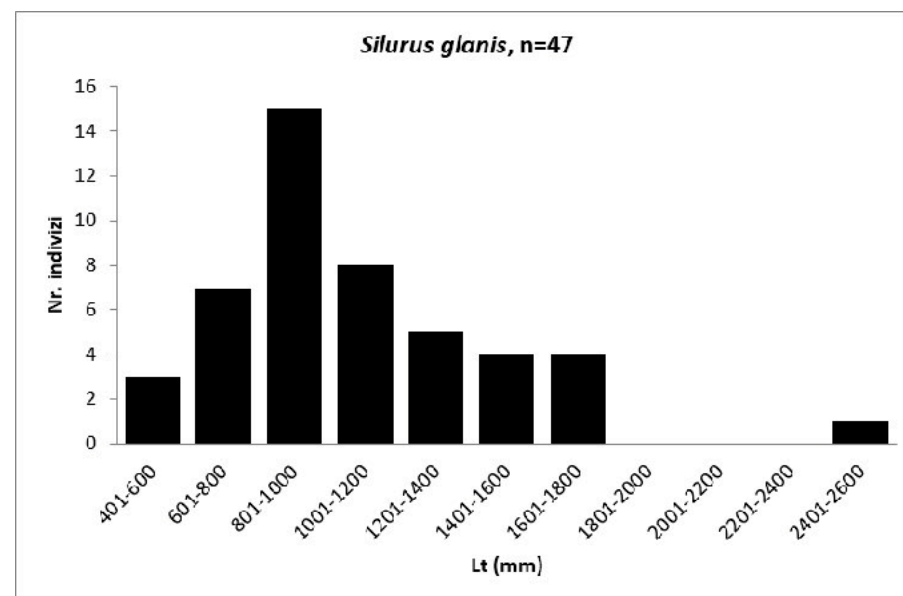

Fig. 5. Bordușani – Popină. 2017. Reconstituirea taliilor (lungimea totala) la indivizii de somn (*Silurus glanis*).

5. Bordușani-Popină, jud. Ialomița

Taxon	NR	G (g)
<i>Unio pictorum</i>	6	41,5
<i>Unio tumidus</i>	11	65,4
<i>Unio crassus</i>	1	9,4
<i>Unio</i> sp.	66	153,93
<i>Anodonta</i> sp.	4	4,32
<i>Cardium</i> sp.	2	4,82
Total Mollusca	90	279,37
<i>Cyprinus carpio</i>	1	0,68
<i>Sander lucioperca</i>	1	0,9
Pisces IND	1	0,15
Total Pisces	3	1,73
Reptilia (<i>Testudo graeca</i>)	7	18
Aves	5	2,58
vită (<i>Bos taurus</i>)	100	2947
oaie (<i>Ovis aries</i>)	12	191
ovicaprine	118	828
<i>Sus</i> sp.	1	3
iepure (<i>Lepus europaeus</i>)	2	3
<i>Equus ferus</i>	1	50
<i>Equus hemionus</i>	1	38
cerb (<i>Cervus elaphus</i>)	2	82
Total mamifere	237	4142

Tab. 1 – Cheia Vatra Satului: repartiția resturilor faunistice (moluște, pești, reptile, păsări și mamifere) din complexul C.37 (campania 2017)

ELEMENT ANATOMIC	<i>Bos taurus</i>	<i>Ovis aries</i>	ovicaprine	<i>Sus sp</i>	<i>Equus sp.</i>	<i>Lepus europaeus</i>	<i>Cervus elaphus</i>
Neurocranium**	1		4				
Viscerocranium		2					
Dentes sup.	1	1			1		
Mandibula	9	3	6				
Dentes inf.	1	2	4				
Hyoid			1				
Atlas	2		2				
Vert. thor.	8		8				
Vert. lumb.	7		5			1	
Sacrum	1						
Vert. caud.	3		3				
Vertebrae			3				
Costae	25		7		1		
Scapula	2		12				
Humerus	2	2	5				
Radius	1		16				
Ulna	1		2				
Carpalia	4						
Metacarpus	3		6				
Pelvis	3		6				
Femur	5		10				
Tibia	5		4			1	
Talus			1				1
Calcaneus	2		2				1
et Tarsalia	1						
Metatarsus	1	2	3				
Metapodalia	1		8				
Phalanx 1	7						
Phalanx 2	2			1			
Phalanx 3	2						
TOTAL	100	12	118	1	2	2	2

Tab. 2 – Cheia Vatra Satului: repartiția anatomică a resturilor faunistice de mamifere din complexul C.37 (campania 2017)

18. Grădina, com. Cheia jud. Constanța; Punctele: Cheia – Vatra Satului, Cheia – Pazvant I și II

secțiune	B	B	S2	S1	B	A		A	A	
sector	3	nivel	3			4	4	2	4	
complex	19		L1	US11		14	9	L2	13	Total
vită (<i>Bos taurus</i>)	42	48	6	4		1			1	102
oaie (<i>Ovis aries</i>)	2	15		1						18
capră (<i>Capra hircus</i>)	4	6								10
ovicaprine	13	10	6		1		1		1	32
cal (<i>Equus caballus</i>)	3	15	2	4	1	2		1		28
câine (<i>Canis familiaris</i>)		3						1		4
pisică (<i>Felis catus</i>)							2			2
vulpe (<i>Vulpes vulpes</i>)		1								1
lup (<i>Canis lupus</i>)		2								2
Total mamifere determinate	64	100	14	9	2	3	3	2	2	199
Total mamifere indeterminate	2	19	7			6	6		4	44
Total mamifere	66	119	21	9	2	9	9	2	6	243
găină (<i>Gallus domesticus</i>)			1							1
gâscă (<i>Anser anser domesticus</i>)							1			1
Aves ind.		3	2				1			6
Total Aves		3	3				2			8
crap (<i>Cyprinus carpio</i>)	1	1								2
Total Pisces	1	1								2
Total fauna	67	123	24	9	2	9	11	2	6	253

Tab 3. Cheia Pazvant II - Distribuția numerică a resturilor de faună

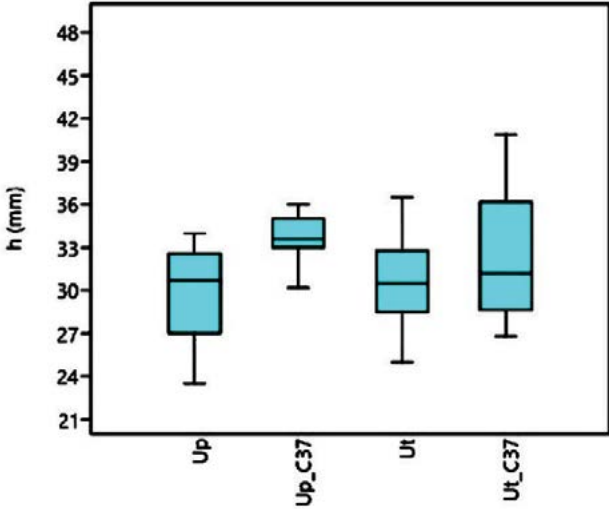

Fig. 1- Cheia Vatra Satului: variația înălțimii cochiliilor din genul *Unio* (Up-*Unio pictorum*, Ut-*Unio tumidus*) comparativ între eșantionul din secțiunea SE și cel din SN (C.37)

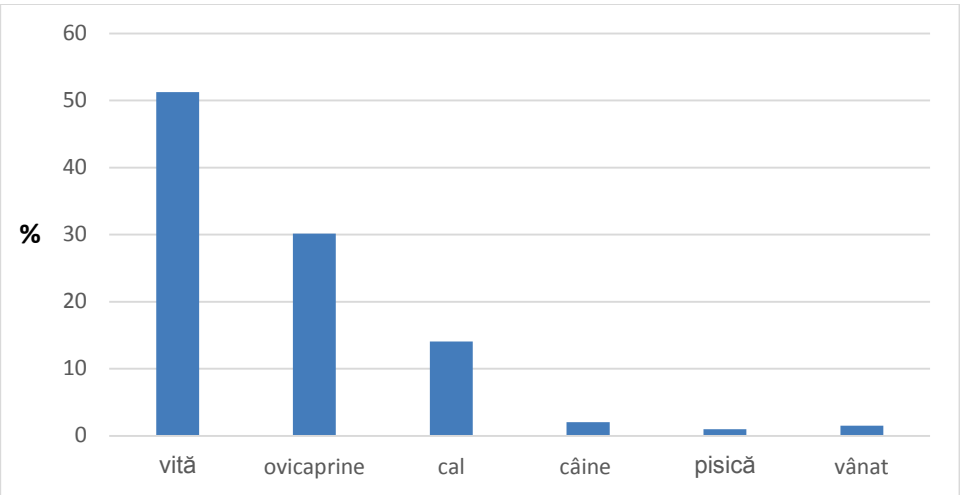

Fig. 2. Cheia Pazvant II - Repartiția procentuală a resturilor de mamifere

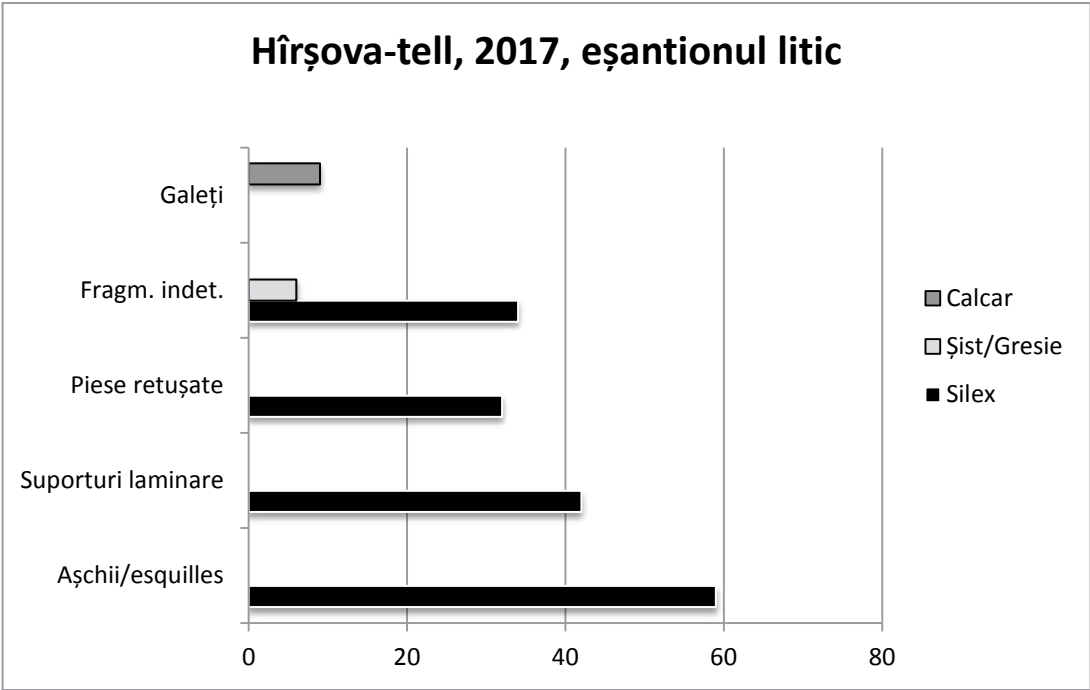

Fig.3 . Cheia Pazvant II - mandibula de oaie foarte bine conservată *in situ*

Nr. total fragmente	Nr. fragmente arse	Nr. concrețiuni silicioase	Dimensiuni (cm)
US 21000			
387	36	---	1 - 10
US 21008			
816	75	1	1 - 15
US 21009			
354	33	---	1 - 15
US 20263			
559	71	6	1 - 15
US 20976			
59	10	---	1 - 11
US 20978			
95	12	2	1 - 12
US 20982			
88	19		1 - 12
US 20985			
503	64	---	1 - 15
US 20996			
269	24	2	1 - 12
US 20999			
328	31	4	1 - 10

Tab. 1. Hîrșova 2017. Numărul total de fragmente de calcar, de fragmente arse și de fragmente cu concrețiuni silicioase în US -urile analizate.

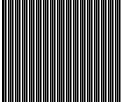
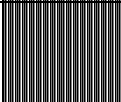
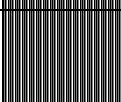
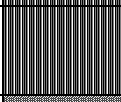
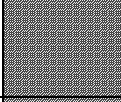
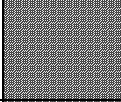
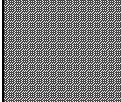
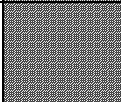
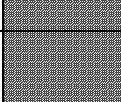
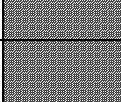
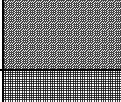
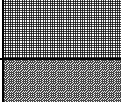
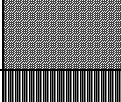
Tab. 2. Hîrșova 2017. Reprezentarea categoriilor de piese litice și materii prime

Materie primă	Categorie de artefact	Număr piese
Corn	Daltă	1
	Pendantiv	1
	Indeterminat	4
	Preformă	2
	Suport	4
	Rest de debitaj	56
Os	Spatulă	5
	Vârf	4
	Dălțiță	3
	Seceră	1
	Mâner	1
	Pendantiv	3
	Perlă tubulară	1
	Figurină	1
	Indeterminat	4
	Suport	2
Dinte	Pendantiv	1
Valvă	Brățară	1

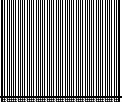
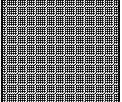
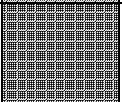
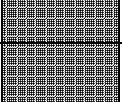
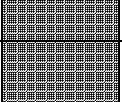
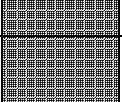
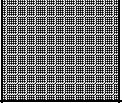
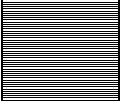
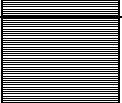
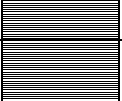
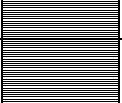
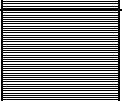
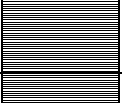
Tab. 4. Hîrșova 2017. Distribuția tipurilor de artefacte descoperite în funcție de materia primă

Nr. total fragmente	Nr. fragmente arse	Nr. concrețiuni silicioase	Dimensiuni (cm)
US 21000			
387	36	---	1 - 10
US 21008			
816	75	1	1 - 15
US 21009			
354	33	---	1 - 15
US 20263			
559	71	6	1 - 15
US 20976			
59	10	---	1 - 11
US 20978			
95	12	2	1 - 12
US 20982			
88	19		1 - 12
US 20985			
503	64	---	1 - 15
US 20996			
269	24	2	1 - 12
US 20999			
328	31	4	1 - 10

Tab. 1. Hîrșova 2017. Numărul total de fragmente de calcar, de fragmente arse și de fragmente cu concrețiuni silicioase în US -urile analizate.

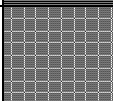
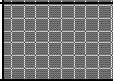
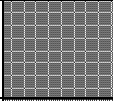
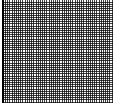

Adâncime (cm)	Coloana	Descriere	Interpretare și observații
0 - 22		Silt fin nisipos, brun cenușiu deschis, ușor eterogen, cu structură agregată, fără incluziuni antropice.	Sol actual.
22 - 38		Silt fin nisipos, brun cenușiu mediu, relativ omogen, cu structură agregată fină, cu rar (5%) granule de chirpici ars și cărbune, 2-4 mm.	Sol actual.
38 - 52		Silt fin nisipos, brun cenușiu mediu, relativ omogen, cu structură agregată fină, cu foarte rare granule de chirpici ars, 1 os de 2,5 cm.	Sol actual.
52 - 65		Silt fin nisipos, brun gălbui, relativ omogen, cu structură agregată, cu rare granule de lut ars și cărbune.	Sol actual.
65 - 80		Silt fin nisipos, brun cenușiu mediu, relativ omogen, cu structură granulară fină, cu foarte rare granule de chirpici ars și cărbune.	Sol actual / Coluviu.
80 - 100		Silt fin nisipos, brun cenușiu mediu - deschis, relativ eterogen, cu structură granulară fină, cu rare granule de lut ars	Sol actual / Coluviu.
100 - 127		Silt argilos și nisip fin, brun cenușiu mediu, relativ omogen, cu structură granulară fină, cu foarte rare granule de lut și chirpici ars, mm.	Coluviu.
127 - 146		Silt argilos și nisip fin, brun cenușiu deschis, relativ omogen, cu structură granulară fină, cu foarte rare granule mm de lut, chirpici ars și cărbune și un os de 3 cm.	Coluviu.
146 - 162		Silt argilos brun gălbui, omogen, cu structură granulară fină, cu foarte rare (1-2 %) granule mm de lut, și chirpici ars și 1 granul de chirpici 1 cm.	Coluviu.
162 - 181		Silt argilos brun cenușiu închis, ușor eterogen, cu structură granulară fină, cu rare granule mm de cărbune și un fragment de calcar 6 cm.	Coluviu.
181 - 200		Silt argilos brun gălbui, omogen, compact, cu foarte rari constituenți antropici. Un fragment de metal de 4 cm, puternic oxidat.	Nivelare (?)
200 - 228		Silt argilos și nisip fin, brun gălbui, relativ omogen, cu structură granulară fină, cu foarte rare granule mm de chirpici ars și cărbune.	Coluviu.
228 - 266		Silt argilos brun cenușiu închis, omogen, cu structură agregată fină, cu rari constituenți antropici fini (mm).	Paleosol.

21. Hârșova. str. Fundătura Dunării nr. 8, jud. Constanța - Hârșova tell; Punct: Tell

266 - 300		Silt argilos brun cenușiu mediu, omogen, cu structură agregată fină, cu foarte rari constituenți antropici fini (mm) – chirpici ars, lut și cărbune.	Paleosol.
300 - 343		Silt argilos și nisip fin, brun cenușiu mediu, ușor eterogen, cu structură granulară fină, cu rari constituenți antropici fini (mm).	Coluviu.
343 - 373		Silt argilos și nisip fin, brun cenușiu mediu, relativ omogen, cu structură granulară fină, cu 5-10% constituenți antropici fini – chirpici ars și lut, foarte rare granule de cărbune.	Coluviu.
373 - 388		Silt argilos și nisip fin, brun cenușiu mediu, eterogen, cu structură granulară fină, 5-10% constituenți antropici fini – chirpici ars, cărbune,	Coluviu.
388 - 400		Silt argilos și nisip fin, brun cenușiu deschis, eterogen, cu structură granulară fină, rari constituenți antropici fini – chirpici ars, cărbune,	Coluviu.
400 - 455		Silt argilos și nisip fin, brun cenușiu mediu, foarte eterogen, cu structură granulară 1-2 cm, 5-15% constituenți antropici fini – chirpici ars, lut, cărbune fin, rare scoici mm.	Coluviu.
455 - 473		Nivel micro-stratificat, brun cenușiu deschis, omogen, cu rare scoici mm, granule fine de chirpici ars și cărbune, 1 granul de lut 2 cm, 1 cochilie 3 cm.	Nivel de locuire.
473 - 500		Nivel micro-stratificat, brun cenușiu deschis, omogen, cu rare granule fine de chirpici ars și cărbune, foarte rare scoici, rare granule de calcar 3-4 mm, rare granule de lut 1 - 2 cm.	Nivel de locuire.
500 - 515		Nivel micro-stratificat, brun cărămiziu deschis, omogen, cu frecvent chirpici ars și lut verzui.	Nivel de locuire.
515 - 526		Nivel micro-stratificat, brun cenușiu mediu, omogen, cu rare scoici, chirpici ars și cărbune.	Nivel de locuire.
526 - 558		Nivel micro-stratificat, brun cenușiu verzui, omogen, cu frecvent chirpici nears și frecvente granule de chirpici ars, cărbune, rare scoici, 1 os.	Nivel de locuire. Eșantioane pentru datare radiocarbon – de cărbune (529 cm) și de os (537 cm).
558 - 575		Nivel micro-stratificat, brun cenușiu verzui și brun cenușiu închis, eterogen, cu frecvent chirpici nears și frecvente granule de cărbune și scoici, 1 fragment rocă 2-3 cm.	Nivel de locuire.
575 - 589		Nivel micro-stratificat, cenușiu verzui și brun cenușiu mediu, eterogen, cu rare granule de cărbune și scoici.	Nivel de locuire.

21. Hârșova. str. Fundătura Dunării nr. 8, jud. Constanța - Hârșova tell; Punct: Tell

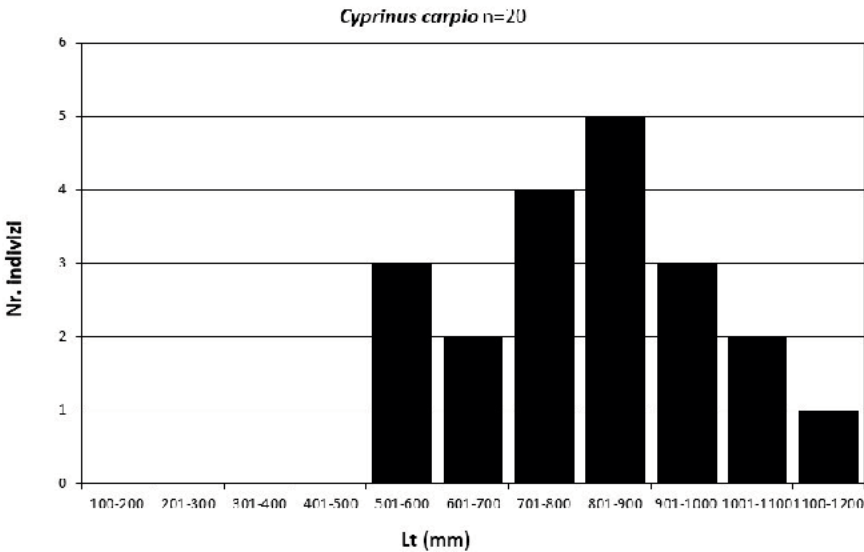

589 - 600		Nivel micro-stratificat, brun cenușiu verzui, omogen, cu frecvent chirpici nears și frecvente granule de chirpici ars, cărbune și scoici.	Nivel de locuire.
600 - 625		Nivel micro-stratificat, brun cenușiu închis, omogen, cu cărbune fin și frecvente oase de pești.	Nivel de locuire.
625 - 643		Silt argilos, cu nisip fin, brun cenușiu mediu, eterogen, fin granular, cu fragmente ceramice cm și chirpici ars.	Nivel de locuire.
643 - 656		Silt argilos și nisip fin, omogen, fin granular, cu rare scoici mm, 1 de 2 cm, cu fragmente vegetale fine.	Nivel de locuire.
656 - 669		Silt argilos brun cenușiu închis, eterogen, cu lamine organice cenușiu închis, 1 fragment de calcar 5 cm.	Nivel de locuire. O probă de os pentru datare radiocarbon (568 cm).
669 - 683		Silt argilos cenușiu gălbui, cu amprente feruginoase verzui roșcate, cu aspect eterogen, fără constituenți antropici.	Amenajare / Nivelare (?)
683 - 700		Nisip fin - mediu, gălbui, foarte omogen, compact, fără constituenți antropici.	Acumulare de terasă

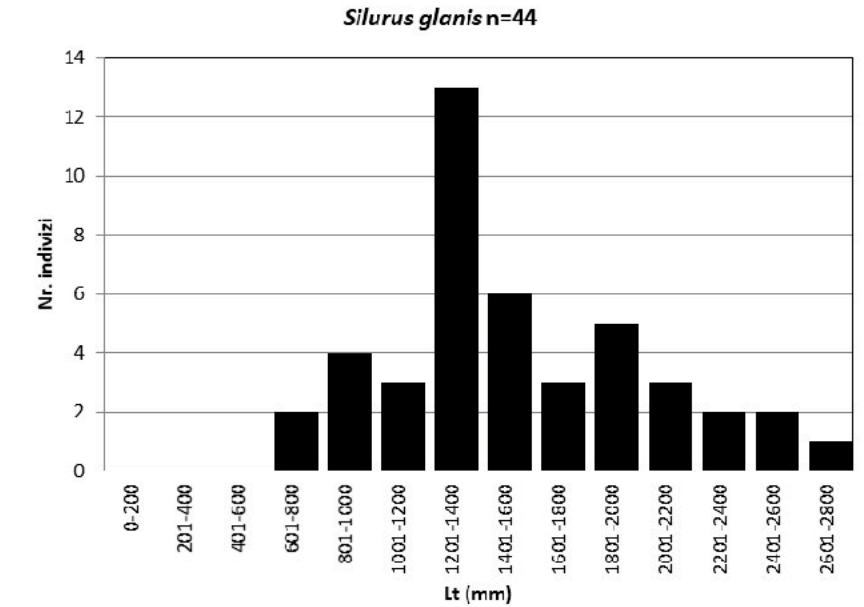
Tab. 3. Hîrșova 2017. Succesiunea sedimentară observată în carotajul C 1 / 2017.

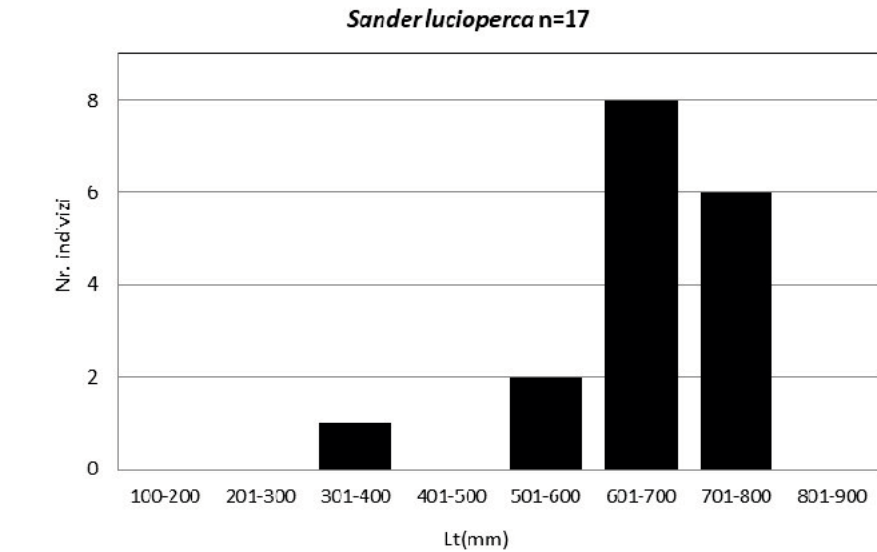
Fig. 1. Hîrșova 2017. Succesiunea sedimentară prelevată în carotajul C 1 / 2017.

Tab. 7. Hîrșova 2017. Reconstituirea taliilor (lungime totală-LT) pentru indivizii de crap (*Cyprinus carpio*).

Tab. 8. Hîrșova 2017. Reconstituirea taliilor (lungime totală-LT) pentru indivizii de somn (*Silurus glanis*).

Tab. 9. Hîrșova 2017. Reconstituirea taliilor (lungime totală-LT) pentru indivizii de șalău (*Sander lucioperca*).

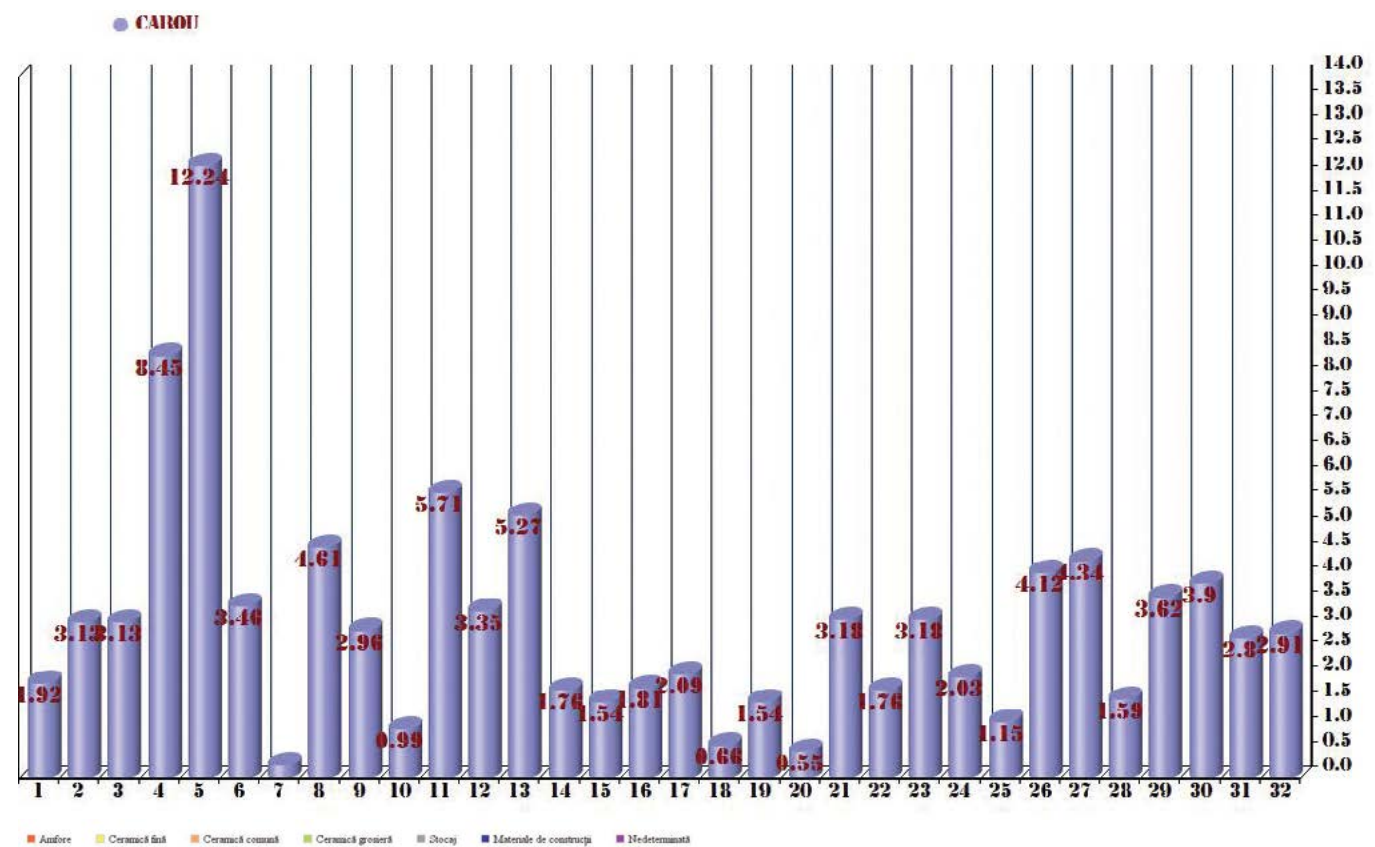

Fig. 1, 2. Distribuția materialului ceramic

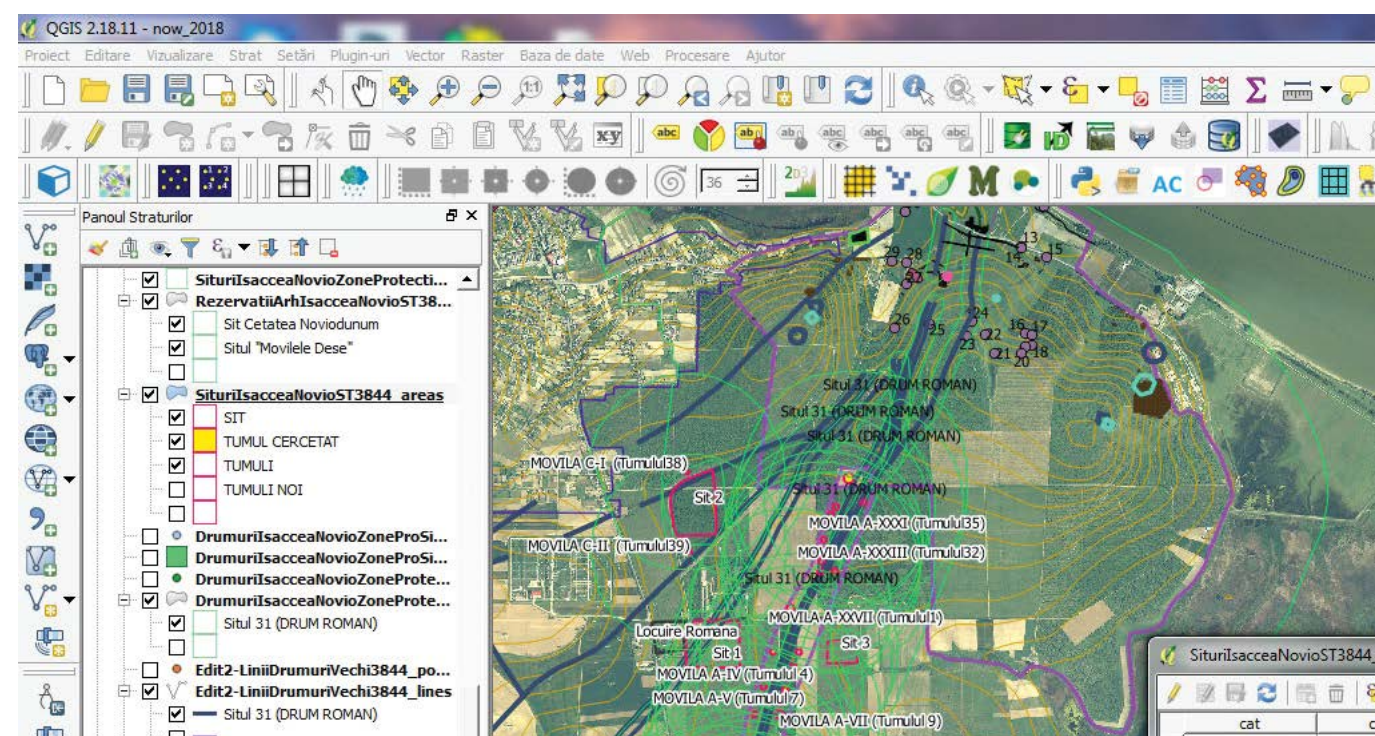

Fig. 3. Utilizarea aplicației Quantum GIS pentru prelucrarea datelor în format GIS

24. Isaccea, jud. Tulcea - Noviodunum - Punct: Cetate

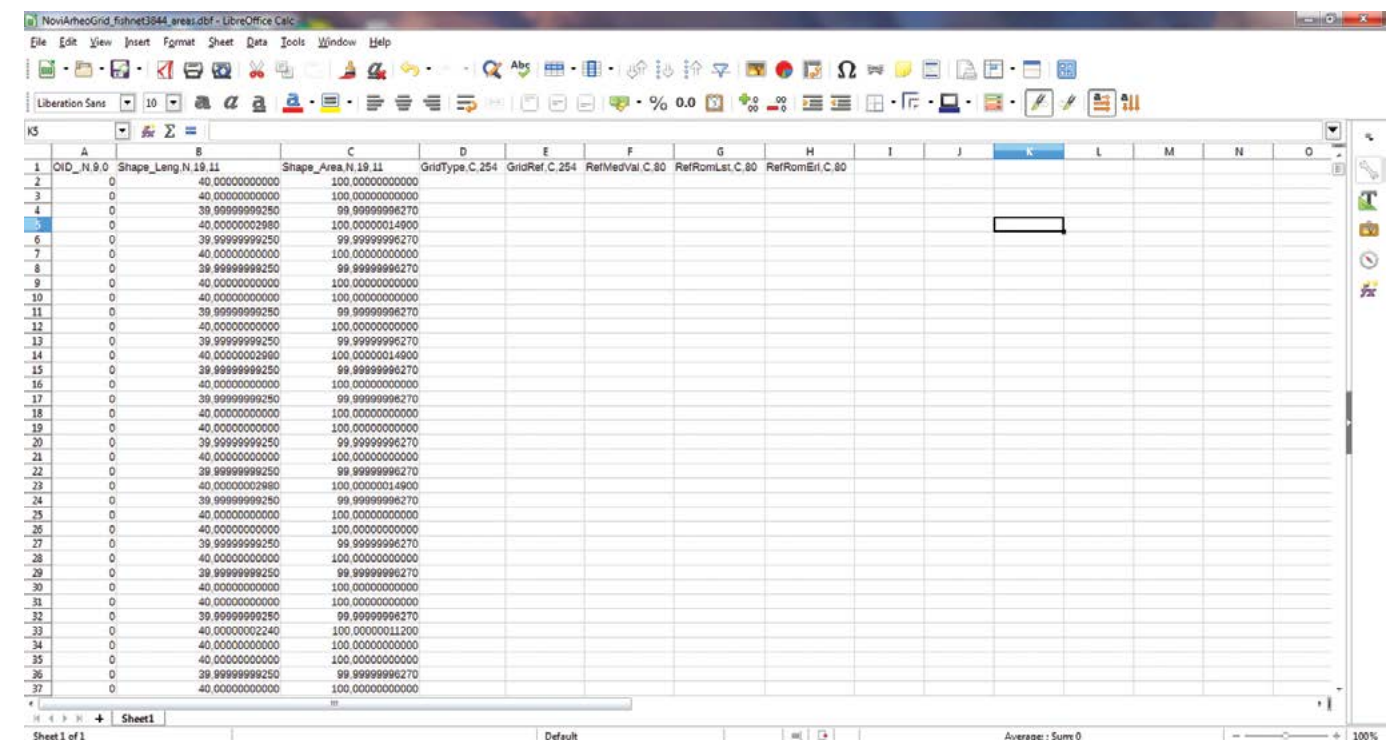

Fig. 4. Utilizarea aplicației LibreOffice pentru modificarea structurii tabelor tip bază de date

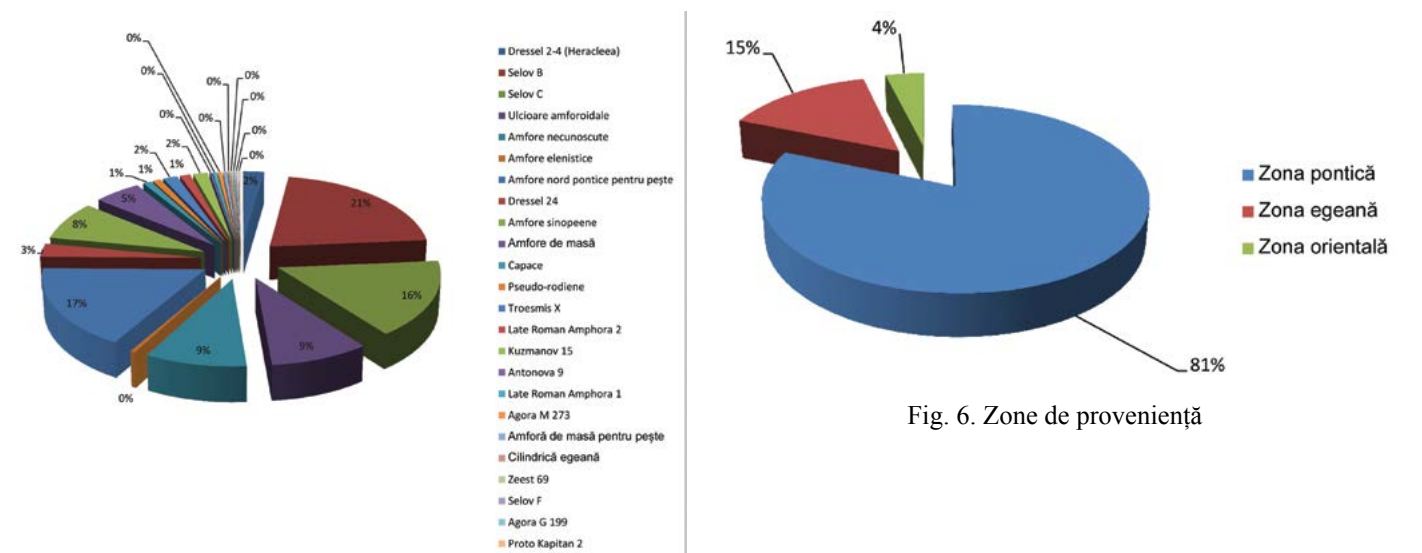

Fig. 6. Zone de proveniență

Fig. 5. Pondere amfore basilica

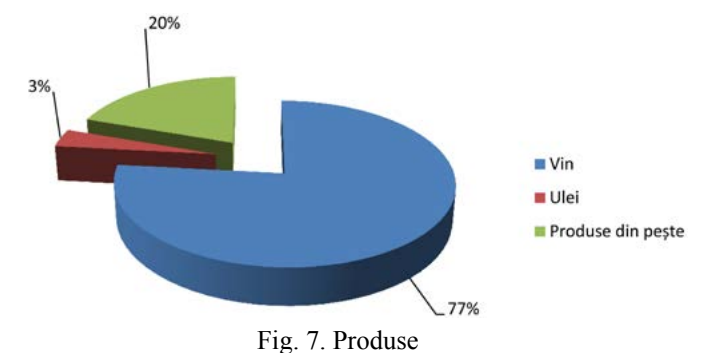
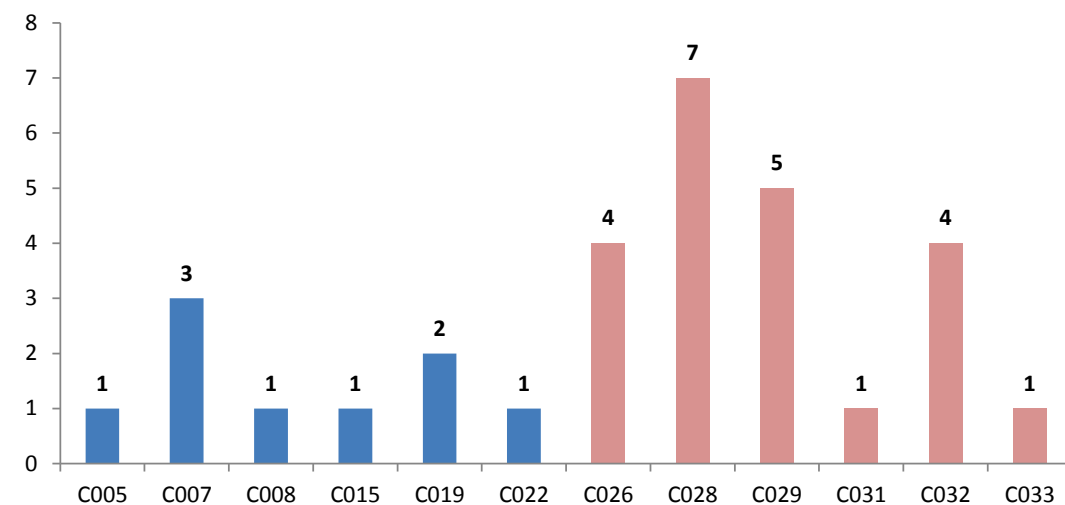

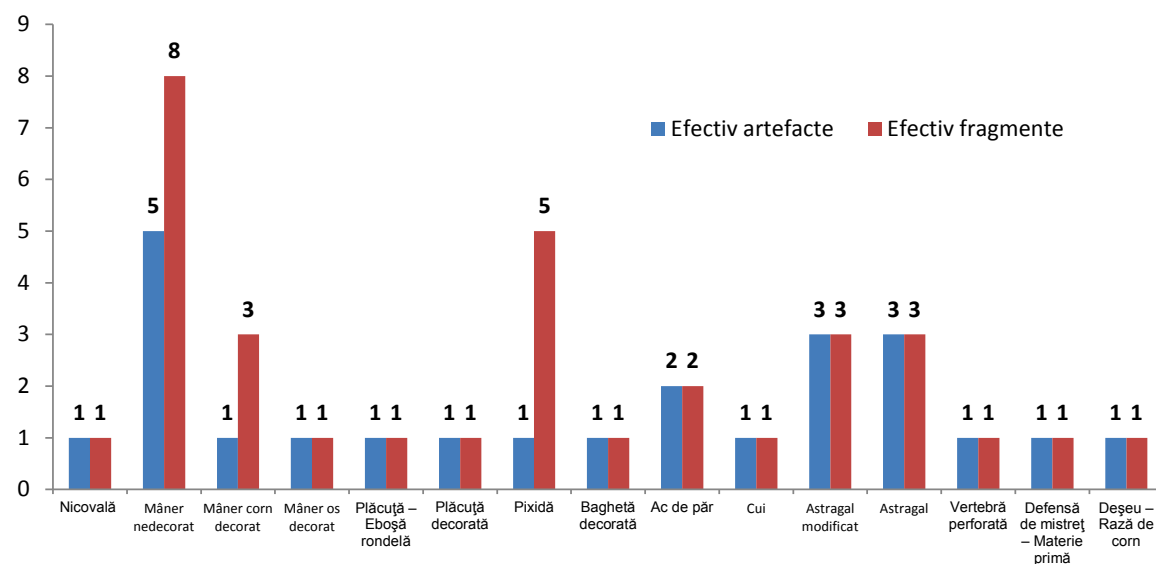
Fig. 7. Produse

24. Isaccea, jud. Tulcea - Noviodunum - Punct: Cetate

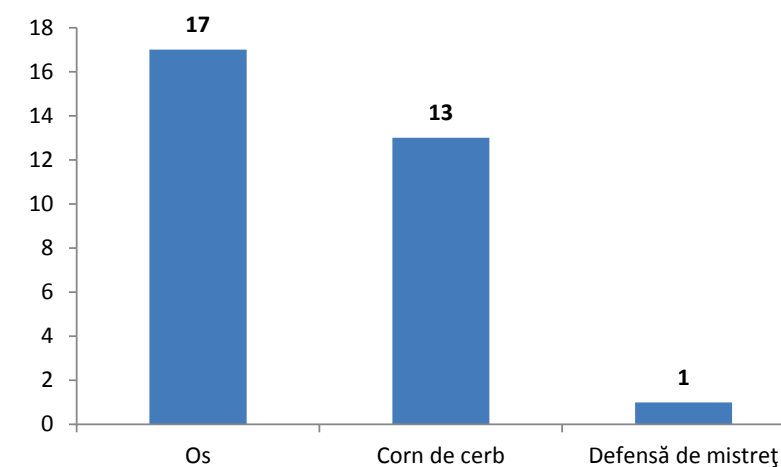

Grafic 1. HIS-ACS 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Distribuția efectivului pe casete / HIS-ACS 2013-2016. Artefacts from osseous raw materials. Spatial distribution on excavation surfaces.

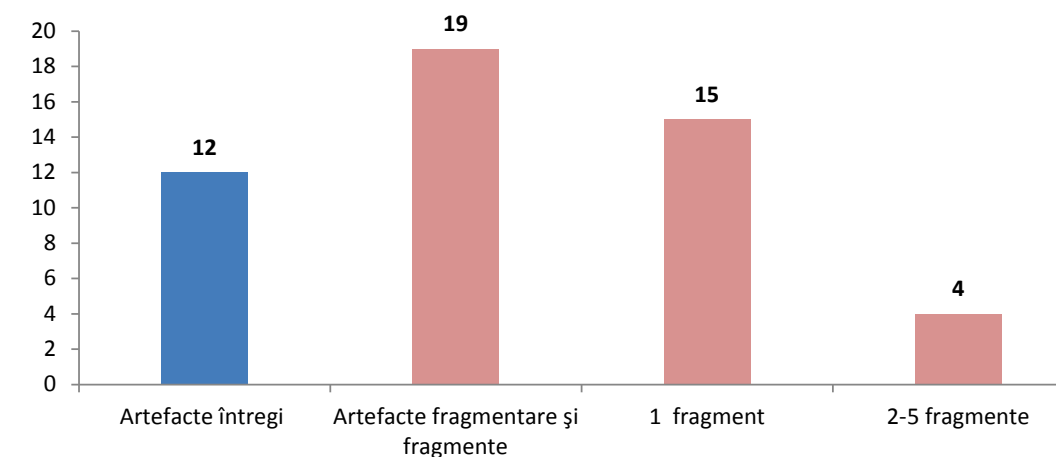

Grafic 2. HIS-ACS 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Structura tipologică – artefacte (24) și fragmente (31) / HIS-ACS 2013-2016. Artefacts from osseous raw materials. Typology – artefacts (24) and fragments (31).

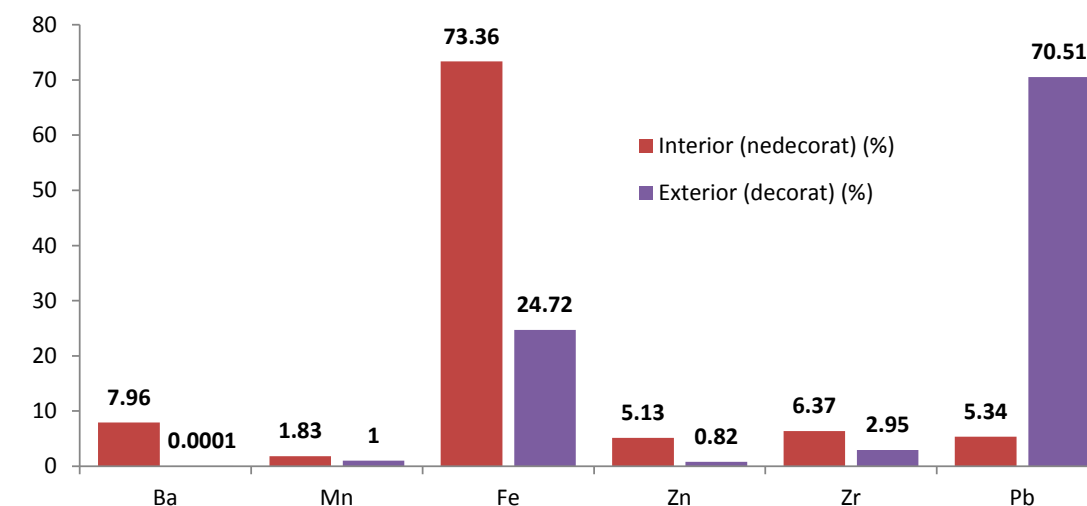
28. Istria, jud. Constanța - Histria – Sector Acropola Centru-Sud.
Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016

Grafic 3. HIS-ACS 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Distribuția materiilor prime / HIS-ACS 2013-2016. Artefacts from osseous raw materials. Distribution of raw materials.

Grafic 4. HIS-ACS 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Starea de conservare / HIS-ACS 2013-2016. Artefacts from osseous raw materials. State of conservation.

Grafic 5. HIS-ACS 15. Analiza compozițională non-destructivă a fețelor – elemente chimice identificate în modul Analytical (%). Prezența semnificativă a fierului și a plumbului / HIS-ACS_15. XRF elemental composition analysis, chemical elements identified in the Analytical Mode (%). Significant presence of iron and lead.

28. Istria, jud. Constanța - Histria – Sector Acropola Centru-Sud.
Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016

Indicativ HIS-ACS	Artefact	Nr. inv.	Materie primă	Sit Sector Campanie	Caseta Caroul	Adâncime	Complex
1	Nicovală pe metapod de vită	457	Os	HIS-ACS 2016	C032		32004
2	Mâner de corn de cerb pentru cuțit (briceag)	780	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C015/C020		15002/ 20002
3	Mâner de corn de cerb decorat; aceeași piesă cu HIS-ACS_4 și HIS-ACS_5	353a	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C029		29005
4	Mâner de corn de cerb decorat; aceeași piesă cu HIS-ACS_3 și HIS-ACS_5	353b	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C029		29005
5	Mâner de corn de cerb decorat; aceeași piesă cu HIS-ACS_3 și HIS-ACS_4	721	Corn cerb	HIS-ACS 2015	C026		26001
6	Mâner de corn de cerb – fragment; aceeași piesă cu HIS-ACS_7 și HIS-ACS_8	284	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C029		29005
7	Mâner de corn de cerb – fragment; aceeași piesă cu HIS-ACS_6 și HIS-ACS_8	746a	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C026		26004
8	Mâner de corn de cerb – fragment; aceeași piesă cu HIS-ACS_6 și HIS-ACS_7	782	Corn cerb	HIS-ACS 2015	C026		Profil
9	Mâner de corn de cerb – fragment; probabil din aceeași piesă cu HIS-ACS_10 și HIS-ACS_11	485	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C028		28002 Interior vas?
10	Mâner de corn de cerb – fragment; aceeași piesă cu HIS-ACS_9 și HIS-ACS_11	454b Mic	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C028		28002 Interior vas
11	Mâner de corn de cerb – fragment; aceeași piesă cu HIS-ACS_9 și HIS-ACS_10	454a Mare	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C028		28002 Interior vas
12	Mâner de corn de cerb – fragment	454c Mijlociu	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C028		28002 Interior vas
13	Corn de cerb – Deșeu	413	Corn cerb	HIS-ACS 2016	C032 B4	+0,45	32001
14	Mâner de os decorat	863b	Os	HIS-ACS 2015	C019	0,80-1,01	19005
15	Plăcuță de corn de cerb decorată	863a	Os	HIS-ACS 2015	C019	0,80-1,01	19005
16	Pixidă de os – corp; aceeași piesă cu HIS-ACS_17 și HIS-ACS_18	337-1a	Os	HIS-ACS 2013	C007 B1		7001
17	Fund pixidă de os; aceeași piesă cu HIS-ACS_16 și HIS-ACS_18	337-1b	Os	HIS-ACS 2013	C007 B1		7001
18	Capac pixidă de os; aceeași piesă cu HIS-ACS_16 și HIS-ACS_17	337-1c	Os	HIS-ACS 2013	C007 B1		7001
19	Baghetă de os decorată - fragmentară	316	Os	HIS-ACS 2016	C029 A1	+0,02	29005
20	Ac de os - fragmentar	930	Os	HIS-ACS 2015	C022 A3	+0,11	22001
21	Ac de os - fragmentar	612	Os	HIS-ACS 2016	C031 B2	+0,43	31001
22	Cui de os	550	Os	HIS-ACS 2016	C028/C030 B1	+0,55	28002/ 30002
23	Plăcuță de os – Eboșă de rondelă	15	Os	HIS-ACS 2015?	C008 A1-4/D1-4 MTM		80001
24	Astragal de oaie/capra Piesă de joc Arșic	458	Os	HIS-ACS 2016	C033		33000

28. Istria, jud. Constanța - Histria – Sector Acropola Centru-Sud.
Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016

Abraziune							
25	Astragal de oaie/capra Piesă de joc Arșic Abraziune	Fără nr. inv. pe ambalaj	Os	HIS-ACS 2014	C005 A1-2/D1-2	-0,27/ -0,38	5002
26	Astragal de oaie/capra Piesă de joc Arșic Abraziune	156a	Os	HIS-ACS 2016	C032		32000
27	Astragal de oaie/capra Piesă de joc? Fără abraziune	156b	Os	HIS-ACS 2016	C032		32000
28	Astragal de oaie/capra Piesă de joc? Fără abraziune	63	Os	HIS-ACS 2016	C028		28000
29	Astragal de oaie/capra Piesă de joc? Fără abraziune	177	Os	HIS-ACS 2016	C028		28001
30	Vertebră de pește perforată	259	Os	HIS-ACS 2016	C029		29005
31	Defensă de mistreț	746b	Dinte	HIS-ACS 2016	C026		26004

Tabel 1. HIS-ACS 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Date generale (indicativ, tip, nr. inv., materie primă, context) / HIS-ACS 2013-2016. Artefacts from osseous raw materials. General data (code, type, inventory number, raw material, archaeological context).

Caseta	Indicativ	Efectiv
C005	HIS-ACS_25	1
C007	HIS-ACS_16-18	3
C008	HIS-ACS_23	1
C015	HIS-ACS_2	1
C019	HIS-ACS_14-15	2
C022	HIS-ACS_20	1
C026	HIS-ACS_5, HIS-ACS_7-8, HIS-ACS_31	4
C028	HIS-ACS_9-12, HIS-ACS_22, HIS-ACS_28-29	7
C029	HIS-ACS_3-4, HIS-ACS_6, HIS-ACS_19, HIS-ACS_30	5
C031	HIS-ACS_21	1
C032	HIS-ACS_1, HIS-ACS_13, HIS-ACS_26-27	4
C033	HIS-ACS_24	1

Tabel 2. HIS-ACS 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Distribuția pe casete / HIS-ACS 2013-2016. Artefacts from osseous raw materials. Spatial distribution on excavation surfaces.

Nr. crt.	Caseta	Nr. piese	Tip / Materie primă / Indicativ HIS-ACS_								
			Mâner corn	Astragal	Pixidă os	Baghetă os	Vertebră pește	Nicovală os	Cui os	Deșeu corn	Dinte
1	C028	7	9, 10, 11, 12	28, 29	–	–	–	–	22	–	–
2	C029	5	3, 4, 6	–	–	19	30	–	–	–	–
3	C026	4	5, 7, 8	–	–	–	–	–	–	–	31
4	C032	4	–	26, 27	–	–	–	1	–	13	–
5	C007	3	–	–	16, 17, 18	–	–	–	–	–	–

Tabel 3. HIS-ACS 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Distribuția pe casete (efective ≥3). Tipuri, materii prime, indicativ / HIS-ACS 2013-2016. Artefacts from osseous raw materials. Spatial distribution on excavation surfaces (number ≥3). Types, raw materials, codes.

Indicativ	Artefacte întregi	Artefacte fragmentare și fragmente	1 fragment	2-5 fragmente
HIS-ACS_1				
HIS-ACS_2				
HIS-ACS_3				
HIS-ACS_4				
HIS-ACS_5				
HIS-ACS_6				
HIS-ACS_7				
HIS-ACS_8				
HIS-ACS_9				
HIS-ACS_10				
HIS-ACS_11				
HIS-ACS_12				
HIS-ACS_13				
HIS-ACS_14				
HIS-ACS_15				
HIS-ACS_16				
HIS-ACS_17				

88. Istria, jud. Constanța - Histria – Sector Acropola Centru-Sud.
Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016

HIS-ACS_18				
HIS-ACS_19				
HIS-ACS_20				
HIS-ACS_21				
HIS-ACS_22				
HIS-ACS_23				
HIS-ACS_24				
HIS-ACS_25				
HIS-ACS_26				
HIS-ACS_27				
HIS-ACS_28				
HIS-ACS_29				
HIS-ACS_30				
HIS-ACS_31				
Total	12	19	15	4

Tabel 4. HIS-ACS 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Starea de conservare / HIS-ACS 2013-2016. Artefacts from osseous raw materials. State of conservation.

Nr. crt.	Tip	Materie primă			Efectiv
		Os	Corn de cerb	Dinte	
1	Nicovală				1
2	Mâner nedecorat				5 (1 piesă cu 3 fragmente; 1 piesă cu 2 fragmente)
3	Mâner decorat				1 (3 fragmente)
4	Mâner decorat				1
5	Plăcuță – Eboșă rondelă				1
6	Plăcuță decorată				1
7	Pixidă				1 (5 fragmente)
8	Baghetă decorată				1
9	Ac de păr				2
10	Cui				1
11	Astragal modificat prin abraziune				3
12	Astragal nemodificat				3
13	Vertebră perforată				1
14	Defensă de mistreț – materie primă				1
15	Deșeu – Rază de corn de cerb				1
Total	15	10 tipuri, 17 artefacte	4 tipuri, 13 artefacte	1 tip, 1 artefact	31 artefacte

Tabel 5. HIS-ACS 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Structura tipologică și frecvența materiilor prime / HIS-ACS 2013-2016. Artefacts from osseous raw materials. Typology and frequency of raw materials.

Soil (ppm)	P	Ca	Mn	Fe	Zn	As	Br	Sr	Zr	Mo	Ba	Pb
Fața superioară	8392	445385	173	1377	118	201	235	817	22	21	196	2687

Tabel 6. HIS-ACS_15. Analiza compozițională non-distructivă a fețelor – elemente chimice identificate în modul Soil / HIS-ACS_15. XRF elemental composition analysis, chemical elements identified in the Soil Mode.

Analytical (%)	Ba	Mn	Fe	Zn	Zr	Pb
Fața inferioară	7.96	1.83	73.36	5.13	6.37	5.34
Fața superioară	0.0001	1	24.72	0.82	2.95	70.51

Tabel 7. HIS-ACS_15. Analiza compozițională non-distructivă a fețelor – elemente chimice identificate în modul Analytical (%). Prezența semnificativă a fierului și a plumbului / HIS-ACS_15. XRF elemental composition analysis, chemical elements identified in the Analytical Mode (%). Significant presence of iron and lead.

Tabel 1 – Abri 122, eșantion litic, 2017

Materii prime	Produse de debitaj					
	Nuclee/ fragmente	Produse corticale	Indet/ <i>esquilles</i>	Așchii	Lame	Piese retușate/ piese bifaciale
Cuarțit	5	5	20/0	49	-	0/1
Roci vulcanice	1	2	8/1	31	4	0/1
Lidit/opal	-	1	8/1	9	3	1/0
Jas	2	-	1/0	3	1	-
Altele	-	1	-	2	-	2/0
Total	8	9	37/2	94	8	3/2

Tabel 1. Capidava 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Indicative, tipuri, context, nr. inv.

Nr. crt.	Indicativ	Tip	Context	Nr. inv.
1	CAP_1/2013	Vârf de os	2013 SI 1 Carou A2 Cx1	36
2	CAP_2/2013	Vârf de os	2013 SI 1Carou A1 Cx1	39
3	CAP_3/2013	Vârf de os	2013 SVII I 1 Carou B2 Cx?	38
4	CAP_4/2016	Mâner de corn de cerb	2016 SVII 6 Carou ? Cx?	12/49
5	CAP_5/2014	Artefact decorat și perforat de corn de cerb (piesă pentru războiul de țesut?)	2014 SVII 3 Principia Carou ? Cx5	28
6	CAP_6/2013	Placă de corn de cerb pentru pieptene?	2013 SVII 1 Carou B1 Cx?	40
7	CAP_7/2016	Placă de corn de cerb pentru pieptene?	2016 SVII 12 Carou ? Cx2	47
8	CAP_8/2015	Placă de os decorată Închizătoare pentru pungă	2015 S VII 5 Carou ? Cx4	61
9	CAP_9/2015	Placă de os decorată Închizătoare pentru pungă	2015 S VII 5 Carou ? Cx4	61
10	CAP_10/2015	Placă de os decorată Închizătoare pentru pungă	2015 S VII 5 Carou ? Cx4	61

ANEXA 1.

TIPURI FUNCȚIONALE DE COMPLEXE ARHEOLOGICE DESCOPERITE LA PERICEI NR. 668

Complex	Gropi stâlp	Gropi menajere	Instalați e de foc	Morminte	Construcție piatră	Locuințe
1					X	
2				X		
3		X				
4				X		
5				X		
6				X		
7				X		
8				X		
9				X		
10				X		
11				X		
12				X		
13						X
14				X		
14/1				X		
14/2				X		
15				X		
16				X		
17				X		
18				X		
19				X		
20				X		
21				X		
22				X		
23				X		
24				X		
25	X					
26						X
26/1			X			
26/2	X					
27-28						X
Total 31	2	1	1	23	1	3

Pl. I. Orthofotomosaic al secțiunilor SXVIII/07, SXIX/14 și SXX/16 (autor Călin Șuteu, vedere dinspre sud)

Pl. II. Imagine de ansamblu a secțiunilor SXIX/14 și SXX/16 (vedere dinspre sud)

1. Alba Iulia, jud. Alba. *Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum]* -
Punct: str. Munteniei nr. 15-17

a

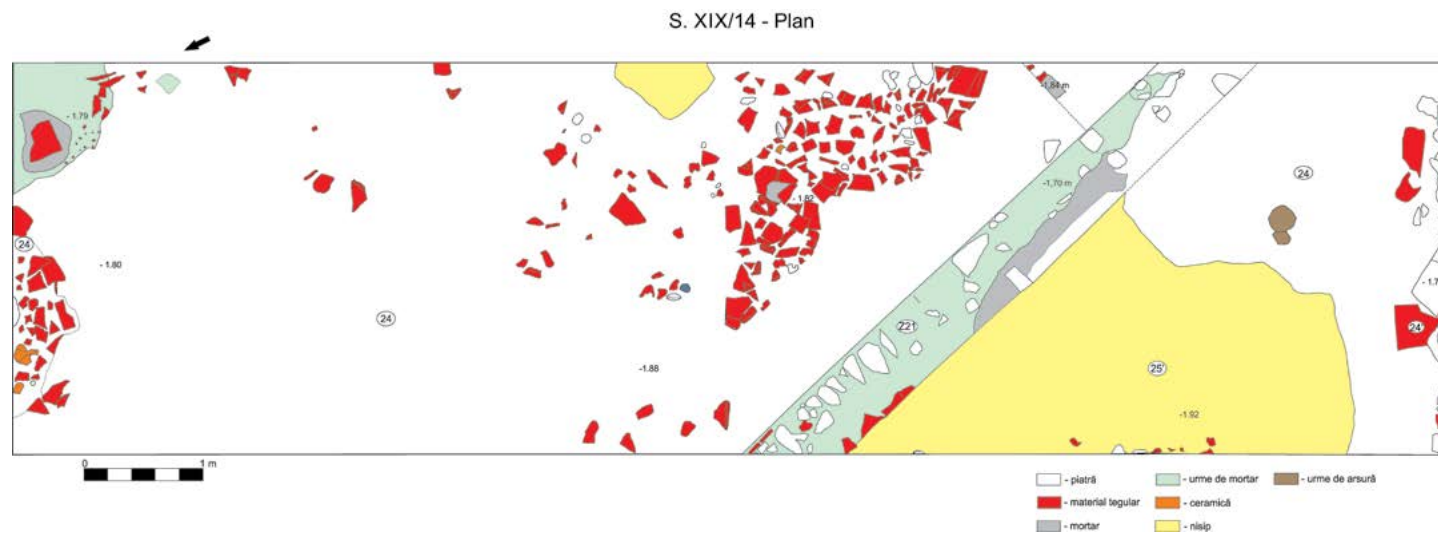

b

Pl. III. Secțiunea SXIX/14: imagine de ansamblu cu pavajul medieval de secol XVI-XVII (Cxt. 7) și secționarea gropilor stâlpilor de lemn ale unui acoperiș de protecție (vedere dinspre sud)

1. Alba Iulia, jud. Alba. *Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum]* -
Punct: str. Munteniei nr. 15-17

Pl. IVa. Planul general al secțiunii SXIX/14 (scara 1:20)

Pl. IV. Imagine de ansamblu a secțiunii SXIX/14 (vedere dinspre sud)

Pl. V. Secțiunea SXIX/14: strat de dărâmatură aparținând ultimului nivel de locuire romană (Cxt. 24) (vedere dinspre nord)

Pl. VI. Secțiunea SXIX/14: detaliu al țiglelor și olanelor acoperișului clădirii romane II și al unei amforete fragmentare din nivelul de dărâmatură (Cxt. 24) (vedere dinspre nord)

Pl. VII. Secțiunea SXIX.14: zidul perimetral sudic al clădirii II (Z.21), aparținând ultimului nivel de locuire romană a sitului (vedere dinspre sud)

Pl. VIII. Secțiunea SXIX/14: zidul perimetral sudic al clădirii romane II (Z.21) - detaliu (vedere dinspre nord-est)

Pl. IX. Imagine de ansamblu a secțiunii SXX/16 (vedere dinspre nord)

Pl. X. Secțiunea SXX/16: colț de clădire romană, reprezentat de zidurile Z.24 și Z.25., tăiate de fundațiile unei clădiri moderne (vedere dinspre nord)

Pl. XI. Secțiunea SXX/16: zidul perimetral sudic al unei instalații de hypocaust (Z26), care a aparținut clădirii romane II (vedere dinspre sud)

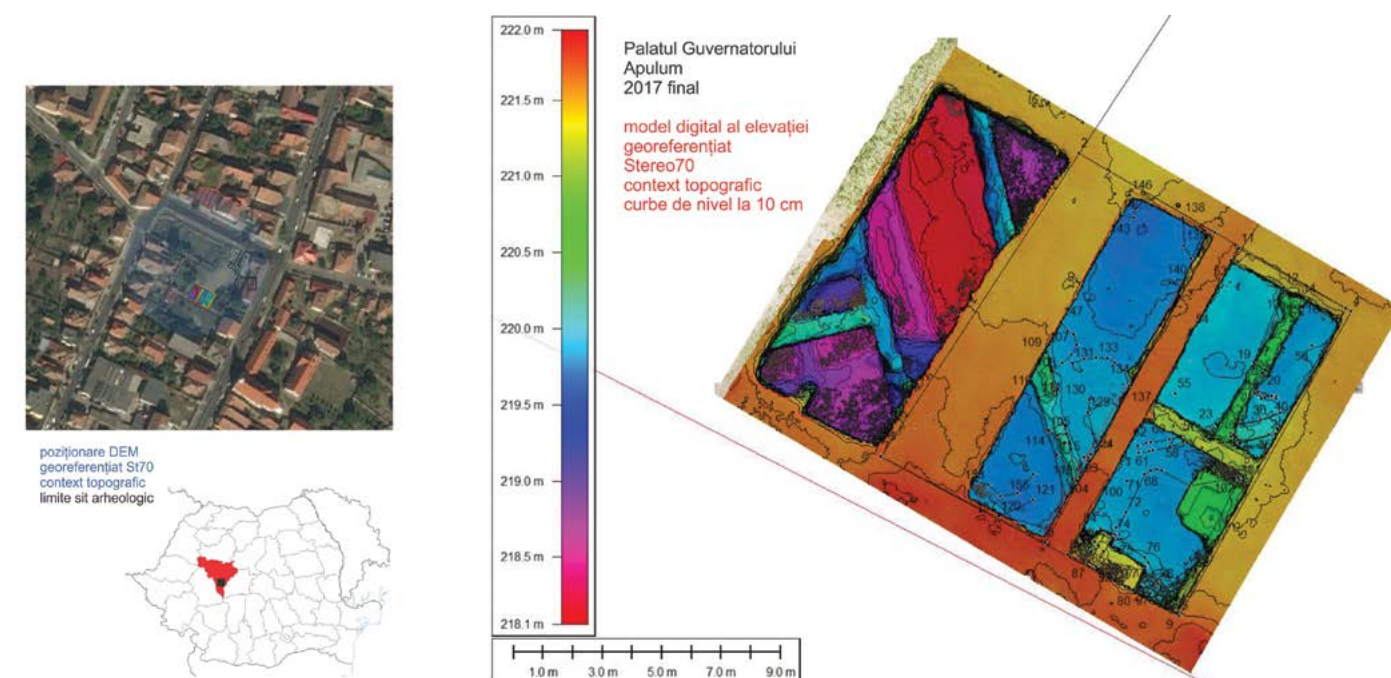

Pl. XII. Secțiunea SXX/16: urmele de arsură provenite de la instalația de hypocaust a clădiri romane II (vedere dinspre nord)

1. Alba Iulia, jud. Alba. Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum] - Punct: str. Munteniei nr. 15-17

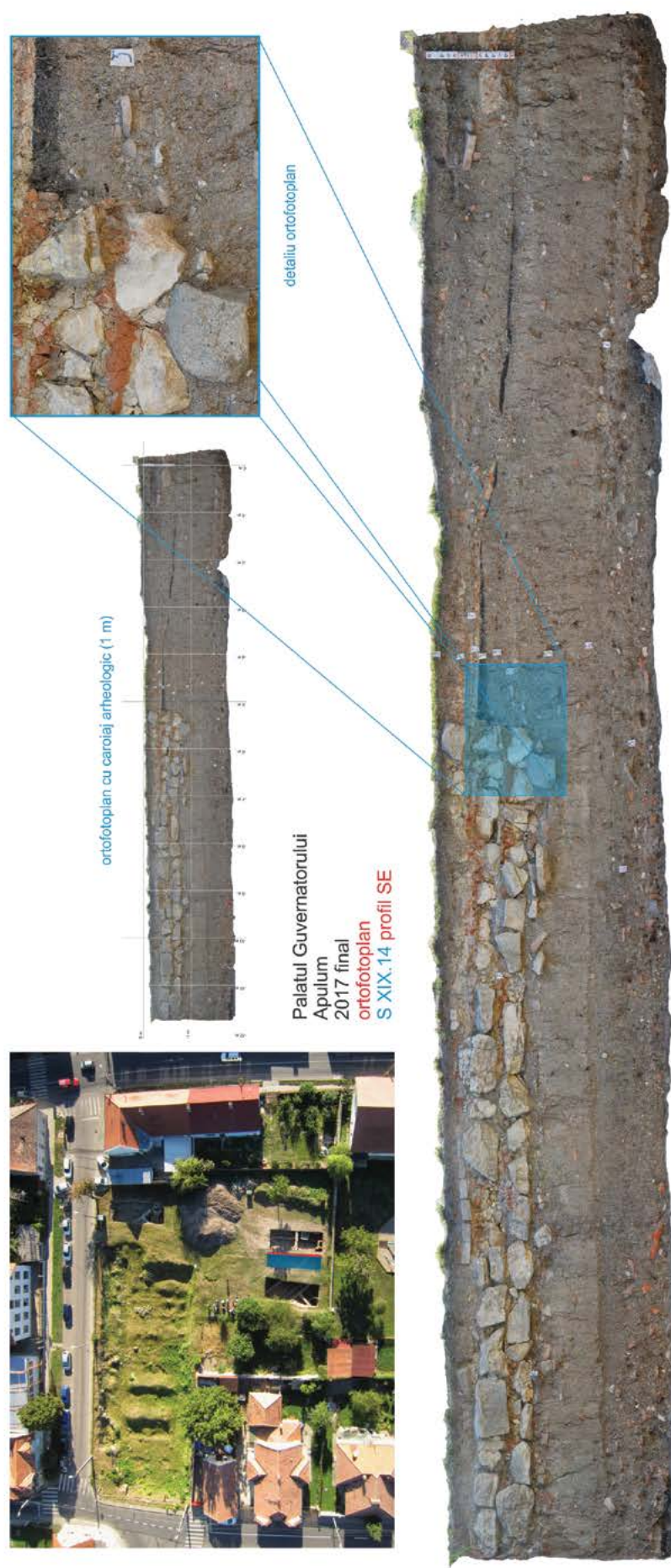
Pl. 1. Documentarea fotogrammetrică aeriană la finalul campaniei 2017. Dispunerea fotografiilor utilizate în procesarea modelului fotogrammetric și ortofotoplanul zonei cercetate, cu suprapunerea în GIS a informațiilor topografice și a unor izolinii de contur la 10 cm, derivate din modelul digital al elevației (DEM).

Pl. 2. Localizarea datelor în ansamblul sitului și modelul digital al elevației (DEM), georeferențiat în sistemul național Stereo70, cu cote absolute.

1. Alba Iulia, jud. Alba. Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum] - Punct: str. Munteniei nr. 15-17; Cercetări fotogrammetrice

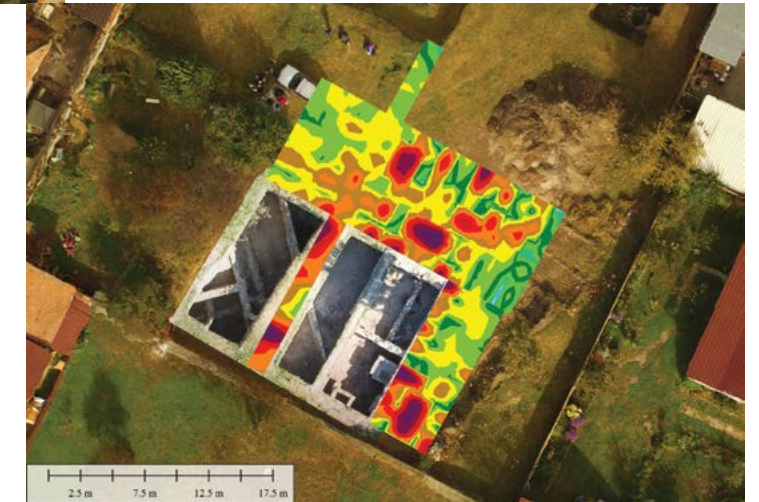

1. Alba Iulia, jud. Alba. Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum] - Punct: str. Munteniei nr. 15-17; Cercetări fotogrammetrice

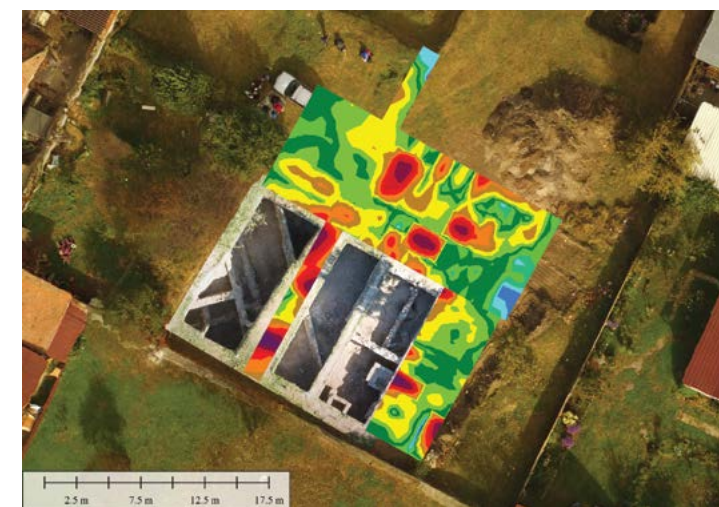
Pl. 3. Documentare fotogrametrică de proximitate, de la nivelul solului. Profilul sud-estic al secțiunii SXIX.14, la finalul campaniei 2017, cu localizarea în contextul sitului și un detaliu de rezoluție.

Pl. 1. Localizarea suprafețelor de măsură prin metoda tomografiei de rezistivitate electrică.

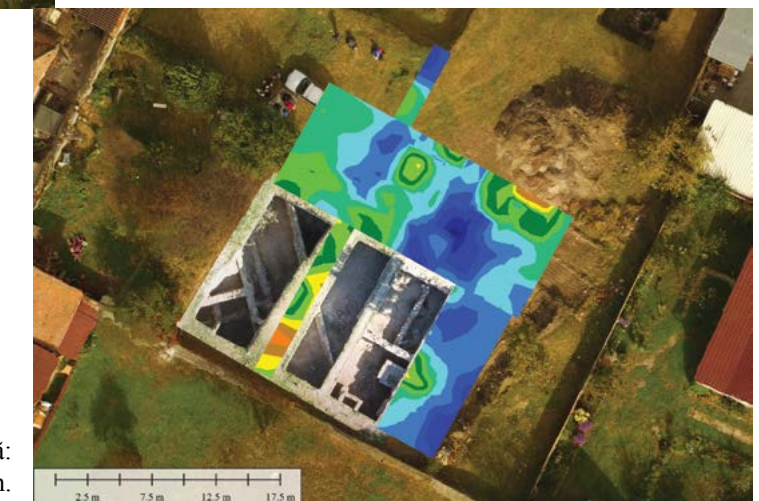

Pl. 2. Tomografie de rezistivitate electrică: harta electrică la adâncimea de 0.6 m.

Pl. 3. Tomografie de rezistivitate electrică: harta electrică la adâncimea de 0.95 m.

Pl. 4. Tomografie de rezistivitate electrică: harta electrică la adâncimea de 1.35 m.

1. Alba Iulia, jud. Alba. Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum] - Punct: str. Munteniei nr. 15-17; Investigații geofizice

Fig. 1. Berzovia - S1, vedere generală a secțiunii

Fig. 2. Berzovia - S1, profil stratigrafic al valului de pământ

Fig. 3. Berzovia - S3, porțiunea de lângă via principalis

Fig. 4. Berzovia - S4, partea exterioară a valului

4. Berzovia, jud. Caraș Severin. Punct: *Castrul legiunii IIII Flavia Felix - porta principalis sinistra*

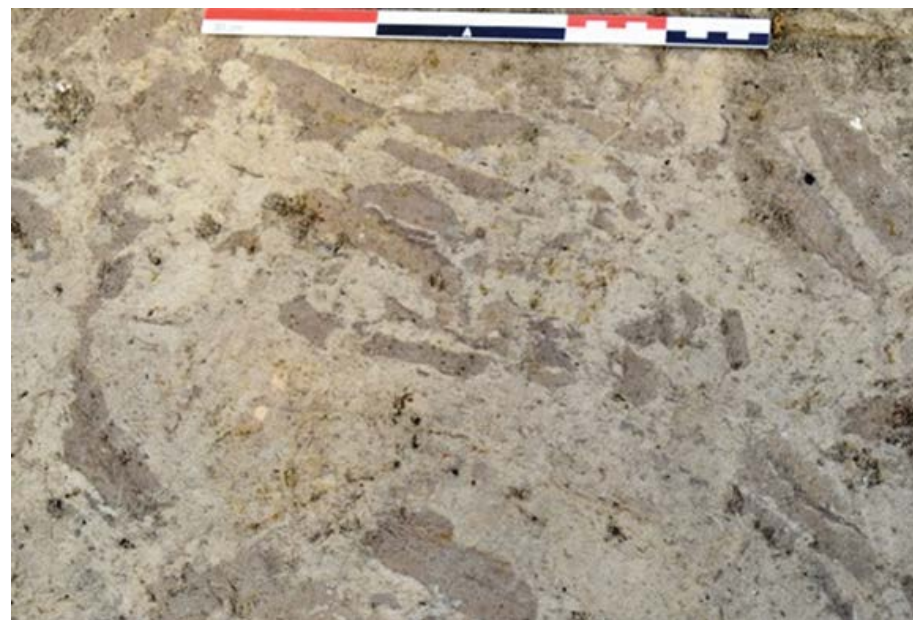
1. Bordușani-Popină 2017. Distrugere SL 20

5. Bordușani-Popină, jud. Ialomița

2. Bordușani-Popină, 2017. Distrugere SL 20. Vedere generală

3. Bordușani-Popină 2017. Distrugere SL 20. Detaliu.

5. Bordușani-Popină, jud. Ialomița

4. Bordușani – Popină. 2017. Suport laminar (1), lame retușate (2-9) (1)

5. Bordușani – Popină. 2017. Troncături (1-2), grattoirs (3-7) (1)

5. Bordușani-Popină, jud. Ialomița

5. Bordușani-Popină, jud. Ialomița

6. Bordușani – Popină. 2017. a, b, f - vârfuri confecționate din os; c, stigmate ale unui debitaj longitudinal prin *rainurage*; d, g, abraziune pentru amenajare front activ; e, h, detalii ale frontului activ.

7. Bordușani – Popină. 2017. a, d, - dălțițe confecționate din os; b, e, - abraziunea laturilor de debitaj; c, f, - striuri funcționale la nivelul frontului activ; g, - vertebră de somn perforată; h, abraziunea conturului; i, - detaliu perforație; j, - daltă confecționată din corn de *Cervus elaphus*.

6. Bucșani, jud. Giurgiu. Punct: *Microzona Bucșani*

Fig. 1. Microzona Bucșani. Amplasamentul sondajelor (punct roșu) și concentrările de carote sedimentologice (punct negru) în funcție de așezările unistratificate Gumelnița (contur galben) din aria de subzistență imediată a stațiunii Bucșani Pădure-tell (contur roșu) – componenta eneolitică a ansamblului Bucșani Pădure. a – Bucșani Pădure-Pepinieră, b – Bucșani Pădure-Pepinieră 2 (La Pitica), c – Bucșani Pădure-Pepinieră 2 (proprietatea Rădulescu), d – Bucșani Pădure-Izvor, e – Bucșani Pădure-Pădure 2, f – Bucșani Pădure-Școală/Lăptărie, g – Bucșani Pădure-Biserică/Cimitir, h – Bucșani Pădure-Dolot/Zgârci 2.

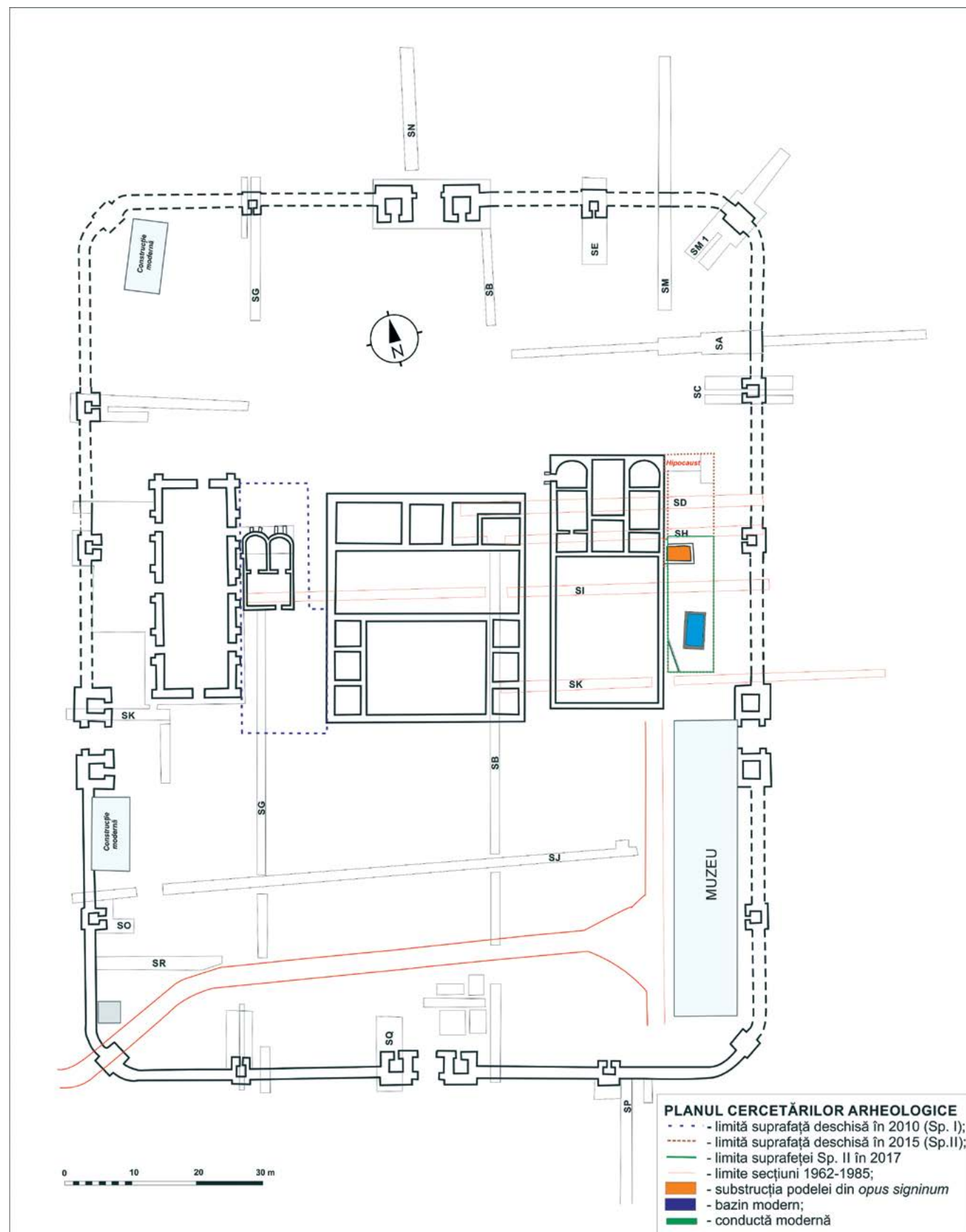

Fig. 1. Planul cercetărilor arheologice (2017)

9. Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud.Argeș; Punct: *Castrul roman de la Câmpulung Jidova*

Fig. 2. Nivelul de dărâmtură surprins în Sp. II (la est de clădirea pretoriului) în 2015.

Fig. 3. Gropile de stâlpi apărute în partea de sud a suprafeței între rigola vici sagulari și bârna de lemn carbonizată

Fig. 3. Gropile de stâlpi apărute în partea de sud a suprafeței între rigola vici sagulari și bârna de lemn carbonizată

9. Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud.Argeș; Punct: *Castrul roman de la Câmpulung Jidova*

Fig. 5. Pilele de hipocaust apărute în carourile 16-17 (stânga: vedere dinspre est; dreapta: vedere dinspre vest)

Fig. 4. Încăperea cu podeaua din *opus signinum* de la est de clădirea pretoriului

9. Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud. Argeș; Punct: *Castrul roman de la Câmpulung Jidova*

1

2

3

4

PI I. Cioclovina cu Apă - 1. Intrarea în peșteră; 2. Șirag de mărgelă de sticlă; 3. Fragment ceramic; 4. Șirag de mărgelă de chihlimbar

11. Cioclovina, com. Boșorod, jud. Hunedoara. *Peștera Cioclovina cu Apă*

1.

2.

3.

Pl. Covasna - Cetatea Zânelor 2017. Aspecte din cercetarea SPF I

12. Covasna, jud. Covasna. Punct: *Cetatea Zânelor*

a

b

c

d

e

f

g

PL. 1 Crăsanii de Jos - Piscul Crăsanii, Campania 2017: a-b) Complex 100 (groapă getică), c) Complex 94 (locuință getică, imagine dinspre NE), d) Complex 93 (locuință getică, imagine dinspre NE), e-f) Complex 110 (groapă getică), g) Imagine cu zona cercetată în Campania 2017 (imagine dinspre NV)

13. Crăsanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița. Punct: *Piscul Crăsanii*

PI. 2 Vase ceramice de la Crășani de Jos-Piscul Crășani: a-d, h) fructieră, e) ceașcă-opaiț, f) cană, g) borcan
a-d) Complex 93, e-h) Complex 96

13. Crășanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița. Punct: *Piscul Crășani*

PI. 3 Vase ceramice de la Crășani de Jos-Piscul Crășani: a, d-g, i) fructiera, b) vas bitroncic, c) amforă,
h) cănuță, a) Complex 101, b-f) Complex 100, g, i) Complex 110, h) Complex 94

13. Crășanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița. Punct: *Piscul Crășani*

Pl I. a. Amplasarea secțiunilor pe harta geomagnetică a sitului; b. Fotografia dinspre N asupra sectoarelor deschise în sit; c. Fotografie de la evenimentele organizate cu ocazia Ziua porților deschise în sit; d.-e. Fotografii cu membrii echipei din etapa de închidere a săpăturii și procesare a materialului ceramic.

15. Geangoești, com. Dragomirești, jud. Dâmbovița; Punct: *Hulă*

Planșa 1. 1. Gherăseni-Movila Cremenea. 1. Vedere dinspre N; 2. Taluzarea 2; 3. Taluzarea 3; 4. Sondajul 1

16. Gherăseni, com. Gherăseni, jud. Buzău. Punct: *Movila Cremenea*

Planșa 2. Unelte de silex (1-4) și ceramică (5-14) descoperite la Gherăseni-Movila Cremenea jud. Buzău

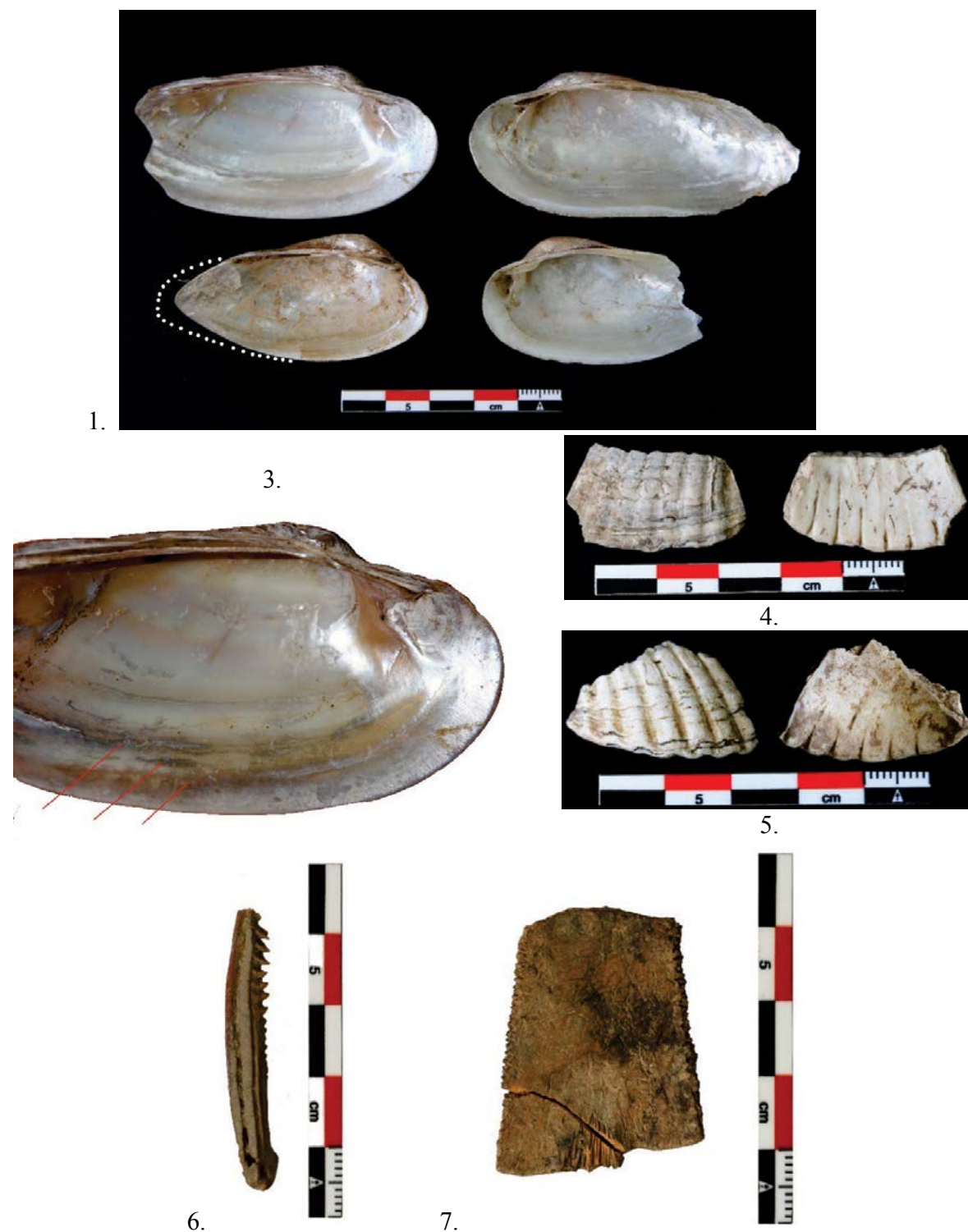
16. Gherăseni, com. Gherăseni, jud. Buzău. Punct: *Movila Cremenea*

Edificiul descoperit în campania 2017

17. Giurgeni, jud. Ialomița; Punct: *Orașul de Floci*

Pl. 1 - Cheia Vatra Satului: 1 – Cochilii de *Unio* cu marginea inferioară șlefuită. Linia punctată reconstituie limitele valvei dispărute în urma utilizării (stânga jos); 2 – Detaliu cu interiorul unei cochilii de *Unio* în care se observă zone cu stratul superior de sifon uzate în urma folosirii îndelungate; 4 și 5 – Fragmente de *Cardium* sp.; 6. Radie de la o înotătoare de crap; 7 - Placă de la carapace de țestoasă cu marginea inferioară șlefuită.

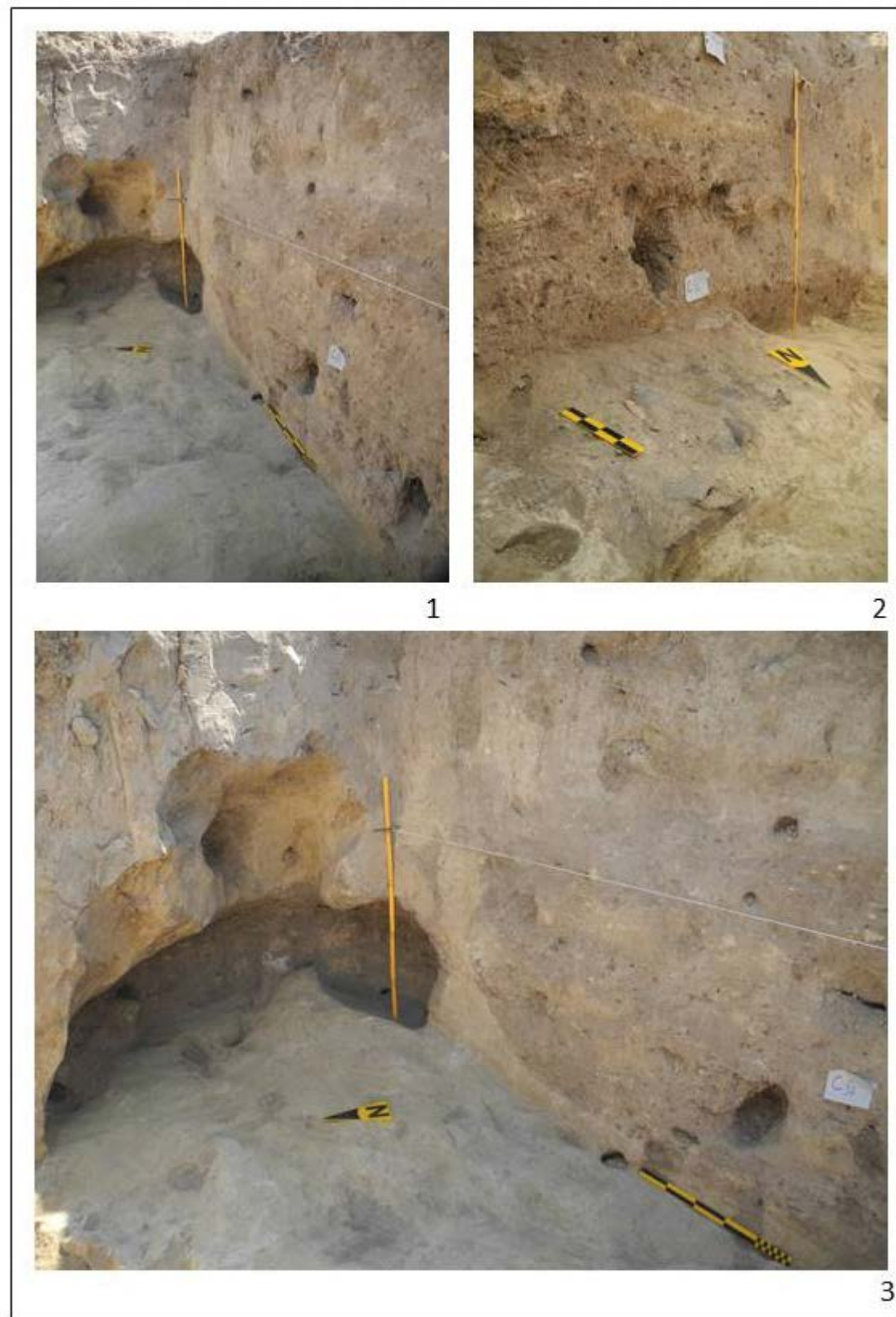
18. Grădina, com. Cheia jud. Constanța; Punctele: Cheia – Vatra Satului, Cheia – Pazvant I și II

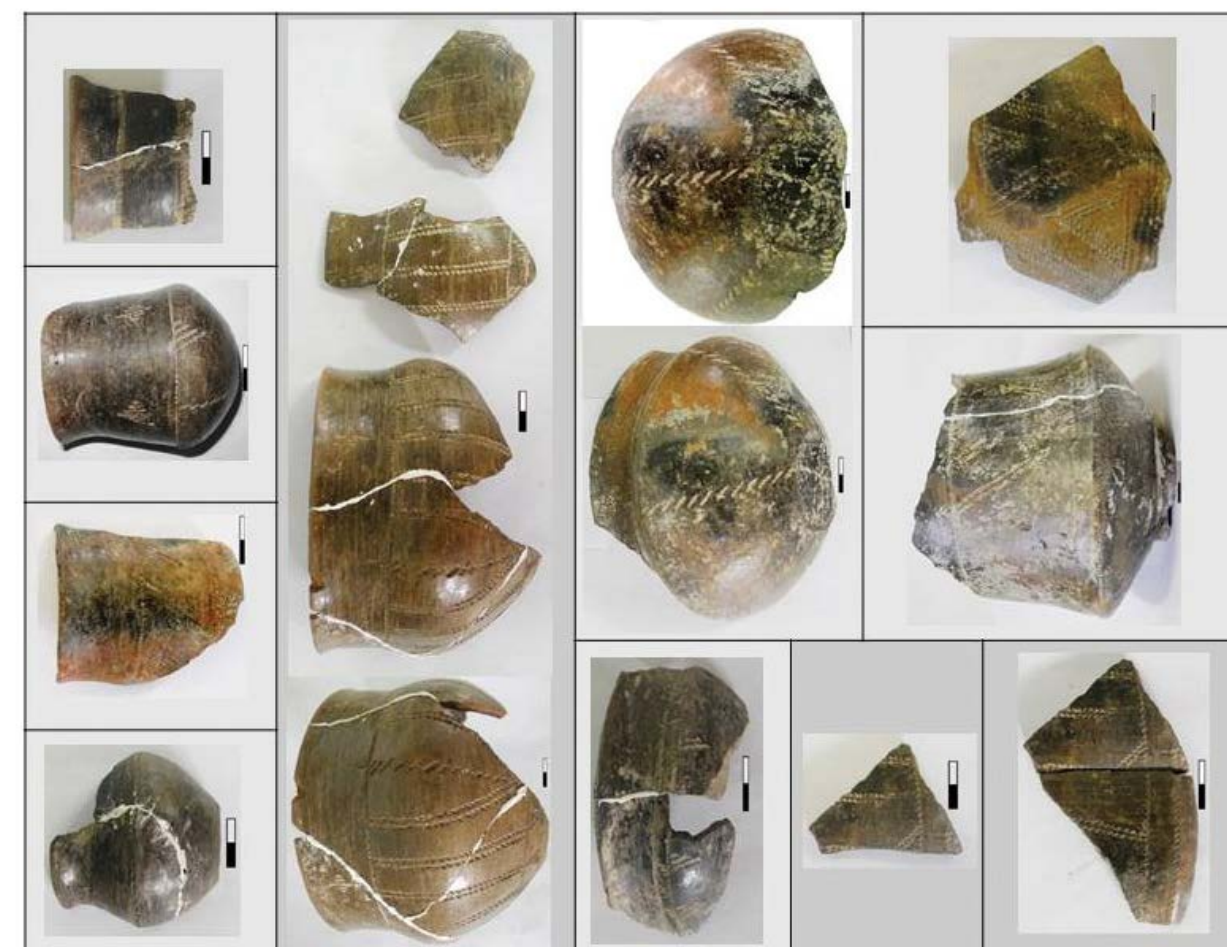
Pl. 2 – Cheia Vatra Satului, secțiunea S.N.

18. Grădina, com. Cheia jud. Constanța; Punctele: Cheia – Vatra Satului, Cheia – Pazvant I și II

Pl. 4 – Cheia Vatra Satului, secțiunea S.N., complexul C.37

Pl.10 – Cheia - Vatra Satului, ceramică Hamangia III

Pl. 5 – Cheia Vatra Satului, secțiunea S.N., vas întreg descoperit în complexul C.37

Pl.11 – Cheia - Vatra Satului, ceramică Hamangia III

Pl.12 – Cheia - Vatra Satului, ceramică Hamangia III și import Boian III

Pl.13 – Cheia - Vatra Satului, ceramică Hamangia III

Pl.14 – Cheia - Vatra Satului, ceramică Hamangia III

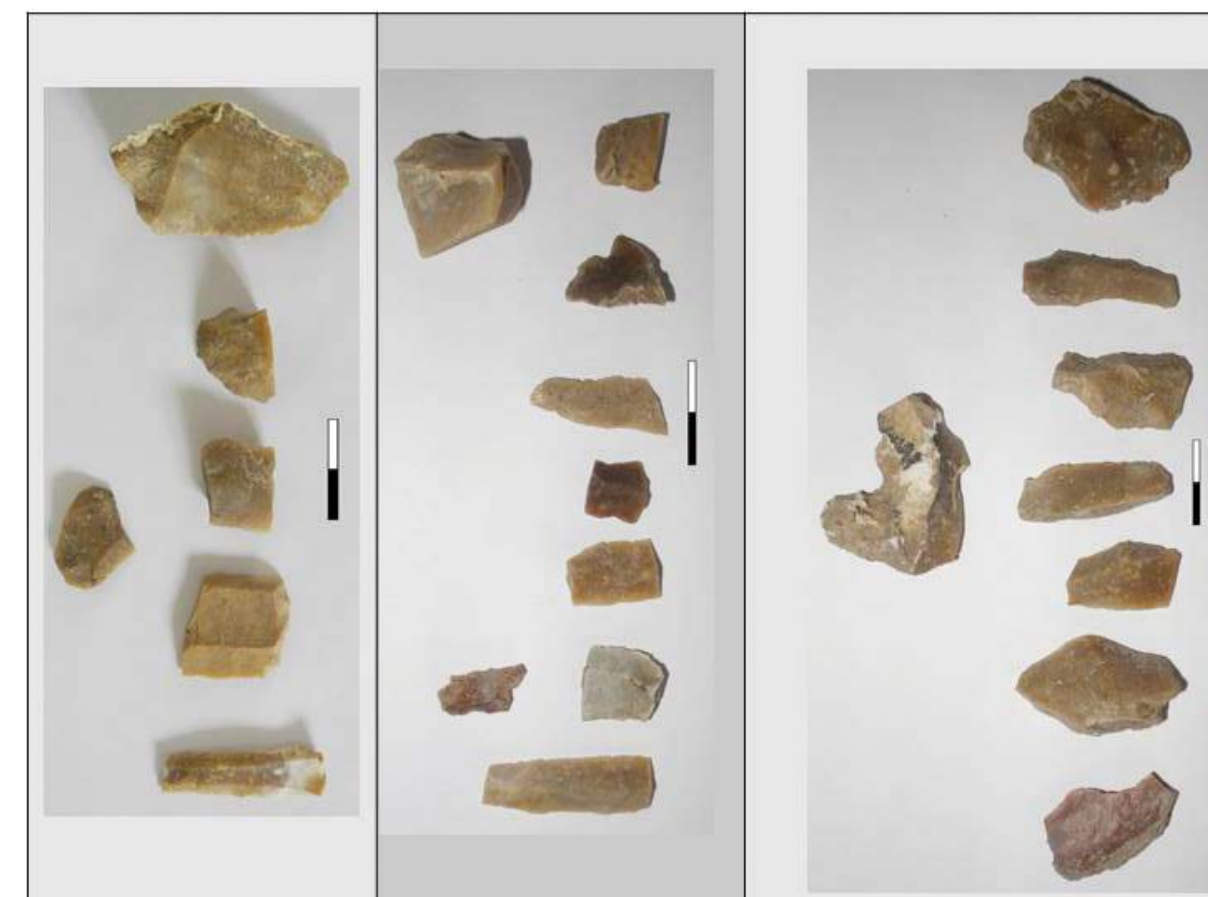
Pl.16 – Cheia - Vatra Satului, piese de silex Hamangia III

Pl.18 – Cheia - Vatra Satului, piese de silex și de piatră Hamangia III

Pl.15 – Cheia - Vatra Satului, ceramică Hamangia III

Pl.17 – Cheia - Vatra Satului, piese de silex Hamangia III

18. Grădina, com. Cheia jud. Constanța; Punctele: *Cheia – Vatra Satului*, *Cheia – Pazvant I și II*

19. Gura Portiței, jud. Tulcea. Punct: *Epava Rusu* [Portița A]

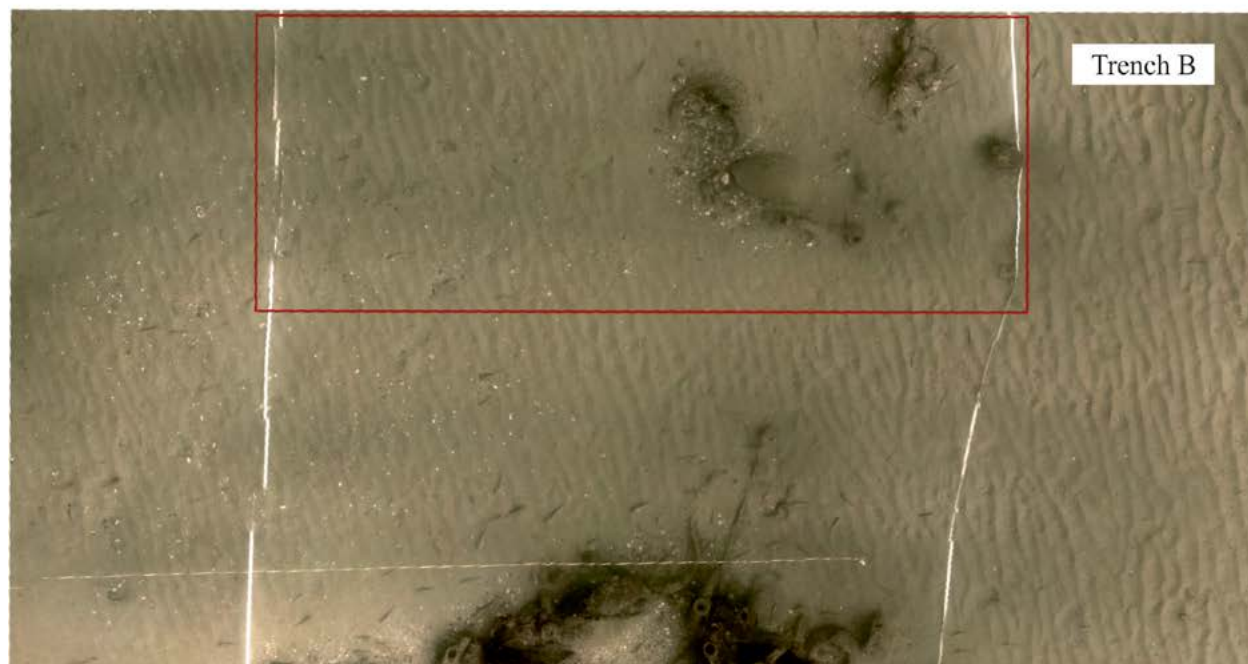
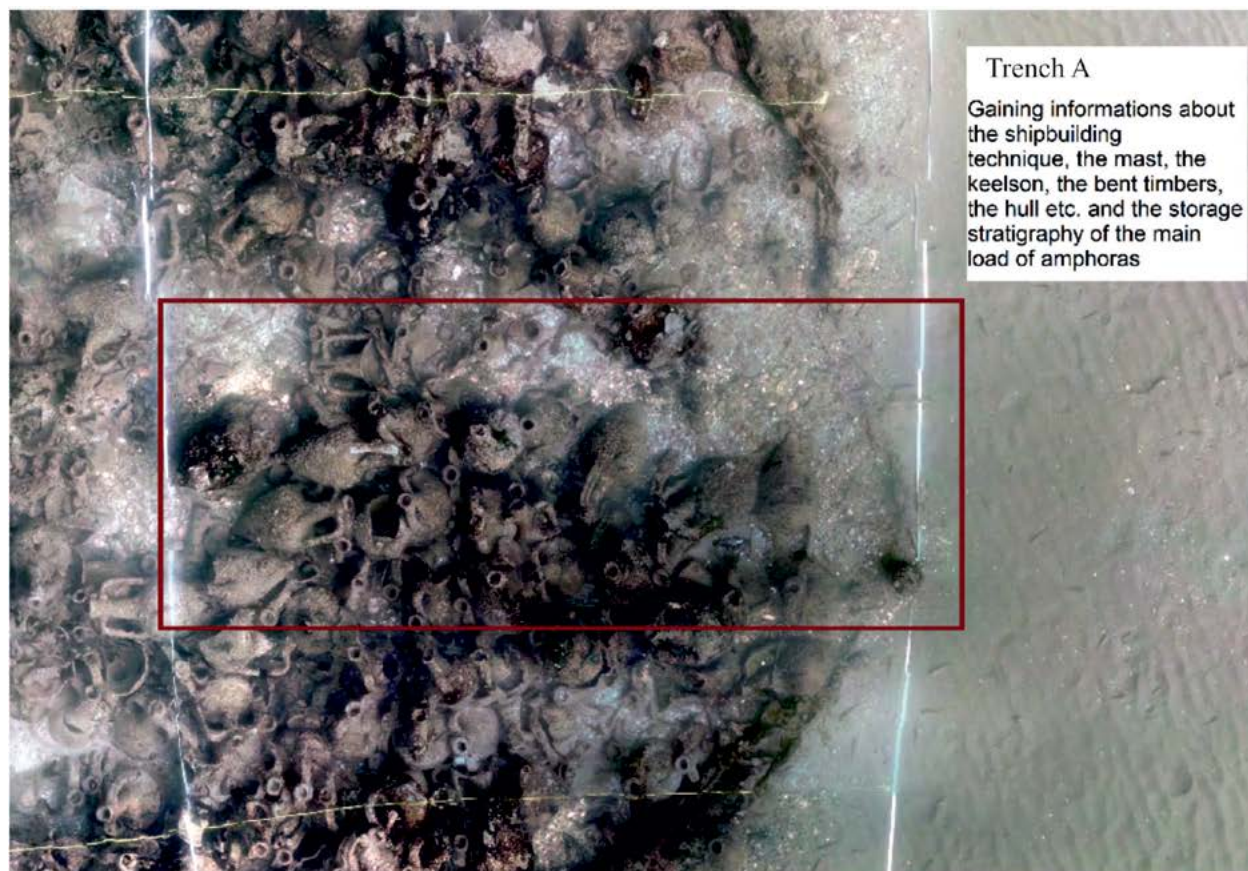

Fig. 2. Sondajele A și B

19. Gura Portiței, jud. Tulcea. Punct: *Epava Rusu* [Portița A]

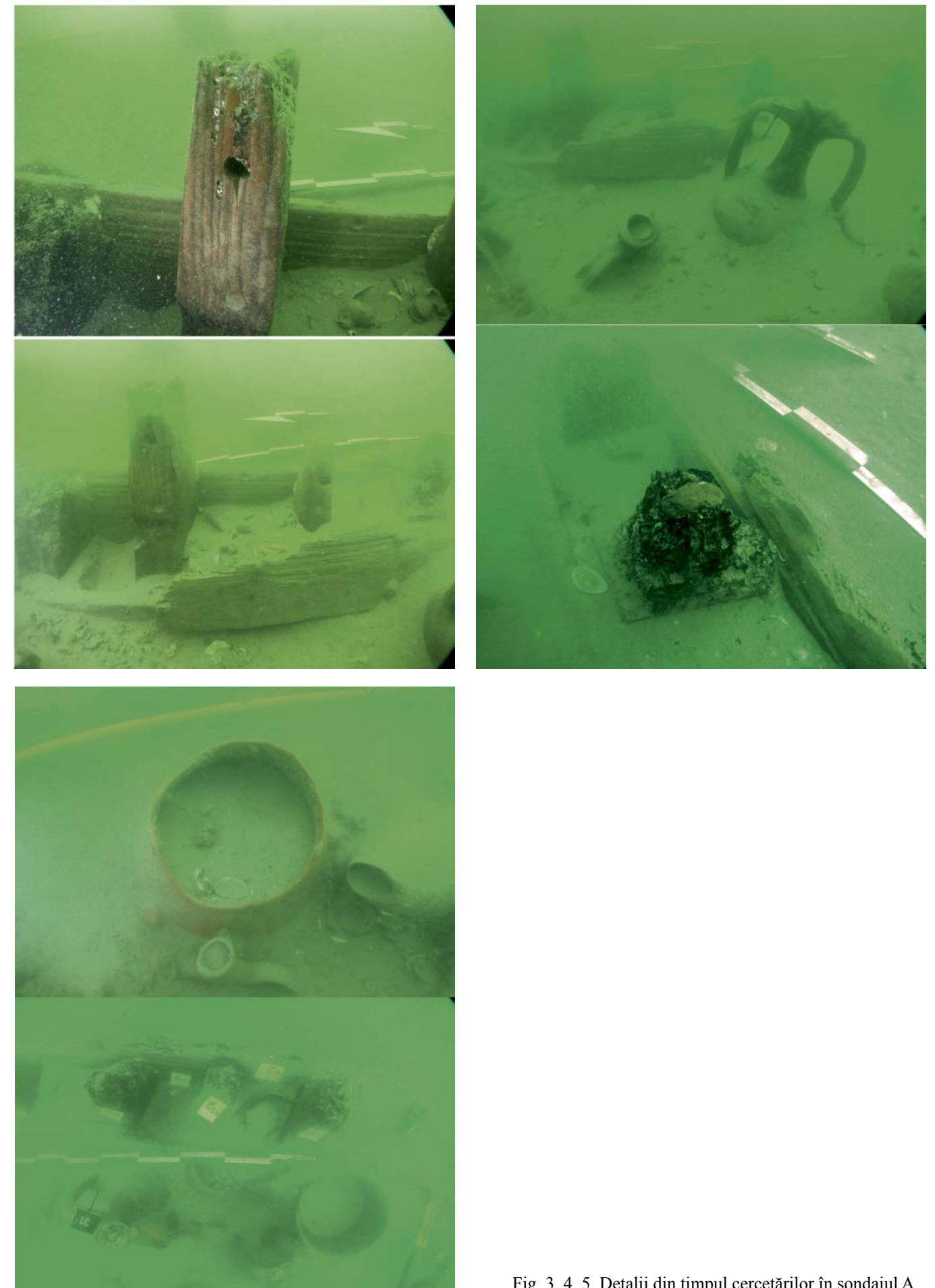

Fig. 3, 4, 5. Detalii din timpul cercetărilor în sondajul A

19. Gura Portiței, jud. Tulcea. Punct: *Epava Rusu* [Portița A]

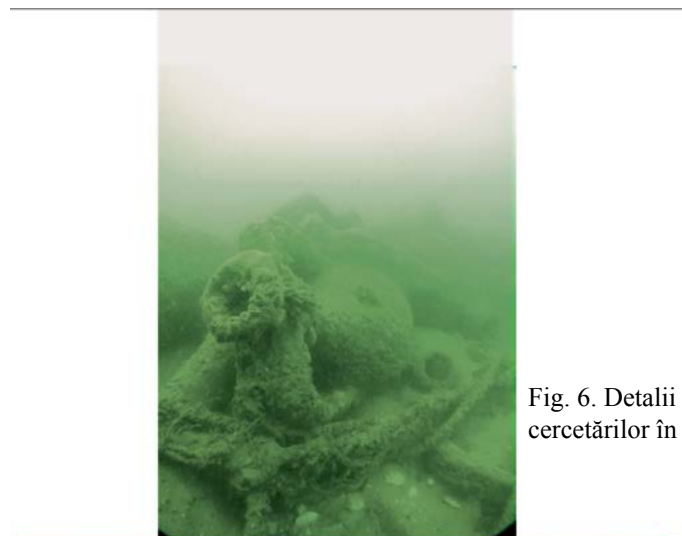

Fig. 6. Detalii din timpul cercetărilor în sondajul B

Fig. 7. Detalii din timpul cercetărilor; documentarea și primele măsuri de stabilizare a amforelor

19. Gura Portiței, jud. Tulcea. Punct: *Epava Rusu* [Portița A]

Fig. 1. Imagine a turnurilor porții de nord

Fig. 2. Profil secțiune

20. Hârșova, str. Cetății, jud. Constanța. *Carsium*. Punct: *Cetate*

Fig. 3. Cărămida 1

Fig. 4. Cărămida 2

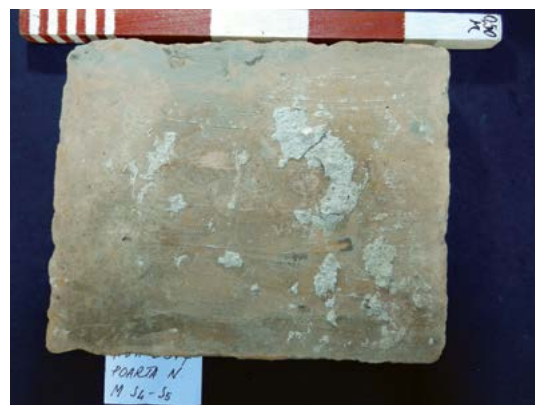

Fig. 5. Cărămida 3

Fig. 6. Descoperiri ceramice

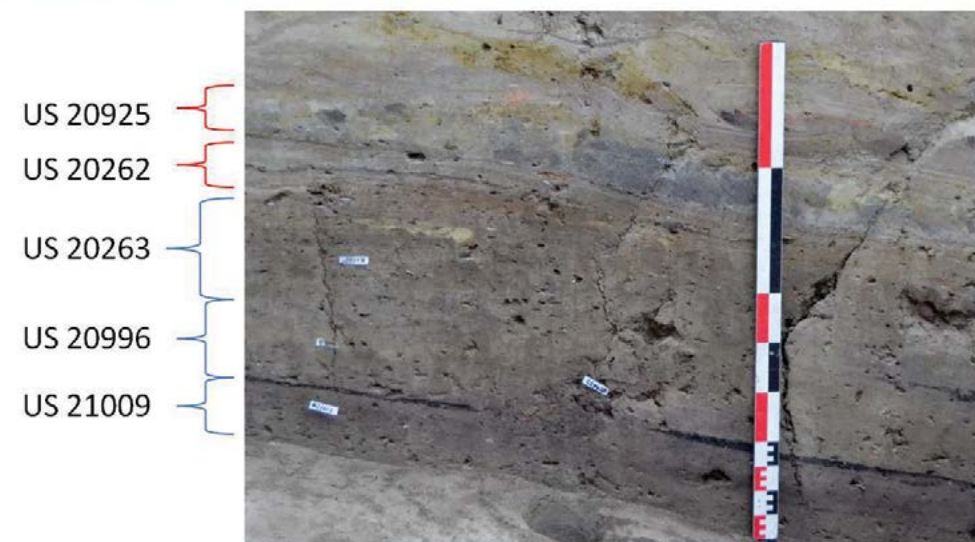

Fig. 7. Guri și funduri de amfore

Fig. 8. Mănuși de amfore

20. Hârșova, str. Cetății, jud. Constanța. *Carsium*. Punct: *Cetate*

Pl. 1. Hârșova 2017. Profilul de E a SI/2009 (stânga sus); Profilul de S a SI/2009 și SC/pP (dreapta sus). Detaliu din profilul de E, cu succesiunea stratigrafică a SL. 114 (US-urile 20925, 20962) și a zonei de activități exterioare (US-urile 20923, 20996 și 21009-jos).

21. Hârșova. str. Fundătura Dunării nr. 8, jud. Constanța - Hârșova tell; Punct: Tell

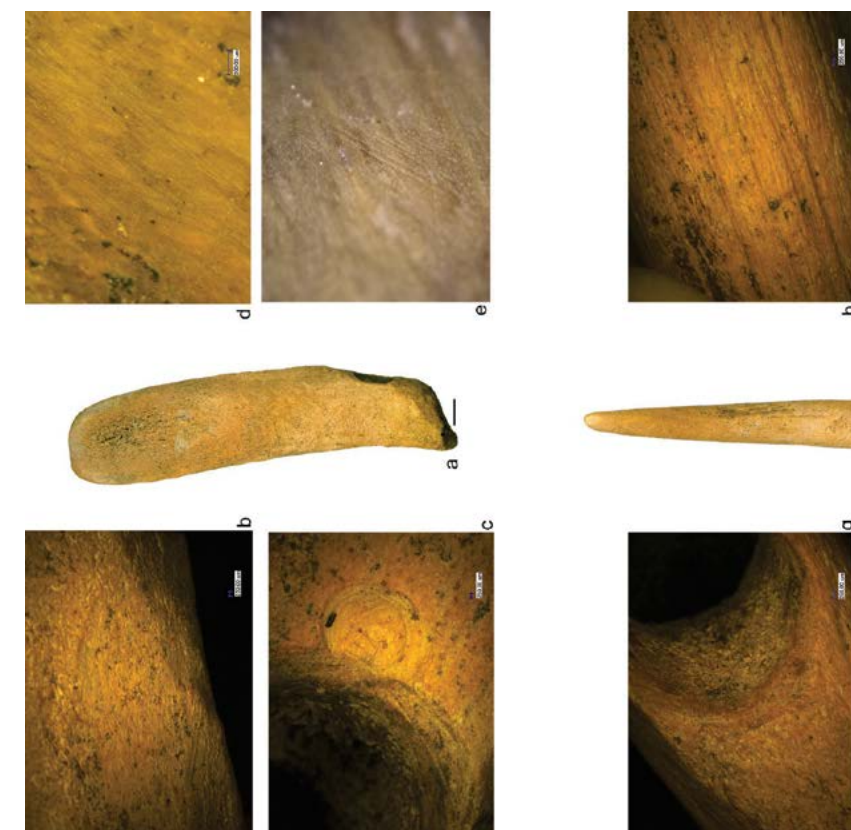

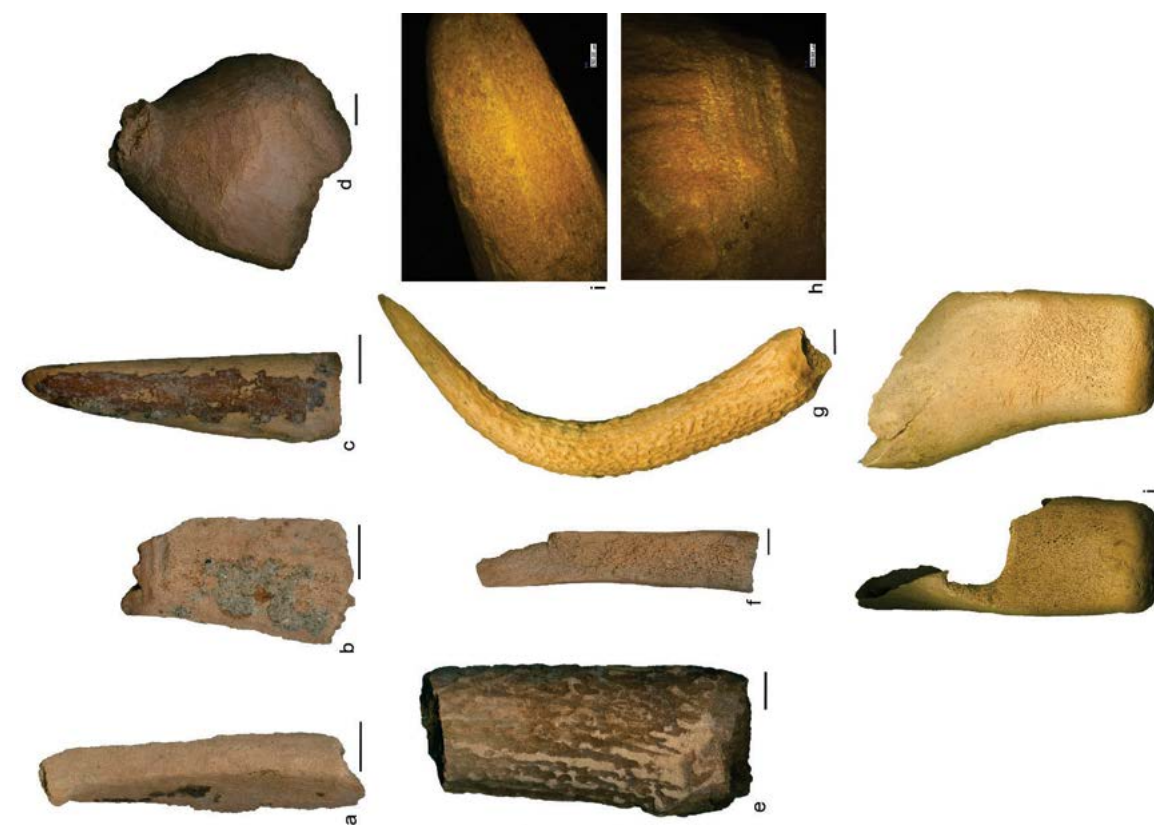
Pl. 3. Hârșova 2017. Burins (1-2), grattoirs (3-9).

Pl. 2. Hârșova 2017. Suporturi laminare.

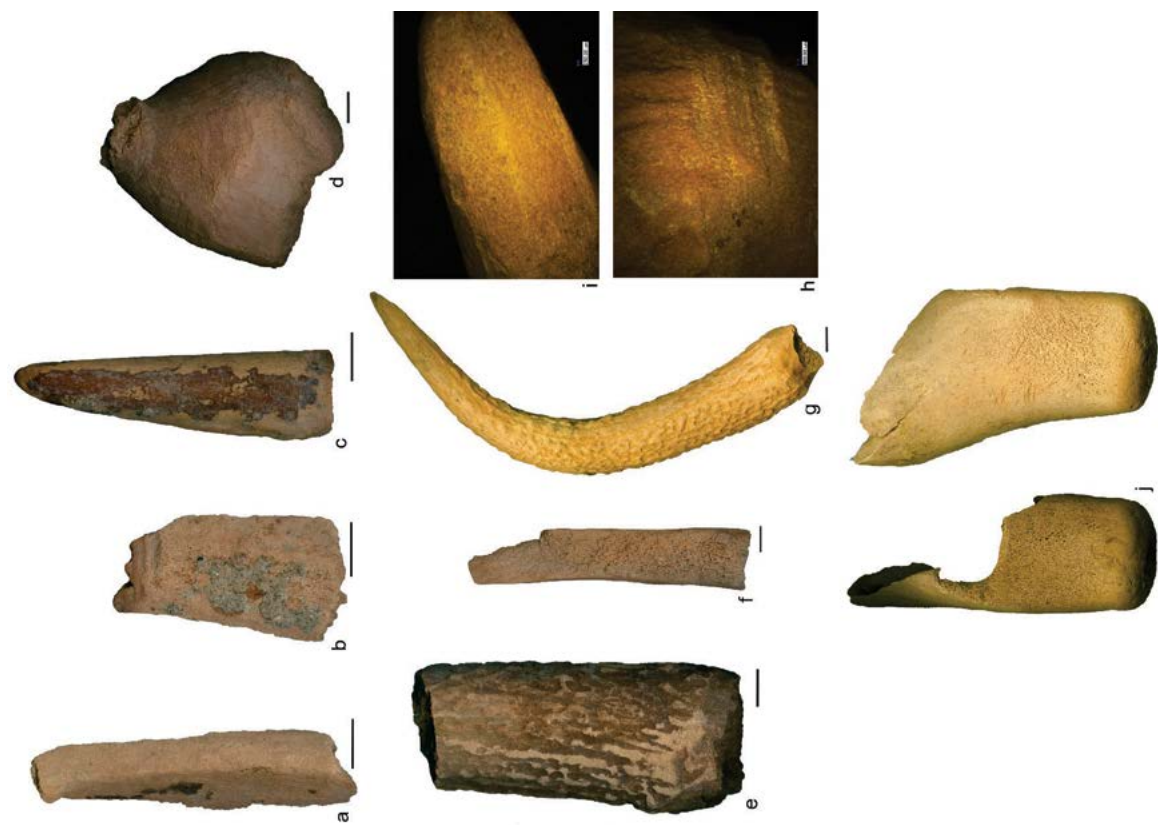

Pl. 5. Hârșova 2017. Artefacte din corn: a. dală; b. detaliu amenajare front activ; c. detaliu perforație; d-e. stiriuri funcționale; f. pandantiv din corn; g. detaliu perforație; h. amenajare suprafață prin *raclage*.

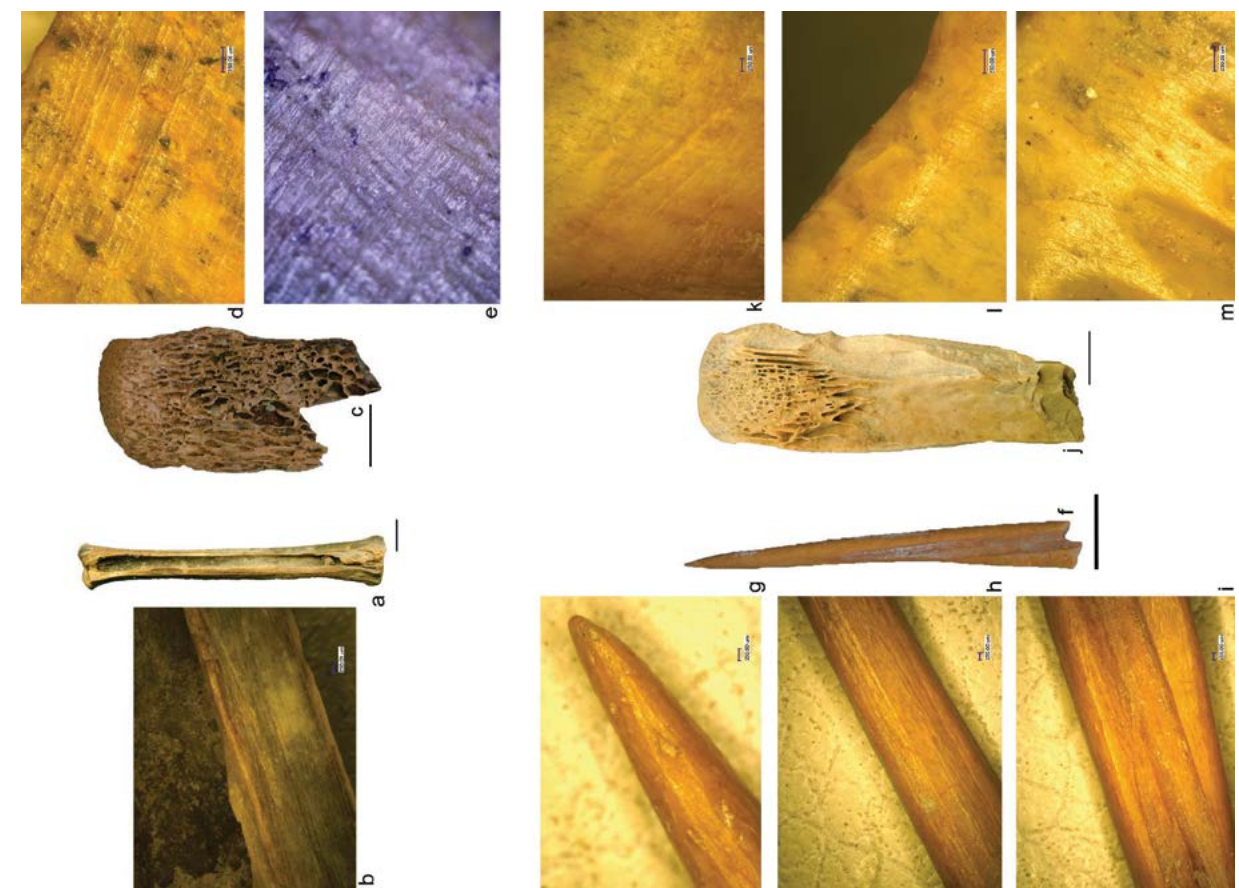
Pl. 4. Hârșova 2017. Artefacte din corn de *Cervus elaphus*: a-d. resturi de debitaj; e-f. suporturi; g. preformă; h. detaliu procedeu de segmentare prin pereuție; i. amenajare front activ; j. piesă indeterminată.

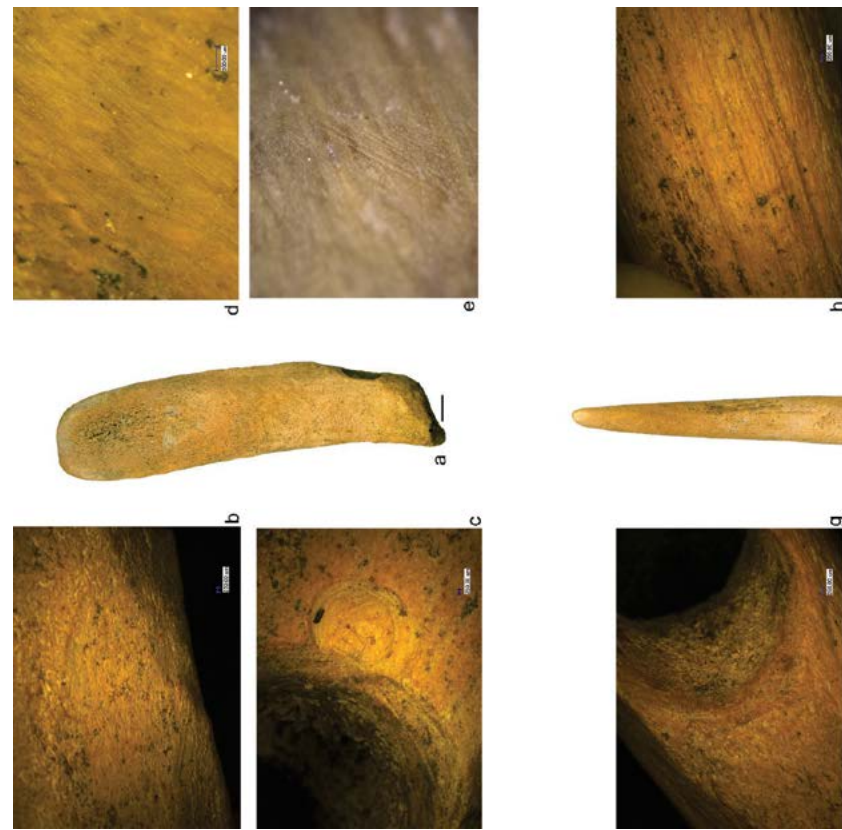
Pl. 4. Hîrșova 2017. Artefacte din corn de *Cervus elaphus*: a-d. resturi de debitaj; e-f. suporturi; g. preformă; h. detaliu procedeu de segmentare prin pene; i. amenajare front activ; j. piesă indeterminată.

22. Hârșova. str. Fundătura Dunării nr. 8, jud. Constanța - Hârșova tell; Punct: Tell

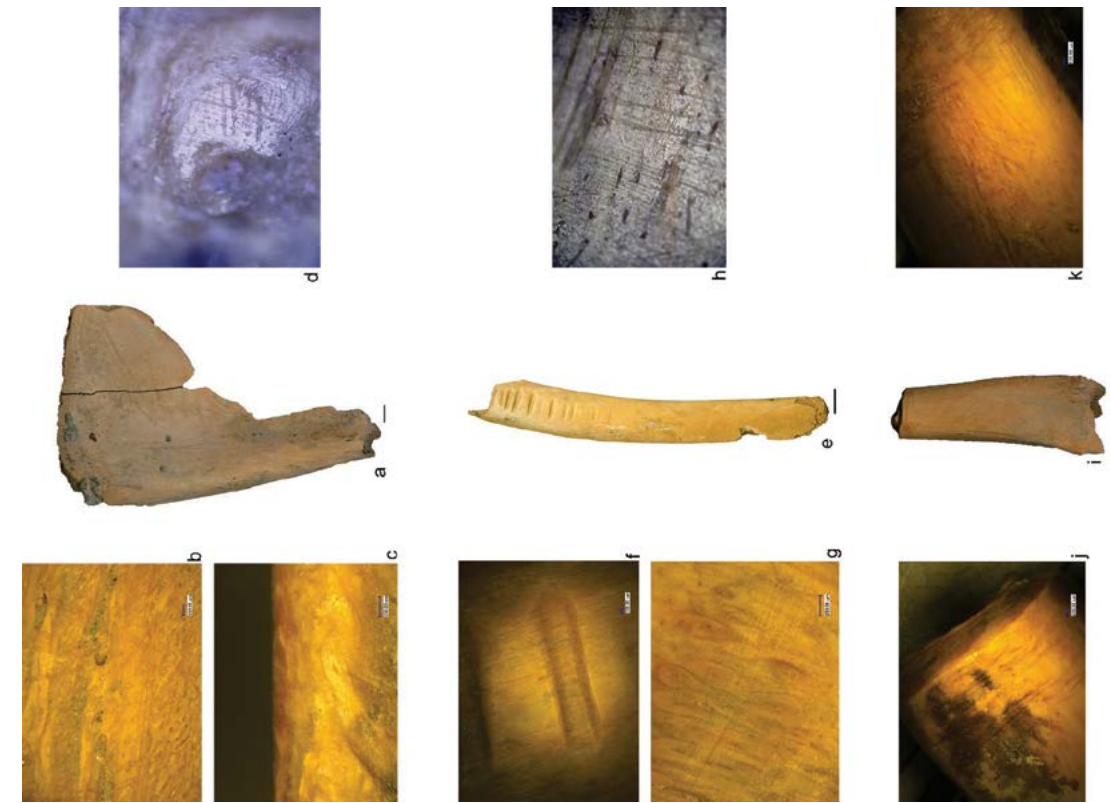

Pl. 6. Hîrșova 2017. Artefacte din os: a. suport din os; b., i. detaliu *rainurage*; c. spatulă; d., k. detaliu abraziune front activ; e., m. striuri funcționale; f. vârf; h. amenajare prin *raclage*; g., l. detaliu front activ; j. detațiã.

22. Hârșova. str. Fundătura Dunării nr. 8, jud. Constanța - Hârșova tell; Punct: Tell

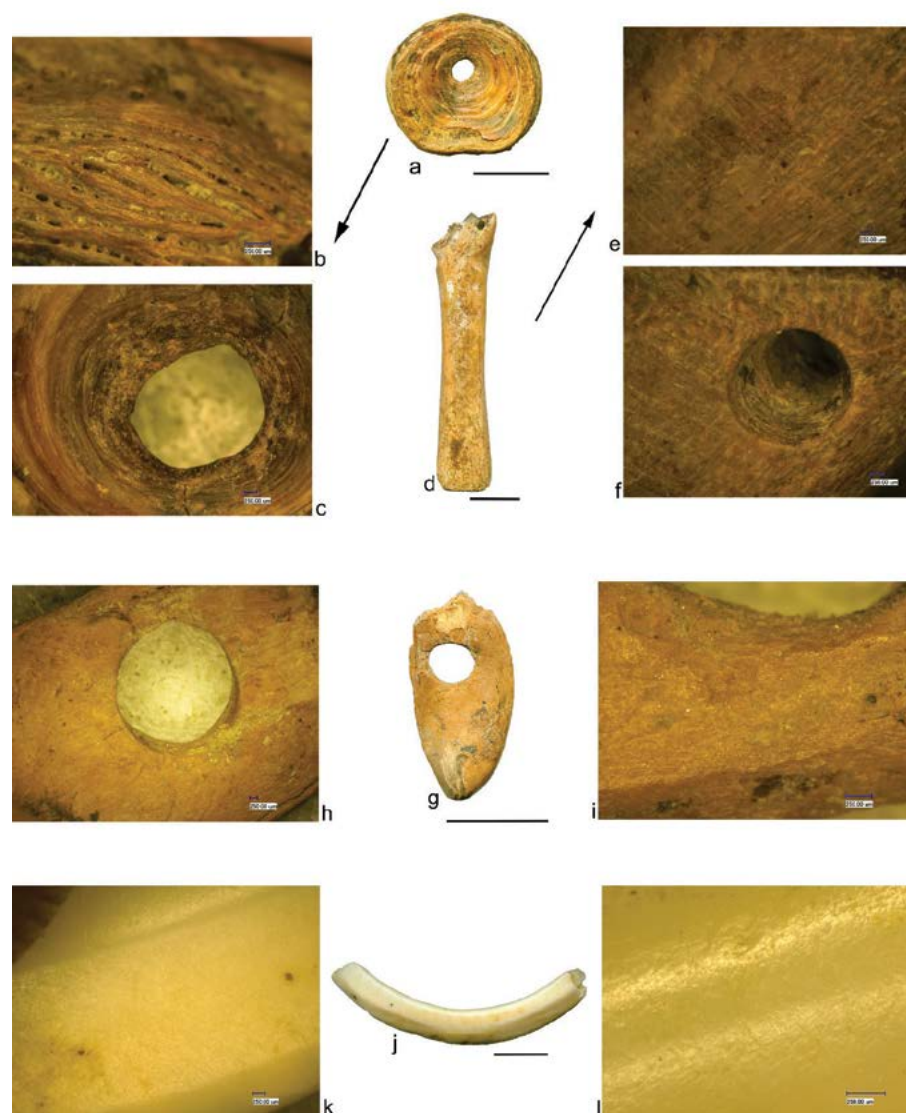

Pl. 5. Hîrșova 2017. Artefacte din corn: a. daltă; b. detaliu amenajare front activ; c. detaliu perforație; d-e. striuri funcționale; f. pandantiv din corn; g. detaliu perforație; h. amenajare suprafață prin *raclage*.

Pl. 7. Hîrșova 2017. Artefacte din os: a. seceră; b., k. amenajare prin *raclage*; c. front activ fasonat prin abraziune; d., g., h. detalii striuri funcționale; e. piesă cu o funcție indeterminabilă; f. detaliu șant transversal; i. mâner; j. detaliu procedeu de segmentare.

Pl. 8. Hârşova 2017. Artefacte din materii prime variate: a. vertebră de peşte perforată; b., e., k. fasonajul suprafeţei prin abraziune; c., f., h. detalii perforaţie; d. figurină din os; g. dinte perforat; i., l. suprafaţa de uzură; j. brăţară din valvă.

Fig. 1. Zidul de sud al bisericii, contrafort şi pavaj de la intrarea unei uşi laterale. Fotografie realizată cu drona.

Fig. 2. Zidul de sud al bisericii, contrafort şi pavaj de la intrarea unei uşi laterale, vedere dinspre nord-est. Fotografie realizată cu drona.

Fig. 3. Zidul de sud al bisericii, nivelul de înmormântări și groapa comună. Fotografie realizată cu drona.

Fig. 4. Zidul de sud al bisericii, groapa comună în secțiunile D2 și D3, vedere dinspre sud. Fotografie realizată cu drona.

Fig. 5. Secțiunile D2 și D3, vedere generală. Fotografie realizată cu drona.

23. Igrîș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș; Punct: *Igrîș - mănăstirea Egres*

Fig. 6. Detaliu din timpul cercetării mormântului nr. 68.

Fig. 7. Secțiunea D2, detaliu din timpul cercetării gropii comune.

23. Igrîș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș; Punct: *Igrîș - mănăstirea Egres*

Fig. 8. Secțiunea D2, detaliu din timpul cercetării canatului de ușă din lemn.

Fig. 9. secțiunile D2 și D3, vedere generală dinspre est, la finalizarea campaniei de cercetare.

23. Igrîș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș; Punct: *Igrîș - mănăstirea Egres*

24. Isaccea, jud. Tulcea - *Noviodunum* - Punct: *Cetate*

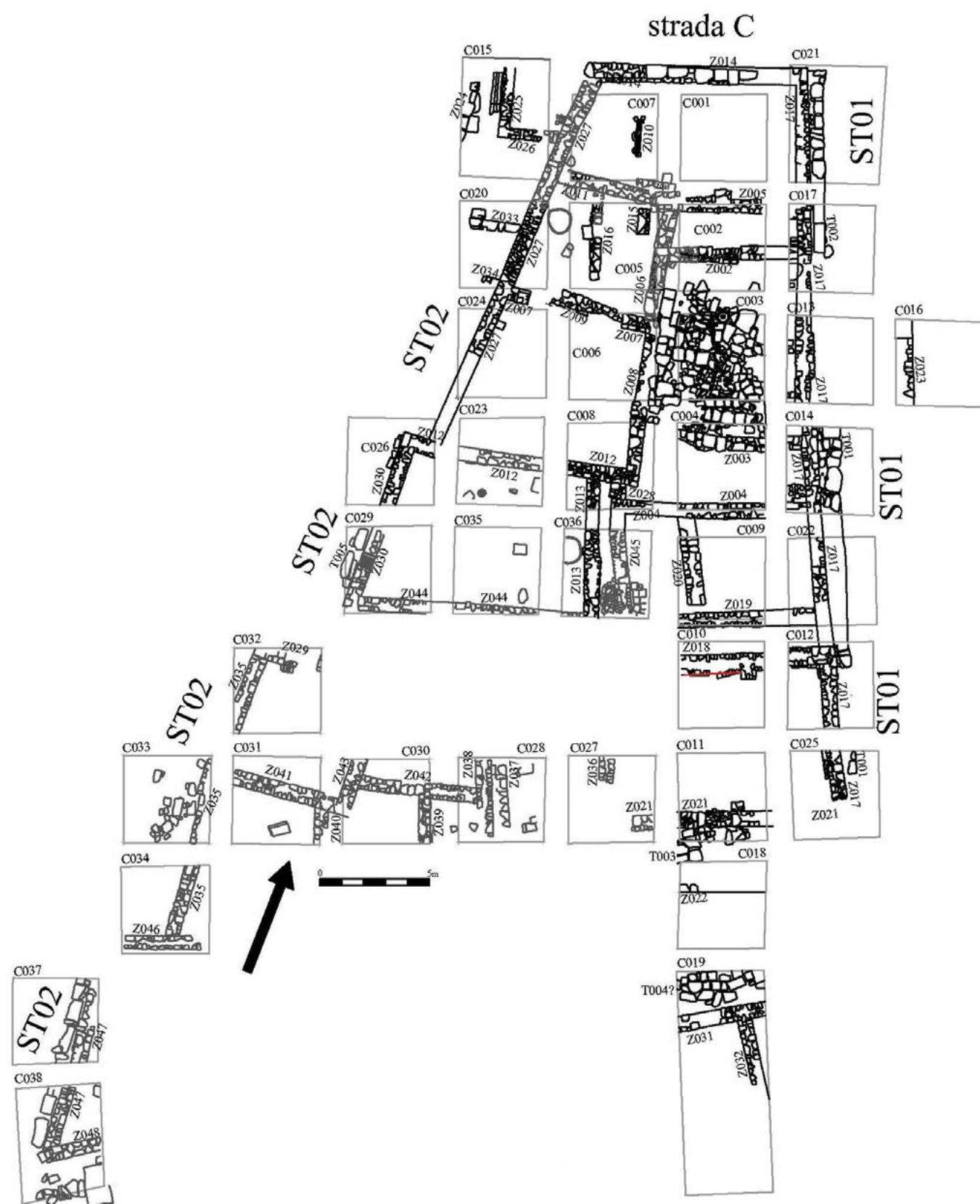

24. Isaccea, jud. Tulcea - *Noviodunum* - Punct: *Cetate*

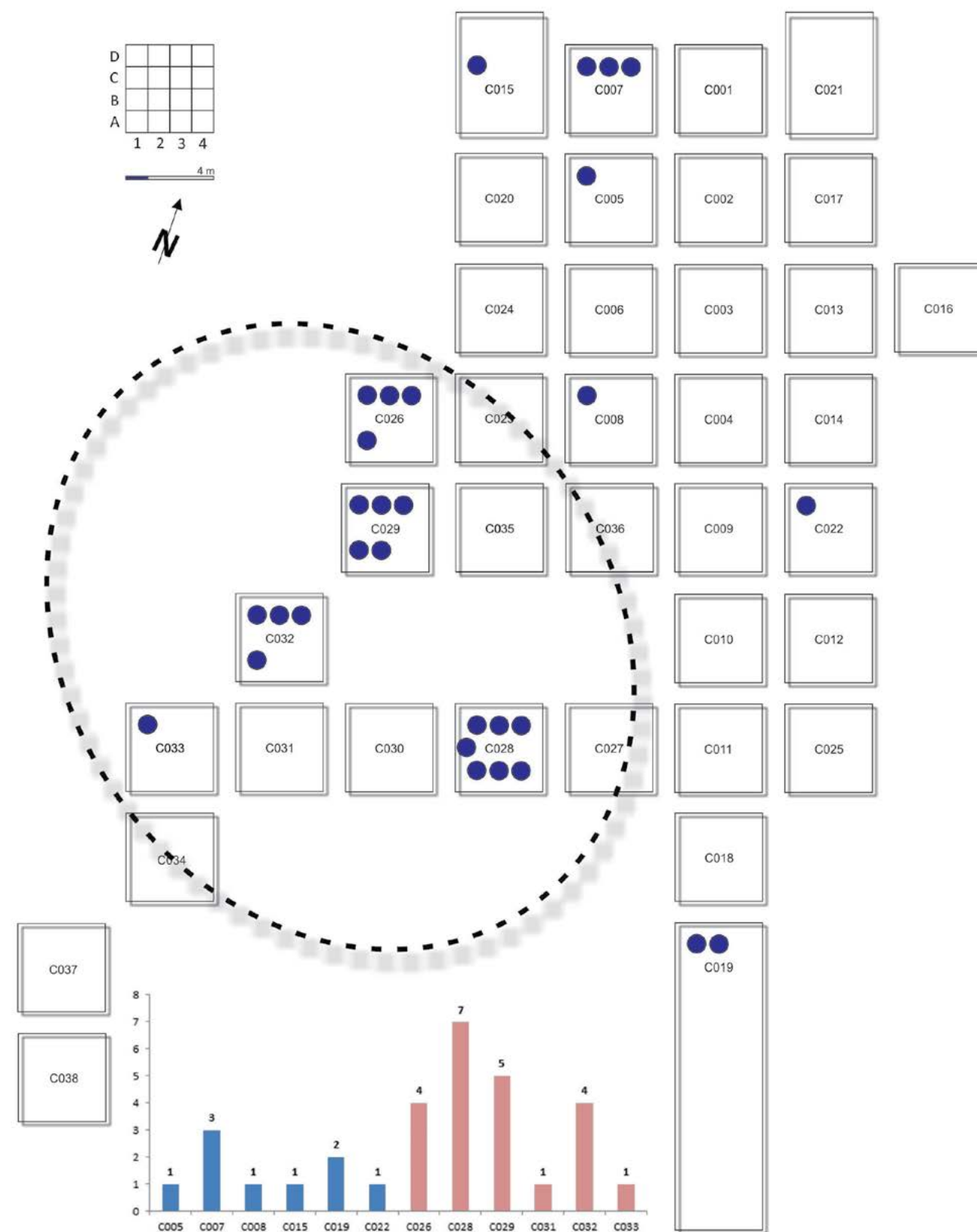

24. Isaccea, jud. Tulcea - *Noviodunum* - Punct: *Cetate*

28. Istria, jud. Constanța - Punct: Cetatea Histria, Sectorul Acropolă Centru-Sud

29. Istria, jud. Constanța - Histria – Sector Acropola Centru-Sud.
Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016

HIS-ACS_2

5 cm

HIS-ACS_4

3 cm

HIS-ACS_10

3 cm

HIS-ACS_23

3 cm

HIS-ACS_16

3 cm

HIS-ACS_18

3 cm

HIS-ACS_24

3 cm

29. Istria, jud. Constanța - *Histria* – Sector Acropola Centru-Sud.
Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016

29. Istria, jud. Constanța - *Histria* – Sector Acropola Centru-Sud.
Industria materiilor dure animale descoperită în campaniile 2013-2016

Fig. 1. Tibiscum-Jupa. Sector 1 - Su. 1/2017

Fig. 3. Tibiscum-Jupa. Sector 1/2016

Fig. 2. Tibiscum-Jupa. Sector 1/ 2017 (Templu)

Fig.4. Tibiscum-Jupa. Sector 3 - S1/2017

34. Jupa, mun. Caransebeș, jud. Caraș-Severin - *Tibiscum*. Punct: *Peste Ziduri*

34. Jupa, mun. Caransebeș, jud. Caraș-Severin - *Tibiscum*. Punct: *Peste Ziduri*

35. Jurilovca, jud. Tulcea; Punct: *Orgame / Argamum* - Sector Incintă Nord

35. Jurilovca, jud. Tulcea; Punct: *Orgame / Argamum* - Sector Incintă Nord

35. Jurilovca, jud. Tulcea; Punct: *Orgame / Argamum* - Sector Incintă Nord

35. Jurilovca, jud. Tulcea; Punct: *Orgame / Argamum* - Sector Incintă Nord

35. Jurilovca, jud. Tulcea; Punct: *Orgame / Argamum* - Sector Incintă Nord

35. Jurilovca, jud. Tulcea; Punct: *Orgame / Argamum* - Sector Incintă Nord

36. Luna, jud. Cluj. *Nod Rutier*

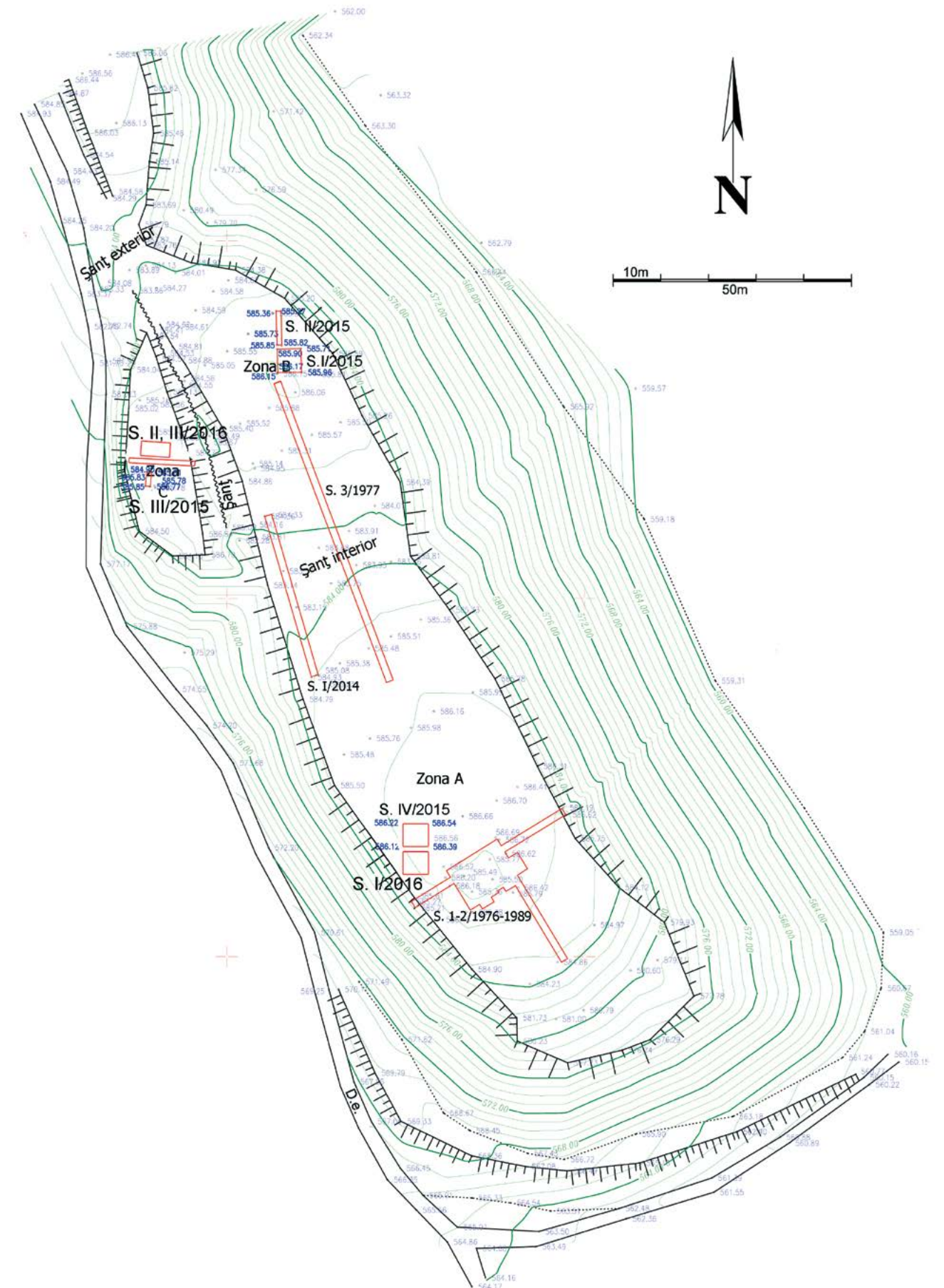

Fig. 1. Malnaș Băi-Füvenyestető. Planul stațiunii și a secțiunilor cercetate.

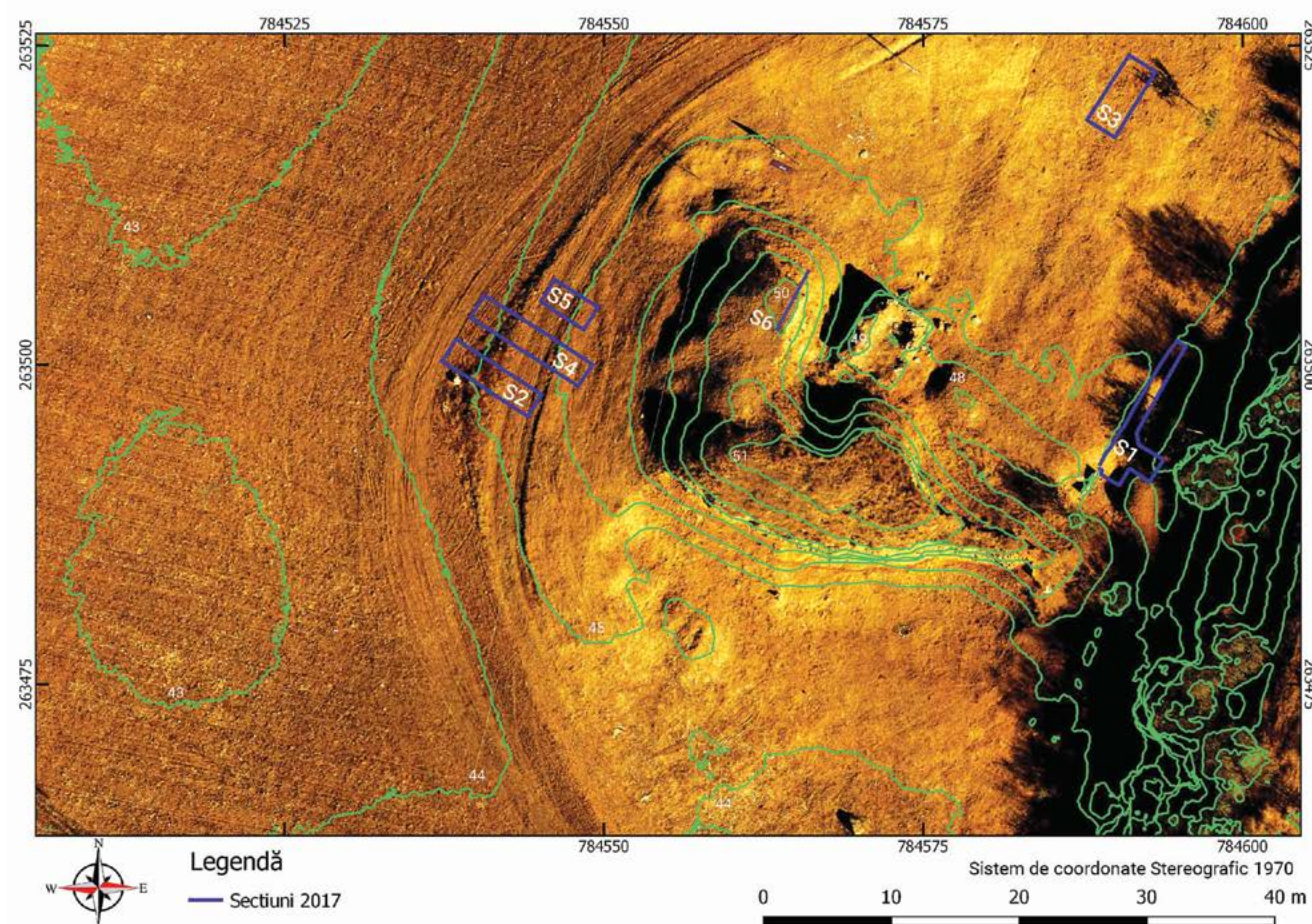
38. Malnaș, jud. Covasna. Punct: *Malnaș Băi - „Füvenyestető” (Platoul nisipos)*

a.

b.

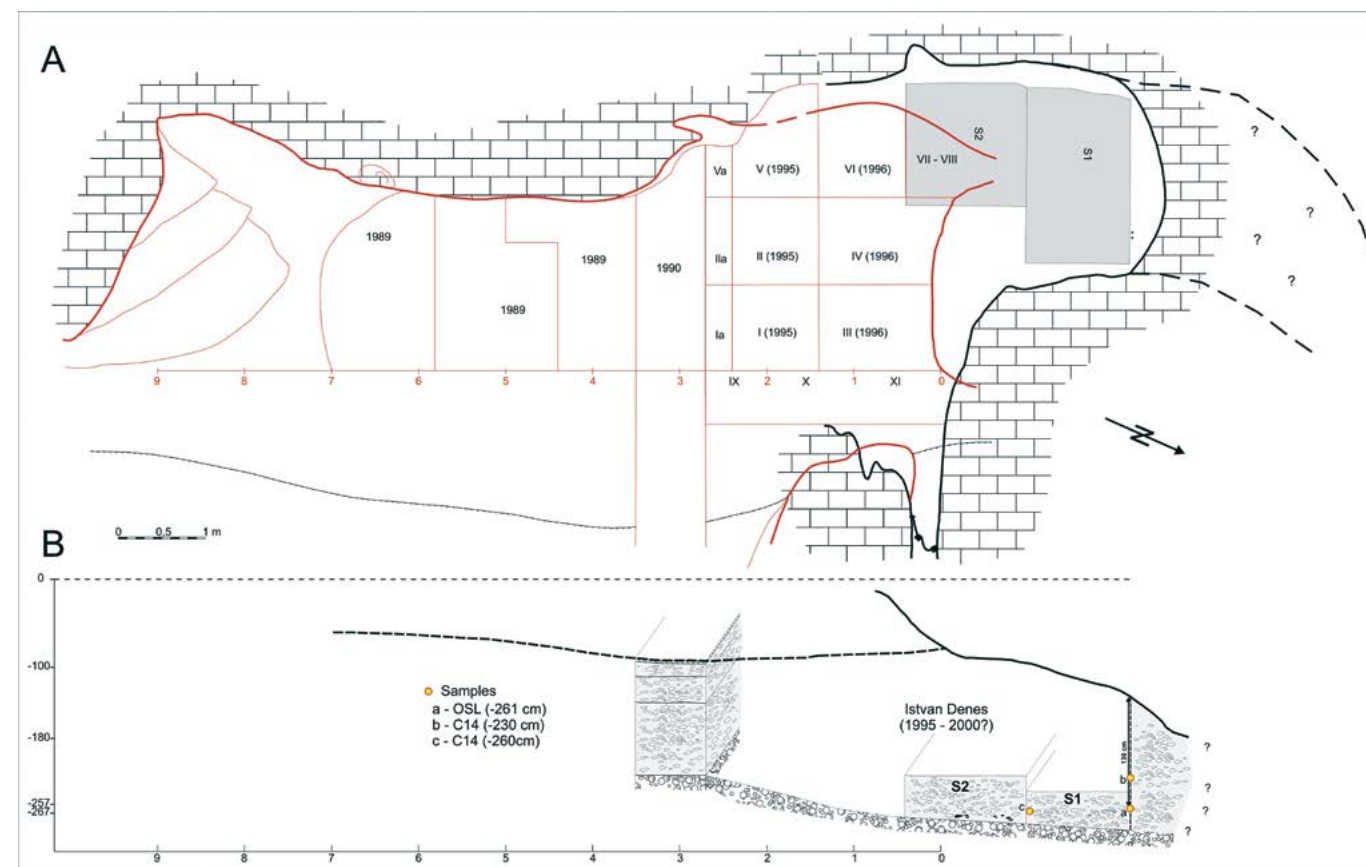
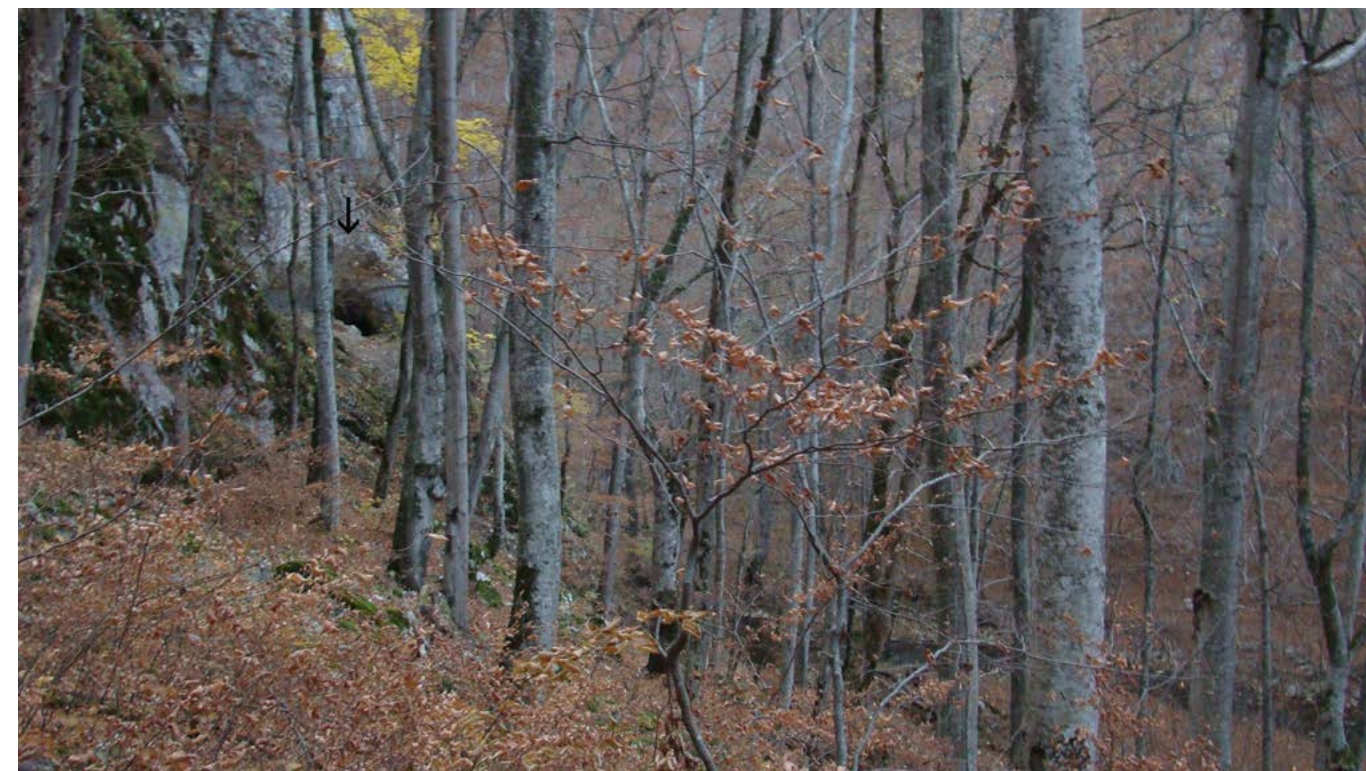

c.

Movila Documaci: a - planul sitului (1 - zonă excavată mecanizat în 1993, 2 – manta păstrată in situ, 3 - soclu, 4 - zonă afectată de intervenții mecanizate verificată prin săpături arheologice în 1993-1995, 5 - cavou); b - vedere aeriană a sectorului vestic; c - planul săpăturilor din 2017, ortofotografie de mare rezoluție și plan topografic realizat în baza modelului digital al terenului (DSM, 6 cm/pixel)

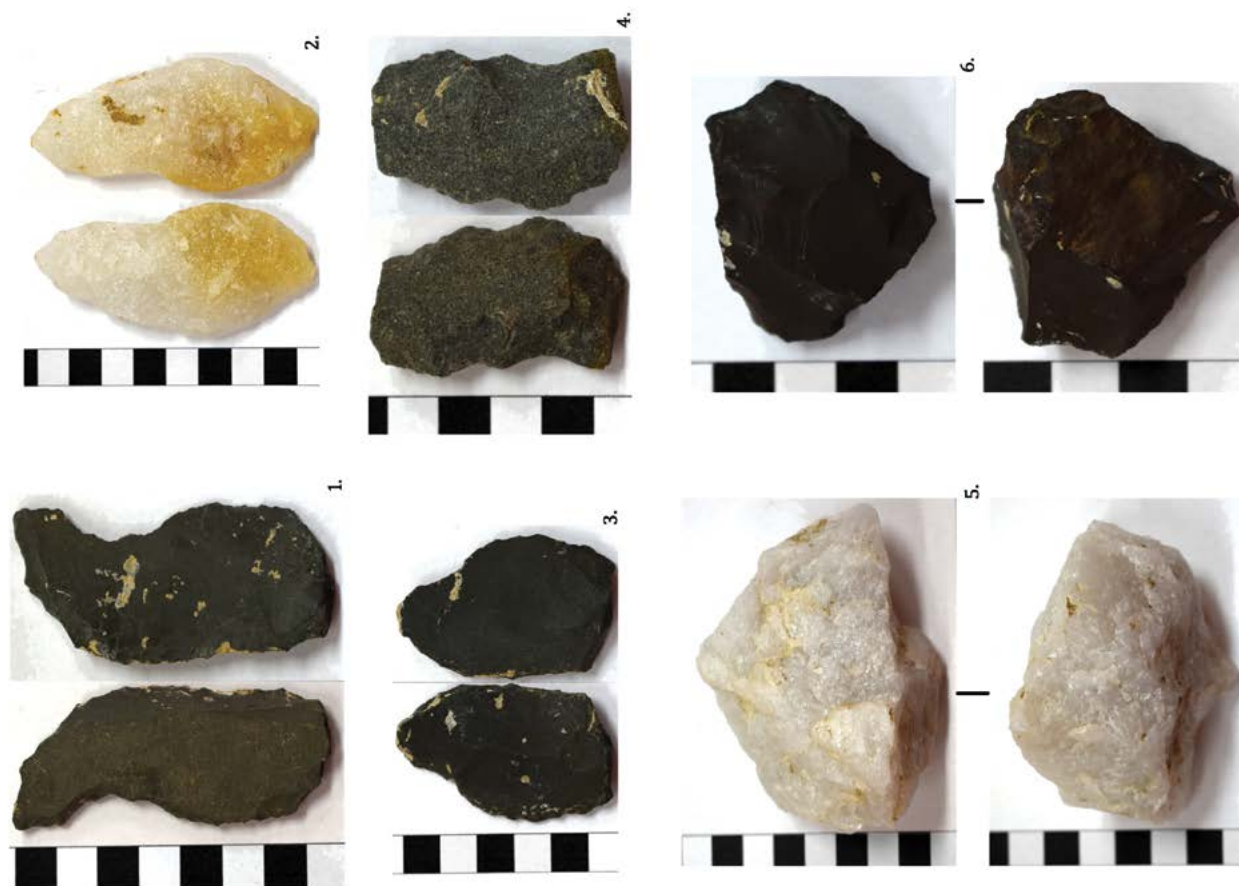
39. Mangalia, jud. Constanța. Punct *Movila Documaci*;

la 570 m distanță vest de DJ391 Mangalia-Albești, parțial suprapus de valul poligonului militar.

42. Merești, Cheile Vârghișului, Jud. Harghita; Punct: *Abri 122/1200*

42. Merești, Cheile Vârghișului, Jud. Harghita; Punct: *Abri 122/1200*

Pl. 1. Imagine aeriană cu sectorul NE Amfiteatru.

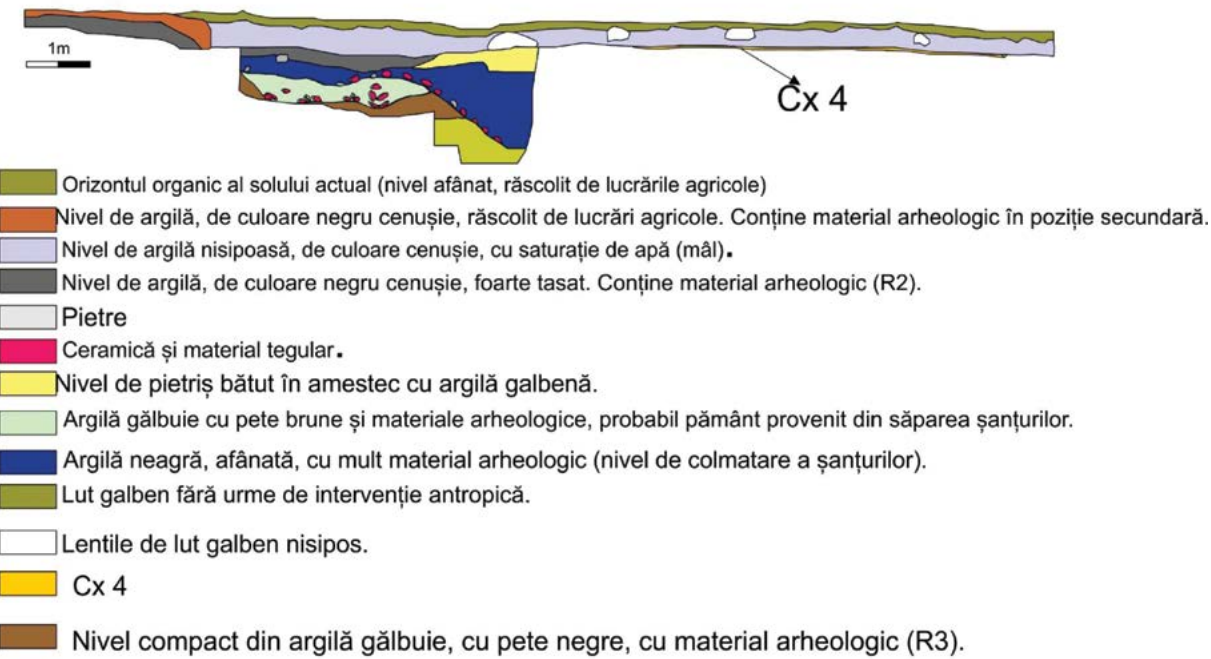

Pl. 2. Planul general și detaliu cu zona investigată arheologic.

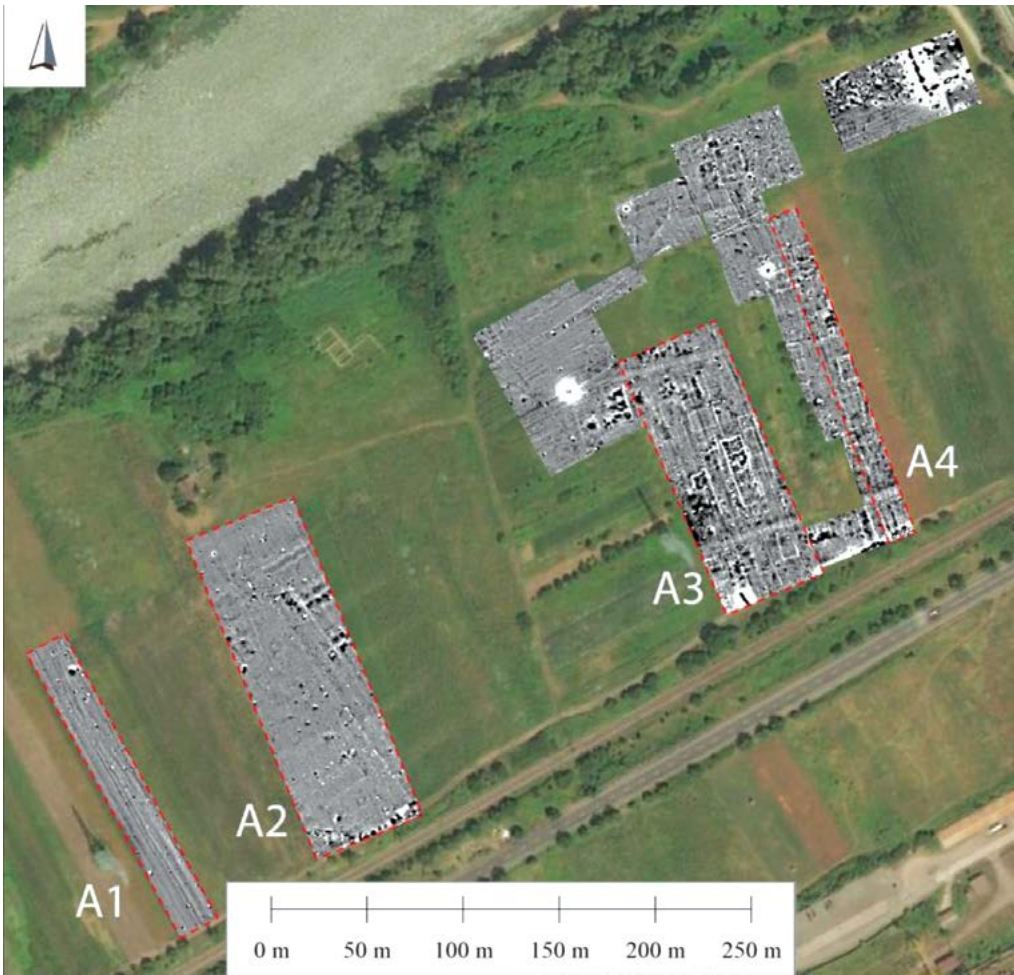
43. Mintia, com. Vețel, jud. Hunedoara. *Micia*

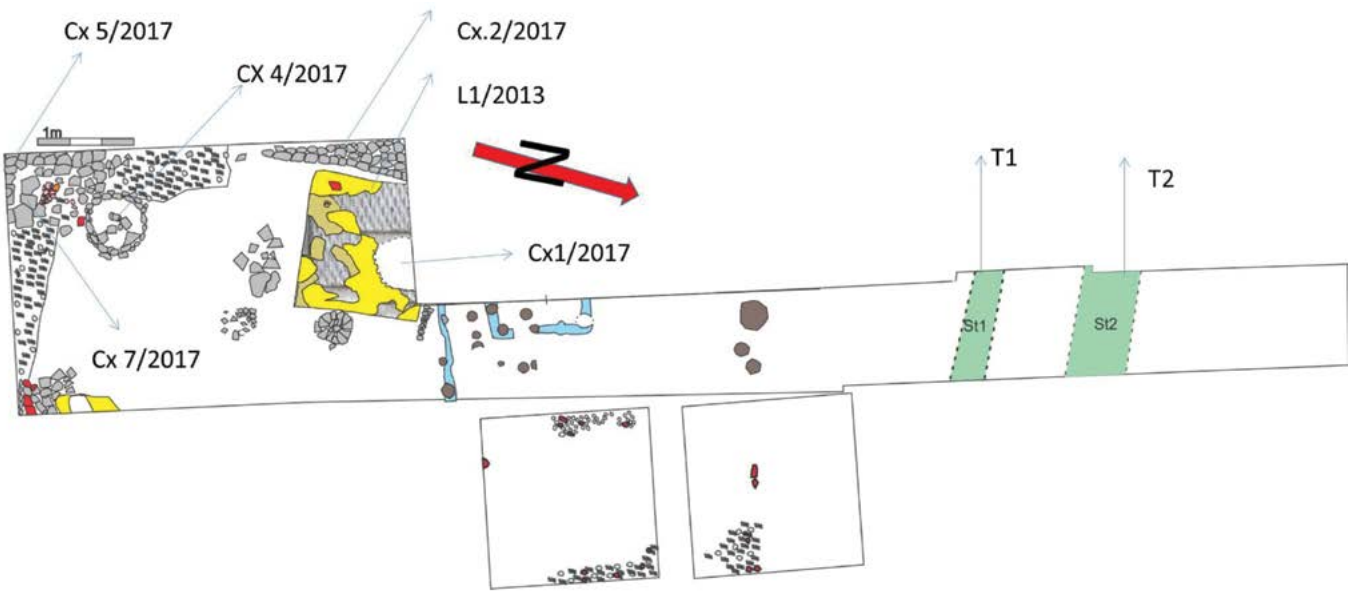
Micia, Sector Est Amfiteatru, S1, Profil Vestic
(detaliu cu perimetrul investigat în Campania 2016)

Pl. 3. Micia, Sector NE Amfiteatru, S1, Profil Vest (Detaliu cu zona 2).

Pl. 4. Micia, imagine de ansamblu georeferențiată cu rezultatele investigației magnetometrice (Campaniile 2015 - 2017).

Pl.5. Planul general al structurilor arheologice investigate în Sectorul N-E Amfiteatru

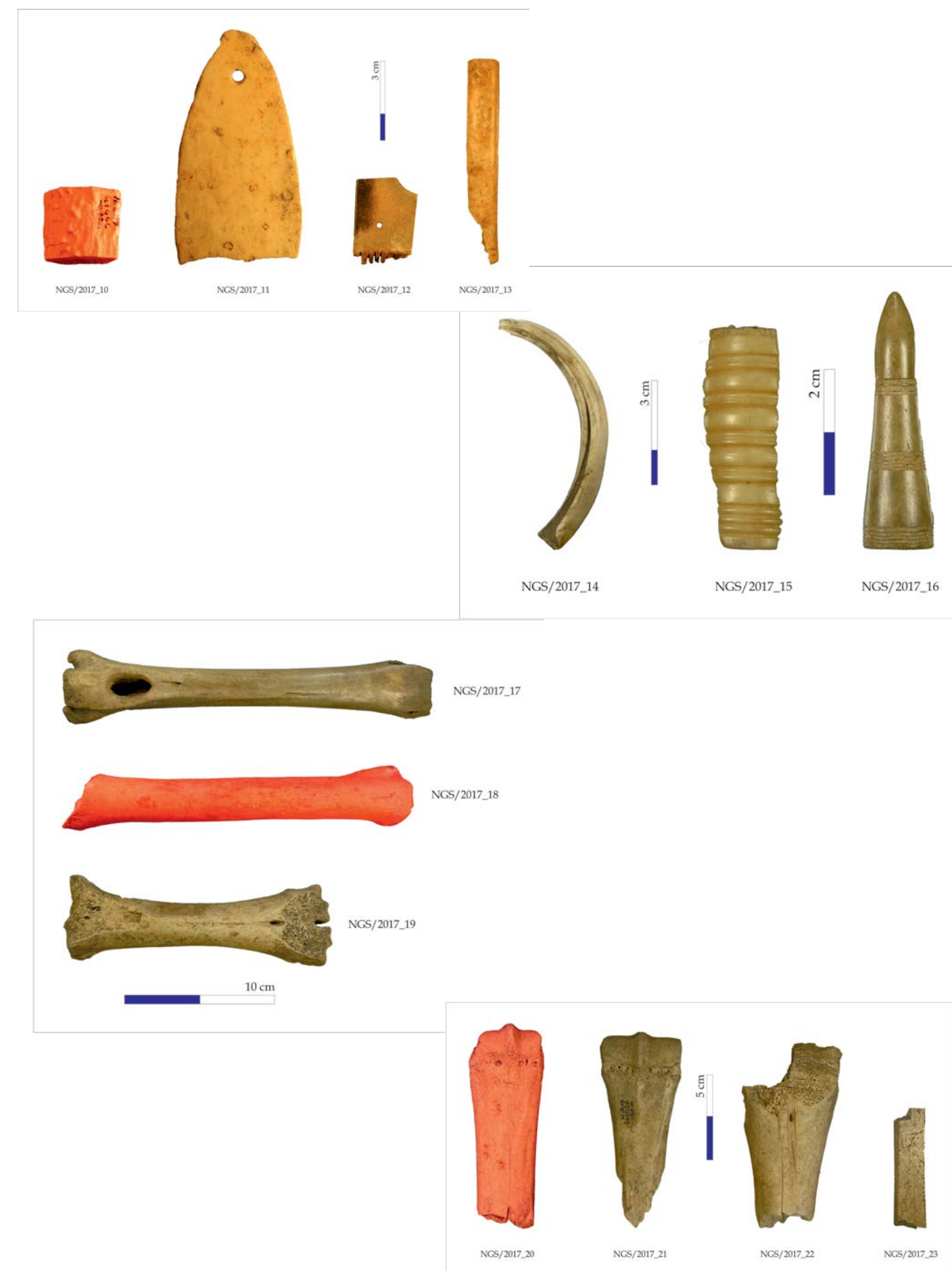

Pl. 6. Imagine de ansamblu, dinspre Sud, cu perimetrul investigat în campania din anul 2017.

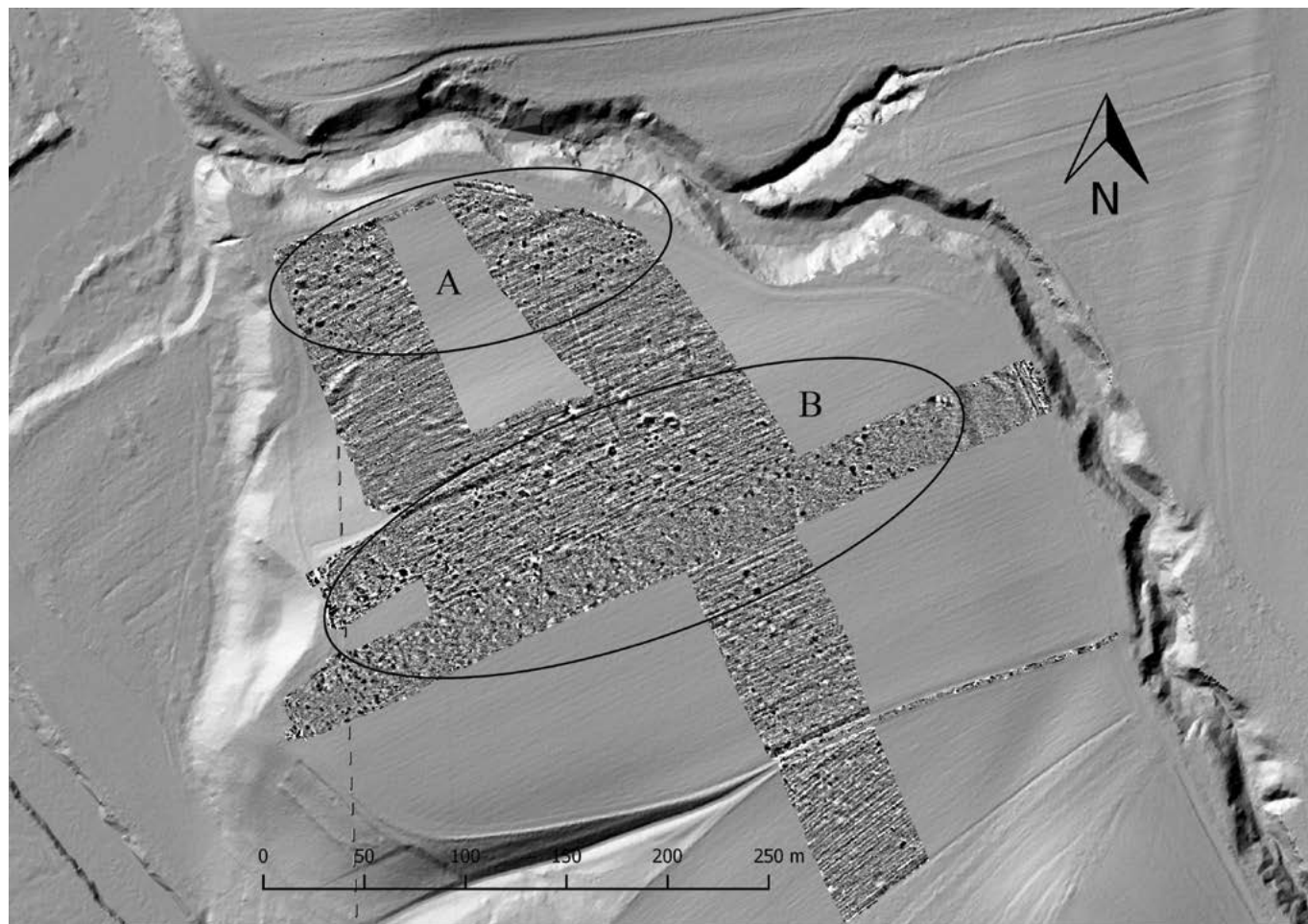

44. Negrilești, com. Negrilești, jud. Galați; Punct: *Curtea Școlii 2017* - Industria materiilor dure animale

44. Negrilești, com. Negrilești, jud. Galați; Punct: *Curtea Școlii 2017* - Industria materiilor dure animale

45. Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba. Punct: *Cutina*

S2. Vatra

S2

46. Ocna Sibiului, jud. Sibiu. Punct: *Fața Vacilor - La Făgădău*

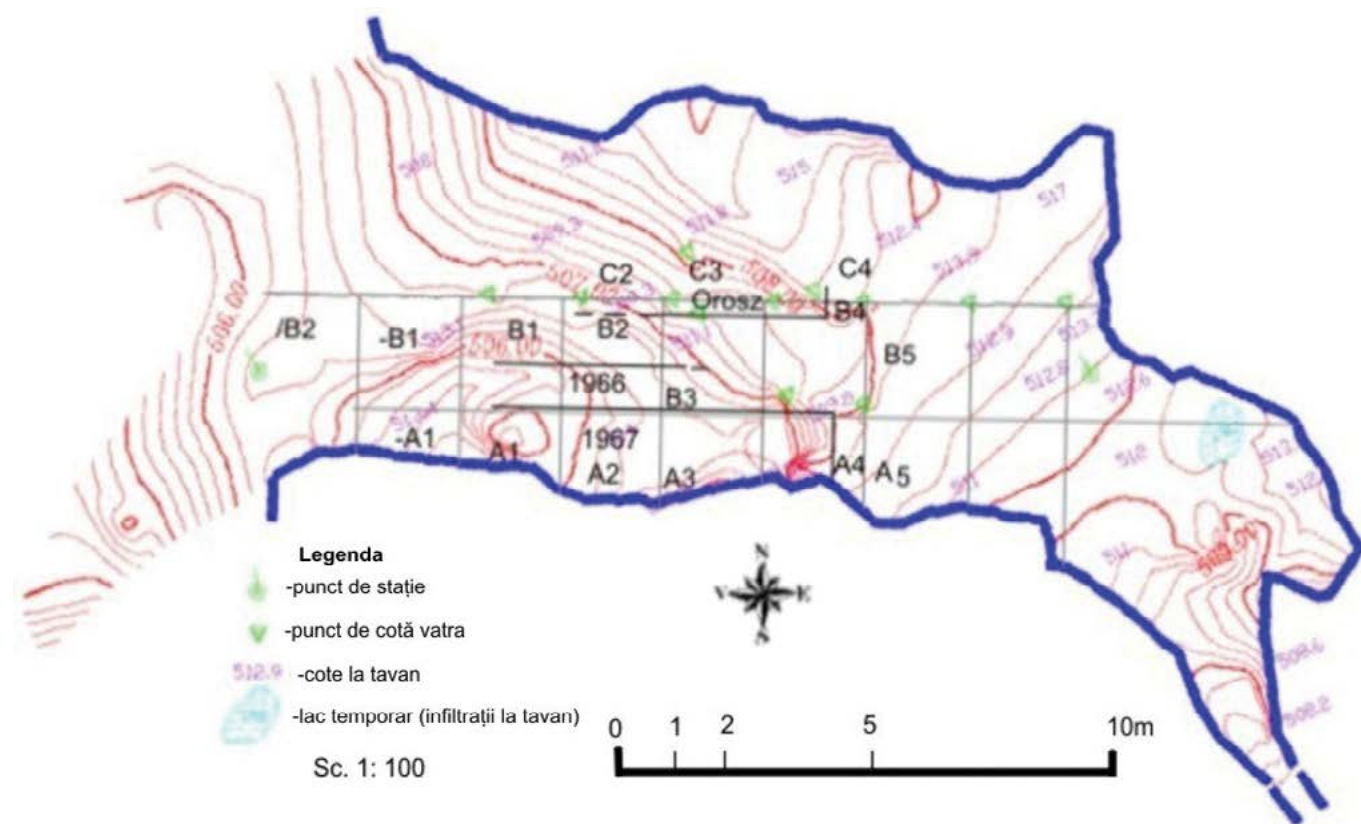

Fig. 1. Ridicarea topografică a peșterii Binder și sistemul de carioiaj

Fig. 3. Peștera Binder, diferite materiale din Gr. 13, cultura Coțofeni.

Fig. 4. Peștera Binder, diferite materiale din Vatra 14.

Fig. 8. Peștera Binder, diferite materiale din Vatra 16.

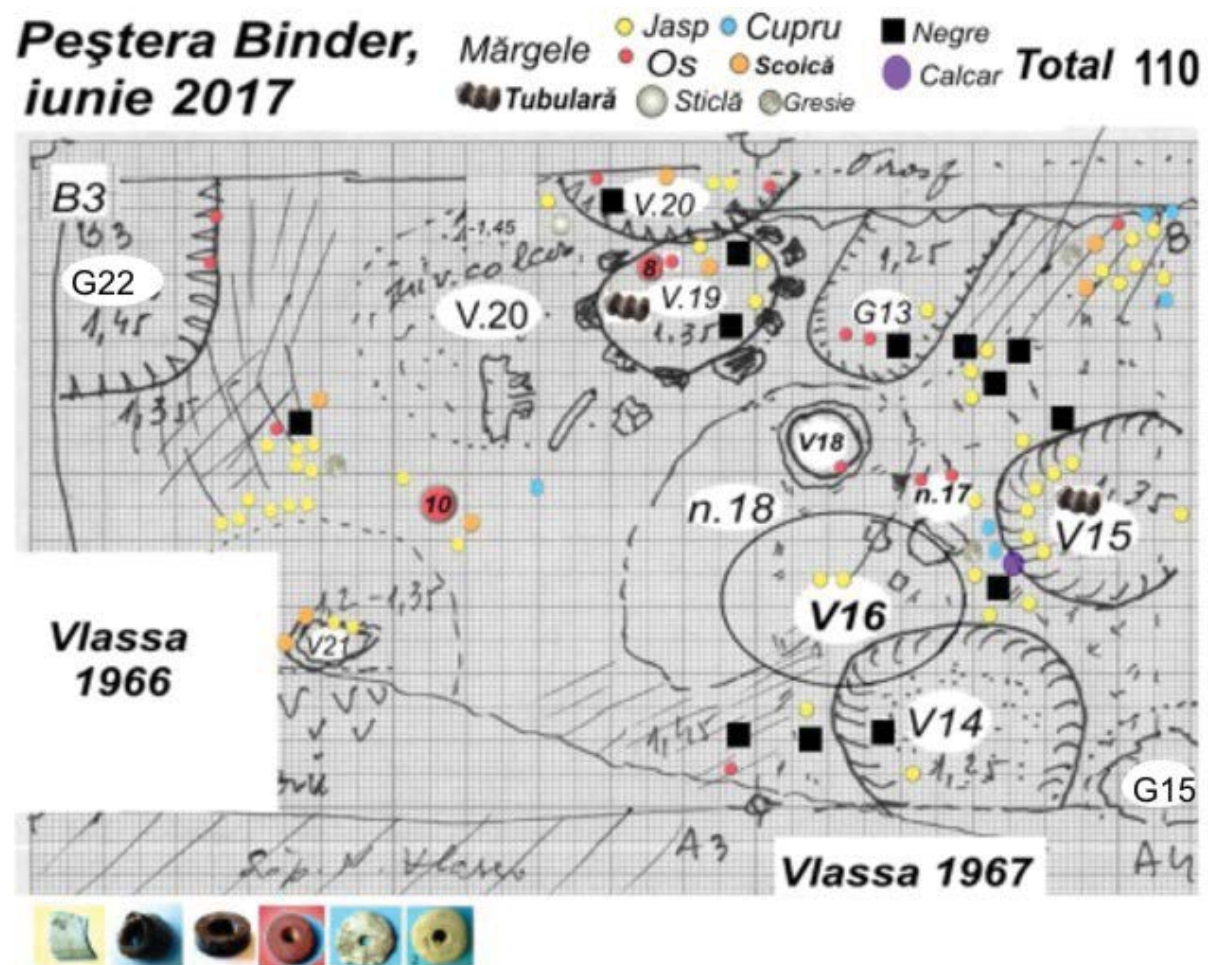

Fig. 2. Planul complexelor din peștera Binder și dispunerea pieselor de podeabă

Fig. 5. Peștera Binder, diferite materiale din Vatra 15.

Fig. 9. Peștera Binder, diferite materiale din Vatra 17.

Fig. 10. Peștera Binder, diferite materiale din Vatra 18.

Fig. 11. Peștera Binder, diferite materiale din Vatra 19

Vatra 20: a, Coșofeni (-1,35 m); b, Toarna pastilată; c, mărgea din jasp (-1,40 m); d, cultura Zau (-1,4 m); e, uneelte din calcar (-1,45m) și cuarțit (e4).

Fig. 14. Peștera Binder, diferite materiale din Vatra 20

Fig. 17. Peștera Binder, diferite materiale din Vatra 21

Fig. 18. Peștera Binder, diferite materiale din caroul A4

Fig. 20. Peștera Binder, diferite materiale din caroul B3

Fig. 22. Peștera Binder, diferite materiale din caroul B4

Fig. 1 – Poiana Cireşului-Piatra Neamţ, imagini din timpul cercetărilor arheologice, campania 2017

50. Poiana Cireşului, oraş Piatra Neamţ, jud. Neamţ Piatra Neamţ. Punct: *Valea Doamnei*

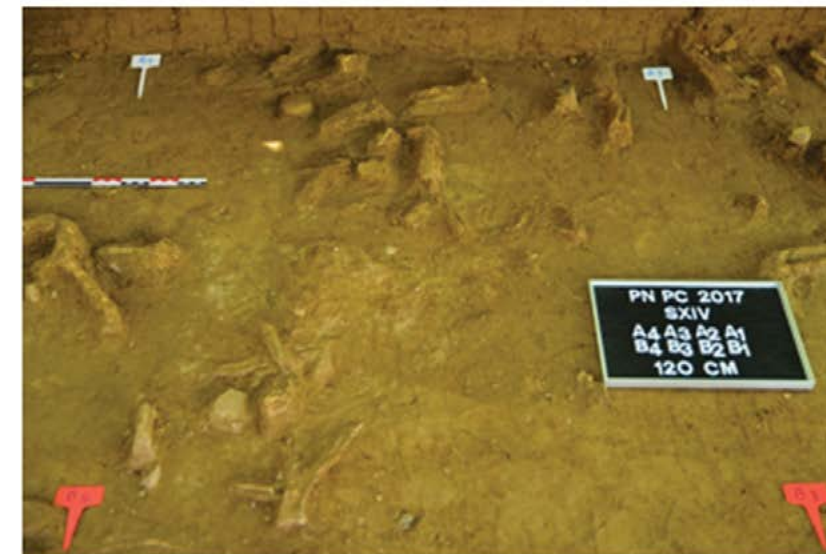

Fig 2 - Poiana Cireşului-Piatra Neamţ, nivelul Gravetian I, campania 2017

50. Poiana Cireşului, oraş Piatra Neamţ, jud. Neamţ Piatra Neamţ. Punct: *Valea Doamnei*

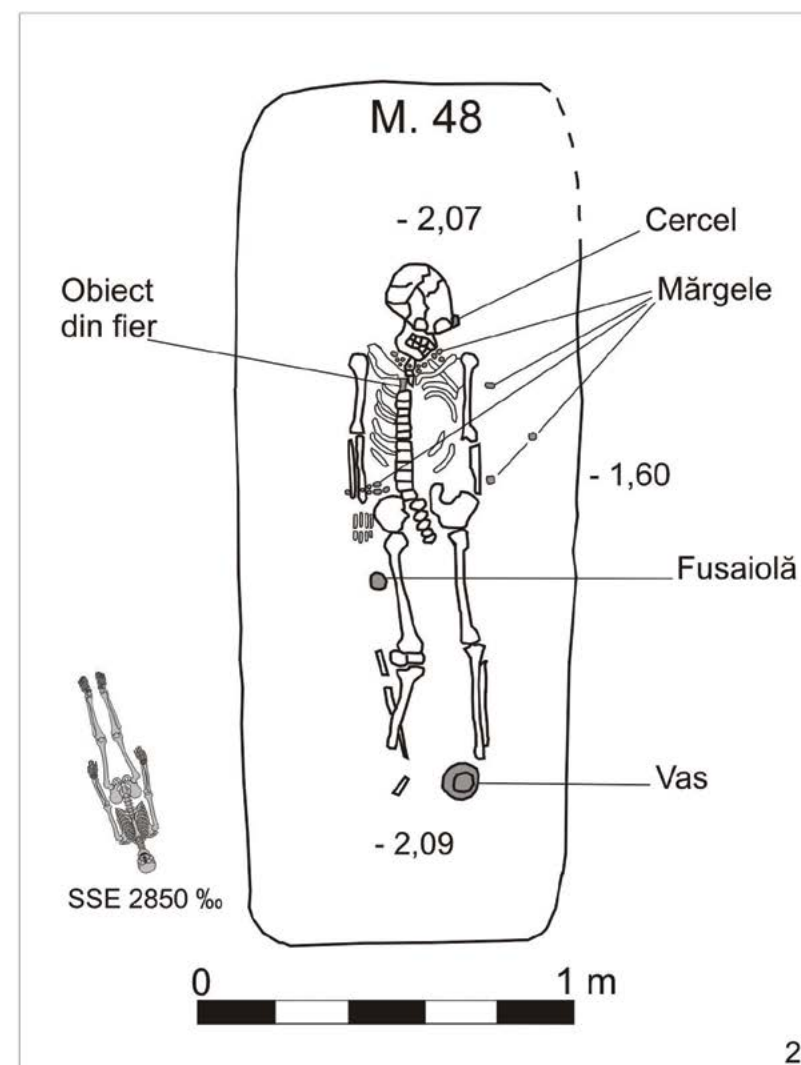
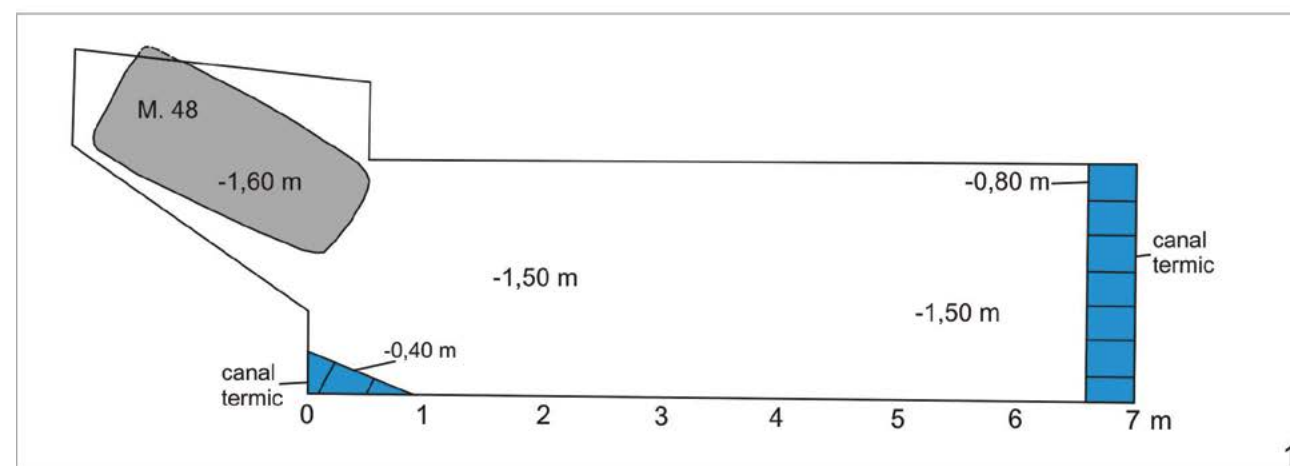

Fig. 1. Pietroasele. Necropola 2. 1. Planul secțiunii S. XV; 2. Planul mormântului M. 48

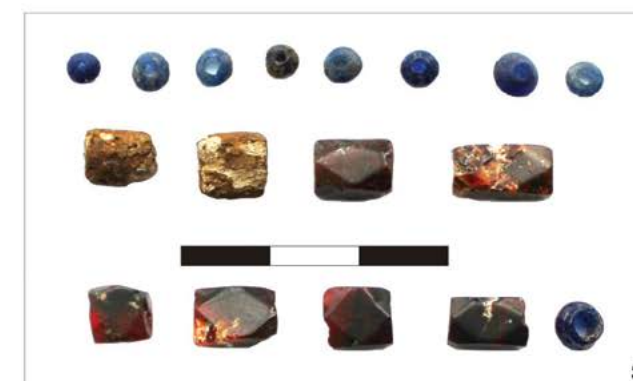
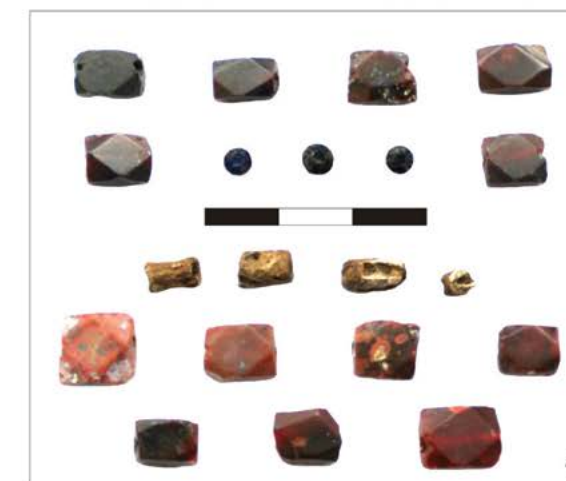

Fig. 2. Pietroasele. Necropola 2. Inventarul mormântului M. 48. 1. Cercel; 2. Cercel fragmentar; 3. Mărgel' din zona gâtului; 4. Mărgel' de la încheietura mâinii drepte; 5. Mărgel' în poziție secundară; 6. Obiect din fier nerecuperat; 7. Fusaiolă; 8. Borcan

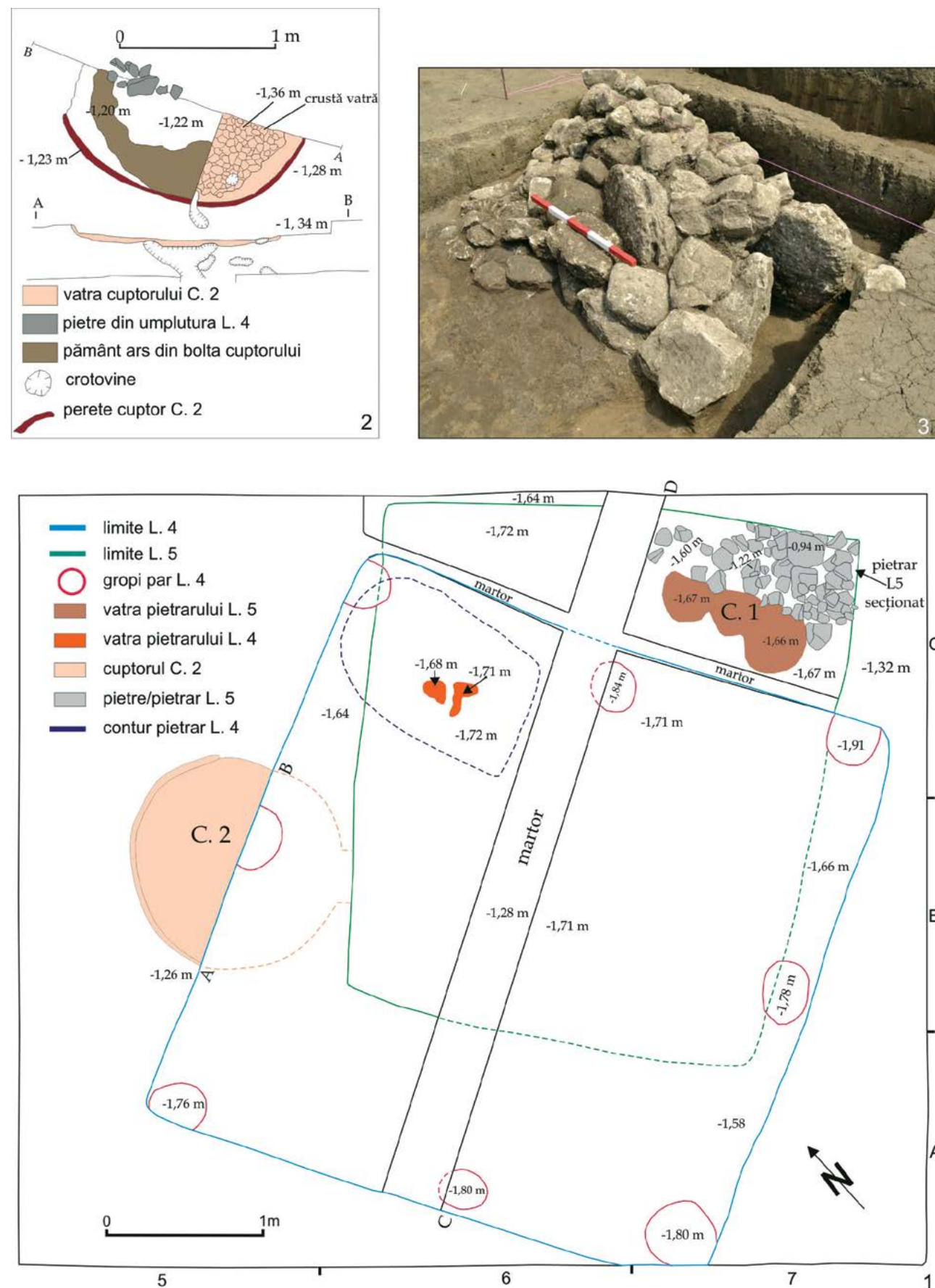

Fig. 3. Petroasele. Necropola 2. 1. Plan general cu locuințele L. 4 și L. 5; 2. Plan de detaliu și profil cu cuptorul C. 2; 3. Cuptorul locuinței L. 4

52. Petroasele, com. Petroasele, jud. Buzău. Punct: SCDVV Pietroasa – Necropola 2

Fig. 4. Petroasele. Necropola 2. 1-3. Fragmente de vase cu marcă de olar; 4-6. Fragmente ceramice din umplutura gropii locuinței L. 4; 7. Fragment de vas din L. 5; 8-11. Împungătoare din os (L. 4).

52. Petroasele, com. Petroasele, jud. Buzău. Punct: SCDVV Pietroasa – Necropola 2

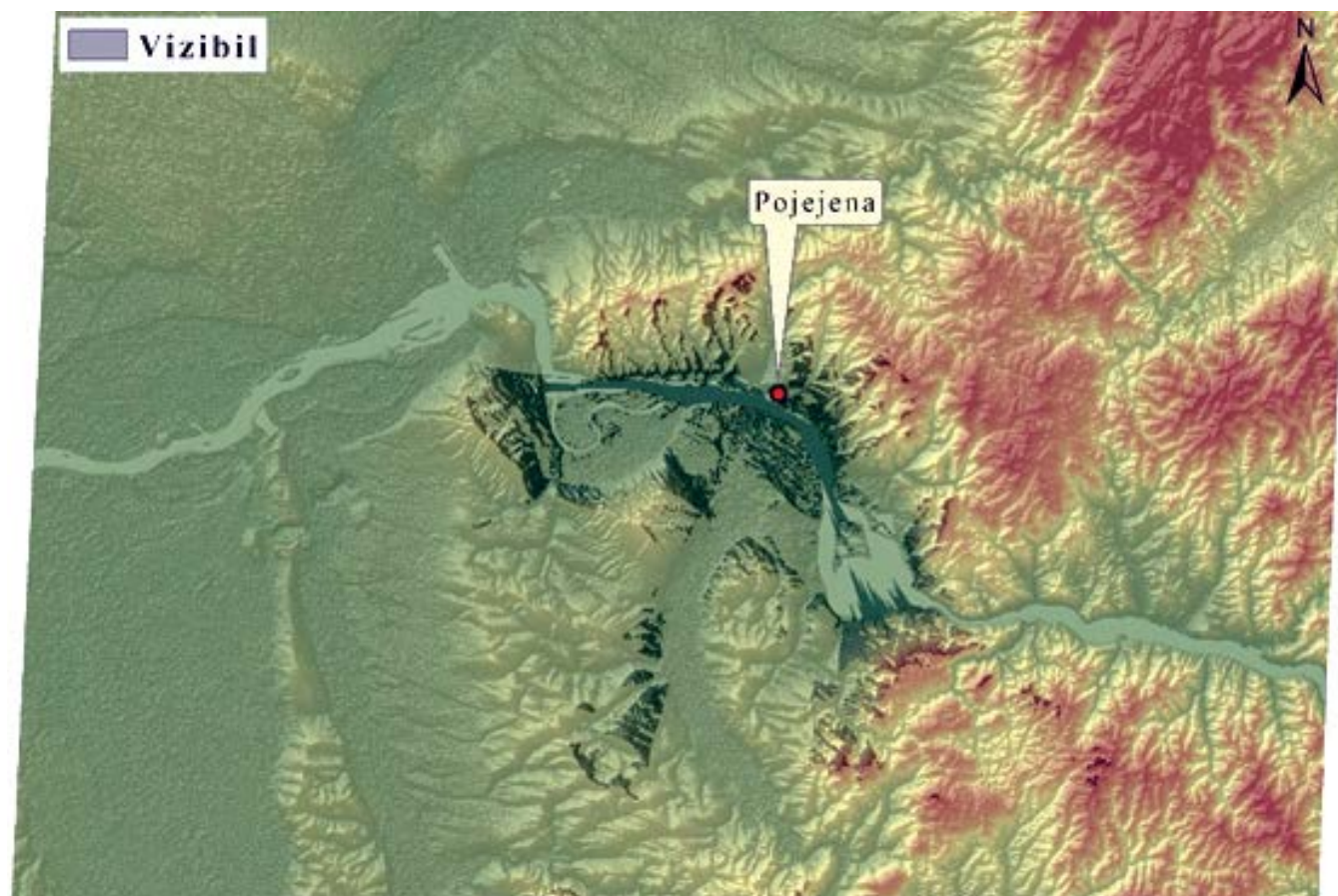

Fig.1 – Arealul de vizibilitate din castrul roman de la Pojejena (realizator: Cristian Ardelean).

Fig.2 – Colțul de sud-vest al fortificației romane de la Pojejena, afectat de excavările localnicilor după lut galben.

Fig.3 – Primele prospecțiuni geomagnetice pentru arealul așezării civile antice, în proximitatea sudică a fortificației romane

53. Pojejena, jud. Caraș-Severin. *Vicus militar Pojejena* - Punct: *Șiștarița*

1

2

3

Pl. I. Răucești – Dealul Munteni: secțiunea S. VI, aspecte cu șanțul de apărare

54. Răucești, com. Răucești, jud. Neamț. Punct: *Dealul Munteni*

1

2

3

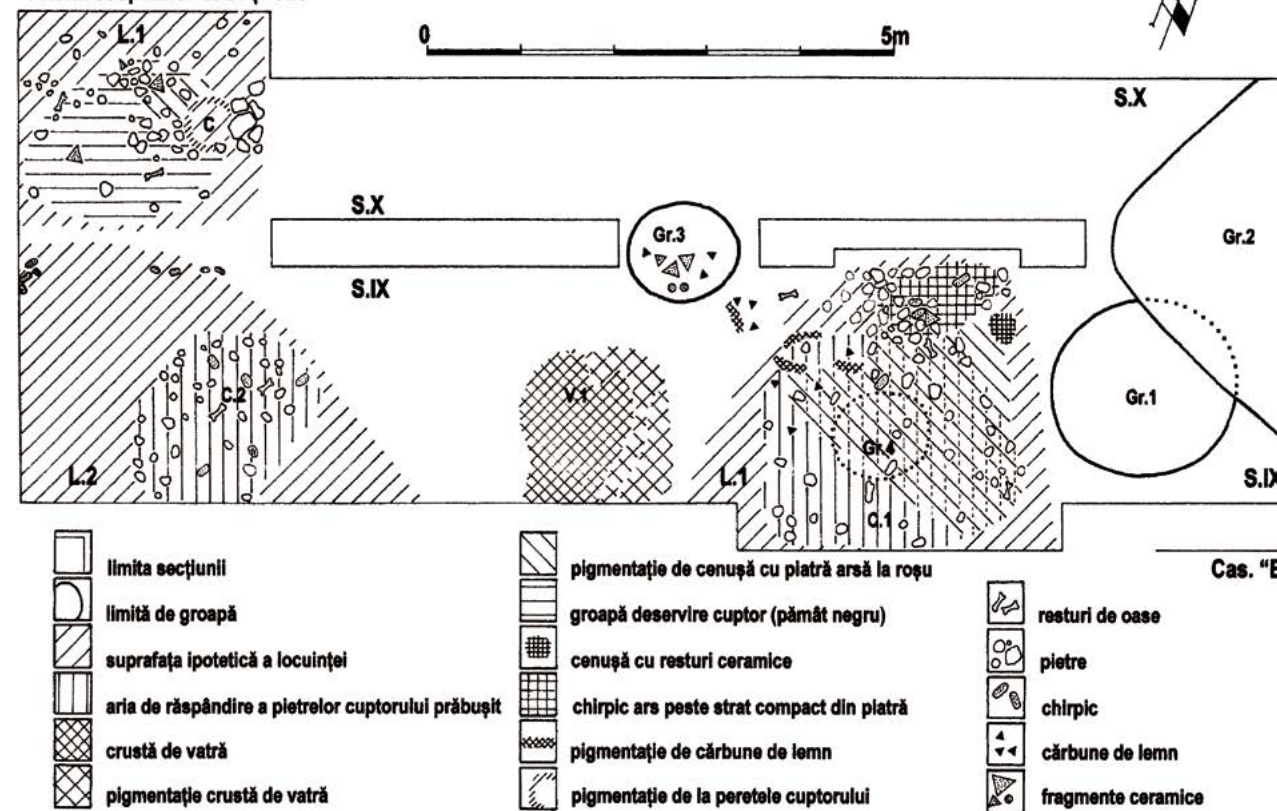
4

Pl. II. Răucești – Dealul Munteni: caseta 1/2017; aspecte din săpătură și materiale arheologice

54. Răucești, com. Răucești, jud. Neamț. Punct: *Dealul Munteni*

ROȘIORI - DULCEȘTI 2017
Punctul "Țarina Veche"
Planul secțiunilor S. IX și S.X

PL. I: 1, foto secțiunile S.IX și S.X (de la dreapta spre stânga imaginii); 2, desen planuri și stratigrafii secțiunile S.IX și S.X

55. Roșiori, comuna Dulcești, județul Neamț. Punct: *Țarina Veche/La Humărie*

PL. II: 1, locuința și cuptorul secțiunii S.IX; 2, cerce de bronz din inventarul locuinței din secolele VI – VII p.Chr.

55. Roșiori, comuna Dulcești, județul Neamț. Punct: Țarina Veche/La Humărie

PL. III: 1, locuința și cuptorul secțiunii S.X; 2, vas borcan din inventarul locuinței din secolele VI – VII p.Chr.

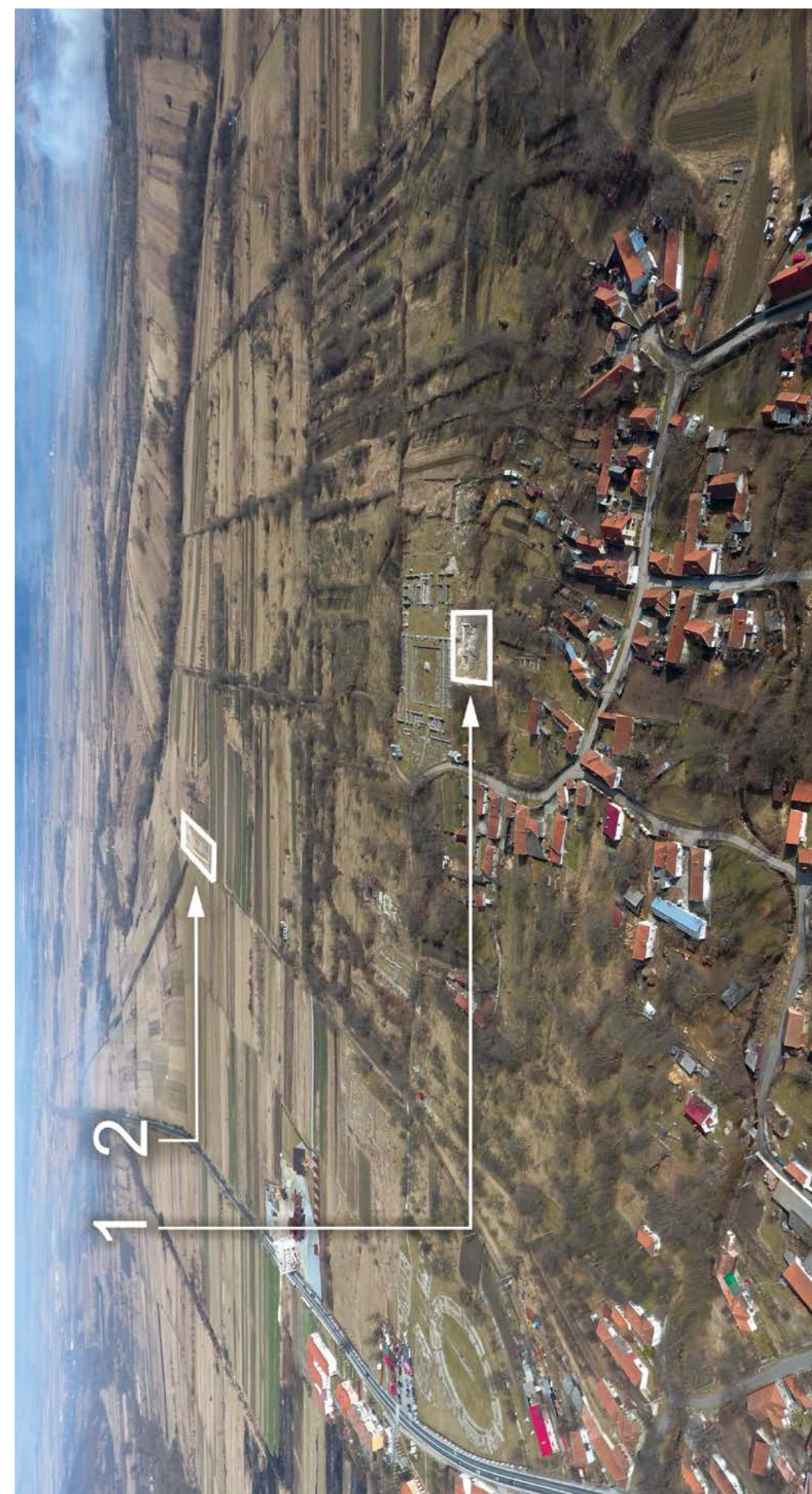
55. Roșiori, comuna Dulcești, județul Neamț. Punct: Țarina Veche/La Humărie

PL. IV: 1, amuletă geto-dacică din dinte de animal; 2, fragment cățel de vatră bastarnic; 3, ac din os al dacilor liberi; 4, fibulă din bronz a dacilor liberi

55. Roșiori, comuna Dulcești, județul Neamț. Punct: *Țarina Veche/La Humărie*

56. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara - Sarmizegetusa. Punct: *Ulpia Traiana Sarmizegetusa - Edificiul de cult al zeilor palmyreni*

Fig. 1. Vedere aeriană dispre Vest cu marcarea zonelor în care s-au efectuat săpături (Daniel Costea – <http://filmarecudrona.ro>)

Fig. 2. Fofografie orto a zonei centrale a sitului. Amplasarea edificiului de cult dedicat zeilor palmyreni

56. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara - Sarmizegetusa. Punct: *Ulpia Traiana Sarmizegetusa - Edificiul de cult al zeilor palmyreni*

Fig. 3. Edificiului de cult dedicat zeilor palmyreni. Planul săpăturilor arheologice realizat prin fotogrammetrie – orto

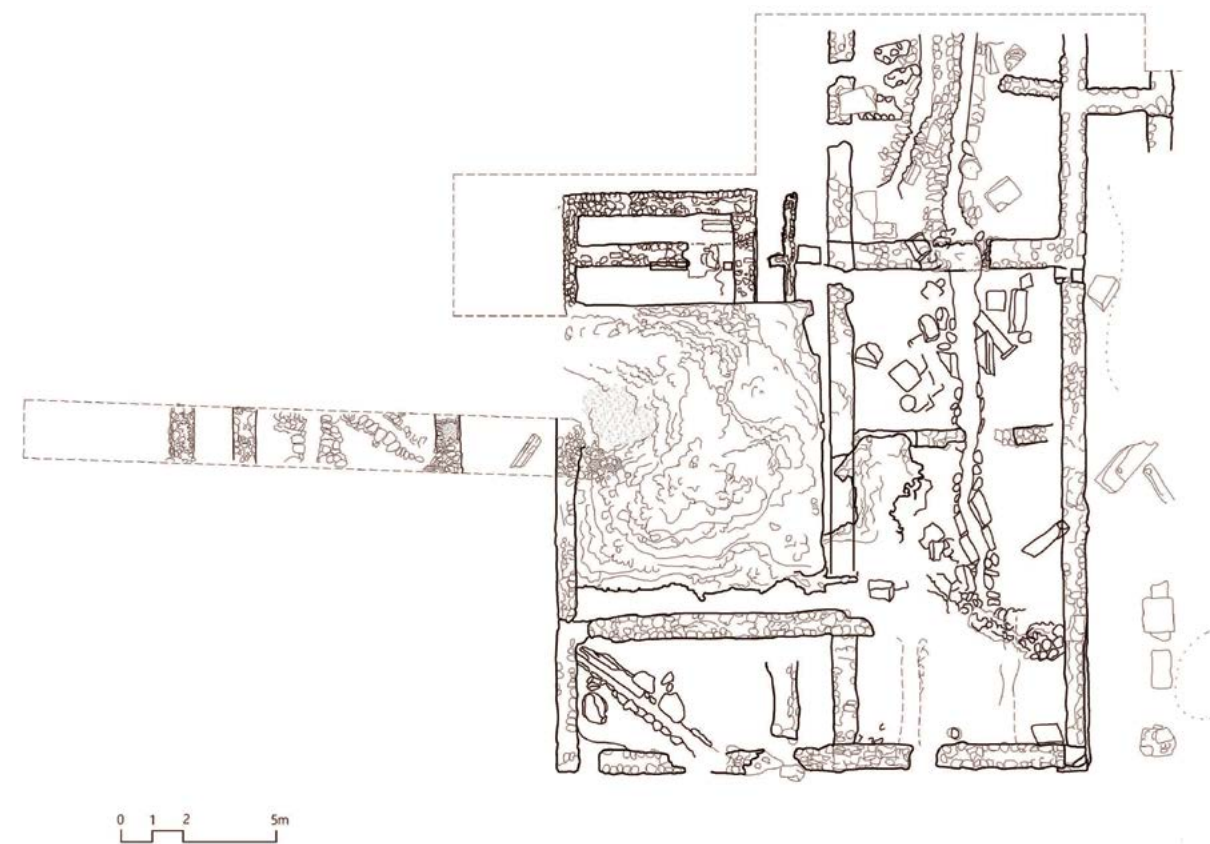

Fig. 4. edificiului de cult dedicat zeilor palmyreni. Planul edificiului incluzând toate fazele de construcție

56. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara - Sarmizegetusa. Punct: *Ulpia Traiana Sarmizegetusa - Edificiul de cult al zeilor palmyreni*

56. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara - Sarmizegetusa. Punct: *Ulpia Traiana Sarmizegetusa - Edificiul de cult al zeilor palmyreni*

Fig. 2. Colonia Dacica Sarmizegetusa. Praetorium Procuratoris. Sp4

57. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara.
Colonia Dacica Sarmizegetusa (Ulpia Traiana)

Fig. 1. Scânteia, vedere din dronă a săpăturilor, cu indicarea extinderii de E a Suprafeței VIII

Fig. 4. Marcel Rodens și Benedikt Praschl lucrând la recompunerea unor părți a podelei-platformă

Fig. 6. Consolidarea unor fragmente din vatra altar, cu bucraniul, înainte de a fi ridicat pentru conservarea în laborator

Fig. 2. Suprafața VIII, extinderea de E cu aglomerația de materiale arheologice

Fig. 3. Stefan Honcu și Mircea Oancă lucrând la recompunerea unor părți a podelei-platformă

Fig. 7. Cornul de lut de la vatra altar și un fragment decorat cu incizii

Fig. 8. Reconstrucția vetrei altar cu bucraui

Fig. 9. Vatra din încăperea A și lângă ea caseta pentru măcinat

Fig. 10. Aspect cu vatra din încăperea B, alături de care este una din stelele de piatră

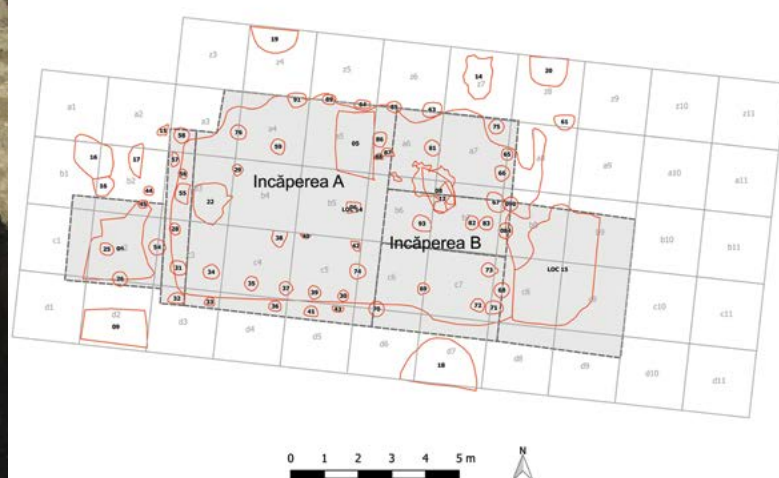
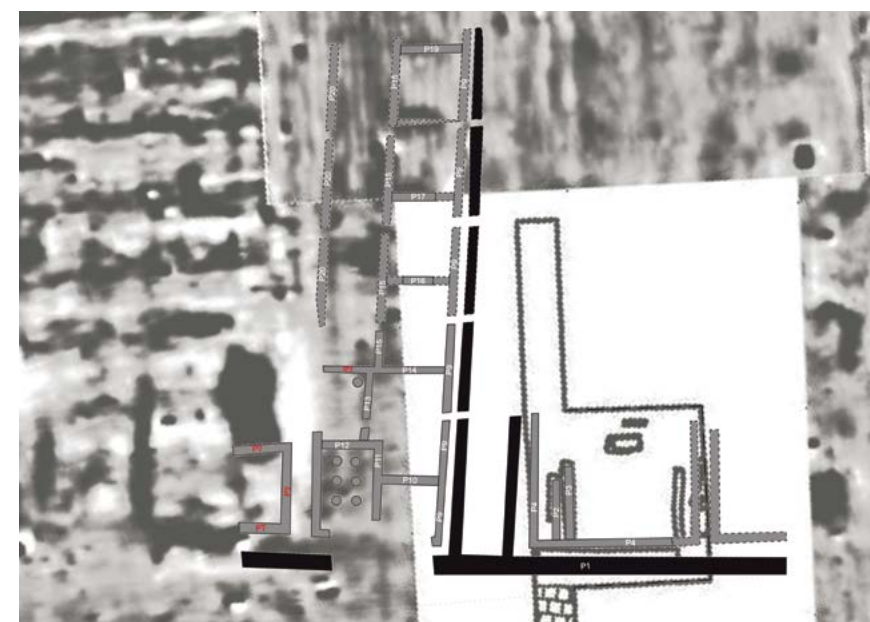
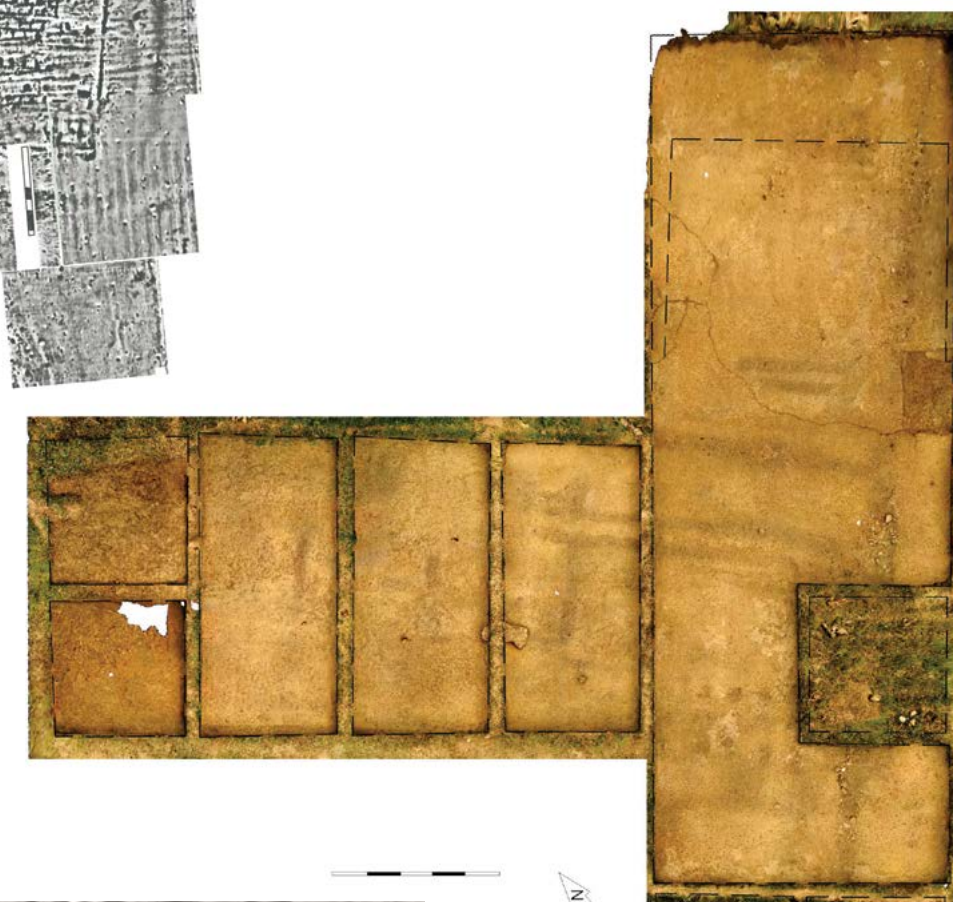

Fig. 11. Planul Suprafeței VIII, cu conturul locuințelor L14 și L15, cu marcarea gropilor de pari și a celor din jur.

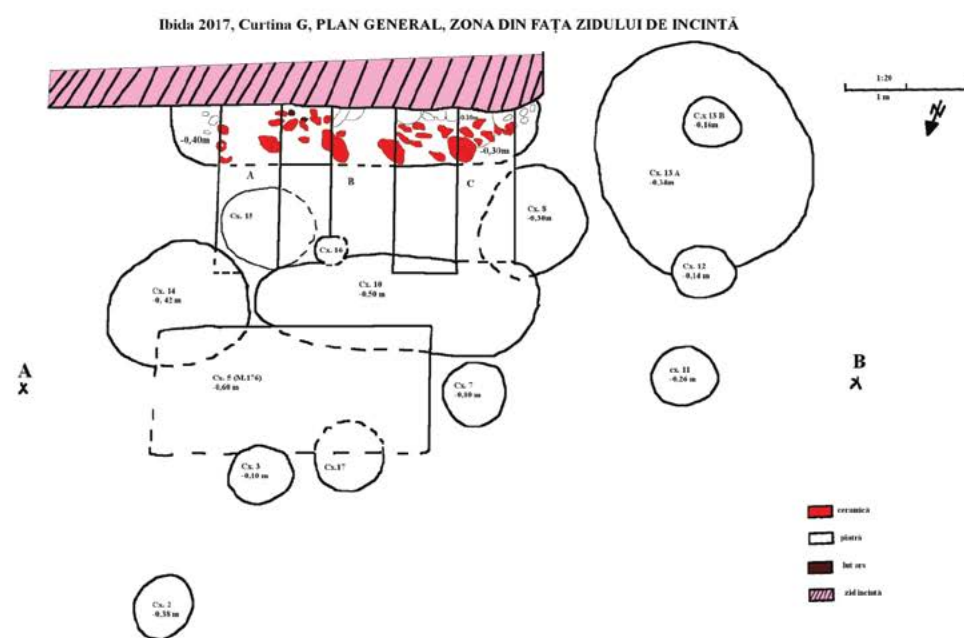
Fig. 12. Ceramică din Suprafața VIII

58. Scânteia, comuna Scânteia. jud. Iași. Punct: *La Nuci*

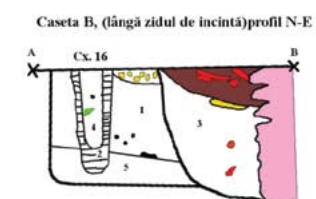

59. Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova. *Castrul Mălăiești*

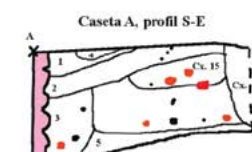

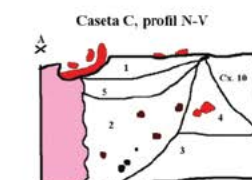
Ibida 2017, punct Curtina G

1:20

1. sediment de culoare gri-deschis amestecat cu lut galben
2. sediment de culoare galbenă, lutuială
3. sediment de culoare gri, pigmentat cu cărbune și lut ars
4. nivel de lut ars
5. steril arheologic

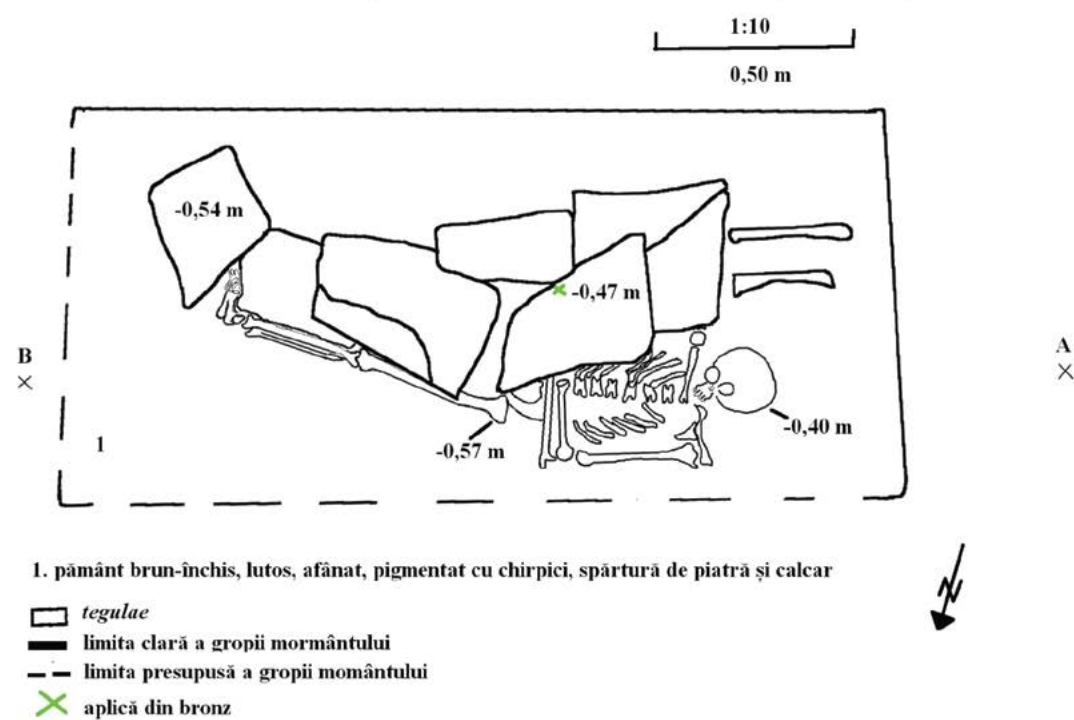
1. pământ brun-cenușu, lutos, afănat, pigmentat cu chirpici, cărbune și pigmenți de calcar
2. groapă de implementare PAR, cu aceeași umplutură ca "1"
3. șanțul de implementare a zidului, pământ brun-cenușu închis, lutos, foarte compact, pigmentat cu chirpici și cărbune
4. pământ brun-cenușu, lutos, extrem de afănat, pigmentat cu chirpici, cărbune și pigmenți de calcar
5. steril galben, lutos, compat

1. sediment de culoare gri-deschis amestecat cu galben
2. sediment de culoare gri-deschis pigmentat cu cărbune și lut ars
3. steril arheologic

Ibida 2017, punct Curtina G, Cx. 5 (M. 176)

61. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea; Punct: [L]/Ibida

61. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea; Punct: [L]/Ibida

61. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea; Punct: *[L]/Ibida*

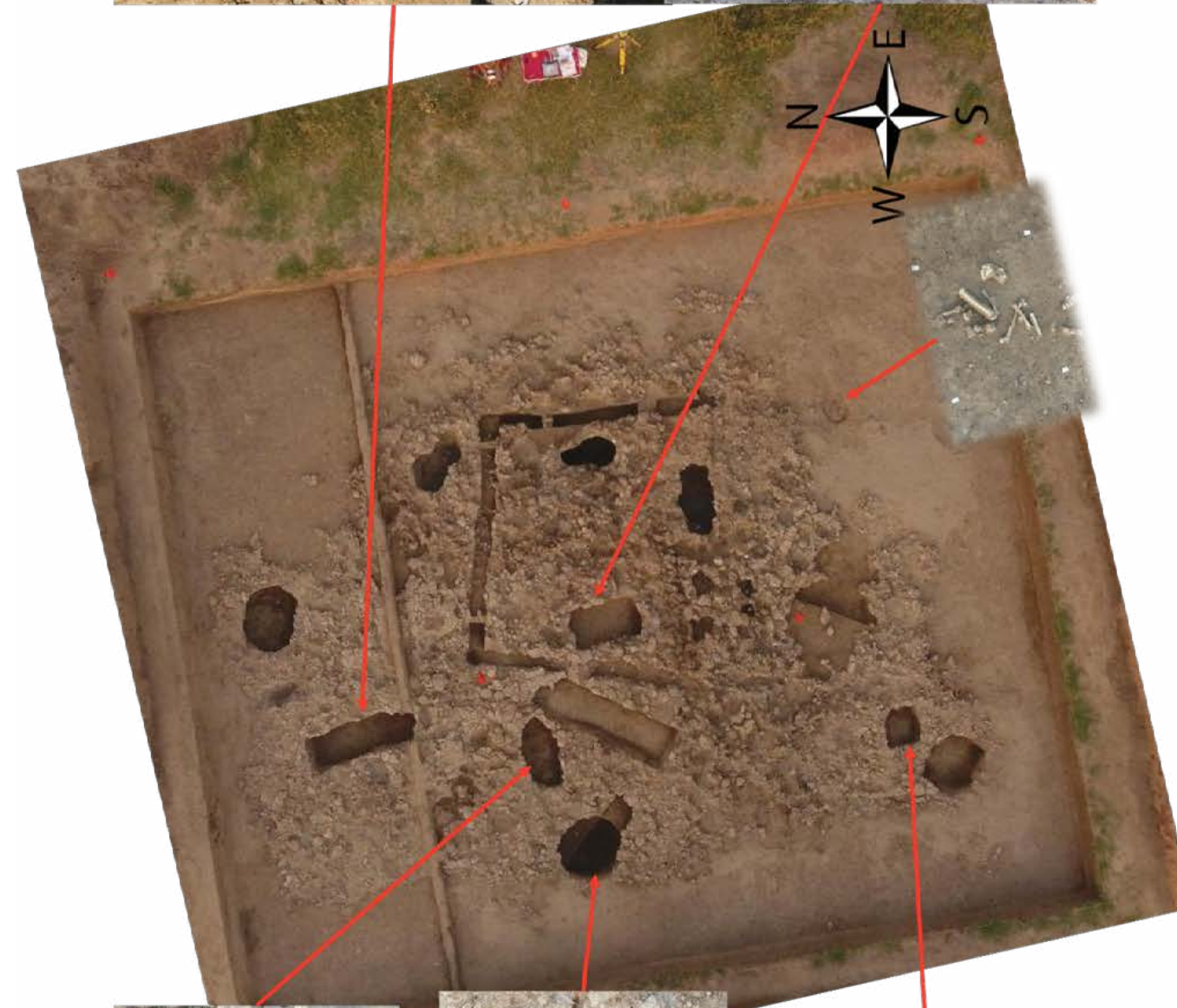
61. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea; Punct: *[L]/Ibida*

62. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași. Punct: *Malu Roșu*

Fig. 1. Planul zonelor investigate magnetometric la Sultana, în intervalul 2016-2017, cu localizarea construcțiilor incendiate eneolitice

62. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași. Punct: *Malu Roșu*

Fig. 2. Imagine aeriană a construcției C1/2014 și localizarea complexelor posteroare

Fig. 3. Mormântul M99 posterior construcției C1/2014.

62. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași. Punct: *Malu Roșu*

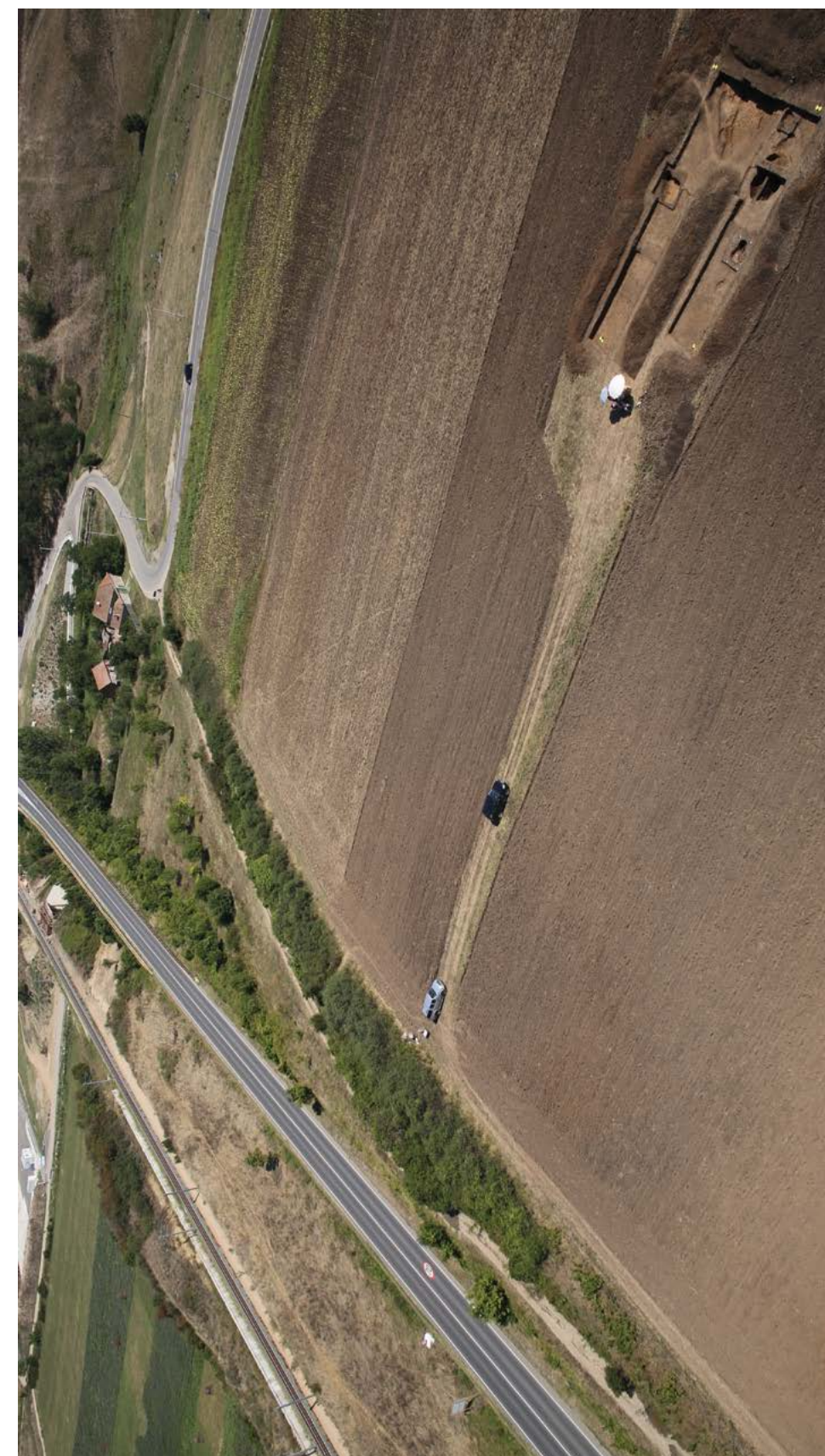

Fig. 1 – Imagine din dronă la finalul săpăturii (august 2017)

65. Tărtăria, com. Săliștea, jud. Alba. Punct: *Podu Tărtăriei vest / Situl hallstattian*

Fig 1. Aspect din timpul săpăturilor, campania 2017

Fig 2. Exemplu de carou săpat în groapa F7

66. Tășnad, jud. Satu Mare. Punct: Sere

Fig 3. Exemplu de carou săpat la nivelul identificării sterilului și a gropilor de stâlp

Fig 4. Secțiune prin groapa de stâlp F16

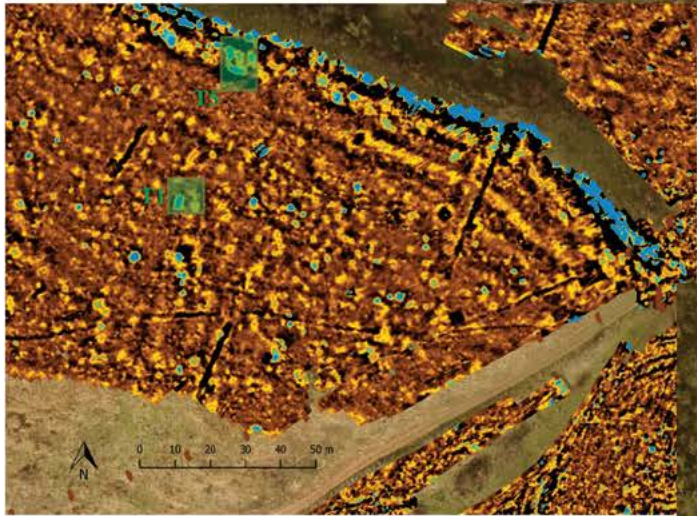
Fig 5. Os de cal sălbatic din groapa F7

66. Tășnad, jud. Satu Mare. Punct: Sere

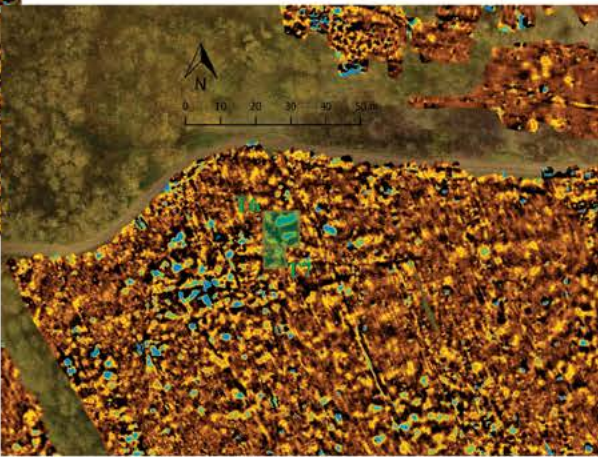

1. Orthophoto and magnetogram of the Teleac hillfort.

2. Magnetogram of the Grușet plateau and locations of Trench 1 and Trench 5 (marked with green)

3. Magnetogram of the lower settlement and locations of Trench 6 and Trench 7 (marked with green)

4. View from Jidovar Hill of the Trenches 1 and 5

5. View from Grușet plateau of the Trenches 6 and 7

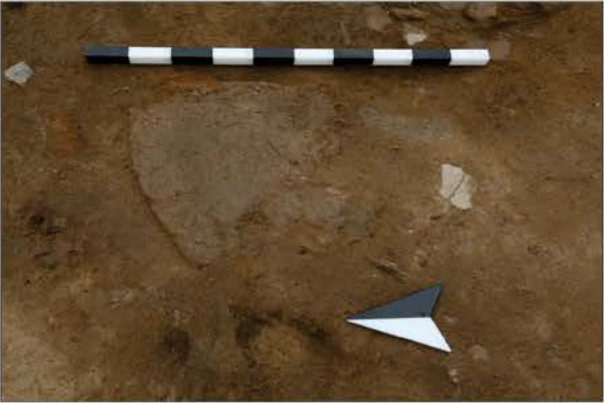
1. General view of fire installations in Trench 1

2. Section of pit A41 overlapped by hearth A45 in Trench 1

3. Fire installation A26 in Trench 1

4. Fire installation A28 in Trench 1

5. Detail with different phases of construction of A15 and A21 in Trench 1

6. Section of fire installations A40, A28, A38 and A39, from left to right, in Trench 1

7. Posthole filled with clay, South of A40 and A28 in Trench 1

8. “Kidney” type cup (FC14) in Trench 1

1. The hearth A2 in Trench 5

2. Ovens (A23 and A24) built in the NW area of building A21 in Trench 5

4. The wall made from wood and clay (A29) and fallen on the floor of building A21 in Trench 5

6. Oven (A30) from the NE side of building A21 in Trench 5

3. Fortification system A28 (left) and the Northern part of building A21 (right) in Trench 5

5. Loom weights and a grinder discovered in the SW corner of the building A21 in Trench 5

7. Ceramic vessels with burnt seeds and a stone grinder discovered on the Western limit of building A21 in Trench 5

1. Trench 6 photographed from Southwest

2. View from South of the features A8 and A11 in Trench 6

4. Ceramic fragments discovered in pit A21 in Trench 6

6. Pot and daub fragments in feature A8 in Trench 6

3. Feature A11 in Trench 6 photographed from East

5. Section of a post hole in Trench 6

7. View from West of the Trench 7

Fig. 1. Fotografie aeriană cu marcarea sectorului VII intra muros și a edificiului cercetat (2014 – Dan Ștefan)

69. Topalu, jud. Constanța - *Capidava*, Punct: *Sectorul VII (intramuros)*

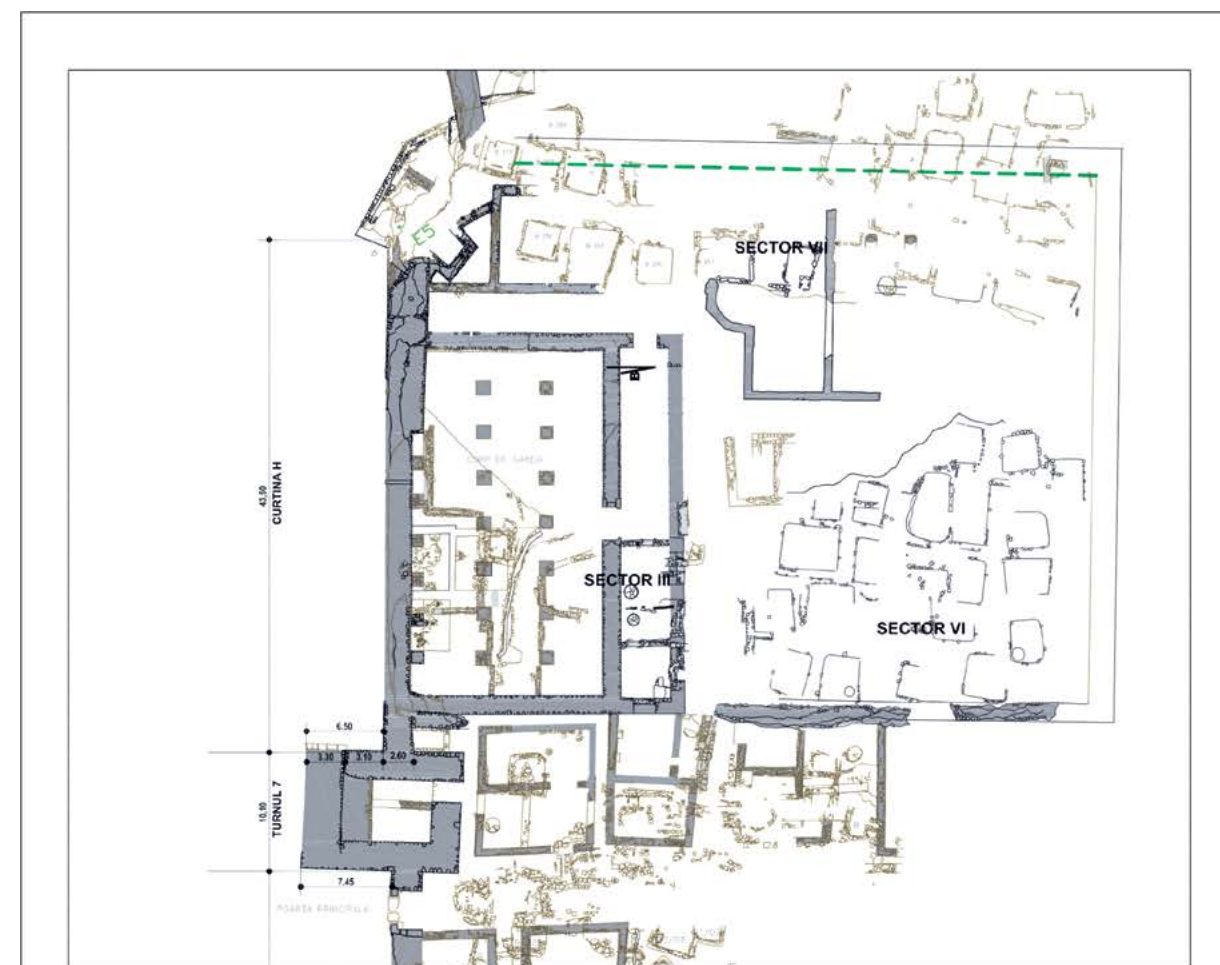

Fig. 2 Relevu al întregului Sector VII (A. Sion)

Fig. 3. Planificarea săpăturii efectuată în anul 2013

69. Topalu, jud. Constanța - *Capidava*, Punct: *Sectorul VII (intramuros)*

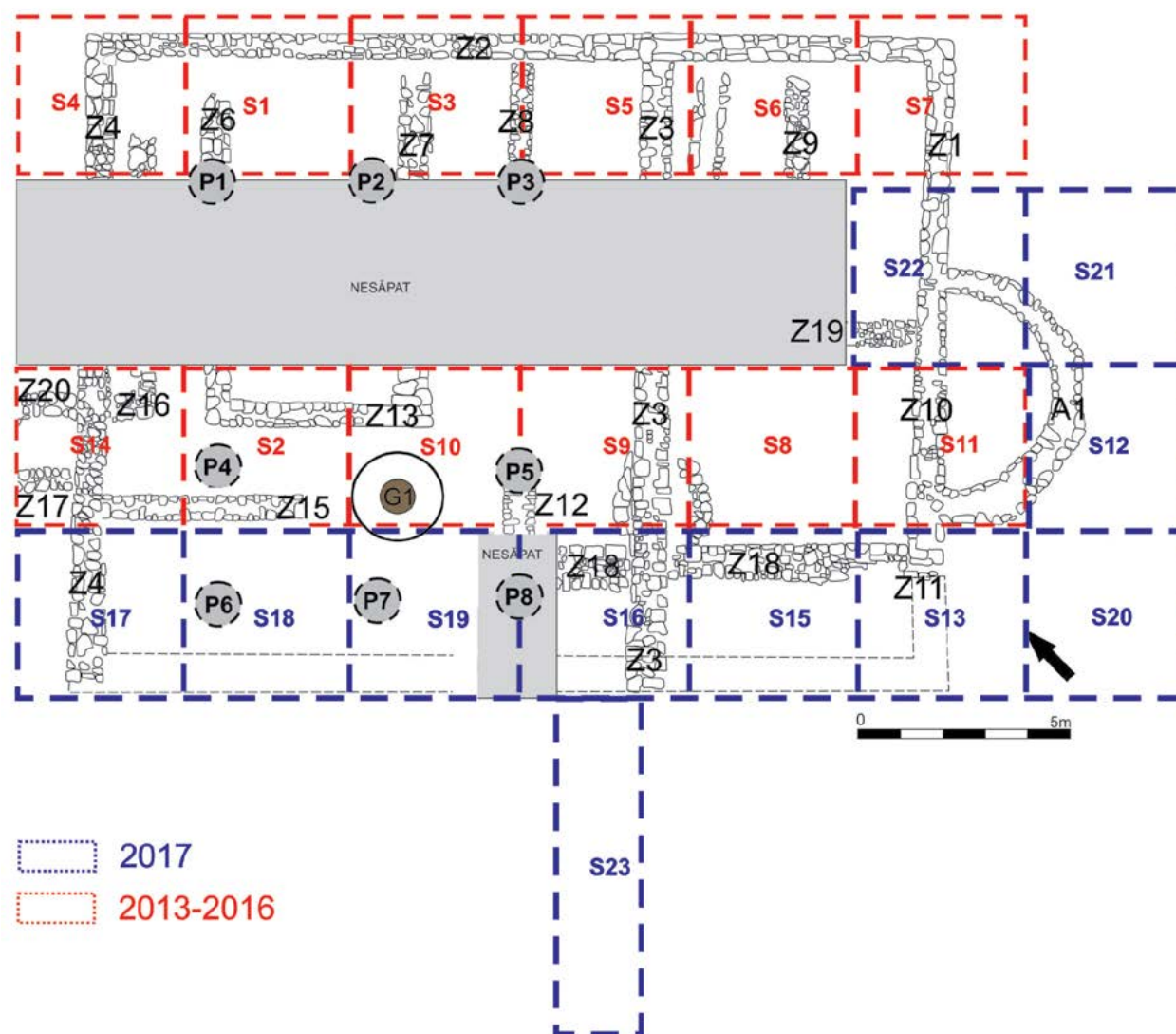

Fig. 4. Releveul clădirii cu codificarea suprafețelor cercetate și a elementelor constructive

69. Topalu, jud. Constanța - *Capidava*, Punct: *Sectorul VII (intramuros)*

Fig. 5. (Sus) Profil din interiorul barăcii B1. (Stânga jos) Carourile S8, S9, S15 și S16 cu zidul Z3 care suprapune zidul Z18. (Dreapta jos) S14: Zidul Z20 care suprapune un chiup.

Fig. 6. S12 - detaliu cu nivelul de locuire de secol VI p.Chr.

69. Topalu, jud. Constanța - *Capidava*, Punct: *Sectorul VII (intramuros)*

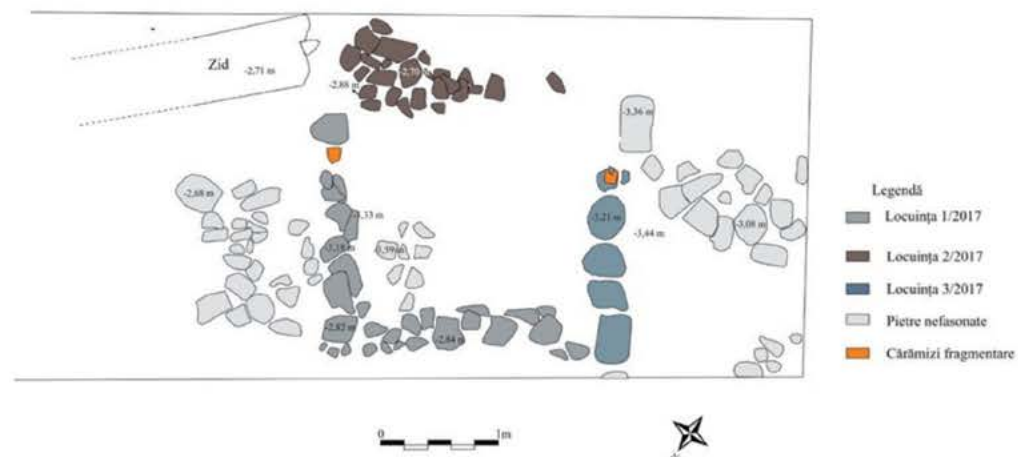

L 1, latura de NE

L 1, latura de NV

Capidava 2017
Sectorul VII intra muros, S 25, L 1-3

Fig. 7. S23 cu detaliu pe cele trei locuințe medio-bizantine, suprapuse succesiv, exemplificând cele trei orizonturi de locuire din această perioadă.

Capidava 2017
Sectorul VII intra muros, S 25, L 1-3

Fig. 8. Plan al celor trei locuințe semi-adâncite descoperite în S23.

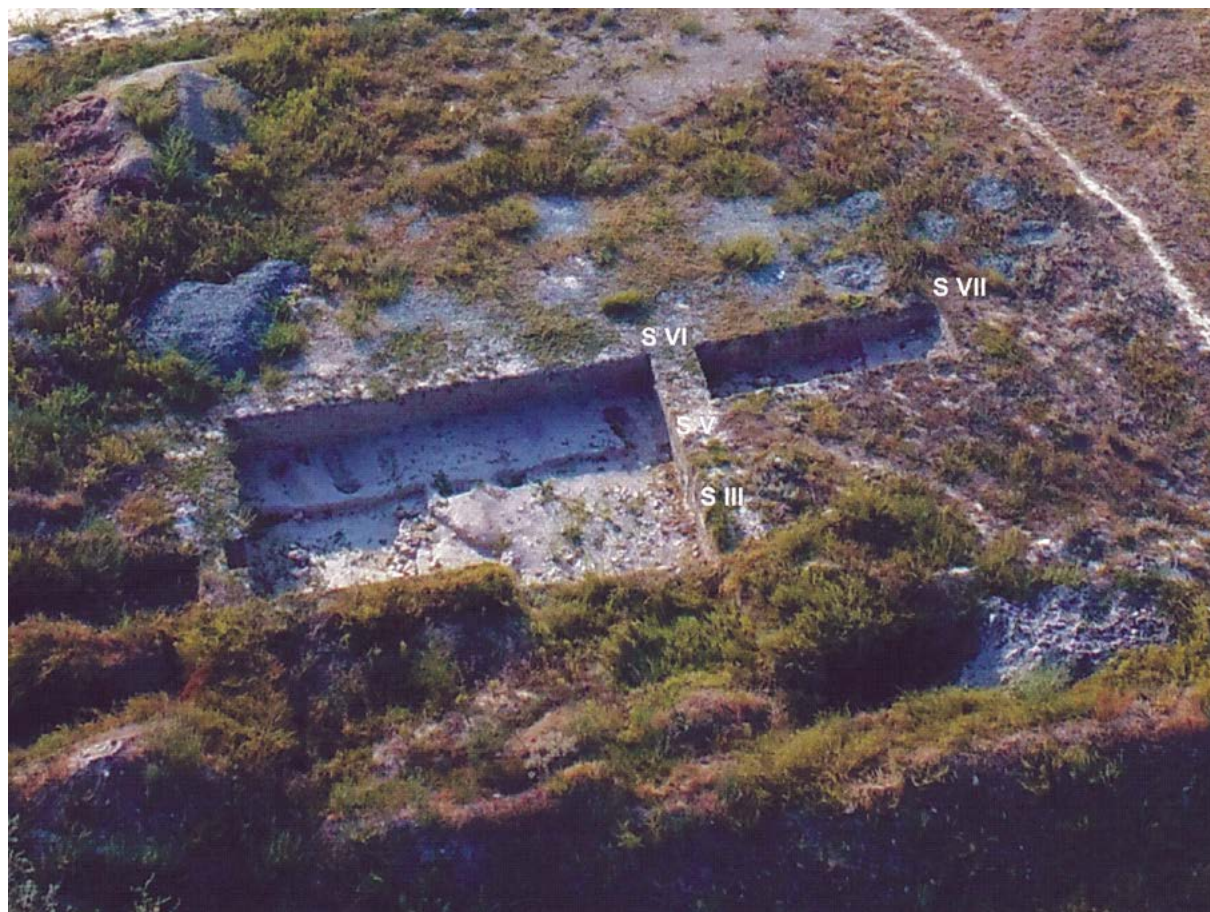

Capidava 2017 sector Est: planul general al lucrărilor

Capidava X cercetare 2017

Capidava sector X secțiunile III V VI VII

69. Topalu, jud. Constanța - *Capidava*; Punct: *Sector X extramuran*

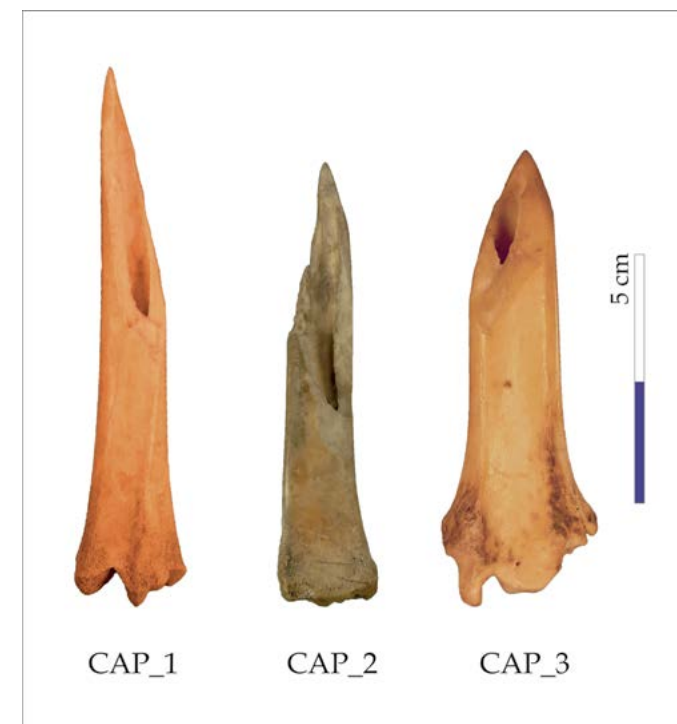

Fig. 1. Capidava 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Vârfuri de os CAP_1/2013; CAP_2/2013; CAP_3/2013.

Fig. 2. Capidava 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Mâner de corn de cerb CAP_4/2016; Placă de os CAP_6/2013; Placă de corn de cerb (de pieptene?) CAP_7/2016.

Fig. 3. Capidava 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Artefact perforat și decorat de corn de cerb (piesă de la războiul de țesut?) CAP_5/2014.

Fig. 4. Capidava 2013-2016. Artefacte din materii dure animale. Plăci de os perforate și decorate (închizătoare de pungă) CAP_8/2015; CAP_9/2015; CAP_10/2015.

69. Topalu, jud. Constanța, *Capidava* - *IMDA*

Legendă

- Ceramică
- Contur gropi
- Contur gropi morminte
- Sp 2017
- Mărgele
- Oase umane
- Oase de animale
- Ocru
- Piatră
- Piese aur
- Scoică
- Sp2005
- Zgură

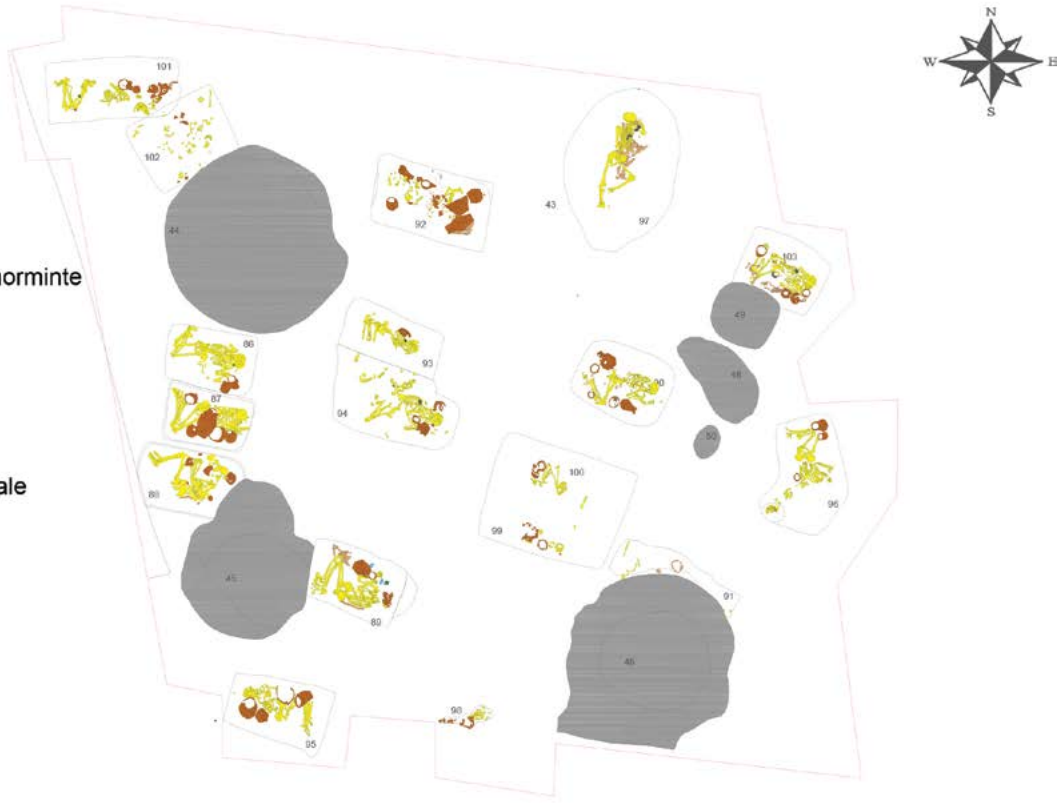

Fig 1. Sit arheologic Urziceni - Vade Ret (Vamă). Planul general al complexelor din Sp. 2017

Fig 3. Mormânt de înhumăție M 95

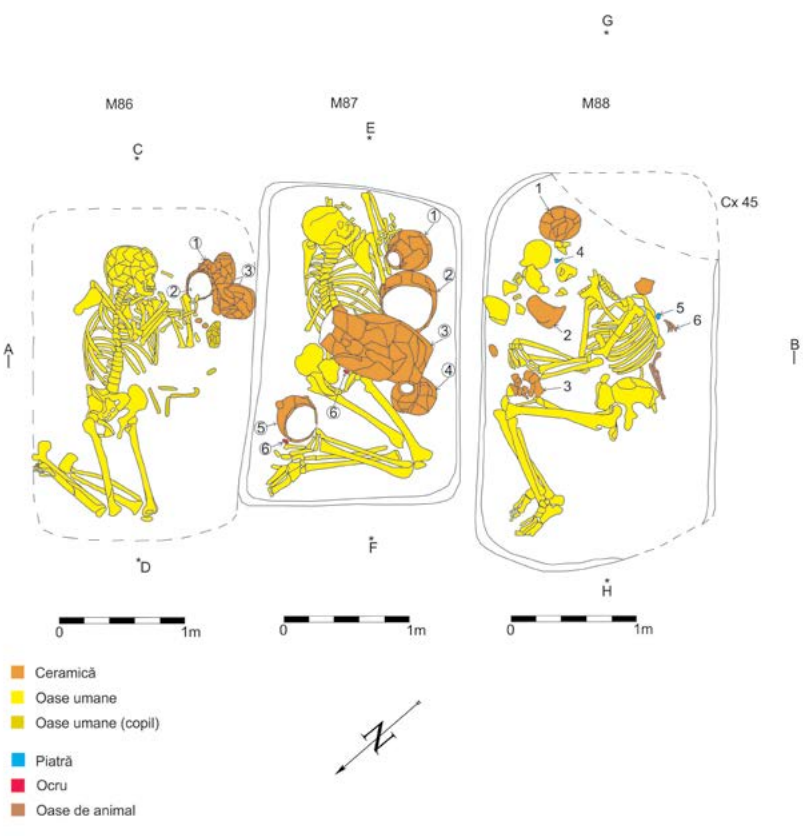

Fig 4. Morminte de înhumăție, M 86, M 87, M 88

Fig 2. Morminte de înhumăție, M 86, M 87

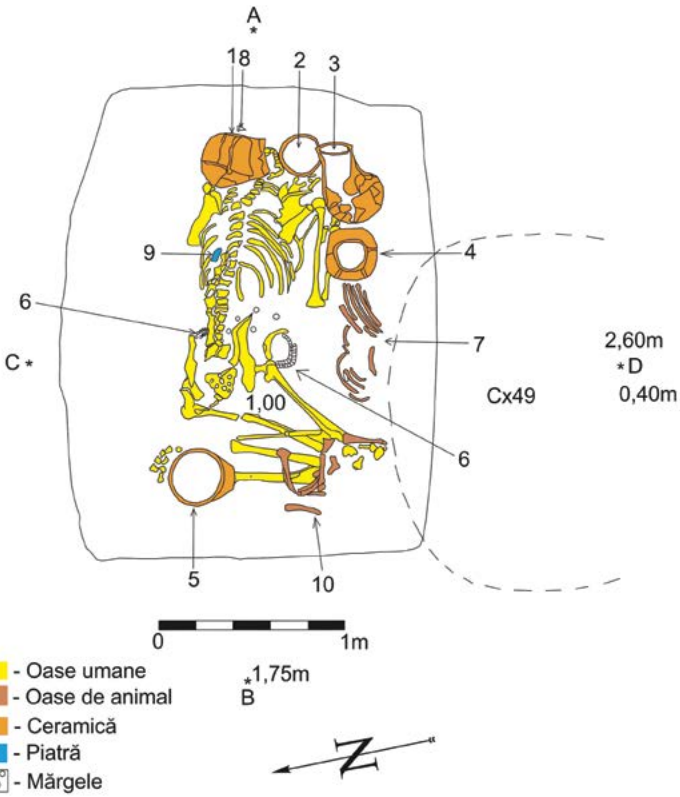

Fig 5. Mormânt de înhumăție M 103

Fig. 1 - Situl arheologic Valea Stânii. Imagine de ansamblu, cu secțiunile deschise pentru cercetarea jumătăților de W ale T6 și T8. Foto Dan Ștefan, septembrie 2017

Fig. 2 - Valea Stânii 2017. T6, sectorul W

Fig. 3 - Valea Stânii 2017. T11, sectorul E

Fig. 4 - Valea Stânii 2017. T12, sectorul W – zona mormântului

Fig. 5 - Valea Stânii 2017. T12, sectorul W – profilul tumulului, cu mantaua din pietre de râu.

Fig. 6 - Valea Stânii 2017. Locuință Chilia-Militari (sector E) ce afectează mantaua de piatră a T13, surprinsă în secțiunea magistrală

Fig. 7 - Valea Stânii 2017. Ceramică din mormântul T12. Ceașcă cu toarta supraînălțată și pahar cu capac

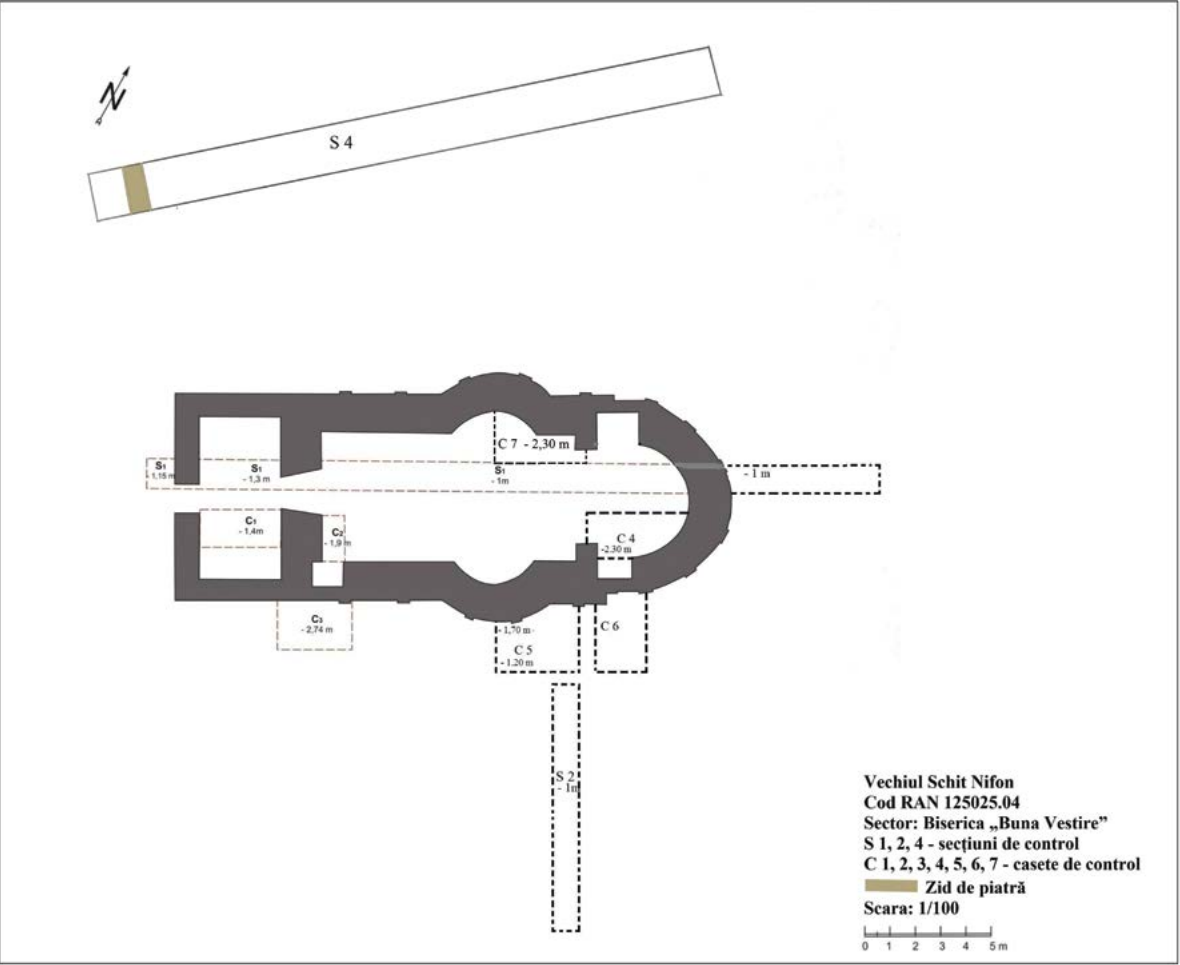

Fig. 1. Vechiul Schit Nifon. Plan sector Biserica

Fig. 3. Pridvorul bisericii după conservare.

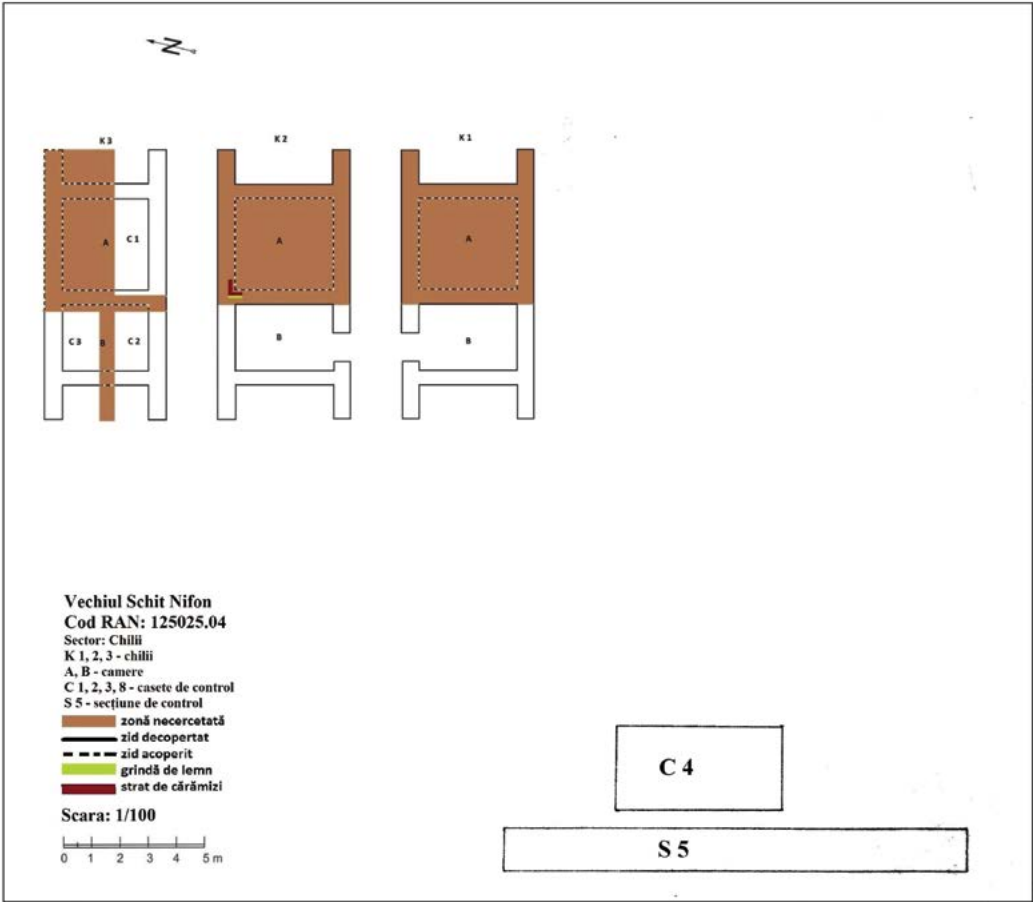

Fig. 2. Vechiul Schit Nifon. Plan sector Chirii

Fig. 4. Sector Chirii. S. 5, profilul estic

Fig. 5. Fragmente ceramice recuperate din S. 5 și C. 4

Fig. 1 Imagine de ansamblu

Fig. 6. Sector Chiliz. C. 4, profilul estic.

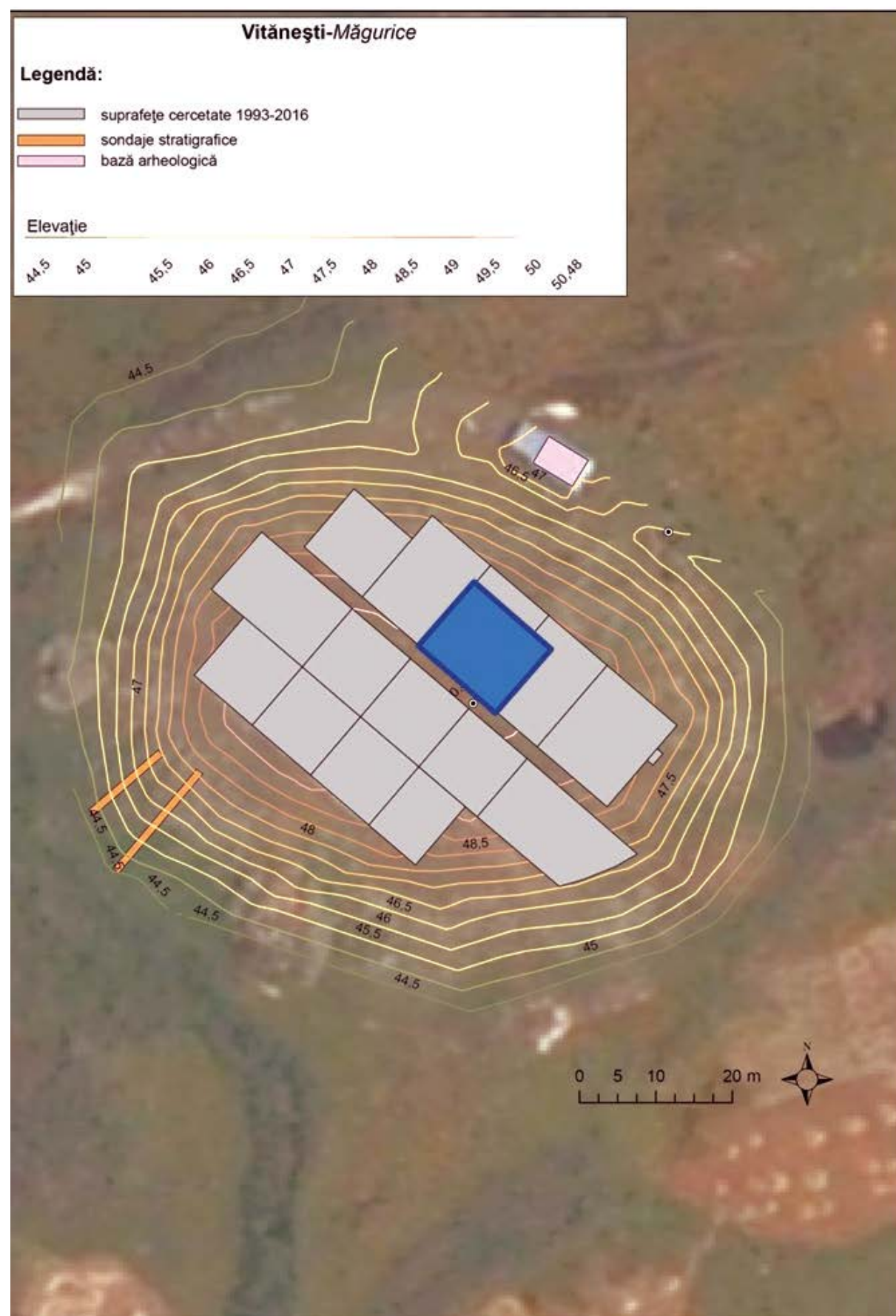

Fig. 2 S 3, șanțul de apărare

Fig. 3 S 4, fundația turnului

74. Vitânești, jud. Teleorman; Punct: *Măgurice*

74. Vitânești, jud. Teleorman; Punct: *Măgurice*

74. Vitănești, jud. Teleorman; Punct: *Măgurice*

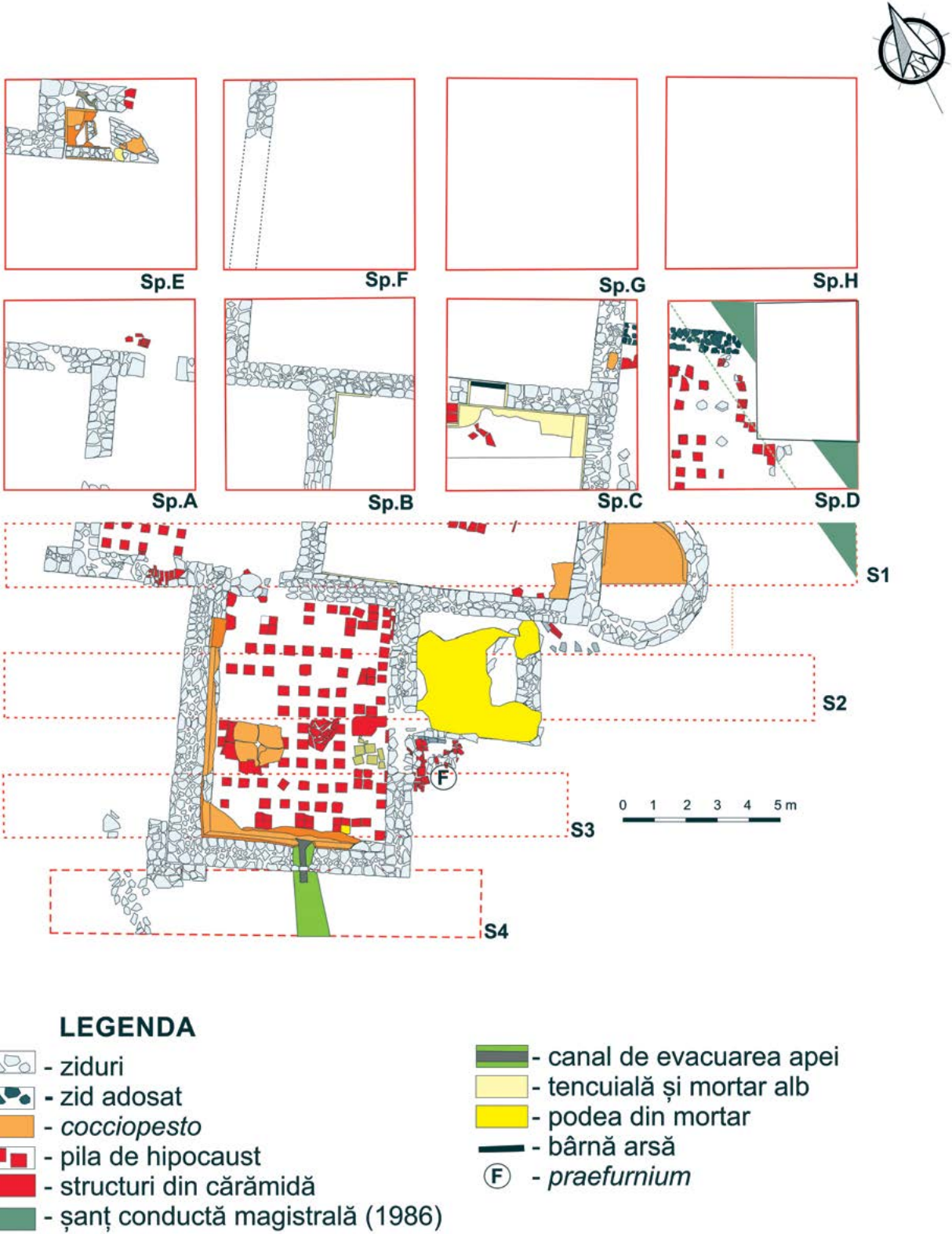

Fig. 1. Planul general al cercetărilor arheologice de la termelor de la Voinești, comuna Lerești (Argeș)

75. Voinești, com. Lerești, jud. Argeș. Punct: *Malul lui Cocoș – Măilătoaia*

Fig. 2. Bazinul de apă caldă (caldarium) – vedere dinspre nord

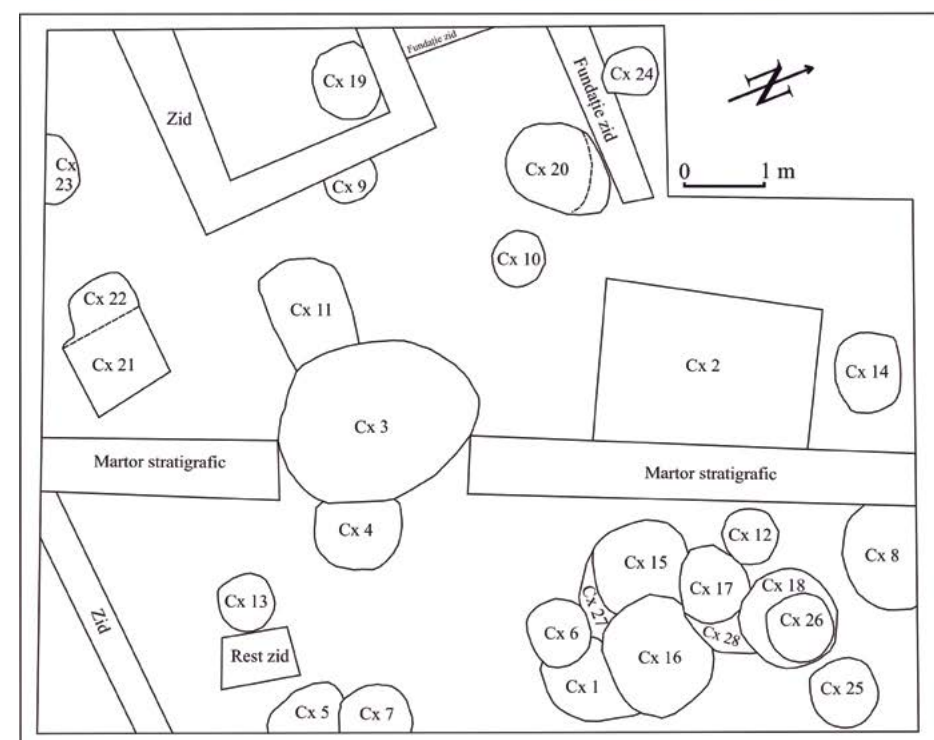

Fig. 3. Încăperea de la est de caldarium

75. Voinești, com. Lerești, jud. Argeș. Punct: *Malul lui Cocoș – Măilătoaia*

1

2

Pl. 1. Cercetarea arheologică preventivă de la Alba Iulia - Dealul Furcilor, nr. 5: 1. fotografie aeriană; 2. desen

76. Alba Iulia, jud. Alba. Punct: *Dealul Furcilor*

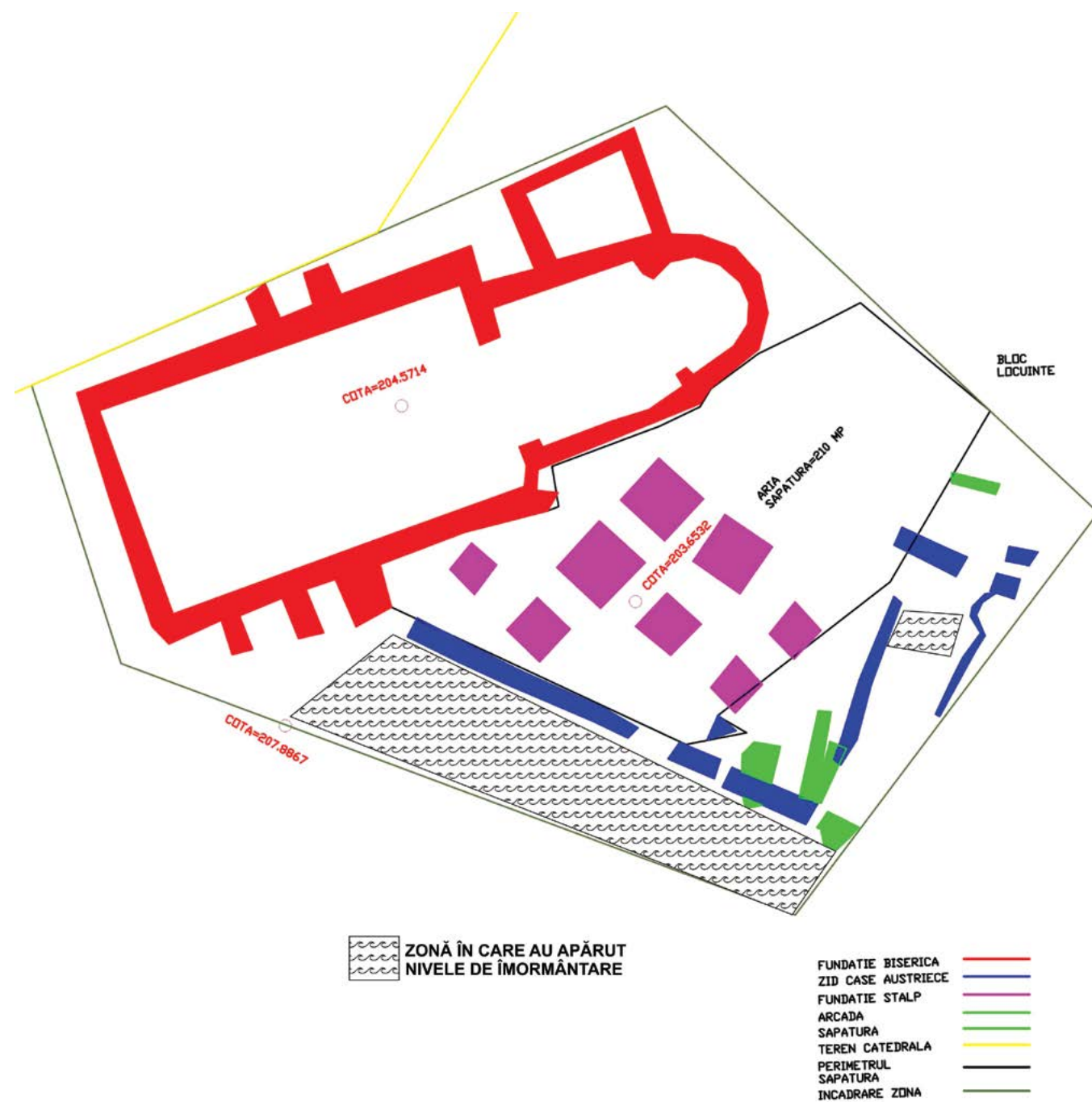

Fig.1. Caransebeș- Biserica Medievală. Plan general

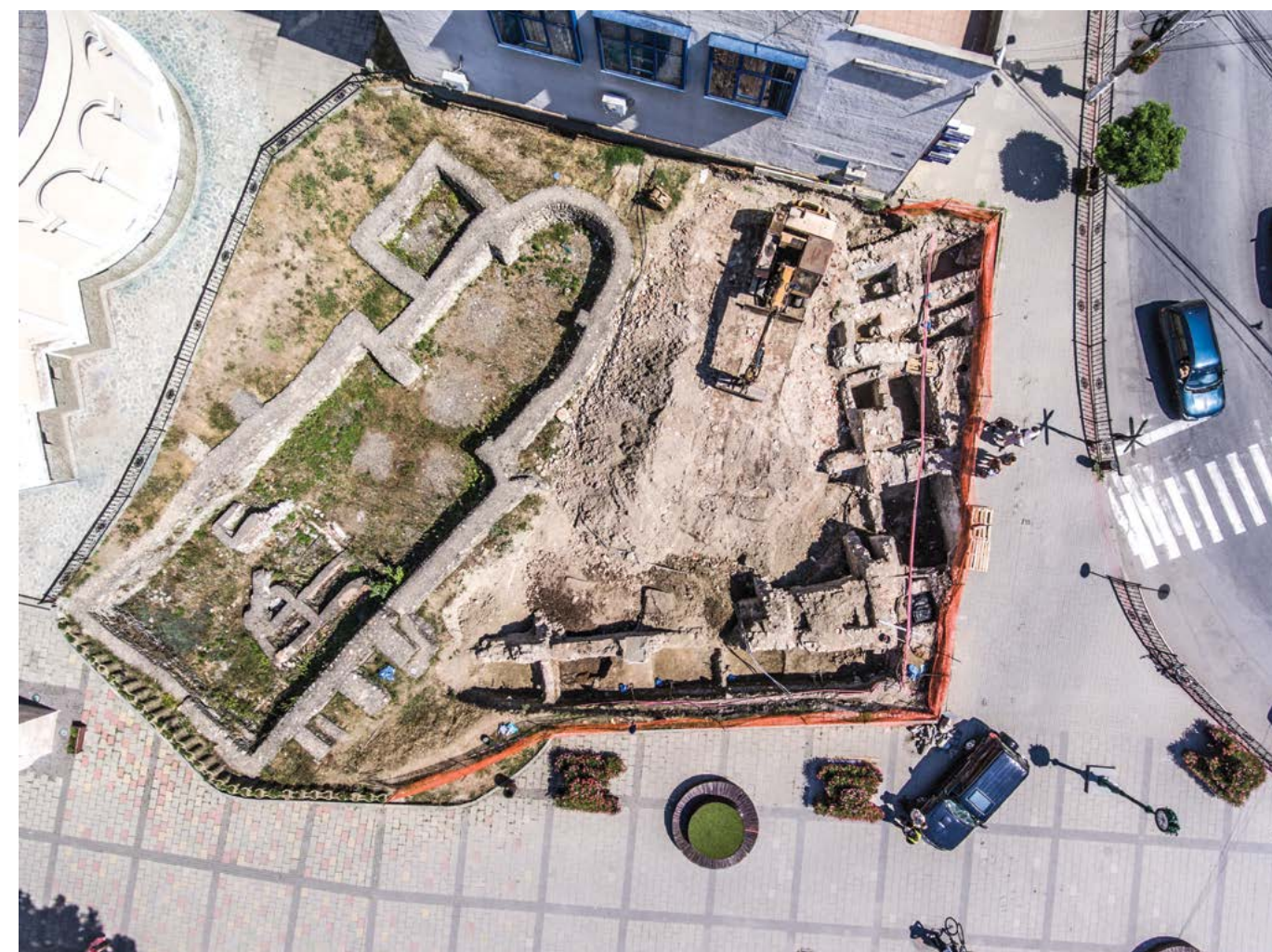
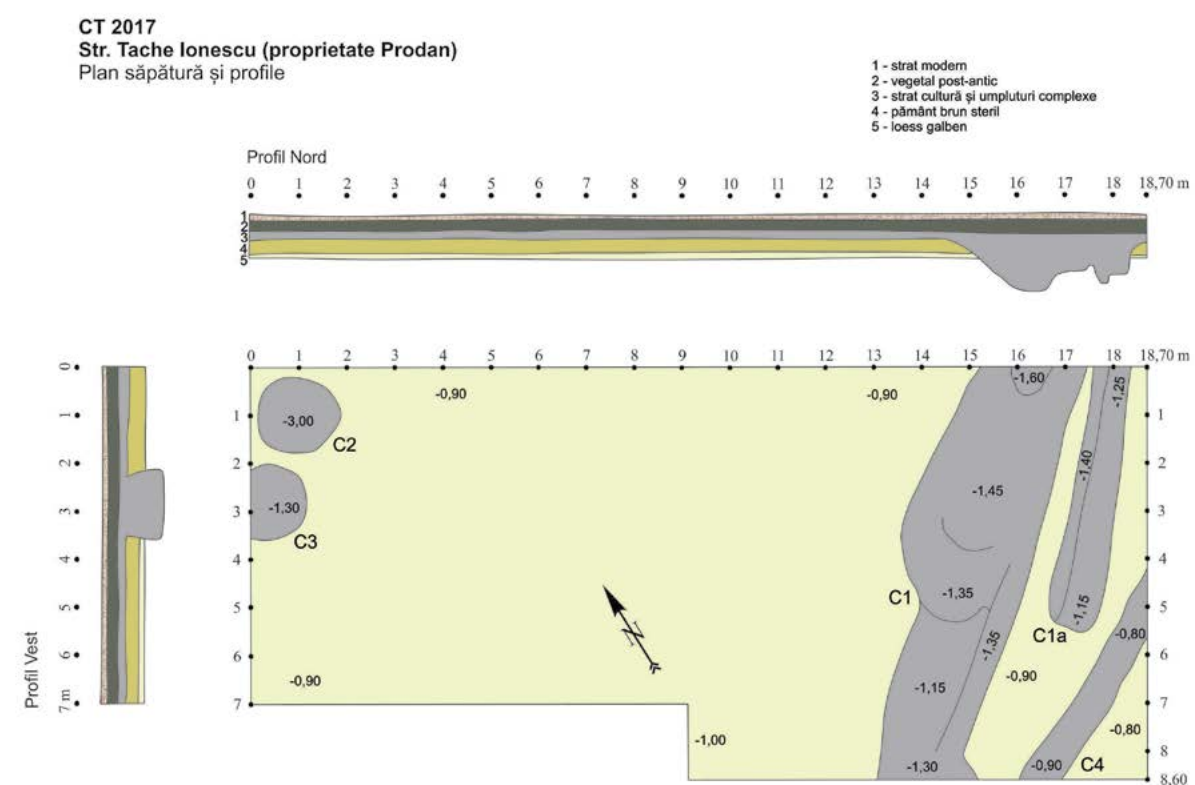

Fig.2. Caransebeș – Biserica medievală. Vedere generală.

77. Caransebeș, jud. Caraș-Severin. Punct: *Biserica Medievală*

78. Constanța, jud. Constanța; Sit: Așezarea romană de la Constanța - cartier Palazu Mare (proprietatea Prodan Vasile-Marcel); Punct: Str. Tache Ionescu, parcela A 467/3/1

3. Constanța - str. Tache Ionescu (lot Prodan) - vedere către NV

5. Constanța - str. Tache Ionescu (lot Prodan) - profile în secționarea șanțurilor C1 și C1a

6. Constanța - str. Tache Ionescu (lot Prodan) - complex C2, cu schelet de bovidu in situ

7. Constanța - str. Tache Ionescu (lot Prodan) - complex C2, detaliu

8. Constanța - str. Tache Ionescu (lot Prodan) - statueta de plumb (Genius Cucullatus)

Tomis - pseudoautonomă

Tomis - Caracalla

Roma - Probus

Siscia - Crispus

Constans

Siscia - Constantius II

9. Constanța - str. Tache Ionescu (lot Prodan) - monede descoperite în stratul de cultură

78. Constanța, jud. Constanța; Sit: Așezarea romană de la Constanța - cartier Palazu Mare (proprietatea Prodan Vasile-Marcel); Punct: Str. Tache Ionescu, parcela A 467/3/1

78. Constanța, jud. Constanța; Sit: Așezarea romană de la Constanța - cartier Palazu Mare (proprietatea Prodan Vasile-Marcel); Punct: Str. Tache Ionescu, parcela A 467/3/1

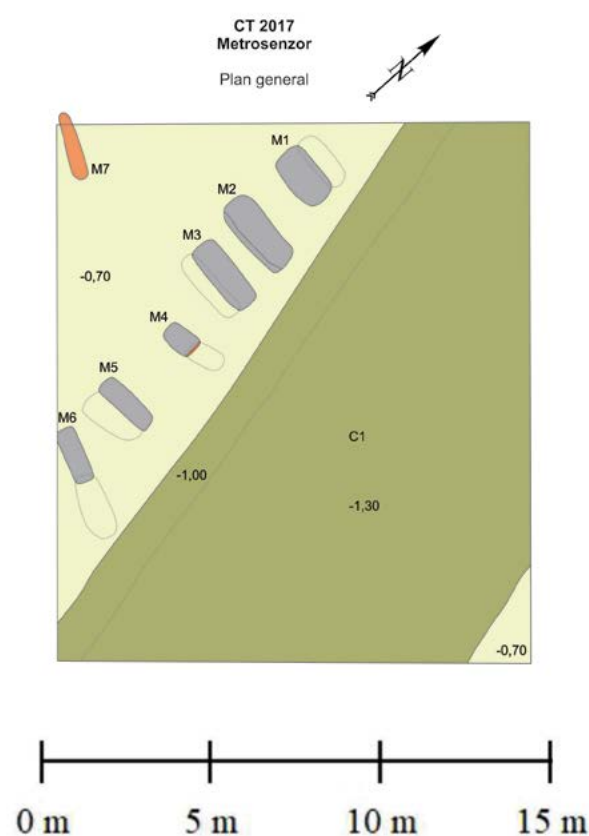
1. Localizarea perimetrului Metroșenzor în cadrul sitului RAN 60428.33

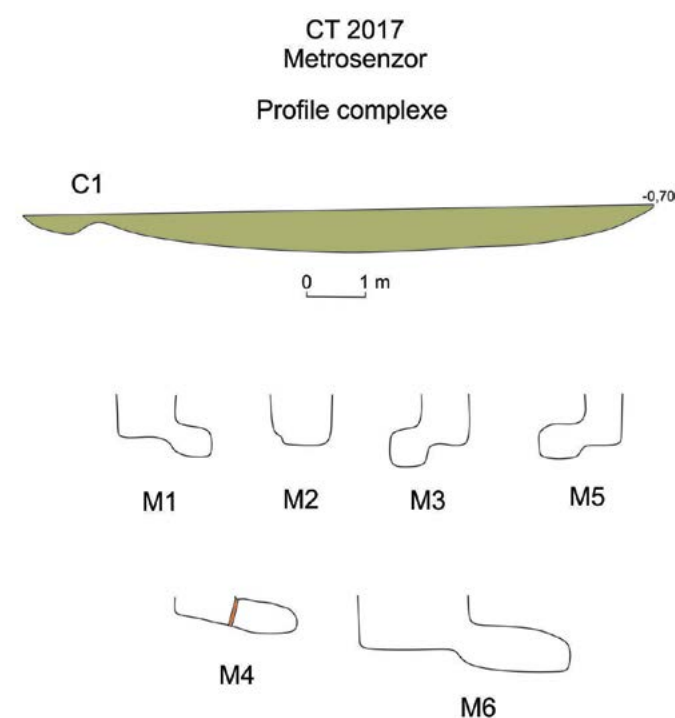
4. Constanța - lot Metroșenzor - vedere către Est

5. Constanța - lot Metroșenzor - vedere către Sud (cu tumulul dominant în plan îndepărtat)

2. Constanța - lot Metroșenzor - plan săpătură

3. Constanța - lot Metroșenzor - profile complexe

6. Constanța - lot Metroșenzor - M3 (detaliu)

7. Constanța - lot Metroșenzor - M5

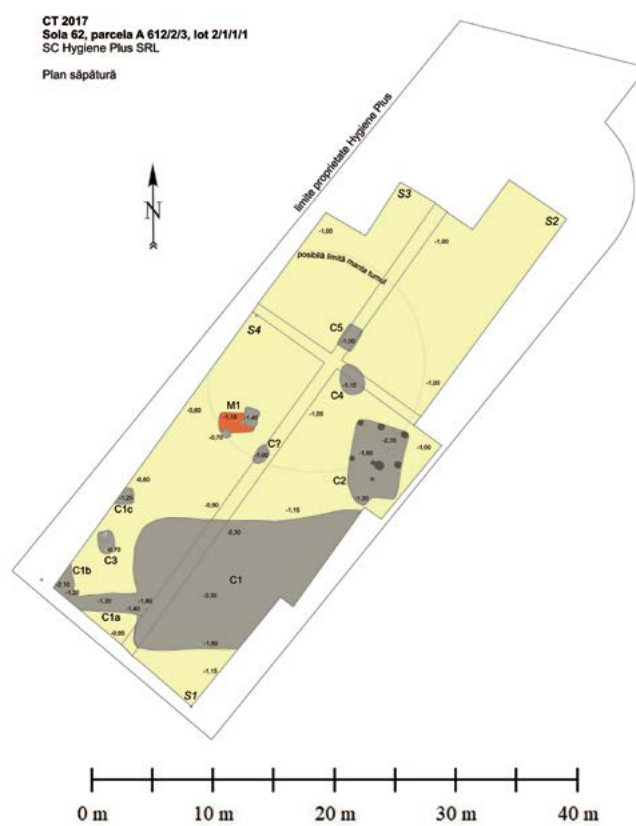
79. Constanța, jud. Constanța; Sit: Necropola tumulară și plană din zona Real 2 - Black Sea (DN 3C) (proprietatea SC Metroșenzor SRL); Punct: Sola 62, parcela A 612/2/3, lot 2/3/1

79. Constanța, jud. Constanța; Sit: Necropola tumulară și plană din zona Real 2 - Black Sea (DN 3C) (proprietatea SC Metroșenzor SRL); Punct: Sola 62, parcela A 612/2/3, lot 2/3/1

1. Constanța - lot Hygiene Plus - localizare

2. Constanța - lot Hygiene Plus - plan săpătură

80. Constanța, jud. Constanța. Sit: Necropola tumulară și plană din zona Real 2 - Black Sea;
Punct: Sola 62, parcela A 612/2/3, lot 2/1/1/1 (proprietatea SC Hygiene Plus SRL)

3. Constanța - lot Hygiene Plus - suprafața S1 - vedere către N

4. Constanța - lot Hygiene Plus - suprafața S1 - detaliu profil în zona tumulului aplatizat

5. Constanța - lot Hygiene Plus - suprafața S4

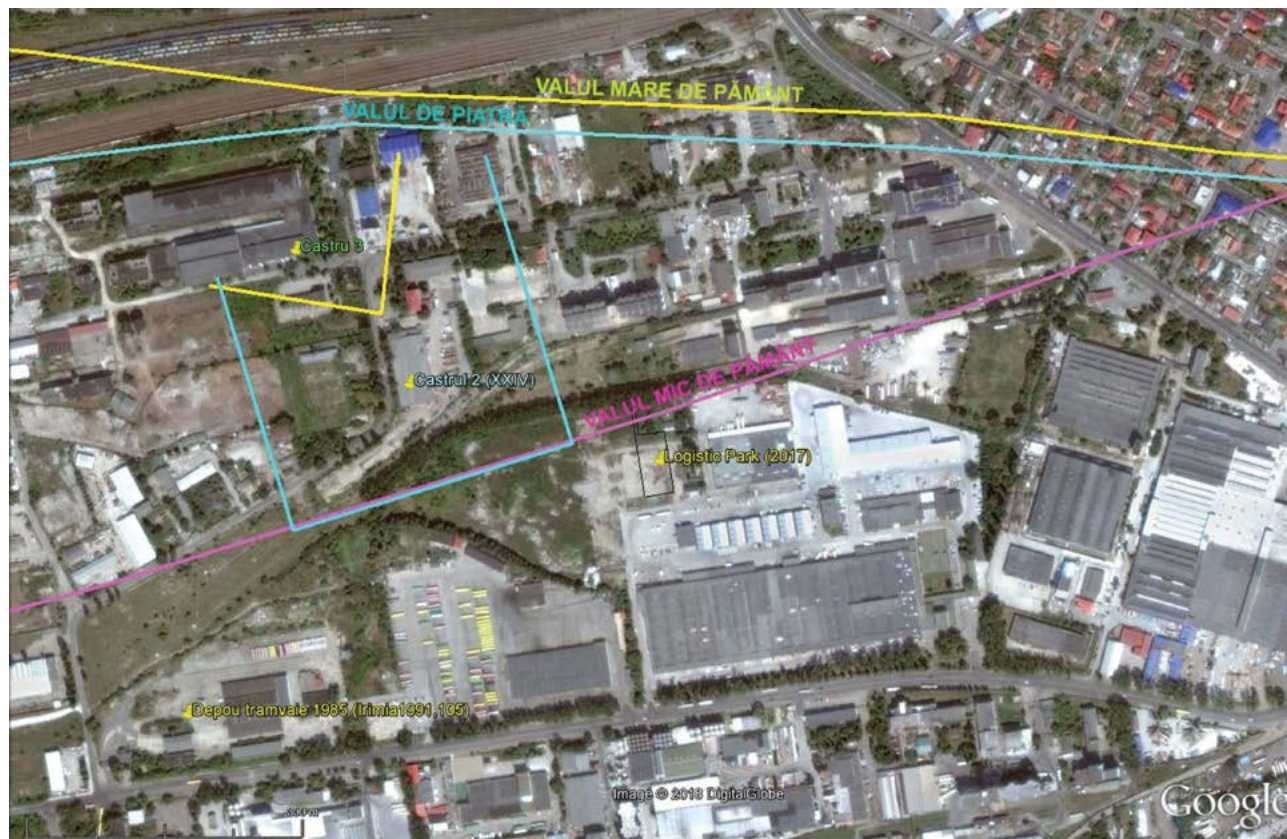
6. Constanța - lot Hygiene Plus - mormânt de incinerare (M1)

7. Constanța - lot Hygiene Plus - locuință adâncită (C2)

80. Constanța, jud. Constanța. Sit: Necropola tumulară și plană din zona Real 2 - Black Sea;
Punct: Sola 62, parcela A 612/2/3, lot 2/1/1/1 (proprietatea SC Hygiene Plus SRL)

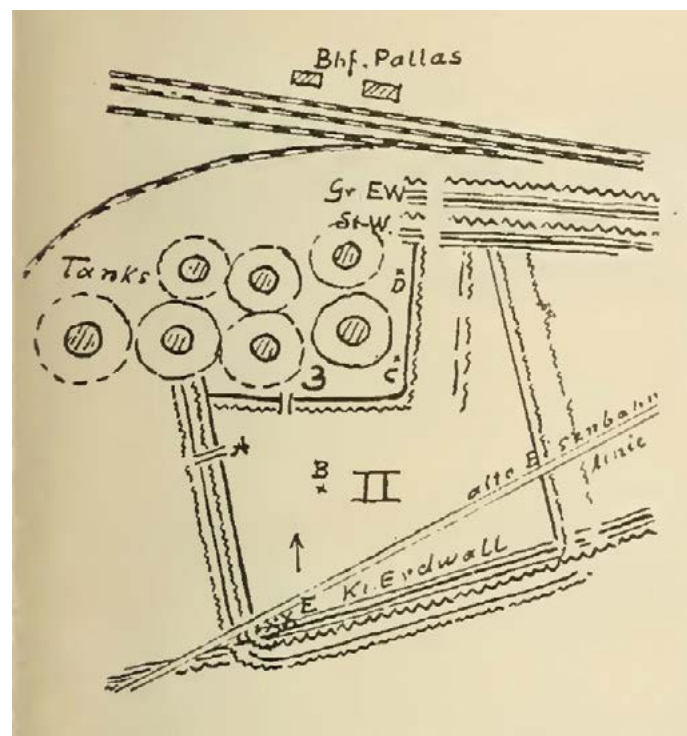

1. Localizarea perimetrului cercetat (fundal Google Earth, prelucrat)

3. Vedere generală către Nord a suprafeței cercetate

4. Vedere generală către NV

2. Schiță cu castrul II al valului de piatră și castrul 3 al valului mare de pământ (după Schuchhardt 1918, Abb.9)

81. Constanța, jud. Constanța. Situri: Așezarea La Tene de la Constanța - Zona Industrială; Așezarea medievală timpurie de lângă castrul II Schuchhardt (XXIV Tocilescu) al valului de piatră; Valul mic de pământ; Punct: Str. Industrială, nr. 6, lot 1 (proprietatea SC Logistic Park SA)

5. Complex C7 - locuință medievală timpurie

6. Complex C8 - locuință medievală timpurie

7. Complex C25 - groapă medievală timpurie (secționare)

8. Complex C41 - locuință medievală timpurie (conturare)

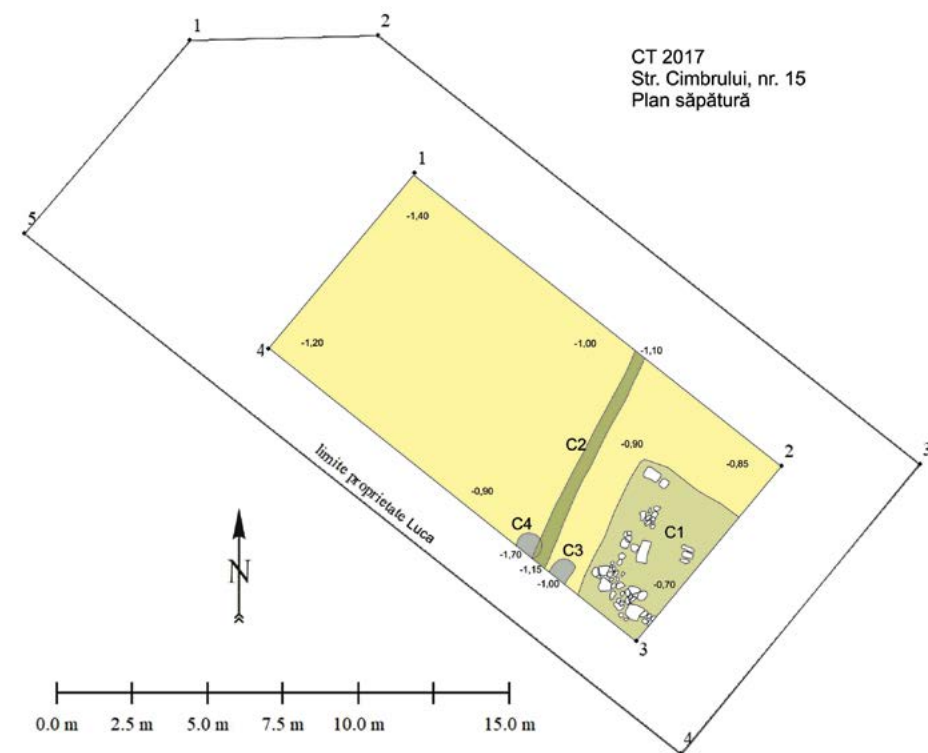
9. Complex C42 - șanțul valului mic de pământ (?) - conturare, cu gropi moderne suprapuse

10. Complex C42 - șanțul valului mic de pământ (?) - secționare

81. Constanța, jud. Constanța. Situri: Așezarea La Tene de la Constanța - Zona Industrială; Așezarea medievală timpurie de lângă castrul II Schuchhardt (XXIV Tocilescu) al valului de piatră; Valul mic de pământ; Punct: Str. Industrială, nr. 6, lot 1 (proprietatea SC Logistic Park SA)

1. Constanța, str. Cimbrului, nr. 15 - plan săpătură

2. Constanța, str. Cimbrului, nr. 15 - locuință romană

3. Constanța, str. Cimbrului, nr. 15 - locuință romană

Fig. 1. Constanța - localizarea cercetărilor preventive din anul 2017 în necropola orașului antic Tomis.

82. Constanța, jud. Constanța. Sit: Așezarea romană de la Constanța - zona Km 5 / Viile Noi; Punct: Str. Cimbrului, nr. 15 (proprietatea Luca Costel)

83. Constanța, jud. Constanța. Tomis - necropola orașului antic

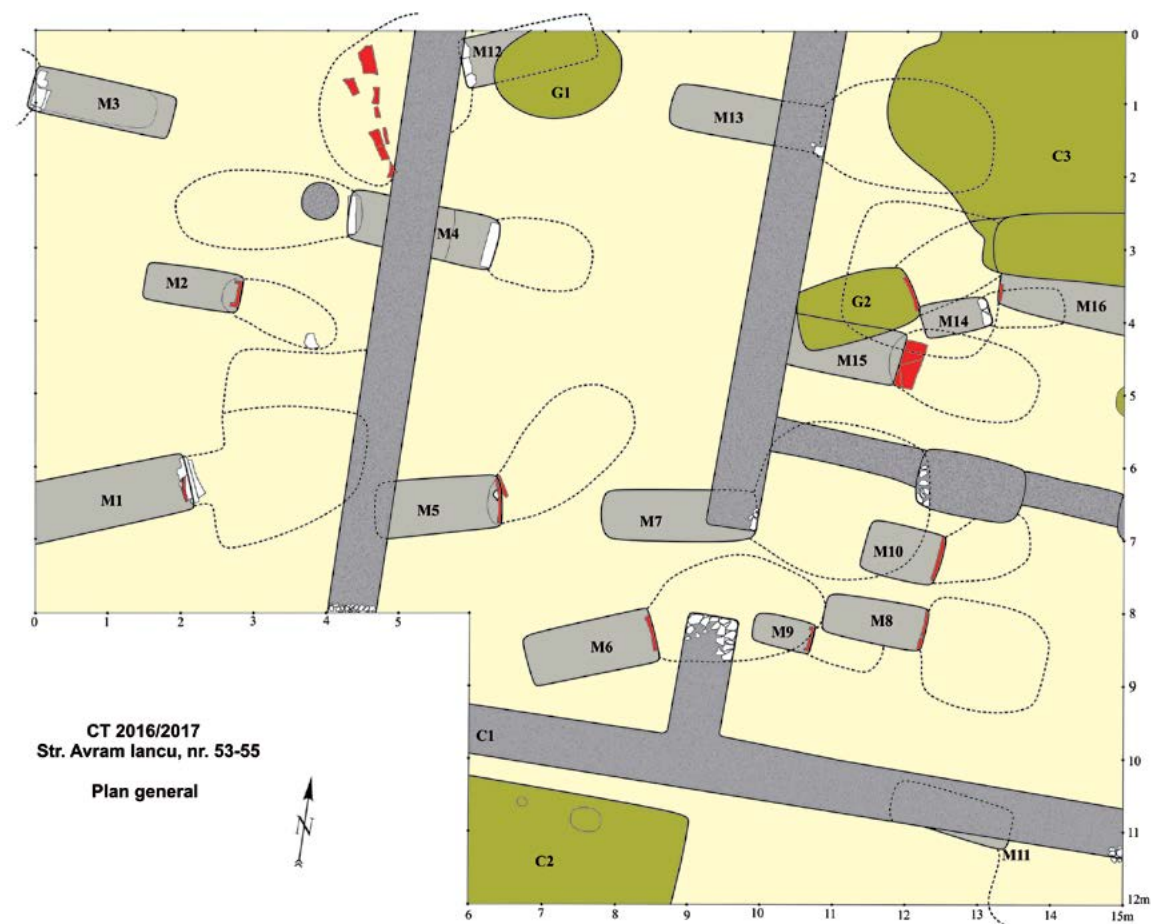

Fig. 2. Constanța - str. Avram Iancu, nr. 53-55, plan săpătură.

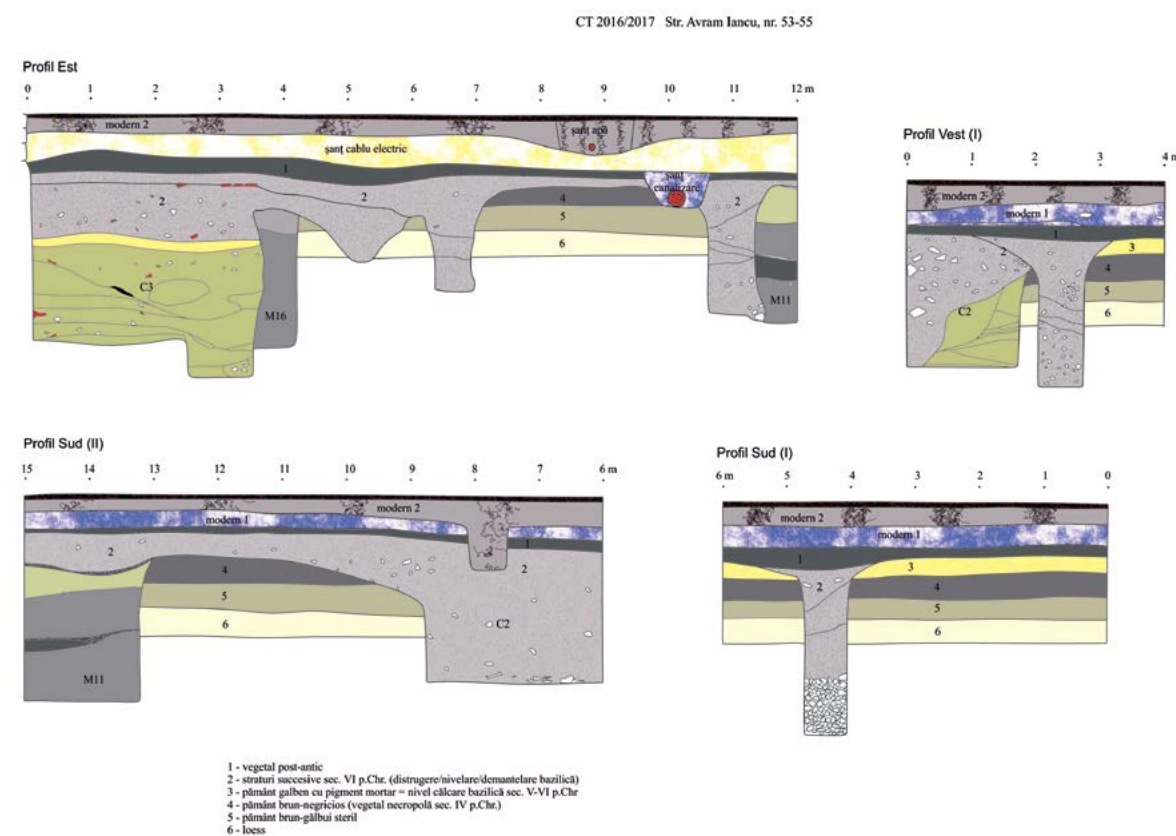

Fig. 3. Constanța - str. Avram Iancu, nr. 53-55, profile.

Fig. 4. Constanța - str. Avram Iancu, nr. 53-55, vedere de ansamblu către N (conturări complexe).

Fig. 5. Constanța - str. Avram Iancu, nr. 53-55, detaliu profil șanț demantelare zid V narthex.

Fig. 6. Constanța - str. Avram Iancu, nr. 53-55, M1.

Fig. 7. Constanța - str. Avram Iancu, nr. 53-55, M6.

Fig. 8. Constanța - str. Avram Iancu, nr. 53-55, M7.

Fig. 9. Constanța - str. Industriei, nr. 1, plan săpătură.

Fig. 10. Constanța - str. Industriei, nr. 1, vedere aeriană din timpul cercetării.

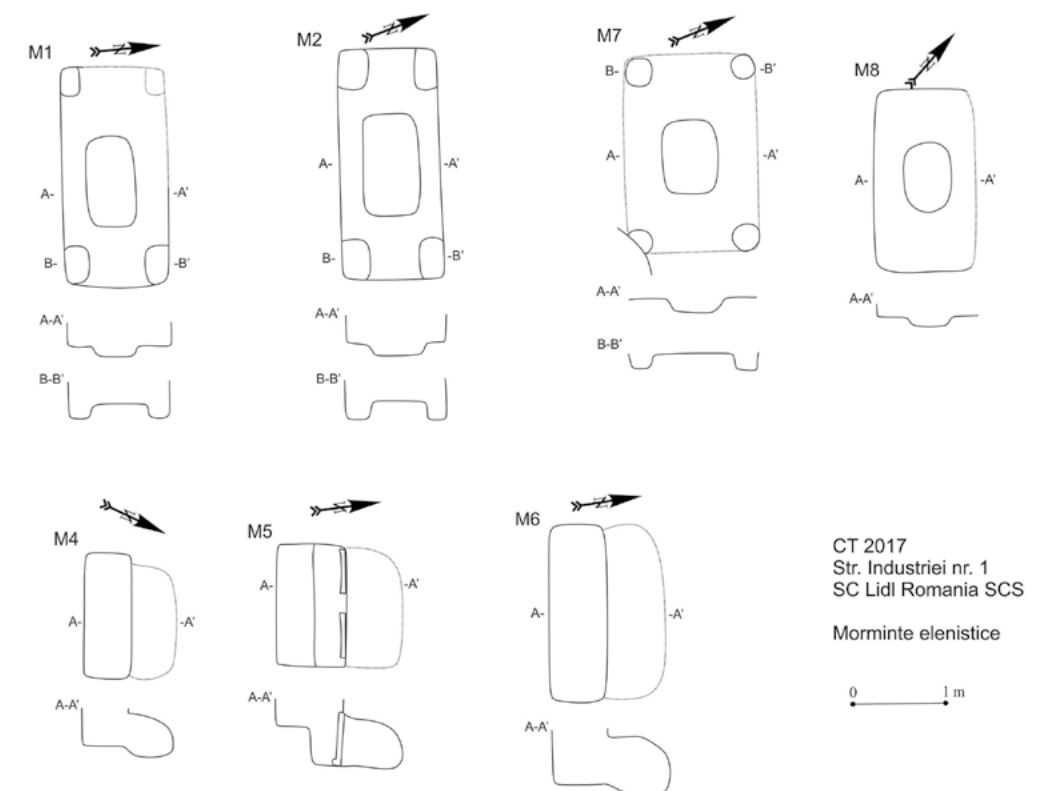

Fig. 11. Constanța - str. Industriei, nr. 1, profile morminte elenistice.

Fig. 12. Constanța - str. Industriei, nr. 1, M1.

Fig. 13. Constanța - str. Industriei, nr. 1, M2

Fig. 14. Constanța - str. Industriei, nr. 1, M5 - firidă laterală blocată cu țigle sinopeene.

Fig. 15. Constanța - str. Industriei, nr. 1, M6 - detaliu inventar.

Fig. 16. Constanța - str. Industriei, nr. 1, M7

Fig. 17. Constanța - str. Industriei, nr. 1, M4 - pandativ din pastă de sticlă.

Fig. 18. Constanța - str. Industriei, nr. 1, C5 - cap de statuie din marmură

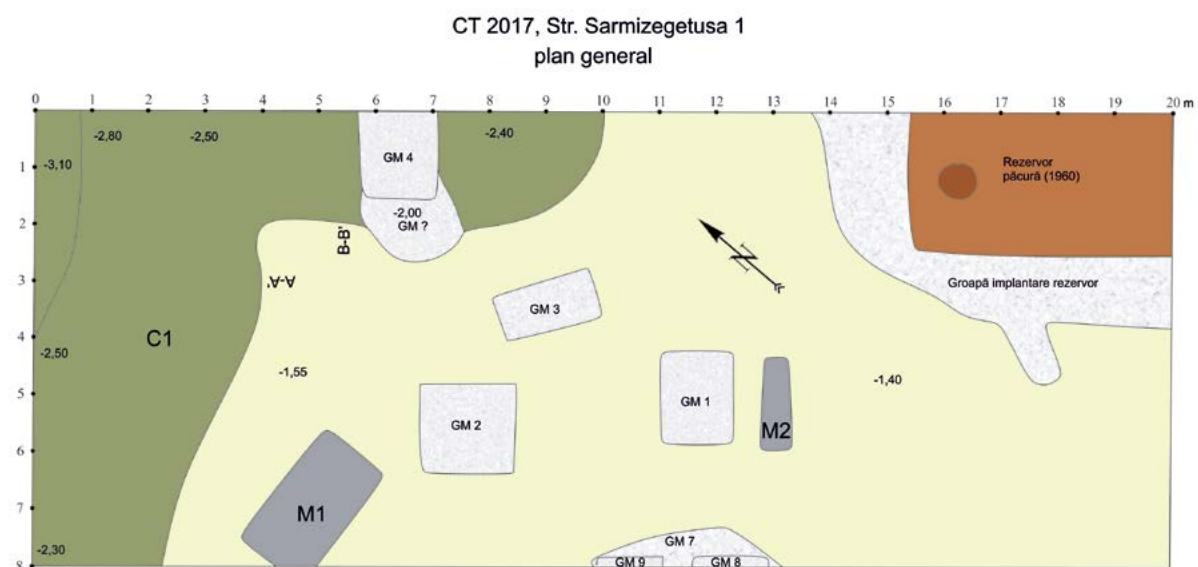

Fig. 19. Constanța - str. Sarmizegetusa, nr. 1, plan săpătură

Fig. 21. Constanța - str. Sarmizegetusa, nr. 1, vedere de ansamblu a săpăturii (conturare complexe).

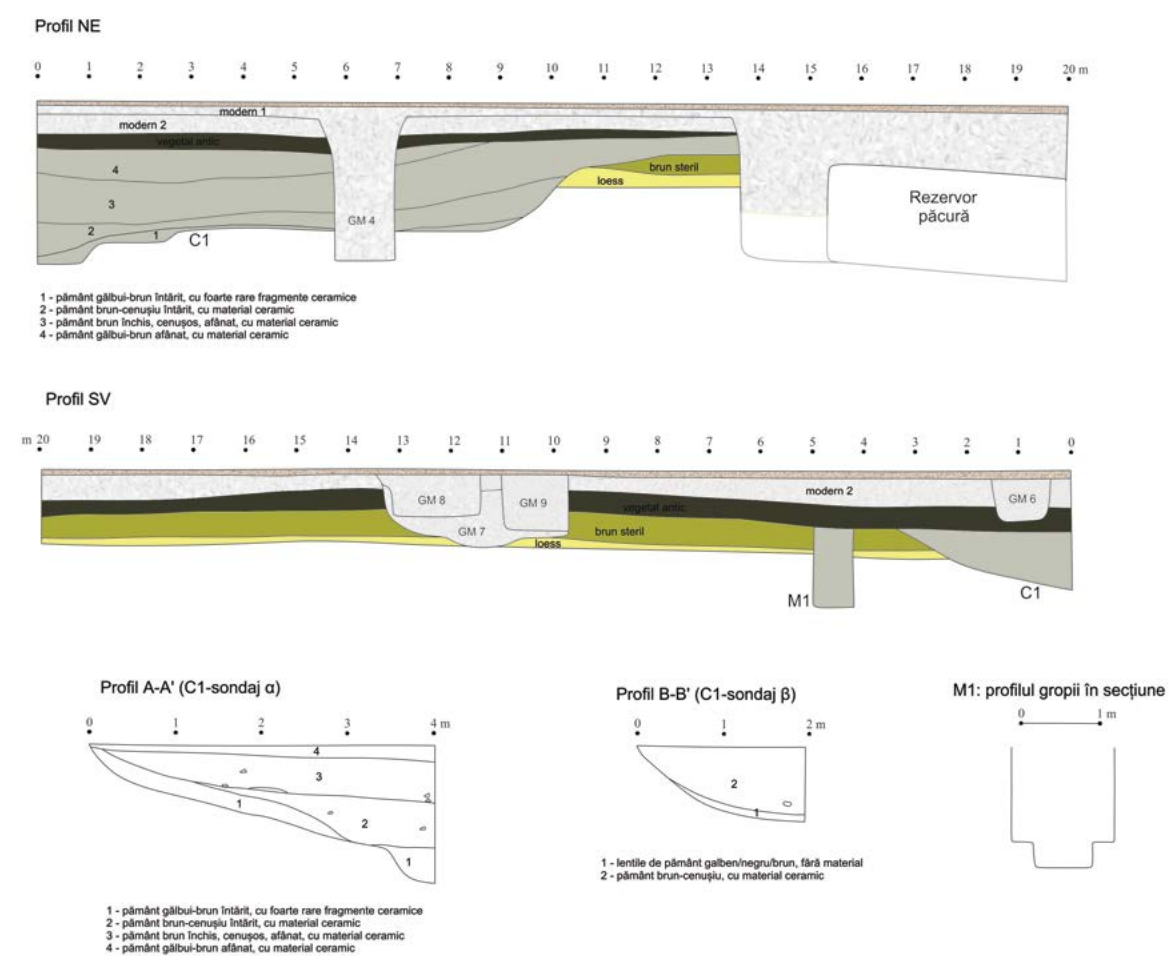

Fig. 20. Constanța - str. Sarmizegetusa, nr. 1, profile.

Fig. 22. Constanța - str. Sarmizegetusa, nr. 1, M2 - protecție de țigle.

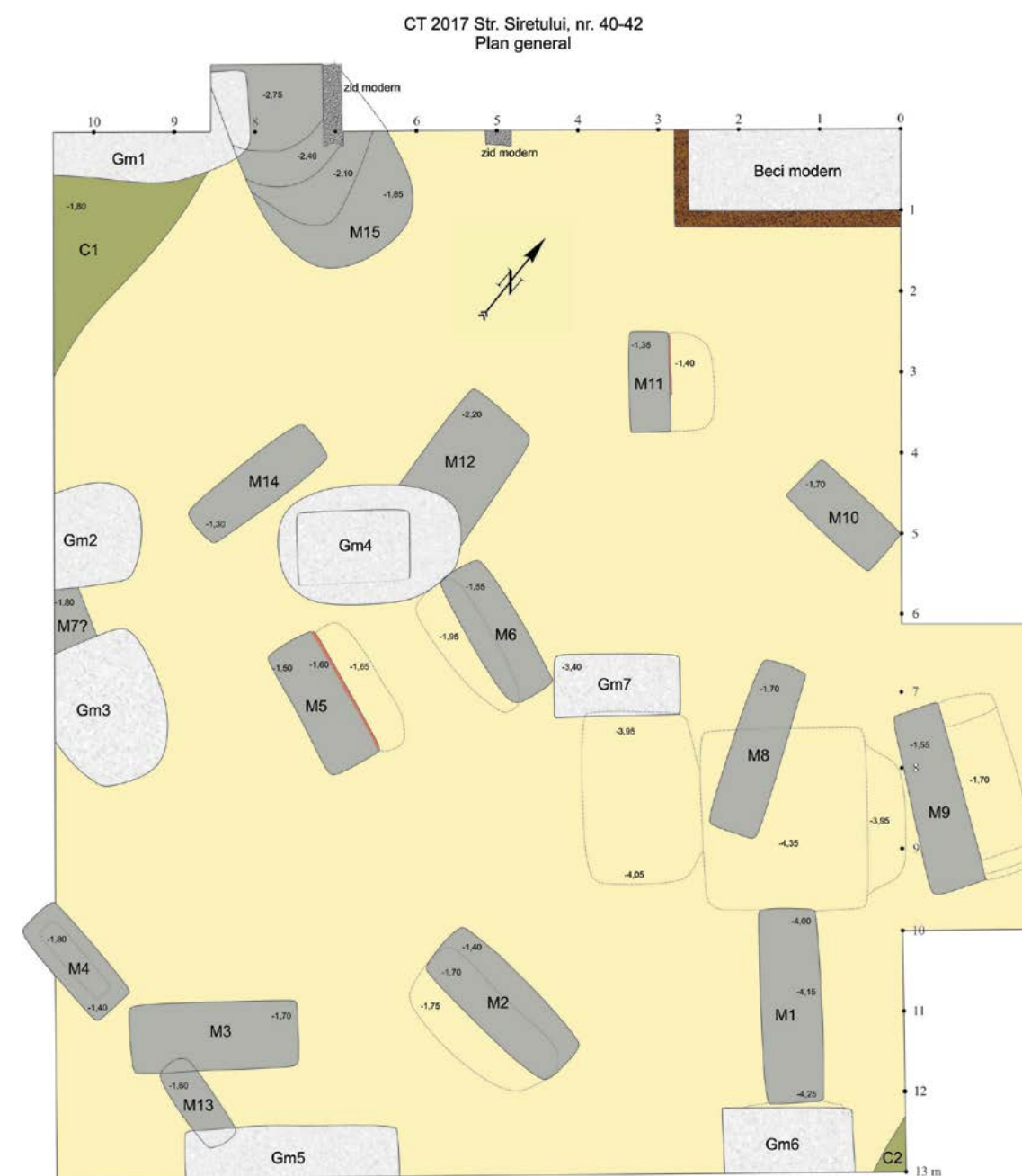
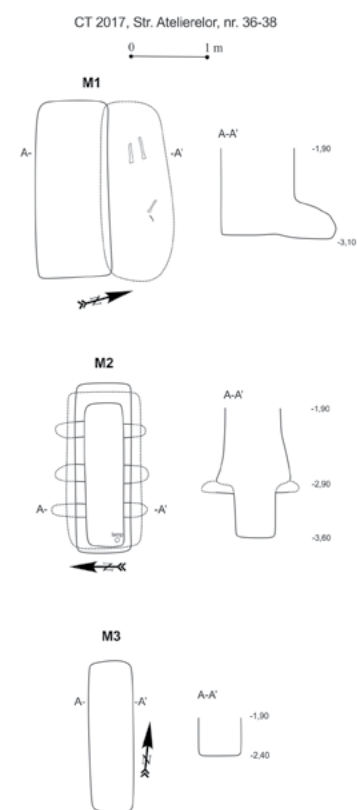
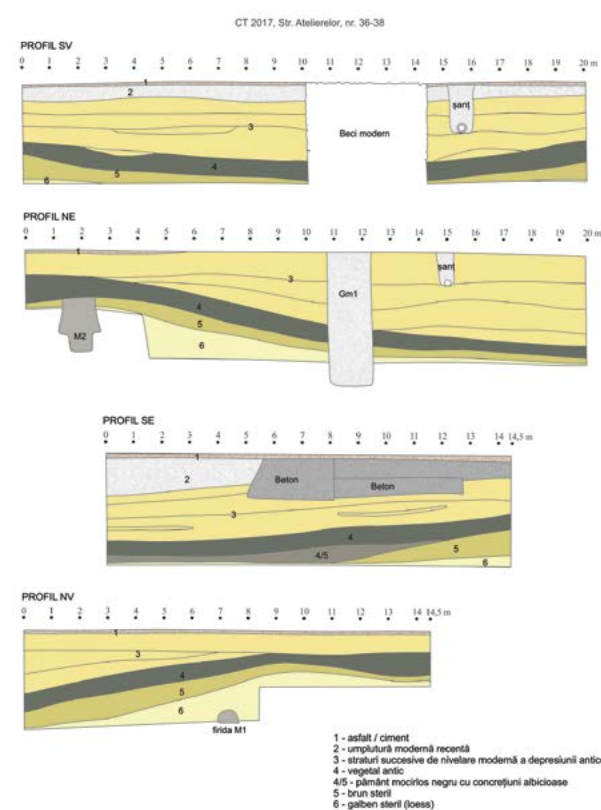
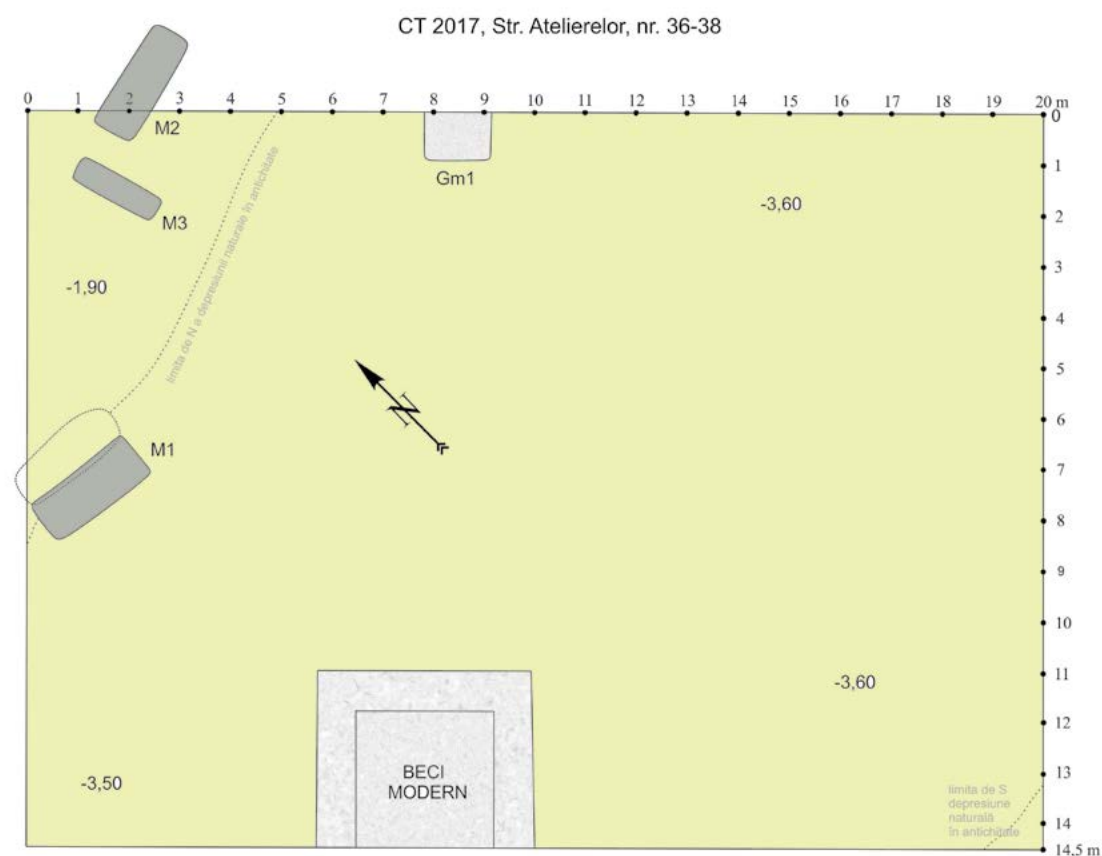

Fig. 27. Constanța - str. Siretului, nr. 40-42, M1.

Fig. 28. Constanța - str. Siretului, nr. 40-42, M3

Fig. 29. Constanța - str. Siretului, nr. 40-42, M9.

Fig. 30. Constanța - str. Siretului, nr. 40-42, M10 - detaliu inventar in situ.

Fig. 31. Constanța - str. Siretului, nr. 40-42, M15 - amfore in situ.

83. Constanța, jud. Constanța. *Tomis - necropola orașului antic*

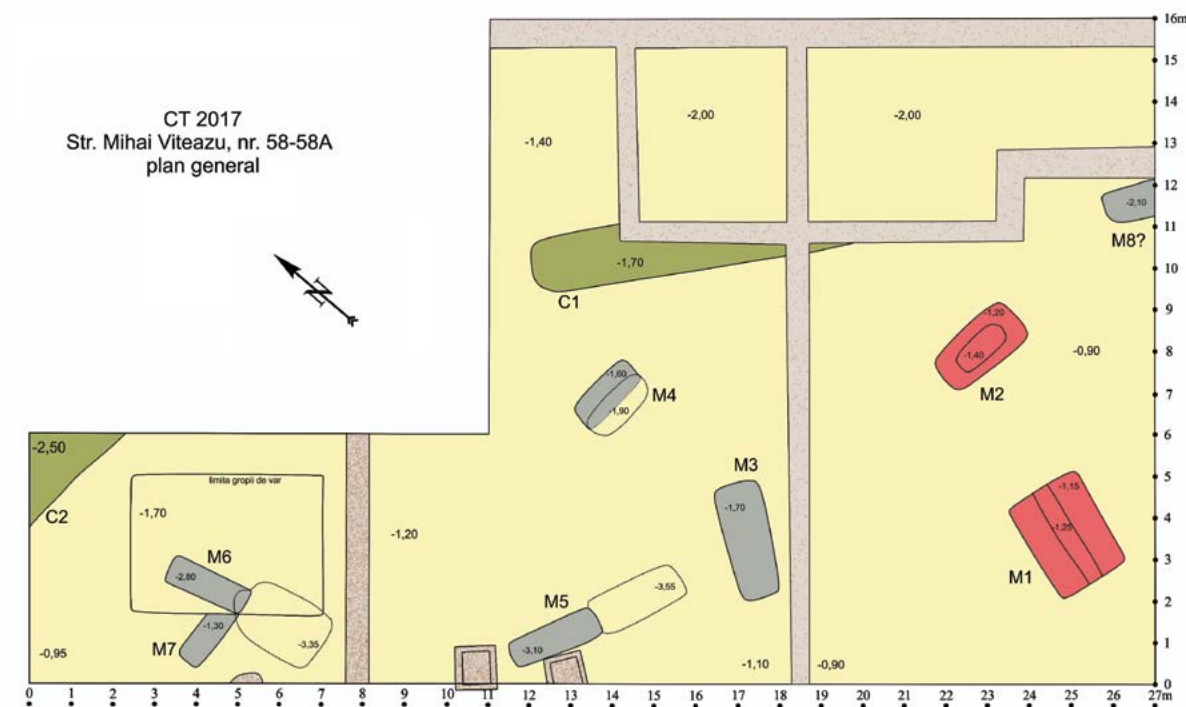

Fig. 32. Constanța - str. Mihai Viteazu, nr. 58-58A, plan săpătură.

Fig. 33. Constanța - str. Mihai Viteazu, nr. 58-58A, M3.

83. Constanța, jud. Constanța. *Tomis - necropola orașului antic*

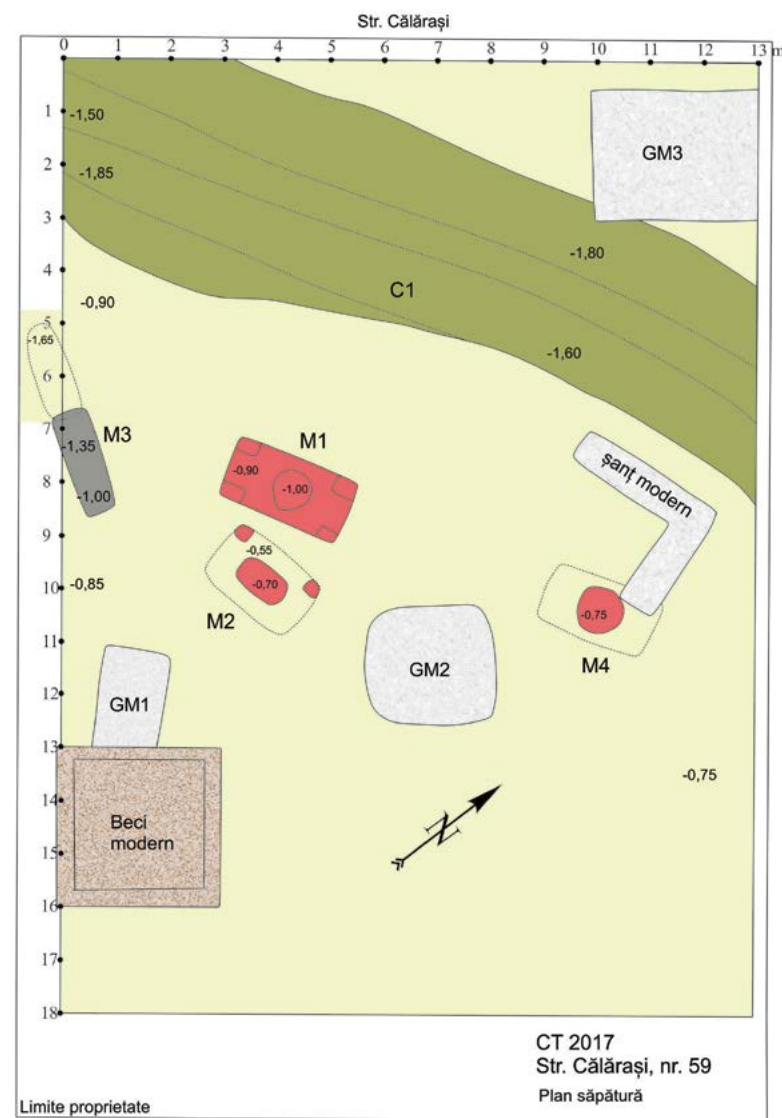

Fig. 34. Constanța - str. Călărași, nr. 59, plan săpătură

Fig. 35. Constanța - str. Călărași, nr. 59, M1

Fig. 36. Constanța - str. Călărași, nr. 59, M2.

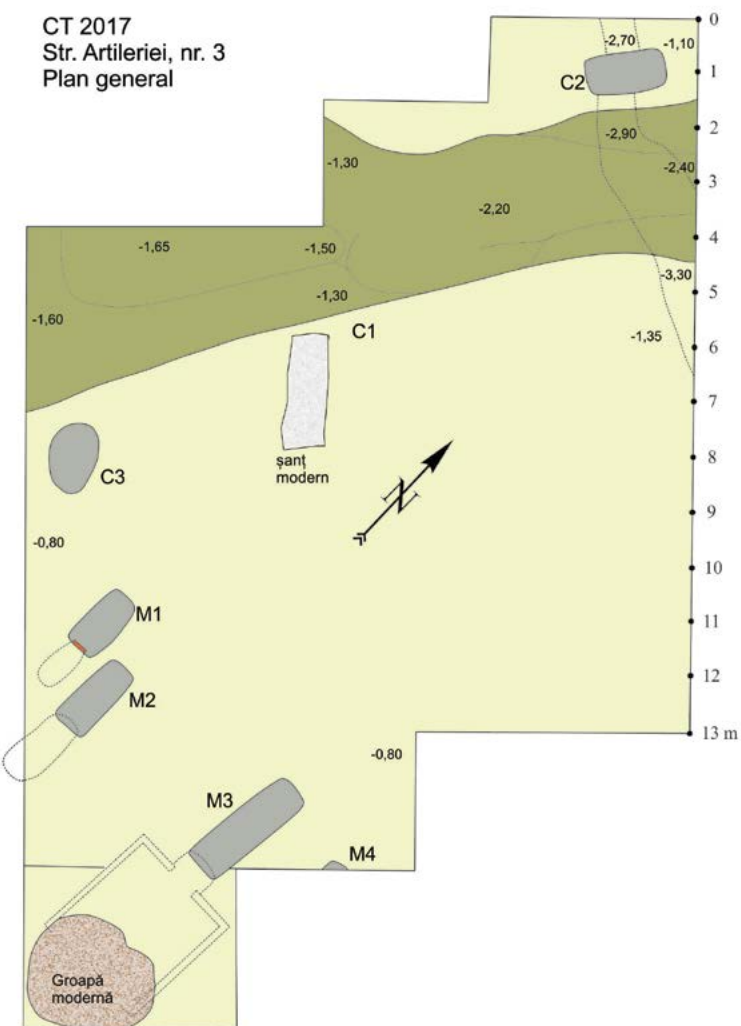

Fig. 37. Constanța - str. Artileriei, nr. 3, plan săpătură

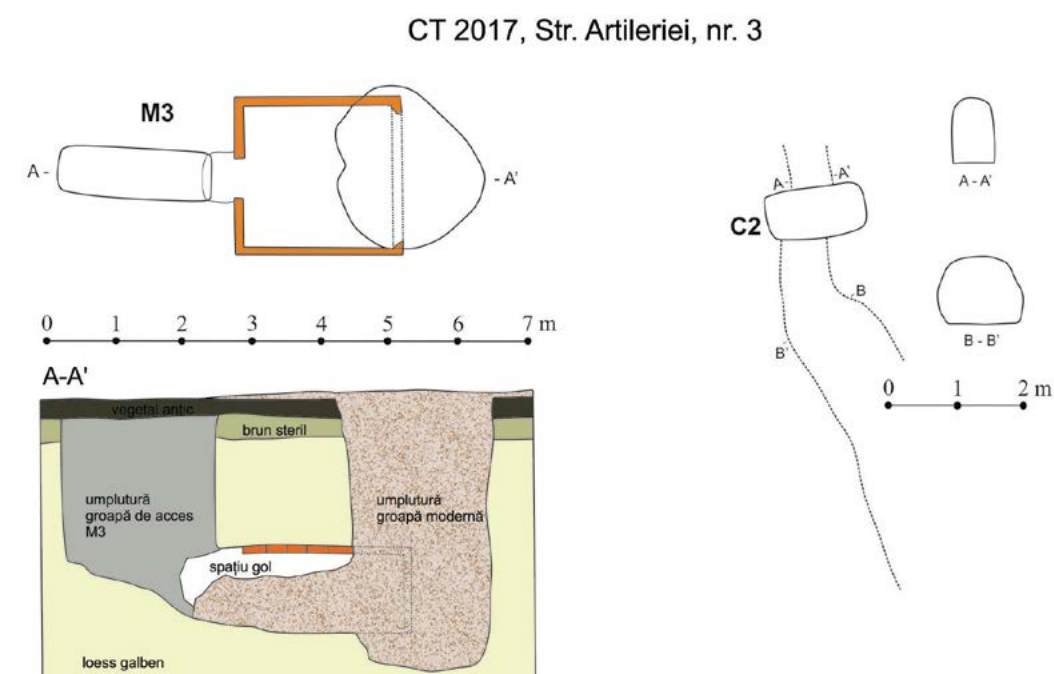

Fig. 38. Constanța - str. Artileriei, nr. 3, vedere de ansamblu a săpăturii (conturare complexe).

Fig. 39. Constanța - str. Artileriei, nr. 3, profile M3 și C2

Fig. 40. Constanța - str. Artileriei, nr. 3, M3.

Fig. 41. Constanța - str. Artileriei, nr. 3, M3 - detaliu intrare în camera funerară, cu umplutură modernă în interior

Fig. 42. Constanța - str. Artileriei, nr. 3, M3 - detaliu boltă

CT 2017
Str. Ion Lahovari, nr. 134
Plan săpătură

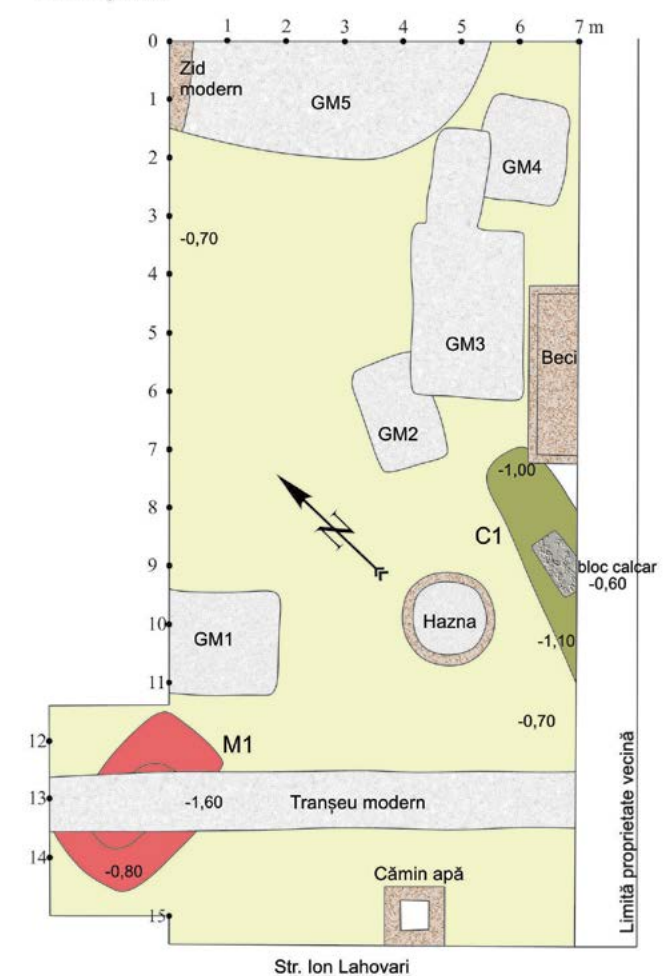

Fig. 43. Constanța - str. Ion Lahovari, nr. 134, plan săpătură.

Fig. 44. Constanța - str. Ion Lahovari, nr. 134, bloc de calcar în șanțul C1

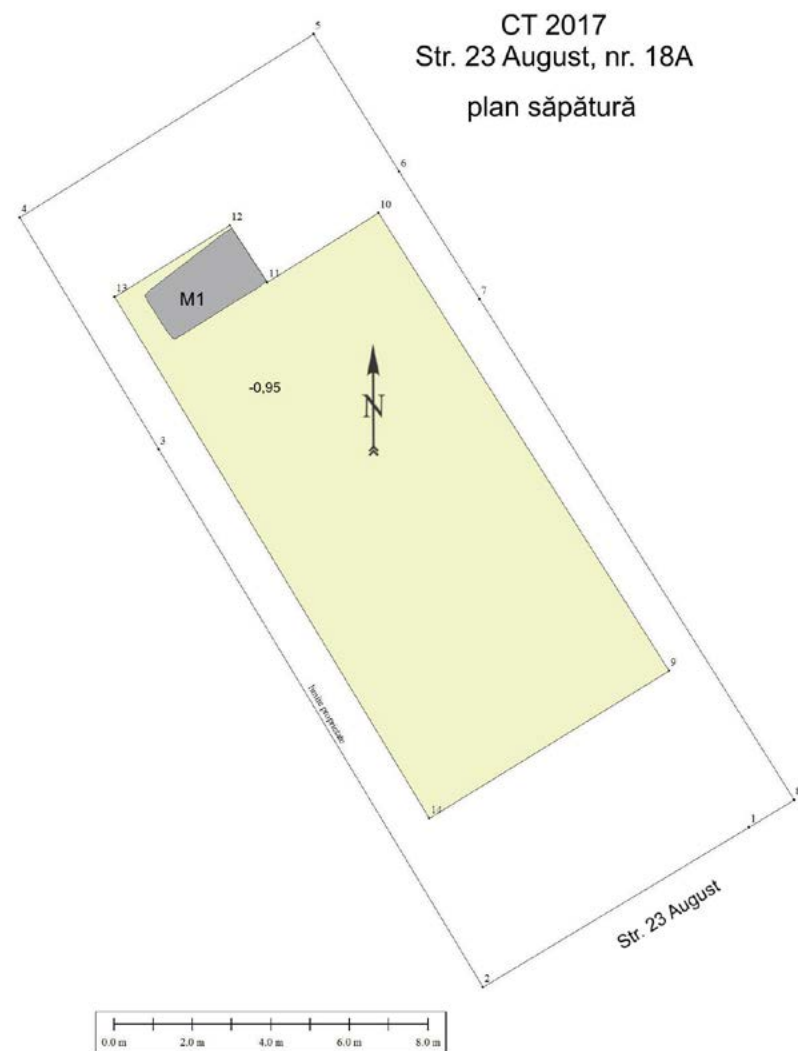

Fig. 45. Constanța - str. 23 August, nr. 18A, plan săpătură.

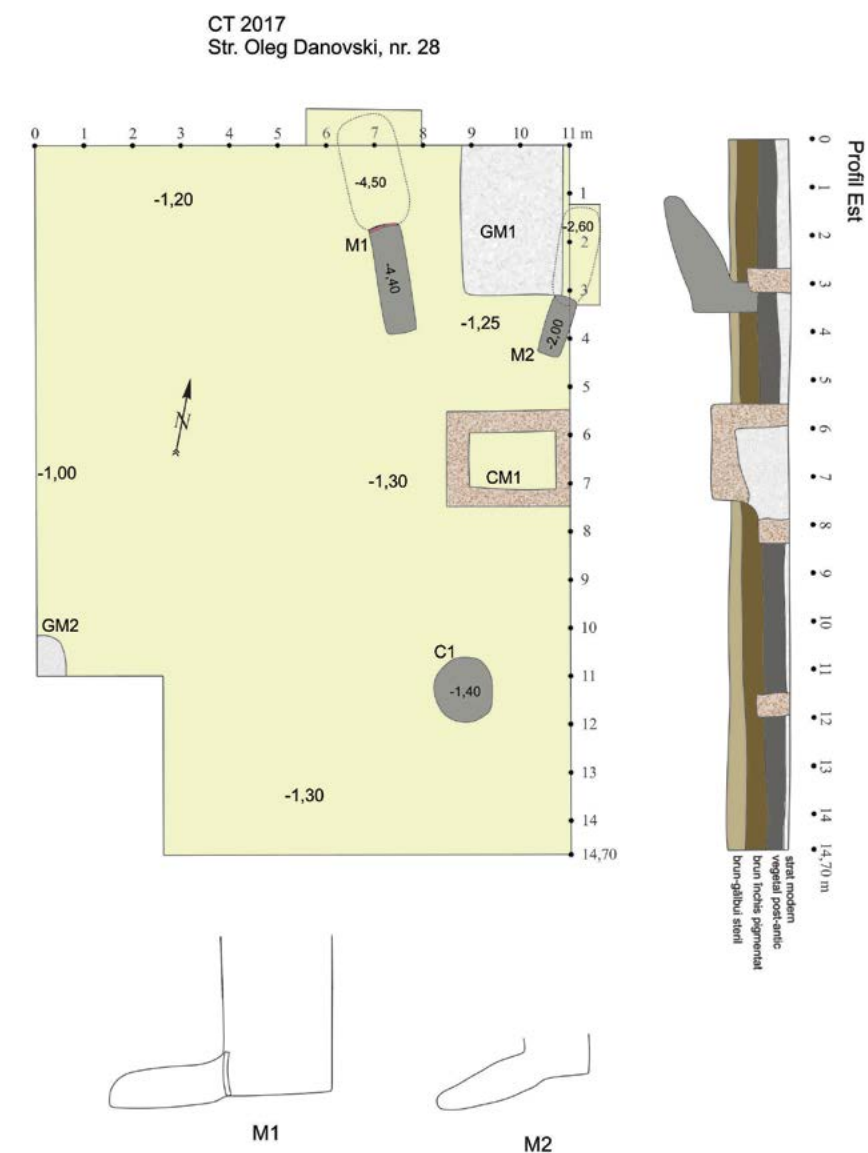

Fig. 47. Constanța - str. Oleg Danovski, nr. 28, plan și profile

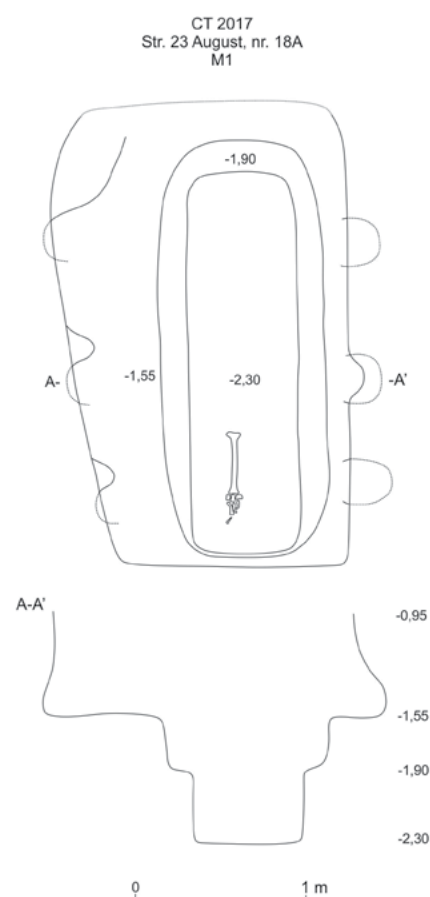

Fig. 46. Constanța - str. 23 August, nr. 18A, M1 - plan și secțiune

Fig. 48. Constanța - str. Oleg Danovski, nr. 28, vedere aeriană a săpăturii la faza conturării complexelor

Fig. 49. Constanța - str. Oleg Danovski, nr. 28, M1.

Fig. 50. Constanța - str. Oleg Danovski, nr. 28, M1- amphoriskos de sticlă in situ

Fig. 51. Constanța - str. Oleg Danovski, nr. 28, M2 - opaiț.

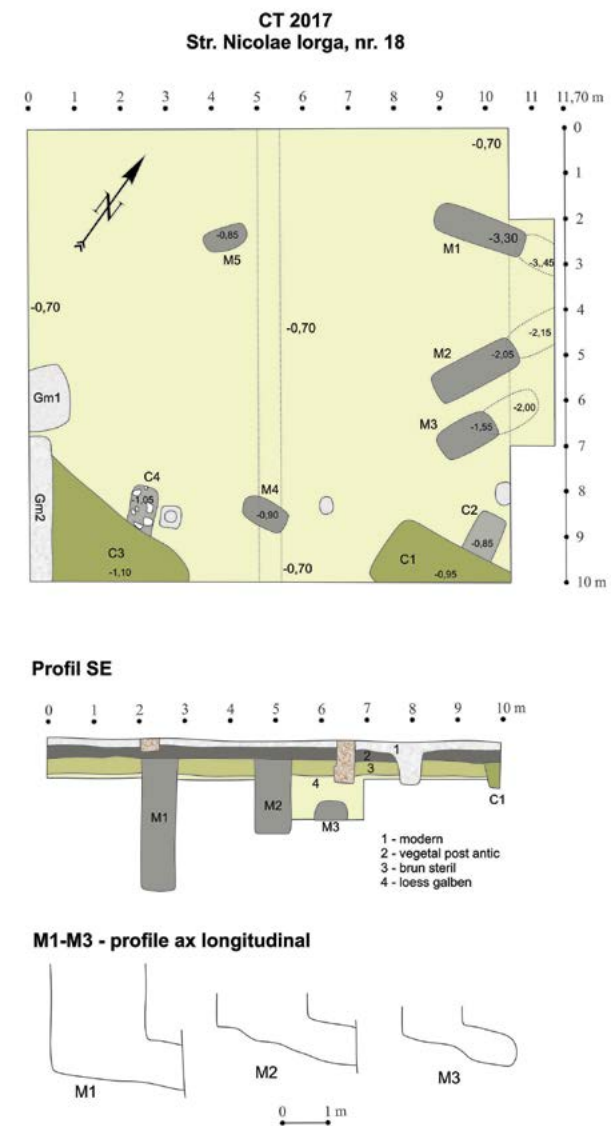

Fig. 52. Constanța - str. Nicolae Iorga, nr. 18, plan și profile

Fig. 54. Constanța - str. Nicolae Iorga, nr. 18, M2 - groapa de acces și intrarea în fridă

Fig. 53. Constanța - str. Nicolae Iorga, nr. 18, vedere către NE a suprafeței S1, faza de conturare a complexelor

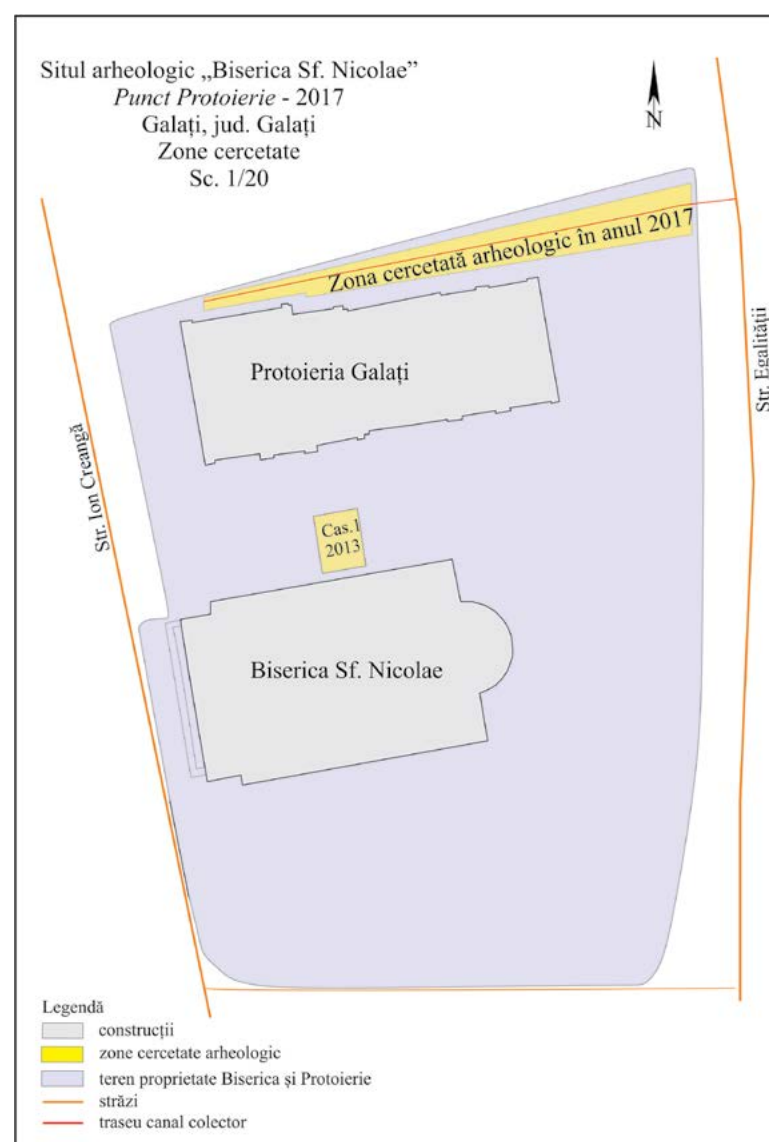

Fig. 55. Constanța - str. Nicolae Iorga, nr. 18, M4 - guttus elenistic.

Imagine satelitară a zonei în care se află monumentul istoric și suprafața supusă cercetării

Plan general cu zonele supravegheate și cercetate arheologic în anul 2017.

84. Galați, Județul Galați. Biserica Sfântul Nicolae; Punctul: Protoieria Galați

Caseta 3: puț

Caseta 2, grund, -1,10 m, complexele M1, R1, M5, M7, R5

Emisiuni monetare turcești, ungurești, poloneze și rusești descoperite în cadrul mormintelor și reînhumărilor.

84. Galați, Județul Galați. Biserica Sfântul Nicolae; Punctul: Protoieria Galați

Fig. 6. S. 1. Groapă circulară

Fig. 7. S. 1. Groapă circulară – fragment cahlă, tip „morișcă”.

Fig. 9. S. 1. Profil N-V.

Fig. 10. S. 2 (cablul electric, groapa și bolta de pivniță).

Fig. 8. S. 1. Profil N-V.

Fig. 11. S. 2. Extrados pivniță.

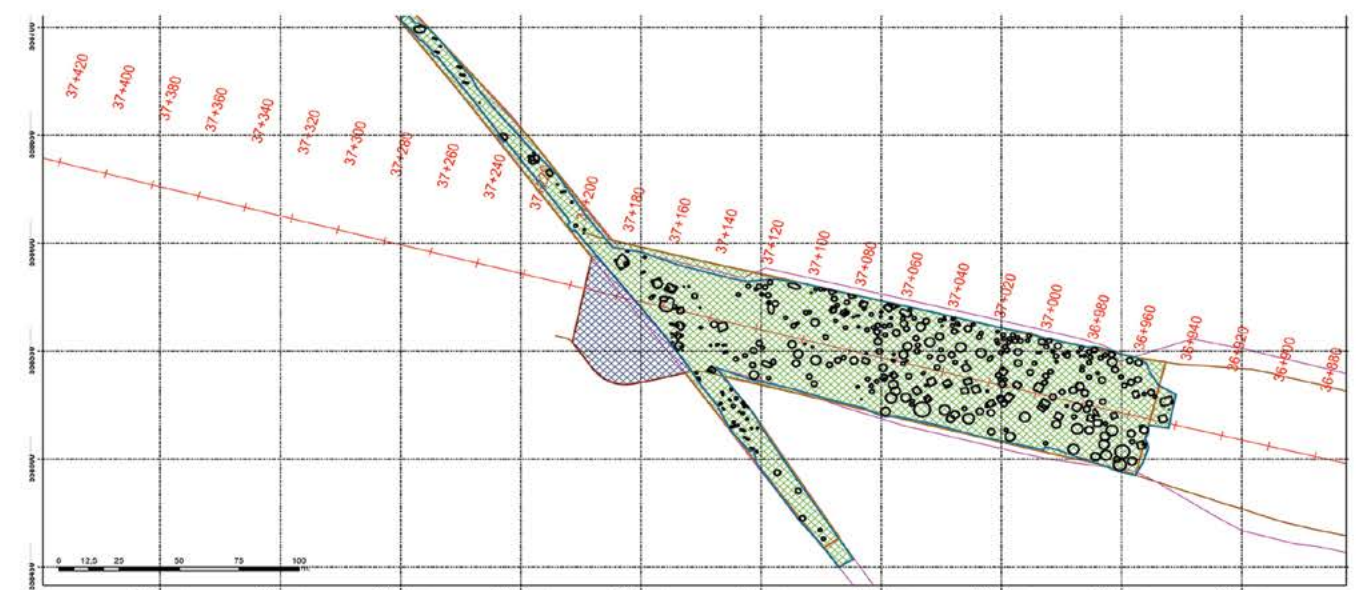

Fig. 12. S. 2. Groapa circulară.

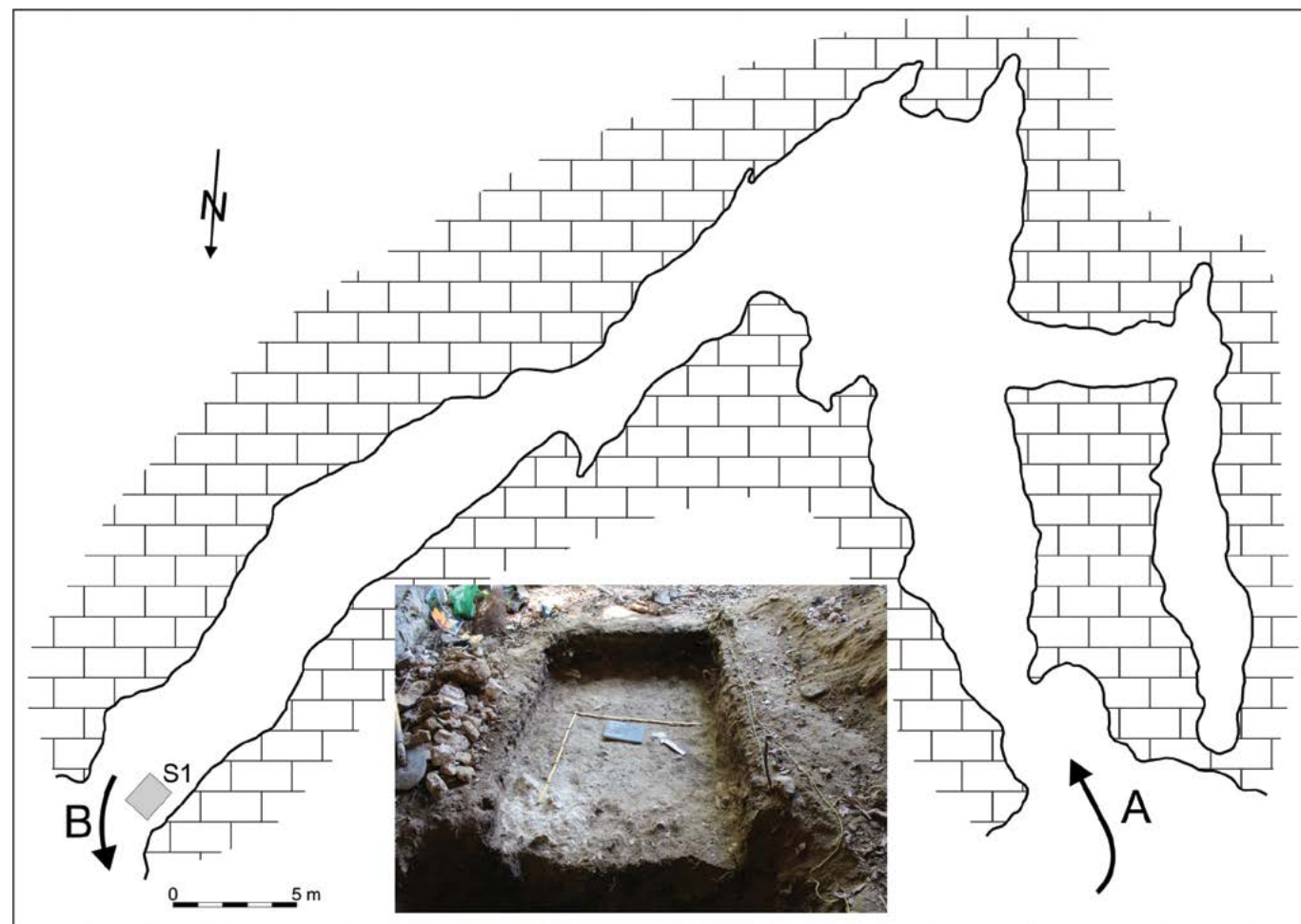

86. Luna, jud. Cluj. Nod Rutier - Centru de Întreținere și Control

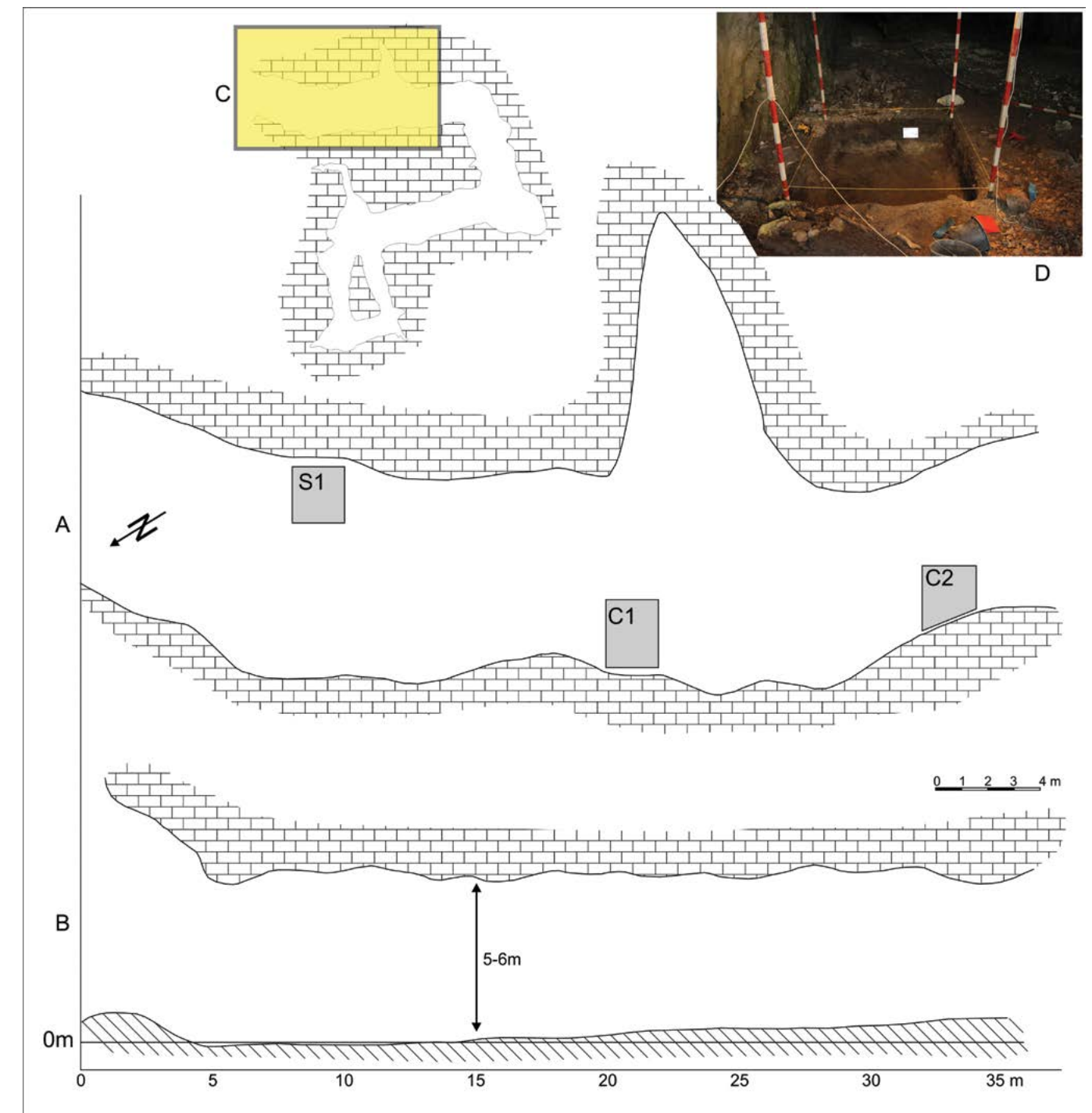

86. Luna, jud. Cluj. Punct: Autostrada Transilvania - Sît 6

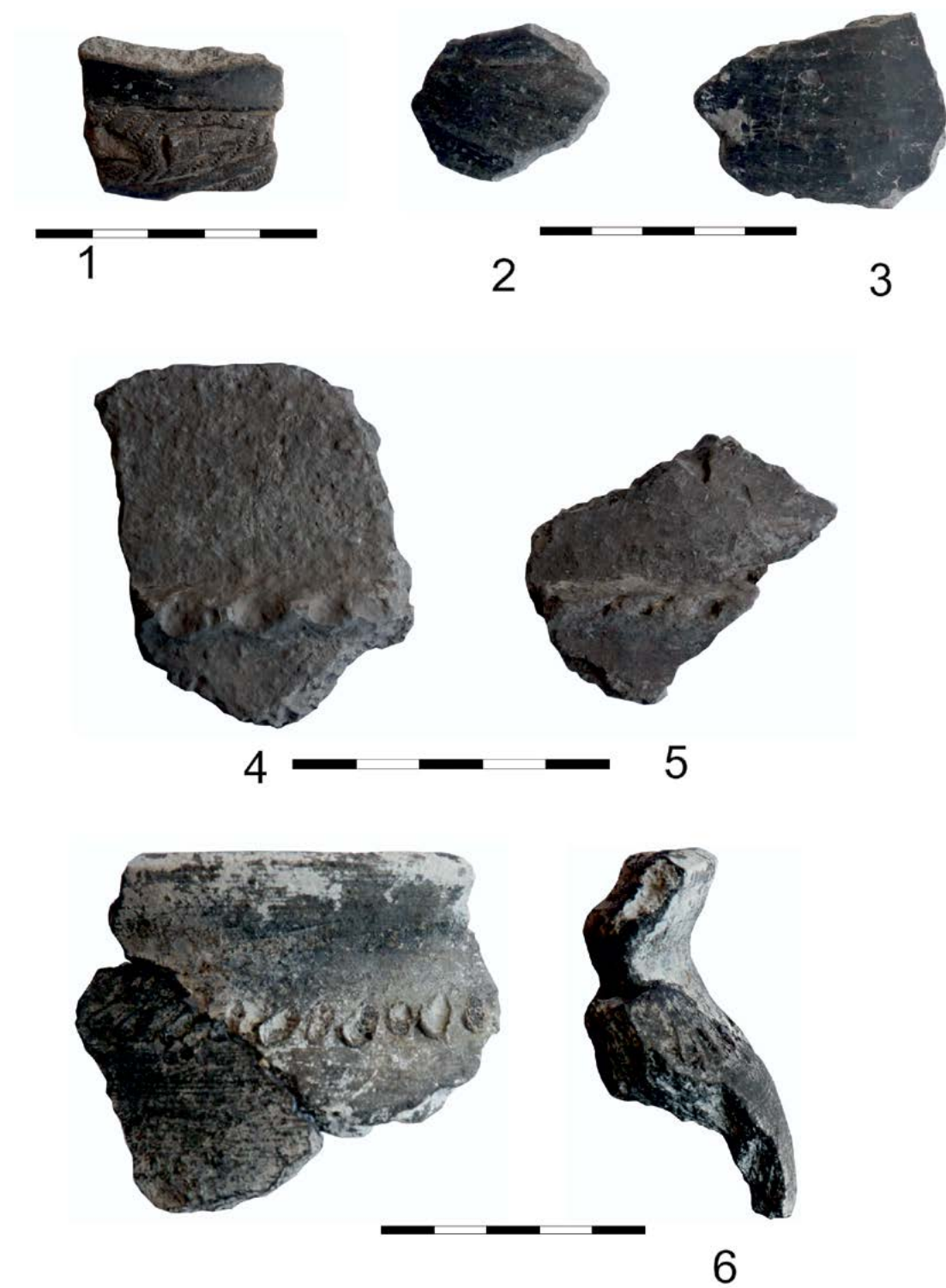

91. Merești, Cheile Vârgheișului, jud. Harghita; Punct: *Peștera 33*

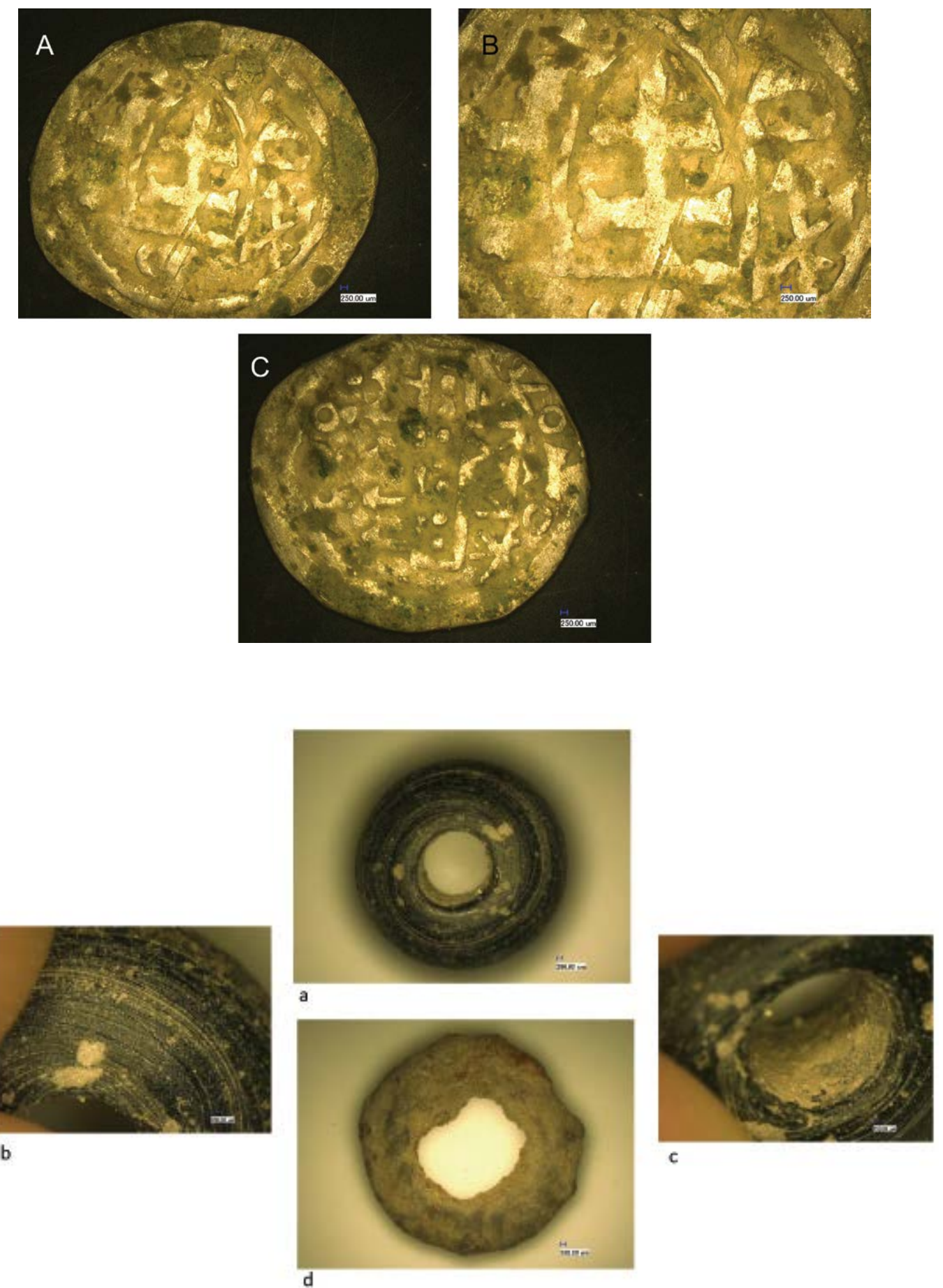

92. Merești, Cheile Vârgheișului, jud. Harghita; Punct: *Peștera Gabor nr. 20*

92. Merești, Cheile Vârgheișului, jud. Harghita; Punct: *Peștera Gabor nr. 20*

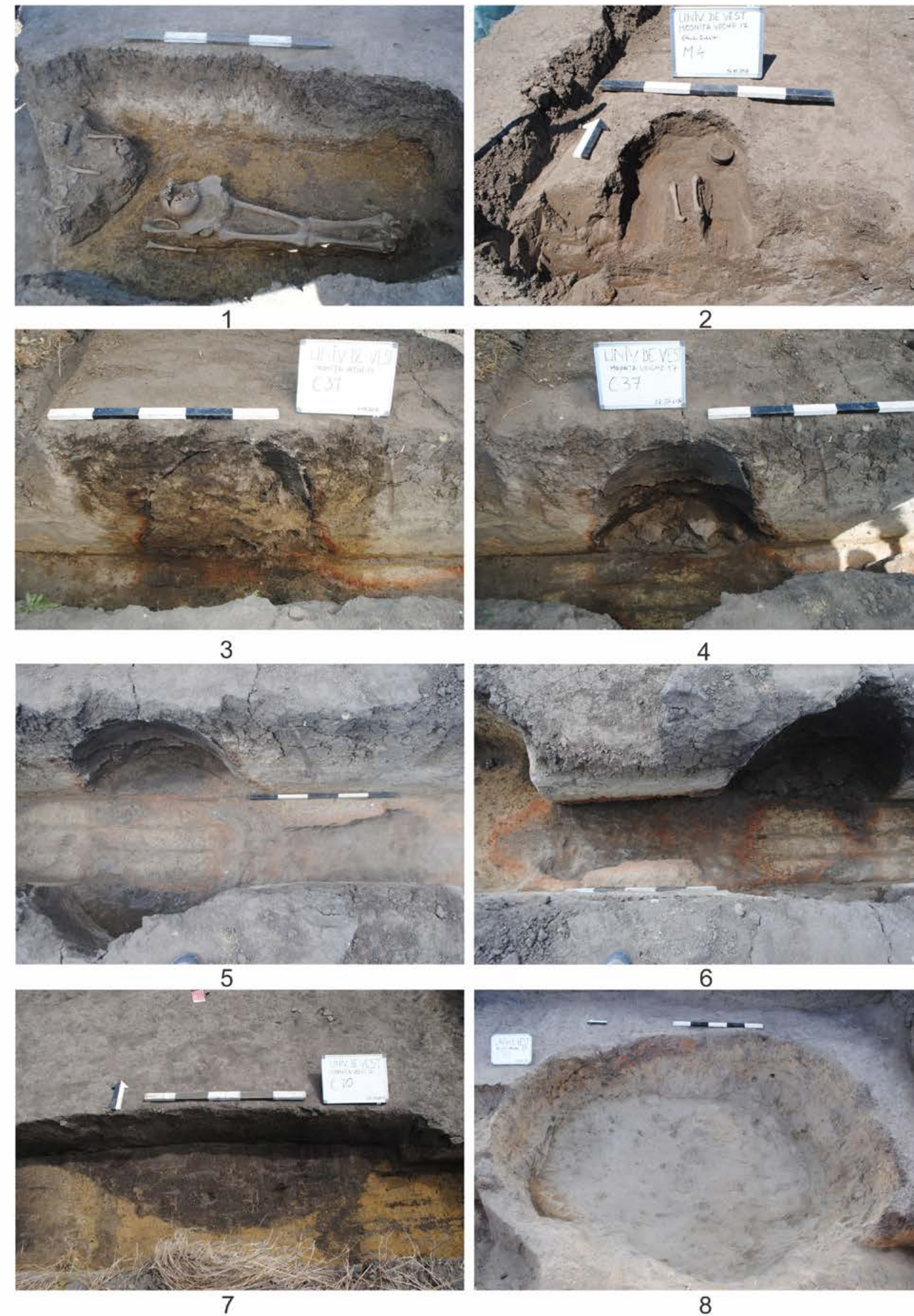
92. Merești, Cheile Vârgheișului, jud. Harghita; Punct: *Peștera Gabor nr. 20*

Pl.1 Complexe de epoca bronzului cercetate pe strada Jimbolia. 1-5. Etape de cercetare ale complexului 6; 6-8. Stratigrafia internă și planul final al complexului 56-57

95. Moșnița Veche, com. Moșnița Nouă, jud. Timiș. Punct: *Obiectiv Moșnița Veche 17*

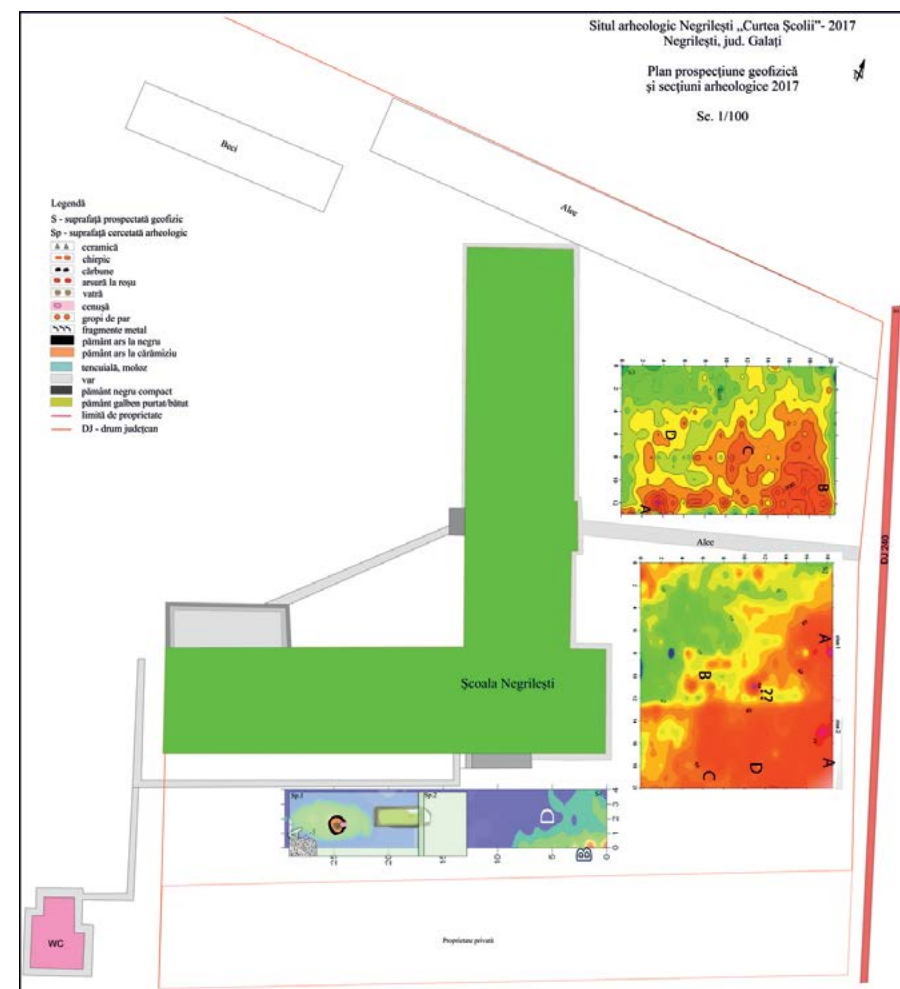
Pl.2 Complexe cercetate pe străzile Jimbolia și Lugoj: 1. Mormânt sarmatic (M.3); 2. Mormânt sarmatic (M.4); 3-6. Etape de cercetare ale cuptorului de olar din perioada medieval timpurie (Complex 37); 7-8. Bordei din perioada evului mediu dezvoltat (Complex 70)

95. Moșnița Veche, com. Moșnița Nouă, jud. Timiș. Punct: *Obiectiv Moșnița Veche 17*

Imagine satelitară cu zonele cercetate arheologice în anii 2007-2017

Sector topo B7 („Curtea Școlii”). Plan general cercetări arheologice și prospecțiuni geofizice.

96. Negriștești, com. Negriștești, jud. Galați; Punct: *Negriștești - Curtea Școlii*

Sector topo B7 („Curtea Școlii”). Zona de sud a școli gimnaziale, suprafețele Sp.1 și Sp.2.

Sector topo C3 („Pin”).
Cas.1, -1,10 m, vedere spre vest.

Sector topo C3 („Pin”).
Cas.2, Cx.16

96. Negriștești, com. Negriștești, jud. Galați; Punct: *Negriștești - Curtea Școlii*

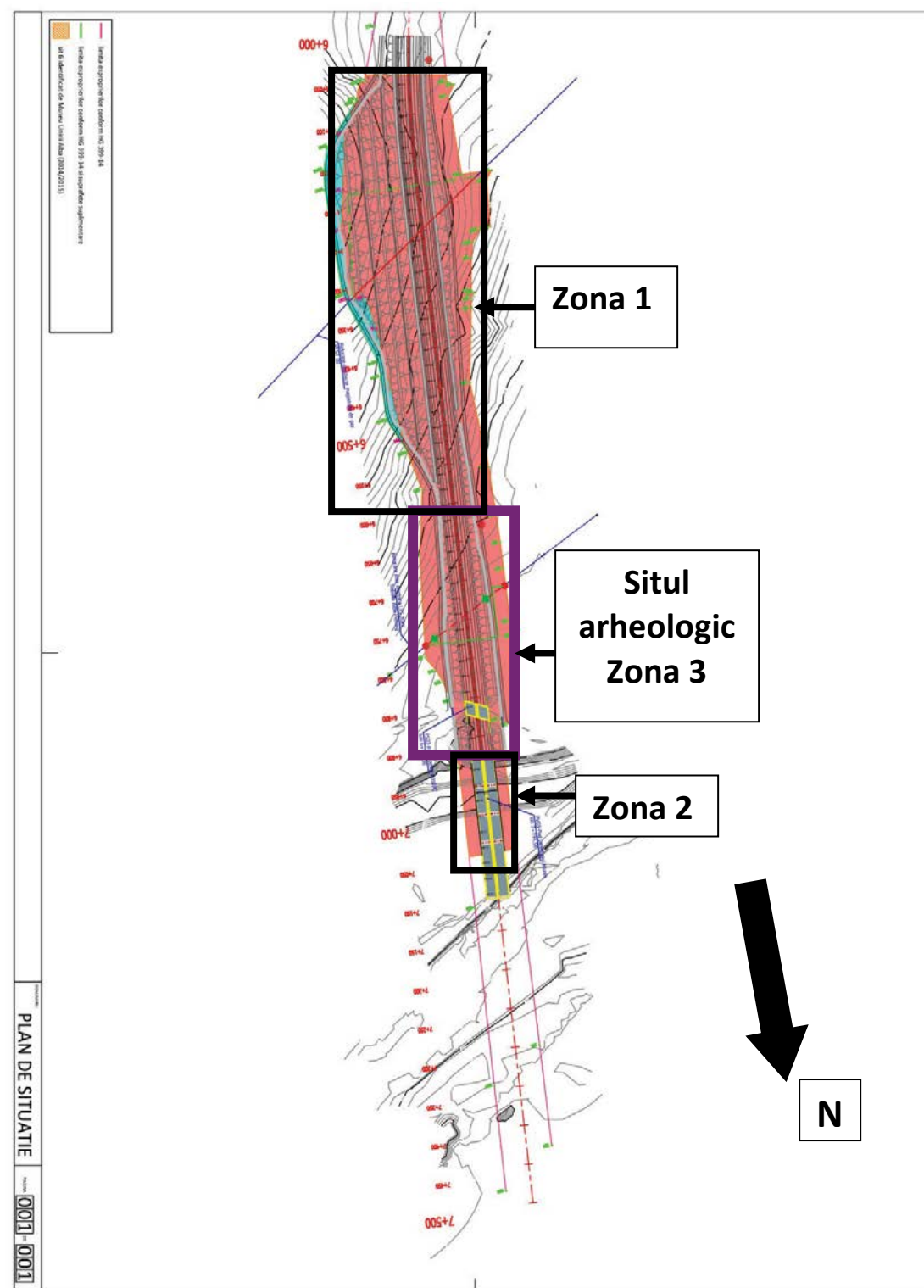

Fig. 1. Plan de situație privind arealul afectat de construirea autostrăzii în cadrul *Sitului nr. 6*, conform delimitării precizate prin diagnoză (MNUAI). Cu negru sunt indicate arealele în cadrul cărora nu au fost sesizate depuneri arheologice (*Zona 1* și *Zona 2*). Cu violet este indicat arealul în cadrul căruia s-au efectuat săpăturile preventive, necesare descărcării de sarcină arheologică

97. Oarda de Jos, Alba Iulia, jud. Alba; Punct: *SITUL NR. 6 (Km 6+050 – Km 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda*

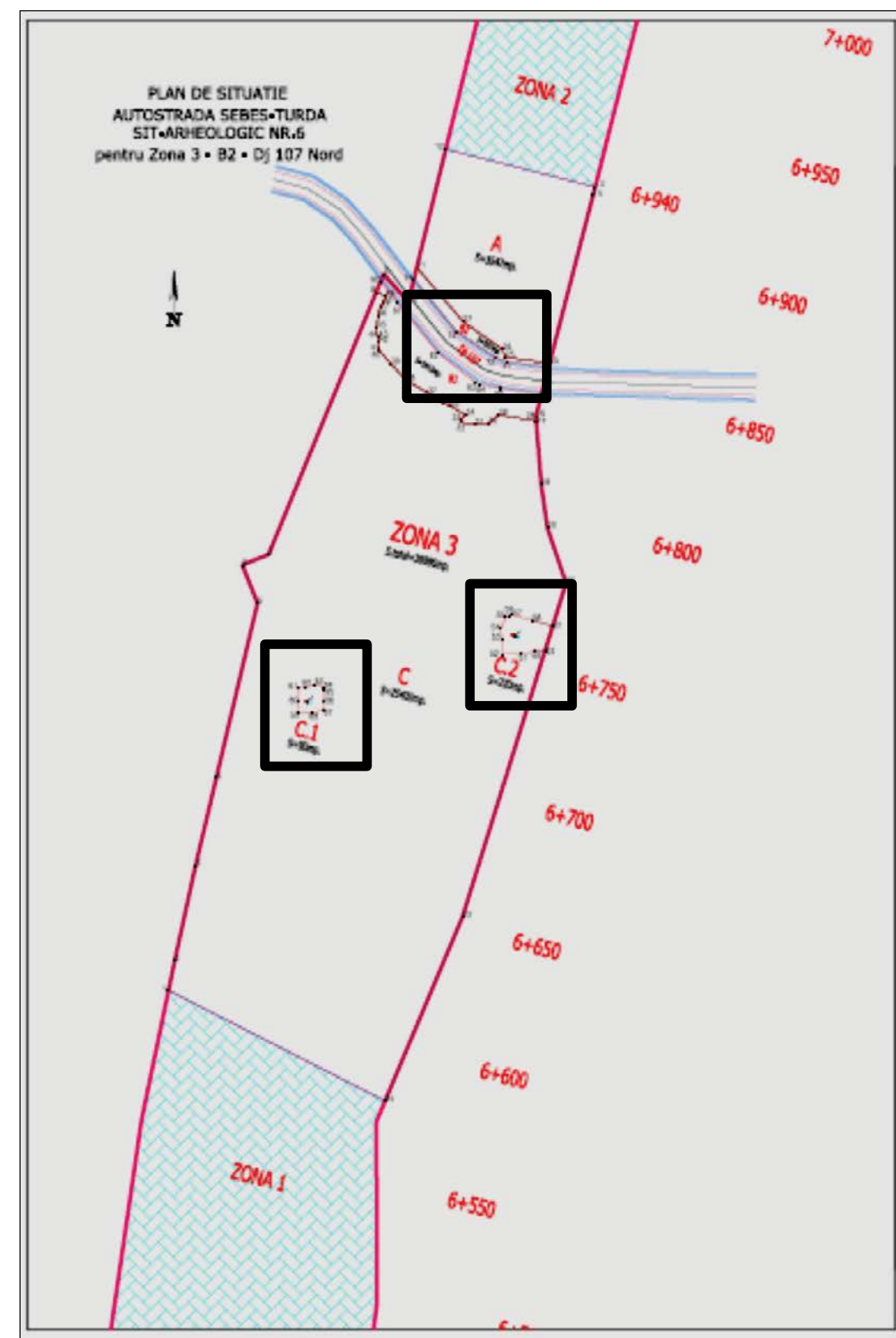

Fig. 2. Vedere de ansamblu asupra *Zonei 3*, cu indicarea Sectoarelor A, B și C, și sectoarelor rămase necercetate la finalul campaniei 2016 (B3 (DJ 107C) și C1 C2).

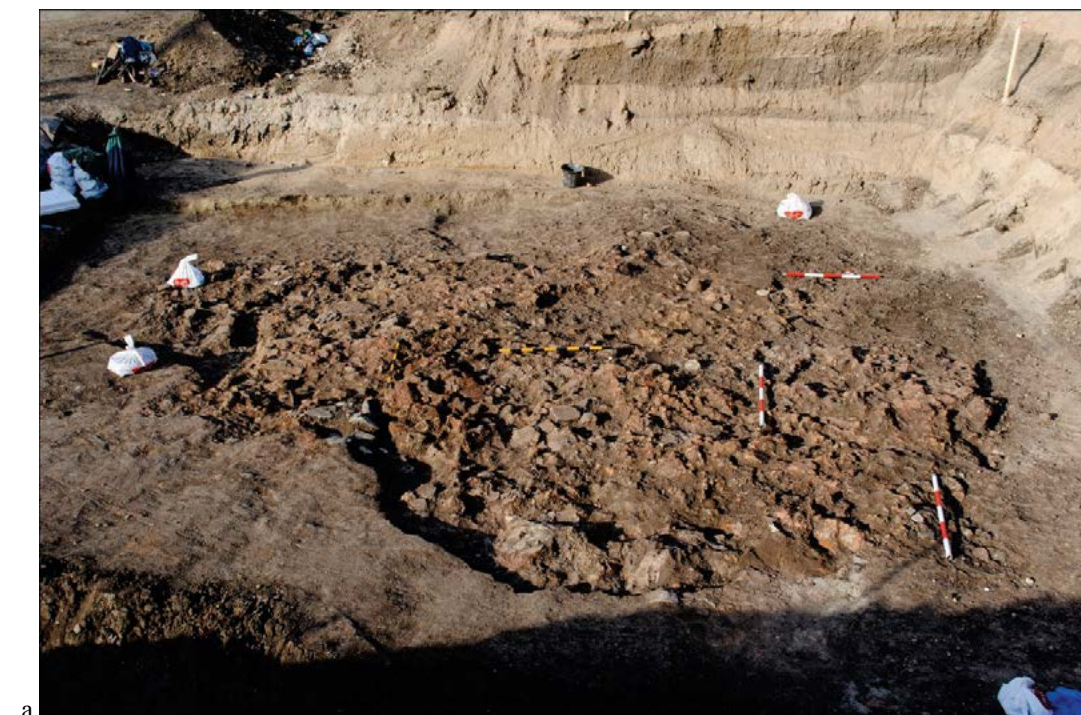
97. Oarda de Jos, Alba Iulia, jud. Alba; Punct: *SITUL NR. 6 (Km 6+050 – Km 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda*

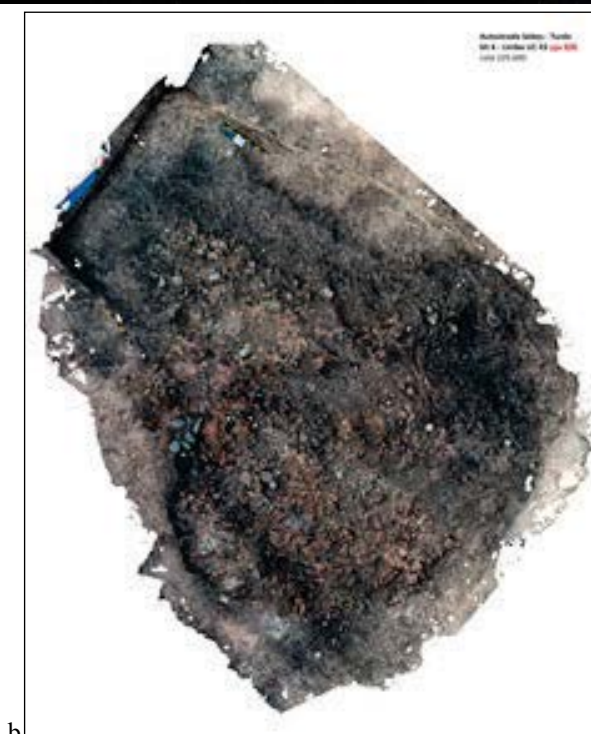

Fig. 3. Vedere aeriană asupra *Zonei 3* în iulie 2016. Se observă sectoarele rămase necercetate la sfârșitul campaniei 2016 (B3 – DJ107C, și C1 respectiv C2, *insulele* verzi din jurul stâlpilor de curent electric (autor C. Șuteu).

97. Oarda de Jos, Alba Iulia, jud. Alba; Punct: *SITUL NR. 6 (Km 6+050 – Km 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda*

a

b

Fig. 4. Complexului 606 (UC 43), locuința de suprafață Vinca A final (a) și prelucrare Fotogrammetrică (b) (autor C. Șuteu)

97. Oarda de Jos, Alba Iulia, jud. Alba; Punct: *SITUL NR. 6 (Km 6+050 – Km 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda*

Fig. 5. Detalii din timpul conturării Cpx. 606. Vase sparte *in situ*

Fig. 6. Protomă antropomorfă

Fig. 7. Fragment de podoabă din scoică Spondyllus, cu perforații

Fig. 8. Greutăți de război de țesut, din ceramică

97. Oarda de Jos, Alba Iulia, jud. Alba; Punct: *SITUL NR. 6 (Km 6+050 – Km 7+050), Lotul 1 - Autostrada Sebeș-Turda*

Pl. 1. Resturile locuințelor Cucuteni B (L. 1; L. 2): 1 – planul locuinței 1 (L. 1); 2 – profilul locuinței 1 (L. 1); 3 – planul locuinței 2 (L. 2); 4 – profilul locuinței 2 (L. 2) (1-4 – foto: C. Preoteasa)

100. Târgu Neamț, jud. Neamț. Punct: *Dealul Pometea*

Fig.1 – Poziția sitului arheologic în planul urbanistic al Timișoarei

102. Timișoara, jud. Timiș. Punct: *Ronaț-Triaș*; CF nr. 430019/Timișoara

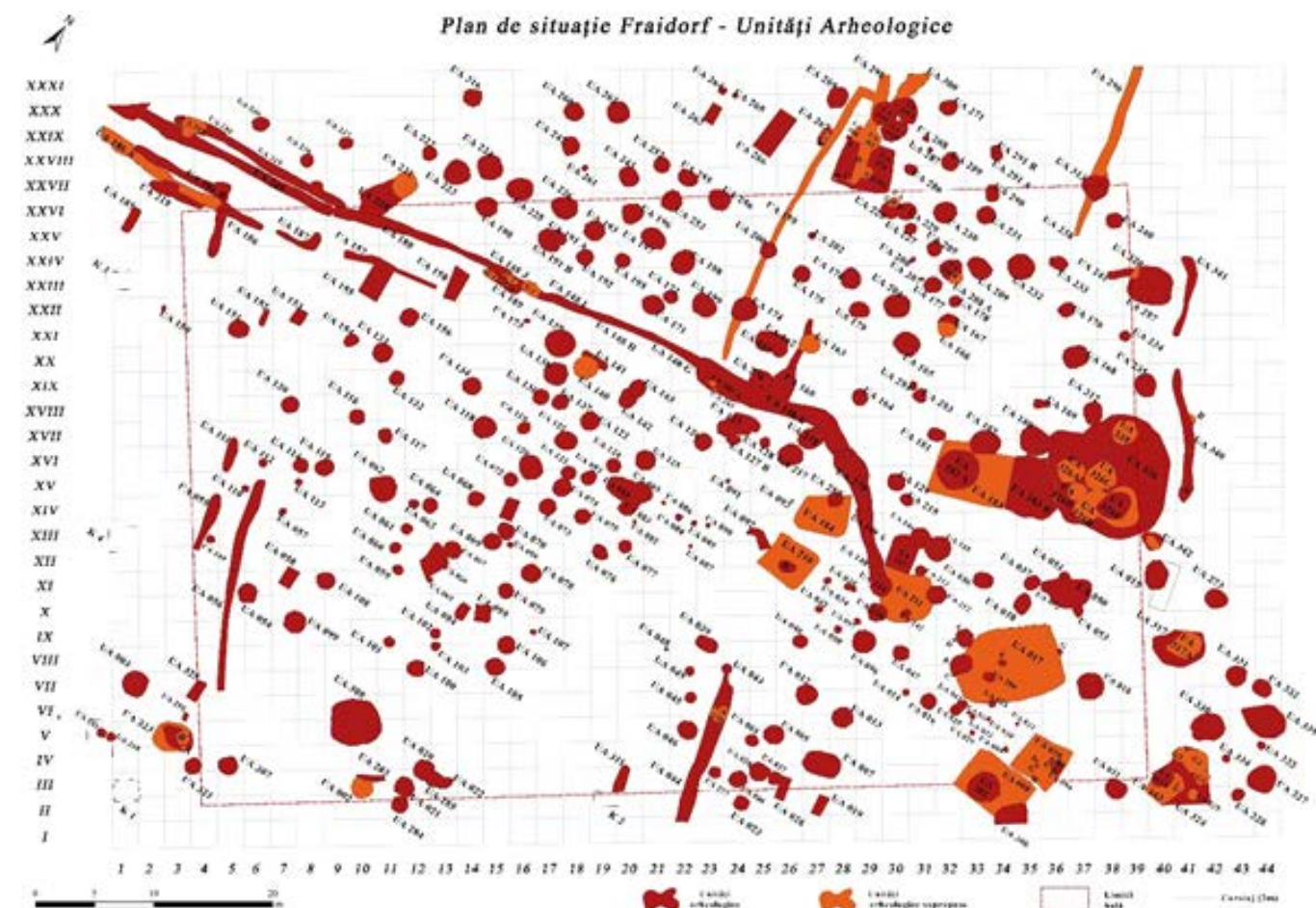

Fig.2 – Arealul cercetat arheologic cu ductul șanțurilor (realizator Cristian Ardelean).

Fig.3 – Imagine realizată cu drona asupra segmentului cu cea mai mare concentrație de complexe arheologice de la Timișoara – Freidorf (realizator Cosmin Tanasa)

102. Timișoara, jud. Timiș. Punct: *Ronaț-Triaș*; CF nr. 430019/Timișoara

Fig. 1. Turturești-„Podul de Piatră”. Imagine anterioară cercetărilor arheologice; (foto: S.-C. Ceașu).

Fig. 2. Turturești-„Podul de Piatră”. Bolta.; (foto: S.-C. Ceașu).

Fig. 3. Turturești -„Podul de Piatră”:1, 2 – fundația zidului întors și profile stratigrafice; (1, 2 – foto: S.C. Ceașu).

Fig. 4. Turturești-„Podul de Piatră”. Zidul întors și racordul cu aripi; (foto: S.-C. Ceașu).

Fig. 5. Turturești-„Podul de Piatră”. Imagine după finalizarea cercetărilor arheologice; (foto: S.-C. Ceașu).

105. Turturești, com. Girov, jud. Neamț. Punct: Podul de Piatră

a

b

Fig. 1. Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă: amplasarea pe harta României (a) și vedere asupra sitului dinspre sud (b).

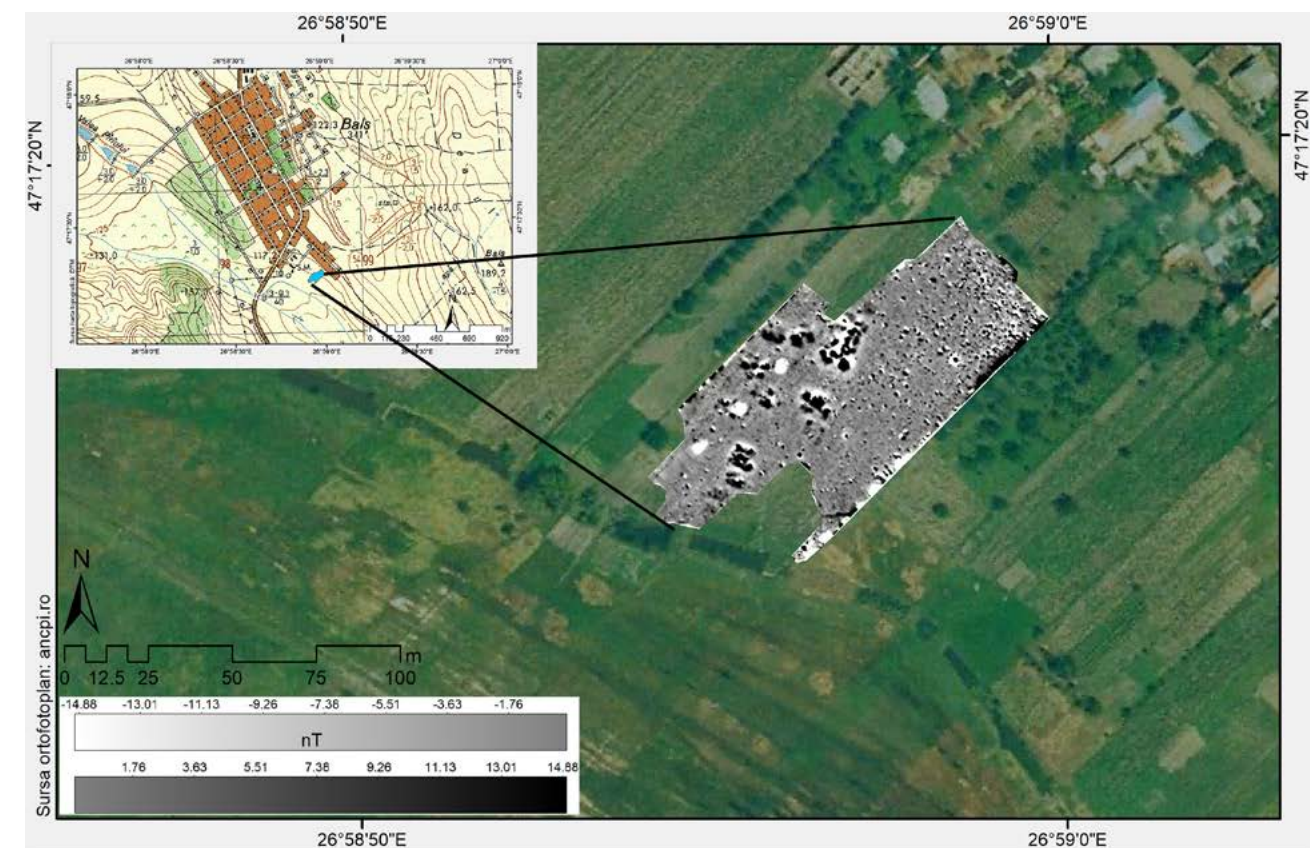
105. Balș, com. Balș, jud. Iași. Punct: Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă

Fig. 2. Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă. Materiale arheologice culese în timpul perieghezei

105. Balș, com. Balș, jud. Iași. Punct: *Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă*

a

b

Fig. 3. Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă. Rezultatele scanării magnetometrice (a) și amplasarea secțiunii manuale pe una dintre anomalii (b).

105. Balș, com. Balș, jud. Iași. Punct: *Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă*

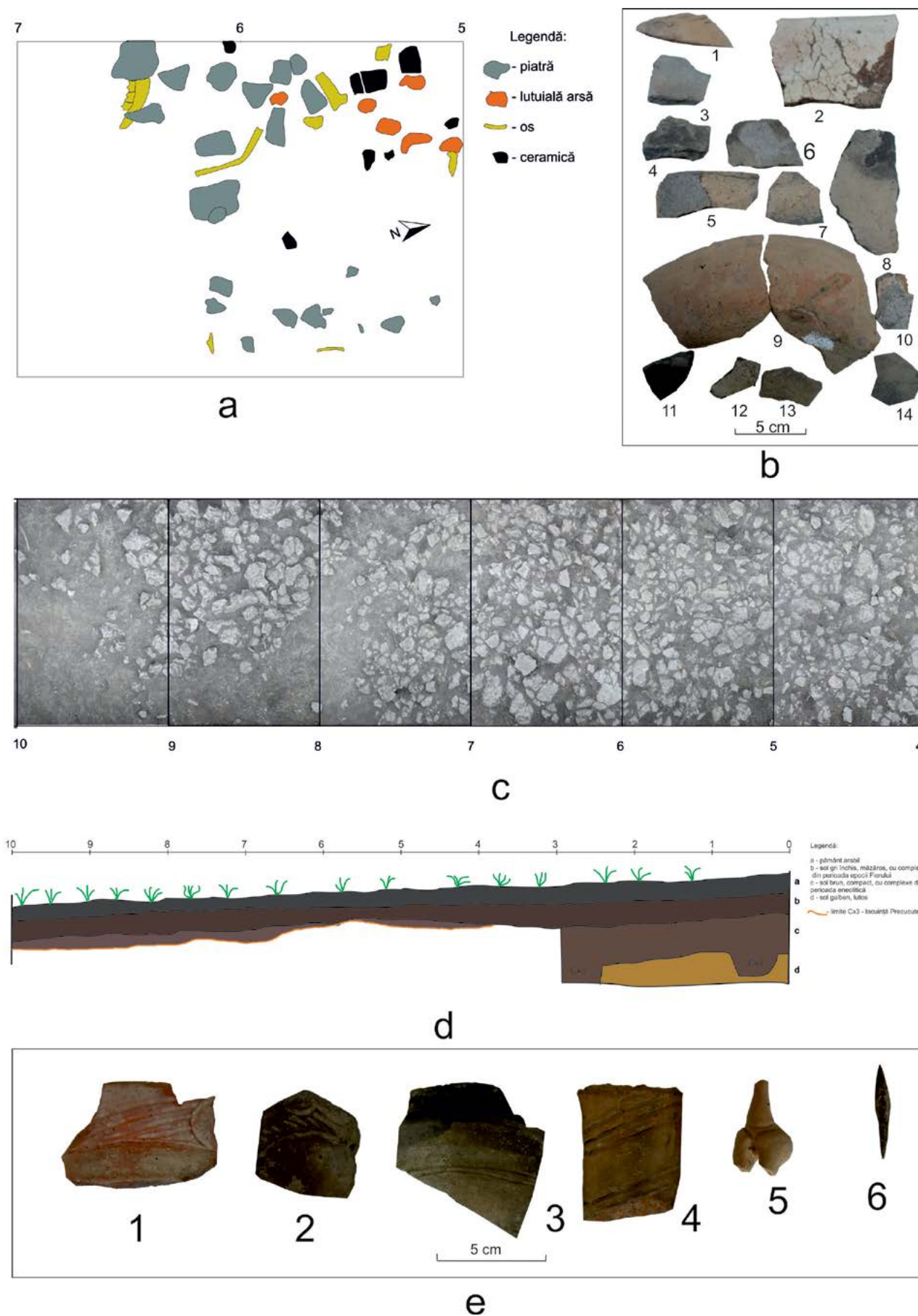
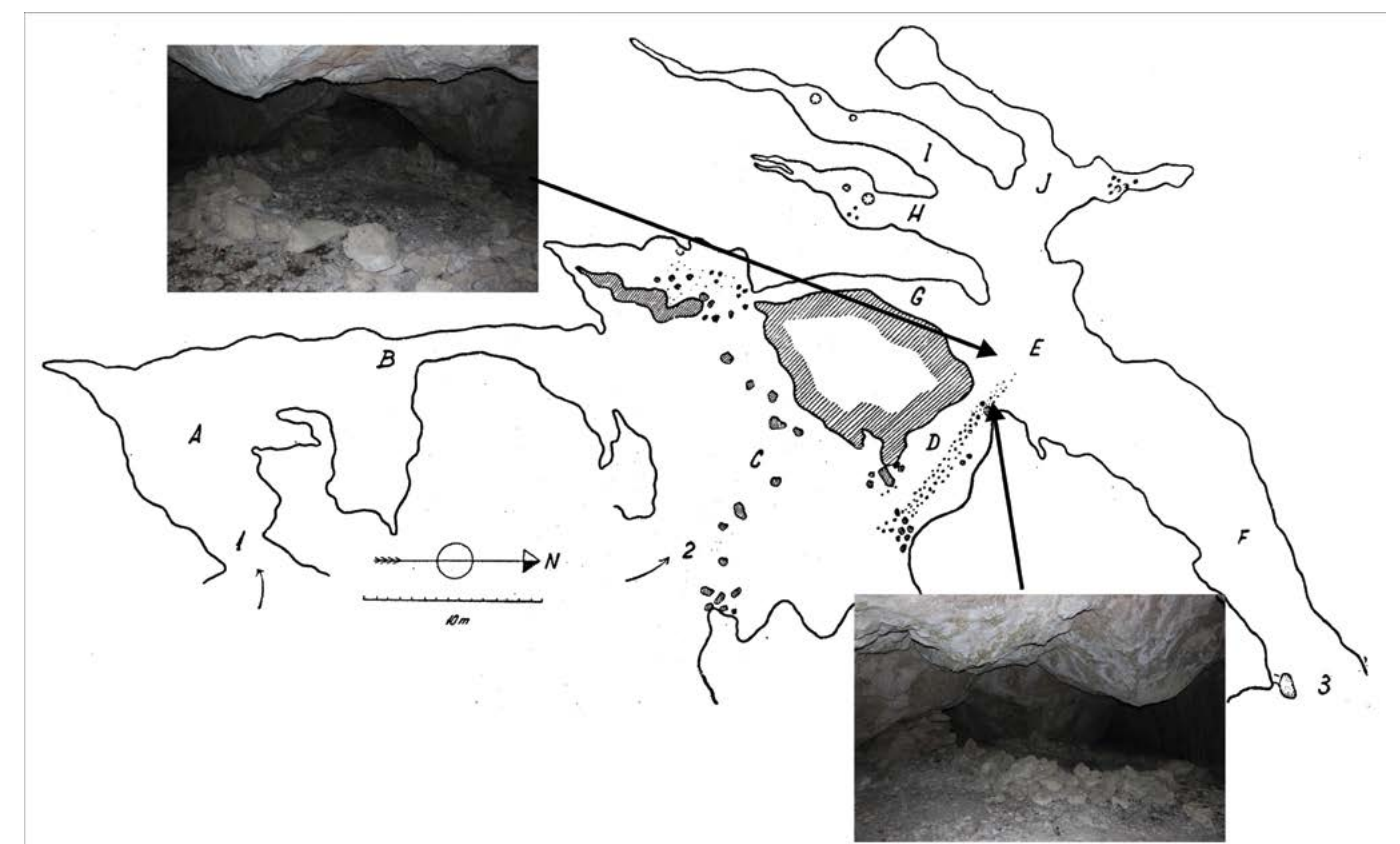

Fig.4. Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă. Rezultatele secțiunii stratigrafice manuale: complexe arheologice (a,c), stratigrafia stațiunii pe peretele de vest al SI (d), materiale arheologice (b, e).

105. Balș, com. Balș, jud. Iași. Punct: *Balș - Bejeneasa I/ La Brigadă*

106. Cheile Vârghișului, jud. Harghita; Punct: *Cheile Vârghișului*

Fig. 1. Imagine aeriană a tell-ului Gumelnița (vedere dinspre NE).

Fig. 2. Împărțirea pe sectoare a perimetrului sitului Gumelnița.

Fig. 3. Localizare zonei investigate magnetometric de la est de tell-ul Gumelnița (Sectorul Off-tell).

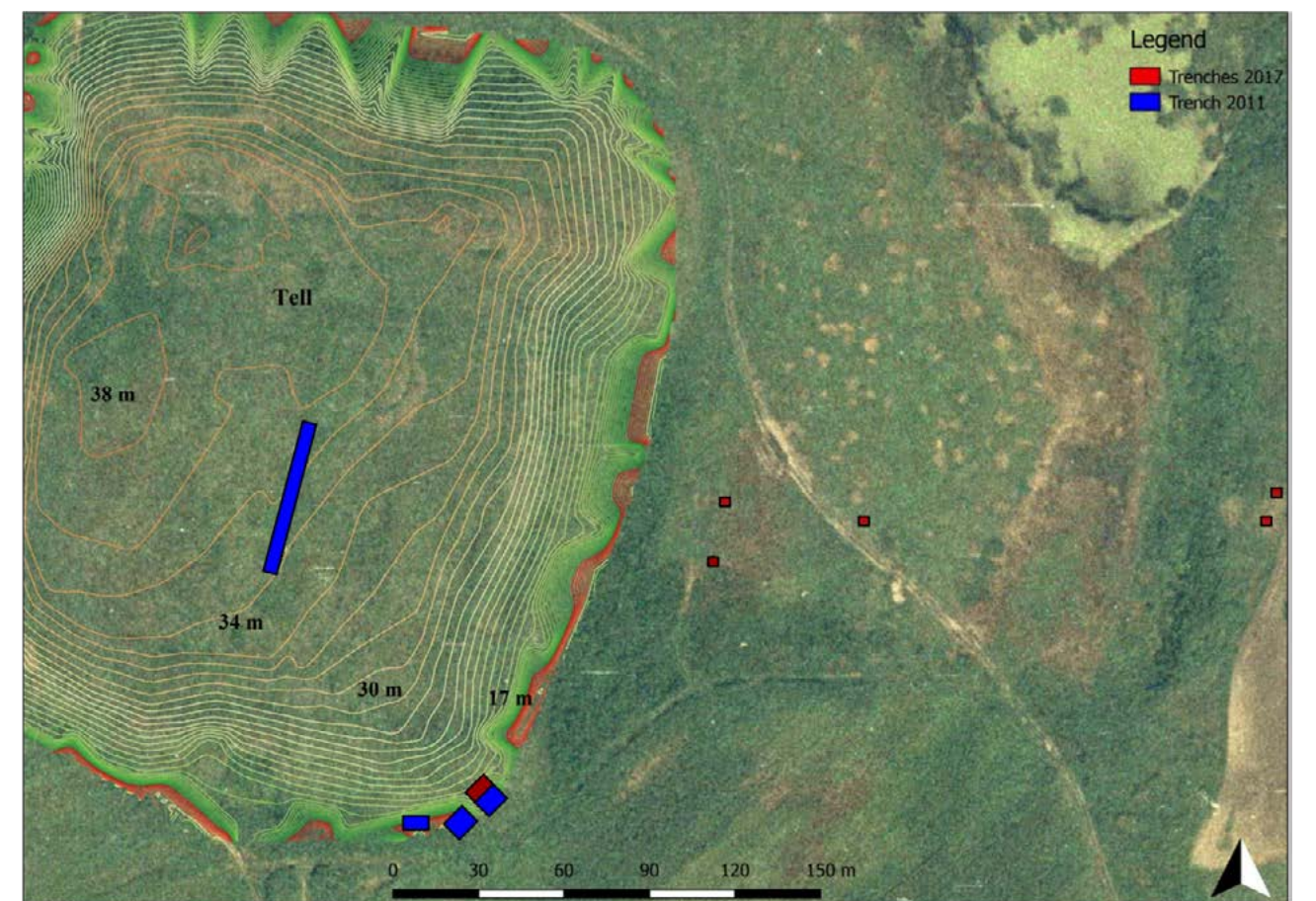

Fig. 4. Planul general al sondajelor efectuate în perimetrul sitului Gumelnița

Fig. 5. Sondajele realizate pentru verificarea rezultatelor magnetometrice în lunca inundabilă (Sectorul Off-tell).

Fig. 6. Profilului obținut prin îndreptarea unei secțiuni anterioare (2011-2012) în Sectorul Tell

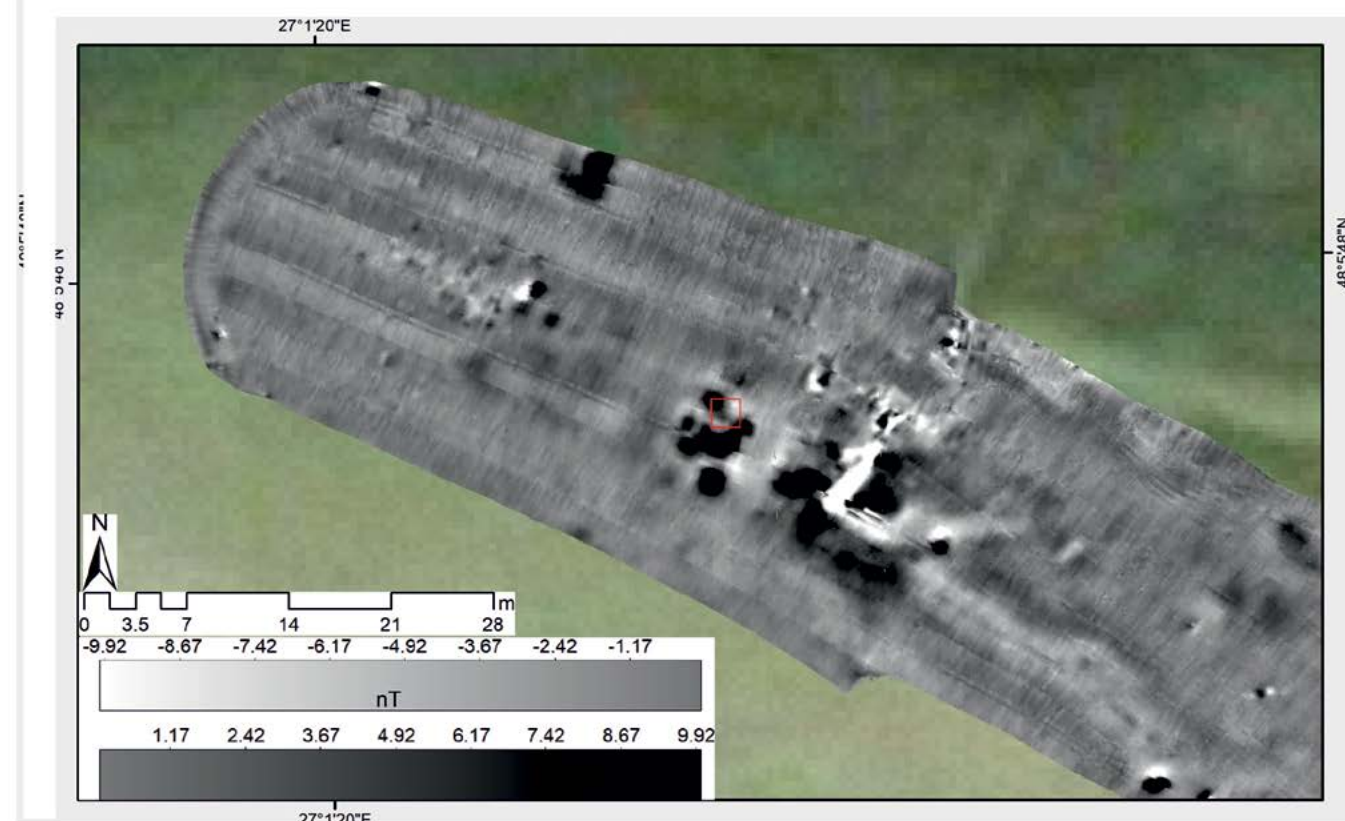

Fig. 7. Mormântul de înhumăție M1 identificat în Son 8 (Sector Terasă)

A

B

Fig. 1 Mitoc-Pisc: A. limitele aşezării eneolitice B. amplasarea secţiunii

109. Mitoc, jud. Botoşani. Punct: *Pisc*

A

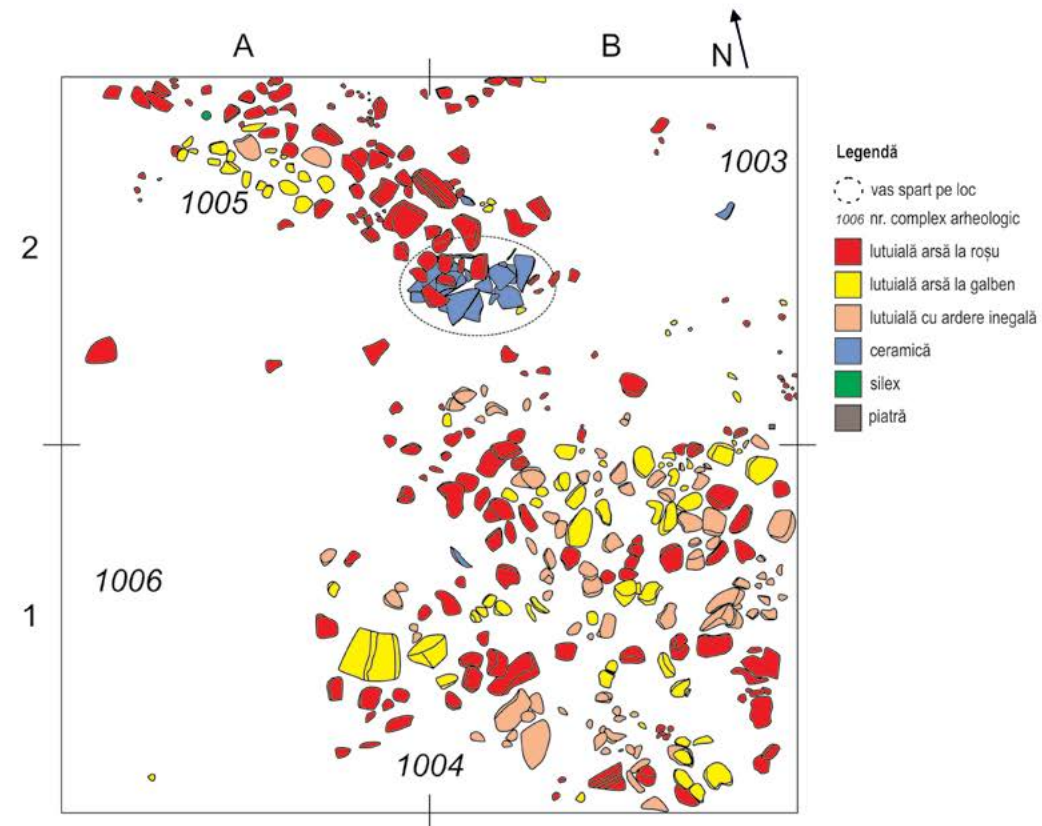
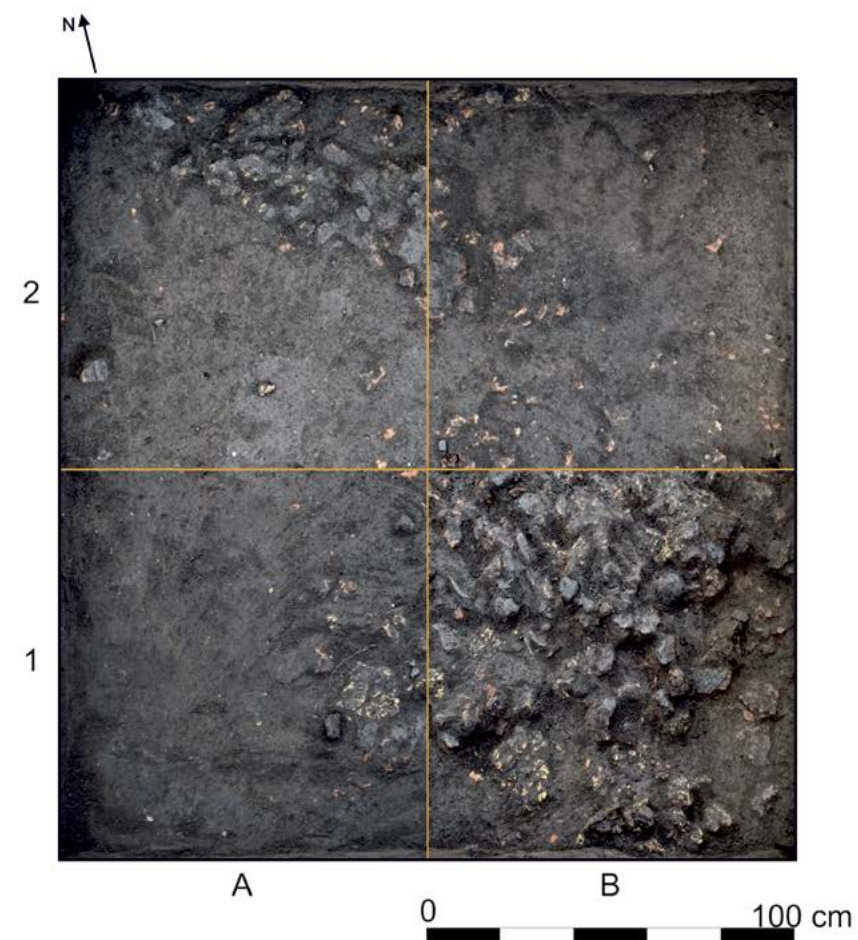

B

Fig. 2 Mitoc-Pisc, secţiunea 1: profilul de est (A) şi profilul de nord (B)

109. Mitoc, jud. Botoşani. Punct: *Pisc*

109. Mitoc, jud. Botoșani. Punct: *Pisc*

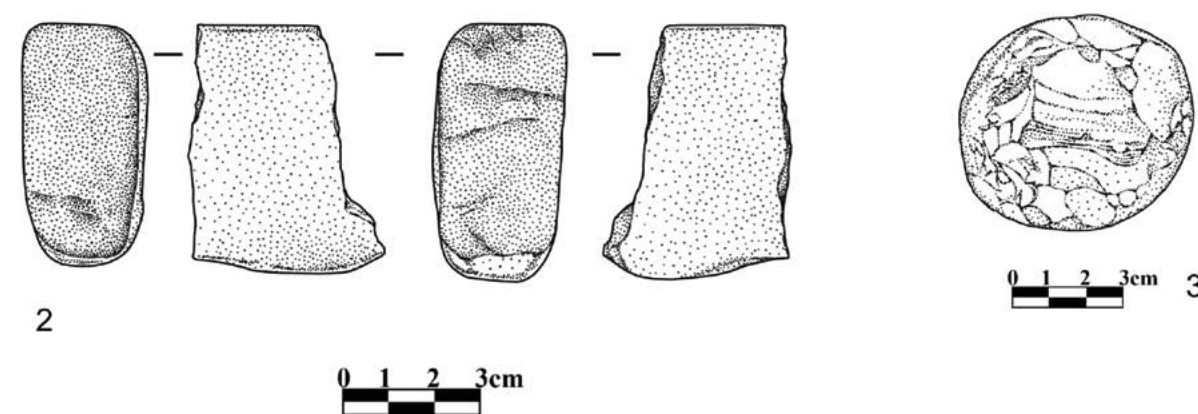
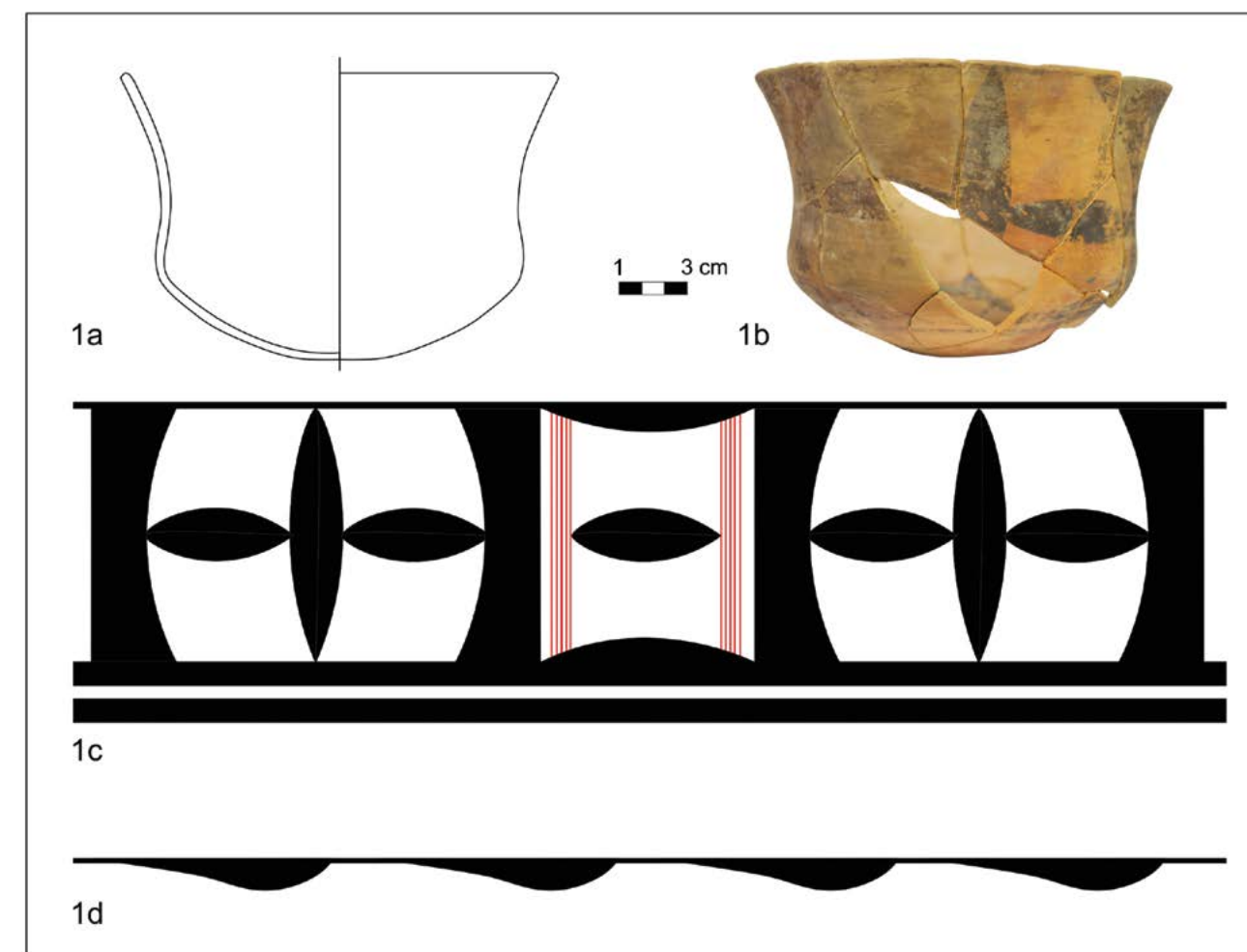

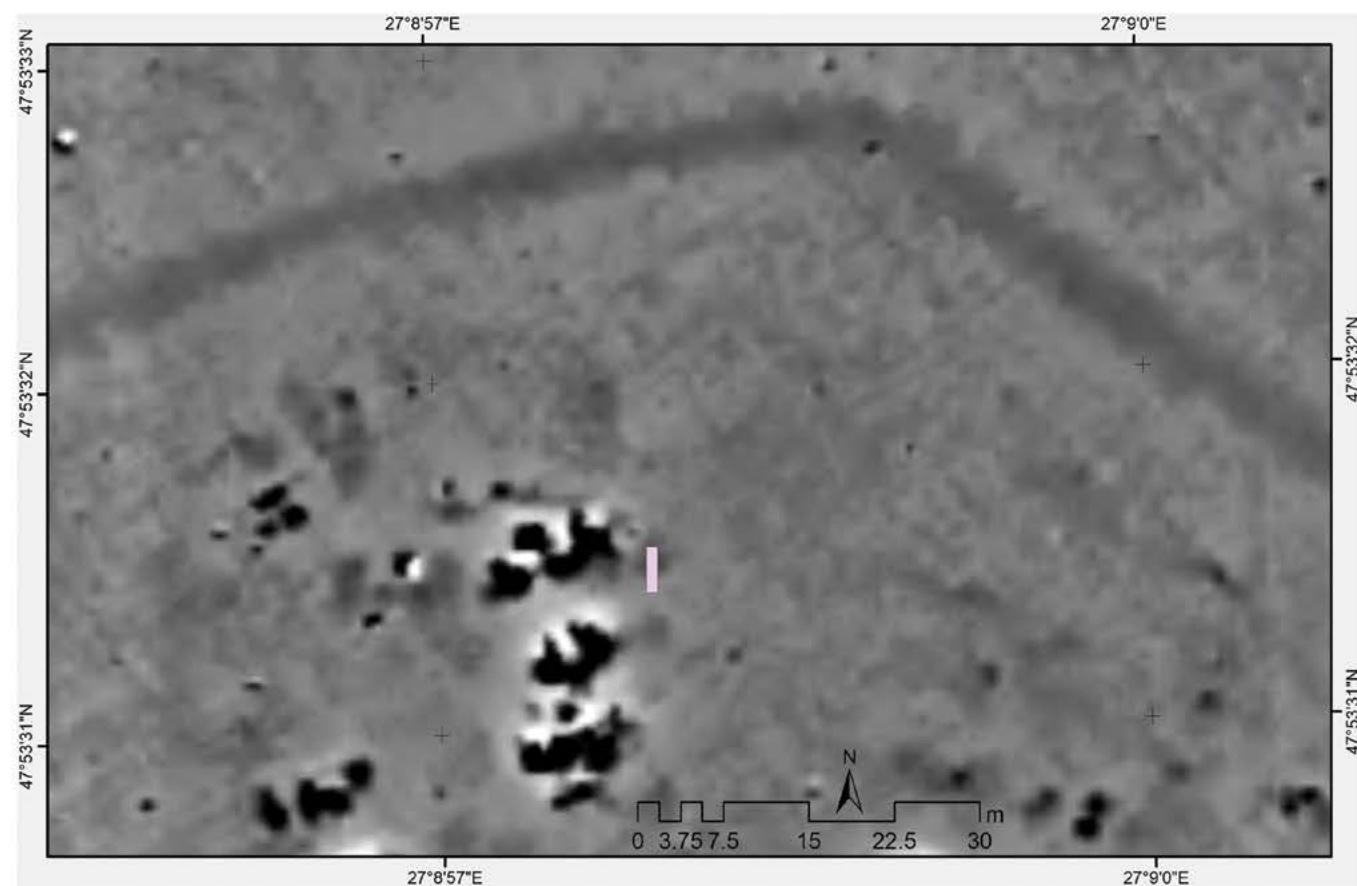
Fig. 4 Mitoc-Pisc, materiale arheologice provenite din secțiunea 1

109. Mitoc, jud. Botoșani. Punct: *Pisc*

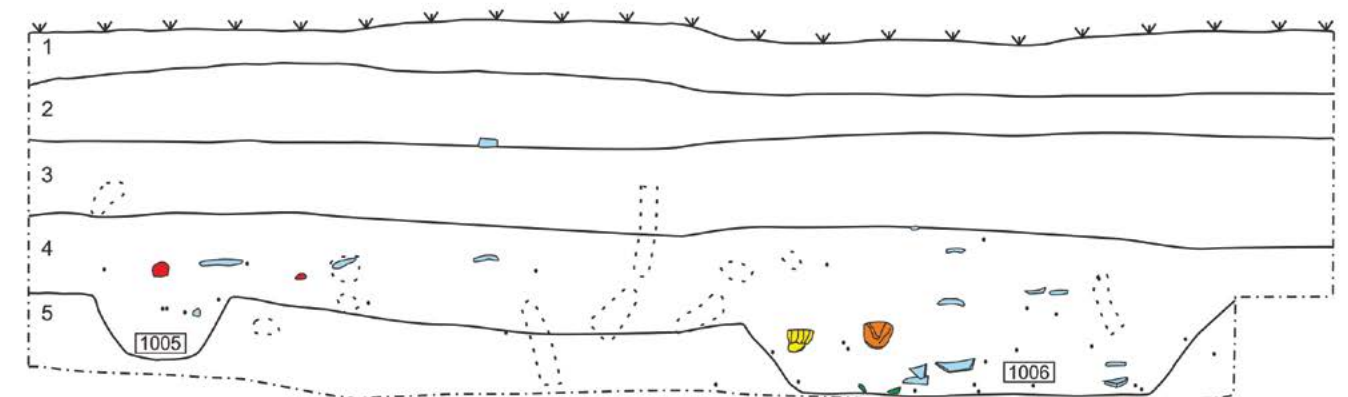
A

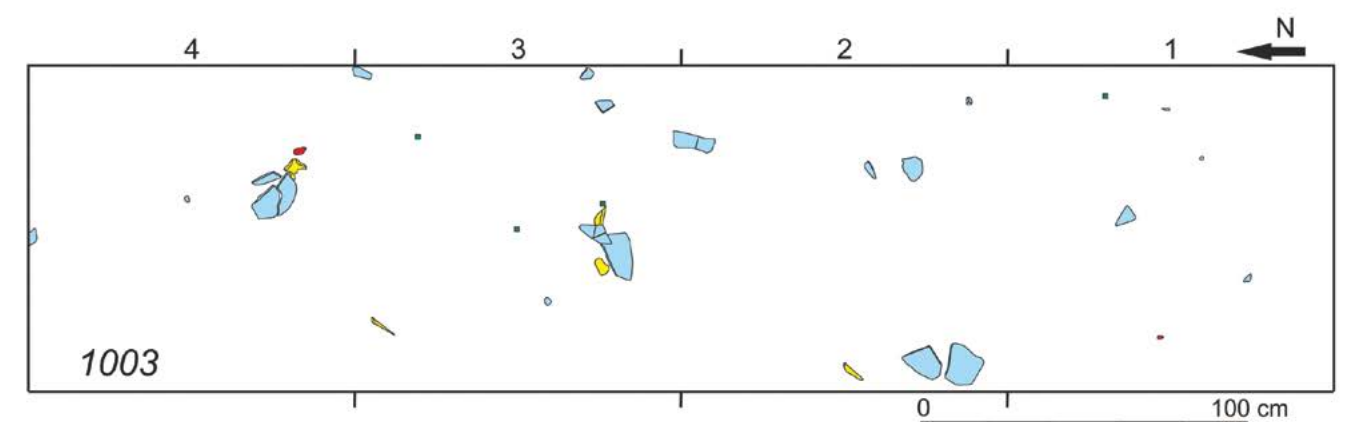
B

Fig. 1 Ripiceni-Popoaia: A. localizare sit; B. amplasarea secțiunii 1

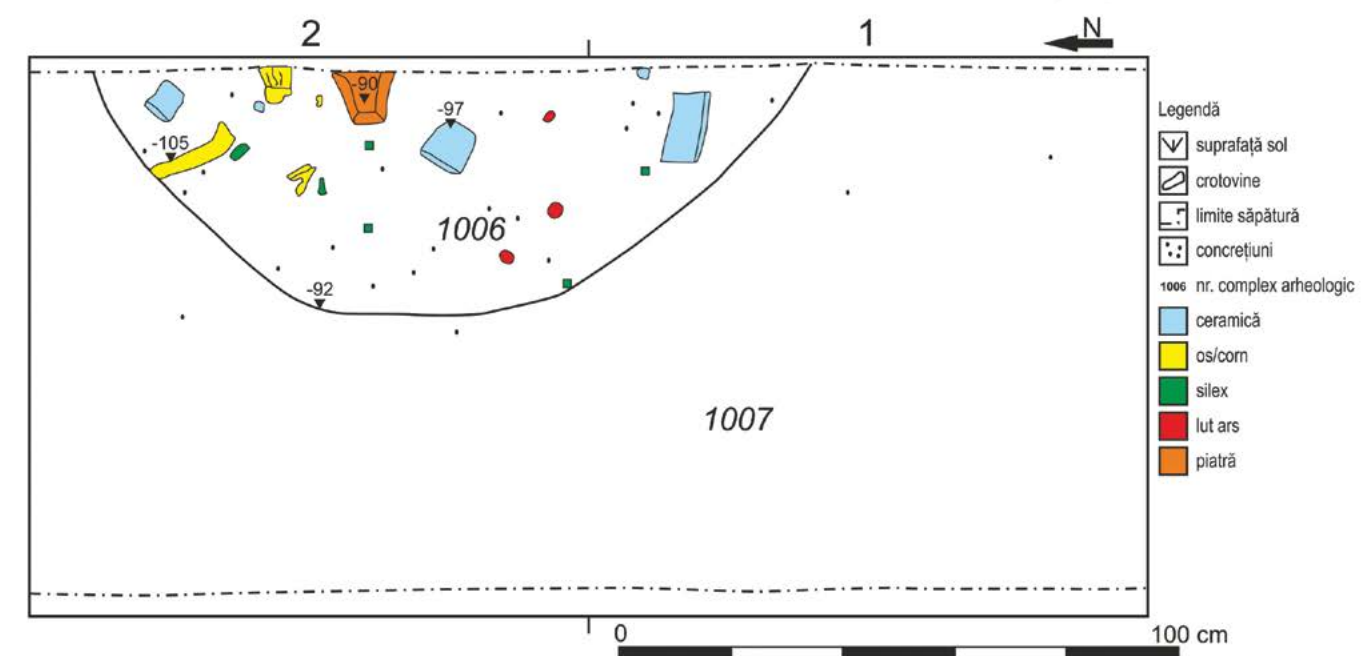
112. Ripiceni, jud. Botoșani. Punct: *Popoaia*

a.

b.

c.

Fig. 2 Ripiceni-Popoaia, secțiunea 1: a. desen profil estic; b. desen complex 1003; c. desen complex 1006

112. Ripiceni, jud. Botoșani. Punct: *Popoaia*

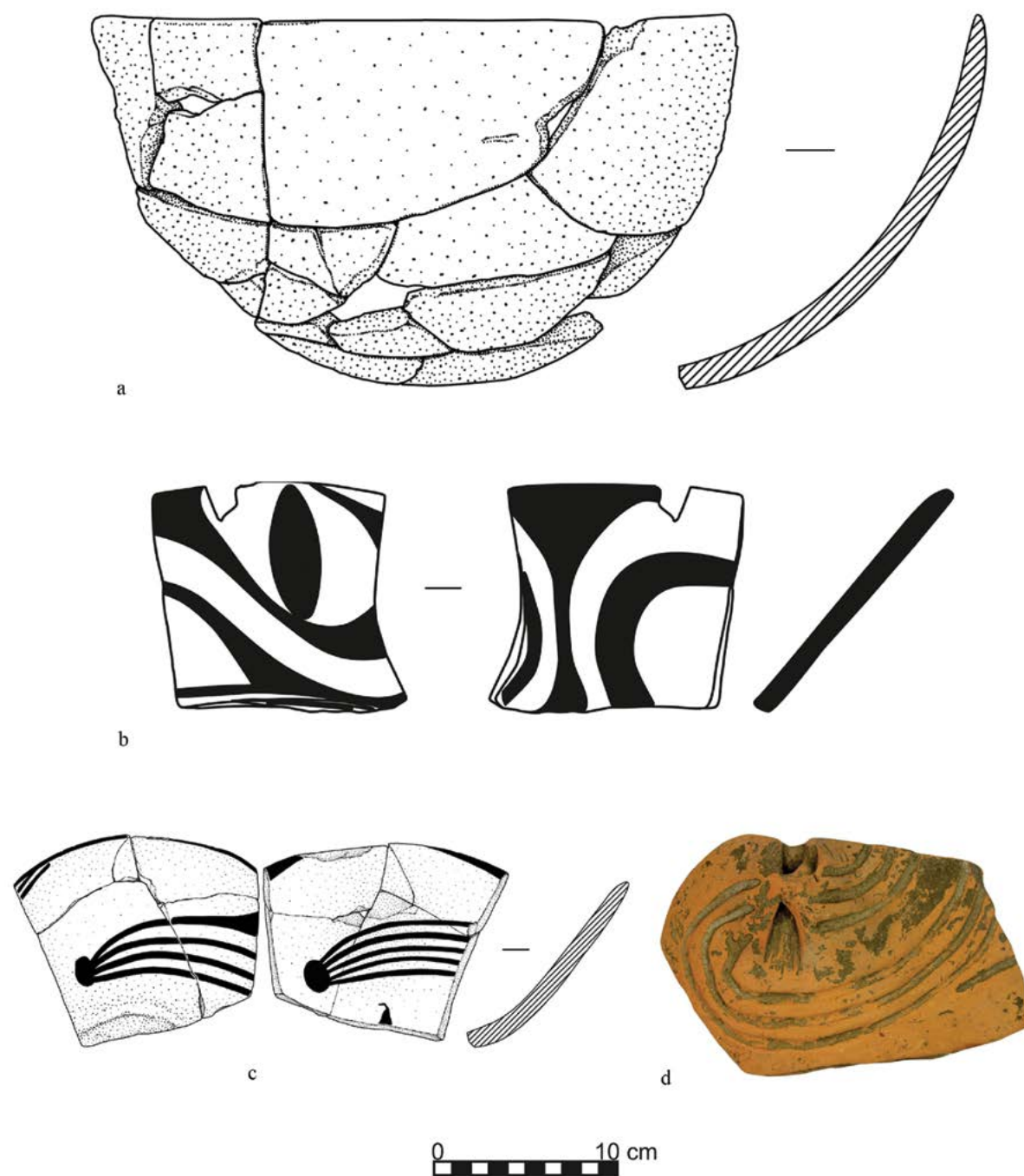

Fig. 3 Ripiceni-Popoaia: materiale ceramice provenite din sondaj (a-c) și din periegheză (d). (a, c – desen: Marcel Sebastian Ciupu).

112. Ripiceni, jud. Botoșani. Punct: *Popoaia*

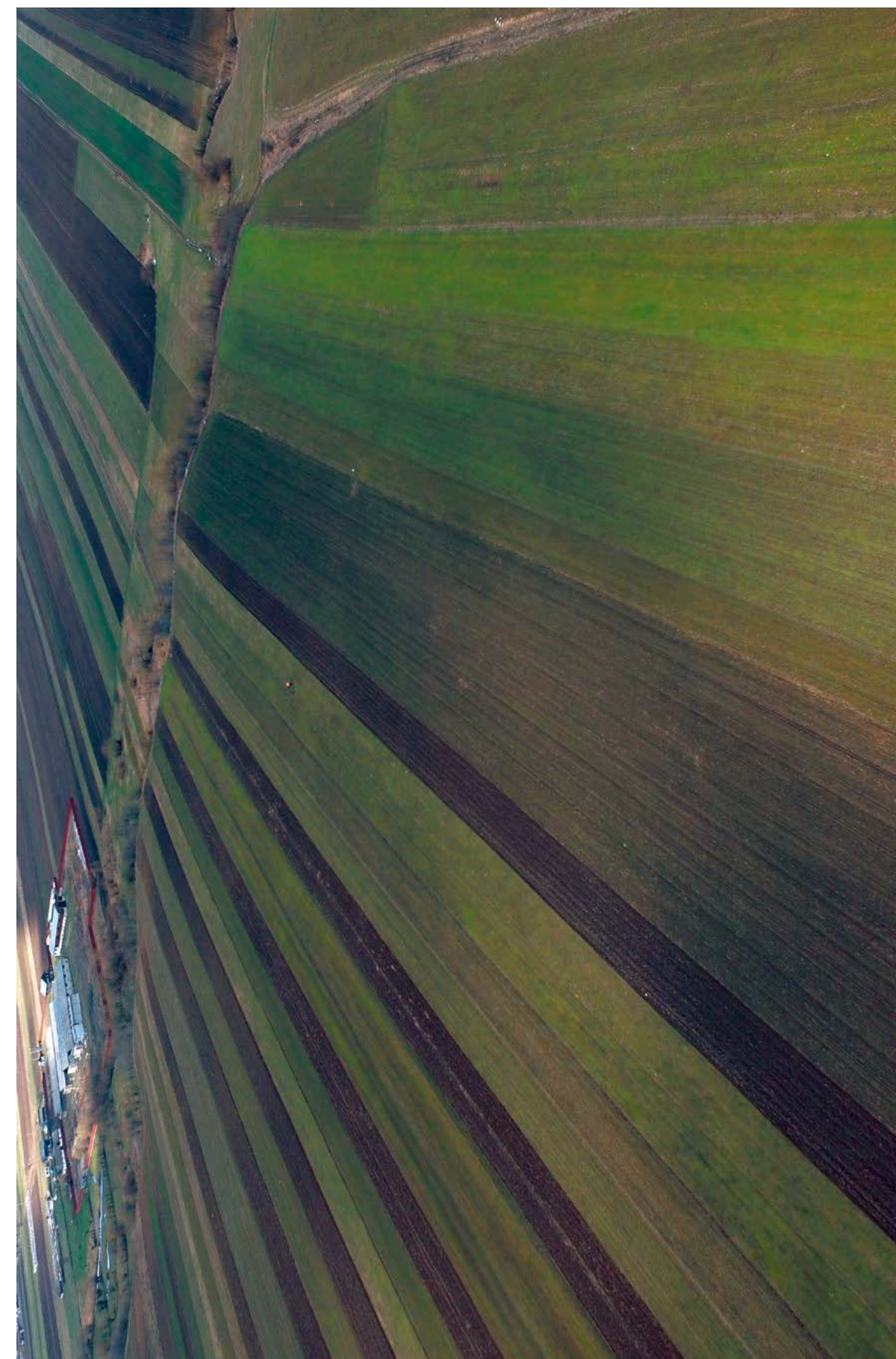

Fig. 1. Săcălușești-, Valea Seacă” .Imagine aeriană a sitului și a zonei adiacente (autor: C. Mischka).

113. Săcălușești, com. Agapia, jud. Neamț. Punct: *Valea Seacă*

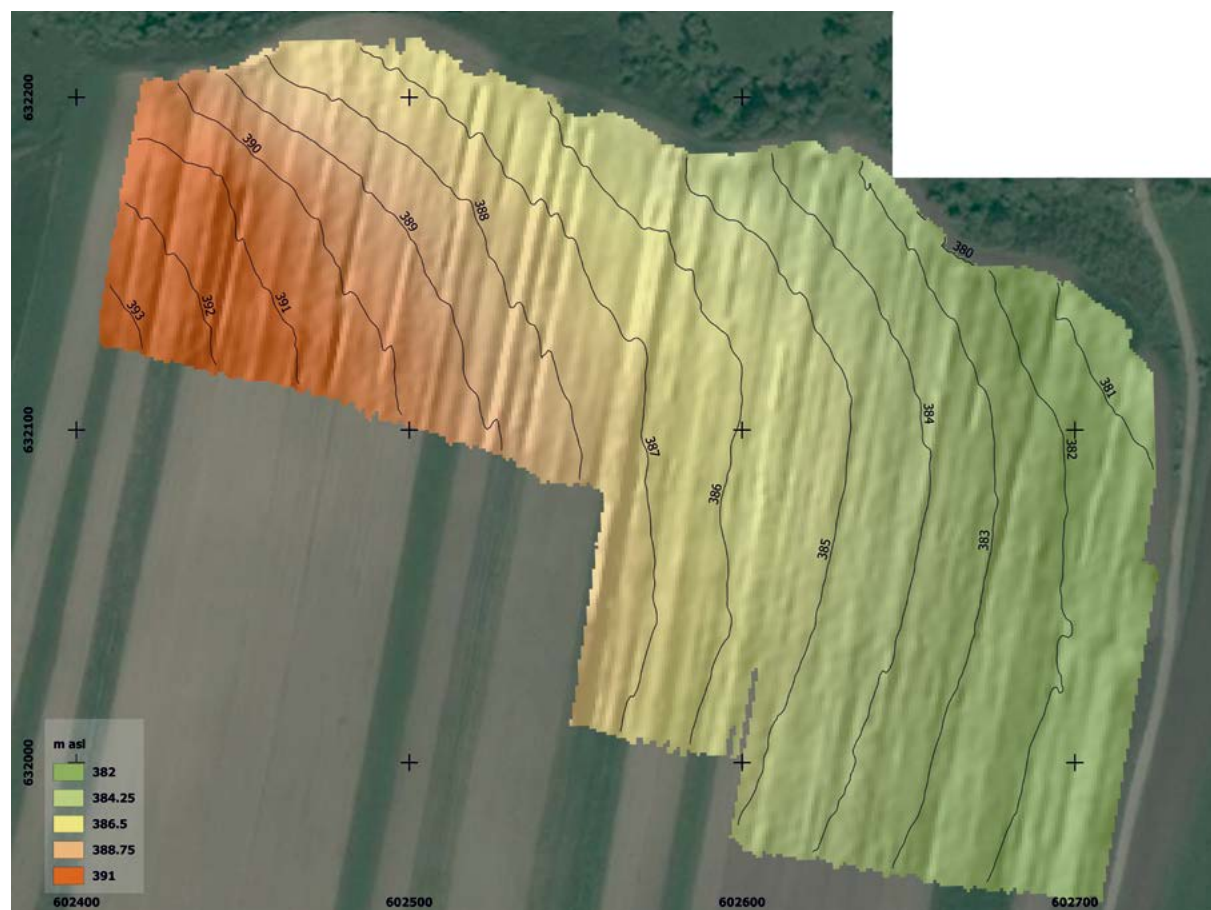

Fig. 2. Săcălușești-, Valea Seacă”. Modelarea digitală a terenului pe care este situat situl și zona sa limitrofă (autor: C. Mischka).

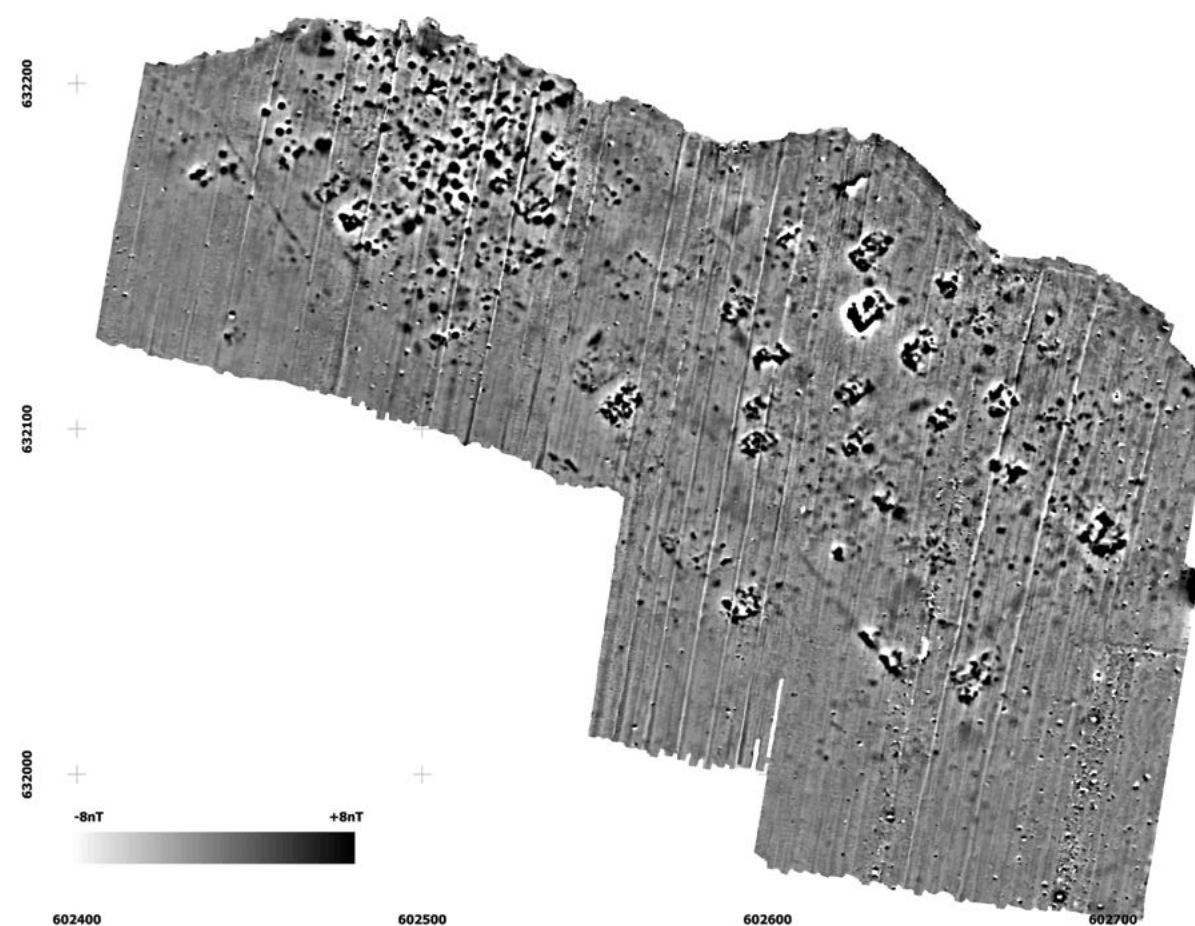
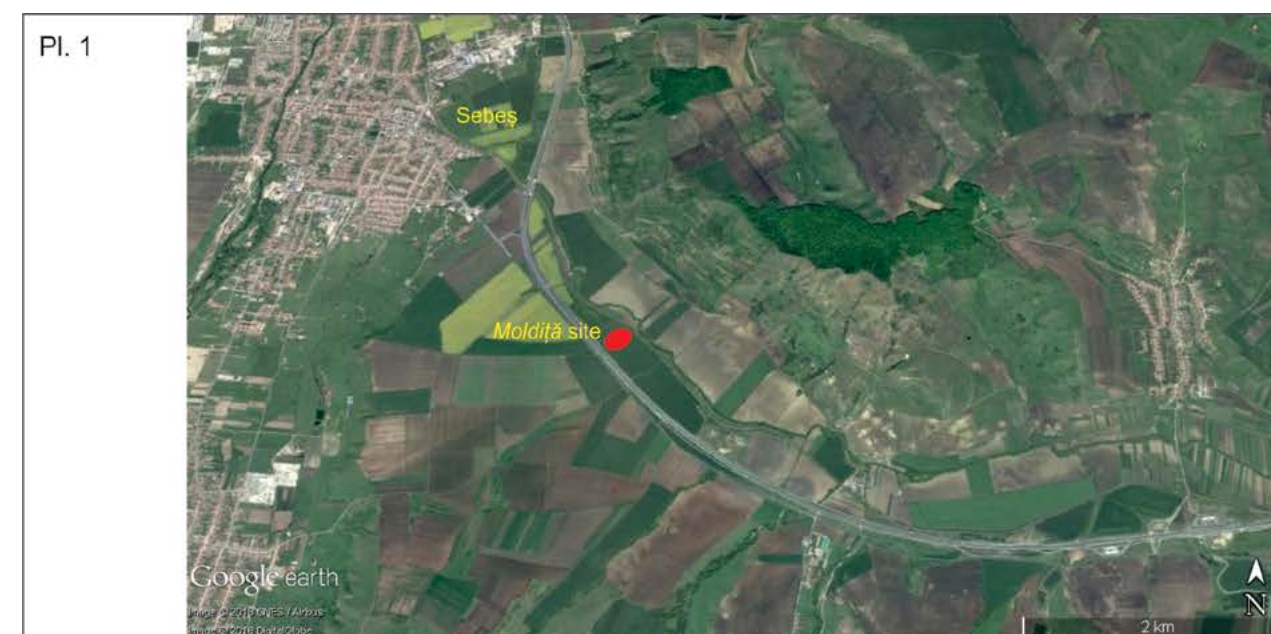

Fig. 3. Săcălușești-, Valea Seacă”. Harta geomagnetică a sitului (autor: C. Mischka).

113. Săcălușești, com. Agapia, jud. Neamț. Punct: *Valea Seacă*

1. Location of the Moldiță site marked on a satellite image (Google Earth source)

3. Magnetogram and orthophoto of the Sebeș-Moldiță site:
A, Large mound.
B, Severely damaged mound.
C, Possible mound.
Arrows mark potential soil extraction pits (magnetogram by Johannes Kalmbach, orthophoto by Konstantin Scheele. Map contour interval 50 cm).

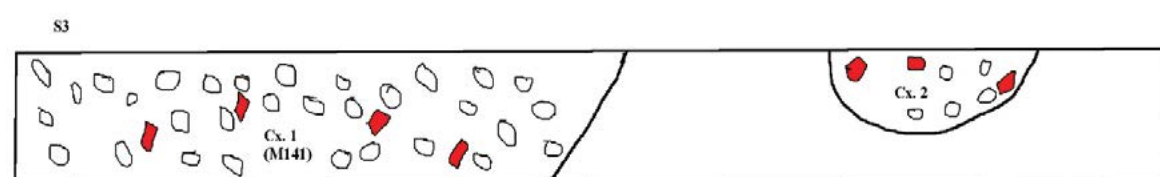
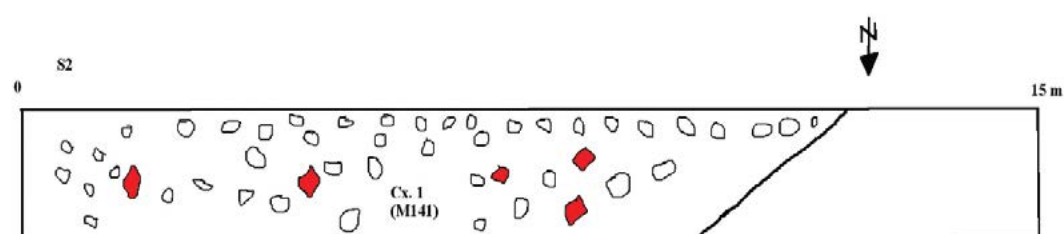
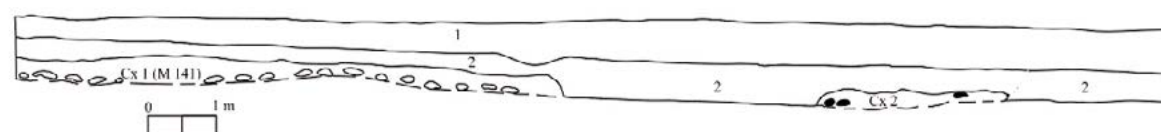
114. Sebeș, mun. Sebeș, jud. Alba. Punct: *Moldiță*

Profilul de sud al secțiunii S2

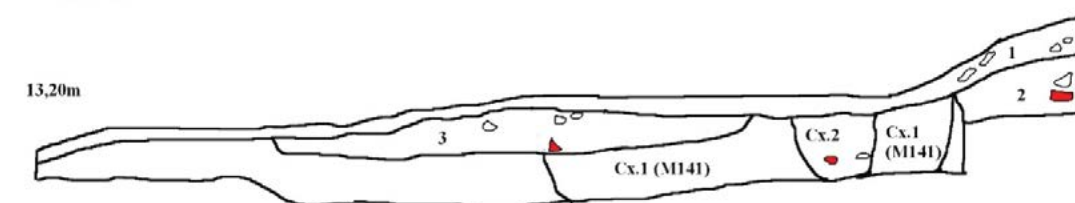
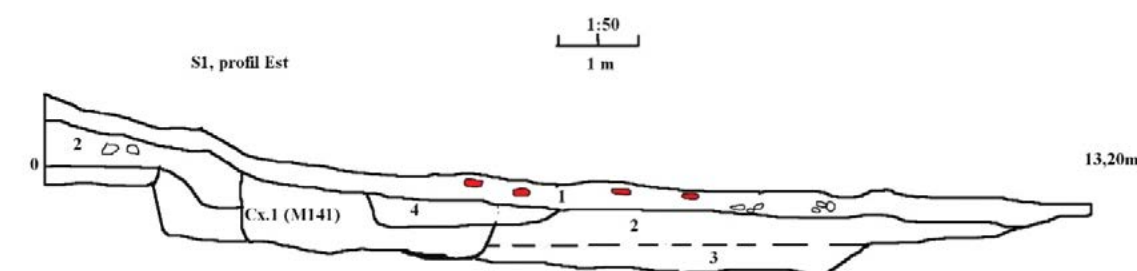

Profilul de sud al secțiunii S3

■ tegule

□ piatră

Profil Est:

1. strat vegetal de culoare cenușie, granulat cu amestec de pietre și var
2. strat de pământ brun-gălbui cu pietre și fragmente ceramice în compoziție (nivel cultură)
3. strat de culoare brun-gălbui pigmentat cu chirpici și piatră sfărâmată
4. strat de var cu amestec de pietre și cărămidă

Profil Vest:

1. strat vegetal de culoare cenușie cu amestec de pietre în compoziție
2. strat de pământ brun-gălbui cu pietre și fragmente ceramice
3. strat de var (mortar) cu pietre în compoziție

■ cărămidă

□ piatră

115. Slava Rusă, com. Slava. Cercheză, jud. Tulcea. *Cetatea Ibida*

115. Slava Rusă, com. Slava. Cercheză, jud. Tulcea. *Cetatea Ibida*

115. Slava Rusă, com. Slava. Cercheză, jud. Tulcea. *Cetatea Ibida*

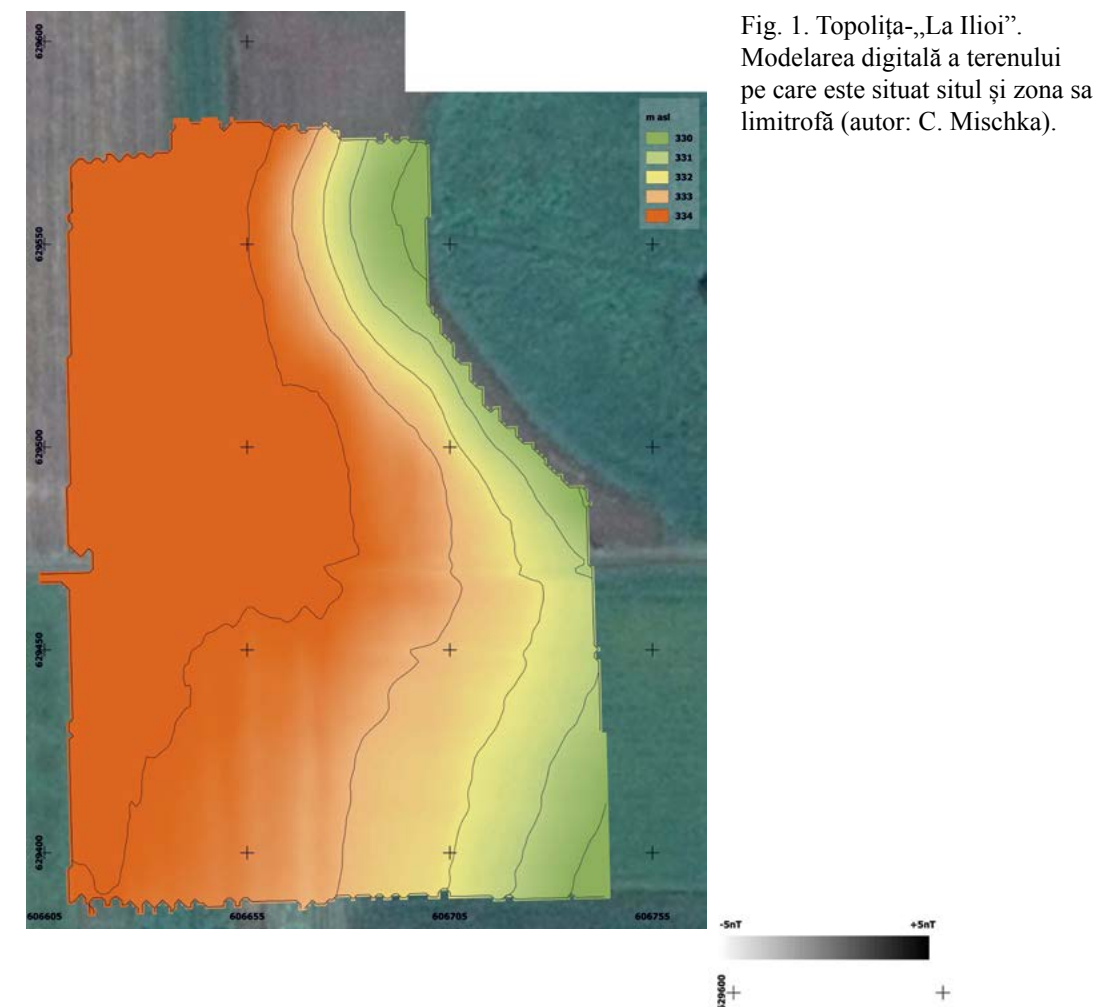

Fig. 1. Topolița-„La Illoi”.
Modelarea digitală a terenului
pe care este situat situl și zona sa
limitrofă (autor: C. Mischka).

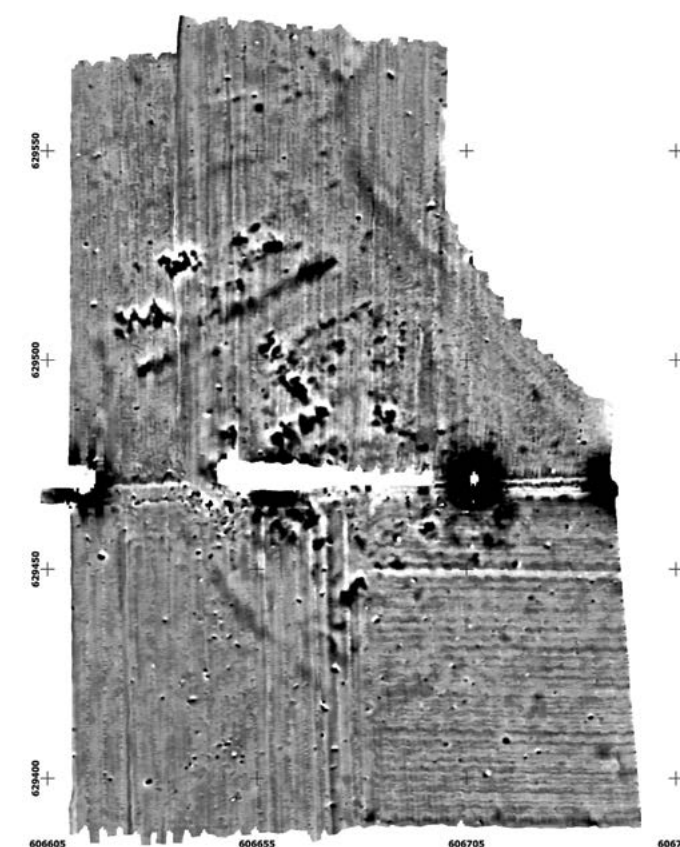

Fig. 2. Topolița-„La Illoi”.
Harta geomagnetică a sitului
(autor: C. Mischka).

116. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț. Punct: *La Illoi*

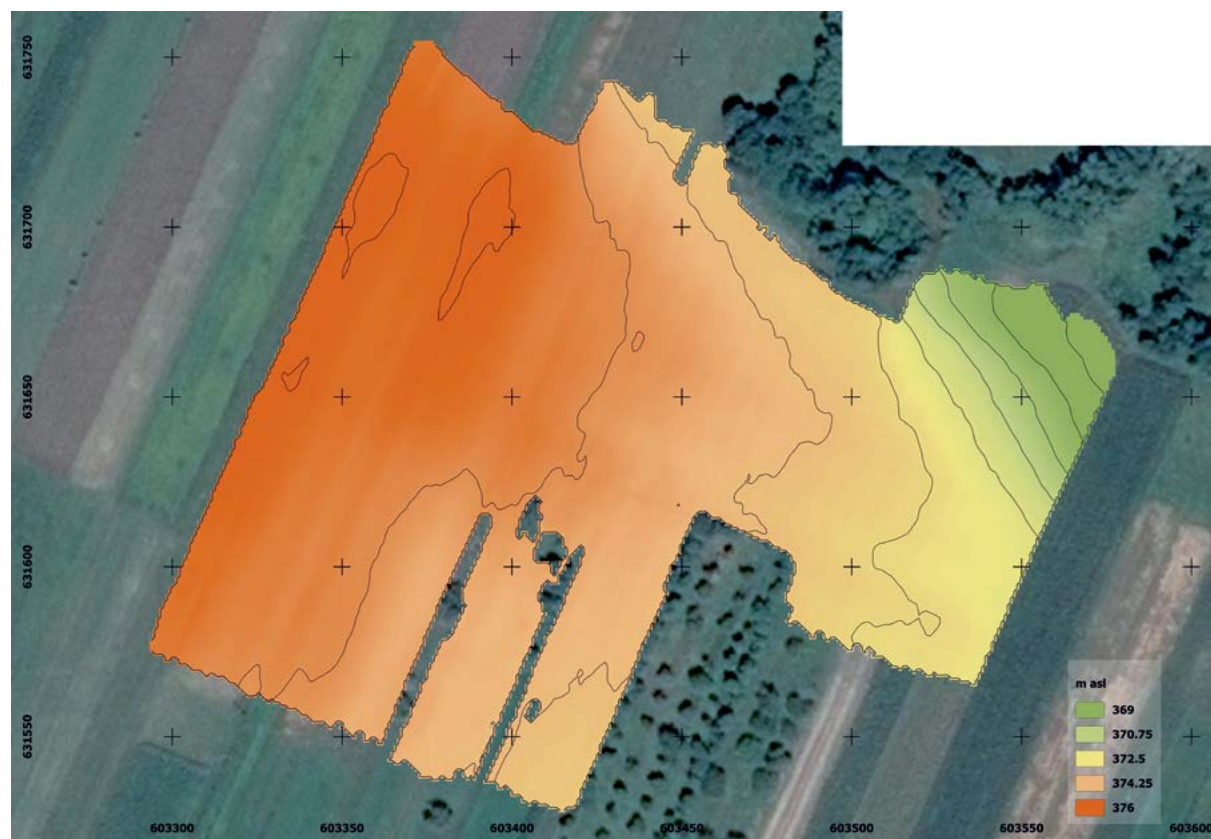

Fig. 1. Topolița „La Nord-Vest de Sat”. Modelarea digitală a terenului pe care este situat situl și zona sa limitrofă (autor: C. Mischka).

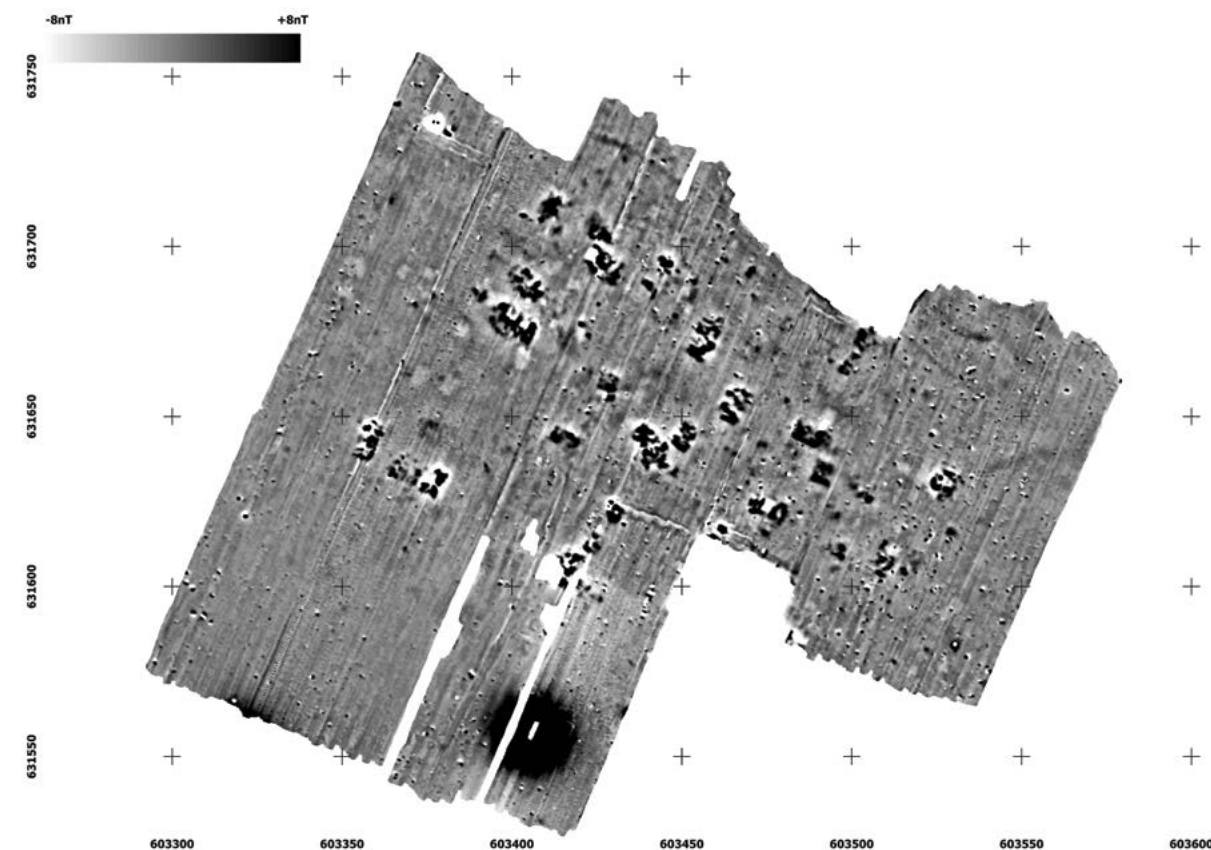

Fig. 2. Topolița „La Nord-Vest de Sat”. Harta geomagnetică a sitului (autor: C. Mischka).

116. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț. Punct: *La Nord-Vest de Sat*

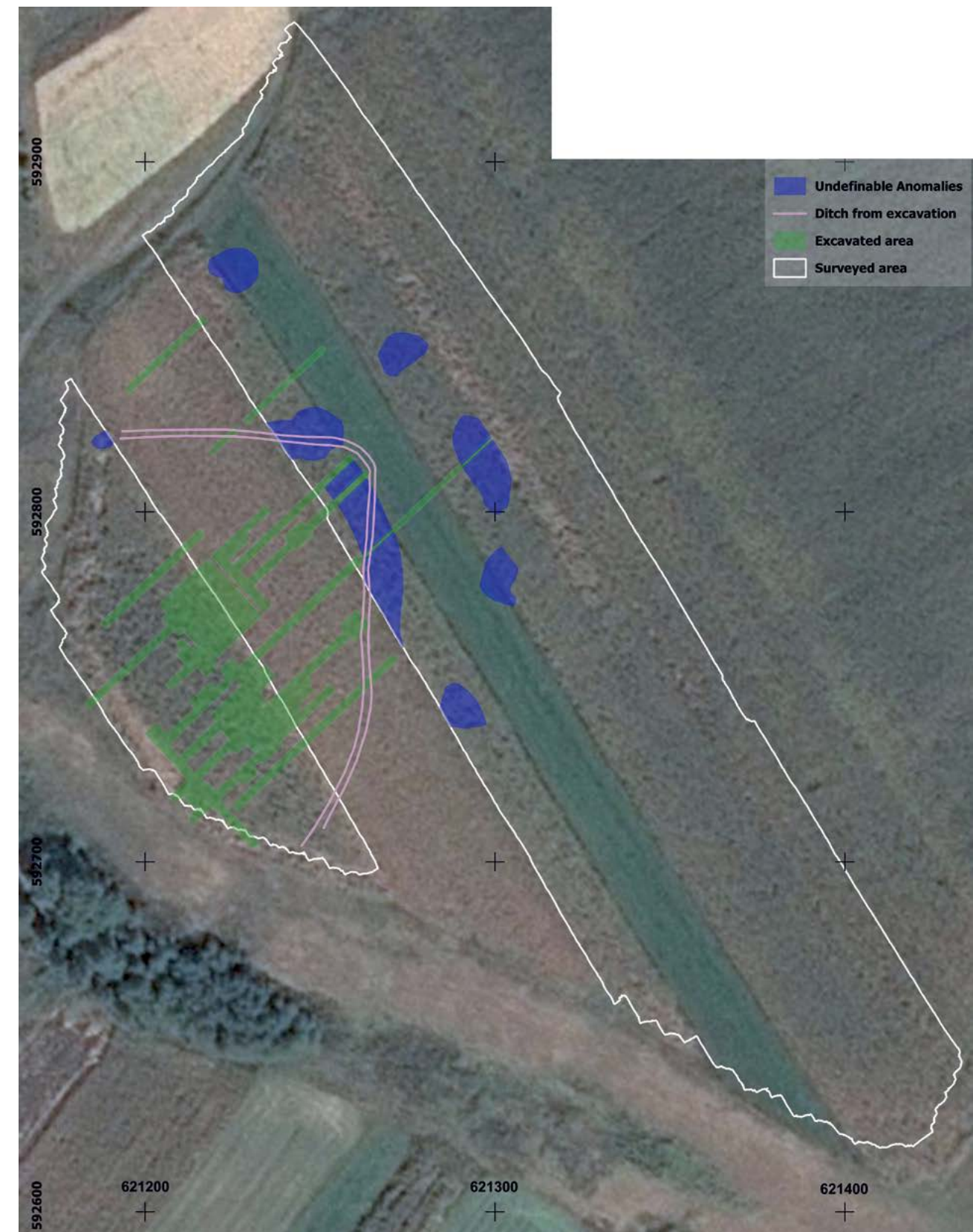

Fig. 1. Traian „Dealul Viei”. Ortofotoplan cu marcarea vechilor săpături arheologice, a zonei prospectate recent și a formațiunilor geologice (autor: C. Mischka).

118. Traian, com. Zănești, jud. Neamț. Punct: *Dealul Viei*

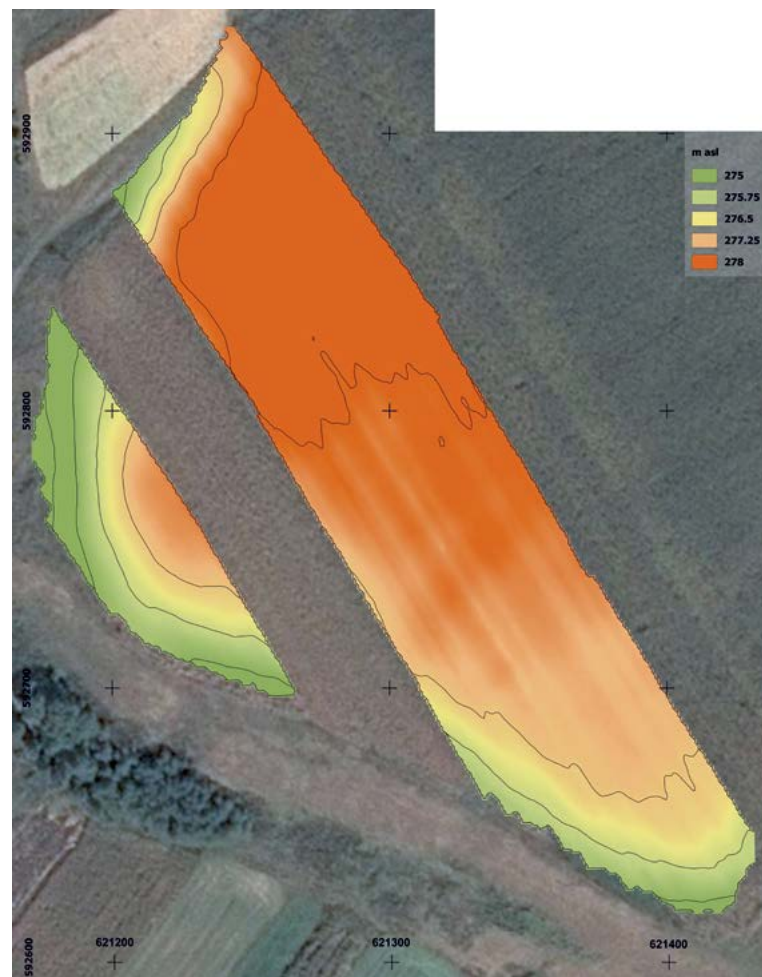
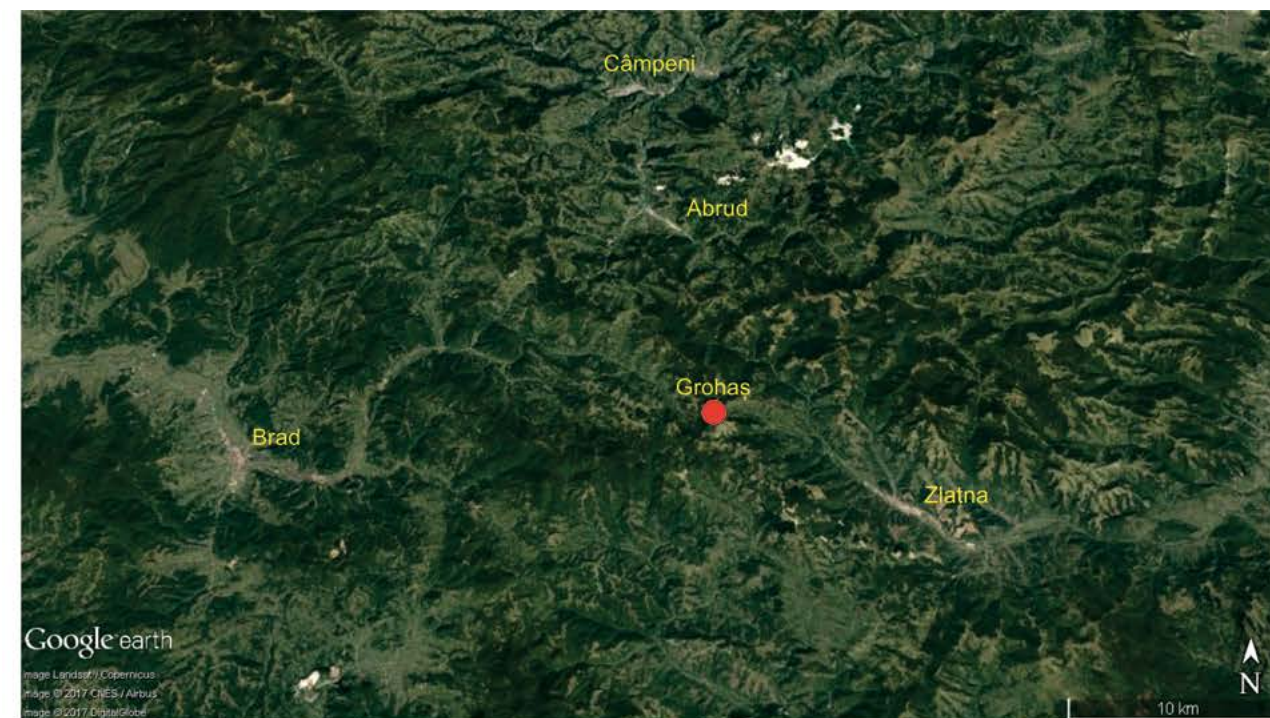

Fig. 2. Traian - „Dealul Viei”.
Modelarea digitală a terenului
pe care este situat situl și zona sa
limitrofă (autor: C. Mischka).

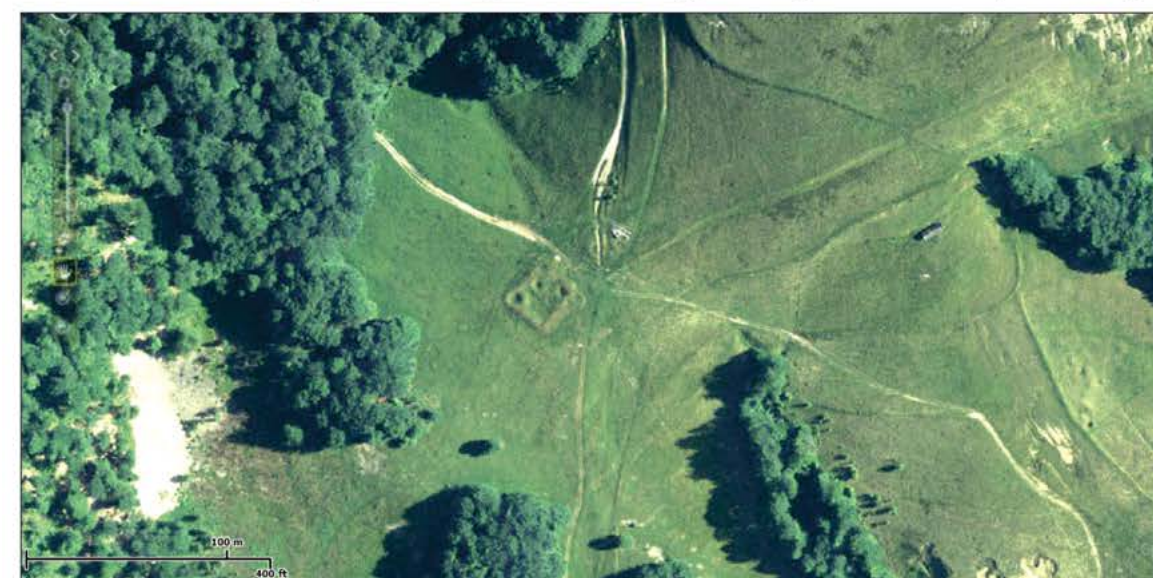
Fig. 3. Traian - „Dealul Viei”.
Harta geomagnetică a sitului
(autor: C. Mischka).

118. Traian, com. Zănești, jud. Neamț. Punct: *Dealul Viei*

1. Localizarea fortificației de la Trâmpoiele - Grohaș pe o imagine din satelit (sursa Google Earth)

2. Fortificația de la Trâmpoiele - Grohaș
pe o imagine din satelit (sursa ANCPi)

3. Fortificația de la
Trâmpoiele - Grohaș
pe o imagine din
satelit (sursa ANCPi)

119. Trâmpoiele, orașul Zlatna, jud. Alba. Punct: *Grohaș*

1. Vârful Grohaș fotografiat dinspre fortificație

2. Fortificația fotografiată dinspre pădurea de la poalele vârfului Grohaș

3. Pietre descoperite în poziție secundară în interiorul fortificației (centrul imaginii)

4. Structură din piatră de pe nivelul epocii romane din interiorul fortificației

5. Structuri din piatră din interiorul fortificației

6. Pietre de pe nivelul epocii romane din interiorul fortificației

1. Aliniamentul din piatră de pe nivelul din epoca romană (stânga)

2. Aliniamentul din piatră de pe nivelul epocii romane și groapa Cx. 4

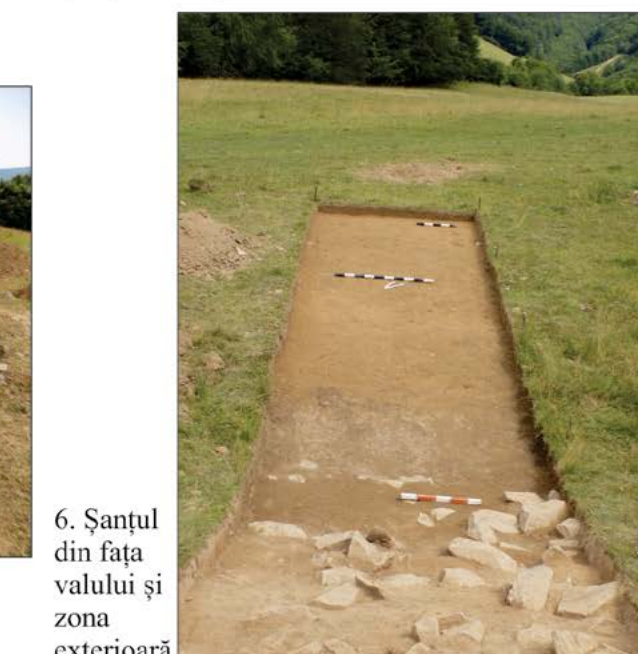

3. Aliniamentul din piatră de pe nivelul epocii romane din interiorul fortificației

4. Șanțul din fața valului roman

5. Valul din piatră și pământ din epoca romană

6. Șanțul din fața valului și zona exterioră fortificației

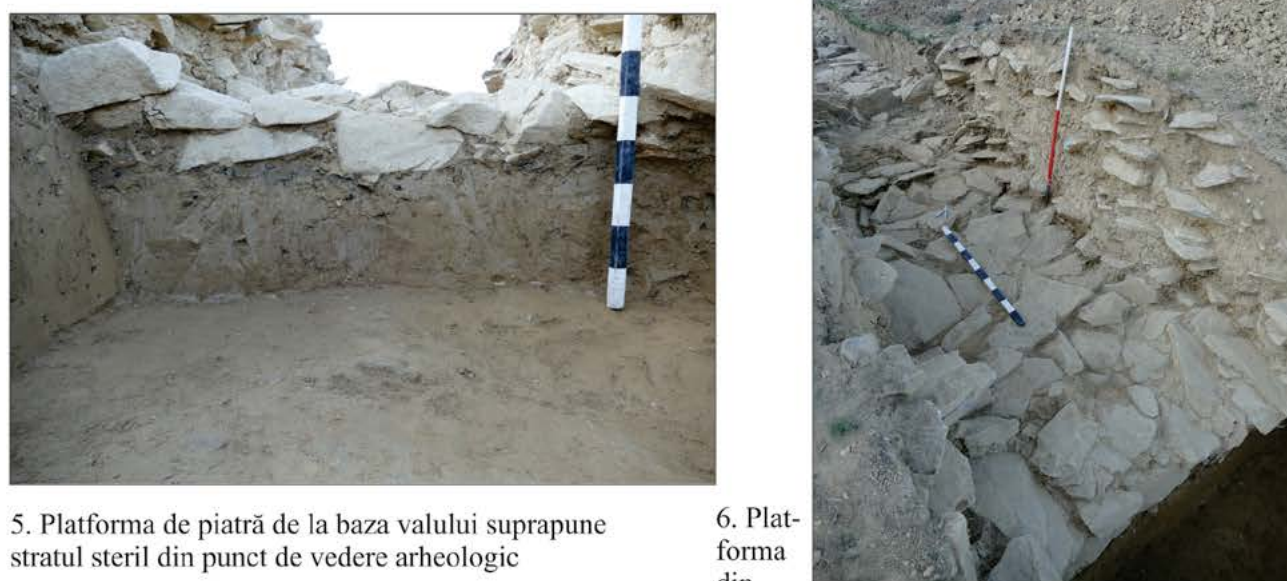
1. Platforma din pietre de la baza valului

2. Pietre din val colmatate în șanțul de apărare, surprinse în profilul secțiunii de sondaj

3. Profilul șanțului de apărare din epoca romană

4. Secțiune prin valul din epoca romană

5. Platforma de piatră de la baza valului suprapune stratul steril din punct de vedere arheologic

6. Platforma din pietre de la baza valului

119. Trâmpoiele, orașul Zlatna, jud. Alba. Punct: *Grohaș*

Fig. 1. Tâlcu, „La Cimitir”. Imagine aeriană a sitului și a zonei adiacente (autor: C. Mischka)

120. Tâlcu, com. Petricani, jud. Neamț. Punct: *La Cimitir*

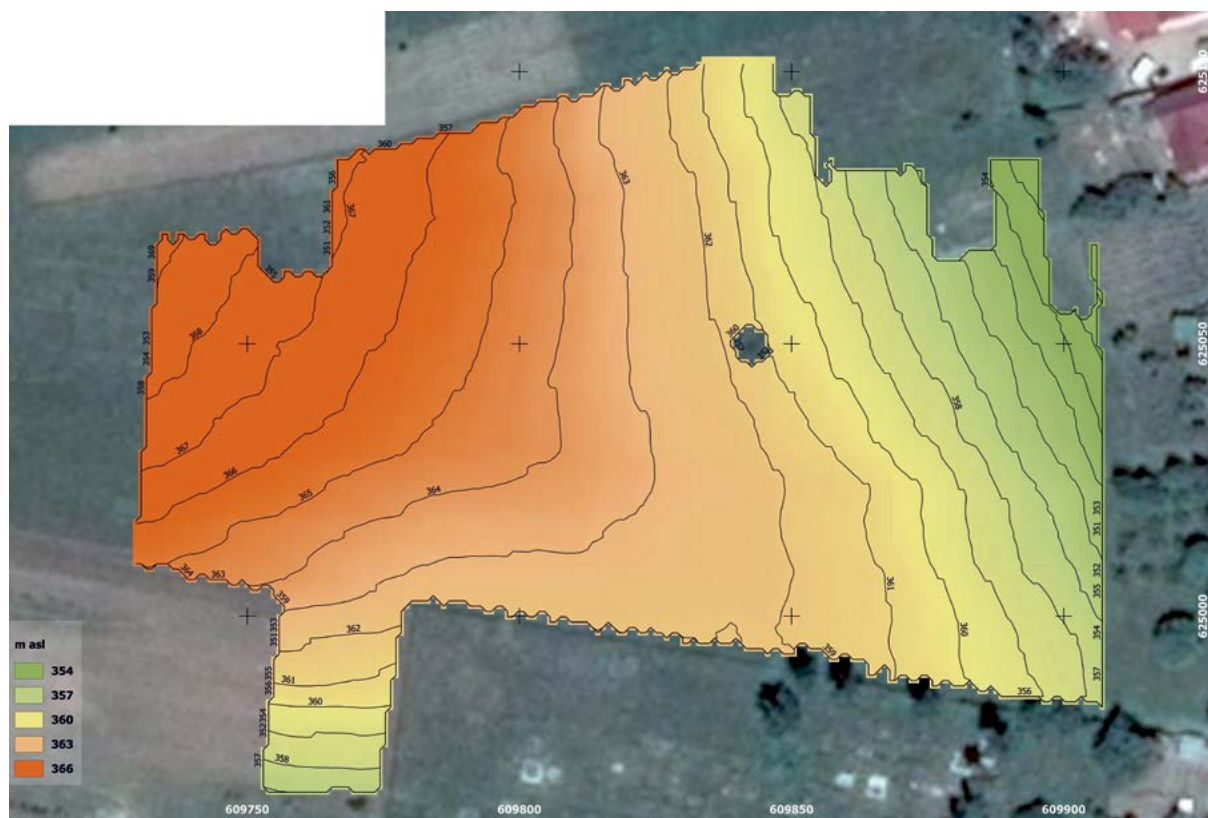

Fig. 2. Țolici „La Cimitir”. Modelarea digitală parțială a terenului pe care este situat situl și zona sa limitrofă (autor: C. Mischka)

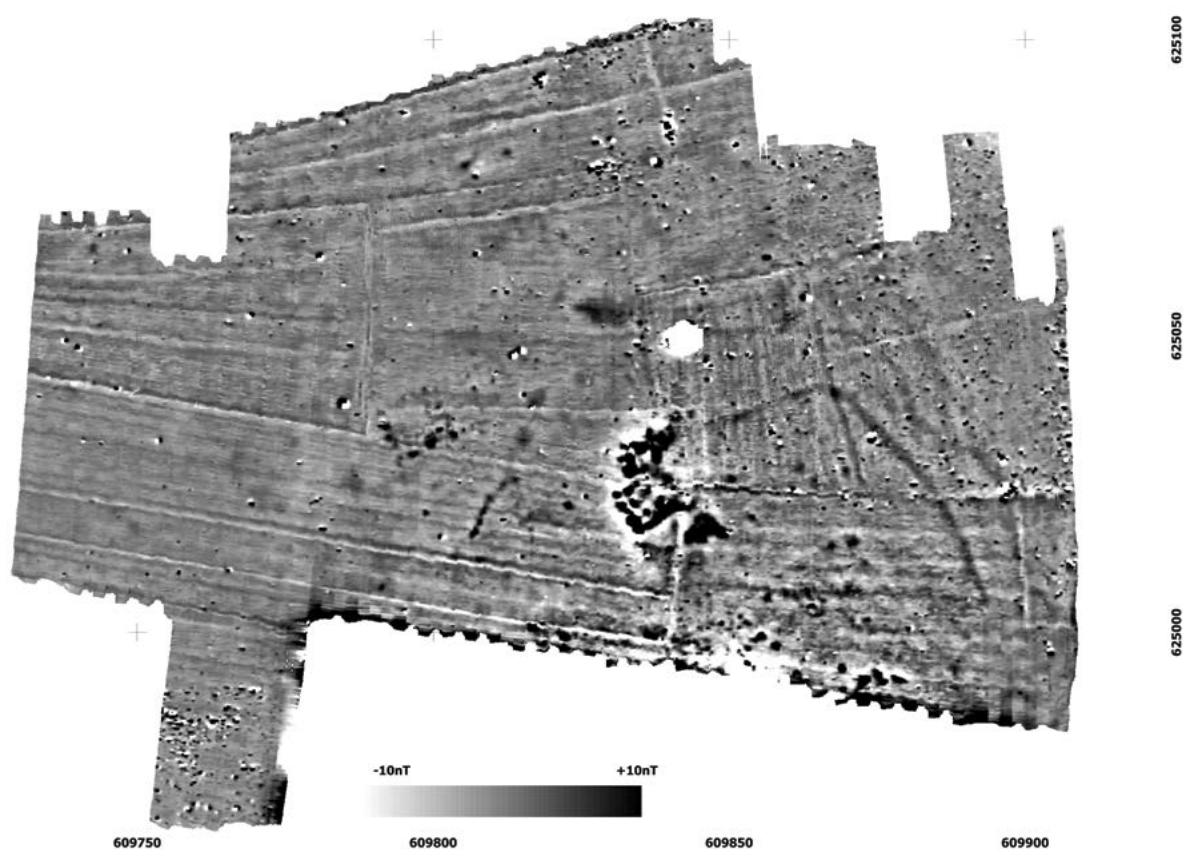

Fig. 3. Țolici „La Cimitir”. Harta geomagnetică parțială a sitului (autor: C. Mischka)

120. Țolici, com. Petricani, jud. Neamț. Punct: *La Cimitir*

